RODERICVS
A CASTRO
DE MORBIS
MVLIERV

RODERICI A CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS, *per Europam notißimi,*

De universa muliebrium morborum

MEDICINA, NOVO ET ANTEHAC A NEMINE TENTATO ORDINE OPUS ABSOLUTISSIMUM.

Et Studiosis omnibus utile, Medicis verò pernecessarium.

Pars prima Theorica.

QUATUOR COMPREHENSA LIBRIS, IN QUIBUS cuncta, quæ ad mulieris naturam, anatomen, semen, menstruum, conceptum, uteri gestationem, fœtus formationem, & hominis ortum attinet, abundantissimè explicantur.

ALTERA EDITIO AUCTIOR ET EMENDATIOR.

ex Libris du Boa

joannis Baptista Doctor. med.

HAMBURGI, ex Bibliopolio FROBENIANO.
ANNO cIↄ Iↄ CXVII.

ELENCHUS LIBRORUM TOTIUS OPERIS.

Partis prioris De natura mulierum LIBRI QUATUOR.

Partis posterioris De morbis mulierum LIBRI TOTIDEM.

ILLU-

ILLUSTRISSIMO ATQUE GENEROSISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

DN. AUGUSTO JUNIORI, BRUNSVVICENSIUM AC LUNÆBURGENSIUM DUCI, DOMINO MEO CLEMENTISSIMO

S. P. D.

POstquam prima Lege per vetitum pomi eſum turpiter violata, juſto DEI judicio humana cœperunt *In pejus ruere, & retrò ſublapſa referri;* jamq; intellectũ tætra caligo & horribilis ignorantia obſcurare inciperent; Corpori autem univerſo morborum hoſtiles copiæ, facto quaſi impetu, calamitatem atque exitium molirentur: ab illo ſtatim primævo omnium calamitatum exordio, peculiari quodam Dei miſeros homines miſericorditer reſpicientis munere, duo extitêre ſtudiorum genera, quorum adminiculo illis ærumnarũ incurſibus occurrere, damnis mederi, ac publicæ ſaluti quam rectiſsimè conſulere humana ſapientia, à divinâ adjuta, adlaboravit.

Horum unum intellectus culturam in ſe ſuſcepit, & omni ſtudio in id incubuit, ut homo Imaginem illam, ad quam primitus à Deo conditus erat, tantum

 non

non temerario illo ausu penitus amissam, salutaribus monitis è penu divinarum revelationum haustis, firmaque animi fiducia apprehensis, si non integram recuperaret, at certè, remotis magnam partem densis illis inscitiæ errorumque nebulis jucundo alicui & ad πρωτογενῆ illum quam proximè accedenti splendori, divinæ particulam auræ restitueret, & affectuum imperio virtuti commisso, ad ejus amorem ac studium animum quam acerrimè inflammaret. Alterum corporis patrocinium suscipiens, diligenter observatis, exacteq; pensitatis iis, quæ ipsi aut noxam, aut salutem afferre possent, viam rationemq; præscripsit, qua non tantum, aut evitatis, aut depulsis morborum insultibus, virium integritas ac robur conservari, & quàm longissimo spacio protrahi, sed etiam humanum genus ad infinitas temporum ac individuorum myriadas propagari extendique possit. Atque ut, misso illo, cujus tractatio multò sublimior hujus loci non est, de altero, quod Corpus respicit, strictim, & quasi ἐν παρόδῳ, agamus, singulis mundi ætatibus divino quodam instinctu excitati sunt viri acri ingenio & indefesso studio, qui primum admirandâ corporis humani fabricâ sedulò ac penitius inspectâ, singulorum membrorum munia, quæ in μικροκόσμῳ illo obeunt, attentè considerarunt, qua lege quæque operatio ab alia penderet, quid quamque promoveret, quid impediret. Adhibitis deinde in consilium & rebus

rebus terra naſcentibus, & reliquis, quæ ad hominis ſuſtentationem divina providentia ſubminiſtravit, horum cum ſingulis membris συμπαθείας & ἀντιπαθείας obſervârunt, cauſaſque earum occultas artificioſa indagine perſcrutati ſunt. Iſtâ porrò harmoniâ ritè conſtitutâ non modò certas ſalubriter vivendi leges humanæ neceſsitati præſcripſerunt, ut quod ſibi noxium, declinare ac vitare; quod amicum, amplecti ac tueri quiſque diſceret: ſed etiam, ſi quando aut à morbosâ ſui origine, aut neglectâ victus moderatione, aut fatali quodam caſu rectus valitudinis tenor turbaretur, is quàm convenientiſsimis remediis reduci, inque eo, dum extremum pateretur vivendi tempus, quàm diutiſsimè conſervari poſsit. Denique cum intelligerent, ſpeciei humanæ propagationem jam inde à primo ejus conditu divinâ lege ac benedictione imperatam eſſe, ut & variis incommodis, quæ iſtam fœcunditatem ſubindè impediunt, occurri poſſet, ſedulâ ac diuturnâ obſervatione habitâ virorum pariter ac fœminarum malis, quibus felix iſta humani generis propagatio retardatur, auxiliatrices manus attulerunt, ne & in illa ſtudiorum parte quid relinqueretur, de quo humanæ fragilitati rectè proviſum non eſſet. Atque in præclaro hoc ſcriptorum genere neſcio an ullum exſtet aliud magis doctum, magis elaboratum, magis abſolutum, ſive rerum gravitatem ac copiam, ſive tra-

ctationis evidentiam ac facilitatem quis spectet, quàm illud, quod Excellentissimus & medicarum rerum usu experientissimus Vir, Dn. RODERICUS à CASTRO, Philosphiæ. ac Medic. Doctor (cui natales dedit Lusitania, Eruditionem Salmanticensis Academia, domicilium autem jam ultra viginti annos nobile Germaniæ Emporium HAMBURGUM nostrum) & multis vigiliis & incredibili assiduitate ac labore, addo summâ fide & mirabili industriâ concinnavit; de cujus viri gloria, cum eam non tantũ præsens scriptum, itemq; alterum illud, quod non ita dudum quoq; DE OFFICIIS MEDICOPOLITICIS edidit; sed & peculiaris quædã medendi dexteritas ac omnibus exposita, compluribus probata officij fides, pleno ore passim decantent, & ad ultimos totius Europæ fines extendant, plura hic non addo præter unicum illud Tullianum quod verè de ipso dici potest: *Magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura.* Illud itaque ipsum opus, quod gravissimus hic auctor de promovendâ conjugum fœcunditate, & omnium fœminarum morbis, horumque remediis conscripsit, cum annis abhinc tredecim, magno cum bono publico & multorum gratis cum gratiis esset hîc editum, ac distractis avidè exemplaribus secunda editio impensè flagitaretur, pro meo in communem hominum societatem studio, provinciæ isti, in quam singularis

gularis quædam divini numinis cura ac benignitas me collocavit, bonorumque desideriis deesse nolui: præsertim cùm auctor, pro singulari suâ in me humanitate ac benevolentiâ editionis iterãdæ potestatem mihi concederet. Ad Tuam autem Celsitudinem, Illustrissime ac Generosissime Princeps AUGUSTE Domine Clementissime, hæc acervatim præfari volui, tum quòd pro verè AUGUSTIS tuis ac Optimo laudatissimoque Principe dignis heroici ingenij atque animi dotibus, præter cetera omnia etiam præclarum hoc atque antiquissimum studiorum genus complurium sapientissimorum Regum ac Principum exemplis ductus, multùm legendo rectè intelligis, & rectè æstimando multùm amas: tùm ut pro summa tua in me remque meam librariam augendam beneficentiâ, qua plures jam annos magnâ cum voluptate atque utilitate fruor, publicum aliquod grati observantisque animi indicium exstet. Hoc publicum alloquium meum, ut Illustrissima Celsitudo Tua serenâ fronte excipiat, & inter cetera selectissima volumina, quibus AUGUSTAM tuam Bibliothecam singulos in dies instruis atque exornas, huic quoque libro locum aliquem pro genio suo dare digneris, omni studio quam humilimè peto atque contendo. DEUS Opt. Max. te Germanorum Principum decus AUGUSTUM, cum Illustris-

ſima conjuge publico & ſubditorum tuorum, & totius GERMANIÆ bono, meoque ipſius ac meorum præſidio, incolumem ac florentem longùm præſtet atque conſervet. Hamburgi VIII. Kal. VIIbr. Anno Chriſti incarnati CIↃ. IↃ. CXVI.

Illuſtriſ.ᵃ Celſit.ⁿⁱ T.ᵃ

addictiſſimus omni

ſubjectionis ſtudio.

GEORG. LUD. FROBENIUS.

D. RODERICO A CASTRO LUSITANO, LUDOVICUS NONIUS DOCTOR MEDICUS LUSITANUS.

Civica si civi servato à morte corona
Sit data, & est lauro virgine cincta coma:
Si quibus hostili rorabant membra cruore,
Contigit, & multa cade triumphus erat:
Innumeræ umbrabunt merito tua tempora lauri
A CASTRO, & lambet multa corona caput,
Innumeros homines solus nam subtrahis orco,
Et facis invita vivere posse colo.
Ipse fugas imo latitantes corpore pestes,
Agmina morborum disjicis arte tua,
Disijcis arte tua, Pandoræ quidquid in orbem
Sæva tulit pixis; quidquid & ira Deûm,
Mortaleis artus crebra ne tabe faciscant
Efficis, & diro solvis ab interitu.
Nec RODERICE satis, quod per te annosa Charontis
Cymba fuit toties ludificata senis,
Ni postquam Lachesis rumpet subtegmina vitæ,
Sentiat ex calamo pluria damna tuo.

D. DAVIDIS HERLICII MEDICI ET ASTROLOGI PERITISSIMI TETRASTICHON.

Si Scire cupis Morbos naturam arcanaque sexus.
Omnia fœminei? RODERICUM quære Magistrum,
Doctoremque tibi: hic reliquos supereminet omnes.
Ordine, doctrina, methodo, experientia & ipsa.

AD D. RODERICUM à CASTRO MEDICUM Lusitanum, Fridericus Tiliobroga Germanus.

Quæ terra, quæ gens unquam floruit magis
Virorum laude doctrinâ valentium
Iberia? orbis illo ocello totius:
Ubi omne, quod natura pulchrum protulit,
Simul videre, & admirarier licet.
Ubi Platani Borrodi opaca umbracula
Præbent, arcentque fervidum solem comis.
Ubi Tagus Pactoli æmulator, aureas
Late volvit dives suas arenulas,
Ubi Salo, atque Bilbilis ferrum gelat
Ferrum, quod genti tanta olim Saturniæ
Carorum acerba bello objecit funera,
Qua gloria etiam nunc superbit plurimum,
Belligerandi celebris arte Hispania.
Nec verò doctis nunc minus sese effert viris,
Quam cum suos Annæos, atque Silios,
Melas, Maternos, Licianos, Lucios
Habebat, in quorum loco feliciter
Viri tot eruditione præclues
Ut herba irrigua succrevere uberrime.
Quos inter primum RODERICE obtines locum.
Medica qui tantum excellis arte nobili,
Quantum retro Chiron, vel Æsculapius,
Imo si fas sit, nec religio dicere
Ipso Chirone major, & Æsculapio.
Fallor! aut iste monstrat hoc satis liber,
Iste, iste, pulcher, utilis, bonus liber,
Tam docte scriptus, tanta diligentia
Immensior cujusque laus, digne meis
Elogiis ut possiet laudarier.

HELIA

HELIÆ PUTSCHII BELGÆ
EPIGRAMMA.

FOEmina divorumq; hominumq; æterna voluptas
Quæ terras partu sustinet alma suo,
Et facit ut læti veniant ad aratra coloni,
Prodigaq; omnigenas terra ministret opes,
Morborum variis assultibus ægra jacebat,
Pallida anhelantem jam vomitura animam;
Nemo salutiferas morienti tradidit herbas,
Quiq; malum posset pellere, nullus erat.
Tu tamen occurris, RODERICE, foveśq; jacentem,
Propinasq; ægræ, quod medicamen habes,
Macte, Machaonia doctor clarissime, laude,
Grande quidem pretium posteritatis erit
Hoc quoque, sed majus quod cui vitam prius ipse
Debueras, vitam debeat illa tibi.

In absolutissimum hoc clarissimi viri

D. RODERICI DE CASTRO
OPUS.

GRaja quod Hippocrati, Celso quod & Itala quondam,
Nostra tibi id præsens ætas, & postera debent:
Quis neget? In Medicis dum tu quod deerat ausis
Hactenus, instauras; latè diffusa decenti
Ordine pertractans, alisque intacta reponens:
Scilicet, ut nullum perfecto in Corpore membrum
Desit, & immensæ statuatur terminus Arti.

Samuel Radermacherus Aquis-granensis.

In universam muliebrium morborum MEDICINAM AD LECTOREM PRÆFATIO.

S*UBIT OMNINO MISERERI FOEMINEÆ sortis, quæ præter fortuita casusq́ue, & humana omnia, quæ ad millia morborum, virorum singulis timenda, contingunt, variis insuper diris, ac difficilimis ægritudinibus, tum ratione primordiorum generationis suæ; tum ratione nativi temperamenti, à primis qualitatibus contracti: tum demum ratione instrumentorum, quæ ad conceptum, partum, & lactationem sunt necessaria, à virorum morbis plane diversis, excarnificari sæpissimè solent: ita ut qui gravissimi ex iis sint discernere stultitia prope videri possit, cum suus cuique fœminæ ad præsens atrocissimus nec immerito & sit, & videatur. Quod optime cognoscens sapientissimus* Hippocrates, *post eum* Diocles, *deinde* Aëtius, *ac tandem plerique eorum, qui doctissimi nostro seculo habiti sunt, summo jure de hisce affectionibus peculiares tractationes ediderunt: quia nimirum magnarum rerum hoc proprium est, ut pluribus magnum argumentum scribendi suppeditent: ideo quò quisque magis ingenio potens fuit, eo quoque libentius in hoc difficilimo negotio se exercuit. Verum* Hipp. *solita sua gravitate perdifficili, & subobscura; recentiorum alij nimis diminute; alij præterquam quod in multis defecerunt, adeo prolixe multa disputant, ut merito illis dicere possimus, quod olim Lacedæmonij Samiis legatis:* Prioris orationis vestræ partis sumus obliti, postremam ob primæ oblivionem non intelleximus; *Et sane eadem ratione sæpe fit, ut cum causas apud hosce scriptores tyrones legunt, essentiæ morbi non recordentur: cum signa, causarum jam non meminerint, unde fit, ut nec rite indicationes desumere, neque curationem, ut par est,*

par est, instituere queant: & ab eorum lectione, quamvis verborum saturi, rerum non minus jejuni recedant, quam accesserunt: Illud insuper non exiguam parit confusionem, quod multis non sat fuerit, autores inculcare; sed integras eorum paginas absque fructu iterum atque iterum inserere; eandem curationem crebro rescribere, & eam congerere remediorum farraginem, ut flores à tribulis secernere sit valde laboriosum; quin potius hos pro illis non citra maximum ægrotantium detrimentum, sumptum, ac tædium incauti medici soleant frequentissime usurpare. Alij (quod dici solet) egregiè quidem saltant, sed extra chorum, dum fabellas, & pleraque alia (ipsi viderint, an ostentationis gratia) minus oportunè immiscent, quæ neque ad curationem, neque ad rei majorem elucidationem quicquam attinent. Plerique tum demum præclare se perfunctos officio suo putant, cum viginti latinis versibus, unum græculum ambitiose inserunt, sed fortaßis, ut eorum opera animam, & spiritum in illis, quæ à quibusdam minus intelliguntur, inclusam habere existimentur à Plinio edocti homines minorem fidem habere iis, quæ intelligunt, parum tamen imitati disertißimum Galenum, quem Latinæ linguæ peritissimum fuisse legimus, nec tamen suis operibus ullum latinum verbum immiscuisse. Iam vero major eorum pars Romanæ linguæ, & comptæ dictioni nimium incumbentes, dum apprime eloquentes videri student, hoc incommodi primo statim ingressu consequuntur, ut parum medici videantur; nam verborum copia, quæ alioqui utilia essent, contra quam putant, faciunt, ut minus splendeant; quippe quemadmodũ retundentium multitudine vis medicamenti infringitur, sic utilis doctrina verborum bullatis ambagibus. Sed hi eloquentiam pluris faciunt quam benè dicere: Et cum diu noctuq; maledicant, tamen minus eleganter dicere in horrore habent. At nec veritas ornari vult, nec optima & pulchra quæque, sermonis pulchritudine aut cultu indigent, & loqui proprie potius, quam eloqui sapientes decet; & causæ veritatem magis, quam loquutionis ornatum quærere. Videas illos toties execrantes miseriam illorum temporum, quibus Avicenna, Rasius, Averroes, Mesues, & quicunque sequuntur Arabum doctrinam,

 florue-

floruerunt, scilicet quamvis non alii Hippocratis, & Galeni dogmata melius assequuti sint; etsi multa utilissima medicamenta, aliis antea ignota, nobis invenerunt, paucissimaque modo habeamus, quæ non antea eorum fuerint (quamvis hoc seculo adimatur eis debita gloria) impurè tamen ac sine ornatu scripserunt, quod præsens ætas piaculum existimat, quia omnium studiorũ explicationem magis illustrem perpolitamque desiderat. Quanto æquius possumus nos condolere seculi hujus infelicitatem, quo homines pluris verba faciunt, quam ipsas res, quarum causæ fuerunt inventæ. Sed omnis ætas de suo tempore questa est, ornat quidam sapientiam os eloquentium, rerum tamen differentias cognoscere, quam de vocibus curiosius contendere satius erat: ac si de aliquo periclitandum, de his potius, quam de illis putarem, ita enim comparatum est, ut tunc primum homines res ipsas neglexerint, cum nimio studio nomina quærere cœperunt, si Galeno credimus; quem ipsi posthabita viri singulari doctrina, ob elegantem potius, & compositum stylum tantopere admirantur.

Hos igitur defectus in hac medicinæ parte considerans operæ pretium duxi, & tunc demum de mortalium genere benè me meriturum existimavi, si ex iis, quæ præclare à probatissimis scriptorib. dicta sunt, & aliis quæ ego mihi meditatione crebra, multo studio, summa diligentia, & assiduo ægrotantium usu, vera esse deprehendi, duos commentarios conscriberem, in quorum primo theoriam seu naturalem mulieris historiam: in altero mulierum affectionum praxin succincte, sed accurate comprehenderem, non ita breviter ut aliqua desiderarentur, aut tenebris res involveretur: nec ita prolixe, ut bullatis nugis pagina turgesceret, & laboriosa confusione legentes opprimeret: sed medio quodam stylo & facili, & apto magis ad proficiendum, quam ad suadendũ, ita ut si fieri id possit, ubi maxime careat floribus, ibi plurimum pariat fructus, non enim eloquentiæ hoc opus est, sed medicinæ, in quo communem utilitatem quærimus, non gloriam.

In prima igitur hujus operis parte, quæ quatuor libris continetur, omnia, quæ ad uteri & mammarum anatomen, philosophiam, vel

fœminei

fœminei sexus historiam, pertinent, quæque ad semen, menstruum, congressum, conceptum, uteri gestationem, partum & lac spectant, textum præterea difficultates, controversias, problemata & quæcunque longioris sunt speculationis, Deo benè juvante, exponemus. In secunda illud curabimus, ut nulla penitus ægritudo earū, quæ miseras fœmellas solent exercere, quæq; hactenus à diversis scriptoribus disperse tradita sunt, omitatur, quarū essentiam, species, differentias, causas, signa, prognostica, servato ordine enucleabimus, & si quæ interim prolixiorem disputationē postulaverint ea in Scholia, quæ singulis fere capitibus appenduntur, relegabimus, ne properans ad curationem lector tarderis, aut impingenti desit, unde poßis difficultatis lucem exigere. Ad remedia quod attinet, rejectis cunctis illis, quæ suspecta, difficilia, superstitiosa, immunda aut parū probata visa sunt: munda duntaxat, facilia, securißima, aut pluribus eventis comprobata selegi, pernitiosum eorum errorem vitans, qui cum ad manus medicamenta habeant, ut admirationi sint, ad peregrina, exotica & ad ea quæ difficulter parantur, & cum minori utilitate, ne dicā cum maximo detrimento, sæpe confugiunt. Nec ullum mihi secretū reservavi eorū, quæ variis morbis proficua esse aßiduitate didici; quod quosdam in multis Europæ locis factitare, non sine horrore video: nam hic suū herculē, alter suum balsamū, aut panacæam; alius hoc, alius illud medicamentum summis laudibus evehit, quorū tamen modū faciendi invidiose cælant, & quasi mystagogi quidam ab ipsis superis usum accepisse confingunt, Numam, Sertorium, Minoem, & Solonem imitantes, qui per cervam, & Egeriam, à Iove, & Apolline sibi significata, quæcunq; astute imperitabant, quo facilius vulgo persuaderent, comminiscebantur: At illi prudenter fortasse in Reip. usum: medicos vero sordidi lucri causa occultare, quæ humanæ saluti utilia sunt, indecens est, & inhumanum; nam Aristotelis decreto bonum tanto est melius, quanto est communius. Sed violenta sunt medicamenta illa, quæ, si bona ægri fortuna commode, ac oportune exhiberi contingat, illico prosunt, indeoque pleno ore commendantur: Si verò (quod plerumque fit, quia absq; morbi, naturæ, & artis cognitione) minus prudenter

ingerantur, interficiunt, & quamvis laudent, qui eorum fortuita ope superstites sunt: qui tamen violentia, aut præpostero ordine occubuerunt, vituperare nequeunt, quia error medicinæ terra contegitur. Eorum tamen pleraque quæ sint, & quo pacto concinnentur obiter in hoc opere patefaciam.

Non tamen existimes, amice lector, nos actum agere, quia plures extent de mulierum morbis tractationes, nam certe nullam absolutam invenies, quod tum facile deprehendes, cum reliquas quæ hactenus prodiere, hisce nostris diligenter contuleris: Imo erat quod hactenus fœminæ de nobis conquererentur, & cum Sorano exclamarent: O male occupatum virorum genus, occidimur nos non morimur: & ab illis, qui inter vos peritissimi existimantur, perperam curatæ, vos vero de qualibet vel levissima vestrarum affectionum libros ex libris facientes bibliothecas voluminibus oneratis, de nostris interea diris ac difficilimis cruciatibus, nulla vel exigua, & ea quidem satis oscitanter, mentione facta. *Neque vero me latet, non ita pridem Basileæ in aliquot voluminibus congestos omnes fere autores, qui de hoc negotio scripserunt, fuisse excusos: In quibus tamen supra enumerata incommoda procul dubio deprehendes. Alius enim nimis brevis, alius obscurus, hic de quibusdam morbis duntaxat edisserit, alter de aliis: plerique ita tumultuariè scribunt, ut nimium sit operosum, quod quæris, reperire, multa desideres, plura sæpissime repetita legas, pleraque in uno ex aliis supplere oporteat. Neque id mirum, non enim viri alioquin sapientes toti huic tractationi fuerunt intenti, sed obiter, quasi aliud agentes. Quemque tamen sua esse laude dignum, nec ullum tam jejunum, qui nobis non aliquid contulerit huic operi perficiendo, & per quem aliquid non profecerimus, ingenue fatemur. At unus Lud. Mercat. vir sine controversia doctus, & dignus, de quo longior sermo haberetur, mihi visus, ad perfectionem hujus Medicinæ partis proprius accessisse, nisi promiscue & confuse scripserit, atque adeo prolixe, ut vix caput perlegas, quin prius terminetur morbus, quem curas, inter cujus etiam odoratissimos suavissimosquè flores nonnulla sentecosa,*

senticosa, & dura delitescentia interdum offenduntur. Quamobrem cum Hippocrate agnoscens præcipuum esse scientiæ votum, aliquid eorum invenire, quæ nondum fuerunt inventa, secundum semiperfecta ad finem perducere & absolvere: grana, uti ajunt, à paleis secernere, semina mundare, & aurum ex visceribus terræ ab aliis extractum purgare, quodque ipse erui, inserere, cuncta in ordinem facilem atque pellucidum digerere institui, ita ut quæcunque continentur in illis quatuor vastißimis tomis, qui Argentinæ, adjunctis denuo aliis autoribus, tanquam in unum corpus varium sane, ac deformij monstri simile, coacti colligatiq; absq; ordine sunt, exiguis hisce duobus commentariis, dilucide disposita reperias atque contracta, nulla bis legas, nec in ullas inter legendum nugas impingas, quæ te ab illa, quam cupis, lectione remorentur: Idque servata semper rei serie & ordine, quem à nullo ante nos de hac re scriptore servatum comperies: non incommoda, ni fallor methodo, ita ut alibi lacera & disjecta membra in unum quasi corpus coalescerent. Neminem præterea calumniandi studio, sed veritatis indagandæ, eiq; lucem conciliandæ desiderio coacti refellimus, aut insectamur. Non enim idcirco scripsi, ut veterum arduos conatus, & recentiorum laudabiles annixus aspernarer, aut, quæ ab aliis de hac re dicta sunt, reprehenderem, sed ut ea, quæ in aliis aut obscura sunt, aut omissa, aut confusa, aut depravata, manifestiora fierent. Scimus enim quod Socrates ait apud Platonem, nullum inscitiæ evidentius extare argumentum, quam si quis data opera à viris sapientibus dissentiat, & eorum, qui aliquid sciunt, scripta apud ignaros calumniari, non scientiæ opus esse, sed proditionem naturæ, & artis ignorantiam. Quæ omnia attuli, non ut studium meum insolenter extollerem, sed ut, utilitatis conscius, studiosos ad lectionem excitarem. Habes, amice lector, nostri instituti rationem, quod scio mortalibus plus utilitatis, quam mihi gloriæ allaturum: Et hic ipse est, quem captamus, laboris nostri optatißimus finis. Tu vero juxta inde perceptum fructum, de quo tibi judicium lubens permitto, invidiosorum mentes reprime.

prime. Quod sicubi, quia homines sumus, tibi plane non fuerit satisfactum, non ocio & desidiæ vertes, sed peregrinationi, in qua his studiis necessaria tranquillitas non datur. Memineris etiam illud Plinij, haud ullo in genere veniam justiorem esse, si modo mirum non est, hominem genitum non omnia humana novisse. Non enim omnia possumus omnes, & hominis est labi, errare, falli: Suntq; etiam in pulcherrimis corporibus nævi quidam, nihilq; est in rebus humanis omni ex parte beatum. Debes insuper considerare rei difficultatem, est enim longe laboriosum, multa in pauca contrahere, & nihil quod desideretur omittere, ac perspicuitatem cum brevitate conjungere, & quæ post multum laborem inveneris, ad certa artis præcepta revocare. Idcirco ubique humanitatis memor lege, evolve, fruere, corrige, non tam quid ego fecerim considerans, quam quid alij hac in re hactenus præstare non potuerint. Vale.

INDEX

INDEX CAPITUM PRIMÆ PARTIS.

CAPITA LIBRI PRIMI 11.

CAPITA LIBRI SECVNDI. 13.

CAPITA LIBRI TERTII. 19.

CAPITA LIBRI QVARTI. 13.

INDEX

INDEX DUBIORUM, QUÆ HAC PRIORI PARTE CONTINENTUR.

FINIS DUBIORUM.

AUCTO-

AUTORES QUI IN HOC OPERE CITANTUR, QUIVE AD IPSUM ALIquid contulerunt.

Abenzoar.
Ælianus
Aetius
Alexandrinus
Alexand. Aphrodiſeus
Alexander Benedictus
Alexander Trallianus
Albertus Magnus
Albumazarus
Alzaravius
Albucaſis
Alderetus
Albertinus Bontonus
Alexander Maſſaria
Amatus Luſitanus
Ambroſius Paræus
Anaxagoras
Antonius Muſa
Antonius Mizaldus
Andreas Lacuna
AndreasFernandez, autoris pater.
Andreas Valcacer
Angelus de Gervaſiis
Antillus
Apollonius Medicus
Apulejus
Areteus
Ariſtophanis ſcholiaſt.
Argenterius
Ariſtoteles.
Archelaus
Aſclepiades
Athamantius
Athenagoras
Aulus Gellius
Averroes
Avicenna
Auſonius
Augerius Ferrerius
Autor libri defin. med.
Autor libri de mor. mul.
Autor lib. cui tit. animal eſſe quod in utero eſt.
Autor lib. de carnib.
Autor lib. de ſpermate
Baptiſta Montanus
Baptiſta Mantuanus
Bonachiolus
Bejaminus.
Benedictus textor
Cardanus
Catullus
Cælius Aurelianus
Cælius Rodiginus
Cenſorinus
Cleopatra
Conciliator
Columella
Coquilatus
Cordæus
Curio Medicus
Cornelius Celſus
Cornelius Agrippa
Chriſtophorus Vega
Chriſtoph. de honeſtis
Chryſippus
Democritus
Dioſcorides.
D. Auguſtinus
Diocles
Diogenes
Dinus Florentinus
Dodoneus
Donatus ab Altomari
Empedocles
Epicurus
Eucharius Rhodion
Fallopius
Fernelius
Feſtus
Franciſcus Roſetus
Fracaſtorius
Galenus
Garcias ab Horto
Gainerus
Gaſpar Bavinus
Geſnerus
Gentilis Fulginas

Gorrhæus

RODERICI à CASTRO LUSITANI PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS

De

Natura mulieris.

PARS PRIMA.

LIBER PRIMUS

Quid sit fœmina, quaq; ratione à viro dissideat.

CAP. I.

MIRAM ET PLANE DIVINAM ARTEM sapientissima natura excogitavit, ut quoniam possibile non erat, ea, quæ ex fragili materia venis, arteriis, nervis, & parum firma carne animalia composita fuerant, corruptibilia non essent, atque mortalia; eorum tamen genus nullum deficeret; sed in specie servaretur, quod in singularibus non poterat. Ideo concipiendi organa seminisq; genitalis, menstrui & lactis proferendi cunctis dedit animantium fœminis, quibus insuper ineffabilem concumbendi appetitum, incredibilemque voluptatem ingeneravit, ut facto utrinq; congressu sibi simile generarent, cujus felix sequeretur conceptio, uteri gestatio, partus, ac tandem in lucem jam editi infantis educatio. De quibus hic tractationem instituimus, eo ordine, ut prima hac parte quatuor comprehensa libris, quæcunq; circa præfata organa; generationis primordia: & actiones naturaliter con-

Natura mira art.

Auctoris institutum.

ter contingunt, Deo omnipotente auſpice explicemus: Secunda, quæ quatuor ultimis continetur, quos de mulierum morbis, ſive Praxin nuncupamus, earum ægritudines, tum quæ circa prædictas jam operationes, & organa fœminis omnibus in communi contingunt, tum quæ cuique fœminarum ſorti propria exiſtunt, earundemque remedia, & curandi methodum dilucidè afferamus; quæ certè tractatio ſine prima admodum obſcura, hæc verò ſine illa propemodum inutilis videretur; utramque ſimul promiſcuè conjungere, quod omnes ante nos fecerunt, legentibus plane operoſum & confuſum. Cæterùm quia in qualibet propoſita contemplatione omnis inventionis initium eſt, ante cognoſcere, quid illud ſit, de quo quæritur, ut rectè divinus Plato in Alcibiade primo, & cum eodem Galenus mille in locis confirmat, de mulieris acturi natura & morbis, non abs re ab ejus eſſentia nobis erit ſumendum exordium. Atqui quemadmodum vir in alio, ita etiam mulier animal eſt ratione præditum generans in ſeipſo. Fœminarum verò aliæ viro utuntur, aliæ non utuntur. Et quę viro utuntur, aut corruptæ tantùm ſunt, aut ſteriles, aut gravidæ, aut puerperæ, aut lactantes. Quæ verò à viri conſortio ſejunctæ vivunt, aut viduæ exiſtunt, aut virgines. Porrò mulier minus latè patet, quàm fœmina, quia fœminas humanæ ſpeciei duntaxat complectitur, neque has omnes; ſed propriè illas, quæ amplius virgines non ſunt. Unde Cicero objurgantibus, quòd ſexagenarius jam virginem duxerat, reſpondit; *Cras erit mulier.* Omnis tamen fœmina à fœminis mollitie, ſive fœtu dicta, in id potiſſimum genita, ut maſculo ſociata generet. Maris enim ac fœminæ conjunctione, quorum ille principium effectivum, & generationis originem primam; hæc verò materiam, inſtrumenta, & concipiendi organa ſubminiſtraret, ad procreationem opus eſſe latiſſimè probat Ariſtoteles; in opere de generatione animalium. Et adeò notum eſt, ut non ſolum in animantibus, verum etiam in omnibus aliis rebus naturâ conſtantibus, facilè poſſit facta inductione comprobari. Sic Philoſophi duobus elementis activam & quaſi maſculam vim concedunt; duobus aliis paſſivam & fœmineam; Sic Aſtrologi ex ſignis maſculina alia, alia muliebria conſtituunt; Et Chymici in metallorum genere utrumque ſexum agnoſcunt; Ipſum verò Ariſtotelem, qui primo de generat. animal 2. marem à fœmina in plantis non ſeparari ſcripſerit, Dioſcorides, Theophraſtus, Plinius ac reliqui rei herbariæ ſcriptores, ſeduliq;

Mulier quid & cur.

Mulierum diverſi ſtatus.

Mulier in quem genita finem.

Maris & fœmina ad procreationem neceſſitas.

1. lib. c. 2. & 2. c. 1.

In plantis uterq; ſexus

10

20

30

sedulique naturæ contemplatores planè convincunt; Et ipsa sensuum fides, quæ una omnium auctoritates & rationes evertere potis est. Siquidem alias masculorum more videmus crispas, hirsutas, densiores & tortuosiores: alias perinde ac fœminas molliores, & enodes, quæ steriles fiunt, si longis intervallis dissitæ sint; fœcundiores, quò propiùs masculis implantantur: Sic Philostratus, Plinius, Theophrastus & multi alii referunt palmam fœminam atque marem ita se diligere, ut nisi prope ferantur, & sese contingant, emacientur prorsus, & contabescant. Hæc certè species quædam est thalami & matrimonii, sub qua, dicente Palladio, felicior crescit utrisque decor; neque ab hac verissima sententia plane diversus fuisse videtur ipsemet Aristoteles 1. Cap. de gener. animal. ubi similitudinem proportionemque quandam sexus in plantis etiam reperiri apertissimè concludit. Quare non sine ratione interior plantarum pars, quæ à nonnullis cor, aut medulla dicitur, ab aliis matrix nuncupatur. Et concipere dicuntur arbores, cum humore turgent, parturire cum germinant, pariuntque cum florent, flosque ruptis constat utriculis, sed & educatio etiam in fructu est. Quæ cum ita sint, animalia tamen longè præstantiori evidentiorique ratione sexibus sejuncta esse constat, & præsertim mulierem à viro, quæ, ut dictum est, istius potissimum operis causa, à primis statim mundi exordiis, consilio ineffabili & inæstimabili providentia à Deo creatore fuit illi dedita, ut Veneris illecebris excitatus conjunctionis appetitu teneretur, procreandi causa, ne cum vitæ tempore dimitteretur commemoratio nominis sui, sed ad omnem posteritatem prolis propagatione deveniret. Quia enim ipse generationi aptus erat, neque tamen per se solus huic operi perficiundo sufficiebat; ideò commodo indiguit adjutorio, quale erat fœmina, quæ materiam segetemque in procreatione subministraret, concipiendique ac fœtus nutriendi organa haberet, quibus à masculo dissideret. Quæ quidem organa uteri sunt & mammæ; quorum anatomen presso contractoque stylo enarrare operæ precium erit, deinde ad reliqua servata serie procedemus: Sed ante omnia Dei immortalis auxilium imploramus, à quo rerum omnium capienda primordia sunt.

Phi. in icon. Plin. lib. 13 cap. 4 Theop. 3. de causis plan. 20.

Quibus fœmina à viro dissidet.

Uteri ratio, situs, figura & magnitudo.

CAP. II.

Uterus & ejus definitio.

UTerum, qui Græcis μήτρα & ὑστέρα, Latinis matrix, quasi omnium mater, vulva, mulierum loci, & utriculus nuncupatur, partem definimus organicam, in qua semen concipitur, fœtus formatur, augetur & nutritur. Medici quicunq; ejus fabricam enarrarunt, oportunè in fundum & collum, sive cervicem dissecant. Situs est supra os pubis, sic, ut ipsius cervix à mulieris pudendo sursum, versus posteriorem ipsius ossis, & vesicæ regionem, ac secundum recti intestini anteriora in Peritonei cavitatem ascendat; donec ferè è directo sedis pertingat, qua rectorum abdominis musculorum initia à pubis ossibus exoriuntur: illic namque uteri cervix in fundum definit, qui in abdomine consistit, inter vesicam & rectum intestinum. (Hinc obiter insolentissimi hominis vilem & abjectam conditionem æstimare licet, ex fragili ac peritura materia inter excrementa nati, & in terram ac cinerem resolvendi, ut cum Plinio lamentari liceat: *Heu dementiam ab his initiis æstimantium ad superbiam se genitos.*) Hic tamen situs peroportunus fuit, utpote valde amplus; & à facie, nobilissima rationis arce, longè dissitus; deinde ibi ossa nulla, quo minus uterus distendi queat, atque ipsi parituro exitus ad inferiora & versus crura facilis est; tandemque uterus ibi anteriori parte ab osse pubis; posteriori ab osse sacro: à lateribus ab ossibus ilium, tanquam tutissimis vallis circundatur. Prægnantibus non exactè mediam partem occupat, sed in dextrum aut sinistrum vergit, quod etsi aliquando fœtuum sexus ratione fiat: non tamen perpetuò est., ut infrà constabit. Figura illi rotunda, nisi quòd ad cervicem paulò sit longior, majusculo pyro similis, aut nonnihil compressæ cucurbitulæ, & si apices, quæ cornua vocant, excipias, ipsam vesicam refert: uteri enim fundus ab angulis seu cornibus deorsum rectà sensim arctior redditus, ad ipsius cervicis originem fertur, ita ut cervice instar meatus cujusdam longa & tereti, totus interim fundus non multò fiat longior, quàm est latus, sortiaturque figuram rotundæ proximam, quâ & capacior redditur, & injuriis minùs obnoxius. Magnitudo ejus non æqualis existit in omnibus; multo siquidem minor illius, quæ peperit, quàm prægnantis, ejus

Situs uteri. *Hominis abjecta conditio.* *Ossa quæ uterum utrinq; tutantur.* *Uteri figura* *Magnitudo*

10 20 30

ejus verò quæ nunquam peperit, multò minor, quemadmodum & adhuc minor earum, quæ nondum Veneri indulsêre; ætatum etiam ratione non parum evariat, quippe iis, quæ adhuc augentur, vesicæ sunt matricibus majores, perfectis matrices vesicas superant. Sunt qui mediocri utero secundum longitudinem à loco, in quem incumbit, ad extremum pudendi finem, undecim digitorum intervallum tribuant, alii affirmant tres vel quatuor transversos digitos non excedere, neque multò majorem esse, quàm ut manu comprehendi queat. Utrique vero similia adstruunt, modò illi intelligantur de utero, cum ipsius cervix in Anatome manu attollitur, aut in coitu ad penis titillationem, in gestatione, & partu ad fœtus formam extenditur; Hi verò de eodem cum cervix complexa rugosaque connivet, fundusque in se collapsus concidit: breviter non minus difficulter cervicis uteri, quam penis (cujus instar vagina est) longitudo, latitudovè exactè describi potest; fundus verò pro contentæ in illo geniturae, aut fœtus quantitate evariat; atque ita quamvis in altitudine recti intestini & vesicæ terminis (ut dixi) circumscribatur: mediocris tamen tenuia intestina nonnunquam pertingit; maximus, qualis prægnantium, etiam imum ventrem replet. In latitudine etiam dispar, ut plurimum tamen in non prægnantibus duos transversos digitos parum excedit: Mirum dictu, cum receptaculum sit, in quo infans procreatur, quodque adeò, dum mulier uterum gerit, ampliatur, ut apicibus suis seu cornibus ad utraque ilia porrigatur; cum præsertim ipsius substantia, quantumcunque manibus & vi distendas, nec dilatetur, nec nisi naturæ viribus cedat, contrà quam de cervice dictum est, quæ rugosa cum sit, levissimo diducitur conatu.

Longitudo.

Latitudo.

De Uteri partibus.
CAP. III.

Porrò uteri, & præsertim fundi ipsius substantia nervea membraneaque est, & crassa admodum; externa superficie levis, madens & æqualis, non tamen ad amussim candicans, sed carneum quid præ se ferens, hanc aliqui tunicam internam & ipsius uteri propriam appellant, ad differentiam alterius triplo tenuioris, quâ superintegitur, quæq; à peritonei portionibus utrinque lateribus uteri adnatis utero obducitur, eumque nonnihil retinet; Hinc inter anatomes scriptores

Substantia uteri.

Tunica duplex.

dissidium compones, nonnullos duplicem tunicam sive membranam utero tribuentes, alios unicam tantum, quia internam non tunicam, sed uteri substantiam pleriq; vocant: hæc in non prægnanti utero omnes reliqui corporis tunicas vel tres etiam ventriculi & intestinorum simul implexas vincit, venosaq; est, multisque venis & arteriis intercepta, sicuti superior nervea; constat etiam tribus fibrarum generibus longitudinalibus, quibus viri genituram trahit, quæ admodum paucæ sunt, quia opus ipsarum facile; transversalibus, quæ rectarum copiam superant, quia his & raptam genituram, & fœtum toto gestationis tempore retinet; ac demum latitudinalibus, iisq; etiam plurimis & validissimis, quibus fœturam in lucem edit. Media ejus pars non tam altè ac cornua conscendit; sed in sinus cavitatem exuberat, quâ in parte sicúti uteri os crassior multò occurrit, quàm quâ uterus in angulos sive cornua definit. Superior enim fundi pars utrinq; ingentem processum unum constituit, perinde ac frontem vituli jam primum cornua producentis, ob quam effigiem hos processus angulos sive papillas, veteres Dioclem secuti uteri cornua nuncuparunt. Interna verò superficies, si in longum uterum dividas, duos sinus promit, dextrum ac sinistrum, nullo septo discretos; sed sutura quadam, qualis virili scroto inest; obscutiori tamen, ideò antiqui matrices, perinde ac si duæ forent, appellaverunt, & papillarum numero correspondere dixerunt; qui quidem sinus leves admodum sunt & angusti, adeò ut iis, quæ uterum non gerunt, fabam majusculam vix capianr. Hinc Gentilis, Nicoli, Mundini, Alberti Magni, Bonacchioli, & aliorum, quorum penè innumerus est numerus, error apparet, qui in humano utero septem cellulas esse asseruerunt, tres in sinu quolibet, in medio unam; in singulis insuper decem rugositates, sic ut septuaginta consurgerent, totidemque simul fœtus concipi posse, parum profectò anatomicè autumarunt. Plures enim fœtus juxta seminis quantitatem in utero non cellulis, atriis aut thalamis, qualia illa forent, sed propriis involucris distinguuntur; Et quamvis substantia uteri interna, si dilatetur, foraminibus plena appareat, hæc nihilominus foramina non cellulæ, sed cotylidonum ora existunt, per quæ gestationis tempore, sanguis ad uterum delabitur. Communis insuper est via ab his sinibus in os uteri, quâ non concepturæ proprium semen deponunt, concepturæ virile excipiunt. Os verò uteri vocamus internum illud ostium,

Fibra.

Cornua uteri.

Superficies interna.

Sinus.

Cellulas nō habet uterus.

Via communis à fundo uteri ad ipsius os.

Os uteri.

quâ

quâ fundus desinit & cervix inchoatur, quod etiã os matricis, vel fundi orificium appellatur, &, si extra spectes, tincæ piscis, vel canini oris imaginem tibi offeret, eiq; glandi similem, quæ in extremo est masculi genitalis, ac scissura transversa veluti litera Θ centro simili donatur. Parturientibus adeo extenditur & patet, ut nihil ferè ejus supersit, sed cavitas una propè æqualis appareat, à fundo uteri ad pudendum usq;. Quæ nuper pepererunt, scissuram habent ampliorem; in prægnantibus specillum vix admittit, nec nisi in partu aperitur, cum fœtũ & illius involucra emittit, aut in coitu, cum virile semen naturali motu sugendo allicit, & quando non concepturus masculum semen, unà cum muliebri, iterum eructat, alioqui arctissimè occluditur os illud, nec ex mulieris arbitratu, sicuti cervicis orificium, aperiri potest, aliàs nullo conceptionis habito metu lascivæ mulieres parentibus maritisq; facilè imponerent; ideò virginibus ferè inutile & ociosum hoc orificium censetur: ut plurimum n. per illud menses eisdem non expurgantur, quod pleriq; existimarunt, ut suo loco patebit. Cæterùm hujus meatus perinde ac cervicis nimia & præternaturalis sagina Hippocratis decreto conceptioni nocua est. Sed dices, si toto gestationis tempore os uteri non aperitur, non fiet superfœtatio. Quidam opinantur, tunc tantùm aperiri, cum superfœtat; superfœtat autem rarissimè; rarissimè ergò gravidis aperitur. Alii putant, veteres solum docuisse, sponte sua gravidarum uterum non hiare: in accessu tamen perpetuò recludi, quod maiorem habet probabilitatem. Quia, etsi tum temporis virile semen ad fundum uteri non penetret, muliebre tamen, quod ad fundum demandatur, exitum postulat. Sed cur ad expulsionem seminis non ejicitur fœtus? Quia alligatus est & immaturus; ideo periculosus coitus primis mensibus, dum adhuc tenellus est, & vincula parum firma. Sequitur uteri collum sive cervix, ab Aristotele matrix etiam nuncupata, quæ masculorum peni correspondet; nisi quod hic foris in viris: illa intus in fœminis sita est; hoc iter spermati virili intrò; fœtui jam perfecto extrà natura ante munivit, & licèt unicum cum fundo efficiat corpus continuum, diversam tamen sortitur substantiam, quippe partim musculis, partim membranis & nervis condita est, non verò impensè crassa aut cartilaginosa, præsertim in ætate puellari, ut multi rentur, nisi quòd callosior est eis, quæ frequentius pepererunt, aut crebrò congressæ sunt, ita, ut vetulis jam sit du-

Ant. lib. 3. cap. 12. Hip. 1. de morb. mul. tert. 30. 5. aph. 49. lib. de aere aquis & locis.

An os uteri gravidis perpetuo occludatur.

Obiectio.

Solut.

Vteri cervix.

ſit duriuſcula,& ſimilis ſummitati aſperæ arteriæ, ut rectè Herophilus comparavit, fungoſæ tamen ſubſtantiæ ac duriuſculæ nonnihil poſſidet; fungoſæ,ut plurimum contrahi ac dilatari poſſit, concubitusque tempore penis modo extuberet; duriuſculæ verò, ne in iis mutationibus, quæ in partu fiunt, afficiatur, utque ſemen protinus recipiat, neque præ nimia mollitie partibus quibusdam elevatis, aliis concidentibus anfractus fiant, quibus detentum prolificum ſemen ad vulvam minus celeriter permeare queat; longioremq; moram in cervice trahens,ſpiritu genitivo ocyſſimè exhalante penitus evadat infœcũdum. Juxta cervicem uteri in anteriori ſua ſede jam fermè ſupra pudendum veſicæ collum ingreditur; per quod urina defertur, & Nympha fatiſcente foras excernitur, (non enim ut idiotæ & mulierculæ ipſæ mingentes opinantur, per uteri cervicem lotium prodit) ibi cervicis portiuncula excreſcit in ipſius cavitatem propendens, & poſtquam urinam cervicis uteri pars ferè extrema admittit, ipſius, alteriusve humoris regreſſum in collum veſicæ impedit,illis proceſſibus ſimilis, qui regreſſum urinæ à veſica ad urinarium meatum prohibent, hinc mulierum lotium occurſante, impetuq; colliſa cletoride (ita enim hunc proceſſum vocant) magis quàm virorum inter mingendum perſtrepit. Uteri cervicem medio circiter progreſſu à tergo ejus partis, qua collum veſicæ implantatur, plerique tradunt in virginibus exili membrana venulis conſperſa dirimi, quæ primo concubitu profuſo ſanguine diſrumpatur; Hymen ſeu Eugion dicitur. Miror tamen nonnullos ejus craſſitudinem deſcribentes, cum inter ſecandum nunquam ſeſe offerre ipſimet fateantur; quamvis in puellis diductis ipſarum cruribus perſæpe conſpiciatur, uti ipſi ſcribunt, ſitu ſimili illi quem habet in pectore ſeptum transverſum, longa in medio ſectione inſtar rimæ, cujus occaſione hymen ſanguinis menſtrui purgationem in virginibus etiamſi ab interiori parte excerneretur, non impediret, neque mirum (inquiunt) ſi in diſſectionibus hæc membrana non appareat, quia apud aliquot nationes ſedulæ obſtetrices illam quaſi fruſtra mulieribus datam effringunt; ſicuti ſolent puerorum recenter natorum ori indicem indere ac linguæ vinculum, ſi fortè plus juſto contractius ſit, dilacerare. Hæc eſt multorum de hac membrana opinio. Arabes verò quinque venas ad cervicis uteri medium utrinque inſeri tradiderunt, ác dextrarum venarum ora cum ſiniſtris committi, ex hisque centonem

Quare fungoſa & duriuſcula.

Colli veſicæ ſitus.

Hymen. Veſalii & aliorum opinio de Hymene.

Arabum ſententia.

10 20 30

nem ipsis appellatum atque adeò hymen efformari, quas tamen venas ex sanguine, qui in prima coitione profluit, potius, quàm ex sedula dissectione, cum ibi nullæ reperiantur, procul dubio sunt imaginati, tanta superstitione, ut adhuc reperiantur in felici Arabia nationes, non procul à regno Preciosi Joannis, juxta BABEL MELEC urbem, natione Arabes, sectâ Mahumetani, apud quas filiolarum vulvæ consuuntur, medio relicto foramine, sicque quoad viris maturè conjungantur, dimittuntur, quibus eas obseratas & quasi sigillatas tradunt, ac tunc reserantur puncta & alæ uteri, adeò jam cohærentes ac si ita à natura fuissent fabricatæ; Et hinc ac ex superiori fatuitate obiter colligas, quàm variis & contrariis opinationibus mundus distineatur, ut non planè ineptè dixerit Aristippus gloriam ac virtutem non in natura consistere, sed in consuetudine. Diligentiores cervicis latera nondum Venerem expertis duntaxat quasi conglutinata connivere, ac angustum ibi collum efficere affirmarunt, quæ primus coitus magna ex parte divellit & quodammodo dilacerat, ideo, ut mulieres ferunt, acerrimus ille est, quorum ego sententiæ libentius subscribo. Nam, ut pleriq; referunt, & Nicolus auctor est, visæ jam sunt mulieres, quæ post partum cum obstetrices decoris gratia medicamenta oppido adstringentia adhibuissent, ita clausæ redditæ sunt, ut non potuerint coitum exercere, id quod etiam meretriculæ hodie factitare dicuntur, ut virgines appareant: nec non honestæ aliæ fœminæ, quæ suis viris gratiores esse cupiunt. Dignum tamen consideratione, quo artificio ingeniosa natura, hac solum in parte, & in lingua frenum posuerit, nempe ut hominem hisce in locis, à quibus maximum nocumentum impendebat, continentiæ admoneret. Definit matricis collum in pudendum muliebre, quod etiam muliebre genitale, os genitale, os cervicis uteri, facies seu potius larva dicitur, & est veluti cutacea quædam hujus colli ἐπίφυσις sive additio, masculorum præputio respondens; & ut præputium ornamenti gratia existit in ambitu rimæ seu oris genitalis, collibus seu monticulis protuberantibus, qui in partibus exterioribus crinibus in fœminis jam maturis ornantur; ab interioribus verò, carunculæ illæ cuticulares instar geminæ linguæ propendulæ adnascuntur utrinque, quæ Nymphæ nomine donantur, quas uteri alas vocant, easdemque natura eo progenuisse creditum, ut uterum à pulvere, frigore, & aliis externis injuriis tutaretur; quale enim uva pharyngi pro-

Vera opinio

Natura artificium.

Muliebre pudendum.

Alæ uteri.

Nymphæ.

gi propugnaculum est, tale utero nymphæ; fungosa ipsarum est substantia longitudinalemque rimam efficiunt canalis instar seu literæ I, in cujus elatiori parte, ac pinguiori pubis loco, ubi hæ carunculæ conveniunt, juxta id foramen unde lotium exit, occultatum processum parvum efficiunt, exiguo peni, qualis est cuniculi, admodum similem; substantia fungosa, nervosa, & sanguine plena: forma in glandem desinentem, parvo quoque præputio obtectum, quem antea regressum urinæ ad vesicæ collum impedire diximus, quique alium præstet usum non contemnendum. In eo enim pruritus eximius efficitur, ideo præcipua sedes delectationis mulierum, dum Venerem exercent, statuitur; In hanc etiam partem bina desinunt ligamenta oblonga, nervea cavaque, quæ à matricis lateribus constituta præcipuam esse illius summæ delectationis causam invenisse se ex recentioribus gloriatur Columbus. Verùm processus ille aliquando naturæ modum excedit, & ad tantam magnitudinem excrescit, ut extra uterum propendens deformitatem atque pudorem inducat, & vestimentis jugiter attritus ad libidinem adeò irritat, ut non desint, quæ per hanc partem etiam erectæ mulieres virorum instar in venerem ruant, & mutuis coitibus incubis, ac succubis sese polluant, quod de duabus Turcis Thessalonicensibus Amatus refert, & nos Ulisiponæ ob simile fœdissimum scelus aliquot mulieres publicè puniri vidimus, Tribades dicuntur à Celio Aureliano, à Plauto subigatrices, & Martial. de Bassa quadam inquit:

Nympha seu clitoris.

Lib. 4. cap. 9.

Commenta est dignum Thebano ænigmate monstrum,
Hic ubi vir non est, ut sit adulterium.

Quamobrem Ægyptii in virginibus excidere consueverunt, quod quidam indistinctè faciendum esse putant in carunculis illis cuticularibus quæ ante os uteri adnatæ visuntur; qui tamen meo quidem judicio errant, quoniam illæ suos habent à natura usus, nam & magnam fœminis in coitu delectationem pariunt, & uterum, uti diximus, ab externis tutantur. Cæterum hæ carunculæ propriè nymphæ appellantur, ac gallorum cristis similes propè os uteri in cervice astant, quas propterea Poetæ per saltus & nemora, satyros quærere referebant, quia in ipsis Venereorum deliciæ, quibus illi æstuabant, insunt; Ab his tamen nymphis differt alia pars nympha dicta, quia hæc processus ille est musculosus, ac pelliculosus supra alarum pudendi commissuram situs, quo loco urinarius meatus existit, quam quidem particulam potius

potius scindendam auctores præcepisse arbitror, & hoc manuale opus nymphotomiam nominasse, non affectum ipsum ut Moschio perperam prodit. Mercatus censet, hanc esse affectionem, in qua Medici fœminas in viros migrare existimant, & propriè Symptoma turpitudinis nominari, cui ego non invitus assentior, nisi quod sexum interdum circa pubertatis annos in quibusdam detegi potius quam mutari crediderim, & hoc ut plurimum ipso nuptiarum die, quia tunc protuberantes ad Venerem partes facilius foras à natura protrudunt, quæ antea latitabant, ut testantur pleræque tum priscorum tum nostri seculi Historiæ: Ideo Agrigentinus Empedocles dicebat:

Nymphotomia quid.

Cap. pro prio.

Dub. an fœmina in virum verti possit.

10

Et puer ipse fui, nec non quandoq́ puella.

De qua re plures congessit historias Schenckius ad quem lectorem relegamus: Quod tamen ipse ex aliorum auctoritate scribit, fuisse, quæ & conciperent, & postea in viros versæ, in alio generarent, commentitium omnino est. Porro an processus ille seu Nympha tantæ magnitudinis cunctis insit fœminis, quod Columbus existimat, affirmare non ausim, potiusque crediderim, illis tantum adnasci, quæ secundæ jam speciei sive classis Hermaphroditi censentur, ut infrà patebit: Exiguum tamen processum omnibus inesse fœminis, & in cervicis cavitatem propendere in eos quos diximus usus, haud equidem dubito, cum in eum desinant alæ ipsæ seu membranei processus. In caruncularum medio longitudinalis illa scissura est, quæ penem admittit, & adeo horrenda obscœnaque visu censetur pars, ut defunctarum etiam fœminarum cadavera, uti auctor est Plinius, contra quam virorum, prona fluitent; seu parcente naturâ earum pudori; quamvis & hujusce rei Physica etiam-ratio assignari possit, quia muliebris ventris intercapedo ampla & vasta admòdum, cum ob viscera, tum ob continendum fœtum, aqua potissimum per genitale muliebre ingrediente impletur & extuberat; deinde mulier vertebras dorsi minores habet, utpote angusto thorace prædita; Ilii vero ossa ad anticam partem sustinendo fœtui prominentiora; adde etiam uberum molem; quæ pronas eas reddit. Atque hæc sunt quæ uterum constituunt.

4. Obs. c. 5.

20

Mulierũ cadavera prona, virorũ supina fluitant.

30

De iis, quæ utero adnaſcuntur.

CAP. IV.

Teſtes mulieris. *Teſtium ſubſtantia.*

INter ea verò quæ utero adnaſcuntur, teſtes inprimis occurrunt, corpora duo glandulofa, alba, rotunda, ſeminis, & generationis principium: Ii adjacent à lateribus vulvæ, ad fundum utrinque ſinguli, paulo ſupra cornua, non prægnantibus aliquanto elatius, quàm fundi ſuperior conſiſtit pars; utero gerentibus eandem ferè ſedem occupant: Magnitudine multo minores atq; imperfectiores, temperatura frigidiores fœminæ teſtes, quam maris; forma latiores, quaſi ſphæræ utrinque compreſſæ, magis tamen glanduloſi, ſubſtantia enim non conſtant, ſicuti virorum teſtes, molli, continua & æquali, ſed duriori, & tuberculis plena; intus, præter vaſa, ſinus quoſdã habent tenui aquoſoque humore ac craſſiuſculi lactis ſero ſimili, aut ovi candido liquori, plenos. Hæc teſtium ſubſtantia facultate ſibi inſita ſanguini, & ſpiritus perfectam ſeminis naturam impertit, ſicuti jecur chylum in ſanguinem convertit, atque hæc facultas in maſculis virilitatis, in fœminis mulieroſitatis cauſa exiſtit. Epididimi de membrana ſive darto conteguntur, perinde ac viri teſtes, quæ quamvis duritie ſit mediocri, non tamen à teſtium ſubſtantia facile divellitur, non ſecus, ac ſi continuum cum teſtium ſubſtantia corpus eſſet; aliis duobus involucris, quibus virorum teſtes inſuper conteguntur ſcroto, & eritroide ſive vaginali carent, niſi quod peritonei proceſſus teſtium mediam duntaxat partem involvunt, ubi ſeminaria vaſa, uterique venas & arterias ſuſcipiunt, à quibus circumfuſi cinguntur. Horum vaſorum eadem, atque in maribus, eſt origo, eo ſolum diſſimilia, quod concidunt in lumborum muſculis, neq; extra abdominis membranam procedunt, cùm & ipſi teſtes intra peritoneum lateant; non enim fœminam foràs, maſculi modo, ſed in ſuam ipſius vulvam ſemen emittere conveniebat. Quatuor etiam hæc vaſa ſunt, perinde ac in mari, venæ nimirum ſeminales duæ, totidemq; arteriæ ejuſdem nominis; atque hæc quatuor conceptacula paulo infra vaſa, quæ ad renes tendunt, collocata ſunt. Venarum dextera à venæ cavæ caudice ſub emulgente juxta os ſacrum pullulat, ſiniſtra ab ipſamet emulgente ſiniſtra deducitur, quod factum plerique autumant, ut ſeroſus humor per illam deferatur, qui acrior

Teſtium facultas. *Teſtium mẽbrana.* *Vaſa ſeminaria.* *Origo venarum.*

10 20 30

exmo-

ex mora effectus, & ſemini permixtus, majorem in coitu voluptatem pareret, quam ſi ab ipſa vena deduceretur; alii, quia in ſiniſtro latere magna arteria prope venam cavam ſita eſt, quæ quidem arteria cum perpetuo moveatur, periculum eſſet, ne tenuis vena ſeminalis in his perennibus motibus rumperetur, quod magis probo, quia juxta primam ſententiam humor ille acris in ſiniſtrum tantum latus emitteretur, ſubindeque vaſorum ſpermaticorum munia diverſa forent, quod vero ſimile non eſt. Arteriæ ſeminales, tam dextra, quam ſiniſtra prope idem os ſacrum ſub emulgente ſcaturiunt, ſpirituoſo ſanguine plenæ, non ſolo ſpiritu, ut cum Eraſiſtrato Ariſtoteles ſentit, quibus Bonacciolus & Mercatus conſentire videntur: Hæc vaſa dum deſcendunt, primum aliquantulum diſtant, poſtmodum ita implicantur ut vena arteriam, & arteria venam ingrediatur, factaque eximia quadam anaſtomoſi, ipſorum quædam portio uſque ad teſtes deſcendit, ramos in teſtium ſubſtantiam, & illos proximè ambiens involucrum diffundens, poſtea in deferentia vaſa prodeunt, quæ variciformia, latè contortis vitis pampinis, capreolisq; aſſimilantur, iis etiam brevis eſt via ad uterum, at non directa, ſed pluribus gyris anfractibuſque flexuoſa, quam maribus, ut viæ brevitas flexum multitudine compenſaretur. Hæc vaſa ſemen per uteri cornua in interiorem ipſius uteri ſinum deferunt, & intrudunt, atq; ob id deferentia hìc nuncupātur, ſicuti antequam teſtes pertingerēt præparantia. Quæ quidem eademne ſint, quæ antea præparantia dicebantur, an verò diverſa, ex ipſis teſtibus peculiarē dūcentia originem, nihil moror, dummodo intelligatur in præparantibus ſeminis fieri apparatum, & ſanguinem, qui prius ruber erat, ſenſim alterari, & albefieri, qua inchoata elaboratione, magna laboris pars teſtibus imminuitur; Alia iſtarum venarum arteriarumq; ſeminalium portio, antequam teſtes pertingat, ad matricis corpus tendit, ut laudabili ſanguine conceptus ali commodè poſſit, & menſium portio expurgetur, corruptis præſertim & non gravidis; Ipſam uteri ſubſtantiam hæ venæ penetrant, ut ipſum nutriant, & ramorum ſerie ſparſa, ſuis oſculis acetabula efficiunt, quæ Græci cotylidones appellitant, quibus partus per umbilici radices utero validiſſimè committitur: partem dixi ſanguinis menſtrui per has venas prorumpere, quia pars alia per venas à venæ cavæ diviſione juxta os pubis exorta, in uteri cervicem deponitur, non in fundum, maximé virginibus, & prægnantibus, quibus os uteri occludi-

Arteria.

Ariſt & Eraſiſt. apud Gal. lib. ad id dicato. Bonacc. in ſua enneade Mercat. lib. 2. cap. 1.

Deferentia vaſa.

Præparantia.

Vteri venæ per quas mēſes purgantur.

Acetabula uteri ſeu cotylidones.

cludi-

cluditur; nam cava vena inferiori sui parte, in duos insignes ramos dividitur, qui obliquè ad dextrum & sinistrum crus iter habent; à quibus præter alias propagines illæ etiam venæ prodeunt, quæ in hominibus ad vesicæ latera proficiscuntur, ut ipsam, & intestini recti musculos nutriant, in fœminis cervicis uteri principium petunt, ex quo loco menstruæ purgationes prædicta ratione effluunt, de qua re inter anatomicos professores scio maximam semper versari contentionem, quam nos proxime sequenti libro illustrare atque dirimere conabimur. Ex hac ipsa venæ cavæ divisione geminæ suboriuntur venæ, altera dextrorsum, altera sinistrorsum, quæ peritoneum subeuntes, ad mammas singulæ ad singulam perveniunt, sanguinem in lac commutandum iis suggerentes, quæ potissimum causa est magni illius, qui teste Hippocrate ac Galeno inter uterum & mammas consensus fit. Quamvis & hic ut tergiversetur Vesalius, & suo more Galenum suggilet, nullum alium agnoscit consensum inter has partes, præter illum, quem per venam cavam fieri dicit. Porro Galenus ex Herophili decreto perinde ac viris, fœminis etiam glandulosas prostatas inesse scribit quarum sit usus, salivalem quendam succum generare, qui acrimonia & salsedine sua in coitu delectet, ad Venerem excitet, & urinarum meatum madefaciat, quò & facilius urina profluat, & ejusdem morsionibus occurratur; negant alii, quia in fœminis matricis collum neq; oblongũ neq; nudum est ut virile pudendum, sed [illegible] situm ex continentibus ipsum partibus copiosum madorem recipit, & menstruis irroratur; salivalem vero humorem per ramusculos vasorum spermaticorum in internum vulvæ ostium ad alios usus suo loco explicandos ejaculari non refragantur, quibus & ipse Galenus alibi ex animi sui sententia loquẽs apertissimè subscribit. Ejusdem Herophili placita secutus Galenus lib. de vulvæ dissectione, alia quatuor vasa venas duas totidemq; arterias ab emulgentibus demandatas utero muliebri aliquando inesse ratus est; quæ tamen in dissectione minimè reperiuntur, inde ortum lapsum existimo, quia cum vidissent sinistram venam seminalem ab emulgenti originem trahere, diversam esse ab illâ, quæ à trunco venæ cavæ in dextra oritur, sibi perperam persuaserunt, ac perinde de arteria sentientes, totidemq; in dextro latere inesse putantes quatuor illa vasa sibi confingunt. Cæterum ut ad utero adnascentia, quibus hoc caput dicavimus, oratio redeat, duo nervorum genera eidem donata sunt, à spinali medul-

Prostata.
14. *De usu part.* 11.

Salivalis humor.

Salivalis humor in fœminis unde eiaculetur.
2. *de semine.*
Herophili lapsus.

Nervi utero adnascentes.

10 20 30

medulla unum, quod tenuibus surculis in uteri cervicem & circa humiliorem fundi sedem excurrit; alterum à sexta nervorum conjugatione, à quo subinde nervi perquam graciles ad elatiorem fundi regionem diffunduntur.

De uteri colligantia, consensu, & usu.

CAP. V.

Astringitur præterea, nectiturq; uterus vesicæ ac recto intestino tenuibus ex peritoneo ductis appendiculis; similiter coxarum ossibus validis sed admodum laxis vinculis, tum nervosis tum musculosis; quæ ad illius cornua pertingunt, & propterea laxa sunt, ut vulva plurimum moveri sursum & deorsum possit, plus minus in coitu cum genituram expetit, & ad penis summum tanquam animal quoddam (ut Plato dicebat) hiare possit. Cum his tamen nec animal est, neq; errat, neque propriam relinquit sedem, sed parum duntaxat dimovetur, ut infra latius apparebit. Ex dictis constat, uterum cum aliquibus conjunctum uniri, aliis connexum esse, ab aliis intextum, dependere ab aliquibus, & ab aliis nutriri: enimvero collo, vesicæ, & recto intestino juxta fundum perinde ac testibus & vasis seminariis coalescit; aliis vesicæ & recti intestini partibus annectitur; annexus quoq; est ossi sacro, ex quo etiam dependere rectè dicitur: Ex dorsi verò medulla & lumborum musculis pendere solummodo nervis, & annexus, & contextus est atque conjunctus; arteriis venisq; non solum annexus, conjunctus & contextus hæret, sed ab ipsis etiam nutritur. Rursus semen utero præparant testes & seminalia vasa, duæ venæ totidemq; arteriæ, quarum etiam portio illi dicata est, ut nutriatur tum ipse, tum fœtus, mensiumque portio aliquando expurgetur, nam earum pars antequam testes ingrediatur, deorsum fertur, ut matricis substantiam alat, semen verò ipsum suscipit per vasa deferentia, ac varici conformia, quinetiam salivalem humorem per alias ipsarum propagines; mensium reliqua pars in cervicem demandatur per ductus, qui ab inferiori cavæ venæ parte propagantur: sensum suscipit per nervos, à sexto pari & ab spinali medullâ. Nil igitur mirum, si cerebro, dorsali medullæ ac nervoso generi uterus consentiat: non solum quòd membranosa constet substantiâ, ut Mercatus sentit, sed ēt quod nervorum propa-

Connexus uteri cum variis part.

Uterus propriam sedē non relinquit.

Eximius uteri consensus cum diversis part. Mercati lapsus.

propagines ab ipſis partibus mutuetur: inſuper mammis & jecori per venas conſentit, cordi per arterias, vicinia & colligantia partibus circumjacentibus, veſicæ, recto inteſtino, ac peritoneo; ſed & per ſpiracula cæca ventriculo, lieni & meſeraicis, præterquam quòd membranoſæ ac nervoſæ ſunt plurimæ iſtarum partium, quæ propterea etiam per ſimilitudinem coafficiuntur. Jam verò uteri ſic conſtituti triplex eſt munus; unum ſibi proprium, quatenus pars eſt ſimilaris, & ita alimentum allicit, pro ſui ipſius nutritione, per illas, quas ſuprà enumeravimus, ſibi inſitas venas à trunco ſeminalium exortas. Secundum uteri munus eſt fœminæ ſaluti perneceſſarium, quatenus illi ineſt excrementa evacuandi ratio, quemadmodum enim in deficientibus veſica & inteſtinis à proprio munere maximum corpori ſubſequitur detrimentum; ita ſi in fœminis hæc pars menſtruationis officio, ſuppreſſione, aut utcunque aliter deſtituatur, longè periculoſiora ſcaturiunt mala & graviora accidentia, non tamen (quod Mercatus exiſtimat) in hunc præcipuè uſum fuit uterus creatus; ſufficeret enim ſola cervix cum venis huic muneri dicatis; ſed potius fuit uterus propagandæ ſpeciei cauſa mulieri datus, quod tertium ac præcipuum uteri munus eſt, quodque nullibi commodiùs fieri poterat, & magis neceſſarium videtur, quam fœminam elui à recrementis, quæ per alias vias commodè poſſent alioquin expurgari; idcirco anatomes profeſſores meritò uterum definierunt, partem in quâ ſemen concipitur, fœtus formatur, & augetur, nulla de menſtruis aut aliis excremētis factâ mentione. Nativo, & incredibili quodam deſiderio uterus ſemen virile attrahit, nullam tamen vim illud commutandi habet, ſed conſervandi tantummodo. At dices; virtutes naturales coordinatæ ſunt; ſi ergo trahit & conſervat, oportet, ut ulteriori morà commutet, & alteret, qua ratione Galenus lib. de nat. facult. nil trahere propter tractionem ipſam, ſed propter fruitionem diſertiſſime prodidit. Solutio eſt, non eſſe perpetuum, ut quidquid trahit, propter nutritionem trahat, ſemper tamen propter fruitionem, ut rite Galenus; ſed fruitio duplex eſt, nutritoria una, altera refocillatoria, illo modo partes ſanguinem trahunt, hoc utraque veſica, bilis & urinæ, hos licores, & ſemen uterus, cui natura indidit hanc mirificam cupiditatem, ut traheret, & tantiſper retineret, donec præſtantior opifex, hoc eſt, formatrix facultas ad operis elaborationem inſurgeret. Mulierem abſque matrice poſſe vivere, autor eſt Aven-

Uteri munus triplex.

Mercati lapſus alter.

Uterus cur mulieri datus.

Uteri definitio.

Uterus ſemē trahit.

Dub. an ſemen commutet uter.

lib. 8. cap. 6

Solutio.

Fruitio duplex.

Formatrix facultas.

10 20 30

Avenzoar;quia inquit,fieri poteſt,ut univerſa ligamenta putrefiant,& collabatur uterus, muliere ſalva permanente, quod tum ex libris medicorum, tum aliorum fide dignorum teſtatur, ſeque nobilem fœminam vidiſſe, de qua erat rumor,absque matrice vivere; idipſum Rouſſetus,quem videre non pigeat,plurimis eventis confirmat, & Antonius Benevenius lib.de abdit.morb. cauſis, alterius fœminæ meminit, à ſe viſæ; quæ cum vulva putreſceret, & fruſtulis comminuta tota decideret,ſana tamen ſupervixit annos decem. Illud fortaſsè non minùs mirabere,quod Geſnerus & alii ſcribunt & plurimi norunt, in Paria provincia haud procul à Patagonum regione, animal reperiri ſemivulpam à noſtris dictum, cui natura duos conceſſit uteros, internum unum,ad generandam prolem,ſicuti reliquis animalibus;alterum externum ſubter communem illum, ad fovendos defendendosque catulos ſuos,quos inde non niſi lactandi cauſa promit.

Mulier ſine matrice vivere poteſt. Sect.4. de part.Caſ. cap.5. Cap. 11.

Semivulpa animal duos habens uteros.

Platonis & aliorum de utero ſententia.

CAP. VI.

PLato in Timeo,&cum eo Areteus atque alii non contemnendæ eruditionis viri ſedem uterum mutare, & animal eſſe,ſibi perſuaſerunt, ac idcirco in uteri ſtrangulatu mulierem reſpiratione privari,quia uterus ſurſum aſcendens ſeptum tranſverſum ſuo corpore comprimit, dum enim prolem generare cupiens, ſeminis maſculini avidus,ac menſtruo ſanguine deſtitutus, indignabundus per corpus vagatur, ad ſeptum conſcendit, & quaſi animal quoddam ſuccenſens omnifarios morbos excitat. Ita autem videntur iſtam ſententiam vallare; Quæcunq; ſenſus habent,ea dicuntur eſſe animalia, perfectiora, quò plures, ut bos, equus; imperfectiora, quò pauciores, ut hyatulæ marinæ,quæ duos tantum tactorium & guſtatorium; ſpongia, quæ tactorium duntaxat habet: cum igitur matrix odoratorium ſenſum habeat,guſtatorium etiam poſſidebit, atque ita cùm hos præter tactum (quem obtinere ex ſeminis oblectatione clarum eſſe putant) ſenſus habeat, proprie dicitur & eſt animal: quod autem odoratorium ſenſum poſſideat liquet, propterea, quod ipſa (ut illi ajunt) ſuperius quidem exiſtens in thorace graveolentiâ adhibitâ, moleſtè ferendo fugit,

Dub. an uterus ſedem mutet, & animal ſit. Platonis & Aretæi ſententia.

Ratio I.

 deſti-

Neoterici insolenter Galenũ vellicantes.

destituitq; eas partes,atq; ad beneolentia, quæ subter apponuntur,currit. Hinc Galenum sibi non constare dicunt Neotericorum plurimi, qui sexto de locis hanc opinionem planè convellat; alibi vero naribus gravissimè olentia, matricibus bene olentia adhibeat, quasi continuò uterum animal esse fateri teneatur. His acutè magis quam disertè dictis addit Fernelius se adstantium mulierum modò querimoniâ, modo precibus adductum uterum sæpé tactum deprehendisse, instar globi cujusdam,in ventriculum efferri, cumque graviter opprimere, hincque manu depressum manifeste in propriam sedem propulsum, neque id magis alienum videri,quam ejusdem prolapsum ad inferiora, 10 quo totus fere prodit,atque adeò, etsi animal esse non patiatur, sedem tamen posse mutare planè confitetur. Cæterum ut, quod posterius retulimus in Platonis opinione, id primo infringamus, planè indignum & à Philosophica mente alienum est, opinari, ex multis animalibus unum animal constare: odoribus refici ventriculus solet, neque idcirco animal esse ullus unquam concludit, recreantur enim membra odoribus, non quod jucundam qualitatem percipiant, sed quia vapor boni odoris spirituum est accommodatissima materia, quibus partes illæ abundant; quamobrem, præterquam quod calefaciunt, facultatem etiam quādam sympepticam possident, quę partium tenuitate affectus 20 in iisdem particulis existentes curare, & sanare valet, quod enim de sympathia & dispathia uteri nonnulli causantur, acutum est magis, quam firmum. Sed ut alia omittam, quâ ratione graveolentia tot partes pertranseuntia ad matricem ferri possunt? fortassis cum Fernelio dices, ad thoracem per nares facilem esse meatum, ad quem ipsa matrix reliquas partes prætergressa jam pervenit. At certè neq; id fieri posse, ex dissectionibus apparet; si enim dissecta muliere uterum manu sursum ad ventriculum violenter trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin disrumpantur ligamenta, vix poteris, multò ergo minus suopte impetu, aut violenter impulsus intestina, ventriculum, & septum transversum, ac reliquas illic positas particulas prætergredietur. Vidimus 30 nos sæpè talem tumorem, qualem nobis depingit Fernelius, sed, ut ingenuè fateamur, ventriculum non transcendebat, solumque pertingebat ipsius fundum, quod nos fieri non imus inficias, neque ipsa dissectio dissuadet, aut Fernelii adversa ratio quicquam aliud concludit, nam uterus facilius descendit, quia gravis suo pondere excidit, neque inde sequitur, posse similiter ad ventriculum ascendere, imo neque

Ratio II.

Platon. sententia infringitur.

Cur membra odorib. gaudent.

Fernelii ratio infirmatur.

uteri ſubſtantiam eſſe id admittit Galenus, quod in hoc affectu fœminæ deprehendunt inſtar globi cujuſdam in ventriculum efferri, ſed interjacentes partes ab ipſo utero flatuoſis ſpiritibus, aut teterrimis nidoribus vexato, ſurſum compulſas; quod tum fit, cùm ad uteri vaſa ſanguis, vel alius humor confluit, ſed ad interna ipſius, aut quia craſſus, aut quia clauſa ſunt venarum ora, ingredi non poteſt, tunc enim implentur, & quantum in latitudine amplia ntur, tantum de longitudine detrahitur, itaque quo efficiuntur breviora, eò magis ad originem retrahuntur: quòd ſi id undique æqualiter fiat, uterus recta trahitur, idque perexiguum, ut ad ventriculum accedat potius, quàm aſcendat; ſi vero inæqualiter, ad partem vehementius trahentem intenditur: Et hic affectus uteri contorſio, ille uteri ſuffocatio nuncupatur. Cur igitur, inquies, graveolentia naribus adhibentur? quia cerebrum illa ſentiendo ab ipſis moleſtatur, & contrahitur, ſimulq; cũ ipſo odoratorius ſpiritus, ac per continuum ex hac moleſtia reliquæ etiam particulæ contrahuntur, qua contractione trudunt ac veluti exprimunt, propelluntq;, ac deorſum provocant matricem. Adhuc tamen majori cachinno digna videtur eorum ſentẽtia, qui, ubi ſuppreſſa ſunt menſtrua, uterum exſiccari ajunt, dein humectari cupientem viſcera petere, cumq; aſcendendo ſeptum tranſverſum oppetit, animal reſpiratione privari; quod cum priſcis illis, qui naturæ opera inveſtigarunt potiùs, quam invenerunt, Cordæus etiam nuper in primum de morbis mulierum parùm circumſpectè prodidit, ac multa ſuper hanc rem compilat, quæ non niſi ab angulo ad parietem concludunt, ut vel hinc colligas, vulgatis illis gynæciorum tribus voluminibus una cum præſtanti doctrinâ, ſimiles fabellas & prodigioſa multa figmenta contineri, quæ facilè poſſint tyronibus fucum facere; planè enim ridiculum eſt id, quod de uteri humectatione comminiſcuntur, tametſi Hip. ejus ſententiæ auctor fuerit, aut ex aliorũ mente, aut quia non eſt cuiq; uni datum omnia ſcire. Si enim uterus requirit humorem, paratiorem illum habet, & propinquiorem in incumbente veſica, recto inteſtino, & veſis, quæ utero implantantur, quàm ut ipſum ex ſepto mutuetur, particulâ omnino arida & ſiccâ. Liquet igitur uterũ neq; animal eſſe, neq; ullum voluntarium motũ poſſidere, neq; ſupra ventriculum aſcendere, ſed propter convulſionẽ vaſorũ modo ex repletione, modo ex inanitione ortam ad ipſius ventriculi fundum tantummodo retrahi.

Supra cit.

Vteri aſcenſus.

Vteri contorſio.

Graveolẽtia naribus cur adhibeantur.

Aliorum ridicula opinio.

Notatur Cordæus com. 2 tex. 1

1. de morb. mul. text. 7. & 25.

De Mammis.

CAP. VII.

Mammæ definitio. Nunc memores instituti nostri ad mammarum historiam accedamus; mammam enim alteram partem generationi dicatam esse superius retulimus. Hæc quidem eminentia carnosa, glandulosa, ac semicircularis est, gignendi lactis vim à naturà habens; *Situs.* sita ad latus pectoris, in cujus medio papilla protuberat. Duæ sunt mammæ in thoracis anteriori sede ad ossis pectoris latera collocatæ, secus ac in aliis animantibus, cum hic locus non impeditus ad lactandum mulieribus manibus usuris commodissimus extiterit, & generationi lactis, 10 propter cordis viciniam, cui reciprocum calorem ut gratus vicinus mammæ retribuunt, in modum pinguedinis seu pel iceæ vestis; quam eandem in viris positionem servant, quibusdam tamen mulieribus vicinius ad pectoris medium invicem accedunt, quibusdam autem (quod & pulcherrimum ducitur) utrinque recedunt, & thoracis lateribus magis appropinquant. *Glandulæ mammarū.* Mammam multæ sed Parvæ glandulæ constituunt, sibi mutuo incumbentes, & inter se commissæ adipis, & fibrarum interventu, in medio tamen ad papillæ centrum una magna, & instar mammillæ effigiata habetur. Hæc glandulosa substantia varia est, nam viris pene nulla eademque arida; uti etiam admodum puel- 20 lis; juvenculis vero paulo compactior & duriuscula, vetulis flaccida, quæ vero mulieres magnas ac pendulas habent mammas, mammosæ, *Mammeales mulieres quæ dicantur.* seu ut Paulo placet mammeales dicuntur, quæ an ad lactis generationem conveniant, inferius disputabitur. Cæterùm universa mammillarum substantia inter cutem & generalem membranam continetur, venis magnis ac frequentibus intertexta; quarum alias externas, à ramo venæ cavæ axillam jam petentis descendentes, suscipit; alias iternas à venâ cavâ pariter descendentes ex jugulo summoque sterno, quæ partim absumuntur in mammas, & pectoris internos musculos; partim ad Xyphoidem cartilaginem, & musculos rectos delapsæ pau- 30 lò supra umbilicum surculis suis occurrunt surculis ascendentibus ex illa divisione venæ cavæ ad dextrum & sinistrum crus, ex qua antea *Vteri consensus cum mammis.* diximus venas in matricis cervicem derivari, per quas mēstrua fluunt; quippe hæ venæ ascendentes oriuntur à ramulis, qui originem habent

can-

eandem, quam illi, à quibus venæ ad uteri cervicem propagantur; & hinc est tantus ille uteri cum mammis consensus in mulieribus, ut mammæ solidiores validum esse fœtum nuntient, tradente Hip. etsi refragetur Vesalius; graciles vero fiant iis, quæ corrupturæ sunt conceptus; & mammarum altera gracilis facta abortum portendat, & utero gestanti ex mammis lac fluens debilem fœtum significet, (cujus rei causa infra lib. 4. constabit, cap. de lacte) & mammæ tumidæ ac magnæ ad conceptum valeant. Adhæc arteriolas etiam cum his venis habent mammæ, quamvis paucas & graciles, subinde & nervos, qui in easdem sicuti in alias thoracis partes excurrunt, quorum crassissimus ille, qui è quinto costarum intervallo papillam adit, cui exquisitissimum sensum communicat. Forma penè semiglobum referunt, utpote exterius rotundæ gibbæque sunt, papillam instar processus obtinentes; intus vero, qua pectori committuntur, plana lataque innituntur basi; hanc illis semicircularem figuram natura tribuit, non tàm quò minus paterent injuriis, quam quò plus lactis continerent: Etenim rotundum omnium capacissimum; exterior tamen pars in ambitu papillæ circulo quodam obscuratur, pallescente in virginibus, fusco in gravidis & lactantibus, nigro in vetulis, & rugoso in iis quibus flaccescunt jam mammillæ; à Græcis φῶς nuncupatur, & efficitur à connexu cutis in hoc loco cum subjectis corporibus. Ipsa vero papilla substantiâ constat ad penem proximè accedente, est enim illi nervea quodammodo cutis, substantiam intus spongiosam continens quæ dirigi ac vicissim laxari, similiter ac penis potest, habet autem tenues, & conspicuos meatus, fibræ ac nervi modo albicantes, qui venarum surculi sunt, multiplici serie per glandulosam mammarum substantiam excurrentium, ex quibus lac effunditur. Usus ejus est, ut cum infans angusto teneroque suo osculo mammillam integram capere non posset, hunc illius prominentem canaliculum, in quem omnia terminantur vasa, labiis apprehenderet, & per illius foramen lac sugere commodius posset, quin etiam papilla nervorum surculis, & subinde exactiori sensu abundat, ut mater illecebram ac voluptatem persentiens, fœtus in lucem recenter editi nondum dentato ori libentiùs titillandam pruriendamque inderet, ac sugendam offerret. Hæc in virginibus rubet, in lactantibus magis eminet, livetque; in vetulis oblonga nigricat. Mammarum usus triplex: primus & maximè proprius, ut nuper nato fœtui, quam-

3. Popul. juxt. finem
5. Aph. 37.
5. Aph. 38.
5. Aph. 51.
2. Prædict. 31.
Arteria.
Nervi.
Forma.
Circulus.
Papilla.
Papillæ usus
Mammarũ usus triplex

Mammarũ usus triplex

quamdiu ſolidiori cibo uti nondum potuerit, alimentum, hoc eſt, lac ſuppeditent, ſanguinem, quem per venas magnas & frequentes ſibi diſtributas aliquantiſper elaboratum recipiunt, in illud ipſum convertentes, hanc enim à naturâ inſitam vim habent. Secundus, ut ſint veluti propugnaculum quoddam ac operimentum cordi, & ab eo calefactæ, ipſum recalefaciant, non aliter quam operimenta alia, quæ nobis extrinſecus injicimus. Tertius, ſed minus principalis, ut ex contactu voluptatem afferant; neque hic recipienda eſt Ariſtot. ſententia 4. de partib. animal æſtimantis, mammillas propter cordis tutelam potiſſimum fuiſſe creatas, quemadmodum enim uterus propter generationem fœtus, ſic mammas ad ipſius in lucem editi nutritionem fuiſſe à natura primò conſtitutas, magis eſt rationi conſonum. Sed quorſum in maribus mammæ dicit Ariſtot. quos nutrire non oportebat? Quia natura marem, & fœminam effingens, qui ejuſdem erat ſpeciei, ſimilitudinem ac notam ejus membri, quod alteri ſexui fructuoſum admodum eſſet, huic etiam voluit imprimere, & ut ſagax ſuam etiam utilitatem invenit cordis tutelam, quin & ad titillationem in viris faciunt, & papilla centrum ac terminus in pectore eſt, in quem venarum & nervorum huc pertingentium fines deſinunt, ac copulantur: Perforatæ tamen in eiſdem non ſunt, quia lac non oportebat emittere, quamvis & id aliquibus contingere certum ſit, & mammas aliquando habent viri, qui humidius temperamentum ſunt ſortiti, ac lævore quodam præditi parvisque venis ut Ariſtot. auctor eſt *7. de Hiſt. animal. 1.* quibus etiam nonnunquam lac generatur, ut ſuo loco patebit. Quod ſi quæras, cur mammillarum contactu provocantur mulieres ad libidinem? Sunt, qui reſpondeant, quia ex caliditate, quæ obtrectando mammis ingeneratur, incaleſcit uterus; & propter harum partium conſenſum excitatur libido. Ego verò non parum etiam ad illecebram illam voluptatem adjuvare puto acutum papillæ ſenſum, ex cujus pruritu titillationeve mulier venit in memoriam anteactæ voluptatis, nam ut vir, in quo hujuſcemodi conſenſus reperitur nullus, quodammodo oblectatur, magis tamen mulier, quia mollior in illa contrectatio; habet enim perinde ac culcitram ſubſtratam pinguedinem, ideoque papilla, ſicuti in viro, oſſi non colliditur. Habet mulier duas mammillas, reliqua autem animantia plures, quia hæc plures fœtus illa unum tantum vel alterum nutrit; aviculæ mammillis carent,

Ariſtoteles notatur.

Mammillas cur habeant viri.

Mammarũ contactu libido excitatur.

Duæ cur mammæ.

10

20

30

carent, ne pondere earum volatus impediretur; pisces etiam mammis & lacte sunt destituti, quia, ovo intra se concepto, animal posteà in lucem excludunt, in eo tamen genere cete, delphinus, balenæ, ac marinus vitulus mammas, & lac habere dicuntur.

De ossibus, quæ in muliere, uteri & mammarum ratione à viri ossibus dissident.

CAP. VIII.

NE quippiam huic tractationi desit, consonum erit, explicare, quæ ossa in mulieribus, uteri & mammillarum ratione, à viri ossibus diversam constitutionem acceperint. In primis os illud, sacrum appellatum, quod amplitudine superet reliquas omnes vertebras, quibus veluti basis substernitur, in viris rectiùs, in fœminis ad exteriora magis recurvatum conspicitur, ne tamen cum medicis plebeis existimes, os istud fœminis, dum pariunt, dilatari ac propterea sacrum dici, quod sacram & magnam hanc operationem edat; cùm potiùs sacrum, hoc est, magnum, quod Græcè ἱερὸν sonat, nuncupetur: neque enim ulla ratione cedit, quare commentitia profectò, & adscriptitia prima appellatio censenda est. Fortasse tamen primum coccygis os ad aliquem motum in partu edendum, ubi imam sacri ossis partem media cartilagine excipit, vertebrarum compagem imitatur: Differunt etiam à virorum ossibus coxendicum ossium partes infimæ, quoniam in mulieribus mutuò longè magis distant: insuper ilium ossa, quæ intestina ac vesicam sustinent tuenturque, multò ampliora sunt ipsorumque spina in latera latiùs, quam in viris, expanditur, quò levius ac minori negotio mulieres uterum gererent, ideoque etiam extrorsum insigniùs excavantur. Ad hæc infimæ pubis ossium partes magis in mulieribus sejunguntur, ac invicem veluti sinuatæ distant, sic ut vacua sedes inter os caudæ & internas regiones infimarum ossium coxendicum partium multo amplior & capacior, quam in viris occurrat. Præcipua pubis ossa non tam longa linea ac in viris committuntur; hac enim ratione & horum ossium brevitate natura fœtui gerendo excludendoq; prospexit. Illud verò est maximè absurdum, quòd quidam etiam magni nominis viri sunt commenti, pubis ossa in viris

Os sacrum. *Coccygis os.* *Coxendices* *Ilium ossa.* *Pubis ossa.* *Quorundã opinio vana*

viris

viris esse continua, in mulieribus autem cartilaginis interventu coalescere, ut partus tempore remitti, invicemque disjungi queant. Nam etsi commissura illa in utroque sexu cartilagine oppleatur, parturientibus tamen mulieribus hæc ossa invicem minimè disjunguntur, (cujus enim ope ad se ipsa posteà redirent rejungerenturvè?) quin potius obfirmavit natura valentissimis nexibus eas partes quæ aliquando violentia coactæ disjungi periculum esset, ut validum impetum sustinerent, sicuti futurum erat in enixu. Si opponas Hipp. in lib. de nat. pueri asserentem, circumstare partes ad latera muliebris pudendi, quæ diducuntur in partu; nec auctoritati experimentum deesse, siquidem apparet in parturientibus nonnullis partes ossis pubis à se invicem divelli: Respondeo, Hipp. ibi non de osse pubis aut sacro, sed de superioribus partibus coxendicis esse intelligendum, quæ quidem ob laxum nexum, quem cum sacro osse habent, fœtus impetui nonnihil cedunt, quæ tamen si extra modum per violentiam dissitæ fuerint, claudæ & ad incedendum impotentes redduntur mulieres; ad justam vero perfectamque ætatem nondum pervenisse illas, in quibus pubis ossa dissociantur; quod si in partu contigerit, rem esse periculo plenam, ac ob id quamplurimas obiisse, à quibus fortasse experimentum fuit desumptum. Jam vero crenam (sic vocant cavitatem illam, quæ sub media ossis pubis parte inferiori latet) naturam efformasse, ut uretera partus tempore eò se reciperet, ne à compressione egredientis infantis læderetur, verosimile est, viris etiam propterea absque illo usu inesse, nequid in utroque sexu dissimile appareret, ut supra de mammis dictum est. Dorsi etiam superior pars diversam sortitur figuram, retrorsum vero magis in muliere inflexa est, ut, cùm uterum gestat, anteriori sede pondere gravata, posteriori corporis parte moles sustentetur, ac ita in æquilibrio corpus consistat; hinc est, quod gravidæ superiora corporis retrorsum inclinant cum incedunt. Fœmoris subinde ossa ob coxæ amplitudinem superiori sede in mulieribus magis ab invicem distant, hinc lumbos prominentiores & fœmora crassiora habent. Porro thorax anteriori sede nonnihil depressior est, quam in viris ut mammillis aptam pararet sedem; & costarum cartilagines, quæ in viris ad extremum senium cartilaginosæ persistunt, puellis ubi primum mammillæ excreverunt osseæ in ambitu nonnihil fiunt, ut mammillarum molem, quæ ipsis incumbit, meliùs sustineant, nec introrsum comprimantur.

Quod

Hipp. locus enarratur.

Crena usus Cord. 1. de morb. mul. cap. 4. & 7. 24.

Dorsum.

Fœmoris ossa.

Thorax.

Cartilagines costarū.

10 20 30

Quòd autem plerique opinantur pectoris os, quod ſternon dicitur, in mulieribus eſſe perforatum, ut venæ extrorſum ad mammillas utrinque ferantur, figmentum omninò eſt, cùm ſolùm parte ſui poſteriori ſpongioſum ſit & plenum foraminibus, in quæ vaſa, à quibus alimentum capeſſit, ingrediuntur; venæ autem, per quas in mammas ſanguis defertur, per ſpatia, intercoſtalia dicta obrepunt. Nec ſubinde in ſceletis apparet, quod plurimi ferunt, virum unius coſtæ numero à muliere ſuperari; fatendum tamen eſt cum ſacris literis Evam ex Adæ coſta à Deo Optim. Maxim. procreatam fuiſſe. Cæterum quamvis Adæ corpus ex altero latere unâ caruiſſet coſtâ, non ob id omnibus deinceps viris illam quoque deficere neceſſum eſt; cum præſertim ex Theologis multi adſtruant, illam coſtam in primo homine, ratione individui, fuiſſe ſuperfluam, ideo ſublatâ remanſiſſe perfectum: fuiſſe tamen neceſſariam, ratione ſpeciei, quia de ipsâ mulier erat ædificanda, ut ſic Adam principium eſſet totius humanæ ſpeciei, ſicuti ſemen, individuo ſuperfluum, ſpeciei perneceſſarium eſt; Alii verbum in Hebræo poſitum non minùs latus quam coſtam ſignificare ſcribunt, (ut Gallicè *coſte*;) Itaque fuiſſe mulierem non de coſtâ viri formatam, ſed de latere cui poſteà excerpta caro ſupercreverit. Pro quibus facit id, quod ſequitur: *Et replevit carnem pro eâ*, ſeu, & clauſit carnem in loco ſuo, ut Hebræi legunt.

Sternon os.

De partibus, quas natura machinatur, dum fœtus in utero geritur.

CAP. IX.

AGe vero explicemus nunc etiam, quæ intra prægnantis uterum toto geſtationis tempore oriantur: Hæc autem ſunt fœtum involventes membranæ, umbilicalia vaſa, & fœtus ipſe. Tria igitur numerantur circumdantia fœtum involucra, quæ non ſolùm ſibi mutuo incumbunt, ſed multis locis coaleſcunt, quæque natura, quoad fieri potuit, unire ſatagit, ut quod roboris cuique deerat, id omnes à ſeſe mutuò adipiſcerentur. Primum & exterius involucrum, carnoſa quæpiam affuſio eſt, ſive multarum venarum & arteriarum contextus, qui fœtui extrinſecus in orbem circumjicitur, ut quod ipſi ſubeſt

Involucra cur triplicata.

Primum chorion.

Usus chorii.

Platearii lapsus lib. de part. mul.

Secundina quid propriè dicatur.

Chorii nomina.

Alterũ, Allantoides sive intestinalis.

subest nullo pacto matricem contingat, per eamque mediam fœtus matrici connectitur; Chorion nuncupatur; & quamvis in brutis spatia quædam habeat membranis obducta, in muliere tamen, de quâ sola agimus, minime membrana est, sed venarum affusio, & carnea substantia; quæ propter formam medicis placenta dicitur, eamq; lienis carni recte conferes; ut n. hæc vasis undiq; attexitur, ita substantia illa uteri vasa in interius involucrum tendentia circumplectitur, nutrit, ac continet, simulq; sanguinem ipsorum nonnihil adhuc elaborat, fœtuique aptiorem reddit, adnascitur vero hæc substantia utero, & externæ Allantoidis membranæ superficiei, ac in partu eidem membranæ cum vasis ipsi intextis adnata exit, cui sane in latitudine ac situ correspondet; quam causam fuisse puto cur Platearius ipsam intestinalem, chorion nuncupaverit, apertius tamen decipiuntur alii, existimantes intestinalem tunicam esse eandem, quam Græci chorion dixerunt, eamq; ab Allantoide diversam, cum tamen intestinalis eadem omnino sit; quæ Græcis Allantoides, apud quos ἀλλᾶς intestinum est; fuit tamen facilis fucus, ob maximam sententiarum varietatem, quæ de fœtus involucris apud scriptores reperitur, nam & chorion propriè non hanc aut illam membranam, sed omnes una secundas, & totam involucrorum cõpagẽ significat, quamvis à Galeno ac reliquis Græcis singulariter pro affusione illa accipiatur, quam placentam neoterici dicunt, & in brutis mẽbrana est, in homine carnea substantia, seu: ut Galeno placet *lib. de vul. dissect.* multarum venarum, & arteriarum contextus; qui ita, ut exit, cum Allantoide conjuncta ab aliquibus etiám chorion dicitur, quasi fœtus sedes, à Latinis secunda vel secundina, quasi secundus partus: dicitur etiam loculus, Gallis *la delivranse*, Germanis büſchele, Hispanis PAREAS. Nos affusionem illam seu placentam cum Galeno chorion dicimus, & clarioris doctrinæ gratia primam membranam constituimus, & maximè externam. Altera tenuissima est quam à similitudine farciminis Allantoidem Græcis nuncupari protulimus, seu intestinalem, aliis biles nuncupatur, Ascari, secca; hæc autem prius oritur, quàm Amnium, inter quam & chorion mediat, initium suum ex uracho meatu accipiens, angusta autem est, fascisq; modo infantem cingit, neq; enim totum comprehendit, sed eminentibus tantùm partibus capiti, natibus & pedibus superjacet, & ab uno uteri cornu ad alterum usq; porrigitur; tenuis & infirma admodum, ut quæ ex serosiori muliebri se-

bri ſemine tenui & infirmo coaleſcat ut quidam adſtruũt,aut e ſalivali humore viri,ut aliorum fert ſententia, ad fundũ veſicæ ipſius fœtus recto & inſigni meatu pervia,ut cum veſica committatur per urachũ in medio ſitum, eſt autem urinacnlum illius inteſtinalis membranæ initium. Hujus membranę uſus eſt fœtum involvere,ac fœtus lotium in ſe ipſo colligere uſq; ad partum, modo duabus tunicis conſtat, quarũ altera amnio,altera chorio adhæreat,& inter eas urina fœtus contineatur,quod aliqui putant;modo una tantum,inter quam, & amnium, urina fluitet,ut ſanior eſt opinio; commodum vero naturę viſum fuit, urinam illam tam acrem,ut nares Allantoidem ſecantiũ feriat & horrorem inducat,longius à fœtu in hujus membranæ ſpatium abducere.

Vſus inteſtinalis.

Tertium & interius fœtum ambiẽs involucrum exquiſita eſt membrana,longè quam farciminalis mollior,& prorſus alba tenuiſſimisq; venis & arteriis ad ipſius ſolam nutritionem intertexta, ideo à candore & mollitie ἀμνίον,ac veluti agnina, vel ut quibuſdam placet, amiculum, ab obſtetricibus conceptus armatura, Avicennæ Abgas;aliis avitium, ſella,alicas,& aurelia nuncupatur. Inter hanc & fœtum, utrumq; excrementi genus,quod ex ſingulis partibus per concoctionem ſecedit, ſudor nempè,& quæ proprio nomine carent ſordes, colligitur humor albus,& ſine fœtore,imo tam mitis,& innoxius, ut fœtus cutem, quam continenter tangit,nullo modo violet. Hæc duo excrementa primum in partu exeunt, & aquas vocant obſtetrices, multus autem toto, quo geritur fœtus,tempore colligitur ſudor,eamq; membranam propterea multum diſtendit,quamobrem ne diſrumperetur,facta eſt à natura robuſtior, licet tenuior quam farciminalis: Illius humoris utilitas non contemnenda eſt, nam fœtus in eo quaſi innatans furſum attollitur, ac vehitur,ut minus ſit gravis iis vinculis, per quæ matrici cohæreſcit. Non poteſt ſibi perſuadere Mercatus, ſudorem eſſe humorem iſtum, qui intra amnium continetur,ſed alium à natura excogitatum pro fœtus commodo. Si enim,inquit,extra uterum non niſi violento motu ſudor fit, quomodo infans ſudare poterit, qui non exercetur. Hæc tamen ratio invalidior eſt, quam ut illa commotus à ſapientiſſimis viris diſcedere debuiſſet; extra uterum quidem non ſudamus, niſi vehementer exercitati;quia denſiori ſumus contexturâ, & non niſi validò exercitio meatus rarefiunt;at infans cum humidiſſimus ſit, & contexturæ rariſſimæ, facile ſudare abſq; ullo exercitio poteſt,præſertim præpollen-

Tertium amnium.

Sudor fœtus.

Vſus ſudoris in fœtu.

An fœtus ſudorem in utero emittat.

Mercati ſententia improbatur

pollente calore, quin etiam extrà videmus, multos absq; exercitio æstivo tempore abundante calore & humiditate in lecto jacentes copiose sudare, maximè si calidum bibant aut comedant; meminerit quoties propinato guajaci poculo, aut simili alio absque motu sudor copiosissimus erumpat; Atqui puer, & humiditate, & calore abundat, & in loco calidissimo multis stragulis opertus continetur, & humido calidoque sanguine alitur, & raram habet contexturam: Quare nil obstat, quo minus sudorem possit emittere; quod si admittit, humorem hunc à naturâ excogitatum fœtus gratia, unde illum demandaverit etiam indicare oportuisset, non autem aliunde propius aut commodius, quàm ex sudore fœtus; sic enim solet solers natura ex uno opere sæpius nobis multas commoditates impertiri. Sed ut ipsi Mercato iter omnino occludamus, revocemus illi in memoriam id, quod ipse absq; controversia fatetur, dùm fœtus in utero est, totam menstrui sanguinis materiam, ad illum converti; in lucem edito ad mammas; menses viro quantumvis frigidissimo nunquàm evenire; fœminæ ob fœtus nutritionem, excrementum in menstruum converti; cur igitur, quæ hæc novit, non noverit etiam infanti sudorem provocare, ut & ab illo expurgetur, & purius alatur, & substratum humorem, quem aliunde debuerat alioquin mutuari, inde suscipiat, quò tandem in partu humectetur, laxioresq; viæ fiant, & fluidiores; quæ altera est ex supra dictis humoribus, tùm fœtui, tùm matri communis utilitas; quo enim tempore vasa pariter membranæq; disrumpuntur, fœtus hoc liquore perfusus, facilius elabitur collo matricis; neq; solum fœtibus lubricandis confert, sed etiam ipsius matricis collum ad maximam dilatationem facile reddit; à prædicto siquidem liquore humectatum mollius efficitur, dilataturque facilius, summo Dei beneficio, ac magno naturæ mysterio, quæ humoribus iisdem, quos pro fœtus salubritate gigni oportuerat, ad ipsius promptiorem exitum summa providentia utitur. Sed ut ad fœtus involucra, quæ hoc caput sibi vendicant, tandem redeamus, dicet fortasse aliquis, si velamina hęc sunt adeo tenuia, ut aranearum telis similentur, &, nisi inter dissecandum moderate tractes, facile abrumpantur, cur quæso ipsa non disrumpuntur cum gravida ipsa currat aliquando atque saltet? Cui respondemus, non fortunæ temerariæ, sed mirabilis artificis hoc esse indicium, cognoscentis tenuia ac debilia corpora firmiora reddi, & ad quemlibet impetum sustinendum

Natura solertia.

Alter usus seu utilitas.

Obiectio.

Solutio.

dum aptiora, si alia aliis invicem conjungantur; sic quæ ex lana aut aliis fomentis vel pilis contexuntur, robur longe maximum ex mutuâ compositione adipiscuntur. Sed cur non statim initio natura singulas ipsas fortes effecit? hoc etiam naturæ, & ejus immensi auctoris maximum fuit beneficium, quia si crassæ essent ac duræ, pondus cum tumore maximo à gravidâ pependisset, quòd non illi modò esset molestum, sed angustiam non necessariam fœtui præberet; & insuper dum pariendum esset, rumpi etiam omnes non facile possent.

De vasis, quæ ex utero fœtui inseruntur.

10 CAP. X.

SUperius jam explicuimus, qua ratione pleraque venarum & arteriarum oscula ad uterum perveniant; hæc autem intra ipsum extremitatibus suis nodosas quasdam eminentias, ani hæmorrhoidibus similes, habere plerique dicunt, quas alii cotylidonas, hoc est, acetabula, appellant, ejus herbæ figuram imitantes, quam Græci ob acetabuli seu heminæ formam cotylidonem, & à cymbali imagine cymbalitidem nominarunt, nos umbilicum Veneris, & acetabulum dicimus. Cæterum hujuscemodi eminentiæ num in solis brutis, an etiam in utero muliebri reperiantur, quæstio fuit jam Galeni tempore con-20 troversa, & de qua adhuc apud insigniores anatomes professores pugnaciter contenditur, quod contigisse suspicor, quoniam, qui primi corpora brutorum dissecuêre, in vaccæ, cervæ, ovis, & capræ utero illas eminentias ad acetabuli formam effigiatas invenerunt, ideoque qui post ipsos in humano utero eadem vasorum ora terminari considerârunt, etsi protuberationes illas insignes non haberent, tamen analogicè eodem nomine appellandas censuerunt; quod melius est ita existimare, quàm vasa ipsa ab Hip. & reliquis antiquis acetabula dici, quēadmodum Vesalius comminiscitur, non aliâ ductus ratione, quam ut tacitè Galenum suo more convellat; cum tamen is differentiam inter 30 acetabula uteri humani, & brutorum apertè cognoverit, quod in muliebri utero minora multo sint, quam in aliis brutis reperiantur, & Hipp. exponens 5. Aph. acetabula non vasa, sed ipsa vasorum ora Hipp. nominasse concludat: hanc tamen quæstionem quia voculas

Dub. Acetabula seu cotylidones an in humana specie sint, an vero in brutis dũtaxat

Tenenda sententia.

5. de fabrica ca 10. Ves. Lib. de vulva dissect. Galenus.

Dub.

 spectat

Conceptio an facilius contingat incipientib, deficientibusq; mensibus.

spectat de quib. sum parū sollicitus,missum facimus;si modo intelligas prædictas eminentias in utero,ubi mulier conceptura est,aperiri:conceptionis vero tempus esse,vel incipientibus vel cessantibus menstruis medici tradiderunt,quia tunc aperta sint vasorum oscula,ex quibus uterus exasperatus meliùs semen retineat,& purgatio lunaris neq; multa neq; acervatim tunc effundatur, sed ea mediocritate,ut ab elabentis sanguinis paucitate semen abunde alatur,non suffocetur:sed enim priusquā fluere menses cœperint,mulierem non concipere,quod & semen careat alimento,& unde adhærere possit non habeat,levem enim tunc uterum esse,ob vasorum conclusionem,ut inde semen, tanquam calx à levigato pariete ocyssime elabatur, qui n. parietes illituri sunt, eos prius exasperant,deinde colores inducunt: Et quamquam reliquo toto purgationis tempore apertæ sint venæ, tamen(inquiunt)mulieres non concipere,quod semen influentis sanguinis multitudine eluatur:

Medicorum sententia.

Improbatur

In eo tamen videtur peccare hæc ab Hip. Galen. & reliquis, tum Græcis,tum Arabicis medicinæ scriptoribus concepta, & à neotericis omnibus probata opinio,quod dicat mulierem non concipere, nisi cessantib. aut incipientibus menstruis;hoc siquidē è diametro pugnat cum sacris literis Lev.15.ubi interdicitur mulieri,accedere ante numeratos septem à suâ purificatione dies, quod ipsæ religiosissime observabant, & tamen fœminas Hebræas fœcundissimas fuisse constat: Neq; verò eorū ratio ulla est tota n. in eo consistit,quod occlusis vasorum osculis levigetur uterus, ideoq; semen non adhæreat, quasi vero uterus ipse non habeat attrahendi & retinendi semen nativam vim: potest levis ventriculi superficies interna alimentum non adeo aliquando familiare usq; ad concoctionem retinere:potest levigata vesica urinam acrem & mordacem,potest folliculus fellis amaram,& supervacaneam bilem complecti:cur igitur vulva feminis substantiam sibi adeo familiarem, & tanta aviditate prolectam non poterit retinere?sed donem⁹,opus adhuc esse uteri asperitate,illa mihi profectò satis videtur,etsi perexigua quam oscula venarum ēt obcæcata,&nullo sanguine fluente efficiunt, dūmodo non multò pòst fluat in eos,quos (ut jam tandem institutum repetam)usus aggredior.Posteaquam semen concipitur,illiq; membrana veluti refrigeratis pultibus obducitur(quam ovi internæ pelliculæ Hip.assimilavit) venæ, & arteriæ uterū implicantes aperiuntur, membranamq; eam,ipsumq; semen amplectuntur: ex iisq; quasi augeantur, nova

Diluitur ratio.

Conceptionis ratio.

accrefcũt vafa,ita ut ab unoquoq; ofculo vas generetur, ab ofculo nimirum arteriæ arteria,à venę ofculo vena,ex quib.fœtus jam formãd⁹ enutriendusq; eft,non aliter quam matris brachium aut crus: Quæ tñ quia fui in exortu plurimą funt,& incommodiffimũ fuiffet fœtus corpori tot implantari:poftquã affufionẽ illam genuere, quam orbicularẽ effe,placentæ in modũ,& chorion à Galeno nuncupari, fupra jam diximus,quò validius firmarentur inter fe deinde,coeunt,& in duos veluti ftipites definunt:coalefcentiæ autem modus talis eft, qualis dum multæ ac tenues arboris radices binæ & ternæ inter fe ita conjungun-
10 tur,ut ex ipfis aliæ majores quidem mole,numero vero pauciores exoriantur,&hæ rurfus coeuntes alias producant,idq́; tantifper fiat,quoad in unum duovè conflatæ omnes ad terræ fuperficiem,& arboris trũcum definant,hâc enim penitus ratione vafa hæc ad ipfum fœtum, allantoidem perforantia,fe ingerunt, & dicuntur umbilicalia. Nihil n. aliud eft umbilicus,quam quatuor hæc vafa, in medio fui urachum habentia h.e.lotii ductorem Avicennæ fumen appellatum, hic verò eft principium farciminalis tunicæ,& propterea perforatus ad fundũ veficæ ipfius fœtus,ut per ipfum excretum lotium,ea,quâ diximus,parte colligatur, longè n. præftiterat, fœtum non per pudendum urinam
20 reddere,fed ut nunc habet,per umbilicum,propter ipfius urachi rectitudinẽ,cui tamen mufculus circumjectus eft nullus,qui profpiceret,ne excrementa intempeftivè effluerent, cujufmodi in natis, quoniã nullũ tempus ad id fœtui eft intempeftivum.Hic tamen meritò dubitabis: fi verũ eft,puerum ex collo veficæ urinarium meatum usq; ad apicẽ virgæ apertum habere,cur potiùs lotium per urachum tranfmittit,quam per illum?vel faltẽ cur non aliquam ejus partẽ ipfa vefica per virgam ejaculatur? caufa hujus rei eft quia latitudo urinaculi multo major exiftit,quam ea quæ veficæ collo ineft,item rectitudo ejus major,qua quidem ad educendam urinam colli obliquitate eft pręftantior:propterea
30 nullus eft mufculus extrinfecus urinaculo appofitus, uti diximus, qui effluxum urinæ prohibeat,cujufmodi fphyncteris reperitur ad collum veficæ, pro quo conftringendo aut laxando voluntariâ actione fœtus indigeret,qua tamen in utero caret, ut Galenus autor eft lib. de fœtus formatione, & infrà latius patebit. Ratio autem experimento firmatur,fi enim dividas eam peritonei partem, quæ veficæ præponitur, & umbilicum attollas, & quod in vefica continetur, manu comprimas, cernes

Vafa umbilicalia.

Vmbilicus quid.
Vrachus.

Cur per urachum & nō per penem urinam reddit infans.

Solutio.

cernes lotium per urachum in farciminalem effluere membranam, quam si rursus compresseris, vesicam implebis; sed redibo ad sermonem, quem reliqui. Ex illis vasis in interiori farciminalis involucri superficie veluti ex puncto unum teres longumq; instar chordæ corpus prodit continens umbilicum, duas arterias, totidemque venas, ac urinaculum; ubi ex venis una tantum efficitur, quæ per umbilicum delata simæ parti epatis ipsius fœtus inseritur; venaque cava appellatur, & per hanc ad fœtus alimentum sanguis ab utero derivatur, qui postea ab epate in omnes corporis partes distribuitur. Similiter duæ arteriæ circa vesicam firmantur, & arteriæ magnæ inseruntur. Hæc vasa ubi unum corpus efficiunt, & chordæ instar aut teretis alterius corporis ad fœtus umbilicum deducuntur, locis nonnullis veluti tuberculis nodisque distinguuntur, ut mora in illis facta adhuc amplius sanguis elaboretur; quibus numeratis nodis (non enim iidem numero sunt omnibus) prædicit Zirbus, ex mente Albumazaris, tot adhuc fœtus ab eo utero prodituros, quot ipsi sint nodi, à quibus auctoribus hanc prognosticationem, quæ sciolæ videri volunt, obstetrices susceperunt, licet totidem ferè in extremo partu, quot in puerperio primo, sæpenumero conspiciantur. Porro umbilicus laxus est, duos plerunque cubitos longus, & multis modis fœtum præcingens; quem tamen usum fœtui in utero præbet, eundem nato infante amittit, propterea exsiccatus ligamenti usum acquirit. Sed enim vena umbilicalis non gibbæ epatis parti, sed simæ inseritur, quia bilis receptaculum ibi erat, satiusq; fuit sanguinem prius purgari. At cur ipsa statim post umbilicum in unam coit, arteriæ vero longo itinere manent duæ? quia tutius erat venas coalescentes unum magnum vas efficere, sic enim minus esset injuriis obnoxium; insuper quia epati parti non admodum distanti venam erat necesse, arterias vero, ut quæ supra vesicam tuto vehuntur, neq; statim ad cordis sinistrum ventriculum perveniunt, non erat necessum unum efficere. Nunc quoniam de membranis & vasis egimus, de ipso fœtu cujus gratia reliqua in utero generantur, nonnihil adjiciamus. Situs ejus in utero ferè talis est, incurvus totus, ac contractus talos ad nates applicat, ipsum vero caput in genua pronum decumbit manibus inter genua & caput utrinq; insertis, vultus & os in genua ita obversa inclinantur, ut nasus inter genua dependere, oculi autem uterque alteri genuum propemodum impressi videantur; itaque forma ferè

Vasorum umbilicalium implantatio.
Per umbilicum fœtus in utero nutritur.
Umbilici nodi.
Card. de rer. var. lib 8. cap. 44. Zirbi commentum de nodis umbilici.
Longitudo umbilici.
Dub.
Solutio.
Fœtus.
Situs in utero.

(line numbers in margin: 10, 20, 30)

fere ſphæricus eſt, ſic enim melius retinetur, paulo tamen oblongior, ut in partu clauſtra anguſta melius penetrare poſſit, & ſic ad anteriora uteri aſpicit mas, fœmina ad poſteriora, quāvis & aliquando capite elato, aliquando tranſverſim jaceat, quæ tamen poſitiones, & multa alia, præter naturam, nec ſine periculo ſunt. Per umbilicum fœtus utero toto geſtationis tempore, perinde ac per pediculum fructus arbori, alligatur, cæterum partus tempore inſtante cum magnus & perfectus infans uterum diſtendit, tunicæ pro infantis mole anguſtæ redduntur, neque jam ſanguis ſufficiens alimentum exhibet, ideoq; concitatus infans ſeſe convolutans exilit, membranas diſrumpit, acetabula diſſolvit, & tunc arcana quadam ratione uteri oſtium aperitur, aquæ dictæ prius exeunt, vaſa umbilicalia ab utero ſuisq;, unde prognata fuerant, vaſis eum in modum abſcedunt, quo maturus fructus, aut in autumno folia ſuis pediculis ab arboribus abſcedi abrumpiq; cernimus: tandemq; fœtus progreditur umbilico adhuc nexus, quem mulieres forpicula, aut cultro, bruta vero dentibus diſcindunt: ipſa autem involucra fœtus mox cum ſanguinis defluxu quodam, propter abrupta vaſa, ſubſequuntur, quæ mulieres aſperſo ſale exurunt, aut aliquo defodiunt, bruta devorant, niſi ipſis ab aſtantibus præripiantur. Sed videtur jam hoc caput juſtam adeptum magnitudinem, quapropter reliqua, quę tum ad fœtus formationem, tum ejuſdem in lucem editionem ſpectant, in tertium, quartumq; hujus operis librum oportunius explicanda rejecimus.

Per umbilicum fœtus utero alligatur.

Partus.

Vmbilici ſectio.

Secundinæ exitus.

Lib. 3. c. 11. Lib. 4. c. 7.

De ſimilitudine partium fœminarum cum partibus viri.

CAP. XI.

EX dictis jam facile colligere eſt, eaſdem, quæ in viro inſunt partes, in muliere etiam reperiri, hoc ſolùm differentes, quod in mulieribus quidem intus ſint conditæ, in viris extra promineant, harum enim utras prius mente conceperis, mulierem extra invertendo, virorum verò intro replicando, omnes inter ſe ſimiles invenies. Si enim fingas virorum pudenda inverſa, & inter rectum inteſtinum ac veſicam conſtituta, matricis locum ſcrotum occupabit, extrinſecus autem utrinque teſtes adhærere, & colem maris in matricis collum evadere

Eadem quæ in viro, in fœmina etiam ſunt partes.

comperies; quæ vero cutis est in fine colis, (quod in viris præputium appellatur) ipsum pudendum muliebre repræsentabit. Jam vero si rursus imagineris, matricem inversam & extrà prominentem, tunc testes ipsius parte interna contineri, ab eademq; veluti ab scroto circumdari necessum erit; collum autem, quod antea intra peritoneum erat abditum, nunc pendere, ac colem virilem efficere; pudendumq; muliebre, quod hujus colis cutaceam quandam ἐπίφυσιν esse diximus, in vocatum præputium commutari. Perinde consentaneum erit, arteriarum, venarum, vasorumq; spermaticorum positionem una cum iis transferri. Tunc denique plane intelligas, nullam viris partem inesse, quæ in mulieribus non sit, tantumq; positione differre, & magnitudine, idemq; fœmineis his partibus accidere, quod talparum oculis; obtinent enim vitreum ac cristallinum humorem etiam talpæ, & tunicas his circumdatas non minùs quam animalia, quibus oculi prominent; verùm neq; eis aperti fuerunt oculi, neq; foras prodierunt, sed intus imperfecti manserunt, veluti partes supradictæ in fœminis, propter caloris ad extrudendum infirmitatem, quæ an satis sit ad producendam sexus diversitatem, suo loco latiùs disputabitur. Nunc hæc sufficiant de partibus, quibus fœmina à viro dissidet, deq; iis, quæ gestationis tempore in ipso utero generantur, quæ propterea præmittenda esse omninò necessarium duximus, quia quemadmodum ad historiæ fidem Geographia, sic ad medicas tractationes partium humani corporis cognitio plurimum confert; ut enim, qui rerum gestarum memoriam repetunt, non illas rectè possunt exprimere nisi prius locos, quibus obtigerunt, depinxerunt atq; adumbraverint; sic procul dubio si, quæcunque circa hominis generationem solent contingere, sunt enarranda, necessum est eas partes perspectas habere, in quibus ea omnia agenda peragendaq; sunt, sive feliciter id fiat, ut per sanitatem; sive minus auspicate, ut per morbos. Qua tamen in re sicuti & in sequentibus innumera pene reperies, quæ & antiqui penitus ignorarunt, & nos opinari tantum ingenuè fatendum sit, multa quæ sibi soli reservavit summus & sapientissimus ille opifex, cujus inenarrabilem bonitatem, ac sapientiam in hoc potissimum pangendo divino opere, quod voluit cæterorum mirabilium perfectionem esse atque centrum, nemo unquam satis laudabit; quod cum ita sit & ignorantiæ non raro accedat philautia, qua nihil nos ignorare videri volumus, hinc factum, ut qui-cunque

Lib. 3. c. 8.

Anatomia ad geographiam similitudo.

Philautia multorum errorum causa.

cunque habiti ſunt ſapientiores, Hippoc. Plato, Ariſtoteles, Galenus, & qui poſt illos ſecuti ſunt, ad propria commenta non rarò recurrerint in quibus quò quisq; in re dubia & obſcuriſſima fuit acutior, eo apud ſcriptores locum obtinet præſtantiorem: Quia nimirum ita placuit Deo glorioſo & ſublimi, velamento ſtultitiæ, ne arcanum ſui divini operis in propatulo eſſet, theſaurum ſuæ ſapientiæ abſcondere, ut humanam ſapientiam peſſundaret: Quamobrem ſanctiſſimus Rex idemque Propheta merito dicebat: *Manus tua Domine fecerunt me, & plaſmaverunt me*; Et ſanctus Job corporis univerſi plaſmationem tribuit Deo conditori. Quin & Ariſtoteles & Galenus ipſe in DEUM aſſurgunt, quoties corporis humani divinam fabricam in pangendis, connectendis, ac diſponendis membris ſummoperè admirantur. Nos igitur, etſi furorem eſſe exiſtimemus temere ac inſolenter nobis plus ſatis tribuendo, ea quærere quæ noſtris mentibus excellunt, & ea docere, quæ fortè ignoramus: tamen honeſtum cenſemus laborem, qui ad humanas capeſſendas diſciplinas comparatur; Ideò DEI Optim. Max. opē nitentes, eundemq; ſumma veneratione laudantes, in his, quæ diximus, quæq; dicturi ſumus, curavimus ea, quæ pro captu humano vero ſimiliora viſa ſunt, & magis rationi conſentanea, quæq; à probatiſſimis ſcriptoribus, factâ etiam penſiculatè inter eorum dicta electione accepimus, aut experimento comprobavimus, ea ſolummodo poſteritati commendare.

Finis libri Primi.

RODERICI à CASTRO LUSITANI PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS

De natura Mulierum

LIBER SECUNDUS

De Semine & Menſtruo.

Quid ſemen, quidve genitura & humiditas ſalivalis.

CAPUT. I.

Generationis principia duo.

PRoditum ſupra jam eſt duo eſſe noſtræ generationis principia, ſemen & menſtruum, ac proinde ſuperbiſſimi animalis originem debilem, fragilem, & prorſus imbecillem, quinetiam corruptibilem atq; mortalem, de his igitur hoc libro agere decrevimus, & primò de ſemine, de quo, quid ſit; quæ ipſius natura; & an mulieres ſemen emittant; quidq; ipſum ad generationem conferat: an vivat, & animatum ſit: à toto ne corpore decidat: ubi generetur & formam accipiat: quidve teſtes ad ipſius generationem conferant; & cur orta ab eodē membra deperdita inſtaurari minimè poſſint; tandemq; quid ſit formatrix facultas in eo contenta; quæq; ſint boni ac prolifici ſeminis conditiones; breviter atq; contractè enucleabimus. Semen igitur auctore Ariſtotele *2. de generat. animal.* id eſt, ex quo primò oriuntur ea, quæ ſecundum naturam conſtituuntur. Galenus nihil aliud eſſe dixit, quam ſanguinem in venis, quæ ipſum continent exquiſitè confectum. Autor definitionum humorem eſſe dicit, in vaſis, quæ à teſtibus exoriuntur, contentum, calidoque conſtantem ſpiritu, ex-

Fragilis eſt humana origo.

Semen quid. Ar. cap. 4. Galen. 2. de ſemine.

Seminis definitio.

10

20

tu,ex quo nasci hominem liceat. Alexander, amator veri dictus apud Priscianum, dicit, semen esse sanguinis spumam; Ejusdemq; opinionis fuit Diogenes. Medici vero summo inter ipsos facto consensu definiunt utilem superfluitatem ultimi alimenti sanguinei in partes distributi; quam nos etiam definitionem libenter amplectimur. Quicunque de semine subtilius disserunt, à genitura distinguunt, quia, inquiunt, genitura est causa, principiumque generationis,proveniens à perfectis animalibus,quæ naturâ coeunt:semen vero plantarum etiam est,& animalium imperfectorum: unde colligunt,genituram ens esse naturale imperfectum : utpote quod alterum tantum generationis principiũ obtineat,cujusmodi est semen viri:semen vero ex duobus rerum naturalium principiis constare,cujusmodi est nux,triticũ,hordeũ & alia semina,quæ perfecta sunt in genere suo,non minus quàm ipsum animal: Quâ ratione seminis,quam genituræ, latior est acceptio, ex semine enim, non ex genitura plantas & imperfecta animalia provenire recte dicimus,ex genitura vero perfectior tantummodo:cæterùm Hipp. non solum ipsum semen recens emissum, aut in suis vasis contentum, sed quamdiu fœtus nomen non meretur, etiam muliebri semini commixtum,& in utero conceptum genituram appellat. Porro autẽ semen excremẽtum esse ex eo concluditur, quod neq; pars aliqua corporis est,neq; res præter naturam:superest igitur, ut vel sit alimentum, vel colliquamentũ,vel excrementum:alimentum quidem res adventitia est non insita:cum igitur semen insitum sit non est alimentum,multo minus colliquamentum,quia omne tale præter naturam est:insuper quia locus secundum naturam nullus colliquamento est datus, sed hac illac fluit, quocunque facilius feri potest, naturalibus vero excrementis locus destinatus est, verbi gratia,alimenti sicci excrementis, alvus: humidi vesica: utilis ventriculus: seminalis testes, & vasa varicosa : præterea crassi homines multo minus fœcundi sunt, ac minus seminis habent, non est ergo colliquatio, nam crassum ab agente colliquante magis destillat : quid? quod si colliquatio esset, semper læderet : atqui nonnunquam allevat corpus redditque alacrius:superest igitur ut sit excrementum;Utile tamen,utpote à quo magnam utilitatem natura consequatur, & vegetior atque vigorosior reddatur. Cum igitur ultimum alimentum utilissimûm sit, utpote ex quo jam unumquodque gignitur membrum,semen ejus potiùs,quam alterius

Genitura à semine quid differat.

Lib. de natura pueri.

Seminis definitio explicatur.

Naturalib. excrementis locus est destinatus.

Excrementum quale semen est.

terius alimenti excrementum esse oportuit, si adeò utile excrementum futurum erat, ut ex eo homo ipse generaretur: quo loco, uti Aristoteli placet, excrementum appello reliquias alimenti; colliquamentum verò id, quod resolutione præter naturam ex incremento secernitur. Unicum sanè perpetuæ propagationis atque subsistentiæ rerum præsidium semen est, cui nisi inesset propagatrix quædam vis, specierum conservatrix, brevi temporis spatio cuncta deficerent animantia, quæ in individuis ætatis progressu & morbis dissolubilia esse diximus atq; mortalia, in specie vero perpetua & æterna seminis ratione cōservantur. Constat semen materiâ, & facultate, illa ex primis rerum elementis conflátur; sanguis enim ex iisdem quatuor rerū principiis, quæ in cibis inerant, constituitur, cujus seminis materia portio est; Facultas vero formativa pars est animæ vegetantis, ut suo loco dicendum erit, & in spiritu genitivo consistit, qui multò diviniorem naturam sortitur: Omnis enim animæ sive virtus sive potestas alterius cujusdam corporis particeps est, ejusq; divinioris, quam quæ elementa appellantur, dicente Aristot. *2. de generat. animal.* Porro duplex, tum maribus tum fœminis semen inest; prolificum unum, quod proprie semen appellant; salivalem succum alterum quod seminis nomine non nisi æquivoce comprehendunt, quippe quod inutile sit ac minime prolificum, nisi quod ex virili Allantoidem membranam coalescere, quam suprâ ex fœmineo semine generari prodidimus, quidam putant, cæteroquin ad oblectamentum duntaxat natura illud molitur; in viris eodem ferè itinere, quo fœcundum semen, progreditur; in fœminis uteri cervicem per tenuissimas fibras adit: Hoc cum emittunt, mira voluptate afficiuntur, quod non perpetuo in seminis prolifici emissione, sed plerumque evenit; plures enim citra libidinis voluptatem conceperunt. Hic porro humor reliquo tempore paulatim & sine sensu illabitur, in coitu repente, ideoq; cum maximo suo sensu, & incredibili, ut fertur, voluptate exsiliendo, ac per saltus, haut secus quam virile semen tanto in plerisque impetu irrumpit, ut marium more longius prosiliat; tot voluptatum illecebris & irritamentis ad coitum opus fuit, quæ nisi sagax natura paravisset, vix quisquam esset, qui conceptionis humanæ locum contemplatus, tot sordes quæ assiduo influxu ipsum inquinant, subjecti crassi intestini, & superpositæ vesicæ viciniâ, mulierum complexus persequi voluisset; nec ulla viro se jungere fœmina

Excrementum quid.

Colliquamentum quid.

Seminis materia.

Facultas.

Semen duplex.

Galen. lib. de rem.

Salivalis humoris usus.

10

20

30

mina appetivisset, quæ nonimestris gestationis labores, & partus matri sæpe funestos dolores animo volvisset. Sed ut ad salivalem succum redeamus, illum fœminis affluere plane constat, cum ipsæ in coitu vehementer oblectantur, & qui concumbunt, circa pudendum sibi eum effundi percipiunt: At spadonibus hic humor voluptatem quandam afferre videtur; quamvis Alexander Aphr: non propter illum, sed propter memoriam anteactæ voluptatis illos tantummodò, qui jam juvenes fuerunt castrati, in coitu delectari existimat, sed nihil vetat duplicem hanc causam voluptatis in spadonibus conjungi, ideo haud sine ratione amatores eos esse mulierum maximos tradidit Comicus Poeta. Idem humor fœminæ utpote frigidior, ac ad prolis generationem prorsus ineptus, jure post coitum effunditur suo jam functus officio. Quod si verum est, non video qui possit conceptionis signum esse à fœmina exsiccato pudendo discedere, & ex humectatione eandem non concepisse colligi; quandoquidem hac humiditate diluitur, etiamsi semen contineat uterus, quare potius existimo concepti seminis signum esse arido pudendo discedere; dilutum vero non semper coitus infœcunditatem arguere, quia potuit retineri prolificum semen, quod ad uteri fundum projicitur, affluere salivalis hic succus, qui ad cervicem. Virorum autem salivalis humor in coitu fundo retinetur, utpote vigorosior, & qui fœcundi seminis fœminei naturam prorsus refert, sunt tamen auctore Galeno specie similimâ, semen, quod in fœminarum testibus continetur, & humor, qui in glandulosis marium corporibus reperitur.

Salivalem succum fœminis inesse

Spadones quare in coitu delectentur.

Virorum salivalis humor.

14. de usu part, cap. 11

De seminis natura atq; præstantia.

CAP. II.

SEmen natura calidum & humidum est ideo aliquando nomine calidi innati, & humidi radicalis, unà cum sanguine comprehenditur; & si probè concoctum fuerit, colore album & splendens esse oportet, ut vel hinc pateat, quam parum verè Herodotus scribat, semen nigrum Æthiopes promere: substantiâ crassum redditur, lentum, sambuci vel palmæ odore, apibus expetitum, & quod in aquæ fundum immergitur: Est etiam fœcundum & bonum id, ad quod plurimum vitalis

Seminis temperatura.

Color.

Substantia.

Odor.

vitalis spiritus ex corde & universo corpore confluxit, qui ibi testium & vasorum vi genitivus fit: aereum insuper ac globulentum, & quod instar grandinis concrescit, non tamen à frigore, sicuti grando aut nix, sed à proprio ingenitoque vasorum, & testium calore, neque humore ejusdem vi dissipato, sicuti illa, quæ multum terrenæ substantiæ admixtum habent, veluti lutum, & reliqua terrena, quæ fervore solidantur, sed ampliore concoctione agitante, & ut candidum ovi, oleumvè diutius agitatum in spumam ingentemque tumorem vertitur, coercito flatu, ita semen ab immixto spiritu in densissimam turgescit spumam, cujus bullas vix cernere possumus, sicuti neque butyri: Hâc 10 de causâ Poetæ Venerem Aphroditen & ex maris spuma prognatam dixere. Hic tamen scrupus est, si enim crassum semen, albumque ex homine prodit; cur mox refrigeratum humescit, & in aquæ speciem colоremque convertitur; nam si terrenum semen est, in humorem totum & aquam converti non posset; si aqueum à frigore potius, ut cætera, quæ aquea sunt, quàm à calore congelari oporteret atq; concrescere? Solutio ex dictis est, semen enim duplici substantiâ constare docuimus, spirituosâ unâ, alterâ crassâ, & tenaci, quæ interno calore & spiritus copia, eâ, quâ diximus, ratione calore in spumam converso spissatur albescitque; egressum vero semen calore exhalan- 20 te liquescit, non congelatur, propter inclusum incongelabilem aerem, & spiritum, qui si etiam evanuerit, veluti aqua remanet minimum habens terrenæ portionis: Venit itaque culpandus Thesseus medicus, qui apud Priscianum elephantorum semen ita post egestionem solidari dixerit, ut electri similem substantiam sumat. Sed ut ad seminis conditiones regrediamur, illud etiam bonum ac prolificum est, quod in tertii septenarii complemento generatur, quia tunc stat longitudinis diameter, & corpus incipit inspissari secundum latitudinis, & profunditatis diametros; verum circa triginta annorum ætatem habet homo semen perfectè maturum; imo mulier, si imprægnetur ante vi- 30 gesimum primum annum, debilitatur, & pallescit; albi etiam, nec multum pingues, nec admodum graciles, plus semine abundant, quàm nigri aut fusci, quia etiam humore redundant, qui seminis materia est. Infœcundum vero semen habetur, quod aut in aqua innatat, aut prædictis qualitatibus caret; item viri semen multum coeuntis, quia incoctum est, & vasa seminaria debilitantur: non est etiam prolificum semen.

Venus Aphrodite quare dicta Dub.

Solutio.

Thessei medici opinio de semine Elephanti.

Semen qua ætate maturum.

Infœcundi seminis indicia.

men senis in ultima senectute, quia non satis eorum natura potest concoquere: neque pueri ante decimum quartum annum, propter incrementum, & quamvis aliqui referant vidisse quosdam, qui genuerunt in duodecimo, illud nihilominus rarissimum est, nam vel nondum semen habent, vel si habent, aquosum est & penitus indigestum; est præterea invalidum semen ægroti propter imbecillitatem, & ebrii aut nauseabundi, quia aquosum etiam est, & indigestum. Quæres fortassis, calidumnè semen an temperatum fœcundius sit? Respondeo: semen fœcundum dupliciter dici: aut quod facit ad plurium generationem, aut quod cum plurimis fœminis generat: primo modo calidum semen valdè fœcundum esse manifestè inquit Galen. *art. med. 95.* quia quemadmodum ex ventriculi functionibus coctio in calido melior fit, quam in temperato, eo quod calore promovetur coctio, ita cùm conceptio coctione peragatur, semen calidius magisq; coctum aptius est ad generationem, & fœcunditatem: Secundo modo fœcundior uterus appellatur teste summo dictatore Hip. temperatus, quia ex pluribus viris, etiam variè temperatis, liberos suscipit, quâ etiam ratione temperatum semen pluribus uteris susceptum fœcundatur. Ejus verba 5. Aph. ita jacent; *Quæcunq; frigidos & spissos uteros habent, non concipiunt, & quæcunq; prahumidos uteros habent, non concipiunt, exstinguitur enim in iis genitura; & quæcunq; siccos multum & præcalidos, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen: quæcunq; vero ex utrisq; mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt.* Ex quibus Galenus in comment. colligit, tàm mulieres quam viros si temperatè quatuor qualitatum potiantur, generare, quamvis temperie illa privatis commisceantur, intemperatos vero cum iis solum, quæ contrario sunt temperamento, copulatos gignere, nimirum calidos frigidis; humidos siccis: & sic de cæteris: Quæ tamen Galeni sententia repugnantiam videtur involvere, nam si intemperatæ solis contrariis naturis junctæ generare valent, ut in ultima sententiæ parte legitur, non poterunt profectò temperatis junctæ generare, ut initio ejusdem sententiæ Galenus prodiderat. Respondet Mercurialis, & cum eo Mercatus, uterq; viri doctissimi, temperatos si temperatis misceantur semper gignere, intemperatos vero tunc solùm, quando contrariis suæ temperiei copulantur; sed non advertunt, Galenum dixisse, temperatas naturas, quantumvis temperie illa privatis commisceantur, omnino gignere; potius ergo arbitror temperatas naturas intem-

Dub. Calidumne semen an tẽperatum fœcundius sit. Fœcundum semen dupliciter dici.

Galeni sententia examinatur.

Mercati & Mercurialis interpretatio. Mercurial. lib. var. lect. Mercat. lib. 3. cap. 2.

peratis quibusvis collatas contrariarum vicem gerere: & quemadmodum anodina dicta medicamenta non solum à calidâ causâ, verùm etiam à frigida subortos dolores mitigant, ita etiam muliebre semen temperatum calidam pariter ac frigidiusculam viri genituram contemperare, fovere, ac fœcundam reddere; quamobrem adhuc minus probo Brassavolæ ibi interpretationem, qui per temperatas naturas non multum distemperatas intelligit, quæ utrisq; extremis junctæ valeant generare; etenim frididiusculam fœminam frigidissimo viro junctam posse gignere minimè puto, neq; unquam vidi, aliud tamen erit, si calidiusculam calido viro conjuncta sit, quia calor præsertimq; moderatus ad hominis procreationem non parum momenti habet, frigiditas vero nocet. Sit igitur conclusio, non solum temperatam utriusque conjugis naturam fœcundissimam esse; & intemperatam utriusq; contrariam, dummodo non sit intemperantia maxima, sed etiam temperatam si intemperatæ copuletur eidem, quæ cum suo contrario non admodum gignere apta erat. In fœcundos vero eos esse judico, qui similem obtinent intemperiem, frigidam potissimum, quamvis non intensam: sunt etiam infœcundi, qui intemperiem nimis immoderatam sortiuntur quibusvis conjungantur, hi enim prolificum semen haudquaquam gignunt. Obtrudes, temperata corpora esse similia, & ob id infœcunda esse oportere, quia nullam inter se pręstare possunt actionem, quæ ad generationem requiritur, non enim unum ex altero generare potest, nisi mutua eorum actio fiat. Memineris tamen justitiale (ut vocant) temperamentum utriusq; sexus à temperamento justitiali alterius plurimum diffidere; quare ob hanc diversitatem, quæ ad agendum sat est, generare optimè quidem poterunt. Quæ vero de seminis temperie dicta sunt, eadem uteri constitutioni pulchrè eodem tenore quadrant, in quibus longior aliquantulum fui, quia, ut Platonem meminisse constat, non mediocris ars est nosse, & viros & fœminas temperamento ad gignendam prolem inter se convenientes conjungere, atque hoc fuit olim maximum obstetricum op⁹; de quo etiam ita cecinit Lucretius:

Usq; adeò id magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaq; conveniant liquidis, & liquida crassis.

Ex dictis omnes dissolves nodos, facileq; compones vulgatissimum illud dissidium, quo quæritur, utrum temperati an intemperati melius generent.

Brassavola interpretatio reiicitur

Dirimitur controversia

Obiectio.

Solutio.

Obstetricis munus quod nam olim.

10

20

30

Semen mulierem habere, & quid in fœtus constitutione opis id conferat.

CAP. III.

Quia de solis mulieribus contemplationem decrevimus, & an hæ semen habeant auctores non adeo sunt concordes, frustra hæc de semine tractatio instituta foret, si hęc res indiscussa maneret. Præcedit quæstio, an sit, quæstionem quid sit, scio, at hic non absolutè an sit, sed an fœmineum sit, quærimus; quæ autem huc usq; diximus, tam fœmineo quam virili facilè possunt accommodari; Enimverò cō-
10 veniunt medici in eo, quod etiam mulier præter menstrua quid aliud emittat, de hoc tamen dubitant, semenne sit, id est, an facultatem habeat formatricem, vel ut ipsi loquuntur, an actione ad generationem concurrat, sicuti viri semen. Arist. naturæ alioqui scientissimus in libr. *de generat. animal.* fœminas neque semen habere, neque emittere multis rationibus confirmat, in cujus etiam sententiam pedibus discedunt Averroes & Avicennas. Athenæus, referente Galeno secundo de semine, ejus fuit opinionis, ut crederet, fœminas semen quidem promere, sed inutile; quia, inquit, emittitur extra matricem per foramina, quæ à lateribus seminariis meatibus juxta uteri cornua extrinse-
20 cus adsunt. E converso Galenus cit. lib. de semine ex Hippocrate validissimis rationibus contendit, fœminas non solùm semen excernere, verum id etiam magno esse usui universo fœtui constituendo. Rei veritas sensuum fide comprobatur, cui repugnare debilitas est intellectus: nam dissectis fœminis, quæ diutius à coitu temperârunt, vasa seminaria, testes, & uteri cornua, albo crassoque semine referta esse apparent; quod si tenuis humor, lachrymæ similis ab oculo frictione excussæ esset, quod contrarii putant, cur quæso crassum est, album, spumescens? mora, inquiunt, illud fit, at cur illo excreto uterina cessant accidentia? cur non exstinguitur libido antequam excernatur? nisi
30 quod antea ad coitum excitabat; cur gonorrhæam patiuntur? cur turgens fœmina statuto tempore ad marem properat? si enim à solo menstruo, non cessarent hæc omnia maris accessu, in quo sanguinis excernitur nihil. Insuper fœminæ non minus quam viri nocturnis pollu-

An fœminæ semen habeat.

Arist. sententia. Lib. 1. c. 20. Lib. 2. c. 4. Gal. cap. 1. Athen. sententia.

1. Ratio.

tionibus infestantur, & viduis, ac iis, quæ Hystericis vexantur symptomatibus, copiosissimum, crassissimumq; semen obscænarum partium titillatione erumpit: quæ excretio si non imaginationem, sed tantum frictionis vim, ut oculi lachryma sequeretur, qui fieri posset, ut quæ somniat cum nulla rarefactione proritetur, solâque ducatur imaginatione, semen excernat album & crassum, quod quia in accessu sternutat fœmina, signum est à cerebro delabi. Idipsum declarant subventanea ova, & molæ, quas mulieres ex proprio duntaxat semine, absq; ullo virilis seminis accessu, sæpissimè concipiunt. Ad hoc quia fœminæ in coitu non minus quam viri delectantur; at viri delectatio ex semine est: ergo etiam mulieris. Hanc voluptatem ab spiritibus, & motu fieri Aristotelici contendunt: sed contra est, quod sentiunt, aliquid emitti, quo emisso voluptas atque libido cessat. Quod si ad hominem argumentum texere liceat, ipse profecto Aristoteles est, qui naturam utrumque sexum in fruticibus commiscuisse propterea putat, quod sola vis mascula non satis esset ad procreationem, etsi terra alimentum ministret: multo ergo magis in animantibus, quæ præstantiori sunt ordine, necessum fuerit maris & fœminæ vires conjungi, non modo ut fœmina materiam suppeditet, sed ut copulatis amborum viribus unum quidpiam procreationi aptum proferant. His rationibus planum fit, fœminas semen habere: Prolificum vero id esse, apertissimè concluditur ex similitudine filiorum ad matres, non solum secundum sexum, sed & secundum plurima alia accidentia, ut verrucam, & cicatricem: Non tamen hac ratione contrariæ opinionis fautores quicquam moventur, quia quemadmodum terræ vitio linum in lolium, triticum in typham degenerat; ita menstrui culpa filium in matrem degenerare arbitrantur; sed vim rationis non infringunt: Nam quemadmodum quando vis seminis obtinere, quod primo nititur, non potest, in proximam formam fingendam labitur, sic viri semen, cum patris similitudinem efformare nequit, in alterius hominis formam decideret, at cicatricem seu verrucam dextri humeri, quâ sola mater insignita erat, fœtus repræsentare non posset, nisi mater ei semine suo idolum suæ compositionis impresserit; non ergo ex alimento tantum similis infans matri evadit, nam persica arbor in Ægyptum translata ex eodem genita semine, sed mutato pabulo, bonitatem alimenti mutavit, non speciem; neque opinandum est Polycletum statuam fingere, quod vero oculi cæsii, na-

2. Ratio.

1. Ratio. Prolificum esse fœmineum semen. Adversariorum sententia.

10 20 30

ſii;naſus ſimus ſit, à luto eſſe. Adhæc ſi aſini ſemen equa exceperit, fœtus non patris tantùm, ſed ex utriſq; mixtam ſpeciem præ ſe fert, ex vulpe & cane hybridæ, hoc eſt, canina vulpis, aut vulpinus canis generatur;cum igitur aſſimilatio æquè fiat ad patrem, & ad matrem, neceſſum eſt,ut à principio aliquo maris & fœminæ communi proficiſcatur. Ad generationem concurrunt ſolum ſemen, & menſtruus ſanguis: hæc vis non poteſt eſſe in menſtruo, quia hoc mari non eſt commune,& ideo nunquam aſſimilaretur fœtus patri: ergo neceſſum eſt,ut ſit in ſemine,ſemen igitur eſt illud,quod fœmina emittit. Faciunt 10 quidem hæ validiſſimæ rationes.ut cum Galeno credamus,non à mare ſolum, ſed ab utroque parente ſemen prodire, cui formativa vis inſit: Illud tamen ſupereſt ut videamus, quam ſint penetrantia Ariſtotelis, Avicennæ,Averrois, Athenæi, ac ſuæ phalangis autorum tela. In omnium,inquiunt,procreatione aliud materiam, aliud efficientem cauſam præbere oportet: fœmina dat materiam,non poteſt ergo efficiens eſſe. Solutio eſt, utrumque ſemen ſecundum diverſas ſui partes materiam & efficientiam præbere. Secundò; ſi præſtans, & integre coctum virile ſemen ſufficiens eſt generationi,quorſum adjiciet natura muliebre? Dic,ſemen viri non ideo prolificum eſſe, quòd ex ſanguine 20 quippiam generare poſſit, ſed quòd muliebri commixtum ad generandum ſit aptum; diſponens enim omnia benignè & ſuaviter Deus,non uni ſexui,ſed utriq; generationis opus commiſit, ut fœmina voluntarie congrederetur,nō ſolum oblectamento,& delectatione illecta, ſed etiā ut ſui individui ſubſtitutio,& ſimilitudo quoad fieri poſſet,duraret:Ob hoc igitur ſemen habere oportuit,& ut auctius prodeat virile ſemē,ac gignendis mēbranis quib.contegitur fœtus,ſit ſufficiens:nā etſi exiguū virile ſemen fingendis ſolidis membris ſatis eſſet, membranæ tamen bullas & ſpiritum incluſuræ ante formationem fœtus, & alimenti tractionem,quæ die ſeptimo fieri incipit,viri ſemen non ſufficeret; id-30 eo fœmineo ſuppletur, & integrum redditur. Tertio, quo tempore mas pubeſcit,& ſemen fundit, pubeſcit etiam fœmina, & menſtrua apparent: reſpondet igitur ſemini virili, menſtruum muliebre, non ſemen alterum: Non tamen vident matrem & gignere cum mare, & alere ſine mare fœtum: ideo mas non ſolum ſemen, fœmina & ſemen & menſes habet. Hoc tamen penes ipſos præcipuum eſt, & inevitabile telum, ſi ſemen muliebre materiam & efficientiam habet (nam

2. Ratio.

Ariſt. & al. argumenta proponuntur ac ſolvuntur.

2.

3.

4.

utrumque ſemen materiam generationis ſolidorum membrorum, præbere omnes uno ore cum Galeno medici confirmant) poſſet fœmina ſine ſemine virili concipere: contorquetur tamen facilè, ſi reſpondeas, concipere quidem ſed ſterile, aves ſubventanea ova, terreſtria animalia molas: Infirmioris enim virtutis eſt ſemen muliebre, quàm ut ſolum ſufficiat ad conceptum, eámque integram virtutis perfectionem à mare exſpectat. Si obtrudas, contrarium prodidiſſe Hippocr. qui libr. de genitura, ſemen fœmineum fortius aliquando eſſe retulit, ac virile fieri, & econtra: Nos jam tradidimus, neutrum illorum quantumvis validiſſimum ad generationem ſufficere ſi alteri non copuletur, quamobrem acutè magis, quàm appoſitè reſpondet Valleſius, fœminam non magni caloris ſemen habere invalidum, calidiſſimam menſtruis non abundare, atq; ideo non concipere ſolam, quia aut debilius principium activum ſortita eſt, aut materia caret; at conſideràſſe oportuit, menſtruum ſanguinem fœtus materiam non eſſe, ſed pabulũ poſt ſeptimum diẽ; quare potius ſi fœmineum ſemen completum haberet activum principium, conciperet quidem perfectè, ſed non aleret: quod nequaquam admittimus, neuter enim parentum, quantumcunq; validum habeat ſemen, completum habet principium. Violentius hic urget Averroes, ſi ſingula ſemina per ſe prolifica non ſunt ante commixtionem, poſt eam unde advenit illis illa virtus, quæ in neutro præerat? Reſpondeo fuiſſe in utroque, incompletam tamen; at à quo uniuntur? ipſa inter ſe in itinere commiſcentur, aut in ipſa vulva, quæ validè & avidiſſimè amplectens, facit ut uniantur, adjuvante ad hoc, non ſolum activâ utriusque ſeminis virtute, ſed etiam actuali virtute ipſius matris, quam Galeni decreto, mediantibus venis, & arteriis per uteri conceptacula eò tranſmittit. Quinta Ariſtotel. ratio: gravida fit interdum fœmina, nulla humiditatis ſuæ excretione, nunquam vero citra menſes: menſes igitur, non ſemen fœmineum, ad conceptum ſunt neceſſarii. Reſpondeo, Ariſtotelem aliam in muliere non cognoviſſe humiditatem, præter ſalivalem, quam guttam vocat, hanc, quam in uteri cervice mares ſentiunt, etſi fœminæ non emittant interdum, tamen in prolifico concubitu ſemen per vaſa in uteri ſinus ſemper ejiciunt, quod non perſentitur, quia neque viri penem attingit, neque tantum fœminam delectat, utpote quod ad ſinum uteri demandatur,

Obiectio. *Solutio.* *Notatur Valleſius 2. controv. 7.* *Averroës arg. 2. colig. 10.* *Solutio.* *5. Adverſar argum. 1. de ſem. 13*

10 20 30

mandatur, cujus ſenſus hebetior eſt, quam oris ipſius; Neq; placet quod quidam arbitrantur, exquiſitiori maris ſemine fœmineum interdum excuſari, exemplo mulieris ducti, quæ concepit ex ſemine in balneo recepto, ut de Gedelia, & Averrois viciniâ proditur; quod ultimum, ſi verum fuit, potiùs exiſtimo, per id temporis ad ſolam delectationem attractionis illius ſeminis virilis ſubſequutum etiam fuiſſe muliebre, accedente præſertim imaginatione, ſicuti in ſomniis per pollutiones ſolet contingere. Puer, addit Ariſtoteles, eunuchus, & fœmina habitu ſimiles ſunt, voce, pilis, carne, & viribus: ergo & ſeminis inopiâ: concedimus, hos omnes non gignere exactè coctum ſemen, in quo virile robur conſiſtat. Adjungit (nequid eorum, quæ adverſus hanc ſententiam congerit, prætermittamus) menſtruum lac repræſentat, ſemen virile coagulum; ſicuti igitur lac ſola materia eſt, ita & menſtruum: Similitudinem menſtrui cum lacte non improbamus, coagulum dicimus eſſe in utroque ſemine incompletum, ideò commixta coagulari. Addit libidinoſas fœminas crebro partu temperari; & nonnullas ex ſalaci conſpectu ter intra menſem ſanguinis menſtrui profluvium pati, quaſi conante natura id pellere, à quo irritatur. Vera tamen hujus eventus cauſa eſt, quoniam ex evacuatione quâvis, maxime ſanguinis; ſeminis proxima materia, ac perinde libido ipſa imminuitur. His Ariſtotelicorum telis & hoc addi poteſt, quòd prægnans fœmina in coitu delectatur, & aliquid emittit, quod cum in utero maneat quia clauſus is eſt, & ſemen tunc temporis nullius eſſet uſus, ſequitur menſtruum emittere, quod ibi ad fœtus pabulum detinetur: Dic, fœminam aut ad uteri latera tunc excernere; aut ſi ad fundum, ipſum aperiri, cogente ita neceſſitate, ut, quod ſupervacaneum eſt, egrediatur. Vides itaque eorum rationes, quantumvis ex Philoſophiæ intimis depromptæ videantur, corruere: perſpicis maximos fœminei ſeminis uſus, & utilitates, ut nimirum virile nutriat, & adjuvet, quod delectet in coitu, quod ex eo Allantoides membrana generetur, & ſalivali viri humore: ſed ita, ne ſola Allantoides ex eo generetur, ut reliqua membra non attingat: minimè imo poſtquam ſuas vires cum virili ſemine commiſcuit ad formationem fœtus: ex materia illius fit Allantoides. Adhuc tamen facit ambiguitatem quod Levit. 15. Viri ſeminiflui, fœminæ ſanguinifluæ expiatio ponitur, quaſi huic menſtruum ſolum, illi ſemen inſit. Dic,

Sextum. *Septimum.* *Octavum.* *Nonum argumentum.* *Fœminei ſeminis uſus.* *Decimum argumentũ.*

Scripturæ locus.

Dic, fieri mentionem illius fluxus, qui in utroque sexu est magis conspicuus, lege vero seminiflui viri mulierem etiam comprehendi: imo si sacræ paginæ, quæ supra omnem naturam est, locis in naturalibus speculationibus liceat contendere, legimus 3. Geneseos, serpenti dictum: Inimicitias ponam inter semen tuum, & semen mulieris; sed hæc alió pertinent.

Semen non solum ut opificem, sed etiam ut materiam fœtum attingere, & cur partes seminariæ non regenerentur.

Cap. IIII.

Arist. & peripat. sententia.

Mulierem non aliud continere semen præter sanguinem menstruum Aristotelem sibi persuasisse jam supra memoravimus, & explosimus, ad cujus opinionem digitum attollunt non Avicenna solum, & Gentilis, sed omnes uno ore Arabicæ doctrinæ sectatores: Verum & illud addit Aristoteles, hoc ita constitutum muliebre semen seu potius menstruum solam materiam in conceptu: virile nudam efficientiam exhibere: ex illo omnia tam solida, quam cætera membra effici: hoc postquam vim generatricem menstruo impressit, & motionis principium dedit, foràs excerni, ut plerique omnes interpretantur peripatetici, aut in auras evanescere, aut in flatus discuti, ut eorum etiam nonnulli arbitrantur. *Dubitemus* inquit 2 de gener. animal. 3. *Si projectæ in fœminam genituræ nihil concepti fœtus pars efficitur, quo abeat corpulenta eius substantia: si modo facultate, quæ in ipsa est, operatur*: Et non multò pòst: *Corpus genituræ in quo unâ semen animalis principium, abscedit, partim est separabile ex corpore, cujusmodi est, quæ appellatur mens sive intellectus, partim inseparabile, quod est genituræ semen, quod cum humidæ sit naturæ & aquosæ, dissolvitur, ac in spiritum difflatur.* Hoc autem quam sit ipsi rei veritati contrarium, multis Galenus palam fecit in lib. de semine, & primo semen virile in vulva contineri, si fœmina conceptura sit, ex eo concludit, quod si capram, ovem, aut aliam quampiam fœminam dissecueris, nullam ex iis, quæ semen excreverant, concepisse, omnes, quæ retinuerant, gravidas fieri deprehendas. Secundo ex ipso

Galeni rationes adversus Aristotelē, qui probat semē in utero retineri.

relatu

relatu fœminarum, quę ubi conceperint, quandam in vulva motionem ſentire dicunt, quæ quaſi convellat, ac paulatim in ſe illam contrahat, quod idem plena fide conceptionis etymon, id eſt, ſeminis in utero comprehenſio, indicat. Tertiò ex auctoritate omnium ferè quos perlegerat medicorum, præſertim graviſſimi Hippocratis: verùm enimvero non ſolum in vulva retineri, ſed etiam in pangendo fœtu materiæ, non tantum opificis rationem habere, & ex illo novem ſeminaria appellata membra venam, arteriam, nervum, os, cartilaginem, membranam, tendines, ligamina, & cutem generari, magnis evidentiis ex ſenſuum fide experientiaq; depromptis confirmatur. Nam ſi ſemen fœtus pars non efficeretur, aut efflueret, aut in flatus evaneſceret, aut computreſceret: non putreſcit, quia ſic graviſſima, & veneno ſimilia excitaret ſymptomata: tantum verò abeſt ut effluat, quin potius poſt conceptum os uteri clauſum ſit, nec ſpecillum admittat; *quæcunq; utero gerunt*, inquit Hippocrates, *his uterios clauſum eſt*: Neque aliter pſaltrix puella ſe concepiſſe cognovit, ex quà vidit Hippocrates, tenui pellicula contentum ſexto à conceptu die ſemen excidere: Ita fœminæ quæcunque partus peritæ ſunt, quo die genituram non excidere obſervant, eodem ſeſe concepiſſe ſciunt. Non etiam in halitus vertitur, ita enim à conceptu uterus inflatus, ac maxime elatus ſentiretur, contrà quàm fit, & tempore partus cum crepitu erumperet, quod non obſervatur: Concoquitur igitur ſemen, & in fœtus ſeminales partes convertitur, quarum profectò exanguis, ſicuti ſeminis, & non ſanguinea, ſicuti ſanguinis ſubſtantia eſt, quæ ſeminis omninò, unde manarunt, ſpeciem, ac naturam referunt. Adde, quòd & perforari, & extendi vel longiſſimis ſpatiis, ſine ruptionis periculo, poſſunt, ad quod multò quam ſanguinis accommodatior erat ſeminis materia lenta, & tenax; è converſo neq; albus eſt, neque adeò lentus & craſſus ſanguinis ſuccus, ut ſi intendatur aut fiſtulæ in modum perforetur, in ſua continuitate valeat perſeverare. Obtrudes, à ſanguine ipſo partes confici, verùm à naturâ immutato è rubro in album; è tenui in craſſum, aliquando in lentum atq; tenacem: At ſi ſanguis eas partes gignendi ex ſe facultatem haberet, ſemine profectò non eſſet opus, ſi ex ſemine, memineris naturam nunquam obliviſci inſitorum motuum, & fruſtra per ambages fieri, quod per compendium commodiùs præſtari poteſt; fruſtra igitur in hoc laboraret, cum jam rei principium haberet, quod non

Libr. de genitura & lib. de natura pueri.

Semen materiam etiam generationis eſſe.

Seminariæ partes novem.

5. Aph. 51.

Obiectio.

Solutio.

ſolum eſt principium totius,ut vult Ariſtoteles ipſe, verum etiam facultate totum eſſe Plato exiſtimaverat; ut cum habeat album, craſſum, & lentum humorem, ex quo ſeminaria membra efficere poſſit, hunc ejiciat, alterumque ſimilem ex ſanguine gignat; non itaque oportuit vim ſuam menſtruo ſanguini tribuere,qua in ſuccum album, craſſum,& lentum converteretur(quod Ariſtoteles putat) ac protinus foras ejectum in ſpiritum diſſolvi: cum ipſum ſemen eandem vim & talem quandam ſubſtantiam poſſideat, quæ primarum partium procreatrix commodiſſima eſſet, quod quidem, etſi alii non ſciviſſent, diligentiſſimum tamen naturæ ſcrutatorem Ariſtotelem 10 ignoraſſe nefas eſt. Magnâ hîc contentione inveſtigatur, cur prædictæ ſeminales partes, ſi deficiant, non queant regenerari: vera namque cutis vulnerata cicatrice, os callo unitur, arteriæ, ac reliqua membra ſpermatica nunquam, vena difficulter reſtauratur. Contra ſi carnoſæ, & adipoſæ partes à noſtro corpore excidantur, pro carne, caro,& pro adipe, adeps,rurſus facilimo negotio reſtituuntur. Auget difficultatem, quòd eadem eſt materia generationis, & nutritionis: Si ergo venæ,ut locupletiſſimus teſtis mille in locis Galenus eſt vim habent conficiendi ſimilem quandam ſubſtantiam pro nutritione & incremento iſtarum partium,ex eâdem etiam ſubſtantiâ poterunt 20 eædem partes regenerari. Ut obiter illi convellantur, qui pulche reſponſum putant,cùm dicunt, genito jam integro animali, materiam generationis non amplius ſuppetere:Si enim per totum vitæ curſum pro nutritione ſubeſt,pro generatione quidem non deerit, quùm eadem ſit; quod enim pro alimento reponitur, ſimile eſſe debet omnino ei,quod digeſtum eſt, ſiquidem nutritio eſt particularis generatio, id eſt, effluentis ſubſtantiæ redintegratio. Sunt alii qui reſpondent, ſuppetere quidem materiam, ſed deſiderari facultatem formatricem & generantem, quæ,ut ipſi autumant, ut abiit completo formationis tempore, ita nutriens ſucceſſit: Sed hoc etiam, meâ quidem ſententiâ, vitio non vacat, quia videmus, & carnem, & adipem in grandioribus corporibus regenerari, ſi ergo permanet in partibus carnoſis 30 pro carnis generatione, cur quæſo non permanebit in ſeminariis pro earundem reſtauratione? Adhæc in humidioribus & delicatioribus naturis, ut in pueris, ac fœminis, non exiguæ procreantur venæ, & ſatis magnæ ac permultæ quotidie in ulceribus renaſcuntur, carne enim

Quæſt. An partes ſeminariæ regenerari poſſint.

3.meth.5. art.med.81 1.de ſemine 13. 2.de ſemine. 12.

Convellitur quorundam ſententia.

Nutritio quid.

Aliorum ſententia reprobatur.

ne enim nova replentur, quæ multis venis, & arteriis capillaribus referta est, anteriores etiam dentes non solum in infantia, & pueritia, sed & in adolescentia posteriores. Quidam videntes materiam & virtutem superesse, propterea tamen non regenerari affirmant, quia ubi hæc membra deficiunt, soluta est unitas, & caro etiam deest, cujus regeneratio anticipat, quia facilius & promptius supercrescit, utpote mollissima, & quæ minori indigeat elaboratione, ita Galenum intelligunt primo de semine dicentem solida membra non restaurari, quia quod mora temporis paulatim erat colligendum, carne jam increscente supprimatur. Hoc tamen, & à veritate, & à Galeni mente plurimum diffidet: si enim materia pro membri seminarii regeneratione accuratius elaborata sit: non poterit profectò ex eâ caro fieri, quæ ex solo sanguine minus elaborato conficitur. Vidimus avulso dente materiam solitam pro ipsius incremento ad partem mandari, juxta proximam gingivam in portiunculam evadere, non gingivæ quidem sed albæ cujusdam substantiæ instar calli; Meo etiam ex sorore nepoti, cui à prima infantia dens unus deficit, juxta ejusdem lateris auriculam, cuticularem quendam processum propendentem natura efformavit: Itaque redundante materia seminali in aliis partibus callosa; in cute cuticularis substantia gignitur non carnosa; neque is eo loci Galeni animus fuit, sed carne supercrescente materiam membri spermatici supprimi ac suffocari, alioqui neque etiam hæ partes nutrirentur, quia anticiparet nutritio carnosarum. Quatuor igitur sunt, quæ obstant, quò minus seminaria membra restaurentur; materiæ inopia, quæ, quamvis suppeditat pro nutritione, nunquam tamen in tantâ copiâ colligitur, quæ ad uniuscujusque quod interiit, regenerationem sufficiat: secundò debilitas facultatis formativæ, quæ quamvis per totum vitæ curriculum perduret, ut latissimè Joubertus suis paradoxis prodidit, tamen aut in membris eam pro futurâ necessitate natura conservet, aut eadem cùm naturali sit, non adeo valida vehemensque existit, ut in utero erat, ubi à conceptaculorum & ipsius uteri fabricatrice vi fovebatur, & intra semen ipsum continebatur, agensque per se totam occupabat materiam: Tertio, carnis supercretio, quæ quicquid paulatim pro membrorum restitutione colligitur, supprimit, contrà quàm in primâ ex semine generatione factum fuerat, cùm & universus humor unà collectus, & multus erat.

Tertia sententia quorundam.

Ne restaurentur seminales partes quatuor obstant.

2. Para. 7.

erat,& virtus fabricatrix non valida tantùm,ſed duplicata;quod ſi medicamentum apponas,quod carnis ſupercretionem impediat, eâdem operâ arteriæ generationem inhibeas, non quod ſua natura arteriæ generationi renitatur,ſed quod impedimentum obſtet: Quartò, ſiccitas membrorum in adultis,quæ cauſa eſt, ut difficulter coaleſcant, & ob id etiam non niſi in pueris,& molliuſculis corporibus hæc membra regenerantur;in adultioribus vena ſolum, & illa quidem raro; arteria verò quia ſextuplo craſſior eſt,nunquam, & multo minus os, cartilago,nervus,tendo,& cætera. At dices, plantæ abſciſſæ partes in totum poſſunt reponi, multò ergò magis hominis, animalis nimirum perfectiſſimi,in cujus ſuperiori formâ omnes inferiorum vires,ſicuti trigonum in tetragono,continentur. Reſpondeo: meritò naturam hanc vim opidò languidiorem in animalibus poſuiſſe perfectis,quæ motu ac ſenſu vitam partium tueantur:adde plantas excrementitio vivere humore & paratu facili, cùm terræ affixæ ſint, & exiguâ elaboratione eſſe contentas,& injuriis patere,decidunt enim hyeme folia& fructus, per æſtatem exuruntur,ideo vim generantem validam ſortitas eſſe,cujus interventu partes neceſſario caſuræ ſubſtituerentur. Efficaciùs tamen urget dentium regeneratio, quorum etſi demus præcoces, & anteriores,qui in pueritia propter anguſtam baſin, & debiles ac pauciores radices decidunt,regenerari poſſe,quia tàm citò cadunt, ut ſecundum generationis tempus inveniat adhuc mandibulam creſcentem, ex cujus ſuperfluo alimento,& generantur & poſſunt regigni, quia coacervatur adhuc ſufficiens materia, & caro gingivarum circumſcripta manet,ita ut non impediat:tamen molares vigeſimo anno multis,& omnium ultimi nonnullis ſeneſcentibus renaſcuntur, & trigeſimo anno unus in extremo utriusq; mandibulæ, qui ideo vocantur dentes ſapientiæ ſive intellectus,quia frequentius in ætate intellectus, quæ eſt triginta annorum, pullulant; Imo Albertus Magnus ſenem ſe vidiſſe teſtatur,cui in ætate octogenaria dens natus fuerit. Reſpondet Avicenna,dentes ex ſanguine generari, & ad naturam carnis proximè accedere,quod vanum eſt,&rationi minimè conſentaneum,cum dentes ſint de numero oſſium. Alii putant dentes,ſicuti ungues,& capillos,ex corporis excrementis generari,ideoque ſemper accreſcere, quia per ætatem indies minor eſt concoctio,& major excrementorum copia: Quod ſi ſemper generantur,nil mirum,ſi abſciſſi renaſcuntur, quorum

Obiectio. *Solutio.* *Diluitur alia obiectio.* *Præcoces dẽtes cur regenerentur.* *Dentes ſapientiæ.* *Avicennæ lapſus.* *Dentes ab excrementis generantur.*

quorum ego ſententiæ libentius adhæreo; ſed contra eſt, quod ſentiunt: ergo vivunt: Neque nos id quidem negamus, ſed ex excrementis nutriri profitemur verâ nutritione, non autem, per juxta poſitionem, ſicuti ungues, & pili. Qui verò gigni dicunt, quia ex ampliori baſi naſcuntur, & alimenti habent majorem copiam, minùs ſufficientem afferunt rationem; quia ſic oſſa fœmoris & ſimilia, quæ lata ſunt, & multam habent medullam pro alimento, promptiùs renaſcerentur, cujus tamen contrarium experimur; neque majori jure vitiligantur, qui ajunt, partes eſſe extremas, in quas natura ultimum ponit conatum 10 quia eadem ratione, & auris, digitus, cutis, quæ etiam extrema ſunt, renaſcerentur.

Semen non mole tantum, ſed etiam viribus à toto emanare, ac ubi ſubſtantialem accipiat formam.

CAPUT. V.

Diſſolvi à concubitu corpus univerſum arguere profectò videtur, ab omni corpore genituram emanare: perinde atque maximâ nos etiam perfrui in ipſo congreſſu voluptate omnium membrorum: venæ item poſt aures ſunt, quibus inciſis ſteriles homines 20 reddi plerique credunt, quod fieri non poſſet niſi ex capite deflueret etiam ſemen: Filii non ſolum ſimiles parentibus generantur, & in ſpecie, & in habitudine, ſed & ſi manci ſint parentes, manci plerumque fiunt, & ſi quæ cicatrix in facie eſt, aut in alio parentis membro, hanc quoque recipit filius; Æthiopum alba genitura nigrum ſecundum cutem producit fœtum; Scythæ macrocephali dicti, à longis capitibus, faſciis quibuſdam in longum obductis, deinceps communiter macrocephalos generabant. In Calcedonia vidit Ariſtoteles ex patre, cui brachium compunctum erat, filium natum cum eâdem notâ confuſa tamen: Salmanticæ vidimus ex nobili patre dicto Godſcalco Flores, 30 cui fiſſum erat labium, cum eâdem fiſſurâ progenitum filium. Quibus tot ac tantis rationibus, depromptis è ſenſuum fide, quæ una omnes alias evertere potis eſt, Hipp. ductus ſemen ab omnibus corporis mem- *Hipp. ſententia.*

 bris pro-

bris procedere testatum reliquit, à sanis, sanum, à morbidis, morbosum, quin etiam à solidis, & morbidis partibus, & ab humido omni totius corporis: cui etiam consentiunt Plato, & Empedocles, ac insuper ipsa ratio; nam ut totius est aliquod semen efficiens, ita cujusque partis esse oportet, alioquin membra sine semine generarentur, neque ulla est ratio, quòd ex hâc seminis parte crus, ex illa brachium generetur, nisi quia hæc ex crure, illa ex brachio decidatur, ab omnibus igitur defluit, quod omnia generat. Hanc ita confirmatam Hipp. sententiam quidam, ductore Polybio, ita intelligunt, ut ex toto corpore secretionem in solo concubitu fieri sentiant, seu colliquamentum aliquod motu agitationeque diffluens, quod quam sit absonum, superius jam monstravimus, & ex eo planum fit, quia fœminæ virovè, qui à coitu diutius abstinuit, copiosum, crassumque semen in testibus, ac vasis spermaticis congeritur; contra libidinosi, & ii qui supra modum rei Venereæ indulgent, tandem pro semine sanguinem emittunt, & si consectionem illorum fieri contingat, nihil seminis contineri deprehenduntur: Colliquamentum verò non esse, jam supra multis ostensum est. Sunt etjam, qui putent, seminis materiam ex toto secerni, non ita quidem ut ex unoquoque osse vel nervo, sed ex aliquo osse, nervo, membrana, vel cartilagine quidpiam ad seminis materiam confluat, quòd non illius tantum, à quo profluxit, sed omnis nervi vel ossis in conceptu materia fiat: proinde ex tantulo semine seminales omnes partes effici posse. Multi dicunt, ultimi quidem alimenti seminis materiam superantem partem esse, non quæ à toto decedat, sed quæ ad totum proxime esset accessura. Plures ita interpretantur Hippocrat. sententiam, ut sibi persuadeant, seminis materiam in singulis partibus progigni, & ab his, quotquot sunt, in testes confluere; ac ita explicatum Hippocratis placitum multis confutat Aristoteles rationibus, in primo de generatione animalium. Prima, Si materia seminis hominis & animalium ab omnibus partibus emanaret, etiam materia seminis arborum, sed videmus arbores abscissis ramis, semen progignere, ex quo tamen integræ postea enascuntur arbores; Ergo neque in animantibus ex omnibus membris proveniunt. Secunda Aut semen deciditur, ab omnibus partibus organicis, ut facie, & manu: aut à similaribus, ut carne, & osse; non ab illis, nisi similarium interventu fieri videtur: si à similaribus, nulla procul dubio ratio est de simili-

lib. de aere aquis & locis.
lib. de genitura.
Polybii sententia.
2. cap. hujus libr.
Secretio seminis non fit in concubitu.
Aliorum opinio.
Quarta sententia nonnullorum.
Qua ratione pleriq; interpretētur Hip. dictum Cap. 18.
Aristot. adversus illā interpretat. argumenta
1.
2.

10 20 30

similitudine parentum, cum hâc ratione solo temperamento similes evadant. 3. Et quâ plurimum nititur Aristot. cum ab utroque parente semen decidatur, & vir ac fœmina reliquis partibus similes sint, genitalium formâ differant, necessum esset, ut perpetuò duo progignerentur fœtus, mas & fœmina, aut saltem Hermaphroditus, cum semen oporteat efficere membra omnia, à quibus decidit, & decidat etiam ab illis quæ sunt mari, & fœminæ peculiaria. 4. Si à singulis corporis partibus seminis aliquid efflueret, ingentem profectò seminis copiam toti corporeæ moli respondere omnino oporteret: contra tamen constat, perexiguam seminis molem in concubitu secerni: non igitur à toto decidi ac dimanari necesse est. Ad rationes vero pro Hipp. sententia propositas respondet, voluptatem, & extenuationem totius fieri, non quod ex toto aliquid decedat, sed quod prurigo vehemens accedat, ex calore & spiritibus ab agitatione excitatis, ubi vero pruritus, ibi voluptas fit: extenuationem ex nimio coitu contingere, tùm propter vehementem & assiduam exercitationem, tùm quia solida membra privantur alimento, est enim semen medullis, & arteriarum, venarumque alimento, similis substantia: similitudinem nullum esse indicium, siquidem & voce, & unguibus, & pilis similes procreantur filii, à quibus tamen partibus nullum semen deciditur; avis insuper & proavis nonnunquam similes evadere, ex quibus subinde nihil secessit, ut de muliere ipsemet Aristoteles refert, quæ alba cum Æthiope concubuit, & albam filiam peperit, ex quâ posteà & albo viro Æthiops avo similis genitus fuit: cumque non semper ex mancis manci proveniant, casu id fieri posse arbitratur, sive etiam propter uteri angustiam eâ in parte, quà mutilus infans evasit, sicuti arbores, quæ in terra non habent locum satis amplum, aut à lapide vel ab alia quapiam re, ne in hanc aut illam partem radices jaciant, præpediuntur: homines ad generandum impotentes reddi abscissione arteriarum, quæ sunt retro aures, quòd privatum cerebrum influxu spirituum vitalium imbecillum redditur, neq; potens est coitus labores sustinere, in quo maxime illud ipsum laborat, aut quia forte cum illis venis præscinditur nervus, qui à sexto nervorum pari in testes descendit & seminaria vasa, ut optime Vesal. animadvertit. His tàm multis Hippoc. sententiam Aristoteles explodit, qui tamen pro illâ aliam nobis meliorem non supposuit; Existimat n. duo generatio-

Aristotelis opinio absurda quæ sexta est.

rationis principia semen viri, & menstruum fœminæ, in corde gigni, à quo priusquam descendant ad partes seminarias, distribuantur per vasa in corpus, ut à membris permutationem alterationemq; suscipiant, quâ tandem ornata confluant ad seminarios meatus. Priorem hujus opinationis partem confirmare se putat, quia semen producturum simile toti parenti oportuit vel prodire ab omnibus partibus, vel ab unâ, quæ totius vicem gerat, quale est cor. Præterea quia utrumque horum principiorum, excrementum est sanguis, idem ergo agens gignens sanguinem, hæc etiam excrementa producit, ac sanguinem gignit, (sic enim ille putaverat) ergo & semen, ac menstruum. Sed enim in membra distribuî contendit, quæ secunda assertionis pars erat, quia semen magis, quam sanguis elaboratum est, eam elaborationem non accepit à corde, quod solum generat sanguinem, recepit igitur à membris: & si ad singulas partes non accederet, quî, inquit, fieri posset, ut servaretur similitudo ad membra parentum: sic itaque explicat verbum, *accedere ac singula membra* quod aliter esse intelligendum mox ostendemus. Non est tamen quod immoremur in confutandâ Aristotelis opinione, cum non receptis, & jam ante multa sæcula exauctoratis nitatur fundamentis, quod nimirum cor sanguinem gignat, & fœmina semen non habeat.

Galeni sententia 7.

Galenus in eâ fuit sententiâ, ut crederet, semen ex sanguine cum multo spiritu arteriali, hoc est, vitali solum in testibus gigni, & in flexibus vasorum seminariorum; hoc ex anatome argumento desumpto, quòd venam, & arteriam non recto tramite, sed pluribus factis gyris descendere videamus, in quibus paulatim albescit sanguis, & tum demùm, ubi testes attigerit, seminis substantia in ipsis conspiciatur; atque adeò materiam genituræ ex venâ cavâ potissimum renibus, & lumbis assistente ad vasa seminaria confluere, quinetiam omnes venas, & arterias gignendi semen facultatem habere fatetur; seminis enim vasa inter venas habentur, & similem cum iis substantiam acceperunt, hæc semen generare palam est; non igitur aliis venis per corpus dispersis deerit seminis generandi vis, si modo flexuosa etiam, & anfractuosa adeo essent, ut morâ & cunctatione concoctionis perfectionem sanguis in illis acquireret, sicuti in capreolaribus & varicosis vasis. Addit in omnibus venis talem quendam inesse humorem, quem rorem vocant, quiq; seminali omninò assimilatur, & proximum est venis alimentum,

Mora requiritur.

Ros semini assimilatur

mentum, paulatim albeſcens, dum amplius commoratur: manare autem à toto ſemen (quod Hippoc. ait) ita intelligendum, ut omnium membrorum vi ac poteſtate ſemen decidat, ab omnibusq; ipſum partibus notas aliquot referat; Atque illud eſſe, quod vulgò dicitur, virtute non mole ſemen à toto defluere, non quod materia à toto decedat, quę potius ad totum accedere potis erat, in qua quidem locutione cum Ariſtotele videtur ab Hippocrate prævaricari.

Sententia Avicennæ.

Alia eſt opinio, quam Avicennæ acceptam ferunt, quæ tradit, ſemen gigni quidem in teſtibus, confluente ejus fermento, hoc eſt, corpulenta parte, & ſpiritibus à tribus membris principalibus ſemper; à reliquis autem in hos fontes etiam aliquid reſudare, cujus rei evidens indicium ſit, fœtum in principalibus perpetuo parentibus reſpondere, in reliquis non ſemper, ſed modo in uno, modò in alio membro; atque quemadmodum ex partibus craſſis trium principiorum fit ſeminis materia, ita ex conflatis tribus ſpiritibus fieri unum genitivum: Hanc infringunt ſententiam neoterici, quod non appareant meatus à tribus principiis ad teſtes, per quos prædictus fiat confluxus. Cæterum ſi quæ alia hæc certè ad mentem Hippocratis proximè videtur accedere, quod fermentum ſeu virtutem quandam à tribus principiis ſemen habeat.

Aliorum opinio.

Exiſtimant alii ſemen non ab omnibus decidi partibus, ſed à quâvis indifferenter, inſtar ſeminis plantarum; ſed contra eſt, quòd vis ſeminalis non in quâvis promiſcue parte plantæ conſiſtit, ſed quibuſdam ineſt radici: aliis ſemini, nonnullis nodo, cortici, vel ramo: Præterea plantarum partes, ſicuti abſciſſæ vivunt, ita ſeparatæ germinant. Hæc ſunt de hac re ſcriptorum dogmata, ex quibus nos tùm demùm, quid verum ſit, eliciemus, cùm quidquid in ſingulis præclarè dictum fuerit, amplexi fuerimus, rejecerimus verò ea, à quibus incommoda ſubſequuntur. Quamvis autem Avicenna hujuſcemodi rerum ignorantiam medico non nocere dicat, mutila tamen, & prorſus manca contemplatio videretur, ſi hæc res indiſcuſſa maneret; ideo in ſemine duo comprehendi, materiam, & facultatem, id eſt, corpulentam partem, & ſpirituoſam concluſio ſit, illam, quæ patiendi vim habeat, hanc vero quæ penitus ſit efficiens; ſpirituoſam ex præcipuis partibus potiſſimum confluere, per arterias enim ſpiritus vitalis à corde: per venas naturalis (ſi quis eſt) à jecore; per nervos animalis à cerebro, & dorſali medullâ, in ſeminis materiam concidunt, ex quorum confuſione, &

Concluſio.

Controverſia deciditur.

ne,& commixtione genitivus procreatur ſpiritus, qui ſeminis materiæ inſidens, procreationis potiſſimum inſtrumentum evadit; præſertim autem à vitali genitivum fieri, cùm de ipſo conſtet, & ab ejus fonte ad teſtes aditus pateat ampliſſimus. Seminis etiam molem atque materiam à toto decidi,& portionem eſſe totius materiæ, quæ jam aut ad totum acceſſerat, aut proxime ad omnes ſeminarias partes acceſſura erat;non tamen,quæ concubitus tempore decidat,ſed quæ,ubi abũdat, à naturâ in vaſa ſpermatica deponatur,& ab ipſis proliciatur,ibique cum prædictis commixta ſpiritibus vim quandam ex majori elaboratione,ac ſeminis formam acquirat, præſertim autem ſemen continetur in quibuſdam additamentis, poſitis ſub oſſe pubis inter rectum inteſtinum & veſicam; vaſa enim deferentia, quæ ſemen præparatum à teſticulis recipiunt,antequam in collum perveniant,coeunt in paraſtatis adenibus, ex quibus duæ pendent vacuæ appendices, quæ ſemen jam præparatum ac confectum continent, ut tempore coitus in vulvam ejaculetur: coitus tamen tempore nonnihil ſpiritus atq; facultatis valida agitatione derepente in teſtes irruere,indicium ſit voluptas,quæ tũc per univerſum corpus perſentitur maxima:Hinc Veneris exceſſus debilitat,quia non ſolum reſiduum, ſed etiam nonnunquam quod actu erat,vel futurum partium alimentum,ſucceſſivè trahitur. Inprimis autem cerebrum patitur, tum quia extremum eſt, ubi ceſſat vis teſtium attractiva,tùm propter mollitiem ipſius, & dorſalis medullæ, quæ magis quàm ſolidiora membra concedunt trahentibus teſtibus, tum præſertim quia ejus ſubſtantiam teſtes avidius proliciunt, utpote ſemini non abſimilem, quam propterea Plato in Dialogo de natura ſemen appellavit; & in Timeo dorſalem medullam genitalem vocat, quia ab ea multum genituræ deſcendit,magisq; exhauritur, ideoq; vulgo libidinoſi medullis exhauſti creduntur: & Albertus Magnus cujuſdam mentionem facit,qui ex immodica ſalacitate occubuit,& fuit invent⁹ ſine cerebro.Ita Hipp.ſententiam interpretandam eſſe cenſeo,neq; Avicennam ab eo multum diſſidere,&, quod magis mirabere, Galenum in eâdem propemodum fuiſſe:*contra igitur* inquit,*quam antiqui cenſebant dicendum eſt:illi enim quod ab omnibus ſecedere, nos quod ad omnia accedere natura comparatũ eſt ſemen,appellabimus,& partem eſſe ſemen ultimi alimenti,ex quo jam unumquodq; membrum perficitur*: ubi etſi non admittit ſemẽ portionem eſſe ejus humoris,qui ad partes jam acceſſerat,plane tamen confi-

Seminis materia à toto

Veneris exceſſus cur debilitet.

Cerebrum in coitu imprimis patitur.

3. de animal. 8.

10

20

30

confitetur, partem illius esse qui in venis proximè ad partes accessurus continetur, & quem jecur, ac venæ pro nutritione singularũ partium, quasi adhibito earundem sigillo, elaboraverunt, quiq; , etsi ab omnibus membris non decidat, vim tñ habeat omniũ membrorum effectricem, & quia aptus erat singula nutrire membra, aptus etiam est eadem generare, quippe cum ex iisdem procreatio fiat, ex quibus nutritio. Quamobrem mirari satis nequeo eos, qui cum vires seminis à toto profluere non diffiteantur, & alioquin semen ultimi alimenti excrementum esse definiant, tamen, quasi sui immemores, semen vi, & mole à toto decidere contentiosè refragantur, quia scilicet formaliter semen non est illud quod decidit, quod nos ingenuè fatemur: Neque somniandum est, Hippocratem existimâsse, semen cum albedine, spumositate, spirituum abundantiâ, ac denique cum ipsa seminis forma à singulis membris decidi; sed naturam doctam probè novisse, quid unicuique membro, pro sui nutritione conveniat, illud in jecore, ac venis genuisse, addidisseq; quoddam quasi nutriendæ partis sigillum, & mediante virtute regulativâ ad illas transmisisse, adjuvante adhoc attractiva membrorũ; quidquid verò ex ipsa nutritione superererit, testes trahere, quod etsi verum adhuc semen non sit, propius tamen, quàm sanguinem, ad seminis vim & naturam accedere dubitandum non est. Cur tamen, inquies, excrementum appellatur quartæ concoctionis, quæ enim in venis fit, tertia est? quia excrementum est non qualitate, sed quantitate superfluum, quod verò tale est, non in ipsa parte, sed in præcedenti officina generatur. Quod si ab Aristotele quamvis ab adversario, hâc in parte petita similitudine nostram sententiam confirmare liceat, poterimus quod ipse cordi acceptum fert, nos jecori ac venis aptare: Oportuit enim (ut ille ait) semen producturum simile toti parenti, vel prodire ab universis partibus; vel ab unâ, quæ omnium vices gereret, quales venæ sunt, & jecur totius corporei alimenti officina. Præterea idem agens ultimum alimentum gignit, & excrementum ipsius, illud non in partibus, sed in venis gignitur, in iisdem igitur seminis materia generatur. Sed cur cicatrix & verruca, quæ erat in parente, apparet etiam in filio, & cur non semper, sed aliquando? quia ex venis etiam capillaribus, quæ unicuiq; vel minimæ parti insunt, aliquid aliquando, sed non semper, ad vasa spermatica confluit. Nõne hoc præstabit virtus formativa; quæ residens in membris parentis, non indigeat materia, à sin-

Nutritio & procreatio ex iisdẽ fit.

Virtus regulativa.

Obiectio.

Solutio.

Cicatrix & verruca parentis cur in filio appareat.

à ſingulis partibus accedente, ſed ſemini in teſtibus imprimat formam agentem, conſciam ejus ſimilitudinis? nequaquam profectò, quia ita formatrix vis ageret pro voluntate, cum modò imprimat notam, modò non imprimat, cum tamen ſit naturalis; quare potius ſi materiam habet, ab illo membro deciſam, ſimile format, alioqui minimè: Ut obiter colligas, ſimilitudinem non prodire ab agente ſolo, ut quidam putant, ſed ab agente in tali materia; quis, dices, nativo ſitu tam multas partes collocavit? eadem, quæ eas effinxit, formativa virtus, ut mox patebit. Quid? quod in avulſione (ita appellant rei ruſticæ ſcriptores portiunculæ corticis quæ alteri arbori inſeritur) cortex arboris unius totam aliam plantam commutat, ſic, ut fructus, & folia, & flores, ſimiles iis, producat, unde prodiit, & tamen à ſolâ portiunculâ arboris fuit exciſa; Quædam inſuper animalia gignunt alia à ſe ſpecie diſtantia, quæ non ex partibus in ſemine contentis. In inſectis plurimorum fœminæ partinnculam quandam inſerunt in marem, & ita ex ſolo maris calore fœcundantur evaneſcente ſemine: At de hominis generatione hic perſcrutamur, non de imperfectis animalibus, quæ imperfectiori modo generant, ut vivunt. Particula autem plantæ nil mirum ſi per ſe generet, cum per ſe vivat, quare hæc nihil urgent: ſimiliter enim multa abſurda conficies, ut ſi ita ratiocineris; multa animalia citra epar concoquunt alimentum, ergò epar non habet virtutem chylificandi: Nihil concluditur, quia natura per pauciora exercet imperfectiorem operationem, perfectam per plura; ſed fortè jam hoc caput nimis excrevit.

Similitudo unde proveniat.

Avulſio.

Inſectorum generandi ratio.

10

20

De teſtium uſu, quidq; ipſi ad ſeminis generationem conferant.

CAPUT. VI.

Quidquid à nutritione ſupereſt, teſtes ad ſe trahere ſuperius jam retulimus; quid autem teſtes ipſi materiæ impertiant, nunc ſupereſt contemplandum: Atque ut jecur ab inteſtinis ſuccum per meſenterii venas raptum in ſanguinem vertit, qui poſtea à reliquis venis perficitur: ita profectò teſtes efficiendi ſeminis primi ſunt aucto-

Teſtes quid conferant materiæ.

30

auctores, vasa deferentia id quodammodo præparant, jaculantia perficiunt. Solet enim sagacissima natura meatibus distributoriis, ne pereat, & otiosum sit delationis tempus, indere etiam coctionis vim, ut intestinis chylificandi, venis sanguificandi, & his, de quibus loquimur, spermaticis vasis, seminis conficiendi. Quemadmodum igitur summa sanguinis cum hepate affinitas, hepar sanguinis officinam esse convincit: ita seminis ad testes similitudo maxima; neque alius usus in corpore testibus tribui potest; natura vero nihil frustra fecit; capreolaria etiam sive hederaria vasa seminis conficiendi vim habere, ex anfractibus & sinuositatibus horum apparet: quæ non ob aliam causam fuerunt facti, nisi ut morâ ipsâ semen præpararent. Insuper in dissectione eorum animalium, quæ diutiùs à coitu temperarunt, evidenter conspicitur, semen in iisdem vasis contineri, quod certè non inveniretur, nisi hanc vim possiderent, quemadmodum in ventriculo, & intestinis sanguis nullus reperitur, propterea, quod nihil prorsus ea ad sanguinis generationem faciunt. Porrò ut materia, quam è singulis partibus, & venis testes magnâ vi traxerunt, in flexuosis illis anfractibus diutius cunctatur: ita in arteriis, quæ illis substratæ sunt, spiritus moram trahunt, quâ morâ cunctationeque vasa hæc nituntur, quidquid continent, tanquam alimentum in similem sibi speciem mutare, & illius colorem atque substantiam planè convertere, cumque ita præparatus humor in postremos anfractus, qui jam testiculos involvunt, tractus delatusque fuerit, concoquitur, aptusque perficitur procreationi; idque tum robore & calore vasorum, tum ipsorum testium ingenita vi. Hæc quamvis verissima sint, Aristoteles tamen non recipit, sed aliter sentit, sola vasa seminaria semen gignere, testes verò, ut cordis virtutem intenderent, fuisse genitos, & ut suo pondere instar planarum in textrinis rectum constituerent meatum seminarium, natura sua flexuosum: ne morosa reflexione, refrigeraretur semen, & generationi inutile redderetur: hoc tamen argumento videtur potissimum niti, quod multa animalia ut pisces & serpentes semen fœcundum emittant, quæ tamen testibus carent. Quod si ex illo quæras, cur refrigerati testes steriles fiant, quantumcunque adhuc deorsum, sicuti textorum pondera, contendantur? seminariorum conceptaculorum refrigerationem, quæ una accidit, non ipsorum testium, sterilitatis causam esse respondebit: cur si collisi fuerint? quia vasa etiam semi-

Testes efficiendi semen primi auctores sunt.

Semen ubi perficitur.

Capreolaria vasa semen conficiunt.

Arist. sent. 1. de gen. animal. 5. de gen. animal. c 7.

naria colliduntur: Cur si induruerint? quia etiam illa induresćunt, & quocunque testes vitio, eodem vasa seminaria mutuâ contagione afficiuntur: cur castrata animalia in imbecilliora mutantur? quia efficitur ut cor, ex quo contentio omnis corpori erat, ablatis ponderibus, quæ ipsum intendebant, resolvatur atque laxetur, & cesset reflexio caloris à testibus ad cor: Sic enim putabat ille testes speculo seu denso opacoque corpori assimilari, ad quod illabens ex corde calor, & spiritus in universum corpus radios virtutemque suam iterum refundant. Hæc tamen, si pensiculatius evolvantur, ingeniosè potiùs, quam concinnè dicta reperientur, & præstantissimum Philosophum in iisdem, 10 sicuti in universâ ferè hâc de semine contemplatione cespitasse; nam robur ex calore, spiritibus, & temperatura, non ex annexis ponderibus membris accidere unanimis est Philosophorum sententia, quibus etiam Aristoteles ipse sæpissimè subscribit: præterea tentio præter naturam est, ut in fidibus constat, quæ si paulò longiori tempore intentæ permaneant, abrumpuntur: ideoque citharistæ lyras deponentes remittere ipsas solent. Neque majorem cum testibus consensum cor habet, quam cum reliquis membris, à quibus causatius posset sp rare illam reflexionem. Neque solum sinuose procedit meatus seminarius sed multis spatiis circumvolvitur; ita 20 ut tendi nisi longissimo queat intervallo; ad hoc flexus tentionem non admittit, cum undique hæreat; tantus vero est ante testes vasorum anfractus, ut si dirigantur, ad media usque femora pertingere possint; quid insuper de animalibus diceremus, qui ventri adhærentes neque pensiles sed planos testes habent, cujusmodi sunt fœminæ, & in maribus sues ac universum avium genus; quid? quod si ab annexis membris deorsum trahitur cor; multo magis à liene, renibus & epate utpote vicinioribus, & ad quæ, venæ arteriæque absque ulla revolutione demandantur; quarum vero in medio revolutio aliqua est, ea ab altera parte intendi minime est verosimile. Adhæc si cui te- 30 stes ea moderatione fuerint amputati, ut Epididymis membrana illæsa relinquatur, seminarium vas non læditur, & tamen animal non solum seminis gignendi facultate, sed etiam virilitate omni, & masculo ingenio privatur, fœmina fœmineam naturam amittit, & in Venerem amplius non ruit, quod evidentissimum est argumentum, testes conficiendi seminis præcipuum esse instrumentum; vim tamen

Aristotelis sententia confutatur.

Robur membri unde proveniat.

Aves & sues ventri adhærentes testes habẽt

men, qua fœcundum eſt, non à teſtibus ſed à toto, è præcipuis potiſſimum membris ſemini communicari ſuperius jàm diximus: quod verò inter præcipuas partes connumerentur, cauſa eſt, quia ex ſe, propriaque facultate robur obtinent, & vires, quas in omne corpus effundunt, quemadmodum cerebrum ſentiendi & movendi, cor pulſandi facultatem impertit; adde quod materiam ſeminis concoquunt, & in alteram ſpeciem convertunt, ſpiritusque cum ea commiſcent, & eorum vires ac facultates illi inſerunt. Hinc fit, ut qui eos amiſerint, quales ſunt Eunuchi, quibus exſecantur, privati 10 altera caloris origine, frigeſcant, & omne ipſis corporis robur collabatur, neque latæ venæ neque ſanguis eorum floridus ſit; arteriæ imbecilliter ſicuti ſenibus pulſent, acuatur vox, depiles non modo mento ſed toto etiam corpore evadant, parvas, ſicuti mulieres, venas habeant, nulla Venereorum libidine afficiantur: Ut & hoc vel corde ipſo amplius habeant teſtes, quod, præterquam quod caliditatem & robur animalibus exhibent, generis etiam perpetuitatis ſunt auctores, quod profecto cor præſtare minime poteſt; unde Galenus ipſum vivendi, teſtes vero bene vivendi principium eſſe prodit. At quoniam de Eunuchis ſermo incidit, oportune hic meminiſſe oportet, tres fuiſſe apud veteres 20 Eunuchorum ordines: primus eorum eſt qui ſpadones dicuntur, quique, etſi membris genitalibus non deſtituantur, impotentes tamen ad Venerem ſunt: quâ ratione Hippocrates *lib. de aere aquis & locis*, Scythas natura Eunuchos eſſe ſcribit, quia ob nimiam corporis humiditatem ventriſque mollitiem & frigiditatem, nec probe coctum ſemen conficiunt, nec ſpiritus vitalis ad intentionem eiſdem ſuppetit, ideoque in virilitate reliquis nationibus ſunt inferiores, de quibus etiam Jureconſultorum titulus de frigidis & maleficiatis intelligendus venit, quo etiam ordine vocabulo (frigidis) comprehenduntur ii, quibus pudendi meatus contortus eſt, aut pudendum admo- 30 dum breve, & virilia tabida: adde etiam hermaphroditos, quos propterea neque generare, neque concipere poſſe arbitramur, nam ad impotentiam frigiditatis reducitur omne naturę vitium, ad maleficium ſeu faſcinationem omne vitium accidentale, ut abſciſſio, caſtratio, ligatio. Ita dicunt Juriſperiti duplicem eſſe impotentiam, naturalem, & accidentalem, ac utramque contingere poſſe utrique conjugum, tàm fœminæ quam viro. Secundò, Eunuchi dicuntur, quibus teſtes

Fœcunditas unde proveniat.

Teſtes cur inter partes præcipuas cõnumerẽtur.

Eunuchorũ cõditio qualis.

Galeno autore 1. lib. de ſemine.

Teſtes perpetuitatis & bene vivendi autores.

Eunuchorũ tres ordines

Iureconſul. titulus de frig. & malif.

in manu imperitæ obstetricis, aut jussu parentum attriti, collisivè fuerunt, & hi peculiari nomine Thlibiæ nuncupantur. Tertiò, Eunuchi castrati, quibus aut exsecti sunt soli testes, (sicuti olim fiebat) & ii quidem, etsi fœcundi non sunt, ad Venerem nihilomines potentes remanent, qui etsi semen non emittunt, salivali tamen humore non privantur, qui ad voluptatem ac libidinem plurimum confert; aut non solum testiculi atteruntur exscinduntur vè, sed membrum scrotum ac virilia omnia adimuntur: sicuti iis accidit, quos hodie Imperator Turcarum cubicularios esse vult, atque hi non solùm infœcundi, sed etiam ad Venerem omninò inhabiles existunt. Cum igitur tria sint ad coitum necessaria, membrum cum suis partibus, materia, & jaculator spiritus, tria etiam reperiuntur eunuchorum genera, quidam enim ob virilium privationem: alii ob vitium in illis, quo fit ut materia minus libere permeet; multi ob spiritus & naturæ impotentiam semen non generantis aut flatum non transmittentis; ut enim privatio aut corruptio testium causa est frigiditatis in toto, ita vicissim frigiditas causa est impotentiæ ad Venerem. Ut hinc obiter Avenzoarem assequaris affirmantem, nullum unquam fuisse castratum virum intellectu, aut moribus præstantem; quod perinde est, ac si diceret, castrationem hominem reddere frigidiorem, humidiorem, ac proinde quadantenus stupidum: & cum illa maxime appetant mortales, quibus potiri nequeunt, *Nitimur enim in vetitum, & quod non licet acrius urit*, hinc fit, ut qui, præsertim grandiores jam, castrati fuerint, memoria anteactæ voluptatis sæpius refricata libidinosiores evadant: Neque enim Avenzoaris placitis eatenus insisto, ut credam eos, quibus antea intellectus, ingenii, judicii & virtutum vigor inerat à natura, easdem non posse in posterum animi dotes retinere, imo verò assiduo usu meditationeque augere, cum præsertim omnis ætas eunuchos habuerit, qui judicio atque virtute cæteros homines non æquarent modo, verumetiam multis parasangis anteirent. Qua ratione (ut reliquos omittam) apud Josephum de antiquitatibus Judæorum legimus, jussu Darii Persarum Regis tres pueros Hebræos, & cum illis Danielem Prophetam factos fuisse eunuchos, qui tamen quantum virtutibus singulariq; intellectu fuerint conspicui, penes alios judicium esto: quamobrem præcipitanter Avenzoar, & post eum Mercurialis omnes uno ordine eunuchos lacerant: Nos instituto ordine cætera deinceps prosequamur.

Thlibiæ.

Eunuchi qui ad Venerem potẽtes.

Cubicularii Turcæ eunuchi quales.

Tria ad coitum necessaria.

2. Theis. Ar. 3. c. 1.

Eunuchi utplurimũ morib. sunt corrupti.

Eunuchi cur libidinosi.

Semen

Semen qua ratione animatum sit.

CAP. VII.

Ut igitur revertamur ad susceptam de semine contemplationem, de eo investigemus, animatumne sit, an prorsus inanimatum.

Autor libri de spermate Galeno adscripti semen ab homine animatum exire putat, non tamen semper, sed tunc solum, quando à Deo statutum est hominem gigni. Galenus libr. de Marasmo animatum esse scribit, dicens vivorum tria esse genera, animalia, plantas, semina. Aristoteles animam quidem vegetabilem habere censet, non actu, sed potentiâ actui propinquissimâ; sed habeatnè semen animam (inquit ille) nec ne? ratio eadem atque de partibus reddenda est, neque enim anima ulla esse potest in alio, nisi in eo cujus est, neque pars ulla esse potest, quæ particeps animæ non est, nisi æquivoce ut mortui oculus: semen igitur & habere animam, & esse potentia animatum palam est. Porro agnoscunt Aristotelici tres potentiæ gradus sive species, remotam unam, quâ omnes formæ, quæ de potentia materiæ educi possunt, in eâ potentialiter existunt, & eam vocant potentiam materialem, qualem infans nunc natus ad scribendum habet, & seminis materia cum adhuc in fontibus membrorum sepulta jacet; propinquam alteram, quam in materiâ præexistere dicunt jam dispositâ, & inclinata per qualitates ad ipsam formam, vocant potentiam potentionalem, sicuti pueri potentiam ad scribendum, cùm instrumenta jam scriptoria cognoverit; & seminis in vasis ac testibus jam existentis. Tertiam vocant ultimam perfectionem, sicuti scriptoris, qui actu nondum scribit, potest tamen, cum velit, & seminis in uterum rejecti, & à generante concitati, alteriusvè materiæ, in quâ præexistit jam aliquod saltem principium activum ad formam; qualis est in semine complantatus spiritus, & formativa virtus, quæ etsi actu modo non operetur, ubi primum tamen obtinuerit commodum locum, & materiam, ad operationem insurgit, ac tandem suas vires exequitur; quod secundâ adhuc similitudine amplius illustratur: Nam quemadmodum dormiens remotius quam vigilans geometra est, isque remotius adhuc, qui jam contemplatur; ita semini substantia formativæ virtutis tota

Tria vivorum genera

2. de gen. anim. c. 1.

Tres potentiæ gradus.

Potētia materialis.

Potentia potentionalis.

Ultima perfectio.

Pulchra similitudo.

Vis formativa à quatuor motoribus cõcitatur.

insidet, sed imperfectiori modo, dum in testibus ac seminariis vasis continetur, quam dum jam à quatuor quibus solet concitari motoribus, propriâ nimirum naturâ; calore, spiritu, & generantis animâ in utero conclusum agitatur, & adhuc multò imperfectiori, dum in membrorum fontibus resideret, cum tamen similis semper sibi sit, & æquè perfecta, sed clariori modo apparens, cum in actum prorupit, aut ipsi propinquior est.

Aristotelis sententia.

Vis formativa pars est animæ vegetantis.

Animam in semine præextitisse confirmatur.

Itaque cum formativa virtus pars sit animæ vegetantis(ut proximo sermone constabit) sequitur vegetabilem animam in semine præextitisse, quasi dormientem tamen & consopitam. Insuper quia quorum principiorum actio est corporea, ea sine corpore esse non possunt, neque extrinsecus advenire aut per se accedere: atqui cum sint omnes formæ præter rationalem (quam extrinsecus advenire, & à Deo in temporis momento creari dubium esse non debet) corporeæ, cœlitus aut extrinsecus venire non poterunt.

Aristotelis dictum explicatur.

Aristotelis enim dictum, *Quicquid fit, ab eo, quod actu est, fieri*, perinde est, ac si diceret, ex subjecto sive semine, in quo potentia inest, efficitur ab eo, quod actu jam est, nempe à generante, non quod generans actum impertiat; sed cum semine potentiam conferat: Nec illos commovet, quod sit actus corporis organici; semen autem organicum non sit, nam sicuti semen potentiâ est animatum, ita potentia organicum esse dicunt, hoc est, animam quę actu inest, organicũ corpus exigere, ei vero quæ sola potentia etiam organicum potentia corpus satis esse; neq; mirũ, si semen à propria virtute se pręparet ad suscipiendam alteram formam, quasi agat ad sui interitum.

Duplex in semine virtus.

Duplex enim est in semine virtus, passiva una quæ in crassâ, & materiali substantiâ cõsistit, activa altera, quæ in spirituosa viget, quæq; illam ex lege æternâ, ac Dei præcepto in perfectiorem commutare contendit.

Vegetativa potentia undenam semini communicetur.

Si adhuc quæras, undénam vegetativa potentia semini communicetur? ab ipsâ naturâ nonnulli respondent, quid autem per naturam intelligant, an generantis formam, an substratam materiam, an vero aliam superiorem causam, non satis declarant, nobis tantum notissimum naturæ nomen obtrudentes, planeq; ignorata ejus substantiâ; quare potius à substantiali formâ generantis, & temperamento tum partium totius corporis, tum etiam testium, ac deniq; à quatuor illis, quibus antea moveri diximus, pendere dicendum est; ut superius etiam monstravimus, cùm de seminis decisione sermo erat. Sed interrogabis cùm ex eodem

semine

ſemine alias unum, alias plures naſci fœtus videamus, unica ne in toto, quod emittitur ſemen, anima fuit, an ſua cujuſq; ſeminis particulæ? unicam tantum potentiam præextitiſſe cenſendum eſt, qua juxta materiæ copiam & loci capacitatem unus vel plures fœtus generantur. Si rurſus obtrudas, ſicuti ex ſemine generantur ſolida membra, ita ex mēſtruo carnoſa, oportere igitur mēſtruum animatū eſſe? Solutio eſt ſanguinem in carnem non commutari ante ſeminis adventum, cujus ac membrorum inſitæ virtuti tribuenda eſt carnis generatio. Quod ſi mēſtruo vim effectivam ineſſe dixeris, piaculum non erit, nam & Galenus menſtruo eandem tribuit facultatem, ſic ſcribens: *Nam neq; ſemen facultas tantum ineſt, ſed materia etiam quædam: neq; menſtruum materia ſolum ſed etiam facultas.* quâ ratione videtur intelligendus Levit. locus 17. ubi eſus ſanguinis interdicitur, propterea quod anima carnis in ſanguine ſit, quod tamen ſalvo Theologorum judicio dictum volumus, vel dic, animam in ſanguine eſſe non quidem informativè, ſed perinde ac in ſubjecto, hanc tamen facultatē non diffitemur à ſeminis virtute intendi, quemadmodū & ſeminis materia à menſtruo augetur. Hæc etſi conſtanter Ariſtotelici tueantur, non tñ deſunt, qui ſemen animâ prorſus carere contendant, neq; minimum quidem vegetativæ, aut ſenſitivæ animæ ſemini inſidere, ſed ſolum ſpiritum genitivum, ac complantatū, qui præter temperamentum, & conformationem, ultimam etiam, ac tertiam ſemini præparationem addat, quam potentiam ad formam ab Ariſtotele nuncupari exiſtimant, quâ potentià materia ſenſim perficiatur conſummeturq; ac vegetantis ſentientiſque formæ capax evadat, quam formam tunc repente de cœlo immitti dicunt: itaq; ut potentia perfectionem antecedit, ita perfectio formam; perfectionem à potentia fieri, formā extrinſecus omnino advenire: ac proinde omniū vegetabilium ſenſitivorumq; formas de cœlo duci à Deoque creari in ipſo temporis articulo, quo materia perfectionē conſequitur, &, quod magis mirabere, imperfectorū animalium, ut phalangiorum, culicum, muſcarum, vermium, lumbricorum, viperarumq; formas à Deo creari; idq; de mente Ariſt. & Plat. ſupra naturā philoſophantium, qui ſanè ſermo non improbabilis videtur, imo ſacræ paginæ magis conſentiens, quam ſuperior, ut ſequenti oratione planum fiet. Sic interpretatur Fernelius verba Dyotimæ fatidicæ mulieris, & Socratis magiſtræ apud Platonem in ſympoſio dicentis; *Omniū, ô Socrates, prægnans hominum, & gravidū eſt*

Menſtruum animatum non eſt.

2. de ſem. 2.

Quorundā ac Fernelii opinio.

Dyotimæ opinio.

corpus, prægnans & anima, & inprimis cum ad certam ætatem pervenerimus parere nostra natura cupit: non quasi anima animab. prægnās sit, & homo homine, sed amore & desiderio immortalitatis gravidam esse, & dici, quod generandi sit avida: neque jaculatis superius telis perterrentur, quia ut verum fateamur, non admodum sauciant. Quare cùm multos videamus utriusque partis fautores, ac ponderantes rationes, fatendum omnino est, hujusce difficultatis veritatem in occulto latere; eamque solum novisse Deum creatorem. Quod si nobis non quid verum, sed quid vero similimum sit, pronuntiare statuereq; liceat, semen existimamus, quamdiu in parente est, nondum vivere, decisum vero ac separatum à generante, uteroque ex ceptum spiritibus fulcitum, & ab informativa virtute possessum non solum potentia, sed actu vivere vitâ plantæ; illicò enim incipit distendi seminis humida substantia, pulsat & ferit complantatus spiritus, formativa virtus opus aggreditur, ac tandem separantur ipsius spiritus, & sanguinis viæ: qui sunt quatuor primi in generatione actus: vivere autem potentia, non vivere est, sed potentiam habere ad vivendum. Num verò ipsa anima vegetativa, ibi ad perfectionem materiæ sequatur consequutione, & necessitate quadam de potentia ipsius, quia scilicet quæ antea latitabat, & materiæ imperfectione præpediebatur, jam istis adminiculis, & materiæ elaboratione prodit, ac operationes suas exequitur, an vero à Deo creetur, & extrinsecus adveniat, istud est quod affirmare neque velim, neque ausim, neque id hominibus, quantumvis crucientur, cognitum arbitror. De his enim & similibus Ecclesiastæ locum intelligo: *Mundum tradidit disputationibus eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usq; ad finem*, ac similium Dei operum nō posse hominē rationē pervestigare, & Sap. 9. *Quis poterit scire consilium Dei cum sint cogitationes mortalium miseræ, periculosaq; nostra commenta*, Ecclesiast 3, *Altiora ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, nec in pluribus operibus Dei fueris curiosus*. Ut igitur prætercam Platonem, Aristotelem & Galenum, alios mirari satis nequeo, qui cum hæc legant, adeo tamen logicis disputationibus delectantur, ut omnia Philosophiæ & demonstrationum cancellis nimia sua curiositate arctari velint, & logicis syllogismis acerrimis altissimarum rerum cognitionis hostibus & insidiatoribus omnia concludere.

Auctoris sententia.

Quatuor primi generationis actus.

De

De facultate formatrice.

CAP. VIII.

SEd quoniam in toto hoc de ſemine ſermone facultatis formatricis ſæpiuſculè facta eſt mentio, de eâdem nunc cominus atque penſiculatius perſcrutemur, de quâ quidem Philoſophi multa ſubobſcurè, & oſcitanter percurrunt, alia penitus omittunt, quædam præter rem & auctorum mentem interpretantur? nos breviter priſcorum opinionibus recitatis quid, in re adeo perdifficili, & ſcopuloſâ ſtatuendum ſit, Deo opt. Max. auſpice breviter aperiemus. Epicurus fœtus formationem ad caſum & fortunam præter omnem rationem referebat; convincitur, quia fortuna eundem finem non ſemper aſſequitur, & parum credibile eſt, nullum in tanta partium multitudine errorem à fortuita motione committi; dextra ſiniſtris perpetuo reſpondere, & trecentarum particularum, ducentorumque oſſium ſtructuram, cum ſcopis unicuique decem, formâ, figurâ, magnitudine, inſertione, ſitu, principio, fine, colligantiâ conſenſu, & temperamento, ſemper eandem fortuito fieri, quis ſanæ mentis ſibi perſuadeat? Plato animæ mundi id acceptum ferebat; quod etiam impugnat Galen. libr. de fœtus formatione, quia etſi potentiam & artem, quæ in fœtuum formatione elucent, tanto artifice digna exiſtimet, non tamen adduci poteſt, ut credat, imperfecta ac minutiſſima animalcula ab eodẽ fingi atque efformari; Addit Galen. fœtum non Deo, ſed parentibus aſſimilari, atque ideo ab ipſis non à Deo ortum habere. Ariſt. in lib. de anima aſſerebat, facultatem formatricem animam vegetantem in ſemine potentiâ contentam eſſe, ut de ejuſdem ſententiâ cap. præcedenti retulimus, ejus duo conſtituens munera nutrire, & generare, generationem autem eſſe perfectiſſimam omnium operationum, quæ vegetativæ conveniunt, quia omnia viventia maxime appetunt perpetuo eſſe, quod quidem per individuorum generationes procul dubio conſequuntur: non tamen deſunt Ariſtotelici nonnulli, qui virtutem generantem à nutriente non differre exiſtiment, ſed unã eandemq; eſſe, quæ cum integram conformationem operatur, generans, cum eandem conſervat & auget, nutriens nuncupetur; hæc etiam ſententia (quam nihilominus omnes recipiunt) parum ex eo redditur probabilis, quod non

300. particula in corpore ſunt.

Oſſa 200. Scopi dec.

An nutrire & generare ſint duo munera vegetantis potẽtia.

Reiicitur etiam hæc opinio.

non videtur facultas prorſus irrationalis in fœtus formationem tam mira præſtare poſſe; ſummum nimirum artificium, eximium partium conſenſum, admirabilem ordinem, debitam figuram, & exactiſſimam compoſitionem, quæ ſummam ſapientiam, admirandam potentiam, & infinitam bonitatem prorſus redolent; utpote inter ſe ita cohærentia, ut in nullo humani corporis membro, aut ſubſtantiæ modus, aut magnitudo, aut figura, aut ſitus citra læſionem poſſit commutari. Animam vero rationalem non eſſe noſtræ generationis autorem hinc colligere licet, quod non differunt formationes reliquorum animalium à formatione corporis humani; quas tamen anima rationalis non conficit, imo ipſa poſt formationem Embryonis à Deo de novo ac in temporis momento procreatur ut ſuo loco planum fiet. Hæc cum advertiſſet Galenus, & nulla philoſophorum demonſtratio, nec de hac re opinio à reprehenſione immunis ſibi videretur, nuſquam auſus eſt quicquam pronuntiare, de eſſentia animæ illius, ſeu facultatis, quæ ſemini fœcunditatis auctor exiſtit; cum præſertim res ſit, quæ neque ſenſu percipi, neque ratione inveniri poſſit; ideo poſtquam maximo dolore affectus ſedulo inveſtigavit, neque potuit philoſophum reperire, qui hoc doceret, neq; aliam de ſtructura animalium validam rationem (id quod ipſe candide fatetur:) Philoſophos hortatur, ut in hanc rem diligenter incumbant, & ſi quid pro ſua ſapientia invenerint, ſibi velint ſine invidia communicare. Alioqui ipſemet ſibi parum conſtanti & nutabunda aſſenſſione, quò fluctus impellit, modò cum Hippoc. & ſtoicis hanc facultatem naturam vocat: modò cum Ariſtotele animam vegetantem: nonnunquam cum Platone mundi animam; ſæpe etiam cum eodem Deum, ſummum ſcilicet opificem, & architectum noſtræ formationis cauſam eſſe ſuſpicatur. Non igitur mirum, ſi eorum qui noſtro ſæculo præſtantiſſimi Philoſophi habiti ſunt, alii intellectivam potentiam hanc eſſe dixerint, alii vegetativam ſed meliori inſtrumento conductam; alii mixtam ex naturali & animali, quia etiam in mixto ſpiritu genitivo viget, omnes certè argutè; ac pro ſui quiſque ingenii felicitate rem fere palpant, ſed omnino non comprehendunt, neque mirum, cum res ſit tenebris adeo involuta, & tot diverticulis diſſectus labyrinthus, ut qui ſemel ingreſſus ſit, exitum habeat perdifficilem, niſi ipſius facultatis definitione ductus id rimetur, quâ tum Galeni tùm juniorum ſcripta me poſſe hac in parte non parum

Anima rationalis non eſt noſtra generationis auctor.

Anima rationalis à Deo in temporis momẽto creatur.

Galeni candor.

Galeni ſententia.

Lib. de fœt. form. c. 6.

Recentiorũ opiniones.

Auctoris

rum illustrare arbitror. Dicimus igitur facultatem formatricem non aliud esse, quam potentiam animæ vegetantis, quæ ex mente divina, seu præcepto Dei, ac lege æterna admirandam ubiq; habet & sapientiam & potentiam; vegetans ac naturalis ac proinde irrationalis facultas dicitur, quia non libere operatur, neq; intelligit, quæ operetur; unde igitur tam mira præstare potest? Hoc est, quod neq; Aristot. neq; Galenus potuit philosophum invenire, qui doceret, ab illo nimirum præcepto Dei ac lege æterna, quam nonnunquam naturalem instinctum, nõnunquam vero divinum influxũ nuncupamus. Quemadmodũ n. horologia nihil temporum momenta ipsa intelligẽtia nos humano artificio certas temporum mensuras edocent; ita facultas formatrix divino artificio constans præstantissima & sapientissima opera exercet, ipsa sui operis inscia: hanc igitur facultatem divino influxu conductam, Platonem Justitiam ac legem nuncupasse existimo, & ex opinione Anaxagoræ mentem, imperatricem, reginam, ac principem, quæ omnia creat, per omnia commeans, ut cecinit Poeta

sententia. *Facultat. format. definitio.* *Naturalis instinctus.* *Divinus influxus.* *Similitudo.* *Aeneid. 6.*

Deum namq; ire per omnes
Terras tractusq; maris, cœlumq; profundum
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum;
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Hanc etiam altius philosophatus Aristoteles in opere methaphysico intelligentia præditam esse dixerat, quod procul dubio voluit significare Hippocrates, vocans naturam justam, & sine doctore doctam, innumdrisque aliis encomiis illam celebrans; Galenusq; concludens tantum se habere, quod de causa animalium formatrice asserere possit, quod summa in ea ars, summaque sapientia insit; nec nisi à sapientissimo potentissimoq; artifice tot usuum myriadas in nostri corporis particulis factas esse crediderit; idem cum aliis conspiranter profitetur Avicen. *virtus* inquit, *formativa est illa ex qua præcepto sui creatoris procedit membrorum lineatio, & ipsorum figuratio*; & alibi de separatrice virtute ait, *est natura docta obedire creatori sublimi, & glorioso, & virtus quæ hoc agit est anima vel natura præcepto Dei.* Atq; idipsum est, quod voluit Virgilius, dum *Iovis omnia plena* esse cecinit. Et alibi.

Lib. 2. c. 18. *2. cant. tr. 1. c. 4.*

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus

Mens

Mens agitat molem & magno se corpore miscet,
Inde hominum pecudumq; genus.

Ex quibus planum fit non solum formatricem, sed etiam reliquas omnes facultates, suas functiones exercere ex eadem doctrina mentis Divinæ, seu legis æternæ, & instinctus naturalis, sive influxus divini. Hinc enim non animata vacuum fugiunt, gravia & levia extrema norunt, plantarum radices interdum per rupes, & durissima saxa permeant, ut ex succulentâ terra alimentum possint attrahere, mutuam inter se servantes amicitiam aut inimicitiam; bruta animalia agnoscunt suos pastus, suas domos, suorum morborum remedia, & herbas 10 etiam nobis ignotas, cæterasque perficiunt functiones, vitulus cornu petit, priusquam cornua produxerit, pullus equinus nondum solidis unguibus calcitrat, catulus licet dentes nondum validos habeat, ad mordendum incitatur; & ut Lucretius cecinit, hæc causa est.

Inanimatorum ordo.

Brutorum instinctus.

Cur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur: vulpes dolus & fuga cervos,

Et de apibus Virgil. *His quidam signis atq; hæc exempla secuti*
Esse apibus partem divinæ mentis & haustus
Æthereos dixere. & cæt.

Naturales etiam facultates sua tempora in variis membris norunt 20 nec agente attractrice retentrix, nec toto coctionis tempore, aut attractrix agit aut expultrix, & cum cōtraria operentur, non pugnant; hæmodia ad acida excitatur, ad turpem conspectum nausea; invitis nobis conspectu noxiæ rei retrahuntur spiritus, diffunduntur ad læta, recolliguntur ad somnum, & rursus suo tempore emittuntur ad expergefactionem, & in animi affectibus variè commutantur; totque sunt rerum naturalium vires & facultates, ut qui eas interpretatur, perinde sit, ac si faciat encomium Dei creatoris: Ideo affirmat Galenus in lib. de usu partium, se in illo opere verum Dei hymnum condere quibusvis hecatombis, & holocaustis gratiorem, in eoque sitam esse veram pietatem existimat, si noverit primus, deinde & aliis exposuerit, quæ sit ipsius creatoris sapientia, quæ virtus, quæ bonitas. Nunc definitionem accuratius explicemus, cujus ac formativæ virtutis essentiam jam omnino innotescere arbitror; nam quia spiritus & semen, in quo operatur vegetabilis anima, à parentibus communicantur, idcirco eorundem similitudinem fœtus referunt; quia vero vegetativa potentia à 30

Naturaliū facultatum ordo.

Animi affectus.

3. lib. c. 10.

Definitio explicatur.

Deo

Deo creatore legem, & modum suarum actionum participat, ideo in omnibus creaturis similitudo Dei est, in homine tamen per modum imaginis:

Exemplumq́ Dei quisq́ est in imagine parva:

In aliis verò per modum vestigii, quoniam in ipsis ostenditur summa sapientia, summa potentia, & ineffabilis bonitas ipsius creatoris; Et quia sine judicio ac ratione operatur, nonnunquam monstra committit, non quod erret influxus ille, aut lex æterna, sed propter defectum aut ineptitudinem materiæ, ac ita intelligatur Aristoteles, dum inquit: *Sol & homo generant hominem*: ac si diceret, causa superior, & ipsius influxus dirigens spiritum genitivum, & semen ab homine decisum, hominem generat; nunc tandem assequeris, Aristot. ipsum in illâ toties celebratâ, sed à nemine (quod sciam) adhuc explicatâ sententiâ nihil aliud significare voluisse, quam virtutis formativæ impulsum à cœlo pendere; sic ejus verba jacent in lib. de generat. animal. *Est in semine omnium, quod facit, ut fœcunda sint semina, videlicet quod calor vocatur, idq́ non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoq́ corpore coercetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum*: quæ verba, ut explicant nonnulli, triplicem in nobis constituunt calorem, igneum seu elementarem; attemperatum naturalem, sive insitum; & extrinsecus advenientem sive cœlestem, qui illum gubernet, & vitæ procreationis ac incrementi sit auctor: Alii non nisi elementarem ponunt, atque cœlestem, ad nos volantem ibique subsistentem; quibus ita constitutis, de calore naturali explicat Leonicenus lib. *de facultate formatrice*, Aristotelis sententiam: Fernelius de cœlesti, Avicenna lib. *de medicinis cordialibus* de spiritu dicens: *Et spiritus est res generata ex commixtione elementorum vergens in similitudinem cœlestium corporum*: addit Fernelius stellas elementa ab Aristotele dici, quod suas etiam vires rebus omnibus impertiant, perinde ac quatuor prima rerum omnium elementa; ab his igitur seminis materiam, ab illis vero formatricem facultatem, genitivum spiritum, calorem & seminis ipsius naturam ipsi semini impertiri, sic ut in materia, & denso corpore spiritus, in spiritu calor innatus, in his duobus natura, & facultas seminis contineatur, atque adeo partium humani corporis subjectam materiam ab elementis fieri, quod vero jam animal, aut stirps, & hæc pars caro, illa os sit, citra appulsum genitivæ virtutis in semine conten-

In creatura similitudo Dei est.

Monstra unde.

Aristotelis dictum enarratur.

Aristotelis locus alius obscurus explicatur.

Lib. 2. c. 3.

Triplex in nobis calor juxta aliquorum sententiam.

I. cap. 2.

Fernelii interpretatio mutila.

contentæ haudquaquam fieri posse: In qua itâ præclarè ac magnificè à Fernelio explicatâ Aristotelis sententiâ illud unum desidero, ut quo pacto calor ille cœlestis atque adeo extraneus in nos commigrare possit luculentius expediat; plerique respondent, non planè cœlestem ab Aristotele fuisse nuncupatum, sed proportione respondentem elemento stellarum; & per illum non alium quam insitum nostrum calorem attemperatum & frigidi participem (ut vult Galenus) intellexisse, qui plane salutaris, ac pene divinus sit: Sed hæc parum concinnè dicta videntur, quia neque igneum esse, neque ab igne originem ducere dixit Philosophus: noster autem calor quantumvis attemperatus, est aut igneus ut febrientium, aut ex igne originem ducit, ut elementaris sanorum. Potius igitur per calorem in præfatâ Aristotelis sententiâ facultatem ipsam formatricem, seu illam, de quâ agimus, vegetantem animam semini potentiâ existentem intelligimus, hæc enim facit, ut fœcunda sint semina, hæc nec ignis est, neque ex igne originem ducit; verba autem *videlicet quod calor vocatur*, juxta eorum opinionem posita sunt, qui veram facultatis essentiam ignorantes calorem ipsum nuncupabant, quem loquendi modum antiquioribus fuisse in usu, ex Galeno constat, qui animam vocat nativum calorem libr. *de morb. vulg.* Hippocrates temperamentum in ejusdem numeri sententia & libr. *de diœta.* Hæc itaque est quæ in spiritu spumosoque corpore continetur proportione respondens elemento stellarum, quia sicuti virtus astrorum non constat ex his elementis, sic nec virtus facultatis formatricis, & sicuti virtus cœli, & astrorum, est causa universalis generationis rerum, quæ determinantur ad particulares generationes ex peculiari natura loci, & ex aliis causis infernis; ita facultas formativa ex se universalis est (non enim differunt generationes animalium à generatione plantarum) quæ tamen determinatur ad particularem generationem ex loco, ex quo deciditur, & in quem suscipitur semen: adhæc quemadmodum vis cœli aliquando superatur à causis infernis, & monstra prodeunt, sic facultas formatrix ab iisdem causis superata monstra generat; Est igitur de facultate formatrice intelligenda Philosophi series, non de spiritu calorevè nativo, aut cœlesti, quibus nulla ratione possunt aptari, ut pluribus fortasse, quam par erat, planum fecimus: sed quoniam de semine, & formativa vi jam nimis multa, ad menstruum nos tandem conferamus.

Calor natu ralis frigidi est particeps

Auctoris interpretatio.

Sect. 5. com. 5.

Galenus 2. de sem. 7.

10 20 30

De men-

De menstruo sanguine.

CAP. IX.

DE altero nostræ generationis principio, hoc est, de menstruo sanguine tempestivum jam erit, sedulà disquisitione perscrutari, quid illud sit; quæ ejus qualitas: quis generationis modus: quæ fluendi ratio; cur fœminis potius quàm maribus insit: qualitate ne an sola quantitate peccet; quo tempore incipiat, ac desinat; quamdiu duret: in qua mensura, & per quæ loca exurgetur: sitnè fœminarum sanguis virorum sanguine frigidior; & num mulier concipere possit menstruis suppressis, aut nondum fluentibus. Est menstruum, sanguis in muliere, superfluus, crudus, sed tamen utilis ordinatè, & secundum naturam profluens, ut colligere est ex Aristot. lib. *de generat. animal.* Et ex Galeno in opere *de usu partium.* Dicitur crudus ad differentiam seminis, quod excrementum concoctum est, utilis verò, ad differentiam cæterorum fluxuum uteri, in quibus inutilis sanguis prodit: ordinatè profluere dicitur, quia sunt alii humores, qui etiam à matrice sed absque ullo ordine excluduntur: Additur, secundum naturam, quia omnis sanguinis fluxus, præterquam menstruus, præter naturā est. Porrò autem ut intelligas, qua ratione superfluus sit, scire licet fœminam frigidiorem humidioremq; mare esse, idcirco sanguine magis abundare, quippe quæ alimentum quidem, quantum expedit, concoquit, verum propter caloris imbecillitatem, id, quod redundat, per halitum digerere nequit, proinde plus sanguinis, quam illi pro nutritione partium sit ex usu, accumulat, cujus partem cum sibi concoxerit & similaverit, reliquam tanquam superfluam per uterum excernit. Menstrui vero nomen non à propriâ substantia, sed ab accidenti inditum est, quòd singulis mensibus ejus excretionem natura moliatur, neq; tamen si aliquando naturaliter, aut præter naturam aberret, aut remoretur, aut anticipet, ob id desinit menstruus appellari ejus fluxus. Hujus autem periodi causam non ad vitiosam qualitatem, nec ad redundantiā sanguinis referendā esse arbitreris, sed aut ad vim naturæ, quæ omnia certis legib⁹ administrat, aut ad sempiternos & immutabiles Lunæ cursus, quæ ut luminis varietate tum crescens, tum decrescens, mensem demetitur, ita omnium maximeq; hominum, & adhuc magis fœminarum

Menstruum quid.
Arist. lib. 1 cap. 20.
Gal. lib. 14 cap. 8.
Menstrui generandi ratio.
Fœmina mare frigidior.
Mēstrui nomen unde.
Periodi mēstruorum causa.
Menses naturam & lunam sequuntur.

narum

narum humores rata ordinis constantia regit, atque moderatur. Ita sapientiorum plures per singulas Lunæ quadraturas purgari mulieres existimant, juniores per primam, seniores per postremam; ætate medias per alias, ut in hoc vulgatissimo disticho continetur:

Luna vetus veteres, juvenes nova Luna repurgat.

Sed & hoc lubricum est, & minime constans; nam pituitosi menses sæpe cunctantur, biliosi anticipant, unde fit, ut qui modò in novilunio prodeunt, post menses aliquot in plenilunio moveantur: quamobrem perpetuum non est, quod Aristot. scribit lib. *de generat. animal.* decrescente luna menses magis moveri, cujus ratio esse videtur, quia fines mensium frigidiores sunt, subindeque mulierum corpora, ideoque hoc potissimum tempore sanguinem natura convertere non potens, in uterum transfundit, videmus enim mulieres expurgari plerunque in novilunio. Cæterùm hunc sanguinem mulieres vocant menses, menstruas purgationes, sive lunares, tempora, consuetudinem, aliæ etjam malam septimanam, quod hæ fluxiones septem numero dies fieri soleant; item flores, quoniam, ut flos fructum antecedit, ita ut plurimum non nisi post hujusmodi purgationem fœmina concipit, vocant etiam per translationem cardinalem propter colorem. Propterea vero menstrua fœminis, & non viris contingunt, quia mulier ad procreandos liberos facta est, quorum generatio atque nutritio fieri non potest absque alimento, quo conceptum semen nutriat, fœtum conformet, augeat, foveat; & ob id oportuit in muliere longè copiosiorem sanguinem generari, quàm in viris, ut non solùm alendo conservandoque proprio corpori sufficeret, verum etiam nutriendo fœtui, donec ad integram perveniret perfectionem, imo post exitum in lucem ex eodem in lac converso sanguine nutriretur. Maribus autem, quia non in seipsis sed in alio generant, necessaria non fuit productio menstrui; ideoque calore robustiori præditi sunt, qui haud permittit similem superfluitatem aggregari; si quid redundet, multis exercitiis ac validissimis absumitur; adde quòd mulier frigidior cum sit, plus appetit, & minus concoquit, ac proinde frigidiori sanguine redundat; His accedit corporis habitus, & vitæ institutum, in quiete enim magis, & otio degunt, ubi mirari licet, quàm sapienter à summo opifice fuit factum, ut fœminæ frigiditas in prolis commoditatem redundaret; quantaque providentiâ tot fœminæ imperfectiones in eximiam utilitatem, feminis ni-

Arist. lib. 2. cap. 4.

Menstrui sanguinis diversa appellationes.

Menstrua cur habeãt sola mulieres.

Viri cur mẽses non habeant.

Mira opific

10 20 30

nis nimirum & fœtus alimentum converteret; verum enimvero non, quemadmodum ſemen ultimi alimenti, ſed ſanguinei portionem, id eſt, excrementum non ejus coctionis, quæ fit in membris, ſed illius, quæ in jecinore, ac venis celebratur, mēſtruum eſſe indicium eſt, tùm quod non refert naturam, aut colorem partium ſolidarum, ſed ipſius ſanguinis, tum quod neq; mariſcæ neque fluxus ſanguinis è naribus, neque varices, neque tale quicquam mulieribus accidit quamdiu menſes profluunt, & ſi quid horum erumpat, deterior fit menſtrua purgatio. Jam verò quæcunque animantia ovum pariunt, nec fœtum intra ſe vivum continent, ea quidem menſibus non purgantur; earum vero fœminarum, quæ vivum fœtum edunt, mulier maximè ſanguine abundat, & menſtruæ purgationis plurimum emittit, tùm quòd victu largiori, humidiori, & magis excrementoſo utitur, tùm quòd vitam inertem otioſamque traducit, neque adeo frigida eſt, ſicuti piſcis, neque adeo ſicca, ut avis, ſed calidam & humidam habet conſtitutionem, caretque munimentis illis, in quæ reliqua animalia, hujuſcemodi excrementa abſumunt, pilis nimirum, cornibus, ungulis, ſquamis, cortice & pennis, ob quam cauſam hæc purgatio mulieribus inter fœminas plurima evenit, equabus parcior, ſicuti & vaccis, atque canibus, ac inſuper, quia bruta uno victus genere utuntur, valideque laborant, ac exercentur. Cum his tamen mulieres reperies, quibus nunquam menſes, vel aliud quippiam fluxit ex utero, quæ nihilominus benè habitæ prorſusq; incolumes ad ſenectutem usque vixerunt; quod ut diſcas, quâ ratione poſſit contingere, ſciendum eſt; duplicem eſſe defectus menſtruorum cauſam, alteram toti corpori communem, quæ accidit illis, quæ inculpatè vivunt, utpote naturalis temperies, ſubſtantia, partiumq; omnium configuratio, quæ ſi ad amuſſim inter ſe conveniant, neceſſum eſt trahant, concoquant & expellant, quod proficuum eſſe noverunt, ideoque ſuperabundanti ſanguine carent, præſertim ſi adſit exercitium, ſolidæ ſint carnis, & calore abundantes; eas propterea viragines appellamus, quales etiam ſunt ruſticæ mulieres quas urbanis ſteriliores eſſe experientiâ conſtat, quia ob continuos motus & labores conſumitur in eis materia conceptionis & menſtrui ſanguinis, iis tamen ſenectute adveniente articulares morbi, paraplexiæ, & alii affectus ſuperveniunt, nam conſtitutio hæc, etſi fœminæ, cui ineſt, optima eſt, ſexui tamen & ſpeciei morboſa exiſtit, ut vel hinc innoteſcat, quàm ſit conducibilis ad fœ-

...cis providentia.

Menſtruum tertiæ coctionis excrementum eſt

Menſtruata ab aliis fluxibus immunis.

Menſtruis quæ animalia carent.

Mulier inter reliqua animalia maximè abundat mēſtruis.

Mulieres menſes non habentes.

Menſtruorū defectus duplex cauſa.

Viragines ſunt valetudinariæ.

ad fœminæ in suo sexu perfectionem, illa concoquendi imperfectio, ideo Jurisconsultus *ff. de Ædilitio, l. 15. §. qua incipit, qua,* inquit, *bis in mense purgatur, sana non est, item quæ non purgatur nisi per ætatem id accidat.* Altera deficientis menstrui causa est utero propria, quia etsi corpus sanguine menstruo abundet, uterus tamen à natura malè constitutus ob depravatam temperiem, conformationem, aut situm, ipsum suscipere & expurgare nequit; quæ causa tùm individuo tùm sexui morbosa existit, hæ igitur valetudinariæ degunt, priores sine nocumento vitam transigunt.

Sola copia menstruum sanguinem peccare, eodemq; infantem in utero nutriri 10

Cap. X.

Contr. agitatur.
Plinii sententia.
Lib. 18. nat. hist.
Morbi qui ex manifesta qualitate menstrui sanguinis oriuntur.
Ex occulta qualitate affectus.

Menstruum sanguinem non solâ quantitate superfluum esse, verum etiam qualitate, & illâ quidem non manifestâ solum, sed etiam occulta, Plinius existimavit eo ductus argumento, quod non sine molestia viarumque mordicatione profluat, ac per id tempus non solum universum fœminæ corpus malè coloratum appareat, verum imbecillius, & si, quamdiu menstrua purgatio duret, coitus contingat, virile membrum ruborem excoriationemque contrahat, innumeræq; aliæ ęgritudines hominibus inde contrahantur, quæ excedentis 20 caloris manifestæq; vitiatæ qualitatis indicia sunt: Occultâ etiam pernicie inquinari inde palam esse, quod eo excidente si novella vitis tangatur, in perpetuum læditur, steriles fiunt tactu fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, mustum acescit, æs quoque & ferrum rubigine corripiuntur, prægnans mulier, si alterius menstrua supergrediatur, aut illis circumlinatur, abortit, ei vero, quæ uterum non gerit, concipiendi spem adimit, menstruatæ mulieris habitus speculi ac eboris nitorem obscurat, gustatus hic sanguis canem in rabiem agit, homines affligit miris cruciatibus, comitialem morbum, pilorum effluvium, aliaque elephanticorum vitia infert, &, ut auctor est Conci- 30 liator, homines menstruus epotus obliviosos, Lunaticos, ac veluti præ-

8. Phys. t. 7.

stigiatos, maleficiatosq; reddit. His omnino suum addit calculum Fernelius, ac propterea à veteribus inter venena relatum fuisse putat, neque mi-

que minorẽ perniciem inferre, quam potus ſanguinis elephantici, ideoque dum in muliere ſupprimitur, neq; ſtatis temporibus emanat, ei etiam, cui proprius eſt, graviſſima, quæ indies videmus, afferre mala, viſcerum obſtructiones, tabem, cancrum, morbum comitialem, uteri ſtrangulatum; gravidis vero corporis gravitatem, fœdum colorem, varices, malaciam, ac tandem proclivitatem quandam ad omnes ferè ægritudines; quapropter adduci non poteſt, ut credat, eo fœtum in utero nutriri, ſed ab alio puriori totius corporis ſanguine, menſtrui tantiſper parte, una circa uterum hærente; alterâ priori illi ſanguini permixtâ, ex qua præfata ſymptomata gravidis ſuboriantur; quin imo, inquit, quia tunc uterus mundus redditur, propterea mulier optimè concipit, quando repurgata eſt ab hac fœda illuvie. Subſcribunt huic opinioni Ariſtoteles, Columella, Solinus, Ælianus, & Gentilis qui 39. extravagantium dupliciter accipit menſtruum ſanguinem; uno modo pro illo, qui ſingulis menſibus à corpore mulieris effluit: altero pro ſanguine convenienti fœtus nutritioni, illum quantitate, & qualitate vitioſum eſſe: hunc ſola quantitate, quem etiam ſperma mulieris vocat, quâ in re cum Ariſtotele, Avicenna, eorumque interpretibus multipliciter ludificatur; Ejus tamen ac reliquorum de hac re ſententia poteſt etiam ex Zabrorum legibus comprobari, ubi mulier, cui menſes fluerent, ſola domi manere præcipiebatur, loca cremabantur, in quibus pedem poſuerat, neq; ſolum pollutus erat, qui eam alloquebatur, ſed ſuper quem ventus ab ea parte, ubi illa foret, tranſiiſſet. Nota eſt Levitici lex de hac re, ad cujus normam hæc lata videtur. Eadem ratione nobiles Indi, quos Naires vocant, pollutos ſe putant ex contactu hominis alterius ſortis. Alii ſunt, qui licet non negent, menſtruum ſanguinem aliquando eſſe pernicioſum, nonnunquam tamen multorum morborum remedium eſſe affirmant; ita referunt podagram, ſtrumas, parotidas, panos, ſacros ignes, furunculos tactu menſtruatæ mulieris leniri; geſtatione vero portiunculæ veſtis mulieris ita infectæ tertianas quartanasque febres curari, illitu comitiales morbos, ac rabie percitos omnino ſanari. Hæc tamen omnia parum firma ſunt, ſi ita intelligantur, quaſi Ariſtotel. Plin. Fernel. & hujus opinionis aſſertores, ſanguinem illum, quem natura ad uterum tranſmittit, ex propria conditione pernicioſum, ac peſtiferum eſſe arbitrentur, ideoq; ex eo fœtum in utero alimentum non capeſſere, neque eum ſed alium ex

corpore-

Fernelii opinio.

Ariſt. 3. de hiſt. animal. 19.
Col. 11. rei ruſt. c. 3.
Solin. Polyhiſt. 14.
Aelian. 6. de animal. cap. 36.
Aver. alleg.
Zabrorum lex de menſtruatis.

Aliorum opinio de menſtruo ſanguine.
Mẽſtrui illitu qui morbi curentur.

Plinii & Fernelii opinio confutatur.

corpore pro alimento allicere: Si enim non aliâ de causâ nisi propter fœtus nutritionem natura in fœminis majorem sanguinis ubertatem excogitavit, id quod exuperat, vitiosum esse non est credendum, cum pro alimento sit à naturâ institutum, & per easdem vias transmissum, per quas fœtus alitur; insuper lactis ac menstrui eadem est natura, si igitur illud alimenti habet rationem, hoc etiam fœtum nutrit; adhæc si veneficus esset, fieri profectò nullo modo posset, ut per id tempus, quo naturaliter aggregatur, non officiat, & illius auctione symptomata quoque terribilia augeantur; parva quidem copia alterius humoris præter naturam, nauseam, vomitum, alvi fluxiones, dolores, febres, vigilias, & similes calamitates solet excitare, cur igitur, si venenosus hic humor est vehementiora non facit, qui majori copia accumulatur, & diutius cohibetur? At dices, propter consuetudinem perniciem hanc à fœminis facilius tolerari; sed quid de juvenculis, quibus primum menstrua erumpunt, nullâ præhabita consuetudine? quid de prægnantibus, in quibus naturaliter supprimitur? quicquid autem secundum naturam detinetur in sanis, non potuerat per se nocere corpori, cui inerat; adde quòd saltem nondum assuetum fœtum enecaret, generationemq; prohiberet, vel lac conspurcaret, contrarium vero experientiâ comprobatur; videmus enim toto gestationis, lactationisque tempore menses supprimi, neque tamen id fœtui aut matri per se officere: quid? quod gravidæ difficilius profectò ægrotarent, quàm non prægnantes, quoniam in his juxta eorundem sententiam sanguinis pravi pernicies boni alterius commixtione (quem illi dicunt fœtui destinari) corrigeretur, in prægnantibus vero nullo frœno cohibitus lethalia semper symptomata excitaret, cujus tamen contrarium eventus docet: Jam vero si sanguis menstruus perniciosus esset, quantò in majori copia aggregaretur, tantò acquireret efficaciorem corrumpendi vim; atque ita in ultimis mensibus, in quibus major ejusdem copia accumulata est, fœmina deteriùs omninò se haberet, quod tamen contrariâ ratione contingere cernimus: sed quem quæso locum in corpore assignabunt, in quo tàm copiose contineri possit ille sanguis, cùm per biennium, & diutius nulla illius expurgatio in lactantibus appareat? nam si dicas, ex eo lac generari, inde inferre licet, ergò alimentalis est materia, atque adeo benigna, laudabilis, salutifera, non ferox, perniciosa neque venefica. Quæ cum ita sint, & ex alterâ parte videamus, menstruum

Contr. deciditur.

ſtruum ſanguinem plurimarum ægritudinum ſæpiſſimè cauſam eſſe, potius cenſendum eſt, ſanguinem in fœmina redundantem dupliciter eſſe donſiderandum, non quidem de menſtruo & ſeminali (quod putavit Gentilis) ſed primo modo de eâ ſanguinis portione, quam natura ſingulis diebus ab univerſo ſanguine ſegregat, & paulatim in utero collectam menſtrualem efficit purgationem, quæ quidem portio redundat ex nutritione partium ſingularum, ita ut ex ſingulâ concoctione ſanguis qui ſupereſt, non gravidis neque lactantibus, in vaſis uteri reponatur, ut poſteà ſingulis menſibus erumpat, gravidis vero in fœtus alimoniam cedat, lactantibus per ulteriorem elaborationem à propriâ mammillarum ſubſtantiâ in lac convertatur, unde palam eſt, humorem hunc ex propriâ naturâ partem eſſe ſanguinis purioris illius, quem pro fœminarum alitione natura ſejungit; quamobrem hunc dicimus eſſe ejuſdem ſubſtantiæ, & qualitatis cum eo, quem ſibi fœmina reſervavit, & ad ſui nutritionem uſurpavit, utpote ab iiſdem alimentis, & facultate eodemque nativo calore genitum ac gubernatum, & ſuis usque ad excretionem venis locisque contentum, quibus unumquodq; commode conſervari ſolet; ideoque cùm ſanguis iſte ſuperfluus aut excrementoſus dicitur, non ad qualitatem manifeſtam vel occultam, ſed ad quantitatem referendum eſt, nam ſi quod vitium illi ineſt, idem & reliquo toto ſanguini commune exiſtit, proprium verò & peculiare nullum poſſidet, hunc inſuper aſſeveramus benignum eſſe fœtus in utero alimentum, atq; ſincerum; infantis verò in lucem editi gratiâ à provida naturâ in mammas deferri, ut ibi lac jucundiſſimum fiat alimentum; & quemadmodum ſemen alterum noſtræ generationis principium puriſſima eſt ſubſtantia, ita menſtruus ſanguis; neque ob aliam cauſam infantes & pueri plus habent nativi caloris, & humidi ſubſtantifici, quàm quia his duobus puriſſimis & laudabiliſſimis generationis principiis proximi ſunt; quin etiam ideo natura ſagax ex menſtruali ſanguine lac conficere decrevit, ut ſimile haberet fœtus alimentum ſuis principiis, quem ſi craſſiori, aut minus benigno nutrimento alas, ob diſſimilitudinem contabeſcit, ac propterea lactanti fœminæ menſes denegavit natura, ut eorum materia ferretur ad mammas, & lac fieret, nec illicò, poſtquam in lucem editus eſt, deſtitueretur infans aſſueto ac ſibi familiari alimento. Et quænam cauſa fuerit, cur infantes quàm matres præſtantioris, laudabiliorisque caloris, ac ſubſtantiæ ori-

Sanguis redundans dupliciter conſideratur.

Sanguis futurus menſtruus ſola quantitate peccat.

Sanguine futuro menſtruo fœtus alitur.

Pueri quare plus habent caloris nativi.

Gal. lib. 14 cap. 6. Av. lib. 9. cap. 3.

ri videas? nisi quia, ut Galen. auctor est lib. *de usu partium*. Et Avicenna lib. *de animal.* ex puriori totius sanguinis parte alimentum intra uterum sumpserunt; & quod magis fortasse mirabere, hunc etiam sanguinem dicimus facultatem, perinde ac semen, possidere, sed tanto minorem, quanto plus materiæ informando fœtui subministrat: Nam cũ ex materia, & facultate unumquodq; animal gignatur, & in semine, & in mẽstruo utrumq; principiũ continetur effectivum & materiale ea moderatione, quã infra tRademus, ab eo igitur carnosæ partes materiã & formam accipiunt, eodẽ attracto semen fruitur, conceptus in utero nutrimentũ capessit, in lucem editus alitur. Secundo modo cõsideratur sanguis menstruus, qua ratione in mulieribus non lactantibus, nec uterum gerentib. congeritur, & in corpore præsertim circa uterum tanquam otiosus, ac nullius usus detinetur, ac circa uterum coacervatur, ubi lõga facta morâ sensim ẽt alienam acquirit qualitatem ab alimenti sinceritate longe distantem; quin etiam nisi consuetis temporib. expellatur, superius allata symptomata, ac innumera penè mala producere cõsuevit; certum n est uteri in mulieribus permagnam esse vim, ut qui non modo gravissimorũ morborum causa sit, sed etiam corporis totius tẽperamentum immutare possit: Is igitur si à suo temperamento recesserit, si vitiosos humores aut in acetabulis aut in cornibus, aut inter tunicas, aut sinu suo collegerit, sanguinem menstruum, ejusq; maxime partem, quæ primum ad eum pervenerit; & in eo diutius resederit eodem vitio inficit, atq; depravat: unde supra ab adversariis commemorata maleficia: Verum vitium hoc ex accidenti potius quã naturâ inest hujusmodi sanguini, quia alias in muliere bene constituta omnis vitii expers gignitur. Unde planũ fit, non in omnibus vitiari, sed in iis, in quibus præter consuetudinem immoratur; plus enim afficit, si unâ die ultra mensem detinetur, quam toto mensis spatio, tantum consuetudo valet & naturæ lex illa æterna, à qua in vasis per mensem regulatur; itaq; nõ omnes menstruantes fœminæ speculum maculant, segetes exurunt, aut prædicta inferunt mala, sed illæ tantũ, quibus deterrimum inest uteri vel totius corporis temperamentũ, aut morbus aliquis, aut improspere procedunt menses, reliquis purus ac integer sanguis in uteri vasis acervatur, quem Hip. rubentem ac victimæ jugulatæ similem ex intervallis à fœmina exire prodidit; Neque propterea, quod fecit Gentilis, sanguinis menstrui duas constituimus partes, species, & differentias, purio-

Et in semine, & in menst. utrũque principium continetur effectivum, & materiale.

Mẽstrua remorata alienam acquirũt qualitatem.

Vteri vis magna.

Menstruorũ maleficia unde proveniant.

Consuetudinis magna vis, & naturalegis.

1. de morb. mul.

puriorem, cui beneficia prefata accepta ferantur, fœculentam, cui maleficia; sed eandem duobus modis variisq; temporibus consideramus, quamdiu nimirum integer incorruptusq; manet, aut contrà. Ex his jam patere arbitror, quàm parum appositè de menstrui sanguinis pravitate cum Plinio & Aristotele Fernelius judicaverit, quamq; hi omnes cum Polybio, sive quis alius fuerit auctor libri de fœtus formatione, minus concinne tradiderint, fœtum menstruo sanguine non nutriri, nisi eâ, quâ diximus, ratione interpretentur, quod equidem malim, quam erroris ab iisdem forte non commissi præstantissimos viros malevolè insimulari. At dices, magna est pernicies variolarum & morbillorum, hanc vero non aliunde contraxisse quam à menstruo sumus est philosophorum consensus: cujus teli impetus ex dictis jam facile repellitur; nam, ut & nos innuimus, & ex Avicenna cap. *de generat. embryonis* etiam disces, sanguis in fœminâ redundans in tres dividitur partes, quarum prima toto gestationis tempore, materia fit generationis, & nutritionis conceptus, eam enim quia purior ac sincerior existit, fœtus per acetabula pro alimento trahit; 2. ultimis mensibus ad mammas recurrere incipit, cum fœtus jam movetur, ut naturæ mutationibus in lac conversa, recenter nato infanti familiare & conveniens suppeditet alimentum, sitq; materia lactis: tertia est ea, quæ in venis uteri asservatur usq; ad tempus partus, quæq; ab alimento redũdans inter tunicas deposita ac mora contaminata, & infecta in ipso partu, & aliquandiu post copiosè dimanat, quæ ultima cum deterioris sit conditionis, sanguinem, qui defertur ad uterum pro fœtus nutritione, suâ qualitate in transitu inficit, qui deinde jecur fœtus & illius mẽbra simili qualitate afficit, nec mirũ, si cùm fœtus novẽ mensiũ spatio in utero contineatur, propter contactum imbibat qualitatẽ illius sanguinis retardati; quæ qualitas sive fermentũ inposterum quibusdã temporius, aliis seriùs causa est ebullitionis in sanguine, unde efflorescentiæ illæ atq; variolæ: sed cur sanguis hic novẽ mensib. citra evidens vitiũ in utero gerentibus detinetur? dic, incolumẽ ibi asservari, quod partim repleat vasa, partim fœtui præstet alimentum, pars vero illa, de quâ agimus, in secundina colligatur, quam ob id familiarissimã sanguinis substantiæ natura fabrefecit, ut ibidẽ citra evidentem corruptionem toto gestationis tempore contineri tutò posset. Ex quibus jam plane assequitur Gal. 1. *de sympt. causis* asserens, fœtum non solum nutriri optimo, & lau-

Variolarũ & morbil. pernicies à menstruo fit

Sanguis in fœmina redundans in tres partes dividitur.

Obiectio.

Solutio.

C. 5.

& laudabili sanguine, sed impuro & vitioso; Et adversus Erasistratum dicens, fœtum in utero nutriri eo sanguine, qui ad uterum solebat fluere, qualis est menstruus, quem secundo de semine salutarem vocat evacuationem in fœminis, quæ non concipiunt, in gravidis verò materiã, ex quâ fœtus generatur; causa etiam assequitur, ob quam fœmina majori ex parte cum à menstruis fuerit expurgata concipiat, collectus enim ante purgationem in utero sanguis vitium acquirit propter moram, ac genituram inficit ineptumq; fit ac perniciosum alimentum, tantoque magis, quantò purior, & præstantior substantia fuerat, quia quo res aliqua perfectioris est naturæ, eò, dum corrumpitur, graviorem concipit labem, ut in putrescenti ovo, in hominis cadavere, & in semine corrupto evidentissimè apparet; ideo quæ vitia, fluenti jam menstruo, aut inquinato alterius opinionis assertores suboriri viderant, ea in futurum vocatum menstruum rejicere minimè debuerant, quin potius ex illis, si pensiculatius rem perpendissent, majorem sanguinis menstrui perfectionem possent arguere. Si autem scire aves, cur sanguis, & semen, quæ perfectissimæ sunt substantiæ, citiùs ac deterius corrumpantur, bilis eisdem multò deterior non solùm in vesica fellis, sed prope cutem in morbo regio: & pituita in articulis per articulares morbos incorrupta maneant? in mentem revoca Aristotelis sententiam lib. *de longit. & brevitate vitæ* dicentis, pura omnia, & impermixta, ut quæ magis à contrarietate recedant, diuturniora esse; contra citò vitiari, quorum essentia multâ oppositione constat: abi ad elementa, lapides, metalla, quæ simplicia cum sint, aut eis proximè accedant, ferè incorruptibilia creduntur; contrà ea, de quibus sermo antea erat, lac, sanguis, semen, quæ manifestâ, ac variâ compositione constant, servari diu minimè solent; testatur sanguinis grumus, lac in ventre infantis coagulatum, semen retentum, quæ vel ab aeris contactu vitiantur, quia variam & perfectissimam nacta sunt elaborationem; Testatur homo, qui crebriùs ob eandem causam ægrotat; vides igitur cur citiùs vitientur præstantiora quæque, cur item sordidiorem & deteriorem putredinem acquirant, ut de hominis cadavere constat, de ovis putrescentibus, & pomis, quæ quantò odora sunt magis, deterius corrumpuntur: duplex est ratio, 1. quod præstantissima substantia nequit superari nisi à causa vehementissimâ ac spurcissima. 2. quod ex pluribus & maximè diversis perfectiores mixtiones evadant, calore nativo

Fœmina à mẽstruo purgata faciliùs concipit.

Præstantioris naturæ res deterius putrescunt.

Cur quæ perfectiora sunt, sordidiorem labem cõtrahunt.

10

20

30

veluti

veluti vinculo omnia colligante, quo dissoluto dispersisque omnibus prodit fœdus sapor, odor, & color, quæ horridæ putredinis sunt indicia, idcirco quod semen adhuc deterius putrescat, quam sanguis, seminis probitas facit, & major quàm in sanguine coctio, proinde in emissione sanguinis menstrui mulieres debilitantur minùs, quam in seminis emissione, & quia cum semine multi spiritus exeunt, cum menstruo sanguine pauciores, adeo ut scriptum ab Avicenna reperiam *3. de animal.3.* emissum semen multò plus inferre damni, quam si quadragies tantum sanguinis emitteretur.

In emissione menstrui quam seminis mulieres minus debilitantur.

Per quos ductus menstruus sanguis expurgetur.

CAP. XI.

NOn est autem silentio involvendum illud, quod à plerisque probatæ fidei auctoribus scriptum reperio, uterum in menstruâ purgatione nullam peculiarem operationem edere, sed usum: neque enim fieri posset, ut si menstruum traheret, utilem etiam fœminæ sanguinem non alliceret, quod si in gravidis fœtus alendi gratia sanguis ad uterum trahitur, attractio quidem illa non uteri munus est, sed fœtus ipsius: Ideo autẽ reliquis temporibus per hanc partem potius fluit, quàm per aliam, quia tempore, quo conformatur nutriturq; fœtus, in hanc ipsam fluere pro ejusdem alimento oportuerat. Cæterùm per quos ductus ab universo corpore ad uteri usque regionem confluat, priori jam libro à nobis proditum est; nunc per quam partem ab utero foràs expurgetur, erit compendiosè delibandum, de qua re anceps & subobscura controversia Anatomes professorum animos distrahere solet; aliis ad venas per uteri fundum tendentes, aliis per eas quæ ad uteri cervicem veniunt, non corruptis solum, sed etiam virginibus & prægnantibus perpetuò expurgari contendentibus. Vallant priores suam sententiam non rationibus solum, sed experimentis, nam mulieres se vidisse testantur, uteri procidentiâ laborantes, quibus ex uteri osculo sanguis evidentissimè promanabat, neque aliâ de causâ mulieri utero gerenti si purgationes procedant impossibile esse fœtum sanum permanere, dixisse magnum medicinæ dictatorem, nisi quia, præterquam quod fœtus privatur alimento, portendit illud quidem

Vterus sanguinem menstruum non trahit.

Fœtus sanguinẽ trahit.

Per fundi an cervicis venas menses expurgentur.

Vesal. 5. de fab. 15.

5. Aph. 60.

Menstrua purgatio in prægnantibus unde.

imbecillitatem uteri sese aperientis, quo tempore debuerat occludi. Si autem ab illis quæras qui fiat, ut saluberrimè aliquando in prægnantibus videamus menstruam purgationem profluere, dicunt chorion mēbranam ac fœtū ipsum non omnibus uteri vasis, sed lateralib. tantum adhærere, ut reliqua vasa supersint, tum ad mensiū purgationem, si necessaria sit, (quam tamen non nisi perexiguā eo tempore salubriter posse contingere arbitrantur) tum ut nova involucra generari possint, si superfœtatio accedat. Hæc sanè disertè ac concinnè prodita sunt: sed in eo cespitare videtur hujus placiti auctores, quod omnem sanguinis fluxum in gravidis fœtui funestū esse dicant; illud prætereuntes, quod 10 pleriq; ac nos sæpissimè observavimus, sanguineis & succulentis fœminis toto ferè gestationis tempore menses periodis solitis absq; ullâ noxâ prodire, imo plerasq; fœtū nō servare, nisi præter has evacuationes singulis mensibus sanguis mittatur; quamobrem disertissimus Gal. meritò ex verbo (*purgationes*) in plurali dicto, & (*procedant*) colligit, Hippocratem de immoderatis solum, & quæ diu ac multum fluunt, purgationibus esse intelligendum. Alii verò per cervicem uteri omnibus fœminis hunc sanguinem expurgari non minus acriter persuadere moliuntur, quod primū de prægnantibus exploratum esse rentur, nam eisdem os uteri conclusum est, ideo prodidisse Gal. *in com. citat. aph.* excretionem, quæ in gravidis fit, ex venis, quæ in collo sunt existere: virginibus 20 vero conveniens non fuisse per uteri interiores venas expurgari: ex concreto n. sanguine hymenem non penetrante, aut membrana intra uteri sinus disrumperetur, aut gravissima alia excitarentur accidentia; alias etiam fœminas per eandem partem sanguinem excernere fuisse consentaneum; quorsum n. propagines illas venarum, quæ juxta os ilii à divisione venæ cavæ exoriuntur, & in uteri cervicem utrinq, implantantur, natura fabrefecisset? nisi ut per eas menstruus sanguis expurgaretur, sicuti per alias ad uteri sinum tendentes fœtus & ipsius uteri substantia alitur: Verum & hi etiam mea quidem sententia ludificantur 30 nam quod de virginibus afferunt, ex ignorata hymenis fabrica evenit, quem pleriq; falsò impervium arbitrantur, de prægnantibus verò quid sit sentiendum, paulò supra jam explicavimus. Quare ut inter gravissimos viros tandem lites componantur, ita de totâ hâc disputatione pronunciandum esse judico; fœminis quidem tum corruptis, & non prægnantibus, tum etiam virginibus, & utero gerentibus interdum per venas,

Hip. textus elucidatur

Positio auctoris.

nas, quæ ad uteri sinū, nonnunquā per eas, quæ ad ipsius cervicem deducuntur, expurgari, sæpe ēt per utrasq; , illa nihilominus adhibita distinctione, quod virginib. & gravidis plerisq; omnibus per colli venas, sicuti Gal. est sententia citato, reliquis, tùm per has, tùm per alias indifferēter sanguiné effluere posse intelligas: quod planum omnino evadit, quia si natura duplices hasce propagines fabricavit in suos usus, & uterus toto gestationis tempore occluditur, credibile profectò est, si sanguis eo tempore redundet, per cervicis potius venas evacuari, sicuti & in virginibus, ut vitet superius cōmemorata incommoda, vel quod magis crediderim, quia sanguis ad expeditiores ac patentiores vias agilius tendit, in aliis vero fœminis suo munere utrasque fungi credibile est. Porro illud etiam observatione dignum apparet, sanguinem istum neq; in fundi sinu, neq; in ipsa cervice toto mensis intervallo sensim coacervari, ac mensis periodo turgentibus his partibus promanare, ita enim nequaquam tenuis, floridus, & jugulatæ victimæ sanguini, ut inquit Hippocrates, similis proflueret, quin potius concretus frustulatimque educeretur, sicuti paulò post partum ab aliquibus exire cernimus, perinde ac sanguis per venæ sectionem extractus, & in vase aliquot horis asservatus atque in partes cultro divisus: quod certè non alia de causa obvenit, nisi quia venæ quę secundinis innascuntur, in uteri sinum per id temporis laxæ sanguinem effundunt: Quamobrem potiùs credendum est, in sanis mulieribus, venas ad fundum cervicemq; uteri pertinentes sanguinem hunc paulatim in se reponere, eumq; tantisper gubernare, quousq; illum singulis mensibus apertis earum osculis guttatim emittant; non enim, quod præcipitanter Aristot. adstruit, sanguinem hunc per vasorum resudationem, quam diapedesin vocant, sed potius per anastomosin sive per eorundem reserationem expurgari existimes, & ad ipsius uteri sive capacitatem sive cervicem devenire; quî enim fieri posset, ut tanta sanguinis ejusque crassi copia brevi temporis spatio non seclusis venis ad illum veniret? in ægrotantibus verò fœminis, quibus aut obstructio aliqua inest, aut naturalis locus obstaculo quovis est denegatus, aut ipsa natura turgens errabunda vagatur, quibusdā per nares, aliis per os menses agit, per cavam n. venam & stelecheiam, & ex eâ per mesenterii venas in jejunum intestinum, ac tandem in pylorum, & ventriculum pervenit, à quo vomitu rejicitur: Nonnullis etiam per mammas, quod licet Galenus non viderit, cum Hippo-

Sanguis redundans non in utero aut cervice, sed in vasis toto mensis spatio asservatur.

1. de morb. mul.

Floridus est.

Sanguis extra venas in grumum concrescit.

2. de gen. animal. 4.

Menses non per resudationem, sed per anastomosin expurgantur.

Menses per varias partes erumpentes.

Hippocrate tamen Lusitanus Amatus in duabus nobilibus lactantibus sese vidisse testatur, & Musa Brasavolus refert à se visam mulierem, cui sanguis per ubera flueret, quæ gemellos nutriebat, qui cum vehementer sugerent, sanguinem in lac converti non patiebantur, perindè atque iis qui nimio utuntur coitu, sanguis pro semine excernitur, quia moram, ut in semen converteretur, non obtinuit: Sed (quod fortè magis mirabere) visæ jam sunt quibus per minimum digitum, & per annularem singulis mensibus sanguis profundebatur, quibus per uterum menstruam purgationem natura denegaverat, altera cui per majorem oculi sinistri angulum fluebat, aliis per sanguinis sputum, aliis in ruborem faciei singulis mensibus exortum cedebat, ut scribit Mercatus; quin etiam virum se vidisse testatur Vesal. qui ordinatis vicibus, ut mulieres, suis mensibus sanguinis fluxu per hæmorrhoidales venas vexari consueverat. 10

Hæmorroidum fluxus menstruus.

De tempore, quantitate, & duratione atq; substantia menstruorum.

Cap. XII.

Ingens circa pubertatis annos hominu mutatio

Fratrare quid.

Ut maribus sic etiam fœminis, circa annos pubertatis ingens corporis accidit mutatio, pubes erumpit, semen generatur, ubera tumescunt, quod peculiari vocabulo Fratrare dicitur, corpus libidine accenditur, vox in graviorem mutatur, maribus sanguinis narium profusiones, puellis menstruorum eruptiones contingunt, tum temporis enim illis venæ, quæ ad nares pertingunt, his illæ, quæ ad uterum, & ejus cervicem sunt constitutæ, facilius reserantur, quæ omnia ab increscente jam per id temporis, & vegetiore facto nativo calore, contingunt, undè etiam viæ ampliores redduntur. Tunc igitur puellæ nubiles sunt, & ad generandum aptæ, nam & viri accessum amare incipiunt, & citra damnum perferunt, ideoque hoc potissimum tempore magnâ indigent custodiâ. Quo verò ætatis anno id fieri incipiat, non est ita certum definire, ac pleriq; existimarunt totam rem hoc versiculo comprehendi: 20 30

Adde decem ternis, mulierum menstrua cernis,
Ad quinquaginta durat purgatio tota.

Verum

Verum Hippocrate dicente, differt ætas ab ætate, & natura una ab aliâ naturâ, & id tempus, quod uni est pueritia, alteri adolescentiam esse apparet, ita illis quæ carnes habent molles, laxos meatus, lascivæque sunt, & Veneris imaginibus deditæ, temporius prorumpunt menses quam hirsutis, gracilibus, & iis, quæ pauci sunt sanguinis, & carnis, ac meatuum adstrictiorum, castis, pudicis, & à virorum consortio semotis; hinc fit, ut septentrionalibus fœminis rarissimè ante decimum quartum, sæpius post decimum quintum ac decimum sextum menstrua purgatio incipiat; commune autem ut plurimum est mediis regionibus, ac temperaturis, ut prorumpat circa 14. ætatis annum, tuncque ubera ad duos digitos prominent, & vox gravior efficitur, quibusdam tamen duodecimo & undecimo anno provenit, sed hæ vitæ sunt brevioris, quibus verò serius prorumpunt, diutius vivunt, proptereaq; secundum jura publica duodecimus annus in fœminis, quartus decimus in viris constituunt pubertatis ætatem, ut autor est Macrobius. Quod si scriptoribus fides adhibenda sit, fœminæ visæ jam sunt, quæ novem annorum ætate utero gestârunt, quod & Savanorola & Sylvius tradiderunt, his tamen credendum est ætatem maturiùs provenire, ut quæ decimo, undecimo & nono anno circumscriberetur; cum tamen è converso aliis 15. annorum curriculum non sufficiat. Plinius refert apud quosdam populos in India quos Mandros & Calingas vocat, fœminas quinquennes, septennesque concipere, sed illas octavum vitæ annum, has quadragesimum non excedere: sed quia nostri Lusitani (qui forti præpotentique animo, & bellicâ virtute totas illas regiones peragrârunt, & ad earum intima penetrârunt, quæque rariora sibi visa sunt, inclytis literarum monumentis sedulo consecrârunt) hujusce rei nullibi (quod sciam) meminerint, figmentum potius, & ad forum excogitatum videtur, quippe cum in illa ætate angustiores viæ sint, quam ut per eas sanguis possit ad conceptum liberè permeare. Non minus autem incertum est tempus, quo naturaliter desinat hæc fluxio, frequenter tamen occultatur, 45. anno, quem si præterierit, mirum videri non debet, si sexagesimum attingat; pleraque vero exempla fœminarum, quæ in ultima senectute menses ordinatos habuêre octogenariæ, & nonagenariæ; vide in consiliis Solenandri Juliacensis medici, & apud Schenkium ubi de quinquenni, & octenni puella facit mentionem, quæ in mensibus laborabat; ego quidem aliam vi-

Menses quãdo incipiãt.

Pubertatis ætas quo anno constituitur.

Lib. 7. c. 2.

Lusitanorũ laus.

Menses quo tempore definant.

4. obs. 23.

di novem annorum, quæ fluxu uteri vexabatur fœdo,& saniofo, non tamen menstruo,sed continuo.Porro à 45. rarò fœminas naturaliter fœcundas esse contingit, (naturaliter dixi, quoniam divinâ virtute multa in sacrâ paginâ reperies, quæ quoniam supra naturæ vires facta sunt,nec sub medicam,nec sub philosophicam cadunt contemplationem)nam etsi principium & finis mulieribus recipiendæ, & viris præbendæ prolis est menstruorum, & seminis emissio, non tamen cum incipiunt, statim prolifica sunt,neque cum desinunt,quia in utroque tempore pauciora, & infirmiora contingunt,in senioribus, quia sufficiens calor in corporibus amplius non reperitur, imo ossa incipiunt durescere,atque humido carere radicali: neque imbecillus calor jam conficit sanguinem nisi admodum pituitosum, deniq; expultrix ad uterum facultas valde languet ob ipsius nativi caloris imbecillitatem: in junioribus vero,quę causa sit,cur generationis illa principia sint imbecilla,diffidium est,quidam caloris paucitatem fœtui efformando in illa ætate impedimento esse arbitrantur,qui tamen ab Hipp.desciscere videntur,dicente:*qui crescunt plurimum habent caloris innati*,quid autem illi de intensivo atq; extensivo calore comminiscantur in promptu est, illum juvenibus,hunc pueris tribuentes,quòd plures in his reperiantur partes calidæ, utpote quibus ne os quidem multi caloris expers sit: juvenibus autem pauciores,sed acriori præditæ calore, ac vehementiori:quæ tñ vim argumenti non infringunt,quoniam suavis ille, qualem esse affirmat Galen. puerorum calor,& à primordiis generationis proximè deductum,atq; benignum ad generationem potius facere debuisset. Hanc charybdin vitare cupiens Mercurialis in scyllam incidit, existimans,in secundo septenario corpora esse valde calida,ita ut vehementer consumens calor,nil quicquam superesse finat,post secundum vero remisso calore, materiam superesse atq; excludi,sed non advertit spiritum,& sanguinem, quæ præcipua appellantur caloris substantia, quod in iis nativus calor inhabitet, in juvenibus copiosa reperiri, eorundemque calorem non intensiorem, & acriorem solummodò esse, sed à puerorum calore non absimilem, convenit enim in eo citato, atq; ubiq; Galenus,quod calor puerorum atq; juvenum ejusdem ordinis existat; Non igitur exuperantia, & defectus caloris causa est, cur junioribus generationis principia sint invalida,sed operum naturæ firmissimus ordo,à quo fit,ut ipsa toto ferè adolescentiæ tempore corporis in-

An caloris inopia sit causa cur juniores nō concipiant.

1. Aphoris.

10

20

30

ris incremento incumbens, minus adhuc generationi intenta sit; quare miror præstantes viros, quem pulverem ob oculos effusum habuerint, qui ad hãc, vel pueris perspicuam rationem, animum non intenderint: sed ne à proposito digrediamur, colliges ex dictis, eis, qui uxorem ducunt prolis suscipiẽdæ gratiâ, ab extremis ętatibus cavendum esse, quia infœcundę sunt, qui autẽ eam suscipiunt ne urantur ferè ad extremum usq; senium fœminas Venerem amplecti sciant. Dividit Arist. menstruam purgationem in albam & rubram; illam fœmellis, hanc perfectis jam fœminis propriam esse dicit: nam si sanguis probè concoctus est, ruber erit, si crudus, albus: sicuti in parvis puellis, & iis præsertim quæ cibo utũtur humidiori, ac crudiori qui, si frequenter & immodicè procedat, puellam extenuat, & incrementum prohibet. Cæterũ huic Arist. sententiæ cõtrarius videtur Hip. 2. *de morb. mul.* dicens, *fluxus albus in senioribus mulieribus magis fit, quam in junioribus fluxus, fulvus in utrisq;, fluxus ruber in junioribus*, quâ quidem sententiâ ductus Baptista Mont. lib. *de uterin. affect.* credit virginibus alba menstrua nunquam contingere, & si accidant, puellam concubuisse ac virginem non esse; addit auctoritati rationem, quia, inquit, in illis non ea est latitudo viarum, per quã possit pituitosus crassusq; humor expurgari Verum non video, cur temerè sint condemnandæ, cũm experientiâ constet, honestissimas virgines, & haud dubiæ pudicitiæ juvenculas albâ destillatione sæpè vexari, quâ quidem vel contabescunt: vel ingratè degunt, easdemq; aliquando excernere calculũ pituitoso humore multo crassiorem, quod quidem Hip. innuit cit. loco, quoniam iisdem hunc fluxum non denegat, sed seniorib. frequentius fieri dicit, ex quibus hoc solum Montan. merito deducere potuisset, fluxũ illum album, qui fœminis contingit, pituitosum magis esse, & depravati humoris, qui verò virginib. serosiore, & incocti sanguinis quod & Hip. insinuâsse constat, & Arist. quasi ejus Paraphrast. apertiùs explicuisse citato, ac exemplo illius puellæ, quam hoc malo laborare vidisse superius diximus, probatur facile, ideoq; quæ alba vocantur mẽstrua, parvis adhuc puellis provenire dixit Arist. *de gener. animal.* Porro neq; etiam determinatum durationis tempus videtur habere menstrua purgatio, nam quibusdam biduo, aut triduo tantum terminatur, quod etiam spatium Hippoc. tempore, raro excedebat, aliis ad sex, septemvè dies protrahitur, quod præcipue accidit eis, quæ genio nimis indulgent, & in otio vivunt, venosævè sunt,

1. de gen. anim. 20.
Duplex purgatio menstrua.
Menstrua alba quibus

Lib 4. c. 2.

Menstruorũ duratio.

sunt, humidæ, ac magnum hepar habentes, ac ut uno verbo dicam, iis quibus citius apparere menstruam purgationem superiùs dictum est, quibus etiam uteri strangulatio faciliùs contingit atque frequentiùs ex immodicis retentis menstruis, donec erumpant, quæ verò ab his deficit purgatio aut excedit, morbosa judicatur, nisi quod feliciores censentur fœminæ, quibus affatim, & brevi tempore profluit, dummodo justa sit quantitas, quàm quibus paulatim, & in longum tempus protrahitur, qùia quamdiu fluit humor, omnes laborant, & habent corporis gravitatem, floridumque colorem magna ex parte amittunt. Sed quænam illa fuerit justa hujus sanguinis quantitas atque mensura? Hipp. 1. *morb. mul.* affirmat, moderatos esse menses, prodeuntes in muliere sana, si ad duas heminas Atticas quæ libris nostris propemodum sunt æquales secedant, aut paulò plures, vel pauciores. Quâ in re considerandum est, multa esse quæ faciunt, ut menses largius, & frequentius, aut contrà, rariùs & parcius fluant; plures enim & frequentiores illis proveniunt, quibus diutiùs durare superiùs diximus: quibus etiam somnus longior, aër pluviosus, & austrinus, ac iis, quæ modicis frictionibus & balneis utuntur, quæque juvenes sunt ac debiles, si modo impinguante victu saginentur, & Veneri assuescant, ac in vere aut æstate sint constitutæ, quia tunc sanguis magis in corpore redundat, ipsiusque motus à natura fieri solet. A contrariis vero causis rariores, & pauciores fiunt, præsertim si crassus sit sanguis, lentus, aut mulieres calidiores sicci oresque, in quibus superfluitas ferè omnis absumitur; fiunt etiam pauci menses illis, quæ febre diuturnâ corripiuntur, aut sanguinis per alias partes evacuatio contingit, ut per nares, sedem, gulam, asperam arteriam, inguina, aut per venam à medico sectam, vel aliter divisam, vel si alia larga fiat evacuatio per sudorem, alvi fluorem, puris vomicam, per vomitum, sputum, aut urinarium meatum, vel per ruborem alicujus partis, aut per efflorescentias, & pustulas; corpulentis insuper mulieribus multum sanguinis in corporis alimentū transit, & in coitu candidæ plus evaporant, quam fuscæ, parciores igitur illis hâc ratione menses fiunt, præsertim si adsit labor, cura, aut tristitia; corpulentas vero cum Aetio appellamus, quæ planè viriles sunt, fuscæ, compactæ, robustæ, pilosæ, venosæ, lumbis & natibus ampliores, humeris latiores, quæ etiam quadratæ dicuntur, quippe hæ, etsi plurimum sanguinem generant, eundem tamen in corpus absumunt & pilorum genera-

Menstrua purgatio morbosa. Quamdiu menses fluūt laborant fœminæ.

Quantitas menstruorū

Causa uberioris sanguinis menstrui aut parcioris.

Lib. 7. c. 5 lib. 16. c. 51 Corpulentæ mulieres quæ dicantur.

10 20 30

nerationem, si præsertim victu utantur parciore & ficciore: Pauci etiam menses proveniunt iis, quæ naturâ sunt admodum obesæ, quia venas habent angustas, paucum sanguinem continentes, & qui in adipe fere absumitur, ob idque rarò nec nisi imbecillos fœtus concipiunt; hæ causæ sunt à quibus intra sanitatis limites uberiores vel parciores fieri menses contingit, quæ quantò plures conjungentur, tantò etiam copiosiores, vel parciores erunt, quâ etiam in re multum consuetudini tribuendum, ut si hâc vel illa quantitate purgari soleat mulier, si anteà morbosa erat ob nimiam vel paucam quantitatem, & nunc mutatio-

10 ne factâ ad salubriorem statum transmutetur, quod optimum erit: cum itaque tot sint, à quibus possit immutari sanguinis mensura, à conferentiâ potius, ac tolerantiâ, quàm à copiâ metiendam esse dicimus. A quibus autem causis detineantur aut immodici fiant menses præter naturam, posteà, Deo bene juvante, investigandum suo loco erit, nunc de colore perscrutemur, de quo jam supra prodidimus, oportere, ut sit sanguis veluti à victimâ recenter jugulatâ procedens, in modo etiam exeundi medium tenere oportet; ita ut neque confertim nimis fiat, quia periculosum existit, neque admodum lentè, & guttatim, quia hoc commune omnibus est, ut quamdiu fluxerint menses ali-

Vnde metienda sanguinis mẽstrui copia.

Color menstruorum.

Exeundi modus.

20 quâ molestia afficiantur, præsertim si in qualitate mordacitatem aut calorem participent. Ex dictis planum fit, illam esse esse naturalem menstruorum excretionem. quæ quatuor potissimum conditionibus donata fuerit: Prima, ut servet periodos suas naturales, id est, ut singulis mensibus excernatur, quando vero seriùs vel temporiùs prorumpit, periodus naturalis non dicitur: Secunda, ut duret debito tempore, tribus nimirum vel quatuor diebus, quem terminum si citra tolerantiam pertranseat, non est naturalis: Tertia, ut sit in debita quantitate, id est, ad duas ferme cotylas Atticas, pendit autem cotyla uncias novem, ita fit oportet tota mensura octodecim unciarum: Quarta, ut

Menstruorũ naturalis excretio quatuor conditiones habet.

30 præter quantitatem sit etiam naturalis color, ac substantia sanguinis, id est, neque admodum subtilis, & tenuis, neque crassa aut vitiida; quin etiam odor nullus esse oportet, quia sanguis optimus expers est odoris, Quod igitur menstruum his præditum fuerit conditionibus, naturale erit, quantò vero per plures ab hac perfectione defecerit, tantò plura suboriantur mala necessum est. Illud præterea silendum non fuit, menstruam purgationem ad ætatis usque vigorem augeri,

Menstrui substantia. Odor.

Seniorum menses quales.

 floren-

Mulieres quæ probè purgantur, immuniores à morbis sunt.

florente ætate æqualem perſeverare, parumvè auctam, aut diminutam, declinante vero paulatim minui, donec omnino deſinat, & rurſus, ut admodum puellis ſanies tantùm fluit aut ſeroſus ſanguis, ſed copioſior, ita ſenioribus craſſum, nigrum, paucumque exire, & facilè concreſcentem, ætate mediâ medium tenere. Quæ inſuper mulieres pro multitudine ſanguinis menſtrui tempeſtivè purgantur, cæteris à morbis immuniores, fœcundiores, caſtioresq; vivunt, quibus autem parciùs fluunt, his imbecillitas, ſalacitas, infœcunditas, aut concipiendi ineptitudo contingit; Adhæc paucis mulieribus varices, aut profuſio ſanguinis narium accidit, neq; etiam hæmorrhoides, niſi iis, quæ ſæpiùs & cum difficultate pepererunt, quia quæ viris per has partes prodeunt excrementa, fœminis per menſes excernuntur; quamobrem ſi probè repurgentur, cæteris ſanguineis morbis minùs quam viri infeſtari compertum eſt.

Sanguineis morbis mulieres quam viri minus infeſtantur

Menſtruum ſanguinem natura ſua calidiorem non eſſe virili: & qua ratione fœmina abſq; vel ante menſium præſentiam poſſit concipere.

CAP. XIII.

Contr. agitur.

PArmenides & Demetrius ut auctor eſt Ariſt. 2. *de part. animal.* mulieres viris eſſe calidiores exiſtimârunt, quod etiam plerisq; aliis placuit, copia ſanguinis ductis, quâ menſtrua fiunt, cui ſententiæ patrocinari videtur Hippocrates ſive Polybius ſive quis alius fuerit autor primi libri *de morb. mul.* ſub his verbis; *habet enim* inquit, *mulier ſanguinem calidiorem, & propterea calidior eſt quam vir*: Macrobius etiam idẽ omnino ſentit, ita ſcribens; *neq; hoc tacebo, quod cum calor ſemper generationis cauſa ſit, fœminæ ideo celerius, quam viri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius.* Hujuſce autem rei indicium eſſe putant, quod quædam mulieres quibuſdam viris proceriores ſunt, imo omnes ferè citiùs ad incrementum veniunt, accretio autem a nativa fit caliditate, qui enim creſcunt, plurimum caloris nativi habere Hipp. dixerat, ſuperiori capite cit. ſententia; Addunt autem audaciam & iracundiam à calore provenire plurimas vero mulieres viris eſſe iracundiores; quin etiam in ge-

Accretio à calore fit.

in genere rapacium avium fœmellas maribus præpollore, & fortiores esse & ad quærendũ alimentũ ac repellendas injurias promptiores, & venatorũ omnium summus est consensus, leænã quoq; leone esse ferociorem & ursam urso. Quæ tamen omnia infirmiora sunt, quam ut sanæ mentis quemquã eo impellant, ut dubitet de exuperantiã nativi caloris in maribus, in quibus procul dubio cæteris partib. semper excellit, ut auctor est Hipp. *1. de Diæta*, cui summis assensionibus omnes adhærent tum medici, cum etiam Philosophi; sed videamus, quæ sit adversariorum tam firma, constansq; ratio; Mulieres dicunr menstruis abundare idq; non alia de causa, nisi quia, cùm vehementer calidæ sint, sanguinẽ gignunt acrem, & fervidũ, qui ubi excrescit, acrimonia suã irritat ad excretionem; Hęc tamen si paululum invertantur, facilè in ipsos argumentum torquebitur, nam in fœmina redundat quidem sanguis, sed non propter vehementiam, imò propter inertiam caloris, qui superfluum discutere non potens, in menstruam purgationem convertit: ideo n. frigidiorem concessit natura fœminis temperaturam, quò plus appeterent, quam concoquerent, ut fœtui superesset alimentũ, auctã vero sanguinis quantitate, non nisi ex accidenti incrementum capit nativus calor, imò muliebris sanguis ex se frigidior, non antequã in uteri vasis ad periodicã asservetur excretionem, ex suppressione incalescit, & sanguis ipse & corpus universum, quãdiu n. uteri venarum oscula minus patent, ex remorato sanguine incalescit uterus, & reliquo corpori calorem immittit, ut lib. *de nat. puer.* auctor est Hipp. tantoq; majorem, quantò propinquius instat menstruorum tempus, ut in iis fœminis videre est, quibus per id temporis, & manuũ, & pedum plantæ, perinde ac febrientium, calent. Hinc illud est, quod pleriq; affirmant sanguinis virilis parvam quantitatem nutriendo augendoq; efficaciorem esse, quam muliebris multò majorem, quia ille perfectior est, magis coctus, elaboratus, & majori spirituum copiã refertus, quo fit, ut quidquid ingesserint in corporis alimentum facile convertant, superfluum per insensilem transpirationem facilius digerant atq; discutiant. Locum verò primi *morb. mul.* quidam ab Hippocrat. operibus exterminandum esse censent, imò propterea existimant totum librum non Hippoc. esse sed alicujus sectatoris Democriti, aut Parmenidis, quia in eo hæc virorum sententia reperiatur, Hippocrat. placitis planè adversa; alii per calidiorem sanguinem legunt ibi corruptiorem, & putredinosiorem, sed neque hoc placet, quia sequentibus Hippocratis verbis pa-

Positio.

Fœmina plus appetit quam concoquit.

Calor pedũ & manuũ fœminis unde.

Sanguis viri perfectior & plus nutriens.

rum quadrat,& quia fœminarum sanguinem incorruptum, & ex se minimè putredinosum esse, jam superius accuratius retulimus, neque illud vim teli propulsat, nam etsi donemus Hippoc. lib. non esse, omnes tamen in eo conveniunt, ut saltem vel à Thessalo ejus filio vel à Polybio discipulo conscriptus fuerit, qui sanè viri sui temporis magni nominis medici extiterunt, & non solum discipuli verum etiam Hippocraticæ doctrinæ disertissimi assertores, quorum propterea dicta amicè potius interpretanda, quam temerè rejicienda putamus, atque ideo mendum ibi subesse arbitramur, & per calidiorem uberiorem potius legendum, quæ sanè lectio toti seriei convenientissima est, imo ex eadem apertissimè colligitur, addit enim illico autor hæc verba; *Si vero amplior accedens sanguis cesserit, dolor non fit à sanguine neq; calor*, ac si dixisset, habet mulier sanguinem abundantiorem, ac propterea ex accidēti calidior est, quam vir, si vero copia sanguinis cesserit, quia residuū ex se admodum non est calidum, dolor à sanguine non fit neque calor quippe, ut suprà jam prodidimus, mulier quæ ordinatas habet mensiū purgationes, sanguineis morbis min⁹ affligitur, quorū soboles est dolor & calor, quam esse omnino congruam, & à nemine (quod sciam) animadversam hujus loci lectionem asseveranter confirmo, & ab omnibus recte sentientibus approbandam iri confido. Hæc cum ita sint, nihil tamen prohibet fœminam aliquam aliquo viro fieri calidiorem, sunt enim quædam viragines, quæ firmissimos habent artus, neque plus viris sunt excrementosæ, quis enim dubitet biliosam fœminam pituitoso mare calidiorem esse, iracundiorem, potentiorem, ac promptiorem? rapaces vero aves igneo calore præditæ sunt, vehementi, ac sicco, qui in fœminâ frigiditate, & humiditate attemperatus ad operationes obeundas commodior redditur, in mare vero auctus igneus ille calor immodicâ sua intemperie debilitat ac operationibus officit, ut plurimum tamen imò ferè semper testibus ac membris genitalibus fœminæ maribus frigidiores existunt, præsertim in humana specie, mulier enim quantumvis calidissima tamen secundum illas partes frigidissimo viro est frigidior; quod si citiùs ad incrementi statum perveniunt fœminæ, minus tamen crescunt, atque illud propter humiditatem temperamenti fit, quæ magis cedit atque extenditur; hoc propter caloris penuriam, proindeque minores habent ætates, & breviores periodos, quæ etiam causâ est, cur mulierum corpora candidiora sint, molliora, glabra ma-

Hipp. locus restituitur & enarratur.

Fœmina aliqua viro aliquo calidior esse potest

Rapacium avium temperatura.

10 20 30

gis, ac

gis, ac levore perpolita præter caput ac verticem, in quo capilli affatim erumpunt, quia vapores in sublime affluenter assiliunt, in cæteris vero partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet; illis enim usu venit quod in solo palustri, & uliginoso, in quo ob immodicam humiditatem nulli nascuntur frutices, nec virescunt gramina: ubi enim humiditas affluentior est, impotentior redditur calor ac minus efficax, quam ut humorem in crines elaborare possit, præterquam in capite, ubi capilli ob humiditatem longiores nascuntur quam in maribus, & in abditis partibus iis, quæ fratrare virique congressum optare incipiunt. Cæterum mulierem ambidextram non fieri scribit Hipp. ratio est quia non mediocris, sed qui supra communem hominum statum sanguine & spiritu pollet ambidexter nascitur, qualem in lib. Judicum Aoth inclitum filium Gera fuisse legimus, qui, ut in sacris literis est, utraque manu pro dextrâ utebatur: cùm igitur mulier etsi calidissima ad illum caloris gradum venire non possit, ambidextram non vidit, Aponensis tamen se vidisse memorat, sed insuper non calvescere mulieres neque Eunuchos scribunt Hippoc. Galenus, Aristoteles & Plinius, ut antea diximus, propter temperaturæ frigiditatem, tametsi Albertus Magnus libr. *de animal.* & Argent. *in libr. artis medicæ* falsum id putant, exemplo vetularum quæ nudatum habeant caput, & alieno crine tectum, imo Albert. duas vidisse testatur: Insuper neq; podagra mulierem laborare, nisi menstrua deficiant, idem Hippoc. scribit, quanquam enim omnia, quæ ad id faciũt, in eâ videantur concurrere, imbecillitas articulorum, crapula, & Venus: tamen duo posteriora imbecillius, paucum enim semen edit, ideo Venere minus exsolvitur, rariusque crapulâ oneratur, nec sicci adeo sunt ejus articuli, quæ quidem siccitas ad articulorum enervationem facit: sed & mensibus expurgatur, ideo humores non adeo superabundant. Cæterum hoc olim verum esse potuit, ubi tamen non omnino menstrua defecissent, quia parva delicta superioris ætatis mulieres committebant, nunc tamen ob eorum magnitudinẽ nonnullę podagrâ laborare visæ sunt, antequã menses deficiant. At dices, si menstruus sanguis profluit, quia non potest confici, & in membra converti, cur mulieres pinguiores viris apparent, potius enim emaciari debuissent debito privatæ nutrimento? Respondeo, mulieres etsi totum alimentum non perficiant, atque assimilent, assimilare tamen, quantum sat est, ad restaurandum deperditum, & ad augmentum pinguedinis,

Mulier toto corpore depilis cur in capite longiores habeat crines.

7. Aph. 43. Mulier raro ambidextra.

12. Proble. 6 Aph. 28. Arist. 5. de gen. anim. 3 Pl. 11. c. 37. Al. 19 c. 6. Arg. lib. 2. Mulier & eunuchus non calvescit, neque podagra laborat.

Obiectio.

Solutio.

quæ pinguedo augetur propter adiposam mulieris humiditatem facilè concrescentem, non quidem à frigiditate positiva, sed à moderato calore: Facit enim, ut mulieres menstrua habeant, & obesiores sint, non multitudo caloris generantis, sed paucitas caloris discutientis. Si rursus interroges, cur natura non quotidie excernit paulatim hunc sanguinem, quod facilius videretur, & mulieribus minus operosum? rationem reddimus, quia si singulis diebus purgatio illa fieret, conceptionem procul dubio prohiberet, nam unà cum sanguine semen ob uteri lubricitatem prolaberetur; mulier præterea universam vitam cum tædio atque molestia transigeret, adhæc sordidum atque abominabile viris foret, cum hujusmodi mulieribus Venerem exercere, quibus uterus tali excremento madesceret. Superius quidem retulimus, nubiles, & ad generandum aptas esse mulieres, postquam menstruæ purgationes eis contingunt, quod placitum occasionem nobis nunc suggerit, ut antequam huic de menstruo tractationi finem imponamus, prius vocemus in examen, fieri nè possit, ut fœmina concipiat citra menstruorum profluvium; dubitandi ratio est, quia si menstrua purgatio in fœtus usum à natura potissimum dirigitur, cum deest, fœtus fieri non potest, quia deficit ea sanguinis copia, quæ fœtui alimentum futura erat: Ad quam tamen dubitationem, ne multis lectorem remoremur, non menstruantem mulierem dupliciter concipere posse dicimus; uno modo, quia, ut auctor est Aristoteles, fœmina natu grandior mensibus carere potest, cui nihilominus tantum sanguinis in uteri vasa coacervetur, quantum iis, quæ purgantur, post purgationem restare solet, quâ etiam ratione, quæ pepererunt, sive lactârunt, sive non, concipere possunt, priusquam menstrua purgatio recurrat; sed prioribus illud rarò contingit, quia mulieres illæ neque habent debitam sanguinis quantitatem in vasis, neque ora vasorum patentia. Altero modo concipere possunt juvenculæ, quibus nondum menses fluxerunt, si paulo ante debitum menstruationis tempus à viro compressæ sint: Jam enim in iis asservata erat debita sanguinis quantitas, quæ conceptui nutriendo abundantissimè suppeteret. Sed enim nonnullæ, dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus nimirum uteri os statim à purgatione comprimitur; sunt insuper, quibus prægnantibus menstrua usque ad po-

Fœmina citra menstruorum profluvium an possit concipere.

Dupliciter non menstruantem mulierem posse concipere.

Mulieres aliquæ non concipiunt nisi fluentibus menstruis.

10

20

ad poſtremum geſtationis tempus proveniant, ſed hæ utplurimum parvos pariunt fœtus, aut invalidos, & minus vitales, niſi admodum ſanguineæ fuerint; deniquæ viſæ etiam ſunt, quæ ad juſtum tempus fœtum geſtare non poterant, niſi præter has evacuationes per ſectionem quoque venæ cubiti ſanguinem minuerent, à cujus copiâ fœtus alioqui ſuffocabatur, ſicuti nos contingere vidimus illuſtri D. Joannæ Villæ Francæ Comitiſſæ, ac dominæ inſulæ ſancti Michaelis; multis præterea nutricibus, quæ valde ſanguineæ ſunt & victu utuntur pleniori, quamdiu lactant, menſes etiam procedunt, ſed hæc omnia 10 perpaucis, & rarò accidunt, quæ verò magna ex parte fiunt, maxime ſunt ſecundum naturam.

Pregnantibus mẽſtrua fluunt aliquando.

Pregnantibus venam incidere ſæpe oportet.

Menſes nutricibus & lactantibus nonnunquã fluunt.

FINIS LIBRI SECUNDI.

Roderici à Castro Lusitani Philosophiæ ac Medicinæ Doctoris

De natura Mulierum

Liber Tertius

De Coitu, & conceptu.

Quid coitus, & quibus de causis excitetur.

Caput I.

Propagationis desiderium.

Cunctis animalibus, ut superius jam commemoravimus, ingenitum à natura est sui propagandi desiderium, ideo concipiendi organa seminisq; genitalis proferendi animantibus natura dedit, ipsisque genitalibus mirificam procreãdi virtutem, & ineffabilem quendam concumbendi appetitum, cui eximiæ delectationis voluptatisque illecebras copulavit, ut blando hoc naturæ stimulo in Venerem prona generis propagandi causa forent, quo nullum animalis genus deficeret. Hanc maris, & fœminæ conjunctionem ex communi sese copulandi desiderio concubitum atque congressum nuncupamus: Coitus aliis dicitur, Venus, res Venerea, sive Venereus amplexus; de quo nobis in priori hujus libri parte futura indagatio est, quænam ejus causa sit? cur mas & fœmina alter alterius conjunctionem desideret? unde proveniat voluptas, quæ cum illa conjuncta est? cur tanta percipiatur? & num major fœminæ quam viro contingat? quisnam sit illius finis? cui ætati, temperamento, atque naturæ magis conveniat? quis modus tenendus, ut fœcundus con-

Concubitus.

dus congressus sit? quæve salubris congrediendi ratio? Hæc omnia ut accuratius percipiantur, scire inprimis licet, quatuor esse ad fœcundum coitum necessaria inter se invicem coordinata. Primum salacitas est sive appetitus ad Venerem: 2. seminis copia. 3. protuberatio partium in fœminis, erectio membri in viris: 4. & ultimum fœcunditas. Porro excitatur appetitus duplicis illius humoris, prolifici, & serosi titillatu, qui ad sui excretionem turgens in vasis animal vehementer impellit, præsertim ætate florente, & virtute valida; quippe continetur in locellis muliebribus, & virorum partibus genitalibus serosa quædam humiditas (ut supra jam dictum est) acris & mordax, quæ motu suo ad usum & delectationem opidò excitare potis est; perinde ac iis, quibus sub cute acris & mordax succus delitescens ad scalptum stimulat, & vellicatu pungit, motuq; suo ac pruritu scalpendi excitat desiderium: quâ planè ratione humor ille copia redundans, naturâ acris, & pungens, spiritu multo calidoq; refertus, ad sui excretionem animal provocat, quo sanè in motu ob jucundum titillatum, blandumque genitalium partium sensum mira nascitur ad concumbendum tentigo, & incredibilis voluptas: hinc suavissima res censetur concubitus, in eoq; corpus gestit universum, aut quòd (ut in problematis Arist. est auctor) è toto corpore semen profluit, aut quia per eam partem se promit, in quam meatus omnes venæque applicantur, multò cute sensibiliores, adde seminis celerem expulsionem, à quâ fit subitus reditus ad naturalem statum, quem Galenus *1. de causis sympt.* maxime voluptuosum esse censet; his accedit, quod partes in eo actu propriam deprehendunt perfectionem, quâ anteà privatæ erant, quod maximam etiam parit voluptatem: & multo majorem in expulsione seminis, quam in expulsione cæterorum excrementorum, quia materia est temperata, & unitur membris temperatis, sicuti conveniens convenienti: quæ quidem omnia sapientissima natura ex industriâ machinata est, ut propagandi generis causa prona in Venerem animalia ultro ferrentur, ne fastidio superveniente periret animalium generatio: Ut enim Ovidius cecinit:

Quid creat omne genus volucrum nisi blanda voluptas?
Nec coëunt pecudes, ni levis adsit amor.

Quibus adhuc favet pinguedo, & unctura seminis, per quam membra ad propriam veniunt integritatem; ac denique motus spiritus, qui per omnia interiora discurrit, & intima subtiliter tangens corpus

Quatuor necessaria ad fœcundum coitũ.

Salacitas sive appetitus concumbendi unde.

Salivalis humoris natura.

Voluptas unde.

In coitu universum corpus gestit.

Reditus ad naturalem statum voluptuosus est.

Natura industria.

Seminis unctura & pinguedo.

Protuberatio partiũ. extendit ac oſcitare facit. Cauſa vero erectionis aut protuberationis partium eſt valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere ſpiritum flatuoſum,& caliditas renum validorum,& pinguium, trahentium,& tranſmittentium: De ſemine,& quid illud ad generationem conferat, fuſiùs jam ſupra explicatum eſt: Fœcunditatem efficiunt ea, quæ etiã appetitum augent ſpiritus,humor & ventoſitas, quorum (ſi fides Conſtantino ſit adhibenda) appetitus ab hepate potiſſimum eſt, ſpiritus à corde,ventoſitas à calore humidum diſſolvente,& ad membra genitalia dirigente,humor à cerebro (ut quidam ajunt) ſed nos aliter cenſemus,hunc potius à toto promanare. His ita conſtitutis, ſi in memoriã adducas,quæ 1. c. primi libri hujus operis tradidimus, facile perſpicies, quænam ſit cauſa cur fœmina marem tantopere deſideret, & alter alterius ope ad congreſſum indigeat,quia nimirum uterq; generationem appetit,& ſui perpetuitatem, uterq; etiam motum, & originem generationis in ſe continet, neq; tamen poteſt alter ſine altero generare, quia mas in alio gignit,fœmina in ſeipſa, ideo non facultate duntaxat, ſed partibus corporis quibuſdam diſſident, quæ quidem illi ad ſemen emittendum inſunt,huic ad recipiendum, & alendum fœtum. Fuit igitur convenientiſſimum, ad procreationem partes aliquot eſſe accõmodatas,easq; inter ſe diverſas, quibus mas à fœmina differret; nam ſi de toto animali mas,& fœmina dicitur, non tamen quâvis ſua parte potentiâq; idem mas,& fœmina eſt,ſed certa quadam virtute, & parte, ut docta eſt Ariſt.ſententia; haud immerito Empedocles dixiſſe videtur,maris & fœminæ quaſi ſymbolum eſſe, totum verò à neutro proficiſci, neq; ex utroq; eadem ſecedere, ſi quando enim generatio fieri debet,commiſceantur coeantq; neceſſum eſt, ut ex ambobus ſic copulatis unum tandem animal fiat: Ut enim ſacræ teſtantur literæ, *erunt duo in carne una*, ideoq; ibi fœmina adjutorium viri ſimile à divino vate nuncupatur. Altera etiam cauſa eſt,cur alter alterius opem requirat, quòd cum uterq; habeat incompletum principium effectivum, neceſſum omnino fuit, fœminam cum viro convenire,ut quidquid uni deeſſet,alter ſubminiſtraret. Tertia & ultima cauſa eſt, quia oportuit ab utroq; parente materiam immitti, in qua amborum vis ac poteſtas contineretur,&tanquam confluentibus principiorum,& facultatum igniculis tertium quippiam inde gigneretur.

Seminis fœcunditas unde.

Cauſa cur mas & fœmina alter alterius opem requirat.

Vterq; principium generationis incompletũ continet.

Prima ratio ex diſſidio partium

1. de gen. animal. 2.

Secunda ratio à principio effectivo.

Tertia cauſa.

Dub. Vir an fœ-

Sed vir an fœmina in coitu magis delectetur, quærunt noſtri ſeculi ple-

pleriq;,& quæſitum jam olim fuerat Tyreſiâ arbitro, qui quidem fœminis majorem voluptatem adjudicaverat,conſiderans fortaſſis ipſam diutius immorari,ac ut auctor eſt Avicenna,tres in coitu percipere delectationes,primam cum projicit proprium ſemen, & tunc toties delectari,quoties projicit. 2. deglutiendo virile ſemen. 3. cum matrix commovetur;quæ tametſi ita ſint,ſanior videtur illorum opinio,qui putant virum majorem percipere delectationem, quoniam ex prima conformatione calidior eſt, proinde latiores habet vias, & in coitu moratur minùs,quia plerumq; citius effundit,imo (ut ſcribit lib. *de genit.* Hipp.) derepente ſecernit fortiori agitatione, ac turbatione, quam mulieres, quæ etſi longiori tempore delectentur, non tamen ab intenſiori voluptate id fit, ſed quia propter viarum ſtructuram lentiùs emittunt, imò nonnunquam omninò emittere nequeunt, quod eiſdem vehementem, & difficilem irritationem indit,ac multis imponit, exiſtimantibus à calore id fieri,cum potiùs ideo contingat, quia cum viri citius emittant, deſtituuntur ipſæ re inconfectâ; quod non aliter evenit, quam dum in flammam vinum infunderet,primo n. contingit flammam exilire,& per modicum tempus augeri ad vini infuſionem,poſtmodum deſinere. Quin etiam vehementia delectationis mares excedere,indicio eſt maxima virorum exſolutio,quæ non niſi à voluptate fit,diſſertante Galeno:ad hoc ejaculatum à mare ſemen copioſius,& craſſius, ac calidius, & tantò per plures involutiones velocius exiens, quanto expultrix virorum quam fœminarum validior eſt: Quæ cauſa cenſetur, cur in fœminâ habeatur libido criminoſior,& minus excuſabilis, quia minus intensè oblectantur; eſt & alia hujuſce rei non infima ratio,quòd quia mulieres alia virtutum gloria non adeo præſtant,nec ad præclara alia facta aptæ videantur, cùm igitur ejus potiſſima, ac propria operatio ſit,procreatio prolis,quæ vaga Venere præpeditur,ut pudore,atque infamiæ timore, hanc maximè conſervarent, ideo leges humanæ dedecus & infamiam, natura vero verecundiam fœminis ingeneravit, quæ cuſtos eſſet atque tutela pudicitiæ, ut quæ alias virtutes nequeunt exercere, & quibus earum defectus facile condonatur, hanc omnium pulcherrimam omni molimine, induſtria, & circumſpectione tuerentur.

[Margin notes:] *mina in coitu magis oblectetur.* *In coitu fœmina tres percipit delectationes.* *Poſitio.* *Fœminæ longiori tempore, viri intenſiori voluptate delectantur.* *Similitudo.* *1. de ſem. 7.* *Semen viri copioſius & craſſius.* *In fœmina libido criminoſior, & minus excuſabilis.*

Coitus

Coitus finis, & quod sola prægnans mulier virum admittat.

CAPUT II.

SI quæreres ab Epicuro viro alioqui modestissimo, atque optimo, & sui temporis philosopho summo, ecquisnam esset coitus usus in sanitate? nullum profectò responderet; neque is suâ destituebatur ratione, quia existimabat, Veneris etiam moderato usu, & corporis & animi vires labefactari: Et haud multum ab hac opinione diversus fuerat Pythagoras, qui interrogatus, quando congrediendum cum fœmina foret? cum voles, inquit, teipso fieri debilior. Diogenes Cynicus in eâ fuit sententiâ, ut crederet, modestis hominibus Venere utendum esse, non ob copulatam illi voluptatem, sed ut noxam vitarent, quæ à retento semine nasci solet, ut de eo scribit Galenus, ubi in eandem sententiam inclinat. Aliis præsertimque mulierculis ac sensualibus, libidinosisque hominibus videtur Venerei coitus oblectamentum à natura mortalibus datum, ad humanæ vitæ miserias, voluptatis illius tanquam blandimentis leniendas, demulcendasque. Verumenimverò moderatæ Veneris salutarem sæpissimè esse usum, & suadet ratio, & docet in arte medica Galenus, & nos jamjam demonstrabimus, non tamen in illum potissimum finem, quem voluptuarii, & in Venerem putres homines putant, neque solum ad depellendum nocumentum humanæ speciei, de quâ agimus, sed ad sobolis potius propagationem, & sui conservationem coitus fuisse concessus videtur; cui tamen insignes illecebras, ac superflui excernendi cupiditatem copulatam esse voluit industria natura, ut tantò libentius imò avidius inter se invicem conjungerentur. Si enim solâ voluptate, quæ omnium est esca malorum ad congressum, non ductu naturæ, impellamur, futurum omnino esset, quod Epicurus dicebat, ut non corporis modò sed animi vires frangerentur, & unà cum vita perirent, quod etiam ita Poeta significavit:

6 de locis

Coitus usus moderatus salutaris est.

Coitus finis est sobolis propagatio.

Voluptas esca malorũ

Corporis & animi vires ab immoderato coitu franguntur.

10 20 30

Vina sitim sedant, natis Venus alma creandis,
Sed fines horum transiluisse nocet.

At ut rectissimè animadvertit Constantinus Africanus; pauci (prô do-

(prò dolor)coeunt hodie propter prolem, plures propter sanitatem, plurimi propter luxum ac delectationem; ideoque non mirum, si coitus ut plurimum superfluus est. At fortasse Epicurei mulum in medium afferrent, qui ob accessus abstinentiam multo est parentibus, asino, & equâ vivacior, mares itidem passeres, qui citiùs fœminis ob Veneris assuetudinem senescunt. Meminerint tamen aliud esse in totum abstinere, quod corporis sanitati procul dubio officit; aliud temperantem esse, quod perpetuò confert, mulum autem non in totum abstinere, sed minus parentibus salacem esse, sic fœminas passerum maribus collatas; nam si retinetur calidum humidum in loco calido humido, putrescat necessum est, & non quâvis sed pessimâ putredine; qualis corripere solet optimas quasque substantias, ut sanguinem, lac, semen, quod quidem in frigidum venenum abit, cujus vapor cordi accedens minuit respirandi usum, ad cerebrum verò permeans spirituum vias obsepit, & hystericam immotam reddit.

Obiectio.

Solutio.

Coitus abstinentia quo pacto noceat.

Quoniam autem de mulis sermo incidit, obiter excutiendum erit, quænam sit causa, propter quam genus hoc animalium sterile omnino censeatur; Arist. frigiditatem causatur, quia, inquit, asini semen frigidum est, equi calidius, cum igitur mixtum utrumque, vel calidum cum frigido, vel frigidum cum calido est, conceptus evenit; at quod ex iis provenit infœcundum existit, quia in exiguo jam continetur generandi vis corporis asinini. Si obtrudas saltem mulam ex equo hac ratione posse concipere, idipsum inficias ire videtur, quia tota fere illa vis equina est, asini perexigua, asinus igitur gigni non potest, quia exilis ibidem reperitur ejusdem facultas, neque etiam equus, ubi asini materia reperitur, neque mulus, quia is ex æquis utriusque portionibus fit; addit mulam non concipere solum sed enutrire opus esse, quod nequit, quia menstruis caret, utpote quæ superfluam menstruorum materiam una cum urinæ excrementis expellat; quare etsi dicamus gravidam fieri posse, quod ipse jam visum fuisse testatur, non tamen poterit perficere, & edere prolem; marem autem mulum asinum generare posse non negat, quoniam & calidior est, & nihil præter semen generationi confert. Cæterùm Empedocles, & Democritus, quibus hâc in re libentius adhæreo, aliam hujusce rei ex sensuum fide depromptam rationem prodiderunt, quod è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri observatum est, & neutri parentum assimilari, eaque ipsa quæ

Mulorum genus sterile.

Mula gravida iam visa.

Diversa specie terti-

quæ ſunt ita nata, non gignere in omnium animalium genere, quia ex his alia quædam natura procrearetur, & alia ex eâ, atq; ita in infinitum procederent ſpecies, quod (vel ipſo Ariſtotel. dicente 1. *de gener. animal.*) natura, quæ ſemper finem quærit, pro virili vitare contendit. Quod ſi in Cappadociâ, & in Syriâ, ut Theophraſt. & Ariſt. ſunt auctores, mulæ coeunt, & pariunt, non mulæ quidem illæ ſunt, ſed diverſum ac ſui generis animal, alteri tamen ſimilimum.

[...]am gignunt ſpeciem.

Capadocia, & Syria mula concipiunt.

Illud autem ſilentii velariis involvendum non erit, quænam ſit causa, cur in animalium genere ſola mulier gravida admittat marem? de quâ re jam olim interrogata Populea Agrippæ filia, & cur beſtiæ non coeunt, niſi cum volunt concipere, cauſam eſſe reſpondit laſciva fœmina, quia illæ beſtiæ ſunt. Lactantius lib. *de vero cultu*, duas hujuſce rei morales adducit rationes 1. eſt, Deum immortalem hoc humano generi conceſſiſſe, ut fœminæ gravidæ ſine noxâ virum ſuſtinerent, ne alienas mulieres calcare cogerentur; altera, ut mulier gravida renuens virum poſſet mereri continentiæ laudem; quo potiſſimum nomine inter alias conſpicabiles animi ſui dotes integerrima matrona Zenobia Palmerinorum Regina laudanda venit, quæ Obedenatum maritum gravida nullatenus admittebat, modeſtam mulierem non propter voluptatem, ſed prolis cauſa matrimonium celebrare dicens. Sed illius etiam rei naturales cauſæ ſunt, quòd brutorum uterus gravidus valdè extuberet, & propinquus eſt foramini exteriori, ideo mares qui alioqui genitalia magna habent, facile quatiunt, & impellunt plenum uterum, quas moleſtas, & doloroſas percuſſiones brutorum fœminæ ferre nequeunt, ideoque reſiſtunt; Mulieri verò, quæ locos circa uterum habet craſſos, plenus uterus non extuberat, neque genitale humanum adeo eſt durum, & oblongum, ut ab ipſo uterus moleſte percutiatur. Præterea beſtiæ ſenſu tantum moventur ad id, quod adeſt, ideoque elapſæ voluptatis, poſtquam conceperint, immemores à coitu abhorrent, Veneris enim ſenſus illis ſolùm ad prolis generationem datus eſt, minime ad voluptatem, & delectationem, quamobrem ſentiunt tunc temporis noxam ſine delectatione, quod ſi materia abundet, tranſit in pilos, cornua, & ungues, ac reliqua integumenta: atque hinc eſt quod ſomnium coitus nulli animalium niſi homini tantummodo accidat: nam, ut ſentiunt Dinus ac Thuriſanus ſupra caput *de generat. embryonis*, delitia pollutionis nocturnæ ſive ſomnii coitus, ſicuti &

In animalium genere ſola mulier gravida virum admittit.

Morales cauſa.

Zenobia cõtinentia.

Naturales cauſa.

Soli homini ſomnium coitus, & no[...]

10 20 30

uti & quodvis aliud gaudium in somnio apparens, utpote cum somniamus gratulari cum amicis, ad cogitativam, & imaginativam potentiã potissimum pertinet, quare nil mirum si brutis non contingat, quæ cogitativa carent, ac viros infestet, quibus illa per somnium liberius operatur, etiamsi sensus externi ligati sint. Illud tamen probe intelligendũ erit, apprehensionem istius, aut illius objecti etiamsi non præsentis, sed actualiter moventis, utpote quod homo sit cum hâc, vel illâ fœminâ, ad internam potentiam pertinere, cui famulatur expulsiva virtus genitalium, ad quam expulsionem sequitur actualis delectatio in sensu tactus realis: sensus quippe exteriores non semper per somnum privantur omnino spiritu sensitivo, neq; ita sunt ligati, ut forte sensibile non sentiant aliquando aut delectans aut contristans, ut in propatulo est in quibusdam dormientibus, quorum membra, si pungas, contrahuntur, & dolent, neque tamen excitantur à somno; quare mirandum non est, si semen, quod vehementissimum est sensibile, per genitalia membra transiens, quæ subinde exactissimo sensu prædita sunt, etiam dormientibus delectationem inferat. Si verò quæras, an sit consultum mulieri prægnanti viro uti? Respondemus, si non appetat, satiùs esse carere usu Veneris, ne fiat superfœtatio, aut provocentur menses qui causa abortus sint: si verò appetat, & sit in mediis mensibus, uti poterit, quia gravida nil debet desiderare; si in primis, nequaquam, quia eo tempore sunt fœtus quasi recentes fructus, qui quolibet vento decutiuntur, ut scribit Galenus; In postremis, est omninò abstinendum, quoniam, dicente Aristotele, si eo tempore mulier concubuerit, solent exire fœtus muco oppleti.

...cturna pollutio contingit.

Pollutio nocturna qua ratione contingat.

Sensus externi per somnum non ligantur omnino.

Notabilia nonnulla circa coitum.

CAPUT III.

MEdicorum princeps Hippocrates coitum partem quandam comitialis morbi appellavit, propter spirituum ni fallor conturbationem indeque concussionem, quæ à cerebro præsertim fit, in quo epilepsia sedem habere consuevit. Hominem autẽ primi coitus duntaxat pœnitet, augurium calamitosæ vitæ à pœnitenda origine. Scitum est, Demosthenem fœminæ, quam amabat, postulanti ab eodem, ut sui copiam faceret, centum talenta, tanti respondisse, pœnitere non emam.

Coitus est quidã morbus comitialis.

Primi coitus hominẽ pœnitet.

Melancholici libidinoſi

Problema.

emam. Libidinoſiores melancholici ſunt, quia plurima ventoſitate oppleti. Illud non fuerit omnino præter rem dicere, quod etiam Ariſtoteles in problematibus quærit, cur juvenes mulierem, quam primò ineunt, coitu peracto, odio utplurimum proſequantur, cujus rei permutationem magnam, quâ noſtra tunc corrumpuntur corpora cauſam eſſe putant: ideoque ſequentis triſtitiæ ex amiſsâ virginitate, & corporis ac animi operationum permutationis memores, eam fugiunt tanquam hujus rei fontem. Sed hac ratione etiam fœmina virum odio habuiſſet, contrà quam videmus, illam marem, cum quo prius fuit congreſſa, incredibili amore proſequi. Conciliator ductus eorum auctoritate, qui fœminam viro imperfectiorem eſſe arbitrantur, ideo id fieri putat, quia perfectior vir fœminæ conjunctus imperficitur, fœmina perficitur, aut quia materia, cujus vices gerit fœmina, formam appetit, quam aſſequuta quieſcit, hæc vero à materia nihil accipit. Coitum porrò mulieres æſtate magis appetunt, quia ſemen earum frigidum tunc calore temporis contemperatur, ac movetur, in viris autem fit exhalatio, conſumptio, ac debilitas à calore adaucto: hyemis vero frigore vigoratur, & vegetior ac fortior redditur, ideoq; magis appetunt viri hyeme, quam mulieres. Sed enim aſſuetudo rei Venereæ homines reddit libidinoſiores, tum ex memoriâ blandimenti, tùm quia corpus lubricum fit, & meatus latiores maxime adoleſcentibus, quorum membra nondum conſtiterunt; ideo per pubertatem mares ac fœminas ſummopere reſervandas eſſe monet Ariſtoteles quo per totam vitam continentiores degant: nam & in ventriculo aſſuefactio multi alimenti hominem edacem reddit; quibus accedit, quòd per exercitium tractrix roboratur, & valida fit. Hinc teſte Tertulliano lib. ad uxorem facilius eſt virginitatem ſervare, quam caſtitatem, nam facilius eſt non optare, quod nunquam habuimus, quam quo aliquando fuimus potiti, ideoque virgines quæ nunquam coitu uſu fuerunt, non tantopere optant, quia ſolum ad deponendam moleſtiam, reliquæ fœminæ tum hac de cauſa, tùm quia præteritæ voluptatis reminiſcuntur, optant exercitium illud, imò quædam, quæ tribades dicuntur ſeu fricatrices, ſolam fricationem inter ſe amant, & ita infamem actum mutuo inter ſe exercent, cujus flagitii aliquot jam accuſari, & convictas in exilium miſſas fuiſſe diximus; inſuper virgines, etſi appetant, timent illius naturæ ornamenti amiſſionem, quod hymen vocavimus, ſimulque anne-

Vir primo ſibi cognitã fœminam odit, contra fœmina virum incredibili amore proſequitur.

Coitum mulieres æſtate magis: viri hyeme appetunt.

Aſſuetudo rei Venereæ cur homines reddit libidinoſiores.

Sub pubertatem mares & fœminæ potiſsimum ſervari debent.

Virginitatē ſervare facilius eſt quam caſtitatem.

Tribades ſeu fricatrices mulieres quæ.

annexum voluptati dolorém, quem tamen fœminæ jam prȩterierunt. Cur autem coitus cerebrum lædat, pituitosos sanet morbos, causa est quia caput, cùm sit extremum, ubi cessat vis tractoria, Veneris excessum plus sentit, adjuvat cerebri mollities, & dorsalis medullæ concedentium trahentibus testibus, quorum tractoriȩ virtuti solidiora membra non tam facile cedunt, ideo magis evitantur, exhauriunturque, & ideo voluptuarii exhausti creduntur, ut supra diximus, dorsali humore & medullis: quia verò Venus motu excalefacit corporis habitum, vacuatione vero & resolutione siccat, quæ duo sunt potissima pituitæ remedia, idcirco morbis pituitosis medetur; quâ in re sciendum est, illis etiam affectionibus, quas fœmina patitur ex retento semine, aut menstruo sanguine, coitum esse præsidium non contemnendum, quoniam hâc viâ, expurgatur uterus, & immunis fit, quâ etiam dissenteriam coitu, aut superveniente partu sanari, auctor est Hippocrates, quoniam fortassis fit humoris diversio, non tamen adduci possum, ut credam, quod Amatus ait, ante partum dissenteriam omnino salubrem esse, ductus illâ Hippocratis sententiâ, *Epicharmi uxori ante partum dissenteria, dolor alvi, egestiones subcruentæ, mucosæ, ubi peperit statim sana erat, diversionis fortè ratione*: Et quod duæ à se fœminæ visæ sunt, quæ dissenteriâ incurabili laborantes partu superveniente fuerunt liberatæ, nam & nos contrarium sæpè sumus experti, & ratio dictat, ut suo loco dicendum erit, nam etsi diversionis causa aliquando partus sit utilis, quia lochiorum viæ & sanguinis liberæ manent, quibus anteà à fœtu compressus sanguis nec ad uterum penetrare pro alimento poterat, nec ad cervicem, ut foras expelleretur, tunc vero liberè permeat, tamen illud est ubi vires sunt satis constantes, alioquin non potens mulier tolerare duas evacuationes lochiorum, & ventris, ac duas etiam affectiones, partus, seu abortus, & ulceris intestinorum facile succumbit, Major tamen & à priscis jam orta de melancholicis, præsertimq; hypochondriacis dubitatio est, an scilicet eis usus Veneris sit salutaris, qui, uti Galenus & Aristoteles perhibent libidinosi sunt, quia in ipsorum præcordiis flatuum copia excitatur, atque adeo ejuscemodi vitia præcordialia, spirituosa, seu flatuosa nominantur: flatuum vero pars pudendorum meatus distendit, & semen facit pruriens. Quod autem usu Veneris juventur, tribus potissimum rationibus confirmari videtur. Prima, quia Galeno auctore, in opere *de locis affect.* ex retentione seminis

Coitus cerebrum lædit.

Coitus pituitosis prodest morbis. Aliis etiam morbis prodest.

Coitu vel partu dissenteria sanatur.

7. Epid.

Dub. An Venus competat melancholicis.

G. 6. Epid. 3. 2.

Arist. in lib probl.

1. *Ratio.*

Gal 6 de locis c. 5.

fiunt multi melancholici, qui seminis excretione necessario allevātur quando enim retentio alicujus substantiæ est causa morbi, evacuatio illius est medela; exemplo est quidam, cujus eo loci meminit, dicēs: *Quidam uxoris mortem lugens, & à concubitu quo antea creberrime fuerat usus, abstinens, cibi cupiditatem amisit, ubi vero seipsum cogendo plus cibi ingerebat, protinus ad vomitum excitabatur, mœstus etiam apparebat: verum hic ad pristinam consuetudinem rediens quam celerrime liberatus fuit.* Secunda ratio est, quia per Venerem flatus cum semine excernuntur, & ipso congressus calore discutiuntur, detruduntur que ex hypochondriis; sublevantur ergo hanc ob causam, ut etiam ructibus sublevari certum est. Tertia ratio ex voluptate Venerea desumitur: cum enim melancholici metu, & mœstitia maxime affligantur, evenit, ut voluptate reddantur alacriores, atque adeo melius habeant. Ex alterâ tamen parte est, quod Venus refrigerat & exsiccat, exhauritque spiritus, idcirco adversissima melancholicis esse videtur; Nam melancholici frigidi sunt & sicci, jhorosi, & flatuosi, ac spirituum bonorum inopes.

Positio. Quocirca sic statuendum videtur, eis quidem, qui ob retentionem corrupti seminis, facti sunt melancholici sive Hypochondriaci, sive non, dummodo non sint adhuc admodum debiles in essentiâ, haud dubie Veneris usum esse convenientem; nam uti antea diximus, affectus ex repletione sanat evacuatio, cum qualia oportet excernuntur, hoc est, propria cujusque morbi materia & causa: Aliis vero omnibus melancholicis noxia est Venus, nisi forte admodum moderata, & rara nondum debilibus: his enim, non quod propriæ materiæ sit evacuatio, sed ob flatus discussionem, & alacritatem aliquam, levamen quoddam affert, sed neque id magnum neque firmum, imò si quis leviusculo illo solatio allectus Venere ulterius utatur, recidet in longe majorem noxam, ob refrigerationem, exsiccationem, & spirituum resolutionem: etsi qui sint jam per essentiam debiles, quales eorum multi existunt, non à longâ duntaxat & multâ, sed à quantulâcunque Venere maxime lædentur, neque id solum paulo post, sed mox ab ipso congressu deterius se habere sentient. Denique cum varia animalium genera variis suæ ætatis temporibus coitum appetere incipiant, nam ovis, & capra ad primum ætatis annum, vacca, & equus cum duos habent dentes, quod ut plurimum fit ad annum secundum cum dimidio, porcæ circa sextum mensem, canis ad octavum, homo eo tempore ge-

Varia animalia diversis temporibus coire incipiunt

re generare incipit, quo anteà pubescere diximus viros, fratrare mulieres quod à 14. ad 60. usque plus minusvè durat, tametsi, ut à plerisque scribitur, Phares vivebat annum nonum cum genuit Ezron, & Salomon 11. annos natus genuit Roboam. Nam Roboam annum 40. vitæ agens patri Salomoni successit, Salomon autem cum vitam & regnum deseruit, erat annorum 52. cum anno ætatis 12. regnum susceperit; Achaz etiam decennis procreavit Ezechiam, ut colligere est 4. Regum 16. quomodo vero gignendi periodus in mare & fœmina finiatur infrà patebit.

Homo quando incipit generare. *2. Reg. 14. 3. Reg. 11. Lib. 4. c. 8.*

Quibus, quo tempore, ætate & temperamento coitus conveniat, aut noceat.

CAP. IV.

FRequens & inordinata Venus habitum corporis dissolvit, senectutem accelerat, canos maturat, nervorum incontinentiam, podagram, arthritidem, tremores, sensuum hebetudinem, intellectus ac mentis torporem, malum corporis habitum, succorum cruditatem, visus, auditus, cerebri, ac ventriculi debilitatem, mejendi difficultatem, consumpto nimirum humore oleoso, quo natura prostatas respersit ad urinæ vias lubricandas parit, vires resolvit, imbecilliores q; reddit, quia plurimi spiritus vitales unâ excernuntur, pallorem inducit, sensuum etiam internorum imbecillitatem, oblivionem, artuum tremorem, pravum halitum, renum, & vesicæ dolores, dentium cruciatum, ac denique omnes corporis ac animi infirmitates parit: præterea multus adolescentiæ coitus reliquis ætatibus semen imbecillum, aut corruptum efficit, ob vasorum spermaticorum cœptam imbecillitatem, neque solùm læditur à prædictis corpus quod voluptate multâ Veneris motus acrius intenditur, & subinde corpus dissolvitur, sed quod à crebro concubitu multa fit nativi spiritus atq; caloris dissolutio, in eo n. plurimum seminis excernitur, in quo ista continentur, & tandem continuato tractationis motu non solum quidquid in testibus & vasis seminariis continetur, sed quidquid in proximis erat venis testes trahunt, & hæ rursus ab aliis, donec nutrimentum partibus solidis aufertur, & tandē pro semine verus cruor excernitur, ac repentina mors nonnunquam

Inordinata Veneris nocumenta.

Sanguis pro semine excernitur.

Venere consumpti.

quam sequitur, qua ratione Cor. Gallum & Q. Ætherium equites Romanos in Venereo actu expirasse, Plinius lib. 7. auctor est, & Bertrandum Ferterium Barchinonensem Hispanum, ut scribit Jovianus Pontanus in opusculo de obedientiâ, quod pariter cuidam studioso Salmanticæ paucos ante annos contigit: inde etiam macies, pallor corporis, & virium defectio: potissimum autem nocet refrigeratis, inanitis, exsiccatisque corporibus, imbecillibus, senibus, aut adhuc junioribus: quin etiam coitus, si cum puellâ nimis pusilla exerceatur, proprietate quâdam semen corrumpit, uti & si quis morbo cerebri laboret, cordis, hepatis, lienis, renum, vasorumve spermaticorum aut testium, quæ ferè omnia Galeno 2. *de sanit. tuend.* ferimus accepta: Hinc Democritus Veneris raritatem commendabat, & Celsus concubitum frequentem dissolvere dicebat; Et Aristot. plurimum coeuntes parum vivere, ac cito senescere, ideoque mulus longioris est vitæ, equâ, & asino à quibus genitus est; sic castrati plus vivunt, quam non castrati, & fœmina ex accidenti plus quàm masculus, cum tamen ex naturâ masculus non castratus sit longioris vitæ, quam fœmina, quia calidior, in calore verò stat vita hominis: de quo quidem immodico atq; effrænato coitu Claudianus ita cecinit:

Quibus potissimũ nocet Venus.

Lib. 1. c. 7. **Semen a quibus corrumpatur.**

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis, hebetat caligine sensum,
Membraq; Circæis effœminat acrius herbis,
Blanda quidem vultu: sed quâ non tetrior ulla.

E converso moderata Venus plurimas secum affert commoditates, quia corpus recrementis plenum inanit, excitat, & auget seminis instrumenta, indurata mollit, meatus dilatat, pituitam expurgat, impeditam mentis vim explicat, iras remittit, unde melancholicis, mœstis, furiosisque convenit, interdum comitiali morbo laborantes sanat, capitis gravitatem & dolorem emendat, emaciatos recreat, ægre spirantibus opitulatur & cibi cupiditatem amissam restituit, ac nocturnas pollutiones depellit; præsertim autem pituitosis morbis succurrit, itaque ut læditur natura nimio alimento, & nimis modico, mediocri servatur, ut etiam offenditur nimio motu & nimis modico, mediocri recreatur; sic nimia Venus nocet homini, moderata conducit, sicuti demum *Omnibus in rebus modus est pulcherrima virtus*: quamobrem saluberrima Venus censetur, si justis intervallis moderatè exerceatur eatenus,

Venus qui-

tenus.

tenus,dum corporis vires non lædat, & levitatem corpori inferat, ac alacritatem,& meliorem iili habitum concilìet, potissimumque ætate florentibus,iisque,qui calido, & humido sunt temperamento, succulento,ac optimo corporis habitu constantes (quos quadratos vocant) iis enim teste Celso præallegato, rara Venus corpus excitat, imo animam exhilarat,iram ingentem remittit, & plurimas pituitosas melancholicasque ægritudines ausert,vertiginem tollit, seminis fumositates ac vapores à cerebro divertendo. Ideoque salubrius cæteris indulgere Veneri poterunt modo intervallo tàm longo repetita sit Venus,ut neque(uti diximus)resolutio aliqua inde sentiatur,neque languor, aut dolor,sed homo seipso quodam modo levior sibi factus ac melius respirare videatur; quod ut plurimum fiet,si bis in septimana celebretur: frequentior enim languorem imbecillitatemque afferre solet non solum viro,sed etiam fœminæ, ut videre fuit in conjuge illius Tarraconensis,quæ ut in historiis est, apud Arragoniæ reginam marito litem intendens atque conquesta, quod cum illa decies in die congredi solitus esset,effecit, ut capitali supplitio imposito, hoc imposterum ne faceret,prohiberetur: neque satis video, an magis hanc mirari possimus, quæ, cum fœmina sit alioqui insatiabilis, ut refert Salomon, tamen de hâc re querimoniam excitaverit; an juvenculam illam germanicam, quæ, ut refert Mizaldus, unâ nocte triginta quinque seriatim militibus prostitit, aut Proculum Cæsarem, è quo centum germanicas virgines intra quindecim dies concepisse ferunt, decemque ex virginibus unâ nocte fœminas reddidisse, aptus omnino Imperatrici Messalinæ vir, quæ etsi centies à viro calcaretur, ut erat prostitutæ libidinis mulier, defatigari se dicebat,non satiari, quæque hanc planè regiam existimans victoriam,eligit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam, eamque die ac nocte quinto ac vigesimo concubitu superâsse, auctor est Plinius; narrant Herculem quinquaginta virgines una nocte oẽs mulieres reddidisse, & herbâ ajunt Indicâ tantæ virtutis esse ut ea comesta quidã ad 70. coitus processerit: sed isthæc inauditæ libidinis exempla insectari, hujus loci non est, crederem equidem hos semen non emittere, sed quandam duntaxat exhalationem: Est etiam raræ libidinis exemplum, ac penè inauditum, ut Cœlius narrat cujusdam, qui quo pluribus afficeretur plagis, eò impetuosius, ac ardentius in concubitum præceps ferebatur, proinde precibus flagellari expo-

bus salutaris.

Moderata Ven. utilitates.

Intervallũ.

Veneris termìnus.

Effrenata libidinis exempla.

Iuven. Sat. 6.

Tacit. libr. ii.

Plin. lib. 10 c. 61. 10. lib. c. 63

10. Anti. lect. c. 15.

P scebat,

ſcebat, nec ſcires utrum affectaret avidius verbera an coitum, niſi quod illorum menſurâ libidinis voluptas conſtabat, unus mortalium, qui eorum impetu in ſupplicium ferretur ac delicias: contraxerat aſſuetudinem depravatam, quod ita à puero aſſueſceret, communicatâ ſtupri fœditate inter æquales, poſtea ſibi infeſtus vitium improbabat & ſequebatur. Redeo nunc unde digreſſus fui ad præcepta, quæ in Venere ſunt obſervanda; qui concubitu ſperatæ prolis deſiderio utuntur, iis frequentior rariorve eſſe non debet, quam res exigit, utrumque enim fœcunditatem impedit, quippe ſemē profundere immoderatius, vires exhaurit, & ſpiritus depopulatur, diutius vero, quàm par eſt, cohibere; & à congreſſu deſueſcere, ſeminis efficaciam, virilitatemq; minuit; neq; etiam oportet, ut exerceatur, niſi quando omnium exceſſuum mediocritate corpus fuerit conſtitutum, quando ſcilicet, nec ſupra modum plenum neque vacuum extiterit, nec nimio calore aut frigore, nec nimiâ ſiccitate aut humiditate affectum, nam repleto nocet Venus agitatione multa, quæ cruditatum cauſa eſt; inanito vacuatione officit; calefactum motu inflammat, refrigeratum ſequenti refrigerio offendit; Quod ſi in his peccare contigerit, tolerabilior erit exceſſus, ſi calefacto potiùs quàm refrigerato, humectato quàm exſiccato, pleno quam vacuo corpore contingat. Nam ex Galeni decreto cruditas, & repletio, facilius emendantur, quam arefactio, & maraſmus; ſed utrumque periculoſum, quidam enim repleto ac diſtento corpore rem habuit cum meretrice, ac repente expiravit, ut refert Alexandrinus. In die etiam purgationis à re Venerea cavendum omnino eſt, non enim fert natura duplicem vehementemque reſolutionem; Pinciæ leviſſimo morbo affectus alius imprudens coivit, & eadem die obiit, eſſet igitur optandum, ut medici de hac etiam re eos, qui catharticum ſumunt, admonerent. Quâ verò diei horâ coeundum ſit, non ſatis concordes ſunt auctores, nam Hippoc. & Galenus præſcribunt auroræ tempus, quoniam peracta concoctione oportune excrementis omnibus purgatur corpus, quam cauſam præter foraminum apertionem eſſe puto, cur jejuni celerius concumbunt; quod etiam inſinuaſſe videtur divinâ vir ſcientiâ Hippoc. in ea ſententiâ, in quâ luculenter, & argutè humani victus ordinem diſponit; *Labor, cibus, potus, ſomnus, Venus, omnia moderata*, ubi apertiſſimè jubet, ut labor cibum, cibus potionem, potio ſomnum, ſomnus Venerem præcedat: Aliter tamen Paulo & Aetio viſum

Coitum quæ impediant.

Repletio quam arefactio facilius emendatur.

Repletus à re Venerea abſtineat.

Quâ diei hora concūbendum.

Ieiuni celerius concūbunt.

Lib. 1. c. 35
Lib. 3 cap. 8
Victus ordo.

ſum

dum fuit, ante somnum concumbendum, & post cibum, ut succedens somnus absumptas reparet viri vires, fœmina vero semen genitale illapsum facilius ac fortius retineat, & quiete ad conceptum paret. Oribasius timens non minus inanitionem, quam repletionem, vult expergefactos primum alvum vesicamq; purgare, purgatos levi jentaculo muniri, ita mutuo congredi; quod si quis à prandio prurire inceperit, & in Venerem ferri, cessare tantisper oportere, quoad alimentum constiterit, si vero à cœnâ, paululum prædormire: Avicenna ex consuetudine petendum docet quo tempore corpus cujusq; levius redditur. Nobis ita de tota re statuendum videtur, ut salutarius commodiusq; quis congrediatur à somno, & post cibi confectionem, quàm ante somnum, & à cibo, vel saltem ubi aliquantulum somni accesserit, & leviorem ventriculum senserit homo, quod ferè sub auroram fieri expertum est, & tunc securè concũbi posse, si præsertim, quod reliquũ est antelucani tẽporis, somno iterũ & quiete transigatur, sic nec cruditas noxã, nec lassitudo languoré afferet; sed adhuc salubrior, & ad generandũ prolem aptior concumbendi ratio erit, & multò utilior, si alvus, vesicaq; prius exonerentur, sed maxime vesica, ea n. intentâ parum probe concubitus procedit: non proinde existimes semẽ à proximâ cœnâ, sed multò antea, & confectũ, & paratum in vasis fuisse, alioqui oporteret homines post quamvis cibationẽ coire, non minus quam excernere; interdiu vero deterior est coitus, nocturno aut matutino tutior. Porro tempus anni ad prolificum concubitum idoneum est ver, potissimum verò cessantibus aut incipientibus menstruis, tunc enim & si quã opus, ut semẽ adhæreat, asperitas adest, nec ab influentis sanguinis copiâ semen eluitur, quia paulatim jam effluit, nec tamen quod satis est ad alendum deest: Qui verò in mensium fluxu concubitus exercetur, exitialis omnino & pestifer est, tum iis qui commiscẽtur, tùm fœtui, & si forte in menstruis posita mulier conceperit, plerumq; invalidus, impurus, morbosus, minimeq; vitalis, vel sordidus, tetraq; lue madens fœtus, qui sic generatus est, prodeat oportet; Fieri enim non potest, ut qui sanguine jam vitiato gignitur, non etiam vitiosus aut ulceribus plenus nascatur, unde psoræ, lepræ, elephantiases, impetigines, alphi, cutis, & faciei decolorationes apparent, quamobrem toto menstruationis tempore, coitum in lege interdictum fuisse credibile est. Sciẽdum præterea, quod tametsi ex retento semine noxa non exigua corpori accedere posset,

Propositio auctoris.

Sub aurorã concumbendum.

Coitus vesica intenta parum probe procedit.

Coitus interdius nocivus.

Tempus anni.

In mensium fluxu coitus exitialis fœtui & parentibus.

Ex coitu menstruata incommoda

Plura incommoda ex immodica Venere quam ex dimissa.

nam viduis majoribusque natu virginibus religiosis, & caste viventibus in utero conclusum refrigeratur, & in pessimam qualitatem conversum intolerabiles generat cruciatus, & quamplurimas ægritudines; tamen ex venereorum usu, gravius ac sæpius, quam ex ejus intermissione corpus læditur, quoniam ad intemperatæ cupiditatis libidinem plerique omnes sunt proclives, qua ratione ad vitam præferimus vinum aquæ, sed quia plus in vino peccatur, pluribus vinum quam aqua obfuit. Illud insuper requiritur, ne corpore nimium commoto, aut laboribus & vigiliis fatigato, aut animi perturbationibus affecto Veneri operam demus, ex his enim aut virtus plurimum exsolvitur, aut cruditas generatur: Sunt, qui referant mulierem, si in coitu ploret, non posse concipere, quod etiam facit timor, mœror, & immodica ira, est etiam sterilis, & inanis invitus coitus; nam ut auctor est Aetius conciliat amor genituram, amare igitur mulier debet, & prolis desiderio affici, ut concipiat: Impeditur etiam conceptus, si mulier clunes nimium retractet atque agitet, ut notavit Lucretius. Immodicus etiam coitus, aut nimis ardens infœcundus est, quia in illo semen non emittitur, ideoque meretrices non concipiunt, in hoc prius effluit, quam oporteat, ideo lascivus Poeta expetens in coitu tarditatem, inquit, *Crede mihi Veneris non est properanda voluptas*, & alibi: *odi concubitus qui non utrinque resolvunt*. Et ut uno fasce multa complectar, omnes animi passiones sunt omnino avertendæ horâ coitus, non enim solum ad concipiendum confert tranquillus animus, sed etiam ad bonos edendos conceptus: quapropter spurii magnâ ex parte sunt pravis moribus, quia concipiuntur, parentibus vel timentibus, vel animo male affectis: qua ratione etiam in Germaniâ vilissimo in pretio habentur, ut principum spurii ad nulla publica munia admittantur, nisi gratia aut privilegio particulari; hinc etiam fit, ut sapientum filii ut plurimum rudes, stupidoque ingenio nati sint, ut in proverbio est, quia viri docti dum concumbunt, magnas ferè semper curas gerunt, neque animo sunt tranquillo, unde mulieres vel non concipiunt, vel conceptus hebetes ac pravos edunt. Sunt etiam quædam vinorum genera, quæ sterilem coitum faciunt, quale tricænium creditur.

Similitudo.

Affectiones aut perturbationes in coitu conceptum impediunt.

Invitus coitus sterilis.

Meretrices cur non concipiant.

Spurii pravis sunt moribus.

Spurii in Germania admodum viles sunt.

Sapientum filii cur plerumque rudes.

10 20 30

Quæ

Quæ in ipso coitu observanda.

CAP. V.

Quæcunque hactenus prodidimus, in eum finem diriguntur, ut publicis personis ac probis viris ritè consultum sit, si quando posteritatis avidi de rectâ ad tuendam valetudinem, & prolem generandam congrediẽdi ratione medicos interrogaverint; quod quia frequenter usu venit, ne irritus congressus sit, observare oportet, ut vir, cum in amplexum conjugis venerit, omni illam deliciarum, omni blandimentorum genere excipiat, molli etiam complexu fovebit, demulcebit, titillabit, nec ex abrupto in agrum naturæ irrumpet, sed sensim irrepat potius, lascivis, quantum conjugalis modestia tolerat, verbis, lasciviora oscula commiscendo, genitalia, & mammas contrectando ut flammam ipsa accipiat, & ad Venerem intendatur, sic enim demum proprii seminis excernendi, & virilis unà concipiendi desiderio fremit, & ardet uterus, hæc si inflammandæ mulieri non sufficiant, adhibeantur, quæ suo loco dicenda sunt, fuerit tamen multò utilius, si non imaginatione, visu, aut lasciviis appetitus ad coitum generetur, sed urgente copia seminis ad Veneris usum impellamur: Tu autem ex supra dictis jam facile colligere potuisti, quâ ratione ad coitum appetitus excitetur, & quatuor ad grande hoc opus requiri, imaginariam cupiditatem, affluentem succum, spiritualem substantiam, & flatuosam materiam; quorum cupiditas ex deprehenso rei delectabilis, & concupitæ simulacro excitatur, quâ quidem percepta in spongiositatem, quæ in medio glandis colis apparet, cupidinis spiritus confestim subit; ac 3. alia vis, quæ huic obtemperat, genitalis seminis materiam à seminariis meatibus peculiari titillatione concitatis movet, cujus portio à calore agente in flatum vertitur, à quo præterquam quod ad ejaculationem facit, genitalia extenduntur, virorum nimirum rigescunt intumescuntque, fœminarum fatiscunt, & tunc, si quod à parente semen prolificum excidat, uterus undique complectatur, & ita avidè retineat, atque adstringat, ut ne minimum seminis exire permittat, conceptus dici meretur, de quo sequenti tractatione scrupulosius perscrutabimur.

Congrediendi ratio.

Quatuor libidinem movent.

Cupiditas ut excitatur.

Cupidinis spiritus.

Qui tamen ut felicius procedat, dum invicem congrediuntur, ponatur

Situs in coi-

natur mulier in dorso, cruribus benè divaricatis, & acclivibus, ut os vulvæ elevetur ad illam, quæ ibi est concavitas uteri, quia tunc directe in ipsum projicitur semen; quando enim disponitur in latus non fit conceptus quia in colli matricis latus semen projicitur, neque etiam quando stat mulier, quia extenditur uterus, & constringitur os ejus, sic ut non recipiat, & si recipit, effunditur propter extensionem; caput vero paululum dimissum mulier habeat, omniaq; secundum naturam fiant, donec vir semen ante ostium vulvæ emittat, non enim intus, ut quidam opinantur, sed ante ostiolum magnâ ex parte utrorumq; oblectamento excernitur, unde ab utero avidissimè trahitur, si calidum & modicè temperatum est. Cum vero fœmina instare proprii seminis effluxum ex titillante voluptate perceperit, virum eâ de re admonebit, ut eodem si fieri possit temporis articulo, & ipse semen suum ejaculetur, & ex seminis concursu conceptus fiat, fœtusq; tandem prodeat, quod felicius adhuc succedet, si non statim ab opere peracto sese à complexu muliebri vir separet, ne aer in uterum adhuc hiantem subeat, seminaq; corrumpat, antequam planè commixta coierint; quieta digresso viro se continebit mulier, cruribus decussatis, & molliter in altum sublatis, ne motu decliviq; situ semen prolabatur; contineat se tū temporis à sermone, præsertim contentioso, tussi, & sternutatione, ac, si fieri possit, somno se tradat. Rationi, experientiæ, ac pudicitiæ penitus adversatur Lucretii sententia dicentis:

situ observandus.

Semen non intus, sed ante os uteri ejicitur.

A concubitu mulier quaratione se gerere debeat.

Abstinendū à tussi & sternutatione.

> *Nam more ferarum*
> *Quadrupedumq; magis ritu plerumq; putantur*
> *Concipere uxores.*

Quoniam mulier posteriùs inita, præterquam quod indecens ac impudicum id esset, non recipit semen nisi inter labia vulvæ, quia spissitudo natium impedit membri ad os matricis porrectionem; ut mirari satis non possim Mercurialem, qui cum Paulo in eâdem omnino fuit sententia. Multò tamen æquius atque probiùs modestiam, & utilitatem respiciens Aristot. *in œconomicis* jubet uxori appropinquandum esse cum magnâ modestiâ, & temperantiâ; *sit*, inquit, *pudor in verbis, in operibus vero fas, atq; honestas, nec partes quatiant sine verecundia ac pudore, hæc enim meretrices ad mœchos pati decet*; quæ sententia digna profectò visa est, ut eâ tractationi huic finem imponamus, in quâ, quoniam modestis auribus fortasse parum grata quantumvis necessaria fuerit, hactenus

Modestia, & pudicitia in coitu servanda.

tentâsse

tentâſſe ſit ſatis; ſi quid tamen minus pudicè dictum ineſſe videatur, haud minus tamen ob id ſeriæ & perneceſſariæ tractationis vim retinere debet, ſiquidem non ad laſciviam, ſed utiliſſimæ rei dilucidationem urgente neceſſitate & rerum ſerie dicta ſunt.

Poſſintne diverſa genere coire.

CAP. VI.

Bruta ex hominibus, & viciſſim homines à brutis poſſe concipere plerique omnes difficilius non putant quam ex diverſis brutorum ſpeciebus (quod ſæpe evenit) conceptum fieri, ita ex tauro, & Paſiphae Minotaurum natum fabulantur, & Plutarchus in Parallelis refert, ex Ariſtonimo, Demoſtrati filio, cum odiſſet mulieres, & cum aſina rem haberet, formoſiſſimam puellã nomine Onoſcelim natam; pariter ex Fulvio Stello, & equa aliam puellam pulcherrimam, quam Eponam ſive Hipponam nominarunt, neq; id mirum exiſtimant, ſiquidem in homine, & brutis naturalis appetitus idem eſt, naturæ ex delectatione eadem provocatio; virtus attractiva uteri ſubinde in hominibus, & brutis omnino ſimilis. Illa tamen acclivior ac ſcopuloſior ſemper ſapientiæ ſtudioſis viſa controverſia eſt, poſſintne dæmones cum hominibus rem habere, de qua re maximam apud ſcriptores reperio diſſenſionem; nam Pſellus apud Pium voluptatem ac corpus dæmonibus tribuit, imo valde pati poſſe retur, adeo ut nonnulli ſemen jaciant, à quo puſilla animalia generentur, habeantq; excrementa, & membra genitalia, ac ſubinde nutriantur, alii inſpiratione per arterias, alii humorem non ore, ſed ſicuti ſpongiæ, & oſtreæ exugentes extrinſecus adjacentẽ; ſex inſuper dæmonum genera numerat, igneum, aereum, terrenum, aquatile, ſubterraneum, ac lucifugum ſeu tenebroſum. Non multò diverſa ſunt, quæ diſertiſſimus Lactantius 2. divinarum inſtitutionum prodidit, ſic ſcribens; *Cum numerus hominum cœpiſſet increſcere, providens Deus ne fraudibus ſuis Diabolus, cui ab initio dederat terræ poteſtatem, vel corrumperet vel diſperderet homines (quod in exordio fecerat) miſit angelos ad tutelam cultumq; generis humani, quibus ante omnia præcepit ne terræ contagione maculati amitterent dignitatem ſubſtantiæ cœleſtis, ſcilicet id eos facere prohibuit, quod ſciebat eſſe facturos, ut veniam ſperare non poſſent: itaq; illos cum hominibus cõmorantes dominator ille terræ fallaciſſimus conſuetudine*

Bruta ex hominibus cõcipere poſſe.

Naturalis appetitus idem in homine & brutis.

Dub. Dæmones cum hominibus an poſſint coire.

Sex dæmonum genera.

Lactantii ſententia.

De dæmon. vide Card. 19. de ſubtilitate infin. Et 16. de varietat. rer. cap. 103.

Line numbers in margin: 10, 20, 30.

tudine ipsâ paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congressibus inquinavit, tum in cœlum ob peccata non recepti ceciderunt, sic eos Diabolus ex angelis Dei suos fecit satellites: ita videtur interpretari Lactant. Locum Genesis: *videntes filii Dei filias hominum quod essent valde pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant*, intelligens ibi per filios Dei angelos custodes. In quam etiam sententiam pedibus discedunt Athenagoras Philosophus, & Tertullianus, tametsi alii ibi per filios Dei Dæmones incubos intelligunt, propter naturam spiritualem, unde & primo Job dicitur, Satan fuisse inter filios Dei; Alii intelligunt filios judicum vel potentum, quia dictio Elohim, quæ ibi ponitur, interdum accipitur pro Deo apud Hebræos, interdum pro Diis in plurali, & pro judicibus, ut Lyra notavit, ex quâ conjunctione angelorum cum filiabus hominum non solum gigantes, ut ex eodem loco colligitur scripturæ, sed etiam Dæmones sylphes, qui etiam vocantur heroes, lemures, penates, lares, genii, larvæ, parvæ personæ sive pygmæi, genitos fuisse putant, ac demum sex illa dæmonum genera, quæ supra connumeravimus, qui non potentes in cœlum ire, juxta cœlum commorentur, quorum vim putat Plato trajicere humana ad Deos, & divina ad homines quasi delatores hinc precum inde donorum, eisque singularum mundi regionum gubernacula distributa esse, neque vero gentibus duntaxat aut provinciis, sed singulis nobis addictos esse curatores dæmones, qua ratione Socratis Dæmon celebratur ab eodem; quæ quidem quamvis ad sacrorum imitationem Plato edisserit, in hoc peccare videntur, quod nusquam bonos dæmones à malignis sejungat, quos etiam vocant gnomos, & terrenos spiritus, non quod veri spiritus existant (quia sanguinem, & carnem illis tribuunt, ac post longam vitam morti obnoxios esse dicunt) sed quia illis comparantur propter similes artes, & industriam, quam cum illis communem habeant, & sunt qui credant magnos thesauros sub terra habere, & servare; aliquando iis, quibus apparent infestos esse, quos larvas dicunt, alios bonæ fortunæ præsagos, ut plurimum honestos, bonosque homines mirifice diligere, improbos vehementer odisse gentilitas credidit, & lares vocabat, inter quos & Diabolum, hanc putant differentiam, quod iste non moriatur, quod vero sanguinem & carnẽ habet semel mori necessum sit, ex quorum etiam spirituum semine gigantes natos esse dicunt, qui in terra fuerunt. His accommodant elegantissima illa Virgilii carmina.

Athenagoras philosophus.

Dæmones sylphes, pygmæi, sive lemures.

Platonis placitum.

Platonis & Lactantii sententia improbatur.

Inter gnomos & diabolum differentia.

Igneus

Igneus est illis vigor & cœlestis origo *Aeneid. 6.*
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras
Respiciunt, clausæ tenebris, & carcere cæco,

Illa tamen opinio prorsus est rejicienda, nam etsi sacra scriptura Michaelem Hebræorum principem constituat aliosq; angelos aliarum gentium præsides Danielis 10. subindeque historiis proditum sit, primi parentis custodem angelum dictum fuisse Razielem, Isaaci Raphaelem, Jacobi Pelielem, Moysis Metraton, qui & ipse inferioris mundi præfectus dicitur, & ita reliquis hominibus angelos custodes concessos, tamen spiritus incorporei, de quibus Lactantii sermo est, fœminarum amore non tenentur, nec ex illis generare possunt, cupiditas enim suam originem ac radicem inferiorem habet, ubi enim non sunt partes generantes, nec etiam Venereus appetitus esse potest; ubi neq; cibus, neq; potus est, ibi nec etiam semen; ubi deniq; nulla est necessitas perpetuandi, aut regenerandi, ibi natura neque posuit desiderium coeundi. Quare potius ibi per filios Dei intelligendi sunt homines, qui Deum cognoscebant, & descendentes de Seth, qui à patre suo fuerant instituti in cultu divino, & veram profitebantur religionem, tales enim sacræ literæ solent appellare filios Dei; ut: vocavi filium meum ex Ægypto; Israel filius meus; Ego dixi, vos estis filii Dei, & omnes filii altissimi, sed sicuti homines moriemini: Per filias verò hominum, filias gentium, & fœminas corruptas intelligere oportet præsertim filias Cain, quæ erant curiosæ, dissolutæ & lubricæ, & cum illis præceperat Seth filiis suis ne contraherent matrimonia, sicut præcepit dominus filiis Israel ut non contraherent cum mulieribus Cananæis. Alii inter Dæmones succubos, & incubos esse arbitrantur, succubos igitur ex viro posse genituram concipere, & mox in incubum mutatum eandem genituram in uterum mulieris projicere, ac ita ex eâ hominem generare, quod etiam vanum, & anicularum fabulis omnino simile est: Si enim possibile id esset, quot ferarum monstris tanto tempore humanum genus, seminum permixtione per dæmones in brutis & homnibus factâ, infestatum esse à tanto sui hoste vidissemus; Adde illud, quod suprà jam prodidimus, semen statim extra vasa corrumpi, & infœcundum reddi; nemo itaque potest concipi, aut originem capere absque copulâ

Loci scripturæ enarrantur.

Spiritus fœminarum amore non tenentur.

Aliorum opinio.

viri cum fœminâ, contrarium enim repugnat non veritati duntaxat, sed etiam universali rerum naturæ. Si igitur de his, quæ fortasse curiosa nimis, & præcipiti indagatione viri sapientes perquisiverunt, nobis liceat pronuntiare, crediderim equidem, æquiùs multò censere eos, qui putant dæmones nullo pacto cum homine generare posse, aut concipere; Si vero donemus, permittente Deo formam assumere humanam, & coire saltem posse, quoniam id multis, & variis historiis tum hominum confirmatur, tum mulierum, quæ insciæ cum dæmone coeuntes in genitalium gangrænam, & uteri inflammationem devenerũt, unde esse spiritus quosdam dæmones, qui mulieres aliquando sollicitaverint, & compresserint non solum olim, sed etiam nostris temporibus, à quibus non admodum differunt Satyri atque Sylvani, nunquam tamen concepisse affirmamus, sed plenum uterum devenisse aliquoties, & cum instaret hora partus, diris cruciatibus stupas, crines, lapides, ossa, ferreos clavos, & similia per uterum excrevisse innumera, quæ malus ille dæmon subdole supposuerat: quod si aliquando ex hoc congressu pariunt filios, suppostititios, & aliunde furto sublatos esse credimus ab illo dæmone qui præstigiis uterum inflaverat: nam sine utroque semine viri ac fœminæ conceptum fieri non posse, superius jam planum fecimus. Quod verò Merlinum ferunt ex dæmone natum ac Anglicanâ fœminâ fabulam ac merum præstigium censemus, & veneficam (ut proditum historiis est) ejus matrem in dæmonis cui addicta erat, gratiam tantum mendacium protulisse ad præstigãdas hominum mentes: quæcunque etiam historiæ (quarum magnum acervum invenies in malleo maleficarum, & in Vincentii speculo historiali atque aliis in locis) aliud commonstrant, & vanæ omnia videntur, nec aliunde originem suscepisse, quam ex humana vanitate, & novitatis desiderio, ac ignorantiâ eventuum naturalium, aut negligentiâ eorum, qui harum inquisitioni pręfecti fuerunt; sicuti de navicula cygni, de muliere crinibus apprehensâ à juvene in mari natante, de Magdalenâ ancillâ Germanicâ à dæmone gravidâ, de Merlini matre, & alias quamplurimas. Itaque vix credimus dæmonem concubuisse posse, hominem vero ex illo concipi, fieri non posse asseveramus; nam & sine concubitu præstigiis uterum inflare potuit, ut se ex illo gravidam esse putaverit (quod credibilius est) & exacto tanto tempore, quanto uterum gestare solent mulieres, dolores graves in utero concitare, & aliunde sublatum

Positio auctoris.

Dæmones etsi coire, tamen generare non possent.

Satyri & Sylvani.

De Merlini fabula quid sentiendum

Vana persuasio unde

Dirimitur cõtroversia

tum infantem aut aliter dolose supponere,tumoremq; ventositate concitatum illico solvere & reprimere.

His finitimum est, possitnè coitus per maleficium impediri, quod fere omnes summis assensionibus concedunt; idque diversimode fieri credunt. Primo si vir privetur generativâ potentiâ cum propriâ uxore, cum aliis tamen vim obtineat & efficaciam. Secundo, cum uxorem habet exosam, nec potest ipsam cognoscere. Tertio, si non habeat exosam, imò potest ipsam cognoscere, membri tamen vigore careat. Quarto, si vigorem habet membri, non tamen possit semen excernere, quod quâ ratione fiat non est hujus loci dissertare; hoc solum determinamus, non nudis characteribus, suspensionibus, imaginibus, aut conjurationibus veneficarum mulierum illud fieri, sicuti ipsæ à dæmone deceptæ existimant, sed ab ipso immundo spiritu, qui nervos, & partes genitales retrahit, aut infrigidat, cum hâc, & non cum illâ. De spiritibus verò, quorum hoc capite facta est mentio, & quid inter ipsos & bonos intersit Fernel. multa in lib. *de abditis rerum causis*, quorum pleraq; ex Platone, ad quos auctores lectorem relegamus.

Coitus per maleficium impeditur.

10

De Conceptu.

CAPUT VII.

20

SI quæcunque superius dicta sunt probe observentur, seminisq; ac menstrui sanguinis bonitas accedat, nec non partium principalium temperies, ac sanitas, virium integritas, & uteri apta commoderatio, conceptus fit Deo auxiliante, ad quem reliqua omnia naturæ ductu constituta, & coordinata fuerant. Cæterum conceptionis nomen à comprehensione seminis deductum, & hinc à mulieribus compositum esse scribit Galenus *1. de semine*, unde colliges conceptionem nihil omnino aliud esse, quam genitalis seminis in utero mulieris ad fœtus generationem, comprehensionem; fœminæ n. quæ concepturæ sunt intus contineant semen oportet, & quandam sentire in vulvâ motionem, quæ contrahitur, & quasi convellitur, ut triplici viâ nimirum mulierum relatione, brutorum concisione, & priscorum auctorum omnium suffragiis Galenus citato comperit. Ex dictis fere jam cõstare arbitror, quęnam sint conceptionis causæ, proba nempe uteri commoderatio, recens mensium purgatio, idonea ætas, appositus congressus;

Notio. Definitio conceptus.

30

Causæ ex partu fœmina.

 in vi-

Causa ex parte maris.

In viro etiam præcedat oportet bonus corporis habitus, ad calidum præsertim, & humidum inclinans, seminis prolifici copia valida, & virilis ætas cum robore virium conjuncta, membri genitalis optima structura, concubitus moderatus, & plena victus ratio. Concepisse vero mulieres cognoscemus, si vir pudendo discedat à coitu nimis exsiccato, si suctionis sensum perceperit; si fœmina nihil, aut parum seminis effluere senserit, & gratissimam consequuta sit delectationem, tunc deinde cessent purgationes menstruæ, neque febris aut rigor superveniat, sed parvus quidam horror, sese utero colligente, & seminis novitate alterato; fastidia insuper incidant, vomitus, animi deliquia, & depravatus appetitus, quos picaceos vocant; subinde, si decimo à conceptu die dolores capitis, oculorum vertigines, tenebræq;, sputatio, inquietudo accedat; id etiam cognosces, si pupillæ imminuantur, si candida pars oculi amplior fiat, si flavescat, si venæ cruore turgeant, caventur oculi, molliantur palpebræ, panus, & rufæ lenticulæ præter solitum fœminæ faciem deforment, si venæ inter oculorum angulos & nares sitæ magis conspicuæ appareant, si sub lingua vena virescat, si cervix calidior, dorsum algidius sit, si colli venæ, arteriæque extendantur, si pectoris venæ livescant, & nigrescant, mammæ obdurescant, extuberent, prædoleant, si papillarum color in rubeum mutetur, si cujusvis potus calor, aut frigiditas recto tramite in mammas sentiatur, si malacia apprehendat, aut pigritia, si dum bibit languida fiat mulier, si acida eructet, si cordis pulsus perturbetur, si ocyssime lætetur, tristeturvè, aut tormina juxta umbilicum fatigent, & renum aut coxendicum gravitas, si coitum renuat, aut solito ardentius cupiat, si venter præsertim circa ilia intumuerit, inguina torqueantur, uteri os arctissimè conniveat, dummodo tamen molle ac naturale extiterit, maximum enim hoc conceptus indicium fuerit, si modo obstetrix immisso digito uterorum os tangere potuerit; Adhæc si dolores, tumores, extuberationesq; carnis sæpe etiam lividitates in cruribus succrescant, ac universum corpus gravetur. Præterea prægnantium pulsus à principio vehemens, & magnus est, procedente tempore parvus, & velox, quæ fere omnia indicia 5. Aphorismorum, & libr. *de genitura* Hippoc. accepta ferimus. Ex lotio autem fieri etiam posse de uteri gestatione judicium, sunt, qui credant, ductore Avicenna, qui tradit, urinam prægnantium citreo, aut sublivido esse colore præditam, crassiusculam, aut sub-

Signa conceptus. (line 4)

Signum ex pulsu.

Quæst. An ex lotio conceptus possit cognosci.

21. 3. c. 3.

10 20 30

aut sub-

aut ſubturbidam, & in qua leviter concuſſa granula ſive atomi aſcendentes, & deſcendentes, ac ſtellati lapidis colorem præ ſe ferentes, aut etiam candicantia corpuſcula inter craſſioris farinæ, è ſumma corona viſuntur, in quâ inſuper quod per quietem ſubſidet, innatatve craſſiuſculum ſit, & male cohærens, lanæ aut carminato bombaci non abſimile; quæ ſubinde vini albi permixtione ſimilis evadat elixarum fabarum, aut cicerum juſculo. Horum cauſam & rationem videtur adduxiſſe Galenus, cum inquit, melancholicum eſſe ſanguinem, qui in gravidis detinetur, & à puerperio evacuatur, ideo conſpici urinas omnibus prægnantibus infectas ac ſi foligo quæpiam in eas incidiſſet. Quod ſi mota urina turbetur imprægnationis finem præmonere; ſi non turbetur principium: in fine conceptionis ibi ruborem apparere, ubi primum albedo inerat; ita ſunt, qui tradunt, urinam prægnantium in primis tribus menſibus ſanguinis colorem referre, & in ſe quaſdam quaſi nebulas, & ſedimentum album habere, à quarto menſe viridis eſſe coloris cum livido ſedimento: Alii exiſtimant vana hæc, & commentitia plane eſſe, ſi enim certa atq; firma ex urinâ imprægnationis ſigna forent, Hippoc. & Galen. *de urinar. indiciis*, & utero gerentium ſignis multa ſcribentes non latuiſſent; ſed neque Hippoc. in Aph. & lib. *de genitur.* ubi plurima imprægnationis ſigna docuit, neque Galen. lib. *de criſib.* aut de judiciis urinarum ullum tale ſignum unquam attulerunt, addunt urinam eorum tantum ſignum eſſe, quæ continentur in jecore, venis, renibus, ac veſica. Cæterum cùm ſuperiùs proditum ſit, in venis & ſanguine mulieris magnas etiam permutationes per conceptum fieri, aliquando nos certi aliquid ex earundem lotio elicere poſſe, non eſt omnino rationi diſſentaneum: Quod ſi Hippocrates, & Galenus præterierunt, illud fortaſſe factum, quia hæc ſigna fallacia, & parùm firma judicarunt; imo neque reliqua inchoati hominis indicia admodum firma ſunt. Quamobrem fœminam concepiſſe cautè pronuntiandum erit, alioquin periculum eſt, ne in dedecus incurrant medici, ſi ſemel prædicto conceptu, aut menſes fluant, aut excreto flatu venter ſubſideat, quod Agyrtis plerumq; doctis non rarò accidit, ideo, quæ dicta ſunt, ex eorum numero cenſentur, quæ plerumq; contingunt, perinde ac ea quæ nunc de ſexus indiciis breviter cudemus.

Avicennæ opinio. — *2. Epid. 3. 73.* — *Aliorum ſententia.* — *Auctoris poſitio.* — *Inchoati hominis ſigna firma non ſunt.*

Igitur ætate florentes fœminæ utplurimum mares geſtant, novellæ aut ſeneſcentes fœmellas, propter dejectum in his, vegetiorem calorem in

Signa maris & fœ-

rem in illis, quæ insuper masculum gestat coloratior est, ac moderati vultus, læta, agilis, velox, & utero gerentium symptomatibus minus affligitur, quod adhuc minus certum est, quia sunt robustæ mulieres, quæ melius se habent dum fœmellam gestant, quam aliæ delicatiores gestãtes mares, quare potius de muliere ad se ipsam collata, non ad aliã, hæc veniunt intelligenda, nigricãtes etiam ac tumescentes in dextro inguine venæ marem portendunt, in sinistro fœmellam, quod quidem collegarum relatu disci honeste potest. Ad hoc si mulier stans ambulare velit, ac primum dextrum pedem moveat, maris indicium est, item oculus ejus dexter lætus magis & velocioris motus, alvus rotunda, & in dextra parte magis elata, mamma dextra tumidior, & ejus papilla coloratior, gravedo, pondus, ac sæpe motus sentitur in latere dextro: Nam ut est apud Hipp. mares plerumq; in dextris, fœminæ in sinistris concipiuntur, quâ etiam ratione è dextro teste avulsum semen masculinum magis: ex sinistro fœmineum est, pulsus item dexter major, manumq; dextram porrigit primum; E converso autem quæ mulier fœminam concepit, minus se ipsa colorata apparet, quoniam fœmina mare frigidior est, nunquam vero talem concepisset, nisi viri semen aut mulieris uterus frigidior eo tempore fuisset, reliqua etiam signa ob eandem causam perinde contraria apparebunt, nullum autem fœminei fœtus signum reperies firmius ac certius, quam si fœmina ultimis mensibus labores aut morbum passa, tamen abortum non fecit, nam mares ultimis mensibus ob siccitatem ligamentorum magnos non sustinent labores. Quod alibi explicabitur.

De similitudine in sexu: & an fœmina viro imperfectior sit.

CAPUT VIII.

Prima opinio Anaxa. & Hippoc.

POstulat jam tractationis filum, ut quænam sit potissima ratio, cur alterum mas, alterum fœmina generetur articulatè differtem⁹; de quâ re varias admodũ reperies auctorum sententias. Anaxagoras in semine sitam hanc differentiam esse existimavit, ita ut semen, quod à testium dextro exciditur, si prævaleat ei, quod à sinistro, marem gignat, contrarium si accidat, fœminam, atq; ita marem à parte dextrâ, fœmi-

fœminam à ſiniſtra proficiſci, idq; propter hepatis rectitudinem, ſic ad mares gignendos ſummè facere, ſi mas in acceſſu elevet dextrum crus: & rurſus uteri latere dextro marem contineri, fœminam ſiniſtro. Priorem hujus opinionis partem infirmam experimentum reddit, quoniam non minus viſi ſunt, qui dextro teſte carerent filios generare quam reliqui. Secundam vero (cujus fuiſſe creditur Hippoc. dicens, mares in dextris, fœminam in ſiniſtris magis) parum etiam conſtans videtur, quia id opus acceptum eidem potentiæ ferendum eſt, cui fœtus conformatio; quæ potentia, quoniam in ſemine eſt, ut paulo infra planum erit, ab ipſo non ab alio ſexus differentia pendet, neq; inſuper tam eſt diſtincta ſinus dextri aut ſiniſtri natura, ut tantæ differentiæ cauſa eſſe videatur; fœminam inſuper parte uteri dextrâ contineri vidit Ariſtoteles, & marem læva, & utrumque eadem in parte, idq; non ſemel, ſed ſæpius, atq; etiam cum gemini, mas, & fœmina geſtarentur, marem in lævâ, fœminam in dextra ſitos eſſe. Neq; multo diverſa ratione exploditur Empedoclis opinio, qui uteri caliditati id adſcripſerat, ita ut quod ſemen calidum ſubierit uterum, mas, quod verò frigidum, fœmina efficeretur. Democritus maſculos fieri aſſeruit ex prædominio maſculini ſeminis, fœminas ex prædominio fœminei; ſed tenetur aſſerere, fœminam matri non ſolum in ſexu ſimilem eſſe, ſed in aliis, at contra videmus multas filias prodire patri ſimiles, filios matri, ut plane perſpiciatur, non hunc à patris, illam à matris ſemine prodiiſſe. Sed enim quædam fœminæ ex multis viris mares ſemper ediderunt, quarum viri aliis mixti fœminas genuerunt, ut negari non poſſit, eſſe in fœmineo ſemine nonnunquam virilem vim, & in virili fœmineam. Ariſtoteles multo abiit diverſus, nam totam hujus rei cauſam, ad actionem & paſſionem refert, *cum enim* (inquit) *principium non ſuperat, neq; concoquere poteſt propter caloris inopiam, nec ducit in ſuam formam, ſed ſuperatur, mutari in oppoſitum neceſſe eſt, oppoſitum autem mari fœmina eſt, quatenus nimirum alterum mas, alterum fœmina dicitur*: Solet autem facultatibus ſua inſtrumenta natura prudens concedere, oculos viſuro, pedes progreſſuro animali; colem fœtui, cui craſſi conſtantiſque ſeminis ac maſculini gignendi, & in alterum effundendi vis ineſt; ſi igitur exordia prima invalida ſunt, nec potentia fœtui communicare, prolificum ſemen, ſed aqueum, tenuemque hunc fœtum utero donat, ut quia ob innatam frigiditatem perfectum ſemen effundere non poterat ſanguinis non

Cövellitur Anaxag. opinio.

5. Aph. 48.

Secunda Empedoclis

3. Democriti.

4. de gen. anim. 1

non exhausti copia aleret, quod in utero gestaret. His fere concludit Aristoteles mares generari superante principio paterno, hoc est, activo, fœminas superante materno, hoc est, passivo; fuit enim ejus opinionis, ut crederet, vim à patre tantummodo, materiam à matre tribui, quæ inter se opponerentur, sicuti agens, & patiens. Quæ tamen Aristotelis sententia in eo deficit, quod non explicet, cui agenti sit tribuenda diversa partium configuratio, non enim ex eo solum quod materia resistat agenti differentes conformationes, & connexiones fieri posse credibile est. Galenus maris causam esse prodidit calidiorem, & sicciorem seminis temperaturam; frigidiorem verò, & humidiorem fœminæ, cui tamen non parùm faveat ejusdem uteri temperamentum, & situs, imo consentaneum esse fœtum masculum in dextrâ, fœmineum in sinistrâ parte generari, quod si contingat ut sinistri testium semen in dextrum matricis sinum cadat, aut è converso, plus efficaciæ habere matricem ad fœtum sibi assimilandum, ut quæ diutius cum eo conversetur, ita unam, & eandem rem confirmat, dum caliditati, aut frigiditati maris, aut fœmellæ generationem tribuit; ac dum dextras partes masculorum, sinistras fœminarum genetrices esse edisserit, quia ut ipse explicat, quæcunque secundum epatis rectitudinem sunt locata, calidiora existunt; neque vero diffitetur, primum naturæ instrumentum propterea quod non potuit animal omnium perfectissimum, id est, virum generare, ideo imperfectius fœminam nimirum, at non sine maximâ generis totius utilitate genuisse, ita cautè, more suo, ex Anaxagoræ, Empedoclis, Democriti, & Aristotelis opinionibus suam conflavit, ex singulis illud supplens, in quo deficiens videbatur. Verum enimvero neque ipse explicat, cuinam opifici tàm mira partium fabrica sit tribuenda; non enim solus calor tam maxima hęc posse videtur, ut eidem soli sexus differentiam acceptam feramus, si enim conditi sunt uteri mulieris ob caloris debilitatem, cur vesica & renes, & aliæ internæ partes in viris, quibus calor exuperat, pariter non prominent? Etsi igitur negandum non sit, semen calidius optimèq; concoctum mares gignere, frigidius, & male elaboratum fœminas, & ad hoc plurimum conferre, si semen à dextro sive calidiore testium excidat: si in dextro sive calidiore etiam uteri sinu recipiatur, quæ quidem concausæ sunt seminis utriusq; calorem adjuvantes in quibus procul dubio marium generationem quodammodo sitam esse arbitramur; Haud tamen hanc esse

Arist. sententia improbatur.

Galeni sententia.

Galeni sententia mutila.

Similitudo in sexu unde.

10

20

30

esse putamus præcipuam sexus differentiæ causam sed formatricem illam virtutem, de quâ suprà luculentius disputavimus, quæ calore seminis testium, & uteri, quasi instrumentis & concausis utitur, quæq; in semine sita est; ad eandem enim potentiam hoc opus pertinet, ad quam conformatio totius fœtus; Et quia non statim ubi semen in uterum conjectum est hæc facultas in opus insurgit; ideo neq; statim hoc mas, illud fœmina est, sed aliquandiu post alterutrum pudendorum conformatur. At sciscitaberis si facultas formatrix pro materiæ varietate, & totius ex utroq; semine compositi qualitate modò marem modò fœminam effingit, quæ ubi ad calidum inclinaverit marem, ubi ad frigidum fœminam efformat, quî fieri potest ut multæ fœminæ viris multis calidiores sint? manus dare omnino fuit compulsus Mercatus hoc telo trajectus, quod tamen plumbeum atq; ficulneum mihi videtur, quippe non à principiis generationis, sed post generationem ipsam exercitio, cibis, & aliis supervenientibus, tales evasisse credibile est, vel si largiamur (quod ipse ac pleriq; putant) calidas post generationem non devenisse, saltem fatendum est, illum calorem illis post primam ex semine conformationem accidisse ex menstruo, quo carnosæ partes, intra uterum generantur, & ex alimento, quo mater per totum gestationis tempus usa fuerat, quam facilem, & parum laboriosam teli hujus contorsionem virum præclarum, & alios, qui ante nos fuêre, non perspexisse miror, Marem vero fœmina calidiorem esse secundo hujus operis libro abundantissime dissertavimus. Ex dictis planè jam constare arbitror, sexus similitudinem ex seminis efficaciâ proficisci, quâ utitur facultas formatrix, quæ quidem ubi caloris uberiorem copiam in semine invenit, masculum, ubi minus abundantem, fœminam effingit. Corruit subinde Prisciani sententia, qui existimat, si prius fœmineum semen in vasculis concidit, masculum ex eo nasci superveniente semine virili: si vero antecesserit maris semen, & in vasculis ceciderit prius, superveniente fœmineo, fœminam nasci, unde concludit virili semine puellas, fœmineo pueros nasci, si vero utrumq; semen permixtum obviando sibi in vasculorum cavitatem ceciderit; hos viragines evadere, ex uno consensu prudentes atque pulchros nasci, nil in se retinẽtes iracundiæ; si verò ex uno cõsensu permixtio nõ fuerit sed vacãte uno, incitatum alterum in vasculis ceciderit, debiles atque sine intellectu nasci, eò quod ipsum semen minutim moveatur non pingue ra-

Conclusio auctoris.

Obiectio.

Deciditur tota controversia.

tionabiliter,ſed aut aquoſum, bilioſum, cænoſum, aut corruptum, ſæpiusq; mutos,ſurdos, aut raræ cōtexturæ, eò quod non ſit integrum ſemen nec tempore competenti, ſed hanc opinionem, quia nullis nititur pedamentis,contempſiſſe expeditius erit,quam refellere.

Dub. An fœmina ſit viro imperfectior.

Porro uti homo animal eſt perfectiſſimū, ita in eo genere virum muliere perfectiorem eſſe exiſtimavit Ariſtot. cui conſentiens Galen. in frigiditatem fœminæ imperfectionis cauſam rejicit, quia tantò imperfectiorem mare eſſe putat, quantò eſt frigidior, calorem enim omnium actionum potiſſimum eſſe inſtrumentum, qui ubi defecerit, nō poſſit partes extra emittere,ſicuti in viris, ideoq; intus reconditæ maneāt: Hinc barbari referēte eodem Ariſt. fœminis,& conjugib. ſuis pro ſervis utebantur. Attamen ſi conſideremus nullum eorum, quæ ſupereminent,membrorum intus prius imperfectius formatum fuiſſe, non manus,non pedes, non nares, non aliquid aliud; ſi inſuper meminerimus fœminam oſſa ilii habere ampliora, craſſioraq; ad fœtus geſtationem,uteri cervicem meatu colis ampliorem, & cum reliqua ſuperiora habeat mulier minora multo,uberius eſſe longe amplioribus; palam omnino erit fœminam à natura non per quandam reſultationem,& primarii finis fruſtrationem,ſed primariò fuiſſe tentatam, & viros ſapientiſſimos(quod pace ipſorum dixerim) minus naturæ tribuere, quam mereatur; Non n. credibile eſt,voluiſſe ſapientiſſimum opificem, partē totius generis noſtri dimidiam imperfectam eſſe,neq; inſuper ex qualitatibus,& partium ſituatione,ſee ex fine naturæ. & communis agentis intento quærenda eſt,rerum naturalium perfectio;atq; generationis& propagationis ſpeciei gratia fœmina fuit viro conjuncta,ad has operationes partes habet,& temperaturā convenientiſſimam; eſt igitur viro æque perfecta, imo perfectionis ſuæ initium ſumit ab ipsâ frigiditate, quæ facit,ut fœmina minus alimenti conſumat, ac ſubinde pro fœtus alimento redundet,tantum abeſt, ut imperfectionis cauſa ſit. Quod ſi fœminam præter inſtitutū generantis fieri dicas, ac propterea aliquid deficiens,& occaſionatum eſſe,ideoq; imperfectam; ſcias oportet fœminā fieri quidem pręter inſtitutū agentis particularis ſed juxta intentionē univerſalis naturæ,ad opus generationis ordinatam, ideo omnes partes, & inſtrumenta æquales viris ſortitam eſſe,niſi quod ad generationem attinentes diverſum ſervant ſitū;qua ratione ductus Plato 7. de *leg.* recte quidem exiſtimat, ad eadem animi ſtudia, & eaſdem operationes

Poſitio.

Ex fine naturæ rerum perfectio eſt quærenda.

Fœmina viro eſt æque perfecta.

Obiectio.

Fœmina habet eaſdem partes quas vir.

10 20 30

nes æquè mulieres atq; viros natos esse; cujus viri auctoritati altera adhuc ratio firmamentũ addit, nam quæ animi operationibus inserviunt, neq; plura neq; pauciora in mulierib. reperiuntur quam in viris. Ex his jam omnino corruit Chrysippi sententia, qui virilem sexũ sic exornasse naturã censuit, ut adjungeret muliebrem quasi appendicẽ seu caudã pavoni, unde nugatorum pleriq; ac pessimi nostro hoc seculo homines intemperanter calamo abutentes, probare ex sacris literis, mulierẽ hominem non esse petulanter fanaticeq; contendunt, quia (inquiunt) viri adjutoriũ nuncupatur, & procreationis est instrumentum, malleus autem faber non est, nec acus sartor; ideoq; publica officia mulieribus esse interdicta, quia ratione careant, nec animâ rationali à Deo donatã esse fœminam uspiam scriptum putent; multis præterea consimilibus contumeliis, & spurcissimis convitiis muliebrem sexũ conspuunt, bruti quidem potius quam homines dicendi isti, qui quavis bestiâ deteriores in elegantissimã Dei creaturam scripturarum ignari debacchantur; nam creavit Deus hominẽ in imagine sua, in imagine, inquam, Dei creavit eos marem, & fœminam, item virgines tantum ex hominibus servantur bello contra Midianitas jussu Dei gesto; agnosce, inquit Machabæa mater ad filium, Deum omnia fecisse ex his quæ, non erant, & nos homines ita factos esse: Dicitur autem mulier auxilium viri, quasi alter ipse, quę cum ipso semper conversetur, à publicis officiis aũt sexus pudor resilit; & nihilominus in Græciæ locis morem fuisse, ut etiam fœminæ publicis consultationibus interessent scribit D. Augustinus, idque etiam in Galliis olim celebre erat, ac Debora populo Israel aliquãdiu præfuit: Animam tamen rationalem primo homini Deum inspirasse legimus, à cujus hominis costâ facta est mulier in animam viventem, non ad ornatum solum, sed ad societatem generis, vitæq; humanæ perfectionẽ. Quamobrem eorum monstrosas, & distortas naturas rejiciamus, qui ducunt ingenii decus, falsas opiniones novitatis amore, & studio contradicendi sophisticè tueri, sive igitur fœminarum vim in propaganda sobole intueamur, sive utilitatem mulierum ad benè beateq; vivendum spectemus; sive copiam ipsarum consideremus; sive formam, hoc est, animam rationalem, sive materiam, non monstrum sanè, ut pleriq; falso rentur, neq; resultatione natam, aut quippiam deficiens, sed potius primò à naturâ spectatam, & alteram naturæ humanæ partem fœminam esse palàm intelligamus.

Fœmina ad eadem munia nata ad quæ vir.

Vide epist. Scalig. ad Fennam.

Vide Merulam in Gal.

De similitudine specifica & individuali.

CAP. IX.

Similitudo in specie ad materiam refertur.

QUum duplex adhuc in fœtu conspiciatur similitudo, in specie nimirum, & in individuo; similitudinem in specie, sive in genere (utroque enim modo hominem, equum, bovem, appellare consuevimus) ad materiam referendam esse veterum monumentis proditum est, quippe quæ ex specificâ nascitur seminis varietate; in quo facultas ipsa formatrix determinatur ad certam speciem. Et hoc est quod vulgariter dicitur, naturam communem contrahi per signatam materiam ad determinatum gradum entis, nam quod producitur leonem esse, equum aut hominem à matré, & ex substratâ materiâ fieri fatendum est, quia ut non contemnendæ auctoritatis viri censent sanguis menstruus, & ille, ex quo fit semen, sigillationem quandam in jecore accipit, tanquam ab opifice naturam particularium membrorum, & commodum respiciente, ideò talem sanguinem generat, quo possit homo nutriri, non aliud animal, hinc quod ex animalium diversi generis concursu progignitur, propius ad fœminæ quam ad maris speciem accedit: ex ove & hirco ovis gignitur, pilis durioribus; ex capra & ariete capra fit pilis mollioribus, quo in opere formativa virtus quamvis inferior, utpote vegetabilis potentia, tamen ex præcepto Dei fit tanquam rude instrumentum in manu peritissimi artificis, ac ita organizationem parat convenientem introducendæ formæ hominis, hoc est, animæ rationali, ita ut aliquatenus ultra sui naturam, & propter finem agere videatur: quibus accedit uteri etiam vis, cui efformandi virtutem nonnulli concedunt peritissimi viri; neque tamen, aut parti continenti, id est, utero; aut agenti virtuti, id est, facultati formatrici primam hujus operis rationem omnino inesse putamus, sed materiæ, semini nimirum à quo provenit, ut formativa virtus hanc potius organizationem, ad quam erat in eodem semine potentiâ, fabricetur, ac uterus eidem sese accommodet, quæ omnia ex infra dicendis luculentiùs innotescent.

Natura cōmunis contrahitur per signatā materiam.

Sanguis in iecore sigillationem accipit.

Similitudo.

Vterus efformandi vim habet.

Similitudo individualis.

Acclivior ac majori controversiâ plena est de similitudine individuali seu in effigie disputatio, quam veritatis cognoscendæ studio paucis perstringam. Eam igitur Galenus, ad victoriam & motionem seminis

seminis alterutrius parentis refert; ideo similitudinem, quæ in individualibus consistit, non tam matrem, quam patrem repræsentare, quia ut plurimum prædominium, & efficacia paterni seminis major est. At, inquies, hâc ratione oporteret fœtum patri similem semper gigni, quia patris semen validius est materno? Vel saltem fieret, ut superante principio materno fœtus in omnibus similaretur matri, & paterno, patri? Cujus oppositum docet experientia, nam constat eundem fœtum in quibusdam patri, in aliis matri assimilari. Respondet Galenus. fœmineum semen aliquando superare, propterea quod novem mensium spatio vim plurimam sumit ex menstruo; Et mora in utero materno tantò invalescit, & superat, quantò in primo congressu fuerat superatum, hinc fieri, ut species animalis matrem, effigies patrem magis repræsentet, quia illa ex materiali fœtus principio, cujus major pars à matre est: hæc ex efficaciâ, & efficientia, cujus plurimum est à patris semine, quamvis & in semine, & in menstruo, utraq; hæc principia materialia, & effectiva habeantur, non tamen æqualia, quia uti supra jam diximus in semine effectivum validissimum est, quod ad materiam spectat, paucissimum; contra in sanguine materiale plurimum, quod autem ad vim spectat, imbecillimum: Quam tamen sententiam vix sibi constare credunt, quia sanguini menstruo facultatem etiam formatricem tribuere arbitrantur; Probabiliusq; esse putant, similitudinem hanc tribuendam esse vehementi comprehensioni aut firmæ cogitationi viri, aut fœminæ in coitu, à qua vim, quæ fœtum conformat, quodammodo duci, ac gubernari omnino sibi persuadent, argumento ducti, quod fœminæ, quæ nuper concepit, si cerasum vel rosam, vel fragrum in sinum effundas, quod graviter ferens vehementer apprehendat, infanti inuritur nota ejusdem rei; subinde si gravida eo, cujus flagrat desiderio, minimè potiatur, infans illius signum geret; Addunt albam fœminam ex albo viro Æthiopem edidisse, quia pictura erat nigri hominis in cubiculo, in quo convenerant; aliam fœtum pilosum, & unguibus ursinis, quia adversus paries ursum habebat effigiatum; quibus perterritæ fœminæ pleræque septentrionales, Belgæ præsertim ac Germanæ, similem timentes casum æthiopes videre, aut domi habere, dum utero gerunt, reformidant Sed illud etiam sancti patriarchæ de virgis decorticatis exemplum afferunt, ideoque plures humano generi, quam cæteris animalibus similitudinum differentias accidere, quia cogitationum

2. de semi. 5.

Obiectio.

Galeni sententia.

Sanguis menstruus vim etiam habet effectivam.

Fernelii opinio.

Septentrionales fœminæ gravidæ æthiopes aspicere nolunt.

Humano generi quā cæteris animalibus plures accidūt similitudines.

velocitas, animi celeritas, ingenii varietas multiformes notas imprimere necessum sit, ut nō sine magnâ admiratione duos videas, quos vix quisquam discernere inter se queat, quod de Artemone, & Antigono rege scribitur, de Alexandro, & alio ex infimâ plebe homine: quales etiam duos gemellos Eboræ vidi Alvari Vaesiii celeberrimi jurisconsulti ex sorore nepotes, quos vix ipsa mater, & non nisi ex voce discernebat, qui ambo vivunt monachi, & theologiam profitentur, in suo conventu. Sanguini vero menstruo vim effectivam tribui, piaculum non esse, superius prodidimus, & Galenus latissime confirmat; Sed hæc responsio plus videtur tribuere imaginationi quam par sit. Quare potius ad objectionem dicendum, quod quamvis semen similarem naturam habeat, & ejusmodi sit, ut omnia ex omnibus ejus partibus animalis membra fabricari queant, tamen illam seminis partem, quæ primò excidit, crassiorem esse, quæ verò secundâ vel tertiâ ejaculatione emittitur, tenuiorem, frigidiorem, ac imbecilliorem, substantiæque insiti caloris minus participem. Cum igitur non simul totum, sed per partes ejaculetur semen, fieri posse, ut idem secundum diversas partes, & superet, & superetur, & ob hanc rationem eundem fœtum in quibusdam patri, in aliis matri assimilari. Sed qua ratione potuit seminis portiuncula imprimere fœtui notam aut effigiem illius partis, à quâ decisa fuerat? Hoc ut accuratè intelligas, præmittere oportet, facultatem formatricem uti tanquam instrumentis temperamento seminalis substantiæ, & genitivo spiritu seminis ipsius, scitum enim est, temperamentum omnium nostri corporis actionum immediatum esse instrumentum: hoc autem duplex existit, peculiare, & cuique parti proprium unum, quod cujusque partis forma est: commune seu totale alterum, quod ex omnibus particularibus conflatur, & energiâ quadam omnium nostri corporis partium temperamentorum vim ac rationem in se continet: ut igitur totale hoc temperamentum virtualiter continet reliqua omnia; ita semen quod ex materiâ totius corporis conficitur, quæ totali illo temperamento fruitur, eodem etiam temperamento præditum est, veluti corpus à quo decidit; quod quidem semen cum in generatione materiam præster, facile commigrat in similes partes eis, à quibus decisum fuerat: subindeque spiritus genitivus, qui ex animali, vitali, & ex consequente temperamento influente potissimum conficitur, simili energiâ in se conti-

Decisio controversiæ. 2. de sem. Solutio objectionis.

Objectio. Seminis portio effigiem partis qua ratione imprimit.

Temperamentum facultatis est instrumentum.

Temperamentum duplex.

10

20

30

net o-

net omnium membrorum, à quibus decidit, proprietates. Nam formativa omnium membrorum vis ad testes, & semen in iisdem contentum mediis his spiritibus vim formativam sui similem transmittit, testibus coctionem huic operi ministrantibus: & in hoc differt semen, quod vasa spermatica conficiunt, ab eo quod testes, quod illud infœcundum, hoc hâc ratione prolificum jam est. His si accedat vehemens comprehensio, & illa sigillatio, quam in jecore sanguinem suscipere prodidimus, nulli profecto mirum esse debet, cujuslibet partis vel minimam notam fœtui imprimi posse. Neque vero huic sigillationi tantum tribuas, ut putes, jecur agnoscere verrucam, aut maculam corporis, ac propterea sanguinem illi alendæ commodum progignere, sed partem ipsam habere vim, sanguinem ad se delatum in sui similem substantiam transmutandi, neque rursus imaginationi aut temperamento totum hoc opus acceptum ferimus, sed seminis prædominio, quod reliqua haud mediocriter coadjuvare credimus. Ut igitur, quæ fuso sermone prodita sunt, in pauca redigamus, triplex in fœtu consideratur similitudo; Prima, in specie sive in genere, cum homo ex homine, equus ex equo procreatur, cujus majorem partem mater exhibet, & à materiâ est: Altera in effigie seu proprietatibus individualibus, quâ hominis ad hominem, & equi ad equum fit differentia, in qua seminis prædominium, & temperamentum substantiale vim obtinet, majoremquè si valida accedat comprehensio & imaginatio. Tertia similitudo est, qua maris ad fœminam, fœminæ ad marem diversitas consideratur, de qua primo loco capite superiori egimus, quæ ex utrorumq; principiorum temperamento qualitativo suboritur, ex majore nimirum vel minore calore totius compositi ex utroque semine, ad quod etiam multum juvat, si è testium dextro semen decidatur, & in dextro uteri sinu sit receptum. Facultas tamen formatrix harum omnium similitudinum præcipua causa est, quæ ad hoc vel illud animal generandum materia utitur; ad hanc potius quam alteram effigiem & notam seminis prædominio, & temperamento substantiali; ad hunc potius quam alium sexum, qualitativo temperamento.

Semen continet omnium membrorum vires.

Semen quod vasa spermatica conficiunt, ab eo quod testes, differt.

Hæc Fernelii fuit opinio.

Hæc Mercati.

Epilogus.

Triplex in fœtu similitudo.

Species.

Effigies.

Sexus.

De si-

De similitudine ad maiores, & consanguineos.

CAP. X.

Similitudo ad maiores

4. de gener. anim. 3.

Ad avos.

Ad patruos & avunculos.

Ad quatuor progenies si militudines extendi & ulterius.

Aristotelis sententia.

Mõstra cur generentur.

Facultas formatrix non solum à temperamento, sed ab anima

Quod autem avis, proavis, atavis, patruis, vel aliis consanguineis, qui jam diu perierunt, neque quicquam ad generationem contulerunt, fœtus interdum similetur potiùs quam parentibus, & hos aut illos voce, risu, ac gestu referant, Aristotelis decreto, motionibus seu actionibus facultatis formatricis in semine existentibus tribuendum est; quarum quædam insunt actu seu proximâ potentiâ; aliæ potentiâ, & illâ quidem remotâ, cum igitur formatrix virtus patris â formatrice membrorum avi producta fuerit, juxta similitudinem avi recipit species, quia in semine erat non sola imago oculi paterni, sed etiam oculi aviti, à quo intercedente patre vim excepit, quâ ratione evenit jam, ut quam quidam in brachio notam haberet, hanc non filius sed nepos ea præcisè corporis parte proderet: Patrui vero similitudinem fœtus fœtus repræsentat eò, quòd præ se fert avum, cui patrui oculus similis erat, & ita longius proceditur, quousque vetustate obscuratur, & delitescit imago, quod ad quatuor progenies extendi quidam arbitrantur, & ideò neque ulterius consanguineitatis gradus numerari. Non tamen video, cur ad multò plures similitudo extendi nequeat; nam si quartus similis fuit primo, ac filius illius patrem referat, poterit profectò quinto & sexto simliari, cui quartus similis erat. Sentit igitur Aristoteles, naturam sive facultatem formatricem semper tendi ad illud, quod sibi similius est, nimirùm ad patrem, quod si hunc motum non assequatur, solvi in propinquum, & similem avo generare, atavo, aut aliis consanguineis; quod si neque hoc quidem obtinebit, in remotiorem adhuc motum solvi, & generare animal, atque hinc monstra, & tandem, si neque hoc assequi possit, molam, & informem carnem, de quibus proximo capite sermo erit. Neq; mirandum est, proximiores motus facultatis formatricis solvi seu frustrari, ipsamque per remotiores operari, siquidem & in facultate imaginatrice sæpe experimur, insomnia fieri ex imaginibus multo ante prægressis, quod evidentissimum est argumentum, facultatem formatricem semini communicari, non solùm ex certo testium temperamento, sed etiam ab anima totius, sicut reliquas facultates, quæ in illâ emi-

eminentiâ continentur. Cæterum vox, risus, gestus, ad posteros, transeunt, quia organa, à quibus ipsa eduntur, similia evadunt, à similibus autem organis, similes omnino eduntur operationes. Proceritas autem corporis ad naturam seminis paterni; amplitudo solidarum partium ad ipsius copiam referenda est; at vero moles ad alimenti sanguinisq; materni bonitatem, & ubertatem, ac insuper ad uteri capacitatem: quemadmodum enim si quis cucumerem, qui jam defloruit, & adhuc in cucumerario adhæret, immittat in vas angustum, æqualis ac similis evadet cavitati ipsius, si vero in vas pro cucumeris na-
10 turâ amplum, æqualis itidem ac similis erit, dummodo materiæ ubertas adveniat; ita etiam in majori uteri capacitate, majores fœtus, in angustiori minores procreantur, quo ducti exemplo, qui catellos parvos habere volunt, ipsos statim post ortum vasis angustioribus concludunt, atq; ita prohibetur augmentum. Ex dictis liquidò constat, traduci quidem ad prolem motus virtutis naturalis, non tamen facultatis animalis; aut animæ rationalis; ideoq; non communicantur fœtibus artes parentum, neq; scientiæ, neque virtutes, neque vitia; quantumvis interdum facultas ipsa formatrix ab imaginatione, & cogitatione soleat immutari.

totius semini communicatur. *Similitudo in voce, risu, & gestu.* *Proceritas, amplitudo & moles.* *Similitudo.*

Facultatis naturalis motus ad fœtum traduci, animalis non ita, nec rationalis.

20 Sic intelligendum illud Horatii:

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et Mantuanus Poeta:

Qui viget in foliis, venit à radicibus humor,
Sic patrum in natos abeunt cum semine mores.

De causa dissimilitudinis ad parentes, & cur monstra & mola generentur.

30 ## CAP. XI.

HOminem, cujus causa videtur natura cuncta animalia genuisse, parvum dici mundum veterum monumentis celebratum est, quia omnia, quibus mundus constat perfectione continet; quip-

Homo continet in se omnia quæ mundus.

pe qui essentiam cum elementis habet, vitam cum plantis, sensum cum animalibus, & sibi peculiarem animam rationalem, per quæ omnia utpote simpliciora hominem efformando servato ordine natura transit: Hæc autem si aut vitio materiæ, aut facultatis formativæ defectu in itinere intercipiatur, genitum fit dissimile generanti, tendente naturâ ad id, quod melius est atque perfectius, subsistente vero in eo, quod potest. Tripliciter autem hæc dissimilitudo contingit: Primo quia formatrix facultas conata assimilare, impeditur in opere, quia similitudo diversa in altero semine potentior, evertit remissiorem similitudinem alterius, qua ratione in altero brachio, aut crure, aut oculo patrem altero matrem refert. Secundo modo deformitas contingit, si formatrix facultas licet habeat omnium membrorum simulacrum, non tamen æqualiter ab omnibus excitetur, ex quâ causa prodit dissimilitudo natorum ad parentes in accidentibus, quas profecto duas dissimilitudinis rationes omnino monstrosas esse non crediderim; nisi forte non æqualiter duntaxat, sed etiam inordinatè facultas per semen moveatur, quia tunc partes in diverso situ collocat, ut oculos in humeris, aut in fronte, quod monstrosum esse, nemo est, qui dubitet. Tertio modo dissimilitudo contingit, quia materia seminis vel menstrui non potuit à formatrice regulari, neq; quoad similitudinem, neq; quoad speciem, quâ potissimum ratione, quia servato in generatione universali, perit omnino singulare, gignuntur monstra, quæ Plato clàm nutrienda esse voluit; Aristot. verò ne nutrienda quidem. Ex his in propatulo est: cur in fœtu humano similitudo ad parentes minima sit, major in brutis, maxima in plantis; quia nimirum in his sola ineptitudo terræ similitudinem evertere potest; in brutis etiam locum habet diversitas formatricis duorum seminum, rarissimè vero imaginatio; in homine tamen tres omnes causæ reperiuntur, & similitudinis in semine diversitas & inepta materia, & imaginatio varia. Porro non potest materia regulari ad similitudinem proferendam; aut ex defectu sufficientis copiæ in toto, vel habito respectu ad partem aliquam, quâ ratione pumiliones generantur, vel partes progignuntur aliquot longè minores, quam toti corpori conveniat; aut ex materiæ ubertate, cujus copiam si rite gubernare potest facultas, gigantes, vel deformes magnitudine homines procreantur; sin autem gubernare nequit, mille monstra generat, aut informem illam carnem, quam molam vocamus; aut etiam inepta materia fit ex inæqualitate, & effusione ipsius per uterum, veluti

Tripliciter cõtingit dissimilitudo.

Prima monstrosa species ex inordinato motu seminis.

Secunda monstrosa species ex non regulata materia.

Monstra clam nutrienda. 5. de leg. 7. Polit. 10.

Monstra ex materiæ defectu.

Monstra ex materiæ ubertate.

Ex inæqua-

accidit liquido plumbo, quod inæqualiter fusum inæqualia efficit simulacra; ex quo vitio deformes, & inæquales suboriuntur partes, ut caput crassius, & membra reliqua minus eleganter, ac speciosè efformata, ac sine proportione; quod perinde accidere potest, ex duritie, crassitie, fluxibilitate, aut corruptione seminis vel menstrui, aut denique ex variâ, & vehementer distractâ imaginatione, aut inter concipiendum, aut toto formationis tempore; quoniam imaginatio ad facultatem formatricem ita se habet, ut potentiâ superior ad inferiorem, ideo ad speciem imaginatione conceptam mutatur spiritus corporeus, in quo inerat vis formativa, atq; ita mutatio fit in prole, ex imaginatione parētis in ipso coitu, si vehemens sit, imaginationiq; repræsentatæ rei accidentia potius, quam idolum imprimitur; accidentia dico, quoniam ex imaginatione solummodo conceptum frustrari formâ hominis, fieriq; sensitivum sive animal ejus speciei, cujus erat animal imaginatione cōceptum aut ad cujus occursum fœmina conturbata fuerat (quod aliqui autumârunt) vix aut ne vix quidem adduci possum ut existimem; neq; n. vehementer apprehenso ceraso, rosâ, aut fragro, quippiam horum concipitur, sed eorum accidentia fœtui imprimuntur; multo igitur minùs perfecta animalia, ut canis, vitulus, ovis, quæ non nisi ab univoco agente generari possunt; quamobrem si quippiam simile aliquando contingat, haud libera omnino mulier erit de suspicione bruti alicujus accessus. Neque etiam impudici concubitus notâ carebit alba fœmina, quæ Æthiopem peperit, si planè Æthiopico colore præditus erat, vel saltem ex eo solùm, quod depictum Æthiopem intuita fuerat, subnigrum hominē peperisse credēdum est, quantum illa natio pateretur, non tamen colore penitus Æthiopico, qui ipsis purum accidens nō est, sed inseparabile quarto modo, quod à sola imaginatione induci posse verosimile non est; possunt tamen corpus deformare, varias alienasq; species, & absurdas sexui imprimere non solum defectus, ubertas, & inæqualis seminis fusio, sed etiam metus, consternatio, influxus siderum, variaq; simulacra, quæ mulier mente concepit temporé cōceptionis, & gestationis. Ex dictis jam in propatulo est, monstrum nil aliud esse, quam vitiosum, & præter naturæ institutum conceptum, quod etiam ex Aristotele colligitur; fieri autem vitiosum, aut ex vitio materiæ, seminis nimirum & menstrui sanguinis; quia multa, pauca, intemperata valde, vitiosa, corrupta aut inæqualiter fusa facultatem

In fusione si minus.
Similitudo.
Imaginatio superior potentia est, collata ad facultatem formatricē.
Imaginatio quid possit in conceptu
Accidentia mutare potest, speciem non potest.
Perfecta animalia ab univoco agente generantur.
Monstrum quid.
Vitiosi conceptus causa.
4. de gener. anim. 5.

impedit; aut ex ipsius facultatis formativæ vitio ab imaginativâ distractâ: aut à calore, & spiritu genitivo, qui tametsi sui domicilii architectus merito nuncupatur, si debitâ destituatur temperaturâ, fit facultati ineptum instrumentum. Cæterum cum nomine naturæ tum materia, tum etiam forma comprehendantur, quinque reperies monstrorum genera, quorum tria per materiam, duo per formam à natura deficiunt; Primum comprehendit omnes nationes, quæ defectu insigniuntur, quales apud Plinium Arimaspi uno oculo in mediâ fronte insignes: & alii sine cervice oculos in humeris habentes, & in Ponto Thybiorum gens multiq; alii geminam pupillam, & in alterâ equi effigiem habentes, Et Anthropophagi Scythæ aversis post crura plantis miræ velocitatis; nec non Sciopodæ singulis cruribus miræ ad saltum pernicitatis, ita dicti, quod majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedû protegant; Et Astomorum gens sine ore halitu vivens: subindeq; Choramandæ, sine voce stridoris horrendi, Et præter hos Nomadæ narium loco foramina tantum habentes, quorum etiam meminit Bejaminus in suo itinerario ab Aria Montano translato, ubi eos Copher Althorec vocat. Secundum genus eorum est, quorum corpora magnitudine superant, ac parvitate deficiunt, à debitâ hominum commoderatione, ut pumiliones, & gigantes, quales in quibusdam Indiæ locis, ubi umbræ non sint cubitorum quinûm, & binorum palmorum, annos vivere 130 idem Plinius auctor est; quin etiam Pygmæorum gentem juxta paludes Nili habitare prodidit, & alios juxta Gangem ternos dodrantes non excedentes, quorum hodie plerosque etiam apud nos nasci videmus. Tertium ea continet corpora, quibus aliquod membrum deest, vel superabundat, quo genere comprehenduntur, quæ formâ prodeunt multimembria, scilicet multis pedibus manibus aut capitibus, ut ille qui Amiterni nostris temporibus natus est, brachio uno, pedibus tribus, & alter pedibus tribus reliqua probè efformatus, & non procul ab Oxonio in Angliâ alius capitibus duobus, brachiis quatuor, manibus totidem, ventre uno, membro muliebri, ac sede unâ, ex unâ parte pedibus transversis, ex alterâ unus rite exporrectus. Hoc etiam genere complectuntur Androgynos sive Hermaphroditos, quorum nec exiguus est hodiernus numerus; & suprà Nasamonas plerosque esse Plinius refert inter se vicibus coeuntes: Illi præterea quibus aut brachia, aut membrum aliquod deficit, qualem nos vi-

Quinq; monstrorum genera.

Conceptus qui defectu insigniuntur.

Magnitudinẽ superantes iustam aut ab illa deficientes.

Quibus mẽbra deficiunt, aut superabundant.

Androgyni seu hermaphroditi.

nos vidimus adolescentem anno 1577. sine brachiis natum ac gibbosum, qui nihilominus pedum digitis ad scribendum, nendum, ac reliqua munia obeunda exactè, & expeditè utebatur, ac in Eborensi academia literis incumbebat; cui similis alter ille est, ab oppido Dagvardâ oriundus, qui cum hæc scriberemus Salmanticæ studiis operam navat. Quartum ea monstra comprehendit, quæ partim humano corpore fruuntur, aliquâ tamen particulâ aut pluribus bruti speciem referunt, quale genus illud hominum, quod fertur capitibus caninis pro voce latratum edere, & unguibus armatos, venâtu, & aucupio vesci: Huc illud referendum erit quod Ravennæ anno 1512. natum traditum est, quod habebat cornu in capite, alas duas, brachia nulla, pedem unum, ut avis rapax, oculum in genu, sexum utrumque, in medio pectore Y & crucis effigiem; qui conceptus etsi à causis illis naturalibus contingant, tamen haud sine Dei providentiâ fieri credendum est, pro puniendis, & monendis hominibus, iisdemque arcendis ab effrænata & turpi libidine: Horum pleraque varia, & mirabilia exempla, quæ nostro ævo edita sunt, apud Rufum extant, ad quem lectorem relegamus. Quintum & ultimum monstrorum genus eorum est, quæ bruti alicujus animalis, vel plurium simul speciem ac figuram repræsentant, ut Elephantis, quem Alcypes peperisse historiis traditum est, & serpens quem initio Marcisi belli ancillam enixam esse Plinius scripsit *matremq; suam conterruit infans*, ut Lucanus cecinit, quorum etiam pleraque apud eundem auctorem reperies; Et hâc ratione quasdam mulieres regionibus nonnullis meridionalibus, animal vivens (quod feram vocant) genuisse ferunt: Verum non solum dicuntur monstra, quæ diversorum animalium speciem gerunt, quæ formâ prodeunt multimembri, sed etiam, qui numerosi unâ fœturâ prodeunt: maxima enim ex parte mulieres unum duosvè pariunt, juxta mammillarum numerum. Plures licet formâ, & natura totali genitoribus similes sint, numero tamen, & naturæ ordine ac instituto à natura dissident, hæc vero est differentia, quod iis, qui ex hominibus sunt prognati, & in quibus viget aliqua rationis vis naturæque legibus ducuntur, animam rationalem inesse sapientes statuunt, nam tametsi dignam homine venustatem non consequantur, sed membra habeant distorta, hiulca, incurva, mutila, ac deformia, tamen loquuntur, ratiocinantur, judicant, reminiscuntur aliaque animæ munia obeunt; quòd si rationis vigor in iis minus e-

Bruti speciē una aut pluribus partibus referentes.

Monstra sine Dei providentia non fiunt.

Qui bruta plane referunt.

Fera, quid.

nùs elucet, id propter organi ineptitudinem fit, ut in pueris, senibus, ebriis, delirantibus: Ex quâ tamen classe rejiciendi sunt Fauni, Satyri, Centauri, Lemures, Tritones, Sirenes, Harpyæ, & quæ ex alterius animalis commixtione conflata esse fabulæ comminiscuntur; quicunque tamen enormi corpore, aspectuque tetro atque horrido, ut rostro suillo, vel capite canino nascuntur, hi adhuc in hominum numerum referuntur.

Mola quid.

Haud multò dissimili ratione generatur mola, quæ tradente Hipp. lib. *de morb. mulierum, & de sterilitate*, & Aristot. citato, caro quædam est informis in ipsâ uteri capacitate genita, inarticulata, ac variarũ figurarum, quæq; abortione editur sicuti fœtus, & sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus. Huic aliqui subobscurum extensionis, & contractionis motũ concedunt; majori tamen ex parte plurimis venarũ ramificationibus intercepta est, quibusdam albis ductibus, viridibus, aut subnigri coloris permixtis sine sensu neq; motu, quæ nonnunquam etiam visa est in membranaceam substantiam degenerâsse, aquosis plerisque bullis, ac pellucidis plenam plerumq; cum sanie fœtidâ ac diluta. Dicitur autem mola, à molon quod rotundum Græcis est, aut à Persica voce moly, quod est informe, vel etiam vocatur mola à mole, quod ut Moschioni & Aetio placet, tanquam moles, & põdus gravat mulieres; Avicenna, Paulus, & Aetius, nomine molæ comprehendunt etiam uteri tumorem, instar lapidis adeo induratũ, ut ferri acie vix trãsigi queat; quam tamen affectionem, qui rerum naturas penitius rimantur, non ad molam sed ad tumorum speciem merito reducunt; quod si aliquando adeo induretur mola, illud ex diuturnâ morâ in utero fieri censendum est, visæ n. jam sunt quæ ad sextum septimumq; annum molam gestaverint, quin & malum in tota vita plerumq; durat, ita ut cum eo fœminæ & consenescant, & commoriantur, sed plerumq; levius adhærescens tertio quartove mense excidit nondum ad justam magnitudinem perducta. At cur omnium animalium sola mulier molam concipiat, quæsitum etiam olim jam fuit, & causa reddita ab Aristotele citato, quod menstrua huic concoquere non potenti affluentiora sint, ex quibus constat menstruorum copiam ad molæ generationem necessariam esse, viri etiam semen prærequiri Galenus apertissimè testatur, 14. *de usu partium*. dicens: *non enim sicut gallinæ ova pariunt sine maribus ita mulierem aliquando viderunt sine viro vel molam, vel hujusmodi quippiam aliud*

Mola natura.

Mola unde dicta.

Quandiu gestatur mola.

Omnium animalium sola mulier molam concipit.

Dub. An mola sine viro concipiatur.

aliud concepisse: itaque ex sententia Aristotelis atq; Galeni duplex est molæ causa, altera menstruorum copia, altera defectus virtutis formatricis in virili semine, quibus accedat uteri frigiditas (quæ facultas devita contendens assequi non possit) provenit autem imbecillitas facultatis, ob morbosum ac exiguum virile semen, quod principium præstat paucissimum, & imbecillum; quod facile à copiosis mensibus obruitur, ideoq; potissimum mola contingit, si instantibus, fluentibus, aut nondum omnino purgatis mensibus fœminam coire accidat, quibus Averroes mea quidem sententiâ subscribit, qui molam fieri confirmat ob defectum formatricis facultatis, quem morboso semini inesse procul dubio certum est. Hæc cum ita sint, tamen Avicenna, & cum eo Mercurialis acerrimè contendunt, sine viri semine molam generari; eamque potius fieri, ubi copiosa mulieris genitura, quod aut concubitu aut somnio proruperit, menstruis augeatur: & matricis calore coaguletur. Itaque quod Aristoteles & Galenus uteri frigiditati tribuunt; ipsi calori adscribunt, quo videntur supplere exiguum illum motum imbecillis seminis virilis, quem Galenus requirit, ita ut hujus carnis generatio non differat ab alterius cujusq; carnis generatione; sed in eo differt Mercurialis ab Avicennâ, quod hic sine viri accessu, ille non nisi coeuntibus contingere posse arbitrantur, non quod requiratur virile semen, sed quod ex concubitu uterus amplius concalescat, calorem enim ad ampliorem menstruorum tractionem, & carnis generationem ipsam plurimum conferre; quæ quidem omnia adeo mihi videntur verosimilia, ut cogar existimare, ab utraque causâ molam posse provenire, nimirum aut ab exiguo, & debilissimo principio masculino, aut à nullo, si modo ejus vices suppleat caliditas uteri cum muliebri semine; quod rarissime tamen contingere posse autumaverim, atque ita si tale quippiam virginibus aliquando accidat, potius ad lumbricos, aut tumores matricis revocandum erit; nusquam enim visa fuit mulier quæ molam sine mare conceperit, nec mihi eorum sententia omnino improbatur, qui molam etjam fieri credunt præter dictas causas ab exurentis feminis conditione, eum defectu, & resolutione spiritus genitivi à morboso calore depopulati, sæpe enim à diversis causis idem effectus diversimodè potest provenire. Multæ præterea sunt falsæ, irritæ, & inutiles conceptiones, nam quædam quasi prægnantes turgent, nunquam tamen infantes emittunt; aliæ vento, aliæ

Galeni sententia.
Molæ causa.

Avicennæ & Mercurialis opinio.

Decisio autoris.

Mercati sententia.

Falsæ gravidationes.

aliæ aqua tument, qui certè hydrops est uterinus, de quo ac reliquis tumoribus uteri suo loco copiosius dicendum erit.

De hermaphroditis.

Cap. XII.

Inter reliqua monstrorum genera hermaphroditi frequentius enascuntur, de quibus tamen exigua, aut ferè nulla, & parum sufficiens in libr. Hippocrat. Galeni, ac in ipsis gynæciorum voluminibus facta est mentio; ideo de his sermonem hic subnectere haud præter ordinem visum fuit. Est autem hermaphroditus complexus utriusque sexus masculini scilicet ac fœminei, seu qui gemina habet genitalia alterum maris, alterum fœminæ, ut ex auctore defin. t. med. colligitur, & ex Arist. licet Aristot. sententiâ alterum genitale ratum, alterum irritum sit, cum per alimentum subinde delitescat, quoniam præter naturam est, & in modum abscessus. Dicitur autem hermaphroditus quasi compositus ex Mercurio & Venere: sive Androgynus ex viro & fœmina, plerumque tamen à superabundanti vel mares, vel fœminæ nuncupantur, ut vel plantandis hominibus, vel homini suscipiendo sunt aptiores. Clarioris tamen doctrinæ gratia quatuor Androgynorum constituuntur classes sive ordines. Prima est hermaphroditus mas, seu qui virilem sexum perfectum ac potentem habet, in perineo tamen id est inter anum, & testes, quo loco sectio fit pro extrahendo vesicæ lapide, foramen perstat, minimè tamen pervium, ut ex quo neq; lotium prodeat, neque genitura, quod genus plerique cum hippospadiis confundunt, sed male, sunt enim hippospadii, qui ex generatione urinæ iter inferius sub canale habent, qua præputium alligatur glandi, ut apud Paulum est & auctorem lib. *introductorii Galeno adscripti*, qualem vidimus Anglum. Secunda est hermaphroditi fœminæ, quæ præter vulvam naturaliter constitutam, seminali, & menstruo excremento manantem, supra ad os pectinis membri virilis carneam, & cutaceam quandam similitudinem habet, profusionis seminis impotentem, & testibus carentem, quam supra nymphæam nominari diximus, & quibusdam mulieribus inesse. Tertia est eorum Hermaphroditorum, qui etsi utriusque sexus expressas habeant notas, inefficaces tamen ad seminis profusionem, & generationem existunt, alterutra tamen parte ad mi-

2. de gener. anim.

Epigram. de hermaphr. vide cod. H f. 133.

Hermaphroditi 1. classis.

Hippospadii

P. libr. 6. c. 54. G. c. 18.

Secunda classis hermaphroditus fœmina

10 20 30

admictionem conferente. Quarta eorum, qui utroque sexu pollent, marisque & fœminæ munera potenter obeunt, quia utraque genitalia completa perfectaque habent, quia etiam mammam dextram virilem, muliebrem levam. Paulus citato ex Leonide hermaphroditi differentias aliter distinguit, & tres quidem in viris, unam in mulieribus constituit, prima virorum est, cum iter scrotum & anum, secunda cum in medio scroto pudendi muliebris pilis obsiti forma apparet, tertia cum ibidem, hoc est, in eodem scroto foramen adest, per quod lotium egreditur, mulieribus supra pudendum, juxta pubem virile genitale invenitur tribus extantibus corporibus uno tanquam cole, duobus veluti testiculis. Cæterum qui gemina habent genitalia, fere nunquam contingit, ut utrumque completum possideant, nam ut ex Aristotele retulimus, alterum firmum, alterum debile ac inutile redditur. Porro hermaphroditis, qui utraque genitalia notatu digna possident, leges sexus in quo manere ac vivere velint, optionem faciunt, pœnâ tamen capitali impositâ, si ab electo semel sexu discessisse comprehendantur, ne promiscuè utroque abutantur; reliqui autem fœminis an viris annumerandi sint sumptis signis ex genitalibus, & facie cognoscitur, nam fœminei sexus hermaphroditus erit, si vulva omnibus suis dimensionibus exacta sit, & adeo pervia, ut virile membrum admittere possit, si menses illac profluant, si glabri sint, si promissi sint tenues ac molles capilli, si toto corpore effœminati, animi fracti, timidi, voce acutâ, & mammis elatioribus, & juxta anum crines nulli. E converso autem si perinæum & anum pilis obsitum habet, si penem justæ magnitudinis alacriter arrigentem, & semine manantem, in virorum potius numero censendus erit, tandem quicunque plus viri quam fœminæ habebit, vir erit, fœmina vero, qui plura cum fœminis communia habuerit; qui vero utrumque æque participat, virfœmina dicitur, qui neutrum, neutris adscribitur. Galenus refert sententiam quorundam, qui dicebant fœminam nullam esse hermaphroditum, deque his intelligebant sententiam Hippocratis, *mulier ambidextra non fit*, quasi diceret; mari muliebre pudendum adnasci posse, mulieri autem virile nequaquam. In causâ, propter quam hermaphroditus generetur, variatum est; nam aliqui scribunt, si mulier viro congrediatur, à primo qua est menstruis purgata die, usque ad quintum, mare producit, à quinto ad octavum fœmellam, ab octavo ad duodecimum rursus masculum: post illum

Lex hermaphroditi.

Qui cognoscatur sexus.

7. aph. 44.

Causæ hermaphroditi

dierum numerum hermaphroditum: conatur Lemnius hanc sententiã ratione vallare, quia inquit, *Primis diebus sordido humore repurgata vulva plus concipit caloris, quo virile semen coalescit, & in dextrum uteri sinum dirigitur, hepatis dextriq; renis vi attractoriâ, è quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus derivatur: sinistræ vero partes, utpote frigidiores & sanguinis inopes statim à purgatis mensibus aliquid conferre non possunt, sed post quintum diem usq; ad octavum ex illis, liene & sinistro rene aliquid sanguinis confluit, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vices suas obeant, cessentq; dextræ ex situ loci & alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Post octavum dextræ rursum operantur, masculusq; progignitur, post quod dierum curriculum, quia ex omni parte promiscue sanguis prorumpit, & semen neutri parti associatur, sed in medio vulvæ fluctuat hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur.* Hanc sententiam perperam Lemnius, & alii non sine crimine Avicennæ adscribunt, quoniam ipse eandem omnino rejicit, seu fortè quia auctorem habere voluerunt eorum, quibus nec ratio nec experimentum suffragatur, eàdemq;, qua dicuntur, facilitate refelli possunt: nam fœtus masculus aut fœmineus ex dierum discrimine non nascitur, ut suo loco cudimus. Et certe si hermaphroditi omnes essent, qui post 12. à repurgata muliere diem concipiuntur, copiosior eorum numerus nasceretur: ideoque alii astris vitiosum cõceptum potius acceptum referunt, iis præsertim bicorporea signa occupantibus: Alii ex vitioso indecoroq; concubitu nasci putant, cum præter usum vir supinus, mulier prona decumbit non sine magno dedecore, & valetudinis dispendio, quippe qui herniosi plerumq; fiant. Tertia fuit sententia eorum, qui plures cellulas in utero constituunt, hi namq; hermaphroditum gigni tradunt, cum semen in mediâ colligitur. Quarta adscribitur Hippocrati, quod nimirum quando duo semina, virile, ac fœmineũ æqualia sunt viribus, & copiâ, ex quibus virtus formativa ex unoquoq; contendit effingere id, cui aptum est, fit ut in uno eodemq; corpore utrumq; effingat. Tandem quidam non toti semini sed cuilibet parti id tribuunt quæ virtutem habeat duo hæc membra efformandi.

Porro non solum in hominum, sed etiam in brutorum genere hermaphroditi reperiuntur, equum, & canem hermaphroditum vidit Cardanus, de cervis Androgynis scribit Langius, Venatores communiter credunt, id quod etiam Archelaus confirmat, lepori utrumq; sexum, & utramq; gignendi vim inesse, quod naturam pati non posse Matthiolus ar-

C. lib. 7. c. 33. L. thom. 1. Epist 70. M. in 2. dis. c. 18.

lus arbitratur, & commento ansam præbuisse leporum fœcunditatem eximiam; non solum enim crebro superfætant, auctore Aristot. sed statim à partu iterum concipiunt. Itaq; singulis mensibus generant, & interpositis diebus pariunt, unde tam innumera fœcunditas, ut quamvis plurimi quotidiè capiantur, fœcundius procreent, qui tamen eorum mares, quivè fœminæ sint cognitu perdifficile est.

Lepus an hermaphroditus. A. 6 de hist. animal. 33.

Qui superfœtatio contingat, & concipiantur gemelli.

CAPUT XIII.

10 AGE igitur indesinenter pergamus, & de superfœtatione, & gemellorum conceptione pervestigemus: Est autem superfœtatio, secunda quædam conceptio, cum gravida jam mulier iterum viri concubitu usa concipit; nam, ut superius jam diximus, sola mulier gravida virum admittit, ideoque huic soli superfœtatio contingit. Si quod tamen à viro ejaculatum semen statim dilapsum uteri sinus ambos ex æquo subeat, hisq; conclusum foveatur affluente muliebri semine uno eodemq; concubitu gemelli procreantur, autore Hip. quāvis Aristot. seminis multitudini, & copiæ idipsum tribuat. Plures aūt fœtus singulis seorsim membranis in hominibus sicuti in brutis contineri pleriq; existimant, mulieremq; cum aliàs non cognatos aut monstrosos 20 gemellos habet, plures si gestat fœtus, singulos propriis involucris singulis fœtibus peculiaribus continere; Alii gemellos unius sexus iisdem involvi secundinis, diversi autem sexus, diversas obtinere secundas arbitrantur. Nonnulli eos qui iisdem tunicis involvuntur, uno & eodem concubitu fuisse genitos, qui vero secundinis discreti sunt ex superfœtatione, & alio concubitu interpositis aliquot à conceptu diebus. Potius tamen existimo, mulierem cum gemellos gestat, unicâ tantum secundinâ, chorion dicta, id est, farciminali simul cum chorio (quod complexum nomine secundinæ intelligi diximus) eos cōtinere, quam-30 vis uterq; suum habet amiculum, argumento est, quod, quæ duos gestat fœtus, nunquam secundum cum primo emittit, nisi post secundi fœtus exitum, ideoq; cum primus infans in lucem venit, prudentiores obstetrices urinaculum præscindunt, & ipsius residuum, cujus superior pars

Superfœtatio quid.

Superfœtatio soli mulieri contingit.

Gemelli uno coitu fiunt concubitu.

An plures fœtus pluribus contineantur membranis.

Positio autoris.

secundæ intra uterum hæret, parturientis fœmori alligant, quoad alterius infantis intus manentis umbilicus ab utero divellatur, & sola, si alius non subest, cum secundo fœtu secundina etiam excernatur: nec deest experimento auctoritas gravissimi viri Hippoc. qui lib. *de superfœtatione* ita inquit; *quæ gemellos gestat eadem die parit veluti concepit, habet autem utrosq; pueros in una secundina.* Sed quid si contingat mulierem tertio gestationis mense superfœtari, ut Aristot. vidisse refert, & Mercatus fœminas esse tradit, quæ tertio superfœtarint, dum tamen justum pariendi tempus instaret, primos vitales edidisse, secundum quinto mense mortuum elisisse; & alteram, quæ primum vitalem mense septimo peperit, mox geminos nono mense vitæ etiam compotes; nam quæ octavo mense concumbunt, plerumque partus edunt mucore plenos, ut sæpe vidi? Sunt qui respondeant, utrumque etiam fœtum eâdem contineri, ego vero, quia in hoc casu non video qua ratione non solum os uteri sed etiam Allantoides & chorion aperiantur, potius existimo, diversos istiusmodi fœtus diversis secundinis contineri. Porro superfœtationes, & raro sunt, & nihil quicquam proficere possunt, præter dolorem, quo uterque fœtus pereat, nisi paululum temporis inter illos intercesserit, sic enim visi plerique sunt qui vitales exierint: Sed enim & geminos diversi sexus in genere hominum raro servari contendit Aristotel & Avicenna, etiamsi ex eodem concubitu geniti sint, quod etiam Plinius confirmat, ac plerique omnes, qui post eum scripserunt, & rationem reddunt, quia concursus fit præter naturam, cum non pari tempore mas, & fœmina in utero perficiantur; sed aut marem cunctari aut fœminam prævenire necessum sit. Attamen amantissimus frater meus Franciscus à Costa gemellus est cum charissima sorore Leonora Paez, quorum uterque summo Dei beneficio quadragesimum ferè agit annum, atque ille non solum viribus corporis, verum etiam (quod citra invidiã dictum velim) animi ornamentis, virtute, prudentiâ, & morum integritate conspicuus: soror vero, quæ illum uno die tantum prævenit numerosam habet prolem (ut vel hinc etiam, quam parum valeat vis horoscopi, intelligas, nam cum ipsi adhuc summo Dei beneficio vivant, & ambo ætate vigeant inter se persimiles, corporum specie haud admodum pares quamvis voluntatibus non distent, tamen instituto propositoque vitæ ita sunt dispares, ut ille longè à patria peregrinetur, illa domi maneat, ille cœlebs, nec unquam uxorem duxerit

Obiectio. Superfœtatio tertio gestationis mense.

Octavi mensis concubitus mucore partum opplet.

Solutio. Superfœtatio raro contingit.

Gemini diversi sexus raro servantur.

Auctoris frater, & soror gemelli.

xerit, illa maritata) quibus alios similes geminos D. Augustinus vidisse refert, ut etiam contra Aristot. 2. colligas, multum interesse ex libris an ab experientia loqui.

5. de civit. Dei cap. 1.

At non injuria sciscitaberis, si gravidarum uterus toto gravidationis tempore adeo clauditur, ut neque acus cuspidem admittat, quî fiet ut post conceptum reseretur? Subinde si vasa omnia primi fœtus chorio, & involucris aliis ita adhærent, ut ob id menstrui sanguinis nihil profluere possit, ac si profluat, abortionis periculum portendat, quia vincula & vasa abrupta esse indicium est, quî fieri potest ut superfœtatio fiat, si neque sunt vasa quibus coagmentetur novum chorium, neq; per quæ novus fœtus alimentum suscipiat? primæ objectioni sunt qui respondent, gravidarum uterum in coitu perpetuò aperiri, veteres tamen docuisse sponte sua non hiare; alii uterum post conceptionem certis temporum intervallis aperiri rentur, ut excrementitiis humoribus, qui in ipso accumulari solent, exitus pateat, ideoque concipere gravidam, quæ tum temporis in viri amplexum venerit. Qui tamen rem accuratius considerant, uterum tantummodo aperiri tradunt, cum avidior est, & libidine efferatus, aut jucundam nimis sentit viri titillationem, perinde ac ventriculi orificium à pastu clausum, oblatis delicatioribus cupediis reseratur: non tamen quibusvis hominibus sed edacioribus; hoc tamen rarissime contingere, atque adeo rarissime fieri superfœtationem. Secundæ objectioni dicendum est, id perpetuò sagacissimæ naturæ curæ esse, ne omnia vasa pro sui nutritione unico fœtui implantentur; sed semper aliqua servari vel ad mensium purgationem, si fortè sanguis redundet, ne copia fœtura suffocetur, vel ad novos conceptus alendos, si forte concubuerit fœmina, & semen concipiatur, ut per dicta vasa, quæ majoris utilitatis gratia otiosa huic usui relicta sunt, novum fœtum fabrefaciat. Si adhuc quæras, cur nonnulla animalia, eaque parva, ut mus, cuniculus, canis, sus, multipara sint, alia unipara, sicuti mulier & bisulca fere omnia magni corporis, cum præsertim majora animalia plures fœtus generare posse videantur? Causam reddit Aristoteles, quia in magnis cibus absumitur in corporis incrementum; minoribus natura demendo de magnitudine auget exuperantiam seminalis excrementi, ideoque numerosiorem quam duorum fœtuum in muliere sobolem superiori capite monstrosam esse prodidimus; Et ex eo apparet, quia duos tantum sinus

Obiectiones duæ.

Solutio.

Pregnantis uterus aperitur.

Vasa omnia non implantantur unico fœtui.

Parva animalia cur multipara, magna unipara.

4. de gener. animal. 4.

uterus habet muliebris, ac duæ duntaxat mammæ ſint a natura eiſdem conceſſæ,

De fœtus formatione, & uteri geſtatione.

Cap. XIV.

Vteri geſtatio quid.

Uteri geſtationem totum id tempus dici volunt, quod à genito intus infante ad ejus exitum intereſt, in quo quidem quid intra uterum peragi ſcriptores prodiderint, poſtulat rerum ordo, ut altius repetito principio ſuperioribus annectamus. Cum igitur ſemen utrumque in utero conſtiterit, neq; intra ſeptem poſt ejaculationem horas fuerit effuſum, ſed uteri calore conſervatum, fœminam concepiſſe credendum eſt, & tunc geſtationem ac fœtus formationem incipere; quæ quidem differt à conceptu, quod hic uteri calore fit, formatio vero fœtus ab ſpiritu genitivo, & formativâ vi. Cæterum totum conformationis ordinem varii variè deſcribunt, in hoc tamen conſentientes, quod mas citius quam fœmina intra uterum efformetur, ob vehementem calorem, quod inſuper in utroq; ſexu alii temporius, alii ſerius ad perfectionem perveniant: Porro hoc etiam mari, fœmellæq; commune eſt, ut duplicato à conceptu ad formationem tēpore moveatur, ſubindeque triplicati dies motus, indicent diem partus, nimirum ſi fœtus formatus ſit 45. die, movetur nonageſimo, quo triplicato reſultat nonus menſis, in quo partus utplurimum in lucem prodit. Sex itaq; ſeptemve primis diebus, ut egregie Bonacciolus, & poſt illum Mercatus ſcripſerunt, ideoque eorum ferè ſerie utar, ſemina duo otioſa non ſunt, ſed quaſi utrumque bulliens ſpiritu genitivo, & uteri calore caleſiunt, quo fit ut craſſeſcant, ſpiſſenturque, & ex calore flatuoſus ſpiritus generetur, quo flatu commixta ſemina turgent, & intumeſcunt, mox minutiſſimæ bullæ ſpiritu repletæ aſſurgunt, ex quibus junctis una fit cavitas uberem ſpiritus copiam comprehendens, qui intro concluſus calidior factus refrigerationem quærens ad ſui cuſtodiam ſibi pervium iter parat, ut per expirationem temperatus ſpiritus ad fervorem contemperandū eâdem via ſubingrediatur, quo ſpirituum ingreſſu, egreſſuq;, atq; vi ſpiritus poteſtate vitalis, animalis, ac naturalis, ad proportionatá loca movente facultate formativâ diſcedit, ibiq; tres generantur bullæ, pro corde una, altera pro cerebro, tertia pro jecore: prior

Fœtus formatio quomodo differat a conceptu.

Mas citius quam fœmina intra uterum efformatur.

Temporis formationis ad motum & huius ad partum proportio.

Formationis ordo & ratio.

Tres bullæ.

prior enim puriorq; ſeminis pars, in cordis, craſſior & pinguior, in jecoris: frigidior, & crudior in cerebri materiam cedit; tametſi Galenus cerebrum tantummodo ortum ex ſolo ſemine obtinere confirmat: cor autem & jecur ex ſanguine attracto augeri: quod minus placet, quia hæc omnia ſpermatica ſunt membra, quæ prima ſui conformatione à ſemine fieri fatendum omnino eſt, quod ſi à ſanguine attracto poſtea augentur, ut de corde, & jecore ipſe teſtatur, id procul dubio omnibus tribus commune eſt: nec inſuper ea videtur accedere poſſe ſeminis copia, quæ valeat cerebrum ad tantam magnitudinem augere. Porro tota maſſa ſeminalis externâ parte terrena reſiccêre membranula obducitur, quemadmodum in pane, dum coquitur, tenue quiddam pelliculæ ſpecie in ſuperficiem abſcedit, quam tunicam chorion nuncupavimus, eamq; poſteà aliæ duæ in generatione ſequuntur, ſicuti jam dictum eſt, quæ ſanè tunica ſummâ opificis providentiâ illico fuit obducta, tum ne minime conſtans ſemen difflueret, tum ut tres primorum principiorum bullulæ, molles adhuc & exiles, uteri duritie minimè oblæderentur, aut ſpiritus exhalarent: quod quidem ad eximii architecti exemplum factum fuit, qui prius tectum parat, ſub quo poſteà ab injuriis munitus egregium ædificium poſſit fabricare. Cum igitur hæc membranula per uteri acetabula dicta utero committantur contenta ſemina eidem annectit: Et in eâ membrana meatus ad ſpiritus eventationem permanet, inter quem venæ arteriæq; procreantur, quarum ora exteram tuniculam penetrantia vulvæ, venarum, arteriarumque oris committuntur, ex quibus venæ non pulſantes in unum coeuntes ſimilique modo arteriæ, venas duas, totidemque arterias conſtituunt, quas cuticulare putamen ambit, ex quibus conflatur umbilicus, per quem ex vulvæ acetabulis cruentus ſuccus reſudans fœtum poſtea nutrit. Quæ omnia intra ſeptem dierum ſpatium fiunt, & hunc terminum ſpumificationis tempus vocant, ac tunc adhuc genitura vocatur, quod in utero eſt, & ſi abortus contingat, effluxio nuncupatur & apparet, ut vidit Hipp. perinde ac ſi quis crudi ovi exterius putamen detrahat, & per interiorem membranam interior humiditas pelluceat; rubrum etiam liquorē fuiſſe incluſum ipſe prodidit: in pelliculâ verò fibras quaſdam albas & craſſas, cum cruore craſſo, & rubro obvolutas: circa pelliculam foris cruenta veſtigia ſugillationum inſtar, juxta medium tenue quid eminere, quod umbilicum fuiſſe judicat, Galen. jecur, al-

Cordis, cerebri, ac jecoris generatio.

Membrana quæ prius obducitur.

Similitudo.

Vaſa umbilicalia.

Primum tempus ſpumificatio vel lactatio

cur, albas & crassas fibras cum sanie delineationem venarum, arteriarumque fuisse, itaque primis hisce diebus tota hæc substantia rudem quandam sortitur primorum principiorum adumbrationem; & hoc est primum formationis tempus, quod, ut diximus, spumificatio, sive lactatio nuncupatur.

Formativa virtus factus repuerascens est.
Principiorũ separatio.
Vena porta.
Vena cava.

Post id tempus operante jam vegetativâ facultate ipsius fœturæ (quæ non propterea vegetior est, quod nova quædam sit ut Auicennæ & Mercato placet, deperditâ jam ea, quæ à parente defluxit, sed quod repuerascens perpetua fit, & novas vires resumit, non secus ac in stirpium seminibus videmus) primum inchoata principia, & adhuc rudia, 10 cor, jecur, cerebrum in propria loca sejunguntur, propriaque figura, & specie exornantur, & incipit reliquorum membrorum constitutio, tunc enim è jecore primum vena porta, quæ continua est venæ umbilicali; deinde vena cava, ex qua postea per ramificationes suas universum semen nutriri queat, multiplici sobole disperguntur, è corde arteriæ, è cerebro spinalis medulla, è qua nervi tenuioribus aranearum filis similes emergunt; ventriculus, intestina, vesica, cordis involucrum, peritoneum, meninges, ac reliquæ membranæ obtenduntur. quamvis adhuc partium inferiorum, ventris præsertim, obscura nimis distinctio sit, cutis etiam concrescit, omniaque contegit ex ipso quoque semine, 20 ex quo ossa substantiam conquirunt atque figuram, etsi mollia satis, quæ omnia novem dierum intervallo peraguntur interdum octo, qui additi septem spumificationis quindecim efficiunt, & hoc tempus lineationis sive ramificationis dicitur, in quo adhuc sola existit solidarum partium conformatio ex solo semine: Sunt tamen, qui putent, ex virili semine principalia membra, ex fœmineo cætera produci. Cæterum adhuc quamdiu lineamenta suæ speciei non accepit, quod in utero cõtinetur, Embryo dicitur, quod Græcè intrinsecum germen sonat, si verò deperditur, deperditio propriè vocatur nondum abortus. Tertium sequitur formationis tempus, in quo sanguis uberius ex utero 30 prolicitur, qui primum circum jecoris spermaticas fibras & membranam concrescens totam reliquam illius molem, & substantiam constituit, tuncquè conformatæ partes solidæ nutriri incipiunt, & carne fulciri jecoris beneficio, quod omnibus alimentum conficit, & ministrat, ac ex eo natura sensim carne implet eas capacitates, quæ inanes inter spermaticas fibras interciderant, pictoris exemplo, qui primo imaginem

Secundum tempus lineationis vel ramificationis.
Quid Embryo.
Deperditio.

nem rudibus lineis adumbrat; mox vario pigmentorum genere illustrat ac perficit; hoc itaque tempus quod carnificationis appellatur duodecim sequentibus solis terminatur, ac ita jam 27. conficiuntur, quo tempore jam fœtus sive fœtura nuncupatur, nec amplius genitura dicitur, sed adhuc instar plantæ vitam possidet. Ubi notandum est ex ipso semine, sicuti cæterarum partium seminalium, ita etiam jecoris tunicam generari, quæ omnia postea à menstruo sanguine vegetantur per umbilici venas attracto, quę ex venarum orificiis in matricem tendentibus observantur, unde cum Galenus, Rufus & Mercatus dicunt, 10 hepar concretum, & coagulatum esse sanguinem, seu potius sanguinis quandam affusionem, non existimes ipsum à menstruo gigni, & subinde spermaticum non esse, sed à sanguine menstruo carnificationem sicuti cor, & reliqua septem membra, quæ nigra à Macrobio dicuntur, nempe lingua, cor, jecur, pulmo, lien, & renes duo, sortiri post primam conformationem; hoc solum distans, quod ipsius parenchyma magnum sit, & minus elaboratum, quâ etiam ratione interpretatur Isac dicens, de sanguine menstruo hepar, & præter cor omnia membra carnosa generari, cor autem de sanguine arteriali. Quarto conformationis tempore non solum interiora membra conspicua sunt, sed 20 crura & brachia distinctè, absoluteque delineata cernuntur; tuncque primò, ut auctor est Hippocrates lib. *de naturâ pueri*, caput ab humeris distantiam sumit, brachia à lateribus, crura disparantur, os per se deducitur, nasus, & aures eminent ac perforantur, oculi implentur humore puro, pudendum conspicuum fit, utrum tandem sit, venter; & intestina inflantur, ab hisque foras in podicem via fit, & omnia ab spiritu coarticulantur, & jam non amplius fœtus aut cyema, sed infans appellatur, id quod in utero est. Hæc autem decem, & octo diebus sequentibus fieri à probatissimis auctoribus testatum reperio, ita ut totũ cõformationis tempus sit quadraginta quinque dies, si partus ma- 30 jor sive nonimestris futurus est: nam septimestrem, quem partum minorem vocant, breviori tempore conformari prodiderunt, & antecedere prædicta formationis tempora uno atque altero die. Cæterum fœtus usque ad perfectam formationem plantæ modo dispensatur, postea administratur ut animal. Nec multo aliter hæc quatuor tempora distinguunt, qui ita de iis decidunt, ut in primo spumificatio fiat, in secundo opera vegetativæ, in tertio opera sensitivæ, in quarto opera ani-

Sanguinem ex utero quando primum prolicit fœtus ad carnificationem.

Tertiũ tempus carnificationis.

Iecur à semine generatur.

3. theor. 34

4. formationis tempus articulationis.

Infans quãdo primum dicatur id quod in utero est.

Minor partus vocatur septimestris

animæ rationalis apparere incipiant, quæ tamen propter humoris redundantiam nondum eluceant;ac in primo solum gubernatur à virtute sibi à parentibus tributâ,quam formativam appellant;in reliquis hæc ipsa nova jam sive repuerascens fit, & sibi propria. Porro per singula tempora diversos sortiri entis gradus, & diversam conformationem frequenti sapientissimorum experientiâ confirmatur; qui observarunt id quod intra sex septemvè primos dies abortiebatur,lacteum plane esse,& hoc genituram vocârunt, quale illud quod Hippocrates vidit, quod postea usque ad decimum quintum lineamenta rudia habet, Embryonem dixerunt, si ita mavis quam genituram distinctionis gratia appellare; atque deinceps sanguineum usque ad 27. fœtum esse sive cyema,tandemque, inquit Hippocrates, plurimas mulieres puerum perdidisse paulo ante trigesimum diem, & inarticulatum apparuisse, quicunque vero posterius perditi sunt,aut in ipso trigesimo aquâ frigidâ exceptos,articulatos,coactos,consistentesque visos fuisse, si modo mares erant,nam fœminæ,ut mox apparebit, hoc tempore perditæ in aqua dissolvuntur,nec articulatæ conspiciuntur,quia majora requirunt suæ formationis intervalla. Putat tamen Fernelius totam fœtus conformationem usque ad quadragesimum diem ex solo semine fieri, nullo adveniente sanguine, nec ad prædictum tempus conformatas partes aut sanguine nutriri,aut carne fulciri, fœtus illius exemplo ductus quem sese vidisse refert quadragesimo die ejectum semidigiti aut majusculæ formicæ magnitudine,prorsusque conformatum,cujus tamen partes omnes excepto jecore albæ ac spermaticæ cernebantur; At ut una hirundo non facit ver, neq; unum exemplum experientiam facit,cum præsertim plurima habeat repugnantia à priscis sapientissimis observata;Potius ergo fœtum illum penuriâ alimenti ejectum fuisse credendum est,siquidem constat,conceptionem facilius procedere, quamdiu vasorum oscula penitus clausa non sunt, sed aliquid sanguinis stillat ad fœturæ alimentum: proinde existimo ad septimum usque diem membra tantummodo formari seu lactari à solo semine, menstrui sanguinis nondum indiga,tunc jam exhaustâ totâ seminis materiâ,majori corpusculum indigere nutrimento,quod ex umbilico postea quæritur,qui tunc propterea inchoatur,ac reliquæ duæ secundinæ Amnium, & Allantoides.

Fœtus singulis temporibus diversos sortitur entis gradus

7. Phys. 10.

Dub. An ad 40. usq; diem tota conformatio fiat ex semine.

Ad 7. usq; diem membra ex solo semine lactantur potius quam formantur.

De

De fœmineo conceptu, ac quo tempore fœtus sentiat, & moveatur.

CAP. XV.

EX dictis palam jam est, sex soles spumificationi dicari, novem lineationi, ex ipsius repletioni, duodecim carnificationi, octodecim configurationi, seu efformationi: hæc porro hoc disticho comprehenduntur:

Sex in lacte dies, ter sunt in sanguine trini,
Bis seni carnem, ter seni membra figurant.

10 Quod si secundum tempus in duo dividant, sic ut tres dies tribuant lineationi sex lineationis repletioni, perinde erit, eodem enim pacto erunt 45. formationis dies plus minusvè. Quæ quidem de partu majori seu nonimestri intelligantur, nam si partus minor futurus sit, tunc sex soles spumificationi tribuuntur, octo lineationi, ac repletioni, novem carnificationi, & huic parem dierum numerum configurationi, ut plurimum enim hisce temporibus, paulo brevioribus longioribusvè tota articulatio fit: quæ omnia de masculi generatione veniunt intelligenda, nam fœmina longioribus temporum impendiis intra uterum absolvitur: quod tamen decem dierum intervallum ultra masculi tempus ad sui generationem fœminæ nonnulli tribuunt, ludificari mihi videntur; hâc enim ratione semper fœmellæ gestationis tempus duobus mensibus tempus gestationis masculi superaret, decem enim duplicati usque ad tempus motionis viginti efficiunt, & hi rursus ad partum triplicati 60. si itaque constituas tempus maris nonum mensem, oportebit omnino fœminam nõ ante undecimum in lucem prodire; si vero hanc dicas nono mense exire, tunc masculus perpetuò erit septimestris. Hinc comprehendes eruditi Mercati lapsum decem dierum numerum ultra masculi spatia pro fœminæ efformatione expostulantis; hâc etiam difficultate circumventi nonnulli triplicandos censent dies formationis, ut inveniatur motionis tempus, cujus opinionis fuit Bonacciolus, sed hic etiam à vero deviat, nam tunc fœtus qui formatur quadragesimo quinto die, partus (quod plane est ridiculum) contingeret mense decimo tertio, cum dimidio, nam triplices

Hip. lib. de nat. puer. text. 10.

Partus septimestris tẽpora.

Hipp. cit.

Fœminei fœtus conformatio.

Quæst. An fœmina ad sui conformationẽ 10 dierum spatium ultra masculi tempus requirat.

Mercati lapsus & Bonaccioli.

triplices quadraginta quinque dies, centum & triginta quinque invenies, qui numerus etiam triplicatus efficit 405. qui certè constituunt prædictos 13. menses, eosque solares cum dimidio. Potius igitur dicendum, fœmellam tardius masculo efformari non quidem tam longinquo intervallo, sed tribus duntaxat, quatuorve diebus ita ut pro unoquoque suæ formationis tempore uno die vel aliquot horis amplius, quam mas indigeat. Sed nulla injuria sciscitaberis, cur fœmina in utero tardius, extra velociùs adolescat, quod Hippoc. Aristot. & Galen. summis assensionibus confirmarunt, annè citius extra uterum suscipit incrementum, ut sugillatores malevoli dicunt, quia arbor mala cito crescit? minime; sed propter caloris copiam mares intra uterum citius efformantur, quam fœminæ, à debiliori enim calore tardior fit articulatio, postquam vero semel formata est fœmina, & intra, & extra uterum velocius incrementum capessit, propter humiditatem, quippe humidiora corpora, sicuti fœminarum, promptè extenduntur, & augentur; quâ etiam de causâ pubescunt, sapiunt, senescuntque citius, sed propter facultatis imbecillitatem desinit in ipsis celerius incrementum, & vitæ terminus brevior est, quam maribus, unde ipse Aristot. dicebat, *Et pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus.* Respondent alii, fœminas extra uterum citiùs pubescere; quod sint viris debiliores, sicut horarii ac teneriores fructus citiùs maturescunt, quam solidi & durabiliores, & communiter, quæcunque infirmiora sunt, temporius perficiuntur, unde proverbium, quæ cito fiunt, cito pereunt: at hæc ratio cum superiori eadem est, nam quia fœminæ humidæ sunt, ac frigidæ, ideo debiliores.

Positio.

Hipp. lib. de nat. pueri. A 7. de hist animal 3. G. 6. Epid. 2. 44.

A 4. de gen. animal. 1.

Fœmina citius pubescit, sapit, & senescit.

At si vir longioris est vitæ quî quæso fit ut plures communiter viduas fœminas, quam viduos viros conspiciamus? Multiplicem id habet causam. Prima est, quia viri pluribus sese periculis exponunt in conquirenda re familiari: quin etiam naufragio, & bello plerique pereunt, & salaciores sunt, idcirco ex accidenti plus in illis deperditur de calido & humido, in quo vita consistit. Secunda causa est, quia viduatæ semel fœminæ in plerisque regionibus rarius quam viri secundas nuptias celebrant. Tertia, quia ut plurimum fœminæ juniores nubunt, ideoque nil mirum, si maritis natu majoribus supervivant. Hoc tamen telum declinandum restat Hippoc. cit. fœminam ut longissime 42. efformari prodidit, masculum 30. hunc numerum si usque ad motum

tum

tum duplices, duos menses efficies, qui triplicati usque ad partum, sex tantum menses tibi dabunt, quod si primum numerum perinde ac secundum triplicaveris, reperies novem ferè menses, est igitur Bonaccioli computandi ratio rationi magis consentanea. Hujus violentiam infringes, dicendo, Hippocratem de minori partu ibi esse intelligendum, semperque primum numerum duplicandum, ut optime animadvertit Avicenna cap. *de generat. Embryonis.* Jam verò ut ad institutam fœtus formationem redeam, ubi ad mensem tertium mas pervenerit, fœmina ad quartum, firmatis jam utcunque officulis, & paulò duriusculis factis moveri incipiunt, sensus autem facultate prius quàm motu illustrantur, nimirum circiter diem sextum & trigesimum, sensu tamen hebeti admodum & obtuso, quæ quidem actio prior editur, quia interioris partium dearticulationis, motus vero certioris, & firmioris indiget, ad illum insuper minus validum robur satis est, cum sit passio, hic validius exigit, quia est actio, qua ratione in lib. *de locis patientibus* Galenus prodidit partis resolutæ motum aboliri posse relicto sensu. Neque obtrudas, hâc ratione perfectiorem formam, qualis est sensus, qui non nisi perfectioribus animalibus convenit, priùs acquiri, quam minus perfectam, motum nimirum, quo etiam donantur minus perfecta, quoniam loquimur non de dilatationis, aut contractionis motu, sed exacto, & voluntario, quod non nisi perfectis convenit animalibus. Cum enim eo usque vegetabilis fuerit substantia, & vitam plantæ vixerit, jam circa quadragesimum diem incipit animal esse quoniam sentit, ac non multò post movetur; Ac indies post tertium quartumve mensem magis ac magis vegetatur, quoniam uberiori jam utitur alimento, majusq; suscipit incrementum, & uterus indies magis magisque distenditur, quæ causa est, cur tunc fœminæ sæpiuscule coactæ mejunt, quia tota vesica à tumente utero comprimitur. Verum contrarius huic dogmati videtur difficilis Aristotelis locus, ubi in hunc modum scripsit, *sed cum fœtus magis magisq; perficitur, plus excrementi superest, minus enim absumitur idq; dulcius est, cum non bene trahatur, quod bene coctum sit, non enim insuper ad fœtus formationem consumitur, sed ad incrementum mediocre quasi jam fœtus constet adeptus finem suum*: qua quidem serie minus alimenti absumere fœtum conformatum apertissimè sentit; quod tamen non solùm innumero penè sapientum numero contrarium est, sed ipsimet Aristoteli qui sexto capite præcedenti fœtum in principio præ sui exi-

Infantis motus & sensus.

Fœtus prius sentit quam moveatur.

Animal factus quando incipit esse.

Ar. locus 4. de gen. ani. elucidatur.

guitate copiam alimenti absumere non posse prodiderat, ideoque gravidas initio gravidationis pertubari, easdemq; postea, ubi jam plenius absumitur alimentum allevari. Cæterum tantam hanc in ejusdem viri verbis primo intuitu contrarietatem sic conciliabis facile: Nam minus alimenti absumere fœtus majores eâ ratione intelligendum est, ac si dixerit, minùs quidem ad proportionem corporis, quam ubi erant quatuor, quinqueve mensium, aut sex, nam his mensibus non solùm aluntur, sed etiam magis integrantur omnes partes, vegetantur, ac perficiuntur, licet antea primam articulationem ac conformationem habuerint; postea vero jam fere perfectus, ac integre conformatus minori augmento, & minori alimento indiget ad proportionem suæ molis. Et cùm jam non æquè trahatur, incipit natura illud dulcorare, & dulcissimam pinguioremque illius partem ad mammas trudere per communia vasa, ut fœtui, quem jam conformatum esse prævidet, quique eousque per umbilicum nutriebatur, jam per os nutritionem paret, ideoque hoc tempore à septimo nimirum usque ad nonum mensem incipiunt intumescere ac grandiores fieri mammæ, & lac apparere, ut infrà constabit, fœtus itidem pro mole suâ incipit defectum nutrimenti sentire, & sese movere, quousque tandem in lucem veniat, quâ ratione fit ut illud, quod dulcius est ac bene coctum jam non æquè trahatur ad uterum, quia fertur ad mammas, cujus difficilimi loci ultima verba explicuit, quod sciam, ante nos nemo, ac licet priora tentaverint plurimi, nullam tamen causam assignant, cur cum major sit fœtus, plus tamen alimenti supersit, quod inextricabile ac indissolubile videbatur, ea autem est naturæ egregia, & optime ordinata œconomia, quæ eò plus trudit, ubi majorem prænoscit futuram indigentiam ad uterum, dum fœtus nutritur ac conformatur: ad mammas, cum jam externo alimento incipit indigere; adde quod, ut suprà jam prodidimus, à grandiori fœtu magis premuntur vasa, ideo alimentum liberè non permeat, subindeq; plus superest.

Ar. contraria loca conciliantur.

Vltimis mensibus minus alimenti ad proportionē corporis consumit fœtus

Lac prægnātibus 7 mense incipit apparere.

1. Causa.

2. Causa.

Vtrum viscerum prius generetur, cor, an hepar.

CAP. XVI.

Agitatur controversia.

DIfficilimæ illæ sunt tractationes, in quibus Galenus, & Aristoteles pugnant, è quarum numero hæc etiam non minima existit, quâ

quâ de ordine generationis partium principalium summâ contentione disceptatur. Arist. quia putavit non arteriarum duntaxat, sed etiam venarum, & tùm movendi, tùm nutriendi principium cor existere, neque tres principes animę facultates naturalem, sensitivam, atq; vitalem sedibus discludi, sed omnium membrorum nobilissimum membrum, cor omnium facultatũ originem esse, ac sedem primariam, cerebrum atq; hepar illius solummodo instrumenta; ideo cor contendit primum effingi, *quia*, inquit, *id primum constare necessum est, ex quo incrementum ac motus cæteris accedit: & insuper quia quod per obitum vita ultimo deficit, primum id effici atq; vivere necessum est*. Huc accedit, quod nutriri membrum nullum animalis possit, in quo non sit sustentatio vitæ, ut n. nutriatur, in vivis esse oportet, siquidem quæ vita privata sunt, ea ali non possunt; cor igitur primo creari necessum est, utpote vitalis facultatis principium & origo, à quo nativus calor, & vita tanquam à fonte, enascuntur. In hanc sententiam Avicenna pedibus omnino discedit, eamque adhuc altera ratione in hunc ferè modum confirmat; facultas formatrix cum fœtum effingit, nutritione partium, quas format, non indiget, quia tunc resolutio effatu digna nulla accedit, cujus causa refici ipsa alimento oporteat, quod quidem alimentum ad id solum exigitur, ut quod de substantia membrorum effluxit, restituatur ac restauretur; si igitur tunc alimento opus non est, neque hepar, quod solum, ut alimentum suppeditaret partibus, fuit animalibus tributum, primum gigni oportebit. Hæc est philosophi, ac peripateticorum sententia: contra tamen sentiunt Hippocrates, Plato, & post eos Galenus libr. *de fœtus formatione*, jecur prius generari, quamvis nonnulli Hippocratis mentem fuisse censeant, cerebrum, & oculos primum in fœtibus efformari, ut in pullis ab ovo genitis fieri cernitur, sed Galeni rationes audiamus: Prius ali fœtum oportet, usque ad perfectam effigiationem jecoris beneficio, quam respirare, quod per umbilicum intra uterum fit, aut sentire ac moveri, quorum nulla ad vitam simpliciter necessitas urget. Insuper fœtus primum vivit altrice virtute, deinde vitali, tandem animali; igitur qui ordo virtutum est idem generationis membrorum, quæ causa est, cur infantes altricis animæ functiones validissimas habeant, imbecilliores vitalem, & pulsificam, quæ à corde: imbecillimas quæ à cerebro proveniunt. At si obtrudas, hepar hâc ratione extincto corde posse alere utpote quod

Arist. sententia.
Arist. 3. de part. ani. 3.
A. 21. 31. tract. 1. c. 2
3. & 4.
Galeni sententia.
Galeni sententia roboratur.

quod ante ejus formationem etiam alebat, id quidem negat, quia pereunte corde hepar extra uterum destituitur maternâ pulsatione, quâ intra ipsum fovebatur, nec sequitur, si antecedit in fœtu efformando jecoris generatio, ut postremò jecur pereat, quoniam & immixti generatione materia formam præit, & tamen formæ abolitio mixti est corruptio; huc accedit facilitas generationis hepatis, quod quidem præter prima lineamenta, nil planè aliud, quam coagulatus sanguis videtur: præterea experientia, quæ sola omnium rationes omnes una evertere potis est, idipsum testatur, in ipsius psaltriæ genitura, quam Hipp. viderat, rubrum quiddam erat ac rotundum, quod procul dubio hepar 10 fuisse ex eo apparet, quia fœtus in utero per umbilicum recipit alimentum, vasa vero umbilicalia recta ad illud rubeum corpusculum tendebant, corde aut cerebro nondum efformatis. Cum igitur partes corporis non creentur, antequam earum sit usus aliquâ ratione necessarius; & fœtus, dum planta est, nullatenus corde indigeat, aut cerebro, ut capite sequenti palam fiet; reliquum est, ut jecur primùm generetur, cujus operatione primum indiget: idcirco vulvę prægnantis jecur, quam cor propius constitutũ fuit; cerebrum corde etiam longius, quippe quod posteriùs etiam fabricetur, utpote non ad vivendum, sed ad benè vivendum necessarium. Ejus profectò sunt efficaciæ utriusque 20 partis rationes, ut eas sequantur neotericorum phalanges numerosæ atque præcipuæ; Idcirco si de his, quæ discam potius, quam dicam, ne docere videar quod ingenii acie percipi non potest, aliquid proferendum, sit fœtus partes omnes æquè sui adumbrationem, & rudimentum nancisci crediderim, nisi quod superiora inferioribus, interiora externis, spermatica sanguineis priùs orta apparent: quæ verò præstantiora sunt, priora cæteris initium capiunt, licet sæpè posterius perficiantur, qua ratione tria præcipua membra, cor, jecur, & cerebrum, priùs, quam umbilicus, aut quicquam cæterorum, primordia sumunt, quæ illico in totum, quod subinde efformatur corpus, germina effundunt, cerebrum 30 spinalem medullam: cor arterias: venas jecur, omnium tamen primus umbilicus perfectè consistit: cujus etiam sententiæ ipsemet fuerat Galenus lib. *de semine*, ubi hæc tria principia simul conformata apparere prodidit, licet postea citato palinodiam cecinerit, quòd omnibus tum medicis, tum philosophis probabilius visum fuisse compererit, cor ob prædictas rationes post jecur efformari: quæ etiam causa nos movet, ut

Iecur vulva prægnantis propius accedit quã cor aut cerebrum fœtus

Cerebrum non ad vivendũ, sed ad benè vivendũ necessarium.

Positio auctoris.

Cor, cerebrum, & iecur simul formantur.

Vmbilicus omniũ primus perfectè consistit.

1. de sem. 8. Et cui tit. animal esse, quod in utero est.

vet,ut eidem potius (si cuipiam adhærendum sit) hâc in re cooperemur,quam Aristot. cujus & Avicennæ rationes solvere non est animus, & quia quatenus cor prius efformari contendunt, plane inutiles non sunt, & quia jam hæc nimis multa esse videntur in re, quæ ad philosophum potius,quam ad medicum spectât, eaque admodum ambigua, & salebrosa: quis enim exactè agnoscet, quid fiat in tenebris illis, & quisnam ibi sit ineffabilis atq; reconditus longeq; nostra cogitatione profundior naturæ ordo? Quamobrem non possum non vehementer mirari imo irridere sciolos quosdam, qui non solum de his principiis, verum etiam de minimis quibusque particulis, & venarum portiunculis longâ differunt oratione, & tempora quibus singula effinguntur non minus temerè quam frustra somniant potius, quam assignant: Non legerunt profecto hi aut certe oscitanter verba illa concionatoris; *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.* At sicuti honestus ille labor est, qui ad possibilia comparatur, ita profecto furor censetur, id quærere, quod superat nostram mentem. Sed ut eò, unde digressa est oratio redeat, constat fœtum prima sui conformatione ex solo semine effingi, eundem verò ex menstruo sanguine postea ali, non secus quam ex albo ovi pullus progignitur, ex luteo alimentum suscipit, quamdiu testâ includitur; nam etsi de hoc etiam repugnantes sint Hippocratis, Aristotelis, ac Plinii sententiæ, omnes tamen qui rectè judicant, & experientia ipsa testantur, album ovi semen humanum, luteum menstruum repræsentare.

Ecclef. 11.

Ex albo ovi pullus gignitur ex luteo alimentum capessit.

Album ovi semen, luteum menstruum repræsentat.

De operationibus, quibus in utero infans caret, quibusve utitur.

CAP. XVII.

NUmquid verò quemadmodum in utero infans sudores, & urinam ejicit (quod supra monstravimus) ita etiam egestiones emittit? minime: neque id immerito, quia egestio excrementum est primæ concoctionis, quæ incipit in ore, & in ventriculo perficitur; at fœtus in utero alimentum per os non sumit, sed sanguine nutritur jam elaborato, qui per umbilicum permeans recta tendit ad hepar, ubi secunda concoctio celebratur, merito igitur lotium emittit, sudorem ac sor-

Infans in utero egestiones non emittit.

Lotium, sudor, sordes.

ac ſordes, quæ ſunt excrementa ſecundæ ac tertiæ concoctionis, egeſtiones vero, quæ primæ ſuperfluitatis exiſtunt, nullas habet; cum hoc tamen etſi non ſtercus, craſſa ſaltem, & varia bilis in ipſius inteſtinis colligitur, quæ inter diſſecandum apparet, & alias mox à partu illam fœtus excernit, *colloſtrum* Itali vocant, Hiſpani *ferrado*, quę ſi non expellatur, retrocedere ad præcipua membra ſolet, & vel mortem, vel epilepticum morbum aliaq; pernicioſiſſima ſymptomata inferre, ideo peritiores fœminæ aliquid deglutiendum exhibent, antequam lac guſtent ad expurgandũ teterrimum excrementum, ne cum lacte permixtum ad venas permeet, & corpus univerſum inficiat; ex eo autem quod hunc humorem viderint autor lib. cui titulus, animal eſſe id quod in utero continetur, & autor libr. de carnibus, ludificatos fuiſſe conſtat, infantes in utero ore nutrimentum ſumere exiſtimantes, quod ille ex mammę appetitione colligit, neq; enim, uti ipſe ait, niſi antea ore ſugere fuiſſet aſſuetus, tam citò ad mammas ferretur. Poſterior tamen excremento hoc ducitur, quod à partu nullo adhuc lacte accepto infantes emittunt, qui quidem ſive Polybius fuerit, ſive alius à rationis orbitâ aberrat. Conſtat enim priorem librum Galeni non fuiſſe ex pluribus erroribus quibus ſcatet, & ſententiis Galeni dogmatis contrariis, qualis hæc eſt, cujus contrarium in lib. *de fœtus formatione*, *de uſu partium*, & mille aliis in locis Galenus protulit: Liber etiam de carnibus Hippocrati falſo eſt adſcriptus, nam is in lib. *de natura pueri*, quem Galenus veluti germanum recipit, per umbilicum infantem in utero nutriri aſſeveranter confirmat, *juxta mediam autem carnem*, inquit, *umbilicus diſtat, per quem alimentum ac incrementum puer capit*, idemque repetit libr. *de ſeptimeſtri partu*, quod ſi advertiſſent Veſalius, Columbus, & Cenſorinus libr. *de die natali*, adeo inſolenter inſontem Hippocratem non ſugillaſſent, ſed hi nihil antiquius habuiſſe videntur, quam contra ſapientiſſimum ſenem, ac diſertiſſimum Galenum vitilitigare. At quæres, quonam igitur modo infantuli illud habent excrementum, ſi per os nihil aſſumunt? ex ſanguinis quo nutriuntur fœculẽtia, quæ quidem à naturâ critica quadam expulſione ab epate ad inteſtina, & ventrem, per meſaraicas venas exploditur, ne nimirum retrocederet ad membra præcipua, & mortem induceret, quod neq; Veſalius perſpexit, nec à quopiam alio notatum reperio. Si adhuc quæras, num infans in utero dormiat aut vigilet? Reſpondeo, Gentilem ex mente Avicennæ experge-

Craſſa, & varia bilis in inteſtinis fœtus reperitur.

An infantes in utero ore nutriantur

Vnde illud excrementum.

An infantes in utero

pergefactionem aut somnum saltem manifestum in infantibus non agnoscere; contrarium tamen fœminæ experiuntur, fœtum manifeste in ventre nonnunquam dormire nonnunquam vigilare, quia ut illæ ajunt, sæpè sentiunt in utero quietem veluti dormientis, aliquando motum instar vigilantis.

dormiant aut vigilēt.

Porro fœtus parentis pars non est, nam pereunte illo, necessum esset, hunc quoq; emori, vel saltem edito functionum offensam capere, tanquam deficiente partis alicujus operatione. Quidam animal esse dixerunt id, quod in utero est, alii minime: qui animal esse credunt, ex motu ipso illud conjectant, nam movetur ac delectari videtur, & ad matris gaudium affici, ac subsultare, eademque affecta contrahi, & ut sensibile animal cogi, quæ sensibilitas non nisi animali inest, pleriq; tamen nondum animal esse dicunt, sed nutriri, & augeri, ut stirpes, & arbores, neque motum edere voluntarium, sed vibrationis, ut plantæ. Asclepiades vero neq; animal esse, neq; non animal fœtum in utero autumavit, sed dormientibus simile quippiam ac sopitis, qui sensus habent, sed non utuntur, sed hos omnes profundius dormitare convincit citatus lib. Galeno adscriptus, & quidem si de toto gestationis tempore id intelligunt prorsus commentitia tradunt, nam antequam fœtus in lucem veniat, introducitur rationalis anima, ut mox dicetur, ad quam vegetabilem ac sensitivam præcessisse necessum erat. Idipsum facile colligitur ex pœnis legibus illatis iis, qui aborsus causa extiterint, subinde quod in ventre constitutos fœtus leges hæredes legitimos constituunt, haudquaquam id effecturæ, nisi animal esset, quod in utero est.

Fœtus parentis pars non est.

Quæst. An sit animal illud quod in utero est.

Asclepiadis sententia.

Pœna illata illis, qui aborsum movent.

Actiones tamen voluntarias fœtus in utero non edit, &, quod magis mirabere, neq; oculis utitur, neq; auribus, neq; odoratus instrumento, aut gustus, neque pulmonibus, ventriculo, aut intestinis, neq; ano, neque pene, neq; manibus, pedibusvè; non n. erat, quo iret in illis materni uteri tenebris, neq; quo oculos flecteret, neq; cordis usu tùm eget, nam vitales spiritus per arterias umbilicales ad fœtum deferuntur, quarum auxilio respirat, sed neq; etiam vocalibus utitur instrumentis, non enim antè loquitur, aut plorat, quam in lucem veniat, tunc vero etsi ploret, lachrimas tamen non emittit: sicuti neque ridet, ut plurimum nisi post trigesimum solem, quod si antè risus eruperit, ominosum ac timoris plenum vulgo judicatur; Risus filioli mei tertio à partu die mihi nono sequenti in fletum, ac in summum mœrorem fuit conversus:

Actiones voluntariæ

Cordis usus in utero qualis.

Vox.

Risus & ploratus.

Risus ante 30. diem ominosus.

 nam

nam in eodem puerperio conjux chariſſima obiit: Alias infans cum primum plorat, vigilat, cum ante ridet, dormit indicans vitæ hujus infelicitates, futuræ autem jucundam ac lætam converſationem. Adhæc neque dentes in utero naſcuntur, ſed poſt editum in lucem infantem ſeptimo menſe naſci incipiunt primores, fereque prius parte ſuperâ, quod tamen perpetuum non eſt, quia nonnullis inferiores prius pullulant. Cæterum priores ſeptimo anno decidere ſolent, & alii ſuffici. Cum dentibus verò naſci, quemadmodum Marco Curtio Dentato ob id appellato, & Cn. Papirio Carboni præſtantibus viris contigiſſe ſcriptis proditum eſt, viris quidem non malum fuiſſe auſpicium priſci crediderunt, at in mulieribus infauſtum inauſpicatumq; ſemper extitiſſe. Imponuntur nomina ut plurimum ſeptimo die, cujus conſuetudinis ratio eſt, quia comitiali morbo plerique ante ſeptimum ſolem pereunt, ob id igitur die ſeptimo, tanquam eorum ſaluti magis credamus, nominibus inſigniuntur.

Dentes.

Cum dentibus naſci viris auſpicatius, fœminis infauſtum cenſetur.

Nominis impoſitio.

10

Quo tempore rationalis anima corpori infundatur.

Caput XVIII.

Principem vero illam animę partem, ac rationis participem, quam mentem appellamus, eo tempore, quo fœtus incipit moveri, in præparatum jam ac inſtructum infantis corpuſculum cōmigrare ſapientes omnes aſſeverarunt; verum cum in fœtu duplicem ex libr. Hippocratis & Ariſtotelis motum agnoſcant, alterum vitæ manifeſtativum, quem circa quadrageſimum quintum diem fieri arbitrantur: alterum partus præſagum, quem ſeptuageſimo, aut nonageſimo die evenire certum eſt, prout partus ſeptimeſtris, aut nonimeſtris futurus eſt, quidam à 35. uſque ad 45. rationalem animam advolare putant, & ſimul cum vita infundi, ſed quæ veluti igniculus immerſa materiæ ſupra modum humidæ nondum queat exercere vires ſuas, quia (inquiunt) completa organizatione, & conformatione mox anima actus ejus corporis eſt, cujus organizatio completa eſt. Huic opinioni cooperatur Mercatus, & omnis fere peripateticorum ſchola; Plurimi tamen eorum qui ſapientiſſimi habentur, non ante tertium, quartumvè menſem, quo tempore cor, cerebrum, jecur, non ſolum inchoata, ſed abſoluta jam conſummataque ſunt, commigrare in corpus autumant, talem enim,

Agitatur controverſia.

Duplex motus in fœtu.

Quorundā ſententia.

20

30

enim, & non qualemcunque conformationem perfectissimæ formæ convenientem esse: Ita quidem sentit Ocha doctor dictus Angelicanus, cui adhæret Fernelius, & Lusitanus, id quod itidem nobis probabilius videtur, nam ut docta est Arist. sententia, non idem simul animal, & homo fit, sed prius animal, postmodum verò homo; igitur etsi vivat fœtus 45. die, non propterea credendum est, perfectam illam formam rudi adhuc, & imperfecto corpori, neque plane conformato infusam esse. Cæterum ut nec sunt alia metalla à naturâ instituta, ut ex iis fiat aurum, sicuti Chymici nugantur; ita nec cæteræ animantes, ut ex iis homo fiat, ideo cum in fœtu solitaria inerat anima vegetabilis, etsi fruticis instar vivebat, frutex utique non erat, neque cum anima sentiens accessit, brutum is certe fuit, nō enim bos, aut leo, aut eorum quidpiam, sed perfectiori modo, & vegetabat, & sentiebat, insunt enim hæ vires illi in ordinem ad rationalem, & quamvis per gradus sive partes ingrediantur; tamen absoluto jam homine nulla potest perire, reliquis salvis, tanta fit earum connexio: quæ causa est, ut illi, quorum supra mentionem fecimus primo conformationis tempore crediderint, fuisse rationalem animam introductam, quæ cæterarum virtutes contineret, & primò vegetativæ opera edidisset, secundo sensitivæ, tandem rationalis pro majori vel minore fœtus organizatione, & subjecti amplitudine: Quocirca, hi fortassis minus subibunt vituperationem, quam Averroes, qui in errorem multo intolerabiliorem se conjecit, quippe qui non prius mentem copulari corpori arbitratur, quam infantes omnes fœminas matres, viros patres appellare consueverint, itaque ex mente illius in utero hominis generatio non fuit absoluta, quia solæ genitæ fuerunt vegetativa & sensitiva, sed quis credat mentem illum habuisse, cum hanc de mente opinationem effudit, & seipso indignam, & à mente philosophicâ adeo alienam, ut eam attulisse, eśt refutâsse? nam, ut dictum jam est, etsi rationalis anima, antequam fœtus in lucem veniat, & loqui, velle, ac intelligere incipiat, nullam sui proferat actionem, illud quidem fit, quia humoris redundantiâ, veluti in lethargo aut ebrietate sopitâ nondum potest, quæ sua sunt munia exercere. Porrò quamvis extrinsecus illa adveniat, neque potestate inhæserit in seminis materiâ, non propterea negandum est in humano fœtu quandam corporis præparationem, partium temperaturam, & compositionem à vi effectrice produci, quæ divinam illam mentem quodammodo elicit, atque con-

A. 2. de gen. anim. 3.
Autoris judicium.
Chymicorū nugatio.
Forma rerū non permutantur.
Facultatum connexio.
Averrois error.
Anima rationalis in infantibus ob humorū redundantiam sua munia non exercet.
Anima rationalis extrinsecus advenit.

que conſervat: requirit enim anima humana humanum corpus, & figuram; utrum vero appellente ſentiendi animâ, pereat vegetativa, & cũ rationis particeps acceſſerit, quæ omnium vim habeat, cæteræ intercidant; an vero eſſentia ſedibusq; diſtinctæ manentes, eidem famulentur & aſſideant, quod quidam minus appoſite exiſtimârunt, neq; virtualiter duntaxat, eminenter, aut formaliter eidem inſint, ſed realiter diſtinctæ ſeparatæq; maneant, non eſt præſentis operis definire, ſi modo hoc attentiuſcule expendas, cæteras ſive partes animæ, ſive ſpecies, ſive facultates ipſius nuncupaveris, ſive eidem qualibet prædictarum ratione ineſſe putaveris, diſtinctis ſedibus ſua obire munia vegetabilem ab Ariſtot. dictam, à Stoicis naturalem, à Platone concupiſcibilem, in jecore: animoſam, iraſcibilem, ſeu vitalem in corde: eam vero quâ ſentimus, ratiocinamur, & movemur in cerebro.

Anima humana humanum corpus requirit. Animæ facultates eſſentia diſtinctæ ſunt & realiter. Diſtinctis ſedibus ſua munia exercent.

Jam vero rationalem animam juſſu Dei ab Angelo creari arbitrãtur nonnulli; Nam Hebræi novem angelorum ordines conſtituentes, per quos Deus univerſa, quæ ſunt in mundo, producat, in nono Cherubim collocant, per quos homines procreentur; alii non niſi ab ipſo ſolo ſummo Deo produci, quia ſolam eam unam virtutem, quæ nullam planè ad alias vires proportionem habeat, quæq; fine careat, creationis opus, quo nullum aliud majus poteſt excogitari, poſtulare cenſendum eſt, utpote in quo ex nihilo aliquid fiat ſine ulla ſubſtratâ materiâ. Quod ſi dicas Deum primum eſſe animæ artificem, angelum vero inſtrumentum, neq; hoc quidem admittunt, quia creatio ſubjecto non indiget, neq; motu, neq; temporis impendiis; igitur neq; inſtrumento, neq; concauſa, ſed agente totali; agens vero totale in creatione angelum eſſe non poſſe, cujus natura terminata ſit, inſuper quia creatura eſt, quarũ nulla poteſt eſſe ita agens, ut nullius agentis ad productionem indigeat; ideoq; ſine medio à ſolo ſummo ac immenſo Deo animam creari. Ex dictis corruit eorum ſententia, qui animam ex traduce eſſe, ut ipſi loquuntur, confidenter diſputarunt, & ut caro ex carne, ſic animam ex animâ parentum propagari, non aliter atque ex uno lumine plura alia luminaria accendi ſolent; his ducti argumentis, quia non minorem virtutem videatur habere homo ad producendam ſuam formam, quam reliqua animalia minus perfecta; & quod ſi adhuc de novo novæ indies fierent creationes, mundus videretur imperfectus, nec ejus opus abſolutum ſeptem diebus, quod tamen habetur Geneſis 2. ubi ſcriptura ſa-

Anima rationalis à Deone an ab angelo creetur. A Deo ſolo creatur. Occurritur obiectioni. Dub. An rationalis anima ex traduce ſit.

10 20 30

ra sacra docet, Deum creâsse omnia simul, & cessasse die septimo ab omni opere, ex quo effici, omnes animas hominum postea creatas, fuisse aliquo modo in anima primi hominis. Non advertentes, formam aliquam esse ex traduce nil aliud esse, quam produci dependenter à potentiâ naturali materiæ, ita ut nec fieri, nec conservari possit extra materiam, at animam rationalem à corpore separatam permanere; & fuisse etiam antequam corpus ingrederetur, *formavit*, inquit sacra pagina, *Deus hominem ex limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*, ut ostenderet animam extrinsecus per divinam creationem infusam esse:
10 Quod verò rationalis anima non educatur de materiæ potentiâ, non propterea est, quia homo minorem habeat virtutem, quam cætera animalia, sed quia rationalis anima, ad quam ordinantur dispositiones, quas homo in materia inducit, est longe præstantior cæteris formis rerum naturalium: homo tamen verè dicitur generare, non quod animam generet, nec enim ad rationem generationis pertinet productio partium, sed totius compositi, quod hoc ipso fit, quod partes invicem copulentur, & quia homo attingit hanc unionem partium, introductionemque formæ, alium hominem generare verè dicitur. Et sine ulla hæsitatione credendum est, totum opus mundi inferioris, septem
20 diebus completum fuisse & absolutum; Et certe cum scriptura ait, Deum inspirasse in corpus hominis animam rationalem, non obscurè indicavit eam extrinsecus advenire homini, & à solo Deo creari, neque ex materia ulla, neque ab alio efficiente generari. Cum enim memoraret generationem animalium, refert jussisse, ac dixisse Deum, ut terra & aqua producerent animas terrestrium, & aquatilium animantium; ea ratione significans animas cæterorum animalium ex materia elementari esse productas: de anima verò hominis dixit esse à Deo insufflatam seu inspiratam, ut intelligatur eam diversæ conditionis esse, cujus non ex re aliqua corporea, sed ex solo Deo sit origo. Verum
30 hæc & pleraque alia, quæ in hoc negotio mentis acie percipi non possunt, theologis discutienda relinquamus; quia multa involvunt, quæ non sunt hujus loci: hic satis sit, dicere animam rationalem, quia incorporea est & indivisibilis, ideo non posse ex alia anima propagari & quia immaterialis, ideo non posse ex ullâ materia procreari, aut multiplicari.

Huma-

Humanam sive rationalem mentem mortis expertem esse.

CAP. XIX.

Prisci animæ rationalis essentiam ignorarunt

HAud tamem inauspicate huic libello colophonem impositurum me puto, si de animæ rationalis immortalitate pauca addidero, qua in re cum plerisque omnibus prisci seculi philosophis Hip. etiam cespitavit animā nostram mortalem esse, & modo temperamentū modo sanguinem, & spiritum esse fœdissimè sibi persuadēs, *irrepit* (inquit) *in hominem anima, ignis, & aqua temperamentum habens.* Et 21. tex. l. de dieta: *Si autem quis non credat animam animæ admisceri demens est, & hominis anima semper producitur, usq; ad mortem, si autem ignescat simul cum morbo & anima corpus depascitur.* Hanc tamen Stoici assignabant differentiam, inter naturam & animam, quod naturam vocabant, quâ stirpes reguntur, animam vero quâ animalia, utriusque vero substantiam ingenitum spiritum statuebant; quo in loco liberandus venit Galenus à multorum calumniâ, præsertim Petri Vaetii Lusitani popularis nostri viri alioqui docti atque diserti, is enim illum taxat, imo insolenter execratur quod in commentariis præfati Hippocratis loci mortalem itidem animam rationalem esse profiteretur, quo tamen commentario nihil minus, si diligenter inspexeris, asseveratum reperies; ut verò veritas amplius inclareat, præter consuetudinem meam ejusdem Galeni verba adjungam, quæ ita jacent; *Neq; animæ substantiam me firmiter scire, mihi persuadeo, sive tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperatione ad eam substantiam vel proprietatem redacta sit, per quam sensus motusq; voluntarii in animali primus auctor habeatur, & memoriæ & intelligentiæ, sive quædam alia vis corpore vacans à nostro conditore cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo, quin & eos, qui de hoc quippiam affirmarunt, audaciâ magis quam sapientiâ nobis antecedere existimamus.* Hæc Galenus, quibus equidem non video, quâ ratione animæ immortalitatem deneget, quin potius in contrariam sententiam propensus videtur. Autor vero libelli de spermate, sive is Galenus, sive quis alius extiterit, palam concludit cum Porphyrio, animæ differentias firmas & immortales esse; differentias vero corporis mortales;

Hipp. sent. l. diet. tex. 8

6. epid. p. 5. tex. 5.

Anima à natura qui differat secundum philosophos.

Liberatur Galen. a calũnia Petri Vaetii.

c. 2. mod. comment.

Galen. fatetur se ignorare animæ essentiam.

Porphyrii sententia.

tales; ac in homine incorpoream substantiam & immortalem in substantiâ mortali reperiri: Quare non erat, quod Vaetius nimis petulanter litem adeo iniquam Galeno intenderet. Cæterum multo detestabilius execrabiliusq;, quam Hippocr. & Stoici, Epicurus summus philosophus, & post eum Lucretius Epicurearum opinationum pertinax sectator, animam mortis lege solutam non esse mordicus credidit, & scriptum reliquit, ita post pleraq; lemmata & nugas varias concludens:

Epicuri opinio execranda.
Lucretius.

> *Quapropter neq; natali privata videtur*
> *Esse die natura animæ; nec funeris expers.*

10

Cujus cavillationibus, quia suâ futilitate corruunt, satisfacere haudquaquam immoraremur, nisi hanc de animarum interitu vanam opinionem improbi, ac infeliciter nati atheistæ fœdissimè usurpaverint, ideoq; non mirum si scelestissimi evadant, vix enim, aut ne vix quidem quisquam potest ritè ac piè vitam instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animam immortalem; quicunq; enim sine Deo fuerunt, & animam putarunt cum corpore interire, omnes fere perditissimis fuisse moribus, memoriæ proditum est, quippe qui subinde de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, omni scelerum generi semetipsos tradiderunt; *erimus*, dicunt, *tanquam si non fuerimus, venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt in terra*; cui consimile Sardanapalitium illud est: *Ede, bibe, lude, & cum te mortalem noveris, mortalibus exple delitiis animum, post mortem nulla voluptas.* Valeant tamen insipientes, qui non pluris fieri sunt digni, quam ipsi faciunt animam suam. Ex his verò, qui naturalibus rationibus de hoc negotio pensiculatius, imo profundius philosophati sunt, Heraclitus incorpoream: Alcmæon immortalem: Plato plane divinam esse animam nostram disputarunt, cujus ratio in summâ est hæc: anima ex se movetur, quod autem ex se movetur semper movetur, quod semper movetur, immortale est: quibus Aristoteles digitum attollens, hanc alteram rationem addit, corruptibilia tempore senescunt, intellectus tempore non senescit, imo procedente ætate, scientiæ ac sapientiæ incumbentibus melior evadit, est igitur incorruptibilis, neque enim senectus est, quia anima quicquam passa est, sed quia id, in quo est, aliquid passum est, etenim si senex talem reciperet oculum, qualem juvenis habet, videret procul dubio, sicuti juvenis: Insuper confirmatur id ipsum, quia non invenitur cor-

Epicureorũ & atheistarum confutatio.

20

Epicureorũ dictum.

Aliorum sententia.
Plato qua ratione probet animæ immortalitatem.

30

1. Ratio.
Aristotelis.
2. Ratio.

3.
De anima immortali-

 tur cor-

tate rationes probabiles.

tur corruptio, nisi ubi sunt contrariæ qualitates corrumpentes, ideoq; cœlestia corpora corruptionis expertia censentur, has igitur cum anima non habeat, incorruptibilem esse fatendum est: Quid? quod

4.

appetitus naturalis frustra non est, & homo naturaliter appetit perpetuò manere; nam ab omnibus expetitur esse, secundum quod cognoscitur, homo autem agnoscit; non solum sicuti bruta secundum

5.

hoc tempus, sed secundum omne tempus: Adhæc si generabilis esset & corruptibilis anima, omnes ejus operationes forent purè naturales, ità ut posito objecto, seclusoque impedimento necessario intelligeret, sed operationes ejus sunt merè liberæ, ac voluntariæ, neque posito objecto obit operationem suam, quia magis aut minus intendit ad rem, pro voluntatis imperio; est igitur immortalis. Hæc breviter sunt, quibus sine fidei radio naturales philosophi animæ immortalitatē artificiosissimè collegerunt, sed omnium profectò rationum, quæ in hoc negotio formari possunt. Sanctissimus domini timor sit complementum, & basis; enimvero si quis Deum opt. Max. revereatur, timeat & animo secum posito profunda & abscondita ejus attentius rimetur, sui animi divinitatem facile percipiet, è converso quicunque quolibet Thiresiâ cæciores animam immortalem esse negant, negent necessum est Deum humanarum rerum esse procuratorem, ac judicem, si enim justi migrant, affecti injuriis, & laboribus; improbi vero gaudiis, & rerum omnium abundantiâ saturi; neq; post mortem aut beneficium est aut supplicium, quænam esset in cœlo pietas, quæ justitia, quæ & malos puniat, & præmiis bonos afficiat? quamobrem, ad defendendam ineffabilem bonitatem, & justitiam Dei, fateri necesse est, animam immortalem esse: *non mortui laudabunt te Domine*, scribit Propheta, ex quo constat, Deum celebrantes in nihilum reducendos non esse, sed præmia habituros, Ideo Sapientiæ 2. *Creavit DEUS hominem inexterminabilem ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum*; ubi de homine differit juxta animam, non autem juxta corpus, ut ex literâ patet, & per inexterminabilem immortalem legunt pleriq; omnes, juxta quam animam in homine imago sita DEI est, sic enim ait, *judicarunt honorem animarum suarum, & non vidistis imaginem mei*, quod de imagine incorporeâ, ac divinâ, quæ oculis corporeis videri nequit, intelligitur, & clarius c. 3 sequenti: *Justorum*, inquit, *animæ in manu DEI sunt, & non tanget illos tormentum mortis*, Sed multo apertius Esaiæ 26. *Vivent mortui, interfecti*

Dei opt. Max. timor immortalitatē docet.

Animam esse immortalem ex sacris literis comprobatur.

10 20 30

fecti mei resurgent, expergiscimini: & laudate, qui habitatis in pulvere. Daniel: *Multi de iis qui dormiunt in terræ pulvere resurgent alii, in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum.* Ac Baruch. 3. *Qui argentum fabricant, & solliciti sunt, neq; est inventio operum illorum, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alii loco eorum surrexerunt.* Verissima igitur ac certo certior de animarum immortalitate ratio est iis, qui radio veræ lucis destituti non sunt, cum hoc tamen evidens demonstratio ad id probandum formari minime potest; quia quod sub fidem cadit, etsi verissimum sit, apertâ ratione vallari nequit, est enim fides habitus verus, & certus, sed non evidens; Est tamen simplicitatis fides multò præstantior, quam curiositatis persuasiva ratio, nec enim humano intellectu capiuntur, nisi quæ prius in hominis sensu fuerant, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio discutit, nec rationis discursus judicat, nec valent naturalia, qualia demonstrationis præmissæ sunt, dirigere divina, aut ea ullâ ratione possunt demonstrare humanitus scibilia; Cui rei rectè accommodari potest illud Aristot. Stultum esse æqualem omnibus rebus evidentiam exigere, in naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in mathematicis, & in moralibus minor adhuc, quam in naturalibus; à nobis vero adductæ morales sunt; nam quæ naturæ vires excedunt, ea demonstrationum cancellis coarctari minimè queunt; triumphent hæc, si fas est, syllogismorum artificia in naturâ, & humanis inventionibus, atq; figmentis; In divinis magis sunt contemplationibus detrimento, quam lucro: Furor enim est quærere quæ nostris mentibus excellunt, siquidem & in ipsâ naturâ multa sine controversiâ verissima reperies, quorum rationem reddere non possis, ut quod magnes ferrum alliciat, struthiocamelus idem concoquat: veratrum, & cicuta sit homini venenum, coturnicibus, & sturnis alimentum, quorum quidem, & similium qui rationem quæritant, simul cum ratione scientiam tollunt. Hæc autem, etsi præter institutum adnotâsse libuit, ut siquidem de hominis conformatione sermo est, de alterius illius partis, & ejus quidem præcipue excellentiâ non ambigatur, & ut obiter execrabiles Atheistarum errores funditus evertantur, quibus breviter appunctis ad pensum redeo.

Daniel. 12.
Baruch. 3.
Primo eth.

FINIS LIBRI TERTII.

RODERICI à CASTRO LUSITANI PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS

De natura Mulierum

LIBER QUARTUS.

De partu & lacte.

Quid partus, & cur sola mulier incertum habeat pariendi tempus.

CAPUT I.

POstquam abunde explicuimus, quâ ratione hominis generatio contingat fœtus in utero conformetur, & ad partum moveatur, jam tempestivum est, ut de ipso partu, & de lacte quo fœtus in lucem editus enutritur, sedulâ disquisitione consequenter perscrutemur. Ac de primo quidem multa sese offerunt consideranda, quid nimirum nomine partus intelligamus? & cur, cum cæteris animantibus constitutum à naturâ sit pariendi tempus, nullum tamen sit certum mulieribus definitum? cur septimestres, & octimestres non raro edantur? cur illi vitales sint, hi vero minime? quâ tandem ratione dies, mensesque in uteri gestatione dinumerari debeant? Et num ad undecimum usque mensem gestari fœtus in utero salubriter possit? Quia vero, quicunque cum demonstratione quippiam perquirunt, ab ipsius rei essentiâ ordiantur necessum est, partum esse primo statuimus geniti in utero infantis, atque jam perfecti in lu-

Quæ de partu hoc libro tradenda.

Partus definitio.

cem editionem: non me latet aliquando pro ipsâ geſtatione uſurpari, qua ratione Plinius, *cæteris* inquit *animantibus, ſtatutum pariendi, & partus gerendi tempus eſt*. Et Ariſt. *cætera animalia omnia ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiunt*. Accipitur etiam pro edito in lucem infante, ut apud Hippocratem innumeris in locis videre eſt. Nos verò pro ipſo potiſſimum pariendi actu partus nomen uſurpamus, tum & de edito in lucem infante, cum quærimus, cur ſeptimeſtres, octimeſtresq; naſcantur, & quinam eorum vitales ſint. Porro partus actio eſt partim quidem uteri, partim vero ipſius fœtus, uteri quidem quoniam ille offenſus gravitate adaucti fœtus, & excrementorum redundantiâ propria vi expultrice fœtum in lucem ejicit, fœtus verò tum quod auctior ſatis alimenti à matre non accipit, tùm quod plus calidi nativi jam habens magis quoque refrigerari poſtulat, quamobrem cum non ſufficiat ſpiritus maternus qui per arterias illi ſubminiſtratur, concitatur ad exitum, ut auctor eſt Hippocrates lib. *de natura pueri*. Ex quibus liquido conſtat, naturalis partus triplicem eſſe cauſam, primam reſpirationis defectum, quia calor cordis adeo crevit, ut diutius ſine ampliori ventilatione vivere non poſſit: alteram defectum alimenti, quia id, quod à matre ſumit, jam ei ſatis non eſt, ideoque cogitur quod deeſt, aliunde diſquirere, atque ita calcitrat, acetabula diſrumpit, & matri pariendi initium affert: Tertia cauſa eſt loci anguſtia, quoniam uterus ipſum fœtum jam grandiorem factum non capit: qua identidem ratione volucris pullus non habens ſufficienter, unde vivat, fortiter movetur, in ovo uberius alimentum quæritans, ac pelliculas diſrumpens, quod ubi mater ſentit, putamen ſcalpens, pullum vehementer motũ exedit: ſic ẽt in humano utero ruptis membranis, ichor prodit multus & cruenta quædam; ac dum vincula diſrumpuntur, dolores varii parturientes divexant, majores, ſi primiparæ ſint ob dolorum inſuetudinem, & viarum majorem coarctationem Hippocrat. cit. Quo in loco dubitare occurit, cur ſola mulier in partu maximos ſuſtineat labores, reliqua animalia partus cruciatibus non premantur, (hoc enim præter experientiam teſtatur Ariſtoteles? Quod theologi aſſcribunt peccato primæ mulieris, nã extat ſcripturæ locus, *Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos, in dolore partes filios*, ex quo conſtat, voluiſſe Deum eum ſexum, qui fuit mortis cauſa, hujuſcemodi ſubjici calamitatibus; tres inſuper naturales cauſæ poſſunt aſſignari ejuſdem eventus: Prima eſt, debili-

P. 7. naturalis hiſt. 5.
A. 7. de hiſt anim. 4.

Pariendi ratio.

Partus cauſa tres.

Partus dolores unde fiant.

Dub. cur ſola mulier in partu maximos ſuſtinet dolores.
7. de hiſt. anim 9.
Geneſ 3.

Doloris in partu causæ naturales tres

debilitas fæminarum humani generis, nâm in genere brutorum fæminæ plerumq; maribus robustiores sunt, at in humana specie contrà se res habet, ideo enim mulier magis timet, irascitur, mæsta redditur, ac dolore afficitur, quia facilius patitur, partus autem, teste Hippoc. tum infantis, tum etiam prægnantis vigorem exigit. Altera ratio est, quia bruta animalia sunt laboriosa, mulier sedentariam vitam degit, & otiosam ac delitiis deditam; quamobrem magis in partu quàm bruta laborat, quod inde planum fit, quia inter mulieres eæ. quæ laboribus, & exercitiis magis assueverunt, ut Belgæ, & Germanæ facilius pariunt. Tertia ac præcipua causa est magnitudo capitis fætus humani, nam teste Alberto Magno, homo ferè in utero habet totam capitis magnitudinem, quod ex Aristotele suscepit, qui pueros omnes nanos vocat, eò, quod habeant pergrande caput proportione sui corporis, præsertim in utero, extra quem parum aut nihil crescit, bruta vero in utero caput non habent adeo magnum, si ad suum corpus conferatur; quia vero caput est, quod primò exit, ideo fit, ut magna difficultas insit mulieri, & quamvis Aristotel. cit. bruta etiam pumiliones esse scribat, & habere supernas partes inferioribus multò majores, tamen in utero nō tanta est capitis ad reliquas partes magnitudinis differentia, quanta in homine, nam ad huc extra uterum caput illis multum augetur, cujus rei ratio est, quia cum caput sit sedes animæ præcipua, ut rectè sentientes confirmant, & tota anima simul ingrediatur, æquum omnino erat, ut præcipuum ejus domicilium illicò vel perficeretur, vel parum à perfectione sua abesset.

5. aph. 31.

Caput in utero homo ad sui proportionē habet maius quā bruta. Pueri nani cur dicantur.

10. de an. 4 a. de gen. anim. 4.

Caput in utero homini cur pergrande.

Partus non morbus sed crisis est.

Considerant pleriq; omnes partum veluti quendam morbum, id quod ex Hippo. colligunt lib. de septimestri part. dicente, *Mulieribus & fætuum conceptus, & abortiones, & partus, eodem tempore judicantur, quo & morbi, & sanitas, & mors cunctis mortalibus, sed omnium istorum alia quidem diebus, alia mensibus, alia dierum quadragenariis, alia vero annuo spacio evenire videntur*, quo tamen in loco Hippoc. potius gestationem ipsam morbum vocare eumq; longinquum mihi videtur, partum vero crisin, quod qui attentiusculè collimaverint, perspicere haud difficulter poterunt, sed quâ ratione idipsum intelligendum sit, fusiùs, inferiùs explicabitur. Nunc cur homo solus, non uno, sed incerto ac vario gignatur spatio pervestigemus, quāvis enim controversum adhuc sit, an etiam aliis mensibus salubriter nasci possit, sexto nimirum, undecimo, & duode-

Gestatio est veluti morbus.

Mulier sola non habet statutū pariendi tempus.

& duodecimo, tamen septimo, decimo, &, quod ut plurimum evenit, nono vitalem in lucem exire inter medicos omnes atq; philosophos convenit. At vero capra, & ovis, quinto mense semper; sus quarto; asina, & equa undecimo; elephas secundo anno, & ita reliquorum animalium singula certis temporibus pariunt, quod multis in locis scriptum reliquit Aristot. præsertim vero undecimâ sectione problemat. ubi hæc jacent verba; *Et cum cætera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficiant (unum enim pariendi tempus constitutum omnibus est) homini uni multiplex datum, nam & septimo, & octavo, & nono parere potest, & quod plurimum est decimo, nonnullæ etiam undecimum tangunt*, quod etiam Plinius confirmat; & ipse Aristoteles de naturâ animalium per totum, quanto tempore singula animalia fœtum gestare soleant abundantissimè explicat. Hujus autem in muliere varietatis, à variis variæ traduntur causæ; quidam enim id referunt ad primum infantis motum qui fit in utero, juxta quem cætera gestationis tempora regulari autumant; nonnulli ad formationem ipsius, quæ quibusdam celerius, quibusdam tardius accidit, & prout tempestivius aut serius conformatur, celeriùs etiam aut tardius movetur, ac tãdem (uti diximus) triplicato tempore motus in lucem venit: si vero causam quæras, cur hi seriùs, illi temporiùs conformentur ad seminis genitalis naturam, aliam atq; aliam id referunt, nec immeritó, nam quemadmodum in genere tritici est quoddam semen quod tribus mensibus fructificat, unde & trimestre vocant, aliis setaneũ; quoddam vero quod mensib. pluribus ut docta est Fracastorii sententia lib. de simp. & antipat. ita in genere humani seminis quoddam esse credibile est, quod temporiùs proveniat, aliud quod seriùs, cujus quidem rei argumentum est, quod plurimæ fœminæ, ex diversis maritis variis temporibus partus suos ediderunt, quod de Vestilia plinius memoriæ prodidit, quæ ex Herdicio, Pomponio, & Orfito fœtum alium octavo, alium septimo, alium undecimo mense peperit. Tertia ab aliis causa assignatur, quod cæteris animantibus statuto tempore insit ad generandum appetitus, quo prolis amore ad Venerem concitentur, alioqui quieta, homo vero ad concumbendum nullum certum habeat tempus ac designatum, sed toto anno, & ex incertis spatiis non solo naturæ justissimæ motu, atque impulsu prolis gratiâ in Venerem feratur, sed explendæ magis cupiditatis causâ incertos habeat, & inordinatos ad Venerem motus, pro seminis genitalis

Brutis varia pariendi tempora.

41. & 7. de hist. ani. 4.

Varia hujus eventus causa.

Varii infantis motus primi.

9. de hist.

Optima similitudo.

Seminis humani varia natura.

Incerti & inordinati ad Venerẽ motus.

in vasis collecta copiâ, vel succulentiori corporis habitu, & pleniori victus ratione: vel depravatâ inferiori animæ parte (quam concupiscibilem vocamus) unde fit ut cujus generationis initia tam incerta inordinataque fuerint, ipsa quoque tum gestatio, tum editio, non uniusmodi sit, sed incerta, varia, & inconstans. Quarta adhuc causa est, quod perquam varia sit victus institutio, variaque imaginativa virtus, ac tandem variæ animæ passiones, quibus mulieres toto gestationis tempore afficiuntur; Brutorum verò simplex, & uniusmodi est victus, ac vitæ ratio, nec animi perturbationibus, & imaginationibus, perinde ac homines, obnoxia sunt, ideo & gestationis, & editionis sua habent tempora præfinita, intra quæ fœtum perficiunt, & in lucem edunt, quâ ratione ductus Gentilis 4 o. extravag. speciem humanam sortiri magnam diversitatem in individuis prodidit, propter diversum temperamentum, cibum, ac vivendi modum, adeò ut ex mente Algazelis plerique hominum ex præstantiâ intellectus perveniant ad intellectionem substantiarum angelicarum, alii ex hac diversitate cum brutis participent. Quintam etiam eamquè non minimam adjungimus causam, quod coitu (quem mulierem solam prægnantem inter reliqua animalia tolerare diximus) tempore gestationis idem quod satis, & vinearum gemmis accidit, quæ si quis, dum in terræ gremio foventur, aratro proscindat, semētem aut gemmas, aut disperdet, aut saltem fructificationis tempus variabitur, quo eodem modo mulier, si gravida cōcubitu agitetur, tēpora conturbat, ideo natura solicita propagationis, & conservationis humani fœtus voluit, ut non unum solum tempus haberet, ne forte periret si tardius aut temporiùs exiret. In cujus rei explicatione solito placuit paululum immorari diutius, quia non parum afferet emolumenti, ad elucidationem eorum, quæ de legitimis partus temporibus cudenda erunt.

Variæ animæ passiones

Concubitus per gestationem agitatio.

10

20

Quo tempore contingat naturalis partus, & à quo legitima computatio sit ineunda.

30

CAPUT II.

Computatio à quo.

COmputatio communis partus à die conceptionis auspicanda erit, dummodo is possit accuratè cognosci; hujus autem certissimum

mum indicium erit, si ex unico cum viro congressu concepit mulier, quod si pluries congressa fuerit, & partus perita, ac cognoverit quando genitura non exciderit, certo etiam scire poterit, quâ die intra se conceperit, Hippocrates libro de genitura. Adhæc mulier, cum concepit, statim horret, calor, & dentium stridor consequitur; convulsio occupat tum articulos, tum totum corpus, & alia adsunt signa, quæ lib: hujus operis 3. cap. 10. luculentius adduximus; quibus si expiscari possumus conceptionis præcisum diem, ab illo incipi debet computatio, sin minus à menstruis, non quidem ab iis, quæ ultimò fluxerunt, sed ab eo die, quo primum defecerunt, cum tamen fluere debuissent, ac expectarentur; quia vero perrarum est, diem conceptionis esse ipsummet diem, quo menses fluxerunt, sive primum sive ultimum intelligas, ideo si computatio fiat à menstruis fluentibus, semper ferè producetur partus ultra novē menses, hoc est, ultra 200. & septuagesimū diem; si autem fiat à menstruis deficientibus, semper quidem attinget nonum mensem, parietque post 270. dies, sed nonnunquam exceptis tot, quod præcesserunt à die conceptionis usq; ad diem deficientium menstruorum. Porro dicimus mulierem, si recens purgata conceperit, parituram initio noni mensis: si cum jam menstrua imminerent, in fine: si inter hæc, medio mense, quia ut statim post novilunium sata temporius ad maturitatem perveniunt, post plenilunium serius, sic etiam fœtus ob majorem vel minorem uteri vigorem, ut plurimum tamen intra nonum, & raro ultra 270. aut ad summum 280. diem ex Hippoc. mente producitur, nam legitimum pariendi tempus in communi hominum naturâ nonum mensem esse constat, secundum obtinere locum decimum, & post hunc septimum. Hi enim tres ex naturâ & judicandi ratione efficacissimi sunt, & maxime potentes, ita tamen ut qui initio noni mensis editus fuerit, id est, à decem ultimis diebus octavi ad decimum usq; noni, vix profectè vivere queat, aut si vitalis existat væsanus, & valetudinarius sit? at vero à decimo die noni ad decimum usque decimi mensis vitalis, & benè valens prodeat, nam quantò magis de complemento noni participaverit, tantò perfectior erit; Et de septimo quidem extat lex septimo mense ff. de statu hominum, ubi à Paulo ita sancitum legimus, *Septimo mense nasci perfectum partum jam acceptum est propter autoritatem doctissimi viri Hip. & ideo credendum eum, qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum esse*

die. auspicā [illegible]

Conceptus nota.

Legitimum pariendi tē pus.

Nonus mēsis.

Quanto magis de complemēto nōni participat partus, tantò perfectior

Septimus.

Decimus.

esse filium. De decimo vero est etiam Hippocratis testimonium lib. de octimest. partu, & Aristot. cit. Et Sapientiæ 7. *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, & semine hominis*, qua ratione Vergili⁹ inquit:

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Comicus etiam Plautus: *Tunc illa quam compresserat, decimo post exacto mense hanc peperit filiam*. Porro de tribus supra memoratis mensibus, nono, decimo & septimo, sententia omnium calculis comprobatur, an vero aliis etiam vitales partus nasci possint, magna cōtroversia est, nā potior scriptorum pars octavo vitalem non edi conspiranter profitetur, preterquam in Ægypto, & Hispania, atq; aliis in locis, ubi mulieres fertiliores esse, Avicenna autor est, in lib. de natura animalium.

Octavus.

Dub. An undecimo ac duodecimo mense vitalis partus ac legitimus fit. 7. de nat. anim. 4.

De undecimo vero, ac duodecimo pugnaciter contenditur, non inter philosophos modo, ac medicos, sed inter peritiores jurisconsultos; nam Hippoc. pugnantia reperiuntur loca, quia lib. de natura pueri, longissimum terminum ponit decimum mensem, & lib. de octimestri partu undecimestres admittit; Aristoteles vero nonnullos undecimo contingere asseverantius dicit, cui cooperatur Plinius, qui Vestiliam ut supra memoratum est, ex Cajo Herdicio, Suilium Rufum undecimo peperisse mense, memoriæ mandavit; quinetiam à Gellio scriptum est, fœminam bonis, ac honestis moribus, nec ambigua pudicitia undecimo mense post mariti mortem peperisse, delatâ causâ ad imperatorem Adrianum, decrevisse undecimi quoque mensis posthumum (sic enim appellat partum à morte patris editum: ut proculus dicitur qui patre peregre absente editus est, & opiter, cui superstes est avus mortuo patre, vopiscus vero è geminis, qui retentus utero nasceretur, altero interempto ab ortu) legitimum judicandum esse, cui tamen decreto contrarium aliud factum est á Justiniano; & Ulpianus, lege, intestato ff. de suis, & leg, hæred: post decem menses natum ad legitimam hæreditatem non admittit, & quod omnes pene negant, ad duodecimum usque pervenire posse. Homerus summus non Poeta duntaxat, sed etiam philosophus innuit, qui Neptunum puellam à se recens compressam, sic alloquentem introducit:

Adriani decretum de undecimi mensis partu.

Posthumus. Proculus. Opiter. Vopiscus.

Duodecimus.

Gaude hoc amplexu, nam cum se volverit annus,
Formosum puerum paries.

Decimus tertius.

Sed enim, si Deo placet, Plinius secundus scriptis mandavit, possessionem datam esse contra secundum hæredem puero, qui natus fuerat

decimo

decimo tertio mense. Et Mercatus ex sententiâ aliorum addit, quinto etiam aliquando robustum infantem prodiisse, cum potiùs vix sexto quidem vitam retinere possit, quia nondum justæ est perfectionis, ut planum jam jam fiet. Porro qui fœtus tardius post nonum mensem nascuntur cordi dicuntur à Plinio. Septimo vero natus vivit, quia satis perfectus existit: octimestres raro supersunt, cujus rei ratio est, quia septimo movetur infans ad partum, quo tempore si validior fuerit, prodit; sin minus, ex motu debilior redditus, in utero manet, donec per duos sequentes menses satis invaluerit; quod si ita debilis, sequenti, hoc est, octavo mense ad partum procedat, vivere omnino nequit, tum propter eum motum, ac proximum laborem, quo nimirum debilitatur, tùm quia octavus mensis, Saturno proprius est, hosti eorum omnium, quæ vitam accipiunt.

Quintus et sextus.

Cur septimo vitales, octavo non ita.

Variæ mensis acceptiones; enarratur etiam de legitimo partu Hippocratis sententia.

CAPUT III.

HÆc tamen pinguiori Minervâ sic pronũtiata, quia ambigua omnino sunt & multis tenebris submersa, altius, & à primâ suâ origine fusiori oratione explicanda erunt; & quia gravissimorum scriptorũ, atq; adeo sapientissimi senis Hippo. pugnantes locos reperiri diximus de mense, in quo legitimus partus eveniat, illud inprimis cudendũ venit, mensis nomine aliquando intelligi solarem mensem, id est, spatium illud temporis, quo sol in unoquoq; signo zodiaci detinetur, & triginta dies complectitur: Nonnunquam vero lunares, qui triplices statuuntur, singuli dierum numero inter se differentes. Primus est mensis coitus Lunæ, qui etiam dicitur civilis, seu congressionis, & est spatium illud temporis, quod habetur ab uno lunæ cum sole congressu ad alterũ usq;, quod quidem constat vigintinovem dierum ac dimidii spatio; alter, qui propriè lunaris dicitur, definitur lunæ ab uno zodiaci puncto in idem punctum profectione, & reditu, in quo certè luna viginti septé dies cum horis octo insumit, & is vulgo progressionis, peragrationis, & à Ptolomæo longitudinis mensis nuncupatur. Tertius dicitur mensis illuminationis, impressionis, seu apparitionis, ut vocat Galen. quod tùm luna à sole sejuncta est, spatio tãto, ut acceptũ ab ipso lumẽ impartiri

Mensis nomine quodnam spatiũ intelligatur
Mensis solaris.
Mensis lunaris triplex.
Mensis coitus vel civilis.
Mensis peragrationis.
Mensis illuminationis.

impartiri subditis corporibus possit, eaq; vehementer afficiat, vimq; suam imprimat, quod sanè intervallum cæteris brevius esse apertissimum est, continet enim sex ac viginti dies, & horas 12. & fit à t.. (quod viginti novem dierum cum dimidio esse diximus) si subtrahamus tres circiter dies, quibus sub sole delitescens atq; abdita luna lumen nobis suum communicare nequit, ideoq; hi tres dies à Galcit. occultationis, à scriptoribus, illunes dicuntur, quasi sine lunæ splendore. Illud insuper prætereundum non est, quod plurimum facit ad hujus rei elucidationem, Hippoc. partus tempus per hebdomadarum decadas computare, constat autem unaquæq; decas 70. diebus, hebdomada vero septem totos integros dies complectitur. Cum igitur Hippocrates lib. de carnibus affirmat, septimestrem puerum legitimè natum esse, & continere tres hebdomadarum decadas, quæ ut è proximè dictis constat, conficiunt ducentos ac decem dies, fatendum omnino est, gestationem in utero matris solaribus mensibus eo loci metiendam, quorum singulis triginta dies tam in septimestri, quam in nonimestri partu respondeant, vel saltem lunaribus civilibus, si forte dicas, antiquos præsertim græcos (quæ multorũ sententia est) annum totum ad lunæ rationem subduxisse, & alios menses non habuisse, quam lunares; nondũ redacto anno in eam formam, quæ nobis usui est. Hos igitur ducentos ac decem dies, si septenario numero partiaris arithmetica computatione triginta constabunt, aut si triginta dies septenario ducas, ducentos ac decem conficies, septies enim triginta hunc dierum numerum complent, ut novies triginta ducentos & septuaginta. Hanc quidem mensium supputationem sequitur Avicenna, Jacobus de partibus, & Fuchsius, & deducitur ex eodem Hippocrate lib. de alimento, ubi ita scribit, *Cumq; triginta soles fœtum formant septuaginta movent, decem & ducenti perficiunt*, quæ si diligenter perpendas, eundem Hippocratem per seipsum facile conciliari videbis, ex quo loco obiter notandum, solis etiam circuitus Hippocratem consideraste. Jam vero cum ipse lib. de octimestri partu, decimestres & undecimestres partus ex septem quadragenariis fieri prodidit, etsi primâ facie sui immemor atq; contrarius videatur, nihil sane contradictionis est, quia ibi menses intelligit propriè lunares seu progressiones, quorum decem, undecimq; haud multo plures dies conficiunt, quam novem solares, nam ex solaribus septem quadragenariis novem

Dies illunes. Decas et hebdomada quot diebus constant. Hipp. locus elucidatur lib. de carnibus.

Hipp. locus lib. de octimestri partu enarratur.

vem tantum conficiuntur menses, & decem dies, quorum unusquisq; constet 30. diebus; dies vero 24. horis, ut subducenti facile patebit; septies enim quadraginta conficiunt ducentos, & octoginta, qui si per triginta dividantur; novem menses emergent, & dies decem si vero eundem numerum 280. per 27. & tertiam unius partem, id est, horas octo distribuas, qui quidem est numerus dierum mensis peragrationis, decem menses reperies, & sex dies cum dimidio, decies enim $27\frac{1}{3}$ conficiunt $273\frac{1}{3}$ Quia igitur partus, qui ducentesimo octuagesimo die eduntur, non multum superant decimum mensem, decimestres vocat, & quia jam septimum ferè diem undecimi attingunt, vocat etiam undecimestres, cuilibet igitur Leberide cæciori jam in propatulo est, eundem dierum numerum, qui efficit novem menses solares, decem, undecimq; lunares conficere, neque apud Hippocratem hos partus decimestres, & undecimestres, quorum meminit lib. de octimest. partu, diversos esse ab illis, quos libro de carnibus dicit novem mensium, & decem dierum partus esse, & habere ad hebdomadas quadraginta numerum exactum, fere enim idem numerus dierum, qui continetur in novem mensibus solaribus, aut civilibus additis decem diebus continetur, in decem; undecimq; mensibus progressionis, quos loco, quem hic enarramus, ab Hippocrate; intelligi luce meridianâ clarius est, quia inquit, ex dimidio anno septimestres fieri; at vero medietas anni sex tantum menses continet solares; septem lunares progressionis, hos ergo intelligit, & non illos, continet enim media anni pars 182. dies cum dimidio, qui numerus septimum lunarem mensem fere conficit, est enim 182. dies septimi mensis lunaris decimus octavus; quod si tertiam mensis lunaris differentiam accipias seu illuminationis, jam propemodum absolutos esse 182. diebus septem comperies menses. Hanc esse germanam hujus loci explicationem adhuc comprobatur, quia inferiùs scribit, ducentos, & octuaginta dies undecimum mensem apprehendere, quod solùm de lunari progressionis intelligi potest, merito igitur, ac iuxta Hippocratis placita c. superiori à decimo die noni mensis qui fere quinquagesimus supra ducentesimum à conceptione usq; ad decimum diem decimi, qui est 280, legitimum ac maxime vitalem partum fieri pronunciavimus, quia is numerus nonū mensem, & initium undecimi lunaris attingit, de quo quidem mense intelligendi veniunt Aristoteles, & Plinius, supra

Decimestres etundecimestres lunares eundē numerū dierū continent ac nonimestres solares.

Media anni parte nati 7. mense nascentur.

cit di-

cit. dicentes legitimos partus ad decimum, & undecimum mensem pervenire.

Partus terminus latitudinem habet.

Quod vero partus terminus latitudinem habeat, à decimo noni mensis die usque ad decimum decimi, ex eo disces, quia sicuti laudabilis crisis dicitur, quæ in toto critico contingit die, etiamsi anticipetur, aut postponatur, per quatuor, quinq; vè horas, & sicuti fructus arborum, quibus fætus in utero assimilatur, constitutum habent tempus suæ perfectionis, & quidam nihilominus seriùs, quidã temporiùs perficiuntur, ita etiam partus citius, aut tardius in lucem veniunt; cum præsertim aut calida ipsius natura, aut exiguum matris alimentũ ipsũ fætum cogat, & aerem quærere, & alimentum externum; ad hoc si latitudinem habent tempora conformationis fætus in utero, & tempus introductionis animæ rationalis (non quod per partes introducatur aut per temporis spatia, sed quod non præcisè hoc vel illo die) quid mirum si latitudinem similiter habeant tempora partus? cum major sit mutatio dispositionis, & formæ, quæ in illis contingit, quam loci, que in partu fit. Præterea per ætates homo quasi à generatione in corruptionem tendit, quia ad juventutem usq;, dicente Averroë, homo quasi generatur, à juventute ad senectutem incipit corrumpi; & tamen hæc transmutatio omnibus non est æqualis, quia aliqui trigesimo anno, alij 35. nonnulli quadragesimo ad juventutem perveniunt, non est ergò, quod difficile videatur, præcisum non esse partus terminum. Impendio majorem ingerit difficultatem partus, qui decimo ante nonum mensem die, hoc est vigesimo die octavi in lucem prodit, nam hic procul dubio octimestris esse videtur, quemadmodum tempus partus nonimestris latitudinem habet, ita etiam octimestris non solum dicendus erit, qui in principio, aut medio octavi mensis oritur, sed qui usq; ad finem ipsius excluditur. Cum igitur superiùs illum vitalem constituerimus; & ex dicendis octimestrem inanem esse constet, contraria omnino hæc dogmata videntur. Et quidem si tempora conformationis latitudinem habent, ut mox planum fiet; demus ergo, fœtũ qui 45. diebus conformatur, non his sed 43. cum horis octo articulari, is profectò movebitur octuagesimo sexto, & sedecim horis, & qui in triplo nascitur, veniet in auras 260. qui numerus conficit menses octo. & 20. dies. Respondet Gentilis cit. rationem de duplicatione temporis conformationis ad tempus motus, & hujus triplicatione

4. Aph. 1.

Maior est mutatio dispositionis & formæ, quam loci.

In commẽt. 2. de generatione.

Ad iuventutem usq; homo generatur. dein de incipit corrumpi.

An partus, qui decimo die ante nonum mensem oritur, sit vitalis.

Gentilis sententia.

10 20 30

stione ad tempus partus, tunc solum veritatem obtinere, cum ex eâ ad legitimũ partus tempus pervenimus, olioqũi augeri, aut inminui posse numerum dierum utriusq; termini; Possumus etiam dicere illũ partũ, qui decem diebus ante nonum mensem contingit, verè nonimestrẽ esse, si lunares menses spectes, sed quid; si à vigesimo usq; ad trigesimũ octavi lunaris partus accidat? Respondeo, decem illos octavi mensis ultimos dies jam redolere naturã noni mensis, sed adhuc vix vitales in eisdem partus contingere, quia si nonimestres futuri erant, nondum perfecti existunt, si septimestres, nondum satis temporis habuerunt, ut à præhabito in septimo labore reficerentur. Ut igitur quæ prolixiori fortassis, quam par erat, oratione diximus, summatim, ac breviter in pauca contrahantur, ex dictis facilè colliges, ultra decimum decimi mensis solaris aut civilis diem legitimum partũ in lucem non edi; neq; fæminã ultra decẽ menses uterũ ferre posse, id pluribus ration. Hipp. concludit lib. de nat. pueri, & nos sequenti c. demonstrabimus ulterius; quod si probati scriptores undecimo mensi partũ adscribant, lunarẽ intelligunt longitudinis sive progressionis. Si vero nonnunquã ex alimenti ubertate, quã fætus gaudet ad integram perfectionẽ adipiscendam, vel ex matris labore sive impotentiâ in duodecimum mensẽ partus protrahatur, id quidem fieri poterit, sed rarum & monstrosũ erit; Ac si mulieres arbitrentur, sese uterũ diutius quam decẽ mensibus tulisse, si circumspectè ac severiuscule rem judicare velimus, eas deceptas esse credendum est, dum ex flatu aut mensibus retentis uteris elevatis si postea concipiant à falsâ gravidatione initium sumunt; partũ vero, qui maturiùs quam septimo lunari mense prodierit, vitalem nullâ ratione cum Aristotele arbitramur, quin potius ut plurimum ad decimum supra ducentesimum diem, hoc est, ad tres hebdomadarũ decadas pervenire oportere, aut saltẽ, si ratione proprij roboris magis quã legitimi temporis exeat, plane valetudinarium ac debilem futurũ esse, quemadmodum etiam ut plurimum ad 5. duntaxat diem ultra decimũ lunarem mensem partum se extendere, neque totos undecim menses consistere in utero fœtũ naturæ ratio admittit. Quæ tamen omnia contingere possunt diebus pluribus aut paucioribus, haud multo tamen pluribus, vel paucioribus ut sentit Hipp. Quod autem Aristoteles inquit, mares magis, quam fœminas fieri septimestres, & has quidẽ decimestres magis, perpetuũ non est, quia contrarium contingere sepissimè videmus. Hippo-

Autoris sententia.

Epilogus.

Ultra decimum diem dec mi mensis legitimus partus non est.

Mulieres in tempore partus sæpe falluntur.

Ante septimum mensem lunarẽ vitalis non est.

Ar. lapsus.

7. De hist. animali. 4.

Hippocratis de partu hominis sententia ulterius elucidatur: totamq; dierum ac hebdomadarum vim in partu á solis ac lunæ actione pendere ostenditur.

CAP. IIII.

SEd cur his dierum, ac mensium numeris potius quam aliis partus salubriter in lucem veniant, inquisitione dignissimum arbitror, id autem duplex habet principium experimentum, & rationem. Experimentum sanè, quod non in omnibus similiter mensibus legitimus, & vitalis partus contingat evidens affert testimonium, quodq; septimus atque nonus validissimâ sint virtute præditi; rationem ut promptè assequaris, ex omnium ritè philosophantium mente, potissimum ex Galeno, advertere licet, hunc orbem inferiorem, à superioribus corporibus moveri ac dirigi, & cunctas, quæ hîc contingunt mutationes, à cœlestibus pendere maximè à sole, ac luna, ab illo, quidem per se, & primariò; ab hàc vero, quatenus à sole aspicitur, & illucescit, cujus accessione vel, recessione ut diversas sustinet mutationes, ita profectò varia in nostro orbe operatur, suntq; ejus opera tantò, quam reliquorum planetarum, magis conspicua, quandò ipsa huic inferiori mundo vicinior est, Quatuor verò mutationibus Luna à sole afficitur; conjunctione, plenilunio, & duabus intermediis, cùm media est ad augmentum septem diebus, & media ad decrementum totidem finitura, ita septimo quoque die momenta eveniunt mutationis ejus, quæ quatuor sunt ab uno ad aliud cum sole congressu, nam post septimum à primo apparitionis die per medium secta apparet, qui aspectus dicitur tetragonus, & septem post dies pleno orbe vehitur, qui aspectus diameter nuncupatur, & contingit die decimo quarto; ac si quemadmodum aucta est ita minui intelligas, duas pariter habebis septimanas: Sed quia vim omnem lunæ à sole pendere diximus, nemo certè dubitabit, quin insignes etiam ab eo mutationes pendeant, ambo igitur vires magnas possident, & excercent, non in morbis tantum, sed in omnibus corporibus inferioribus, quod ab Ægijptiis astronomis se verissimè comperisse scribit Galenus: & magnum quidem virtu-

Inferior orbis à superioribus gubernatur.

Solis ac Lunæ magna potestas in hac inferiora.

Luna mutationes quatuor.

Tetragonus aspectus.

Diameter.

Vis Lunæ à

virtutis solis indiciũ est, quod ex terrestri limo animalia generare potest, fruges maturare, ad coitum, & generis propagationem animantia provocare; magnam etiam Lunæ esse vim, vel in marinis animalibus apparet, & mensibus, quos ipsa perpetuò disponit, sed hoc ipsum solis beneficio habere ex eo liquet, quod tanta ejus portio semper illuminata appareat, quantam Sol aspicit. In illis ergo mutationibus, quæ breves sunt, & paucis diebus finiuntur, rem totam ad lunam deferri, in aliis, quæ non nisi longo tempore judicari possunt, solis cursum potius esse considerandum, cum Hipp. Gal. conspiranter profitetur. Atq; adeo acuti morbi, quia breves sunt, quatuordecim diebus judicantur, quartanæ febres quia longæ, non diebus sed mensibus sex; rerum enim circuitus, qui diebus aliquot concludi possunt, septimani sunt, & Lunæ modo geruntur, qui vero mensibus, ad solem referuntur, eandemquè, quam septimanæ, rationem sortiuntur. Ut enim à mensis principio usq; ad plenilunium quatuordecim propemodum dies sunt, qui lunaris circuitus dimidium complent, ita profecto ab initio veris ad æstatis finem, quæ sunt duæ anni totius mutationes, sex menses sunt anni dimidium; ei autem mensis medietati, quæ est à plenilunio usq; ad occultationis tempus, sex alii menses respondent, ab æstate quidem ad hyemem; nam quemadmodum lunæ cursus per septimanas divisus, quatuor mutationes habet, ita si solis iter distribuas in quatuor stationes, singula anni tempora septimanis singulis proportione respondebunt. Igitur ut dies septima, quæ pars quarta est totius mensis lunaris morbos acutos indicat, ita anni temporis mutatio discutit diuturnos affectus: hyeme genitum morbum ver solvit, vere excitatum æstas, in æstate autumnus, in autumno hyems. Cum igitur ex Hippocrate superiùs proditum sit, partum esse crisin, uteri gestationem morbum non quidem acutum, sed diuturnum; palam omnino est, in tempore ipsius definiendo solis cursum, & mensium maximè observandum esse; sed lunæ ac dierum rationem interim non negligendam; Ex diebus primus septenarius decernendi vim habet maximam: huic diximus antea tempus unum anni, hoc est, menses tres respondere, subit igitur fætus tertio mense manifestam mutationem, tunc enim excitatùr moveturquè, sed non, ut septimus dies morbum judicat, ita tertius mensis fætum vitalem in lucem emittit; quia ut ad crisin optimam, & perfectam cocti humoris obedientia requiritur, ac facilitas,

sole dependet.

In brevibus motionibus lunæ, in longioribus solis cursus considerandus.

3. De diebus decret. 7.

2. Aph. 23.

Quatuor anni tẽpora totidẽ lunæ mutationibus correspondent.

In partu solis cursus cõsiderãdus. lũnæ tamen ratio non negligenda.

Pri. solaris septimana.

Cur 1. solis mutatio fætũ nõ exclu-

dat, sicuti 1. luna mutatio morbum sæpe indicat.

litas, & virium robur: sic in edendo partu dispositio ipsius fœtus, & firmitas, ac robur, quæ trimestri intervallo obtinere non potuit. Rursus ut à septimo ad decimum quartum, dies nullam vel perexiguam habet ad judicandum potestatem, ita neq; ad partum edendũ quartus, quintusvè mensis, qui diebus illis assimilantur; quamobrem si quâ occasione, vel potius infortunio illis mensibus fœtus ejectio contingat, violenta censenda est, haud aliter quam diebus non decretoriis excretiones symptomaticæ, non criticæ proveniunt. Itaq; erit primum pariendi tempus, & in quo dies legitimus, ac fœtus dispositio, & robur concurrunt, illud, quod superius recensuimus, posuisse Hipp. lib. de septimestri partu dicentem, *Septimestres dimidia anni parte nascuntur*; est autem ille centesimus octogesimus secundus; nam annus integer 365. diebus, cũ horis sex componitur, quos si in duas partes diviseris, habedis 182. cum horis quindecim, qui quidem dierum numerus sex menses solares efficit, septem vero lunares, qui lunarium septimanarum fere tres decadas constituunt; & tunc certè secunda est solaris septimana seu mutatio, in quâ uterus mulieris mole ac pondere jam gravatur; & fœtus perfectionem habet, & tantum virium, quantum ad tolerandos partus labores sat est, & ad vitam postea salubriter transigendam: potissimum si ex valentiori semine procreatus est. Vides quo pacto denuò inclaret, pugnantiam nullã esse in Hip. verbis, dum septimestres dimidia anni parte nasci dixit, nam, ut nos superius jam tetigimus, & sex menses solares, & septẽ lunares, & tres hebdomadarum decades, & dies 182. in unum, & idem propemodum coincidunt, subinde solaris mensis nonus, decimus lunaris, & quatuor hebdomadarum decades, ab uno eodemq; numero, hoc est, à ducentis septuaginta diebus solaribus efficiuntur usq; ad 280. Nos enim jam tradidimus, decem diebus plus minus salubriter partum posse contingere, de quo quidem Hipp. explicandus venit lib. de nat. pueri, dicens; decimo mense fœtũ exitum affectare, & membranas disrumpere; est n. hæc tertia solaris septimana, qua tertia mutationum periodus fit; septenario n. numero rotam humanam finiri scripserant Solon, & Hebræi, ac Hetroscorum libri rituales idem videntur indicare, & Hipp. lib. de carnib⁹, à quib⁹ non est diversus Galenus. Ut igitur partus minoris seu septimestris origo in sex diebus est, ita majoris, id est, nonimestris in septem, post quos semen in sanguinem vertitur; & ut ibi 35. diebus infans efformatur, ita hîc diebus fere quadragin-

Dierũ anni ad dies decretorios similitudo.

Primũ pariendi tẽpus.

1

Secunda solaris septimana.

2

Hipp. in suis placitis consensus.

Tertia solaris septimana.

3

Septenario numero finitur humana rota.

Quadragesimi diei energia.

draginta; qui dies etiam insignis habetur, tot enim parvulos sine risu, nec sine periculo esse experientia docet; ob quam causam, cum is præterierat, diem festum solebant Græci agitare; quadraginta porro dies per septem illos initiales, uti diximus, multiplicati ducentos, & octoginta efficiunt, ac hebdomadas quadraginta, qui numerus dierum ad tetragonum Chaldæorum aspectum subtiliter congruit; dempta enim quartâ dierum parte totius anni, id est, septuaginta duobus diebus, & aliquot horis; tres quadræ seu stationes supersunt reliquis 274. diebus, qui fere quadraginta efficiunt septimanas, nec procul absunt à 280. die, in quo partus emergunt frequentissimi, & maxime vitales.

10 Ex dictis jam aliquot corollaria eliciemus. Primum, non Lunæ solum, verum etiam solis mutationes in partu agere, & considerandas proinde esse, ludificariq; eos, qui sibi persuadent, solis duntaxat circuitibus supputationem faciendam esse, cùm utriusq; ratio sit habenda; imo proptereà, qui dimidio anno in lucem venit, septimo mense natus dicitur ab Hippocrate, quia veteres omnes tàm medici quàm astrologi annum ex mensibus lunaribus potissimum, quorum tredecim cum aliquot adhuc decimi quarti diebus solarem annum constituunt, solares quidem cognoverant, sed annum, & mensem ad lunæ non solis rationem subducebant, Constat secundò partus temporis supputationem non integris diebus aut hebdomadis fieri, sed additis quibusdam temporis momentis (quas fracturas vocamus) qua ratione Hippocrates lib. de judicationib. & Galenus, dies decretorios numerare docêt, quia (inquit Galen.) *neq; annus neq; mensis ipsi integris diebus numerantur, sed quemadmodum annus ad trecentos sexaginta quinq; dies particulam diei maiorem quarta adiectam habet; & mensis ad triginta dies absolvendos unius dimidium desiderat, ita septimana sextâ maxime diei parte indiget, ut septem integros habeat dies, nulla igitur supputatio per dies integros fieri potest, & citra fracturam; neq; septimana, neq; quaternio, neq; mensis, neq; annus, neq; alius numerus.* Sed non injuria poteris obtrudere Hipp. lib. de carnib. per integros dies atq; hebdomadas gestationis tempus numerare, solaremq; mensem triginta dierum numero exacte conflatum constituere; quia septimestrem puerum legitimè natum, & vitalem esse affirmat, quod rationem, & numerum habet, ad hebdomadas exactum, nempe tres hebdomadarum decadas, quarum singulæ septuagintâ dies complectantur; quod similiter de nonimestri prodidit, factâ supputatione

Non luna solũ sed sol etiã in partu agit.

Dub:
An temporis supputatio integris diebus sit facienda.
3. crit. 9.

Obiectio.

20

30

tione ad hebdomadas quatuor, quod si ita est, hebdomadam septem totos integros exactè dies complecti, necesse procul dubio erit, nam more arithmetico denario per septenarium ducto septuaginta consurgunt: Igitur cum septimestris partus supra ducentos decem dies integros contineat, seu tres decadas hebdomadarum, fit, ut si eos per septenarium diviseris, triginta singulis mensibus dies integri conveniant. Hoc primo aspectu validissimo telo coacti nonnulli arenâ cedunt, & non sicuti judicatorios dies per fracturas, sed integris plane diebus gestationis tempus numerandum esse censent. Sed non advertunt, Hipp. eo loco voluisse persuadere, vitam hominis dierum septenario constare, & ideo legitimum partum esse septimestrē, propterea quod in tribus hebdomadarum decadibus perficiatur, quarum singulæ septuaginta dies contineant, est enim partus septimestris dierum numerus decē supra ducentos, quod de mensibus lunaribus intelligit, quorum septē ad eum numerum dierū proveniunt, exceptis tribus cum dimidio, quod parùm refert, neq; enim tā exacte ibi dies, mensesq; numerari præcipit, ut parum ultra citravè partus consistere nequeat optimus: nam lib. de alimento posteaquam fœtus conformationē, & partus tēpora distinxit, subjūgit; *fiunt verò hæc diebus pluribus paucioribusve*, quod nos superius jam fusius demonstravimus; libuit ergo numerum illum absolutum trium hebdomadarum decadum potiùs adscribere, quā illum alium, qui demptis fracturis tribus ferè diebus cum dimidio minor est, ut ad septenarium deveniret, quod intenderat; cæteroquin idem autor decretoriorum dierum eandē esse, quæ dierum, partus rationē lib. de septimest. partu latissime confirmat. Nobis autem visum fuit in re abditâ & admodum inviâ paululū immorari, ut quos inveneris posthac pugnantes locos non solum apud sapientissimùm Hippo, sed etiā apud reliquos scriptores, & de partus tēpore contradictiones, ex his quæ diximus facile possis conciliare. Porro parere mulieres eâdem semper diei horâ quâ conceperunt, diligētiores obstetrices observâsse adstruunt, quod etsi à nemine scriptum reperio, tamē experientiâ confirmari videtur, quia certum est, ut plurimū noctu aut diluculo infantes in lucē prodire, quibus etiā tēporibus plerumq; feminæ viris suis conjunguntur; interdiu, quo tēpore rarò etiam partū accidere; quod si ita est, non solum dierum, verum etiam horarum certus ac præfinitus numerus ad partum legitimum requiritur.

Solutio. Hipp. locus elucidatur.

Decretoriorū dierū & dierū partus eadem est ratio.

Mulieres fere semper pariūt eadē horâ qua concipiunt.

Astrolo-

Astrologorum, Arithmeticorumq; de tempore partus opiniones.

CAP. V.

NUnc reliquorum de partus tempore sententias, ne quid desideres, recensere erit operæ prætium. Astrologi, ut in eorum libris copiosius scriptum jacet, corpora inferiora à superioribus affici loco axiomatis habent, septemq; planetas in hominem non modo jam natum, sed etiam, quam diu in utero est, imperium obtinere; non simul quidem, sed suo quemq; ordine, ita ut unusquisque peculiari mensi dominetur: sic Saturnus (ut eorum fert sententia) primus ex sua natùrâ genituræ dominatur, humida enim cum sit, & liquida, coagulari, & inspissari oportet, antequam hominem queat generare, quod illi frigidus, & siccus Planeta suppeditat, siccitate sua retentiones in utero autor, ideoque primũ mensem Saturno tribuunt: Deinde vim suam Jupiter in semen exerit calidus, & humidus, quibus qualitatibus augmentum incrementumq; præbet, iisdem spiritus vivificantur, & membra vigorem recipiunt, quæ opera secundo mense fieri dicunt: Post Jovem Mars puerum veluti in ulnas accipit, qui caliditate, & siccitate sua fætui motionis autor est, & tria præcipua membra suo calore format, crura, brachia, caput à cæteris membris separat, ideo tertio mense infantem moveri solitum: Quarto loco succedit Sol, cujus beneficio tùm ossa excavantur, tùm meatus corporis evadunt ampliores, & singulis membris sua perfectio accedit; est enim calor solis, qui hoc mense dominatur, inprimis vivificans: A Sole Venus fætum invisit, quæ frigida, & humida de eo tàm benè meretur, ut calorem siccitatemq; à superioribus Planetis impressam mitiget, membrorum externorum lineamenta perficiat, virorum mulierumq; pudenda efformet, ac insuper, naribus, ori, manibus, digitis, & reliquis membris venustatem decorumquè conciliet: ad prolem sextus prodit Mercurius, qui operi ab aliis inchoato ultimam imponit manum, vocis instrumenta perficit, supercilia, oculos, atque ungues auget, ac motionis initia, & instrumenta, quæ reliqui dederunt, firmiora reddit, accuratiusquè absolvit: tandem septimo mensi luna præest, quæ quia frigida, & humida est, adipem præbet, & pluribus in partibus reponit, ac insuper matri.

Septem planetæ in homine dominantur iuxta astrologos.

Planetarũ ordo in fœtu gubernãdo.

Septimo mẽse cur saluhriter fit partus.

matricem humore suo relaxat, &, quò facilius fœtus prodeat, distendit. Sic igitur fœtus numeris omnibus absolutus exitum affectat, & si exeat, salubriter degit, exit autem, si robore poleat: Et hæc est causa, quare septimestres partus vitales apud philosophos censeantur; si vero octavum mensem fœtus expectare cogatur, iterum revertentem Saturnum sentit, sed non ita mitem atq; placidum, quemadmodum primo conceptionis mense, nam multam in eum inspirat frigiditatem, quo non modo nativum pueri calorem imminuit, sed etiam ad motum tardiorem reddit, & sua siccitate os uteri constringit, quo tempore laxari oportuerat, quare si eo mense pariendi aliqua externa causa contingat, tàm mater quàm fœtus in discrimine versabuntur; & aut non vivet partus, aut vitam deget plane laboriosam, & ærumnarum plenam; ideoq; ob hujus planetæ inclementiam octavus mensis infelix habetur ac minimè vitalis; at si nihil eo mense præter naturam fœtui accidat, quod partum in lucem prodire cogat, nono mense jam multo sereniorem Jupiter, qui iterum redit, faciem ostendit, qui suo calore, & humiditate vitam (quæ duobus istis potissimum consistit) puero instaurat atq; conservat, ac Saturni maleficia delens nonũ mensem efficit saluberrimum; quia vero Mars qui Jovi succedit, & decimi mensis dominiũ habet, altera qualitate vitæ amicus est, ideo si quis decimo nascatur mense, vitalis etiam est: Sol undecimo præest, beneficus etiã planeta, ac vivificans, ideo in ipso natus vitalis quidem est; & si ad duodecimum partus protendatur mensem, quamvis id rarissimum sit, vivit puer, quia tunc Venus vitæ amica dominium resumpsit. Proclus philosophus autor est, non infantibus duntaxat in utero præfici planetarum vultus, sed etiam ætates universi ordinem sequi, utrumq; tamen dispari ratione, nam quæ vires suas postrema in partum exerit luna, eadem natum infantem haud deserit, sed primam ejus ætatem moderatur, humiditatem impartiens, qua nutriens ac vegetabilis potentia perficitur; post lunam Mercurius puerum gubernat, eoq; fit ut literarum, citharæ, arithmetices, ac consimilium nobis studium ea ætate ingeneretur, & quemadmodum inconstans Mercurii sidus est, & omnino ejusmodi, quale id, cui adhæserit, nempe cum benignis benignum, & exitiale cum exitialibus; sic puerilis ætas facile eos sequitur, quibuscum consuetudinem habuerit; ut vero ille secundæ ætati præficitur; sic Venus tertiæ; Sol quartæ; Mars quintæ; Jupiter sextæ ac po-

Octavus mẽsis cur infelix.

Vita in calido & humido potissimum consistit.

Vita in calido & humido potissimum consistit.

Noni & decimi mensis partus vitales.

Aetates à planetis etiam gubernari.

10

20

30

ac postræme Saturnus, qui frigiditate siccitatequè vitam finit. Porro etiam quid Arithmetici de hoc negotio prodiderint, raptim perlustremus. Hi supponunt numerum parem fœminœ, imparem maris rationem obtinere, illum imperfectum esse, hunc vero perfectum, illum materiam, hunc formam: adducunt illud Vergilii: *numero Deus impare gaudet*, ideoq; imparem patris; & parem matris appellatione venerantur, ut refert Macrobius in som. Sci. atq; ex illis maximum esse septimum, ideoq; nodum omnium rerum septimum numerum appellâsse Ciceronem in somnio Scipionis, Cœlius etiam Rodiginus lib. 12. le- 10 ctionum antiquarum, in confirmationem præstantiæ hujus numeri adducit illud scripturæ; *Septies in die cadit justus*. Et; *Septies in die laudabo te*, hoc est, semper, & omnibus modis, illud etiā poëtæ: *O terq́ quaterq́ beati*, per quod perpetuam designat felicitatem: eundem numerū extollunt septem planetæ, & quòd septimo quoq; zodiaci signo annus immutetur; & quòd dentes tam superi quam inferni, quatuor septenaris concluduntur, quos infantes septimo anno complent: & homines ad summum inediam sufferunt per septem dies, totq; sint liberales disciplinæ, tot etiām nigra, & præcipua membra à nobis numerata, cor, pulmo, lingua, jecur, lien, & renes duo, & semen in utero septem horis contentū prolificū est, unde Plutarchus docet homines primo septena- 20 rio dentes habere, secundo pubescere, tertio præceptis subjici, & Hipp. lib de carnib⁹, septenarium mirabilē vim obtinere cōfirmat, & idcirco numer⁹ plen⁹ perfectusq; vocatur, unde illud Lini vetustissimi poëtæ:

Arithmeticorū de partu sentētia.

Numerus impar mas et perfectus, par fœmina & imperfectus.

Septenarius omnium numerorū nodus.

Septenarii numeri laudes.

5. de placit. philosophor c. 18.

Septimus numerus plenus.

> *Septima cum venit lux, cuncta absolvere cœpit*
> *Omnipotens pater, atq́ bonis, & septima, & ipsa,*
> *Est etiam rerum cunctarum septima origo,*
> *Septima prima eadem perfecta, & septima septem.*
> *Unde etiam cœlum stellis errantibus aptum*
> *Volvitur, & circlis totidem circum undiq́ fertur.*

Adducunt etiam septem pleiades, septem ostia Nili, septem metalla, 30 quæ hujus numeri excellentiam confirmare videntur; ideo Censorinus affirmat in lib. de die natali, per omnem vitam septimum annum crisimum esse, cujus numeri præstantiam sequitur novenarius, qui etiam impar est, & subindè perfectus, quo fit, ut in eo mense etiam vitalis perfectusquè fœtus prodeat, nonus autem dies morbos judicet; annus rerum vitæquè rationem, ac gravia pericula invehat; quo fit

Septimus quisq́ annus criticus est.

Noni præstantia.

Climactericus annus cur sit 63.

quo fit ut sexagesimus tertius annus, qui utriusque numeri septimi & noni multiplicatam summam continet, non sine periculo ingruat, novies enim septem, & septies novem sexaginta tria conficiunt, atque ob id climactericus is annus appellatur. His rationibus Pythagorici numeris efficientiam maximam concedunt, & ideo in septimo & nono natos vitales esse confirmant, quia impares sunt, atque perfecti, in octavo vero non vivere, quia par est & imperfectus; Si illis obtrudas denarium mensem parem esse, & tamen vitalem in eo nasci; respondent, denarium ex paribus solum perfectum esse, quia numerorum omnium perfectio, & complementum est; neque enim omnes, qui antecedunt numeri, denario majorem efficere poterunt, sed qui denario succedunt omnes ex decem, & præcedentium aliquo constituuntur; & ob id omnes tam Barbari quam Græci, dicente Aristotele, numerant statuto termino denarii numeri, exceptâ unâ Thracum gente, quæ ad quatuor numerandi seriem terminat, eo quod amplius meminisse modo puerorum non potest; quod ideo fieri dicunt, quia perfectus numerus denarius sit, continet enim omnia numerandi genera, ut par, impar, quadratum, longum primum, compositũ, & si quæ sunt alia. Sed cur de octonario tã sinistrè sentiunt, ex quo, ipsis Pythagoricis autoribus, solidũ ac perfectũ componitur, corpus quippe qui ex illis cõponitur qui neque generantur, neque generant, scilicet ex monade & septé, aut ex eo, qui tum generatur, tum generat, nempe quaternario duplato; qui etiã justitia vocatur, quia prim⁹ omniũ solvitur in numeros pariter pares, id est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio solvatur in bis bina, & tandem resolutio æqualiter redeat usque ad unitatem, qui ergo tam justus est, non convenit profecto fætui iniquum esse? Sed etiam sphæræ octo sunt mobiles ad ipsam cœli harmoniam firmandam; quæ cum ita sint, parem numerum non semper imperfectum esse apparet? Hoc ut solvant Pythagorici, ex ipsâ arithmeticâ aliam demonstrationem afferunt. Sit, inquiunt, triangulum scalenum, id est, ex tribus lineis inæqualibus constitutum, A, B, C, cujus latus B, C, sit unitatum 4. latus autem A, B, sit unitatum 5. perspicuum est ex disciplinâ Pythagoreorum 3. & 5. esse mares, ut suprà dictum est, utpote impares, 4. fæminam ut parem; multiplicentur itaque 4. per 5. fient 20; 5, per se multiplicentur fient 25. simul juncti numeri conficient 45. hæc per medi-

Denarius ex parib. solus perfectus

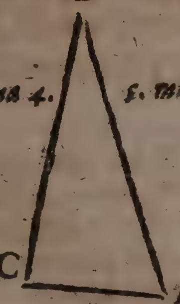
15. probl. 3. Omnes nationes numerant statuto termino denarii.

Thracũ imbecilla memoria.

Denarius omnia numerandi genera habet.

Objectio.

Pythagoreorũ solutio.

medium spatium trianguli, id est, per sex., (constat enim totum 12.) multiplices, fient 270. quæ novem menses constituunt. Rursus multiplices 4. per 5. fient 20. & similiter 3. per 5. fient 15. simul juncta erunt 35. hæc per medium spatii trigoni multiplices, hoc est, per sex, fient 210. quæ septimum mensem componunt, in quo minor partus educitur. Iterum ducas tres per 5, fient 15. ducito 5. in se emergunt 25. simul componas erunt 40. hæc per medium spatium, ut suprà multiplica, fiunt 240. qui octavum mensem componunt, quia igitur in septimo & nono mense duntaxat masculi & fœmine (quæ numeris 3. 4. 5. significantur) conjunctio reperitur, meritò qui istis mensibus eduntur partus, sunt vitales, in mense autem octavo non est ulla masculi cum fæminâ copulatio, quia non ducuntur 3. aut 5. per 4. quod fœminam repræsentat, ideo conjunctio præter naturam est, ex quâ partus vitales non sunt. Quæ autem dicta sunt, etsi in numeris aliquid reconditum esse attestari videantur, à Galeno nugæ censentur, atque adeo magnoperè miratur Pythagoram illum tam sapientem virum numeris tantum tribuisse, de quibus tamen ejus placita plane incerta sint, ac luxatis subsistant pedamentis: cur enim monadem formam, dualitatem materiam? cur parem fœminam, imparem masculum statuant? adhæc volenti perfacile videtur, quemcunque numerum magis minusvè laudare aut vituperare. Nam Aristoteles decimum extollit, Plato in Timæo octonarium plenum facit, quia absolvit numerum cælorum mobilium; Philo in lib. de opificio DEI senarium esse perfectissimum censet, ideo in eo mundū perfecisse Deum Opt. Max. cui cooperatur S. Augustinus. Agrippa quartum, Verderius tertium, alii centesimum evehunt, multarum rerum, quæ hoc comprehenduntur numero, in medium adductis exemplis. Ut cumque tamen constat, rationem numeri contemnendam omnino non esse, quæ in multis sanctarum scripturarum locis, quam magni æstimanda sit, elucet diligenter intuentibus, nec frustra in laudibus Dei dictum est: *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.*

Reconditū aliquid in numeris est.

Gal. de numeris sententia.

11. de civit. Dei, 30.

Cur septimestres, octimestresq; non raro edantur: & cur septimo mense nati vitales sint, octavo vero minime. CAP. VI.

NUnc qua ratione septimestres, octimestresque partus edantur perscrutandum erit; quod quidem non Hippocratis solum, Galenique testimoniis constat, sed etiam experientiâ, quæ normæ vice semper est habenda, & omnis demonstrationis initium. Cur igitur septimestres nascantur, causam assignat Hippocrates lib. de carnib. quod per id temporis fœtus, & maturescere, & robore augeri incipiat, magisque quam aliis perficiatur temporibus, & velamina, in quibus ab initio nutritus fuerat, ad id coacta laxentur, aut ex fœtus naturæq; instituto, quòd plenissimus jam sit uterus, & fœtus fortissimus; aut ex occasione aliquâ, quæ debitum tempus antevertat, antequam perfectè maturescat; quo fit ut ex septimestribus quidam pereant aut valetudinarii vivant, qui nimirum ex causâ præter naturam expelluntur, nisi robusti sint, atque validi, & firmi existant, qui operante naturâ prodeunt. Cur verò talia infanti septimo mense potiùs quam aliis contingant, Hippocrates nonnunquam cum Pythagora septenarii numeri arcanæ naturæ acceptum fert; aliàs à nobis superiùs propositam rationem assignat, quia nimirum dimidiam jam compleverunt anni partem, decadas septimanarum tres, & dies lunares 210. solares 182. quo tempore solis motio secunda perficitur, & Lunæ septima. Hæ tamen rationes, cur hi fœtus vitales sint, duntaxat mihi demonstrare videntur, cur vero hoc potius quam alio tempore excludantur, in causâ est maturitatis perfectio, propter quam celer fœtus violentusq; fit motus, quo nimio calcitratu membranas laxans atque disrumpens viam sibi ad exitum aperit, quin etiam vulva per id tempus expletur, & maturo fœtu jam distenta laxari incipit, expletur autem septimo mense nonnunquam ob locellorum angustiam, quæ fætum grandiorem continere non potest, plerumque propter validissimam vim in vulvâ informatricem utilemq; , ac moderatum sanguinem fœtum celerius explicantem: sed summa, & maxime naturæ consentiens ratio mihi videtur, cur septimo mense vulva expleatur, genitalis seminis natura alia atq; alia, ut suprà jam prodidimus. Porro genitos in ipso

Septimestres cur edantur.

Septimestres ex duabus causis diversis.

Septimestres aliquos cur valetudinarij, & imbecilles.

Septimestres cur vitales.

Cur potiùs hoc quam alio tẽpore.

Vterus septimo mẽse cur expletur.

Ante plenilunium ge-

ipso interlunio, aut ante plenilunium temporius ad maturitatem pervenire, fœcundiusq; in utero crescere, & ideo celerius vulvam explere verisimile est, atque hanc fuisse existimo Plinii sententiam, quæ et si à nonnullis ineptia judicetur, eorum contra hoc sapientissimum decretum ineptiores mihi videntur futiles nugationes; vulvam, ajunt, expleri, partus per id tempus consummatio atque perfectio, & tunicarum disruptio, causæ sunt cur septimo mense partus contingat: non igitur interlunium, aut plenilunium, nam quantumcunque crescente luna generetur, si tamen vulva non expleatur, septimo mense naturaliter non prodibit. Nos tamen non imus inficias, neque Plinius negat, partùs consummationem, & vulvæ expletionem causam esse septimestris partus, sed citiùs expleri conceptu facto interlunio aut ante plenilunium, rationi maximè cohæret, cum videamus sata, & arbores eo tempore consitas, nec non ungues capillosque cæsos temporiùs repullulare, quia tunc partes succulentiores sunt & magis excitata in radicibus ac seminibus genitiva virtus, quare non mirum si eo tempore humanum etiam semen vegetius sit fœtus pabulum, hoc est, menstrua defæcatiora, & abundantioris alimenti, virtusque uteri efficacior atque præstantior; & quam quæso, poteris invenire causam cur citiùs aut temporiùs vulva expleatur? nisi aut uteri virtutem aut seminis naturam, aut pabuli abundantiam, aut tempora conceptus, cumque tres primæ inferiores sint ac secundariæ, si ad superiorem aliquam causam prioremque sit recurrendum, ut certe est, ad lunæ procul dubio incrementum deveniendum erit. At dicunt; Hippocrates & Galenus, atque alij veteres illustresque scriptores, qui astrorum aspectus potestatesque [illegible]genter notarunt, & de septimestri partu exactissime scripserunt, causæ hujus nullam fecerunt mentionem; quasi vero valeat quicquam hoc argumentum, prisci illi sapientes Rhabarbari nullam fecerunt mentionem, ergo bilem non purgat, nec morbis opitulatur: atqui ipsi oscitanter percurrerunt Hippocratis locum lib. de octimestri partu, ubi ita scripsit, *Nam cum ultra plenilunium mulier concipit, necessum est eum conceptum undecimum mensem apprehendere*, quo nihil ad hanc sententiam fulciendam apertius dici potuit. Existimo tamen mendum subesse in Plinij litera, sic enim legimus apud ipsum; *septimo non nisi pridie posterove pleni lunii die, aut interlunio concepti nascuntur*; ubi dempta voce,

[Margin:] alii temporius maturescunt.

[Margin:] 7. naturalis hist. 5.

[Margin:] Quorundã adversus Plin. sententia.

[Margin:] Cur serius aut temporius partus fiat.

[Margin:] Causa cur citius aut temporius vulva expleaturque quadruplex.

[Margin:] Occurritur obiectioni.

[Margin:] Plinij locus restituitur.

poste-

postero, legerem potius *septimo non nisi pridie plenilunij die aut interlunio concepti nascuntur*, ut comprehendat tantummodo illud tempus quod est ab interlunio ad plenilunium usque tam plenilunij spacium, à quo partus tardiores gigni certum est, quippe qui nonum decimumquè attingant mensem. Ut autem receptui canamus, & quæ fusius dicta sunt, in pauca contrahamus, celerioris sive septimestris partus causæ sunt ipsius perfectio, celerque motus, (de naturali loquor) vulvæque expletio: cur verò ita expleatur, facit vis genitiva uteri, seminis natura, pabuli abundantia, & Lunæ positura, tempore conceptionis. Octimestris vero infelicitas, ex fœtus imbecillitate, & tempore minus oportuno, quo nimirum nulla conspicabilis fit solis commutatio, potissimum pendet, quare cum nulla ejus possit assignari naturalis causa, vitalis esse non potest, non enim ex naturâ suâ prodit, neque ex temporis efficaciâ; ideo similis censetur octavo diei in morbis, qui quoniam neque index est, neque decretorius, si quando in eo crisis contingat difficilis planè est, & perniciosa. Præterea contingit 240. (qui sextum efficit quadragenarium, de quo consimile judicium faciunt scriptores atque de die sexto, quem tyranno omnino infideli, & proditori assimilant) quo tempore nulla est solis mutatio, quæ fœtum dejicere possit, & in lucem proferre; quod si tanta illi commutatio accidat, à Lunæ mutatione, quæ singulis mensibus fit, ut prodeat, admodum imbecillum esse necessarium est: nam etsi temporis ratione perfectus est, quodammodo tamen recruduit, & imbecillus evasit propter colluctationem, & motum septimi reiteratum in octavo nondum viribus refectis, sicuti secundo hujus libri capit. jam prodidimus; quod si ita fatigatus, & imbecillus, quo tempore maximè laborat, exeat in lucem, aeris perturbationes locique, admodum diversi ab eo, in quo erat, sustinere non potest, & intermoritur. Præterea, autore Hippocrate, octavi mensis gestatio onerosa est, & perdifficilis tum matris ratione, affectæ ob pueri intus conditi perturbatos motus, tum uteri incommodius se habentis; quare si se tum temporis partio ostendat, dupliciter læditur fœtus, & à proprio motu, quo se imbecillus præcipitat, & à matris uterique, in quo continetur, affectu. Huc accedit experientia ab ipsis fœminis concepta, (quibus fidem non omninò derogari vult Hippocrates lib. de septimestri partu) hæ vero ex eo, quod cognoverunt in corporibus suis,

Causa celerioris partus.

Octimestris infoelicitas unde proveniat.

Dies sextus & mensis octavus tyranno assimilantur.

Octavi gestatio onerosa.

Foeminis in suis affectibus fides omnino non est deroganda.

Qui menses aut claudi

fuis, dicunt octimeſtres ſuperſtites haudquaquam manere. Imò quicunque partus manci, claudive, aut cæci in lucem veniunt, hos in ventre octavo menſe laboráſſe multorum fert opinio, quicunque autem ſexto menſe nati fuerint, vitam naturaliter ſuſtinere non poſſe, eo quòd, licet diſtinctè formati ſint, nondum tamen juſtæ perfectionis exiſtunt. Non eſt tamen octimeſtris aborſus dicendus, connumerant enim illum ſcriptores inter partus, ut videre eſt apud Hippocratem, Ariſtotelem, & Galenum locis cit: & inſuper quia alicubi, ut in Aegypto, & Hiſpaniâ vivunt ob matris robur, temperiem probam, ſucculentum habitum, regionum fertilitatem, & pariendi facilitatem, quâ minus fœtus offenduntur, quod tametſi ab autoribus ſcriptum reperiam (ut hoc obiter appungam) tamen hodierna experientia contrarium teſtatur, nam fœminæ Hiſpanæ debiliores ſunt, & partus difficultate ſæpius divexantur, quinetiam quantumcumque calore abundent, qui ad generationem facit, tamen infœcundiores ſunt, quam ſeptentrionales, cujus rei cauſam eſſe puto, quia ſimul cum calore ſiccitatem habent conjunctam, quæ generationi adverſatur, ac inſuper quia mulieres ibi aquam bibunt, quæ ſterilitatem inducere ſolet: ob quas quidem cauſas Hiſpaniam minus populoſam eſſe reor, adde meretricum numerum, à quibus homines exhauſti, & infœcundi redduntur, & illa fœminarum pars ob feminũ commixtionem, & crebram coitus agitationem generationi inepta ſit. Sed ad penſum redeuntes, neque etiam legitimus partus dici meretur octimeſtris, cùm in cæteris regionibus & vitalis non ſit, & matri exitium afferat, quamobrem accomodatè cum additamento, ac ſecundum quid, uti ajunt, octimeſtris partus nuncupatur. Ex dictis jam aperte colliges, quid ſibi Hippocrates velit in illo obſcuriſſimo ænigmate, quovis Herculeo nodo inextricabiliori, quod nobis lib. de alimento propoſuit dicens: *Eſt & non eſt octimeſtris generatio*, quibus verbis indicat eum, qui natus eſt menſe octavo aliquo quidem modo eſſe, & natum videri, revera tamen non eſſe, quia paló pòſt interiturus eſt.

In lucem veniant, octavo menſe laborarũt.

Octimeſtris plane aborſus non eſt dicendus, neq; legitimus partus.

Octimeſtres alicubi vivant & ſerventur.

Hipp. locus explicatur.

De partus exeundi modo ac debita figura.

Caput VII.

Naturalis partus qui fiat.

SUpereſt ut eâdem, quâ ſumus ingreſſi januâ, profecti ex ſupradictis jam eruamus, naturalem partum tum maximè fieri, cùm puero, & alimenti, & loci inopia oppreſſo motus validus accidit, quo manibus, pedibusq; calcitrante tunicæ ſeu velamenta fœtus diſrumpuntur ac dehiſcunt, quod appoſitiſſime ſpicarum exemplo comprobat Hippocrates; nam ſicuti in illis, malis granatis, & amygdalis ob molis intus increſcentis violentum impetum ligneus ille cortex dehiſcit ac interrumpitur; ſic quæ fœtum cooperiunt involucra; tuncque à vinculis exſolvitur, & agitatus foras procedit, & jam virtus retentrix non poteſt onus ſuſtinere, quo fit, ut exurgat expultrix; dilaceratis autem membranis, ichores prodeunt multi, & cruenta multa, doloreſque tunc validi parturientes excrutiant, dum vincula rumpuntur, & fortiter calcitrat fœtus exitum ſibi parans; tuncque naturalis dicitur partus, ſi ordinem naturæ ſervet, hoc eſt, ſi in caput procedat puer, brachiis ſubſequentibus ſuper coxas extentis. fiunt verò dolores partùritionis quantumvis naturalis tempore, propter ſeparationem fœtus à vaſis; velamentorum diſruptionem, & ſpiritus confertum impetum ad embryonis excurſum excitatum ut definitionum med. autor prodidit: Quibus adde tres alias cauſas quas 1. c. hujus lib. quarti poſuimus, ac tandem propter exitum per tàm anguſtas vias, uteri enim os (qui antea clauſum arctiſſimè fuerat) aperitur in hoc opere, quantum ſufficiat infanti exitum præbere, & qui novem continenter menſibus connixerat fœtum avidè comprehendens, tum paulatim reſeratur, ut obſtetricibus minimum in id digitum immittere liceat. Quod autem ſola mulier maximos in partu ſuſtineat labores, ſuperius jam diximus, & ejus eventus cauſas attulimus. c. 1. hujus libri: nunc ad penſum. Ad fœtus igitur prolapſionem ſatis jam patente utero, univerſus ejus fundus quam proximè poteſt ad os convertit, fœtumq; foràs propellit, cui & aliæ circumjacentes partes ſuppetias ferunt, ipſaq; mulier non mediocriter ſibi opitulatur, viribusq; ad fœtum expellendum connititur, contractis intentiſq; iis, qui in abdomine ſunt muſculis: multa igitur in tam difficili arduoque opere conve-

Ichores in partu.

Doloris causæ in partu.

Tria ad partum concurrunt.

conveniunt, fœtus, mulier, uterus; in quo certe opere quinque potissimum requiruntur conditiones, prima ut fiat perfecto jam fœtu, 2. ut debito tempore, tertia ut debitâ figurâ, 4. ut levibus accidentibus. 5. ut lochia, & secundinæ rite expurgentur. Ex quibus liquet, naturalem partum esse consummati ac perfecti fœtus justo tempore & figurâ in lucem emissio; quæ definitio non solum abortum, sicuti prima, sed etiam illegitimum partum excludit; nam ibi partum definivimus, hîc naturalem partum, quo autem pacto os uteri tantopere dehiscat, ut per id fœtus elabatur, se ignorare confitetur Galenus, neque aliud quam mirari posse; Avicennas existimat, pubis ossa necessario sejungi, commissurâ quasi dissolutâ, dissociataq́; quod tamen fieri non posse primo libro demonstravimus, valentissimis enim firmissimisq; vinculis natura munivit partes eas; potius igitur id ipsum accidit ossi sacro; à quo aliquantulum abducuntur pubis ossa, quæ illi colligata circumjacent, aut etiam aliquantulum cedit cauda, & ossis sacri cum ipsa cauda articulatio, nam cùm os sacrum in caudam desinat, ita cum eo articulantur ipsius ossa, ut reflecti possit in partem exteriorem; quia quantumcunque posteriora dilatentur, non adhuc video, quid illud faciat ad cervicis apertionem, & exitum infantis à corpore, etsi à matrice eâ ratione educi facilius possit, propterea anteriora etiam & ossa pubis aliquo modo non quidem dissociari, sed dilatari ac cedere putârim; partibus tamen posticis, quibus vulva parturiendo multum innititur, magna vis infertur, rectum enim intestinum, & podicem gravissime premi constat, plerumque enim post partum acerbior aliquis ibi remanet affectus, qui curationem postulat: cæterum ne in exitu offenderetur crena, quam diximus cavitatem quandam esse, sub medio ossis pubis consistentem, ureterem capit, & in tuto tantisper tenet, eximiâ & admirabili naturæ providentiâ. Porro in partu plurimum laborant primiparæ ob inexperientiam laborum, autore Hippocrate libri de natura pueri: quod si fœtus valetudinarius est, & mater imbecilla, non sine periculo res est, id autem potissimum contingit, si hyems australis præcesserit, & pluviosa, ver autem siccum, & septentrionale, cujus rei causam esse dicunt, quia tenelli fœtus ab inæquali intemperie admodum offenduntur; atque adeò à contrariis tempestatibus percussi in utero, priusquam excludantur, sæpe pereunt; aut qui antea

Quinq; ad naturalem partum requiruntur conditiones.

Naturalis partus definitio.

Quaratione uterus tantopere in partu aperiatur.

Non posteriora solum sed etiam anteriora in partu cedunt aliquo modo.

Dolor post partum.

Crenæ usus.

Primiparæ in partu plus laborant.

Contraria temporum mutationes fœtum corrumpunt.

antea debilis fuerat in ipso enixu succumbit, vel saltem tenuis, & valetudinarius vivit, quia corpora rara, mollia, ac humida, qualia mulierum, humidiora per illam constitutionem tepidam reddita ac rariora, ad intimas sui partes aëris ambientis qualis sicci & aquilonaris veris acutam frigiditatem facile admittunt.

Septentrionales venti foetum firmant, australes laxant.

Cur autem septentrionales venti conceptum firment, australes abortus causæ sint, neq; ab Hipp. neq; à Galeno scriptum reperio, causa tamen ex Democrito desumitur, quia ventrem ferentibus corpora austro laxantur, & dissolvuntur, & idcirco receptaculo dilatato, & longè lateq; diffuso ac malè compacto, partus errare, & vagari, eosdemq; calefactos huc & illuc dilabi, & diffluere, ac jam locis disclusis & remissis faciliùs excidere coguntur: contra si tempestas sit frigida & septentrionales venti sint, locorum adstrictione fœtus contrahi, & comprimi ut de locis dimoveri, ac depelli non queant, neq; sane dissolutione, & laxitate, quasi tempestate quati, præsertim cum à perturbatione conquiescant, & firmissimâ sede distringantur, ita ut facilè ad pariendi tempus durare possint, quamobrem frigidâ constitutione (dicebat Democritus Abderites) fœtus manent, calore verò, ut plurimum excidunt, hoc enim superante fieri non posse, quin artus, & nervi laxentur, & fatiscant.

Cur capite prius foetus exeunt.

Sed cur capite prius fœtus exeunt? Hippocrates causam esse dicit, ipsius capitis pondus, quod est omnium partium gravissimum, ideo primum ad foramen descendere; existimandum tamen est prudentissimam naturam jussu magni & excelsi Dei studuisse, ut fœtus exeant quam tutissimè, & sibi & matri, quod hâc figurâ fit, nam si in pedes egrediantur, disrumpuntur brachia, si in reliquas figuras, quas mox recensebimus, mater omnino periclitatur: id tamen silentij velo non contegam, quòd Plinius scribit, mortuos pedibus efferri, eo quod mors sit vitæ contraria; ideo sicuti in vitâ exit homo capite, ita etiam in morte debeat ritu naturæ pedibus efferri. Egreditur igitur mas quidem facie ad matris podicem: fœmina vero ad partes obscænas conversa, quoniam in utero illis quoque contrarius situs erat; quamvis hoc alij vanum putent, & tùm mares, tùm fœminas semper pronos exire prodiderint. Conqueritur Plinius, reliquis animantibus varia tegumenta naturam tribuisse, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera: homini cujus causa

Mortui cur pedibus efferuntur, & nascentes capite exeunt.

Exeundi modus.

Plinii & priscorum querela.

causa videtur cuncta omnia animalia genuisse, novercam potius, quam parentem extitisse naturam; quem quidem inopem, nudum, querulum, ejulantem, & ad lachrymas projectum, quasi humanæ miseriæ præsagum in lucem projicit; quod ante ipsum ita cecinerat Lucretius:

Tum porrò puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus, humi jacet infans, indigus omni
Vitali auxilio, cum primùm in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit:
Vagituq; locum lugubri complet, ut æquum est:
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Hinc Thraces ac finitimi populi, autore Valerio Maximo in infantium natalitiis convocatis consanguineis, quantum miseriarum eis transeundum restaret, deplorabant, exequias vero cum hilaritate celebrabant. Verum enim vero si exactiùs ac emissitiis oculis ad naturæ opera collimemus, & rem æquâ lance pensitemus, immerito quidem naturam pro matre novercam ab illis fuisse appellatam comperiemus, atque hoc convitium, etsi verbotenus naturam feriat, revera tamen in eum redundare, qui naturam condidit, cujus potius omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem in hoc potissimum opere admirari collaudereqvè debemus, qui tam benignam matrem naturam hominibus præfecerit. Nullum enim animal à natura armatum valet exercere alia arma quam sua propria, ideo homo caruit illis, ut omnes habere posset: nam cum intellectu omnes artes, & cum manibus omnia arma valet exercere; quod si nudus obnoxius erat periculis, & minus firmus, tribus illum natura armavit præsidiis, ingenio ad inventionem necessariorum, sermone ad auxilium, manibus ad perfectionem eorum omnium, quæ vel ingenio excogitasset, vel sermone ab aliis didicisset. Ploratus vero causam sapientum plerique perquisiverunt; & alij cœlestium orbium motiones, quibus tenella corpuscula commoveantur: Soranus Ephesius causam dicit, quòd insuetam tangit terram, & tenellus spiritus à luce concutitur; alij & hoc addunt, quod à lumine exterretur, non, ut quidam ajunt, quòd anima cœlestium regionum extorris terrenum corpus prius inhabitet, atque ideo flere infantes cogantur: Alij terræ revolutiones causam esse ridiculè credi-

Thraces in infantium natalitia deplorant, exequias celebrant.

Natura hominibus benigna est mater, non noverca.

Ploratus infantium egredientiũ causa.

C. 17.

crediderunt, hinc putabat, eos qui in navibus naſcuntur, non plorare, cujus contrarium quotidianæ experientiæ teſtimonio comprobatur: eſt enim infantium naſcentium ejulatus potiſſima cauſa ambientis aeris alteratio, diverſa ab eâ, quâ intra uterum afficiebantur: adjuvat cohibitus ſpiritus, propter quem vox, quam intra uterum nullam infans adhuc emiſerat, majori impetu prorumpit. Porrò fœtuum in naſcendo quatuor ſunt non naturales figuræ; prima quando non in caput, ſed in pedes egreditur, quos Agrippas, quaſi ægre partos appellamus, quo pacto Marcum Agrippam natum eſſe ferunt, ac Agrippinas utraſque, & Neronem illum generis humani hoſtem: Altera, quando manicus exit, quem ego vitalem ſæpe vidi; ubi notandum has figuras duplicatas eſſe, quia interdum duos pedes effert infans, interdum unum duntaxat. Tertia figura eſt, quando in latus fœtus progreditur, qui item partus difficilimus habetur. Quarta, quando duplicatus exit, idquè aut natibus primo oblatis, aut cum manibus pedibusque ſimul ad partum inclinat infans; quod ſi in pectus aliquando procidat, retrò manibus, pedibusquè conjectis omnium periculoſiſſimus habendus erit; has vero figuras omnes Eucharius, Rodion, & Jacobus Rufus diligenter depinxerunt. Quæ autem in ſimplici partu dicta ſunt, eadem in gemino & trino perinde obſervantur, niſi quod aliquando contingit, alterum infantem in caput, alterum in pedes demiſſum ſeſe exhibere; quæ quidem ex naturali, & non naturali partus genere compoſita figura eſt: ita Vopiſcos appellat Plinius, cùm è geminis unus vitalis naſceretur, altero interempto abortu; quemadmodum qui enectâ parente, cæsâ vitales naſcuntur Cæſares, & Cæſones nominabantur à cæſo matris ventre, auſpicatiusque gigni crediti erant, quo pacto Scipionem Africanum, Julium Cæſarem, & Manlium natos eſſe ſcribit. Sæpe etiam, quod miſerum, & lamentabile eſt, ferramentis, ut uncinis, roſtro anatis, & terſa forcipe, prout neceſſitas urget, fœtus vivi, à vivâ, & integrâ matre educuntur: de quo opere & modo extrahendi fœtum ex utero materno abſque vel matris vel fœtus periculo, aut fœcunditatis abolitione, quatuor extant Franciſci Rouſſeti integri commentarii.

Partus non naturales figura Agrippa.

Ex naturali & nō naturali compoſita figura. Vopiſci. Cæſares vel cæſones auſpicatè naſcuntur.

Foetus vivi è viva matre productio.

10

20

30

Quibus

Quibus signis partus cognoscatur, & de lochiorum expurgatione.

CAP. VIII.

IGitur instante jam partu, acrior sub umbilico, & ad inguina dolor premit, inde se ad lumborum vertebras reflectens, genitalia cum dolore tument, febrilis horror corpus invadit ex naturæ ad excretionem conatu, facies rubet, venter incalescit, cum verò magis instat parturitionis tempus, urinæ adest incontinentia, uterus solvi, & laxari sentitur, tormina vexant, partes superiores graciles fiunt, & extenduntur loca, super pectinem & inguina; immissoque digito, quid ad magnitudinem ovi in orificio invenitur, convoluto nimirum fœtu quiea ratione, quâ libro primo diximus: ac tunc ruptis membranis, quibus continebatur, aquæ ex utero defluunt (sic enim vocant obstetrices fœtus sudorem, & innominatam aliam sordem, quæ inter amnion, & fœtum continetur, quæquè innatat) is autem humor primo paucus effertur, postmodum plurimus, ac demum sanguis aquosus, si fœmina nascitura est, ruber, & purus si masculus; quo tempore, & non antea in sede constituenda est mulier, quia jam obstetrices os uteri tangentes aperiri sentiunt, & dehiscentis uteri modum augeri, ideoq; in sellâ collocant, aut surgere jubent, & ad expellendum fœtum strenuè se paret, adhortantur, ad quam quidem rem in quibusdam regionibus obstetrices peculiaria sedilia habent, quæ ab humo non altè distant, ita ut mulier neque stare neque prorsus jacere videatur, & excavata ita sunt, ut facile, quæ debent, transmittant, ac reclinantem tergo accipiant, quorum formam idem Eucharius depinxit: Cum itaque jam jam partus instat, os uteri directum apparet, quod perpetuò in partu fit, perinde ac in conceptu, tunc si partus naturalis est, quod cognoscitur ex eo, quia in caput nascitur, totum opus soli Deo, & ipsius parturientis diligentiæ; & viribus committitur, ipsa enim abdominis musculis, puer propriis viribus partum facilem parant; uterus vero otiante jam retentrice, & proritatâ expultrice, tanto interdum impetu operatur, ut simul foràs excidere visus jam sit: Postea vero acetabula dicta dissolvũtur, ab acetabulis secundinæ evelluntur, ac tandẽ fœtus viarum angustiâ secũdas exuit, & in lucem prodit, quẽ prudens obstetrix apte, & mol-

Partus instantis signa.

Aqua profluvium.

In sede mulier quando constituenda.

Sedilia.

Partus naturalis in quo cognoscatur.

Acetabulorũ dissolutio

Secundinæ evulsio.

Illico à partu quid faciendum. & mollissimis linteis excipit, statimq; aliquæ obstetrices umbilicum, qui postremus omnium in lucem prodit, relictâ quatuor digitorum circiter longitudine secant; securius tamen est, & in Hispania usitatum, non illico umbilicum præscindere, & à secundinis divellere, ne *Vmbilici resecatio.* sine involucris fœtus exeat; quæ quidem, ne diutius intus maneant, *Vmbilici ligaturã quandem esse oporteat.* ab umbilico secanda non sunt, sed per quatuor aut quinq; horas expectandum, remediis interea ad id adhibitis, quæ suo loco ponenda sunt; ac si non proficiant, ita sentiente Hipp. lib. de superfl. & 1. de morb. mul. tunc secandus umbilicus erit, duploq; filo constringendus, quam proxime ad ventrem infantis, quod pollicis ab abdomine latitudine fit. Non tamen arctior fiat strictura, ne quæ ultra ipsum umbilici pars est, citiùs, quam oportet, excidat; nec etiam laxius ne *Vulneris curatio.* funesta hæmorragia per vasa umbilicalia sequatur, aut aër frigidus intrò in puerum subeat; sectio vero fiat novaculâ peracutâ, vùlneri imponendus pannus linteus duplex, oleo rosʃ. & amigd. dul. madidus ad doloris sedationem; ita paucis pòst diebus una cum vinculo ex- *Fœtus ablutio.* cidet, quod intra nexum est, constricta enim vena, & arteria nutritione & vita destituitur; loto vero puero, & sordibus abstersõ, quod vino calenti fit, in quo rosarum, & mirthi folia incoxerint, siccus jam *A partu umbilici nullus est usus* umbilicus pulvere ex Bolo Armeniæ, sanguine draconis, & mirrhâ conspergi solet, ut qui nullius amplius sit usus, & gossipio potius involvas, quam abdomini incumbere sinas; nam calore vitali destitutus *Lochia.* frigiditate suâ dolorifica tormina infanti excitat, sed hæc in praxi copiosius invenies. Reliqua umbilici pars, quæ cum secundinis intus remanserat, eisdem connexa postea excernitur: tuncq; tertia illa mẽstrui portio, quam circa uterum toto gestationis tempore accumulari *Quotdiebus puerpera expurgetur.* diximus, per ipsum dimanat copiosè primum ad heminam ferè cum dimidiâ; deinde paulatim, quousq; quæ marem peperit, triginta diebus expurgatur, estq; longissima hujusmodi purgatio plena perfectaq;, quæ tamen si ad 20. dies duret, nihil porsus habet periculi: si vero filiã genuit, duobus, & quadraginta diebus repurgatur, quæ certè purgatio ut maxime est diuturna, ita perfecta est: attamen periculo vacaverit, si 25. diebus peragatur, Hipp. decreto lib. de morb. mulierum, qui tamen terminus in nostra praxi moderandus: hoc nunc intelligatur oportet, quod juniores diebus paucioribus, seniores pluribus expurgãtur. *Lochiorum causa.* Purgantur autem à partu mulieres eam ob causam, quod antea

ad 40.

ad 40. usq; diem, si utero puella gestaretur; aut usq; ad trigesimum, si masculus, paucissimus sanguis ad incrementū fœtus delabitur (namq; hoc dierum numero infantium membra articulantur) deinde copiosior, donec in lucem infans prodeat, residuo semper ibidem deposito: ideoq; purgationes has, quæ lochia nuncupantur, à partu manare ad portionem dierum necessum est, quamvis robustis, & exercitio deditis non tamdiu sæpe fluant. Oportet autem ut lochia sint instar sanguinis à victima exeuntis, quæ si retineantur aut immodicè fluant, vel secundinæ non expellantur, in innumeras ac periculosissimas calamitates incurrunt puerperæ, quas Hippo. commemorat lib. de morb. mul, & nos suo loco recensebimus. Unde constat lochia nihil aliud esse, quam superfluum alimenti, quo fœtus nutriebatur in utero, quod toto gestationis tempore retentum fuit, ne apertis matricis venis una cum illo laudabilis sanguis expelleretur, neve acetabula in ipsa reseratione laxarentur, aut etiam uterus lubricus redderetur, unde etiam aborsus facilis foret. Jam vero quia excrementum piceū, de quo Arist. & nos suprà egimus, quodq;, si ante editum in lucem infantem egrediatur, mortui fœtus indicium fœminæ esse dicunt, si intus maneret, perirent infantes, aut saltem toto pueritiæ tempore, epilepsiæ, & periculosioribus variolis obnoxii manerent, ideo ex consilio Avicennæ, non ante lactandus infans est, quam ei butyrum, & mel virgineum, aut sirupum violaceum cum sesamo, aut simile quidpiam adhibeatur, quo egestionem prius emittat, cum quo etiam palatum perungitur, ut infantis ventriculus ab omni pituita, & recremento mundus evadat, quo etiā in casu aut sirupus violaceus simplex, aut tantillum theriacæ exhibetur, quamvis cum Galeno in lib. de theriaca putem eandem superare vires tenellorum infantium, nisi septentrionalibus, ut Belgis, & Germanis, qui ut referunt parentum naturam, ita medicamenta fortiora facilius, sanguinis missiones difficulter tolerant. Postquam vero egesserit, tunc primum lactandus erit infans, dummodo lac primis duobus diebus matris ipsius non sit, quia nondum sanguis ejus ita purificatus est, ut possit in laudabile lac converti; ideo ab eo afficiuntur pueri, & malum dicitur colostrum Avicenna cit. & Plinius: Lac ex papillà sæpius in os infantis exprimatur, ut ita sensim assuescant ventriculi fibræ atrahendo, de quo quidem lacte in residuo hujus operis Deo Opt. Max. auspice, pauca cudere consilium est, si prius de periodo, quâ tum in mare,

Robustis pauciora lochia.

Lochia quid.

Et 1 pre. 45.

7. de hist. nat. 10.

Quid puero ante primā lactationē exhibendū.

3. 1. d. 3. c. 2.

Theriaca nō omnibus infantibus convenit.

Septentrionales cathartica facilius sang. miss. difficiliùs ferunt.

lib. 11. c. 41.

Lac primis duobus diebus matris non sit.

Colostrum quid. *Lactandi ratio.* *Gignendi periodus in mare et foemina.*

mare, tum in fœmina generandi acpariendi tempus finiatur, brevissime dissertavero. Igitur mulier post 50. annum non gignit ut plurimũ, majoriq; parti quinto & quadragesimo profluvium sistitur, amissæ fœcunditatis testimonium. Mares ad septuagesimũ annum generare possunt, sed nullo certo præfixo termino, nã in utroq; sexu, alii aliis temporius, aut tardius generandi tempora aut finiunt aut producunt prout corporis, & vitæ, & succorum, & temperamenti, & cœli bonitas, atq; habitudo, quemq; in meliorem aut deteriorem naturam provexerit. Massinissam post 86. annum filium genuisse, proditum est, Catonem Censorinum octogesimo exacto; inter mulieres Corneliam è Scipionũ gente Volussium Saturninum post 62. annum, & Valessus in suo Filonio scribit, puerperam se vidisse, quæ 67. ætatis suæ anno filium peperisset: sed magna ex parte maribus 65. annus finis progenerandi est, fœminis quintus, & quadragesimus, ut autor est Aristoteles; quando autem incipiant homines generare jam prodidimus.

5. de hist. anim. 14. lib. 3. c. 3.

De lacte, quid illud, generationis modus, partes, conditiones, ac qualitates.

CAPUT IX.

Lactis materia.

SOlers, & sapientissima natura à summo Deo erudita infantis, quem in utero fabrefecerat, extra uterum constituti non obliviscitur, imo sanguinis portionem, quâ intra ipsum nutriebatur, ad mammas per communes venas, quarum sæpè meminimus, extrudens, candore modificans, ne cruore delibuta ubera oculos alumni averterent, aut mater sanguinis metu expavesceret, commodissimum parat puerulis alimentum in eâ parte, qua facilimè simul & citissimè elaborari lactis copia posset, & ab alumno facile sugi, qui vicissim posset à matre foveri, amplecti, osculari, & amorem ejus promereri. Posteaquã igitur reliqua quæ priora sunt naturâ priùs, ut par erat, forsitan fusiùs, sed quàm potui lucidissimè exposui, postulat series rerum, ut de hoc etiam naturam imitando nonnulla annectam. Empedocles apud Aris. lac pus esse dicebat, fortassis, quia veteribus solitum fuit, concoctionem per corruptionem intelligere. Est tamen lac nil profecto aliud quam benignum corporis excrementum, sanguine è rubro in candidum mutato, ad fœtus nutritionem: cæterum non solum post editum infan-

Mamma cur in pectore sita.

4. de gener. anim. 8. *Lac quid.*

infantem lac apparet, sed, cum jam partus instat, scaturire incipit, quò scilicet, cùm jam eo uti infantem oporteat, maturiùs, concoctius, ac veluti paulatim paratum lac fiat, ideo incipit aliquibus priùs, plerumq; autem septimo octavoq; mense; quod quidem lib. de nat. pueri Hipp. accidere putavit, quia recentis per conceptum menstruis alimenti abũdantiâ omentum pinguescat, & recente adipe albo, necdum concreto abundans, ceu oleo corium illitum, à turgido utero compressum, & sursum & deorsum destillat, deorsum quidem in Embrii alimentum, quamdiu in utero est, sursum in mammas recipiatur. & id lac vocem⁹; sed hæc sententia quia nullam veritatis similitudinẽ capit, repudianda omnino est, quinetiam quia ipsius Hipp. placitis contrariatur, aliunde ejusdem lib: inserta videtur, nam ipse in aphorismis, & Galen. in comment. aliam veriorem, & magis accommodatam innuunt; nimirum, quia justissima natura in ultimis mensibus sanguinem in fœmina redũdantem, nec tamen aliter quam copiâ superfluũ, deponit apud mammarum glandulas, tùm per communes mammarum, & uteri venas, tùm per eas, quæ à propaginibus venæ cavæ descendunt, ubi glandularum vi (quibus proprie conficiendi lactis facultas tribuitur) in album è rubro vertitur, & lactis naturam nomenq; sortitur: non dissimili modo; ac idem sanguis in spumosam vertitur humiditatem in pulmonis carne, & testium facultate in sperma appellatũ transmutatur, in linguâ salivæ nomen accipit; dum n. glandulæ illum sibi assimilare conantur, non solum dealbant, sed frigidiusculum etiam reddunt, ita tamen, ut facile à tenello fœtu, ad cujus nutritionem comparatum est, concoqui possit. Quod porro septimo octavoq; mense mammæ magis attolli incipiant, papillæq; gliscere, & turgere, causam esse constat, quod ultimis mensibus multum jam crassioris sanguinis congestum est in venis, & arteriis uteri, per quas fœtus alimentũ transit, quod quidem sanguini influenti impedimento est, fœtus n. jam grãdior multo indiget, & multum trahit, multus autem sanguis penetrare non potens recurrit per communes venas ad mammas; unde etiam ulterius elucidatur difficilis loc⁹ Arist. quem 3. lib c. 14. explicuimus, ubi fœtum ultimis mensibus minùs consumere alimenti confirmare videtur, quod quidem fit non quòd minori indiget alimento, sed quod min⁹ ad ipsum jam penetrare potest, ideoq; recurrit ad mammas, qui certe recursus, & ad lactis, cujus usus jam imminet, præparationem utilis est, & ut fœtus penuriam senti-

Lactis tempus.

Hipp. lib. de lacte inserta falsa sententia.

5. aph. 39. Vera lactis ratio.

Mammæ 7. mense cur incipiant attolli.

10

20

30

sentiens exitum paret, ita enim æquissima natura. & ejus omnipotens, & sapientissimus conditor Deus omnia mensuravit, ut necessarias causas iis, quæ fieri expedit artificiosissime aptaverit; sic quamdiu in utero alendus fœtus erat, ad uterum universus sanguis colligebatur, lactanti mulieri ad mammas. Palam jam ex dictis est, sanguinem materialem esse lactis causam; (sanguinem inquam dulcissimum, & pinguissimum Hip teste lib. de nat. pueri, & 1. de mul. morb.) glandulas mammarum efficientem: fœtus nutritionem, & conservationem finalem: formalem vero concoctionis modum, quo acquiritur ipsa lactis forma, qui quidem modus á calore influente cordis, & nativo mammillarum dependere autor est Dinus super lib. de nat. pueri: sed enim multitudinis, vel paucitatis lactis causa sæpe regiones esse temperatas censet Arist. cit. potius tamen in humidis regionib. copiosius lac fieri crediderim, ut de Epiro, Frisiâ, & Hollandiâ Albertus scribit, in siccis minus abundans, sed crassius. Jam vero lac etsi similare videatur, partes tamen dissimiles habet; constat enim tribus potissimum substantiis crassâ, seu caseosa: pingui, hoc est, butyraceâ: & aquea, quam dicimus serum. Pars caseosa frigida, & sicca est, si caseus recens sit (vetus enim ad caliditatem tendit) butyrosa temperata existit.

Causa lactis quatuor

Causa multitudinis lactis.

3. de an. 9.

Lactis partes.

Dub. An serū lactis sit calidum vel frigidum.

3. de alim. fac. 16.

lib. 2. c. 63

De sero prima inter antiquos medicinæ professores reperitur quæstio: nam Galenus lactis serosam partem calidam, & acrem esse judicare videtur, cui sententiæ patrocinatur Avicenna c. de lacte, & Mesues c. de aqua lactis, quibus in locis sapientissimi viri ex eo videntur colligere, serum calidum esse & siccum, quia vim habet subducendi ex sententia Diosc. quin etiam extenuat, abstergit, & nitrosam possidet facultatem, ut super eundem Lacuna notavit, ideoque jecoris obstructiones aperit; quod idem persuaderi potest, quia quod sudor, sive lotium in sanguine est, idem serum in lacte, sed illud refragante nemine calidum est, ergo etiam serum. Ex altera tamen parte idem Galenus, in alium flectitur sensum, ac serum esse frigidum, & humidum asseverantius dicit, cui cooperatur Andr. Lacuna, & communis practicantium usus, qui ad reprimendos febris æstus, & bilis furorem, & pruriginosas pustulas maximâ cum utilitate serum exhibent, cui ego sententiæ libentius acquiesco: etsi aliquem calorem sero inesse non diffiteor, eum tamen ex herbis calidis, aut coagulo quo fuit extractum contraxisse reor potius, quàm à naturâ suâ, illum tamen calorem

4. de simpl. med fac. 17

Autoru sententia de seri temperamento.

lorem non talem tantumve esse, quin à frigidioribus partibus supere-tur; ratione igitur caliditatis, & acredinis vires in ipso sunt subducẽdi, attenuandi, & abstergendi, suâpte vero naturâ vim habet refrigerandi, & ardores ac bilem compescendi, & pruriginosis pustulis succurrendi, quia frigidum & humidum est, ideo illud lac frigidius censetur, cui plus inest seri, quâ ratione Galenus, Mesues, & Avicenna superioribus locis si explicentur, omnis omnino controversia dirimetur: Nunc ad propositum redeo.

Boni lactis conditiones

Optimum itaq; lac censetur, quod purum sincerumq; est, nec amaritudinis, nec acrimoniæ, nec aciditatis, nec salsedinis particeps, non graveolens, sed modice odorum, gustu suave, & parum dulce, album, & æquale, ac mediæ consistentiæ inter liquidum & spissum, ita ut in unguem instillatum non diffluat, quod tale fuerit, boni succi est, corpus alit, alvum emollit, ac facilis concoctionis existit, præsertim vero humanum huic mediocritati accedit: quod autem lac pituitosum est, ex ungue facile defluit, & in sapore ad aciditatem vergit: biliosum, subtilius cum sit, amarorem aliquem præ se fert: melancholicum crassius, & tenax est, colore lividum aut subnigrum; nihilominus Aristoteles, lac lividum, & fuscas nutrices laudat, quod idem à Belgicis fœminis fieri video, cujus rei ratio esse potest, quia lac melius concoquunt propter vegetum ac validum calorem; quod iis in mentem non venit, qui hanc Aristotelis sententiam respuunt, quam nos infra elucidabimus: Plinius in Ponto capras reperiri scribit, quæ lac nigrum generent, quâ in re damus, quæ accepimus.

Pituitosi lactis signa. Biliosi. Melancholici. 3. de hist. animal. 21

Lactis albedo qualis. A. 4. meteorum. P. 6. sympos. 8.

Insuper lactis albedo non transparens est nec imagines reddit, sicuti vinum, & aqua, & alia pellucida corpora, propterea quod in lacte plurimum est terrenæ, & crassæ substantiæ, quæ, dicente Aristotele, & Plutarcho, ipsius colorem obtusum reddit. Cæterùm si infans aliquâ ratione cogatur alio quàm humano lacte uti, caprinum præferendum est, crassius ovinum, crassissimum, & pinguissimum bubulum, tenuissimum cameli, mox equæ, tùm asinæ, sus planè crudum, & aqueum lac habet, ita ut ex iis caseus confici non possit, sicuti nec ex ullo eorum animalium, quæ utrinq; dentata sunt, quæ etiam plures, quam ternas mammas habent, caseo inutilia, utiliora, quæ binas; tot præterea dedit natura mammas cuiq; animalium, quot

Brutorum lac quodnã præferendũ

E lacte animalium utrinq; dentatorũ caseus non fit.

Volatilia lac non habent.
Lactis penuriam amore compensant. 11. de hist. animal. 41.
Lac generant calida, & humida.
5. simpl.

quot ad ſuos fœtus alendos neceſſarias eſſe duxit; Porro volatilia propter corporis ſiccitatem lac non habent, & quia pondere gravia volare non poſſent, ideo etiam veſica deſtituuntur, ſed lactis penuriam majori in filios amore natura compenſat; omne autem lac igne ſpiſſari, frigore ſereſcere, Plinius teſtis eſt, quod ex Ariſtotele ſuſcepit infra citato. Gigni lactis abundantiam à calidis, & humidis rebus ſcribit Gal. minuitur autem ab omnibus impenſè calidis, frigidis ac ſiccis, quod ſi nonnunquam ea, quæ ſunt calida, & ſicca; uti fœniculum, & apium, aut nimis frigida, ut lactuca ad lactis generationem exhibentur, illa quidem, quatenus aperiunt, & movent ſanguinem ad mammas, hęc vero in quantum temperaturam calidam, & exſiccatam corrigunt, lac generare per accidens dicuntur, quæ enim propriè & per ſe lac producunt, calida procul dubio, & humida eſſe oportet.

Dub. An salita lactis copiā efficiant.
Mercurialis sententia expleditur.
3. de morb. mul. 1.
2. in Diosc. lib. c. 65.
Qua ratione salita lac efficiũt.
5. simpl. 21.
Menses cientia lac destruunt.

Utrùm vero ſalita lactis copiam efficiant inter ſcriptores controverſum eſt, nam Arabes pleriq; Aetius, Moſchio, & Albertus Magnus, laudant capita ſalitorum piſcium: Hippocrates 1. de mulierum morbis, Galenus, & Avicenna à rebus ſalitis omnino abſtinere jubent, ea potiſſimum ratione; quia ſal impendio exſiccat, & conſumit omnia, ergo etiam lac; quâ quidem ductus ratione Mercurialis ſalita nullo pacto ad lactis generationem conducere exiſtimat; niſi quatenus reliqua modice condiendo ad ſaporem, & penetrationem facit, quod ſi aliâ virtute id efficiat, illam plane ſe ignorare fatetur: Eſt tamen in promptu alia non contemnenda ratio, quæ ex Lacuna deſumitur, referente, Romæ caprarios, & opiliones tempore æſtatis, quo paſcua areſcunt, & lac perpaucum generatur, hac arte plurimum lactis provocare; ſalitis rebus, oves, & capras paſcunt, ita ob ingentem ſitim magnam hauriunt aquæ copiam, quæ continua mulſione ad mammas trahitur, & in lac convertitur, aquoſum tamen & ſalſum, cujus ſerum febrientibus pernicioſum eſt, & vitæ inimicum; nec diſſimili ratione ſeptentrionales nutrices halecibus veſcuntur, niſi ut excitatâ ſiti majorem hauriant cereviſiæ copiam: non igitur mirum ſi in Barduana regione de qua Moſchio, & Albertus loquuntur, ubi paſcua ſalſa nitroſaq; ſunt, eâdem de cauſâ magna proveniat lactis abundantia. Galenus quæcunq; admodum calefaciunt, non tamen valenter deſiccant lactis proventum prohibere retulit; cum autem talia ſint, quæ menſibus eliciendis congrua ſunt, planè ſequitur, ea quæ provocant menſtrua

ſtroa, deſtruere lac; cujus rei ratio eſt, quia ſanguis ad ubera non tantum mittitur, ſed trahitur, ac pro inde cum lac deficit, ad illud promovendum ſufficiunt quæcunq; leniter aperiunt, & movent, contra uterus nihil confert ad delationem ſanguinis, qui ſolum ad illum pellitur, quocirca quæ menſes movent majores vires obtinere oportet, aut in majori copia exhiberi, nam quando in eâ copiâ aut qualitate exhibentur, quæ evocare menſes valeant, valent etiam lac non movere ſolum, ſed exſiccare, quoniam non deſiccantia, & modice excalefacientia lac gignunt; quæ vero plus excalefaciunt, nec valenter exſiccant, menſes proliciunt, aliquando tamen pro variâ naturæ inclinatione accidit, ut ea ipſa, quæ menſes evocare apta ſunt, lac provocent, & è converſo, quâ ratione quæ provocant ſudorem, validiora ſunt iis, quæ urinas movent, quia multo difficilius eſt, humores in halitus tranſmutare, quam eoſdem extenuare, & à ſanguine partem ſeroſam ſecernere, quod diureticum medicamentum inſtar coaguli facit; Et quia materia urinæ trahitur à renibus, ſudoris vero materia ſolum impellitur verſus cutem: ſœpe tamen una pro alterâ operatio contingit; Illa autem quæ lotium cient, non ſolum lac, ſed menſes etiam avertere nata ſunt, quia impenſius exſiccant, ſed dicens: ſi menſes exſiccant cur non urinas, cum præſertim minori vi opus eſſe videatur, ad urinam ciendã, quæ trahitur ad renes, quam ad menſes, qui non proliciuntur? Solutio eſt, menſes provocantia calorem, qui ad motum facit æqualem cum diureticis obtinere; diuretica vero excellere ſiccitate, quæ quidem ad ſeri ſeparationem facit, ideo reliquum ſanguinem craſſiorem reddunt, & magis tenacem; ac proinde menſes ſupprimunt, urinam vero ſeroſumque humorem promovent: quia tamen hæc hujus loci non ſunt, ad propoſitum redeamus.

Sanguis ad ubera trahitur, ad uterum mittitur.

Quæ provocant ſudorẽ validiora ſunt, quam quæ urinas movent.

Lotium provocãtia lac & menſes avertunt.

Obiectio.

Solutio.

Cur lacti albedinem natura tribuat, & an illud per concoctionem fiat, aliaq; ſcitu digna.

CAPUT X.

SEd forſitan ſciſcitaberis, cur lacte, & non ſanguine nutritur infans? cujus rei cauſam ex ſupradictis quodammodo jã colligere po-

Cur lacte non sanguine nutriatur puer.

tuisti, voluit enim natura illud dealbare, ne puer, aut mater, sive nutrix cruore exhorrescant; & insuper, quia extra uterum debuerat pueri cibus ad ventriculum permeare, ibi concoctus ad jecur uti sanguinis officinam; si ergo sanguis exsugeretur à puero, nec concoqueretur à ventriculo, neque esset quod rursus fieret in jecore; fuit ergo convenientissimum, ut ex sanguine lac fieret in mammis, & ex lacte in ventriculo concocto, & ad jecur infantis delato alius purissimus, & defæcatissimus sanguis, qui esset pabulum caloris ipsius nativi, & humidi primigenii; quod in illâ ætate perfectissimum reperitur. His sic compendiose appunctis, alia se offert illustranda controversia multorum animos distrahere solita, utrum lac per concoctionem ex sanguine fiat, an per solam coloris mutationem? concoqui ulterius sanguinem Aristoteles sentit lib. de hominis structurâ, ubi lac eodem modo, quo semen genitale ex sanguine generari prodidit, in cujus sententiam Gale. pedibus omnino discedit; at ita lac, sanguinem, & mammæ venas calore superarent; siquidem concoctio à calido fit, & calidiorem rem ipsam reddit; ideo putant aliqui non concoqui sed dealbari à parte; alii concoqui quidem respondent, non tamen impensè sed competenter, hoc est, ad æquabilitatem reddi, nam beneficio tepidi mammarũ caloris igneas, & acriores partes dissipari, crudiores attenuari, & concoqui, neq; vero quæcunq; concoquuntur, calidiora fieri, sed quæ à calido intensissimo, hinc fit, ut dicente Galeno, lac medium quoddam sit inter pituitã, & sanguinem, quia pituitâ calidiº est, sanguine autẽ tantò frigidius, quantò jecoris parenchyma glandulosa mammarum corpora calore superat, longius tamen abest à pituitâ, propiùs ad sanguinem accedit: jam cum simillimum nutrimentum lac sit ei, quod fœtus in utero sumebat, paucissimam mutationem adeptum fuisse credibile est; quod si consideres instrumenti frigiditatem, nil profecto mirum, si quantumvis à calido fiat hæc actio, tamen ratione instrumenti lac sanguine frigidius evadat; adde etiam mammarum laxitatem, cujus ratione plus solent recipere, qam per frigidam temperaturam, etsi à corde, & partibus pectoris concalefiat, concoquere valeant. Non tamen inferas, in illis mulieribus quæ lactare renuunt, & lac ad venas regurgitat, ac rursus in sanguinem convertitur, idem semel coctum recrudescere; nam juxta priorem dubii solutionem nil plane vetat aliquam concepisse in venis concoctionem, majorem in mammis simul cum co-

Dub: An lac per concoctionẽ fiat ex sanguine, an per solã coloris mutationem.

Ar. et Gal. sententia.

7. de usu part. 22.

Aliorum opiniones.

5. sympl. 21

Non omnia quæ concoquuntur calidiora fiunt.

Lac mediũ inter pituitam et sanguinem.

Lac sangui ne est frigidius.

Occurritur obiectioni.

10 20 30

cum coloris mutatione, & adhuc ulteriorem rursus in venis cum reductione ad ruborem, quia color variat pro ratione partis. Porro sæpissime accidit, ut, quæ semel uterum gesserunt, semper aliquid lactis continerent, & exprimere possint, donec iterum conceperint, quæ rursus tertio à conceptionis mense iterum lac ostenderent; quibusdam etiam natu majoribus suctu frequentiori lac prodiit, & copia tanta, ut infantem enutrire potuerint; quin etiam aliœ urticâ perfricant vehementer ubera, ut dolorem excitent, ac ita primo cruentum humorem eliciunt, post modum lac ut tradit Arist: quod sæpius se vidisse testatur Albertus Magnus, plerisq; autem totis mammis atq; etiam alarum sinibus fluere scribit Plinius, aliquando tamen sanguis ob impedimentum aliquod eo ascendit, qua ratione, & virginibus, atq; corruptis, etsi nondum matribus, ubera distenduntur, & prodit lac atque etiam maribus, ut autor est Aristoteles citato: Communiter tamen mares lac non producunt, quoniam beneficio nativi caloris, ac laboris adeo concoquunt, & absumūt nutrimentum, ut perexiguum supersit excrementi; adhoc quia non habent mammas adeo spongiosas, ut possint sufficere materiæ proprii nutrimenti, & lactis. Quod vero de apro Arist: refert, ex quo tantum lactis indies emulgeretur, ut collostra inde efficerentur, vanum omnino, & fabulosum videtur. E converso autem aliæ sunt fœminæ, quæ naturâ suâ lacte carent, & aliæ, quibus lac deficit ante tempus, quæ quidem naturâ solidæ sunt, & densæ carnis, quamobrem sufficiens humor à ventre in mammas non penetrat; aliæ sunt, quæ mammas quidem habent satis capaces, ad quas lactis sufficiens quantitas fluit, sed papillis omnino & fonticulis destituuntur externis, quibus ni lac exsiccetur, ab eodem ibidem remorato perdifficiles cruciatus excitantur: non tamen lacte ubera nutriuntur, alioqui in virginibus etiam ac viris perpetuo lac appareret, sed per diversas venas lac, & nutrimentum illis dispensatur, ut suo loco dictum est; nec etiam statim menses ascendunt, ubi ubera turgescunt, plerisq; enim idipsum ob solam carnis multitudinem evenit, quibus nunquam ubera plurimo lacte turgent, quia capacitas deest.

Color variat pro ratione partis.

Lactantiū diversa natura.

Lac virgines aliquādo habent.

Lac mares habent nonnulli.

Lac mares cur communiter non habent.

Papillis carentes mulieres.

Vbera lacte non nutriuntur.

Cæterum quibus menstruæ vacuationes contingunt, rarò fit lac, & vice versa, quia eadem est materia utriusq;, ideo mulieri utero gerenti si lac ex mammis fluxerit copiosum, fætus redditur imbecillus, nempe quia alimentum omne sursum ascendit ad mammas, quod fœ-

Quibus mēstrua fiunt lac non fit, et è cōverso

tus in venis reliquerat, quia ipse præ imbecillitate, quantum sibi ad moderatam nutricionem satis esset, attrahere nequiret, & consecutionis mutato ordine, si gravidis mammæ repente extenuentur, abortus sequitur, quia etsi fœtus validus fuerit, copiosum tamen ei alimentum deesse significat, ideoq; primum ex venis matricis communib⁹ sanguinem trahere, unde mammæ gracilescant prius, & non multò post, cum nutrimentum omnino deficit, abortus fiat, nam sicuti lac in mammis fœtus debilitatem, ita gracilitas earundem alimenti penuriam arguit: quod vero Hippocrates, & post ipsum Mercatus, menses licet fluant, suppressos omnino putant, si lac in mammis apparuerit, plerumq; quidem ita fit, sed non perpetuo; vidimus enim fœminas (quarum una erat Jacobi Zueri jurisconsulti conjux) quæ quantumvis infantes prægrandes lactarent, menstrua tamen toto lactationis tempore ordinata, & copiosa habebant, nec id semel, sed quoties pariebant; Mercatus refert, fœminas, quæ lac habent, interim, dum habuerint, steriles censeri, & ad conceptum ineptas; quod non experientiæ solum, sed clarissimorum virorum placitis, & rationi dissentaneum est: nam pleriq; omnes, qui eligendæ nutricis præcepta tradiderunt, hujus non fuerunt obliti, nec ipse silentio prætermisit, quod non sit prægnans; igitur quæ lac habet, gravidari potest, quod quotidie videmus. Eventis ratio adstipulatur, quia si aliquando contingat, ut mulier simul lactet, & menstrua habeat, quod fieri posse docuimus, alimenti penuria quæ in illo casu potest esse causa quo minus conceptus fieret, nulla omnino esset, atq; adeo fæminam concipere nil obstaret: adhæc mulier gemellos sanguine in utero nutrit, in lucem editos eosdem lactat, nil ergo vetat, ut quæ sanguinea corpulentaq; fuerit unum uberibus, alterum in utero, quamdiu saltem pauco indiget alimento, foveat; Quæ quidem commemorare libuit, non quidem animo criminandi sapientes viros, quod ego ingenium naturâ horreo, sed tuendæ veritatis studio illectus, quo nihil ab initio habeo antiquius, & ut cuncti, quam variis modis natura soleat in suis operibus ludere, perspiciant, nec tyrones ex lactis præsentiâ mensium aut gravidationis defectum in universum vaticinentur, quod in praxi fœdus error, præposteræq; morborum curationis causa foret, cum iis neq; purgatio neq; sanguis missio sit adhibenda: esto enim quod communiter lactans non possit ad nonum usque mensem alterum fœtum enutrire, potest tamen concipere,

Mammarũ extenuatio, abortũ præsagit.

Dub. An fœminæ quæ lac habent, interim dum habent, mensibus perpetuo careant, & steriles censeantur.

5. Aph. 39. 1. de morb. mul. 10.

Mercati lapsus.

Adversus Mercatum rationes.

Natura variismodis in suis operibus ludit.

Lactans uterũ ad ali-

10 20 30

peré, & ad aliquod saltem tempus utrique præbere alimentum: sed neque etiam lac, fœminam esse corruptam, semper arguit.

quod tempus gestare potest.

De crassamento, grumefactione, & caseatione lactis.

CAPUT XI.

A vitiato lacte nocumenta.

Lactis crassities.

Grumefactio.

Caseatio.

Dub. Serum an possit conscrescere.

PRimum novissimumque lac inutile est, quod si crassum efficiatur, pleraque mala infantibus, & matribus ipsis infligit: crassescit autem duobus modis, uno secundum omnes sui partes cum substātia caseosa, butyrosa, & serosa unà concrescunt, & dicitur affectus Græce trombosis, Latine grumefactio, Arabib. congelatio: Altero secundum duas tantum partes, caseosam, & butyraceam, qui affectus caseatio nuncupatur: utrum tamen serosa pars veré possit crassescere, controversum est, nam plerique id negant, eo ducti argumento, quod dum sanguis extra vasa crassescit, serum integrum separatum, ac liquidum manet, non tamen advertunt, serum, etsi omnino non crassescat, eo modo quo reliquæ sanguinis partes, tamen aliquantisper crassius evadere, cujus rei indicium est, quod si serū urinæ recenter mictæ conferatur, crassius esse apparet, cum tamen una eadēque substātia sit, quinetiam ipsa urina sæpissime interposito tempore crassior redditur. Nunc de grumefactione & caseatione indesinenter agere pergā: illam à frigido fieri, compertum exploratumq; est, nam extravasatus sanguis nó nisi à frigido grumefit, & accidentia frigida ex grumo sanguinis excitata, animi defectus, exsolutio, pulsus parvus idipsum attestantur; quod tamen Mercurialis non recipit, quia, inquit, in pectore, & ventriculo sanguis grumefit, nec tamen à frigido, parvus pulsus febrem sequitur hecticam, exsolutio, & animi deliquium, ardentes febres, quæ quidem calidæ sunt affectiones: sed meminisse oportuerat, in pectore, & ventriculo sanguinem, etsi in calido fit, non tamen à positivo, sed à diminuto calore grumefieri, destituitur enim copiâ spirituum, quibus in venis refertus erat, per febres autem hecticas calorem intensum quidem esse, sed extensivè diminutum, quia sanguine, & spiritu hectici carent, in quo potissimū nativi caloris robur consistit: in reliquis non tam à calore, quā à venenatis qualitatibus, quæ fere putridos humores comitantur, animi deliquia excitari: abi ad semē, & menstruū putri-

Dub. An grumefactio lactis à frigiditate fiat.

3. de mul. morb. c. 5.

Aquea à frigido, terrea a calido concrescunt.

putridum, à quibus videas eadem symptomata suboriri: Neque quicquam urget Aristotelis auctoritas, quam affert ex 4. meteororum 5. dicentis, aquea à frigido, terrea à calido concrescere, quæ simul terrea, & aquea sunt, à calido, & à frigido, ut lac: nam paulo post Aristoteles addit, à calore rem concrescere exhausto humore: & ita quidem lapides in renibus fiunt: neque nos negamus, si lac igni adhibeatur, concrescere, & incrassari, exhaustâ parte aquea: sed grumefactionem in mammis haud ita fieri censemus, non enim absque magnis febribus, & symptomatibus tantum caloris posset fœmina concipere, at sæpe sine illis sanguis grumefit in mammis: potius igitur ab oppresso spiritu, qui à frigore cogitur, & suffocatur: Minus adhuc opis ab Avicenna consequitur: quem de grumefactione à causa calidâ, & de grumefactione, à causa frigida 21.3. verba facere arbitratur: quia eo loci non quidem de grumefactione, sed de caseatione sermo est, ut legenti perspicuum erit. Quod si c. 5. de congelatione differens, medicamentis utitur frigidis, vel certè anodinis, non video profecto, qua ratione ea congelationi convenire possint: nisi quatenus ea, quæ moderate sunt frigida, si cum frigidis intensis conferantur, vicem obtinent contrarii, & anodini, quo pacto à viris fide dignis accepi, in Moscovitarum regione, Sarmatia olim dicta, per magnos hyemis rigores aqua plenas tonnas ad diversorii fores paratas haberi, quibus adventantes hospites pene congelatos immergant, atque ita paulatim incalescere, ne rigidi, ut erant, hypocausta ingredientes ab uno ad aliud contrarium subitâ factâ mutatione periclitentur: sed quid multis moror in ea confutanda opinione, quæ nullam omnino capit probabilitatem, nec in Aristot. aut Avicen. mentem unquam incidisse palam iam feci, cum ex ipsa voce ejus instabilitas convincatur, non enim aliud esset rem à calido congelari, quam à frigido comburi.

Grumefactio lactis qui fiat.

Avic. locus perperam a Mercuriali citatus. C. 4.

Frigida medicamenta quo pacto congelationi conveniant

Moscovitarum mos.

Dub. An caseatio lactis a calido semper fit. simpli. 13. Coaguli natura ignea est. 4. de hist. animal. 3. 3. eiusdem tit. 21.

Porro lactis caseationem tam internam quam externam à calido semper fieri nemini dubium esse debet: nam ut urinam cientia prius fundunt sanguinem, deinde partes crassas, ac serosas separant, Galen. auctore, ita coagulum in lacte prius separat caseosam partem a serosa, deinde eandem crassam reddit, Aristot. decreto, dicentis, frigidum non propriè lac ad caseationem reddere, sed potius a calore id fieri: quin etiam ipsius coaguli natura idipsum palam facit, quod, ut scribit Arist. igneam habet facultatem, cui Gal. & Averroes plane suffragantur; ad

tur; adde ſedimentum in urinis non niſi à calore ſecerni, & quæcunq; ad ſeri extractionem, & caſei ſeparationem faciunt, cinaram, cnycum, guttur galinæ, vinum, & reliqua calida eſſe omnia; ut mirari ſatis nequeam, quid venerit in mentem eruditiſſio viro, qui loco allegato ſcribit, horum pleraque frigida eſſe, quæ tamen cuncta tertium aut ſaltem ſecundum attingunt caliditatis gradum. De aceto, quo ſolo aliquando lactis ſerum extraximus, etſi ejus nullam fecerit mentionem, difficilior poſſet ſuboriri controverſia: ſed neque hoc quidem frigidis ſuis partibus id efficit, verum ſubtilioribus calidiuſculis, & admodum ſiccis, quibus primum penetrat, deinde caſeoſam partem cogit atque conſtringit, quâ ratione ab eodem quamvis à prædominio frigidum ſit, tamen propter has partes acredinem ſero ineſſe, & quandam ſubducendi abſtergendique vim ſuperius jam prodidimus. Sed ut à Galeno te explicare poſſis, qui 3. de alimentorum fac. c. de oxigalate, lac interdum uſu vaſis aquæ frigidæ ſpiſſari pro comperto affirmat, ruſticos conſule Hiſpanos, qui probè norunt illam ſpiſſationem non ab aquâ, ſed à calore ignis fieri, cum enim volunt lac ſpiſſare, pro ſapidiſſimo illo cibo, quem ipſi Luſitanè *Atabeſe* vocant, prius leviter bulliunt, interim tamen, ne fiat caſeatio, aquam infundunt; qua tantum abeſt ut ſpiſſetur, ut potius alioqui futura caſeatio impediatur. Cæterum putat Mercurialis duas eſſe caſeationis ſpecies; propriam, quæ á ſolo coagulo fiat, & impropriam, quæ ab aliis rebus; illam ſemper à calido: hanc tum à calido, tum à frigido poſſe contingere in mammis: Sed ut illi hâc viâ ſubterfugienti iter occludamus, reducamus ei in memoriam, impropriam hanc caſeationem tunc fieri duntaxat, cum præternaturalis calor in mammis augetur, quod ipſe paulo inferius affirmat, nullam aliam cognoſcens hujus caſeationis cauſam, quare volens nolens ſui fortaſſe parum recordatus rem, ut eſt, profert. Noſtræ huic ſententiæ patrocinatur Dioſcorides, ubi ad diſſolvendum lac in ventriculis puerorum coagulatum, acetum exhibet, at quæcunque à frigido diſſolvuntur, à calido concreſcunt, ut tritiſſimum eſt philoſophorum dictum: quid? quod non invenies lac coagulatum niſi in locis calidis, in ventriculo, & ad ignem: nam in aere potius corrumpitur, & grumeſit: quod ſi opera caloris contempleris, cujus proprium eſt, homogenea conjungere, heterogenea verò diſgregare, eadem profectò in caſeatione fieri planè comperies.

Serum extrahentia calida ſunt.

Acetum calidas habet partes.

Lactis ſpiſſatio qui fiat.

Duplex caſeatio.

Impropria caſeationon a frigido ſed calore fit prater naturali.

Lib. 2. 46.

Quæ a frigido diſſolvũtur a calido concreſcunt.

Lac non niſi in locu calidu coagulatur.

Caloris opus. Non igitur est, quod de caseationis causa de inceps quisquam dubitet cùm ex eventis, autoritatibus, & firmis rationibus calorem esse in propatulo sit.

Coagulum quid. Verum quoniam de coagulo sermo incidit, sciendum est, illud quidem nihil aliud esse, quam albam illam substantiam, quæ reperitur in animalium ventriculis, una tantum parte dentatorum, & quæ nondum usa sunt alio nutrimento, quam lacte; cum primum enim herbis pasci incipiunt, corrumpitur coagulum, ideo in grandioribus non invenitur; *Ruminãtia quatuor habent ventriculos.* quatuor porro habent ventriculos animália hæc, quibus possint haud bene ob dentiùm defectum incisum in ore alimentum, alioqui asperũ, & durum exactè concoquere, ideo ruminant, dum ex uno ad aliud transferunt; Est enim ruminatio reductio ad os, *Ruminatio quid.* & ulterior præmansi alimenti masticatio, quæ omnia ferimus accepta Aristoteli, & Galeno, *A. 3. De part. anim. 14.* ventriculis autem hæc nomina indita sunt, *Ventriculorũ nomina.* venter, reticulum, omasum, & obomasum, germanice Mage/ Panzen/ Roden/ Psalter. In illo verò, quem omasum Græci vocant, germani, Roden/ materia hæc sive fermentatum lac reperitur, quod coagulum dicitur; *G. de admi nist. a nat. 3* nam sicuti mulieres crudam massam servant, quæ acorem caliditatemque contrahens causa est, ut melior panis, cui commiscetur, evadat, ita lac in hoc ventriculo asservatum fermenti concipit qualitates igneam, & acrem, quibus lac commixtum caseationem efficit, *Coagulum liquida agglutinat, congelata dissolvit.* ijsdemque valet liquida coagulare; congelata dissolvere, ideò contra lac in puerorum ventriculis congelatum, Dioscorides citato exhibet. Si interroges, unde lac in mammis coaguletur, si nullum ibi hujuscemodi coagulum reperitur? *Cur lac in mammis sine coagulo coaguletur.* Respondet Mercurialis, à quâdam caseatoriâ vi lacti intrinseca id fieri; cum tamen, qualis illa sit, non appareat, nec alia ibi reperiatur, quam concoctiva, quæ à calore nativo fit, ac reliquæ naturales, Potius equidem puto, id calore fieri præter naturam, si eò lac perducat, ut calorem acoremque concipiat, ac similem coaguli naturam, quod forsitan & ipse significare voluit.

Matrem

Matrem ipsam infantem lactare convenientissimum esse, sin minùs id fieri possit, qualis sit nutrix eligenda.

CAPUT XII.

EDito in lucem infante, transactisque illis diebus, quibus antea diximus, lac maternum rectificari, ac benignum reddi; ipsa quæ peperit mater, eademque sui partus fidissima nutrix sit, est enim Galeni testimonio lac maternum jam edito infanti saluberrimum, quoniam qui eo aluntur pueri, ij non solum consueto, verum etiam maximè proprio utuntur alimento; nam cùm infantes, dum adhuc in utero sunt, sanguine matris ali supradictum sit, ex sanguine vero lac gigni exiguam in mammis adepto mutationem, constat profectò feliciorem procedere nutritionem, quæ lacte matris conficitur. Præterea quia matres longè vigilantiores sunt in liberis suis educandis, quàm stipendiariæ nutrices, quæ lucrum potius quàm fœtum respiciunt, ac vix ulla reperitur, quæ nutricationis omne tædium perinde, ac mater possit tolerare, sordes, vagitus, morbos, ac servandi nunquam satis diligentem curam; & ut numero dicam, quia nulla est, quæ pariter amet ut mater, nulla procul dubio erit, quæ pariter curet: sic vidimus hoc eodem anno duos infantes à nutricibus somno profundo stertentib. suffocatos, unum Belgæ filiolum, alterum Lusitani. Tertio quia permittendum non est, ut alieni lactis contagio inficiatur puer (si modo benè temperata sit mater, salubrequè corpus nacta) nam & indoles ex lactis naturâ vitiatur, quocirca non temerè vulgo dicitur, hunc aut illum cum lacte nutricis malitiam imbibisse, si quidem una cum lacte vel vitiosi, vel ingenui non solum addiscuntur mores, sed imbibuntur, ita ut ad fingendas tam animi quam corporis dotes, non tam seminis naturam, quam lactis & alimenti valere, existimaverint sapientes, & Galeni liber cui tit. est, quod animi mores corporis temperaturam sequantur, apertissimè personat: puero ægrotante nutricem purgamus, sicq; sanitatem consequitur infans, itaq; ut una & eadem est salus, sic idem corpus, & humores ijdem subindeq; propensiones eædem, unde merito hæ ipsæ propensiones hispanicè *Humores* appellantur,

Rationes ob quas mater puerum lactare debeat.
1. De valetudine tuenda.
Lac maternum saluberrimum, & consuetũ alimentum est infanti.
Mater vigilantior est quã nutrix.
Lacte alieno alieni mores imbibuntur.
Lac ad fingendos animi mores multum valet.

 ob ma-

ob maximam quam cum illis habent cognationem, sic triticum in aliud solum jactum degenerat in avenam, aut siliginem, vitis in alium collem translata mutat ingenium; planta revulsa à parente terrâ flaccescit, ac veluti emoritur, non tamen inficias imus, semini etiam magnam vim inesse, ut jam superius exposuimus. Quarto satius multo erit, si maternam pietatem exercentes mulieres, & sui officij memores, filios alant, quos pepererunt, quia quæ matres filios non nutriunt, integras non esse, sed semimatres, nec materno officio liberos demereri dicebat M. Aurelius Rom. Imp. apud Gellium. Et certè quî fieri potest, ut filij matris ratione illam dignentur, quæ eos tot ac tantis periculis exposuerunt, & quæ materfamilias debuerat pietatem erga domesticos omnes exercere, talem erga liberos exercet crudelitatem, ut tradat viscerum suorum fructum & imaginem virtutis à natura in eo effigiatam coinquinandam nutrici atq; alendam; meritò qui ita nutriuntur, semispurios dicendos esse quidam æxistimarunt, & matres semiadulteras; si enim mater sanguine fœtum nutrivit per novem menses, certè nutrix per biennium lacte, quod idem sanguinem dealbatum esse jam superius tradidimus hanc esse dixerunt differentiam, quod in verè dicto adulterio mater filium alterius patris marito supponit, in hoc vero filium alterius matris. Hinc est, quòd nobilis Romanus juvenis ex Gracchorum familiâ è bello redux dives, ac cum victoriâ occurrentibus unà matre & nutrice cum gaudio, & alacritate, sic inter eas spolia divisit, ut matri daret annulum argenteum, nutrici torquem aureum, de quâ re condolente matre, tu, inquit, me solos. 9. menses in utero, hæc vero per integros duos annos uberibus suis aluit, corpus à te habeo, & illud quidem medio parùm honesto, hæc vero candidâ ac sincerâ voluntate mores dedit, tu me natum primum à te procul rejecisti, hæc à te despectum suis ulnis recepit, & ad hunc usque statum perduxit; Quod aqua gignit, in aquis educatur, terra suo succo alit, quidquid in eâ nascitur; neq; est tam ferum ullum animantis genus, quod non alat suos fœtus, tygrides sanguinis sitientes proprium sanguinem & lac suis catulis non denegant, ululæ, leones, viperæ, educant partus suos, & homines suos fœtus abjiciunt, exponuntq; : ô delirationem incredibilem, & execrabilem, quod enim potest esse crudelius expositionis genus, quam peperisse, & statim abjecisse, aluisse in utero sanguine suo, nescio quid, quod nondum viderat, jam ve-

Lib. 3. C. 10. *Matres quæ filios non nutriunt integræ matres non sunt.* *Lib. 12. C. primo.*

jam vero perfectum, jam in lucem editum, jam filium factum, tenerum infantem, adhuc rubentem, & matris opem implorantem, eâ voce, quæ movere dicitur & feras, rejecisse, ac proprij, & consueti lactis alimoniâ privare, & mulieri conductitiæ, rusticæ, nec moribus integris, sæpè etiam meretriculæ, & lue venereâ infectæ tradere; sed tanta hæc crudelitas summâ Dei providentiâ sæpe punitur, Etenim coagulatus eisdem lac in mammillis gravissimos, ac diros excitat cruciatus, ita ut sæpe cogantur canibus sugendis præbere easdem papillas, quas filiolis denegarunt, neq; ibi punitiones consistunt, imo plerumq; inflammātur suppuranturq; mammillæ, & novaculis præcisæ, & ignitis cauteriis aut cancro corruptæ per frusta decidunt. Obtrudunt aliqui, parcendum esse teneræ ætati imbecillæq; valetudini: non advertentes, naturam, quæ dedit ad concipiendum vires, haud dubiè dedisse & ad lactandum; neque aliud in pectore duos illos veluti fonticulos turgidos, & lacteo liquore suâ sponte manantes admonere, nec putent matris officium esse concipere, & parere, in quorum uno oblectamentum secutæ in altero naturæ necessitatem, nil hactenus de puero sunt bene meritæ; sed quod sequitur post partum, esse verum matris munus: hoc tamen permittimus, ut si fœmina fuerit tenella, juvencula, aut imbecilla, & pauci lactis, quod respectu infantis in lucem editi non tantum suppeditet alimentum, quantum sanguis in utero materno, coadjutricem sibi associet, nec propterea filiolum penitus exponat; quibus de causis si nutrix infanti sit abhibenda, vel quia mariti delicatioribus uxoribus suis parcendum esse volunt, propter mollitiem, vel morbum, vel lactis vitium, deligenda probata aliqua mulier erit, quæ corpore benè temperata sit, ingenuis moribus prædita, quæ vigesimum circiter annum ætatis agat, ut Galeno placet, & Paulo, & Aëtio aut saltem trigesimum non excedat, quia jam tunc permultis menses ordinem non servant, lato etiam sit pectore, corpore firmo, colore suavi, & vivido, mediocribus mammis: hilaris præterea sit, casta, sobria, alumno assidue arridens, & cantillans, diligens circa pueri mundiciem, articulatè etiam loquatur, quia hanc præcipuè habet puer loquendi magistram; ejus caput inspiciatur, ne tinea, aut achoribus affecta sit, nec rubiginosis aut cariosis dentibus, nec oris fœtore, arthritico, elephanticoq; morbo, neve venerea lue, qua plerumq; inficiuntur, nullo deniq; sit affecta morbo nec etiam facilè irascatur, nam hoc fer-

Obiectioni occurritur.

Nutrix qualis.

Gal. primo de sanit. tuenda.

Paul. lib. I. C. 2.

A. lib. 4. C. 4.

Animi passiones.

hoc fervidam, & biliosam naturam arguit, non sit primipara, quia lac nondum satis purgatum habet, ideo saltem bis peperisse oportet, quippe quæ mammæ olim plenæ fuerunt, & impleri consueverunt, venas arteriasque habent crassiores, & capaciores; enixa autem sit duorum tantum mensium, & non ultra decimum à partu, constituta, quæ insuper legitimo tempore masculum pepererit, quia hæ ut plurimum melius coloratæ sunt, sanguinemque habent laudabiliorem, lusca non sit, quia non nisi transversim intuetur puerum, qui propterea eandem inspiciendi consuetudinem plerumque contrahit; abstineat à concubitu, etenim coitus sanguinem, & lac ipsum conturbat, lactis etiam copiam minuit, quia menses ciet, quæ vero menses habent, lac non habent, ut supra enarravimus; præterea virosam quandam qualitatem coitus lacti conciliat; adde quod inde non raro gravidæ fiunt, quod & alumno, & conceptui nocivum est, neuter enim satis alimenti habere potest, subinde purus sanguis circa uterum subsistit, impurus ad mammas conscendit, ac demum quantum accedit fætui, tantum decedit alumno: quo in loco illud mirari subit, quod plurimi retulerunt, non corrumpi lac fœminæ, si ex eodem viro rursus conceperit: talis itaque nutrix probatis cibariis vescatur, à salsis, acutis, & adstringentibus abstineat; & primis diebus singulis vicibus ante lactationem puerulo tantillum mellis lingendum exhibeat, deinde mammillæ pressione lactis pauxillum mulgeat, ac ita pueri suctionem juvet, ne vehementi suctu gulæ instrumenta aut palati lædantur, neve malarum articulationes laxentur, nec insuper singulis lactationibus uberem lactis copiam exhibeat, sed parcam. Ex quibus jam colliges decem in nutrice considerandа esse, ætatem nimirum, habitum corporis, mammarum & papillarum formam, tempus à partu, ultimi infantis sexum, ut sana sit, & non gravida, demum lactis conditiones quas nos c. 9. hujus libri jam tradidimus, & ad quatuor reduci possunt, dulcedinem; candorem, odorem, & consistentiam.

Coitus lactanti nocet

Lac fœminæ nō corrūpitur, si ex eodem viro concipiat.

Victus ratio

Lactandi ratio.

Decem in nutrice conditiones.

Optimi lactis conditiones ad 4. reducuntur.

Par-

Parvæne an magnæ mammæ ad conficiendum lac commodiores sint, & an lividæ nutrices eligendæ.

CAPUT XIII.

DE magnitudine mammarum apud majores nostros versata fuit controversia, jam inde à Pauli & Avicennæ temporibus, qui eas laudant, quia plus ibi sanguinis generetur: Aëtius reprobat, eò quod grandiores mammæ suscipiendis cancris sint expositæ, qua ratione Moschio & Athamantius scribunt eas, quæ habent grandes mammas, vinosas, libidinosasque esse, quia utrumque proficiscitur à calore uteri, & pectoris: Mercurialis conciliare nititur hos autores, atque ita Aëtij locum intelligit de magnis mammis secundum carnem, quas quidem vituperat, commendat vero eas, quæ secundum capacitatem magnæ sunt, de quibus Paulum, & Avicennam intelligi vult, atque hac interpretatione quasi ex tripode dictâ totam dirimi controversiam arbitratur; Sed quoniam quæ magnæ sunt secundum capacitatem, plus lactis conficiunt, quam conveniat, unde retentum lac putrescit, & molestiam infert, quæ autem secundum carnem magnæ existunt, sat lactis generare nequeunt, potius mediocres commendandas esse puto; Paulum vero, & Avicennam magnas commendasse non quidem secundum carnem, neq; secundum capacitatem, sed secundum venas per easdem diffusas, quæ multum faciunt ad lactis bonitatem, nam & cavitas moderata, & debita portio carnis est, quare tùm ad decentiam corporis tùm ad lactis elaborationem præferuntur reliquis quæ ad utrumq; extremum recedunt, quarum aliæ sufficientem lactis copiam non progignunt, aliæ haud probè complectuntur, ac insuper rugosæ sunt, laxæ, ac pendentes, quod deformitatem inducit; præterea quia in mediocribus temperatus est calor, & magis coactus, cujus rei non solũ contractº fidem facit, sed quod permulti venarũ rivuli liventes per easdem circumspiciuntur, qui tamen latent in laxis, quia subsidet. Igitur mediocriter carnosa nutricis ubera papillas habeant nõ cõniventes, nec curvitate aversas, non valde graciles, aut breves nimisvè tẽsas; illas n. non facile apprehendit puellº, harũ cõtactu offẽditur, quæ

Mercurialis sentẽtia.

Autoris positio.

Mediocres mammæ, præferendæ.

In mediocribus temperatus est calor.

Papillæ quales.

quæ insuper si crassiores sint, totum ejus os implentes suctum impediunt; neque porro ad pallidum, aut lividum vergant, hoc enim si citra manifestam causam fiat, corpus, & uterum laborare indicium esse scripsit Hippocrates: Sit insuper nutrix densâ solidâque carne prædita, vigiliarum, & laborum, quæ circa alumnum contingunt tolerantissima, non nimis albas subpallida, aut lentiginosa, sed pulchra & candida, rubore perfuso; qualem Avicenna citato eligit. Sed jam video sophistarum potiùs quàm Aristotelicorum turbam hic obstrepere, fuscas potius eligendas esse, quâ ratione ducti, seu potius seducti Hispani hybridas eligunt, quas *Mulatas* vocant, ex parente Hispano, & matre Æthiopissa ortas, calore Numidico, sæpè etiam ipsas Æthiopissas atro colore: quænam autem est eorum tam firma constansque ratio? quia, inquiunt Pareus, & Bonacciolus, quemadmodum terra fusca fertilior est albâ, sic fusca mulier lacte est pinguiori, alimentum facilius concoquit, & excrementa digerit perfectius; addunt, quia, quæ nigra sunt, calidiora, & validiora existunt, ac eorum carnes jucundiores, quia magis mixtæ, & elaboratæ Aëtio autore, ideo Avicenna carmen nigri animalis incolumiorem, & suaviorem esse prodidisse, nigredinem vero signum esse caliditatis, & roboris, ut cum Hippocrate dicebat Galenus, idcirco in praxi lac capræ nigræ commendari receptum esse, ideoque Aristotelem lac lividum prætulisse; quæ tamen omnia facilè corruunt, si peritissimis viris in mentẽ reducamus, non sicuti in brutis nigra, etiam in hominibus, sed alba rubro suffusa magis laudari, cujus rei ratio est, quia cum homo sit ultimum mixtorum, & ejus forma perfectior, ac magis elevata in suo esse, majorem requirebat mixtionem, & elementorum refractionem; ideoque illi conveniens esse non potuit caloris magna exuperantia, sed abundantia solum naturalis, quæ in temperatâ naturâ potissimum reperitur, cujus sobolis color roseus est: in brutis vero quia non eam habent elementorum refractionem, & quorum moles crassior est, conveniens fuit exuperans caliditas, à quâ nigredo provenit, ut molem illam possit conficere; Aristotelis vero sententia de lacte brutorum intelligatur, aut certe non de livido positivè, sed de candidissimo lacte, intelligenda est, quod ut plurimum lividitatem quandam præ se fert, qua ratione Angli, & Belgæ amylo, quo dealbare, & indurare solent collaria, tantillum lividi coloris commiscent, quo magis candor elevetur; testa-

An livida nutrices sint eligendæ.

Hybridæ quæ dicantur.

Quæ nigra sunt calidiora.
6. Epid.

Lac capræ nigræ laudatur.

In hominibus alba potius quam nigra commendãtur.

In brutis cur nigra laudentur.

10 20 30

testatur vastissima maris planicies, & convexa aeris superficies, quæ in magna serenitate, quo tempore albissima sunt, cærulea apparent: quin etiam ut eundem per se ipsum Aristotelem explicemus, ipse ea quæ sunt alba, calidiora, & suaviora esse prodidit, quod si ad hominem, non ad bruta animalia aptaveris, veritatem obtinebit. Videant igitur quam fœdè ludificentur eæ, quæ filiolos suos tradunt Æthyopissis & hybridis illis, quæ præter hoc, quòd calore sunt intensissimo, moribus ut plurimum corruptissimis inquinantur, hoc solùm nomine laudatæ, quod suavissimè modulentur.

Hybridae suaviter modulātur.

10 Cæterum Pauli decreto lacte puerulli ad biennium usque nutriri debent, quod si id abunde non superierit ad nutritionem, & incrementum, pulticula exhibeatur, ex tenuissimâ panis rasurâ, cum butyro, & saccharo, aut etiam cum oleo & melle, cum pulvere sesami aut anisi; tamdiu vero lactentur, quamdiu dentibus nondum instructi sunt, quorum præsentia solidius quoddam lacte, & pulticulâ alimentum natura videtur exposcere, ante hoc tempus nutriendi haud sunt solidiori alimento, offis, aut intritis, quia inde ob exiguam adhuc concoquendi facultatem, & imperfectam masticationem multi à cruditate morbi contrahuntur, extinguitur enim calor à multis cibis. Cum 20 his tamen septentrionales fœminæ tamdiu lactare non solent, & pulticulam citius infantibus exhibent. Cæterum ubi jam ablactati infantes fuerint, sensim ad pleniora cibaria traduci debent, tuncquè liberiori modo vivere sinendi sunt, & suo ingenio, hilaritate, relaxato animi fræno, exercitia ludicra & lusus illis permittendus, nam animorum securitas, relaxatioquè haud parùm ad vegetam corporis educationem momenti affert. Verum simulatquè sextum, septimumve annum attigerint, mitioribus magistris tradantur; duodecimo altioribus disciplinis imbuendi jam sunt; ad vigesimum usq; mathematicis, & philosophiæ studiis exornandi, deinde graviora exercitia imperanda, 30 ut otio carentes à Veneris stimulis coerceantur, quibus ea ætas tentari plurimum solet, ideo in eâ potissimum corycæis, & inspectoribus indigent, nec sine pædagogis, si fieri possit, à parentibus ablegentur. Vini etiam usus per totam pueritiam, & adolescentiam interdicendus, nam ut Plato, & Galenus præcipiunt, præterquam quod sit ignem addere igni, caput etiam halitibus replet; quare nil mirum, si hoc ævi, ut sunt corruptissimi instituentium mores, puerorum ingenia

Quamdiu lactandi pueri.

Pulticula qua ratione conficienda.

Educandi ratio

Magistri.

Disciplina.

A vini usu abstinendū quamdiu.

Puerorum ingenia cur refractaria fiant.

aspera, indomita, refractaria, superbaq; plerumque cernamus, dum vino oppressi, ac in mollitiem, & luxuriam soluti pueri, & adolescentes insaniunt, & hebetiores fiunt, pudorem, observantiam, & officium posthabentes. Sed ego dum ea persequor, quæ cognoscere potius, quam permutare licet, ac communem seculi calamitatem deploro, fortè orationis impetu meos limites videbor excedere; quare hic jam emensus totam de hominis procreatione historiam, pueri animum magistrorum curæ perpoliendum relinquo; & quia de corporis ægritudinibus, quæ viris cum fœminis communes sunt, alibi traditur, modo ad fœminas reflectentes nostri instituti memores, quæcunque per eas quatuor stationes obveniant iis, quæ naturaliter fieri tradidimus, quot sint earum languores, & quâ ratione reficiendi (quæ medicis plane utilis tractatio erit, reliquis non injocunda) DEO auspice cudere exactiusq; perpendere secundâ hujus operis parte, ne quippiam desideretur, totis viribus adlaborabimus. Nunc adepti hujus laboris finem, orationi quoque nostræ hic finem imponamus.

FINIS LIBRI QVARTI, ET primæ partis hujus operis.

INDEX.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM MEMORABILIUM, QUÆ IN HAC PRIMA DE UNIVERSA MULIERUM MEDICINA PARTE continentur.

Anodina

Cadavera

Con-

D.

Dormientes

Fœtus

L.

Lactis

Menstruus

Menstruus

 Mensis

de Mola

Nutritio

Parmenidis

Semen

Thoracis

Venere

Vtero

Indicis rerum, & verborum hac prima parte memorabilium

FINIS.

RODERICI A CASTRO LUSITANI,

PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS PER EUROPAM NOTISSIMI,

De universa muliebrium morborum

MEDICINA

Pars secunda, sive Praxis.

QUATUOR CONTENTA LIBRIS, IN QUIBUS MULIerum morbi universi, tam, qui cunctis fœminis sunt communes, quam, qui virginibus, viduis, gravidis, puerperis, & lactantibus peculiares, singulari ordine traduntur, subindeq; variæ sterilitatis species, earumq; natura, causæ, signa, & curationes, distincta & accurata methodo edocentur.

ADDITIS INSUPER SINGULIS FERE CAPITIBUS, EJUSdem autoris scholiis, quibus, quæcunq; circa fœmineos morbos curandos dubia, aut controversa hactenus apud medicos fuerant, brevissime deciduntur, ab eisque non parva lux cunctis aliis morbis profligandis accessit, utpote quibus pleraque Hippocratis & Galeni difficilima loca universaq; ferè ars medica illustratur.

CUM TRIPLICI INDICE.

HAMBURGI, ex Bibliopolio FROBENIANO.

ANNO CIↃ IↃ CXVII.

IN SECUNDAM OPERIS PARTEM SIVE PRAXIN AD LECTOREM

PRÆFATIO.

DE Anatome, & natura mulieris; deq; semine, menstruo, congressu, conceptu, partu, & lacte abunde, uti arbitror, à nobis quatuor præcedentibus libris dictum est; Nunc, lector amice, rationem curandi sive praxin familiarissimam ordine facili & pellucido hac secunda de muliebriū medicina parte comprehendimus: In qua omnes affectus, qui fœminis contingere solent, eorumque causas morborum, signa, prognostica, species & curationem exponemus. His veluti appendicis loco ad calcem omnium fere capitum Scholia adiecimus, quibus succincte dubitationes, quæ circa hosce affectus possent occurrere, brevissime decidimus. Sic quæcunque hactenus à varijs scripta disperse fuerant, collegimus: quæ vero deesse videbantur supplevimus. Neque id feci quod cupiam clarissimorum virorum laudes, & scripta obscurare: Sed ut præsenti labore consulerem ijs, quibus hactenus operosum, & perdifficile fuerat, apud diversos autores non sine magna ambiguitate ea pervestigare: in quibus si quædam inveneris familiarissima, & quasi præmanse tradita, scias nos hujusmodi laborem impendisse non doctis tantum & exercitatis, sed reliquis etiam medicis, ac præcipue tyronibus, quibus permulta in hac re ignota, & prorsus fortasse inaudita essent, quæ tibi forsan, cæterisque tui similibus jamdudum fuerant luce meridiana clariora: proinde quidquid à nobis hac in parte desudatum est, boni consule & nostrum saltem conatum amplectere, ac tutare ab eorum levissimis ingenijs qui, plane otiosi ac desides contactu omnia fœdant, polluunt ore dapes, & vestigia fœda relinquunt: Vale.

Index Dubiorum quæ Secunda Parte Continentur.

LIBRO PRIMO.

LIB. SECUNDO.

LIB. TERTIO.

LIB. QUARTO.

Roderici à Castro Lusitani Philosophiæ ac Medicinæ Doctoris

De Universa Mulierum Medicina.

Pars Secunda sive Praxis.

Liber primus de morbis cunctis fœminis communibus.

Sectio Prima

De affectibus circa menstrua contingentibus.

De uteri clausura.

Cap. I.

Cum Mulieris Pars Genitalis Clauditur, & quoquo modo pervia, aut debite perforata non est, affectus oritur, qui latinis dicitur uteri clausura, Arabibus Ratica, sive Alratica, græcis Phymosis, qua etiã appellatione insignitur ille virorum morbus huic proportione respondens, in quo glandem nudare nequeunt, quia ei præputium per partem frœnum dictam coalescit, adhæretq;. Martinus Akakia vocavit agglutinationẽ, seu mutuũ uteri contactum, & complicationem. Mulieres autem quæ hoc malo vexantur, dicuntur atretæ, sive velatæ, id est, non perforatæ vitium hoc non solũ usus commoditatẽ interdicit, sed gravissimis morbis occasionem præstat, quoniam menstruis non habentibus liberum exitum, virgines jam visæ, quarum ventres adeo intumuerunt, ut non absque famæ dispendio prægnantes

Natura morbi.

Nomenclatura.

Lib. 1. C. 11.

nis. Consultum etiam fuerit si toto curationis tempore mulier habeat intra fœmora pulvinar; ubi vero jam cicatricem obducere animus est, tubulus argenteus, vel stanneus pervius locis indatur, aut etiam radix gentianæ, aut spongiola in hydræleo madida, aliovè convenienti liquore; Ac si mulier nupta fuerit, mariti congressum innoxie tolerabit, lenta enim venus, & minime violenta non nocebit.

Medicamen consumens membranam obtentam.

P. lib. 3. c. 7. 3.
A. lib. 4. ser. 4. c. 86.

Hippocrates lib. de sterilibus, & 2. de morbis mulierum docet, membranā obtentam medicamentis consumendā liquandamq; esse, componit ad id medicamen ex ærugine æris, felle tauri, ac serpentis, cum adipe, quod lana exceptum applicare jubet in formam pessarij. Hæc tamen curatio hodie non est in usu, quia raro succedit, nisi forte eam usurpemus, quando os uteri interius conclusum est, nam quando media, anteriorvè occluditur, utilior est sectio, nisi sufficiat fomentatio, ut colligitur ex Paulo & Aëtio.

Admonitiones.

Nonnulla sunt in hac curatione summopere advertenda: primum, ut pulvis adstringens semper sit in promptu, si forte hœmorragia sequatur. Secundum ut quæcunq; injiciuntur tepida sint, nam frigida nervosis, membranosisque partibus sunt maxime adversa. Tertium ne, dum incisio fit, collum vesicæ lædatur, minori enim cum periculo erratur deorsum ad intestinum rectum, quam sursum ad vesicam. Quartum, ut post incisionem carnis aut membranæ studium omne eò convertatur, ut conglutinationem impedias; nam hæc pars promptissima à naturâ est, ut coalescat. Quintum, ut sit expertus in hac re chirurgus, qui ad hoc opus accersitur. Sextum, ut sæpiuscule dioptra pars inspiciatur, ne caro, aut membrana supercrescat. Sciendum etiam, ex membranæ exanguis non tantum, quantum ex carnis, pertusione periculum impendere. Septimum, ut localibus prius curationem tentes, quam chirurgia.

Scholium.

Scribunt de hac affectione Hippoc. lib. de sterilib. text. 13. & 2. de morb. mulierum; Gal. 3. de sympt. causis 4. Avicenna vigesima prima tertij tract. 4. c. 1. Paulus, & Aetius locis citatis. Priscianus lib. 3. sua medicina c. 14. Autor introductorij c. 18. Albucasis c. 72. Aristot. 4. de generat. animal. primo. Plinius lib. 7. c. 16. Celsus lib. 7. c. 28. inter quos

Avicen-

Avicen. citato inquit: quibus os uteri conclusum est, aut non concipiunt, aut in partu moriuntur. Sed interrogabit aliquis quî fieri potest, ut concluso utero mulieres concipiant? dupliciter respondet idem Arabs, aut quia membrana raræ contexturæ est, per quam tenue semen transcolatur; aut quia in eadem est foramen perpusillum, per quod uterus semen trahit, sed infans egredi non potest.

Quæsitum.

Solutio.

De fœminis, quibus menses nunquam fluxerunt.

CAP. II.

MEnstruorum fluxus indubitatum signum est fœminam viro esse maturam, ut scribit Galenus lib. de vulvæ dissectione; sunt tamen nonnullæ fœminæ, quibus menses, etsi consenuerint, nunquam fluxerunt, ex quibus alias concepisse constat, alias steriles permansisse, quod qua ratione contingat 2. lib. de natura mul. jam tradidimus. Sed & aliæ integrâ & inculpatâ fruuntur valetudine, nonnullæ variis morbis divexantur, hujus defectus menstruorum duplex in genere causa est: prima toti corpori communis, quia nimirum fœmina carnosa est, laboriosa, talique partium configuratione, & temperie prædita, ut quodvis membrum trahat, conficiat, & expellat, quod sibi proficuum est, ideoque menstrua purgatione caret, & hæ calore sunt abundantiores, ac viragines dicuntur, quia omnino viriles existunt, coloris fusci, corporis compacti, venosæ, lumbos, & nates ampliores habent, pectore, & humeris sunt latiores, mammis solidis, voce gravi, fortes & hirsutæ, quæ quidem constitutio, etsi causa sit, ut fœminæ inculpatè vivant, tamen sexui vitiosa, & præter naturæ institutum est, ideoque utcunque menses non fluant, vitiosum censetur, agnoscitur tamen hæc differentia, inter vitia toti communia, & parti propria, quòd illa salubritatem impedire nequeunt, hæc morbosa planè existunt, exemplum est corpus proportionale infra mediocre parvum, aut supra id magnum: Et corpus cui aliquod membrum magnitudine, aut parvitate ab aliis nulla servatâ proportione diffidet, morbosum enim hoc est, illud vero minimè. Secundo modo menses deficiunt ex causâ utero peculiari, quia etsi corpus debito mulieris temperamento frigido, & humido præditum sit; uterus tamen temperie, conformatione, aut situ,

Causæ in genere.

Prima.

Viragines.

Secunda.

situ, à naturali constitutione recedit, quo fit, ut proprio officio uti non valeat, atq; adeo redundans in corpore sanguis per eum non expurgetur, ac de his sermo hic institutus est, quia hæc suppressio tùm sexui, tùm fœminæ morbosa existit; de primis autem, quia raro remedia exigunt, verba non facimus, nam, ut inquit Gradius c. de menst. suppressione, viris similimę sunt; ideoq; non indigent mensium provocatione, quia nihil in eis superest, quocirca si mulier nullâ inde molestiâ corporis, aut uteri afficitur, curatio tentanda non est.

Causæ morbosæ privat. menstru.

Morbosæ menstruorum privationis triplex est causa. Prima, nimis calida uteri intemperies, quæ aridum ibidem sanguinem ineptum fluxioni reddit, atq; remoratum in uteri scirrhum, cancrum, aut alios tumores convertit, vel si sanguis aliunde calorem contraxerit, cum tamen uterus plus susceptare nequeat, quod superest, per universum corpus inundat ac vitiosum factum mille mala generat, cutis nimirum fœditates, articulorum dolores, Epilepsiam, capitis cruciatus, cordis palpitationes, tussim; phthisin, & ventriculi affectus varios. Secunda causa est, sicca uteri ipsius intemperies unde & viæ sicciores, arctioresq; redditæ facilè corrugantur, collabuntur, obturanturq;, hæc quidem constitutio ad febres, aut obstructiones in pueritia, sequuta est. Tertia causa, uteri depravata figura, quæ aut vasis aut meatibus caret, aut ea malè configurata aversavè habet, aut contorta, ita ut sanguis in uterum prorumpere non possit, quod aut à naturâ fit, aut ex diuturna obstructione, casu, ictu, vel alio accidenti, ut ex Galeno colligitur 3. de sympt. causis 4. Prima causa fere ex parte materiæ est; secunda ex parte viarũ, tertia ex parte ipsiusmet uteri.

Signa.

Si à calidâ uteri intemperie affectio contingat, dignoscitur, quia fœmina gravissimis uteri doloribus, & totius ventris ardore cruciatur; ex genitalium etiam squalore, cum gracilitate, tentione, & duritie, quibus inest pilorum nigrorum, & crassorum maxima copia; siquid autem ex uteró fluere contingat, rubræ ac fœtidæ colliquationi similimum est, & erodens. Ex sicca intemperie ortum trahere indicium est, si in pueritiâ diuturnæ præcesserunt febres, si graciles sint partes pudendæ, quæ alioqui in virginibus crassæ, prominentes, & carnosæ, esse solent, ac procedente tempore universum corpus gracile redditur; insuper quia nil quicquam per uterum excernunt, & tamen imbecilles sunt, languidæ, & à levissimis labori-

bus

10

20

30

bus defatigantur, procedente vero adhuc ulterius morbo, externæ partes crassiores fiunt veluti cachexiâ, & malo habitu affectæ, utero præ constrictione nihil suscipiente. Demum si ex depravatâ contingat figurâ, ex privatione cæterarum causarum deprehenditur, si præsertim, cum fœmina in cæteris sana appareat, & optimi sit habitus, gravissimis tamen accidentibus infestetur, uti ventris tumore, dolore, gravitate: obstructionem vero demonstrant propria obstructorum viscerum signa, quæ reperies c. de suppression: menstruorum, & de febre alba. Si à calidâ intemperie ortum ducat, quod plerumq; fit, curatur quatuor remediorum generibus; Primo victu infrigidante, aut aëre temperato frigidiori, cibo ex pullorum, vituli, aut arietis carne, vel jusculo, in quo cocta fuerint frigida olera, endivia, acetosa, lactuca, spinachia, & similia, conducunt etiam mala granata, aurantia, ptisana, poma assa, pruna cocta. Potus esto hordeatum, aut mediocris cerevisia, somnus moderatus, & moderatum excercitium, nam valida exercitia, & frequentes deambulationes planè nocent, ut etiam animi perturbationes.

Curatio à calidâ intemperie.

Victus frigidus.

Secũdo evacuatione factâ, bis, aut ter in anno per sanguinis missionem ex venis pedis, tùm ut uterus nitatur successione ad id, quod evacuatur, aliquid etiam expellere, tùm ut ventilatis illis partibus sanguis minus exuratur, tum etiam ut menstruum provoces si fœmina sit adhuc juvenis infra 25. annos constituta; nam quòd Mercatus affirmat, menses in his movere tentandum non esse, de senioribus intelligendum est; aut de ijs quibus affectus aliquis in utero existit, ut ulcus aut tumor; quibus si naturam diffuescere ab utero animus sit, ex dextrâ, aut sinistrâ salvatellâ, aut ex utraq;, prout copia exigit, sanguinẽ detrahes; aut si sanguis fœculẽtus appareat, hæmorrhoides provocabis, ineunte vere, aut Autumno; fiet etiam ab utero diversio mollib. frictionibus, partiũ superiorũ ligaturis, & balneis aquæ dulcis, quibus si quid fortè in uterum transcolaverat, placidè per halitũ digeritur, & uteri ardor temperatur; Deinde per dies aliquot exhibitis sirupis, qui vim habeant præparandi, & contemperãdi calidos, & biliosos humores, ut rosaceo, de portulacâ, de cichoreo, de endiviâ, violarũ cum aquis earundem herbarum, sequens medicamentũ cholagogum propinetur. ℞ *rhabarbari optimi* ℈ ij. *infundantur per noctem in* ℥ iiij. *aqua endiviæ, coletur manè, & adde mannæ electæ aut pulpæ cassiæ* ℥ j. *sir. rosati solutivi unciam* j. *misce.*

Sanguinis missio.

Quibus natura ab utero diffuescit.

Frictiones.

Purgatio.

Tertio

Tertio per plures dies utendum ijs, quæ paulatim contemperent humoris, & partis fervorem, ut conservâ rosarum, aut viol. cum aqua endiviæ, aut ptisanâ, ante cibum sumptâ, aut sero caprino matutino tempore addito sacharo, in quo flores viol. & borraginis maduerint, potissimum autem in hunc finem laudatur usus apozematum infrigidantium ut: ℞ *Hordei mundi p. iij radicis borraginis, cichorei, an.* ℥j *foliorum borraginis, cichorei, endiviæ, scolopendriæ, fumariæ acetosæ, an. m.* j, *florum cordialium seminum frigidorum, an. p.* j. *seminis anisi* ℥ j. *prunorum numero xij. passularum* ℥j. *coquantur in s. q. aquæ ad lib. 1.* ß. *colaturæ adde sachari albissimi q. s. fiat apozema clarum aromatizetur* ℥ j. *specierum triasandali*: quod si animus sit, adhuc nonnihil purgare, addatur in ultima decoctione *foliorum senæ, pulpæ tamarindorum an.* ℥ j, *& post coctionem* ℥ *iij syrupi rosati solutivi aut de cichoreo cum rhabarbaro.*

Apozema infrigidans.

Quarto utendum localibus medicamentis, quæ eandem habeant facultatem, veluti inuctione in inferiori parte ventris ex oleo violarum septies loto in aqua rosarum, & addito lacte muliebri, vel cum oleo cucurbitino, aut rosarum, vel cum hoc linimento ℞ *olei amygdalarum dulcium aqua hordei loti, cucurbitini, rosarum an* ℥j. *axungiæ gallinæ, butyri vaccini, lactis caprini an.* ℥ ß. *succi cucurbitæ, endiviæ, aut violarum an* ℥ vj. *cum cera, fiat linimentum, unguentum, aut cerotum* prout magis fœminæ placuerit; quod utilius fuerit si præcedat fomentatio ex aquâ dulci mediocriter calidâ, aut balneum ex decocto lactucæ, violarum, altheæ, fumariæ, malvæ, ex quo etiam evaporationes fiant: additis semper, si velis uteri vias referare, foliis capillorum veneris, mercurialis, arthemisiæ; clysteres etiam nocturni, quos Lusitani vocant (*de meioada*) uterum, & universum corpus mirifice refrigerant; parantur autem sic; ℞ *juris gallinæ alterati cum herbis supradictis* ℥ vj, *olei amygdalarum dulcium, viol. an.* ℥ ij, *sachari* ℥ j, *vitella ovorum numero* ij *misce*, retineat, si potest, per totam noctem, & quando fervor est magnus, gallina aut pullus pro hac decoctione repletur rosarum conservâ.

Localia. 10 20 *Balneum.* *Clyster nocturnus.* 30

Si à siccitate malum proveniat, curabitur cibis, & potibus humectantibus, ac optimi nutrimenti, dicendis infra c. de siccâ uteri intemperie; subinde frequentioribus deambulationibus, quæ tamen lassitudinem non pariant, sed sanguinem ad uterum evocent, item frictio-

Curatio si ex siccitate proveniat.

frictionibus super uteri regionem, ut partes dilatentur, ac menstruus sanguis, & alimentum in uterum prolabatur, ita enim humectior fit, & purgatio interdum sequitur; adhæc balneis ex aquâ dulci, supradictis inunctionibus, aut ex oleo sesamino, ex quibus cum muscilaginibus psilij, seminis cydoniorum, & cera linimentum fiat; confert etiam inunctio ex decocto limaciarum addito oleo viol. & liliorum, aut ex unguento resumptivo; sed & clysteres prosunt ex prædictis oleis, cum jusculo aliquo pingui, aut cum decocto limaciarum, extremitatum hædi, aut vervecis, aut ℞ *decocti althea, malva, viol.* ℥ vj, *butyri recentis* ℥ iij. *misce, fiat clyster*: vacuationes omnino vitentur sicuti in hecticis, ne partes, quæ jam exaruerunt, per venæ sectionem, aut purgationem ulterius exsiccentur.

Vacuationes hecticis, & siccis temp. vitandæ.

Si tandem ex depravatâ uteri configuratione malum sit, medicamenta sunt ferè inutilia; ideoq; in id omnino incumbendum, ut redundans sanguis minuatur, aut aliò transferatur, antequam vitietur, morbum generet, quod consequitur, sanguine ter aut quater singulis annis misso ex brachijs, vel ex pedibus, si sanguinem jam in utero redundare suspicemur: quod si vires fœminæ phlebotomiam non tolerent, tunc victu tenui utendum, & frequentiori exercitio ac frictionibus per universum corpus, præsertim summo mane, sic enim sanguis avertitur ab internis ad extima, & pars eius discutitur: idem præstant balnea modicè calida, & hæc beneficia maritatis sufficient, quæ quia viris utuntur, resolvuntur amplius. At virginibus, & viduis sat non erunt, ideoq; hæmorrhoides provocare, aut fonticulos aperire oportebit, quâ vero ratione aperiantur, scriptum reperies c. de Epilepsia ex utero; hæmorrhoides provocabis uti c. de melancholia. Si vero ex inveteratâ obstructione malum oriatur, curationem ex capite, de suppressione menstruorum mutuabis, eademq; ratione medeberis juvenculis, quibus instantibus, aut incipientibus primitus menstruis ex irâ, timore aut gravi aliquo symptomate suppressa fuerunt. De hoc affectu consulendus Galenus 3. de sympt. caus. 4. Avicenna vigesimâ primâ tertii tract. 4. c. 25. Aëtius lib. 4. 5. 4. c. 51. Gradius c. de retentione mensium.

Ex depravatâ figurâ uteri.

Hæmorrhoides.

Fonticulus.

Curatio si ex inveterata obstructione.

De menstruis per loca non naturalia erumpentibus.

CAP. III.

Differentia. MEnstrualem sanguinem per loca aliena erumpere dupliciter contingit; aut enim natura provida fœminei corporis curam gerens, quando in utero, & eius venis, aliquod novit impedimentum, propter quod sanguis nequit commodè expurgari, aliam quærit regionem, per quam sese possit exonerare, & fœminæ sanitatem incolumem tueri: aut eadem natura loci naturalis oblita, alteri assuescit, vel quasi errabunda modo hunc, modo illum locum quærit, ita quibusdam per os, alijs per nares, per oculos, & cruentas lachrymas, per ubera, per hæmorrhoides, per sedem impetum faciunt; sed &, per digitos, & urinas singulis mensibus sanguis menstruus erumpere visus jam est, interdum etiam rubore facto in altera maxillarum; quarum historias Schenckius refert ex Hipp. Galeno, Areteo, Brassavola, Amato, & alijs, ac nos curavimus illustrem D. Johannam comitissam Villæfrancæ, quæ nisi singulis mensibus sufficientem sanguinis copiam per os rejectaret, in febrem, & gravissima symptomata incidebat: nec mirum, facilis enim est via ex utero ad os per cavam in stelechejam, inde per venas meseraicas in duodenum, ac jejunum intestinum, à quo tandem in pylorum, & ventriculum sanguis ascendit; sed enim per alia loca efflorescere menstrua credibile est, quoniam naturæ potenti nihil est impossibile, quæ, ut Guido scribit, humorem vel per medium os expellere sæpissimè solet. Per quamcunq; partem menstrua erumpant, symptoma est, pertinens ad excretricem vitiatam; ac si in utero impedimentum sit, provenit symptoma hoc, à morbo in via, nam tum facultatem robustam esse constat, imo quia gnara, & valida natura melioris rei gratia tum id molitur, putant aliqui curandam affectionem non esse, si ab hâc causâ proveniat, nam, dicente Galeno, ubi menses defecerunt, non solum per nares vacuatio bona est, sed etiam per sedem, vel quampiam aliam partem: melius enim est menstruum sanguinem quacunque parte foras erumpere, quam morbum intus alere, in cujus rei confirmationem Hippo-

Menstrua per loca diversa. (10)

(20)

Natura morbi.

5. aph. 33. (30)

Hippocratem citat, dicentem, menstruis deficientibus sanguinem è naribus erumpere bonum; nam quod menstruis deficientibus corpora fœminarum morbosa evadant, ut scripsit idem autor lib. *de geniturâ*, nisi aliunde sanguis prorumpat, intelligendum venit, quibus tamen non obstantibus, si affectio non sit inveterata, curandam esse præsertim in juvenculis planè censeo, nè in posterum infœcunda fiat mulier, alioqui nefas, & periculosum esset tentare naturæ consuetudinem jam inveteratam pervertere; curatio vero non admodum diversa erit ab eâ, quam postulat affectio à naturâ
10 turgente, & errabunda proveniens, cui potissimum hoc caput dicatum est.

Causa. Huius affectionis causa sæpissime est vehementissimum aliquod animi pathema, aut mentis conturbatio, præsertim si instantibus vel fluentibus menstruis contingat; fit etiam ex uteri & vasorum ejus obstructionibus, aut vehementissimis partium superiorum doloribus, & gravissimis affectibus; insuper ex earundem partium superiorum imbecillitate, cum uteri & partium inferiorum robore, nam consueverunt debiliores partes semper recipere, quæ à fortioribus transmittuntur, aut recusantur, ut enim recte cecinit Mantua-
20 nus.

Sic flumina rursum
Se exonerant, pelagusq; onerant, hominum quoq; mos est
Quæ nos cunq; premunt alieno imponere tergo.

Causa externa. Provenit etiam malum ab aliquâ causa externâ, ut mentis conturbatione, de quâ suprà, intempestivo frigidæ potu, à quo clausis meatibus cogitur natura petere superiora; insuper ex crurum aut capitis lotione intempestivâ, vel usu aceti instantibus menstruis; illud lotricibus sæpe obvenit; hoc reliquis fœminis haud raró, iis præsertim, quæ obæsitatis pertæsæ, ut gracilescant, quod elegan-
30 tius putant, acetum ingurgitant.

Signa. Cognosces melioris rei gratiâ id fieri, si fœmina sit boni habitus, adsit conferentia, & tolerantia, vacuationeq; absolutâ, si quid mali fœmina fuerat perpessa, libera ab eo evadit, & uterus singulis mensibus quodammodo turbatur, significat enim naturam uterum petere, quem cum sentiat præpeditum, ad consuetum locum greditur. Turgentem vero & oberrantem naturam dignosces ex fidâ

laborantis relatione, quia præcesserunt aliquot ex prædictis symptomatibus, aut causis, aut etiam ex signis obstructionis uteri c. de suppressione menstruorum infra ponendis, quarum curationem audacius quidem aggredieris, tametsi id quidem cum formidine, & ubi gravius periculum impendet, quam ex violentiâ naturæ illatâ, quæ semper opidò commovetur, dum eam ad contrarium institutum compellimus. Si per hæmorrhoides aut urinas natura menstruum purget, etsi conceptui obstet minus, tamen vitiosum censetur, omnium minimè, si per nares.

Curatio.

Sanguinis ad uterum evocatio.

Sanguinis missio.

Curandi scopus duplex, primus sanguinis redundantis evacuatio; alter ejusdem sanguinis ad partes imas evocatio; quod imprimis fit, si partes superiores refrigerentur ac densentur, infimæ calefiant, humectentur, & aperiantur. Uterque tamen scopus rite completur sanguinis missione ex talo factâ, triduo aut biduo antequam sanguis prorumpat, cucurbitulis fœmoribus, suris & coxis adhibitis, interdum siccis, sæpe etiam cum sacrificatione, insuper provocatione hæmorrhoidum, frictionibus, deambulationibus, balneis calidis, naturalibus, aut arte paratis, fomentis, incessionibus ex herbis aperientibus, inunctionibus, pessarijs, clysteriis uterinis, quorum omnium materiam supplebis ex capite de suppressione menstruorum. Duo tamen huic malo peculiaria præsidia sunt; sectio venæ tali pluribus mensibus facta, eo, quo diximus, tempore iterata, & usus balnei imprimis sulphurei, quod fœmina summo manè ingrediatur, & ibi debito tempore commoretur, juxta regulas à nobis tradendas c. de sicca uteri intemperie, ubi de balneis luculentius, Deo annuente, agendum est: Hoc interea animadvertendum, ut balnei aqua uteri, & jecoris regionem duntaxat pertingat, quo etiam tempore fœminæ superiores partes flabellare, & attemperare oportet, ne balneo dilatentur.

Duo sequentia capita aliquantulum longiora esse oportuit quia ad ea ex aliis sæpiusculè recurrendũ est: suppressio enim & fluor menstruorum duo quasi cardines cunctarum muliebrium affectionum existunt.

De

De suppreßione menstruorum.

CAP. IIII.

Menstruorum evacuatio, ſicuti & cæteræ actiones aut ex toto aufertur, aut imminuitur, aut vitiatur, de reliquis paulò infra dicturi ſumus, de ablatâ ſolum hoc capite agendum. Fit igitur menſtruorum ablatio, quando ex toto ſupprimuntur; cum hoc quod fœmina, nec admodum annoſa 10 ſit, nec infra 14. annum conſtituta, aut ex nativâ ſtructurâ inepta, aut gravida, lactans, vel laboribus, & validis exercitijs aſſueta: ſymptoma eſt de genere eorum, quæ retinentur, pertinens ad retentricem validam, vel expultricem diminutam, aut otiantem; ſequitur autem morbum intemperamento, aut obſtructione viarum, quas natura huic uſui deſtinavit; otiatur vero facultas ob defectum materiæ, propter morbum per conſenſum totius aut alicujus membri. *Naturæ morbi.*

Si inverteris, quæ de fluxu menſtruorum inferiùs relaturi ſumus, facile invenies cauſas, ſigna, & curationem ſuppreſſionis eo- 20 rundem. Verum clarioris doctrinæ gratiâ ſciendum, ex cauſis hujus affectus alias internas eſſe, alias externas, ſeu primitivas. Internas Galenus reduxit ad duo genera, alterum ex parte humoris: alterum ex parte vaſorum, quibus nos addimus tertium ex parte facultatis. Porro ex parte humoris menſes ſupprimuntur, quia craſſus, viſcidus, lentus, qualis generatur in ſplenis, jecoris aut meſerei obſtructionibus, aut quia paucus in jecore, & in venis eſt; fit autem paucus ſanguis, vel ob cibi paucitatem, vel ob diverſionem per copioſos ſudores, ſanguinem per nares, vel hæmorrhoides, aut per aliam regionem, aut ſanguificandi jecoris impotentiam: ni- 30 mia etiam copia facit ut ſanguis à naturâ ad expulſionem non reguletur, uti videmus in doliis admodum plenis, præſertim ſi craſſities conjungatur. Vitioſus etiam ſanguis ſuppreſſionem parit, quia, etſi abundet, tamen ſolers natura ſæpè eius nihil ad uterum tranſmittit. Ex parte vaſorum ſeu inſtrumentorum cauſa eſt ſtrictura, & anguſtia vaſorum; anguſta autem redduntur vaſa ſex potiſſimum modis, Primo, ex compreſſione à pinguedinis multitudine in cavi- *Cauſæ.* *5. aph. 28.* *Ex parte humoris.* *Ex parte vaſorum.*

 tate

Sex modi quibus uteri vasa angusta redduntur.

tate venarum, aut in omento, aut etiam ex tumore præter naturam, circa partes vesicæ, aut in utero ipso, ut autor est Hippocrat. 1. *de natura mulierum*. Secundo, ex vasorum obseratione à membranâ, aut carnositate aliquâ ibi natâ. Tertio, ex cicatrice induratâ, aut crustâ derelictâ, ex caustico imprudenter utero applicato. Quarto, ex contorsione, aut depravato situ uteri, & colli ejusdem. Quinto, ex densatione substantiæ ipsius uteri, & angustiâ vasorum, quæ densitas fit à frigiditate contrahente corpus uteri, & vasa in eo contenta, ita ut sanguis non fluat, aut tenuis, & aquosus exeat; ideo dicebat 10 Hippocrates mulieres frigidos, & spissos uteros habentes non concipere. Sexto, ex coalescentiâ, nam post abortum sæpè venæ, quibus colligabantur secundinæ, ita coalescunt, ut postea separari nequeant. Cæterum non solum constrictio, quæ fit in internis uteri venis, verum illa etiam quæ in venis cervicis advenit, suppressionem gignere apta est, utræque enim venæ à frigore densantur, à calore adjunctâ siccitate contrahuntur: ut prudenter Paulus notavit. Ex parte facultatis debilitas quidem virtutis expulsivæ potissimũ sequitur intemperiem frigidam, & siccam, nam frigiditas inspissat, & immobilitatem inducit, ac debilitat calo- 20 rem: siccitas constringit meatum, subindeq; virtus debilitatur; quin etiam excellens caliditas humidum exsiccando facit ad constrictionem meatuũ, nam exhalantibus humoris partibus tenuioribus, residuum crassius redditur, & ad expulsionem ineptum: quæcunque porro expultricem debilitant, eadem retentricem roborant, nec in utero duntaxat frigiditas, & siccitas, aut calor immodicus virtutis debilitatem inducunt, sed in reliquis etiam membris; ita infrigidato, exsiccatoque jecore sanguinis generatio minus bene procedit, subindeque jecoris ipsius expulsiva infringitur, ita nec generat sufficientem sanguinis copiam nec genitam 30 debite ad uterum transmittit.

5. aph. 52.

Lib. 3. c. 58.

Ex parte facultatis.

Externæ causæ.

Causæ externæ seu primitivæ sunt, quæcunque superiores promovere possunt, utpote aër, vel cibus frigidus, & siccus, medicamentum interius assumptum, exteriusvè applicatum circa uterum, quod sæpe imprudenter in uteri fluxionibus accidit; quæcunque præterea impensius calefaciunt, aduruntque humores, &

meatus

meatus constringunt, ut laboriosum exercitium, quâ ratione saltatrices, cantatrices, & viragines menses non habent, paucitas etiam cibi, & ejus medicamentivè qualitas impense calefaciens, dolores, vigiliæ, mœrores, timor, & animi perturbationes, ob quas viduæ sæpe non purgantur, febres insuper ardentes, & hecticæ, & alij morbi acuti, quia & corpus hæc omnia calefaciunt, & cum per ea fœmina non bene nutriatur, deficit materia in generatione sanguinis. Adhæc quæcunque sanguinem crassum viscosumque reddunt, ut nauseativa satietas, usus
10 ciborum viscosorum, & constringentium; fructuum infrigidantium, potus aquæ frigidæ. Quæ etiam nimiam copiam sanguinis generare valent, ut vita sedentaria in muliere, quæ validam habet jecoris sanguificam vim, quæcunque etiam sanguinem fluentem, aut paratum fluere circa venas uteri congelare nata sunt, ut lotio pedum, aut intromissio eorum in aquam frigidam, quod lotricibus non raro accidit, & mulierculis servituti deditis, præsertim si quando instantibus menstruis aquam ingrediuntur. Ex dictis constat, causas hujus mali vel ex utero esse, vel ex toto; ex utero quidem, quia sanguinem non suscipit, aut quia susce-
20 ptum non expellit; ex toto vero, quia ad uterum non pellit, aut penuriâ, aut crassitie, aut aversione ad alias partes.

Signa. Signa morbi in communi hæc sunt; si mulier, quæ neque concepit, neque peperit, lac habet, menses ei defecerunt ex Hippocrat. mensium suppressionem sequuntur omnia fere hysterica symptomata; corporis insuper insolita gravitas, sterilitas, mania, epilepsia, uteri suffocatio, ac ipsius inversio propter redundantem sanguinem, qui replet magis in unâ parte quam in alterâ, horror inæqualis, dolores circa lumbos, collum, syncipuť, & oculorum radices, ac fœmora, sæpe etiam circa uteri regionem; *5. Aph. 39.*
30 pravus color, debilitas concoctionis, cibi fastidium, nausea, ructus, tussis, difficultas respirationis, urinæ suppressæ, nigricantes, tumores in ilibus cum inflammatione, & ardore, tristitia, tumor lienis cum aqua fluctuante, melancholia, dicta hypochondriaca, inflammatio, erysipelas, scirrhus, cancer, sæpe etiam podagra, ac tandem hydrops, febris præsertim alba, quæ virginibus est peculiaris, non tamen assiduè febris hunc affectum comita-

Febris non ſemper concomitatur menſium ſuppreſſionem.

Diſtinguenda ſigna inter menſium ſupp. & uteri geſtationem.

Suppuratorum menſium ſigna.

comitatur, ut Aëtius autumat, nam plures menſium retentione ſine febre laborare experientiâ conſtat; ſolent tamen plerumque hoc, nonnunquam alio, atque alio ex numeratis ſymptomatibus conflictari. Quoniam autem plurima ex his ſignis utero gerentibus ſunt communia, diſtinguere diligenter oportet, nam utero gerenti color hilaris, & vividus ſæpe eſt, animi conditiones non mutantur, & accidentia primis menſibus duntaxat durant, nec menſes ſuppurantur, cuius ſuppurationis ſigna ſunt, dolor in pectine, fortes pulſationes, & contactum non ſuſtinent, *Hippocrates primo de morbis mulierum*. In menſium ſuppreſſione contrà omnia fiunt, 10 nam primis menſibus leviſſima ſunt accidentia, procedente ſuppreſſione affectus fit difficilior; Potiſſimum autem diſtinguuntur à prægnantibus, quia eis, aut os uteri non occluditur, aut cum quâdam duritie occluſio adeſt, atque hæc ſunt ſigna morbi in communi.

Signa cauſarum & humorum.

Pituitoſi humorũ ſigna.

Externas cauſas ex relatu dignoſces, ſigna vero, quibus reliqua ſigna diſtinguuntur, ſic accipe; humorem quidem lentum, craſſum, ac pituitoſum cauſam eſſe, conjicies ex victu præcedenti frigido, & corporis colore albo, vel plumbeo, tactu frigido, molli, ſubtumido, cum venis in partibus inferioribus nigricantibus, & 20 ſomno profundo, pigritia, cibi faſtidio, præterea quia tarde incipit purgatio, & cum multo labore vix quicquam proficit, pulſus rarus, urina multa, ſed tempore purgationis pauca, aut nulla, ac tenuis, abſentia ſitis, & ex utero humiditates quædam prodeunt craſſæ, mucoribus ſimiles, quæ eadem ſigna meatuum obſtructioni ferè communia ſunt, ſæpè enim hæ cauſæ coincidunt, ut & humor craſſus ſit, & ideo obſtructionem pariat: aliæ tamen obſtruentes cauſæ, ut membrana, carnoſa ſubſtantia, converſio uteri, & ejuſdem cicatrix oculari inſpectione, aut obſtetricis relatione deprehenduntur, aut ex defectu cæterarum, quæ tamen nos hîc non ad- 30 modum curamus, quia rarò poſſunt impedire menſium evacuationem, quæ ſi per os uteri non fiat, per venas cervicis procedere poteſt. Verum ſi adhuc frigidior pituitoſiorque ſit humor, frigus ad fundũ uteri ab ipſa fœminâ perſentitur, ſtupor membrorum, tardus menſium albicantium deſcenſus, Veneris inappetentia, delectatio nulla, urina craſſa, pallida, multa, pinguedinis multitudo, color albi-

albidior, venarum major viriditas, ac raritas pulſus, & mollities, quæ etiam in debilitate expultricis, & melancholico redundante humore reperiuntur; niſi fuerit atra bilis, quia tunc Veneris appetentia adeſt, velox ſeminis excretio, uteri labra ſicca, ac ſciſſa, menſium ſeu potius humiditatum fluor, cum morſu, & eroſione; ſed enim ſanguinis multitudinem ſignificat tentio, & dolor cum gravitate totius ventris, ac lumborum, cum dolore capitis, ſplendore juxta oculos, ſanguinis vomitu vel fluxu per nares; demum humoris natura, ſi ſanguis linteo, aut arena excipiatur, 10 dignoſcetur, ut c. de fluxu menſtruorum ſcriptum reperies. Siccitatem, & paucitatem ſanguinis ſignificat extenuatio corporis, venarum inanitio, pulſus durus, & color lividus, vel pallidus, & præceſſerunt ægritudines acutæ, vel ardentes febres, jejunia, vigiliæ, nulla tamen ventris gravitas, nullus dolor, aut tumor.

Melancholici.

Si menſtrua plura fiant, accidunt morbi, ſi non fiant ex utero morbi contingunt 5. aph. 57. menſtruis deficientibus ſanguis ex naribus fluens bonum ejuſdem lib aph. 33. quia etſi retentionem augere videatur, tamen ex accidenti juvat, quatenus & deobſtruit, 20 & à multis morbis alioqui impendentibus liberat: Retentis menſtruis mulieres ſæpe deformantur, & hirſutæ fiunt, & barbam ac virilem habitum contrahunt: retentio menſium, quæ ſequitur ad cicatricem, aut coalitionem venarum, fere curationem non ſuſcipit, ut Gradius refert, ut autem Hipp. lib. 1. de morb. mulierum ſcribit, fœminæ quibus menſes ſuppreſſi ſunt, tertio menſe poſt ſuffocationem incipiunt ſentire horrores, & obdureſcit venter, urina copioſior, vigilia, dentium ſtridor, quinto doloribus gravioribus infeſtantur, ſexto menſe inſanabilis redditur, & anxia fit, & animo linquitur, pituitam vomit, ſitis maxima, partes 30 ventris, & pectinis dolent, febris accenditur, ſupprimitur alvus, & veſica, dolet ſpina dorſi, balbutit, intumeſcunt crura, pedes, & venter, urina rubra, ſanguinea, dolor totius corporis, ac tandem hydrope moriuntur. Hæc Hippocrat. ibi, ubi tamen legitur ſexto menſe inſanabilem reddi affectionem, potius difficilem curatu legerem.

Prognoſtica.

Ad curationem accedentes cavere medici debent, ne menſtrua evocare

Curatio.

Menstrua quibus non debent provocari.

evocare tentent ijs, quibus non debent, aut quibus fieri nequit, ut evocentur, sic neque ijs quæ lactant, aut utero gestant, nec laboriosis, & admodum tenuiter viventibus, aut morbo confectis, nec viraginibus, & ijs, quæ nullum inde sentiunt incommodum, & si diu suppressa habuerint menstrua, nec ijs, quibus malum ex cicatrice originem traxit, quia, uti diximus, curationem non recipit; quo tamen in casu si ijs, quæ mala inde sentiunt, curatio non procedat, medici consilium converti debet ad sanguinem minuendum per alias vias, & per intervalla, sanguinis missione per infernas partes, quia mulieres felicius semper purgantur per eas partes, in quas natura incumbere consuevit, item exercitio, frictionibus, & frequenti purgatione. Verum si humor sit multus, omni arte minuatur, ita si ejus copia uterum distendat, sic, ut comprimi ad expulsionem nequeat, sanguinem copiose ex utroque pede detrahes: si paucus, adjectione curatio perficitur per alimenta, & victus rationem reficientem; corruptio ac vitium contemperetur; si per alteram partem sanguis fluere assuevit, omni studio ad uterum evocetur frictionibus, vinculis, lavacris, balneis, cucurbitulis suris applicitis, & coxis, aut frequenti sanguinis missione ex pede. Si à causis externis supprimantur menses, plerumque earum remotione evocantur, quæ enim calore resolutæ sunt, aut frigore densatæ, contrarijs attemperandæ, specialius tamen, si à frigore uteri os durius sit factum, calorificis utendum, suffitibus, evaporationibus, balneis, & inunctionibus, denique unaquæque uteri intemperatura curanda ut libr. 2. c. proprio *de uteri intemperaturis.* Si auersio fiat propter dolorem, sedandus procul dubio dolor erit, vel si id fieri nequeat, purgare corpus convenit, & menses provocare, ut infrà. Si ex uteri distortione affectio fiat, noscitur, & curatur, ut lib. 2. c. proprio dicendum est; Si ex cicatrice, emollientia usurpanda sunt; Si ex tumore, petenda curatio est ex capite *de uteri inflammatione*; Si ex carne, aut membranâ supercrescente, ex capite *de uteri clausurâ*, posteà menses evocandi; ante affectus curationem nequaquam.

1. 2. 3.

Si ex sanguine pituitoso curatio.

Si ex sanguine pituitoso, viscido, & crasso, facultatem expultricem retundente, & vias obstruente contingat, uti majori ex

ri ex parte fit, ferè communis est curatio, frigido, & crasso sanguini, atque obstructioni, nam etsi sæpe obstructio reperiatur ex alijs causis, nunquam tamen sanguis crassus sine obstructione, Galeno teste, libr. *de venæ sectione*; constabit igitur curatio sex remediorum generibus, primo victu tenui attenuante, & aperiente, ut pane optimè fermentato, & condito cimino, & aniso, carne avicularum montanarum, aut lactantium animalium, pisciculis solidioris carnis ac sale modicè conditis, sorbitionibus ex petroselino, pulegio, satureia, nepita, serpillo, asparago, 10 cum aromate, aromata enim omnia deobstruunt, & menses provocant; sed & allia, ac porri assuetis conveniunt; ex fructibus caricæ, amygdalæ, passulæ, pineæ, dactyli; imprimis vero commendatur jus cicerum rubeorum cum multo croco ac petroselino. Exercitium, & somnus sint moderata; potus esto vinum album, tenue, ætate medium, aut, si febris adsit, aqua cocta, cum cinamomo, corticibus citri, coriandro vel sasafrasia.

Aromata deobstruunt & menses cient.

Secundo ijs, quæ sanguinem minuunt, mobiliorem, ac fluxibiliorem reddunt, & deorsum trahunt, quod perficitur sanguinis detractione, nam hoc remedij genus in omni suppressione mensium à quacunque causa proveniat convenit, etiam in 20 causa frigida, quia sanguine detracto hoc semper consequitur, quod natura, ut vacuum repleat, undique sanguinem movet, ideoque fluxibilior redditur; Cæterum detrahendus est, non quando menses jam fluunt, ut rectè Paulus notavit, idquè duplici de causa; prima, quia, si quo tempore menses erumpunt, sanguis mitteretur, natura aliò distraheretur, ac derivatio fieret. Secunda quia, si fœmina ex sanguinis missione animi deliquium incurrat, evacuatio supprimeretur. Est igitur mittendus in medio mense ex brachio, & iterum biduo triduovè, ante- 30 quam fluant, ex pede, si fœmina plethorica sit; sin minus sat erit biduo ante tempus fluxionis venam pedis tundere, idq; si mulier sit nigra, robusta, & magnas habuerit venas; aut per crurum scarificationes, si fœmina sit candida, & obœsa, quia hæ exiguas habent venas, & facile resolvuntur, ideoq; per sanguinis missionem, aut non evacuantur, aut multorum spirituum fit resolutio, quam causam esse existimo, cur Hispani hoc remedij genere potissimum utantur in

Sanguinis missio.

Scarificationes cur magis quam phlebotomia conveniant pueris, & fœminis tenellis.

 pueris,

pueris, & fœminis debilioribus, & Galenus in peste correptis, in his enim omnibus spirituum resolutionem veremur, quæ per scarificationem non tanta fit, quanta apertâ venâ. E converso verò nigræ fœminæ, sanguinem habent crassum, qui per scarificata loca haud commode evacuatur, ut autor est Galenus. Porro vena ex pede secari debet, non quidem sub talo, ut plerique faciunt chirurgi, ac sæpe frustra, quia sanguis non fluit propter venæ exilitatem, sed circa talum, ea nimirum, quæ pedem perreptat, quia & magna est, & facile tunditur, vitanda tamen sunt loca tendinum, & phlebotomo potius, quo Saxones utuntur, quam lanceolâ utendum in hac sanguinis missione, cujus quantitas habitu fœminæ, viribus, usuquè mensuretur. Modum autem scarificandi crura ab Oribasio traditum, & à Lusitanis potissimum hodiernâ die usitatum nos jam posuimus nostro de peste tractatu. Cæterum minuitur etiam sanguis ac deorsum trahitur, fœmorum interiori parti, ac suris cucurbitulis adhibitis, cum scarificatione, aut sine illa, ligaturis etiam, frictionibus, pedum lotionibus, & fomentationibus ventris inferioris, hanc complebis intentionem.

lib. de sang. miss. c. 11.

Vena qua parte pedis secanda.

10

7. collect. 18. & 19.

Cucurbitæ, & frictiones.

Tertio pituitam apparantibus, & extenuantibus, ac ijs quæ obstructiones tum universi corporis, tum etiam uteri tollere valeant, ut oxymelite simplici, & composito sirupo de duabus radicibus bizantino, de liquiritia capill. veneris, de arthemisia, de hissopo, de absynthio, cum aquis apij, betonicæ, petroselini, cuscutæ, nepitæ, fœniculi, pulegij, hissopi, aut decocto earundem herbarum ut. ℞ *sirupi bizantini, & de hissopo an.* ℥ j. ß *aquæ fœniculi, pulegij an.* ℥ ij. ß, quibus mane & vesperi, potissimum ad ingressum lecti utendum est, idque per dies decem aut quindecim continuatos, antequam menses fluere debeant, ut est sententia Galeni lib. de sang. miss. & in magna quantitate ut ad ℥ viij aut x, quia longa est via à ventriculo ad uterum.

Pituitæ concoctio.

20

Sirupi ad movendos menses in quantitate magna exhibeantur.

30

Quarto evacuantibus, quod imprimis fit iterata venæ sectione bis ex pede, quoniam proxime partem respicit, idque biduo uti diximus, triduovè, antequam fluere incipiant menses, singulis vicibus parum detrahendo, ut à supernis ad inferiora major fiat attractio, in quem etiam usum hirudines sunt utiles suris, & pedibus applicitæ, præsertim quando vena nequit inveniri, neque cucurbi-

Hirudines.

cucurbitulæ commodè applicari. Subinde purgatione utendum, in quâ semper primas habere debet hiera picra quia abstergit, attenuat, & obstructiones tollit, laudant etiam aliqui hermodactylos; concinnetur igitur purgans medicamentum hac ratione: ℞ *specierum hieræ* ℥ ij, *trochischorum de mirrha* ℥ j. ß *diaphænici*, & *pulpæ cassiæ an.* ℥ iij, *cum rhodomelite, aut sirupo capillor. Ven. fiant boli, qui bis aut ter sunt iterandi illis 12. diebus ultimis*; *vel* ℞ *agarici trochiscati, aut turpeti* ℈ iiij. *pulpæ cassiæ* ℥ j, *aut diaphænici*, ℥ ß *cum sacharo, fiant boli*. Verum si magis potione delectatur, hæc paretur: ℞ *agarici* 10 *trochiscati* ℥ j. ß. *dissolvatur in seri caprini aut decoctionis pituitosæ* ℥ iij ß, *cui adde oxmelitis simplicis* ℥ j *hieræ simplicis* ℥ j. ß; Quia tamen quædam sunt fœminæ vino assuetæ, aut quæ difficulter catharticis utuntur, hoc vinum soleo parare, quod mitissimè purgat: ℞ *turpeti electi, rhabarbari, mechoacanæ, agarici optimi an.* ℥ j ß *epithimi, foliorum senæ, scolopendriæ capill. Ven. an. p. 1. seminis anisi, cardamomi, galangæ, carthami, an.* ℥ ß *cinamomi* ℈ ij *terantur crasso modo*, & *cuncta sacculo includantur, qui madeat, in lib.* iij. *vini Rhenani, aut albi tenuioris per xxiiij. horas, posteà in vino dissolve* ℥ ij *mannæ calabrinæ ex quo patiens per horas duas ante prandium capiat* 20 ℥ v, ac si primis diebus minus copiosè purgaverit, sequentibus fiat levis sacculi expressio. Pro ijs vero, quæ pilulis magis capiuntur, formentur ex ℈ iiij *agarici*, & ℥ j. *hieræ cum sirupo de arthemisia*; vel usurpentur pilulæ de hiera cum colochintide, quia mirifice colochintis menses ciet, item alephanginæ, de agarico, fœtidæ, cochiæ, de sagapeno, aggregativæ, de hermodactylis: hæ etiam rotulæ placide purgant, ℞ *Rosarum rub. Zinziberis, cinamomi an.* ℥ ij, *sandalorum alb.* & *rub. an.* ℥ 1. *hermodactylorum* ℥ iij *turpeti* iij ß *diagridij* ℥ 1. *masticis* ℥. ß. *sachari lib. 1. dissolvantur omnia in aquâ arthemisiæ*, & *fiant rotulæ, dosis* ℥ iij *summo mane, aut* 30 ℞ *tabellarum de succo rosarum* ℥ j.

Purgatio.

Vinum purgativum.

Pilulæ.

Rotulæ purgativæ.

Quinto validius menses provocantibus, & ad locum convenientem cientibus, ut usu melicrati confecti ex sabina, diptamo, pulegio, aut hoc alio; ℞ *cinamomi, corticis cassiæ fistulæ, radicis aristolochiæ, calami aromatici, an.* ℥ ß, *radicis capparorum, costi, diptami, tormentillæ, eringij an.* ℥ 1. *foliorum lauri, origani, pulegij, an.*

Validius menses cientia.

Melicratũ menses ciens.

m. 1. *calamintæ, thymi, smirnij an. m.* ß *seminis rutæ, dauci, nasturtij, hissopi, melantij, anisi, baccarum lauri, Zinziberis, an.* ℥ ß *coquantur in s. q. aquæ ad lib.* iiij, *colaturæ adde mellis despumati octavam partem, fiat melicratum, aut cum sirupi bizantini, de quinque radicibus an.* ℥ iiij. *mellis, & sachari, an. q. s. fiat apozema clarum aromatizetur* ʒ 1. *specierum diaireos.* Aut ℞ *Radicis asparagi, brusci, apij, petroselini, an. m.* ß *faseolorum rub. cicerum rub. an. p.* 1. *rubeæ tinctorum* ℥ 1. *macerentur per noctem in s. quantitate aquæ, bulliant manè quousque faseoli sint cocti, & adde mellis, sachari, aut convenientis alicuius sirupi q. s. croci* ℈ ij. de quo accipiat fœmina mane ℥ v. aut vj. quo tempore menstrua expectat, & jejunet, per iij. horas, ac sit in lecto benè cooperta. Mercurialis terit ciceres, quod non probo, quia eorum pars interior est terrestris, & crassarum partium. Summæ esse utilitatis crebra experientia comprobavi hoc medicamentum, *foliorum matricariæ, capil. Ven. nepitæ, pulegij an. m.* 1. *radicis apij, asparagi, fœniculi, an.* ℥ j. *coquantur in s. q. aquæ ad libr. ij. cujus decocti* ℥ *iiij. adde sirupi de arthemisia, capil. Ven. an.* ℥ *1.* ß. calidum bibat fœmina bis in die, mane jejuna, & ad ingressum lecti tùm antequam menses prorumpant, tùm etiam posteaquam fluere cœperint, si lentè procedant; ex ijs quæ facile parantur est *cicerum rubeorum p. iij. radicis petroselini* ℥ *ij. coquantur in s. q. aquæ ad libr. 1.* ß, *colaturæ adde pulveris cinamomi* ℥ *1. croci* ʒ. ß *mellis q. s. misce*, de quo calido bibat fœmina sæpiuscule ℥ vj. Valet etiam sæpius assumere ʒ 1. *trochiscorum, de myrrha in vino aut decocto sabinæ, & pimpinellæ, aut fermenti magnitudine avellanæ cum sacharo, & croci* ℈ 1. *aut dactylos numero* vj. *extractis officulis, & repletis croci fibris, aut* ℥ ß *hieræ s. Galeni ex qua formentur pilulæ* v. quæ sumantur tertio quoque die, cum prædicto decocto; egregiè tamen menses provocant sequentes pilulæ, & ventriculum corroborando purgant, ideoque maxime conveniunt, ubi in ventriculo pituita redundat; quo in casu vomitus etiam utilis existit. ℞ *opopanacis* ʒ *ij. galangæ, myrrhæ, an.* ʒ 1. ß, *specierum hieræ. s.* ʒ *iij. masticis* ʒ *1. cinamomi electi,* ʒ *1.* ß *calami aromatici, rubeæ tinct. seminis citri an.* ʒ 1. *omnia in pulverem redigantur, & cum sirupo de arthemisia fiat massa dosis* ʒ *iij. bis in mense, aut* ℈ *1. alternis diebus.* Hæc etiam confe-

Apozema. *Dactyli.*

confectio valenter menses prolicit. ℞ *diacurcumæ, dialaccæ, an.* ℥ *1. trochiscorum de myrrhâ, de cappar. an.* ℥ *iij, pulveris spicæ, croci, cinamomi an.* ℥ *1.* ß *sirupi de arthemisia q. s. misce, fiat confectio, dosis cochleare, cum* ℥ *iiij. decoct. capil. Ven. nepitæ, arthemisiæ, sabinæ;* est tamen majoris efficaciæ altera, quæ *Recipit trochiscorum de absinthio, de rhabarbaro an.* ℥ *1, antidoti hæmagogi* ℥. *1.* ß *pulveris arthemisiæ, cinamomi an.* ℥ *1. limaturæ ferri præparati* ℥ *1. cum sirupo capil. Ven. fiat confectio, cujus exhibetur* ℥ *1. cum felici success.* cum enim limatura sit crassarum partium, in causa est, ut reliqua medicamenta immorentur, & reddantur anastomotica, quam ob causam prosunt omnia serapia, & confectiones, quæ c. *de febre alba* ex chalybe parata recitabuntur, valet etiam *theriacæ aut mithridatij, aut tripheriæ magnæ* ℥ *1. sæpius sumpta cum vino, aut decocto sæpius repetito, vel etiam tabellæ diaphrasij aut diacalaminthæ sine opio.* Hæc etiam tragæa, quibus magis arridet hæc forma, utilis est, *specierum diamargaritionis* ℥ ß, *trochiscorum de myrrha* ℥ *1. sabinæ* ℈ *ij pulegij, baccarum lauri, cassiæ ligneæ, aristolochiæ rotundæ, & longæ an* ℈ *1. cinnamomi electi* ℥ *ij. sachari pulverizati* ℥ *ij misce, aut cum eodem sacharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant tabellæ vel cum syrupo de arthemisia confectio.*

Confectio.

Altera confectio.

Tragæa.

Sexto localibus, quæ humores attenuare valeant, vias ampliare, & expultricem facultatem excitare, in quem usum ℞ *pulegij calamenti, origani, sabinæ, satureiæ, arthemisiæ an. m. 1. rubeæ tinctorum, radicum apij, petroselini, asparagi, aut fustium eorundem an.* ℥ *1. bulliant omnia in s. q. aquæ ad tertias,* deinde cum spongia, philtro, vel sacculo, præsertim ex lino canabino, in quo pars herbarum includatur, fomententur partes ventris, & circa pubem, & inguina, aut habeat mulier pedes, usque ad genua, in eodem decocto calido; vel etiam sumatur earundem herbarum major quantitas, & fiat balneum in quo sedeat mulier usque ad umbilicum per semihoram, ac interim, dum ibi est, assumat per os aliquod ex supradictis medicamentis; aut etiam fiat evaporatio decoctionis earundem herbarum per infundibulum, nihil tamen præstantius reperies, quam si mulier sedens in balneo ex prædictis herbis parato, bibat decoctum aliquod ex ijs, quæ menses movere diximus, per aliquot dies, postea evaporationem accipiat ex filis cannabinis cum cinere coctis, ut solent mulieres antequam telam confi-

Localia.

Fotus & balneum.

Filamenta canabina.

conficiaut, eademque fila calida, & madida ventris regioni ac pubi applicentur. Possunt etiam in supradicto balneo addi *camemalum, malva, parietaria, mercurialis, præsertim autem fovendus uterus est odoratis, ut majorana, serpillo, calamintha, camomila, thymo, pulegio, radice iridis*, ac similibus, & mox à balneo totus venter ab umbilico usque ad pectinem, & renes inungatur *olio liliorum alb. anethino, rutaceo, de spica, de sabina, quæ olea utiliora fuerint, si in eisdem incoxerint pulegium, menthrastum, sabina, calamintha, juncus odoratus, addita quarta parte vini, & bulliant ad vini consumptionem*, aut hoc applicetur unguentum *olei sesamini, scorpionum, liliorum alb. an.* ℥ j. *axungiæ gallinæ, cuniculi an.* ℥ ij. *pulveris croci, spicæ, sabinæ an.* ℥ j, *ceræ q. s. fiat unguentum, aut emplastrum paretur ex farinæ lupinorum cicerum rub. an lib.* ß. *herbarum absinthij, pulegij, diptami, an. m.* ß *nigellæ, hellebori albi, myrrhæ an.* ℥ j. *herbæ prius coquantur, postea contundantur omnia, & ad ignem fiat emplastrum.* Posteaquam à balneo lecto se fœmina composuerit, & inuncta fuerit, utatur hoc aut simili uterino clystere, *junci odorati diptami, menthrasti, sabinæ, pulegij, singulorum* ℥ v. *fiat decoctio in aqua, ad mediæ partis consumptionem, colaturæ libræ adde olei liliorum, nardini an.* ℥ ß *moschi optimi* ℈ ß *castorei, croci an.* ℈ ij. *misce* ac tepidum per methencritam in uterum conjiciatur, subindeque apponantur pessaria, quæ varie conficiuntur, ut *ex succo mercurialis cum theriaca commixto, ac lana excepto, aut ex radice gentianæ, vel rubeæ tinctorum in eodem succo madida; & felle taurino, ac oleo liliorum*, mitissimum etiam illud est quod paratur sic, *pulveris castorei* ℥ j. ß *muschi. g.* iiij. *olei sambucini, therebintinæ an. q. s. misce, & cum lana, aut gossipio, fiat pessus longus*; aut ℞ *medullæ caricarum* ℥ ß *succi mercurialis* ℥ j *pulveris radicis gentianæ, pulegij an.* ℥ ij, *pulveris nigellæ,* ℥ j. *cum therebentina, & lana fiant pessi duo oblongi, aut sine therebentina gossipio in iisdem intincto fiant nascalia*: Ejusdem fere virtutis est aliud quod *Recipit olei moscelini, liliorum an.* ℥ iij *pulveris gentianæ* ℥ ij *misce* gossipio excipiantur; efficacior tamen est ille pessus, qui conficitur ex æquis portionibus *galbani, ammoniaci, sagapeni, & euphorbij, serico inclusis*; fortissimus, si addas *radicem ciclaminis, allia hortensia cum oleo de spicâ trita* & linteo excepta ad formam pessarij utero indita, ipsum mira voluptate reficiunt, menses valenter movent, & conceptum in longo tempore desperatis mirifice juvant.

Inunctio.

Vnguentum

Emplastrũ.

Vterinus clyster.

Pessaria.

Suffitus

Suffitus aromatum etiam muliebria ducit, quo potissimum utendum in causâ frigidâ, ne ignis, & qualitas acris in calida noceat, fiunt autē ex *baccis lauri, juniperi, cassia lignea, gariophyllis, Xylo aloës, nuce muscata, junco odorato, & ex herbis siccis, ut pulegio, tanaceto, origano, capill. Ven. calamintha, arthemisia, & ex trochiscis de gallia, & alipta moscata*; validior tamen suffitus sic paratur: *pulveris colochintidis* ℨ j, *cinnamomi, assari, costi, calami odorati, an.* ℨ ij, *myrrhae* ℈ iiij, *ex omnibus tritis fiat pulvis pro suffitu*: verùm si ex suffitu, aut ex pessarijs, & aliis medicamentis utero inditis symptomata suboriantur, corrigenda omninò erunt, ut si ardor aut caliditas excitetur, mitigabitur lacte commixto cum albumine ovi, & oleo rosar. & viol. cum aqua rosacea, vel ptisanæ cremore, aut certè si calor non fuerit magnus, vino, in quo bullierint melissa, & pulegium.

Suffitus aromatum.

Symptomat. mitigatio.

Si atra bilis suppressionis menstruorum causa sit, utendum frictionibus, vinculis, & alijs mediis, quæ deorsum trahunt, tundenda vena pedis, præsertim sinistri: hirudines hæmorrhoidibus applicandæ, abundant enim hæ venæ melancholico humore, & promptius per eas ab utero sanguis evacuatur; si tamen à liene retentio originem ducat, & ipse obstructus fuerit, salvatella aperiatur præmissa purgatione, & humore prius parato, *sirupo de pomis, de succo borraginis, de Epithimo, aut de fumaria, cum aquis earundem herbarum, aut cum decocto prunorum, passularum, radicis scorsoneræ, buglossæ, cinamomi, florum violarum, & borraginis, epithymi, & foliorum senæ.* Purgatio concinnabitur ex ℨ x *cassiæ cum* ℨ v *prædicti decocti, aut cum* ℨ iij *pulveris foliorum senæ & saccharo fiant boli, aut ex uncia una diacatholici, vel confectionis hamech sine scammonio, & colochintide in pari quantitate eiusdem decocti, vel seri caprini, quibus addi potest* ℨ j *agarici trochiscati, aut* ℞ *corticum myrobalanorum Indorum* ℨ iij, *luteorum* ℨ ij, *epithymi* ℨ ij ß *infundantur per horas 12. in* ℨ v *seri caprini factâ colaturâ, & expressione adde mannæ electæ* ℨ ij, *mellis rosati* ℨ j *fiat potio.* Utendum etiam apozematibus ex supradictis confectis additis, quæ melancholiam purgant, ut *foliorum adianti, camedrios, lupulorum, melissæ, sing.* m. j, *florum borraginis, buglossæ, viol. stœchados, an.* p. j. *polypodij* ℨ iij, *glycirrizæ, uvarum passarum an.* ℨ ß, *omnia leviter contusa coquantur in s. q. aquæ lento igne, & vase obturato ad* ℔ ii. *in fine adde epithymi* ℨ ß *coletur, & cum sacchari s. q. fiat apozema dosis* ℨ vj. Deinde utendum pulveribus, & electuariis supradictis, adjunctis

Curatio si fiat ab atra bile.

Purgatio.

Apozemata.

Confectiones

junctis quæ contra melancholiam pugnant, præsertim *theriaca, confectione alkermes, conserva scorsoneræ, buglossæ, violar.* quo potissimum in casu locum tenere arbitror id, quod plerique sine discrimine, mirificè prodesse scribunt in omni mensium retentione ℥ j. *conservæ borraginis, in vino albo sæpius sumptæ.* In balneis & incessionibus admisceri debent *folia malvæ, violarum, altheæ, flores borraginis, buglossæ, semen psilij, lini, fœni græci,* ex quibus insuper uterini clysteres concinnentur, *adjunctis muscilaginibus, & succo borraginis.* Pro inunctione utile erit *oleum amygdalarum, & sesaminum.* Suffitus hic raro usurpandi, quia desiccant, at eorum loco evaporationes usui erunt. 10

A flava bile curatio. A flava bile licet rarò suppressio contingat, fieri tamen potest calore incrassante totam massam; cognoscitur ex colore pallido vultus, ac totius corporis, siti, oris amaritudine, pruritu, & inquietudine. Curatur victu, & aëre frigido, & humido, potu largiori, inciditur prius basilica in medio tempore, deinde vena pedis instantibus jam menstruis, tandem si affectio duret, salvatella dextra in medio alterius mensis. *Purgatio.* Purgatio perficitur *uncia una cassiæ cum* ℈ iiij *rhabarbari in unciis 5. decocti florum cord. aut corticum myrobalanorum citrin.* ℥ j ß *mannæ electæ* ℥ j *sirupi ex 9. infus. ros. aut violar.* ℥ j. *in pari quantitate prædicti decocti, aut seri caprini, fiat potio, præmissa semper humoris concoctione, per* 20 *Concoctio.* *sirupos de cichoreo, rosarum, violarum, buglossæ, cum dupla quantitate aquarum hordei, violarum, adianthi, cichorei, scorsoneræ, Eupatorij, aut per sirupum de muscilaginibus, cum aqua stillatitia, malvarum, altheæ, cucurbitæ, lactucæ, papaveris.* Factâ semel aut bis confertâ purgatione *Paulatina purgatio.* Paulatinâ, utilis erit, ex *diluti rhabarbari* ℈ ij, *aut sero lactis cum sacharo, aut devoretur* ℥ ß *rhabarbari, cum uncia conservæ rosarum tertio quoque die.* Utendum etiam frictionibus, vinculis, cucurbitulis, lavacris, ut supra dictum est 6. remediorum genere. Ex conservis verò tragæis, & electuariis, frigidiora usurpanda, aut trochisci confecti ex semi-*Balneum.* nibus frigidis cum sacharo. Pro balneis, & incessionibus frigidiores, 30 humidioresque herbæ, ut folia malvæ, altheæ, violarum, Flores ca-*Pessi.* momilæ, viol. Utile etiam est balneum aquæ dulcis. Pessi, & methencritæ in hâc causâ conficiuntur ex radice malvæ, altheæ, sacharo rubeo, & adipe gallinaceo, aut anserino, serico rubeo involutis, quod inungatur oleo amygdalarum dulci lacte, aut emulsione seminum frigidorum. Uterinus clyster paratur ex cremore eorundem semi-

feminum cum decocto hordei, malvarum, viol. & saccharo. Inunctiones fiunt ex oleo amygdalarum dulc. violarum, sesamino, de cucurbita, cum muscilagine malvarum, & pauco croco; utilissimum tamen est id linimentum, quod habet *olei amygdalarum dulc. amararum, de cucurbita an.* ℥ j, *adipis anseris, butyri recentis an.* ℥ iij, *ceræ alb. & ladani an.* ℥ j. *fiat unguentum*, quibus non proficientibus adhibenda sunt, quæ moderatè menses movere possint. *Inunctiones.*

Ex dictis facilè erit jam colligere, quâ methodo antea dictis medicamentis in sex illis remediorum generibus utendum sit, prius enim à principio mensis, usque ad decimumquartum, decimúmve quintum diem tenui, & inscindente victu insistendum, tunc si plenitudo adsit, vena brachij aperienda, mox serapiis res agenda, ita, ut purgatione fœmina uti possit circa octavum, decimúmve diem, ante assuetum mensium tempus, tandem triduo seu biduo ante idipsum tempus secanda vena pedis, ut sanguis jam attenuatus & paratior redditus deorsum proliciatur, & à loco evacuetur; tunc localia usui erunt, & per os validiora medicamenta, potissimum dum fœmina in balneo est, ita enim in calidum adhuc, & solutum corpus illabens medicina vires suas efficacius exercet; sunt etiam efficacia horâ somni sumpta, à levioribus tamen semper incipiendo, universalia particularibus præmittendo, ne si menstrua validè provocantibus utamur, dùm adhuc venæ sunt obstructæ, secum ductis humoribus obstructiones impensiùs augeantur. Porro ubi causa calida aut melancholica suffitu minus, balneis, & incessionibus magis utendum. Præsertim autem si nimia plenitudo adsit, in medio mense cubiti venam secare poteris, ut revellendo minuatur sanguis, qui obstructionem fovet, ac ne pedis venâ scissâ fluor sequatur major, quam ut sistere possis; instantibus verò jam menstruis in utroque pede vena aperietur: nec desunt qui solent & in medio mensis, & in fine hanc venam aperire, qùod tunc sequi potest, cum plenitudo est exigua aut nulla. Ad hæc medicamenta mensescientia in majori copiâ quam reliquæ potiones exhiberi debent, quia eorum virtus retunditur in longo itinere à ventriculo ad uterum. Suppositoria, & injectiones somni tempore potissimum sunt adhibenda, idq; cum maxima cautione, quia solent uterum inflammare, exulcerare, & ardorem excitare, quam ob causã diu *Adversiones*

in corpore non immorentur præsertim validiora, sed alligatum filum pessariis appendatur, ut extrahi commodè possint, cum volumus, postea uterino clystere locus abluatur, iis præterea, quæ in uterum intromittuntur, quidpiam odoratum admiscere oportet, cujusmodi est gallia, muscus, vel ambra, ut uterus reficiatur. Tandem pessaria, & uterini clysteres nuptis, & corruptis duntaxat conveniunt, nascalia verò, balnea, & incessiones tùm his tùm etiam virginibus.

Tametsi autem, quæ superius dicta sunt, satis esse videantur, uberiorem nihilominus segetem auxiliorum menses ducentium adjungere, erit operæ pretium, quia non solum menses, verum etiam fœtum, molam, secundinasque proliciunt, & uteri suffocationi eorum pleraque utilia sunt, ideoque sæpius lector ad hoc caput ex sequentibus relegandus erit. Igitur simplicia quæ menses movent sunt semina, radices, folia, flores, fructus, succi, ligna, fungi, cortices. In universum autem sunt in triplici differentia debilia, media, valida, omnia quidem calida, at debilia, moderatè sicca, reliqua ordine sicciora. Ac debilia sunt semen rusci, asparagi, pentaphylli, adianthi, cichorei, intybi, & radices earundem herbarum vel graminis, folia eupatorij, brassicæ, malvæ, hyperici, adianthi, pentaphylli, lactucæ agrestis: Ex leguminibus cicer, orobus, lupinus, phaseolus; ex fructibus caricæ, oleæ, nuces juglandes, passulæ, amygdalæ amaræ, inter quæ sunt quædam minimè sicca, quæ tamen non cogunt, sed reserant, aperiunt, emolliunt, & attenuant. Media sunt semen raphani, lolij, melanthij, lauri, juniperi, apij, cerefolij, allij, cepæ, porri, petroselini, anisi, anethi, ameos, carvi, dauci, fœniculi, levistici, seseleos, saxifragiæ, erucæ, nasturtij, & radices, folia, ac flores eorum, ac bunij, quæ napi sylvestris species est, betonicæ, valerianæ; insuper radices pastinacæ, peoniæ, cappar. ireos, rubeæ, aristolochiæ, gentianæ, enulæ, asphodeli, eringij, absinthij, cum foliis earundem, ac abrotani, arthemisiæ, capill. Vener. calaminthæ, matricariæ, pulegij, origani, assari, saturejæ, hyssopi, serpilli, helenij, majoranæ, scordij, marrubii, camedrios, camepithis, mercurialis, rutæ siccæ, inter quas herbas sium etiam adnumeratur, hispanicè (*rabacas*) thymus, smirnium, peucedanum, mellisophillum, hypericon, betonica, flores sampsuci, camemali, stœchadis,

Simplicia menses ducentia.

Debilia.

Media.

croci.

croci. Ad hæc juncus odoratus, calamus odoratus, amomum, cinamomum, cardamomum, caſſia, Xylobalſamum, ſpicanardi, coſtus, cyperus, zinziber, galanga, nux muſcata, piper, cubebæ, moſcus, ambra, caſtoreum, unguis odoratus, æſipus, bitumen, ſal, nitrum, ſulphur, aloes; Ex gummis ſtirax, opoponacum, ammoniacum, ſagapenum, galbanum. Valida ſunt elleborus, hermodactyli, turbith, colochintis, timelæa, ac titimalorum genera omnia, ſcamonium, cantharides, fella animalium, radix ciclaminis, piretrum, ſtaphiſagria, brionia, ſabina, ſiliquaſtrum, cucumis agreſtis. *Valida.*

10 Ex quibus parari poſſunt ſirupi, apozemata, electuaria, tabellæ, trochiſci, pulveres, fomenta, inceſſiones, balnea, injectiones, ſuffitus, peſſaria, linimenta, unguenta, emplaſtra, cataplaſmata. *Compoſitæ menſes moventia*

Itaque conveniunt *ſirupi capill. Ven, de arthemiſia, de duabus, & quinq; radicibus, de calamyntha, de ſtœchade, de hyſſopo. adianto, de eupatorio, de abſynthio, de betonica, cum aquis earundem herbarum, aut graminis, fœniculi, pulegij, matricariæ, raphani, apij, enulæ, valerianæ, marrubij, majoranæ, pentaphilli, aut ſirupi de arthemiſia capill. Ven. an.* ℥ *j. cum* ℥ iij *decoctionis rubeæ, aſſari, pulegii, diptami miſce; pro doſi:* aut ℞ *calaminthæ, arthemiſiæ. pulegii, thymi an. m. j. acori* ℥ j *bulliant in* ℔ vj *aquæ ad medias* *Sirupi.* *Apozemata*

20 *in fine adde croci* ʒ j. *colaturæ admiſce mellis optimi deſpumati* ℥ iiij, *iterum leviter bulliat, deſpumetur, & fiat apozema doſis* ℥ vj. Eſt etiam præſentaneum aliud, quod recipit *radicum fœniculi, acori, an. numero iij, rubeæ tinctorum, ſabinæ an.* ʒ iij *foliorum arthemiſiæ, pulegij, meliſſæ, bugloſſæ, fœniculi, mercurialis an. m.* j *ſquinanthi, cyperi, calami aromatici an.* ʒ ij, *ſeminis aniſi, fœniculi, galangæ, an.* ʒ ij, *medullæ paſſularum* ℥ ß, *fiat decoctio ſecundum artem ad* ℔ ij. ß *colaturæ adde mellis deſpumati, ſachari albiſſimi an.* ℥ iij, *cinamomi electi* ʒ ij. Ejuſdem virtutis eſt hic ſtillatitius liquor; accipe *panem*, qui mediocriter; & ad fermenti ferè naturam aceſcerit, & in furno moderatè coxerit, cui ablato cor- *Liquor ſtillatitius.*

30 tice adde *mellis* ℥ xij, *pulveris ſeminis urticæ, dauci, ameos, aniſi, fœniculi an.* ʒ j ß, *trochiſcorum, galliæ moſcatæ, myrrhæ, rubeæ an.* ʒ ß. *cotulæ fœtidæ* ℈ ij *infundantur in* ℔ iij *vini, aut ſequentis decoctionis, & omnia in balneo Mariæ deſtillentur*: cujus deſtillationis, ſumat fœmina *uncias tres cum* ℥ ij *ſirupi capill. Ven. aut de duabus radicibus ſine aceto, recipit autem decoctio faſeolorum rub. cicerum rub. an. p.* j. *ſeminis juniperi* ℥ j. *radicis rubeæ, ruſci, raphani ſylveſtris, aſparagi, petroſelini an.* ℥ ß, *camedrios*

recentis m j. seminis ameos, anisi, fœniculi an. ℥ ij. *secundum artem fiat decoctio.*

Aqua theriacalis.

Hæc etiam aqua vitæ, seu potius theriacalis, & menses mirificè movet, & ventriculum roborat, *accipe vini hispanici optimi* ℔ *centum seu canadas* XXV. *herbarum melissæ, centaurij, betonicæ, veronicæ, capil. Ven. pulegij, arthemisiæ, nepitæ, an. m.* vj. *destillentur omnia simul secundum artem primâ vice, secundâ vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m.* iij, *& iterum destilla, ut primo, tertiâ vice adde herbarum earundem an. m.* j. ß. *quartâ m.* j. *quintâ m.* ß. *sextâ ac postremâ adde theriacæ Andromachi* ℔ j. *destilletur sine herbis, post ultimam, hoc est, sextam destillationem adde auri laminati folia* XXIV. *servetur diligenter dosis cochleare* j.

Alius liquor

Utilis etiam est liquor destillatus ex *arthemisia, vino, & mulsa simul, aut potus concinnatus ex* ℔ ij *decocti pulegij, & calaminthæ cum* ℥ iij *mellis, vel castorei* ʒ j *trochiscorum de myrrhâ* ʒ ß *croci* ℈ j. *vini albi optimi* ℥ iij. *aut opoponacis, vel sagapeni* ʒ j *cum eodem vino, vel decocto, aut trochiscorum de Gallia* ʒ ß. *cum vino:* sed mirificè attenuat, & obstructiones reserat id, quod habet *decoctionis sabinæ* ℥ iiij *sirupi de quinque radicibus, aut capill. Vener.* ℥ ij, *misce* pro dosi singulo manè, quoad menses procedant; valet etiam sirupus, qui exprimitur *ex conserva florum, vel corticum auranciorum cum pulvere cinamomi, aut corticis cassiæ fistulæ.* Ne tamen uno semper remedii genere defatigentur patientes, quibus magis arriserint conservæ, sic parentur;

Conserva.

foliorum eupatorij, spicæ Romanæ, corticum cassiæ ligneæ, croci, seminis apij, liquiritiæ, squinanti, seminis levistici an. ʒ iiij, *rhapontici* ʒ iij *masticis, sacæ non ablutæ, spodij, rosarum rub. aristolochiæ an.* ʒ j. *cuncta in tenuissimum pulverem redigantur, & cum melle despumato fiat conserva; dosis an.* ʒ ij. *ad* ℥ ß.

Altera conserva.

Ejusdem est efficaciæ altera, quæ habet *spicæ Indicæ, ac Romanæ, corticum cassiæ ligneæ, rubeæ tinct. assari, anisi an.* ʒ j ß *seminis mellionis cucumeris, phaseolorum, apij, rutæ, ciceris nigri, seminis endiviæ, verbenæ, spicæ Romanæ an.* ʒ j, *fiat ex his pulvis, qui oleo amygdalarum aspergatur, postea cum melle despumato fiat conserva dosis ut supra cum unciis septem decocti faseolorum aut cicerum rub.*

Tertia.

Tertia confectio habet *myrrhæ calaminthæ montanæ an.* ʒ iiij, *medullæ passularum* ℥ ij, *rutæ viridis* ʒ ij, *sabinæ* ʒ j. *contundantur, & cum melle fiat confectio dosis an.* ʒ j ß. *ad* ʒ iij *cum aqua pimpinellæ,* est etiam utilissima pastinaca condita cum *melle, zinzibere, cariophillis, pipere, & croco, de quo insuper sirupo accipiat fœmina unc.* iij, *cũ* ʒ j. *cinamomi:* valent præterea omnia electuaria ex chalybe quarum descri-

descriptiones reperies c. de febre alba. sed & in eundem usum conficiuntur pilulæ, quæ recipiunt *musci, myrrhæ an.* ℈ ij. *stœchados, rubeæ tinctorum, pulegij, corticum citri, cassiæ, piperis longi, granorum pæoniæ, calami aromatici an.* ʒ iij. *spicæ nardi* ℈ j. *cum succo vel aqua arthemisiæ fiat massa, ex cujus* ℈ ij *formentur* vij *tertio quoque die assumendæ.* — *Pilulæ.*

De decoctionibus, balneis, fomentis, & incessionibus plus satis superius dictum est; suffitus, si eis utendum sit, conficiuntur, ex ligno aloës, laserpitio, seu bejoino, aristolochia, castoreo, adianto, peucedano, semine apii, fœniculi, rutæ, cipero, junco odorato, calamo aromatico, nigella, sizimbrio, cinamomo, myrrha, styrace, galbano, thure, bdellio, cariophillis, zibeto, mosco, sabina, trochiscis de gallia, de opoponace, de sagapeno, de myrrha, raro tamen suffitus usurpandi, & non nisi in obstructionibus à crassis humoribus, quia exsiccando constringunt. Ex iisdem medicamentis varia parari possunt pessaria ut ℞ *radicis gentianæ, pulegij, an.* ʒ ij, *seminis melantij* ʒ j, *carnis caricarum q. s. terantur terenda, & cum succo mercurialis fiat massa,* quæ cum gossipio aut lana securè applicetur, quia ardorem non inducit, & mirificum est. Simile est id, quod habet *mellis cocti* ʒ j *circum adde hieræ picræ* ʒ ij, *pulveris Euphorbij* g. iij *misce, vel accipe mellis, & ceræ an.* ʒ ß *trochiscorum de myrrha* ʒ j *musci, zibeti, vel ambræ g.* iiij Aliud sic conficitur; *medullæ cervinæ, therebinthinæ an.* ʒ ß, *succi mercurialis* ʒ ß, *aut pulveris ejusdem, agarici an.* ʒ ß. probè commixta linteo mundo involvantur. Parantur etiam pessaria ex pari quantitate styracis, ladani, galbani, bdellii, additis pulveribus radicis ireos, arthemisiæ, absynthii, hyssopi, cyperi, capparorum, aristolochiæ, rubeæ, melantii, anisi, urticæ, ac si fortioribus uti sit animus, additur ℈ j aut g. x. pulpæ colochintidis, scamonij, aut fellis vaccini, seu hircini ʒ j. Alia mediocris efficaciæ sic concinnantur: *accipito assari, cinamomi an.* ʒ j. *succi mercurialis decocti cum melle* ʒ j incorporentur, & linteo excipiantur, aut excipiantur gossipio; vel fiunt ex *herba mercuriali, arthemisia, majorana, cum hiera simplici, theriaca, mithridato, &* g iiij. *mosci, aut ex radice malvæ, altheæ, iridis, apij, fœniculi, illitis oleo liliorum, rutaceo, jasminorum, costino, aut irino cum pulvere hieræ,* consimile paratur ex *resinæ* ʒ ß *mirrhæ* ʒ j. *croci* ℈ ß. *stiracis, & galbani an.* ʒ ij *mellis unciaj,* cum gossipio, vel lana carminata fiant pessaria seu nascalia, quibus addere licet adipem anserinum, & gallinaceum.

Suffitus.

Pessi & nascalia.

Jam

Vterini clysteres. Jam verò uterini clysteres conficiuntur *ex* ℥ iij *decocti radicum, & herbarum supradictarum addita* ℥ j. *pulveris seminis alicujus convenientis, & uncia olei, veluti si sumas quinque rad. aperientium an.* ℥ j, *foliorum matricariæ, nepitæ, pulegij, roris marini, thymi, valerianæ, anethi, an. m.* ß. *sabinæ parum coquantur in debita quantitate aquæ ad medias, decocti* ℥ iij *adde olei liliacei, camomillni vel laurini* ℥ j, *pulveris melantii, trochiscorum de myrrhâ, croci an.* ℈ j, *fortior hic erit roris marini, sampsuci, smirnii, fœniculi an. m. j. radicis eringij,* ℥ j. *fiat decoctum cujus sume* ℥ iiij *catholici* ℥ ß. *stiracis* ℥ j. *dissolve, & tempore somni infundito.* Adhuc tamen majoris erit efficaciæ hæc alia *injectio radicum apperitivarum rubeæ an.* ℥ j, *radicis eringij, ciclaminis an.* ℥ ß *mercurialis m.* j. *sabinæ parum, spicæ, assari, an.* ℥ ij ß *fiat decoctio, cujus colaturæ* ℥ iiij *cum uncia vini in uterum infundantur; si vis abstergere in decoctione, addito lupinorum, vel fabarum an.* ℥ ij.

Inunctiones. Inunctiones fiunt ex oleo liliorum, rutaceo, anethino, de baccis lauri, de croco, de napha, de vitellis ovorum, de capparibus, de succo angelicæ; ex quibus etiam cum cera, & croco ac aliquo ex prædictis pulveribus, & si opus sit muscilaginibus unguenta parantur; ut *olei liliorum, irini an.* ℥ j, *olei amygdalarum amararum, cappar. an.* ℥ ß *succi rutæ, aut artemisiæ, vel sabinæ* ℥ iiij, *coquantur ad consumptionem succorum, & adde ladani, & ceræ q. s. fiat unguentum.* Aut accipe *succi mercurialis, vini optimi an.* ℥ j. *olei anethini, de baccis lauri an.* ℥ ij, *ceræ q. s. croci parum, fiat unguentum.* Inungitur etiam imus venter, & inguina unguento, deopilativo succorum aut oleorum, cujus descriptiones suo loco recensebimus; aut etiam oleo de stirace, de bezoino, laurino, anethino, addita myrrha, & galbano, quibus lumbi etiam perfunduntur.

SCHOLIUM.

Nimia etiam copia] *autumat Mercurialis multum sanguinem retentionem non efficere, cum potius multitudine ipsa vasa sponte hiare soleant, ideoque non supprimi, nisi quando ex accidenti crassities multitudini jungitur. Speciosa duntaxat ejus ratio est, non tamen cogit, nam ob nimiam plenitudinem vasa ita distenduntur, ut comprimi ad humoris expulsionem non possint, viis præsertim obcæcatis, & naturâ gravatâ à multitudine, neq; potente regulare humores ad expulsionem à Venis communibus ad Venas uteri, nec vacuâ ullâ existente parte, per quam fluat: ita videmus vinum quan-* tumcunq;

tumcunque tenue, aut alium liquorem ex dolio admodum pleno unico tantum foramine non fluere, merito igitur à Gradio, ac reliquis scriptoribus multitudo inter causas connumeratur.

Excellens caliditas] *Quî fieri potest ut caliditas menses supprimat, cum caloris sit aperire, & rarefacere, quæ ad expulsionem conducunt? Respondeo, robur quidem expultricis in calido, & humido consistit, caliditas enim affectivè juvat ad expulsionem; humiditas fundendo ac liquefaciendo humorem. Cæterum caliditas impedire potest per accidens expulsionem, primo, quia quælibet exuperans qualitas sive intemperies virtutem debilitat; Secundo, quia dissipat, & exsiccat tenuem, & acrem substantiam, quæ facit ad penetrationem. Tertio, quia immoderatus calor plus assumit, quam attrahit. Ut autem hoc obiter advertas calor alterando, & concoquendo ad nixum facit, & retentionem, humiditas verò ad expulsionem, & nutritionem, quod si calor siccitati conjungitur attractionem juvat, nam frigus nulli functioni est usui, ut Galenus autor est, quod si frigus ad retentionem facit, per accidens id est, dum incrassat, & gelat, calor vero expulsioni potissimum conducit cum humiditati conjungitur, vide cap. de uteri debilitate, & Avicennam prima primi d. 6. c. 3.*

Naturales facultates quibus primis qualitatibus inventur singulæ.

3. de Symp. caus. c. 3.

Insanabilis redditur] *Quod Hippocrates scribit primo de morb. mulierum, suppressionem ultra sex menses persistentem esse incurabilem, non, sicut jacet, accipiendum videtur, nam & nos multas vidimus restitutas, quibus diutius menses fuerant suppressi, & ipse Hippoc. 4. pop. & 5. ejusdem tit. ancillæ mentionem facit, & Gorgiæ uxoris, quarum altera per quadriennium, altera per septennium menses suppressos habuêre, ac tandem curatæ sunt; dicendum ergo curationem quidem post sex menses esse difficiliorem, aut ibi loquutum fuisse de suppressione ex inversione colli uteri, ut ex serie colligi potest, quæ certè post sex menses incurabilis redditur, quia non facilè reducitur uterus.*

Cæterum detrahendus est sanguis] *Pauca quædam de sanguinis detractione hîc discutienda sunt. Primo Galenus lib. de sanguinis missione venam secat triduo, quatriduovè, ante consuetum tempus muliebris circuitus. Paulus vero non nisi decem diebus postea quam constitutum tempus præterierit: conciliantur hæc loca facilè, si Galenum intelligas de sectione venæ pedis, ut legenti patet, Paulum de sectione venæ cubiti, aut si Paulum interpreteris de venæ sectione, quæ plenitudinem deponit, Galenum de ea quæ ad locum conferens trahit: Demum si Paulum de revulsivâ, Galenum de evacuativâ. Sed contra est quod Galeno authore 4. de valetudine tuend. c. 4. crurum scarificatio solvit etiam plenitudinem; & eodem teste 2. ad Glauc. 2. Sectio venæ pedis ab ûtero derivat, idem sentit 13. meth. ubi in uteri inflammatione hanc venam ad derivandum secat, quod etiam experientia confirmare videtur,*

Quæst. celebris de sanguinis missione in menstr. suppress. Gal. c. 18. P. lib. 3. c. 60.

tur,

tur, vidimus enim sæpe menses fluentes vulneratâ hâc venâ cohiberi & ischiadem ex sanguinis abundantia factâ ex crure evacuatione Galenus curavit allegato. Non igitur ad revellendum, aut plenitudinem deponendam brachij venam tundere oportet, cum id ex pede fieri possit, nec rursus sectâ venâ pedis menses moventur, quia derivare est ab utero evocare, menses autem movere, est ad illum sanguinem trahere, ac ejus venas replere. Dicendum ad primum crurum scarificationem solvere quidem plenitudinem non tamen magnam, qualis in hypothesi erat, hæc enim promptius, commodiusque per venam amplam basilicam dictam deponitur. Ad secundum dicimus venâ in pede sectâ à supernis ad inferna sanguinem evocari; si igitur in utero sanguis redundet, ab ipso derivatur ad pedes, sin minus à superioribus locis ad ipsum transit, aut certè ad venas sedis, prout huic aut illi parti natura pronior est, sic Galenus cap. 19. sequenti hæmorrhoidas provocat sectis venis, quæ in cruribus sunt; in fœminis verò potissimùm ad uterum trahit, quia ex ipsâ naturâ per eum locum expurgantur; & hoc semper consequimur, ut hæc sanguinis missio obstructione liberet; subindeq; ad expulsionem juvet. Ex dictis patet, aliud esse ex utero, aliud per uterum evacuare, per uterum sectâ inferius venâ commodè evacuamus, ex utero factâ prius revulsione ex brachio. Verum neque hæc omnia difficultatem penitus exhauriunt, nam illud solum concludunt, quod diximus, initio curationis venam cubiti, postmodum venam poplitis tundendam esse. At Galenus cit. quem sequitur Fuchsius, Mercurialis, & alij viri in arte præstantes, nunquam licere venam cubiti secare in mensium suppressione asseverantissimè confirmat, licet plenitudo adsit, eò quòd & purgationem menstruam comprimat, & sanguinem ad superiores corporis partes retrahat; Et libr. de sanguin. mission. adversus Erasistratum, Hippocratem vehementer laudat, qui 2. Epid. 4. in fine, Sthimargai famulæ suppressis mensibus cum plenitudine occupante universum corpus, ut lib. de tremore c. 8. ipse declarat, venam talo proximam secuit. In contrarium est Aetius lib. 4. s. 4. cap. 57. ubi cubiti, ac tali venas secare jubet, quem sequitur Gradius cap. proprio. Avicenna, & acerrimi judicij vir, ac de medica materia benè & præclarè meritus Mercatus. Eorum ratio est, quia ubi plenitudo superiora obsidet, sanguinis minuta detractio ex brachio non tam supprimit, quam juvat ad earum evacuationum provocationem impediendo, ne superiorum plenitudo deorsum irrepat, si tali venas protinus incidas, & aut obturet vasaq; obstruat uteri, aut sanguine copiosius ad uterum evocato immodicum sequatur mensium profluvium, quod cohibere nequeas. Pro qua sententiâ est etiam Paulus l. 3. c. de uteri inflammatione, & Galenus lib. 11. meth. c. 13. ac communis practicantium usus, qui in inflammatione partium inferiorum, & pudendarum prius venam cubiti tundunt, deinde venam pedis, nam cum prædicta partes propendeant, & pondere gravent, si ini-

Marginalia: *Fuchsius 5. aph. 32.* / *Mer. c. prop.* / *Avic. 21. 3. tract. 2. c. 12.* / *Prima ratio* / *Secunda.*

Line numbers: 10, 20, 30, 40

initio vena poplitis scarificetur, periculum est, ne accurrente humore in desperatam incurrant inflammationem. Est & tertia ratio, quia omnium medicorum consensu semper initio morbi revellendum est, quod ad distantissima loca fieri debet. Verum ut ab eo, quod ultimum est, incipiamus, distantiam ab utero ad pedem sufficientem ad revulsionem esse dicimus; sanguinis præterea missionem ex pede plenitudinem etiam deponere ex Galeno superius allegato, quod si magna sit plenitudo, copiosa etiam evacuatio medebitur. At si confertam vacuationem mulier ferre nequeat, non erit abs re, Basilicam prius tundere, quod propterea plerumque fit, ac fieri debet, quia copiosissimæ illæ evacuationes, quibus Hippocrates & Galenus utebantur, in usu jam non sunt. Præsertim autem vena Gyberi tundenda infestante cum suppressione febre, & longissimè ab eo tempore, quo purgationem mulier expectat: fatemur tamen Hippocratis & Galeni sententiam securiorem esse, alteram non nisi ab exercitatissimo peritissimoque medico cum magnâ præmeditatione usurpandam.

Tertia. *Deciditur controversia.* *Autoris sententia.*

Quinto. Validius menses provocantibus] *Galenus sæpius allegato postponit venæ sectionem iis medicamentis, quæ menses proliciunt: Mercurialis anteponit, & vult sanguinis missionem, aut purgatiunculam præmitti; Galeni sententia hâc nititur ratione, quia sanguis obstruens ab exiguis uteri venis evacuari nequit, nisi attenuatus ac incisus, ablatâque obstructione. Mercurialis ratio est, quia si, quæ impensè menses movent, ante venæ sectionem adhibeantur, cùm venæ adhuc sint obstructæ, & sanguis impactus, calida medicamenta universi corporis humores secum ducent, & obstructiones magis augebunt. Conciliatio tamen ex methodo nobis propositâ patet, quippe ante evacuationes non nisi mitioribus utendum, post evacuationes validioribus, aut distinguendum de sanguinis missione ex brachio aut crure deponente plenitudinem; & de provocativa menstruorum ex pede.*

Quæstio, An vena sectio debeat præcedere medicamenta menses cientia?

Simplicia quæ menses ducunt] *Galenus 5. simpl. 22. menses cientia in hoc à diureticis distare scribit, quod quæ urinas movent, impensiùs exsiccant, subindeq; tametsi tenue serosum segregant, reliquum nihilominus sanguinem cogunt, crassioremque reddunt, qua ratione mensium purgationes impediunt; qui igitur fit, ut pleraque hic in eodem gradu cum diureticis sicca ad mensium provocationem annumerentur? Et Galenus cit. quamquam diuretica talia nonnulla dici fatetur, non quia sola moveant urinas, sed quia solas, & non menses: tamen c. 13. præcedenti multa posuit, quæ propriè urinas ducere affirmat, ea tamen postea menses movere dixit, veluti asarum, & meum. Respondetur, menses moventia in duplici esse differentia, quædam enim sanguinem fundunt, & liquant, tenuioremq; reddunt, & hæc propriè talia*

Menses moventia in duplici sunt differentia.

talia calida sunt, & moderatè sicca conveniuntq; imprimis menstruis imminutis: alia præter hæc obstructiones insuper aperiunt, quæ tenuium sunt partium, ac propriè attenuantia, & cum diureticis ferè coincidunt, & ex accidenti menses movent, quatenus vias liberant ab infarctu. At contrà est, quòd sanguinem cogunt, immobilioremq; reddunt. Respondet Jachinus, id efficere si quis multis utatur, potius tamen puto, quando his menses proliciendi sunt, ea semper admiscenda, quæ una colliquant, & attenuant, & quæ uterum respiciunt, & ad ejus vias humores deducunt. Non est autem dubium pleraque esse, quæ particularibus membris tertiâ quâdam facultate conveniunt, nam & Galenus 5. simpl. 13. eadem planè concedit contra Thessalum, & medicamentum dari, quod propriè epaticum, nephriticum aut pleuriticum sit; hinc fit, ut idem medicamentum, pro diversitate eorum, cum quibus commiscetur, modò menses moveat, modo urinas, aut etiam sudorem, lac, vel semen. Is enim est (ut hoc obiter intelligas) horum medicamentorum ordo, ut omnia calida cum sint; quæ lac, & semen augent, humida esse debeant, idq; vel in tenui, vel in crassâ materiâ; quæ urinas movent, sudoresq; proliciunt, sicca sint, & tenuis materiæ, talia enim humores dissolvunt, atque halitu digerunt, cutem rarefaciunt, & poros ejus, aut imi corporis, prout in hanc aut illam partem natura inclinat: At quæ propriè menses evocant, in medio horum consistunt sicca quidem, sed moderatè.

Tertias facultas in medicamentis, quæ partem hanc aut illam respiciunt.

Differentia inter medicamẽta lac, semen, urinam, sudorem, & mẽses cientia.

De immodico menstruorum fluxu.

CAPUT V.

Descriptio.

IMmodicus menstruorum fluor tunc fit, quando menses plures, copiosioresve fuerint, quam solebant autore Galeno 6. popul. primo com. 7. aut quando ultra consuetum purgationis tempus fluxerint præter modum, aut naturæ ætatis, vivendiq; institutum: aut tandem, quando statas periodos non servaverit, ut si bis in mense repetat. In cunctis tamen respectu ad consuetudinem mulieris habito, quod potius metiendum erit ex natura, & viribus cujusque, quam ex termino dierum, & quantitate humoris, quam prisci in biduo, aut triduóve constituerunt heminas duas atticas, cum nostris temporibus magna sit diversitas, aliæ enim longiori tempore, & in majori quantitate; aliæ breviori, & minori, salubriter expurgantur. Symptoma est de genere immodicè excretorum, quanquam enim ex sanguino-

Natura.

guinolentis evacuationibus sola menstrua mulierum præter naturam non fit, ut scribit Galenus, id quidem intelligendum, dummodo non excedat, quamvis si excedat, nec adhuc certe toto genere præter naturam est, sed multitudine & qualitate. Sequitur hoc Symptoma ad morbum in depravatâ figurâ, meatuum scilicet dilatationem, quæ tripliciter contingit, aut enim vasa rumpuntur, dilacerantúrve contusione, seu ruptione, & tunc dicitur diæresis, quo casu confertim sanguis fluit; aut aperiuntur propria foramina, & extremitates venarum, & dicitur anastomosis; aut exeduntur tunicæ, quod diapedesis nuncupatur. Porro vasa hæc aut sunt interna uteri, & tunc propriè fluxus menstruus nuncupatur, aut sunt externa illa, quæ terminantur in uteri cervice, & tunc fluxus fit quasi hæmorrhoidalis: rursus aut sanguis, qui fluit simplex, & impermixtus est, & tunc uteri fit profluvium menstruum exquisitum; aut alteri materiæ permiscetur, & tunc vel menstruus sanguis prædictum humorem superat, & fit profluvium mensium notum, seu menses decolores, aut ab illo superatur, & fit profluvium muliebre notum, de quo infra.

3. de Sympt. caus. c. 2.

Tripliciter vasa aperiuntur.

Provenit hæc affectio interdum à causis externis, utpote ictu, casu, cursu, saltu, aut choreis, immodico exercitio, nimio calore, balneorum usu, maximè crurum frequenti ligaturâ, frictionibus, aut vehementi animi commotione, hæc enim omnia aut solent sanguinem concitare, fluxibilioremque reddere, & ad uteri partes deferre; aut certè vasa rumpere, aperire, dilatare. Accidit præterea ex uteri rhagadijs, ulcere, virilis membri excedente magnitudine, laborioso partu, vel abortu, insuper ex aromatum, aut vini albi fortioris usu, aut suppressis ani hæmorrhoidibus.

Causæ externæ.

Internæ causæ triplices numerantur; aut enim sunt ex parte virtutis, aut ex parte humoris, aut ex parte uteri, & vasorum ejus; & quidem ex parte virtutis sanguis fluit quadrupliciter, vel expultricis robore & efficaciâ, qua ratione à nocuis humoribus expurgetur. 6. *de locis*: aut virtutis retentricis impotentiâ, quæ humorem sibi commissum retinere non potest 2. *de morbis mulierum*: aut robore alteratricis jecoris, quia plurimum sanguinem conficit, cujus pars per uteri venas expurgatur *primo de morbis mulierum*, aut debilitate ejusdem alteratricis membrorum, quando ipsæ partes in se convertere nequeunt debitam sibi commissam humoris copiam, licet plus

Internæ.

Ex parte virtutis.

 ab

ab epate genitum non fuerit, quam conveniebat, quia tunc residuum suo pondere deorsum fertur, aut à naturâ pellitur, quod tametsi ad omnem sequatur intemperiem, præsertim tamen ab humida fit: Demum ob fortitudinem attractivæ uteri, quæ ut plurimum à causis externis concitatur, vel quia uterus concalefit, vel quia vasa aperiuntur. Ex parte humoris causa etiam multiplex, aut n. humor quantitate peccat, & tanquam onus à naturâ deponitur *1. de morbis mul. cit.* aut qualitate alienus ab eâdem naturâ rejicitur, utpote serosa aut biliosa 6. popul: aut nec qualitate quidem alienus est, & debitâ quantitate à jecore generatur, sed à debili mebrorum alteratrice virtute non conficitur, quæ causa superius comprehensa fuit. Cæterum humoris substantia ut plurimum liquida, ac subtilis est, utpote serosa, aut biliosa; qualitas calida, acris & mordax, à quâ orificia venarum dilatantur, ideoq; nihil mirum, si initiò sanguis fluat floridus, ac subtilis, posteà etiam crassus ac fœculentus, dilatatis jam poris, & meatibus, ut Avicenna & Gradius propriis capitib. annotârunt, plures etiam menses vidimus crassos, ac nigros, ob lienis obstructiones, ejus potissimum vasis, quod jecur à melancholiâ repurgat; quinetiã pituitosi menses superfluè fluunt, si corpus, & caput pituitâ repleantur, quæ nec per nares, sedem aut urinas excernatur, sed ad uterum cum menstrua purgatione deturbetur, ut placuit Hippocrati *1. de morb. mul. 22.* Non igitur audiendus Paræda, qui hosce humores mẽsium potius suppressionem semper efficere credit, quia sanguinem crassum reddunt; nam etsi initiò obstruunt, postmodum gravatâ naturâ majori impetu prorumpunt quanquam hoc forte concedendũ, hos humores non tam superfluum fluxum menstruum, quam nothum profluvium muliebre concitare ut colligitur ex Paulo, & Gradio. Tertia causa ex parte uteri est, quia rarus, laxus, mollis, patentior, hians, aut levigatus, aut quia asperitatem continet, qua nequit claudi, aut quia ejus vasa rupta sunt dilaceratáve, ut dictũ est, quod etiã ex causis primitivis superius annotatis potuit cõtingere, presertim ex laborioso partu, & imperitiâ obstetricis, secũdinas à cotylidonib. dilacerãtis.

Cognoscitur immodicus menstruorum fluxus ex patientis aut adstantium relatione, quemadmodum etiam causæ externæ. At si dilatatione tunicæ vasorum sanguis profluat, paulatim instillat, & tenuior est; uberior, & cum sensu quodam doloris, si ora venarum sint aperta; sin

Ex parte humoris. — *P. 5. text. 6.* — *Paræda lapsus.* — *P. lib. 3. c. 63 G. c. proprio.* — *Ex parte uteri.* — *Signa.*

10 20 30

ta; ſin autem per apertionem vaſis rupti dilacerativè contingat, repentino quodam impetu proſilit: Si ex humoris acrimonia, & mordacitate, comperies id ex dolore, levi illo quidem, ſed moleſto, circa lumbos, uterum, ac pudenda; ex ſanguine, & virulentiâ ſanguini cōmixta, & graviter olente, & quia lentus eſt fluxus initio, major in proceſſu, qui ob concretum ſanguinem interdum cum dolore ſupprimitur, ac denuò copioſius prorumpit, deniq; ex labiorum & gingivarū ſciſſuris, quæ à vaporibus inde aſcendentibus fiunt. Sanguinis copia dignoſcitur ex conferentiâ, ac tolerantiâ, corporis conſiſtentia, & habitudine bona, & quia vividior, coloratiorq; redditur fœmina, & ab aliis affectionibus liberatur, ac fluens ſanguis ruber omnino eſt, ab adſtringentibus læditur patiens, & ſi fluxio ſupprimatur, intumeſcit venter, quaſi mulier prægnans ſit, membra laxa fiunt, & fœmina valetudinaria evadit, quæ eadem ſigna jecoris robur, & ſanguificandi efficaciam demonſtrant, quo in caſu diſſenteria epatica ſæpe toto juventutis tempore citra nocumentum contingit. Jam verò peccans humor dignoſcitur, quia in corpore effloreſcit color eidem ſimilis, ex calore præterea aut frigiditate, colore, conſiſtentiâ, ſubſtantiâ, & odore, & quia ſanguine linteo excepto, exſiccatoq; in medio rubra eſt macula, in circuitu vero humoris redundantis notæ apparent; ſubinde ſi fluens ſanguis colligatur ſuper arenam ſiccam ac minutam, & in ferventiſſimo ſole exſiccari ſinatur, ſi bilioſus fuerit, pallidus, aut viridis arenæ color evadet; ſi pituitoſus, albus, & veluti muceus erit; ſi melancholicus nigreſcit, quas notas poſuit Hippocrates. Uteri vitia ex fœminæ habitudine dignoſcuntur, nam decolor, marcida, vieta, faſtidiens, confracta, & imbecilla redditur, aliaq; poſtea pejora ſequuntur ſymptomata. Facultatis vitium ex defectu reliquarum cauſarum deprehenditur, ulcus ex ſanie cum fœtore, dolore, & aliis, quæ ulcera concomitantur. Demum ſi ex utero ipſo prodeat ſanguis niger, graveolentior & grumoſior eſt; ſi ex venis cervicis, rubicundior, fluidior, nec adeò malè olens. Conſideranda igitur ſanguinis quantitas, qualitas, fluxionis duratio, ac delationis modus, amplioribus namq; vaſis ruptis magna ſanguinis copia confertim profluit: eroſis vero & apertis parva, ſed ab eroſione cum dolore, ab apertione citra illum.

Sanguinis indicia.

1. de morbis mul. 37. & 119.

Sequuntur hanc affectionem ſæpe graviſſima mala, fœdus nimirum color, pedes molli tumore attolluntur, virium debilitas, vitiatur ciborum tum concoctio, tum cupiditas, tabes, ſyncope, hydrops, ac

Prognoſtica.

reliqua omnia quæ quamlibet immoderatam sanguinis evacuationem sequi consueverunt symptomata, teste Galeno, fœminas hasce infestant, nam &, Hippocrate dicente, si menstrua plura fiunt, accidunt morbi, totius corporis præsertim, suppressis autem menstruis ex utero morbi contingunt, nimius verò fluxus, ut declarat Gordonius, ducit ad ægritudines vel consumptivas, vel cacheticas, aut ad passiones ventriculi; si ad immodicam evacuationem animi defectus sequatur, malum ait Hippocrates. Porro immoderata sanguinis fluxio in senescente muliere lethalis ut plurimum: in juvenculâ admodum periculosa, si perseverat, quia ad hydropem terminatur. At si per solis, aut Lunæ Eclipsin menses profluant, rarò, inquit Apulejus, curantur, quia ora vasorum occalluerunt, quod ego potius de consueto, & antiquo fluxu dicendum puto, quia in eo venarum uteri ora diu aperta occalluerunt, & si supprimatur antiquus fluxus, periculosum ducit Galenus sæpius. Omnium difficilimè curatur fluor, qui provenit ex malâ uteri dispositione, quia pars hæc facilè excrementa suscipit, tum ratione situs, tum etiam ratione multarum venarum, quæ eò confluunt, tum denique ratione assuetudinis naturæ, quæ singulis mensibus per eam partem sese exonerare solet; Præterea à profluvio sanguinis desipientia, ac convulsio malum. Si menses decolores fuerint nec per idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam.

6. de locis 5.
5. aph. 57.
5. aph. 56.
Apulei sententia.
7. aph. 9.
5. aph. 36.

Fluxus menstruus per viam crisis in corpore pleno aut vitiosis humoribus redundante, ac cum patientis tolerantia cohiberi non debet; quod si ex partu, aut abortu proveniat, curatio petenda ex capitibus de partu, & abortu laboriosis; si ex ictu, casu, medicamento exedenti, calore vel frigore, aliáve causa dilacerante, curatur victu parco, quiete, sanguinis missione ex brachio, frictionibus, ac ligaturis partium superiorum, & iis, quæ adstringunt, atque conglutinant infra dicendis. Si à sanguinis ubertate, victus sit frigidus, & parcus, fiat sanguinis missio conveniens, vitentur balnea, reliquum opus naturæ committendum, nec ejus motus aliter præpediatur, nisi magna impendeat spiritus resolutio. Verùm si ex suppressâ aliqua evacuatione suboriatur, veluti fluxu sanguinis per nares, aut hæmorrhoidas, aut per meatum urinarium, aut per manuum, & pedum fissuras, aut ex abscisione sudoris, tota curandi ratio post sanguinis

guinis missionem, & purgationem in provocatione ejus evacuationis consistit. At si (quod plerumque fit) ex humoris alienâ qualitate accidat, si quidem à bilioso, & calido sanguine fiat, quinque remediorum generibus utendum erit. Primo victu refrigerante ex extremitatibus animalium, vituli præsertim, vel arietis, aut ex pullorum carne assâ, vel coctâ cum lactucâ, scariolâ, cucurbitâ, acetosâ, portulacâ, quibus sine carne in cibo vescendum erit, aut pulticulâ, ex duabus partibus cremoris hordei paratâ, & unâ lactis amygdalini cum sacharo, & aqua rosacea, vel ex amylo, aut etiam panatella ex panis medulla abrasa, cum butyro, sacharo & aqua rosacea, Lusitani vocant *caldo demiolo depam*; ex fructibus conveniunt pyra, cotonea, mala granata, mespila, fructus berberis conditi, aut ribes. Potus esto aqua chalybeata, aut ex ignito auro, vel cocta cum mastice, hordeo, vel coriandro præparato, cui immisceri potest rob. de ribes vel sirupus de berberis: exercitium vitetur, & omnis laboriosus motus, aut violentus; somnus sit moderatus vel paulò longior, aër subfrigidus, citra excessum tamen, quia excedens frigiditas humores ad interiora impellendo fluxum auget, nimius enim calor internus ac externus attenuando nocet: fugiat vinum & aromata omnia, ac diuretica, aquososque cibos, quales fructus horarii, & inter olera ea, quæ valde humida sunt, & flatulenta.

Curatio à bilioso sanguine si fiat.

Panatella Lusitana.

Excedens frigiditas fluxum auget.

Secundo avertentibus, ut sanguinis missione factâ semel & bis, aut quoties necessitas postulat, & vires tolerant, paulatim tamen ac per intervalla digito foramini applicato, tundenda autem primò basilica vena, deinde salvatella dextræ manus, subinde cucurbitula jecori, & nonnunquam lieni aut sub mammis affigenda, ut monuit Hippocrates, si tamen fluxus diu perseveraverit, hirudines hæmorrhoidibus applicentur, ut altero excitato fluxu prior subsistat.

Aversio.

Sanguinis miss. paulatina.

5. aph. 5.

Tertio refrigerantibus, incrassantibusque serapiis, & apozematibus, contemperetur sanguis, utpote sirupo rosar. granatorum, de portulaca, de rosis siccis, myrtino, de acetosâ, de ribes, de berberis, cum aquis portulacæ, rosarum, acetosæ, capitum ros. plantaginis, sanguinariæ, cichorei, endiviæ, ac similium, ut si pluribus dieb. capiat patiens ℥ ij *sirupi myrtini vel granatorum, cum* ℥ *iij aquæ capitum rosf. vel portulacæ, vel* ℥ v. *hujus apozematis, hordei mundi leviter tosti p. ij. foliorum portulaceæ, acetosæ, polygony plantaginis, sanguinariæ, an. m. j.*

Contemperantia.

F capi-

capitum rof. p. j. coquantur in f. q. aquæ pluvialis ad ℔ *ij* ß, *colaturæ adde firupi cydoniorum, myrtini an.* ℥ *ij fiat apozema clarum aromatizetur* ℥ j ß. *(pecierum diarrhod. abb.* frigidæ etiam potio, aut dilutiores firupi hoc in cafu conceduntur, fi modo fœmina carnofa fit, ac boni habitus, nec aliud fubfit, quod impediat.

Frigida potio.

Purgatio.

Quarto, fi his fluor non detineatur, biliofum humorem fubeffe conjectandum eft, quem purgare tentabimus pharmaco, quod habet *rhabarbari electi, cort. mirob. citr. an.* ℈ ij *infundantur per noctem in* ℥ *iiij aquæ portulacæ colaturæ adde mane firupi ex 9. infuf. rof. ficcarum* ℥ j. *pulpæ caffiæ, & tamarindorum an.* ℥ ß. *mifce, capiat in aurora:* aut ℞ *decoctionis biliofæ vel feri caprini, aut decocti capitum rofar. florum cord. & tamarind.* ℥ iij *in quibus infunde parem quantitatem rhab. & myrobal. & adde firupi ex 9. infuf. rof. ficcarum* ℥ ij. mirificè etiam prodeft fumere fingulis diebus manè & vefperi ℥ iiij. *aut v. fequentis decocti, foliorum cichorei, fcariolæ, lupulorum, fumariæ, borraginis, fanguinariæ, portulacæ an. m. paffularum* ℥ *j* ß. *prunorum numero* xv. *flor. cord. an. p. j. anifi* ℥ j. *quatuor feminum frigid. major. an. p. j. fiat decoctio fecundum artem in fero caprino, vel aqua pluviali ad* ℔ ij *in fine adde foliorum fenæ* ℥ j ß *medullæ carthami* ℥ iij, *colaturæ mifce fucci rofar.* ℔ ß, *fucci intybi* ℥ iij *fachari q. f. fiat apozema clarum aromatizetur* ℥ j. *fpec. triafandali: vel cum ulteriori decoctione fiat ad formam firupi cui addi poffunt* ℥ ij *rhabarb.* quòd fi vitellina bilis commifceatur admifcenda funt, quæ pituitam purgant, de quibus infrà. Eft etiam ex ufu ter, quatérve citra dierum intervalla hunc bolum exhibere, *fachari rof.* ℥ j. *pulveris rhabarb.* ℥ ß. *aut* ℈ ij *mifce. Plura vide c. de uteri intemperie calida.*

Decoctum.

Bilis vitellina.

Bolus.

Fervorem fedantia.

Quinto iis, quæ flavæ bilis fervorem compefcant, ac frenent, qualia funt refrigerantia, & adftringentia, quæ per os affumpta ebibuntur, aut devorantur, aut utero admota, induntur, vel extrinfecus applicantur. Intus quidem affumuntur potiones, pilulæ, & opiatæ: offeratur itaque poft univerfales evacuationes ferum caprinum, aut lac ipfum, fi febris non adfit, ptifanæ cremor, farrum cum jure pulli, firupus de agrefta, de berberis, de ribes rof. borraginis, acetofæ; de fucco plantaginis, de fucco acetofæ, de rofis ficcis, de mufcilaginibus, de portulacâ, de papavere, cum decocto hordei, plantaginis, lactucæ, folani, fymphyti, burfæ paftoris, capitum rofar. ex quibus etiam ftillatitiæ aquæ probantur, ac minus faftidiofæ funt, aut aquâ in quâ

Affumenda.

Potiones.

in quâ sæpius extinctum sit aurum ignitum, ad sistendum fluxum, & somnum conciliandum mihi expertus est potus, qui habet *sirupi, papaveris, myrtillorum an.* ℥ iiij, *aquæ symphyti, plantaginis an.* ℥ ix *pulveris diamargaritonis frigidi* ʒ j. *boli armeni* ʒ ß, *misce sæpius, capiat* ℥ iv. *aut* v. quo tempore se componit ad somnum. Inter devoranda hæc mixtura sivè opiata valde probatur, *conserva rosar. antiquæ, conservæ symphyti an.* ℥ j. *pulveris trochiscorum de Karabe, tragacanti, spodii, boli arm. præp. corall. rub. præpar. masticis, balaustiarum, acaciæ, gum. arab. an.* ʒ ß. *cum sirupo myrtino fiat confectio, cui addi possunt* ʒ iii *micletæ.* est etiam magnæ utilitatis altera, quæ recipit *carnis Cydoniorum conditæ* ℥ j ß. *trochiscorum de spodio, terræ sigillatæ, pulveris diamargaritonis frigidi, specierum diapapaveris albi, diatragacanti an.* ʒ j, *cum sirupo cydoniorum, fiat opiata, cujus dosis magnitudo majuscula avellanæ cum* ℥ iii *aquæ plantaginis, vel bursæ pastoris.* Prodest triphæra minor, sed mirum in modum valet assumere singulo mane cochleare unum conservæ de scoria ferri, quæ ex Rasio sic paratur; *myrobalan. Emblicorum, belliricorum an.* ʒ v. *spicæ, squinanti, cyperi, zinziberis, piperis nigri, ameos, olibani, sive thuris an.* ʒ ij, *scoriæ ferri præparati per hebdomadam in aceto, deinde extractæ & torrefactæ* ʒ xv. *omnia subtiliter pulverizentur, & cum melle despumato, vel cum sacharo fiat conserva,* curat fluxum uteri, ventris, hæmorrhoidum, & omnem aliam. Scoriam tamen exactè præparare docet Quiritus de Augustis in luminari apothecariorum. Pilulæ hæ sunt etiam utilissimæ, *olibani, mastics, myrrhæ, an.* ʒ j. *boli armeni* ʒ ß, *pulverizentur subtiliter, & cum succo cydoniorum fiat massa,* cujus decima pars accipiatur vesperi ante cibum; conveniunt etiam pilulæ de bdellio. Quod si nec his quidem fluxus sedetur, ad narcotica veniendum, qualia sunt *requies magna, Athanasia, Philonium Romanum, Persicum, vel Tarsense, quorum dosis* ℈ iiij *pro fortioribus, pro aliis* ℈ ij *aut* ʒ ß *in* ℥ ij *vini adstringentis, & unæ aquæ rosar.* In eundem usum pilulæ hæ conficiuntur, quæ mitioris sunt facultatis, ℞ *calchanti, opii, thuris, mastcis, coriandri tosti an. g. j. ß terantur diligenter, & cum sirupo de ribes fiant pilulæ* v, vel septem accipiendæ noctu quatuor quinquéve horis post cœnam, quæ tamen omnia, quia sanguinem quasi congelant, cum præmeditatione & non nisi urgente necessitate sunt exhibenda.

Opiatæ, sive conservæ.

9. ad Al. mans. c. de hæmorrhoid.

Conserva de scoria ferri.

Distinct. 2. descript. 24.

Pilulæ.

Narcotica.

Admonitio.

Utero immittenda.

Clyster uterinus.

Porro, quæ utero immittuntur, aut injectiones sunt per methencritem, sive uterini clysteres dicti, aut pessi; injectiones commodè fiunt ex iis, quæ adstringunt, & ora venarum consolidant, ac retundunt acrimoniam humoris, nam ad hos tres scopos medicus collimare debet, ut ex aquâ vel succo plantaginis, solani, portulacæ, sanguinariæ, & similium, aut ex decoctione earundem herbarum, rosarum, & myrtillorum, aut ex cremore ptisanæ, vel decocto hordei, & orizæ torrefactæ cum muscilagine tragacanti, & pulvere adstringenti, & si accipias *succi polygonij* ℥ iiij, *muscilaginis tragachanti extracta in eodem succo* ℥ j, *amyli* ʒ j, *aquæ capitum ros.* ℥ iij *misce, infundatur per methencritem.* Ex quibus etiam herbis, succis, & aquis cum jam dictis pulveribus, & albumine ovi pessarii conficiuntur, ut ℞ *succi plantaginis vel centinodiæ* ℥ ij, *pulveris trochis. de Karabe, acaciæ an.* ʒ j, *cum albumine ovi unius misceantur, & involvantur serico panno*, majoris virtutis est alius, qui habet *pulveris hypocistidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis, radicis consolidæ, arnoglossæ, gallarum, an.* ʒ ß, *succi portulacæ vel sirupi de rosis siccis aut myrtillorum q. s. excipiantur bombace:* facilius paratur ex semimanipulo portulacæ, plantaginis, aut polygonii, vel alterius herbæ convenientis contusæ, & linteo involutæ, aut ex unguento comitissæ lanâ excepto, & utero indito, commode etiam conficitur ex *ovi albumine agitato cum pulveris tragacanti, farinæ volatilis an.* ʒ j ß, *amyli* ʒ ij, *succi bursæ pastoris* ℥ ß. Verùm, si patiens virgo sit, nascalia potius ex usu erunt, quæ ex eadem materia conficiuntur lana, aut bombace excepta, at non intus immittuntur, sed osculo pudendi adhibentur, quo differunt à pessariis. His tamen remediis cum prudentiâ utendum, & non nisi re prius communicatâ cum matre ægrotantis, aut assistente seniori, alioqui fœminæ, præsertim nobiles, præcipuæ, aut juniores solent ea ægre tolerare, & medicis irasci; utuntur quidam suffitu ros. aut myrtillorum, quod minimè probo, quia usta materia bilem exasperat. Exterius fiunt encatismata seu incessiones *ex decocto foliorum pirorum, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granatorum, granorum myrti, sumach; quarum rerum partes æquales bulliant ad tertias in s. q. aquæ pluvialis addito in fine modico aceto*, ex decocto tepido aut frigido fiat incessio, ex fecibus emplastrum ventri, & posteriori etiam parti applicandum, quod in omnibus quæ utero applicantur, observandum est. Quod si materia frigida sit,

Pessi.

Admonitio.

Suffitus.

Encatisma.

da sit, addes in decoctione *foliorum absinthij, menthæ, spicæ, an. m. j.* ab incessione venter inungatur hoc aut simili linimento, *olei myrtini, cydoniorum, masticis an.* ℥ j. *Pulveris boli armeni præp. sanguinis draconis, trochiscorum de Karabe an.* ʒ j. *aceti cochleare j. ceræ q. s. fiat linimentum, aut unguentum*: aut adhibeatur unguentum comitissæ, quo renes, umbilicus, & prope os pubis inungatur; vel iisdem partibus applicetur emplastrum contra rupturam, aut hoc aliud, quod mirificè sistit omnem fluxum non solum uteri, sed etiam sanguinis per nares, ex pectore, ventriculo, aut aliis partibus; habet autem *gummi tragacanti torrefacti* ℥ ß *corallij albi, & rubei, ossis dactylorum combust. hypocistidis an.* ʒ j ß, *balaustiarum, scoriæ ferri præp. mumiæ, sanguinis draconis, boli armeni, terræ sigillatæ, masticis an,* ʒ ij, *pomorum cupressi, corticum thuris an.* ℥ ß. *bdellij torrefacti, styracis, calaminthæ, trochiscorum de terra sigillata an.* ʒ j. *fuliginis camini, plumbi usti an.* ℈ j. *picis colofoniæ, glutinis piscium aceto macerati an.* ℥ j. *secundum artem fiat emplastrum, panno coccineo applicetur.* Ejusdem est efficaciæ hoc cerotum *boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, thuris, masticis, myrrhæ an.* ʒ ij. *pilorum leporis combustorum* ʒ iij *acaciæ, hypocistidos an.* ʒ j *seminis acetosæ, plantaginis, portulacæ, cydoniorum an.* ʒ ij ß *subtiliter pulverizentur, ac cum oleo rosar. omphancino incorporentur, & additis pice & cera, fiat magdaleon*, cujus portio super corium extendatur, & dictis jam partibus adhibeatur. Possunt prætereæ inungi eædem partes unguento rosar. vel refrigerante Galeni admixto aliquo ex prædictis pulveribus, semper caventes, ne frequenter actu frigida utero admoveantur, solent enim transpiramenta cutis obserare, ac subinde majorem fluxum concitare; exemplo sunt menstruatæ mulieres, quibus uberius menses profluunt, si, cum jam sisti incipiebant, munda indusia accipiant. Si pituita huic malo initium præbeat, syrupi conficiantur ex decocto corticum granatorum, balaustiarum, symphyti, bursæ pastoris addito syrupo de Ribes, de rosis siccis, & pauco melle ros. Purgatio verò sic concinnetur, ℞ *agarici trochiscati* ℈ iiij. *diacatholici* ℥ j. *misce, fiant boli, aut eadem agarici quantitas infundatur in* ℥ iiij. *aquæ capitum ros. per noctem, manè factâ colaturâ, & expressione adde syrupi ex 9. inf. ros. sicc.* ℥ j. *diaphœnici, aut electuarij Indi, vel confectionis hamech* (si melancholia abundet) ℥ iij, *misce, fiat haustus.*

Linimentũ.

Emplastrũ.

Cerotum.

Admonitio.

Curatio ex pituita.

Curatio si ex seroso sãguine fiat.

Quod si ex seroso sanguine affectio concitetur, investigandum prius ob jecoris invalidam virtutem, an quia sanguis à renibus haud debitè expurgetur id fiat, reductoque jecoris temperamento, & renibus deobstructis, & præpurgatis, primò crassior victus ac tenacioris substantiæ constituendus, utpote caro perdicis, & extremitates vituli, aut arietis, amylum, oryza, ova sorbilia, potus parcus ex aqua chalybeata, aut cocta cum mastice, & coriandris, vel vino rubro adstringente, præsertim si humor sit admodum frigidus, & vires collapsæ; somnus esto longior, aêr temperatus, exercitium moderatum per intervalla, aut eius loco leves fiant frictiones, & ligaturæ partium superiorum. Rejicienda enim est Pauli & Aëtii sententia, qui femorum frictiones in hoc casu fieri jubent, cum potius hæ à superioribus deorsum trahant, & contra præceptum sit diversionis, quæ ad contraria fieri debet, infernis etiam laborantibus superna vincire, exercere & fricare convenit; itaq; constare eorum sententia non potest dum magnus est impetus, & copia magna; ubi tamen sensim fluit humor, locum tenere potest, quia crura ab utero derivant, ut superiori cap. diximus, securius tamen cucurbitulæ mammarum radicibus affigentur; Purgatio exercenda ex ℥ j. *pulveris rhabarbari tosti cum uncia conserva rosar. aut corticis mirobal. citrin.* ℥ j *agarici* ℨ ß. *dissolvantur in* ℥ IV *seri lactis, vel cum eadem conserva rof. fiat bolus*; excitandus deinde fluxus sanguinis narium aut vomitus: præter cætera tamen sudores movere utilissimum est, quod Avicenna fieri iubet decocto Asari, apii, & rubeæ, nos decoctum radicis chinæ, aut sarsæ usurpamus, quæ qua ratione parentur videre est infra cap. *de humida uteri intemperie*, vomitum vero cientia c. *de uteri strangulatu*.

Vinum in quo profluvio concedatur.

Paulus & Aetius taxantur.

P. lib. 3. c. 62

A. l. 16. c. 64

Purgatio.

Sudor.

Curatio. si ex venarum apertione.

Si fluxus proveniat ex eo, quod uteri venæ aut ipsius cervicis sunt apertæ, aut ruptę, reliquis non neglectis, præcipua curandi ratio in iis sita est, quæ in uterum immittuntur, adhibita tamē distinctione, nam si venæ uteri sint læsæ, iis quæ per metenchriten injiciuntur, sin autem eæ, quæ ad cervicem terminantur, pessariis potius utendum est.

Si fiat ab erodente humore.

Si tandem propter arrodentem humorem vena sit exesa, usurpandus erit sirupus de muscilaginibus, & purgatio per Epichrasim facienda, ne conferta acuti humoris ad intestina effluxio dissenteriam provocet, & ut paulatim benignior sanguis reponatur. Utendum igitur manna, cassia, sirupo ex infus. ros. infuso rhabarbari, aut myroba-

lano-

ſanorum in ſucco granati, vel portulacæ; conveniunt etiam cucurbitæ ſine ſcarificatione, ne ſanguine miſſo humor magis effrænetur; poſthæc exhibeatur ſæpius radicis filipendulæ ℨ j. in ovo ſorbili, quæ mirè omnem ſanguinis effluvium ſiſtit, aut ſirupus conficiatur ex ſucco eiuſdem cum ſacharo.

Catalogus eorum quæ ſang. ſiſtunt. Erit tamen operæ pretium pauca quædam adjicere, ut ſit tyronibus catalogus omnium ferè medicamentorum, quæ ſanguinem ſiſtunt: Ea verò in genere aut ſimplicia ſunt, aut compoſita: & rurſus aut intus aſſumuntur, & ſunt potanda devorandaque; aut exterius 10 applicantur, ut ſunt inceſſiones, balnea, fomentationes, olea, linimenta, unguenta, emplaſtra, cerota, naſcalia; aut ſinui muliebri induntur, ut peſſi, & uterini clyſteres. *Simplicia.* Inter ſimplicia connumeranda veniunt, aqua pluvialis, amylum, hordeum uſtum, farina volatilis, albumen ovi, lac vel aqua extinctionis chalybis, lapidum, vel auri, oryza, Polygonium, myrtus, plantago, burſa paſtoris, ſymphitum, portulaca, acetoſa, urtica, ſive galiopſis, radix, ſymphyti, nympheæ, chelidoniæ, ſandali omnes, flores cydoniorum, & roſ. pirorum; cortices granatorum, glandium, aut capuli earum vel roſarum capita, caſtanearum cortices, fabarum, lentium, balauſtia, hypociſtidis, cydonia 20 pira acerba, & auſtera, meſpila, ſorbæ, nuces, cupreſſi, gallæ immaturæ, glandes, ſumach, uva omphancitis, fructus ribes, berberis, ſemen uvæ, plantaginis, portulacæ, acetoſæ, pulveres margaritarum, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſpodii, cornu cervini, lapidis hæmatitis, corallus, ſanguis draconis, gypſum, acacia, gummi arabicum, tragacantum, thus, maſtix, coloſonia, Karabe, mumia, coagulum leporis, hædi, cervi, cinis oſſium cruris bovis, ſcoria ferri, ſtercus aſininum, ſpongia uſta, caſeus lactis capræ, necdum ab hœdo ſuctæ: *Calida ſtiptica.* Inter quæ calida ſtiptica ſunt aniſum, ciminum, naſturtium torrefactum, coriandrum, thus, & cortex ipſius, maſtix, poma & folia cupreſſi, ſtyrax calamita, alumē, myrrha; ſalvia vero ebibita aut appoſita mēſes evocat, ſuffita ſiſtit. 30

Potiones. Ex quibus componi varia poſſunt; aſſumenda quidem, ut *boli armeni ℨ ii coquito in aqua chalybeata colaturæ porrige ℨ ii, vel ſumito ſcoriæ ferri crematæ, & in aceto extinctæ, ac ſubtiliter pulverizatæ lapidis hæmatitis an. ℈ ß, Sirupi myrtillorum, & roſarum an. ℨ ß. aquæ plantaginis ℨ iii, miſce, aut præbetur ℨ i, trochiſcorum de Karabe, de ſpodio, vel de terra Lemnia cum modico vino auſtero, & duplo aquæ plantaginis;*

valet

valet etiam succus millefolij cum sacharo, vel ʒ j. *pulveris corticis radicis mori, & capulorum glandium cum vino nigro, aut par quantitas gummi arabici, aqua plantaginis dissoluti, additis guttulis vini austeri.* Sequens medicamentum sæpius exhibitum tantæ est efficaciæ, ut affirmet Gainerius, in eo errorem inveniri nunquam, nisi fluxus ab ulcere proveniat, recipit autem *succi stercoris asinini, sirupi myrtillorum an.* ℥ ß *aquæ plantaginis* ℥ j. quod tamen nesciente muliere exhibeatur. Memini quidem expertissimum virum Emanuelem Vaezium avunculum meum, qui ob consummatissimum in arte medica judicium, & peritiam non vulgarem, fuit successivè quatuor Lusitaniæ regum, Johannis tertii, Sebastiani, Henrici, & Philippi secundi cubicularius medicus, quiq; sanguinis fluore per nares jam Septuagenarius sępè divexabatur, stercus asininũ modicè exsiccatum in capsulâ semper ad manus habuisse, cui medicamento nullum aliud simile reperisse, sæpissimè referebat, præsertim si succo urticæ commixtum, cum siccum jam erat, aut recens per se naribus adhiberetur: probata est etiam potio, quæ recipit *aquæ portulacæ* ℥ iij, *sirupi portulacæ* ℥ j, ß. *trochiscorum de Karabe, de terra sigillata an.* ʒ j. *lapidis hæmatitis* ʒ ß *misce, detur singulis diebus cochleare* j *aut* ij, *aut succi urticæ depurati* ℥ iiij, *sirupi portulacæ* ℥ j ß. Serenus laudat pulverem suberis in aquâ calidâ epotum; conficitur insuper sirupus ex succo radicis phylipendulæ, plantaginis, myrti, papaveris, capitum rosarum, de rosis siccis, acetosæ, portulacæ, symphiti, ex quibus etiam possunt fieri aquæ stillatitiæ, minoris quidem efficaciæ, sed gustui gratiores; hic tamen stillatitius liquor primum obtinet locum: ℞ *panem ex amylo, farina hordei, & orizæ recenter coctum, projice in* ℔ vij *aquæ chalybeatæ, & adde rosar. rub. siccarum p.* iij. *succi plantaginis* ℔ j. *consolidæ majoris virentis leviter contusæ* ℥ iij. *caudæ equinæ m.* j. *medullæ pyrorum agrestium, & cydoniorum an.* ℥ ij. *portulacæ m.* j.; *boli armeni* ℥ j. *balaustiarum, & sandalorum omnium an.* ℥ ß. *cuncta per alembicum stillentur, & accipiat mulier liquoris hujus* ℥ j. ß *sirupi portulacæ aut rosati* ℥ ß *misce; valet insuper sæpius assumere corallij rub. g.* xv, *cum vino rubro.*

Medicamentum egregiũ. — *Emanuel Vaez, autoris avunculus.* — *Stercus asininum.* — *Stillatitius liquor.*

10 — 20 — 30

Devoranda.

Devoranda sic parantur: ℞ *conservæ ros. antiquæ* ℥ j. *boli armeni, margarit. præp. pulveris succini, corallij an.* ʒ ß. *omnia cum sirupo plantaginis excipiantur, & detur*, aut ℞ *conservæ ros.* ℥ ij. *seminis plantaginis* ʒ ij, *pulveris coralli rub. præp.* ʒ j. ß. *lapidis hæmatitis, gummi arab. an.* ℈ j.

misce

misce, fiat bolus: vel cum sirupo myrtino, & trochiscorum de Karabe ʒ 1. fiat conserva: scoria ferri tenuissimè trituratur, & aqua ros. per horas xxiiij. maceratur, ad ignem exsiccatur, ejusque præbetur ʒ 1. cum uncia conservæ ros. Ovorum recentium adustorum, thuris, masticis, an. ʒ 1. margarit. corallij rub. præp. Karabes an. ʒ ij. lapidis hæmatitis, smaragdi præp. an. ʒ ß farinæ hordei sine furfure p. ij. albumina quatuor ovorum, aquæ chalybeatæ q. s. fiant duo panes, coquantur donec in pulverem possint redigi, cujus porrigitur ʒ ß, aut ʒ j. probatum est electuarium, quod recipit ovorum recentium albumina duo, thuris masculi, boli armeni, terræ sigillatæ an. ʒ ß misce, vel accipito carnis cydoniorum vino rub. decoctæ ℥ iiij. pulv. spodij, sanguinis draconis, cornu cervi usti, thuris acaciæ, gummi tragacanti an. ʒ ß lapidis hæmatitis præp. ℈ ß misce dosis ʒ iij. summo mane, ac superbibatur succi polygonij ℥ ß aquæ pulvialis ℥ j utilis est etiam alia mixtura, quæ sic paratur: ℞ *conversæ ros. ℥ j. sirupi papaveris ℥ ß pulveris corallij ʒ j. marg. præp. trochiscorum de Karabe an. ʒ ß terræ lemniæ ℈ ij. misce, fiant boli deaurati;* ejusdem fere virtutis sunt rotulæ hæ: accipe *coriandrorum præparat. seminis acetosæ, plantaginis, an. ʒ ij terræ sigillatæ, boli armeni an. ʒ ß, specierum aromatici ros. gummi tragacanti an. ʒ j. ß subtiliter omnia pulverizentur, & cum saccharo in aqua plantaginis dissoluto fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ j. ß quarum una cum vino nigro exhibeatur.* Laudantur etiam pilulæ, quæ recipiunt *pellicularum interiorum, quæ adhærent nucleis avellanarum sylvestrium ʒ ij, terræ sigillatæ, Trochiscorum de Karabe, pulveris pilorum leporis ustorum, conchularum ustarum, thuris, masticis, an. ʒ ß succi millefolij q. s. fiat massa pilularis cujus dosis ℈ iiij* fiant etiam aliæ quas scio esse magnæ utilitatis ex *folliculis, & floribus galeopsis herbæ, quæ alias dicitur urtica mortua, inter manus cum sale commixtis, formatisq; pilulis ad ℈ iiij.* valet præterea coagulum leporis correctum absynthio, mentha, myrto; Aut loch quod hac ratione paratur: *vini nigri chalybeati ℥ iiij gummi arabici, tragacanti, boli armeni, corallij rubei, pulv. myrrh. coriandrorum præp. an. ℈ j. misce.* Consimilis efficaciæ est pulvis hic: ℞ *Lapidis hæmatitis torrefacti, cornu cervi usti, corallij rub. an. ʒ j. ß irrorentur cuncta, aqua ros. aut chalybeata, ac sole exsiccentur, dosis, à ʒ ß ad ʒ j; alius paratur ex ossium dactylorum ℥ ß sanguinis draconis ʒ j & amyli ℈ ij. aut præbentur ʒ ij. pulveris capulorum glandium, vel ʒ ij. thuris cum ʒ j. granorum granatorum torrefactorum:* mirifice tamen sistit omnem sanguinis fluorem pulvis, qui recipit *spongiæ lotæ, & ustæ, ac secundò*

Pilulæ.

Loch.

Pulveres.

cundò

cundò in aqua plantaginis abluta ℥ ij. *rasuræ eboris, cornu cervi an.* ℥ j. ß *ros. rub. corticum citri an.* ℥ j. *gallitrici, cyperi an.* ℥ ij. *sacchari ros. tabulati* ℥ ij. *misce fiat pulvis*; valet etiam portulaca sæpius commanducata; aut pulvis, & vinum restrictivum, quorum descriptiones reperies cap. *de Nymphea*.

Quæ utero induntur. Clysteres, qui in uterum induntur, parantur ex eodem vino adstringente, aut cocto cum solo cortice mali granati: aut ex succo sanguinariæ, plantaginis, consolidæ majoris, bursæ pastoris, & supradictarum herbarum, vel ex decocto earundem cum pulvere boli armeni, & sanguinis draconis, ac reliquis addito succo stercoris asinini. Aut accipito *muscilaginis, gummi arabici, tragacanti, extractæ in aqua plantaginis* ℥ ij. *succi plantaginis* ℥ ij. *vel* ℞ *succi polygonij* ℥ iiij. *aquæ capitum rosar. chalybeatæ* ℥ iij. *amyli* ℥ j. *muscilaginis, gummi tragacanti* ℥ iij. *misce, aut foliorum plantaginis, absynthij, tapsibarbati, ros. rub. an. m.* j. *balaustiarum, caliculorum glandium querci an. p.* j *fiat decoctio in* 5. *q. aquæ pluvialis, colaturæ* ℥ iij. *adde pulveris masticis trochiscorum de Karabe an.* ℥ j. *per uterinum clysterem infundantur.*

Suffitus. Suffumigia (si in hoc casu admittenda sunt) fiant ex mastice, pice, thure, ladano, ranis combustis, ungula mulæ, segmentis coriorum, ungula odorata, gallis, rosis, uvarum granulis, stercore asinino, ex quibus trochisci parari possunt. Singulariter tamen contra hunc fluxum pessaria faciunt, quæ communiter conficiuntur ex prædictis pulveribus, admixtis succis, albumine ovorum, & farina volatili, ut ℞ *pulveris radicis consolidæ, arnoglossæ, seu plantaginis, gallarum, sanguinis draconis, boli armeni, an.* ℥ ß *succi portulacæ, aut sirupi de rosis siccis q. s. misce excipiantur bombace*; *vel balaustiarum, olibani, acaciæ, aluminis usti, terræ sigillatæ an.* ℥ j. *cum stercore asinino, succo plantaginis, aut quinquenerviæ, aut vino stiptico incorporentur, & cum gossypio supponantur.*

Pessaria. Aliud, *aluminis scissi, acaciæ, gallarum, thuris, an.* ℥ j. *pulverizata incorporentur, cum succo plantaginis*; aut ℞ *cytinorum, foliorum cupressi, oleæ an. partes æquales cum aliquo ex prædictis pulverib. fiat pessus*: Utilissimus alius est, qui recipit *aluminis, spodij, lapidis hæmatitis an.* ℥ j. *cumini tosti* ℈ j. *florum rosarum rub. nucum cupressi, foliorum myrti an.* ℥ j. ß *terantur omnia diligenter*, & panno excipiantur ad formam digiti; quibus urgente necessitate commisceri potest *trifera, micletas, vel athanasia* ℥ j.

Forin-

Forinsecus applicantur inprimis nascalia, quæ ex molliori lana, vel gossypio conficiuntur, similibus, quibus pessaria, medicamentis madefactis, & osculo uterorum appositis, quia virgines, ac mulieres pleræque pessaria non admittunt. Encatismata seu incessiones usque ad umbiculum fiunt ex prædictarum herbarum decocto, in quo mulier detineatur non quidem calido, sed tepido, aut actu frigido, quantum citra uteri læsionem tolerari possit, fiat autem decoctum in causâ frigidâ, ex *absinthij, menthæ, spicæ an. m. j. pomorum cupressi, foliorum myrti an. ℥ ß.* In calidâ verò causâ ℞ *foliorum pyri, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granat. granorum myrti, sumach. an. partes æquales, bulliant in aqua pluviali ad tertias, in fine addito modicum aceti, ex decocto fiat incessio, ex fece vero cataplasma*, quod ventri, & posteriori parti applicetur. Aut unguentum ex *olei myrrhæ, nenupharis, cydoniorum an. ℥ ij. succi plantaginis, linguæ passerinæ, caudæ equinæ an. ℥ j. coquantur ad consumptionem succorum, & adde corallij rubei, seminis plantaginis, myrtillorum, cerussæ, boli armeni, pulveris conchularum an. ʒ ij. ceræ q. s. fiat unguentum.* Aut hac ratione emplastrum paretur, ℞ *cytinorum, gallarum, hypocystidos, boli armeni, stercoris caprini, an. partes æquales, colæ, quæ fit ex pellibus bovis dissolutæ in posca ℥. j. olei cydoniorum, myrtini an. ℥. j. ß tento igne fiat emplastrum molle*; conficitur etiam aliud ex albumine ovi conquassato cum gypso, pulvere thuris, masticis, balaustiarum, aut cum pulvere restrictivo, vel ex carne cydoniorum, ex pyrorum agrestium, coctis in vino rub. austerô cum pulveribus conchularum, boli armeni, cornu cervi usti, gummi arabici, & farina orizæ: magnificè etiam sistit aliud, quod habet *masticis, olibani, mumiæ, sanguinis draconis an. ʒ j. albumina duorum ovorum, succi arthemisiæ ℥ ß caudæ equinæ ℥ iij. fiat cataplasma. Papyri combustæ, cornu cervi usti, limaturæ ferri præparat. an. ʒ j. pulveris corticum glandium ℥ ij. cum aceto, & ovi albuminibus fiat emplastrum.* Aut cerotum hoc, *boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis an. ʒ ij. thuris, masticis, myrrhæ an. ʒ j. pilorum leporis combust. ʒ ij. acaciæ, hypocystidos an. ʒ ß, seminis acetosæ, plantaginis, portulacæ, cydoniorum an. ʒ j. ß olei omphancini, succi plantaginis an. ℥ vj. lentè bulliant ad succi consumptionem, & adde ceræ q. s. fiat cerotum.*

Extrinsecus admovenda. Nascalia. Encatismata. In causâ frigidâ. In calidâ. Vnguenta & emplastra. Emplastrum. Cerotum.

Reliquum est ut in applicatione præcedentium medicamentorum hos canones sive admonitiones diligenter observes. Prima,

Fluxionibus quæ ex vasorum disruptione fiunt convenientiora esse glutinantia, alijs adstringentia. 2. Secunda, Topica utero convenientia non pubi duntaxat, verum etiam lumbis, & renibus adhibenda, quia ibi etiam uterus incumbit, & venæ per eas partes in uterum derivantur. 3. Tertia, Extrinsecus utero frequenter frigida non adhibeantur, quia solent plerumque majorem concitare fluxionem ob rationem superius recensitam. 4. Quarta, Nec etiam in uterum frigida crebro immittantur nisi calidorum aliquid per intervalla admiscueris, ne uteri virtus debilitetur. 5. Quinta, Quæ adstringunt frigida actu applicāda esse, præsertim in causâ calidâ, ideo balnea, & fomenta calida in superfluo mensiū fluxu sunt vitanda, referente enim Hippocrate; *quæcunq; refrigerata sunt excalefacere oportet, exceptis ijs, quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.* 6. Sexta, In corrosione, aut apertione venarum localia præstantiora esse ijs, quæ per os assumuntur, quorum virtus eo non pervenit nisi admodum refracta.

Scholium.

Quatuor sunt præsidia, quibus frequenter in affectibus uterinis utimur, pessus, nascale, methenchrita, & encatisma; ideo quid quodlibet eorum sit, meritò hic explicandum venit. (*Pessus quid. P. lib. 3. c. 60. Sect. 5. c. 3.*) *Igitur pessarium sive pessus, qui etiam nodulus dicitur sive glans, autore Paulo, quem etiam lemniscum vocare, & emotum quibusdam placuit, ut refert Roussetus, est lana concerpta, & ad digiti figuram rotunda facta in qua pharmaca concipiuntur ac retinentur; verum non ex lanâ sola, sed ex panno etiam aut bombace, aut linimentis, & ex conducibilium herbarum radicibus hodie fiunt, quæ primum demerguntur in medicamentum morbo conducens, deinde involvuntur serico, & mulierum locis admoventur filo appenso, ut tempestivè extrahi possint.* (*Differentia pess. ex figura.*) *Porrò non omnes pessarij ejusdem sunt figuræ, aut consistentiæ, nam quadruplicem eorum formam apud scriptores reperio, & eorum cuilibet peculiaria indita sunt nomina.* 1. *Primus, quem jam ferè descripsimus, quatuor, aut quinque digitorum, ut intrinsecus loca attingere possit, colopus dicitur sive tyridon quasi collirium medicinale, & ad eas confert, quæ aborsum facere consueverunt.* 2. (*C. 35. Harmonia gynæciorum.*) *Secundus vocatur Splendonius à Cleopatrâ, qui ex lanâ factus, aut gossypio in modicam deducitur latitudinem, lateribus deinde collectis medicamento parte utraque linitur, & cum subjectum fuerit duplicatur, ita ut caput ejus dependeat quo facilius auferri queat.* 3. *Tertius balanum dicitur aut scianus Ægyptius olivæ majusculæ magnitudinem habens.* 4. *Quartus ovatus nuncupatur, & est pessus debitæ crassitiei longitudinis octo, aut nor-*

novem digitorum ex metallo vel subere cera tecto, ovatâ figurâ, funiculo quo revocari possit, ad alterum extremum alligato; intruditur locellis, post revocatum procidentem uterum, ut rectius contineatur. Alterius pessarij prolixam facit mentionem Roussetus in prolapsu matricis convenientis, quem affirmat etiamsi mulier intra uterum ferat, non impedire, quo minus concipiat, uterum gerat ad justum tempus, aptè recipiatur genitura, utero adhæreat totoque gravidationis tempore gestetur, quin etiam cum proprio viro congrediatur ipso nesciente, quod pessarium gestet, ni ipsa velit, eumque proprium esse adstruit ad indendum, & retinendum in propria ipsius uteri concavitate, non absimilem ei quem depingit Paræus multis foraminibus extremo suo pervium, quo materiebus pateat effluvium, & uterus perspiret liberius, nisi quod hic ex metallo, ille ex linteo, aut ex candela cerea perforata in modum penicilli fistulati paratur linteo, aut bombace obducto butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato, ac vitello ovi juncto; communis tamen pessus, & pluribus usibus utilis figurâ constat tereti longitudine quinque digitorum, crassitudine unius poplitis, ac qui tutiores fiunt linteo vel serico tenui indui debent, ut uterus vires medicamenti suscipiat, acrimoniam non gustet. *Ex parte materiæ, tres maximè generales pessariorum existunt differentiæ, ut ex Antillo, Oribasius refert, alij siquidem emolliunt: alij adstringunt: alij aperiunt, & uterum purgant. Emollientes, uteri inflammationibus, tumoribus duris, strangulatui, exulcerationibus, & alijs similibus affectibus conveniunt, fiuntque ex cera tyrrena, oleo cyprino, amygdal. dulc. pinguedine anseris, aut gallinæ, butyro insulso, resinâ, medullâ cervinâ, fœnugræco, & consimilibus, in quem usum etiam pessus, qui à colore, & utilitate aureus dicitur, in hunc modum paratur, croci, æsipi an. ʒ j. medullæ cervinæ ʒ ij, resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ʒ iij ovorum tostorum lutea xvj. olei irini, & rosacei ex æquo q. s. valet ad duricies, dolores, & inflammationes uteri, sæpiusquè nobis imposterum ex usu erit. Aperientibus utimur, cum purgationem suppressam promovere consilium est; fiunt ex melle, arthemisia, mercuriali, diptamo, brasiccâ, porro, succo rutæ, scammonio, & radice rubiæ, iridis, apij, enulæ, fœniculi, superficie derasa, & illita oleo, liliorum Jhasminorum, costi Euphorbij, theriaca, & alijs jam dictis cap. de suppressione menstruorũ; hi vero nocte non dimittendi in utero, aut ipsius collo ne phlegmonem aut febrem excitent, aut exulcerent; quod si contingat, uterum diluere oportet decocto malvæ, cum oleo rosato, & butyro recenti insulso, cremori hordei, vel lacte, ut concitatus ardor mitigetur. Adstringentes in contrarium usum adhibentur; nam fluxum cohibent & apertum contrahunt uterum, prolapsumquè reprimunt, de quibus hoc capite posita sunt exempla, ijs tamen, quæ uterum purgant, semper aliquid odoratum admiscendum, ita enim uterus reficitur, & promptiùs attrahuntur humores*

C. 50.

Differentiæ ex parte materiæ.

Emollientes.

Pessus aureus.

Aperientes pessi.

Adstringentes pessi.

Nascale. *res purgandi. Nascale medicamentum est ex ijsdem fere paratum oleis aut linimentis, non tamen herbarum radicibus, aut solida alia re, sed gossypio, lanâ, cerâ, resinâ, aut ficu exceptis, quia pudendi osculo duntaxat adhibetur, muliebria non ingreditur, atq; adeo forma fit molliori, ut melius adhæreat. Est enim differentia sola inter pessum, & nascale, quod ille duriori teretiq; formâ muliebribus inditur, hoc molliori substantiâ pudendi osculo tantummodò applicatur. Porro methencrita est instrumentum quo injectiones fiunt, & uterini clysteres adhibentur. Pessarijs & methencritis cautè in fœminis utendum, quia uterum distemperare, inflammare, & exulcerare solent, in virginibus autem nequaquam usurpanda. Encatisma græcis, incessio latinis est, quæ ex decocto herbarum morbo convenienti parari solet, & nihil differt à fotu in materiâ sed in formâ, cum balneo autem convenit, ut sit quasi balneum ventris, & partium inferiorum.*

Methencrita.

Encatisma.

Ad narcotica veniendum] *Narcotica, opiata, & stupefacientia medicamenta tribus de causis adhibentur propter dolores ingentes, propter longas vigilias, propter rebelles fluxiones, & destillationes contumaces, ut Galenus notavit 12. meth. cap. 1. tria etiam in eorum propinatione observanda. Primo ut sensus stupefiat. Secundo ut nullum in parte nocumentum promoveant. Tertio ut affectio inde maximè juvetur eodem autore 9. secundum locos.*

De menstruis diminutis ac de eorundem stillicido.

Cap. VI.

Natura. Cum menses guttatim fluunt affectio fit quam nomine à symptomate desumpto, mensium stillicidium vocat Aëtius, qui solus inter antiquos ejus mentionem facit, & uteri ploratus etiam dicitur à Mercuriali, Hispanis dicitur (*sangrelluvia*) præsertim quando ultra menstruationis tempus affectus procedit in grandioribus fœminis, ac duplex est, aut enim cum dolore infestat (de quo sequenti capite) aut sine illo; & rursus, aut tempore menstruationis duntaxat contingit, & tunc symptoma est, de genere eorum, quæ pertinent ad excrementa diminutè prodeuntia, aut toto ferè mense, & tunc quidem in genere excrementorum immodicè fluentium constituendum est, quia fluit id, quod non debuerat, saltem si tempus excretionis intuearis, nam etsi, quod guttatim stillet, diminuti,

Species.

Affectus.

tamen,

tamen, quod diutius fluat, aucti fluxus rationem ſubit; denique aut junioribus, & mediæ ætatis fœminis accidit, & tunc fit aut ex anguſtiâ vaſorum, aut multitudine obſtruente, non tamen omnimodè, aut à frigidis, impactis & pituitoſis humoribus qui ubertim fluere non poſſunt, quiq; ſolum id, quod tenue eſt, tranſcolari ſinunt, nam cum craſſum fluere nequeat, neq; tenue omnino detineri, ſtillatim prodeunt, quod idem facit ſanguinis fæculentia, aut acrimonia, tenuitasque ejuſdem, quæ facultatem expultricem perpetuo ſtimulat, quo in caſu conatu doloreque irritante menſes inſtil- *Cauſa.*
10 lant; aut ex debilitate provenit ejuſdem expultricis virtutis. Aut certe quadragenarijs accidit fœminis, & quibus jam menſtrua incipiunt ſiſti, vel in totum defecêre, & tunc fit à debilitate retentricis, aut alteratricis, aut à ſeroſo humore nequeunte jam naturâ in illâ ætate humorem ad integram perfectionem deducere, præ debilitate, & languore caloris, aut in vaſis continere, præ eorundem infirmitate, & tunc quidem ſine conatu, doloreve aut irritatione, imo plerumque citra mulieris ſenſum menſes hi aſſiduè dilabuntur, quæ omnes cauſæ poſſunt etiam in omnibus fœminis concurrere. Hic affectus non ſo-
20 lum fœminis circa 45. annum, verum etiam ætate jam confectis ſolet accidere, quibus etſi ſanguis is per uterum interdum inſtillet, non propterea ætatem ſimulent, ſiquidem hæc purgamenta potius ex uteri, corporiſvè totius, aut partis alicujus vitio fit; quàm ex naturali conſuetudine.

Signa. Signa morbi facile ex patientis relatione, & fluendi modo deprehenduntur; ideoque cauſarum tantum indicia proponemus. *Plenitudinis indicia.* Plenitudo igitur dignoſcetur ex fœminæ habitu, ac totius corporis gravitate, laſſitudine, lumborum, ac renum dolore gravi, caput dolet, manus torpent, crura ſtupore corripiuntur, præſertim in-
30 ſtantibus menſtruis, & ſi plus ſolito excernatur, levamen ſentiunt, ſanguis autem, qui excernitur, purus eſt, & inculpatus, tenuis, ac ruber. *Pituitoſus ſang.* Sanguinem eſſe pituitoſum, atteſtatur ejus color, albicans enim fluit, craſſus, mucoſus, ac lente mobilis, fœmina etiam mollioris carnis eſt, alba, vitæ ſedentariæ, ac crapulis dedita, ejus muliebres loci jugiter madent, pigræ admodũ ſunt, ſomnolentiæ, tædioſę. *Melancholicus.* Fœculentiæ indiciũ fuerit, ſi craſſus admodũ ſanguis exeat, inæqualis

tamen

tamen ex craſſis, & tenuibus partibus conſtans, colore niger; ſi inſuper fœmina hirſuta ſit, ſubnigra, pravis dedita alimentis, mœſta, cogitabunda, male morigerata, & tandem ſanguis potiſſimum inſtillat, dum per alvum excrementa vi depellere nititur.

Bilioſus. Porro tenuis, & acris ſanguis, ex mordacitate, conſiſtentiâ, dolore, & exulceratione partium muliebrium dignoſcitur; ex naturâ præterea, & colore excreti, & fœminæ habitu, & vitæ inſtituto; pruritu partium genitalium, ac doloris naturâ, qui quaſi ulceroſus eſt, & major efficitur ſanguine adhuc fluente, ex oris inſuper amaritudine, & ſalſuginis ſenſu, denique quia os uteri acri madore, muſcilaginoſo ſanioſoq; plerumq; abundat. Si vero tenuis ſine mordacitate, & acrimonia ſanguis fluat, ſeroſus eſt. *Seroſus.* Facultatem ſecernentem invalidam eſſe demonſtrat excretio citra moleſtiam, & quia plerumq; citra fœminæ ſenſum, uti diximus, per ædes paſſim fluit, ac exercitio calidisq; auxilijs major profuſio ſequitur, quia à calore adjutâ naturâ apertisq; vijs, & humore ab exercitio commoto ſanguis uberius fluit. Demum vaſorum anguſtiam ex privatione reliquorum ſignorum facilè deprehendes.

Prognoſtica. Affectio periculo non vacat; nam humoribus abundantibus conſuetam evacuationem deficere grave eſt, facultate autem imbecillâ paulatim augetur plenitudo, & corpus ad propellendum, reſiſtendumq; impotentius indies redditur. A pituitosâ vero cachochymiâ malus corporis habitus, hydrops, diuturnæ febres, graves, & importuni capitis dolores deſtillationesq; exoriuntur. A fæculento humore depravati appetitus, puſtulæ per univerſum corpus, melancholici affectus, & concalefacto humore furores fiunt.

Curatio. Recentiores fere omnes curant hunc affectum ut menſium ſuppreſſionem, & Aëtium ſequuti, lectorem ad illud caput relegantes, in hoc dolorem, qui ſtillicidio conjungitur, ſedare contendunt, quos nos fere imitabimur; nam quia ab ijſdem cauſis fit, ſed minus intenſis, ijſdem utendum remedijs, ſed debilioribus, quæ inde petenda in curatione ſeorſim poſitâ à ſingulis cauſarum generibus. Verum quia nos de mitigatione doloris cap. ſequenti pertractabimus, nunc hæc pauca admonitione digna duximus. *Peſſus ex aloë.* Peſſaria ex aloë ſingulari quadam ratione vias reſerare & ſanguinem fundere; *Si à plenitudine.* Inter reliqua autem præſidia huic affectioni apta quando ex plenitudine

tudine oritur præter sanguinis missionem ex pede, inunctiones maximæ esse utilitatis, eas potissimum, quæ ex emollientibus attenuantibus fiunt, veluti ex oleo sesamino, liliorum alborum, de croco, vino albo fervefactis ad vini consumptionem interdum etiam theriacâ additâ. Cùm vero pituita abundat, alijs prædicto capite appunctis non proficientibus, ad ea confugiendum, quæ humores attenuant & urinas cient, vel ad sudores per lignum, sarsam aut radicem chinæ excitatos, qui quâ ratione promoveantur cap. *de uteri intemperie humidâ*, Deo bene juvante, exponemus. Prodest insuper multis diebus assumere ℥ iij alicujus aperientis decocti cum ℥ ij oxymelitis, & Paulatina purgatio, ac tandem si reliquis malum non obediat, balnea sulphurea utilia erunt, vel fontanella in altero crure aperiatur. Si ex sanguinis acrimoniâ, & mordacitate fiat, curatur, ut difficultas urinæ, purgato prius humore per ea, quæ dicenda sunt cap. *de calidâ uteri intemp.* 3. remed. genere. deinde residuo contemperato sirupis refrigerantibus ibi positis aut decocto malvarum altheæ, & portulacæ, vel stillatitiis aquis earundem herb. cucurbitæ, seminis papaveris, & melonum cum sacharo, & sirupo de muscilaginibus, cujus hæc est descriptio ex Gradio c. de urinæ acrimonia; *seminis althea, malv. cydon. an.* ℥ i. *tragacanti* ℥ iii. *infundantur in aquâ tepidâ decoctionis malvarum, seminis papaveris albi, granorum alchechengi q. s. postea fiat f r. is expressio, & ℞ prædict. muscilaginum* ℥ i. ß *ejusdem decocti malva* ℥ iii. *sachari opt. vel sirupi de portulaca q. s. misce pro una dosi.* Reliqua petenda ex nuper dicto capite. Si à facultatis expultricis languore affectio fiat, ipsa irritabitur, ac ejus motus supplebitur clysterijs uterinis acrioribus quidem ut; ℞ *Fermenti dissoluti in succo mercurialis cum modico aloë* ℥ i. eandem intentionem præstant pessaria ibidem posita, ac reliqua, quæ valentius menses provocare diximus per os assumpta, & utero admota, nisi quod nec sanguinis missio, nec frequens purgatio hoc in casu ex usu est, suffitus tamen prosunt. At si ex retentricis impotentia proveniat affectio (quod tamen raro accidit) corroborantibus utendum, & ijs, quæ intemperamentum quod imbecillitatis autor est, corrigere valeant, quæ sicca esse debent, & adstringentia, hæc enim ad retentionem faciunt, cui humiditas contraria est. Tandem viarum angustiam emendare oportet, cognitâ causâ coarctante, quæ si inflam-

Sanguinis missio.

Curatio si à pituita.

Sirupus de muscilaginibus.

Curatio à debili expultrice.

Curatio si à retentricis infirmitate.

Si à viarum angustia.

 matio

matio fuerit propriam petes curationem ex cap. *de uteri inflammatione*; si dislocatio, membri reductio ad pristinum statum medela erit; si siccitas, humectatio. Denique summa curationis erit, ut multitudinem evacues, facultates firmes, & meatus dilates. Reliqua ex c. *allegato*, & ex sequenti mutuanda sunt.

De menstruis difficilimis, & cum gravissimis symptomatibus.

CAP. VII.

Natura. SImilis est hæc affectio dysuriæ seu urinæ difficultati, quæ sane cum dolore molestiaq; fit, non enim satis est difficulter, sed cum his accidentibus evenire; eveniunt autem accidentia hæc sæpe instante purgatione, interdum etiam jam fluente, itaq; per menses difficiles affectionem intelligimus, in quâ sanguis, non solum guttatim, sed etiam cum gravissimo dolore prodit. *Species.* Symptoma quidem pertinens ad depravatam diminutamque actionem facultatis expultricis, sequens morbum in via, id est, obstructionem, nonnunquam continui solutionem, ut ulcus, aut erosionem; aut deniq; affectionem aliquam dolorosam alicujus vicini membri. *Differentiæ.* Prodeunt menses per hunc affectum interdum guttatim, nonnunquam etiam affatim, aliàs per intervalla, aliàs etiam continuè; & interdum citra ordinem, interdum ordinate.

Causæ. Fit ab ijsdem ferè causis, à quibus mensium suppressio, sed levioribus; non enim omnimoda obturatio adest, sed inæqualis vasorum uteri obstructio à sanguine denso, concreto, grumoso, ac fœculento, qui vasa distendit, & dum valida expultrix virtus excretioni nititur, eumq; movet, crassi, caliginosi, ac densi flatus elevantur, qui vasa, & partes vicinas distendentes graves excitant cruciatus, quoad grumus extruditur, aut sanguis stillatim profluit, aut certè affatim, quod etsi contingat, difficiles adhuc, ac diminuti censentur menses, quia indicium est copiam tantam existere, ut id quod excernitur, etsi plurimum videatur, respectivè tamen parum fit, quia multitudini non respondet. Secunda causa est ulcus aut tumor aliquis præter naturam in utero, & partibus vicinis, quæ à commoto san-

ſanguine læſæ exacerbatęq; dolent. Tertia eſt humorum acrimonia, & mordacitas viſcidis humorib. inhærens, unde redditur eorũ ſubſtantia inæqualis, & quia viſcidi difficulter prodeunt, quia vero calidi acres, & mordaces cruciatus, & dolores inferunt, quo ad tandem manente, quod craſſum erat, tenue ſibi viam parat, & inſtillat.

Signa. Cognoſcitur affectio, quia inſtante menſium purgatione, aut per octiduum ante, mulier ſentit capitis dolores, ventriculi morſus, inquietudines, confractiones lumborum, & infimi ventris inſtar parturientis cruciatus intolerabiles, ſæpè cum animi deliquio, convulſione, aut cordis ſaltu. Hæc in genere: *Cauſarum ſigna.* grumum ſanguinis, & ejus craſſitiem peculiariter viſu dignoſces. Et quia in inguine altero vel utroque, ut refert Hippocrates, *Grumi ſigna.* exiguus tumor perſentitur à grumo incluſo, quo excreto ſanguineve fœculento dolores leniuntur, ſed paulò pôſt iterum redeunt: præterea quia dolores multò ante excretionis tempus exacerbantur, naturâ quaſi parturiente, nitenteque concretum ſanguinem per anguſtas vias propellere, ex *Flatus.* quâ commotione aut aliunde ſi eleventur flatus, dolor fit tenſivus, & ad tempus exacerbatur, ceſſatq; excreto flatu per uterum aut ſedem, menſes cum ſtrepitu, ſonitu, & murmure ventris inferioris profluunt, & undiq; dolores vagi fiunt, ac lumbis, & ilibus incumbunt. Si ulcus adſit ex prægreſſis cauſis, & notis particularibus dignoſcitur; ſanie vel pure cum ſanguine mixto, & cum dolore fixo menſes diutius durabunt, ulcere laceſſente facultatem ad expulſionem: ſi ex acrimonia humoris ſigna petenda ex cap. ſuperiori.

Prognoſticũ. Vehementius affligit hæc affectio ſteriles ac virgines, minùs vehementer eas, quę jam pepererunt; rei cauſam affert Hippocrates, *Primo de morb. mulierum.* quia ijs quæ pepererunt, venulæ fluidiores ſunt ad menſes, fluidas autem ipſas fecit purgatio illa, quæ fit à partu.

Curatio. Duplex curandi ratio; prima, quæ cauſam reſpicit; altera, quæ dolorem mitigat. Si igitur à fœculento, craſſo, ac grumoſo ſanguine fiat, inſtitutâ victus ratione tenui moderatoq; exercitio, *Revulſio.* curatur primo revellentibus ſimul, ac vacuantibus remedijs; itaque mittendus ſanguis ex brachio, ut remeet ad ſuperiora, ſi magna fuerit plenitudo; aut ex pede, ſi non adeo magna, quod tutius fuerit, quia etiam evacuat ab utero, & derivat, ut ſuo loco dictũ eſt: *C. de ſuppreſ menſt.* quod vero concretũ jam ibi eſt, & evacuari nequit, per os uteri evocetur,

 cucur-

cucurbitulis suris, & fœmoribus cum scarificatione adhibitis, & crurum ligaturis, derivatur etiam humor, si hæmorrhoidibus hirudines affigantur, idque cessante jam omnino menstruo, & infestantibus doloribus; si enim antea applicentur, periculosum est, quia derivatione facta impeditur purgatio, nisi magna sit copia.

Evacuatio. Secundo vacuantibus, hâc adhibitâ distinctione, ut in grumoso, fœculentoq; sanguine phlebotomiam; in ulcere, flatuosave, vel acri materia purgationem magis usurpemus, igitur præparato humore per convenientes sirupos, ut *℞ sirupi de muscilaginibus* ℥ ii. *aquæ malv.* ℥ iii. *purgatio fiat, quæ bis, aut ter iteretur ex* ℥ i. *rhab. aut pulveris myrob.* 10 *citr. cum* ℥ i. *cassiæ aut mannæ, & tantundem sirupi ros. solut. dissolutis in sero lactis, vel in aquâ stillatitiâ malvarum, aut altheæ,* si materia calida, & acris sit; sin minus in decoctionis senæ pari quantitate additis loco cassiæ ℥. iii. diaphœniconis.

Dolorem sedantia. Tertio, ac præcipuè vias aperientibus, laxantibus, & dolorem lenientibus, ac modicè discutientibus, quæ omnes intentiones ijsdem ferè remedijs, quæ mixtas habeant facultates, præstari poterunt: imò ab his sæpe initio sumpto ad reliqua venire non fuit opus. Ergo si materia crassa, flatuosa, fœculenta, aut tenax sit, miva pastinacæ ex melle convenit ad ℥ ii. singulo mane sumpta: aut ad ingressum 20 lecti, aut ℥ i. theriacæ, seu mithridatij, cum ℥ iii. aquæ mellissæ, hęc enim præter jam dictas utilitates sanguinem attenuant, & fundunt, quod concretum est: ad idem valet *decocti chelidoniæ, & capillorum veneris* ℥ iiii, *cum* ℥ ii. *mellis aut* ℥ i. *coaguli leporis, cum* ℥ iii. *aquæ graminis, aut radicum diureticorum, & liquiritiæ singul.* ℥ i. *passularum* ℥ i. ß. *coquantur in s. q. aquæ fontanæ ad libram, colaturæ* ℥ iiii, *adde sirupi de quinq; rad. capill. veneris, vel arthemisiæ sing.* ℥ i. tepidum bibat fœmina mane, & vesperi.

Externa. Subinde fiant incessiones, & crurum lotiones ex decocto altheæ, seminis lini, fœnugræci, anethi, rutæ, arthemisiæ, in quo calido pedes aliquantisper detineantur, & evaporatio- 30 nem recipiat, ac spongijs in eodem madidis muliebres loci madefiant, ac venter inferior postea lanâ succidâ vino, & oleo ros. imbutâ foveatur, vel vesicâ tepido oleo semiplenâ; utilius tamen fuerit umbilicum ac inferiorem ejus regionem inungere oleo de croco, liliorum alborum, sesamino, de semine lini, caparorum, de vitellis ovorum, amygdalarum dulcium, in quibus vel aliquo eorum dissolva-

solvatur dragma theriacæ. Quod si pessus in eadem intinctus mulie- *Pessus.*
bri sinui imponatur magnæ esse solet utilitatis, aut prædictas partes
inungere axungia gallinæ cum butyro, vel butyrum, & aliquod ex
prædictis oleis commiscere cum superiori decocto herbarum, ex qui-
bus etiam sacculus parari potest. Est insuper utilissimum unguen- *Sacculus.*
tum, quod habet *succi angelicæ* ℥ i. *olei caparor. liliorum alborum an.* ℥ i. *Vnguentum*
ß *vini albi* ℥ ß *cum cerâ secundum artem fiat unguentum*; Paratur etiam *Cataplasma.*
cataplasma ex æquis portionibus medullæ panis, ac semine lini in
aqua mulsa, sed majoris efficaciæ est aliud, quod sic conficitur; *olei*
10 *communis, vini dulcis, butyri recentis an.* ℥ ii. *furfurum medianorum*
(quas Lusitani *semeas* vocant) ℥ iii *bulliant leviter, & calidum applice-
tur, ac frequenter iteretur.*

At si materia acris, & erodens fuerit, levioribus inunctioni- *Si à materia acri.*
bus, fomentis, & infusis utendum erit, qualia parantur ex solâ a-
quâ tepidâ, vel ex aquâ portulacæ, aut lactulæ cum emulsionibus
seminum frigidorum. Inunctiones autem fiant ex oleo amygda-
larum dulcium, violarum, rosf. de semine melonum, cuburbitæ, aut
ex unguento rosf. & resumptivo.

Si tandem ex ulcere dolor suboriatur, ulceris curationẽ repe- *Si ab ulcere.*
20 ries c. proprio *de uteri ulceribus*; dolor autem mitigabitur infusis per
uterinos clysteres *ex aqua mulsæ* ℥ iiii, *vel si calor sit magnus, saccharatæ
cum* ℥ i. *trochiscorum alborum Rasis*; *vel ex* ℥ iii. *aquæ aluminosæ*, quæ mi
rabiliter prodest, *vel tantundem decocti hordei cum* ℥ i. *sirupi rosf. aut a-
quæ lactis cum sacharo, aut ex lacte ipso ad* ℥ i. ß *cum pari quantitate deco-
cti foliorum vel seminis plantaginis, quibus addi licet* ℥ ß, *emulsionum semi-
num frigidorum*; ac si dolor vel ardor sit vehemens, infundantur ℥ ii. *Narcotica.*
decocti Ihoschiami vel papaveris albi; denique alijs non proficientibus,
prædictis decoctis opiatorum aliquid misceatur, ut g. v. opij thebaici,
quibus tamẽ cautius utendum ne nimis infrigidato utero, sterilis fiat
30 mulier. Porro ulcere præsente à vaporationib, & fomentis abstinen-
dum, quia ulcus humectant, & consolidationem impediunt, unde *Admonitio.*
difficilior redditur in virginibus curatio, quia infusiones non fe-
runt. Postremò alijs remedijs non proficientibus, fontanellam in
crure aperire utilissimum fuerit, dum nimia corruptorum hu-
morum copia, ex toto aut membro aliquo ad ute-
rum fluit.

Scholium.

Plerique uteri affectus, vesicæ affectionibus similes sunt, nam urinæ incontinentiæ, seu profluvio (quam diabeten seu dipsacon, & hydropem matellæ plerique vocant, ut refert Galenus) mensium fluor quadantenus correspondet; Ischuriæ, quæ eodem autore est urinæ omnimoda retentio, mensium suppressio similis est; dysuriæ vero, quam Galenus difficultatem urinæ vertit, in qua urina magno cum cruciatu, & dolore interdum stillatim, interdum affatim redditur, menses difficiles, & cum gravissimis symptomatibus correspondent; Ita profecto certum est mensium stillicidium stranguriam æmulari, hoc est, urinæ stillicidium, quod cum quodam conatu fit, dolore vero alias magno, & irritante, alias ferè nullo, ut enim dysuriæ ratio in dolore consistit, sic stranguriæ in exigua quantitate, hæc enim symptoma est in actione imminutâ, illa in actione vitiatâ, diabetes in auctâ, Ischuria in ablatâ.

c. de locis 3. *6. aph. 36. & 7. aph. 48.* 10

De menstruis, quæ debitum tempus antevertunt.

CAP. VIII.

Natura. IN plerisq; fœminis menstrua purgatio aliquando consuetum terminum anticipat, aliquando verò remoratur, in quâ quidem anticipatione, remorationevè interdum inordinatè procedit, interdum proportionaliter; meminit hujus affectionis Hippocrates 1. *de natura mulierum*, & 5. *aph.* dicens, menses decolores nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam. *Species.* Est de genere symptomatum in actione naturali vitiatâ videlicet retentricis uteri debilis, aut expultricis irritatæ, unde menstruus sanguis in naturæ usum non adservatur, quia aut temporius fluit, aut, ut par est contineri nequit, idque interdum ex proprio uteri vitio, ut intemperamento, deformi figurâ, aut solutâ unitate; interdum nocumento aliunde illato, utpote ex vitioso humore ante tempus facultatem lacessente. 20

Causæ. Causæ omnis actionis, quæ debitum tempus præveniunt, de sumuntur ex Galeno 3. *de symptomatum causis cap. 2.* exemplo posito in imi ventris evacuationibus; aut igitur menstrua purgatio antevertit ob materiam, vel ob facultatem, vel ob causam sine qua non. 30

Prima

Prima subdividitur adhuc in plures, copiam, alienam substantiam, tenuitatem, humiditatem, calorem, acrimoniam, aut mordacitatem humoris. Secunda in retentricis impotentiam, expultricis robur, & irritamentum ob maximum uteri calorem: causa vero sine qua non est ipsius sensus acuties ac perspicuitas.

Signa. Affectus per se patet; ideo superest causarum dignotionem docere, à quibus varia desumitur curandi ratio. *Plenitudo.* Humorum itaque copia deprehenditur ex gravitate totius corporis, ponderositate, pigritiâ ad motum, ex foeminæ habitu sanguineo, vita sedentariâ,
10 otiosâ, & crapulæ deditâ; ex suppressâ, vel diminutâ aliâ evacuatione, pulsu magno, cui accidat ex intervallis parvitas propter aggravationem; urina rubra, crassa, & multa, ex sanguine excreto minimè vitioso, sed solâ copiâ peccante; *Humoris acris, & biliosi indicia.* acrimonia, & mordacitas deprehenditur ex calore, erosione, & dolore præsertim ante excretionem, vel dum excernitur, ex vitioso fœminæ habitu, ac præcedente vitâ, & alimentis, quibus vesci solita fuerat, acribus & calidis, præterea ex sanguinis excreti naturâ, tenuis enim apparet, dilutus, aquosus, decolor, aut colore aliquo præter naturam infectus, & multa bile commixtus, quæ omnia si desint, & sanguis im-
20 petu prorumpat, excretricem virtutem fuisse lacessitam conjectandum est; At si absque impetu, & citra læsionis sensum fluat, retentricem debilem significat: an vero ex temperamenti vel figuræ vitio debilitas proveniat, distingues ex sensu excedentis qualitatis, qui si nullus fuerit, vitium figuræ subesse indicat. Depravatum uteri structuram ex ictu, casu, aut præcedenti laborioso partu conjicies; ulcus, cicatricem, aut tumorem, ex proprijs notis. *Prognost.* Porro ex hac anticipatione nimium aliquando sanguinis profluvium suboritur, quod conceptui, & fœcunditati obesse solet.

Curatio. Si ex retentricis vitio, aut laxitate instrumentorum proveniat,
30 robori providendum per ea, quæ adversa sunt distemperamento, de quibus peculiaria capita inferius scribemus. Si vero ex plenitudine instituto victu parco, exercitio moderato majori, & parco potu, sanguinem detrahes ex utrâque basilicâ in eâ quantitate, quæ viribus respondeat in medio mense, vel paulo antequam fœmina fluxum expectat; frictiones etiam fiant in brachijs, & in tota superio-

ſuperiori corporis regione; abſtinendum à vino, & aquâ cinnamomi, cujus loco chalybeata, aut cocta cum mica panis leviter toſta utilis fuerit, quibus non proficientib. dextra ſalvatella tūdenda erit.

Ex humoris vitio curatio.

Si vero (quod ſæpe accidit) ex humoris vitio contingat, qui aut acrimonia, aut mordacitate expultricem facultatem irritat, aut tenuitate fluitat, ſcopus erit, ſenſum, & expultricem retundere. Quod fiet primo, copioſiori ac optimi nutrimenti cibo, & exercitio parco. Secundo attemperetur humor ſirupis, apozematibus & alijs ſupradictis cap. *de menſium fluore* ab hâc eâdem causâ, & infra cap. *de calidâ uteri intemperaturâ.* Tertio confertim corpus purgandum, quo major cachochymiæ pars deponatur, ut ibidem dictum eſt, deinde paulatine per ℈ ii. aut ʒ ß. rhabarb. optimi infuſi in ℥ iiii. decocti myrobolanorum, vel foliorum ſenæ, idque bis, terve, in ſeptimana. Quartò contemperantibus uterinis clyſterijs ex oleo violar. roſ. Nympheæ ad ℥ ii, cum ℥ iiii. decocti malvarū, hordei, violarum, ac florum cordialium addito ſaccharo, aut ex ℥ iiii. expreſſionis ſeminum frigid. deinde fiant inunctiones pubis, & partium infra umbilicum ſitarum cum eiſdem oleis; caventes ſemper, ne, dum hæc fiunt, menſium ſuppreſſio ſequatur, quia periculoſum eſt ſanguinem vitioſum detinere: refrigerij etiam gratia, ſi jecoris adſit caliditas, ſalvatella ſecanda erit, & ſupra jecoris regionem applicandum hoc unguentum. ℞ *emplaſtri ſandalini, unguenti roſ. an.* ℥ i. *aceti roſ.* ℥ ß *miſce*: at ſi calor in utero ſit, loco ſalvatellæ ſaphena vulneretur, & intemperies ſupradictis encatiſmatis, & inunctonibus corrigitur.

Admonitio.

Ex ſalvatella ſanguinis miſſio.

A frigido humore curatio.

At ſi ex humore frigido fieri contingat, quod tamen rariſſimè accidit, purgatio erit *ex agarico trochiſcato ad* ʒ i. *diacatolicone, vel electuario Indo ad* ʒ iii, *cum* ℥ i. *ſirupi ex 9. infuſ. roſ. in* ℥ iiii. *aquæ fœniculi, vel decoctionis pituitoſæ.* Uterus inungatur oleo liliaceo, camomillino, anethino, rutaceo, aut balſamo, addita theriaca; aut cerotum ex ijſdem paretur cum modico ladano, ſtyrace, bezonio, aut apponatur emplaſtrum pro matrice, vel de galliâ, vel ſacculus ex milio, furfure, camomillâ, anetho, ruta, pulegio, thymo, angelica, & ſimilibus.

Si à causa procatarcticâ.

Tandem ſi ictus, caſus, aut laborioſus partus, huic malo anſam præbuerit, præter ea, quæ propriis capitibus hoc opere reperies, utero &

& vicinis partibus applicandum eſt cataplaſma, quod habet; *pulveris ſanguinis draconis, thuris, maſticis, conſolidæ majoris an.* ℥ i. *terebintinæ q. s. fiat cataplaſma*; vel ſi fœmina calidior ſit, aliud ſic paretur; *pulveris roſarum, myrtillorum, balauſtiarum, maſticis an.* ℥ i. *farinæ volatilis* ℥ i. *cum albumine ovorum fiat emplaſtrum*; aliud etiam fit ex melle cum pulvere coralli, tragacanti, & alijs ſupradictis, ex quibus etiam addito ladano, & cerâ cerota conficiantur.

De menſtruis, quæ debitum tempus remorantur.

CAP. IX.

10 Remorantur menſes vel ætatis causâ, cum jam deſinere incipiunt, vel vitio totius corporis; aut ſolius uteri. Si ætatis causâ vitium fiat, curatione non indiget, ſed præcautione, ut vitentur incommoda, quæ ex cohibito fluxu pullulare ſolent, podagra præſertim, & coxendicis dolor, quod fiet victu parco, exercitio valido, & annuatim ſanguine miſſo, donec ex toto natura à menſtruâ purgatione diſſueſcat. At ſi ex vitio totius fiat, curationem mutuabis ex cap. *de ſuppreſſ. menſtruorum*. Si vero ex peculiari uteri nocumento, peculiarem requirit curationem. Et eſt ſymptoma de genere vitiatæ, ac diminutæ actionis ex creticis, idque per ſe in proprio temperamento, vel quia impedita eſt à malâ figurâ, aut craſſo humore obſtruente. Unde patet, cauſas mali eſſe tres; cauſis anticipationis menſtruorum contrarias; facultatis nimirum impotentiam, humoris vitium, & ſenſus hebetudinem, quas etiam Galenus tetigit. Rurſus facultatis impotentia fit vitio temperamenti in frigiditate, & humiditate, aut inſtrumenti in depravatâ figurâ; humoris vero vitium craſſities eſſe ſolet, acerbitas, viſciditas, aut ſiccitas; ſenſus hebes ut plurimum redditur ex abundante humiditate.

Differentia.

Species.

20

Cauſa.

3. de ſympt. cap. 2.

Imbecilla ob frigiditatem facultas dignoſcitur, ſi tranſacto menſtruationis tempore fœmina moleſtiam, & gravitatem ſentit, detento enim ſanguine facultas languida ad expulſionem ſeſe accingere nequit, donec validius proritetur. Inſtrumentum vitiatum ex præcedentibus dignoſcitur, ut ex laborioſo partu, tumore, cicatri-

Signa.

30

ce, saltu, aut casu, à quibus uterus vel pars ei subserviens sit dislocata, aut pravâ figurâ affecta. Humoris vitium ex ijs quæ cum sanguine excernuntur patefit, albidior quippe visui apparet, crassus, viscidus; item ex præcedenti sedentariâ vita, victu crasso, & pituitoso; fœminæ habitu molli, ac subalbido, aut plumbeo, & obæso; demum quia sanguis lente effluit, subindeq; menses diu durant, & desinunt in quosdam mucores. Qui si diu remorentur, nec fœmina in utero aut vicinis locis molestiam sentiat, sensus hebitis indicium est. Si affectio oriatur vitio humoris crassi, ac viscidi (quod majori ex parte fit) curatur ex Galeno quatuor remediorum generibus. 1 Primò, victu extenuante, & calefaciente, exercitio moderato, ac crurum frictionibus. Secundò, potionibus etiam attenuantibus, calefacientibusq;, ex radicibus aperitivis, calamintha, fœniculo, saxifragia, pimpinella, adiantho, hyssopo, & similibus, addito croco, & cinamomo; auspicanda vero curatio est mox, à factâ mensium purgatione, quippe quæ plenitudinem deponit, ac sic purgantia, inscindentiaq; remedia, securius adhibentur, quam collectâ aut instante purgatione menstruâ, & corpore pleno existente. Accipiat igitur fœmina singulo mane ℥ v. aut vi. hujus apozematis ℞ *radicis apij, fœniculi, petroselini an.* ℥ ii. *foliorum matricariæ, nepitæ, pulegij, capill. ven. an. m.* i. ß. *seminis anisi, fœniculi an.* ʒ i. ß *coquantur in s. q. aquæ ad lib.* ij. *colaturæ adde sirupi de arthemisiâ, capill. ven. an* ℥ iii. *misce*; valet etiam sirupus de Endivia, de liquiritia, de hyssopo, de duab. & quinq; radicibus sine aceto cum aquis fœniculi, nepitæ, pulegij, petroselini, & reliqua cap. *de suppress. menst.* jam descripta. 2

Curatio.

5. aph. 36.

Admonitio.

Purgatio.

Tertiò, purgatio exercenda agarico trochiscato, electuario Indo, diaphœnicone, sirupo ex 9. infus. rosarum, ut *si Agarici trochiscati* ℈ *iiij. diaphœnici* ℈ *iij. sirupi ros. solut.* ℥ i. ß *dissolvantur in* ℥ *iiij. decoctionis pituitosæ*; aut si pilulas magis amat, mastichinæ erunt ex usu, de agarico, alephanginæ, ut massæ pilul. de agarico, alephanginarum an. ℈ ij. cum sirupo de arthemisia formentur viiij. 3

Derivatio.

Quartò ijs, quæ sanguinem ad inferiores partes valeant evocare, ut sanguine ex pede misso triduo, quatriduovè ante consuetum menstruationis tempus, reliquis etiam jam peractis crurum balnea fiant, & fomenta inferioris ventris, ex decocto fœnugræci, camomillæ, anethi, meliloti, fœniculi, petroselini, dauci, ac interea,

rea, dum in balneo est, capiat tabellam unam diacalaminthi, postea fiant suffitus aromatum, & frictiones ac ligaturæ crurum, quibus insuper & suris cucurbitulæ applicentur sine scarificatione ad partem anteriorem. At si nec dum menstrua sequantur, per Epicrasin corpus purgetur tribus aut quinque pilulis ex prædictis tertio quoque die assumptis, aut infuso agarici, turpeti, & seminis carthami singulorum ad ℥ ß in ℥. iiii. vini vel prædicti apozematis, aut aquæ graminis, calamintæ, vel fœniculi, aut ℥ ß tabellarum de succo rosarum, vel de diaturbit, quæ citra molestiam purgant. Ab his inferior venter inungendus oleo capparorum, liliorum alb. anethino, de cinamomo, de croco, de angelica, vel balsamo, fiant etiam uterini clysteres, ex ℥ iiij. decocti origani, pulegij, menthastri, sycl æ, thymi, nasturtij, cum ℥ ij. olei rutæ, aut anethi, qui mirificè sopitum uteri sensum proritant. Denique menses omni arte solicitandi, ut supra allegato cap. scriptum reperies. Eâdem ferè ratione curabitur si ex imbecillâ facultate fiat ob intemperiem frigidam, & humidam, aut sensum hebetem, quæ enim dicta sunt calefaciunt, & corrigunt excessum humiditatis, quâ sensus obruitur; quo in casu victus acris, & mordax instituendus est. Exsiccantium vero uberiorem segetem reperies c. *de humidâ uteri intemperie*. Cæterum si ex vitio figuræ accidat, emplastris potius, cerotis, & cataplasmatis superiori cap. jam dictis utendum erit.

Curatio per Epicrasin.

Curatio si ab imbecillâ expultrice: Et sensu hebete fiat.

De menstruis corruptis, aut suppuratis.

CAP. X.

PAulus, Aëtius, Avicenna, ac reliqui fere omnes præcipui scriptores hunc affectum ab uteri albis purgamentis, non distingunt, quia tamen in illo humores, quanquam labe affecti, nondum tamen corrupti, in hoc vero corrupti jam, putrefacti, aut suppurati expurgãtur, merito discriminari videntur, & Hippocrates de ijsdem seorsim egit, nam de menstruis corruptis, primo *de morbis mulierum*, de albis vero secundo ejusdem tit. Porro, ut in menstruis vitia fiunt, tum in quantitate auctâ, aut diminutâ, tum in profluendi ordine, quibus superiora capita dicavimus; ita etiam vitium hoc symptoma est pertinens ad exiens mutatum non quidem in aliquo

Species.

supradictorum, sed in substantiâ ipsâ sanguinis vitiosâ factâ. Id quod quadrupliciter contingere potest; Primò, quia putredinosam qualitatem à toto jam deduxit. Secundò, ob mixtionem putridi alicujus humoris in vijs adjuncti. Tertiò, ob suppressionem, cui accedens impedita ventilatio putredinem induxit. Quartò, ob uteri ipsius vitium in intemperie, compositione, aut ob abundantiam putridorum humorum, qui interdum in tunicis, uteri cavitate, cornibus, cotylidonibus, aut vasis spermaticis ejusdem continebantur, quiq; menstruum dum per mensem ibi asservabatur corruperunt, ac sui simili labe contaminârunt, unde fit, ut juxta ipsorum naturam, aut vitium aliunde contractum menses decolores fiant, albi, pallidi, lividi, virides, nigri, pelliculosi, fibrosi, membranosi, arenulenti, flatulenti, fœtidi, aut verminosi.

Differentia.

Causa.

Albicantium causa est inundans pituita in utero, aut ventriculo: pallidorum exurens jecoris caliditas: nigrorum melancholia in toto vel in liene; viridium, lividorum aut variegati coloris, membrorum nutrimentalium valida intemperies; est insuper huius mali causa depravata victus ratio, aut potus substantia, ut autor est Hippocrates lib. *de aëre, aquis*, & locis; cruda enim aqua in frigidis fœminis non coquitur, ideoque sanguis crassior redditus non bene expurgatur, ac subinde suppressus corrumpitur, vel suppuratur, si præsertim per duos, aut tres menses moram traxerit, teste Hippocrate, idque maximè si à febre aut supposito igne fuerint combusti, de quo sequenti cap.

1. de morb. mul. tract. 8.

Signa.

Cognoscuntur humores corrupti tum præcedentibus notis, tum etiam experimentis c. *de fluxu menstruorum superfluo* præscriptis, linteo nimirum excepti, aut arena. Præterea, quia pituitosi, plerunque fiunt pelliculosi, ac veluti aranearum casses distenduntur, cognoscitur etiam pituita ex stupore, mucore, frigiditate, flatu, uteri tensione, & quia menses remorantur nisi serosi sint: bilis vero ex acrimoniâ, calore, partium muliebrium exulceratione, cibi fastidio, anxietate, vigiliâ, & quia festinanter prodeunt menses, ac fœmina segnis est, pusillanima, anxia, sibi displicens, & subtristis, præsertim si melancholia admiscetur: ac si mordaces sint, & exulcerent, ex ventre, sin minus, ex cerebro fluxio est, ut idem Hippocrates notat. Porro incipiente morbo solito modo purgatur mulier: si pluribus

Humorum nota.

Lib. de nat. mul.

ribus diebus infeſtet, febres adveniunt erraticæ, acutæ cum horrore, anorexia, ſtomachi dolore, infra umbilicum in inguinibus, & lumbis, nonnunquam etiam purgatione ſurſum repente ſtrangulatio accidit, caligo, & vertigo: quod ſi ſuppurati fiant, ſigna erunt dolores pectinis, pulſationes validæ, & contactum non ſuſtinent; ac ſic ſuppurati tripliciter terminantur, aut enim erumpunt in pudendum, & egreditur ſanguis, & pus graveolens, quæ terminatio optima erit, nam ſi ulcus in utero non fiat, & ad ſeptem, octo, novemvé dies perpurgetur mulier, liberatur, ſi vero ulcera magna in uteris relinquãtur, etiamſi melius habebit, tamen ſterilis fiet mulier. Quod ſi in pudendũ non procedant, ſuppurati facti ad partes ſupra inguen erumpent citra tumorem, & juxta hypochondria foras prodeunt, quo caſu fœmina aut ſuperſtes non manet, aut ſterilis ſaltem evadet, ut idem refert autor. Alijs (quæ tertia terminatio eſt) poſt duos, treſvè, aut plures menſes ſupra inguen elevantur in tumorem magnum, rubeum, ſine capite, quia caro ibi impletur, & aſſurgit ac eminet, eſtque talis œdematodes tumor ſoboles pituitoſi ſanguinis, qui per univerſam carnem eſt diſperſus, quem tumorem ignarum medicorum vulgus interdum ſecat, ſed non citra periculum, melius enim fuerit ſi os uteri eo incumbens ad pudendum convertatur, & menſes prodeant, ſic enim id quod eminebat facile ſedatur, attamen ſi non convertatur os uteri, & ibi menſes ſuppurentur, ſuperius relata pericula fiunt.

Suppuratorum Signa.

Prognoſtica.

Vlcus magnum in utero ſterilem reddit mulierem.

Curatur eodem ferè modo, quo alba uteri purgamenta, de quibus infra; nam ordinatâ prius optimâ victus ratione, ſanguinis miſſio vitanda erit, aut quidem parcior exercenda, quam dum ſanguis citra corruptionem vitiatur; præparandus etiam humor juxta uniuſcujuſq; naturã, ut ibi dicendum eſt, craſſum attenuando, ac tenuem incraſſando, ac compeſcendo, quanquam ſunt, qui jubeant attenuare etiam bilem, quod minimè probo, nam quæ amplius attenuantur, ulterius concaleſiunt, atque putreſcunt, ſubindeque majora concitant mala, quin potius putridæ pituitæ interdum ſola coctio ſufficit, ut jam domata melius educatur. Si igitur bilioſus ſit humor per ea præparandus, quæ calorem putredinemq; compeſcant, de quibus cap. *de calida uteri intemperie*: ſi autem craſſus ac pituitoſus, à quo maximè conſuetum eſt hunc fieri affectum per

Curatio.

Brachelij 5. aph. 30. lapſus.

5. aph. 36. *Attenuantia qualia.*

per attenuantia, ideo Galenus horum duntaxat meminit; Attenuant vero acria omnia, mordacia, calida, aromatica, salsa, nitrosa, amara, præsertim sicca; acidis tamen, & ijs quæ validius menstrua proliciunt caute utendum, nam illa uterum debilitant, hæc multitudinem in vasorum angustijs, putredinemq; augent; conducunt itaq; allium hortense, nasturtium, smirnium, piretrum, origanum, calamintha, sisimbrium, pulegium, satureja, thymus, cappares, fructus terebinthi, eruca, syum, apium, petroselinum, anisum, fœniculum, melissa, raphanus, brassica, beta, ex quibus, & ex ijs, quæ mitius provocant menstrua, (de quibus cap. *de suppress. menst.* dictum jam est) apozemata poteris conficere; nam fortiora, febres, & fluxiones augent: aut fiat hic sirupus. ℞ *Sirupi de stœchade, de thymo an.* ℥ i. *aquæ pulegij, calaminthæ an.* ℥ i. ß *misce*; At si bilis abundat, *sirupi eupatorij, & cichorei pares accipe portiones cum aquis intybi, ac cichorei.*

Purgatio pituitæ.

Secundo purgatione, quæ si pituitosus humor abundet, sic concinnabitur; *Agarici trochiscati, turpeti, aut mechoacanæ* ℈ *iiij. electuarij Indi, vel diaphœnici* ʒ *iij, aut diacatholici* ʒ vj. *sirup. rof. solut.* ℥ j. *aquæ graminis* ℥ *iiij. misce*, quod si potio fastidiosa sit *bolus fiat ex* ℥ j. *agarici, vel mechoacanæ, cum* ℥ j. *diacatholici, & saccharo*: vel si pilulis magis capitur, ex usu erunt *mastichinæ, de agarico, alephanginæ, aggregativæ, aut de hiera dosis* ℈ *iiij. aut* ʒ j. ß *formentur* viiij. Verũ si biliosi sint humores,

Bilis.

purgatio erit *rhabarbari optimi* ℈ *iiij. aut myrobal. citrin.* ʒ j. ß *infundãtur per noctem in* ℥ *iij aquæ cichor. facta colatura, & expressione adde sirup. viol. aut rof. sol.* ℥ j. *mannæ, aut pulpæ cassiæ* ℥ j. *aut si fœmina sit robusta electuarij rosati Messues.* ʒ ß *misce*: vel capiat ℥ j. *tabellarum de succo rof.* demum si humores fuerint melancholici ℥ j. *foliorũ senæ cum* ʒ j. *seminis anisi in* ℥ *iiij. aquæ fumariæ infundantur ac leniter bulliant, cujus colaturæ, & expressioni adde confectionis hamech sine scammonio aut confectionis psilij* ℥ ß, *aut pulpæ cassiæ* ℥ j. *sirup. rof. sol.* ℥ j. factâ semel conferta evacuatione per Epicrasin postea vitiosi humores purgentur apozemate aliquo ex prædictis simplicibus parato, addito convenienti purgante medicamento, ut ℥ j. *foliorum senæ, aut Epithymi, ac sirup. rof. solutivi, vel de cichoreo cum rhab.* ℥ *iij. vel iiij.* tandem si suppurati fuerint menses, ijs promiscuè utendum, quæ adustos, & biliosos humores evacuare nata sunt, quæ facile parabuntur ex agarico, rhabarbaro, sena simul mixtis; summè etiam prodest, paulatina purgatio ex decocto mercurialis,

Purgatio per epicrasin.

Si menses suppurati sunt.

curialis, aut glandes ex eâdem herbâ, interim tamen clysteribus utendum, & modico exercitio, quæ corpus, ac uterum purgent, & si ventriculus redundantis pituitæ causa sit, vomitus per intervalla utilis erit, ut, quod ibi indies congeritur, antequam venas ingrediatur, præpurgetur.

Tertio reliquias dissipantibus, ac ijs, quæ malum valeant radicitus extirpare, qualia sunt si humores frigidi, & crassi existunt, ea, quæ sudores proliciunt, quos maximi esse momenti certum est, provocantur autem decocto pentaphylli, camemali, florum papaveris erratici, sarsæ parellæ, ligni sancti, radicis chynę, de quibus suo loco, aut ʒ j. theriacæ, vel mithridatij cum ℥ iij. decocti angelicæ, vel sasifraziæ; sed quia hæc flavam bilem acuunt, & exasperant, si ea redundet, potius balneis aquæ dulcis discutienda, contemperandaq; erit, uti etiam melancholia; frictiones tamen molles utrisq; conveniunt, & pessaria cap. *de suppress. menstr. conscripta*, inungendus venter oleo amygdalarum dulc. viol. quæ etiam in uterũ immittenda sunt, at si neq; cuncta hæc prosint, fontanella, in altero, vel ambobus brachijs aperienda, quippe humores, qui à pharmaco læduntur, ab hoc saluberrimo medicamento præsidiũ sentiunt longè maximum.

Sudorifica.

Balneum.

Scholium.

Præparandus etiam humor] *Qui se Galenicæ doctrinæ constantissimos assertores profitentur, concoctionem humorum extenuationem appellant, eâ omnes morbosos humores indigere arbitrantur pituitam, melancholiam, atq; etjam bilem, quod hæc, dum morbum facit, se ipsa integrâ crassior existat, gloriantur se in hoc Galenum imitari, qui ad concoquendos humores etiam turgentes melicratum exhibet in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegij. Adjungit Manardus, quia humores coquendi privilegium calori duntaxat debetur, nullis utendum esse sirupis, cum plerique frigidâ præditi sint facultate, subindeque nihil faciant ad concoctionem, alijs potius, ijsquè calidis tentandam medijs. His tamen sic magnificè pronuntiatis bifariam peccant, primò quod cunctos absque distinctione humores attenuandos autumant; Secundo quia sirupos relegant à numero medicamentorum; quod quam sit devium, & à Galeni mente alienum, perspicuum fiet, si prius mente concipias, triplicem coctionem à medicis considerari, primam naturalẽ dicunt, quia circa alimenta versatur & est alteratio alimenti in proprias nutriti qualitates, Galeno autore 3. de nat. facult.*

Quæst. An coctio humorum procedat attenuando. 1. aph. 24. Ac de ijs quos purgare oport.

Manardi error. 3. Epyst. 1.

Triplex coctio.

facult. 7. & lib. de differentijs sympt. c. 4. Secunda est humoris putrescentis, & est alteratio, quâ evincuntur humores & reducuntur ad benignitatem quam possunt acquirere; seu est alteratio, in quâ natura causis fortior evadit, permutatq; eas pro suo robore. Et hoc est apud Galenum & Hippoc. coctionis universalius significatum, sic bilis, & salsa pituita, ac reliqui inutiles humores crudi dicuntur, cùm putrescunt, non quod ulteriore coctione nutrire possint, aut ad sanguinis naturam redire, sed quia in modo substantiæ, & qualitatibus acquirunt dissimilitudinem quandam, cujus ratione nequeunt nutrire, nec à partibus trahi, ad hunc modum bilem crudam flavam admodum esse, acrem, & maleolentem, scribit Galenus cit. coctam mitiorem fieri, pallescere, ac minus fœtere: sic sanguis cum inflammationem committit, crudus dicitur, quia putrescit, deinde cum transmutatur in pus, coctus, tametsi pars nulla ex pure alimoniam accipiat, sed quia superatur à naturâ, similitudinem contrahit cum partibus solidis in colore, & alijs qualitatibus, unde fit, ut hæc coctio sive naturæ victoria in venis per febres, & in pectore ac capite per catharros, & corizam maturatio; in tuberculis suppuratio dicatur. Tertia coctio est alteratio, quæ facit cessare putredinem manente substantiâ, de quâ idem Galenus art. med. 89. ac debetur humori semiputrescenti, qui si plus justo incaluit, ac semitam putredinis duntaxat contraxit, sola alteratione corrigitur, si jam saltem secundum exiguas sui partes putrescit, non solum indiget alteratione, verum etjam secundo illo concoctionis modo, quo evincatur à natura, separetur, ac deniq; evacuetur: ideo autem tertia hæc coctio dicitur facere cessare putredinem manente substantiâ, quia incipientem putredinem reprimit, & manet in corpore res, quæ alteratur, benigna, & utilis nutritioni. Hasce omnes coctionis species unica generali definitione Aristoteles comprehendit, dum ait: coctio est perfectio à naturali, & proprio calore ex oppositis passivis, quæ sunt unicuiq; rei, quæ coquitur, materia. At vero Galeno sola prima coctio dicitur Primo Epid. & locis primo citatis, quia in ea sola mutatio fit ejus quod concoquitur, in substantiam aliti, atq; hanc juvari scribit, somno, exercitio, modicâ frictione ex calefactione, calidioris vini potu, balneis sacculis, fomentis, oleorum modicè calentium inunctionibus, ac boni succi ciborum moderato esu, quia hæc omnia nativum calorem juvant. Secundã vero concoctionis speciem, si ob crassitiem, lentorem, frigiditatẽ humor sit crudus, ut pituita, tùm ijs, quæ diximus, tùm calefacientibus, inscindentibus, extenuantibusquè serapijs promovetur; at si ob caliditatem, acrimoniam, & mordacitatem incoctus sit, refrigerantibus, & humectantibus, & abstergentibus, tum sirupis, tum etiam edulijs, ut ptisanæ cremore, farre, sero, mulsâ, loco obscuro, & quieto, hæc enim ad bilis concoctionem imprimis

Marginal notes: 2. acut. 44. — Coctionis definitio. — 4. meteor. 2. Sect. 2. 44. — Lib de const. art. med. 21. — Naturales coctiones quæ juvant. — Humores peccantis coctio à quibus fiat.

Line numbers: 10, 20, 30

primis

primis faciunt, quia calorem nativum attemperando juvant, & reducunt ad symmetriam, deinde retundunt humoris acrimoniam, tertio, si quid ejus partibus imbibitum est, abstergunt. Tertia coctionis species frigidis, ac siccis procuranda, quia haec potissimum putredinem inhibere valent, subindeq; calorem praeter naturam coctioni contrarium coërcere. Juvant itaque nativum calorem praecipuum coctionis instrumentum, alia ipsum fovendo, ut quae primo loco retulimus; alia ventilando, ac prohibitam ventilationem prohibendo, ut quae secundo; alia impedimenta removendo, hoc est putredinem, ut quae tertio: quocirca omne siruporum genus coctionem juvat, quia aliquid eorum, quae diximus, praestat. Non igitur ut Manardus quibusdam imponit, medici existimarunt sirupos vim habere concoquendi, sed alterandi, & reducendi calorem innatum ad temperamentum, quo melius ac facilius concoquat, & separet utile ab inutili, est enim ejus caloris proprium, homogenea conjungere, disgregare heterogenea. Ac tametsi julepi inventum Arabum sit, ut ex ipsâ barbarâ appellatione manifestò constat, ante annos plus minus trecentos usurpatum, longo tamen antè tempore veteres tàm Graeci, quàm Latini ex eâdem materiâ, & in eosdem usus sua habuerunt apozemata, praeparandis ad purgationem corporibus & humoribus accommodata; sic Galenus superius dictas herbas in mulsâ incoquit; & Celsus, antiqui, inquit, medicamentis quibusdam datis concoctiones moliebantur. *Si quaeras qua ratione facilioris cibi moderatus esus coctioni opituletur? Respondeo, id facere, quia facili negotio à naturâ superatur, minimeq; excrementosus est, ac superatus nostri caloris substantiam auget, ac fovet, utpote in quam conversus est: adhaec quia parciori victu detractâ de consueto cibo portione nativus calor crudos humores concoquit, absumitq; frigidos, crassos, viscidos, ac glutinosos, visceribusq; & venis impactos partim absumit, partim extenuat, ita ut vel sponte interdum criticè fluant, cumq; inediâ corpus exhaustum excrementis vacat, medicamentum purgans facilè in omnia subit, ac integris viribus omnia penetrat. Ex quibus iam liquet quid medici intelligant, quidve intersit inter haec quatuor vocabula, coctio, maturatio, praeparatio, digestio; nam coctio, & maturatio à calore fiunt nativo, illa tamen in materia benigna, haec in vitiata: in illa maior pars convertitur in aliti substantiam, in hac, quod assimilatur, paucum est, quod semicoctum ac superfluum relinquitur multum; praeparatio vero est reductio ad benignum, simul cum separatione boni à malo, ac ferè cum maturatione accidit, at digestionis nomen tam coctioni alimenti, quam maturationi, & praeparationi humorum barbari accommodârunt. Liquet etiam, cur jubeat Hippocrates concocta medicare, scilicet*

Putredo quibus inhibetur.

Siruporum usus utilis.

Nativi caloris quid proprium.

Lib. 5. c. 42.

Victus tenuis, qua ratione coctioni opituletur.

Coctio, maturatio, praeparatio, digestio quid.

licet ad coctionem. Sequitur separatio, solet enim natura post coctiones humores discernere, & superfluitates expellere, ideo tunc potissimum, cum cocti sunt, evacuationi adminiculatur cujus rei causa est, quia prius humorem quemlibet curat sibi similem reddere, quod cum ob materiæ ineptitudinem non potest, & materia assequuta est elaborationem, quam potest, optimam, tunc natura desistens à concoctione ad expulsionem se convertit, & hac ratio est, cur bilem tenuem ac fluidam initio non expellat, quia prius eam conatur concoquere, ut scribit Galenus 2. de differ. febr. per coctionem autem cuncta domantur, & ad temperamenti mediocritatem rediguntur eodem autore, quo fit, ut eadem calidissimam, ac tenuissimam bilem aliquantulum refrigeret, & ad teporem reducat, vitream pituitam calefaciat, unde evenit, ut illam refrigerando nonnihil incrasset, hanc calefaciendo, quemadmodum Sol glaciem ac mel, liquefaciat, neque id mirum: fiunt enim hæc à calore nativo ac benigno, qui moderatus est, non fervidus neque intensus, non secus ac per anodina, quæ hoc calore pollent, frigida calefiunt, calida refrigerium sentiunt. Neque verò bilis, quod crassescat, idcirco coquitur, nec cocta idcirco purgari aptior est, quod crassior evaserit, ut quidam existimârunt, exemplo ducti eorum, quæ ex pectore educuntur; sed quod sit à reliquis humoribus secreta, eamque tunc natura evacuare contendat, ut partibus dissimilem; ut enim similitudo ad permutationem facit, sic sequestratus humor ideò facilius expelletur, quia nullam habet similitudinem propter quam à partibus retineatur. Refrigerio igitur, & non incrassatione bilis indiget ut evacuetur, nec rursus attenuatione, nisi pituitæ permisceatur, cujusmodi est, quæ spuriam gignit tertianam, quæ quidem attenuanda est, & inscindenda, quæ vero vitellina dicitur, quia per assationem crassa redditur, diluenda potius, & medicamentis attemperanda quàm inscindenda est. Dupliciter enim crassa attenuantur, aut liquidis diluta, ut lutum aquâ mixtum, aut inscindentibus & calefacientibus liquata, ut quæ viscida sunt, & lenta. Si obtrudas Galenum de iis, quos purgare oportet, dicentem, inter initia morbi, tenues & aquosos humores purgabis, ubi crassi, & tenaces fuerint, quales pituita & nigra bilis sunt, coctionem expectabis, *ergo tenuem bilem nulla expectata coctione evacuandam. Respondeo, quosdam legere non inter initia, sed ante initia morbi, dum adhuc nec putrent, nec febrem committ-*

Bilis tenuis initio cur nō expellitur.

6. Epid. p. 5. tract. 6.

Crassa dupliciter attenuantur.

Objectio.

committunt; alij respondent serosos, & aquosos humores expressisse, qui nullam præparationem admittunt, & crassos ac pituitosos qui majori molimine concoquuntur, biliosos verò qui concoqui valent, non tamen multo negotio non exclusisse, sed inter initia digestos, ut addit Coquilatus, evacuari posse, principij vocabulo non pro primo morbi insultu, nec pro cruditatis tempore accepto, sed pro spacio trium dierum aut plurium, in quo signa coctionis tenuis humoris apparere solent, sicuti sputum apparens eo tempore morbum facit breviorem ut Galeno placuit primo aph. 12. Porro non defuerunt, qui priori è diametro contrariam opinionem defenderent, existimantes, humores purgandos semper incrassandos esse, idq; hisce ducti rationibus, prima quia dicente Hippocrate, coquendi sunt prius, quæ autem concoquuntur autore Arist. & Galeno, crassiora evadunt, coctio enim dimanat à calore permiscente opposita passibilia; ideò necessariò caloris vi, id quod tenue est, dissolvitur, & humidum cum sicco permiscetur, ex qua miscella, & defectu humidi, quod exhalavit, id quod superest, crassius, siccius, ac calidius redditur. Secundam rationem desumunt ex Galeno 2. progn. 43. ubi tenuem materiam à pectore expelli non posse affirmat, quia circiter spiritum circumfluit, ideo humorem in fistulis pulmonis reconditum modicè crassum esse oportere ut excreetur. Respondet primæ rationi Gentilis, per coctionem, sicuti in mixtionibus, siccum terreum agere in humidum aqueum; si igitur plus amittatur de humido aqueo, totum remanere crassius, si verò plus de terreo sicco, tunc tenuius evadere; quæ tamen solutio anilis omninò est, nam caloris vi non terreum, sed aqueum exhalat. Ugo Senensis distinguit de coctione in materiâ benignâ, & in materiâ vitiosâ; in benignâ, quia tendit ad retentionem, & nutritionem incrassando semper procedere; in vitiata verò, quia est præparatio ad expulsionem, modò attenuando modo incrassando fieri. Alij dicunt per coctionem, etiamsi humor crassus evadat, acquirere tamen quandam fluendi facultatem, quod idem esse arbitror, ac si dicerent, separari, æquabiliorem reddi, ac expultrici facultati obedientiorem, unde dicebat Avicenna, coctionem in materiâ crassâ, æquationem esse ejus cum subtiliatione: in subtili æquationem cum inspissatione. Nobis quidem sic sentiendum videtur, cocta quidem semper evadere crassiora, at humores qui coctionem veram, ac naturalem subterfugiunt, non semper crassos, sed semper peracta coctione permutatos, domatos, & obsecundantiores reddi, id quod concoqui vocavit Hippocrates coctionis nomine in suo universaliori significato accepto, cujus evictionis permutationisque variæ differentiæ sunt, nam & crassa dum extenuantur, aut lenta inscinduntur,

Altera opinio. *Primo aph. 22.* *Ar. 4. met. 4* *Gal. de toti mor. temp. 3.* *Gentilis solutio primæ prim. id. 6. c. 3* *Ibidem.* *Aliorum.* *Prima 4. tract. 2. c. 7.* *Autoris solutio.* *Primo aph. & 2. acut.*

aut tenuia incrassantur, aut putria in pus vertuntur, à natura vinci, & concoqui dicuntur, coctione omnem ad mediocre temperamentum adductionem significante. Et hinc est, quod illicò incipiat apparere eorum humorum portio in urinis, tuncq; signa coctionis adesse dicimus, ac naturæ victoriam, si modo morbus salubris futurus est, quod si natura ab illis oppressa, neque hos evincat neque alimentitios concoquat, tunc succumbit, & æger in deterius ruit, maleficum fit morbi judicium, aut saltem difficilior, diuturniorq; affectio. Vides quo pacto sola pituita dulcis, & acida, quando citra sanguinis temperamentum sunt, verè cruda dicuntur, & concoqui valent, & in bonum sanguinem ac membrorum substantiam converti, quod etiam Galenus asseruit; reliqui humores, ut utraque bilis, & salsa pituita, quoniam per ulteriorem concoctionem à moderato sanguine recesserunt, nunquam perfectè concoquuntur, satisq; cocti hi humores videbuntur, quando à natura apti redditi sunt, ut per se aut artis adminiculô expellantur. Ad secundam rationem dicendum minimè idoneum esse exemplum eorum, quæ ex pectore educuntur; purgatio enim medicamento trahente, & natura expellente fit, non ergo spiritu excipiuntur, quæ purgantur aut sua subtilitate exclusionem naturæ frustrari possunt, quin potius subtilia facilius trahuntur à medicamento, & expultrici promptius cedunt, si modo, uti diximus, cocta jam sunt.

Pituita dulcis, & acida duntaxat verè cruda dicitur.

4. de sanit. tuend. 4.

Purgatio qui fiat.

De menstruis adustis.

CAPUT XI.

Solet interdum sanguis concalefieri, & exarescere, idq; sæpiusculè contingit ex incensis carbonibus inferiùs subditis, quod incautæ fœminæ vigente hyemis rigore faciunt, unde uterus exuritur, menstrua arefacta, siccioraque reddita detinentur, & strangulatum uteri ac pleraque alia mala concitant, sicco utero ad superiora recursante, aut menstruis ipsis, quanquam citra putredinem calorem quendam concipientibus, à quo uterus facile excandescit. Causam hanc fuisse ex fœminæ relatu percipies. Signa sunt, quod fœmina huc illuc se jactat, animo deficit, pituitam cum bile vomit, sitit vehementer, dum nimirum venter æstuat, ad contactum dolet, febricitat interdum, urina supprimitur, & alvus, dolet spina, & dorsum, turbatur lingua, ac voce aliquando privatur, ventriculi morsus adest, & spiri-

Causa.

Signa.

tus offendens ex flavâ bile, quæ caloris est soboles, unde etiam postmodum urinam habent rubram, dolet universum corpus, maximè collum, spina, lumbi, & inguina.

In hujus affectus curatione duplex erit proponendus scopus; primus sanguinem, & uterum contemperare, secundus defectum evacuationis supplere. Esto igitur cibus frigidus, & humectans, ut lactuca, cucurbita, sonchus, juscula pullorum, cremor ptisanæ; potus, aqua hordei, aut cerevisia mediocris. Secundò utendum potionibus contemperantibus frigidis & humidis, vel hoc sirupo. ℞ *sirupi borraginis, cichorei, violar. an.* ℥ ij ß *aquæ endiviæ, violar. buglossæ an.* ℥ IV. *misce pro quatuor dosibus*, sirupi granatorum, & acetosæ omittendi propter adstrictionem. Tertio evacuatibus, quod primo statim initio fiet, sanguine copiosè ex utroque pede misso, deinde ex salvatellâ distante jam mensium statuto tempore; deinde præmissa per sirupos attemperatione leviter purgetur mulier sic: ℞ *mannæ electæ* ℥ ij, *dissolvantur in jure pulli aut in* ℥ IV. *decoctionis florum cord. cum sirupi rosar. solutivi sesquiuncia*, vel, si à potione abhorret, boli fiant ex ℥. x. *cassiæ cum sacharo*, vel capiat per plures dies singulo mane ℥ VI. *seri caprini, aut vaccini in quo per noctem maduerint* ℥ ß *foliorum senæ, & p. ij. florum cord. manè facta colatura adde sachari q. s.* Hic etiam clyster alvum lenit, partes utero vicinas contemperat, & humectat, *foliorum malv. lactucæ an. m.* j. *hordei p. iij. prunorum numero* XX. *coquantur in s. q. aquæ, colaturæ* ℥ X. *adde olei viol. ros. sachari an.* ℥ j. ß. *fiat clyster*, subinde inungenda inguina, & loca muliebria, ac totus inferior venter oleo rosar. viol. amygd. dulcium, de semine cucurbitæ, melonum, addito etiam unguento rosato. Considerandum diligenter, ne nos causa decipiat, nam aliis ex causis suppressis menstruis, aut corruptis frigida ut plurimum nocent, quia magis impinguntur materiæ ex illis, omnibus tamen sanguinem per hirudines ex hæmorrhodibus detrahere mirificum semper præsidium fuit.

Curatio.

Evacuatio.

Clyster.

Admonitio

De menstruorum fluxu rubro, sanioso, fulvo, & luteo.

CAPUT XII.

Tametsi ex iis, quæ cap. *de menstruis corruptis, de fluxu menstr. immoderato, & de fluore muliebri* tradita sunt facilè possent suppleri

quæcunque hoc cap. sunt dicenda; tamen, quia Hippocrates olim, & nuper Martinus Ακακια de fluxu rubro, fulvo, & luteo peculiariter differuerunt, ijsdem etiam fluxionibus singulare caput destinavimus.

Descriptio. Fluxus itaque ruber fit, cum sanguis ex utero fluit, qualis ex victimâ recens mactatâ, & grumi pellucentes. *Causa.* Hujus rei causæ sunt, febris, abortus, partus laboriosus, & à menstruorum interceptione subita eruptio; febris enim sanguinem inflammat, & ad motum reddit agiliorem, venas uteri & totius corporis reserat: in abortu & partu laborioso cotylidones violenter abrumpuntur: in subito verò fluore menstrua, quæ suppressa de repentè erumpunt, tanto impetu interdum natura superfluum expellit, ut unà laudabile profundat. 10

Signa. Signa sunt, quia mulier impotens fit, & attenuatur, venter imus attollitur, indurescit, & ad contactum dolet, veluti ulcere præsente: dolor etiam ipsa pudenda pertingit, & pubem, & hypochondria, & lumbos, quinetiam in pectus & scapulas irruit: & febris adest, quia bilis suo fræno destituitur & putrescit: & dentium fremitus fit: quinetiam prurigo excitatur à bilioso humore per partes sentientes delato: & sudor multus diffunditur: ventriculi morsus vexat: & eâdē die sæpe rigent, & rursus subinde sudant: & sitis premit: & lingua aspera est: & interdum per nares sanguinem fundunt. Quin & pro- 20 cedente morbo pusillanimis mulier fit & magis debilitatur, ac pedes intumescunt, & cavitates oculorum, & color corporis immutatur. Sed adhuc magis ingravescente malo urinæ adest stillicidiũ, irritatâ vesicâ à bilioso humore: aut certè retractâ à partibus, quæ jam ob siccitatem convelluntur: *Prognosticũ.* quò cum pervenerit affectio, periculo plena est, & ferè intra quatriduum perimit, non tolerante natura longiori tempore tentionis laborem, ut Hipp. & Galenus *in opere aphorismor.* scripserunt. *5. aph. 6.* Hæc affectio junioribus quàm senioribus magis accidit, quia plus sanguine abundant. Egit de hoc affectu Hippoc. *in lib. de morbis mul.* *lib. 2. text. 6.* *Curatio.* Curatio ferè eadem, quam descripsimus supra cap. *de menstr. cor-* 30 *ruptis*, aut certè cap. *de fluxu menstr. superfluo à sanguine seroso*: contemperato enim prius humore cibis refrigerantibus, & glutinosis, atque iis quæ citra magnam adstrictionem putredinem inhibeant, postea expurgetur, & adhibeantur ea, quæ sanguinem omninò sistant, de quibus citatis locis abundantissimè dictum est.

Fluxus fulvus. Porro est alius fluxus in quo veluti à carnibus assatis humor & veluti muria

muria fluit: quem magnus Hippocrates, & post eum prædictus Akakia saniosum vocant; nos saniosum sub rubro comprehendimus, & hunc alterum fulvum nuncupamus. Oritur ex partu, aut ex abortu laborioso quoties de fœtu aut de utero ipso quippiam dilaniatum fuerit, aut intus computruerit; aut cum plurimo evacuato sanguine residuum bilescit, nec expurgatur, sed potius à calore extraneo exassatur.

2. de morb. mul. 13. 15.

Causa.

Indicia sunt horror, rigor, febris acuta, dolores in laterum mollitudine, lumbis & fœmoribus: uterus exulceratur circumcirca; & 10 fœmora, & aliæ partes, et si humorem linteo excipias, fulvum refert colorem, & ægrè elui potest: insuper impotentia adest, virium debilitas, ac procedente morbo tota intumescit infra umbilicum & in cruribus, & color fit morbi arcuati ex effusa bile.

Signa.

Denique est alius fluxus, in quo, quod expurgatur, subluteum est, & viscosum veluti ex ovo, & fit ab ijsdem ferè causis, à quibus superior, nisi quod humor non ita est exassatus. Notæ sunt; quia cum fœmina mingit, morsum percipit, & lancinationes: uterus ulceratur, & febris corripit acuta, calor magnus, sitis, vigilia ac mentis perturbatio, & si incedat festinanter, anhelatio, & membra exsolvuntur, 20 ac temporis progressu, uti Hippoc. refert, venter imus intumescit, ac durus fit, & si contingas, dolet, & dentibus stridet: animi deliquium, anxietas, & perfrigerationes adsunt; pulsus celer, ac debilis, sudor multus. Morbus est acutus, & ex quo plures citò, præsertim seniores succumbunt: junioribus si contingant, diuturnæ ut plurimum sunt hæ duæ affectiones. Curantur ut cap. *de menstruis corruptis* dictum est, & *de sanguinis fluore immodico à bilioso humore.* Videre etiam non pigeat caput *de superfluo sanguinis fluore post partum*, & *de fluore muliebri*, ut integram habeas & morbi cognitionem, & curandi methodum.

Fluxus luteus.

Signa.

2. de morbis mulier. 13.

Curatio.

De menstruorum cum morbis complicatione.

CAPUT XIII.

30 VIx quicquam reperies, quod cordatos, & exercitatissimos medicos magis anxios, & sollicitos reddat, & in quo parũ exercitati & imperiti

periti sæpius errores committant exitiales, quam menstruorum cum morbis complicationem. Ea autem sex potissimum modis contingit, primo cum morbus invadit menstruis imminentibus. 2. si ob morbi invasionem menses debitum tempus antevertunt, & inopinatò irruunt. 3. si menstruationis, & morbi tempora complicantur, ita ut menstrua purgatio coincidat cum morbo. 4. si menstruis suppressis, remoratis, aut diminutè stillantibus affectio aliunde superveniat. 5. si præexistente morbo suppressio, aut remoratio menstruorum causam præstet, qua affectio, & symptomata augeantur. 6. si existente morbo menses destillent. 10

Differentia.

Curatio primi complic. mod.

Morbo invadente menstruis imminentibus ex quâ parte mittendus sanguis.

Si igitur menses immineant incipiente, vel procedente morbo, considerandum est, sitnè affectus ex iis, qui ex utero enascuntur, quo in casu si morbus sanguinis detractionem postulat, citra ullam cunctationem ex talo mittendus est, minimè verò ex brachio, ut per convenientem regionem evocetur, & evacuetur uteri redundantia, & mali causa. Verum si ex corpore universo vel aliquo ex præcipuis membris affectio ortum ducat, eam brachii venam tundendam esse plerique affirmant, quæ partem primariò affectam respicit, quæ tamen sententia, si in universum accipiatur, mihi quidem periculosa videtur, potiusque distinguendum de numero dierum, de acutie 20 morbi, & corporis plenitudine; nam si morbus non sit acutus, ex pede sanguinem detrahendum esse censeo, idque ipsum faciendum, si fœmina per triduum, aut quatriduum duntaxat à menstruâ purgatione distet, etiamsi morbus ex acutorum numero sit, idque tum ratio probat, tum exercitationis confirmat experimentum, quoniam natura jam eo inclinare incipit, & per locum quo natura vergit, si conveniens sit, evacuandum est. E converso vidimus sæpius sangine è gybero detracto raptum fieri ad superiores partes, unde deliria, vigiliæ, sopores, difficultates anhelitus, & tandem mors ipsa secuta est. Cæterùm si per octiduum, aut circiter adhuc consuetum menstruationis 30 tempus distet, & plenitudo maxima sit, nec fœmina possit tolerare ex pede confertam evcuationem, quam morbus postulat, tum stat eorum sententia, sanguisque è brachio detrahendus est prius revulsionis gratiâ, præsertim si morbus fuerit acutus. Purgantia tamen medicamenta vomitum, aut sudorem prolicientia in posterum suspendenda, donec menstrua purgatio prætereat, ne natura distrahatur, & præ-

Purgantia menst. tempore non adhibenda.

& præpediatur ab opere, aut saltem levissimis utendum, quibus nec corpus commoveatur, nec menses supprimantur, ne motui paratus sanguis intempestivè detentus, aut aliò evocatus in partem principem inopinato irruat, & malum augeat, aut aliud gravius accersat; quod intelligendum, nisi fœmina sit ex iis, quibus menses procrastinari contingit, in his enim urgente necessitate purgare licet, quippe non rarò vidimus adhibitâ purgatione menses prorumpi, & morbum solvi, dummodo quatriduo saltem ante 29. à menstruatione præterita diem id fiat, in quibus etiam per id temporis sudoriferis aut vomitum 10 cientibus uti liberum erit, prout affectio postulaverit, cucurbitulæ autem, & crurum scarificationes semper locum habent. At si morbus chronicus sit, utilius erit purgationem exercere octiduum, aut circiter post transactum menstruationis tempus.

Curatio secundi modi.

Verùm si debitum tempus menses in morbis antevertant, qui secundus erat complicationis modus, nihil profectò in curandis fœminarum morbis gravius, acclivius, ac periculosius reperies, præsertim initio morbi, dùm adhuc universalia remedia non sunt adhibita; in aliis enim temporibus, cum alias nihil agendum fuerat, minor perplexio: initio verò sanguinem demis aut cathartico uteris impe-20 dis menstruam purgationem: neutrum præstas augmentum morbus capessit, quippe auxilia morbo proficua menses renuunt, quia inde remorantur, & nihilo secius si fluant, parum de morbo sublevant, quia tunc menses evacuationis symptomaticæ rationem habent, quæ ferè semper perniciosa est initio morbi, in quo natura rarò utilem ullam evacuatiouem solet promovere: quocirca diligenter considerandum est, quid boni vel mali secum afferat, & à quibus causis menstruorum in morbis anticipatio proficiscatur; nam initio, uti diximus, & in augmento periculo plena res est, propter adductas causas, in statu vero, & declinatione si cum tolerantiâ menstruorum 30 irruptio fiat, utilis esse solet ob temporum ad evacuationes aptitudinem dummodo non complicetur cum aliâ naturæ evacuatione, tunc enim magnam copiam significat, & naturam nimis proritatam, & ob distractionem nullam evacuationem perfecturam, ideoque subvenendum, ne ab irritamento, & duplicato labore succumbat. Porrò menstruorum anticipatio causas habet quatuor; prima est materia copiosa, acris, mordax, tenax, & à naturâ aliena; secunda efficiens,

Causæ anticipationis.

id est, expultrix facultas irritata aut retentrix collapsa; tertia instrumentum seu vasa laxa, aperta vel rupta; quarta & ultima est, sine qua non, exquisitior nimirum sensus partium, qui à rebus etiamsi secundum naturam exacerbatur. Igitur ex quacunq; causa fiat, si copia adest, aut affectio ex iis est, quæ sanguinis missionem desiderant, curatio inchoanda est à sanguinis missione ex pede, inspecto tamen fluentis sanguinis impetu; nam si cacochymia adsit, & menstrua purgatio cõsuetam quantitatem adæquare videatur, aliâ sanguinis missione non erit opus; sin minus, naturæ partes supplebis, sanguine, ut dictum est, prius ex pede misso, id quod Gale. 9. met. disertissimè docuit, quamvis sunt, qui illum eo loci tacitè calumnientur, quòd expectet, quoad evacuatio naturę absolvatur: verùm si ejus verba accuratè perpendas, nõ expectat quidẽ, sed fluentis impetum animadvertit, quod si satis fore videtur, totum opus naturæ permittit, sin minus illicò tantũ sanguinem detrahit, ut ex conjunctis ambabus evacuationib. perficiatur id, quod expetimus. Sunt qui deinde venam brachii tundendam sentiũt præsente plenitudine, quod equidem nunquã fui ausus, neq; suadeo, nisi maxima fuerit plenitudo, & affectio urgentissima, ut apoplexia, angina, pleuritis, phrenesis ob alibi jam dictas causas, potissimum vero, si redundantia in utero extiterit, sanguinis missionib. ex pede innitendum pro redundantiæ quantitate, non ter duntaxat, sed pluries, præsertim si affectio sit ex iis, quæ caput invadere solent, ut febris ardens. Quod subinde in medioeri plenitudine faciendũ censeo, licet affectio inter alas & inguina existens sanguinis missionem ex brachio postulare videatur, ut ardentissima febris, nam scissâ venâ pedis, aut cruribus scarificatis, quod adhuc magis probo, plenitudo etiam deponitur, ut cap. *de menst. suppr.* probatum relinquimus; morbo insuper subvenimus, & raptum humorum ad superiora præcavemus; secus de reliquis evacuationib. sentiendum, pro quibus expectare oportet, donec natura quieverit, vel remissius egerit, quo tẽmpore stillantib. aut fluentibus sanguinolentis, sed albidiorib. jam uteri purgamentis catartico medicamento utendum erit, quod lacessentes humores contemperet, ac propellat, sed id nõ nisi maximâ impellente affectus urgentiâ, & pronunciato prius nocumento ex pharmaco, & periculo ex dilatione; quod si morbus inducias præstiterit, differre purgationem tutius fuerit. At si menstrua purgatio fuit diminuta, & morb⁹ magnũ calorem conjunctum non habet, ea etiam medicamenta usurpanda,

Quorundã opinio rejicitur in praxi.

Menstruis albidioribus jam fluentibus purgatio exerceri potest.

quæ menses ulterius moveant, maximè si anticipatio fuit procedente morbo; nam si in principio, magis sanguinis missionibus quam aliis pugnandum, quia juxta medicorum dogmata sanguinis missio initio morbi, purgatio in statu, aut declinatione magis convenit, nisi etiam iis temporibus sanguis redundet, vel incuriâ medici, aut ægrotantis negligentiâ prætermissa initio fuerit, quæ tamen omnia cum magna præmeditatione sunt exequenda.

Sanguinis miss. initio morbi, purgatio in statu & declinatione magis convenit.

Si verò menses statâ periodo fluant, & cum aliquo ex morbi temporib. coincidant, si quidem id in morbi principio contigerit, expectato primo naturæ impetu, hoc est, transactis 12. horis, si fluxus in præsentia non sit, vel in posterum fore non videatur sufficiens, ex pede sanguis mittendus erit ad complendam naturalem ejus fœminę evacuationem, ac id insuper evacuandum, quod morbus exigit, quippe & consuetudini, & morbo satisfaciendum est. Quanquam autem id de urgentissimis morbis intelligi etiam possit, tamen in levioribus potissimum locum tenet, per quos ne graviores fiant, menstruationi omnino providendum lavacris, ligaturis, frictionibus, suppositoriis, clysteriis, atque aliis, quæ partes utero vicinas valeant proritare, ac si morbus à causâ frigidâ ortum ducat, potiunculis præterea, quæ menses proliciant, & subinde morbum respiciant, de quibus capite *de menstruorum suppress.* purgationem tamen per pharmacum si fortè necessaria sit suspendentes, quoad menses desierint, ne turbato, commotoque sanguine graviora pullulent mala.

Curatio tertij modi.

Verùm si affectio sit ex magnis veluti angina, phrenesis, pleuritis, aut acuta febris, primâ vice ex pede, aut crurũ scarificatione sanguine detracto, postea eâdẽ die, si menses non procedant, gyberi vena aperiatur, ligatis interea fortiter crurib. dum sanguis fluit: hoc in bonâ praxi sequendum esse ratio omnino convincit, urgentioris n. mali indicatio illam, quæ à menstruatione sumitur, perpetuò superat. Eâdem ratione in reliquis morbi temporibus te geres, in quib. etiam purgationem, vomitũ, ac sudorem, si forsan hæc morbus requirat, suspendere oportet, quoad menstruorũ præsentia non impediat, eorũ siquidem indicatio illorũ auxiliorũ indicationes antecellit, nisi ultra statutos dies saniosa purgamẽta duraverint, quæ nõ tam plenitudinis ac naturę actionis, quã irritamẽti indicia tũc tẽporis censenda sũt, & hoc in casu urgente purgãdi indicatione pharm cum porrigere licet ad purgan-

Sanguinis missio bis in die.

Indicatio à menstruis antecellit indicationes ad purgationem, vomitum & sudores.

expurgandos humores mordentes ac proritantes. Cum his tamen, ubi menses in morbis consuetâ periodo fluunt, cautè, & non nisi jam jam desinentib. instillantibúsve opus aliquod prudens medicus tentabit; præsertim sanguinis missionem, aut purgationem, ut enim Hispanicum fert proverbium, Feriata dies est cum hospites adsunt, & periculosum admodum fuerit à consueto, & utili fluxu, ac debito tempore commodo naturam divertere, siquidem, quæ judicantur & judicata sunt, movere aut novare tutum non est. At quoniam qui methodum in omnibus nimis pertinaciter exquirit, pariter cum morbo plerumque hominem de medio tollit, ideoque præcepta artis interdum urgente necessitate evertere utile sit, hæc omnia diligenter rimari, & exequi oportet, in quibus medici prudentia imprimis requiritur, ut id assequatur, quod Avicenna ultra scriptæ, & traditæ artis præcepta incomprehensibile esse dixit.

Proverbium — *1. Aph. 20.* — *In Proœmio.*

Quartus erat casus, quando menstruis suppressis morbus aggreditur, quâ in re sciendum est, unâ è quatuor causis menses sicuti alias evacuationes remorari, ac detineri à materiâ, à facultate, ab instrumento; & à causâ sine qua non; à materiâ nimirum crassâ, vel copiosâ, facultate debili, vel oppressâ, instrumento impedito; & sensu partis hebetiori, ab eorum contrariis anticipari, uti antea diximus. Igitur pensitandum prius erit, an natura nunc primum menses remoretur, an vero suppressi diu jam fuerint; & ulterius, an à prædictâ suppressione morbus ortum ducat, si enim inde suboriatur, à sanguinis detractione ex pede procul dubio auspicanda curatio est, neque antea purgandum, vomendum aut sudandum, sed sanguine ex pede misso, pro consuetæ menstruationis copiâ ad scissionem venæ gyberi aut ejus loci veniendum erit, quæ morbum respiciat, potissimum, si à consueto tempore per quatriduum distet, tametsi menses etiam remediis provocati non fluxerint. Verum si recentes fuerint suppressiones, & morbus non urgens, priusquam ad alia auxilia devenias, eorum fluor expectandus erit, maximè si de natura morbi nondum constet, quippe securius est, menstruis suppressis sanguinem mittere ex pede, quàm purgare, vomere, aut sudare, nam sanguinis missio cuilibet ferè morbo conducit, reliqua non nisi à frigidà causâ ortis, aut urgentibus. Si tamen menstrua purgatio lentè procedat sanguine ex pede detracto, ea medicamenta exhibere opor-

Quarti modi curatio.

10 20 30

oporter, quæ menses moveant, idque etiam antequam prorumpant exequi abs re non erit, si suspicio sit, naturam suum opus non completuram, aut tardius aggressuram; veluti si fœmina de more habeat, ut debitum tempus purgatio prætergrediatur, aut si jam prætergressum sit, & non fluxerint, quo in casu sanguinem ex eâ venâ practici mittunt, quæ è directo affectionem respicit, nullâ, vel levi de menstruo factâ consideratione: Ego vero transacto quatriduo id exequendum censeo, cùm jam natura alio intenta est: intra quatriduum ex pede mittendum, & menstruorum habendam omninò rationem, in levioribus affectibus, de quibus hypothesis est, quam quidem distinctionem semper ante oculos habere oportet, ne errores committitas exitiales.

In levioribus affectibus non ab ipsis duntaxat, sed etiam à menstruis indicatio sumenda.

At dum menses remorantur, & affectus ex alia causa ingravescit, quod quintum erat, plerique asseverantissimè confirmant, curationem ab eo auxilio esse auspicandam, quod morbus & ejus causa postulat, citra respectum ad venas pedis, quibus ego accedere nunquam potui, in levioribus enim affectionibus, & qui inducias præbent, venam pedis potius scindere diutina experientia me docuit (nam indicatio à menstruis remoratis, levem affectionem, uti diximus, superat) deinde frictionibus, lavacris, ligaturis, cucurbitulis, & iis potiunculis utendum, quæ menstrua proliciant, posteà morbo providendum, quia semper eo tempore causa morbifica per eum locum convenienter evacuatur, nam quantumcunque menstrua sint suppressa, semper tamen natura eo tendit. Verum si morbus sit urgens, veluti angina, pleuritis, aut similis alius, tunc certè ea remedia adhibenda, quæ morbus exigit citra considerationem venarum pedis, quippe eorum indicatio eam, quæ à menstruis desumitur, superare solet, tametsi venas pedis respicere etiamnum tutissimum semper fuerit.

Quinti modi curatio.

In menstruis vero tempore morbi venturis sed deficientibus, ita ut vero simile sit, eorum retentionem morbum, & causam fovere, nil dubium est, sanguinem ex pede esse detrahendum, quantum uteri plenitudo postulat, vel quoad menses prorumpant, deinde, si opus sit, blandè purgare concedimus, iis tamen medicamentis, quæ naturæ motum non evertant, & utilem moliantur evacuationem.

Sexti modi curatio.

Denique si præsente morbo menses instillent, si id quidem ante tempus statutum fuerit, te geres, ut supra in secundo casu de menstruorum in morbis anticipatione, aut si debito id fiat tempore, ut in tertio, quando menstrua cum morbi temporibus coincidunt, nisi quod stillantes menses majorem significant naturæ oppressionem, & majorem requirunt sanguinis missionem.

De Fluore muliebri.

CAP. XIV.

Nomina.

VArias sortitus est appellationes hic affectus, nam muliebris fluxus dicitur, quod mulieribus sit peculiaris, & proprius; & fluxus humiditatum albarum, & alba menstrua, seu alba uteri purgamenta, vel albi flores, & profluvium muliebre, sive uterinum nuncupatur; tunc autem fit cum universum corpus per uterum à noxiis, & inutilibus humoribus expurgatur autore Galeno, qua ratione interdum etiam, ut ipse ait per renes evacuatur, unde fit, ut sæpe longo tempore citra interitum duret. Distinguitur à gonorrhæâ præsertim Venereâ cum qua maximã habet similitudinem, quòd per hanc seminalis materia non ab utero, sed à seminariis vasculis, & prostatis carnib. profluit, ac dimanantibus menstruis non cessat; muliebre autem profluvium sistitur, quando menstrua profluunt, & insuper quia ferè semper conjuncta habet Venereæ luis signa; At si ex impura Venere gonorrhæa non generetur, tamen in ea semper cum quodam licet exiguo voluptatis sensu semen profunditur, quod albis menstruis non contingit. Ab immodico vero menstruorum fluxu differt, quod in hoc sanguis etsi inquinatus integer tamen evacuatur, & grumescere potest, in muliebri fluxu non quidem integer, sed corruptus & in alteram naturam conversus cernitur, neq; grumescit unquam aut certè ita crudus ut nondum ruborem contraxerit. Fluit porro humor modo continenter: modo nullo ordine certáve periodo. Vanum est n. quod Mercurialis scribit, hunc fluxum continuum semper esse, argumento ductus, quòd loci muliebres madeant semper; quippe id perpetuum non est, neque si esset, propterea fluxus continuus dici posset, aliud siquidem est loca madere, aliud humorẽ fluere, qui per intervalla plerumque

Definitio. 6. de locis 5. & 3. de symp. causis 4. Distinctio ab aliis morbis.

Differentia.

rumque

rumq; repetit, si n. materia acris & irritans est, continuo fluit, si non ita acris, accumulatur, quoad humoris copia gravata natura illum extrudat, unde fit ut quibusdam quotidiè, aliis statutis temporibus, aliis bis terve in mense citra ordinem inter duas purgationes profluat: sæpissimè tamen post mensium purgationem; contingit verò inter duas purgationes, aut post menstrua, quia semimutata illa excrementa, aut citius evocantur, aut facilius post debitum tempus consecutione ad menses excernuntur: sed n. fluit nonnunquam per venas uteri, sępe etiam per eas, quæ ad cervicem terminantur: Cæterum humor ipse albus sæpissimè est ac pituitosus, sero lactis aut ptisanæ cremori persimilis, nonnunquam pallescit, flavæ bilis soboles: sæpe aquosus à serosorũ humorũ superfluitate: rarò niger, quoniã melancholicus humor suâ naturâ torpidus est, quanquam & ipsius fluxus interdum contingat: quod si ruber sit, haud exquisitè ruber, sed veluti saniosus, aut lotura carnis similis existit; nonnunquam etiam subviridis, ac fuliginosus, subindeq; acris, & erodens, ita ut partes, quas attigerit, adurat & exulceret. Atque is rursus modo graveolens est, modo odore nullo molestus, plerumq; citra dolorem prodit, interdũ vero utero jam exulcerato cum dolore promanat, neque ætate maturas duntaxat affectus invadit, verumetiam virgines: nullatenus igitur Montano accedendum est, qui virginibus hunc fluorem nunquam accidere cõtendit, & causam adducit viarum adstrictionem: quod si contingat, ex eo corruptam esse incautè pronũciat, cum tamen illa causa sit, quòd rarò, at non quod nunquam virgines hoc malo exerceantur, visa n. jam est puella octo annorũ hoc morbo affecta, & ego honestissimas, ac integerrimæ famæ virgines tum in Hispaniâ, tum in Germaniâ vidi & curavi, quę per triennium, antequã menses prorumperent, hunc affectum passæ sunt, vel ob caloris debilitatẽ, vel quia cruditatib. abundabant. Symptoma est in exeũte mutato, vel ab intemperie, & morbo totius corporis, & partis alicujus præcipuæ, veluti jecoris, lienis, capitis, ventriculi, maximè uteri ipsius, qui inprimis afficitur, ac debilitatur.

Montani lapsus lib. de uteri affect.

Species morbi.

Causæ hujus affectus sunt internæ vel externæ, interna est copia vel malitia vitiosi humoris, quæ citra nullum ordinem facultatem ad expulsionem lacessit, generatur autem is humor (ut dictũ est) vel utero vel universo corpore, vel particulari aliquo membro malè affecto. Utero quidem bifariam, aut quia proprium alimentum commutare

Causa.

Ex utero.

nequit

nequit ob debilitatem retentricis, aut alteratricis, ideoque residuum expellit: vel quia pravè conficit, vel potius corrumpit propter intemperiem suiipsius. Debilitas alteratricis à frigido temperamento nascitur, ideo tunc tenuia, cruda, vel serosa excernuntur, cumque uterus non alatur, & trahere nunquam desinat, fit, ut assidua sit expurgatio, & universum corpus extenuetur: retentricis robur à causis etiam externis enervatur, nempe fœtus gestatione, contusione, casu, erosione, ulcere, inflammatione, vel abscessu, dolore, calore, mordicatione, & frequenti coitu, potissimum vero ab humiditate, quæ lubricitatem inducit. Intemperies quælibet esse potest aut putredinosa qualitas, ob quam uterus alimentum corrumpit, & tunc ejus purgamenta pallida putria ac fœculenta promanant. Si à toto corpore profluit, aut ex alimento depravato id fit, aut ex vitioso, & habituali totius corporis temperamento, aut quia partes, quos aliunde recipiunt humores, per uterum excernunt, quod fit vitio expellentis irritatæ, aut retentricis languidæ. Particularia membra, quorum consensu uterus in hoc morbo plerumque afficitur, sunt jecur, lien, ventriculus, vesica, aut caput, quæ excrementa progignunt, à quibus lacessita natura symptoma molitur, ut per uterum tanquam per sentinam sese exoneret, sunt enim hæ publicæ corporis officinæ, quæ si vitiosos humores conficiant, facile toti corpori, & utero communicantur, perinde ac boni, ideoque si membra hæc calidâ intemperie laborent, biliosa gignunt excrementa; si frigidâ, pituitosa, fluida, ac tenuia, quæ pro varietate materiæ commixtæ acria, nitrosa, salsâve existunt. Externas causas ex dictis facilè colligere est, quibus adde aërem frigidum, mœrorem, edul[i]orum varia genera, præsertim herbarum, & leguminum, ac fructuum: partum difficilem, potissimum autem cruditates.

Alteratrix à frigido debilitatur. *Retentrix ab humido.* *A toto corpore.* *A parte aliqua.* *Externæ causæ.*

Ut affectus dignoscatur consideranda tria, affectus natura, pars primariò, aut per consensum affecta, & humoris conditio. Affectus dignoscitur, quia uteri purgamenta à menstruis diversa sunt colore, substantiâ, odore, ac profluendi tempore, & ordine; Menstruus quippe sanguis sincerus est, hic autem humor diversorum colorum pro humoris redundantis naturâ; & insuper imbecillitatem fœminis inducit, decolorationem, impotentiam, maciem, mœrorem, pedum ac manuum tumorem, difficilem respirationem; os

Signa.

uteri

uteri perpetuo hiat, madet, quibusdam excidit uterus ipse, ita ut usque ad muliebre pudendum progrediatur; fœminæ sic affectæ ingratæ sibi, & viris suis redduntur; interdum uteri exulceratio accidit, & tunc puris fœtidi nonnihil permiscetur, aut sanies, & fœminæ viri congressum non patiuntur, præsertim si ulcus in uteri collo sit, dolent, quæ tamen ulcus non habent, etsi viri congressu minimè delectentur, haud tamen offenduntur; Pulsus fere in hoc affectu vermicularis est, ut scribit Galenus; urina veluti asinina, ut senex notavit. Vitio totius corporis fieri deprehenditur ex lassitudine gravativâ, à quâ levatur mulier copiâ excretâ, & rursus gravari incipit; insuper ex venarum plenitudine, tensione, torpore pedum, manuum ac crurum; si vero non quantitas sed humoris vitium in toto lædat, lassitudo ulcerosa adest, cum pruritu, mordacitate, & calore universi corporis. At si cacochymia melancholica sit, mœstitiam, terrores, taciturnitatem, & alia similia mala inducit; si biliosa, iracundiam, amarulentiam, anxietatem, sitim, inquietudinem: si pituitosa, fœmina pigra, & somnolenta fit, oculi sine dolore tument, omnes tamen ut plurimum carnes habent candidas, & laxas.

2. de præsag. expul.

Hipp. 2. de morb. mul.

Signa si à toto.

Humorum Signa.

Si à parte aliquâ affectâ.

Si peculiare aliquod membrum afficiatur, peculiaria ejusdem membri symptomata id monstrabunt, ita dolor, calor, tumor, biliosa excrementa jecur malè habere indicant; inappetẽtia vero vel ingens fames, ciborum corruptio, acidi, & crebri ructus, pituitosa excrementa ventriculum affici declarant. Quæ omnia si desunt, & lumborum, ac partium circa vesicam molestiam senserit, consensus à vesicâ, & vicinis partibus erit, præsertim si urina crassa, alba, & mucosa sit, qualem sæpe vidimus. Quod si à capite contingat, cum dolore capitis, & spuma in excrementis fluxus fit, & per nares, & os suppressa evacuatio aliqua fuit. Si tandem à liene, plerumque rugitus ipsius adest, & aqua sub sinistro hypochondrio fluctuat, ac fœmina mæsta est. Ab utero provenire indicium fuerit, si cuncta hæc desint, & fœmina boni coloris appareat, & nihil præter imbecillitatem persentiat. Præterea in profluvio ab utero solo provenienti materia pauca est, cum solius uteri sit excrementum; à toto autem, aut parte, quæ totius est officina, copiosior; dignoscitur etiam ab utero fieri, si difficilis præcessit partus; casus supra ventrem, aut dorsum, ulcus vel tumor præter naturam in ipso utero, aut medicamen-

tum validum intus aut extra uterum adhibitum, vel alia uterina accidentia, præsertim si fœmina adhuc nimis juvenis conjugio tradita fuit, & venerem exercuit.

Signa humoris. Humoris natura dignoscitur ex ijs, quæ cap. *de fluxu menstr.* dicta sunt, & ex corporis conditione, ac præcedente vita, præsertim vero ex humoris colore, nam biliosus flavus exit, aut pallidus cum acrimoniâ: Pituitosus albus multus, & citra acrimoniam; serosus sive saniosus loturam carnis repræsentat: melancholicus fluxus hic (ut diximus) rarò accidit, quia melãcholia humor est suâ naturâ torpidus, nec facile fluens: meminit tamen Hipp. cujusdam fluoris, in quo humor veluti à carnibus assatis exit, & pudendũ exulcerari dixit: insuper alterius graveolentis fulvi veluti ex ovo vitioso; hunc à vitellinâ bile, illum ab atrâ fieri certum est, & utrumq; admodum periculosum esse. De quibus jam dictum est cap. proprio.

[...] de morb. mul.

Prognostica. Malum est cunctis ætatibus commune, maximè corruptis jam fœminis, & ijs, quæ pepererunt; licet etiam virginibus sæpe accidat, præsertim ijs quibus præ humiditate vasa uteri laxa sunt; salacibus enim potius accidit gonorrhæa. Porro ætate vigente magis rubra fluxio infestat, declinante verò, aut admodum pusilla alba; fulva tùm in juventute, tùm etiam in senectute, utraque tamen si suæ ætati acciderit facile curatur, si alienæ difficulter, quia tunc fit morbus inproportionalis. Malum periculosum semper est, quippe quod uterũ exulcerat, & cogit procidere, tabem inducit, hydropem, & mortem, conceptum plerumque impedit, quia semen vel corrumpit vel lubricando elabi compellit, vidimus tamen prægnantes albo fluore affectas, quæ nihilominus ad justum tempus fœtus gestarunt, & vitales peperunt, sed puellas. Deterius fluxus lividus, cruentus, fœtidus, aut luteus; minus periculosus, pallidus, albus, purulentus, convulsio aut animi defectio si in fluore muliebri advenerit, malum, 5. aph. 56. Fluor hic in senioribus prope incurabilis est, & eas ad mortem usque comitatur, ut sapientissimus refert senex; quod si purgatio fiat à melancholiâ, tandem cancer excitatur, ut ait quidam.

2. de morb. mul. Rondeletius.

Si à bile fiat curatur, ut menstruorum profluvium ortum à calido, & fervido sanguine. Si verò à seroso humore, aut pituitosâ materiâ, à quibus muliebris fluxus plerumq; fit, tria illa revocanda

Curatio si fiat à seroso humore.

in

in memoriam suprà commemorata, à quibus triplex oritur curandi ratio; prima à toto, vel particulari aliquo membro sumpta. Secunda à naturâ humoris. Tertia ab utero. Si igitur serosum humorem à toto corpore fluere comperias, curatur 4. remediorum generibus. Primo optimâ victus ratione; ut tenui, sicco, & adstringenti cibo ex cydonijs, piris, agrestâ, acetosâ, amylo, & orizâ, cum lacte chalybeato, carnibus coctis in aqua pluviali, vel chalybeatâ addito succo granatorum, berberis, de ribes, quæ summè commendantur. Potus esto pro occidentalibus aqua, in quâ ferrum vel ignitum aurum sæpius fuerit extinctum additis prædictis succis. Pro vino assuetis, & septentrionalibus vinum crassum, & austerum. Aër eligatur siccus; somnus sit paulò longior, corporis motus, & animi accidentia vitanda, mulier collocetur acclivibus coxis.

Cibus.

Potus.

10

Secundo vacuantibus ac imprimis sanguinis missione (præsertim si sanguinem permisceri cognoveris) ex mediâ, aut axillari cubiti venâ, aut cucurbitulis scapulis adhibitis cum scarificatione; deinde ijs, quæ serum sanguinis educere valeant, parato prius humore hoc aut simili sirupo ℞ *Sirupi rof. simpl. de stechade an.* ℥ j ß, *aquæ fœniculi, melissæ, arthemisiæ, an.* ℥ ij. ß *misce pro duabus dosibus:* hoc postquam per dies circiter octo usa fuerit purgetur hiera, cassia fistula, myrobalanis citrin: sero lactis cum rhab. sirupo de cichoreo cum rhab. aut rosato solutivo, ut ℞ *Pulpæ cassiæ* ℥ j. *specierum hieræ* ℥ j. *cum sacharo fiant boli, aut* ℞ *rhab. electi, corticum myrobalanorum citrinorum an.* ℥ j. *infundantur per noctem in* ℥ iiij. *seri caprini, colaturæ mane adde sirupi rof. solut.* ℥ j. Prodest etiam ℥ j. conservæ rof. cum ℥ j. pulveris rhab. & g. iiij. masticis, quibus ac similibus purgandum paulatine post unam confertam purgationem, aut convenienti apozemate, quale capite *de fluxu menstruorum* scriptum reperies, aut his pilulis, quę confortando purgant ac recipiunt *rhab. electi, succo rof. irrorati* ℥ ij. *myrobalanorum citrinorum, chebulorum, indorum infusorum in succo rof. an.* ℥ j. *masticis* ℈ j. *spicæ* ℈ ß *cum sirupo ex pluribus infus. rof. fiat massa, cui addere poteris myrrhæ* ℥ ß *croci* ℈ j. *dosis* ℈ iiij. *unâ vice, aut* ℈ j. *alternis diebus*, aut capiat pro unâ confertâ evacuatione ℥ j. vel pro paulatinâ unciam mediam pastæ electuarij de succo rof. quæ sic paratur, ℞ *prædicti electuarij* ℥ iiij. *sachari dissoluti in aqua morbo convenienti* ℥ iiij. *fiat pasta, sive rotula.*

Vacuatio.

Sanguinis missio.

Purgatio.

20

Pilulæ.

30

Pasta de succo rof.

Diversio. Tertio divertentibus ad alias partes, cum evacuatione tamen, ne humor decumbat in partem principem, in quem usum, si vires tolerent, iteranda sanguinis missio partita tamen, & per intervalla digito foramini adhibito, uti fieri solet in ijs, qui sanguinem ex qualibet parte rejectant; mollibus deinde frictionibus, ac vinculis brachiorum, exercitio, cucurbitulis parvis, & frequentibus. *Balneum.* Praesertim vero prodest balnei sulphurei usus, & provocatio sudoris per decoctum ligni guajaci, radicis chinae, aut sarsae parellae de quibus cap. *Sudor.* *de humida uteri intemperie* abunde scriptum reperies, potissimum tamen haec sudorifica in vere, & autumno conveniunt: aut si foemina sudare renuat, sirupus pluribus diebus exhibeatur ex aliquâ praedictarum decoctionum confectus. *Diureticum* Derivatur etiam humor, ad vias urinae, in quem usum confert mirificè hoc decoctum ℞ *assari, apij, calamenthi, soldanellae an. m.* j. *sambuci. m.* ß. *polypodij, seminis carthami an.* ℥ ß *coquatur in s. q. aquae ad lib.* j ß, *cujus dosis* ℥ v. ac si volueris adhuc purgare, decocto adde *agarici, vel turpeti in ligatura* ℥ j.

Astrictio. Quarto adstringentibus, in quem finem pecten, venter, & lumbi spongia in posca madida fomententur, aut lanâ succidâ in vino adstringenti, & oleo ros. vel myrthino imbuta aut incessiones fiant ex decocto myrti, mali corij, cytinorum, rosis rubeis, rore marino, demum extrinsecus adhibeantur, & mulierum locis indantur quae c. *de fluxu menst. s.* remed. genere dicta sunt, quibus tamen non utendum ante totius corporis evacuationem per ea, quae simul revellant, & derivent; tunc enim à retentis excrementis laesio nulla imminet.

Curatio si à pituita fiat. Si à pituitâ malum originem ducat, victus ratio eadem esto, humorem deinde, ac corpus praeparabis, rhodomelite, sirupo de hissopo, de duabus radicibus, de prassio, de arthemisia, de betonica, cum aquis aut decocto earundem herbarum. *Purgatio.* Secundo purgabis sic: ℞ *Turpeti, seminis carthami, mechoacanae an.* ℥ ß *coquantur in* ℥ vj. *aquae ad tertiae partis consumptionem, colaturae adde agarici trochiscati* ℥ j. *mellis rosacei* ℥ j: *vel accipe diaphoenici* ℥ *iij. agarici trochiscati* ℈ *iiij. sirupi de hissopo* ℥ j. *aquae foeniculi* ℥ *iiij. misce fiat potus*; aut si pilulis magis capitur ℞ *massae pilularum de hierae, mastichinarum, vel alephanginarum* ℥ ij. *agarici trochiscati* ℥ j. ß *cum melle ros. fiant pilulae ex singulis dragmis* viiij. quarum primâ vice capiat xiij, posteà ut paulatine purgetur humor pitui-

pituitosus, capiat bis in septimanâ iij ex ijsdem pilulis aut ℥ iiij. vini purgativi à nobis descripti cap. *de suppress. menst. 4. remed. genere*; At si melancholicus humor redundet, prædictis potionibus admisceantur ʒ iij. confectionis hamech, ex quo etiam aut convenienti alio electuario cum sacharo dissoluto in aqua morbo appropriatâ tabellæ fiant sive pasta. Tertio reliquias discutientibus, in quem usum confert sirupus ex decocto ligni cum hermodactylis, carthamo, & folijs senæ cujus descriptionem habes cap. *de uteri intemperie humidâ*, aut sudores provocentur cum decocto sarcæ, radicis chinæ, ligni in-
10 dici; aut utendum simplici eorumdem decocto pro quotidiano usu; conveniunt etiam asperiores frictiones, exercitium, balnea, aquæ aluminosæ, bituminosæ, sulphureæ; evaporationes ex decocto herbarum calidarum ut nepitæ, calaminthæ, fœniculi, hyssopi, enulæ, camemali, anethi, & similium, in quo etiam decocto balneum fiat: à balneo, corpus inungatur, oleo ex decoctione piperis, enulæ, camemali, squinanthi, vel radicis angelicæ, discutit etiam ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatij, ex vino ebibita; aut suffumigia ex his trochiscis, qui supra ignitos carbones injiciantur ℞ *galliæ moscatæ, aliptæ moscatæ an.* ʒ j. *ladani, styracis, ligni aloës, bezoini an.* ʒ ß *gummi a-*
20 *rabici, vini optimi q. s.* secundum artem fiant *trochisci*, quorum suffitum mulier benè cooperta inferius capiat, subinde frictionibus primò levioribus quibus ab internis ad extimas partes humor revocetur, deinde asperioribus, quibus per cutim, quod inutile est, resolvatur. Quarto corroborantibus, & adstringentibus ut ℈ j. cornu cervi usti, acaciæ, aut ʒ ß spec. diatragacanti sæpius in vino sumptis, aut ʒ j. seminis uvæ seu coaguli leporis, vel trochiscorum de terrâ lemnia, de spodio, de Karabe in vino austero, aut in aquâ chalybeata; hoc etiam conditum mirificè vires roborat ad discutiendas reliquias humoris, *conserva rosarum, anthos an.* ℥ ß *specierum diarrod.*
30 *alb. aromatici ros. an.* ʒ j. ß *cornu cervi usti, corallij rubei præp. an.* ℈ ij. *sirupi de corticibus citri q. s. fiat conditum*, cui addere poteris pulverem eboris, ac rosarum rub. vel sine sirupo tragææm parare, tandem applicanda utero emplastra, quæ confortare valeant pro matrice dicta, quorum descriptiones reperies cap. *de uteri debilitate*.

Si vitio alicujus membri fiat, quod excrementa gignit, & in uterum transmittit, curatio fiet per ea, quæ generationẽ excrementi prohi-

Balnea.

Suffitus.

A vitio ventriculi curatio.

prohibeant, & genitum ab utero divertant, ita si accidat per consensum ventriculi, curatur primò vomitu tertio quoque die provocato. Secundo paulatina purgatione per ʒ ß pilularum mastichin. de rhab. de agarico, de aloë, parato prius humore sirupo de mentha, de absynthio, de corticibus citri, cum aquis menthæ, fœniculi, betonicæ. Tertio ijs, quæ reliquias humoris conterant, ventriculum tamen roborando, ut rhabarbaro masticato; aut ʒ j. specierum diarrod. aut aromatici rosati, cum ℥ ij. vini, aut alicujus ex prædictis sirupis singulo mane sumpta, aut serapij radicis chinæ ℥ iiij. Quarto externis, quæ easdem habeant vires discutiendi, & roborandi, ut fomentationibus ex oleis de absynthio, de mentha, nardino, de semine angelicæ, cinamomi, naphæ, aut balsamo indico, ex quibus emplastrum fieri potest, addito gummi tacamacca, caranna, dyaphœnicone calido, vel frigido, aut aliquo ex stomaticis medicamentis, capite *de vitijs ventriculi ex utero* conceptis, aut etiam cum cerâ ac pulveribus immediatè pôst recensendis, & prædictis oleis unguenta concinnantur. Fit insuper sacculus stomaticus ex æquis potionibus corallij, galangæ, cariophyllorum, nardi, cinamomi, rosarum, absynthij, menthæ. Si à capite originem trahat, instituta bona victus ratione illud purgabis paulatine per pilulas cochias, arabicas, fœtidas, aureas, aggregativas, postea capiti si frigidum sit, pileus imponatur ex æqualibus partibus camemali, coriandri præp. stechadis, majoranæ, rosarum siccarum, thuris, masticis; cunctis inter duas syndones inclusis cum bastituris: prodest etiam ad ingressum lecti noctu sumere ʒ j. pulveris sarsæ parellæ in ℥ iij. aquæ majoranæ aut in ovo sorbili, quod si caput calore infestetur à purgatione abstinendum, utendumque potius embrocha ex aqua dulci, lacte, vel decocto hordei, papaveris rof. extremitatum, & capitis arietis cum oleis rof. viol. papaveris, postea capiti insperges pulverem rosarum myrthillorum, coriandri, corallij, aut pileus paretur ex ijsdem pulveribus addito bolo armeno, pulvere cornu cervi usti, vel hora somni in ovo sorbili capiat pulveris cornu cervi usti, rof. myrthillorum an. ʒ ß. Maximè etiam sudores conveniunt, quibus non proficientibus ad fontanellas veniendum, in altero, vel ambobus brachijs, quod

Paulatina purgatio.

Discutientia.

Sacculus stomaticus.

Curatio si à capite fiat.

Pileus.

quod utilissimum remedium est, quia diversione factâ, & caput purgat, & uterum à fluxione vindicat.

Si vero vitio jecoris obveniat, curatur sicuti quando à toto provenit, additis duntaxat, quæ jecur respiciant, si uterius primario afficiatur, & illud ex intemperamento, medebitur, ut cap. *de uteri intemperie*; si ex figurâ, aut complectendi, retinendiq; vitio, per ea, quæ densant, comprimunt, & corroborant, ac prohibent, ne excrementa ad uterum transmittantur, quorum materia cap. *de menstruorum profluvio* ad calcem posita, præter cætera tamen laudantur semper in his casibus balnea, sudores, & fontanellæ, de quibus seorsim suis locis tractationes reperies.

Si ex vitio jecoris.

Scholium.

Oculi sine dolore tument] *Avicenna, & Altomarius putant, oculorum tumorem in hoc affectu interdum esse cum dolore, interdum sine illo, decepti Pauli verbis lib. 3. c. 63. ubi sic scribit :* loci continuè madent humoribus colore variantibus, *& cæt. & addit*, laborans oculos habet prætumidos nunc cum dolore, nunc citra illum; aut cum exulceratione, aut sine illa; *ubi quidem dolor affectui potius, ac fluori matricis, quam tumori oculorum tribuendus est; itaq; oculi tument, fluor autem, inquit, nunc cum dolore est, nunc citra illum, nunc cum exulceratione, nunc sine illa; quemadmodum enim in hydrope, & cachexiâ oculi sine dolore tument, ita etiam in hoc affectu. Porro investigatione dignum est, cur in plerisq; uteri affectibus magis, quam in morbis alterius partis, oculorum fiant dolores, ac tumores, cùm tamē adeo dissita sint partes, nam instantes & præsentes jam menses vel hoc solo signo interdum pronunciabis, quod per ea tempora alterentur, tumeant, ac lividæ appareant radices oculorum. Hujus tamen rei causam dicunt, quia oculorum radices cum utero mirificum habent consensum per spinalem medullam, à quâ etiam opticos nervos oriri Mercurialis Varolum sequutus autumavit. Potius tamen censeo in hisce morbis potissimum pituitosos ac crudos humores redundare, & multos vapores, qui in partibus mollioribus ac tenuiori cute obtectis facile recipiuntur, ac se produnt, quâ ratione per morbos acutos oculi cavi fiunt 1. prog. 7.*

Av. l. 21. 3. tract. 3. c. 23. Alt. c. proprio.

Quarto adstringentibus] *An adstringentia in hoc affectu conveniant quæstionis est, cum præsertim Galenus lib. de prænotione ad Posthumum uxori Boëthij nociva fuisse scripserit, quia retentis humoribus ægra tumuit, &*

pessime

pessime habuit: Respondendum, convenire si tempestivè adhibeantur, evacuato nimirum priùs corpore, per ea, quæ simul revellunt, & derivant, tunc enim retenta minime lædunt. Inter initia verò non convenire, quia retinetur id, quod per convenientem regionem natura solebat expurgare.

Diuretica menses cohibent.

Derivatur etiam humor ad vias urinæ] *At dices, quæ urinas movent eadem menses; respondeo, quæ propriè urinas ducunt, menses non proliciunt, imo cohibent, quia sanguinem siccant, & incrassant, quod si iisdem ad commovendos menses interdum utimur, id quidem fit, quia obstructiones solvunt, quæ menses remorabantur. Si quis urgeat, pleraq; urinas ciere non quidem siccando, sed liquando, & separando aquosum, liquatum autem sanguinem ad uterum ferri posse, sicuti ad vesicam: dic talia vere diuretica non esse, nec nos de illis loqui; adhac humorem non ferri ad renes, sed trahi, & eò magis, quo liquidior, ad uterum verò nec sponte ferri, nec trahi, sed trudi à naturâ, ideò facile averti posse ad alias partes. Vide quæ copiosius de his disseruimus in scholio capitis de supp. menst. & lib. 4. de natura mulieris cap. 9.*

Diuretica obstructiones solvunt.

10

Quæst. an in fluxu muliebri totum corpus afficiatur, an uterus ipse.

De loco affecto in fluore muliebri varij sunt scriptores, & in duas distributi factiones, quarum utraque eadem Galeni loca in sui subsidium affert, ut nullibi verius sit, argumentum ab autoritate cereum esse atque tornatile. Altomarius affici universum corpus contendit, & Galenum citat autorem, qui sic scribit. Sed accidit interdum fœminis muliebre vocatum profluvium, vel utero nequaquam affecto, cum universum corpus per ipsum expurgatur. *Et insuper quia Paulus vulvæ fluorem appellat destillationem totius corporis, quod expurgatur. His ductus Altomarius in hoc malo (licet ejus multiplicem originem agnoscat, quia interdum totum corpus: interdum jecur, aut lien: sæpe etiam ventriculus malè habent) haud quaquam tamen uterum affectum esse affirmat, cui Alexander Massaria planè subscribit, ut serie ipsius apparet non aliâ de causa quàm ut solitâ æmulatione Mercurialem insectetur, in quem finem superiora Galeni loca non tam vertit quam pervertit. Poterant adjicere ad sui dogmatis confirmationem, quod ex evacuatione morbi ad corpus universum attinere videntur ex retentione ad uterum, quod significavit Hippoc. dicens;* menstruis largiùs fluentibus morbi eveniunt: non fluentibus autem ex utero morbi contingunt. *Ubi largius quidem fluentibus simpliciter dixit fieri morbos, neque locum adjecit: non fluentibus autem adjunxit, ex utero. Neq; id immeritò; si enim ibi morbus constituitur, unde vel necessarium demitur, vel inutile adjicitur; in evacuatione sæpe corpus universum à quo sanguis aufertur ægrotabit: in retentione uterus, cui non suum adjicitur. Verum his non obstantibus, tàm Altomarius, quam*

6. de locis 1.

Lib. 3. c. 63.

20

5. aph. 57.

30

quam Massaria mihi videntur pessimè deducere, tametsi enim notum est, & jam alibi à nobis proditum, non quæcunque per uterum expurgantur, ab utero expurgari; tamen non sequitur, quia Galenus priori loco dixit, fluxum fieri cùm universum corpus per uterum expurgatur, propterea fieri numquã posse, utero malè habente, neque illud, vel utero nequaquam affecto, uterum planè excludit, sed fieri affectionem admittit illæso utero, qui tamen rudioribus potissimum læsus videretur, quod particula, vel, apertè innuit, quam Massaria artificiosè dimisit. Nam indefinita propositio in materiâ non necessariâ particulari æquipollet, non universali, ut norunt Dialectici: non ergo 10 *quia ex corpore dixit, ideo semper ex corpore fit, sed plerumque, qua etiam ratione Hippocrates indefinitè dixit, menstruis largius fluentibus morbos evenire, qui tamen fluunt toto corpore, aut aliquo ex visceribus, vel etiam utero malè affecto, ut suo loco diximus. His accedit quod ipse Galenus in lib. de sympt. causis eandem affectionem exoriri scribit, propter affectum in utero exortum, & in lib. de locis dixerat, quemadmodum interdum per renes quoque evacuatur. Quibus affectis nemini dubium est, quin similis aliquis humor educi possit, idipsum Avicenna sentit, & Matthæus de Gradius, uterque solidæ doctrinæ viri, qui ob imbecillitatem resolutivæ uteri, & venarum ejus albas humiditates interdum per circuitus, nonnunquam etiam citra certas* 20 *periodos expelli affirmant. Vt igitur à toto corpore semper fluere non recipimus: ita sæpe ab eodem emanare confitemur, addimus pronunciato firmamentum, quod crudus humor non solum ex secunda coctione redundat, verum etiam in tertia, quæ uti in venis totius fit, ita etiam in venis uteri.*

Avicen. 20. 3. cap. 32. Matth. c. de fluxu menst. De causis menst. alb.

De Gonorrhæâ.

CAPUT XV.

GOnorrhæa, definiente Galeno, est involuntaria, & assidua seminis profusio citra Veneris imagines, citra genitalium tentiginem, & cum nullo, aut levi quodam oblectationis sensu. Aëtius definitionem muliebri gonorrhææ accommodans, est, inquit, seminis citra 30 contentionem ac tentionem veneream profluvium, ad quod uteri laxatio, & debilitas ac totius corporis tabefactio consequitur. Dicitur Gonorrhæa à γονὴ, quod est genitale semen, & ῥεῖν, quod fluere significat.

Definitio. 6. de locis 6.

Optima definitio, nam sic experientia fœminæ comprobant.

ficat, perinde autem fuerit, si profluvium dicas, profusionem, aut excretionem. Paulus, Rondeletius, ac Mercurialis confundunt hunc affectum, cum veneris insomnijs, seu pollutione nocturnâ, sed malè: nam pollutio nocturna ab exuperante semine fit, vel à calore, & acrimoniâ ejusdem naturam proritante, vel ingenti vasorum seminaliū robore, ideoque cum voluptate prosiliendo affatim procidit; in verâ gonorrhæâ crudum, aquosum, ac tenue promanat, ut plurimum citra appetentiam coëundi, quia cum debito tempore in capreolaribus vasis semen non retineatur spiritib, privatum, nec confertim, nec subitò movetur, sed paulatim & lentè fluit; subinde fœminæ, quæ eâ affliguntur, decolores sunt, & dolores circa lumbos sentiunt, neq; verò gonorrhæâ affici dicuntur fœminæ, quæ per uteri suffocationem, aut ex levi alterâ causâ, ut clysteris perfusione, aut ex concussione membrorum, ut in epilepsiâ semen ejaculantur; quia in his non assiduè, nec sine oblectamento, crudum, sed crassum, copiosum, & cum sensu voluptatis, ac tentione partium, genitura saliendo potius prorumpit, quā effluit. Porrò gonorrhæa communis est affectus, & viris & mulieribus, sed his quodammodo peculiaris ob seminis tenuitatem, & viarū amplitudinem; licet propter verecundiam sæpissimè cælent, ideo secuti viros in arte præstantes Aëtium, Priscianum, Moschionem, Jachinum & alios de eâ inter morbos mulierum scribendum duximus, ac ut facilius distingueretur ab uteri albis purgamentis, cum quibus maximam habet similitudinem; discriminatur tamen, ut scribit Gradius, colore, quia semen pellucidum est, clarum, glutinosum, & magis concoctum: quantitate, quia minus seminis in gonorrhæa prodit, ni alius fluxus commisceatur, quam pituitæ in albo fluore; ac semen fœtidum non est, & per intervalla fluit licet non magna, ideo os uteri non semper madet, veluti in albo fluore: Insuper in gonorrhæâ corpus citius, & magis contabescit, si fluxus durat; & præsentibus menstruis fluxus albus cessat, quia ex eâdem materiâ fit, gonorrhæa tamen perseverat; contingit affectio omnibus ferè fœminarum conditionibus intra 14. & 40. annum constitutis, tametsi Mercurialis gonorrhæam prægnātibus non contingere asseverantius confirmet, quia semen in uterum semper ejaculari arbitratur, & inde foras effluere, sed quoniam prægnantes dum congrediuntur ad uteri cervicis latera emittere 2. physiologiæ luculentius dissertavimus, per quas vias semen emittunt per

Paul. lib. 3. cap. 55.
Distinctio.

Semen per gonorrhæam spiritibus orbatum est.

C. de fluxu menst.
Distinctio à fluore mul.

10 20 30

per easdem gonorrhæam fieri nemini dubium esse debet. Cæterum est alia gonorrhæa, quæ ex venereâ spurcitie contrahitur, in quâ corrupti, ac fœtidi humoris defluxus apparet, qui sæpe interni meatus exulcerationem concitat, quo à simplici differt gonorrhæâ, potiusque corruptos menses repræsentat, ni & causa procatarcticâ, & colore distinguatur, quia magis ruffescit; cum igitur diversæ sint causæ, ac diversa symptomata, diversa etiam est curandi ratio, quocirca non de ea, quæ impropriè sic dicitur, sed de simplici gonorrhæa sermo hic institutus est; quæ quidem, ut visum fuit Galeno, symptoma est præter naturam de genere excrementorum immodicè fluentium: nam ut excernere tempestivè, ita continere naturæ officium est. Pars affecta instrumenta seminis sunt, seu spermatica vasa, in quibus generatur, & naturaliter continetur genitale semen, non verò pudenda, quæ viæ solummodo censentur, unde gonorrhæa involuntario urinæ fluori proportione respondet.

Altera species gonorrhææ.

3. de sympt. causis.

Pars affecta.

Ex dictis palàm est, præcipuam hujus mali causam esse vasorum seminariorum, ac retentricis facultatis infirmitatem, & mollificationem, quam facultatē imbecillem reddere possunt omnes excedentes intemperaturæ, præsertim humida: lædunt etiam vasa externæ causæ, ut casus vel ictus in renū regione; nimis frigida linimenta, & balnea earundē partium, & lumborū, sessio super frigidum lapidem, lumborū arcta strictura, & linteorum calefacientiū super lumbos nimius usus. Fit etiā ex vasorū resolutione aut musculorū convulsi. ubi ex Avic. notandum, quod sicut cōvulsio musculi ani feces retinet, quia ad retinēdum genitus est; ita convulsio musculorū genitalium fluorē generat, quia expellere est ejus munus, sed n. ex parte seminis etiā ubertas aut qualitas gonorr. excitat, ubertas quidē, ut in viduis, quæ anteâ veneri assuetæ, nunc continenter vivunt, & iis quæ nuptias protrahunt, spōsis tamen frequentius adhærent, ac cum eis lusitant: qualitas vero, ut acrimonia ac tenuitas, quæ ex calore renum vasis spermaticis communicato, proveniunt, & faciunt, ut vel non concoqui vel nō retineri semen possit tantisper, dū concoquatur, crassescat, & spiritus acquirat, sed crudum & incoctum excidat; ita qui acrioribus utuntur cibis, & crudis, ut multo aromate, ostreis, bulbis, cæpis, scolimo, nucleis pini, aut meracioris vini copia, & qui intēpestivè equitant, ac se exercent, hoc malo laborāt sæpius, illi etiā qui impuberes, nec dū matura ætate

Causa, vasorum imbecillitas, intemperatura, etc.

Convulsio.

Gonorrhææ qui afficiantur.

veneri petulantius se mancipârunt, nam imbecilles partes evadunt, in quas tamen longa consuetudine humores uberius confluunt, sic etiam illi, qui in adolescentiâ, (pudet dicere) nefariè manu pudendis admotâ semen projiciunt, masturbatores propterea dicti. Quæcumq; verò præter has causas scriptores assignant, pollutionem potius gignunt quàm gonorrhæam.

Signa. Signa morbi, & quibus ab aliis, cum quibus similitudinem habet, internoscatur, ex dictis cumulatè patent; causarum indicia hęc sunt: vasorum imbecillitas ex intemperierum signis deprehenditur, simul cum corporis naturâ humidâ, ac ex præcedenti victus ratione non absimili, ex lassitudine insuper, & debilitate, & quia in coitu ante tempus excernunt, ac demum ex cæterarum causarum absentia; seminis abundantia proditur, quia sic affectæ, nec oppidò pallent, nec adeo emaciantur, insuper ex anteactâ vitâ, ut si mulier sedentariam degat, bene nutrita sit, & corpore carnoso, calido & humido, ac continens cum sit, cibis utatur, quæ Venerem excitent. Acrimonia, & cruditas ex seminis colore, & substantia dignoscitur; acre n. biliosum ac tenue in indusio apparet; crudum, album & tenue, ita ut vix maculam relinquat; Caliditas seminis colligitur ex genitalium calore, pruritu, & mordacitate, ac ex nonnullo voluptatis sensu dum excernitur; quæ si ex renibus proveniat, in ijsdem percipitur calor, & debilitas, & in urina pinguedo quædam supernatat à fervore liquata, ideo Hippocrates dicebat, si pinguedo supernatans aranearum speciem refert, damnandum est, indicat enim consumptionem. *2. prædic. 35.*

Prognostica. Gonorrhæa licet cunctis ætatibus accidere possit, plerumque tamen junioribus circa pubertatem accidit, sæpe autem diuturna est affectio, adhuc tamen recentem reprimere & sedare, enitendum est, nam si interposito spatio diligenter non curetur, *uteri sequitur laxatio & debilitas*, ac tandem tabe consumit, à toto enim corpore ad uterũ paulatim materia confluit, & quia excrementum est utile, quod natura ob generationem resarcire properat, semper eò sanguinem transmittit, ac seminaria vasa humore destituta, id quod membra nutrire deberet, subinde ad se rapiunt; salaces etiam fœminæ, & illæ, quibus præ humiditate seminaria vasa laxa fiunt, hoc malo sæpius exercētur.

Si à causis procatarcticis ortum ducat, curatur earundem remotione, & affectuum ab ijs derelictorum: sin autem ex seminis copiâ, & va-

& vasorum imbecillitate, quod frequentius contingit, curatur in summa ijs, quæ seminis generationem prohibeant, genitum minuāt, vasa constringant, ac roborent, id quod sex remediorum generibus fit. Primo victu exsiccante, ut aëre sicco, & temperato in activis, somno odorato, vel breviori solitu supra culcitram factam ex lana, & folijs agni casti, salicis, portulacæ, lactucæ, ac similibus arefactis, lectus sit asper, non delicatus, in alterum laterum non in dorsum decumbat, ne arteriæ concalefiant, quiescat præsertim initio morbi, alvus singulis diebus naturæ respondeat, sin minus levi clystere solicitetur; caveat à spectaculis, cogitationibus & lectionibus lascivis, præsertim à conspectu viri elegantis formæ; potiusque tetrica utatur vivendi ratione, lectionibus, & colloquijs severis, ambulare pedibus nudis Venerem etiam reprimit. Cibus sit paucus, qui ægrè corrumpatur, difficulter permutetur, & exsiccandi vim obtineat, ita cum omnibus cibarijs permiscenda semen viticis, cannabis, rutæ, & folia Nymphea, plantaginis, briti, atriplicis. Pyra etiam conveniunt, & mespila, cucumeres, lentes, cucurbita, morus, panis triticeus esto; carnes non humidæ, sed montanæ, ferinæ, præsertim aceto maceratę, & assatæ aviculæ, cùm quibus omnibus infra scriptus pulvis permisceatur, conveniunt etiam emplastica, ut pultes ex farre, hordeo, oriza, milio, pisces, gallinarum cerebella, potissimum in debilitate vasorum. Potus sit aqua chalybeata, aut cocta cum prædictis seminibus, vel si vino sit assueta, adstringenti utatur. Fugiendi cibi flatuosi, ut ostreæ, bulbi, fabæ, acres & multum nutrientes, ut aromata, eruca, nuclei pini, amygdalæ, dactyli, pistacia, ova, siligo, alica, & omnis caro glutinosa, ac cibi sorbiles, vini nimius potus, & lectus plumaceus.

Cibus. *Potus.*

Secundò divertentibus, ut vomitu ex decocto seminis raphani, anethi, agarici, cum oximelite, frictionibus brachiorum, & exercitio partium superiorum.

Diversio.

Tertiò evacuantibus, præsertim autem, si semen redundet, sanguinis missione ex utraq; basilicâ in eâ quantitate, quę plenitudini & viribus correspondeat. Si verò humores alienâ qualitate inquinentur, minus sanguinis missioni insistendum, nisi juvenis sit, & salax mulier, in aliis purgatione potius utendum, assumpto prius per aliquot dies hoc sirupo, quo humores attemperentur & corrigantur:

Evacuatio.

℞ succi fœniculi, menthæ, calaminthæ an. ℔ ß, *decoctionis myrthi, seminis lactucæ,*

lactucæ, Nymphea, rhapontici ℥ IV. *cum s. q. sacchari rosarum colati, fiat sirupus media consistentia dosis* ℥ II. *cum* ℥ III. *decocti myrthi, foliorum viticis, nenupharis, capulorum glandium*. Purgatio talis erit, ℞ *prunorum damascenorum, jujubarum, sebesten, an. num. x. flor. viol. nenupharis an. p. j, pulpa tamarindorum* ℥ j, *fiat decoctio in s. q. aquæ ad* ℔ j. *in colatura*, ℥ IV: *infunde rhabarb. optimi* ℥ j ß. *aut corticum myrobalanorum citrinorum* ℥ ij, *sandali citrini* ℈ II, *in expressione dissolve sirupi ex g. infusionibus rosarum siccarum* ℥ j. *fiat potus sumendus in aurora.* Cæterum conferta purgatio hîc rarò locum tenet, quia semen in vasis, & juxta prostatas contentum non purgat, sed potius commovet, & gonorrhæam auget, quamobrem paulatinâ potius, & per intervalla utendum, quâ citra commotionem quæ utero vicina sunt, expurgentur, eorumque successione à vasis aliquid discutiatur, vel divertatur, id fiet sirupo ex infus. ros. aut succo mercurialis, pilulis mastichinis, de aloë, de agarico, de rhabarb. ad ℥ j ß, aut ℞ *terebintinæ abietis* ℥ III. *agarici trochiscati* ℥ j *seminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloes an. g.* VIII. *cum saccharo fiant boli*, qui singulis mensibus capiuntur, & sunt maximæ efficaciæ,

Purgatio.

Semen discutientia.

Quartò iis, quæ peculiariter semen gigni non permittunt, aut genitum discutiunt, cujus sortis multa circumferuntur, nos selectiora appendemus. Galenus 6. *de valetud. tuend. cap.* 4. inter reliqua commendat seminis viticis, & rutæ assiduum usum: idêm author 6. *simpl.* lactucæ semen potum genituræ profluvium cohibere scribit. Porphyrius, ut refert Stobœus, salicis fructum cum vino propinatum libidinis impetum coërcere meminit, idem affirmat Plinius de foliis salicis é vino epotis, Nymphæam, & Eracleam Venerem in totum abolere Marcellus testis est: idem sentit de rutâ & coriandro. Avicenna tum hasce herbas, tum mentham & lactucam Veneri contrarias esse prodidit, & quidem de lactuca Galenus, ut supra dictum est, & Athenæus quoque subscribit, ideò à Pythagoricis, Eunuchion appellabatur, quod ineptos faciat ad Venerem, mentha autem, etsi calida est, in secundo, tamen exsiccando semen extinguit, ac dissolvit, quin etiam de ruta Macer suffragatur dicens:

Sermon. 98.

Plin. lib. 24. c. 9. & lib. 26. cap. 1.

Cap. 35.

Expellit partus potu Veneremq́ coercet.

& de

& de mentha similiter, dum inquit:

Matrici succus si subditur illius, antè
Quàm fiat coitus, mulier non concipit inde.

Mercurialis summis encomijs laudat acetositatem citri, & limonum ad exsiccandum semen, triphæram Mesues ad incrassandum, Rondeletius cinerem intestinorum gallinæ, Crato mandibulæ lucij piscis pulverem, electuariis admixtum; Rases serum lactis valde acetosum; Mercatus ʒ ß castorei, quod quibusdam pro secreto est, maximè, quando virtus retentrix debilis existit, sumitur autem in vino
10 rubro, aut cum seminibus prædictis pilulæ fiunt: camphora à multis imprimis commendatur; ex omnibus tamen supradictis hæc paratur tragæa pro usu quotidiano, ℞ *seminis rutæ, urticæ, agni casti an.* ℈ ß. *seminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an.* ℈ j. *seminis coriandri torrefacti, cannabis an.* g. IV. *specierum diacalaminthæ* ʒ II. *cornu cervi usti, seminis rosar. santali, corallij an.* g. V. *seminis melonum* ʒ III. *omnia pulverizentur ac misceantur, quibus adde, si velis, tertiam partem sacchari, &* ʒ j. *pulveris mandibulæ lucij piscis.* Sunt etiam quædam alia composita, quæ seminis generationem prohibent, ac genitum resolvunt, & minuunt, ut diacyminum, diatrion pipereon, diacalamintha
20 quæ etiam reliquis admisceri possunt.

Pulvis eadimim.

Quintò ac potissimum ijs, quæ fluxum sistere valeant, & adstringere, ea autem ut plurimum frigida, & sicca esse debent; quippe quæ frigida sunt, incrassant, & immobile reddunt semen, ac proinde supprimunt, quæ vero sicca, ipsum sperma destruunt, seu potius gigni non permittunt. Utiliter igitur assumitur *lactis vaccini vel ovini* ℥ III. *aquæ plantaginis* ℥ j. *pulveris boli armeni, terræ sigillatæ, trochiscorum de rosis, & de Karabe* ʒ j. *misce*: aut, *lactis vaccini* ℥ IV. *pulveris pilorum leporis combustorum* ℥ j, *bis in die diutius accipiatur*: aut ℞ *seminis rutæ, nymphea, agni casti an.* ʒ ß, *aquæ endiviæ* ℥ III, *misce.* Valde etiam com-
30 mendatur hic sirupus: *seminis agni casti, portulacæ, coriandri præparati an.* ʒ j, *rasuræ eboris* ℈ j. *menthæ siccæ* ʒ ß, *contundantur, & per noctem infundantur in* ℥ IV. *aquæ plantag. colaturâ & expressione facta per filtrum aut crassum linteum, adde sirupi de mentha* ℥ II, *capiat singulo mane*: si fervor sit magnus, ℞ *aquæ myrthi, portul. an.* ℥ vj. *sir. Nymphea, cichor. an.* ℥ II. *pro 4. dosibus,* utilissimum etiam est hoc apozema, ℞ *fol. sanguinariæ, acetosæ plan-*

Gonorrhææ sistentia.

Potiones.

plantaginis an m. j ß. *baccarum myrthi, seminis coriandri præpar. seminis papaveris albi an.* ʒ ß. *florum nenupharis, borraginis, violarum, an. p.* ß. *foliorum rutæ, menthæ, calaminthæ, siccorum an.* ʒ III. ß. *bulliant secundum artem in aqua pluviali ad* ℔ III. *colaturæ adde succi rosarum rubearum, granatorum, pomorum acidorum, limonis, aut citri, vel aceti optimi an.* ℔ ß *cum sacchari s. q. fiat apozema*, cujus patiens singulis diebus deglutiat per vices ʒ IV. Mirificè etiam opitulatur hæc confectio, ℞ *seminis melonum mundatorum* ʒ ij, *seminis cucurb.* ʒ j. *seminis viticis* ʒ ß *acaciæ, corall. rub. an.* ʒ j, *been albi & rubei an.* ℈ ij. *cum sacharo, fiat velut opiata, quæ mordacitatem seminis imprimis temperat, dosis* ʒ ß, *cum* ʒ iij *aquæ plantaginis*: ejusdem & adhuc majoris est efficaciæ altera, quæ recipit *sirupi de acetositate citri* ʒ ij. *camphoræ* ℈ ij *seminis Nymphea, agni casti, rutæ, cannabis an* ℈ j. *pulv. intestinorum gallinæ combustor.* ʒ ß *in pulverem cuncta redigantur, & cum saccharo fiat mixtura*, hanc enim compositionem ingrediuntur ferè omnia, quæ à proprietate semen extinguunt. Est etiam egregium remedium sumere singulo manè unum ex his trochiscis, ℞ *trochiscorum de rosis* ʒ ij, *seminis lactucæ, cucumeris, coriandri sicci an.* ʒ ß. *portulacæ* ℈ ij. *cum muscilagine seminis tragacanti fiant trochisci*, sed quia gustui ingrati sunt, poterit cum sirupo de mentha loco muscilaginis fieri opiata, aut cum saccharo dissoluto in aqua menthæ fiant rotulæ; pilulæ insuper probatissimæ in hunc modum parantur, *gum. arab. tragacanti, Karabes, mumiæ, boli armeni, mandibulæ lucii piscis an.* ʒ ß *in pulverem subtilem redigantur, & cum sirupo myrthino vel de rosis siccis fiant pilulæ singulæ ponderantes* ℈ j. capiat prima vice tres, deinde singulis diebus unam. Ejusdem virtutis rotulæ sic conficiuntur, ℞ *seminis rutæ, agni casti, urticæ an.* ℈ ß, *seminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an.* ℈ j. *seminis coriandri præpar. seminis cannabis torrefacti an. g.* iiij, *specierum diacalaminthæ* ʒ ij, *cornu cervi usti, seminis rosar. sandalorum, coralliorum rub. an. g.* VII. *seminis melonis* ʒ iij, *sacchari dissoluti in aqua rosar. q. s. fiant tabellæ singulæ ponderantes* ʒ ij *dosis* una singulo mane cum vino adstringenti, aut aqua chalybeata.

Conserva. *Trochisci.* *Pilulæ.* *Rotulæ.*

Sextò externis, quæ potissimum conducunt in mollitudine, seu laxitate, debilitateque vasorum, & ubi in viris testes ob eam causam penduli sunt, quod deforme ducitur. At in mulieribus topica hæc super ventrem, vel circa renes, & maximè ad latera, quo loco testes jacent, apponi debent, in hunc usum paratur fotus, vel bal-

Topica.

balneum usque ad umbilicum ex decocto *rosarum*, *foliorum myrti*, *mali cotonei*, *lentisci*, *roris marini an. m.* ij *nucum cupressi*, *hypocystidis*, *acaciæ an.* ℥ ij *coquantur ad tertias in aquâ pluviali*, in quâ sedeat mulier ad umbilicum usque, ac sacculus ijs herbis repletus, renibus, pubi, & lumbis interim, dum est in balneo, applicetur, nec fuerit abs re balneis aquæ dulcis uti, ubi calor & acrimonia adest, ac sæpius spongia posca delibuta, aut vino rubro, & oleo rosarum easdem partes madefacere, lumbos, & spinam dorsi, cui etiam laminam plumbeam ac tenuem alligare laudat Aëtius, crebris tamen foraminibus perviam, caventes ne nimium frigidis renes, & vasa debilitentur, aut nimis calidis, ac diureticis humores ad eas partes uberius confluant. A balneo loca prædicta ungantur oleo mastichino, myrtino, melino, aut enanthino, vel hoc unguento *thuris electi* ℥ ij. *acaciæ*, *hypocistidos an.* ʒ ij. *olei masticis*, *de spica*, *myrtini an.* ℥ j. ß. *cum cerâ*, *fiat unguentũ*, *cui adde camphoræ* ʒ ß, valet præsertim in causâ frigida: ubi autẽ calida fuerit, hoc aliud utiliter paratur, ℞ *olei rosᶜ. myrtini*, *nenupharini an.* ℥ j. *seminis lactucæ*, *portulacæ*, *cucumeris an.* ʒ ß *rosarum rubearum*, *myrtillorum*, *rasuræ eboris an.* ℈ j. *seminis agni casti* ʒ ß. *cum cerâ fiat unguentum*. Tertium cæteris adhuc efficacius hac ratione concinnabitur: ℞ *sandali utriusque*, *terræ sigillatæ*, *capulorum glandium*, *gallarum*, *omphancitidis*, *acaciæ*, *myrti*, *lapidis hæmatitis*, *coriandri sicci an.* ʒ j. *caphuræ* ʒ j. ß. *olei rosᶜ. myrtini*, *de cannabe*, *an.* ℥ ij. *aceti* ℥ j. *bulliant simul ad aceti consumptionem*, *& cum cera albæ q. s. fiat unguentum*, *cui si addas succi Isochiami*, *solatri*, *lactucæ an.* ℥ j. fortissimum efficies: Mirificum etjam est, si Aëtio credimus, emplastrum ex palmulis, malis cydoniis, acacia, hypocistide, myrti baccis, lentisco, simul coctis, & contusis addito oleo rosᶜ. & vino adstringente. Quibus adhuc non proficientibus illud unguentum, quod cap. *de fluxu menstruorum* ad finem descripsimus efficacissimum erit; imo etiam reliqua ferè, quæ eodem cap. ad fluxum sistendum retulimus, huc debent accommodari, ideoque ad illud recurrere non pigeat.

Tet. 4. s. 4. c. 72.

Unguenta.

Emplastrũ.

Septimò ijs, quæ malo jam curato maciem ac debilitatem relictam, ac debiles vires reficere valeant, restaurantia dicta, cui usui huic electuario nullum medicamentum æquiparandum reperies, ℞ *Been albi*, *& rubei*, *doronici*, *zedoariæ*, *macis*, *cinamomi*. *cariophillarum*, *croci*, *cardamomi an.* ʒ ß. *ligni aloes*, *seminis ocymi*, *cariophylatæ*, *margaritarum*

Restaurantia.

tarum ambarum, fragmentorum Hyacinthi, Saphiri, Smaragdi an. ℈ j. *corallij rubei, gummi arabici, tragacanti an.* ʒ j, *serici crudi, corticum citri, Karabes, limaturæ eboris an.* ℈ j. *trochiscorum diarrod. abb.* ʒ j. *pinearum, fisticorum, passularum an.* ℥ ß, *sacchari dissoluti in aqua rosar. q. s. fiat electuarium*, per morsellos aromatizetur moscho, dosis ʒ II. ante cibum cum vino; ejusdem ferè virtutis est, sed paratur faciliùs aliud, sic: ℞ *pulveris margaritarum* ʒ j ß, *nucleorum pini* ℥ ß, *pulpæ pectoris caponis cocti* ℥ II, *sachari optimi* ℥ IV *secundum artem fiant morselli*; in causa tamen calida tertium hoc commodius erit: ℞ *seminum majorum frigid. seminis papaveris albi an.* ℥ j *amygdal. dulcium mundatarum*, *sebesten, pistaciorum an.* ℥ j ß, *passularum minorum aquâ calidâ lotarum* ℥ ij, *conservæ borraginis, endiviæ an.* ℥ ij, *specierum diarrod. abb. diamargariti frigidi an.* ʒ j. *sacchari candi, & penidiati an.* ℥ j. *sacchari albissimi* ℔ j ß, *carnis caponis*, ℥ VI *ad ignem fiat confectio per morsellos*, aromatizetur ut supra citat. confert etiam electuarium seu pasta regia non solùm in pulmonis pectorisque affectibus optimus cibus, sed omnibus extenuatis, ejus hæc est descriptio. ℞ *amygdalarum dulcium excortic. strobilorum, pistaciorum recent. excorticat. an.* ℥ ß, *pulpæ dactylorum mixariorum, uvarum passarum an.* ʒ VI, *gummi tragacanti arabici an.* ʒ j. *amyli* ℥ II. *pulpæ capi elixi* ℥ IV. *fructus aqua rosarum per horas* IV. *macerentur, deinde cum cæteris contundantur, & saccharo paulatim subigantur in massam*, ex qua fiant boli, seu panes dulciarij cujuscunque figuræ, auri folijs cooperiantur, quibus adde, si velis, & patientis dispositio postulet, semina frigida, cinamomum, moschum, ambram, pulpam cancrorum. Pleraque insuper ab authoribus huic usui scripta reperies, selegi tamen utiliora, & mihi usu diuturno probata.

Pasta regia.

10

20

Curatio si ex acrimonia.

Denique si ex acrimoniâ, aut tenuitate, serositatéque seminis malum ortum ducat, curationem mutuabis ex capite superiori *de albis uteri purgamentis*, quia tum parum ab ea differt, semper tamen ijs, quæ ibi scripta sunt, commiscenda, quæ semen extinguant, ac ejus generationem prohibeant, quorum segetem ex hoc capite repetes.

30

Scholium.

Text. 56. Tabes dorsalis.

Hippocrates 2. de morb. cujusdam meminit affectionis, quam vocat tabem dorsalem, huic per omnia ferè similem, quippe ut ipse scribit, ea frequenter corripiuntur sponsi, & veneri dediti, & prodit sic affectis genitale

semen multum, ac liquidum, & genitura in utero non manet, & cum iter fecerit, aut cucurrerit, tum aliàs, tum in acclivem locum, anhelatio, ac debilitas, benè tamen cibum capiunt, sed consumuntur, & si interroges sic affectum, dicet sibi supernè de capite in spinam, veluti formicas descendere; hæc Hippocrates: Quæ penè omnia gonorrhæâ affectis obveniunt, nisi quod ille frigidis semper, & humectantibus curat, affectum fortasse magis, & tabitudinem, quam causas respiciens.

Cæterum cum quatuor sint tabis dorsalis differentiæ, quarum prima ex nimia Venere: altera ex sangine copiosiore in spinalem medullam irruente: tertia ex ejusdem medullæ resiccatione: quarta ex prava destillatione in eandem decumbente ortum ducunt, quoniam in his omnibus ea spinalis medullæ pars, quæ intra dorsi vertebras continetur, malè afficitur, & ex ejus pravo affectu reliquum corpus contabescit; Prima, ac tertia ex his Hippoc. curationem potissimum adhibuisse videtur citato loco: Nam & hæ duæ ferè coincidunt simul, nisi quod resiccatio fieri interdum potest occlusis venis, ad medullam tendentibus; ambæ tamen ex profusione seminis si proveniant, re ipsa à gonorrhæa non differunt, nisi quod hæc à causa interna ortum trahit; illa ab externâ, & procatarcticâ, nempe à nimio Veneris usu, à quo etiam temporis processu causa interna efficitur, si nimirum juniores Veneri, uti diximus, assuescant.

Tabis dorsalis species quatuor.

Signa morbi] *Duas reperio historias, quæ tum ad cognitionem, tum ad curationem hujus affectus non parum faciunt, ideo præter consuetudinem meam eas recitabo. Prima est Dodonæi, qui generosum virum novisse scribit, decem & octo annis hoc profluvio laborantem, is increscente indies malo ad fontem, qui haud procul Leodio jacet, profectus, quamdiu aqua ejus usus est, dolores, ac symptoma remiserunt, multisque annis ibi suavius, quam alibi, vixit, ejus siquidem fontis ea est proprietas, ut vesicæ, ac renum dolores leniat, rarò tamen affectum persanet, illinc reversus, pejus indies habuit, quoad ex morbo obijt, dissecto corpore repertus est ren uterq; major, & durior, quam secundùm naturam, concreti, ac indurati puris colorem ac similitudinem referens, ureteres ambo interius ulcerati, vesica sic rigida, ut nec extendi nec contrahi posset, una membrana ejus ab altera divulsa copioso intermedio pure, in exteriori tubercula livida, interior multis foraminibus pertusa, colis in totum exulceratus, & concreto sanguine plenus, quippe cereis candelis crebrius usus fuerat. Altera historia est Rondeletij, is nobilem vidisse scribit, qui ex abscessu frigido renum gonorrhæa laboravit, & semper habuit deterius cum semen extinguentibus frigidis, vel calidis uteretur, instituta contraria victus ratione,*

Obs. med. 4. Hist. prima.

Hist. secunda.

jussiusquè bibere vinum generosum, alimentisque vesci optimis exsiccantibus ac minimè flatulentis curatus fuit: Hunc partes illas imbecillas habuisse autumat, ex coitu frequentiori, & ob tumorem renum frigidum, multos humores frigidos collegisse, à quibus copiosi flatus generarentur, qui meatus spermaticos dilatarent, distēderent & semen irritarent, quod noctu ejaculabatur, post quam ejaculationē adeò erat imbecillis, ut sese continere erectus non posset, aut ambulare, sed cogeretur in lecto decumbere, vel crurib. elevatis sedere. Nos etjam juvenem primatem vidimus, & curavimus; qui in adolescentiâ circa decimum quartum annum incautus, & ab alijs deceptus assiduis masturbationibus, ut dolens ac pœnitens referebat, usus fuerat, indeque tantam contraxerat vasorum seminalium, & testiculorum debilitatem, ut tametsi postea continenter viveret, gonorrhaeâ tamen vexaretur, testiculis præter modum pendulis ob vasorum relaxationem, & pēne in medio versus partem superiorem contorto, cumque antea vividi esset coloris, ac robustus, postea pallidus, emaciatus, & imbecillis evaserat, hecticum diceres; reliqua omnia ad unguem quæ Rondeletius scribit patiebatur nullo discrimine facto, nisi quod maximis, & assiduis alvi constipationibus vexabatur; non autem illico malum senserat, sed postquam in veniatone perpessus pulviam ingentem & frigidissimam, refrigeratis lumbis malum increvit, & vasa amplius fuere debilitata.

Hist. 3.

10

Masturbatores] *Inter varia genera eorum quæ nefandas libidines exercent, quidam masturbatores appellantur, h. e. qui, ut Martialis loquitur, fiunt sine fœmina mariti, vel ut clarius dicam, qui ducendo præputia genitale semen eliciunt, masturbare enim, sive manu turbare, ut scholiastes Aristophanis, & Suidas scribunt, est virilia tangere; sæpe autem hujus turpitudinis fit mentio apud Poëtas, & præcipue apud Martialem. Cælius Rodiginus tradit hoc genus libidinis Lydis esse peculiare, eosque meridianis horis eo uti solere, cujus etiam fecit mentionem Cælius Aurelianus, & Galenus 6. de locis 5. Diogenem Cynicū manu pudendis admota semen projecisse refert, ac venientem ad se deinde meretricem remisisse, eique dixisse: manus hymenæum celebrando te prævenit; qua in re non malus duntaxat Philosophus fuisse apparet, qui Venere, quâ ad generationem omnium bonorum consensu utendum est, ipse ad noxam vitandam utebatur, sed etiam pessimus homo; Neque verò solùm viri sibi ipsis pudenda contrectare solebant, sed etiam ab impudicis fœminis sibi id fieri nefarij homines patiebantur, ut Festus tradit & Catullus, præsertim vero Ausonius Epigrammate 70. quorum verba omitto, ne turpissimis in rebus, quæ salvo pudore proferri nequeunt, diutius morer. Illud tamen velim meminerint ij, qui hâc fœditate se pollūnt, quiq; semen, quod Deus cuiq; rei ad generis propaga-*

20

12. epig. 97.

Lib. 11. ant. lect. c. 14.

Lib. 5. c. 9.

30

propagationem conservationemq; indidit, sic lascivè effundunt, se, etsi re ipsa homicidium non committant, non longè tamen ab homicidio abesse, siquidem fructus potentiâ saltem in semine continetur, ideo vel ipse lascivus Martialis contra Ponticum quendam sic scribit:

Ipsam crede tibi naturam dicere rerum,
Istud, quod digitis, Pontice, perdis, homo est. *9. epig. 42.*

Licet autem leges civiles, quæ istam lasciviam coërceant, nullæ, quod sciam, extent, facta tamen ejus mentio est in decretis Burcardi. In sacrâ verò paginâ Genesis 38. sic scriptum est: nam introjens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, idcircò percussit eum Dominus, eò quod rem detestabilem faceret: Theologi, ut autor est Angelus de Gervasiis, D. Thomas in secunda q. 145. art. 11. & Pererius super allegatum Genesis cap. ver. 7. inter nefanda connumerant, nam hujus peccati quatuor sunt species sive gradus, prima hæc est in quâ omittitur concubitus ad alterum, & dicitur mollities: 2. quando non servatur debitum vas: 3. ubi non servatur debitus sexus: 4. ubi non servatur debita species. Hæc doctis duntaxat scripta velim, planè omittenda, si quis hanc praxin vernaculo transferat sermone, ne levioribus ingenijs, & depravatis mentibus fœdissimi sceleris via monstretur. Atque idcirco scholium hoc, quoad fieri potuit, contraxi, non tam de inopiâ, aut sterilitate materiæ, quàm de pudoris magnitudine. *Lib. 17. c. 56.*

Dub. Calidane an frigidis in gonorrhæa conveniant.

V[ir]tu exsiccante] *Præcipuus scopus curativus ex siccâ re est, ita enim semen non gignitur, sed extinguitur, ideo Alexander, & Paulus frigidis & siccis curant, quibus Aëtius accedit, dicens; & cavendū ne affectæ partes inungantur, aut calefiant: quorum sententiæ ferè omnes recentiores ut Iachinus Altomarius, & Mercurialis suum addunt calculum. De calore tamen, & frigiditate variatum est; quippe Celsus frigidissimis utitur, alij temperatis potiùs, aut calidiusculis. Solvit difficultatem Avic. dicens, mollificationē vasorum, & tenuitatem, serositatem, seu cruditatem seminis curandam siccis, quæ simul calida sunt, & stiptica, nec id immeritò. Tunc enim malum frigiditatis, & humiditatis germen est, contra ac pollutio, quæ à calore & acrimoniâ provenit, ideoquè siccare cum modicè calidis, vel saltem temperatis scopus erit, ut rectè Iachinus notavit: sic Rondeletius nobilem illum, non frigidis quidem, sed calidis, & siccis curavit. At expulsivæ virtutis robur, & copiam seminis coërcendam inquit Avic. frigidis & stupefacientibus, mixtis stipticis, & emplasticis, uti retulimus, idcirco in 5. remed. genere, eas non in universum, sed ut plurimum frigida & sicca esse oportere diximus.* *20. 3. tract. 1. 32.*

Quæst. An mentha & ruta Veneri condu- cant.

2. proble. 2.

G. 6. simpl.

Quarto ijs quæ peculiariter] *Id quod pleriq; de menthâ in quæstionem trahunt, de ruta etiam discutiendum venit; nam mentham Marcellus Veneri contrariam scribit, cui suffragatur Aristot. adducens tritum illud*, mentham in bello neq; edito, neq; ferito, *quia inquit, refrigerat, ac semen genitale corrumpit, subindeq; robori, & audaciæ adversatur, Gal: etiam conceptum impedire testis est, & Macer versiculis citatis, de ruta, & mentha; quibus tamen contrarium est, quod mentha vim calidam, & siccam possidet in gradu secundo, rutæ vero virtutem fervidam esse scribit, idem Macer: cui adstipulatur Dioscorides, dicens, eam herbam calefaciendi vim habere, ac Venerem stimulare, & Paulus mentham constituit calidam in 3. gradu, acrem, & tenuem, ideoq; in Venerem incitare. Communis solutio est mentham per se calidam esse, ex accidenti frigidam, quia exsiccando, ac consumendo humorem, facit, ut corpus alimento fraudetur, ac proinde calore, & semine destituatur: ideo mentham, & rutam, quia (ut Galenus scribit, & Avicen. confirmat) excrementitiam habent humiditatem, tenuissimis partibus admixtis, virides quidem flatus, & Veneris stimulos concitare, siccatas vero hasce herbas vel frixas, & præcipue earum semina torrefacta, flatus discutere; Veneris impetus coërcere, ac proinde seminis profluvium; ita Mercatus; quæ tamen responsio difficultatem penitus non exhaurit, quia sic quæcunq; intensè calida, & sicca sunt, semen sisterent, quod nihilominus in aromatibus, & plerisq; herbis non apparet, quare potius ad substantiæ proprietates confugiendum, quæ remotis impedimentis, hoc est, humiditatibus libere vires suas exercent.*

Dios. lib. 3. cap. 37.

Communis solutio.

Av. lib. 2. cap. 94. Galenus 6. simpl.

SECTIO SECUNDA,

De mammillarum tumoribus.

De mammillarum inflammatione.

CAP. XVI.

Consequens est ut servato ordine ad mammillarum tumores orationem convertamus, qui & cunctis fœminis sunt communes, & à mensium retentâ purgatione plerumq; obveniunt, ideo hunc locum in hâc praxi summo jure sibi vendicant; cùm autem plures sint eorum differentiæ, nos ab inflammatione, quæ omnium est communissima sermonem auspicabimur. Est igitur inflammatio mammillarum,

Definitio.

larum, tumor durus, cum dolore pulsatili, rubore, & renitentiâ. Differt à grumefactione, & abundantia lactis (de quibus lib. 4. Deo bene juvante) pulsu, & calore, nam dolor etiam in abundantiâ adest ob distentionem. Causa conjuncta unica est, copia sanguinis attracti, suppressi, vel aliunde transmissi, quanquam & ex lactis ubertate fieri id etiam possit, quippe nomine inflammationis sæpè apostema omne calidum comprehenditur, nec aliud quicquam lac est, quam dealbatus sanguis, idcirco quando concalesit in capillaribus venis, inflammationem parit; est tamen differentia, quòd ex sanguine 10 quovis tempore excitari potest, ex lactis copiâ plerumq; puerperis, ac utero gerentibus contingit. Fit etiam tanquam à causis prægressis ex suppressione mensium, hæmorrhoidum, ex mammarum percussione, earundemvè strictâ ligaturâ. Signa facilè ad sensum patent, tumor nimirum, rubedo, calor igneus, sæpè cum febre: quod si ex lactis copiâ fiat, cognoscitur, quia fœmina prægnans est, aut puerpera, aut præcessit magna lactis ubertas, ex quorum absentiâ, & sanguinis aliquâ suppressione, à sanguine provenire deprehenditur. A quâcunq; tamen causâ fiat non est aspernanda mammillarum inflammatio, cum enim earum substantia lata sit, & adenosa, ac diminuti 20 caloris, verendum semper, ne primum in scyrrhum, deindè in cancrum degeneret: cum maximam recipiant mammæ humoris copiam, quam ob caloris paucitatē nec commutare, nec in pus vertere queant: sanguinē etiam ad mammas collectum in mulieribus furorē significare scribit Hippocrat. unde Avicenna, inter signa maniam portendentia connumerat sanguinis ad mammas conversionem.

Causa. *Signa.* *Prognosticum.* *5. aph. 40.*

Curatur 4. remediorum generibus, ac primo quidem victu tenui infrigidante, & humectante, utpote jusculo pulli, in quo endivia, borrago, portulaca, lactuca, & acetosa incoxerint. Potus esto vinum granatorum, aut aqua hordeo, & aniso cocta, vel mediocris cerevi- 30 sia, à vino, & aromate penitus abstineat, alvus, si natura lubrica non sit, lenientibus clysterijs proritetur, concilietur somnus, ac vitentur animi pathemata.

Curatio.

Secundò divertentibus, ut crurum frictionibus, ligaturis, clysterijs, sanguinis missione ex talo, aut scarificatione crurum, vel cucurbitulis ibidem appositis, si menses suppressi sint, aut circa tempus menstruationis fœmina fuerit constituta, sin minus ex brachio.

Diversio.

Tertiò

Evacuatio.

Tertiò evacuatibus, & primo quidem sanguinis missione ex ejusdem lateris venâ internâ, aut mediâ, aut etiam ex saphenâ, juxta id, quod nuper de diversione diximus, quæ si opus sit, non semel duntaxat sed bis, ac ter vulnerentur. A venæ sectione catharticis utendum est, quæ tamen lenia sint, ut cassia, manna, tamarindi, sirup. ros. aut violar. solutivus vel conserva rosarum præmissis etiam sirupis, qui per dies aliquot humores contemperent, & compescant, ut: ℞ *Sirupi ros. de portulaca an.* ℥ i. *aquæ endiviæ, plantaginis an.* ℥ i. ß *misce*, conveniunt etiam oxisacchara, sirupus de cichoreo, de endivia, ac reliqui refrigerantes cum aquis plantaginis, sonchi, poligonij, endiviæ, aut cum decoctione earundem herbarum. Paratus humor hoc medicamento leviter educatur, *pulpæ cassiæ, & tamarindorum an.* ℥ vj. *cum saccharo fiant boli*, aut si potione magis delectatur, ℞ *pulpæ cassiæ*, ℥ j. *aut mannæ electæ* ℥ ij. *sirup. ros. aut viol. solutivi* ℥ j ß *decocti florum cord. & tamarind.* ℥ iij. *misce*, capiat per horam ante prandium, aliqui rhabarbarum, & diacatholicon exhibent, quod cum præmeditatione faciendum, ne humores amplius concalefiant.

Præp.

Topica.

Quartò topicis utendum, priusque repellentibus reprimentibusquè, minimè tamen validis, ne cor nimis infrigidetur, aut ad ipsum humor retrocedat, sed temperatis, quibus etiam admixta sint ea, quæ digerendi, ac discutiendi vim obtineant; in quem usum conveniunt lintea madida in posca, hoc est, in aceto forti vini albi, & aqua frigida, quæ sæpius mammis inponantur, ac iterentur, aut certè madefiant in decocto florum camomillæ, & violarum cum pari quantitate olei rosarum, & guttis aceti: prosunt insuper folia lactucæ, vel vitis, aut albumen ovi cum succo plantaginis, vel hoc, *succi solani, olei ros. an.* ℥ j ß. *decoctionis fœnugræci, camæmali, seminis lini* ℥ ij *aceti* ℥ j. *misce*, ex quo cum spongia, vel linteo foveatur mamma. Ejusdem utilitatis est cataplasma, quod recipit *foliorum solani, meliloti an. m.* ß *coquantur & extrahantur per cetaceum, tunc additis farinæ fabarum*, ℥ ij. *oxymelitis, oleo amygdalarum dulcium, singulorum* ℥ j. *ad ignem fiat cataplasma.* At in augmento, & statu adhibeantur ea, quæ magis discutiunt, in quem finem septentrionales fœminæ cum fructu utuntur cerevisiâ præsertim Hamburgensi coctâ cum butyro, cujus loco decoctio furfurum cum eodem butyro, utilis etiam est, si madida in ea linteamina mammæ apponantur; aut

Discutientia in augmento & statu.

fiat

fiat hæc fomentatio: ℞ *foliorum malvarum, violarum, anethi, singulorum m. j. florum camomillæ, meliloti an. p. j. hordei mundi p. j ß. coquantur simul, & addito pauco vino, oleo anethino, aut sesamino, foveatur mamma, deinde inungatur linimento, ex æquis portionibus butyri recentis, olei violar. & pinguedinis gallinæ.* Quibus & alijs similibus sæpius admotis si inflammatio haudquaquam discutiatur (quod tamen optandum foret, quia ea terminatio semper præfertur) videndum, tendat ne humor ad indurationem an suppurationem; ac si ad indurationem, id profectò omni arte præpediendum emollientibus, inter quæ hoc potissimum commendatur, *medullæ cruris vituli ℥ II. æsypi ℥ j, croci ℈ IV. cumini triti ℈ ij, misce*, fiat linimentum. Aëtius plura in hunc usum laudat, inter quæ sunt semen lini, & fœnugræci, aceto mulso coctum, ac sesamum tostum cum melle, & stercus caninum album cum terebinthina, & emplastrum dictum Dionysium, quo mammarum inflammationes jam in pus conversas frequenter à se fuisse discussas affirmat, ac parari dicit ex terebinthina, thuris manna, spuma nitri, oleo antiquo, & cera, plura ibi videre licet.

Indurationē prohibentia.

Lib. 16. c. 38.

Si tamen inflammatio & tumor non induretur, sed spe omni discutiendi sublatâ ad suppurationem, ac maturationem tendant, ejus rei signa ex Hippocrate & Avicenna erunt, tumoris prolongatio, pulsus, calor intensus, & dolor magnus, sicut contactum non sustineat; juvanda autem omninò suppuratio erit calidis, & humidis medicamentis, quæ simul emplasticam vim habeant, quorum materiam reperies apud Galenum 5. simplicium, & Guidonem; communiter autem laudatur hoc, *foliorum malv. m. j. radicis altheæ vel brioniæ ℥ I coquantur simul, contusa extrahantur, & adde farinæ fabarum, fœnugræci an. ℥ j. vitellos ovorum numero ij, myrrhæ, assæ fœtidæ an. ℥ j croci ℈ j misce*, ejusdem est utilitatis aliud, quod conficitur ex *malvis, & radice altheæ similiter contusis, addendo farinæ tritici, & hordei an. ℥ j, butyri recentis majalis, si inveniri possit ℥ III, pinguedinis suillæ ℥ II, vitelli ovorum numero ij, croci ℈ j, fiat cataplasma, quibus addere licet fermenti acris ℥ I, vel si dolor & fervor ingens sit, lactis ℥ ij. Violariæ etiam & altheæ folia in hydræleo coquuntur cum adipe vituli conteruntur, & ovorum vitelli duo cum pauco croco commiscentur, aut hœdina capita, vervecini pedes cum althea, & violis similiter percoquuntur, &*

Suppuratiũ.

Hipp. 1. de morb. mul. 8.

Avicen. 3. 4. tract. 1.

Suppurationis signa.

Tract. 7. d. 1. cap. 15.

Tit. de maturativis.

in expresso succo bulliat farina orizæ bene mundæ addito butyro recenti, & in fine cum jam pulticula crassior est ; vitellis ovorum duobus cum croco : vel farina fabacea, cum decocto caricarum subigitur adjecto oleo violarum, & aceti momento. Verum si neq; his neq; superioribus tumor ex se aperiatur, cochleæ contusæ admisceantur vel earundem concrematarum cinis emplastris apponatur, sic ut cinis partem contingat acuminatam, & quæ pus præ se fert. Quibus necdum proficientibus, aperiendum erit lanceolâ, aut phlebotomo apostema in parte tamen inferiori vulnere facto, ne venæ lacte priventur, idq; quando jam puris confecti notæ apparent, quæ teste Avic. & Guid. sunt; cessatio, pulsus, declinatio febris, doloris, & caloris partis; inundatio quæ digitis percipitur, acumen loci & quia ejus color ad albedinē vergit.

Nota confecti puris. Tract. 1. d. 1. cap. 1.

Vlceris curatio.

Apertus tumor curatur primo digestivo confecto *ex terebinthinæ* ℥ j. *olei rof.* ℥ ß, *& vitello ovi*, postea mundificatur *melle rof. terebinthina, & farina hordei, aut mundificativo apij addito succo nicosianæ*, si ulcus sit mali moris, aut unguento Apostolorum, si multæ sint sordes; fortius adhuc erit Ægyptiacum, exterius vero unguentum basilicon vel emplastrum Paracelsi suo loco descripti, quod mirifice digerit, mundificat, incarnat, & cicatrizat, sed & prædictis mundificativis ad incarnandum additur nonnihil myrrhæ, tandem cicatricem inducit idem basilicon, aut Paracelsicum vel diapalma. Hic diligenter advertendum, mammillam spongiosam & cavernosam esse propterea humorem in ipsa contentum, neq; à naturâ plane evictum, haud facile ad unum locum dirigi, hinc fieri ut plerumque varijs in locis aperiatur, & uno curato foramine per alterum materia erumpat, varijsq; in locis, duobus tribusvè, sæpe etiam quinque ad supurationem veniat, ut rectè quidam dixerit, adversus eas, quæ in eam fortunam inciderint, plerosque medicos se medicos non invenire, quo in casu candenti ferro sępè uti oportet. Illud præterea sciendum, mammillam affectam rarò ad sanitatem perduci; ni alterius sanæ lac exsiccetur, quoniam æque sanguis ex venis ad utramq; ducitur; Exsiccabitur autem si infans non sugat, & linteamina gelidâ aquâ madefacta superponantur, vel pulticula ex farinâ fabarum, & aceto, & alijs quæ cap. *de lactis redundantia* lib. 4. reperies; neq; porrò timenda est lactis exsiccatio, facile enim postea muliere jam restitutâ vel solo infantis suctu revocabitur.

Admonitio altera.

Scholium.

Scholium.

Furorem significare] *Celsus suffusas sanguine mammas furorem venturum attestari affirmat. Suscepit ex Hippocrate 5. aph. ubi ita scribit:* quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur furorem significat; *per furorem ibi Jacobus Forolivienfis quamlibet maniam intelligit; per verbum* colligitur *antiquus codex legit, convertitur, quod Galeno consonum est, qui sentit, hunc sanguinem per totum corpus ferventem deferri. Est autem sanguinem ad mammas converti vel colligi, per venas duci, & non transmutari, quod potissimum contingit, quum mulieribus menses supprimuntur, quippe tunc ad mammas sanguis recurrit, & ad superiora, ac*
10 *quod eò tendat naturale est, quod lac non fiat prater naturam, id vero provenit, vel quia copiosior, vel quia malignus, potissimum autem quia ferventissimus; quovis enim modo peccet, à debili mammarum virtute, & exiguo calore, vel non alteratur vel corrumpitur, ac ex ipso acuti vapores in cerebrum mittuntur, à quibus subindè cerebrum pervertitur, at non sanguis, qui inflammationem facit, furorem excitat, is enim loco circumscribitur, sed ille qui adhuc per corpus fertur, quem verosimile est adhuc redundare, ideo non omnes, quibus sanguis ad mammas colligitur, maniâ corripiuntur, sed aliquot, quibus nempe adhuc in corpore redundat. Verum dices, nonne commune est reliquis affectibus calidis, ut tetros ad caput transmittant vapores, cur igitur de* [Objectio.]
20 *mammis inflammatis duntaxat Hippocrat. id protulit? quia de mammis ibi* [Solutio.] *sermo erat, & posuit id, quod rarum, sed animadversione dignum videbatur, quodquè tamen fieri observaverat. Unde Galenus, Brasavola, & Guido se nunquam vidisse scribunt. Vidit tamen Lanfrancus, Brachelius, & Andreas Valcacer insignis medicus, ac chirurgus, olim in Salmaticensi Academia summa cum laude publicus chirurgiæ professor, nec pœnitendus in eâdem arte præceptor meus, quo de vulneribus capitis, & pectoris nemo melius scripsit: vidi etiam ego nuper in nepti Simonis de Konig Belgæ, unde dicere merito illud possumus, pueri sumus in collo gygantis, quia videmus, quæ ipse videt, & nonnihil plus. Caterum fiunt etiam tubercula quadam du-* [Galenus & B in côm: Guid. tract. 2. d. 2. c. 3.]
30 *ra in mammis à menstruo suppresso, quæ teste Hippocrate libr. de morb. mul. certissima sunt cancri initia, & si non curentur à sanguine per corpus universum dilabente, mulieres mente percelluntur, ac maniâ corripiuntur, vel quia pars sanguinis ad cerebrum pervenit, vel quia vapores eò mittuntur.*

De flatuoso mammarum tumore.

CAP. XVII.

Natura. FLatuosus mammarum tumor fit ex crasso halitu à suppressis, corruptisvè in utero, aut vicinis partibus mensibus elevato, & ad mammas ob sympathiam ascendente, qui neque ab ipsius mammæ, neque aliarum partium diminuto calore, evinci, ac discuti potuit. Solet enim fieri flatuum generatio ex humore crasso per mediocrem calorem resoluto; summa quippe frigiditas vaporem non elevat, quia nihil attenuat, neque exuperans calor, quia quidquid elevat, discutit, mediocris verò, minoris existens efficaciæ, humorem dissolvit, non tamen perfectè consumit. *Causæ.* Sunt coordinatæ causæ hujus affectus quatuor, prima mensium suppressio; secunda eorundem aut seminis excretionis privatio; tertia excrementorum corruptio; ex qua fuliginum sive vaporum copia gignitur, quæ quarta causa est, & ea quidem conjuncta; *Signa.* ex his enim in mammis receptis tentio elevatur, quæ tumoris naturam æmulatur: & cognoscitur, quia dolor adest acutus, atque tensivus, ut est flatus conditio, cor dolitat communicato etiam flatu, mamma præsertim sinistra turget, simul cum brachij, & totius lateris, costarum, & scapularum cruciatu, cum hisce n. partib. mammæ colligantiam habent, his vero symptomatibus plerique decepti tumorem hunc cancrosum esse sæpissime judicarunt. *Distinctio à reliquis.* Distinguitur tamen à cancro, & alijs ejusdem partis tumoribus, quia pars cum albedine nonnihil splendet ob tensionem, & si tangitur sonitum edit in modum tympani, ac si quis mammam manibus comprimat, reperiet universam esse in tumorem elatam, tensam, ac dolentem, & non unam duntaxat ejus partem: deinde glandulas eiusdem citra dolorem attrectare licet, ac si doleant, extensione potius fit, quàm ex duritie præter naturam, quæ vera ibi nulla reperitur, sed tensio, & turgor. Præterea in reliquis tumoribus semper aliquid durum remanet dolorosum, & sine dolore diu perseverans; at in hoc per intervalla id totum, quod tensum est, evanescit, rursumque redit tempore præsertim menstruationis, vel lunaris circuitus, quibus temporibus fœmina mœstior est, & animo deficit, & uteri, hypochondriorum,

driorum, lienis, ac cordis dolores sentit, ejusdemque saltum, ac palpitationem; nam dum in utero aliquid putrescit, vel movetur, magis ac magis conflictatur, quibus tamen occasionibus cessantibus sponte, vel quovis levi remedio mammæ subsident, & cruciatu levantur. Verendum tamen est, ne subinde ob dolorem humores ascendentes scyrrhosum, & cancrosum gignant tumorem, ideo difficilis semper est judicij, & quia malignitate flatus ille non caret, & quia plerumque cum alijs tumoribus complicatur, aut mox alter generatur effectus, subsequente humore alio.

Prognosticum.

10 Curatur quinque remediorum generibus, primo bonâ victus ratione, ut cibo parco, & ex quo crudum quicquam non supersit, quod obstructiones augeat, & flatibus materiam præbeat, ideo potus etiam parcus esto, vinum nimirum, aut cerevisia, vel aqua cocta, cum cinnamomo, aniso, aut corticibus citri.

Curatio.

Secundo, ijs, quæ menses omni arte evocare valeant, quorum uberrimam copiam reperies cap. *de mens. suppress.* ad quod recurrere omnino oportet; in his enim curationis præcipua ratio sita est, potissimum autem utendum sanguinis missione per vices factà in pedibus ter, quaterve in anno circa menstruationis tem-20 pus, ita enim fiet ut menses evocentur, vel eorum defectus suppleatur, &, ne tumor ex flatuoso in scyrrhosum aut cancrosum degeneret, præcaveatur, in quem insuper usum conveniunt crurum ligaturæ, frictiones, lavacra, & incessiones ibi descriptæ aut cucurbitæ suris & coxis adhibitæ, aut chalybis præparati usus, de quo cap. *de febre albâ.*

Menstruorum evocatio.

Tertia facta humorum in utero & venis causam foventium præparatione, per sirupos pituitam, & melancholiam respicientes, ut cap. *de virginum, & viduarum melancholia* copiose scriptum invenies, purgetur sic: ℞ *foliorum senæ* ʒ vij. *seminis anisi* ʒ j. *in-30 fundantur, & bulliant in* ℥ iiij. *aquæ borraginis, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamech sine scammonio, & colochyntide, diacatolici an.* ʒ ß. *sirupi ros. solutivi* ℥ j. ß *pulveris corticum aut seminis citri* ℈ j. *misce*, aut utatur apozemate, quod recipit *radicis tamarisci, cappar. borraginis an.* ʒ j. *foliorum borraginis, epithymi, senæ an. m.* ß *florum cordialium an. p. passularum min.* ℥ j. *prunorum numero* xij. *coquantur in s. q. aquæ* ℔ ij *ad colaturæ adde sirupi de succo borraginis* ℥ iiij.

Præparatio.

Purgatio.

Apozema.

P 3 *sachari*

sachari q. s. lapidis lazuli ℈ ij. *pro libr. fiat apozema, dosis* ℥ iiij. *vel* v. conveniunt etiam reliqua lenitiva, ut pruna, senæ, manna in jusculo pulli, tabellæ de succo rof. vinum purgans; sirupus rof. aut viol. ex pluribus infusionibus.

Topica. Quarto topicis calidis subtiliantibus, & resolventibus, ita fomentatur tota mamma spongiâ lixivio imbutâ; vel apponitur linteum in aquâ vitæ madefactum, & in umbrâ exsiccatum, aut saponis spumâ delibutum; aut philtrum in butyro, quod diu coxerit madefactum, aut oleum liliorum de sambuco, de napha, de semine & radice angelicæ. Præstat tamen prius partem hâc decoctione fovere: *Fotus.* ℞ *Furfuris triticei p.* ij. *foliorum anethi, meliloti an. m.* ß, *seminis anisi, fœniculi, cumini an.* ℨ ij. *florum camomillæ, p.* j. *coquantur in s. q. lixivij, ac vini albi ad tertiæ partis consumptionem*, in quo spongiâ madidâ ac leviter expressâ locus fomentetur, deinde hoc apponatur unguentum, *Unguentum* *olei liliorum de sambuco an.* ℥ j. ß *balsami optimi* ℥ ß, *pulveris plumbi usti non loti* ℨ ij. *seminis rutæ, aut anisi* ℨ j. *cum cerâ, fiat unguentum.* Est etiam utilissimum hoc emplastrum in omni rebelli inflatione ad resolvendam inclusam ventositatem, *Emplastrũ.* *stercoris vaccini, columbini, caprini an. p.* j. *pulveris cumini, carui, anisi, baccarum lauri, origani sicci, rutæ sylvestris, floris roris marini an.* ℥ ß, *sapæ, aut mellis q. s. aquæ vitæ optimæ* ℥ ij. *misce*, si tamen verearis ne calidissimis hisce tenella mammarum substantia offendatur, sequens sacculus post fomentationem applicetur: *Sacculus.* ℞ *milij* ℥ j. ß, *salis* ℥ j. *furfuris majusculi p.* ij. *foliorum arthemisiæ, majoranæ singul. m.* j. *seminis fœnugræci, cumini, carui an.* ℥ ß, *florum camomillæ, meliloti, stœchados, roris marini an. p.* ß. cuncta in sartagine leviter calefiant, & exsiccentur, ac duobus linteis cum bastituris includantur, apponuntur etiam utiliter stupæ calidæ suffumigatæ, rore marino, lavendula, thure, vel anime. *Ad dolorem* Quod si dolor sit magnus, mitigatur hoc unguento, *æsipi humidæ* ℥ ij, *therebinthinæ, olei nardini an. q. s.* Expertum est, panem calidum, ut ex furno extrahitur, oleo nardino, & rutaceo madidum applicare.

Quinto & ultimo cordi providendum per ea, quæ ipsum roborent, ac flatus discutiant, de quibus libr. 3. cap. *de cordis salute in pregnantibus.*

Scholium.

Scholium.

Sex præter inflammationem sunt tumorum differentiæ in mammis, de quarum naturâ non satis concordant scriptores, & fœminis supervenire compertum est, ijs potissimum, quæ steriles sunt, aut parere ante tempus desière, aut viro carent, aut virgines jam grandiores existunt. Prima ex crasso, & caliginoso flatu provenit, ex quo universa mamma distenditur, ac turget, diciturque tumor flatulentus. Altera ex pituita, crassove quopiam humore, â capite aut alio loco transmisso, qui citra collectionem mammis imbibitur, quo differt à vero œdemate, unde duræ apparent mammæ, sine dolore, vel etiam dolentes si bilis flava aut adusta nonnihil 10 *accesserit, in quo affectu tota mamma augetur, quia humor in aliquâ parte collectus non est, ut in alijs tumoribus præter naturam, sed imbibitus ut in spongiâ; ex quo affectu ligaturis arctissimis, & alijs præposteris remedijs tractata ab Empirico conjux Davidis Lomelij Belgæ, contrà quam consulueram, in abscessum devenit, unde paullò pòst obijt. Tertia tumorum species fit, cum glandulæ tument, aut citra dolorem turgent ex humore aliunde fluente, aut ibidem concreto, cui dicatum est caput* de glandulis mammarum. *Quarta, est cum scrofula mammis adnascitur, quam eodem capite comprehendimus. Quinta, Scyrrhosus est tumor, qui ex alijs affectibus malè curatis plerumque fit. Sexta, cum scyrrhosus* 20 *aut quivis alius cæterorum tuberculorum in cancrum migrare incipit, aut jam mutatus, exulceratusquè est, de quibus omnibus tumoribus videndus Guido: de Erisypelate caput non fecimus, quia mammis raro accidit, & si contingat, ut inflammatio fere curatur, intentioribus tamen topicis, evacuationibus paucioribus.*

Sex tumorum differentiæ in mammis. Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Sexta. tract. 2. d. 1.

Solet enim fieri flatuum generatio.] *Qua ratione extrinsecus frigidissimæ, & septentrionales per hyemem constitutiones, & calidissimæ æstatis tempore purum aërem reddunt, quæ vero inter hasce mediæ existunt nebulas gignunt: eodem penitus modo in animalium corporibus neque in extremâ caloris debilitate, neque cum vehementer calor invalescit, sed* 30 *cum inter hos èxcessus medio modo se habent, magis tamen ad frigiditatem tendunt, flatus gignitur, qui ubi per ventriculum erumpit, ructum facit, per sedem strepentem aut sine strepitu flatum: cum autem neque per sedem neque per os excernitur, inflationem producit.*

De

De Oedematoſo mammarum tumore.

CAPUT XVIII.

UT à ſanguine, aut lacte in mammis coacervato inflammatio, & à flatu flatuoſus tumor ſuboritur, ita à craſsâ, vel aquosâ pituitâ ibidem collectâ œdema, quod barbari *undimiam* vocant, à non collectâ verò, ſed diffusâ, & expansâ, alius tumor, quo tota mamma æqualiter intumeſcit, rectè dixeris cum Mercato mammas humore turgidas, aut cum Fernelio œdematoſum tumorem, qualem modò in pedibus, & cruribus eorum, qui leucophlegmatiâ, aut cachexiâ laborant, modo per univerſum corpus fieri Galenus teſtatur, & nos quotidianâ experientiâ animadvertimus. De utroque igitur tumore in mammis promiſcuè ſermonem faciemus, ſiquidem curatio eadem eſt, affectibus prædictâ duntaxat ratione diſſidentibus. Eſt autem œdema, eodem Galeno autore, tumor laxus, mollis, doloris expers, digitis cedens, & foveam ſervans. Verum ſi acrimonia, mordacitas, aut à vaporoſo ſpiritu tenſio accedat, doloroſus ſubindè tumor fit. Porro ut plurimum in mammis hi tumores gignuntur à menſtruorum ſuppreſsione, facto ad ipſas recurſu, vel aliàs à pituitâ tenui à capite deſcendente flatibus mixtâ.

2. ad glau. 3. — *Definitio.* — *Cauſa.*

Cognoſcitur, ac diſtinguitur ab alijs tumoribus, laxitate, mollitie, & mitiori dolore, licet interdum in humero, brachio, & ſub axillis dolor adſit, in pituitoſo autem, & fuſo tumore tota mamma æqualiter, & nulla pars magis, quam altera elevatur; ſed per intervalla certis quibuſdam temporibus tumor, ac dolor exacerbatur, nimirũ prope menſtruationis tempus, quo tranſacto ſubſidet, ac eò citiùs, quo uberius mulier fuerit repurgata, ſemper tamen tumoris aliquid remanet, quod in inflatione non accidit, quia penitus, quod flatuoſum eſt, reſolvitur, quo maximè hi duo tumores inter ſe differunt, & quia in flatu tentio adeſt, & renitentia major. Cæterum pituitoſi tumores cancrum omninò minantur, præſertim ſi minus diligenter tractentur; terminatur tamen, & declinat œdema ut plurimum per reſolutionem, rariùs per ſuppuratıonem, ſæpe per converſionem ad nodos, quæ induratio eſt.

Signa. — *Prognoſticũ.* — *Oedematoſi tumoris terminationes.*

Modo

Modò à capite, modo ex suppressis mensibus originem ducat, sex remediorum generibus curatur. Primò victu resiccante, ut in cibo, pane probè subacto, cocto, ac fermentato, passulis, amygdalis tostis, asparagis, carnibus avicularum assis: ante pastum assumat ℥ j mellis rosar. in folijs, aut in formâ sirupi, potus sit aqua ex decoctione anisi, cinamomi, radicis chinæ, sarsæ parellæ, sasafrasiæ, aut vinum defæcatum pellucidum, in mensium tamen retensione tosta, & assa minus conveniunt, carnesque potius coquantur cum salvia, hyssopo, betonica, petroselino. Semper verò lacticinia vitet, somnum
10 pomeridianum, & usum panis non bene fermentati.

Secundo divertentibus, ut frictionibus, ligaturis, lavacris, & incessionibus, de quibus cc. superioribus dictum est, ac si menses suppressi sint, tùm ad divertendum, tùm ad evacuandum cucurbitulæ cruribus applicentur, aut pedis vena tundatur. *Diversio.*

Tertio præparato humore per sirupos de duabus radicibus rhodomelitem, sirupum de mentha, de prassio, de hyssopo, de liquiritia, capillorum Veneris, cum aquis fœniculi, hyssopi, majoranæ, roris marini, betonicæ, menthæ, aut cùm decoctione earundem: purgetur ʒ j ß. *Pilularum sine quibus, cochiarum, aurearum, de hiera, arabi-* *Præparatio.*
20 *carum, de agarico,* vel si ventriculus affectioni consentiat, *per mastichinas additis, si velis vehementius purgare, g. iij aut* v. *diagridij, vel potius trochiscorum alandaal*; aut, si potio magis arrideat ℈ *iiij agarici trochiscati cum* ℥ j ß *sirupi rosar. solutivi, &* ℥ IV. *decoctionis pituitosæ*; aut fiat paulatina purgatio sumpta singulis septimanis ʒ ß prædictarum pilularum.

Quarto topicis calidis resolventibus, & attenuantibus, in quem scopum laudantur fomentationes superiori capite descriptæ, aut ex lixivio confecto ex cinere vitis, ficus & tartari, addito modico aceti, repercutientia nequaquam adhibenda, quia magis indurant. Post *Topica.* *Lixivium.*
30 fomentationes liniatur mamma hoc unguento, *olei amygdalarum dulcium, de semine lini, liliorum singulorum* ℥ j. *axungiæ gallinæ, anseris an.* ℥ ß *cum modico diachylone, loco ceræ, fiat unguentum, aut cerotum*; prodest insuper emplastrum filij Zachariæ, quod communiter diachylon magnum dicitur, & si mammæ doleant, ac caleant, adhibetur unguentum rosar. cum modico plumbi usti, & cera alba, & idem unguentum in mortario plumbeo agitatum, aut oleum omphancinum *Unguentum*

cum pinguedine gallinæ, & oleo amygdalarum dulcium in eodem mortario sæpius ducto; discutiunt etiam balnea sulphurea, & aluminosa, aut ex decoctione hyssopi, salviæ, menthæ, post balnea unguenta applicentur ejusdem virtutis aut reliqua topica *superiori capite* descripta, quorum etiam seges uberrima est apud chirurgicos scriptores, quæ tamen maximâ cum consideratione mammis sunt applicanda, selectis semper mitioribus, à quibus tenella eorum substantia minimè offendatur.

Quinto si tumor ad maturationem tendat, suppurantibus, de quibus cap. *de inflammatione mammarum* 4. remediorum genere. Ex quibus, quia materia hic tenacior est, fortiora sunt eligenda, & reliquis admiscenda, ut radix brioniæ, liliorum, farina camomilæ, caricæ, diachylon ireatum, axungia anseris, suilla pinguedo, ruptus deinde abscessus methodicè curandus, ut ibidem dictum est.

Ventriculũ roborantia. Sexto ijs, quæ ventriculum pituitæ receptaculum confortent, ac roborent, sumptis & admotis, cui usui commodissimum est capere singulo mane cochleare unum conservæ stœchados, rorismarini, aurantiorum, aut tabellam aromatici, rosʃ. diagalangæ, diacymini, vel diatrion pipereon, vel fiant aliæ tabellæ hac ratione, ℞ *specierum aromatici rosar.* ʒ j, *diagalangæ* ℈ j, *pulveris corallij, & sandali citrini an.* ℈ ß, *corticis citri conditi, conservæ rosar. veteris an.* ℥ III *cum sacharo dissoluto in aqua menthæ, & absinthij, fiant rotulæ singulæ ponderantes* ʒ ij, *aut cum* ℥ j *vel altera alicujus ex prædictis conservis, fiant morselli.* Prosunt etiam sacharatæ confectiones seminis fœniculi, corticum aurantiorum, anisi, cinnamomi, coriandri præpar. vel ipsum anisum tostum, aut ʒ j theriacæ vel mithridatij, aut ʒ j pulveris sarsæ parellæ in ovo sorbili: aut hæ pilulæ, ℞ *pulveris agarici, sarsæ parellæ an.* ʒ ij *cum sirupo de stœchade fiat massa, cujus dosis* ʒ ß *singulis septimanis.* *Exterius admovenda.* Exterius ventriculo applicetur hoc linimentum, *olei de spica, de absinthio an.* ℥ ij, *ceræ* ℥ j, *masticis* ℥ ß, *liquefiant in duplici vase, & adde pulveris cyperi, macis, cinamomi an.* ʒ ß, *fiat linimentum*; aut sequens paretur unguentum, *olei lentiscini, masticis, rosacei, singulorum* ℥ j ß, *pulveris nucis muscatæ, caryophyllorum an.* ʒ j, *corticis citri* ℈ II, *utriusque corallij* ʒ ß, *florum camomilæ, anethi an.* ℈ IV, *spicæ nardi, squinanti an.* ℈ j, *aceti parum, ceræ q. s. fiat unguentum*, quod applicatur ventriculo, & dorso è ventriculi regione, aut emplastrum diaphœnicum, vel stomaticum, ac reliqua, quę

capite

capite *de ventriculi debilitate* apud practicos reperies, & infra lib. 2. hujus operis cap. *de ventriculi accidentibus ex utero.* Quibus tamen non proficientibus, sudare utilissimum erit ex decocto sarsæ, ligni sancti, aut radicis chinæ, quæ si adhuc sat non fuerint, fontanellam in altero vel utroque brachio aperire insigniter prodest. *Sudor.*

De mammarum glandulis, & earundem scrofulis.

CAPUT XIX.

Glandulę sunt partes corporis simplices, spongię instar molles, raręę, friabiles, & in se cōvolutæ, has naturaliter mammis inesse alibi jam prodidimus, quæ si præter modum induruerint, affluente solo pituitoso humore, vel etiam acri, & bilioso admixto tumor fit glandulosus; quem Mercatus ad phlygeton reducit minùs fortè aptè, dicente quia Celso phlygeton pustulam habet, aut quippiam simile, qua pustulâ tamen tumor iste caret. At dum in mammâ glandulosus quidam tumor denuò progignitur, non quidem tumefactâ præexistente glandulâ, sed denuò altera genita, tunc altera fit species, quæ apposité ad strumas, sive scrofulas reducitur; & est tumor ex pituita crassa vehementer indurata; vel ex pure & sanguine subter concreto, ut Celso placet, ac si dolor his tumoribus accedat, medici existimant cancros esse, aut minari, quos tamen decipi constat, quia in eodem statu pluribus annis sine ullâ exacerbatione persistunt. Cæterum mammis scrofulas, sive strumas adnasci confirmat Celsus, Mercatus, & Tagautius, ac nobis etiam id pluribus in fœminis experientiâ compertum est. *Glandula indurata.* *Lib. 5. c. 28.* *Struma.*

Tument glandulæ per defluxum, strumæ per paulatinam congestionem, utrique tamen tumores fiunt deficientibus potissimum menstruis, ac ipsorum recursu ad mammas, ut illis fœminis accidit, quæ cantu aut quovis alio superiorum partium exercitio utuntur, sic enim menstruis ad mammas revocatis, earum glandulæ grandiores fiunt, ut quas antea difficile erat reperire, jam levissimo contactu obtrectes, sed præter hanc causam purulentus etiam, ac sanguineus humor in mammas decumbens, strumam gignere potest. *Causa.*

Signa. Facilius est hosce duos tumores noscere (quia sensui patent) quam eosdem inter se distinguere; uterque enim indurescit, ac dolet, ejusdemque ferè magnitudinis existit, sed hæc est differentia, quod glandula magis dolet, & dolor quidem juxta affluentis humoris qualitates exacerbatur, & quovis levi præsidio resolvitur, nonnunquam etiam sponte ipsâ, ac hinc inde movetur, contrà verò struma immobilis est, nec facile nisi plurimis adhibitis remedijs evanescit, dolet minus, durescit magis, ita ut sæpe scyrrhum referat, à quo tamen, & à verâ scrofulâ differt, quia etsi indurata, dolet tamen; insuper scrofula unum obsidet locum, glandula in parvos divaricata tumores intra mammas divagatur. 10

Curatio. Duplex in curatione scopus, alter duritiem emollire, alter cancrum inhibere, utrumque complere poteris victu tenui, modico, calefaciente, exercitatione ante cibum, usu aquæ sulphureæ, & aluminosæ, è converso satietas, quies, otium, crassi, ac difficilis concoctionis cibi nocent; sed, ut uno verbo complectar, victus ratio, humorum præparatio, purgatio, sudores, topica, ac reliqua omnia, talia esse debent, qualia jam prodidimus capite *de œdematoso mammarum tumore*. *Sang. missio.* Hoc tamen perpetuo ante oculos habere oportet, ut si affectio ex mensium suppressione, aut diminutione oriatur, curatio à sanguinis missione inchoetur ex basilicâ, aut saphenâ juxta regulas à nobis cap. *de menstruor. suppressione* jam positas, deinde menses provocentur, ut ibidem dictum est. At si glandula ex acri, tenuique fluxione intumuerit localibus cap. *de œdematoso tumore* in 4. remediorum genere recitatis: durante fluxione frigidiuscula addenda sunt, quæ ex cap. *de inflammatione mammarum* mutuabis, ut poscam, oleum rosarum & violarum: cessante verò fluxione, addere licet oleum camomilæ, liliorum, & alia, quæ citra attractionem, & caloris concitationem discutiant, & resolvant, in quibus diu persistes aut tela ijsdem unguentis delibuta diutius mammæ adhæreat, vel hoc 30 *Unguentum.* unguentum, quod maximæ est utilitatis, ℞ *emplastri oxycrocei* ℥ j, *muscilaginis, altheæ, seminis lini, fœnugræci an.* ℥ v, *olei camomilæ, liliorum, iridis an.* ℥ j, *coquantur ad consumptionem muscilaginum, & adde axungiæ anseris, suillæ, medullæ cruris vituli, & cervi an.* ℥ j, *ac fiat linimentum.*

Strumæ curatio. Si verò ex supradictis signis tumorem strumam esse compertum sit, paulò efficacioribus utendum, ita in purgatione addere convenit

venit *radicis mechoacanæ* ℨ j ß, *aut turbith* ℨ j, *aut* ℨ *iij diaturbith*, vel singulo manè utatur patiens hac tragæa ℞ *radicis aristolochiæ rotundæ*, *raphani, spatulæ fœtidæ an.* ℨ j, *foliorum pimpinellæ, pilosellæ, rutæ an.* ℨ *ij*, *scrofulariæ, filipendulæ, seminis anisi, zinziberis an.* ℨ j, *turbith optimi, fol. senæ orientalis an.* ℨ *iij, sacchari albissimi* ℨ IV, *fiat pulvis, dosis singulo mane cochleare* j, *cum vino vel aqua genistæ, vel pilulæ fiant cum s. q. succi fœniculi, aut cum sirupo de liquiritia, vel de hyssopo, fiat opiata.* Valet enim pulvis hic non solum manifestis qualitatibus, sed, ut quibusdam visum est, etiam à proprietate: prodest insuper singulo mane sumere ℨ II aureæ alexandrinæ.

Tragæa purgativa.

In topicis duplex est curandi ratio; prima, quæ emolliat, ac discutiat, sed vehementius, quàm in œdematoso tumore; altera, quæ manus operâ tumorem radicitùs extirpet. Primo tamen mollitionem & discussionem omni modo tentabimus, emplastro nigro á Galeno descripto, quod Recipit *olei veteris* ℨ III, *viridis æris* ℨ III, *picis navalis* ℨ j ß, *ladani* ℨ VI, *lithargyrij* ℨ III, *fiat secundùm artis ministerium emplastrum*, cui utiliter addi potest *uncia media diachylonis minoris, aut alterius, qui dicitur Mesuei, aut* ℨ II *pulveris radicis ireos*: aut apponatur ℨ j *emplastri de meliloto cum* ℨ ß *ammoniaci, uncia olei liliorum, & radicis ireos* ℨ j ß, *cunctis juxta artis regulas mixtis*; est tamen efficacius aliud, quod sic paratur: *radicis altheæ* ℨ *ij coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, & adde olei bufonis, pinguedinis gallinæ, anseris, an.* ℨ j, *pulveris plumbi usti, radicis ireos an.* ℨ j ß, *misce*; nec est minoris virtutis hoc aliud, *nucum cupressi paria* V, *caricarum paria* III, *radicis arundinis* ℨ ß, *coquantur in oxymelite, liquori expresso adde salis communis, cineris spongiæ, calcytidis an.* ℨ III, *fiat unguentum*. Valent tandem reliqua ferè, quæ infra cap. *de scyrrho mammarum* dicenda sunt. At quæ sequuntur, quia validiora sunt, ideo mammis non applicantur, aut certè cum magnâ cautione adhibenda, præsertim verò delicatioribus fœminis non conveniunt, sed rusticis aut robustis, aut cum tumor est in aliis corporis partib. ℞ *radicis brioniæ, cyclaminis, cucumeris agrestis, an.* ℨ II. *coquantur exactè in vino albo, terantur, extrahantur per cetaceum, tunc adde ammoniaci aceto squillitico dissoluti, bdellij, opoponacis in oleo sesamino dissoluti an.* ℨ j, *stercoris columbini, & caprini, an.* ℨ j ß. *ladani, styracis, calaminthæ singulorũ* ℨ ß, *picis navalis q. s. fiat magdaleon*: impensè etiam sequens hoc discutit, *radicis ireos* ℨ III, *aceti & mellis an.*

Emollientia & discutientia.

Emplastrum nigrum. *s. de comp. mec. sin. locos*

Fortiora.

an. ℥ IV. *perfectè simul coquantur, contundantur, & adde terebinthinæ, resinæ, dialthea an.* ℥ III, *pulveris cumini, fœnugræci an.* ℥ j, *fiat emplastrum* vel accipe *cineris limacum* ℥ j. *axungiæ suillæ q. s. aut fiat emplastrum de limacibus*, & alia quæ apud Guidonem c. *de strumis* reperies, sed quæ retulimus probatiora sunt.

lib. 2 d. c. 3.

Curatio strumæ per manus operam.

Quod si per hæc tumor non subsideat, quin potius durities eo perveniat, ut emollitionis spe frustrata tumoris radices in venas, & arterias inseri, & augmentari indies videamus, tunc ad manus operam veniendum, quæ tribus modis fit; quorum primus hic est: scissâ mammâ scrofula utrinq; digitis prius compressa acu perforatur, & filo per foramen trajecto, manuq; sinistrâ comprehenso hinc inde leviter scalpello à mammarum carne separatur, ita ut totam scrofulam cum pelliculâ, qua includitur, simul extrahas, cavens sedulò ne pelliculæ quicquam intus supersit, ex qua temporis tractu denuo scrofula generetur, hac facta operatione ulcus per simplicem unionem curabis factâ suturâ, quæ separatas partes uniat. Verum, si pelliculæ aliquid intus remanserit, aut ulcus nimis lacerum sit, curabitur ijs, quæ digerant, ac superfluum exedant, ut unguento Ægyptiaco cum pulvere aluminis, & albumine ovi superpositis, aut unguentum Ægyptiacum intromittatur, & supra ulcus diachylon appones, quæ quidem curationis ratio multis profuisse certum est, & à Guidone ponitur. Verum si tumor varias in mammas radices inserat, secundo hoc curationis modo utendum: juxta prædictas radices in scrofulæ circuitu fiât parvæ incisiones scalpello (non enim candenti ferro in mammis utendũ propter partium principalium viciniam, ut monet Galen.) ac immittatur arsenicum instar grani tritici minutissimi, si fœmina sit robusta; sin minus, indatur tantundem pulveris Joannis de Vigo, & desuper oxycrato madidum linteum, aut unguento pop. appones idq; iterandum, quoad radices exesas videas; tunc enim facilè struma secedet, & ulcus digerentib. prius, ac suppurantibus, deinde abstergentib. methodicè curabis. Tertio modo non admodum dissimiliter curatur struma affixo in medio ejus candenti ferro, vel, si in mamma sit facta cum scalpello scissura, in qua ex causticis aliquid immittendum erit, donec tota struma excidatur. Paratur autem causticum huic usui accommodum ex tribus partibus fermenti, & una arsenici ex quibus facta massa in furnello exsiccatur, ejusq; instar nuclei pini loco immittatur,

tr. 2. d. 1. c. 4.

Secundus modus.

2. ad Gl. 28

Tertius modus.

Causticum.

10

20

30

matur, abſcindes etiam ſcrofulam, ſi radicem ejus ligaveris filo in aqua arſenici ter quatérve immerſo, donec vim cauſtici acquirat, ſingulisque diebus compreſſeris, donec alimenti defectu arefacta decidat, vel facilius abſcindi poſſit, qua planè ratione curantur ſcrofulæ in alijs corporis partibus, & tumor ille ingentis magnitudinis, qui à chirurgis natta dicitur. His factis curationem, ut ulcus poſtulat, perſequeris, digeſtivis, mundificativis, incarnantibus, & cicatrizantibus, de quibus ad ſatietatem ſæpius jam diximus.

De Scyrrho mammarum.

10 ## CAP. XX.

SCyrrhus, qui à barbaris *ſephyros* dicitur, vel *ſchliroticum apoſtema*, eſt tumor præter naturam durus, ac doloris expers, iſque duplex; exquiſitus, quem ex naturali melancholia, aut fœculento, & craſſo ſanguine fieri Galenus ſcribit, vel etiam à vitrea, gypſea, & craſſa pituita nimis condenſata, ut idem author alibi prodidit, atq; hic omni prorſus dolore caret, eodem teſte *2. ad Glauc. 4.* Non exquiſitus, qui dolore non abſolvitur, idq; dupliciter, aut quia incipiens adhuc eſt, nec dum confirmatus, aut quia miſcellam habet alterius humoris, ut ſuperaſſati ſanguinis, vel atri ſucci, quem melancholiam vocant, un-20de ſenſum levem acquirit: ſunt tamen, qui exquiſitum ſcyrrhum à ſola melancholia generari affirmant, à permixtione vero alterius humoris cancroſum, œdematoſum, aut eriſypelatoidem, ideoque priori definitioni á Galeno traditæ humoris ſpeciem addunt, definientes ſcyrrhum, tumorem præter naturam ab humore melancholico durũ & inſenſibilem, quibus non invitus ſubſcribam, ſi humor admixtus copioſus non ſit. Omnes porro ſcyrrhi ſpecies mammis contingunt, ſed quoniam non exquiſiti cancroſi tumoris naturam referunt, de illis ſequenti cap. peculiaris fiet ſermo. Exquiſitus tribus potiſſimum de cauſis in mãmis generatur; Primò, quia obſtructus lien nequit ſan-30guinem à melancholiâ expurgare, ſicque in corpore redundat, & ad mammas convertitur, ac tumorem ſcyrrhoſum gignit; Secundò, quia menſtruis ſuppreſſis aut aliàs diminutè fluentibus fœculentus humor

Definitio. *5. ſimpl. 9.* *lib. de tum. prat. 10.* *Scyrrhi altera definitio.* *Cauſa.*

non

non expurgatur, sed paulatim ad mammas regurgitat, & in eadem carne ac venis colligitur. Tertiò, quia ex toto corpore humor per paulatinam (ut ajunt) congestionem in ijsdem mammarum locis accumulatur; sæpè etiam medicorum imperitiâ paratur, cum vehementer erysipelata,& mammarum inflammationes adstringunt, & infrigidant; aut induratis mammis, immodicè dissolventia, calefacientia, & exsiccantia adhibent, sic enim subtile digeritur, quod reliquum est, magis impingitur, & induratur, & hæc scyrrhi quarta causa constituenda: ex quibus constat quatuor has speciales causas ad duas generales reduci posse; aut enim primò, & per se humor crassus congeritur; aut ab humore alio tenuiore, ac subtiliori parte præposteris medicamentis exsiccata resultat, tuncque exsiccatio causa est efficiens, materialis vero lentus crassusque humor, qui inania partis spatia subit, ac replet nervos, nervosaque corpora, sic ut viam intercludat spiritui animali, à quo est vis sentiendi.

Signa. Cognoscitur, ex duritie sine dolore, ex inæquali corpulentiâ, colore subnigro, vel fusco, hoc est, ex rubro nigricante, quanquam qui ex pituitâ fit, coloris est albi, aut ex albo lividi, qui adhuc incipiens est, ad contactum dolet, minimum tamen, qua ratione ab incipiente cancro distinguitur, cui citra compressionem dolor inest haud exiguus, & à quavis causa excandescit, quod scyrrho non accidit.

Prognostica. *2. ad glau. 4.* Scyrrhus insensilis curam non recipit, inquit Galenus, qui verò difficulter sentitur, nec incurabilis est, nec facilem admittit curationem; at insensilem dixit esse incurabilem medicamentis, nam manus operam admittit, & curatur; sed & quando scyrrho supervenitunt pili, curari nequit, neque etiam qui magnus est durus, & capparorum colorem refert, ut scribit Avicenna, *3. 4. tract. 2. cap. 11.* neuter tamen ad maturationem umquam venit, quocirca numquam tentanda, ne abeat in fistulosum, cancrosúmve ulcus.

Curatio. Duplex in curatione scopus; alter, qui diligenter emolliat; alter, qui extrahat id, quod in mammis durum superest ac emollitioni ineptum, ideo adhibenda, quæ emolliendo digerere valeant, nam, si duntaxat emolliant, non educitur humor; si citra emollitionem solummodo discutiant, tenuiori discusso humore residuum exsiccatum majorem contrahit duritiem, semper tamen universalia particularibus præmittenda.

Quo-

Quocirca quinq;remediorum generibus utendum est. Primò victus ratione extenuante, & humectante, convenit igitur panis triticeus, vinum substantiâ tenue, ova sorbilia, pulli gallinacei, gallinæ, perdices, capreoli juvenes, vitulina caro, ac vervecina; quæ cum spinachiis coquantur, beta, borragine, buglossa. Abstinendum omnino à carne caprinâ, hircinâ, cervinâ, bubulâ, aprinâ, leporinâ, omnique leguminum genere, præsertim à lentibus, & fabis: insuper à pane non fermentato, vino rubro ac fœculento, caseo veteri, & ab omnibus salitis, ac infumatis cibis: item acribus, ut pipere, sinapi, 10 cæpe: ac retorridis, vel frixis, quæ adustum gignunt sanguinem: præterea à solicitudine, irâ, mœstitiâ, vigilijs, & immodicâ exercitatione, curandum etiam ut alvus lubrica sit. *Victus ratio.*

Secundò si menses sint suppressi, aut diminuti, ablatis obstructionibus debitè provocentur, quod fiet sanguine misso, & ad inferiora evocato, reseratisque vijs per ea quæ cap. *de suppress. menst.* dicta jam sunt: prodest etiam hæmorrhoides promovere, & sanguinem ab ijsdem per hirudines educere, aut ex sinistrâ salvatellâ, ut Galenus monet, potissimum si lien fuerit obstructus. *Mensium provocatio.* *13. meth. 11.*

Tertiò humorum purgatione, quam ter, quaterve in anno exercere 20 utilissimum est, factâ prius humorum præparatione sic, ℞ *sirupi fumariæ, borraginis, capill. vener. de Epithymo an.* ℥ ß, *aquarum lupulorum, melissæ, scolopendriæ, buglossæ an.* ℥ j *misce, aromatizetur* ʒ ß *pulveris cinnamomi, aut sandali moscati; erit utile addere post primam purgationem sirupum de cichor. cum rhabarb.* Purgatio vero erit hæc aut similis, ℞ *ellebori nigri,* ℈ ij *rhabarb.* ʒ III, *Zinziberis, cinnamomi, cariophyllorum, nucis moscatæ an.* ʒ ß *masticis, croci, epithymi an.* ℈ ß *radicis liquiritiæ rasæ* ℥ III *macerentur per horas* XXIV. *in s. q. vini dulcis, ac leviter bulliant in cineribus calidis ad* ℔ j ß, *colaturæ sumat patiens* ℥ IV. vel fiat sequens apozema: *foliorum borraginis, agrimoniæ, scolopendriæ an. m.* j. *florum cord.* 30 *an. p.* j. *corticum myrobalanorum omnium*, si nullæ sint in visceribus obstructiones ℥ ß, *polypodij* ℥ j. *foliorum senæ* ℥ ß *bulliant in s. q. seri caprini ad* ℔ 2. *in fine adde epithymi* ℥ j, *ellebori nigri* ℈ IV. *tandem sachari q. s. fiat apozema clarum aromatizatum* ℥ II, *specierum diamargar. frig. dosis* ℥ III, *vel* IV, aut capiat tantundem elleborismi Mathioli, quod nos cap. *de virginum & viduarum melancholiâ* describemus, aut alijs utatur hisce adhuc levioribus, quæ etiam ibi reperies. Nec desunt, *Purgatio.* *Apozema.*

qui in his difficillimis, & crassis humoribus, quia communibus medicamentis non cedunt, vehementer laudant, per intervalla exhibere g. v. vel vi, stibij præparati, inter quos sunt Mercatus, & Valesius, & alij primæ notæ ex nostris medicis, quod equidem non dissuadeo, si cum prudentia fiat, nam usu, & experientia hæc prodesse constat, levioribus morbum rarissimè extirpari, si tamen horum, & similium medicamentorum usus hodiernâ die à peritis medicis interdicitur, id propterea fit, ne à rudioribus, ac inexpertis errandi, & patientes interficiendi januæ aperiantur.

Stibij usus.

Roborantia.

Inter unam, & alteram purgationem roborantibus, & cordialibus uti oportet, qualia sunt electuarium triasandalum, de gemmis confectio alkermes, & similia: conserva radicis scorcioneræ, borraginis, florum ac corticum auranciorum, ex quibus cum sirupo de pomis, & speciebus supradictis opiata concinnare facilè erit, atque hæc sunt universalia, quæ prohibent melancholici humoris generationem, genitumque evacuant.

Localia.
5. simpl. 7.

Quartò ac potissimum topicis utendum est; quæ dicente Galeno, quia humor est frigidus calefacientia esse debent, quia humiditatem supervacaneam conjunctam habet, exsiccantia: utramque tamen qualitatem moderatam habeant, nam oppidò calefacientia tenuem humoris partem violenter digerunt, ac eliciunt, reliquum exsiccant, & incurabilem reddunt, quæ verò valdè desiccant, ex natura sua ad summam duritiem particulæ infixam fluxionem adigunt; quapropter moderatè calefacientia, & exsiccantia usurpanda, quæ propriè malactica dicuntur, & eodem authore calida sunt in secundo, sicca in primo gradu: ideoque humida interdum vocat, quia paululum absunt ab ijs, quæ neque desiccant, neq; humectant, eò distincta à maturantibus, quòd hæc humidiora sint, & calorem obtinent humano similem, ac partis humiditatem conservant, illa nonnihil absumunt, ut idem refert Galenus, eorumque materiam ponit tum in *libr. simpl.* tum *2. ad Glaucon.*

5. simpl. 9.

5. simpl. 8.

Malactica.

Præcipuè autem inter simplicia commendantur æsipus, butyrum, propolis, cera; oleum amygdalarum, camomillæ, anethi, liliorum; adeps gallinæ, anseris, anatis, aquilæ, vulturis, vulpis, suis, taxi, ursi, leonis: medullæ cruris vituli, cervi: muscilagines omnes: malva, althæa, lilium, branca ursina, caricæ pingues. Efficaciora

ciora sunt ammoniacum, quod thymiama vocatur, aceto dissolutum, bdellium, styrax liquida, pix liquida, galbanum, resinæ pingues, ac minimè acres: semen apij, cumini, anethi, rutæ, flores genistæ, radix ireos, ex quibus composita concinnantur, primò fomenta, deinde inunctiones, aut emplastra.

Si igitur tumor ex pituita vitrea, vel gypsea fuit genitus (quod cognoscitur quia non adeò tactui resistit, & quadantenus crassam præ se fert duritiem) ferè adhibenda topica, quæ cap. *de œdematoso tumore* dicta sunt. At si ex melancholiâ ortum ducat, hoc præmittatur fomentum, *foliorum althea, malva an. m.* ß, *seminis lini, fœnugraeci an.* ℥ ij, *cucumeris amari, branca ursina an.* ℥ ij, *coquantur in s. q. aqua*, ac cum spongiâ novâ foveatur mamma per quatriduum ter quatérve in die, deinde factâ etiam fomentatione inungatur sequenti medicamento: ℞ *radicis althea* ℥ I *cocta contusa, & extracta; adde æsipi* ℥ ß *axungia gallina, anatis an* ℥ j, *cera parum, fiat linimentum*, quo postquam per aliquot dies usa fuerit ad ea, quæ acetum recipiunt veniendum, nam etsi medicamenta cum aceto mirificè hos tumores comminuant, nihilo secius nec sæpe, nec inter initia, nec diutius eisdem utendum esse Galeno placet, quippe si impensius his utaris, partes violenter absumens, residuum lapidescit: si diutiùs persistas, substantia partis ipsius exsiccata tabescit, præsertim hoc in mammis observandum; quocirca post aliquot dies hoc utitor, *foliorum thymi, anethi, hyssopi, pulegij an. m.* ß *radicis althea* ℥ j, *seminis fœnugraeci* ℥ ß *coquantur in s. q. aceti mulsi ad medias, tunc accipe prædicti aceti, pinguedinis anatis, anseris, medulla cruris cervi, olei ricini an.* ℥ ij, *bulliant ad aceti consumptionem, ac utere bis in die*: erit efficacius, si addas *ammoniaci, vel diachylonis gummati* ℥ ij, *ac fiat ad formam emplastri*: idem præstant emplastrum de meliloto, filij Zachariæ, oxycroceum, aut unguentum Agrippæ, si in plumbeo mortario agitentur, & addatur tantillum aceti, vel: ℞ *radicum althea* ℔ ß, *radicis liliorum alborum* ℥ IV, *coquantur in s. q. aquæ contundantur, & extrahantur per cetaceum, & adde olei camomila, liliorum singulorum* ℥ ij, *æsipi* ℥ ß *diachyl. parvi* ℥ iij *cera alb. q. s. fiat cerotum*, quod tamdiu adhæreat, quoad ex se decidat, cui utiliter additur pinguedo anatis, medulla cruris vituli, oleum ricinum, & sesaminum. Confert nonnunquam pinguibus mineralia admiscere, ut quod calore, & laxativis funditur, & liquatur,

Fomentum. Unguentum. Acetum. 12. meth. 2. Unguentum. Cerotum. Mineralia.

liquatur, mineralium siccitate attritum absumatur: sic adhibetur emplastrum filij Zachariæ, ceroneum, aut aliud ex prædictis cum pulveribus marchasitæ, plumbi usti drachma pro uncia; prędictis consimile est, id quod recipit *caricas pingues* XII *coquantur ac contundantur, & adde ammoniaci, bdellij, galbani in aceto dissoluti an.* ℥ ij. *styracis liquidæ* ℥ j, *muscilaginis, altheæ, seminis lini, fœnugræci an.* ℥ j, *æsipi, butyri majalis, aut recentis, olei ricini, sesamini, liliorum an.* ℥ j, *ceræ q. s. fiat emplastrum, cui addere poteris plumbi usti* ℥ j.

Si ex resolutione nimia fiat.

At si tumor ex nimiâ resolutione fuit genitus, humidis magis utendum, quippe, quæ separant id, quod viscidum est à parte, cui adhæret, & crassum mixtione attenuant ac liquant; in hunc usum alimenta sint copiosiora humectantia, & reficientia, somnus commendatur longior, animi tranquillitas, exercitium nullum, aut exiguum, linimenta & inunctiones conficiantur ex muscilaginibus, oleo amygdalarum dulc. extractis, aut decocto seminis malvarum, melonum, fœnugræci, altheæ, & similium, cum quo etiam decocto pars priùs foveatur; aut ℞ *prædictarum muscilaginum an.* ℥ ß, *pinguedinis gallinæ* ℥ ij, *cum jam dicto decocto, bulliant ad decocti ipsius consumptionem, & utere*, aliud conficies ex *radicibus altheæ coctis, pistis & extractis, cum medico unguento rosato resumptivo, aut ex ceroto refrigerante Galeni cum oleo amygdalarum dulc. aut ex oleo de semine melonis, cucurbitæ. pinguedine anatis, cum unguento rof. & medico ceræ.* Utilissimum hoc est, *muscilaginis phylij, cydoniorum. fœnugræci an.* ℥ ß *olei rosar. omphancini* ℥ j ß *diu agitentur in mortario plumbeo, & utere.* Galenus rebelles scyrrhos evaporatione ex aceto acerrimo super lapidem pyritem candentem perfectè sanasse refert, ita ut magici opus videretur, quâ etiam evaporatione feliciter utimur ex aceto super lapidem molarem, marchasitam, aut laterem; quod si evaporatio fieri nequeat, linteum madidum in aceto, in quo prædicti lapides igniti extincti fuerint, loco applicetur; verum quia non semper acetum mammis conducit, poterit fieri evaporatio aliquo ex antea dictis decoctis.

2. ad Gl. 4.

Curatio per manus operam.

Quinto reliquis non proficientibus ad opus manuale veniendum, tumorq; ferro amputandus, nisi tota mamma induruerit, & ita thoraci tumor adhæserit, ut citra periculum à sanis partibus avelli nequeat: quod si contigerit, chirurgiam nullâ ratione tentabimus, si verò mammæ summitas duntaxat scyrrhosa fit, aut ultra dimidium mam-

mammæ affectio non occupaverit, securissimè amputanda est, neque ullum alium ex duris mammarum tumoribus audaciùs ferro rescindere licebit; tum quia scyrrhus nullum habet, sicuti cancer sanguinem prope duritiem in venis congestum, cujus occasione denuo periculosiùs recurrat, & concrescat; tum quia non impendet hæmorragia, sicut in cancrosis tumoribus, ex quâ inter manus chirurgi patientes perire sæpè visum est: tum demum quia ulcera arte facta si debitè curentur, non ita maligna fiunt, & insanabilia, ut cancrosa, ex quibus ob affluxum vitiosi sanguinis, quantumvis exactè curentur, maligna
10 fit ulceratio.

Ulcera deinde curantur, aut per primam intentionem, ut per simplicem partium coalitum suturâ, vel ligaturâ factum, aut inditis linamentis convenienti madidis medicamento. Accidentium curatio, ut fluxus sanguinis, aut carnis suppurationis, si contingant, ex Aëtio petenda: summopere tamen Galenus monet, ne ferro candenti in mammis unquam utamur, ob maximum periculum, quod impendet, si prope partes principes adustio fiat, cum præsertim sanguinis eruptionem, ut in cancro non vereamur.

Serm. 4. c. 45. 46.
2. ad gl. c. 16.

Scholium.

20 Quarto topicis] *Scyrrhum per defluxum interdum fieri ex Galeno recitavimus: fluxioni autem repercutientia conveniunt, qui ergo fit, ut ea in curatione scyrrhi reÿciantur, Et idem Gal. 7. secundum genera 7. discutientia duntaxat, utilia esse dicat? An quia humor frigidus est, & à frigidis ulterius lapidescet? at frigido œdemati repellentia tutò adhibemus. An quia ex aliis tumorib. scyrrhi gignuntur, inchoantibusq́ duntaxat repellentia conveniunt? at incipientes etiam fieri ex Galeno docuimus; crassum humorem esse si dicas, qui non facilè retrocedit; at cancro, & carbunculo à crassis genitis humoribus repercutientia utiliter adhibentur. Non igitur harum ulla est fontica ratio, sed quia humor scyrrhi crassus simul & frigidus est, ac cineritius, ideo reper-*
30 *cussionem non admittit: in œdemate verò frigidus est, sed fusus & liquidus; in cancro & carbunculo crassus sed calidus, qui repercussionem non renuit: minus igitur aptè Trallianus in scyrrho à calidis, & siccis medicamentis indurato, frigidis utitur & humidis, siquidem scyrrhus etsi à calido tanquam à causa prægressâ genitus sit, affectio tamen frigida est, & contrarium postulat.*

Scyrrho cur repercutientia non conveniant.
1.
Solutio.
2.
3.
4.
Autoris.
Lib. 7. c. 12.
Tralliani lapsus.

De Scyrrho non exquisito, quem Zaratan vocant.

CAPUT XXI.

Definitio.

Duplicem esse scyrrhum superiori cap. monstravimus, alterum exquisitum, de quo ibi; alterum per commixtionem alterius humoris, qui si atra bilis sit, tumor generatur cancro finitimus, cancrosum scyrrhum rectè dixeris, Hispanis *Zaratan* nuncupatur, ac definitur, non exquisitus tumor melancholicus per admixtionem atræ bilis, qui in cancrum migrare tentat, mediamque retinet duritiem inter scyrrhum & cancrũ, sunt tamen, qui existimant, mediũ esse non solũ inter scyrrhũ & cancrum, sed etiam inter scyrrhum, & alios tumores ab humore crasso, ut œdemata, glandulas, scrofulas, à quibus etiam fieri posse autumant, neque abs re, quippe hoc peculiare est huic tumori, ut à crassis, pituitosis, & melancholicis succis oriatur, ac postea adusto adveniente humore progressu temporis, ni diligenter cures, exulcerationem acquirat.

Distinctio à reliquis tumoribus.
Av. 2. primi c. de æg. com.
R c. de apost. schlirotico.
Vig. l. 2. c. 8.

Differt à scyrrho, ut autores sunt Avicenna, Rasius & Vigo, quinq; accidentibus, pulsatione, inflammatione, punctione, dolore acuto, & tumore venarum in circuitu; à cancro verò difficiliùs distingues, nec nisi magnitudine accidentium; minor enim est durities, & inæqualitas, dolor, punctio, calor, & inflãmatio, nec adeò turgidas, & livescẽtes habet venas, & nec ita subitò accrescit, nec indesinenter vexat, sed per intervalla, præsertim imminentib. menstruis: à posteriori etiam, quia tumor is emollientia localia cum utilitate admittit à quibus cancer omninò exacerbatur, ut Galenus scribit. Præterea cancer vix unquam perfectè sanatur, & si uras aut seces, gravius, ut ait Celsus, affligit, prædicti tumores scissionem admittunt, nec amplius redeunt, si decenter curentur: atque hæc sunt tubercula, quæ Hipp. non suppurari dixit, sed semper fieri duriora, deinde ex ipsis cancros nasci occultos.

5. simpl. 9.
de mor. mul. text. 24.
Causa.

Causam huic malo plerumque præbet menstruorum omnimoda suppressio, aut eorundem imminutio, si modo, quod tenue est, fluat crassiore, ac fœculento sanguine intus remanente: insuper sterilitas, quia in causa est, ut mulier neque in puerperio, neque in lactatione

tione à pravis,& melancholicis recrementis expurgetur: ideoq; virginibus,viduis,& nuptis sterilibus,aut, quæ præmaturè parere desierunt,affectio supervenire solet; causam etiam præbet improba victus ratio,ut crassa,viscida,& vitiata edulia,quæq; fœculentum humorem gignere apta sunt,epatis ad generandū tale recrementū aptitudo,ac imbecillitas splenis,qui,quidquid de ea superfluitate generatur, trahere nequit:vita sedentaria,vel curis,vigilijs,& mœrore jactata;quippe cūcta hæc crassos gignunt humores, aut bonos nimiū exsiccant, & in adustos commutant, qui immediata existunt hujus tumoris causa.

10 Signa sunt tumor aliquantulum major cancro, conspicuus,colore cineritius,aut subobscurus,cum duritie,ac venis in circuitu nōnihil livescentibus varicum instar, quibus si adjungas, quæ superius dicta sunt, tum propria habebis signa, tum ea, quibus à reliquis tumoribus discernitur, quamobrem sermonem convertam ad ea, quæ futurum cancrum, aut exulcerationem demonstrant, quæ cum imminent, inquit Hippocrates cit. prius ora amarescunt, & quæcumque gustant, amara videntur, & accipere renuunt, ac compescenda faciunt, mente percelluntur, oculi duri fiunt, obtusè vident, & ex mammis dolores ad jugulum transsiliunt, & sub scapulas: mammæ graciles fiunt, & ipsæ per totum corpus extenuatæ sunt, sitiunt, spiritus est imminutus, & non olfaciunt, & nares obtusæ, & non levantur: quorum signorum incipientibus hisce tumoribus sat est quædam apparere, procedentibus plura, in jam perfectis ferè omnia. *Signa.*

20

Curatur 6. remediorum generibus: primo, victus ratione adustis humoribus contraria, qualem jam c. præcedenti descripsimus. *Curatio.*

Secundo evacuatione simul cum diversione à mammis; diversio potissimum fiet frictionibus,crurum lavacris,& mensium provocatione,vel alterius evacuationis,si quę suppressa sit,evacuationem melancholici humoris in corpore redundantis feliciter auspicabimur à sanguinis missione ex brachio,ni menses prolicere animus sit,tunc n. ex pede facienda est,aut si minus commodè id fieri queat,fontanella altero crurum aperienda, qua quidquid crassum, & mordax,defectu naturalis evacuationis,exuperat,educatur. *Evacuatio & diversio.*

30

Purgatio deinde post attemperationem,& pręparationem humoris per sirupos ibi descriptos per Epicrasin semel aut bis in mense sic fiat. *Purgatio.*

℞. Rha-

℞ *Rhabarbari electi* ʒ j, *infundatur in* ℥ IV. *decoctis foliorum senæ, & prunorum, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamech sine scammonio* ℥ ß, *aut sirupi rosarum solutivi, vel de cichoreo cum rhabarbaro* ℥ j; *aut exhibeantur per intervalla* ℥ IV, *alicujus ex prædictis sirupis purgativis, aut Elleborismi Mathioli*, cap. de melancholia à nobis descripti, quibus urgente necessitate addi potest ʒ j *lapidis lazuli pro* ℔ *sirupi, vel grana* IV. *stibij præparati pro dosi: sumitur etiam* ʒ j. *Rhabarbari in infusione seri caprini.* Inter unam & alteram purgationem rotulâ aliquâ cordiali utendum est, ut triasandali, diamosci, lætitiæ Galeni, aut ʒ j. theriacæ optimæ, vel mithridatij; Quod si obstructio alicujus insignis visceris simul adsit, eam ante localium applicationem usu chalybis præparati, vel simili aliquo medicamento demollire conabimur.

Admonitio.

Topica.

Tertiò à prima statim purgatione localibus utendum est, non quidem adstringentibus, sed ijs, quæ repellendo humoris acrimoniam simul retundant, & majorem inhibeant fluxionem; talia erunt mixta ex emollientibus sive malacticis, & exsiccantibus, quæ media sunt inter ea, quæ cancro, & quæ scyrrho applicari solent: sic initio, quando tumor mammarum citra causam manifestam dolere incipit, utendum oleo rosarum, aut omphancino cum succo plantaginis vel solatri, ac si fervor adsit, in plumbeo mortario agitentur, ex quibus etiam additâ cerâ, & pinguedine anatis emplastrum fieri potest: idem præstat unguentum de tutia, sed mirabilis est efficaciæ lamina plumbea crebris foraminibus pervia, ut autor Galenus 9. *simplic.* aut unguentum sic paratum, quod ab eodem authore commendatur: ℞ *olei rosac. omphancini* ℥ VIII, *plumbeo pistillo in mortario plumbeo agitetur ad spissitudinem, & coloris mutationem, tunc adde pulveris cerussæ, lithargyrij an.* ℔ I. *misceantur diligenter in eodem mortario, & fiat linimentum*: idem præstat beneficium cerotum Philagrij, emplastrum filij Zachariæ, diachylon Rasis, cum pulvere marchasitarum, plumbi usti, lithargyrij, aut sequens unguentum *olei rosar.* ℥ IV. *cerussæ* ℥ ß *plumbi usti, tutiæ præparatæ, lithargyrij pulverizati an.* ʒ j, *sevi caprini, pinguedinis gallinæ, anatis, caponis an.* ℥ ß, *ceræ q. s. fiat unguentum*: vel hoc aliud, *amygdalarum dulcium* ℥ j ß. *pinguedinis gallinæ, caponis an.* ʒ II, *pinguedinis suillæ* ℥ ß, *plumbi usti* ʒ IV. *ceræ q. s. fiat ad modũ telæ ceratæ*, aut ℞ *unguenti de tutia, empl. filij Zach. partes æquales.*

Lamina plumbea.
Vnguentum I. Secundum locos.

Prodest

Prodeſt etiam unguentum, aut oleum ex bufone, aut oleum de viperis, præſertim cum venenoſa ſubeſt materia; quod ſi magis repellere animus ſit, & fervorem compeſcere: ℞ *ſucci ſempervivi libr.* ß *olei roſ. ceruſſæ an.* ℥ ß *agitentur prius in plumbeo mortario, deinde leviter bulliant, in quo madida linteamina imponantur*; eſt etiam utile *foliorum ſolatri, plantaginis an. m.* ij. *bulliant in ſucco malorum granatorum, contundantur, & adde, limaciarum cum conchulis contuſarum* xxxiij. *fiat cataplaſma*: vel applicentur folia fraxini, cocta in aquâ fontanâ, & contuſa, & locus decocto foveatur; ſequens linimentum maximæ eſt utilitatis, *ranas virides* xx. *in aquis puris, vel in herbis degentes vivas adhuc, ſi habere poſſis, ſin minus recenter mortuas butyro recenti vel pinguedine anatis convolutas in ollam vitream multis foraminibus pertuſam projice, ollam indito in alteram capaciorem bene lutatam, tunc per partem ſuperiorem ignem appones, donec butyrum, & ranas in majorem ollam ſatis eliquari comperies, ſeparata pinguedine ranas comburito, donec in pulverem redigi poſſint; ex quo pulvere & ranarum pinguedine ſolâ vel additâ cerâ mirificum parabis linimentum*, cui conſimile aliud eſt ex pulveribus cancrorum, vel limaciarum, cum prædictâ pinguedine; aut emplaſtrum de carnibus ranarum; vel aliud ex limaciarum carne, & conchulis ſimul piſtis; aut certè hac deſtillatione partem inunges, *terebinthinæ* ℥ ij. *maſticis, ſarcocolæ, an.* ℥ j. ß, *ligni aloës, ireos, carpobalſami an.* ℥ iij. *ſciſſa, & contuſa, plumbeo piſtillo in mortario plumbeo diu ducantur, poſtea in alembico plumbeo vel ſtanneo, lento igne ſublimentur, tandem deſtillentur, & liquor in plumbeo vaſe recipiatur, cujus liquoris* ℞ ℥ j. *balſami optimi, olei de vitellis ovorum an.* ℥ ß *miſce*, poteris in deſtillatione addere carnes ranarum, limaciarum, ac gallinarum ova ſimul cum teſtis conquaſſata. Conficitur etiam emplaſtrum ex ciceribus coctis in aqua pluviali, & cinere, cum paſſulis mundatis, & folijs rutæ mixtis omnibus & contuſis; emolliunt inſuper cuncta illa, quæ cap. præcedenti dicta ſunt in 4. remed. genere; ſed & pleraque alia in hanc, & reliquas hujus tumoris curativas indicationes ſcribunt Aëtius, & Mercatus hoc cap.

Repellentia ſine adſtrictione.

Vnguentum de ranis.

Lib. 16. c. 48

Anodina.

Quarto ſi dolor ſit vehemens anodinis, in quem uſum laudat Aëtius roſas, melilotum, ac ſemen papaveris, paulatim omnia trita, vino paſſo cocta, & vitellis ovorum ſubacta: vel pſilij, quantum vis in cretico maceretur, & cum dactylorum pinguium carne conteratur & adde foliorum plantaginis, capitum roſ. exſiccatarum q. s. cum

adipe anserino, fiat emplastrum, apponatur in exiguâ quantitate, ne gravet; Prodest etiam linimentum *ex oleo rosꝭ. omphancino cum pinguedine aliqua, vel sine illâ, ac si dolor sit adhuc* vehementior ℞. *olei rosꝭ.* ℥ *iij. seminis papaveris albi* ℥ j. *opij* ℈ j. *gummi arabici* ℥ *iij. ceræ q. s. fiat linimentum*; cui consimile aliud paratur *ex muscilagine seminis cydoniorum, phylij extracto succo solatri, aut plantaginis singul.* ℥ *ij, cerussæ, tutiæ, vel lithargyrij* ℥ j. *agitentur in mortario plumbeo*; vel applicetur sola muscilago in prædicto mortario agitata. At si dolor vehementissimus fuerit, confert fomentum, quod recipit, *succi plantaginis, lanceolæ vermicularis, vel consolidæ majoris* ℥ *iiij. overum albumina ij. aquæ rosꝭ. olei rosꝭ. an.* ℥ j. *aceti albi* ℥ *iij.* calefiant, & linteum imbutum apponatur, utilis est etiam herba Erisimon, quæ ab hispanis dicitur, *saramago*, si ejus folia applicentur, aut emplastrum ex ipsis coctis cum hydromelite concinnetur, quod quidam habent pro mirifico secreto; prodest præterea spuma saponis cum aquâ rosaceâ agitatâ, & apposita.

Eragosius.

Cancrum inhibentia.

Quinto ijs, quæ malignam exulcerationem impedire valent, & efficere, ne affectus in cancrum commigret; cui rei apta sunt quæcunque nuper diximus; præter quæ apponitur utiliter succus nasturtij, coriandri, & intybi cum aceto, & farinâ lentium decorticatarum; aut gallitricum, tormentilla vel agrimonia cum nuce rancidâ, ac vetustâ pistata, quas etiam herbas mandere utile fuerit, aut applicatur ranarum pinguedo vel ipsarum unguentum paulò suprâ descriptum.

Prima curandi ratio manualis.

Sexto reliquis non proficientibus ad manus opera veniendum, ante tamen utilissimum fuerit corpore benè præparato hanc experiri curandi rationem, qua quidam cum laude utuntur, & utilitatis gratia, quam inde capiunt non exiguam, religiose seu potius superstitiosè cælant. Subtili, aureoquè ignito cauteriolo foramen in parte efficiunt, in illum sublimati granum indunt, superposito linteo madido, in vaccino butyro, sequenti die prorumpit alba quædam, & crassa materia, & fungosa, quam radicem vocant, cujus si nonnihil remanet, ægyptiaco unguento, aut pulvere Joamis de Vigo extirpant, cui usui & ad malignitatem cohibendam utilem esse comperimus pulverem lapidis bezoartici, aut succum nicosianæ; Deinceps locum mundificant unguento Apostolorum, ac regulariter curant, ita gloriantur cancros curâsse, cum

potius

potius hoſce curaverint tumores, vel ſcyrrhos exquiſitos Alij ſciſſione utuntur, quæ tamen exequenda non eſt, niſi tumor in ſummitate mammę conſiſtat, ut antea ex Aëtio monuimus, nam reliquos, qui aut mediam mammam occupant, aut prope coſtas ſunt, vel in pectore, humeris, ſub alis, & inguinibus, ſciſſione avellere non licet, quia perfectè tolli nequeunt, & ſanguinis eruptionis timor incumbit, ex quâ æger inter manus pereat, niſi aut jam adeo induruerint, ut ſoli ſciſſioni cedant, aut ulcerari incipiant, tunc enim licet coſtis adhæreant extirpandi ſunt, quia quò diutiùs immorantur, eò certiùs perdunt, itaque eos, qui in ſummitate exiſtunt, quia ſecurè fieri poteſt, ſecabis, hoſce ob periculum præſentaneum, ut Raſius docet. Sciſſionis modus hic eſt à junioribus utiliter inventus. Corpore, victu, & medicamentis præmunito tertio à purgatione die poſt prandium duo ovi vitella unà cum albumine & roſaceo agitantur magna lychnorum copia ex tenui ſtupa parata, pulvinis etiam, & ligaturis quinque digitos latis, acu conſuendis fœmoribus idonea cum tenaci filo eoquè duplo, tunc patiens reſupina collocetur, adſintquè utrinquè duo homines, qui brachia firmiter contineant, ne ipſa ſibi contranitendo impedimento ſit; aliæ duæ mulieres crura ejus contineant, ipſa à cingulo parte ſuperiori nuda eſto, linteum utrinque ſit, quo ſanguis defluat; tunc chirurgus per partem poſticam mammillæ duritiem comprehendat, ut extrà ad papillam promineat, ac prudenter divertat, ne ipſa papilla excidatur, quod ſi verſus axillam fuerit tumor ſitus, divertendus etiam eſt, ne muſculi ab axillaribus orti lædantur.

Lib. 4. ſ. 4. c. 44.

13. continentis.

Secunda curandi ratio.

His conſtitutis, tumorequè manu ſiniſtra firmiter comprehenſo acutiſſimâ novaculâ chirurgus tantum cutis longitudinaliter aperiat, quantus tumor ipſe fuerit, deinde ex utroq; tumoris latere caro commota exſcindatur, & ſeparetur, ita tamen ut tumor non feriatur, quod ſi ſanguis erumpat, globulo ex bombace facto locus opplendus eſt, quem alter eorum, qui brachia continet digito comprimat, ubi utrinq; tumor detectus fuerit, ac ſeparatus, acu, filoq; medius transfigatur, ipſumq; filum alteri filo alligatum alicui aſtantium committatur, à quo firmiter teneri oportet, atq; hinc inde contra eam partem quâ chirurgus ſecat divertendum, ubi probe fuerit

fuerit ab utroque latere tumor ſeparatus per inferiorem partem penitus abſcindatur, idquè expeditiſſimè digitis admotis, ut totus tumor abſcindi ſentiatur, nihilquè ex eo relinqui; quod ſcarificatorio gladiolo aciem acutam utrinque habenti, quo tumores aperiuntur, commodè fiet; hanc totam operationem celerrimam eſſe oportet, & adeo expeditam, ut plus in trajiciendo filo, eoquè colligando, quam in tumore penitus eruendo moræ ſit, ob debilem fœminæ naturam, dejectumquè animum. Abſciſſo tumore diligenter providendum, ne quid remaneat, quod facile cognoſcetur, ſi nulla ſupereſt durities, tuncquè partes leviter comprimendæ fœculentus ſanguis extrahendus, ne poſteà fomentum præſtet. 10

His expeditis, ſanguis omnis, qui ex vulnere fluxit, abſtergatur, mox lychni ovo intincti indantur, nec tamen multi, ne comprimant, ac dolorem augeant, deinde ſtupæ imponantur eodem ovo madidæ, pulviniquè & ligatura. Poſtero die eadem horâ communi digeſtivo curetur, aut balſamo ex ijs, quę communiter parantur, ad vulnera curanda, quod applicatur plumâ leviter eo intinctâ, & ſicca filamenta ſuperponuntur, ita enim caro ipſa paulatim coaleſcit, ſuper balſamum emplaſtrum baſilicon applicatur, aut Theophraſti, quo utiliter utimur, ac mirabilem præſtat operationem, tandem ubi jam ſatis ulcus coaluit, filamentis ſiccis cum eodem emplaſtro cicatrix inducitur, emplaſtrum bis in die abſtergatur, ac tum in primâ operatione, tum aliquot dies poſt ſit ſemper in promptu pulvis reſtrictivus, ut ſi forte hæmorragia magna contingat, ſiſti tempeſtivè poſſit, aut interim, dum opus ſit, mamma propè radicem ligatura comprimatur; quod ſi tumoris aliquid, aut virulentiæ, ſeu pelliculæ in ulcere remaneat, cauſticis medicamentis potius utendum, quàm uſtione; quippe uſtio in hiſce locis cordi proximis, & partibus vicinis uſurpanda non eſt, ne viſcera exurantur, ut Galenus ſapienter monet: quia autem maximi in praxi momenti eſt, ſæpius commendare oportuit ne uſtio fiat, niſi urgente ſanguinis nimiâ profuſione, quo in caſu aureum requiritur inſtrumentum ad dactyli formam, eaque duntaxat pars comburenda, quæ ſuperfuit, ſanis illæſis manentibus; ſed & inſuper ad partem poſticam mammæ ea adhibenda, quæ fluxionem, & cauterij calorem valeant compeſcere, ut ſuccum poligonij, equiſeti, ſempervivi, plantaginis, portulacæ, 20 30

Admonitio. *2. ad Glauc. c. 10.* *Admonitio altera.*

cum

cum bolo armeno, & terrâ Lemniâ (quod etiam in superiori curatione advertendum) ac si quid adhuc supersit causticis potiùs, quàm copioso igne extirpandum erit.

Scholium.

Mercatus hoc loco sic distinguit inter Scyrrhum exquisitum, & non exquisitum tumorem ab Hispanis Zaratan dictum, & cancrum; quod exquisitus scyrrhus à melancholico humore generetur, ac dolorem non habeat conjunctum; non exquisitus ex admixtione alterius humoris, ac leviter doleat: cancer ex humore adusto atrabiliario cum magno dolore fiat: Inter cancrum vero, & scyrrhum Zaratanum illum constituit, quem ex quovis alio tumore generari prodidit, jam jam in cancrum tendente, à quo tantum differat, quod curetur, & emollientibus gaudeat; cancer vero acerbiore sit praeditus dolore. Verùm, uti mihi quidem videtur, non exquisitum scyrrhum bis nobis describit, & Zaratanum (ita enim libet appellare illum tumorem) ab eo inutiliter diversum facit, ideoque ut hoc constituat discrimen conatur interpretari Galenum 5. simpl. 9. ubi scyrrhum ex atrâ bile fieri dixit, per atram bilem humorem intelligens melancholicum; cum tamen nihil minus Galenus ibi voluerit, siquidem apertè dixit, ex ea fieri cancrosum scyrrhum. At inquit Mercatus humidis curat, quae cancrosis non conveniunt. Respondeo, Galenum non curare humidis cancrosos scyrrhos ex melancholia atra bile perfusa; sed eos duntaxat quibus dura pituita causam praestitit; cujus haec est dictio, Nempe quae proprie emollientia vocantur, medentur scyrrhosis tumorib. ex pituita resiccata: *& infra,* at quae atrabiliario succo indurantur, cancrosa sunt omnia, & ab emollientibus exasperantur. *Eò tamen tendere videtur Mercati mens, ut novam tumoris speciem invenisse glorietur, quae tamen à non exquisito scyrrho nequaquam differt, ut ex Hipp. Rasio, Avicenna, & Vigone monstravimus, quocirca nos, qui peregrinis opinionibus non applaudimus, nec ingenij decus putamus, absque necessitate nova obtrudere, novam illam tumoris speciem ponere supervacaneum omnino duximus. Porro hic est ille tumor, quem Italus quidam per Germaniam, Poloniam, & Angliam non citra vulgi admirationem curabat remedijs, hoc cap. & c. de struma dictis, fucatis tamen & aliâ specie indutis, ne dignoscerentur propter lucrum, quod non exiguum faciebat, cancrum curâsse praedicans, de quo cap. sequenti.*

Mercatus Zaratanum distinguit à cancroso scyrrho.

Fuchsius Italus.

Scissionis modus hic est] *Aëtius lib. 4. s. 4. c. 45. hanc operationem fieri docet, & sistendi sanguinis gratia subinde urens quoad tota amputatio*

tio à summitate usque ad sanam partem sit peracta; ac primas inustiones sistendi sanguinis gratiâ facit, postremas ad omnes morbi reliquias abolendas; quarum quidem ustionum, etsi urgente necessitate usus sit ob sanguinis eruptionis metum, tamen morbi reliquiæ causticis medicamentis commodiùs ac securius extinguuntur, ut à nobis jam dictum est.

De mammarum cancro.

CAPUT XXII.

Definitio. Cancer, græce carcinos, Celso carcinoma, Galeno cancrosum tuberculum, est tumor malignus, inæqualis, durus, ore prætumido, aspectu teter, aut lividus, venas tumidas, crassasquè in circuitu habens, protervus, calidus, & qui potius à curatione efferatur, quam mitigatur. Dicitur cancer ab effigie, quia venas turgidas habet, quemadmodum cancer aquaticus pedes; quidam ita nuncupari autumant, quia sicuti cancer animal, asper, & durus est, & quidquid forcipibus suis ceperit haud facile dimittit, ita tumor iste difficulter avelli potest ab ijs partibus, quas semel obsederit. Paulus tumorem esse sine dolore scribit: Aëtius dolorem ei tribuit; Hunc sequitur Mercatus, illum Gorrhæus in suis definitionibus. Celsus alium sine dolore, alium cum dolore esse refert; alij inter quos est Benedictus Textor dicunt initio esse sine dolore, qui tamen postea advenit; sed melius Avicenna litem componit, dicens alium esse vehementis, alium mitioris doloris, quod fortasse per indolentem Paulus intellexit. Porro duæ adhuc sunt cancri differentiæ celebriores, alij enim occulti dicuntur, alij non occulti; & occulti tàm ij qui sine ulcere sunt à veteribus fuerunt appellati, quàm qui in penitioribus corporis partibus latitant, ut in palato, in intestinis, & in sinu muliebri, quem peculiariter occultũ Philoxenus appellavit. Qua in re miror Mercatum sapientissimum virum ulceratum cancrum duntaxat ubicunque sit, occultum judicare, inde sumpta ratione, quòd curationem non admittat, non enim quia curationem non admittit occultum vocat Hippoc. sed quia occultus est, curationem dixit non admittere. Ideoque magis concinne, ut mihi quidem videtur, Mattheus de Gradi. & Dinus Florentinus non ulceratum cancrum

Cel. lib. 6. 43.
Fern. 3. 4. c. 15.
Differentiæ.
Lib. 6. aph. 38.
M. cons. 9.

crum occultum etiam fuisse appellatum existimant, illum tamen duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, modo ulceratus sit, modo non, atque Hippocratis aphorismum rectissimè utrisque aptari, quia neuter curandus est; mitiora enim medicamenta renuunt, si vero per incisionem aut adustionem cures, quâ solâ viâ extirpari posset, ulcera nunquam consolidabis, & hominem curationis afflictione ad mortem usque excarnificabis, qui nullâ fortasse curatione adhibita longiori tempore vitam, & cum 10 minori molestiâ transegisset; malunt enim homines sæpe malum aliquod tolerare, quàm certam oppetere mortem, & plerique pro ambiguâ ancipitiq; valitudine deformiorem, sed securam magis vitam degere, meliusquè est infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino avellere. Illis vero, qui non ulcerati in summâ corporis parte hærent, aut qui, etiamsi ulcerati vel occulti sint, laborantes adeo molestant, ut ipsi manum ultro admovere desiderent, curatio adhibenda, quia major est molestia sine medicamentis, quàm quæ à paleativis afferri potest, quibus duntaxat verum cancrum tractandum esse plerique censent. Nam ut Celsus scribit, quidam ferro adus- 20 serunt, quidam scalpello exciderunt, neque ulli unquam medicina profuit, sed adusta concitata sunt, & increverunt, donec occiderent, excisa etiam redierunt, & causam mortis attulerunt. Incertum enim est, an ex sententiâ Hippoc. & Galeni in com. aphorismi eos etiam, qui in summâ corporis sine ulcere consistunt, profligatoriè curare liceat, & sane experimentis constat, neque hos etiam consanescere, ob succi crassitiem, qui neque repelli, neq; discuti potest; si vero ad suppurationem perducatur, ulcus fit cacoëthes, quod curationem similiter respuit.

Cancer occultus curationem respuit.

Cancer verus paleativis duntaxat gaudet.

Gignitur cancer ab atrâ bile, id est, ex eo humore, qui fœci 30 vinariæ similis à liene expurgatur, ubi tamen calorem conceperit, quem si nec per alvum, nec per hæmorrhoidas, nec per menses natura expellit, aut ad crura decumbit, ubi varices efficit, aut ad universam cutem, ubi elephantiasis nascitur (quam aliqui universalem cancrum appellare consueverunt) aut alias quidem partes impetit, uti os, oculum, vulvam, pectus, colem, anum, præsertim vero ad mulierum mammillas, quia fungosæ, & inanes, tùm à capite, tùm

Causa.

Mammillæ cancris plurimum infestantur.

2. ad Gauc. c. 10. tùm ex utero facilis est decursus, quà etiam in parte Galenus scribit, cancri animalis effigiem longe evidentissimè repræsentari; itaquè continens, & materialis cancri causa humor est melancholicus, qui jam ferbuit, & adustus est, actu tamen fervidus non existit; at si iterum referbuerit in exulcerationem duritiem deducit, quo differt ab anthrace, sive carbunculo, qui ab atrabilario fervidovè sanguine generatur, ut docta est Pauli sententia, ad Galeni, & Avicennæ mentem.

Anthrax, sive carbunculus.

Signa.

Cognoscitur ex renitentia tractus, radicibus longè extensis, venis circùm sitis varicosis, quibus veluti alligatur, colore cineritio ad rubrum vergente, interdum ad lividum: aspicientibus mollis apparet, tangentibus durissimus est, dolore sæpe per scapulas ad claviculam extenso: interdum ejus obscura sunt rudimenta, & ciceris magnitudine sive fabæ uno alterovè, aut pluribus etiam annis persistit, deinde nucem juglandem, & ovum æquat, quòad tandem in ampliorem molem attollatur, & increscat. Ubi vero exesâ cute ulcus efficitur, tum corruptæ carnis speciem tumor exhibet cum fœtore, sordidâ illuvie, horrido aspectu, labris præduris & inversis, ac sanies tenuis, nigra, aut fulva ex eo manat, vapor inde gravis cordi, cerebro, & ori communicatur, febris assidua, & crebra animi defectio adest.

Vlcerati signa.

Prognostica. 6. aph. 38.

Prognostica ex supradictis facilè desumes; nam occultos habentes cancros melius est non curare, inquit Hippocrat. curati enim citiùs pereunt, non curati longiori tempore durant, idquè Celsus confirmavit, quam tamen sententiam, ut scribit Galenus, multi magnæ autoritatis medici ad alios etiam cancros dilatârunt: discernere autem, an curationem admittat, nemo potest nisi tempore, & experimento; si enim imposito medicamento adurente malum leniatur, & ejus indicia minuantur, procedere curatio potest, si vero irritatur, & excandescit, removenda sunt omnia acria & vehementia.

Curatio.

In curatione multum, ac diu variatum est; quidam enim, etjam non ulceratis cancris auxiliares manus non esse adhibendas autumant, ut nuper diximus, experimento ducti, quod multæ mulieres cancros in mammis habentes, solà bonâ vivendi ratione nullo medicamentorum localium irritamento, perinde ac si nullum paterentur morbum, incolumiter, ac prosperè vitam diutissimè protraxe-

traxerunt. Verum quia id rarum est, & facilè materia ibi colligitur, quæ putrefacta in malignam evadit exulcerationem; aut continuo repercutientium usu in pectus, & thoracem refudat, Empiemaquè gignit, ut ex continuatione plumbeę laminæ visum jam est; ideo non proficientibus medicamentis cap. superiori dictis, quibus non ulceratus cancer tractandus est (demptis tamen malacticis, quæ in cancro haudquaquam usurpanda sunt) præordinatâ victus ratione, quæ minimè generet atram bilem, de qua etiam ibidem diximus: Præparato insuper, & præpurgato corpore medicamentis, quæ melancholiam respiciant, ut sirupo borraginis, de pomis, de Epithymo, cum aquis borraginis, fumariæ, melissæ; subinde sumptis pilulis fœtidis, de fumaria, de lapide lazuli, de nitro, ac similibus; tertiâ à purgatione die si inefficacem esse viderimus curationem, per resolutionem, uti sæpe est, quam commodissimè id fieri possit, extrahetur eâ ratione, quâ dictum est capite superiori *de cancroso scyrrho 6. remed. genere*.

Resolutio.
Præparatio.
Purgatio.
Manus opera.

At si ita profundas abditasquè radices habere comperiamus, ut scissionem non admittat, nec resolutivis cedat, tùm paleativis utendum esse censemus, ac ijs, quæ blandiantur duntaxat, in quem usum utile est certis, quibus commodum videtur, anni temporibus, præsertim vere, & autumno corpus purgare, deinde singulis mensibus duas treívè pilulas atram bilem respicientes deglutire noctu ad ingressum lecti, cancro autem nondum ulcerato applicare imprimis convenit sequens unguentum; *Lithargyrij* ℥ j. *ducatur in marmorea pilla cum plumbeo pistillo, & adde donec incorporentur aquæ ros. olei ros. an.* ℥ iij. idem præstat beneficium unguentum pompholigos per se, aut ℞ *olei ros.* ℥ *iij. in pilla plumbea ducantur superaffundendo paulatim* ℥ j. *succi solani, deinde adde pulveris lithargyrij* ℥ *ij. pulveris Joannis de Vigo* ℥ ß, *pulveris cerussæ lotæ, plumbi usti loti, an.* ℥ *iij. ceræ albæ* ℥ vj. *misce, fiat unguentū liquidum*, quo pars inungatur aut linimenta madida ulceri indantur, aut ℞ *olei ros.* ℥ x. *ducantur sub sole in mortario plumbeo ad crassitudinem, & nigredinem, postea adde plumbi usti loti* ℥ j. *cerussæ, pulveris lithargyrij an.* ℥ xij. *ducantur simul cum* ℥ j. *ceræ albæ, donec mediocrem acquirat consistentiam, aut tutiæ lotæ ac cerussæ partes æquales terantur, & addita s. q. succi portulacæ, vel cucurbitæ, olei ros. & muscilaginis phylij, fiat linimentum*, frequenter applicandum: prodest etiam aqua solatri, in quâ

Topica paleativa in non ulcerato.
Unguentum

Topica in jam ulcerato cancro.

quâ amylum, thus, aloë ac terra lemnia dissolvantur, in quo etiam cum ulcus adest, lilimenta madida apponantur, quæ nunquam exsiccari permittes, ne & tenacius sanguinē eliciant, & dolorem pariant.

Linimentū.

Cum vero ulceratus jam cancer apparet, etsi superiora omnia conducunt, utilissimum tamen est id, quod recipit *olei rosarum, olei omphancini an. lib. ß, sevi hircini, vitulini, unguenti ros. populeonis an.* ℥ *ij. ß, succi solatri, plantaginis, acetosæ an.* ℥ *j. ß, vini granatorum* ℥ *ij. ß bulliant lento igne ad consumptionem succorum, ac vini, coletur, & adde cerussæ* ℥ *ij. ß, lithargyrij* ℥ v. *plumbi usti* ℥ x. *tutiæ alexandrinæ* ℥ j. ß, *caphuræ secundum artem trituratæ* ℥ j. *ceræ albæ q. s. fiat linimentum liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ misceantur mineralia ducendo per duas horas in mortario plumbeo:* sunt, qui addunt prædictis unguentis pulverem Stibij præparati, aut arsenici, aut mercurij præcipitati ad ℥ iij. pro singulis libris: vel etiam admiscetur pulvis lapidis bezoartici orientalis, aut Nicosianæ. Manardus laudat pulverem hordeoli Indici: Andreas Lacuna pulverem ex cancro animali frixo in sartagine cuprea tempore canicularium, ac postea trito, quem etiam pulverem momorsis à cane rabido conferre Dioscorides scripserat. Aqua aluminosa super ignitum laterem affundatur, ibiquè infrigidari sinatur, colligatur, ac in ea intinctum linteum ulceri applicetur, quia mirifice putridam carnem conterit: vel etiam aqua fortis tenui linteo excepta; aut sume *aquæ ros. partes duas, succi coriandri partem* j. *aquæ ardentis partem mediam, mellis ros. partem etiam mediam, aquæ matris sylvæ tantundem, aceti quartam partem, viride æris* ℥ ß *coquantur in ollâ vitreatâ ad quartæ partis consumptionem factâ residentiâ, id, quod purius est, asservetur in vase vitreo, ac filamenta in eo madida ulceri imponantur.* Vallescus de Taranta extollit pulverem auripigmenti cum succo solani, & plantaginis, si cum penicillo in hoc intincto ulcus tangatur, quo multos curatos fuisse à cancrosis ulceribus testatur. Alij cum sanguine alicujus, qui eodem malo fuerit affectus, ulcus inungunt; alij ipsum ulcus lanceolâ scarificant, tunc lavant, exprimunt, & superinspergunt hunc pulverē: Pulveris bufonis partes tres, viridis æris partes ij. sublimati partem unam; deinde superimponunt papyrum emporeticam aquâ madidam, crusta excisa, curant solo bufonis pulvere, & papyro emporetica. Quidam magnum

Hordeolum, Lapis bezoarticus.

2. lib. in Diosc. c. de cancro.

Liquor.

Diversæ aliæ cancri curandi rationes.

Prima.

Secunda.

magnum nomen adepti sunt, hac curandi ratione, quâ narium, præcipue cancri, quos *Noli me tangere* dicunt, feliciter curantur, arsenici, ac lactucæ sylvestris mense Junio collectæ partes æquales in pulverem redigantur, corpore præpurgato pellicula leviter tenaculâ avellatur, tunc prædicti pulveris ulceri tantum aspergatur, quantum ulcus facile recipere potest superpositâ papyro emporeticâ, quæ manu detineatur, quoad hæreat, sic per integros 30 dies maneat, in quibus ulcus non attingitur; Prima die nullus adest dolor, secundâ agravativus, tertiâ dolor plane evanescit, in fine prædictorum 30. dierum sensim scara manu amoveatur, quæ si leniter non excidat, linteum butyro delibutum apponatur, & si patiens fuerit acutioris sensus, & dolor ex motione premat, butyrum etiam ante diem trigesimum utiliter applicabitur; quod si scarâ excisâ caro appareat adhuc nigra, vel pravi coloris, pulvis denuò continuetur, quoad rubeat, at si portiunculæ quædam albæ commixtæ sint, quas alij nervos, alij radices mali vocant, sequenti unguento extirpentur; ℞ *ceræ albæ, sævi hircini an. partes æquales, myrrhæ, thuris, masticis, singulorum quartam partem cum pauco sapone molli, fiat unguentum miscendo,* quoad infrigidetur, quod filamentis ex molli linteo abrasis apponatur, & alterum linteum eodem madidum unguento bis in die apponatur, interea singulis curationibus pelliculæ illæ albæ, seu mali radices forpiculâ leviter avellantur ni unguento conterantur, postea regulariter curetur ulcus, quod si sanguis fluat, filamenta sola apponantur. Plerique alij hanc tertiam curandi rationem cum felici successu sunt experti: *radicem serpentariæ majoris collectam mense Junio transversim scindunt, filo lineo trajiciunt, & ad umbram exsiccant, ita suspensam ut parietem non attingat, in subtilissimum pulverem deinde redigunt, cujus accipiunt* ℥ j. *arsenici non splendentis* ℥ iij. *fuliginis camini parum, cuncta benè mixta in pixide servant lignea,* tunc si ulcus sit putridum, arundineo cultro scalpunt, ut parum sanguinis exeat, ac pulverem subtiliter inspergunt, gossypiumq; salivâ madefactum superponunt; prædicendumq; est, quod per diem ac noctē unam dolorē patiens sentiet acerbum, ac pars intumescet, sed quò tumidior evadet, eò melius, nec tamen removendū est medicamentū, sed scaram excitabit, quæ sponte post octavū diem cadet, tuncq;

Noli me tangere.

Tertia.

tuncquè sordidum ulcus mundificant melle rof. succo apij & farinâ hordei, aut cum unguento Isidis, superposito unguento de tutiâ, si vero radix aliqua mali remanet, pulverem repetunt, ad removendam scaram nihil omnino addunt, sed naturæ permittunt, quod opus peragitur corpore antea præpurgato, & hac curandi methodo Crato aliquot curasse scribit. Verum medicamenta hæc caustica, & planè corrosiva mammarum cancris rarò sunt adhibenda, ob cordis vicinitatem, sicuti neque prope alias partes præcipuas, nisi probè exusta, aut alijs mixta medicamentis, quæ eorum vim infringant: tale fuit procul dubio medicamentum, quo Fuchsius Italus cancros curare asserebat, ideoque medicus cancrorum vocabatur; ejus curandi ratio hæc erat; inspecto loco secretum, ut dicebat, sibi pulverem applicabat, si intra triduum tumor non exacerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædicebat, idque ex sibi secretis signis, quæ ego nulla alia esse existimo, quàm quod à medicamento corrosivo non excandescere, indicium est radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum, uti diximus, tunc igitur pulvere persistebat, ad 30. usque diem, quo termino, ut referebat, radices extinctæ, ac attritæ ex se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello sensim præscindebat; deinde pulvere incarnante, ex myrrha, thure, & similibus utebatur; superposito convenienti unguento puta basilicone, aut Theophrastico; tota tamen curandi vis consistebat in eo pulvere, quem mihi ostendit Stadæ, & erat coloris cineritij, ponderosus, sic ut metalla recipere certum sit, quia vero patientes exiguos ex eo sentiebant dolores, exustum esse minerale, & alijs convolutum, quæ acrimoniam compescerent, nemini dubium esse debet, talequè concinnari posse, ex supradictis, arsenico, stibio præparato, sublimato lapide bezoartico, Nicosiana, hordeolo, singulis per se vel omnibus mixtis cum aliquo ex ijs, quæ superiùs dicta sunt, quæ quispiam pro libitu, & occasione experiri poterit, & medicamentum procul dubio mirificum inveniet.

3. Epist. 411. — *Fuchsij curandi ratio.* — *Pulvis Fuchsij.*

Scholium.

Quæst. Quis humor sit materia cancri. Brachelij opinio. 6. aph. 38.

Gignitur cancer ex atra bile] *Illustris, & controversiæ plena est de materia cancri apud scriptores disputatio, nam Brachelius ex melancholico succo minimè adusto oriri; ideoque male quosdam ex fervidâ bile gigni dixisse pugna-*

pugnaciter contendit. Placiti ansam Galenus dedit qui cancro causam praebere dixerat humorem melancholicum, qui est fex sanguinis, & à liene attrahitur; is autem humor adustus non est, neque fervidus, sed pura sanguinis superfluitas, atque benigna, cum sit lienis alimentum, rectè dixeris sanguinem melancholicum cum eodem 6. aph. cit. Huic è directo contrariam tutatur sententiam cum Paulo Fernelius, qui ex bile atra sanguinevè fervido ac retorrido cancri originem constituit, utraque tamen harum opinationum illiminanda. Prima quia sic cancri materia, à materiâ scyrrhi non differret. Secunda, quia si acrior humor esset, & actu fervens, procul dubio anthracem, aut exulceratum cancrum faceret, vel saltem diu sine exulceratione permanere non sineret; quocirca ex melancholico potius succo adusto, & qui jam ferbuerit oriri dicendum est, qui si denuò acrimoniam concipiat, exulcerationem in cancro efficiet: cum igitur Galenus inquit, ex melancholico succo, qui est lienis nutrimentum, cancrum fieri, non de eodem succo adhuc integro intelligatur, sed jam adusto, ita enim scribit lib. de atra bile, procedente tempore (*de melancholico humore sermo erat*) terminatur in cancrum: ubi acrior & contumacior hic humor fuerit, cancrum exulceratum: ubi autem mitior latentem, & citra ulcus producit, *ut hinc obiter intelligas occultum cancrum non abditum duntaxat, & in partibus int[illegible]ioribus reconditum, sed non ulceratum etiam à Galeno nuncupari; At carbunculum à ferventissimo, atroquè sanguine oriri, autor est idem Galenus libr. de tumoribus praeter naturam, ubi hosce omnes tumores à melancholico humore originem trahere refert; sed ut à calidiori carbunculum, ita ab eo, qui minus calet, oriri cancrum consuevisse.*

2. ad Glauc. cit.

P. lib. 4. c. 26.

F. 7. pat. c. 3.

Galen. loc. enodatur.

Vapor inde gravis] *Mirum, quòd cancer contagio careat, praesertim ulceratus, & qui tetrum expirat, eoquò magis mirari subit, quòd ejusdem naturae sit cum elephantiasi, quae tamen contagiosa est, nisi dicas contagiosum cancrum non esse, quia soli morbi corporis universi communicantur; non tamen video cur procax humor, & fervens in parte aliqua contentus tetrumquè de se expirans vaporem, contagionem efficere non possit.*

Cancer an sit contagiosus.

De mammarum magnitudine & flacciditate.

CAP. XXIIII.

QVia grandiores mammae praeter deformitatem, quae mulieribus semper acerba fuit, cancris suscipiendis sunt magis expositae, ideo

ideo de mammarum incremento hic agendum fuit, & quia, cum fœminæ laudum nostrarum præcones esse soleant, danda opera est ut hujus sexus assequamur gratiam, & cunctis earum malis occurramus, ut de nobis benè sentiant. Est autem hic affectus immoderata quædam & indecora mammarum magnitudo, quæ semper turpitudinem inducit, interdum etiam operationes brachiorum impedit, & lactis boni generationem; quia in illis plus conficitur, quam oporteat, ideoquè corrumpitur; quæ nocumenta agnoscentes Amazones dextram mammam sibi resecabant, ne impediretur brachiorum ac manuum motus, aptioresque ferendis armis redderentur, & ut manus dextra robustior evaderet, toto nutrimento in eam distributo. Sunt etiam aliæ mulieres, quæ adeo pendulas habent mammas, ut inde mammosæ dicantur, sive mammeales, lusitane *mamudas*; virorum insuper illi hac indecentia laborant, qui temperamento sunt humidiori, ac venas habent exiles. Porro parvænè, an magnæ mammæ gignendo lacti commodiores sint nos jam alibi copiosè dissertavimus.

4. de nat. mul. c. 12.

Causa. Causæ magnitudinis mammarum sunt, crebra earundem contrectatio, retentio mensium, copia alimentorum, præsertim humidorum, flatulentorum, ut castanearum, raparum, & similium, ideo rusticis mulieribus peculiaris est. *Signa.* Signa oculis subjiciuntur, sic affectæ periculo prorsus non vacant, nam quo majores sunt mammæ, eò facilius cancris afficiuntur, uti dictum jam est.

Curatio. Curatur hæc affectio quatuor remediorum generibus, Primò cibis adstringentibus, qui tamen miminè sint flatulenti, à quibus, frequenti balneo, & potu nimio fœmina omnino caveat.

Repercussio. Secundò ijs utendum, quæ sanguinis attractionem impediant, mammarum incrementum prohibeant, ac partes densas reddere valeant, ne facile influentem humorem suscipiant, in quem usum commendantur folia, vel succus cicutæ, aqua myrti, capitum rosar. aut destillationis pinearum cum pauco aceto, & alumine, in quibus madidus pannus mammis applicetur, aut sequens cataplasma: *Cataplasma* ℞ *succi cicutæ* ℥ *iij. cerussæ, acaciæ, thuris an.* ℥ *iij. aceti* ℥ j. *misce; cui commodè additur bolus armenia, farina hordei, pulvis spongiæ combustæ, cortex granatorum, alumen, plumbum ustum, ex quibus etiam cum cera, & oleo myrtino unguentum conficitur; aut ex* ℥ j. *mica*

j. *mica panis cum* ʒ j. *opij*, *&* ʒ. *q. aceti aliud concinnatur*; ova perdicis illita à proprietate mammas constringunt, aut pulvis testæ eorundem cum cadmia, cera, & oleo masticino : valet etiam, ut refert Quintus Serenus, prassium, laphathum, & papaver, si cum fece aceti commisceantur. Aëtius ad coërcendas virginum, & reliquarum fœminarum mammas laudat ærugine ferri cum oleo omphancino, aut vino subactam, ac mammis appositam.

Ova perdicis.

Tertiò si jam mammæ excreverint, curantur ijs, quæ sanguinem absumant, humorem fluentem impediant, & jam contentum in mammis digerant, semper tamen adstringentia superent : quæ enim resolvunt, mammas emolliunt, & flaccidas reddunt, in hunc usum confert menses largius prolicere, præsertim si suppressi sint; deinde sequens unguentum admoveatur: ℞ *luti, quod reperitur in molis tonsorum* ʒ ij. *olei myrtini* ʒ j, *aceti* ʒ ß *misce*; aut aliud, quod paratur ex *ejusdem luti*, *boli armeni*, *vel rubricæ fabrilis* ʒ j. *cerussæ* ʒ ij. *olei masticini* ʒ ij. ß, *emulsionis seminis Jhoschiami* ʒ j. ß *ex quibus fiat linimentum*, super quod imponatur linteum madidum in decocto gallarum. Sunt quæ violenter ubera ligaturis comprimunt, quod tamen sæpè lædit, & inflammationem parit; multis tamen prosunt formæ mammarum plumbeæ interius illitæ oleo ex semine Jhoschiami ac mammæ contineantur intra hasce formas, quæ indies coangustentur.

Discutientia.

Unguentum.

Mammæ ligaturis fortiter non comprimantur.

Quartò postquam detumuerunt, & flaccidæ, ac pendulæ factæ sunt adstringentibus duntaxat utendum, ut cymolia, bolo armeno, rubrica fabrili, unguento comitissæ, & alijs supra jam descriptis: utilia etiam sunt reliqua, quæ solidare valent partes, quorum uberiorem reperies materiam infra lib. 4. cap. *de rugis à partu* 2. remed. genere. De cæteris mammarum affectionibus, & de mammarum pilo eodem etiam lib. 4. oportunius agendum est, quæ igitur ibi reperies hisce connectere haud pigeat.

Adstringentia si flaccida sint, & pendula.

FINIS LIBRI PRIMI PARTIS SECUNDÆ.

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Morbis Mulierum

LIBER SECUNDUS

De affectibus, qui viduis, ac virginibus accidunt.

SECTIO PRIMA

De uterinis propriè dictis affectionibus.

De strangulatu ex utero.

CAP. I.

POSTEAQUAM AFFECTUS CUNCTIS fœminis communes præcedenti lib. curare abundè docuimus; Postulat rerum ordo, ut de ijs, quæ virginibus grandioribus ac viduis accidunt, continuatâ serie in hoc lib. sermonem instituamus. Inter quos uterini affectus, quos etiam hysterica symptomata medici appellare consueverunt, præcipuum obtinent locum; & inter hos quidem primus ac communissimus uteri suffocatio existit, quę etiam ablatio respirationis ex utero vocatur, & vulvæ strangulatus, rectiùs tamen dixeris strangulationem ex utero, videtur enim in eâ fœmina suffocari ex causâ ab utero communicatâ. Est autem, definiente Paulo, strangulatio uteri, ad superiora recursus; vel est magna respirationis offensio cum corporis refrigeratione ex uteri vitio,

Nomina.

Definitio.
Lib. 3. c. 7.

ri vitio, vel, ut copiosius definiamus, est uteri versus diaphragma, aut alterutrum latus retractio, cum emissione qualitatis sive substantiæ venenatæ ad partem aliquam principem ex retento menstruo, putrido semine, vel quopiam alio humore; mensium enim appellatione alios etiam humores Galenus intelligit. Porrò nec uteri commotio duntaxat, nec retentio seminis, aut menstrui, adeo mira symptomata, ut sæpe in hoc morbo apparent, excitare posse videntur, nisi in veneni naturam humores hi in utero transmutentur, ut Galenus ipse 6. de locis copiose disputat; cujus tamen veneni vis latet, quo usque à naturâ humor ad expulsionem dimoveri incipiat; tunc enim commotus, vel plus imprimit, vel partem aliquam tangit, vel vaporem ex se emittit, quem antea non emittebat, unde subitò accidentia infert, uterusquè primus malum sentit, & pellere nititur, ideò violenter contorquetur, ac interim varia excitat symptomata veneni qualitate, sive substantiâ ad alias partes immissis, quod sæpe per lienis regionem ad cor, indeque ad guttur transferri, & nos animadvertimus, & mulieres experiuntur. Quod si nocumentum cerebro communicatur, aut meningibus, sævissima, ac varia infert deliramenta: si cordi, præcordia sursum convelluntur, ac suppresso arteriarum pulsu, & anhelitu veluti exanimes in terram fœminæ concidunt, ac universum corpus perfrigeratur, quia obstructis naturalibus meatibus spiritus egredi non possunt, ideoque sanguis corrumpitur, & quodammodo concrescit, quam ob causam ad frigidos affectus hunc reducunt Galenus, Avicenna, & alij primæ notæ Scriptores; quos sequuti dicimus, affectum esse in frigidâ intemperie, nudâ interdum, nonnunquam cum affluxu substantiæ, qui ad morbos in situ sive figura etiam reducendus est, quando simul pervertitur, controqueturque uterus; aut sursum, vel in latera retrahitur, sic ut ejus cervix extra naturalem situm obstetricibus appareat. Nil autem mirum, si utero affecto, afficiantur etiam reliquæ partes principes, hisceque mediantibus universum corpus; siquidem cum illis maximum habet consensum, cum cerebro nimirum per spinæ membranas ac per nervos; cum jecore mediantibus venis; cum corde, medijs arterijs; cum intestinis, & vesica vicinitate: cum ventriculo septo transverso; liene, ac pulmone partium continuitate, ac etiam per occulta spiracula.

27. c. lib. de nat. humana.

Morbi conditio & natura.

c. 5.

Species morbi.

Uteri consensus cum varijs partibus.

V Pars-

Pars affecta. Pars affecta primò ac præcipue, totuſque morbi focus in hoc malo uterus eſt, in eo enim ſanguis menſtruus; aut ſemen corrumpuntur, & venenatam quandam ex naturâ loci qualitatem acquirunt, unde poſtea reſpirationis inſtrumentis communicatur, cujus rei argumentum eſt, quod viduis, ijs maxime, quæ antea probè purgarentur, ac parerent, & virorum concubitu gauderent, quibus dum poſtea privantur, retenta menſtrua, & cohibitum ſemen in utero corrumpitur, & grandioribus ſalacibuſvè virginibus, quibus quicquam in utero præter ætatem, & conſuetudinem detinetur, id accidat: quilibet enim humor in utero hoc modo corruptus ejus generis vaporem ex loci natura venenatum exſpirat, ut unde vita, illinc & ſumma veneni pernicies ſæpe etiam mors ipſa exoriatur. Cæterum corruptio illa menſtrui aut ſeminis tum in vaſis uteri, tum in utero ipſo fieri poteſt, ac prope teſtes, quæ tamen diu durant affectiones, & diutinæ virginum febres potius ex causâ intra uteri vaſa concluſa ortum trahunt; eæ vero, quæ viduis accidunt, & grandioribus virginibus ſalacibus, & virorum colloquijs, & contractui aſſuetis, ex ijſdem ſubſtantijs in uteri cavitatem prolapſis enaſcuntur, neque mirum, humores in proprijs & naturalibus locis computreſcere, ſiquidem id etiam per febres continuas contingit, ſanguine intra venas putreſcente. Nec ſolum viduis, & virginibus grandioribus affectus particularis eſt, verum etiam monialibus, & alijs, quæ ad Venerem proclives cum ſint, tamen viri conſuetudine non utuntur; & ijs quæ propter medicamenta ſteriles fiunt; aut quibus poſt abortum vel partum lochia retinentur; Virginibus vero, quæ aut ſalaces non ſunt, aut 20. annum ætatis non præterierunt, raro ex corrupto ſemine vitium accidit, niſi nimio virorum conſortio aſſueverint. Cum vero ex retentis, aut diminutis menſtruis contingit, fere circa menſtruationis tempora invadit, aliâs per alios circuitus recurrit, ſicuti epilepſia; plerumque tamen circa hyemem, & autumnum, vulvâ repletâ, aut ſeminali aut aliâ materiâ.

Vnde vita illinc etiam mortis cauſa.

Humores in proprijs vaſis ſæpe putreſcunt.

Quibus affectus peculiaris.

Differentia. Triplex hujus mali differentia, ſpecies ſive gradus; primus cum laborantes ægrè reſpirant, pulſum habent parvum; ſenſu tamen non privantur. Secundus cum pulſu, & reſpiratione privari videntur, niſi quod in medio pectore minimum ſupereſt, & univerſum corpus per-

perfrigeratur; tertius, in quo præter jam dicta brachia etiam, & crura contrahuntur.

Magnam habet similitudinem cum syncope, catalepsi, apoplexiâ, & epilepsiâ; à quibus tamen sic distingues, à syncope quidem pulsu, nam in animi defectione cessat; in suffocatione uteri remanet licet exiguus, rarus, & languidus: in syncope sudor frigidus, & color lividus adest; in suffocatione color non mutatur, aut certè ruber seu pallidus est, sudor nullus: à catalepsi, quia sic affectæ frigidæ remanent, & oculis apertis neque audiunt, neque vident, quod suffocatis non contingit. Ab epilepsia convulsione, quâ carent verè suffocatæ sine complexu alterius affectus, licet convulsivum nonnunquam patiantur motum; præterea, quia in uteri suffocatione mulier vocata sæpe audit, præsertim cum pungitur, aut pili avelluntur, sentit, & manu collo admotâ se suffocari indicat, ac licet non possit respondere tamen post accessionem recordatur, & non habet spumam, qualis conspicitur in epilepsia; in Epilepticâ autem accessione neque vocata audit, nec postea recordatur, & spumam in ore habet: Ab apoplexiâ, quia stertor non adest, neque anhelitus, aut sensus penitus intercipitur. Insuper in hystericis spuma signum est salutis, in alijs lethale. A lethargo etiam febre discernitur, qua præfocatæ non vexantur. A venenis denique frigidis assumptis, dolore, icteritiâ, vomitu, unguium, & extremitatum lividitate, quæ sicuti in venenatis non adsunt. Verum, quia pleraque ex his symptomatibus communia esse solent, accuratè omnia intueri oportet, ne turpiter decipiamur.

Distinctio ab alijs morbis.

Ex dictis jam constare arbitror, causas hujus mali antecedentes esse retentionem menstrui, seminis, aut alterius substantiæ à quibus distentis vasis uterus retrahitur, ascendere solet, & aliquantulum propriâ sede dimoveri, quippe repleta corpora quantum in latum, & profundum extenduntur, tantum in longitudine breviora fiunt, & quo breviora eò magis ad originem retrahuntur, ac si æqualiter id fiat, recta erit ipsius trânsmutatio & sine inclinatione; si vero inæqualiter, ad partem vehementiùs trahentem incumbet; non tamen veluti errabundum animal per corpus discurrit, ut alibi jam docuimus, sed ex tensione retrahitur. Quod autem retentio menstrui, vel seminis hujus affectus causæ sint, constat, quia

Causæ.

mulieres quæ probe purgantur, & coëunt, raro sunt hystericæ, at frequenter illæ quibus menses supprimuntur, etiamsi viro utantur, ut apparet in nuptis, vel quibus retinetur semen, etiamsi probè repurgentur, ut constat in viduis, & monialibus, ac libidinosis virginibus. Avicenna, & Averroes tertiam causam addunt, fluxus albi retentionem, & experientia testatur, si supprimatur, fœminas, quæ eo vexabantur, in uteri strangulatum incidere, quæ causa sub sanguine menstruo contineri debet, non enim solum sanguinem comprehendit, sed alios etiam humores. Sunt etiam remotissimæ causæ, aër frigidus spiramenta constringens, & impediens evaporationem, quies, somnus superfluus, dimissio coitus, balnei, aut frictionis, cibi, ac potus multitudo; quippe cuncta hæc humores augent, & eorum resolutionem impediunt; præterea animi affectus, qui sanguinem, spiritus, ac humores solent agitare: boni etiam, ac grati odores, ad quos uterus retrahitur, præsertim vero Zelotypia hunc parit affectum, ut Montanus tradidit. Causæ vero conjunctæ sunt, corruptio retenti seminis, menstrui, aut aliorum humorum, à quibus tetri, ac ut plurimum venenati elevantur vapores: omnium tamen communissima, & immediata causa est, vitium instrumentorum respirationi inservientium, ab humore vel vapore ascendente, præpedienteque spirituum animalium transitum, ita fit, ut tùm infrequentiâ, tùm intarditate, & parvitate respirationis, nihil majus possit excogitari; ac si ad vocis instrumenta causa pertingat, nil eloqui possunt etiamsi velint, tùm ob hanc causam, tum quia defectus aëris ob respirationem impeditam loquelam interdicit; & quia instrumenta immota manent, ideoque aërem, qui locutionis est materia, trahere nequeunt, unde constat triplicem esse in hoc malo difficilis respirationis causam; Primam mutatum uteri situm; Secundam frigidum ipsius temperamentum, ex semine per corruptionem frigefacto, cujus halitus respirationis instrumenta pertingit; Tertiam corruptum, putridum, ac venenosum halitum, à putridâ substantiâ elevatum, qui obturatis meatibus respirationis vias occludit; ex quo fit, ut sæpè fœminæ ascendere à pube, per alvum, & umbilicum, ac lienem aliquid persentiant ad os ventriculi, & guttur, quò ubi pervenerit, concidunt ita, ut animam egisse diceres, nec priùs ad se redeunt, quàm flatus, & humiditas ipsa, à quâ

Av. 31. 3. tract. 4. c. 16. Aver. 3. collig. 29.

Triplex difficilis respirationis causa in uteri strangulatu

flatus

flatus elevatur, ex locis muliebribus profluat. Is igitur halitus, si cerebrum pertingat, deliramenta gignit, ac involuntarios motus; nonnunquam sensus, ac motus privationem; furore insuper fœminæ capiuntur vel convelluntur, quæ causa est cur scriptores affectionem hanc similem epilepsiæ esse dixerint: si cor halitus feriat animi deliquium & syncopem infert, si ventriculum, morsus ventris, & plurima eructatio accidit.

Signa. Signa quintuplicia sunt, quædam instantem accessionem prænuntiant; quædam jam præsentem demonstrant: alia à semine an menstruo fiat declarant; alia in quem locum uterus incumbat; ultima prognostica existunt, & instantem quidem prædicunt, mentis tarditas, torpor, virium imbecillitas, refrigeratio, pallor faciei, tristis aspectus; præterea manibus comprimunt ventrem, quia sentiunt aliquid ibi moveri, & ascendere, adest crurum segnities, infirmitas, & contractio, somnolentia, desipientia, quibusdam risus, alijs lachrimæ, alijs utrumque, à quibus etiam monitæ non cessant, adhæc morsus oris ventriculi, cibi fastidium, nausea, sitis, tumor ventris, ac dolor, hypochondriorum murmur, seu borborismus, & quædam veluti rerum omnium oblivio; pulsus debilis, cordis saltus, dolor capitis, nonnunquam etiam rubedo labiorum, faciei, & oculorum, qui etiam interdum contrahuntur, aut ita clauduntur, ut aperiri facile nequeant. Præsente jam affectione respiratio læditur; vox intercipitur, motu & sensu privantur, aut convulsivum motum patiuntur, stupent, vertigine corripiuntur, delirant, & cum quâdam veluti desperatione clamant; Ac licet intelligant, & audiant, respondere tamen nequeunt, tandemq; in dorsum veluti mortuæ cadunt, aliæ etiam actionibus integris manentibus difficilem duntaxat respirationem habent, unde colligitur, non semper circa cor, & ventriculum morsum, seu compressionem fieri, sed halitum ad partes respirationis elevari. Inclinante jam accessione quia discutitur causa, malæ rubent, sensum, & intellectum recuperare incipiunt, oculi post multam gravitatem aperiuntur; tunc uterus incipit laxari, & humiditas quædam ab eo prodit, cum ventrisc epitu, tandem profundis emissis suspirijs ad se redeunt, ac sic exsurgunt, & corpus firmari incipit. A sanguine nè, an semine fiat cognosces, quia omnia symptomata à vitiato semine quàm à sanguine tanto vehemen-

Signa instantis accessionis.

Signa præsentis affectionis.

Signa sanguinis aut seminis putrescentis in utero.

hementiora sunt, quantum vitiatum semen, quàm menstruum ad noxam corpori inferendam vim obtinet majorem; quod Galenus cit. observasse scribit; unde fit ut apnœæ, confulsiones, vocis abscissio, anhelitus difficultas, pulsus abolitiones, animi defectiones, ac sensus cujusdam vaporis ab umbilico, & pectine, ad superiora ascendens, qui altius fauces invadens, eas quasi vinculo perstringere videtur, prorsusquè spiritum intercipere, magno suffocationis metu, morbum arguant à seminis corrupri retentione pendere; cujus rei majorem certitudinem facit, si mulier à coitu desiderato diu abstinuit, & otiosa fuit, præsertim si vidua, vel monialis est, & ritè purgatur, ac naturaliter multo abundat semine. Sin autem à sanguine fiat, ipse suppressus fuit, mammæ turgent ob sanguinis ad illas regurgitationem, gravitas in corpore sentitur, sensus hebetatur, dolores adsunt oculorum, colli, fœmorum, & juxta renes ex calefactoquè sanguine superiores partes rubent. Porro æqualiter uterum versus superiora retrahi suspirium demonstrat, vertigo, capitis dolor, cibi fastidium, nausea, ructus, & intestinorum crepitus; ad anticam vero partem, posticam, dextram, aut sinistram torqueri indicia fuerint, si fœminæ gravantur, dolent, tument, ilia, pecten, vesica, aut rectum intestinum, & cervix uteri ab obstetrice conversa, in eam partem sentitur; ac si fœmina viro utatur, semen illabitur, quia os uteri perversum est. Specialius tamen si versus vesicam uterus convellatur, urina supprimitur; si ad sedem, impediuntur alvi excrementa, dolores occupant lumbos, podicem, imum ventrem, ac rectum intestinum: si in partem sinistram, dolor acutus ac vehemens habet lumbos, crura, & hypochondria, mulier claudicat; si ad cor, spiritus adest difficultas; si ad septum transversum, & præcordia, de repente voce privantur, ipsa præcordia dura fiunt, strangulari videntur, dentes conserunt, & vocatæ non audiunt.

Signa indicantia in quam partem uterus incumbat.

Prognostica.

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt; aliæ in ipsis accessionibus subitò periêre; deterior tamen, ac periculosior est, quæ ex seminis retentione, quam quæ ex retentis menstruis suffocatio fit, item ea, in quâ animi defectio adest, & tum respiratio, tum pulsus magis aboletur; ea insuper, cujus accessiones crebrò repetunt, ac diu durant; in his enim si pulsus fiat inordinatus, & creber; postea in totum

tum aboleri solet, cum syncope, ac tandem exiguo humore faciem irrorante moriuntur. Minus malum est, si illæso spiritu reliqua symptomata adsint: si sensus, & motus integri maneant; si rarius accessio invadat, & breviori tempore duret: si ex menstruis fiat, quæ cum retenta fuerint, jam apparere incipiant. Minus etiam malum, si frigidæ mulieri contingat, quàm si calidæ, si prægnanti (nam ijs etiam accidere scribit Hippoc.) quam si viduæ, aut virgini. Cum his tamen gravidas, licet menses non habeant, raro hæc affectio exercet, nisi ex accidenti, febre nimirum, pravo vitæ instituto, aut antiquo uteri temperamento, quibus Hippocrates addit pituitam à capite ad præcordia defluentem, quæ respirationem impediat; rarò quidē gravidas exercet, quia fœtus puriori alitur sanguine, pars etiam ad replenda ubera regurgitat, reliquus ad lochia servatur, & à naturâ prohibetur, ne putrescat, quia in chorio conservatur, non minùs quam in suâ vesicâ bilis. Cæterum grandioribus etiam fœminis seminis, & mensium annos jam egressis ut septuagenarijs, rarò suffocatio ex utero contingit, nisi à pituitâ in ipso utero putrescente: frequentiùs tamen cessante mensium purgatione naturali 45. aut 50. anno vel cessat morbus, vel ingravescens interficit. Quod tamen mulieri, quæ uterinis symptomatibus molestatur, aut difficulter parit, superveniens sternutatio bonum sit, liquet ex Hippoc. cujus rei causa est, quia ostendit naturam propriarum meminisse motionum; & quæ prius torpebat, excitari; deinde etiam quia concussu sternutatio naturam excitat, & excernit, quæ partibus infixa hærent. At ubi morbus invadere assuevit, instar comitialis diuturnus efficitur, & per circuitus repetens.

1. de morb. mul.

Suffocatio ex utero raro gravidas exercet.

5. Aph. 35.

Sunt tandem alia signa, quæ distinguunt inter præfocatam, & mortuam, & vulgariter quidem floccis naribus admotis, clausis fenestris, & recedentibus adstantibus, cyatho aqua pleno pectori imposito, aut speculo ori, ex eorum motu, infectionevè præsentem respirationem, vitamque arguunt. Verum quia hæc parùm firma sunt, ideo pilorum avulsione potius de vitâ cognoscendum, & sternutatorijs, ex pulvere hellebori, ac piretri naribus insufflato, aut pennâ intinctâ in aceto acerrimo squillitico, in quo ruta incoxerit. Sed neque hæc certitudinem habent plenam, quia in quibusdam sola pulsatio vitam tueri potest, quapropter suffocati, apoplectici, ac-

Signa discernentia inter mortuam, & præfocatam.

ac epileptici meritò aliquandiu servantur, etiam nullo respirationis indicio: fuerunt enim jam plerique ex sarcophago relati, & ex sepulchro auditi. Cur verò Arabes his, Germani cunctis defunctis triduũ definierunt, causa videtur, fœtor qui in triduo ab obitu manifestatur: addunt alij humorum motum; cum enim sanguis perpetuò, pituita quotidiè, bilis tertio quoque die, melancholia quarto moveatur; ad unum horum, si superesset homo, excitandus erat. Ad curationem igitur vocati medici, caveant diligenter, ne incauti mortuæ remedia adhibeant; neve mulierculārum communi errore, quidquid affectus illis contigerit, in uterum rejiciant, cum possint ex alijs causis suboriri; ne tandem vulgari superstitione sic affectas ab immundo spiritu teneri judicent.

Curatio. *Admonitiones.*

In accessione.

Deinde quia affectus per circuitus repetit, duplicem requirit curationem, unam in accessione, alteram extra accessionem: & in accessione quidem tria potissimùm symptomata urgent, strangulatio, convulsio, animi defectio, quorum remedia promiscuè ferè triplicem curandi scopum respiciunt; Primus est, uterum reducere ad propriam sedem: Secundus prohibere, ne vapores sursum ferantur; tertiùs, humorem in utero contentum, qui est evaporationis causa, foras pellere; quæ omnia ut compleantur, in exacerbationibus patiens cibum nullum, aut perexiguum capiat, ut Paulus notavit; deinde cervice, & scapulis acclivibus collocetur, fœmoribus inguinibusque declivibus, ita enim uterus faciliùs reducitur, in quem usum crurum ligaturæ dolorificæ frictionesque conveniunt non solum infra, sed etiam supra genua, præsertim in interiori parte, tandemque ventris ipsius deorsum versus, non sursum, neque circum circa tunc uterus inferius ducendus ventri admota distenta manu madidâ in oleo laurino, rutaceo, anethino, de spica, vel florum auranciorum oleo, sive unguento quod hispanis dicitur (*manteca de azahar*) posteà supra umbilicum præcordia fascijs fortiter ligentur; ita enim vapores non ascendunt, uterus reducitur, discutitur humor, & attenuatus ab excitatâ expultrice faciliùs pellitur; cucurbitulæ etiam cum igne copioso fœmoribus citra scarificationem affigendæ sunt, deinde utrinque in inguinibus, quippe uterum deorsum trahunt ob ligamenta in illis partibus affixa: supra umbilicum vero, ut

Situs. *Ligatura.* *Frictiones.* *Cucurbitula.*

ut quidam non citra magnum errorem faciunt, minimè applicentur, quia aut uterum sursum trahent, aut elatum retinebunt, possunt tamen inter os pubis, & umbilicum utrinque admoveri, deinde altâ voce proprio nomine patiens compelletur, & quæcunque ligamenta ac vestes supra cor, & pectus habuerit, solvantur, liberumque hauri- re aërem sinatur; præstat nares, & aures vellicare, pilos digitorum, pedum, aut etiam pudendarum partium evellere, aut digitos ipsos contorquere: Ac quia uterus benè olentibus reficitur, & ad ea recurrit, pravum spirantibus offenditur, eaque refugit; ideo naribus fœtida suffiantur, ut charta leviter combusta, avium plumæ, præsertim perdicis, frusta calceorum, corij, vel pilorum hominis, panni, lanæ, vel cornu caprarum accensis carbonibus imposita; vel etiam naribus odoretur, assa fœtida, galbanum, sagapenum, castoreum, bitumen, sulphur, lucernarum recenter extinctarum funiculi, quidam etiam de munditie parum soliciti matulam cum lotio veteri, vel dejectione naribus admovent; fuerit tamen commodius sequentem parare suffitum, *galbani aceto dissoluti, castorei an.* ℥ ß, *sulphuris vini* ℥ ij, *misce*, ab his tamen quæ jam dictis fortiora sunt, abstinendum, si fœmina Epileptica fuerit, quia cerebrum Epilepticarum alioqui infirmum fœtidis offensum agitatur, unde humores in cerebri ventriculos præcipitantur, ac symptomata ingravescunt; Prodest tamen betonicam, aut rutam viridem manibus contritam naribus admovere, aut pulverem nasturtij, sinapi, quæ eadem cum thymo aceto acerrimo incoquantur, & naribus vaporatio fiat, aut insuffletur hic pulvis, ℞ *sinapi, piperis albi, pyretri, castorei an.* ℈ j, *misce*: vel alius fiat pulvis ex verrucis, quæ equorum tibijs adnascuntur, in calido furno exsiccatis, deinde contritis, quæ si naribus indantur, quasi momento mulieres reducunt; His omnibus uterus deturbatur, quia ab eis refugit, & excitatur facultas expultrix, quæ noxiam materiam expellendo, paroxismum abbreviat; ac præterea frigiditatem corrigunt, ac digerendi id, quod in utero est, vim possident. Methencritæ, sive syringæ vacuæ syphonem collo uteri immisisse, mox internum pulsorium retraxisse, deorsum uterum revellit. Prodest etiam brioniam in vino sæpius in potu dare tempore somni, aut quovis alio tempore, ℥ j. agarici in vino, quòd remedium est Galeni 9. secundum locos, ubi etiam commendat acetum squilliticum in potu datum, aut exhibetur ℥ j. theriacæ

Aer.

Fœtida quæ uterum deturbare valent.

Admonitio.

Pulvis.

Syringa vacua usus.

riacæ optimæ, quæ etiam oleo rutaceo diſſoluta ei parti applicatur, per quam halitus aſcendere ſentitur, quo ſolo remedio nobiliſſima Margaretha ab Alefeldt à periculoſiſſimâ acceſſione alijs non proficientibus liberata fuit. At quod plerique jubent nares claudere, & aërem retinere, ut unito calore, & ſpiritu, vapores maligni ocyus diſſipentur, mihi nunquam placuit, periculum enim eſt, ne fœmina penitùs ſuffocetur, præſertim ſi imbecilla ſit. Jam verò beneolentia naribus nunquam ſunt applicanda, ideoque medici ad ſuffocatas accedentes, chirothecas deponant, poma, ac reliqua odorifera. Patiens verò pannis circumtecta, ac ſupra umbilicum ligata recipiat in utero per ſedem perforatam, aut per infundibulum jucundum ſuffitum ex caſſia lignea, myrrha, ſtacte, (quam ſtyracem liquidum vocant) laſerpitio, ligno aloës, cariophyllis, macis, amomo, coſto, ambra, zibeto, diambra, diamoſco, trochiſcis de gallia, & de alipta moſcata; aut alijs ex ſupradictis concinnatis; nam cuncta hæc laxandi, calefaciendi, & flatus diſcutiendi vires obtinent. Mire uterum reficit, & quam celerrimè in propriam ſedem reducit ſuffitus per infundibulum ex verrucis ſeu eminentijs, quæ equorum pedibus adnaſcuntur, quod ſecreti loco haberi poteſt. In quos etiam uſus uteri os perungitur cum oleo Jaſmino, de Napha, de ſpica, vel ſimili alio, in quo granum unum atque alterum Zibeti, vel moſci diſſolvatur; aut goſſypium eâdem mixturâ delibutum locis inditur: tunc (ſi fieri id ſine ſcelere poſſit) obſtetrix collum uteri confricet digitis, indice ac medio perunctis aliquo ex prædictis oleis, in quo diſſoluta ſint odorifera: ut irritatus craſſus humor, qui in utero hæret, provocetur, & calefactus excernatur. In ipſum quoque uterum per uterinum clyſterem ſequens liquor injiciendus, ℞ *aquæ naphæ, vel lavendulæ* ℔ j, *aquæ ocymi* ℥ iv *galliæ moſcatæ* ʒ ij, *galbani* ʒ iij, *muſci, & ambræ an. g.* v. *ſirupi de arthemiſia* ℥ iv. *croci pulverizati, cinamomi, cariophyllorum an.* ʒ ß, *miſce.* Hippocrates, Aëtius, Paulus, & Avicenna vomitum commendant, qui tametſi omnibus conveniat, peculiariter tamen iis prodeſt, quibus in ventriculo corruptus cibus, aut pituitoſus alius humor acceſſioni anſam præbuit, quod cognoſcitur ex graviſſimis ipſius ventriculi doloribus, & quanquam vomitu humor ad ſuperiora trahi videatur, major tamen eſt utilitas, quæ in hoc caſu ex eductione materiæ ſequitur: neque verò ciendus, niſi poſt purgationem: ac ſi fœmina

Error quorundam.

Bene olentia utero ſunt applicanda.

Suffitus.

Eductio humoris.

Methenchita.

Vomitus: Hipp. 1. de morb. mul.

10

20

30

mina ad vomendum sit facilis, idque semper cum magna præmeditatione, ne violenter humor superiora petat, ut ipse monuit Hipp. Provocabitur autem titillatione faucium cum pluma madidâ in oleo liliorum albor. tepido; vel patientis os vi aperiatur, & injiciatur decoctum seminis anethi, & raphani cum oleo liliorum, cavendo ab oxymelite, ac sirupo acetoso, quia hæc uterum afficiunt, si Hipp. & Galeno credimus. At si superiora non sufficiant, totum caput perfundatur oleo laurino, anethino, rutaceo, de spica, vel sequenti similivé alia embrocha, ℞ *supradictorum oleorum an.* ℥ IV. *aceti ex decoctione rutæ, origani, pulegij* ℥ ij, *misce*, quippe cerebrum calefacit, humores attenuat, & vapores discutit, qui semper cum hoc morbo conjunguntur, imo ipsum efficiunt, & sunt de genere flatuum, ut Serapio, & Valescus de Taranta rectè notarunt. Quo etiam tempore pubi, & ventri pannus calidissimus imponatur: aut sacculi, quibus includantur cuminum, anisum, semen dauci, sal, ruta, arthemisia, fursur benè calidi, qui sæpe iterentur, aut ex supradictis unguenta, cerota, & pessaria conficiantur, de alijs paulò pòst: forma verò pessarij talis erit: *olei naphæ, vel de spica* ℥ j ß, *ladani* ʒ ij, *galliæ muscatæ* ʒ j, *ligni aloes, & cariophyllor. an.* ℈ j, *misce*, fiant pessaria serico inclusa, ante hoc tamen quod confortat, utilis erit alius sic paratus, ℞ *succi mercurialis, vel decocti ejusdem* ℥ ij, *antidoti hæmagogi, theriacæ antiquæ an.* ʒ II, *pulveris de hiera* ʒ j *misce*: Valet etiam mirificè inunctio ex oleo Mathioli, quo partes infra umbilicum liniantur, & bibat patiens cochleare j. aquæ vitæ finissimæ ex herbis paratæ ad uterum conducentibus: virginibus tamen sat fuerit loco pessarij ventrem ac pudendum inungere, aut si ex retentione seminis laborent, suadendæ sunt, ut nubant: sin vitam castam potius ducere velint, parco utantur victu, & abstineant à vino, ac reliquis, quæ semen augent, de quibus ad nauseam jam scripsimus: quod si uterus deorsum processerit, curabitur, ut infra c. *de uteri prolapsu.* Atque tota hæc curatio desumitur ex Hipp. Aetio, Paulo, Avicenna, & Galeno citatis & 9. secundum locos in fine.

2. de morb. mulieb.; *Hip. 3. ac. 39.*; *Gal. 1 ad. Glauc. 14.*; *Capitis ratio habenda*; *Embrocha.*; *Flatus dissolventia.*; *Sacculi.*; *Pessus.*; *Admonitio de virginib.*; *c. de gonorr.*

Porro considerandum insuper est, à menstruóne, an à retento semine accessio fiat: ac, si à menstruo proveniat, inchoanda curatio erit à sanguinis missione ex pede, deinde ne excrementorum appositu uterus prematur sequens, aut similis clyster injiciendus est,

Curatio cum fit á menstruo.

foliorum malv. mercur. ſingulorum m. j. *florum camomilæ p ij. ſeminis aniſi. fœniculi: fœnugræci an.* ℥ j. *coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias colaturæ ℞* ℥ x *mellis roſati, olei camomilæ, liliorum, aut ſeſamini ſingulorum* ℥ ij, *electuarij lenitivi, aut diaphœnici* ℥ ß, *miſce:* aut, *ex hieræ* ℥ j, *& cumini tantundem cum* xx. *foliis rutæ, & caricis fiant ſuppoſitoria ij; quibus addere licet Agarici, ſalis gemmæ an.* ℥ II. cucurbitulæ ſuris, fœmoribus, & juxta pubem applicantur, reliqua ut ſupra. At ſi retentum ſemen acceſſionem efficiat, ſanguinis miſſio nequaquam confert, quia vires dejicit, & quod in utero eſt non educit: potiuſque adhibere convenit glandes, & clyſteres tum per uterum, tum per ſedem, ut ℞ *aliptæ moſcatæ* ℈ ij, *ligni aloes, cariophyllorum an.* ℈ ß, *muſci, ambræ an. g.* iij, *excipiantur oleo de ſpica, & cum cera fiat peſſus,* qui ſerico includatur, ne in utero liqueſiat, & Zibeto liniatur, cui conſimilis eſt alius, qui recipit *galliæ moſcatæ, cinamomi, cariophyllorum an.* ℈ j, *ambræ, moſci an. g. iij, ladani, ſtyracis an. q. ſ. ut peſſus conficiatur.* His ubi jam aliquid ex utero fuerit excretum, apponatur emplaſtrum pro matrice, aut gummi elemi: aut ex carana, vel tacamaca confectum, vel balſamum, aut ſtyrax liquida, vel oleum de ſtyrace, quibus pro calidis, ſalacibuſque virginibus admiſce ſemen agni caſti, corallium rubeum, pulverem roſarum, aut ſeminis plantaginis: Pro frigidioribus autem hoc ſalubriter paratur: ℞ *aliptæ moſcatæ, pulveris cariophyllorum, angelicæ an.* ℈ j, *pulveris roſarum, corallij albi an.* ℥ j, *terebinthinæ, & ceræ q. ſ. adde ambræ g. iij.* aut, ℞ *galliæ moſcatæ, diambræ an. g.* x. *pulveris ſandalorum omnium, corallij, agni caſti, roſarum albarum an.* ℈ j, *ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum:* longè tamen majoris efficaciæ eſt id, quod recipit *olei naphæ, vel de ſpica* ℥ j, *theriacæ magnæ* ℥ ij, *pulveris galliæ moſcatæ* ℥ ß, *zibeti* ℈ j, *pulveris ſeminis angelicæ, cinamomi, cariophyllorum an.* ℥ ß, *galbani* ℥ ij, *ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum:* quo adhuc præſtantius, ac nobilius ſequens cenſetur. *olei cinamomi, de ſpica, balſami an.* ℥ ij *pulveris cinamomi, macis, cariophyllorum, ſeminis angelicæ an.* ℥ j, *galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ, diambræ an. gr.* v. *diamoſci g.* IV. *ceræ & terebinthinæ q. ſ. fiat emplaſtrum,* aut cum cera duntaxat fiat unguentum. Aut quia oleum de cinamomo nimis conſtat, ideoque ſolis ditiſſimis ordinandum, ℞ *olei naphæ, de ſpica, liliorum alborum, laurini an.* ℥ j, *pulveris galliæ moſcatæ* ℈ IV. *ligni aloes, cariophyllorum, ſeminis agni caſti an.* ℥ ß *ladani, & ceræ, parum, miſce, fiat unguen-*

Marginal notes: *A ſemine ſi fiat, curatio.* — *Peſſus.* — *Emplaſtra pro matrice.* (line numbers 10, 20, 30)

guentum: aut ex ſola theriaca, cum oleo de ſpica. Cæterum emplaſtra ad formam ſcuti fiant, & in parte acutâ apponenda g. aliquot moſci, ut gratum odorem utero inſpirent, ac ipſum retrahant; extenduntur vero ſuper pannum coccineum, & unum ventri; alterum infra renes in parte poſticâ apponitur. Quibus ſemper miſcenda quæ ventoſitates diſcutiant ob jam dictam cauſam; ideo clyſterijs additur oleum rutaceum, irinum; fomenta verò & inceſſiones fiunt decocto camemali, anethi, thymi, fœniculi, rutæ, artemiſiæ, aniſi, cumini, baccarum lauri: venter inungendus oleo de cinamomo, de angelica, de aniſo, de piperibus, cariophyllorum, quorum guttas aliquot in convenienti liquore guſtet. Peſſarijs & emplaſtris commiſcetur pulvis cumini, aniſi, rutæ, caſſiæ, cinamomi, ligni aloës, coſti, mirificè tamen proſunt cucurbitulę ſine ſcarificatione cum copioſa flamma inter pubem, & umbilicum appoſitæ. Errant qui illicò ab exacerbatione patientibus ſolent exhibere ſacchari paſtam cum ſandalis, & moſco (quam Hiſpani vocant *Alcorſam*) aut aliud ſimile cordiale cum vino: nam vinum vapores gignit, & penetrat, ſubindeque humores denuò in utero commovet, aut eò deducit, atque ita ſymptomata recrudeſcunt, præſertim ſi odoriferum eſt, uterum ſurſum trahit; quocirca ijs ſolum, quibus cum ſyncope acceſſio invadit, ſi nimium reſolvuntur, exhiberi poteſt; quia ad id, quod magis urget, curantis conſilium debet collimare.

Flatus diſcutientia, fomenta, & inceſſiones.

Extra acceſſionem ſi ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione patiens ſit aſſueta, in uteri ſtrangulatum incidere, curatio ferè petenda ex c. *de ſuppr. menſtruor.* ſi ex retento ſemine, vocetur maritus, & adhibeantur ea, quæ cap. *de gonorrhæa* ad ſemen extinguendum dicta ſunt: ſi ex uteri inflammmatione, menſibúſve aſſatis, corruptis, aut ſuppuratis, ad propria horum affectuum capita recurrendum; particularius tamen, ſi à menſtruo, quod ſæpe fit, contingat, curatur victus ratione tenui facilis digeſtionis, & boni nutrimenti: aër ſit temperatus, minimeque ventoſus, exercitium mediocre, præſertim matutino tempore convenit deambulatio, aut lenta equitatio, geſtatio verò in curru, & navi fugienda planè, quia vomitum ciet, & humores agitando ſymptomata excitat, quare non video, cur eas, quæ in navi, & curru fiunt geſtationes laudaverint Aëtius, & Altomarius: Porro ſomnus ſolito brevior eſto, excrementa alvi reſpondeant:

Extra acceſſionem curatio.

Si à menſtruis retentis curatio.

Aetij lapſus.

deant natura vel arte, animi accidentia vitentur, & ea omnia, quæ flatus, humoresque melancholicos gignere possunt: cibus primis 12. quindecimvé dieb. à mensium purgatione frigidiusculus sit, & paucus, haud tamen adstringens, sed leniens, aperiens, lubricans, & abstergens, qualis erit ex pullo cocto cum radice cichorei, petroselini, fœniculi, ciceribus, & croco, aut cum hordeo, lactuca, cucurbita; ptisana etiam, aut cremor ejus conducit, potus esto mulsa, aqua hordei, aut serum lactis, in quo per noctem maduerint flores borraginis vel anisum,

Evacuatio. Venæ sectio. Secundo, evacuantibus ut venæ sectione circa 15. diem ex brachio ad deponendam plenitudinem; quam sequatur purgatio, digesto prius humore per hunc aut similem sirupum, *foliorum arthemisiæ, capillor. Vener. an. m. j. seminis fœniculi, dauci, anisi, rubeæ tinctorum an.* ʒ j, *radicis borraginis, petroselini an.* ℥ j, *fiat decoctio ad tertias, in cujus* ℔ j ß, *adde sirupi de duabus radicibus sine aceto, capillor. Veneris, byzantini an.* ℥ II, *misce*, capiat mane, & vesperi ℥ v. Conveniunt etiam sirupus de arthemisia, de hyssopo, de quinque rad. cum aquis nepitæ, pulegij, fœniculi, hyssopi, arthemisiæ, petasitis. Ubi per dies sex usa fuerit sirupis, sequenti mane capiat hanc purgatiunculam,

Purgatio. ℞ *prædictæ decoctionis* ℥ IV. *rhodomelitis Persici* ℥ j ß, *Agarici trochiscati in ligatura, rhabarb. infusi per noctem in aqua cichor. an.* ℈ II. *pulveris de hiera* ʒ ß, *aut diaphœnici* ʒ II, *misce, fiat haustus*:

Pilulæ. vel si pilulis magis delectatur, ℞ *massæ pilul. alephanginarum, de hiera, an.* ℈ II. *diagridij g.* III. *cum sirupo de arthemisia formentur* IX. mox à vigesimo secundo die, quo purgationem accipiet usque ad vigesimum quintum accipiat singulo manè unam vel alteram tabellam ex rebus paratam, quæ

Humores discutientia Rotulæ. aperiant, calefaciant, & humores discutiant, ut diagalangæ, diatrion pipereon, diacalaminthæ, diacimini, diamosci, diambræ, vel

Conserva. ℥ I. sequentis conservæ, ℞ *florum auranciorum conditorum* ℥ j. *theriacæ magnæ, vel mithridatij*, ʒ ß, *specierum diamosci. vel aromatici rosati* ℈ j, *cum sirupo de arthemisia, fiat conserva, cui utiliter additur pulveris castorei* ℈ j, *vel antidoti, hæmagogi* ʒ j, idem præstat beneficium altera, quæ sic concinnatur, ℞ *theriacæ antiquæ, mithridatij optimi an.* ʒ II, *conservæ buglossæ* ℥ III, *castorei* ʒ j ß, *specierum diamosci dulcis, diambræ, aromatici rosati an.* ℈ II. *cum sirupo de arthemisia fiat confectio dosis cochleare* j, *seu*

Trochisci Rasii. ℥ j. Rasius laudat sequentes trochiscos, ℞ *seminis menirasti, seseleos, ari-*

aristolochiæ rotundæ, rubeæ tinct. foliorum agni casti, rutæ an. ℥ II, *cum sirupo de arthemisia, aut capillor. Veneris, fiant trochisci dosis* ʒ j, *cum aqua fœniculi, aut ex decoctione seminis anisi, dauci, radicis chinæ, vel sarsæ.* Prodest etiam hisce diebus sumere g. VI. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua arthemisiæ, aut duo cochlearia, sequentis aquæ stillatitiæ, ℞ *Zedoariæ, seminis dauci, radicis levistici recentis, myrrhæ, rubeæ an.* ℥ II, *castorei, radicis pæoniæ an.* ℥ ß, *Visci quercini decrescente luna collecti, nepitæ recentis an.* ℥ IV. *contundantur omnia, crasso modo ponantur in alembico, superaffundantur aquæ matricariæ* ℥ XII, *bene cooperiatur, ne quid exhalet, stet in infusione per octiduum, deinde lento igne stillentur, ac servetur aqua vase vitreo.*

Lapis Bezoarticus. Liquor.

Sequenti die, qui erit ferè quartus ante menstruorum adventum, fiat copiosa sanguinis missio ex pede, præmisso crurum balneo, ex decoctione florum arthemisiæ, capill. Veneris, lauri, lavendulæ, pulegij, majoranæ, calaminthæ, florum camomilæ, radicis ac seminis angelicæ, dauci, ibique pedes diutius detineantur, ex quo etiam decocto cum oleo de spica, & naphæ injectiones in uterum fiant, addito tantillo malvatici: At sequentibus quatuor diebus interimque dum menses fluunt, si lentè procedant, arte provocentur potionibus, evaporationibus, & aliis cit. cap. jam dictis: venterq; liniatur, ut suprà dictum est: & si cor, lien, aut membrum aliud compatiatur, ei per ea prospiciendum, quæ infra reperies, ubi de eorum affectibus sermo erit. Quæ si non fuerint satis, urina proliciatur ex decocto lupulorum, pentaphili, camemali, capillorum Veneris, florum papaveris, rubeæ ac buglossæ; vel etiam sudor ex decoctione radicis chinæ, sarsæ, ligni Indici; ut colligitur ex Hippoc. sed & in medio mense post sanguinis missionem ex brachio, & purgationem hæmorrhoides provocentur, affixis hirudinibus, idq; semel aut bis in anno.

Venæ sectio ex pede. Balneum crurum. Injectio. Vrina ac sudoris provocatio. 1. de morb. mul. Hæmorrhoidum.

Tandem si ex semine affectio ortum ducat, victus esto frigidus, ut portulaca, lactuca, cucurbita, jejunent patientes, lascivum consortium, ac loquelas vitent, Veneris apprehensionem, impudicos sermones, lectiones, musicam, virorum elegantis formæ aspectus, vinum, & carnes, quia hæc omnia semen, & sanguinem augent, ideoq; sanguinis missio mirificum est remedium, magis tamen convenit superabundante semine, corrupto minùs, nisi benè carnosa sit juvencula, aut salax fœmina; rarò purgationes locũ tenent, quia semen non educũt,

Curatio si ex semine.

con-

concitant vero in utero contentum, quocirca nunquam confertis purgationibus utendum, sed ijs, quæ paulatinè humores eluant, & vias, quas vocant communes abstergant, ne excrementa in uterum, sed foràs illabantur, & eorum successione aliquid etiam ab utero evacuetur; quod fiet, si bis in hebdomada tres capiat pilulas alephanginas, de agarico, de aloë cum rhabarb. masthichinas, de hiera, aut simile aliud medicamentum leniter purgans ex ijs, quæ supra retulimus, utendum insuper clysterijs, & glandibus jam descriptis. Hoc medicamentum semini purgando confert, *terebinthina abietis ℥ iij, agarici trochiscati ℥ j, seminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloes an. g. VIII. cum saccharo, fiant boli.* 10

Boli ad purgandum semen.

Secundo utendum ijs, quæ semen gigni prohibent, genitumq; extinguunt, atq; compescunt, quorum uberem segetem reperies c. *de gonorrhæa.*

Vteri purgatio.

Tertio purgandus est uterus injecto superius descripto clystere uterino, aut simili quopiam, deinde etiam discutientibus, ac roborantibus tum emplastris, tum unguentis utendum; fuit semper utilissimum manibus gestare poma ex castoreo, galbano, asa fœtida, sagapeno: vel folia rutæ; aliæ cum fructu castoreum duntaxat gestant, reliqua ut suprà in curatione accessionis administranda sunt. Monet tamen, ac meritò Aëtius, mulierem non esse omninò negligendam, recuperatâ tandem sanitate, sed præservationis gratia per certa intervalla suspectis præsertim temporibus medicamentis utendum, sic ut eorum usus non planè deseratur, sed minuatur quantitas. 20

Admonitio.

Fontanella.

Verùm si morbus pertinax admodum fuerit, efficacissimum præsidium est fontanellas aperire in utroque crure, per quas putores ex corrupto menstruo, aut semine spirent ratione venarum, quæ utero, & cruribus communes existunt. Est etiam receptissimum, ac non citra magnam rationem, & experimenti confirmationem in affectibus uterinis contumacibus, medicamentis uti ex chalybe concinnatis, quorum descriptiones petendæ ex capite *de febre alba.* 30

Chalybis usus.

Scholium.

Uterini affectus] *Hysteram uterum appellari alibi jam docuimus inde hysterica seu uterina symptomata, quæ ab utero: inter ea gravissimus est stran-*

est strangulatus uteri, cujus excrementa tripliciter peccant, copia, qualitate, putredine: & quidem si copia plenitudinis nocumenta adsunt, ut sanguinis fluxus per nares, per vomitum, per urinam, aut hæmorrhoides, disenteria, hydrops, lassitudines, tumores, & alia: si vitium est in nuda intemperie calida, æstuationes parit, sitim, inquietudinem, interdum fœmina pallorem contrahit, coloremvè albidiorem, mœsta est, tædiosa, doloribus vexatur; quod si putredo accedat, mirum est cum una è duabus duntaxat ut plurimum sit materialis causa, semen, aut menstruus sanguis, una formalis putredo; una pars affecta uterus, quam varia tamen, & admiranda symptomata inde pullulent: quæ tamen varietas provenit ex varietate copiæ, membrorum compatientium diversa natura, vario putredinis modo; diverso uteri loco in quo materia putret: & varia natura rei putrescentis: aut prædominantis humoris in materia putrescenti; demum ob putrescentium perfectionem, ac diversam causam moventem. Ita fit, exempli gratia, ut copiæ varietate, si quantitas exigua sit, leves & exiguos excitet affectus, qui etiam levissimis auxiliis, aut sola distractione curentur, & brevi ab accessione fœminæ redeant: maxima vero quantitas sævissimis affectibus fœminam concutit, ac semper vestigia mali relinquuntur. Consensus fit quia aut membra reliqua utero consentiunt, aut uterus à reliquis membris affectis compatitur; aut humores ibi putrescentes redolent naturam partis à quâ fuerunt transmissi: sunt & aliæ consentiendi rationes per viciniam partium, qua ratione cum intestinis, & vesica consentit uterus, per colligantiam cum venis, & arteriis, per similitudinem cum nervis, cerebro, & ventriculo: per amandationem cum universo corpore, quod per cæcos meatus transpirabile est, & fluxile: Ita ex consensu ventriculi, aliæ famescunt, aliæ fastidiunt: aut picaceum appetitum patiuntur, vel ad vomitum propensionem: cui tamen rarò vomitio succedit, quod ex uteri halitu ad os ventriculi provenit; idq; interdum cum murmure, ventrisque rugitu, aut cruciatu. At ubi cor compatitur ejusdem morsus adest, saltus, dolor, animi defectio, syncope; pulsatio arteriæ, dorsi, ac meserei, unde mœror, anxietas, inquietudo, metus, ac desperatio plerumq; tanta, ut se mox interituram putet, ac interdum cupiat, nullaq; ratione in spem erigi recreative possit. Ex septi transversi consensu, difficilis respiratio, suffocatio, strangulatio. Ex jecore depravatio sanguinis, obstructionis, tumores pedum, cachexia, ac febris alba. Vbi verò cerebrum afficitur, & animalis facultas, tremores suboriuntur, convulsiones, epilepsiæ, resolutiones, sopores alti, capitis, ac totius corporis cruciatus; vocis, & respirationis privatio, obstructis carotidibus arteriis, reliquisq; respirationis viis, ac musculis, item sensuum tùm inte-

Copia. Intemperies. Putredo. Varietas symptomatum, unde: Consensus. Ventriculi cōsensu quæ symptomata fiant. Cordis consensus. Septi consensus. Iecoris. Cerebri.

riorum, tum exteriorum læsio, præterquam auditus, qui in accessione plerumq; manet, gustus tamen, & olfactus sæpius vitiantur: hinc deliræ, melancholicæ, furibundæ, ac maniacæ redduntur, aliæ veluti congelatæ nihil respondentes; aliæ cum garrulitate, iracundia, & inquietudine, aliisq; desipientiæ generibus sese moventes. Hisce omnibus ex utero accidentibus primam hujus secundi libri partem sive sectionem dicavimus; in altera de morbis uteri ipsius in compositione, Deo benè juvante, scripturi.

Quæstio. An semen in utero deleteriam concipiat qualitatem.

Porro nec uteri commotio duntaxat.] *Semen in utero deleteriam qualitatem concipere non posse pugnaciter contendit Mercurialis, ductus veterum, & Hippocratis sententia, qua expressum est, tria ad sanitatem maximè convenire: exercitationem: modum in cibo, & potu; & seminis conservationem. Contrariam sententiam defendit Galenus 6. de locis cit. Avicenna, Averroes, Veiga, Fernelius, ac ferè omnes medicinæ scriptores, quia semen excrementum est, quod si detineatur, copia lædit, & à nativo calore non regulatum, ab extrario corrumpitur; accedit innati caloris in fœmineo sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans: & quod ipse uterus corporis totius est sentina, & putridorum excrementorum conceptaculum; quod autem deterius semen putreat, facit probitas seminis: ut alibi ex Aristotele monstravimus; quocirca Hippocratis ac veterum sententiam debuisset potius Mercurialis intelligere, de naturali seminis conservatione; non de retentione immodica; offenditur enim natura omni nimio; quod autem in animantibus corruptio tanta esse possit, ut venenum æquet, Galenus pluribus confirmat, Thomas à Veiga, & Fernelius exempla ponit in syncope ex grumo sanguinis, sphacelo, ex septico humore, epilepsia, & uteri strangulatu.*

Avicen. 1. 5. Aver 3. co. 19 Veig. 6. de locis 5. Fern. 6. p 16.

2. de an. 11. lib. de peste.

Galen. cit. Veig. 4. de locis 3. Fern. cit.

Morbi & veneni seminaria cur diu lateant.

Cur autem morbi ac veneni seminaria sæpè diu lateant, causæ multæ sunt; primo quia quandiu venenum intus genitum aut extrorsum accedens imbecilliter agit, intemperamentum non imprimit; quod jam impressum, plurimum movet: secunda, quia quamdiu venenum ignobile membrum occupat, non ita lædit, quemadmodum ubi ad nobile migraverit, quia tum per totum corpus diffunditur: tertia est assuefactio partis, causa nō solùm ut inde nō ægrotet, sed ut sæpe alatur, quod anus Atheniensis experimentum docuit, ut apud Galenum est, & nostris temporibus Rex in India provincia: quarta quia modo retentrix excedit expultricem, & causa augetur, si calida est, aut putrida, modo è converso superat expultrix, cujus opera detrusus humor, aut frigidum venenum alicubi se prodit, qui alias humoribus commixtus retunderetur; iis enim quæ frigore noxam inferunt, actionis celeritas ad pernitiem proficit, quæ alioqui spatio excalefacta vim suam deperderent.

3. simpl. 18.

Cor-

Corpus perfrigeratur] *Corporis perfrigerationis, in suffocatis alteram causam affert Aëtius: quem sequitur Altomarius, quia, inquiunt, semen aut sanguis menstruus in utero paulatim coacervata, ac retenta vitiantur prius: deinde perfrigerantur, & ad cerebrum, ac cor, frigiditatem, tetrumq́ꝫ vaporem transmittunt, à quib. deinde universum corpus alteratur, perfrigeraturq́ꝫ: quæ tamen ratio prima fronte inutilis videtur, neque causam assignare, cur vitiati hi humores perfrigerentur, ijdem autem per febres non ita: ea autẽ est, quia in utero extra vasa vitiantur, ubi ex natura loci tum natura frigidi, tum excrementis abundantis, & longè à corde dissiti caloris fonte frigiditatem acquirunt, quam concipere non crederem intra vasa, quantũcunq́ꝫ putrefiant. Hinc refutabis Rondeletij errorem, qui contendit, semen intra vasa spermatica non putrescere, propterea quod inquit, substãtia perfectè cocta benigna, & à recrementis repurgata non putret, sicuti per febres sanguis humiditate abundãs: sed aut conservatur, aut absumitur in nutritionem vasorum, aut certè si copia plurimum est, inter somniandum ad uterum pellitur. Laborat tamen in æquivoco Rondeletius, & quod de perfrigeratione certũ est, ad putredinem transfert: nam semen quidem in vasis putrere apud Galenum, & Aetium legimus: ibi autem refrigerari nec legimus, nec recipimus, ut patet in continẽti viro, in quo ex dimissa Venere accidentia suffocatis simillima putrente in vasis semine sæpè visuntur, perfrigeratio, & apnœa ferè nunquam, quia extra naturalem locum non putrent.*

Perfrigerationis causa ex Aetio, & Altomario.

Rondeletij lapsus.

Triplex hujus mali differentia] *Cum plures sint uteri strangulationis gradus, in eorum aliquo respiratio omnino intercidat; meritò quæret aliquis, quî fieri possit, ut fœmina vivat sine pulsu ac respiratione, siquidem hæc cum vita ad convertentiam dicuntur? Respondent Galen. & Aetius, interdum sublata penitus oris, ac narium respiratione, superesse adhuc eam, quæ in toto corpore ab arteriis perficitur: id quod etiam in reptilibus venenatis contingere videmus: hæc enim per hyemem in cavernis mortuis similia latent per arterias duntaxat respirantia: sic igitur fieri posse ut strangulatis ab utero, toto corpore perfrigerato, oris, & narium respiratio intercludatur, supersit tamen ea, quæ ab arteriis fit, quam transpirationem vocamus: in quem etiam sensum inquit Aristoteles dari vivendi facultatem, etiamsi respiratio desit. Itaque dicere possumus perfecta animalia moderatè calida, dum sanitate fruuntur, citra respirationem non vivere: quæ tamen suapte natura frigida sunt, ut latentia: aut ex accidenti universum corpus tale redditum habent, ut hystericæ citra respirationem vivere posse: dicere enim licet oris & narium respirationem adeo in illis parvam esse, ut sensum lateat: Hæc tamen*

Quæstio. An sine respiratione homo vivere possit.

2. de natur. al. 11.

Vtero affectæ cur respiratione priventur.

rationem reddunt, cur respiratione privatæ fœminæ non adeò lædantur; at cur respiratione priventur, non assignant: id Galenus & Aetius perfrigerationi tribuunt, ac defectui usus: Iachinus ad voluntarium motum ablatum refert origine nervorum affecta.

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt] *Quod ad hosce affectus excitandos retentum semen majorem, menstruum minorem vim obtineat, colligitur facilè, quia mulieres non viduæ, neque salaces, quibus menstrua purgatio supprimitur, tametsi plerisque infestentur accidentibus, respiratione tamen rarò privantur, neque animi deliquio afficiuntur: viduæ licet æquè, ut antea, purgentur, similibus nihilominus corripiuntur symptomatibus.* 10

Objectio. *At cur fœminæ potius quam viri ea patiuntur, commodè sciscitaberis, cùm causa videatur communis, nam in his etiam semen retinetur, quod cum acrius sit, & proritans magis per moram, plus vitiari oporteret?*

Respondeo. *Respondeo, apparere in maribus continentibus ex retentione seminis, & intermisso Veneris usu symptomata quædam hystericis similia, nam & capitis gravitatem, & cibi fastidium, & deteriorem concoctionem, & febres patiuntur, nonnulli etiam torpidi, pigriq; facti sunt, melancholici, mœsti, timidi, quod & Galenus testatur, & verum esse confirmat experimentum. In fœminis tamen hæc omnia vehementiora deterioraq; fiunt, quia calido viriliq; semini improportionale vitium est; & quia in fœmina cacochymia major, minor ad resistendum innati caloris copia, unde fit ut frigidum ac humidum semen frigidæ corruptioni calido masculino sit aptior, præsertim in utero contentum, qui corporis totius est sentina, & excrementorum conceptaculum.* 20

Quod autem Galenus prodidit primo ad Glauc. 14. omnem ex utero strangulationem animi defectionem procedere, si ita esset, fieri non posset, ut animi defectio distingueret inter periculosiorem, & nimis periculosam suffocationem; inter eam, quæ à semine, & eam, quæ à sanguine fit: quapropter per strangulationem eo loci Stephanus Atheniensis apnœam intelligit: differre autem apnœam uterinam ab uterina strangulatione, quod apnœa ex superfluitate seminis putrescentis, pravasq; & frigidas exhalationes ad cor, & cerebrum mittentis contingat, strangulatio autem ex matricis spasmo sursum tractæ, ac per continuitatem intestina, ventriculum, septum transversum, ac respiratoria membra comprimentis; illam animi defectionem semper præcedere, hanc non ita. 30

Ad curationem igitur vocati] *Ab immundo spiritu corripi suffocatas vulgus existimat, quia solent plerumque in illis mirandæ exaudiri voces, ex imis*

imis visceribus, nunc veluti ranarum coaxatus, nunc serpentum sibili, crocitus corvorum, gallorum cucurritus, canum latratus, ita ut haud ineptè possit eis accommodari illud poetæ:

4. Georg.

Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, atraque tygris,
Squamosusque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit.

Quæ tamen omnia pro viarum, & erumpentis spiritus proportione casus effingit ex hoc morbo; ideò à curatione non desistendum cum vulgaribus existimantibus, divinum quicquam subesse aut super naturam, sed fortiter remediis perseverandum, ut idem cecinit Virgilius dicens:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

Si id fieri liceat] *An liceat frictione facta in pudendo semen prolicere sapientibus discutiendum relinquo, advertens semen, quod eo tempore excernitur, prolificum jam non esse, sed venenatum, ac corporis excrementum inutile, & multorum malorum, sæpe etiam mortis causam, adhæc fœminis invitis, aut saltem non consentientibus excerni.*

Cavendo ab oxymelite] *Mulieribus, inquit Hippocrates, magis quàm viris adversatur acetum, quod Galenus tùm ibi, tùm multis aliis in locis confirmat, ipse tamen 9. per loca acetum squilliticum absorptum strangulatis convenire scribit, à quo accepit Altomarius, quod fortasse duntaxat intelligendum, ubi semen redundat, quia exsiccat & infrigidat, utcumque tamen semper parcè aceto utendum, nervis aut utero affectis, nam & nervos, subindeq; uterum, qui & ipse nervosus est, acetum offendere testatur Galenus cit. & lib. de puero epileptico, & 14. method. cap. 5. ratio est; quia nervi exangues sunt, ideoque frigidi, quamobrem facilè afficiuntur ab iis rebus, quæ refrigerant, & tenuium sunt partium, quale est acetum, quod in nervorum mergitur profundum, ita ut nec minimum quidem illorum illæsum maneat.*

3. acut. 39. Quæst. An acetum hystericis conveniat.

Acetum utero & nervis adversatur.

Errant qui illicò ab exacerbatione] *Hipp. lib. de nat. mul. vinum odoriferum mulieribus in strangulatione uteri ore aperto infundit; ejus usum Avicenna penitus interdicit. Videtur Hippocrates indicationem sumere à deficiente virtute, & languore facultatis animalis: Avicenna ex copiâ sangui-*

Quæstio. An vinum strangulatis conveniat.

sanguinis, & seminis, quæ augenda non est, nec commovenda. Inutiliter igitur] quidam distinguunt, de fœmina in accessione, & de ipsa extra accessionem constituta, & jam laboranti convenire dicunt: nam neque etiam in omni exacerbatione conducit, sed in ea tantum, quæ cum syncope conjungitur, ratione syncopes non strangulationis, quocirca miror Mercatum, & Avicennam, interpretari de fœminis extra accessionem cum ipse capit. de curatione accessionis dicat: Et cave ne eis des in potu vinum, *quæ verba Gradius transfert eodem modo, quo Bellunensis.*

Mercati lapsus.

Quæstio, An strangulatis competat sanguinis missio.

Secundo evacuantibus] *Cùm omnia sint disputationibus pervia, quidam etiam in dubium vertunt, an strangulatis competat sanguinis missio, quantumcunque ex mensium retentione strangulatio oriatur; & quidem non desunt qui id inficientur, quia, inquiunt, facultas animalis est plus justo languida, & in consensum trahit reliquas, quas servare vitam ipsam conservare testis est Galenus: Secundo quia magna adest uteri frigiditas ob frigidos humores in eo contentos: existente verò horum humorum copiâ, sanguinis missionem vetant Galen. lib. de sang. miss. c. 9. & Avicenna 4. 1. 20. Tertio, quia animi deliquium conjungitur cum strangulatu ex utero, ut iidem scribunt autores. Quæ tamen nihil aliud convincunt, quàm in accessione venam secandam non esse; quum enim facultas tum temporis plus satis sit resoluta, subita mors accidere posset: at extra accessionem non est, quod id vereamur, & indicationes urgent, quia morbus magnus existit, & causa sanguinis retentio ut in hypothesi. Adde quod, dicente Trallianο, & Areteo strangulatio ex utero est Epilepsia per consensum uteri, hæc sanguinis missione curatur, ergo consultius illa, quæ ex copia sanguinis fit.*

9. meth. 10.

Gal. 1. ad Gl. Avicenn. 21. 9. tr. 4. c. 16.

De Epilepsia ex Utero.

CAP. II.

Definitio.

EPilepsia, quem morbum comitialem appellant; & comprehensionem, detentionem, seu obturationem significat, est totius corporis concussio non perpetua, sicut in vera convulsione accidit, sed temporum intervallis repetens; cui accedit principis animæ functionis mentis nimirum ac sensus noxa. Symptoma de genere actionis læsæ; fit enim in eâ inordinatus motus, à crasso humore pituitoso, aut melan-

lancholico obstruente spiritus animalis meatus, qui in cerebri ventriculis sunt, adeò, ut spiritus ipsi in corporis membra distribui nequeant; non tamen eâ solum ratione, quâ obstruit is humor, Epilepsiam excitat, sic enim non depravatum, sed diminutum, aut ablatum motum concitaret, subindeq; apoplexiam aut certè paralysin, si in nervorum substantiam, aut spinæ medullam immergeretur; sed quâ spumosus, spongiosusq; redditus mordacitatem etiam acquisivit, acrimoniam, aut venenositatem, quæ facultatem ad sui tuitionem, & causæ præter naturam expulsionem proritat: nam ut acrimonia mordet, ita obstructio sensus impedit, unde duplex fit symptomatum genus, depravatio facultatum sensus, & motus ab acrimoniâ, diminutio, vel ablatio sensus, & subitus supra dorsum casus ab obstructione: hinc Epilepsia per consensum, ut quæ solū ab aura fit, non tam sensuum læsionem quam obtenebrationē quandā infert, ritè cum Jachino adstrictionē, seu conniventiā dixeris. At objicies, si obstructionē adesse necesse est, qui fieri potest, ut ab aura excitetur, quæ obstruere haudquaquā posse videtur. Id quidē fit, quia nebulosa substantia caput obruens spiritus obtenebrat, ac vehementes concitat motus, quibus præsertim cerebrum est valde sensile: ita fit, ut cū laborat per sympathiam simile quippiam cerebrum patiatur ventriculo à re aliqua infestato: ut enim singultire hunc cernimus, quoties, aut ciborū mole gravatur, aut putres humores ipsum infestant, ita nervorum principium concutitur, ut à se expellat, quidquid à parte primò affectâ effertur. Ex his constat, differre ab apoplexia quod in hac prorsus repleantur, & obstruantur cerebri ventres, nec solum hi, sed etiam universum corpus cerebri afficiatur: à paralysi, quod humor in Epilepsia substantiam nervorum non penetret, à suffocatione verò ex utero differt, ut infrà patebit, spuma licet pauca, & majori motus depravatione, quę in suffocatis non apparent. His ita breviter appunctis, relictisque difficultatum plicatis, quorum explicationes aliunde petendæ erūt, venio ad id quod instituti est. Morbi comitialis tres sūt præcipuæ differentiæ, cunctis autem commune cerebrū affici, sed id aut primariò, aut per consensum oris ventriculi fit: tertia est species cum ex parte quâlibet alia, in qua incepit affectio, sensibiliter aliquid etsi exile ac tenuissimum quippiam interdum à manuum pedúmve digitis, vel crure ad caput ascendit, quod sæpissimè ab utero fit, & hæc

Duplex symptoma in Epilepsia.

Objectio.

Solutio.

Distinctio à reliquis morbis.

est

est, de qua nunc agimus Epilepsia, quæ ut reliquæ, duas habet causas, auram, & obstructionem: porrò auræ duplex adhuc causa, manifesta, vel occulta, modò enim venenatus humor à quo ipsa prodit in corpore generetur, modò extrinsecus accedat, ut ex morsu venenati animalis, venas irruens cachexiam excitat; cor aut arterias, anxietates frigidosque sudores: nerveam substantiam, convulsionem: cerebrum, Epilepsiam, cui consimile vitium uterus ex semine, & menstruis corruptis invenenatamque naturam conversis capiti impertitur: quocirca viduis potissimum accidit, virginibus, & sterilibus, interdum etiam gravidis, & iis omnibus quibus uteri strangulatus contingit minus probè semine ac menstruo repurgantur, à quibus sic corruptis, si quid veneni simile contrahunt, mille accidentium varietates suboriuntur: cùm enim cadere, contorqueri, ac mentem intercipi communis Epilepsiæ indicia sint, earum, quæ ex utero afficiuntur, quibusdam totum corpus contremiscit, aliis una vel plures partes, ut oculus, lingua, caput, manus, vel crus, aut septum transversum, vel reliqua respirationis instrumenta, plerisque per ordinata intervalla; aliis citra ordinem, sponte, aut ex levi occasione, aut ex voce, sonitu, flatu, musico concentu, aut quâvis aliâ re: aliæ apertis oculis non vident; aliæ verbum audire nequeunt, nec potentes loqui, mutæ, ac veluti fatuæ decumbunt, aut sedent: novi alias, quæ sedentes, & acu pingentes, vultuque haudquaquam mutato audiebant, intelligebantque colloquentes, verbum tamen proferre non poterant: plures se videre, & audire putant, quæ nec audiunt, nec vident, & à ratione sunt aliena; aliæ vociferantur, conqueruntur, nec possunt proferre, quid sentiunt; nonnullæ rident; aliæ plorant; ferè omnes sensu tactus privantur, sunt, quæ nihil appetunt; & si appetant, devorare nequeunt, imò si id conentur vomunt, à potu abhorrent, ideoque urinam non reddunt; quæ omnia à cerebro utero compatiente prodeunt, quod ita affectum alicui parti subinde vitium communicat, ideoque varia hæc accidentia efflorescunt, varieque complicata, prout uni, aut pluribus partibus vitium impartitur. Quod etiam vice versa accidit utero nimirum lædente viscus aliquod, quod postmodum cerebrum in consensum trahit: utcumque tamen fiat Epilepsia ex utero: habet halitum caput ferientem, aut partem cui caput consentit: & quia semen ac menstruum variè

Aura venenatæ causa.

Quibus morbus familiaris.

Signa.

variè corrumpuntur, diversæ etiam naturæ elevantur halitus; frigidi corrupto semine, calidi, mordaces, tenues, penetrantes, fœtidi, crassi, caliginosi, & varijs modis affecti à vario corruptionis modo: hinc alijs diu durat affectio, alijs brevis est; aliæ nihil fuisse perpessas præ se ferunt, quatenus ad corporis specimen attinet, etsi gravia sustinuerint accidentia; itaque varietas accidentium provenit, aut ex varietate corruptionis seminis, ac menstrui, aut ex varietate membrorum, quæ aut vitium ab utero susceptum capiti communicant, aut eidem capiti communicatum ab eodem recipiunt, 10 quæ omnia aut ab externâ causa fiunt, halitus concitante, aut interna fovente. Porro quia ex prædictis signis quædam etiam cum indicijs vulgaris Epilepsiæ sunt communia, ideo alia afferamus, quæ peculiariter ex uteri consensu fieri declarant. Et Hipp. plurimas uteri affectiones à flatibus fieri scribit, indicia esse ructus, strepitus circa ventrem, & lumborum tumores, ac dolores circa renes, & coxas, cùm igitur hæc adsunt per consensum fieri credibile est: adhæc spuma pauca, aut nulla circa os apparet, quia concussio fit minor, ac minor etiam musculorum solutio, ideo nec urina nec stercus, nec genitura præter voluntatem semper excernuntur, quia hæc etiam 20 assidentia signa censentur; menses suppressi sunt, aut imminuti, & in viduis, ac ijs, quæ viro utuntur semen, & accidunt nonnullæ aliæ uterinæ affectiones, & varia inordinataque accidentia à communi Epilepsia aliena, & si reliquis priventur sensibus, auditus tamen remanet, & ob malignam materiæ qualitatem non utcunque insaniunt, sed nunc furibundè, nunc procaciter, nunc devoventes sese, nunc loquentes turpia, ut vulgus hominum sic affectas immundis spiritibus divexari putet, ac si pars aliqua uterum primò afficiat, ejus partis affectio comes adest. An vero Epilepsia fiat ex vitio alicujus membri, quòd uterus primo afficit, subindè deprehenditur, 30 nam si ventriculus ille fuerit, adest nausea, vomitus, cibi fastidium, ventriculi morsus, oris amaritudo, & famescentes potius, quam saturas accessio invadit: Si ex liene, rugitus sentitur in ipsius regione, dolor, mœstitia, taciturnitas, timor, si ex corde, anxietas, coloris mutatio, varietas pulsus, animi languor, palpitatio, ac totius corporis impotentia, ob quæ accidentia, quæ in Epilepsia apparent, putant vulgares Epilepsiam esse passionem cordis, fiunt tamen per-

Semen ac menstruum variè corrumpuntur.

Varietas accidentium unde.

Signa quæ ex utero fieri declarant.

7. popul. 66.

Auditus remanet.

Epilepsia ex utero per consensum alterius partis signa.

eas,quas diximus, compassiones. Si vero ex utero rectà caput afficiatur, subita fit accessio, nec reliqua præcedunt, nisi aut tinnitus aurium, aut vertiginosæ imagines. Semen corruptum esse dignosces, quia omnia accidentia frigiditatem attestantur, ac sæviora sunt.

Prognostica. Affectio est periculo plena, maximè si frequētes fuerint accessiones, & cor lædatur, interdum enim corpore pleno aut languidâ laborante in levem apoplexiam, aut paralysin degenerat, at si rariores sint accessiones,etsi sævę, non adeo periculosæ, utraq; tamen sedulo curanda.

Curatio in accessione. Est autem curatio duplex, ut strangulationis; prima accessionis; 10 altera morbi: in accessione satagendum, ut fœmina ocyssimè revocetur, prohibentes ne vulnere aut percussione afficiatur, vehementi motu,qui tamen planè prohiberi non debet,ut perperam fieri solet unde accessio retardatur, nam concussione partium materia discutitur, quæ sane discussio, omni arte penitus procuranda ijs præsidijs, quæ tenuia sint,& ad cerebri ventriculos permeare valeant, qualia jam retulimus superiori cap. In curatione accessionis imprimis com-

Suffumigia quæ Epilepsiam concitant, excitatam sedant. mendantur gravia suffumigia, hæc enim etsi Epilepsiam concitant, ut ibi diximus, concitatæ tamen prosunt,quia materiam discutiunt, & per ea commodè experitur an malum sit per consensum, nam in 20 primogenea affectione obsunt. Utero adhibenda benè olentia ibi etjam relata,nisi mulier sit gravida,cui satis erit superiora suffire. Prosunt frictiones, vincula extremorum, cucurbitulæ cruribus affixæ, ac medicamenta flatus discutientia, de quibus cit. cap. luculenter dictum est. Insuper linimenta ventris ex oleo rutaceo, liliorum, de baccis lauri, suppositoria valentiora, voces, strepitus, & in conspe-

Luminaria. ctu laborantis magna luminaria accendere apertis palpebris, tandem avulsio pilorum, ac vellicatio pudendarum partium, &, ut verbo dicam, omnia, quæ superiori cap. dicta jam sunt. Quod si acces-

Si ex mensium suppressione. sio diu duret, & proveniat ex mensium suppressione, convenit san- 30 guinis missio ex pede; cavendum verò à cucurbitulis supra umbili-

Sang. missio. cum, peculiari tamen utilitate Epilepticis fœminis exhibentur ℥ ij. aquæ Langij infra descriptæ, aut aquæ ex destillatione cerasorum, vel hirudiuum, quæ ori imposita mirifice discutit; olea quoq; intra aures immittuntur, aut capitis suturis applicantur, de spica, de sampsuco, de cinamomo, de nuce moscatâ, rutaceum, cicionium additâ tertiâ parte aquæ vitæ.

In

In curatione morbi, animadvertendum priùs, variam ac multiplicem esse naturam, conditionem, & temperaturam mulierum, ut videre est apud Hippocratem 2. *de morb. mul.* Si igitur prægnans sit, omni arte curandum, ne fœtus dissolvatur, in quem usum emplastrum, cujus pars una ventri, altera dorso apponatur, sic conficies: ℞ *emplastri pro matrice, ceronei an. partes æquales, musci g.* vj. *misce, cui poteris addere oleum de spica, liliorum*, utendum etiam trochiscis de musco, quos ore teneat, & umbilico applicanda, quæ cap *de abortu*, & *de prægnante febre correptâ* reperies, demùm ab accessione quàm citissime excitetur, periculum enim est ne fœtura suffocetur.

Curatio affectus.

Epileptica prægnans.

Emplastrū.

Reliquæ curantur tribus remediorum generibus, in quibus triplex curādi ratio promiscuè servanda est; Prima, quæ utero; altera, quæ capiti; tertia, quæ illi membro provideat, cui caput vitium communicat. Primum igitur suppositâ optimâ victus ratione evacuantibus utendum, ac si à menstruo diminuto vel ablato fiat, omni arte provocetur frictionibus, ligaturis, sectione venarum pedis, hæmorrhoidum provocatione, ac reliquis jam dictis proprio cap. ita ut bis, tervè, aut quater in anno juxta indigentiam sanguis mittatur, aut hirudines hæmorrhoidibus applicentur, quo facto (quia conferta purgatio rarò convenit) sanguinem ex recrementis mundare oportebit bis tervè in anno levissimis cartharticis, quæ uterum respiciant, & quæ paulatinè ac per Epicrasin humores educant, *ut rhabarbari* ʒ j. si jecur compatiatur, *aut agarici* si ventriculus, aut *utriusque* ʒ ß, si utrumque *in* ℥ *iiij. aquæ lactis*, *aut decoctionis cordialis, vel melancholicæ cum* ℥ *iij. confectionis hamech sine scammonio, & colochintide aut* ℥ j. *cassiæ, &* ℥ *ij. sirupi rosati solutivi addita* ʒ ß *pulveris hieræ, anisi, aromatici ros. liquiritiæ, vel pæoniæ*, aut si pilulæ magis arrident ℞ *massæ pilularum de aloë, aut de hiera* ℈ *iiij. cum sirupo de arthemisia, formentur* xj. At si cruditates in ventriculo redundent, quod sæpe contingit per hunc morbum, tunc posthabitâ uteri ratione cogimur fortioribus uti medicamentis, præparatâ prius materiâ sic: ℞ *mellis rosati, sirupi de stæchade, aut hydromelitis* ℥ *ij. aquæ gallitrici, betæ, rutæ, hyssopi, aut decoctionis earundem herbarum, & polypodij* ℥ iiij. *misce pro dosi, capiat per* 5. *aut* 6. *dies*; deinde sic purgetur: ℞ *massæ pilular. assajaret, alephanginarum, de hiera, de mastice, de agarico, sine croco, & myrrha, quia caput tentant,* ʒ j. ß *sarcocollæ, aut seminis pæoniæ* ℈ j. *cum sirupo de mentha,*

Evacuatio.

Purgatio paulatina.

Ventriculi respectus.

 aut

aut de stæchade formentur xj. *pilulæ*, quas simul capiat post primum somnum. Quod si his affectus non obediat, laudant doctissimi viri Stibij præparati g. iiij. in conserva rof. aut ovo sorbili, quod præsidium in gravioribus Epilepsiis mirificum esse affirmant, in levioribus sequentem sirupum, qui paulatine purget, exhibere sat fuerit. ℞ *polypodij quercini* ℥ *iiij. radicis pœoniæ, seminis ejusdem an.* ℥ *ij. fol. gallitrici, viol. mercurialis, scolopendriæ an. m.* j. *summitatum rutæ, pulegij, betonicæ, hyssopi an. m.* ß *seminis carthami contusi, foliorum senæ, Epithymi, singulorum* ℥ j. ß, *florum violarum, buglossæ, anthos, an p.* j. *fiat decoctio in lib.* vj. *hydromelitis ad medias, in colatura facta expressione infunde agarici in ligatura* ℥ *iiij. cum saccharo, fiat sirupus, aromatizetur* ℥ *ij. cinamomi dosis* ℥ *ij.* cum supradicto decocto, aut minore decoctione fiat opozema, cujus ℥ v. per intervalla damus, cum felici successu. Si ex semine proficiscatur affectio, minuendum erit aëre, cibis, potionibus & medicamentis dictis cap. *de gonorrhæa*; quibus non proficientibus, instituenda ea, quæ sensim per partem aliquam certam, cui natura assuescat, materiam educant, quod fit fontanellâ altero vel utroque crure apertâ, prout jecur aut lien compatitur; at si affectus sit per consensum partium inferiorum, aut novus, sat fuerit in cruribus; sin primarius aut antiquus in brahio, & crure simul aperiatur; illud quidem, ut, quod in capite quotidie aggregatur expiret; hoc, ut ab utero parum vel nihil ascendat, quod præsidium expertum ac utile semper fuit.

Stibium. *Apozema.* *Si ex semine curatio.* *Fontanella.*

Secundo utendum ijs, quæ flatus discutiant, quod imprimis fiet decocto galli veteris impleri brassicâ marinâ, polypodio, carthamo, scolopendria, passulis, folijs senæ, ac seminis pœoniæ. Venter inferior inungendus oleo liliorum, de ruta, de baccis lauri, camomilæ, cinamomi, anisi, piperis, caryophyllorum, facto prius fotu ex decocto camæmali, roris marini, meliloti, adianthi, radicum diureticarum, seminis anethi, fœniculi, rutæ, agni casti, cumini, lauri, utilis est etiam usus sequentis, aut consimilis clysteris, ℞ *foliorum mercurialis, bliti, arthemisiæ, cuscutæ, melissæ, majoranæ an. m.* ß, *polypodij, carthami singul.* ℥ ß, *epithymi, thymi utriusque* ℥ v. *seminis anethi, rutæ, agni casti an.* ℥ *iij. coquantur simul in s. q. aquæ ad tertias in* ℥ xij. *juris dissolve diasenæ, aut diacatholici an.* ℥ ß, *olei camomilæ, anethi an.* ℥ j. *misce*; uterum præterea mundificare oportet pessarijs, suppositorijs ac reliquis præsidijs, quæ menses evocant, de quibus cap. superiori abunde diximus.

Flatus discutientia. *Galli veteris jus.* *Vnctio.* *Fotus.* *Clyster.*

ximus, inprimis autem convenit, per aliquot dies sudare ex decocto guaiaci, radicis chinæ aut sarsæ parellæ, additis radicibus pœoniæ, & angelicæ, ita enim non solum flatus dissolvuntur, sed quæcunque insuper in capite aut utero præter naturā continentur; ex capite etjam discuties si nuper dictis, oleis, & ijs, quæ superiùs scripsimus, perfundatur assumptis crebrò pilulis, ac reliquis medicamentis leviusculis.

Tertiò roborantibus tùm uterum, tùm etiam caput. Utero utilis est, ℥ j. theriacæ magnæ, mitridatij, diamusci dulcis, electuarij de gemmis, lætificantis Rasis, pluribus diebus mane assumpta, cum aqua capill. ven. buglossæ, borraginis, pœoniæ; mirum in modum prodest lapidis bezoartici orientalis g. vj. sæpiuscule assumere cum ℥ j aut altera aquæ scorcioneræ vel buglossæ, aut hasce tabellas *seminis agni casti, rutæ, anisi, fœniculi an. ʒ ß, pulveris ligni aloës, corticis citri, menthæ. an. ℈ j. sacchari dissoluti in aqua menthæ q. s. fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ij.* utero extrinsecus applicetur emplastrum pro matrice, vel ceroneum per se, aut cum prædictis oleis, ac reliqua, quæ cap. *de uteri imbecillitate reperies.* Caput peculiari ratione sequentia roborant, ac prohibent, ne denuò mali quicquam ibi generetur, aut ascendat, ac primò utilis est pulvis *ex ʒ j. coriandri præparati, radicis buglossæ ʒ ß, cinamomi, corticis citri, seminis anisi, agni casti singulorum ʒ ij. ligni aloes ʒ j. sacchari ʒ iiij. omnibus commixtis fiat pulvis,* dosis cochleare. Majoris pretij alius sic paratur, *florum violarum ʒ j. cumini, carui, seselcos, singulorum ʒ ij. seminis pœoniæ, rutæ, agni casti an. ʒ j. cineris cranij humani, vel hirudinum, vel melissæ, aut mustelæ ʒ iij. fiat pulvis, dosis ℈ ij, additis ℈ iiij sacchari candi cum aqua gallitrici, violarum, aut graminis;* concinnātur insuper hæ tabellæ ℞ *myrrhæ, corallij rubri, cornu cervi, eboris an. ʒ ß, seminis pœoniæ maris, seminis agni casti, visci quercini an. ʒ j. cranij humani ʒ j. ß cum saccharo dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ,* ut supra: odorifera devorandis non sunt admiscenda, quia caput gravant, ac paroxismum suscitant. Utilissimę tamen sunt sequentes conservæ; primo, ℞ *theriacæ smaragdinæ ʒ j, ß diamusci utriusque an. ʒ j. theriacæ veneta ʒ j. ß pulveris seminis agni casti ʒ iij. cum sirupo de stœchade, fiat confectio dosis cochleare.* Secunda *radicis pœoniæ, & eringij sufficienter decoctæ lib. 1. mellis q. s. pulveris cinamomi ʒ ij. seminis agni casti ʒ iij. misce:* Tertia ac præstantissima recipit *theriacæ smaragdinæ*

Roborantia uterum.

Tabellæ.

Caput roborantia.

Pulvis.

Rotulæ.

Conservæ.

næ ℥ ij. *pulveris radicis pœoniæ maris, seminis ejusdem, agni casti an.* ℥ j. *corallij rubei præp.* ℥ ij. *visci quercini* ℥ j. *pulveris vermium rubi, succi rutæ an.* ℈ j. *cornu cervi usti, ac monocerotis an* ℈. ij. *pulveris pullorum hirundinis adustorũ* ℥ ß, *rhodomelitis q. s. fiat confectio*, dosis, ut supra semel aut bis in hebdomada. Quarta, quæ mirifice prodest ℞ *ossis de talo leporis, de talo canis an.* ℥ ß, *cornu cervi, aut unicorni* ℥ ß, *radicis pæoniæ* ℥ ij. *cum aqua hirundinũ fiat mixtura, dosis* ℥ ij. prodest etiam conserva majoranæ, roris marini, auranciorum, vel anthos, aut melissæ. Ex quibus cum supradictis, & hirundinibus vino albo, & aqua borraginis cum mica panis, & melle ros. exceptis per destillationẽ in balneo Mariæ, extrahatur aqua mirifica, dosis cochleare 1. vel pro ditioribus aqua ex theriaca magna. Sequens Langij est, & loco secreti laudatur ℞ *florum lilij convallij m.* vj. *infundantur in s. q. vini generosi, aut moscatelli per* v. *dies, destillentur, & adde cinamomi* ℥ vj. *nucis moscatæ* ℥ iiij. *piperis longi,* ℥ ij. *visci quercini, radicis pœoniæ maris, diptami albi, sive fraxinellæ an.* ℥ ß *omnia trita in prædicto vino destillato infundantur per dies* viij. *deinde destillentur in loco aprico, dosis cochleare 1. bis in septimana*, valet etiam in apoplexia, & caro. Exterius capitis suturis admovetur pulvis qui ℞ *granorum myrti, granorum tinctorum, rosarum, coriandri præparati, sandalorum, violarum, nenupharis, capitum papaveris singulorum* ℈ ij. *florum anthos* ℥ j. *fiat pulvis capitis suturis aspergendus*: aut ℞ *rosarum, granorum myrti an.* ℥ ß; *seminis lactucæ* ℥ j. *granorum tinctorum, sandali rub. corallij usti an.* ℥ j. ß, *garyophyllorum, cyperi an.* ℈ ij. *fiat pulvis*, ex quibus etiam additis calidioribus, si frigidior sit capitis temperatura, pileus in hunc modum conficitur, ℞ *coriandri præp. garyophyllorum, cyperi, florum anthos, lavendulæ, ligni aloës, foliorum salviæ siccæ, ac roris marini an. partes æquales*, includantur in serico pileo cum bastituris ad formam capitis. His capiti, & utero satis prospectum esse arbitror; quâ vero ratione reliquis visceribus si consentiant sit prospiciendum cap. *de febre albâ* videndum erit.

Aqua destillata.

Externa capiti admovenda. Pulvis capitalis.

Pileus in temperatura frigida.

Scholium.

Apud neotericos in usu, à priscis jam derivatum est, in ijs morbis, qui neque victus rationi, neque medicamentis cedunt, fonticulos diversis in locis pro morbi

morbi diversitate aperire, cauterio actuali, & potentiali, ex quibus actualia tutiora sunt, & quæ ex auro vel argento fiunt mitiora, nam area, aut ferrea acrius urunt; utraque suam habent utilitatem, nam actualia ad evacuandum magis sunt apta, ut hydropicis; potentialia ad divertendum, & intercipiendas fluxiones, quia humores ad se magis alliciunt: cæterum potentialia partem affectam magis alterant, intemperiem malignam inducunt, ac debilitant; actualia parti robur addunt. Sunt porro cauteriorum usus quinque; primus membrum laxum, ac humiditatibus perfusum exsiccare, & roborare, qua ratione Hippocrat. quibuscunque, à diuturno coxendicum dolore molestatis, 10 coxa excidit, his crus tabescit & claudicant, nisi urantur; ut enim Galenus addit ustione humiditas exsiccatur. Secundus usus ad evacuandam materiam aliquam, ut ex apostemate: ex pectore in empiematicis, ex ventre in hydropicis 6. aph. 27. Tertius ut membri corruptio impediatur 2. ad Glauc. cap. de gangrana. Quartus ut importunus aliquis fluxus mediante crusta ignis præpediatur 5. meth. 4. Quintus ad diversionem humorum, in quem potissimum usum fontanellæ fiunt in cruribus, aut in scapulis in asmate, paralysi, epilepsiâ, & similibus morbis, Aëtius serm. 4. sicuti etiam in capite ad inhibendum reumatis à capite ad pectus defluxum, ut in phthisi, in coronaria sutura: in auribus ad divertendum fluxionem ad oculos Manard. 6. Epist. 6. in morbis co-20 xarum Celsus, Paulus, & Aëtius super iscyæ vertebra urere suadent, quod recentiores quincuspide ferramento faciunt, ut quinq; una aperiantur fonticuli. Rursus in brachio fiunt ad internum latus insertionis musculi hanc imaginem referentis Δ: in crure eâ sede, quâ fibula, à tibiæ osse primum dehiscit, versus latus externum tribus, quatuorvè digitis sub genu, quippe ibi minori molestiâ geruntur, aut in cavitate, quæ est inter musculos. In destillationibus antiquis à capite ad pectus in brachiis fiunt parte sylvestri quatuor digitis ab humero; contra articulorũ dolores in curibus parte etiam sylvestri quatuor digitis à genu; sæpe etiam iuxta talos: At in uteri vitiis internâ potius cruris parte; In desperato catharro in sutura coronali; sed id quidem, si materia plane sit frigida. 30 Jam vero actualia tenui fiunt ferramento ignito, punctuato, adunco ac brevi, apposita tamen prius signato loco, ferrea lamina, frigida perforata in medio, ut per foramen cauterium admoveatur; evulsa ignis crusta vaccino butyro, pila cerea cum pulvere turbit, hermodactylorum, agarici, & camepytheos digitis subacta cauterij osculum apertum asservetur; quæ medicamenta commiscentur, quando caulis vel hederæ folium sufficienter non trahunt, alias pila cerea, aut argentea, vel radix gentianæ, aut festucæ linea, aut etiam spongiola cera, ac terebinthina madida satis fuerit; quidam præferunt

cicerem

Duplex cauterium.

Usus quinque.

6. aph. 60.

Loci diversi ubi fiunt.

Cel. lib. 4. cap. 22.
Paul. lib. 6. cap. 77.
Aet. 4. lib. 1. cap. 3.

Actuale cauterium.

cicerem propter asperitatem, & quia cuspide apertum servat ulcus; superponitur vero brassicæ, aut betæ folium, vel potius hederæ, quia semper virescit, & succulentior est, aut unguentum citrinum, vel basilicon. Potissimum autem aperiendi sunt verno tempore, ut Cels. cit. jubet, & cessante affectione obserentur alij ad 30. 40. vè dies, ac tres etiam menses apertos asservari volunt, Rolandus ad 160. verendum tamen ne diuturniores in fistulas evadant, quæ ægrè postea, & non citra periculum obducantur; quod si contingat præcipitatum Vigonis injicere oportebit, quo superflua caro conteratur, expurgetur & erodatur: ne autem fistulosum ulcus contingat, consultius fuerit in unâ parte obserare, & in alterâ aperire. Potentialia cauteria, quibus fonticulus aperitur, concinnantur ex cantharidibus, viva calce, fermento acri, addito sapone, & aceto, ac ut tyrones formulas habeant ℞ cantharidum abscissis alis, & capitibus ʒ 1. caricarum pinguium numero 1. fermenti acris quantitatem duarum caricarum, cum pauco aceto squillitico fiat pasta; vel ℞ cantharidum, ut suprà, numero XV. euphorbij ℈ ij. in mortario redigantur in pulverem ac fermento excipiantur, cujus portione caput cavum glandis, aut avellanæ medietas infarciatur, & loco signato infigatur, ac in ejus circuitu ceratum diachylon, vel aliud simile imponatur, sed & medicamentum fortiter alligetur, ne hinc inde vacillans loca vicina exulceret; post horas viij. vel circiter vesiculam excitat, cui disruptæ cicer, aut aliud quippiam ex supradictis imponatur, & superponatur hederæ folium vel tabaci, ac ter in die innovetur, & abstergatur, sic sine dolore servabitur apertus fonticulus. Et hoc remedij genus abijt ferè in consuetudinem apud Italos, ubi primum pertinaci aliquâ fluxione dim[illegible]ntur. Sunt tamen aliquot servandæ limitationes in aperiendis, & apertis servandis fontanellis, quarum pleraque ex supradictis colliguntur. Prima, ut adhibeantur post alia remedia supra tentata, idquè in frigidis duntaxat affectibus cum humore; in calidis abstinendum prorsus, tùm à ferramentis candentibus, tùm à causticis medicamentis, quod Trallianus notavit, quia humores calidi tenuiores evadunt, & major fit fluxus. Secunda, non aperiantur, nisi corpore præpurgato, postmodum etiam interim dum apertæ servantur, per intervalla universales evacuationes iterentur. Tertia, vicinæ partes muniantur adversus vim caustici. Quarta, locus cauterij conscribatur, in potentialibus testâ nucis, vel simili re, quæ suis marginibus constans pateat in medio; in actualibus ferreâ laminâ. Quinta, potentialibus utendum ad aversionem, quia magis trahunt; actualibus in ablatione materiæ, quæ influxit, nam hæc roborant locum affectum, illa debilitant. Sexta, cavendum ne uratur vena, aut arteria insignis, nervi, aut tendines musculorum. Septima, non statim detrahatur

Tempus anni.

Potentiale.

Admonitiones.

minime rancidarum detractis pelliculis ℥ *iiij. seminis melonis cucurbitæ an.* ℥ *j. seminis lactucæ, papaveris an.* ʒ *ij. simul cõtundantur, & extrahatur ex his lac cum aquâ violarum, cui adde sacchari, & aquæ rosarum q. s. fiat amygdalatum*; hæc autem in fine cœnæ accipiantur, ut major fiat ad caput evaporatio; at horâ somni capiat ℥ *ij. sirupi papaveris, cum tantillo aquæ lactucæ, vel* ʒ *j. theriacæ, aut mithridatij,* & si ingens sit vigilia, *requiei magnæ, philonij, persici, vel Romani* ʒ *j. in aqua ros.* sed hæc per iij, vel quatuor horas à cœna, patienti tamẽ nec sic soporatę dentur g. vj. *usq; ad* viij. *pilularum de cynoglossa in* ℥ *ij. vini vel earundẽ* ʒ ß *in con-* 10 *venienti clystere injiciatur*, aut fiant duo nascalia ex gossipio quæ madefiant in ℥ ij. lactis muliebris, in quo dissoluta sint g. v. opij. & imponantur utrique narium foramini.

Quinto & ultimo ijs, quæ cerebrum, cor, & uterum valeant roborare, & lætitiam inducere; cerebrum nullâ ratione melius recreabis, quàm per ea, quæ somnum conciliant; deinde per ea, quæ c. *de Epilepsia ex utero* 3. remed. genere dicta sunt; uterum per ea, quæ tum ibidem, tùm cap. *de strangulatione ex utero* ubi varia emplastra matricem roborantia scripsimus. Cordi prospiciendum ijs, quæ vires reficiant, & reliquias humoris melancholici contemperare valeant, 20 in quẽ usum tale paratur Epithema: ℞ *aquæ melissæ, naphæ, borraginis, vel scorcioneræ an.* ℥ iij. *vini albi odoriferi* ℥ *ij. succi pomorũ redolentiũ, vel loco ejus sirupi de pomis* ℥ j ß *croci* ℈ ß, *pulveris diamosci, diambræ, corticis citri, an.* ʒ ß *misce*, & actu calidũ percutiẽdo prius leviter cordis regionẽ serico rubro, aut simili alio linteo applicetur; aut prædicti pulveris eidẽ parti aspergantur, & superponatur sindon ruber madidus in aqua naphæ, & vino generoso. Prodest similiter inungere cordis regionem unguento vel oleo confecto ex floribus auranciorum, vel tali linimento, quod Hispani vocant (*manteca dazahar*) Lusitani (*mantega defrol*) ℞ *olei florum auranciorum, vel loco ejus de spica, viol.* 30 *an.* ℥ j. *corallij rub. sandali rub. an.* ʒ ß, *ambræ, & mosci an. g.* vj. *cum cerâ albâ fiat unguentũ*: utiliter etiam hic sacculus applicatur; ℞. *flor. ros. violar an.* ℥ ß *seminis, & corticis citri an.* ʒ ij. *corallij rub. scandali rub. an.* ʒ j. ß, *diamosci, diambræ, diarrod. galliæ moscatæ, an.* ʒ ß, *omnia in pulverem reducantur, & includantur in sacculo ex serico rubro*, pro corde, qui singulis diebus igne vel sole exsiccetur, ac denuò aspergatur vino generoso, & aquâ naphæ. Prodest insuper manibus gestare po-

Roborantia cor, cerebrũ & uterum.

Epithema.

Vnguentum florum auranciorum

Facultas.

Tabella.

ma ex rebus odoriferis, ac singulo mane unam, vel alteram tabellam accipere manus Christi cum perlis, aut ℨ j. conservæ Hyacinthorum, vel electuarij de gemmis, confectionis alkermes, theriacæ smaragdinæ, vel de citro, supra quæ medicamenta ebibantur ℨ ij. aquæ melissæ, in quâ etiam dissolvi possunt, & addi g. vj. lapidis bezoartici orientalis, vel rotulæ hac ratione concinnentur: *℞ margarit. præp. corallij rubei an.* ℨ j *lapidis bezoartici orientalis* ℈ ij. *ambræ grisea g.* v. *cum saccaro dissoluto in aqua melissæ, fiant tabellæ singulæ ponderantes* ℨ ij. mirificè insuper proficit singulo mane capere cochlearia ij. sequentis conditi cum ℨ iij. aquæ melissæ, scorcioneræ, aut naphæ: *℞ conservæ melissæ, borraginis, viol. buglossæ an.* ℨ j. *specierum diamargarit. frigid. lætitiæ Galeni, diarrod. diambræ an.* ℨ ß *excipiantur sirupo de pomis, aut de corticibus citri, & fiat conditum granulatum, coaperiatur folio aureo.* At si hæc fastidium pariant, capiat ℨ j. corticis citri conditi, aut radicis buglossæ, vel scorcioneræ; & quia morbus longus est, & sæpius purgare cogimur, ideo inter unam, & alteram purgationem semper ijs roborantibus utendum est.

Conditum.

10

Maniæ curatio.

Si tandem eò miseriarũ res devenerit, ut fœmina planè deliret (qui tertius fuerat hujus morbi gradus) ijsdem ferè remedijs pugnandum est, veruntamen ex supradictis efficaciora sunt eligenda, inprimisque prospiciendum corpori, & toti capiti, ne habitualis sicca, & frigida intemperies contrahatur, ideoque minus sanguinis detrahendum, purgandum validius ℨ j. pilul. de lapide lazuli, vel pari quantitate sequentium: *℞. Epithymi* ℨ vj. *agarici* ℨ iiij. *corticis ellebori nigri* ℨ j. ß, *specierum hieræ simplicis* ℨ iiij. *cum melle rosar. fiat massa*; utilius tamen est conditum, *quod sic paratur: ℞ lapidis lazuli* ℨ j. *foliorum senæ* ℨ j. ß, *agarici optimi* ℨ ij. *sirupi portulacæ, vel de succo fumariæ, aut lupulorum* ℨ iij. *conservæ rosarum aut violarum* ℨ j ß *misce* capiat ℨ j. semel in hebdomada; ejusdem virtutis est opiata, quæ sic conficitur: *summitatum thymi* ℨ ß, *epithymi* ℨ j. *seminis cuscutæ* ℨ iij. *lapidis lazuli, decies abluti in aqua rosar. totidemq; in aqua portulacæ* ℨ ij. *diagridij* ℈ ij. *cinamomi* ℨ ß *pulveris foliorum senæ* ℈ iiij. *margarit. praparat.* ℨ ij. *mosci g.* v. *sirupi de pomis compositi q. s. fiat opiata, dosis* ℨ j. Ex quibus etiam sine liquore pulvis sive tragæa fieri potest, aut hic alius qui à Vallesco de Taranta & multis alijs laudatur vehementer: *℞. hieræ picræ, Epithymi an.* ℨ iiij. *lapidis lazuli, agarici electi an.* ℨ ij. ß *scammonij*

Pilulæ.

20

Conditum.

Opiata.

30

Tragæa. Lib. 1. c. 19.

monij g. XV. cariophyllorum numero XX. *facchari albiſſimi* ℥ *iij. cuncta tenuiſſimè pulverizentur, doſis an.* ℥ *j. ad* ℥ *ij.* datur etiam ellebori extractum chymica arte, aut pomũ ellebori hac ratione medicatum; pomum exenteratur, ellebori corticibus repletur, charta cooperitur, in frigidâ aquâ madefactâ, ac ſic coquitur in calidis cineribus, inde extracto, radicibuſque rejectis fructus cum ſaccharo editur, non ſolum melancholicos curat, ſed menſes prolicit, ſi per trimeſtre ſingulis ſeptimanis iteretur. Ab his corpus omni arte humectetur balneis (quibus ſolis, & victu humido Galenus melancholiam curavit) ex quo vulgaris convincitur error exſiccantium melancholicos ſtatim initio pilulis, & validioribus catharticis, à quibus magis efferatur morbus, qui potius, uti dixi, balneis, embrochis, ac reliquis ſuo loco ſuperius recenſitis tractandus eſt, nec tamen omittenda, quæ menſes cieant, quibus non ſuccedentibus, mirificè prodeſt hæmorrhoidas per hirudines provocare, quia teſte Hippocrate, & Galeno, naturæ dictu per eas melancholicus ſanguis educitur (dicant alij quid velint, ac cauſentur animalia puriorem extrahere ſanguinem, deteriorem, & craſſiorem dimittere, non perpendentes ad eas venas non niſi fæculentum deferri ſanguinem) dupliciter autem reſerantur eæ venæ, primo podex fricatur aſperiori linteolo, aut folio ficus, ſicque oſcula dehiſcunt; ſin minus hirudines uſurpantur, quæ mediocres ſeligendæ, degentes in fluente nitidaque aquâ, non virides, pallidæ, neque piloſæ, ſed rubicundæ, captæ nonnihil exprimantur, ut, ſi quid habent veneni, evomant, tunc aſſerventur in vitreo vaſe aquâ nitidiſſimâ pleno, addito ſaccharo, ea tamen aqua ſingulis ſeptimanis mutetur; cumque jam applicandæ fuerint, locus foveatur ex decocto camomilæ malv. verbaſci, roſ. tum fricetur, ut ſuprà, quippe ſic apparebunt oſcula venarum, quarum ſingulis ſingulæ applicentur hirudines, quæ ſi adhærere noluerint, locus perungatur ſanguine pulli, vel ſimili alio, hirudo canaliculo plumæ vel arundinis incluſa, altera ſummitate clauſa, altera applicetur; interim vero dum adhæret, ſubſit evaporatio ex decocto camomilæ, anethi, roſarum, malv. calido, ne beſtiunculæ frigiditas noceat; extractâ debitâ ſanguinis quantitate, facilè cadunt, ſi vel caudæ

3. de locis.

6. Epid. 3. 37.

6. Aph. 11.

Ga. de Ven. ſect. cont. Eraſiſtrat. 5. 6.

Error quorundam.

Hirudinũ uſus.

præſcindantur, vel ſuper oſcula earum aſpergatur cinis, ſal, vel aloës; quod ſi fluxus ultra modum perſeveraverit, applicentur lintea madida in vino ſtiptico, vel poſca, aut albumen ovi cum pulvere reſtrictivo.

Scholium.

Dubitatio prima, flatus qui excitentur in calidâ affectione.

Nonnulla hic de melancholiâ in dubium ſunt vocanda; primùm, ſi ab inflammatione, vel ſaltem exuperante caliditate meſeraicarum, pylori, & arteriæ dorſi originem trahit melancholia, qui fiunt in eâ flatus, qui non niſi à diminuto calore excitari ſolent? Reſpondent communiter medici, flatus non adeſſe initio, dum inflammatio, & calor viget, ſed procedente morbo, & affectione ad frigidum jam inclinante: quæ tamen ſolutio nulla eſt, quia flatus in hac affectione illicò à principio comperiuntur, uti cuncti norunt, qui rem medicam ſedulo exercuerunt; quamobrem potius cum Galeno cit. ſic dicendum: Quemadmodum elato ex ventriculo ad oculos fuliginoſo, fumoſoquè halitu, aut craſsis vaporibus, ſimilia ſuffuſioni accidentia contingunt; ita ſublata ad cerebrum ab atrâ bile evaporatione fuliginoſa, fumoſaquè melancholica eveniunt in mente accidentia, ea etiam dum in ventriculo cibis commiſcetur coctionem vitiat, & fumi elevantur atræ bilis naturam redolentes, ac præcordiorum fluctuationes excitantes, quoad calore ulterius operante ructibus, aut aliter leventur, nec mirum cibos parum proſperè concoqui in ventriculo, qui aut ex morbo languet, aut ſi calor in eo viget præternaturalis, eſt deſtruens non concoquens; Hinc fit ut etſi ſicca ſit affectio, læſa tamen ventriculi coctione ſputum humidum coprosè rejiciant. Hic obiter in memoriam revocandum eſt à quatuor humoribus ſui temperamenti denominationem corpus ſuſcipere, qui quidem forma inter ſe diſtincti non ſunt, ſed ſinguli ſanguineæ maſſæ partem ſibi vendicant, quorum melancholia frigida & ſicca propriè dicitur ſuccus melancholicus, & in ipſa ſanguinea maſſa fæcis ſeu ſedimenti inſtar reſidet. Merito igitur diximus ſecundam cauſam hujus morbi melancholici, cui etiam humoris nomen inditum eſt, craſſum eſſe ſanguinem per meſenterij, & omenti venas diſperſum; ac tres ex eo concitari affectionis gradus, in quorum primus ſanguis ipſe craſſus fervorem duntaxat concipit, in ſecundo fæculentus jam fit, & adhuc craſsior: in tertio vero adeo ſuperaſſatur, ut calore tandem evaneſcente quidpiam cineri ſimile relinquatur.

Solutio. (1) (2) (3)

Melancholici cur plurimum exspuant.

An ſicca & frigida intemp. delirium excitet.

Secunda dubitatio, qui fieri poteſt, ut frigida, & ſicca intemperiès nuda, & citra ullam materiam per ſe, & abſolutè delirij cauſa eſſe poſsit; cum hæc intem-

intemperies, dicente Galeno, potius impediat spirituum agitationem, & motum, quæ necessaria esse videntur ad corruptionẽ rectricis cujusq; facultatis? Hæc mihi olim opponebat vir peritus Matthias Carnarius, illustrissimi Iohannis Adolphi Holsatiæ ducis medicus; prædictam vero intemperiem melancholiam excitare, ac delirium ex Galeno deprehendi videtur 3. de locis cit. ubi frequentibus duntaxat balneis, victu humido, & parco morbum curasse testatur. Solutio duplex: Primò enim dicimus, ex Galeno non colligi, intemperiem sine ullo humore delirium inferre, ibi enim scribit affectionem leviorem, necdum confirmatam fuisse, ideo humorem non multum vacuationi restitisse; ex quibus liquet humorem praeextitisse, paucum tamen, quem recreata natura, facilè potuit evincere ac protrudere. Secunda responsione melancholicam cerebri siccitatem, ac frigiditatem delirium inferre posse admittimus, nam quemadmodum spiritum debitum temperamentum calidum, & humidum ad lætitiam parat, ita profecto eorundem splendor, atque tenuitas; è contrario vero crassitudo, turbulentia, & obscuritas, subindeq; opacitas per se proclives, ad mœstitiam, & timorem patientes reddunt, nigrescit enim humor interdum ultra modum calefactus, sæpe etiam frigefactus; ita carbones dum uruntur lucidissimi ob flammam existentes extinctâ flammâ atri evadunt, & tale quippiam circa clarum sanguinis colorem frigiditas facit, & in externis corpora livida, ac nigra à frigiditate redduntur; ac rursus excessus caloris resecans, & consumens humiditatẽ, à quâ calor nutritur humores atros reddit, ut Sol hominum corpora, & fructus. Porro nigredinem timorem ac mœrorem incutere nil mirum, nam & exterius etiam nihil homines perinde terret, ac tenebræ; cum igitur hæ ratione atri humoris vel vaporis rationalis animæ parti sint circumfusæ, necessum est, hominem timere, ut qui semper unà cum corpore suo timoris causam circumferat; Prætereo sciens rationes, quibus Averroes hanc receptam Galeni doctrinam conatur impugnare, quia earũ solutio difficilis non erit. Est & altera ratio, cur prædicta constitutio delirium faciat; nam frigidum, & siccum cerebri temperamentum jam ferè per essentiam factum spiritus minuit, qui in loco inani amplius, quàm deceat, exagitantur; hinc ritè Fernelius solam melancholicam desipientiam à frigidiori succo contrahi, reliquas à calido prodidit: atque idcirco vulgatum illud; melancholici sapientes, & splendor siccus animus prudentissimus, *in quem usum illud Platonis in Timæo;* summa siccitas, summa prudentia, *de naturali siccitate, quæ intra limites sanitatis continetur, intelligatur; nam de melancholiâ, in quâ præter naturam cerebrum exsiccatur,*

1. Solutio.

2. Solutio.

3. coll. 4.

Melancholia est balneum diaboli.

communiter dici solet esse balneum diaboli, cujus dicti ratio est, quia ad abundantiam atri illius succi mens deprimitur, & conturbatur ob relatas causas, ad quam conturbationem, & depravatum ratiocinium dæmon sequitur, quippe cui minimè aptum domicilium sit pellucida habitatio, lux pura, tranquilla mens, constans, & à perturbationibus aliena. Ex dictis detegitur Avicennæ, & Vallesij error, existimantium, nigram bilem per melancholicos affectus à dæmone excitari, cum potiùs dæmon non quidem præcedat illam melancholiæ agitationem, sed sequatur, nec semper aut qualemcunq;, sed immoderatam, nec in quibuslibet, sed in ijs tantum qui demissi sunt animi, perturbati aut inconstantis, ut vetulis, puellis & viris timidioribus, cujus dæmonis potissima signa sunt, responsiones ad recondita, & diversitas Idiomatum, quæ nunquam didicerunt.

Av. 1. 3. tract. 4. c. 18. Vallesf. c. 28. Sacr. philosophiæ.

Tertium dub. melancholicæ cur rideant.

Tertia dubitatio, si melancholiæ perpetua symptomata sunt metus, & mœstitia, quomodo quædam rident, ut nos sæpè animadvertimus, & extat apud Hippocrat: Democriti exemplum? Sunt qui respondent harum risum esse falsum; est autem falsus risus oris gesticulatio contracta sine interiori lætitiâ, & animi intentione, qualis sæpè morientibus accidit, & ijs qui sardoniam herbam devorarunt; At verus est eadem oris effigies, cum internâ animi hilaritate. Verumtamen quoniam risus, qui multis melancholicorum accidit, verus esse deprehenditur, ex tripudijs, cantu, jocis, quibus sæpè abundant; ideo rectius omni melancholiæ propter jam dictam opacitatem, & tenebras tristitiam tribuimus; sed ubi permiscetur sanguis tristitia vehemens non est, & per temporum intervalla lætitiæ signa edit sanguinei humoris genuina; nam (quod Aristoteles prodidit) ut vinum potantium natura, & moribus; ita melancholia laborantium constitutioni sese accommodat. Sed cur magis cantant, & saliunt, quam dum sani sanguine abundabant? quia ratione orbantur renitente affectibus humorum; vel quia dum sanguis uritur, magis splendet, unde animo spes, vigor, & alacritas oritur.

Solutio.

De pulsatione, quæ fœminis interdum accidit in arterijs dorsi.

CAP. IV.

PUlsat non rarò nec citra gravissima symptomata fœminis arteria dorsi, quod etiã melancholicis viris inrerdum accidit, hoc aliqui prove-

provenire arbitrantur à morbo in figurâ, dilatatâ nimirũ plus justò parte. Cui sententiæ Fernelius assilit dicens, fieri nonnunquã propter Anevrysma in interiorib. hisce arterijs genitũ; Est autẽ Aneurisma arteriæ dilatatio spirituoso plena sanguine. Areteus vero,& Mercatus ex phlogosi,id est, siccâ inflammatione majoris rami venæ cavæ, quæ cor per sinistram ejus partem ingreditur, & adjacenti arteriæ damnũ communicat, fieri contendunt, quæ etiã dorsum perreptat, quâ parte potissimũ pulsatio sentitur; alterius, quæ cor intrat, notæ perobscuræ sunt, quia intra pectus vergit, rei nulli adhærens, eam tamen affici, cordis palpitatio declarat; & in hac Zetmata gignuntur, hoc est, diuturni affectus cordis ex defluxu materiæ, ita n. se habet hæc arteria ad cor,ut mesenterij arteriæ ad jecur; ideo Fernelius addit hujusmodi subsultũ prę se ferre etiã arterias mesenterij, dum inflammantur; sed neq; hoc Mercatus recipit, qui meseraicarũ pulsationem diversam à pulsatione arteriæ dorsi esse autumat, hanc rectâ per dorsum ferri, meseraicas vero hinc inde in hypochondrijs vagari, quod quid ad tantam differentiam faciat, non video, imò nihil peccaveris, si de utriusque Hippocratis sententiam intelligas, primo prognost: *præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Certum tamen est, naturam hujus morbi sitam esse in calido intemperamento ejus venæ, per essentiam aut per consensum alterius visceris, cujus ordinis ferè semper est ea pulsatio, quæ fœminas vexat. Porrò affectio aliquando subitò fit, & gravissima infert accidentia, aliquando lentè ut virginibus, & viduis ex viscerum obstructionibus, de quâ prisci pauca scripsere. Ejus verò causæ tres præcipuę sunt; Prima, plenitudo venæ cavæ à crasso & calefacto sanguine; ac tunc majoris mali præludium pulsatio esse solet, ut mox apparebit. Secunda, visceris alicujus calor acris, & mordax, cujus consensu arteria incalescit, & usus augetur, subindeq; major concitatur motus, quod gracilibus, & melancholicis, ob humorum adustionem frequentius evenit, ex mesenterio, & adjacentib. visceribus. A quâ vero ex his duabus causis proveniat, distingues; si n. subito pulsatio accidat, à primâ causa oritur, & subitò magna pullulãt symptomata; si sensim, & paulatim à secundâ, & affectus est quasi habitualis, quo laborans sana suo modo vivit, indies tamen vel corpore vel moribus adeo mutatur,

Anevrisma quid è. *1. P. 3.*

Zetmata.

Natura morbi.

Causæ.

ut maximam inferat admirationem; nam visceribus distemperatis, corpus indies deterius habet, & contabescit, ac citra alicujus membri conspicuum affectum præter arteriæ pulsationem, & quendam quasi formicarum sensum ibidem perreptantem, cor triste est, timet, exarescit, delirat, anxia, inquieta, ac tædiosa, mori exoptat. Tertia causa est visceris alicujus aut meserei obstructio, quod plerumque citra corporis gracilitatem virginibus, ac viduis accidit, ex visceris enim potissimumque meserei obstructione aut à re durâ arteria comprimitur, ideoq; vehementius pulsat, tum quia debitũ spacium obstructione impeditur, tum quia obstructionis causa partes vicinæ debiles redditæ nequeunt debitè ventilari, idcirco frequentat ea pars, quæ libera permanet, utpote, cui naturalis spatij obstructione aliquid detrahitur, eoque magis usus adaugetur, eò quòd circumjacentium partium aliqua incaluerit, tuncque quod copiâ deest, frequentiâ compensat.

Signa. Hinc fit, ut ob siccitatem, & auctum calorem cutis earum, quæ sic afficiuntur, squalida sit, rugosa, aspera, maximè in partibus prominentibus osseisque, ut in cubitis, genibus, digitorum articulis, & alijs, quæ non ita solent humiditate perflui, hirsutæ etiam apparent ob multitudinem crassarum superfluitatum; adhæc insomnes sunt, ac tumultuosè dormitant; alvus nihil, aut diminutè fluit, & biliosa nonnunquam egestio est, lotium mordax, & acre, mens torpet, anxietas adest, inquietudo, tædium, vigilia, cibi fastidium, sitis, pulsus in præcordijs, qui si augetur, in syncopen deducit, maximè si cor palpitat, & compatitur etiam jecur, ac ventriculus: calor insuper per universum corpus per intervalla suboritur, præsertim in facie; denique, ut verbo comprehendam, omnia fere symptomata apparent, quæ superiori c. in melancholiâ recensuimus.

Prognostica. Gravis est affectio, nam si calor, & siccitas figantur, febrem accersunt hecticæ finitimam, & quæ in marasmũ deducit, idcircò neq; cunctanter neq; negligenter curanda, neque imprudenter agendũ quicquam, quod majoris mali occasio sit. Si à primâ causâ ortum trahit, gravior multò est, ac periculo plena, quia fœminæ sic affectæ causone laborant orto à plenitudine, ex phlegmone venæ cavæ, quas Aretæus 14. die plerumq; mori dixerat, at si diutius durẽt duplo longiori tempore perire; quidam etiam cum jecoris inflammatione

Cum causone & jecoris inflammatione sæpe confunditur.

2. decurandis acut. morb. c. 7.

matione confundunt, nec præter rationem, si à secundâ causa proveniat: tunc enim ibi calor, & æstus, & dolor sentitur, & licet sit minoris periculi, haud tamen levis affectio est, nam aut citra febrem consumitur patiens, aut nisi citò præveniatur, in melancholiam, & mentis perturbationem agitur, dicente Hippocrate cit. prognostico. Si à tertiâ causa oriatur, & cognitu, & curatu levior existit: curatâ enim obstructione, sanescit, nisi remoretur, quippe tum in hydropem, & cachexiam incidunt, crudis succis nutrimentalia membra refrigerantibus.

10 Ut autem ab hac ultimâ causa curationem auspicemur, si morbus ex obstructione visceris cujuspiam proveniat, curatur per ea, quæ obstructioné demollire valeant: expendendũ igitur, cujusnã visceris sit obstructio, & ejus curatio ex proximè sequenti c. *de febre alba* mutuanda, aliquid tamen contemperans admiscendum, ne arteriarum calor intendatur · verum si curatâ obstructione subsultus adhuc mameat, curabitur per ea, quæ infrà dicenda sunt in 3. ac 6. remediorum genere de contemperantibus: quâ eadem ratione curatio perficienda, si à secundâ causa ortum ducat, id est, ex solâ intemperie citra humorem: contemperabis enim, & non evacuabis, nisi menses 20 diminuti fuerint, aut suppressi, nam tunc venam tali inscindes, aliter refrigerij causa salvatellam duntaxat, validiora etiam pharmaca fugienda, neque dilutum rhab. aut sirupum rosatum solut. exhibere sine magna præmeditatione audendum: ex his enim acerbiùs æstuare sic affectas vidimus; breviter præscripto victu modico, moderato exercitio, lentè contemperantibus medicamentis potiùs agere, quàm remediorum farragine patientem opprimere oportet.

Curatio si à 3. & 2. causa.

Purgatio vitanda.

Si à primâ causa malum originem trahat, curatio eadem, quæ febris ardentis sive causonis, quam nos dilucidioris doctrinæ gratia, in 30 septem remediorum genera distinguemus. Nec mireris quod cum ei potissimum, quæ fœminis accidit, ac diuturna ferè semper passio caput hoc dicaverimus, hanc tamen, quæ est acuta affectio, præcipuè curare doceamus, id enim ex professo factum, quia reliquarum medelam ex alijs hujus operis capitibus mutuari poteris, hujus non nisi hinc, & quia quæcunque remedia huic utilia sunt, reliquis quadantenus aptare licebit. Primo itaque convenit victus tenuis frigidus,

Curatio si à 1. causa.

Victus frigidus.

gidus, & humidus, qualis cremor hordei cum saccharo, & rosacea, aut cum sirupo violato; lactuca, cichoreum, acetosa, borrago co-cta in jure pulli, aut gallinæ, aut in aquâ, & postea expressa cui additur sal, oleum, & acetum, Hispani sic paratas herbas (*esparragadas*) vocant: convenit insuper cucurbita cocta cum saccharo, & omphancio, jusculа pulli quibus incoxerunt prædictæ herbæ Itali (*broeto*) dicunt, & extremitates ipsius pulli, aut farrum sive panatella, quæ fit ex panis triticei medulla cribellata, addito jusculo pulli sic parato: noctu sorbeat amygdalatum ex seminibus frigidis, & papaveris, vel lactucæ, non vero ex amygdalis, quæ oleosæ cum sint, facilè incen- 10 duntur. Ex fructibus cerasa nigra, pruna optima, melones, mala granata, & aurantia acida, aut medij, seu pontici saporis, limones cum saccharo, poma anethina assa, fructus berberis, aut ribes, vel conserva eorundem, & licet cibũ pyro asso claudere, reliqui fructus febrientibus suâ ebullitione nocent, quia ventositates excitant, & facile corrumpitur aquea humiditas, quâ abundant, ut notavit Avicenna, acerbos etiam fructus vitare docuit Galenus, ni vomitus adsit, aut debilitas oris ventriculi, quia adstringunt; conveniunt prætereà cucurbita condita, radices lactucæ, scorcioneræ, vel buglossæ; potus sit aqua ex hordei, & ribes decocto, cum passulis & pauco ani- 20 so, cui percolato aliquid sirupi de berberis aut ribes admisceri potest, is porrò victus usq; ad morbi vigorem indies magis attenuetur. Aër natura sit frigidus, & humidus, aut arte ex doctrinâ Galeni paretur apertis fenestris, quæ septentrionem respiciant, irrigato conclavi limpidissimâ aquâ vel fontib. in eodẽ cubiculo arte paratis, sparsisque per aream floribus, & herbis refrigerantibus, ut rosis, violis, folijs vitis, lactucæ, cannarum, salicis, prohibeatur hominum frequentia, quia halitu calefit aër, lectus sit amplus non plumaceus, sed laneus, nec etiam stragula ex pluma aut filtro, sed tenuiora, non tamen nudetur, ne frigiditas poros obseret, unde caloris difflatio præ- 30 pediatur; esto insuper conclave obscurum, docente Hippocrate, alvus singulis diebus respondeat, sin minus hoc aut simili clystere solicitetur ℞. *hordei integri p. ij. prunorum numero xx. foliorum malv. lactucæ, violarum an. m. j. coquantur in 5. q. aquæ ad tertias, colaturæ* ℞. *lib. j. olei ros.* ℥ ij. *pulpæ cassiæ, aut diacatholici* ℥ j. cavendum tamen à benedictâ lax. hiera, & alijs acutioribus.

Fructus febrientib. cur noceant.
l. 4. tract. 2. cap. 7.
1. acut. 18. com.

Aeris præparatio.
10. meth. 8.

4. de rat. vict. 48.
Clyster.

Secun-

Secundo, copiosa sanguinis missione ex basilicâ dextrâ, si vires adsint, eam tamen partiri securius est, nec bis tantum, sed ter, quater, ac sæpius, venam aperire, eamque detrahere sanguinis copiam, quæ plenitudini, & viribus respondeat, prius semper depositis alvi superfluitatibus; fœminis utiliter venam pedis secabis, ut menses provocētur, aut ex hæmorrhoidibus per hirudines sanguinē demes: consentiunt enim hæ venæ cum venis dorsi, ac meseraicis, quod si jecur compatiatur, tandem dextram salvatellam oportunè tundes. *Sang. missio.*

10 Tertio coquentibus, ac contemperantibus sanguinis, & bilis fervorem, & acrimoniam, ut sirupo acetoso, de cichoreo, granat. rof. violar. acetosæ, buglossæ, borraginis ad ℥ ij. cum duplâ quantitate aquarum vel decocti earundem herbarum, quos sirupos per aliquot dies assumat. *Preparatio.*

Quarto, posteaquam concoctionis signa apparuerint, largiori gelidæ aquæ potu utendum, si nihil sit, quod impediat; impediunt autem cruditas humoris, tumor aut obstructio visceris alicujus, nimia corporis extenuatio, aut nativi caloris imbecillitas, virtutis languor, & aquæ insuetudo; sed & patiens, quæ gelidam biberit, 20 carnosa sit oportet, valida, ac boni habitus, adde etiam, ut non sit gravida, nec tempus sit hyemale, aut frigidum. Utcunq; tamē satius fuerit, aquā coctā esse addito saccharo, ac subinde refrigeratam, aut si aliquid ex dictis impedimentis adsit, loco aquæ fontanæ par quātitas aquæ buglossæ usurpetur, bibatq; patiens uno haustu quantum voluerit, ut jubent Galenus, & Avicenna; sic enim domitum, refrigerantumque jam humorem natura expellit per vomitum, ventris fluorē aut sudorē, ita ut sæpe nullâ aliâ purgatione opus fuerit. *Aquæ frigida potus.* *Gal. lib. 9. meth. 5. & 11. meth. 9. Av. 1. 4. tract. 2. c. 7.*

Quinto, bilis evacuatione rarò tamen catharticis utendum, quia viscera excalefaciunt, verum jam inclinante affectu si supersint 30 recidivæ signa, h. e. ventris morsus, oris amaritudo ac cibi fastidiū; tum mannam, cassiam, serum lactis, succū rosarum, aut sirupū ex inful. viol. vel ad summum dilutum senæ tutò poteris exhibere, ut ℞. *fol. senæ* ℥ j. *infundantur per noctem in* ℥ v. *seri caprini tepidi, coletur manè, & adde sirupi ex infuf. viol.* ℥ ij. *fiat haustus*; aut sequens concinnetur apozema, quo securè uti soleo ℞. *rab. cichor. borraginis an.* ℥ j. *foliorum acetosæ, cichor. violar. agrimoniæ, buglossæ an. m. j. florum cord.* *Evacuatio bilis.* *Signa recidivæ.* *Apozema.*

seminum frig. an. p. j. *prunorum n.* xij. *coquatur in q. s. aquæ ad lib.* j. ß *in fine adde fol. senæ pulpæ tamarind. an.* ℥ j. *cum colatura misce sirupi ex infus. rosa.* ℥ ij. *fiat potio clara, aromatizetur* ʒ j *specierum diarrod. dosis* ℥ v. *singulo manè.* A fortibus abstinendum, utendum tamen sæpiusculè clysmate suprascripto, aut nocturnis clysterijs, qui dicuntur (*de mejoada*) ac sic parantur: ℞. *juris gallinæ herbis supra dictis alterati* ℥ viij. *olei ros. viol. singulorum* ℥ j. ß *vitellos ovorum n.* ij. *sacchari* ℥ j. *misce absque sale, fiat clyster*, qui tepidus applicetur, & retineatur, si fieri potest, per totam noctem, idcircò enim in exiguâ quantitate, ac sine medicamento proritante adhibetur.

Clyster nocturnus.

10

Sexto, cauma in visceribus extinguentibus, ac refrigerantibus, & cor, jecur, ac universum corpus corroborantibus, tam internis, quam externis, in quem usum post evacuationes adhibentur rotulæ diarrod. manus Christi, triasandali, diamargariti frigidi vel cõserva ros. aut aliqua ex prædictis primo remed. genere cum aquis cichorei, endiviæ, buglossæ, scorsioneræ, acetosæ, vel sequens conditum ℞ *specierum triasandali, diarrod. diamargarit. frigidi an.* ʒ j. *conservæ ros. viol. an.* ℥ j. ß *sacchari dissoluti in aqua viol. q. s. fiat electuarium per morsellos, aut cum sirupo viol. fiat opiata.* Dorso, & cordis regioni sequens epithema applicetur: ℞. *aquarum ros. oxalidis, buglossæ an.* ℥ ij. *aceti ros.* ℥ j. *pulveris sandalorum rubeorum, corallij rubei, aut diamargarit. frig. an.* ʒ j. *fiat Epithema* admovendum omni tempore; quod etiam jecori imponatur, additis pro aquis succis earundem herbarum: aut inungantur prædictæ partes hoc; ℞ *unguenti ros. refrigerantis Galeni an.* ℥ j. *sandalini* ℥ ß, *aceti parũ misce, tũ epithemati, tum etiã unguẽto g.* iij. *caphuræ addi possunt*, utrũq; tamẽ tepidũ applicetur: mihi assiduo usu comprobatum est dorsum, lumbos, pedum, ac manuum plantas, totumque corpus præter caput, & ventriculi regionem hâc mixturâ perungere ℞. *olei ros. lactis muliebris, succi cucurbitæ, lactucæ, vel endiviæ an. partes æquales misce*, quo prædicta loca illinantur, ita in lecto contineatur patiens, nec aëri se exponat, nam sæpe in sudorem prorumpit, quia, uti censeo, collecta natura, & à frigido temperata vehementius humores nocivos ad cutim extrudit, accepi à vulgaribus, & eo solo plures vidi à gravissimis, ac periculosissimis ardoribus intra breve spatium liberatos, quibus alia nihil profuerant. Tandẽ balneis aquæ dulcis tepidæ utendum. At fœminis frequentioribus crurum lavacris utiliùs menses provocantur.

Refrigerantia & roborantia.

Conditum.

Epithema.

20

Vnguentum ad febres mirificum.

30

Balneum.

Septi-

Septimo ijs quæ febrium ſymptomata valeant mitigare; ea autem potiſſima ſunt, vigilia, ſitis, ac dolor capitis: *de vigilia* ſuperiori cap. plus ſatis jam diximus; de dolore capitis infra cap. proprio dicendum eſt. Sitis ac linguæ ardor corriguntur, ſi os ſæpiuſculè abluatur frigidiſſimâ, cui guttæ vini rubelli, aut aceti commixtæ fuerint, vel ſero caprino, aut hordei aquâ, in qua emulſio ſeminũ frigidorũ ſit diſſoluta, aut ſirupus de ribes, ex quib. etiã emulſionibus, & ſemine cydoniorum, vel pſilij linteo incluſis, & in aqua violar. madidis, os abluitur, aut pruni lapillus vel fruſtum lactucæ ore detinetur, & guttur exterius perungitur roſaceo, aut refrigerante Galeni; inter reliqua autem utiliſſimum eſt, ut patiens os clauſum teneat, & parum loquatur, nam motu, & calore externo lingua exſiccatur, ut Hippocrates autor eſt: ſed enim toto curationis tempore addenda ea, quæ melancholiam reſpiciant, ac domare valeant.

Symptomatum curatio

Sitis & ardoris linguæ remedia.

3. Epid. 3. text. 33.

De febre alba, ſeu virgineo morbo: ubi etiam de ſingulorum viſcerum obſtructionibus.

CAP. V.

Pleræque ſunt ægritudines, quæ tametſi hactenus nomine, non tamen curâ caruerunt, inter quas affectio illa eſt, quæ recentioribus virgineus morbus; & febris alba, & amatoria febris, & alba ictericia nuncupatur. Virgineus quidem dicitur, quia virginibus peculiaris, ac frequentior; alba vero febris, uti Hippocrates alias febres rubras vocavit, alias præpallidas, alias lividas; non vero alba febris, quod ſic affectæ ſemper febricitent, ſed quia ſpecimen febrientium præ ſe ferunt; nimirum debilitatem, & pulſus celeritatem, & frequentiam, non ab caloris augmentum, ſed ob ventilationis defectũ; & pallorẽ contrahunt, nõ tamẽ propterea amatoria dicitur, ut quibuſdã viſum, quia hic color amantibus aptus, ſiquidem pallet omnis amans, ſed potius quia amantibus, aut amabilibus virginibus, ac pulchrioribus ſæpe accidit, ut mox patebit: alba tandẽ vocatur ictericia, nam quâ ratione atro vel flavo humore redundantibus flavus, vel niger fit, ita crudo & pituitoſo humore exuperante

Nomina.

Febris alba.
6. Epid.

Amatoria feb.

Alba ictericia.

albus nascitur icterus, qui nunc ad flavũ vergit colorem, nunc ad fuscum, prout jecur, aut lien compatitur, in quo crura præcipuè juxta talum ad noctẽ ædemate tumescunt, quia humoris frigidi, & interdum tenuis, qualis fluxilis pituita est, non exigua portio ad cutaneas partes permeat.

Definitio. Poterit autem definiri sic; est obstructio vasorum circa uterum, ob quam humores ad venas majores remeantes universum sanguinẽ vitiant, ac frigidiorem reddunt. Cùm n. virgines viro jam maturæ existunt, naturâ duce sanguis menstruus ad matricis loca, ac venas, ab epate defluit, qui sanguis cum ob illarũ venarum angusta oscula, quæ nondũ patent, viscosis quoq;, & crudis humorib. obstructa, ob sanguinis grossitiẽ (à quâ solâ sæpe morbus junioribus contingit) erumpere non possit, per venæ cavæ majorisq; arteriæ propagines ad cor, epar, diaphragma, & præcordiorũ venas regurgitat, ac circũ viscera coacervatus obstructiones efficit, variaq; concitat symptomata dyspnœam, cordis palpitationem, epatis inflationem, cibi fastidiũ, cardialgiam, pro ut huic, aut illi parti vitium communicatur, sicuti jam sæpe ad satietatem dictum est: quia oportet semper ob oculos habere hanc harum affectionum communem causam, & rationem: quin etiam capiti bona pars vitij impartitur, ideo non raro ijs amentia accidit, & delirium, ut Hippocrat. scribit lib. *de virginum morbis*, quem perlustrare non pigeat. Ex dictis patet, affectum pertinere ad morbum in viâ, hoc est, obstructionem jecoris, lienis, ventriculi, uteri, meserei, aut alterius partis, quæ frigidam pariat intemperiem: nam frigidorum & crassorum humorum congeries nativum suffocat calorem, non aliter ac lignorum viridium acervus ignem: argumento sunt ferè omnia accidentia, quæ frigidã naturã attestantur.

Morbi species.

Quibus familiaris. Accidit potissimũ virginibus, quæ jam viro maturæ sunt, aut certè viduis, & maritatis sterilibus, maximeq; pulchrioribus, cujus rei causa est; quia quò temperatiores, eò elegantioris formæ sunt: temperatius autem, ac perfectius corpus temperati, ac probè elaborati alimenti plus requirit, siquidem alimentum alito simile esse debet, unde fit, ut laudabilius duntaxat trahant partes, residuum redundet, & obstruat. At dices, si hoc ita est, cur viri etiam temperati hunc affectũ nesciunt? quia habent sanguinẽ defecatiorem, nec tot supersunt in illis excremẽtitiæ partes, quippè quia natura nõ habent temperamentũ, quod plus trahat, quàm concoquat, sicuti fœmina. Dis-

Objectio.
Solutio.

fidet à fuffocatione ex utero, quòd in hâc, uterus in fitu vel figurâ vitiatâ oberrat: in virgineo morbo frequentius obftructiones extra uterũ fiunt in vijs, nec ideo difpnœa accidit, quod uterus feptum comprimat, fed quòd citius ac magis feptũ dilatari cogatur, & conetur, quod tamen nequit obftructionis magnitudine impeditũ: differt à melancholiâ, quòd in ea humor craffus per aduftionem fit, in morbo virgineo per cruditatem: ab Epilepfia, quod in hac halitus ex utero afcendunt ex putrido, vel inquinato femine, vel menftruo: in virgineo morbo non halitus, fed humor ipfe per corpus univerfum diffunditur: & fi quando halitus eft, is quidem nec magnus, nec venenatus, fed frigidus, & craffus.

Diftinctio à reliquis morbis.

Duplex in hoc affectu caufa confideratur, altera morbi, id eft, obftructionis: altera fymptomatũ: morbi caufa eft fanguinis multitudo, aut craffities, plerumq; tamen craffities, lentor, frigiditas, & vifciditas, quæ ortũ traxit, vel ex rerum extranearum efu, ut terræ, teftæ, carbonũ, gypfi, ceræ, falis, & fimilium: vel ex fuppreffis, & inprofperè purgatis menftruis: cum n. uterus ob vaforum anguftiam nequit fanguinis vifcofi præfertim, copiã recipere neq; expurgare, neceffariò ad partes utero proximas remeat, ibique remoratur, vel in venis, vel facta obftructione in jecore, ventriculo, vel fplene, in quo etiã fæpe rugitus, & inclufa aqua fentitur: quarũ partium calor à tanta fanguinis copia quafi extinctus ipfum neq; conficere neq; diftribuere valet. Partes itaq; fic obftructę (ut accidentiũ etiã caufa pateat) cętera mala inferunt, nam ex tumore, & dolore circa hypochondria, diaphragmatifq; compreffione crebra fit refpiratio, cum enim hepar à fœculento menfium fanguine non expurgatur, & eo pręcordiorum venę infarctę fuerint, hypochondriorũ vifcera intumefcere, & diaphragma (ut in hydrope) coarctari neceffum eft: & ulterius quia cor & ventriculus ramorum communitate venę cavę, & magnę arterię connectuntur: his fanguine craffo & flatuofo fpiritu, ac vapore refertis, ut ventriculo, & Epati, ita etiã cordi vitium communicatur, quod extrudere contendit, & ne fuffocetur frequenti arteriarũ motu eluctatur: quod Galenus cenfet, unde fit ut palmo contremifcat, tandemque frequenti motu defatigato corde, pulfus, & anhelitus intercipitur, & laborãs veluti deplorata jacet, ut idem fcribit autor; quę etiam caufa eft arteriarum temporum pulfationis, earumque,

Caufa.

5. de diff. refp.

Palmus.

4. de fympt. caufis & 4. acut.

quæ

quæ dorſum perreptant: quia igitur vitioſus humor ad jecur retrocedit, ubi nonnunquam etiam incaleſcit, inde fit, ut univerſus ſanguis vitietur, unde gravitas, pigritia, animi dejectio: & quia ſpiritus ſuffocatur, ac calor minuitur ſubalbidus color effloreſcit: cibos inſuper faſtidiunt, quia ob inproſperam diſtributionem ventriculus magnâ redundat excrementorum copiâ unde etiam appetunt extranea, & adverſa.

Pigritia.

Facile morbus dignoſcitur, nam ſic affectis faciei, genarũ, & labiorum color palleſcit, plumbeus, vel ſubalbidus efficitur, qui anteà roſeus, rubeuſque ſæpe fuerat, prædictę partes, & oculorũ palpebræ 10 quadãtenus tument, ſicuti crura juxta malleolos, prę́ſertim quia tunc nativus calor oppreſſus externo etiam deſtituitur, unde aqua colligitur circa lienem, & in hypochondrijs rugitus fit: pulſant temporũ ac dorſi arteriæ, ſæpe cum capitis gravitate, & dolore occipitis, ſi uterus compatiatur, vel ſyncipitis, ſi reliquæ partes: cor contremiſcit maximè, dum nimiũ moventur, ſaltant, aut acclivem locum aſcendũt, tuncq; etiã difficilis accidit reſpiratio, ita ut confractæ, anheloſæ, atq; impotentes ſe projiciant: mœſtæ, dejectæ, ac pigræ fiunt, ac cibos faſtidiunt, præſertim carnes, laſſitudine premuntur, & corporis gravitate ob facultatũ ab humorib. oppreſſionẽ, & defectum coloris 20 ac ſpirituum: appetunt nonnunquã extranea: certiſſimum tamen ſignum deſumitur ex menſtruorum ſuppreſſione, vel diminutione, ſi virgo jam menſtruationi ſit matura: licet interdum ante id tempus ob depravatos, & crudos cibos affectum pati ſoleant. Ex maritatis ſteriles difficilius corripiuntur: virgines promptiùs liberãtur, ſi aut viro cohabitent, aut menſes ſuboriãtur: difficulter etiã ſanãtur lienis obſtructiones, ob craſſitiẽ alimenti attracti: ideò diligẽter curandę, ne in melancholicũ habitũ, nigrũ icterũ, aut deliriũ degenerent.

Rugitus

Difficilis reſp.

Prognoſtica.

Curandi multiplex eſt ratio, prout vaſis uteri, & obſtructioni, alterius partis obſtructio adjungitur, ubique tamẽ indicatio duplex, 30 altera quæ communia deobſtruendi præſidia oſtendit; altera, quæ membrum reſpicit. Si igitur uteri obſtructio adſit, dignoſcitur ex privatione ſignorum, quæ reliqua viſcera obſtructa demonſtrant, ut infra patebit: curatur planè, ut menſtruorũ ſuppreſſio. At ſi jecoris ſit obſtructio, dignoſcitur ex colore flavo ſubalbido mixto: dolore ſub mammillâ & in dextro hypochondrio humeros, claviculamque pertin-

Curatio ſi ex utero.

Si ex jecore ſic curatio.

pertingente: ex bilioso vomitu, & difficili respiratione maximè si in sinistrum latus decumbat. Curatur 5. remediorum generibus. Primo victu parco ac tenuioris substantiæ, de quo c. *de suppressione* menstruorum.

Evacuatio. Secundo evacuantibus, maximè sanguinis missione, & primò quidem ex brachiis, quamvis menstrua sint suppressa, si tamen per aliquot jam menses nihil fluxerunt: deindè ex pede, ne si sanguine redundante statim ab inferiori parte mittas evocata ad uterum & obstructas venas, plenitudine obstructio augeatur, cum exitum humores nesciant. Verum si affectus fuerit inveteratus quia corpus frigidius tunc est, laudatur magis purgatio, paulatina tamen, quippe conferta obstructioni non convenit, nec tamen expectanda perfecta coctio est, quia crassi humores eam non admittunt, quò tamen magis attenuatos humores cognoveris ex crassiore, & coloratiori urinâ, eò frequentius purgabis: initio igitur utendum hoc, aut simili lenitivo, ne si cruditates in primis venis extiterint, sanguine statim misso crudiores fiant, aut ad locum vacuum recurrant; ℞. *pulpæ cassiæ ℥ x. sirupi ex 9. infus. ros. ℥ j ß decocti apertivi ℥ iiii. misce; aut mannæ electæ ℥ ij. in seri, vel prædictæ decoctionis ℥ iiij. vel in jure pulli; vel sirupi de cichoreo, cum rhab. ℥ ij. & pilularum de hiera ʒ i. in aliquo ex dictis liquoribus dissolvantur.*

Sang. missio.

Purgatio.

Coctionem perfectam crassi humores non admittunt.

Inscindentia, & deobstruentia jecur

Apozema.

Tertiò inscindentibus, aperientibus, & deobstruentibus quæ operationes variis julepiis, & apozematibus perficiuntur, ut ℞. *succi cich. clarificati ℥ x. aquæ hordei ℥ viij. succi granat. ℥ iiij. mellis lib. j. aceti, ad gustum fiat sirupus aromatizatus, ʒ i. cinamomi dosis singulo mane ℥ ij. cum ℥ iij. aquæ fumariæ, graminis, aut radicum aperientium, aut cum decocto radicis filicis, & securidicæ;* prosunt etiam oximel simplex aut diureticum, sirupus acetosus, de duabus, aut v. radicibus. Byzantinus, à quibus iterum purgabitur, subindè ad apozemata redeundo, quorum hæc accipe exempla: ℞. *adianti, lapati, lentisci, rutæ an. m. ß, quinque radicum diureticarum, graminis, acori, gladioli an. ℥ ß. quatuor seminum frigid. majorum ℥ ij. seminis apij, fœniculi, petroselini singul. ℥ ij. camepitheos, valerianæ an. m. j. squinanthi parum, hordei mundi p. ij. radices, & semina per noctem in aceto macerentur, omnia simul posteà coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. ß colaturæ adde mellis aut sacchari q. s.* Est insuper mirificum aliud quod recipit *radicis rumicis, acori, asari, apij, cassiæ ligneæ, an. ℥ ß seminis viticis, dauci, lupinorum, cicerum an. ʒ ß; florum stæchadis, junci odorati, centaureæ an. p. i. foliorum absynthij, hissopi an. m. i. coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. adde*

colaturæ mellis & facchari fingul.q.s.ut fiat apozema: quibus etiam addi poſſunt cortices radicis capp.tamariſci, folia adianthi,maratrum,cinamomum,ſpica; inter ea tamen illa ſunt exhibenda quæ jecoris venas abſtergunt, & leviuſculè purgant,ut rhabarbari dilutum ad ʒ j.ß, vel tantundem medullæ ſeminis carthami in ℥ iiij. ſeri caprini,aut aquæ graminis,ſeu Eupatorij ℥ j.cum ℈ iiij.agarici in eiſdem aquis,aut hæ pilulæ: ℞.*rhab.* ʒ *i. agarici* ℈ *ij.diagridij optimi g.iiij.cum ſucco eupatorij,vel alio convenienti liquore formentur pilulæ xv. accipiat v.alternis dieb.* quòd ſi calor in viſceribus vigeat,ſalvatella tundenda erit,aut ſi interim,dum hæc fiunt,menſes inſtillare cœperint, ſaphæna aperienda. 10

Leviter purgantia, & inſcindentia

Roborantia jecur.

Quarto adhibenda ea, quæ jecur roborare nata ſunt,ut ʒ i.trochiſcorum de eupatorio,de rhab.vel de abſynthio cum aliqua ex prædictis aquis,aut ʒ ij. diacurcumæ,dialaccæ, vel tabellarũ diar. alb.idq; per aliquot dies,vel opiata ſic paratur: ℞.*conſervæ radicis apij ,florũ acori, & adianthi an.*℥ ß.*ſpecierũ diar.triaſandali an.*ʒ *i.trochiſcorum de eupatorio* ʒ *i cum ſirupo de byzantijs,fiat opiata doſis* ʒ *ij.cum aqua radicis apij,vel graminis.* Sequens etiam conſerva crebrâ experientiâ eſt comprobata: *conſervæ capill.ven.cetarach, cich. betonicæ an.* ʒ *iij. corticum citri conditorum* ℥ ß,*pulveris radicis rubeæ major.corticum radicum capp. & tamariſci an.* ʒ *i.cum ſirupo de cich. vel pro utero , de arthemiſia fiat opiata ; doſis quantitas nucis juglandis :* ſemper tamen per intervalla ſingulis ferè ſeptimanis purgatio exercenda. 20

Unguenta deobſtruentia.

Quintò externis inunctionibus,quæ tum jecoris tum uteri meatus valeant deobſtruere, & reſerare; ita jecur, & partes prope uterum ſequenti linimento inungantur, ℞. *olei nardini amygdalarum amararum an.*℥ *ij.ſucci apij* ℥ *j.coquantur ad conſumptionem ſucci, & adde ſpicænardi,ſquinanthi ,aſſari an.*ʒ *i.ſeminis apij, petroſ.cyperi, roſ.an.* ℈ *ij.aceti parum,ceræ q.s.fiat linimentum ;* vel ℞ *ſucci apij,petroſ.fœniculi,ſenecionum,cich.an.* ℥ *i aceti* ℥ *ij.olei cappar ,* ℥ *iiij.olei abſynthij* ℥ *i. ß bulliant ad conſumptionem ſuccorum, & adde ſandal. omnium,ſpicæ an.*ʒ ß, *ceræ q.s.fiat unguentum.* Aut paratur illud, quod vulgò dicitur deopilativum oleorum, & magiſtraliter ſic componitur. ℞. *olei amygdal dulc.* ℥ *i.olei camomillæ,cappar.tamariſci,roſ.an.*℥ *i.ß,olei viol.anethini an.*℥ *ij.ß.Irini,abſynthini an.*℥ *iij.ceræ q.s.fiat unguentum ;* validius tamen, & efficacius adhuc eſt unguentum deopilativum ſuccorum, quod ſic conficitur: ℞. *unguentum præcedens, & adde ſucci apij , & abſynthij liquidi an.* ℥ *iij. ſucci fœniculi,petroſelini, menthæ an.* ℥ *ij.ſucci ireos* ℥ *i.vini albi optimi* ℥ *iiij.coquantur ſimul ad conſumptionem ſuccorum , & cum cera fiat unguentum,* 30

Unguentum deopilativũ oleorum.

Unguentum deopilativũ ſuccorum.

cui

cui adde dialthea ℥ iij, *axungiæ gallinæ, & anatis an.* ℥ *i. pulveris squinanthi, spicæ, singul.* ʒ. ij. ß. efficacissima sunt hæc duo unguenta ad omnes viscerum obstructiones, ideo sic parata reperiuntur in Hispaniæ officinis, rectè igitur fecerint Germaniæ seplasiarij si etiam posthac ea habuerint, cum in hisce regionibus potissimum obstructiones vigeant. Prodest præterea emplastrum *ex farina camomillæ, meliloti, abrotani ivæ an.* ℥ *j seminis apij, ameos, absynthij an.* ʒ *ij, spicæ* ʒ *j. dissolvantur in succo fœniculi, ac fiat emplastrum*, aut ex ijsdem herbis & oleis, cum modico aceto, fomentationes parentur.

10 At si lien obstructus sit, quod frequentius accidere diximus, ob alimenti crassitiem, præsertim si hæmorrhoides vel menses suppressi fuerint, dignoscitur id ex oblongo tumore sinistri lateris, dolore ejusdem partis sinistrũ humerum pertingente, difficultate respirationis, colore subnigro, aut plumbeo, fœtido anhelitu, alvo adstricta, vel subnigra dejectione; adhæc quia corpus emaciatur, fœmina tristis redditur, meditabunda & fastidiosa, sudor adest nocturnus, sæpe etiam rugitus, & fluctuatio in latere sinistro, quæ omnia recenset Hippoc. lib. *de affectibus uterinis*. Curatur iisdem ferè remediis, quibus jecoris obstructio. At in cibo utilis est usus cappar. cum oleo, & aceto: vel sic

Obstructionum lienis curatio.

20 parentur: ℞. *cappar. aut baccarum genistæ lib. iij Passularum corinthiacarũ lib. j. reponantur in s. q. sacchari dissoluti in aqua borraginis vel naphæ, & adde aceti* ℥ *ij cinamomi* ʒ *ij. Purgativũ efficies, si in vase addas* ʒ ß *scammonij.* In reliquis medicinis purgativis addenda erit confectio hamech, aut diacatholicon, vel diasena, vel utendum elleborismo, quẽ jam descripsimus c. *de melancholia*; sanguinis missio parcior sit, & ex basilica, vel salvatella sinistri lateris, at menstruationis tempore ex sinistro pede; longè tamen utilius fœculentus sanguis per hæmorrhoidas deponitur, per quas & evacuatur, & derivatur: Veteres secabant venas retro aures, & sanguine inde fluente lienem inungebant, quod ut super-

Cappares condita.

Superstitio Veterum.

30 stitiosum simul & periculosum rejiciendum, utilius multò esse expertum est, corpore præpurgato, venis ad lienem nigricantibus hirudines applicare, aut cucurbitulas cum scarificatione, ac ex ijsdem debitam sanguinis mensuram detrahere.

Ad tertium remediorum genus quod attinet, humor etiam levioribus attenuandus, quia validiora resiccant humorem melancholicũ. & aridiorem reddunt affectum, utendum igitur præter cætera melicrato sic concinato; ℞. *corticum rad. cappar.* ℥ *iiij. polypodij* ℥ *ij. passularum*

Attenuantia.
Melicratum

larum sine acinis ℨ j. prunorum numero x. fiat decoctum ad lib. ii. factâ colaturâ adde mellis ℨ iiij. Aut ℞. *corticum rad. cappar. tamarisci an. ℨ j. corticis salicis ℨ ß, seminum frigid. major. seminis agni casti an ℨ ß, foliorum adianthi m. j. prunorum numero xij. passularum sine acinis ℨ. j. fiat decoctio in s. q. aquæ ad lib. j. adde sirupi acetosi, borrag. de põis, vel de scolopendria ℨ iiij misc.* Hic notandum semper in medicamentis pro liene addenda esse folia scolopendriæ, & cortices cappar. in ijs vero quæ pro jecore conficiuntur absynthium, & eupatorium; Nam, ut Gradius inquit, quale est absynthium jecori, tale est lieni cortex cappar. & quale est jecori eupatorium, tale est spleni scolopendria. Porro supradictis addi etiam possunt, quæ magis aperiant, & discutiant, qualia sunt ebulus, brionia, cortex hederæ; aut ℞ *sirupi bizantini, de scolopendria, de Epithymo, singulorum ℨ ij. aquæ graminis, lupulorum, fumariæ vel gallitrici an. ℨ iii. misce pro tribus dosibus*; Purgationes sæpius iterandæ, quibus adde Semiunciam Epithymi, aut foliorum senæ; vel ℈ iiii. pulv. hieræ; exhibentur etiam stibij præparati g iiij cum ℨ j. conservæ florum borraginis; in universum tamen ijsdem purgantibus medicamentis utendum, quæ c. *de melancholia*, dicta sunt, inter quæ expertus laudo apozema descriptum in 3. remed. genere. 10

Localia. Quod si in scyrrhum degeneret affectio, quod ex tensa partis duritie deprehendes, aut si cachexiæ, hydropisvè præludia appareant, quod ex pedum crurumque tumore cognosces, validiora inscindentia, ac emollientia ex ijs, quæ dicta sunt, seliges; & insuper hunc fotũ parabis: 20

Fotus. ℞ *radicum cucumeris agrestis, altheæ, liliorum an. ℨ j. corticum radicum cappar. tamarisci an. ℨ ß, foliorum malvæ, bis malvæ, scolopendriæ, absynthij an. m. j. seminis fœniculi, lini, fœnugræci an. ℨ. ß, florum camomillæ, meliloti, genistæ an. p. j. fiat concoctio in æquis portionibus aquæ, & vini albi ad tertias, cui adde aceti acerrimi parum,* quo pars foveatur singulis diebus,

Cataplasma & superponatur sequens cataplasma: ℞ *farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℨ jß, farinæ lupinorum ℨ j. pulveris radicis Ireos aut brioniæ, tamarisci an. ℨ ij adipis vituli, axungiæ cuniculi an. ℨ i. olei cappar. q. s. cum modico superioris decocti, fiat cataplasma*; topica in hunc usum plura reperies apud Practicarum scriptores, c. *de scrhyro lienis*, inter reliqua tamen si affectio in 30

Unguentum scyrrhũ degeneret, sequentia inprimis laudãtur: ℞. *olei cappar. ℨ ii medullæ vituli, pinguedinis anatis, ammoniaci in aceto dissoluti an. ℨ ij. aceti ℨ i. ceræ q. s. fiat unguentum*; aut ℞ *succi summitatum sampsuci, olei cappar. dialtheæ an. partes æquales, ceræ parum, fiat linimentum*; aut conficiatur tale

Emplastrũ. emplastrum: ℞ *radicis lilij, malvæ, brancæ ursinæ, scillæ an. ℨ i. coquantur in*

vino

vino albo contundantur, & adde olei rutacei, cap. sing. ℥ *ij. dialtheæ* ℥ *i.* ß *misce*, quibus addere licet muscilaginis altheæ ℥ i. pulveris scolopendriæ ʒ ij. acetum squilliticum, succum bracsliæ, oleum amygdal. amar liliorum, de cucumere asinino, ficus pingues, æsypum, emplastrum de meliloto, de muscilaginibus, diachylum armoniacum cum muscilaginibus altheæ, lini, & fœnugræci, quæ omnia præcedat semper fomentatio ex superiori decocto; etiam utilis est vapor ex aceto acerrimo, & fusus super candentem lapidem molarem, seu pyritem, aut super laterem, & per infundibulum acceptus; aut linteum madidum in aceto, in quo sæpius chalybs fuerit extinctus, lieni calidum apponatur.

Aceti vapor

Si tamen cum his, flatus, rugitus, & aquæ fluctuationes in sinistro latere persentiantur, quod sæpe accidere compertum habeo, quia perfrigidam & humidam intemperiem, humores frigidi, tenuiores, & aquosiores redditi, facile in frigida parte colliguntur, & cum flatibus commixti rugitum efficiunt, ac fluctuationem; malum frequens post plenilunia, frigidiori cœlo, post usum aquæ, & frigidorum alimentorum, ac indebitum vitæ institutum; mox tamen renovatâ lunâ, calidiori aeris constitutione, ac debito vitæ moderamine nonnihil subsidet. Curatur frequenti clysteriorum usu, ex decocto capitis vervecis, cum jam dictis herbis ac seminibus, cujus decocti ℞ ℥ *x olei irini, & rutacei singul.* ℥ *ij. salis* ʒ *i* ß; laudantur deinde inunctiones, quæ inscindant, resolvant, & parum roborent: ut ℞ *theriacæ optimæ* ℥ *j. dissolvatur in* ℥ *iij olei rutacei & anethini, ac cum cera fiat linimentum.* Necessum tamen est ante omnia purgationem instituere ex ℈ iiij hieræ simpl. aut diacolochyntidis; aut ex ʒ i sequentium pilul. ℞ *aloës, rhab. agarici trochiscati an.* ʒ ß, *scolopendriæ, seminis agni casti, endiviæ an.* ℈ ß *cinnamomi, assari, spicæ an.* ʒ ß *rasuræ cornu cervi, rasuræ eboris, coralli an. g. viij cum aceto squillitico formentur pilulæ viiij ex singulis* ʒ. aut fiat vinũ purgativum, nonnihil diversum ab illo, quod alibi descripsimus: ℞ *turpeti, radicis mechoacanæ, agarici, rhab. singulorum* ʒ *i foliorum scolopendriæ m.* ß, *cinnamomi, assari, spicæ an.* ʒ ß, *includantur in sacculo, qui pendeat per horas xxiiij in lib. ij vini albi tenuis, in loco calido, de quo singulis diebus mane capiat* ℥ *v.* facta majori aut minori expressione, prout magis minusvè fluidam alvum habuerit patiens. Tandem aqua exsiccanda, quod fiet si mane, & vesperi capiat ʒ ij sequentis mixturæ: ℞ *piperis, cumini, rutæ an.* ʒ *ij* ß, *nitri* ʒ *ij, melle optimo excipiantur*: vel

Rugitus sinistri hypochondrij.

Curatio rugitus.

Purgatio.

Vinum purgans.

Aquæ exsiccatio.

℞ *nigellæ Romanæ seminis anisi, apij, petroselini, cumini an.* ℨ *ii, farinæ optimæ lib. 1. misce* arte pistoria fiant panes, possunt etiam species in vino dari, aut cum pane ordinario commisceri, qui utilior fuerit, cum aqua decoctionis fraxini pistus; sacculi quoque resiccantes, ac resolventes lienis regioni applicentur ut: ℞ *seminis milii parũ conquassati p. ii. salis p. ß. torrefiant in tegula, fiant duo sacculi cum bastituris, longitudinis medii palmi, qui suffumigati cum vapore aceti acerrimi, in quo lapis molaris ignitus, aut chalybs extinctus sit, alternis vicibus applicentur;* alter sic fit; ℞ *cumini p. ii. seminis agni casti, rutæ an.* ℨ *i. ut supra, confringantur, exsiccentur, ac duobus sacculis includantur.* Vehementer insuper laudatur linimentum ex adipe strutiocameli, & reliqua quæ hydrope affectis utilia sunt.

Sacculi pro liene & ventre.

Meserei obstructiones.

At si venæ meseraicæ infartæ fuerint, differt affectus à Melancholia, dicta hypochondriaca, quod in hac sanguis ibi contentus effervescit, & exuritur ex cujus halitibus caput & cor tentantur; in morbo virgineo, licet sanguis in eodem loco sit impactus, refrigeratur tamen, ac recrudescit, unde subalbidus ille color; dignosces id ex pituitæ vomitu, nausea, cibi fastidio, depravato appetitu, præcordiorum compressione præsertim à cibo, animi dejectione, alba urina, & copiosa (quæ melancholicis potius pauca, & ex viridi crocea) falsa siti, tumore oculorum, ac totius vultus, & quia minus intensè, sed diutius caput pulsat, & dolet.

Diff. inter meserei obstruct. & melancholiam hypochond.

Curatio.

Curatur sanguinis missione, non quidem ex brachio, sed ex pede, vel potius ex hæmorrhoidibus, hæ namque venæ cum meseraicis mirificè consentiunt, & earum sunt veluti propagines; conveniens est etiam vomitus semel, aut bis in hebdomada, non tamen instantibus menstruis, purgatio per vices medicamentis superius relatis exercenda, quibus tamen non cassia, nec senæ folia admisceantur, quia nimis flatulenta; subide redeundum ad julapia, & apozemata attenuantia inscindentia, & abstergentia, ac denique ad ea, quæ menses movere nosti, ventriculum verò, ac meserei totam regionem inunges, prædictis jam linimentis, addito pulvere Diarrod. aut aliquo ex illis, quæ c. *de ventriculi accidentibus ex utero,* mox reperies.

Vomitus.

Purgatio.

Obstructionibus cunctis communia auxilia.

Porrò sunt præter jam dicta auxilia, quædam cunctis obstructionibus communia, nimirum pilulæ aperientes, de quib. c. *de menstr. suppress.* exercitium, lapis bezoarticus, radix scorsioneræ, & usus chalybis

lybis præparati; circa quæ notandum, pilulas & solida medicamenta; ventriculo magis convenire, potiones & liquida pharmaca, jecoris, lienis, & uteri obstructionibus. Exercitium excitat viscerum calorem, unde feliciores fiunt concoctiones, & pauciores redundant cruditates, deinde etiam si ad initium sudoris deveniat, humores distribuit; tertiò aperientibus medicamentis viam parat, ideò parum exerceri ante eorum assumptionem utile est; convenit autem summo mane, præcedente alvi dejectione, in loco acclivi & laborioso; terminus erit sudoris initium, à quo deinde quiescendum.

Exercitium.

10 Lapis Bezoarticus delicatioribus fœminis exhibetur, & iis præsertim, quæ melancholicæ sunt, quibusve semē corruptum est, vel cordis saltu afficiuntur; Præfertur orientalis, levis, pellucidus, laminosus, coloris ex viridi nigri, insipidus, cujus pulverem si calce & aqua misceas, colorem refert ex pallido viridem, quique super accensos carbones injectus, in auram penitus evanescit; assumuntur singulo mane quinque sexvè grana ejus, in subtilissimum pulverem redacta, & aquâ aperienti vel convenienti aliâ dissoluta, vel admiscetur conservæ adianti, seu borraginis, & superbibitur parum aquæ ejusdem herbæ; aut tabellæ sic concinnantur pro nobilioribus ℞ *seminis agni casti, rubeæ, cinamomi an.* ℈ *ii. lapidis Bezoartici* ʒ ß, *cum saccharo dissoluto* 20 *in aqua melissæ, vel naphæ, fiant tabellæ, singulæ ponderantes* ʒ *i*, idem etiam lapis utiliter adhibetur alicui ex electuariis, quę paulò infra ex chalybe conficere docebimus, aut reliquis rotulis cordialibus & aperientibus.

Lapis Bezoarticus.

Tabella ex lapide Bezoartico.

Radix scorsoneræ abrasa in vino per noctem maceratur, cujus vini mane accipiantur ℥ iij vel quatuor, aut eadem radix aliquâ ex prædictis aquis elixetur, deinde saccharo condita devoretur, & superbibatur de eadem aqua, idem etiam saccharum sive sirupus, in quo radix fuit incocta, addito cinnamomo exhibeatur.

Radix scorsonera.

30 Cæterum in demolliendis obstructionibus primum obtinet locum usus chalybis, qui ut ex eo varia possint confici medicamenta sic prius paratur, ut docet Manlius: ℞ *chalybis tenuissime limati lib. i. toties aquâ fontanâ lavetur, quoad aqua limpidissima appareat, tum in olla vitriata ponatur superaffusa ea quantitate aceti acerrimi, qua satis imbibatur, sic maneat per dies xxx. agitando septimo quoque die, & affundendo plus aceti, si opus sit, postea in vase amplo pulvis extendatur, ac in umbrâ*

Chalybs.

In Scolio triphœræ majoris. Præparandi chalybis primus modus.

umbrâ exsiccari sinatur, subinde in mortario metallico trituretur diligenter, ac per cribrum adstrictum, tenuissimus pulvis extrahatur, & adhuc in marmore pictoris exactissimè trituretur, quoad visum effugiat, & intra digitos fere non sentiatur, tandem in vase vitreo servetur, vel cum gummi tragachanti, fiant trochisci, quod melius est. Secundo modo concinnatur chalybs, si ejus limatura sæpius igniatur, & subinde aquâ aut liquore affectioni cōveniente, novies extinguatur, aut quoad vim chalybis susceperit liquor, quo deinde utendum. Tertio limatura, post macerationem in aceto, igne comburitur super laminam ferream, ut partes superfluas amittat, manentibus utilioribus ac purioribus; habet enim chalybs duplex in se sulphur ac mercurium, unum coctum, ac in ferri naturam jam conversum, quod expetimus, quia purgativum est; alterum crudum ac superfluum, quod inutile ac perniciosum censetur, & his præparationibus amittitur, quæ potissimum fieri debent ex limatura acuum aut armorum, vel alterius chalybis, qui ignem sæpius jam fuerit expertus; & hoc 3. modo etiam cum gummi tragachanti trochisci fieri possunt, aut aliter servetur.

Secundus

Tertius.

Duplex sulphur ac mercurius in chalybe.

10

Jam vero ante chalybis usum corpus tripliciter præparandum, primò exercitio, aut (si exerceri patiens ob debilitatem nequeat) potu aquæ calidioris, postea lenta deambulatione domi, & non sub dio si tanta debilitas sit, sumpto per intervalla calidissimæ aquæ haustu, ut viæ laxiores reddantur ac facilius medicamentum permeet. Secunda præparandi ratio fiet per lenitivam purgatiunculam ex manna, aut vomitorium, ne ad vias obstructas humores deferantur, id quod potissimum convenit in scyrrhosis affectionibus. Tertiò præparantur humores qui obstructiones pariunt, extenuantibus, quod fit hac chalybis levi potiunculâ, ℞ *limaturæ chalybis ℥ iiij in ferreo instrumento ignicandescere finito: deinde affunde aquæ lupulorum, graminis, rubeæ, aut borraginis vel fontanæ lib. 2. coletur, & iterum eadem limatura igniatur, ac in eadem aqua extinguatur, idq; septies fiat: rursus sume totidem ℥ novi chalybis donec hac ratione libr. 1. consumatur, tunc facta colaturâ, adde sirupi violarum, borraginis, aut de quinque radicib. vel mellis rosati ℥ iiij, fiat potio, cujus patiens singulo mane, facto prius exercitio, capiat ℥ iiij,* quo finito eandem potionem repetes sed efficaciorem, facta pluries chalybis extinctione; vel fiat sequens sirupus (qui in officinis promptus esse debet pro hujuscemodi affectibus) ℞ *scoriæ ferri vel* (quod magis

Corporis præp. ante chalybis usum.

Prima viarum.

Secunda impedimentū removendo

Tertia humorum.

Sirupus de chalybe simplex.

20

30

magis semper laudo) *chalybis præparati lib. 1. passularum sine granis lib. 2. infundantur per triduum in libr. 6. aquæ fontanæ, vel alterius morbo convenientis, deinde bulliant ad tertias, & adde, origani, ameos, juniperi limati an. p. 1. iterum parum bulliant, & ex colaturâ, cum sacchari sufficienti portione, fiat sirupus debitæ consistentiæ, cui adde in ultima ebullitione croci in ligatura* ʒ ij. & hic ritè vocabitur sirupus de chalybe simplex; compositus vero fiet, si in ultima ebullitione loco croci, addas dialaccæ, rhab. agarici trochiscati in ligatura, aut in substantia, prout purgare libuerit an. ʒ ij. aut loco rhabarb. pseudorhabarb. quod aliter dicitur Rhabarbarum Monachorum: validius etiam deobstruet si in prima decoctione addas radicis rubeæ ℥ ij. aut alias herbas vel radices partem obstructam respicientes, aliter sirupus sic concinnatur. ℞ *aquæ borraginis lib. 6. fol. capill. Veneris, aspleni an. m. j. passularum sine granis p. ij. radicis petroselini, fœniculi, eringij, graminis an. m. ß. seminis anisi p. ij. coquantur ad medias, coletur; & tunc* ℞ *chalybis præparati libr. 1. igniatur, & sæpius extinguatur in prædicta colatura, & adde sirupi borraginis, byzantini, capill. Ven. singulorum ℥ v. theriacæ antiquæ, mitridatij an. ʒ iij. sacchari q. s. iterum ferveat ac fiat julapium, dosis ℥ iiij.* per plures ex ordine dies quovis tempore, quia est medicamentum securissimum.

Syrupus de chalybe compositus.

Eadem ratione electuaria sive confectiones ex chalybe parari possunt, & primò si meseraïcæ obstructæ sint, sic: ℞ *specierum diarrod. diacurcumæ, agarici trochiscati an. ʒ i. medullæ carthami ʒ ij. corticis radicis rumicis, rubeæ, seminis dauci an. ʒ i. ß cariophyllorum ʒ i. chalybis minutissimè vino præparati ʒ ij mellis despumati q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ ij ad iiij* si laborans eo assumpto vomuerit, detrahe carthamum, ac agaricũ, & fœmina parum vini odorati superbibat, ut os abluat, & nauseam compescat; pro jecore verò obstructo agaricum detrahe ac carthamum, & eorum loco substitue ʒ ii ß. rhab. vel sic confice: ℞ *limaturæ chalybis vino præparati ℥ ij. pulveris spicæ, absynthij pontici, diarrod. abb. an. ʒ i. rhab. ʒ iij, cum melle, fiat confectio* aut ℞ *limaturæ chalybis præparati lib. ß vini albi ℥ viij. in vase vitreo lento igni apponantur, agitando diligenter chalybem cum vino, donec spumosum quid sursum feratur, tunc pinguem hanc partem simul cum vino in aliud vas transfunde, & id quater fiat denuò vini parĕ copiā affundendo, in eandem limaturam, eodemq; modo fervere finito, & separa: Vinum itaq; cum hac quadruplici spuma rursus igni appone, donec leviter fervens mellis spissitudinem acquirat, tunc usui serva, & ex eo sic confice electuarium:* ℞ *seminis petroselini, dauci, specierum diacurcumæ, ac diarrod. an. ʒ i. cinnamomi* ℈ *i. chalybis dicto modo parati ʒ vi. cum melle despumato,*

Confectiones ex chalybe.

Pro meserœo

Pro jecore.

Pro liene. *mato, fiat electuarium, dosis a* ℨ iii. *ad vi.* summo mane ut supra, utile etiam est puellis, quæ utuntur esu rerum extranearum. At si lien obstructus sit sic conficiatur ℞ *limaturæ chalybis aceto præparati lib. i. aceto acerrimo adhuc abluatur, & inspergito super pannum, & adde pulveris cariophyllorum* ℨ ß. *transacto die & nocte, vase vitreo excipiantur cum* ℨ *x. vini albi, & uncia media pulveris scolopendriæ, valide phialam concussam soli exponito ferventi, aut in æstuario per decem dies manere finito, singulis diebus agitando, & concutiendo, donec limatura cum vino liquetur, nec quicquam residea, cujus porriges* ℨ *ij. vel ij* ß. at si nimis crassum sit, diluatur ℨ una vel altera aquæ borraginis, vel vini dulcis. Aut ℞ *dialaccæ* ℨ *vj. chalybis* 10 *præp.* ℨ *viij. mellis despumati q. s. misce,* dosis ut suprà. Quod si magis purgare velis. ℞ *diaphœnici* ℨ *ij chalybis* ℨ *iiij.* pro dosi; Alij chalybem conficiunt potabilem, multò tamen securior est aqua, quæ excurrit ex lapide, in quo enses acuuntur, si centies in ea chalybis limaturam extinxeris, est enim utilissima, & magnos lienes mirificè curat, vulgò communiter adhibentur singulo mane chalybis præparati ℨ ij. aut iij. cum uncia conservæ rof. satius tamen fuerit incipere à ℨ i. addita si purgare volueris ℨ ß. rhabarb. sic pleræque fœminæ, quæ infelicius purgantur, aut uteri obstructiones patiuntur, citra medici consilium, hoc remedio ut sibi familiari, communiter utuntur, quod per plures conti- 20 nuatos dies assumunt. Tandem pro obstructionibus vel scyrrho uteri, ℞ *limaturæ chalybis, prius vino, deinde aquâ vitæ præparati* ℨ *ij. theriacæ antiquæ, mithridatij, antidoti hæmogogi an.* ℨ *ij. pulveris agni casti, diarrod. abb. an.* ℨ *i. cum melle despumato, fiat confectio. dosis a.* ℨ *ij. ad* ℨ *iiij.* aut ℞ *limaturæ chalybis præparati* ℨ ß. *radicis rubeæ majoris fol. ceterach. an.* ℨ *i. cinnamomi, macis an.* ℨ ß. *menthæ, scolopendriæ an.* ℈ *i. corticis citri sicci, utriusq. coralli an.* ℨ ß. *sacchari albissimi lib.* ß. *fiat pulvis subtilissimus: dosis a.* ℨ ß *ad* ℨ i. aut cum saccharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant rotulæ singulæ ponderantes ℨ ij pro dosi.

Chalybs potabilis.

Pro utero.

1. Admonitiones. 2.

Porrò sunt in usu chalybis pauca quædam observanda: Primò ut 30 sumatur servato exercitio, & præcedente purgatione. Secundò ut ejus usus sit in vere, aut autumno; quippe hæc tempora, temperatioria cum sint, remediis plus favent, ac insuper in æstate timor est, ne febris accendatur, & ob remedium ipsum, & ob validum exercitium, quod requirit; in hyeme meatus tam interni, quam externi obstructi sunt, unde impeditur medicamenti operatio, quæ est, penetrare, reserare expurgare, & abstergere, ac subinde febris excitari posset, dolor capitis, ventris torsiones, ac reliqua chalybis incommoda, quæ Avi-

cenna

cenna recenset. Tertiò advertendum, ut quo tempore sumitur chalybs, victus sit exquisitus. Quartò ut si alvus soluta fuerit ex imbecillitate, vel scyrrho alicujus visceris, loco purgantiũ medicamẽtorũ corroborantia misceantur, ut diarrhod. dialacca, & similia, quæ partẽ affectã respiciant. Quintò ut in lienis obstructionib. præparetur cũ aceto: in frigidis uteri affectibus, aut jecoris vel ventriculi debilitatib. in vino, in calida vero jecoris constitutione in aqua rosar. vel sero caprino, & si adest acuties sensus ventriculi in lacte, aut oleo amygdalarum dulcium. Sexta si obstructiones fuerint in vijs ductuũ, levissima chalybis trituratio, & præparatio satis erit, sin autem in penitioribus venis, & abditis corporis partibus, chalybem minutissime, & aceto acerrimo præparare oportet, & aliis medicamentis, quæ vim habeant expurgandi, attrahẽdi, & penetrandi, admiscere, ita tamen, ne nimis minuta trituratione (quod aliquandò fit) in argentum vivum degeneret, quod cognoscitur, quia quando ut decet, est præparatus, levis redditur, aliter ponderosus, fœminæ vomunt, ac alvũ nimis turbatã habent. Septimò ut primæ extinctiones semper rejiciantur, aut saltem eligatur chalybs, qui ignis vires sæpius fuerit expertus, ut acuum, ac armorum frusta. Demum fœmina chalybem acceptura mane in agrum migret, ac paululum sese exerceat, tunc calibis quantitatẽ jam dictam sumat, ac desuper bibat tantillum vini, aut aquæ calidæ, & indesinenter deambulet in locis acclivibus, tametsi defatigetur, nàm valido exercitio partes calent, pori aperiuntur, & medicamentum expeditius distribuitur: finito exercitio in lecto sese componat, ac si sponte sudor erumpat, fervet, sin minus non provocetur, utcunque tamen per duas, aut tres horas in lecto maneat, ac dormire licet, postea cibum capiat moderatum, ex cocta carne potius quam assa, & in cœna aliquid de pullo cocto, aut recentibus ovis, auspicetur cœnam à capparibus, vel asparagis coctis, aceto deinde resperso ac oleo; interdiu capiat frustum radicis scorsoneræ conditæ, aut borraginis, aut flores aurantiorum: Terminus quibus chalybs assumitur, ad 12. dies extenditur, 15. 20. 30. 40. pro indigentia; completæ ejus operationis indicium erit agilitas ad motum, & quod non ita defatigatur fœmina, nec præterita sentit symptomata; color labiorum, ac totius vultus vividus, qui antea subalbidus fuerat; potissimum tamen signum est mẽstruorũ eruptio, si antea suppressa erant, & quod in hypochondriis ac

A. 64. tract. 1. cap. 8. — *3.* — *4.* — *5.* — *6.* — *Chalybis nimis minutã trituratione in argentum vivum degenerat.* — *Victus.* — *Cibus.* — *Terminus dierum.* — *Signa completæ operationis.*

ventre, nulla ad tactum sentitur obstructio, nullus dolor quippe his sic apparentibus remedium profuisse certum est. Non solum autem curationis tempore, verum etiam postea per aliquot dies debitum servet vivendi modum, quod si (quia fœmina delicata est, aut jecur habet calidius) calor vel febris curationis tempore supervenerit, tunc quia exercitium hæc symptomata excitare solet, moderatum sit, & aut sellâ, aut manu ducatur, vel certè frictionibus suppleatur.

Scholium.

Ferrum notissimum est metallum, constans argento vivo modico, ponderoso, immundo, lutulento, & sulphure, spisso, impuro, adurente igne, excoquitur, quo in opere tria ex eo prodeunt, chalybs quod græcis etiam stomomma dicitur, ac ferrum idem est sæpius liquefactum, & purgatius redditum; squama quæ malleorum ictibus è ferro excutitur, aut ex chalybe, & scoria ferri, quæ & ferri spuma, aut ferri stercus, seu excrementum nuncupatur, & reperitur in fabrorum ferrariorm fornacibus, tanquam spongia quædam, quæ nequaquam in ferrum postea verti potest; præter quæ etiam rubigo ferri sive ferrugo reperitur; quæ omnia impensè exsiccant, qua potissimum facultate, fluxiones sistunt, magnos curant lienes, & omnem demoliuntur oppilationem; crassa insuper, & terrestris substantia in ferro multa, qua adstringit; ratione vero sulphuris & mercurij, purgandi ac liberandi, ab infarctu vires obtinet, non quidem trahendo, nec solo pondere, sed liquando, fundendo, attenuando, quod viscidum, & crassum est, ac fortasse etiam commovendo, & irritando quemadmodum stibium, & Mercurius ipse. Nec nos latet stomomma proprie aciem dici, non quidem æris ut Cels. & Plin. sentire videntur, sed ferri aciem seu laminam ut declarat Aëtius lib. 8. cap. 11.

Cels. lib. 6. cap. 6. P. lib. 34. cap. 11.

Porro hujus remedij autor fuisse dicitur Christophorus de Honestis in tract. de trochiscis, *tametsi ante illum in scyrrho lienis, ferri usum, potissimum chalybis commendat Aëtius; & Avicenna ferrum habere vim exsiccandi, solvendi, ac coitum roborandi affirmat, ac plerique medicorum merito ei plures adhuc assignant virtutes, nam & in scyrrho uteri, & in obstructionib. omenti, mesenterij, jecoris, lienis, ac venarum ipsius uteri mirificè confert; sed & ex aceto illitum autore Dioscoride, igni sacro, & papularum eruptionibus prodest; ac insuper ad scabrities genarum, reduvias, quas panaritios vocant, pterigia, & condylomata valet, gingivas firmat, curat alopecias, & fœminarum profluvia, ac hæmorrhoidas, demum ut ipse Christophorus refert, mane sumpta ʒ i. pulveris chalybis præparati, cum conserva rosar. ventriculi villos seu fibras confortat, appetitum excitat, humiditatem ventriculi absumit, unde*

Chalybis virtutes. Quatern. 3. 3. 2. cap. 11. Av. 2. can. cap. 252.

felicior fit concoctio, cachexiæ medetur, ac incipientem sanat hydropem, & omnes corporis, ac humorum corruptiones, præsertim partium interiorũ èmendat, atque rectificat; quæ omnia vera esse crebris confirmatur eventibus, ideoque plura ex eo conficiuntur medicamenta, sirupi, electuaria, trochisci, aqua chalybeata, conserva de scoria ferri, & crocus Martis de quo Weckerus; quæ ad immodicum, & intempestivum menstruorum fluorẽ valent, mensium stillicidium, dysenteriam, & omne aliud fluxionum genus sanant; Potissimum autem chalycis usus in obstructionibus, contumacibus fluxionibus, & internarum partium corruptionibus, utiliter usurpatur. Verumenimverò quibus id viribus præstet, controversum apud medicos est: neque enim constat frigidumnè an calidum sit, cum utriusque qualitatis notæ in eo luceant, sicuti in argento vivo; nam reserare, attenuare, & expurgare proditum jam est. At Galenus 10. simpl. & millies alibi fluxus potissimum dysentericos lacte curat, in quo fuerint extincti ferrei cylindri igniti, qui aquositatem lactis consumant, & adstringentem vim communicent, quibus subscribunt Paulus, & Trallianus. Sunt qui respondent (supposito uti diximus) quod ferrum, sicuti reliqua metalla, ex duobus conflatur principiis, sulphure sicuti patre, ut chymicorum more loquar, & mercurio sicuti matre; ratione sulphuris calefacere, exsiccare, absumere, aperire, confortare, appetitum excitare, & interiores corruptiones sanare; ratione verò mercurij frigidum esse, & ea qualitate simul cum terrestri sua nativa substantia, infrigidare, densare, ac retinere quoslibet fluxus. Alij, quod supra innuimus, duo metallorum principia sulphur & Mercurium, duplicia chalybi inesse adstruunt; alia cruda, & excrementitia, quæ natura ut supervacanea ad superficiem trudit; alia cocta, & utilia, quæ in substantia, & penitioribus ejus partibus reperiuntur; inde fieri, ut primæ extinctiones semper omitti debeant; etiam illis qui contra quaslibet fluxiones chalybem præparant; sed neque pro his exactissimam triturationem utilem, quia excitatur vis purgativa proritans, & conturbans sulphuris ac Mercurij, quæ in penitissimis partibus delitescit, crasso itaque modo triturandum, ita enim & sulphuris vires elici, quæ in superficie sunt fluxionibus accommodæ, exactius, ac minutius pro delendis obstructionibus, quia utramque vim expetimus, & eam quæ in superficie est, & alteram, quæ in partibus medijs, dummodo cocta sit, & minime recrementitia nec in aliam naturam degeneret, & dissolvatur metallum, quia hæc ut superius diximus fundit, liquat, & attenuat; Nec desunt qui Mercurium, & sulphur coctum in superficie inesse credant, ideò contra obstructiones, primas eligunt extinctiones; contra fluxiones, ultimas, atque pro his chalybem jam tritum, ut armorum, aut acuum particulas; pro illis novum semper chalybem usurpant. Sane verò si rem accuratius expendas chalybis triturati medicamentis ac trochiscis obstructiones magis curari reperies: aqua ex integri chalybis extinctione fluxus; interea tamen conservâ de

Dubium Chalybs frigidus ne an calidus.

C. de sero lactis.

1. Solutio.

2. Solutio.

Autoris decisio.

scoria ferri, electuarijs ac trochiscis utrumque affectum plerumque sanari; quocirca meâ quidem sententiâ idem chalybs, & ex eo confectum medicamentum, siccitate & substantiæ crassitie, fluxus sanat, & corruptiones emendat, sub varia forma: Et eadem qualitate, sulphuris & Mercurij viribus admixtis, ac ponderositate quadam penetrans, obstructiones demolitur. Adminiculatur huic meæ sententiæ Aëtius cit. ubi de ferri, & stomommatis squamâ inquit, præclare splenem liquefacit, utpote quæ consumendi facultatem præstat, & Galenus cit. ferrum, inquit, adstringentis facultatis etiam est particeps. Quod si crudus Mercurius alicui parti inest certe interiori, indiciũ est quod vomunt, & alvus turbatur, non iis, qui extinctiones, sed iis qui chalybem in substantia assumunt, etsi diligenter trituratum, quod provenit ex turbatis ab ipso humoribus, qui obstructiones efficiebant. Sub varia dixi forma, quia credibile non est, idem medicamentum pro nostra libidine modò adstringere modò purgare, & liquare, etiamsi utramque vim obtineat, nos non possumus medicamentis imperare, ita ut una ejus virtus quam expetimus operetur altera ociante, nisi præparationis modo ac forma, unam magis quam alteram suscitemus, sic Rhabarbarum leviter ustulatum adstringit, ejus dilutum purgat, & ejusdem rhabarbari tenuiores ac superficiariæ partes bilem educunt, ipsa substantia fluxiones sanguinis cohibet, nec aliter chalybis interiora aperiunt, & deobstruunt, exteriora siccant magis, & dysentericos fluxus sanant, ac rursus ejus superficariæ extinctiones dysenteriam sedant, interior substantia præsertim in forma solidiori exhibita obstructiones demolitur.

Chalybs sub varia formâ modò liquet, modò adstringit.

De variis ventriculi accidentibus & dolore ex utero.

CAP. VI.

QUia uterus, ut multis alijs partibus, ita etiam ventriculo plurimum consentit, quod suo loco proditum est, contingit aliquando, ut à semine, vel menstruo in utero corrupto vel vitiato, aliquid in ventriculum transmittatur, unde fœminæ vel nil omninò, vel diminutè appetunt, sæpè etiam depravatè, quæ affectio citta tum dicitur, latinioribus pica, de qua latius lib. 3. c. 10. subinde odio habent cibos, & animus ex solo alimenti conspectu horret; interdum canũ more perpetuò appetunt, quæ omnes affectiones ad vitiatam appetentiam pertinent: nam & immodicam cibi, vel potus copiam ingerere, & diminutè aut nihil appetere, & in alienarum qualitatum desiderium propen-

propendere, à vitioso provenit appetendi opere, quod in ore ventriculi residere nemo ambigit, in qua certe parte non solum naturalis, verum etiã animalis facultatis symptomata efflorescunt, ob magnum cum utroq; principio commercium. Porro vitiatur hîc appetentia, ex ipsius oris ventriculi intemperamento solo, vel cum affluxu materiæ ab utero regurgitantis, à qua etiam causa plurima alia agminatim succrescunt accidentia, ut miri ac varij dolores acres interdum, & adeo vehementes, ut syncopen inferant cum tædio, ac mæstitia; adhæc nausea, vomitus, singultus, ructus, prout hanc aut illam vẽtriculi partem humor, aut vapor impetit; nam quæ evomuntur, in ventris spacio natant; nauseam movent, quæ adhærent; singultum excitant, quæ ipsis tunicis cõtinentur; ructus tardiorẽ infelicioremq; arguit concoctionẽ, ac proinde fundi ipsius vẽtriculi, ubi ipsa perficitur imbecillitatẽ.

Variae Ventriculi partes affectas, quæ signa monstrent

Ex dictis patet unam ac generalem esse harum affectionum communissimam causam, halitum ex putri semine, vel sanguine ascendente, qui dum os ventriculi pertingit, appetentiam vitiat, dum cavum ipsius vomitum gignit; dum tunicis adhæret, nauseam; penetrans verò ipsius substantiam, ac tunicas, singultum provocat, dũ concutitur, convelliturq; ut ipsum expellat; at dum distenditur, dolorem parit, & ingentem cruciatum, sæpe etiam cum syncope, ob cordis vicinitatem. Rursus vitiat appetentiam non solum quatenus os ventris attingit, sed quatenus etiam putridus est, vel calidæ humidæ, & pinguosæ substantiæ commixtus, quippe talia tædium, & subversionem inferunt, neq; solum cibos avertunt, sed etiam potum, sine quo diu degunt. Quod si qualitatem aliquam præter naturam halitus præ se tulerit, siquidem adscititia, nec dum facta fuerit, contrariis gaudet, ita dum calidus est, sitim excitat, quod si naturalis sit, aut licet tempore contracta, tamen diuturnitate, & fixione in consuetudinem habitumque abierit, tum rerum ejusdem naturæ appetitum suscitat, & vitioso similia recremento; sic si halitus exustus est, fœmina extinctos appetit carbones; si siccus terrã, testas, aut cimoliam; si frigidus, & siccus gypsum ocramve, ut plurimum tamen acida acerbaq; exoptant, ut limones cum plurimo sale, & viridia poma, juxta pravam halitus qualitatem, qui plerumque melancholicus est. Quibus accedit vitiosorum succorum copia in corpore præexistens, aut halituum occasione in dies accrescens, quibus potius humoribus quam vapori duntaxat

Causa

Variarum rerum appetitus unde.

duntaxat causa durationis hujus affectus tribuenda venit, qui ventriculo adhærentes ab halitu putredinosam, deterrimamque naturã mutuantur, & asservant.

Signa. Notæ per se conspicuæ sunt, si exactè perpendas, quod nauseam, vomitum, singultum, ventriculum ipsum affici declarant, appetentia verò vitiata, syncope, anxietas, dolorq; ventriculi, os accusant; extranearum rerum appetitus, habitualem ferè halitus intemperiem, quæ sibi simile quasi insitâ, & naturali vi appetit: At si fœmina nihil omninò inediâ aut siti emacietur, universum corporis habitum, nimia humiditate, & crassorum humorum copia redundare, 10 qui diu tolerant actionem caloris, antequam ad carnis consumptionem sit deventum. Porro ructus, & ventriculi flatulenta distentio cruditatis est soboles: dolorem ex flatu esse ostendit tentio, ex humore gravitas cum distentione, aut vomitu fit; species humoris ex sapore deprehenditur; mordicatio, humorum, aut vaporum acrimoniam prodit; & tunc propriè cardialgia, seu morbus cardiacus ab omnibus dicitur, nam & ventriculi os cor veteres appellarunt; verum ab alijs causis communi nomine ventriculi dolor vocitatur; quid autem reliquæ dolorum differentiæ, quæ plurimæ sunt, præmonstrent, disces ex c. *proximè sequenti.*

Cardiacus morbus.

Curatio. Uti una est communissima causa, ita una communis, ac generalis curandi ratio, laborare, ut nimium semen non generetur, genitum extinguatur; ac menstrua probè repurgentur; quæ quo pacto fiant capitibus propriis jam didicisti. Particularius tamen, ut non solũ uteri, quæ pars est mandans, sed recipienti ventriculo prospiciatur, curabitur ventriculi dolor quinq; remediorum generibus, primò victu optimi succi, ac tenuis substantiæ, potu aquæ cinnamomi, anisi vel coctæ cum corticibus citri, radice chinæ, vel modici vini Hispanici, aut Jtalici, quod in hoc casu Rhenano præfertur.

Victus.

Diversio. Sanguinis missio. Secundò divertentibus, ne ab utero humor seu vapor ascendat, 30 quod fiet sanguinis missione ex pede, si menstrua desint, aut diminutè fluant, nec verendum ventriculo fastidiente, vel nauseabundo sanguinem demere, causam enim inprimis abscindere expedit; quod si menstrua prospere fluxerint, tunc ex brachio medio mense fieri poterit: utendum etiam frictionibus crurum ventris, ac corporis universi, exercitio matutino, inunctione vẽtris inferioris, ex oleo anethino, liliorum

liorum alb. camomillæ, de croco, de baccis lauri, in quo ferbuerint radices lilij, angelicæ, aut semen agni casti, addita deinde theriaca, & tertio quartóve quoquo die umbilico cucurbita cum multa flamma applicetur si copia adsit flatuum, inferius autem suffumigia ex rebus calidis de quibus cap. *de menst suppress.*

Tertiò iis quæ ventriculum purgare sint apta, parato prius humore in eo contento hoc aut simili sirupo per aliquot dies: ℞ *sirupi de mentha, de absynthio an.* ℥ *i. aquæ fœniculi* ℥ *iij. misce*, aut si ventriculus æstuet, par exhibeatur quantitas sirupi acetosi, granatorum, ros. cum aquis endiviæ, fœniculi; deinde sic purgetur ℞ *electuarij lenitivi, vel diacatholici* ℥ *i. diaphœnici* ʒ *iij. agarici trochiscati* ʒ *i. fiat bolus, addito* ℈ *i. spec. diarrod. aut cum* ℥ *j. sirupi ros. solut. &* ℥ *iij decoctionis pituitosæ, fiat potus*, a quo deinde adhibebis, quæ humores crassos attenuent, ac inscindant, de quibus c. *de febre alba* in 3. remed. gen. subindeq; [illegible]deundum ad ea quæ paulatim purgent, & abstergant, in quem usum confert alternis diebus tria capere catapotia, quæ ponderent ℈ i. aut ʒ ß. massæ pilul. de agarico, de aloe lota, mastichinarum, stomaticarum, de hiera, vel harum ℞ *rhab, masticis, agarici, aloes an.* ʒ *i. cum succo absynthij, fiat massa*, conferunt insuper vinum purgativum, ac pilulæ, quarum descriptiones habes c. *proxime citato*. Sed & clysteres qui leviter purgent, quorum exempla habes c. *de febre alba, & de Epilepsia ex utero*; præstat semel aut bis in septimana vomitum excitare, si vitium sit in ore ventriculi; frequentiori uti purgatione, si in fundo; à vomitu natura per aliquot dies reficienda una ex infra scribendis tabellulis, aut ʒ i. theriacæ quę ventriculum roborent, & reliquias nocentis materiæ elidant.

Purgatio ventriculi.

Pilulæ.

Vomitus orè ventriculi affecto magis convenit, purgatio fundo.

Quarto iis, quæ flatus discutiant, & ventriculum firment, ut in unctione ipsius & oleis, nardino, absynthij, de spica, de cinnamomo, de mentha, naphæ, calidis in duplici vase, vel balsamo; super inspersis pulveribus diarrod. aromatici rosar. absynthij, menthæ, cinnamomi, corticum citri, ligni aloes, seminis angelicæ & pauco diamosco, vel diambra. Ex quibus unguenta & linimenta fieri possunt, ut ℞ *olei de spica, de absynthio an.* ℥ *ij ceræ* ℥ *i. masticis* ℥ *ß. liquefiant in duplici vase, & adde cyperi, macis, cinnamomi an.* ʒ *ß. fiat linimentum*, quo utrinque tum in ore ventriculi, tum retrò juxta collum ac dorsum inungatur patiens, utramq; enim partem ventriculus pertingit; præcedat inunctionem fomentum ex decocto cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophyllorum, absynthij Romani, menthæ, origani, chamemali, ros.

Roborantia & discutientia. Inunctio.

Unguentum.

Fomentum.

quorum æquæ portiones in pari quantitate vini, & aquæ ad tertias coquantur, & cum spongia locus madefiat; roborat etiam ventriculum catulus, vel temperata manus admota, pellis leporis, vel struthiocameli, pulvinare è mollissima pluma anseris, rasura dibaphi gossypium vinoodorifero, & decoctione menthæ immersum, expressum, & siccatum; aut hic sacculus ℞ *Radicis cyperi, calami aromatici, squinanthi, cariophyllorũ, absynthij, mentæ, origani, camomillæ, rosar. singulorum partes æquales in pulverem redacta*, duobus sacculis cum bastituris includantur, quorum unum super ventriculum gestet patiens, alterum juxta dorsum; Intus assumuntur ℥ *ij. vel iiij. decocti angelicæ, aut diluti absynthij, cum* ʒ *i. aromatici rosar. vel diarrod. abb.* quod si amaritudine sit infensum *ex eodem succo cum saccharo dissoluto in aqua mentæ, & speciebus recitatis, fiant rotulæ*; aut *capiat* ℥ ß. *aquæ stillatitiæ cinnamomi, vel floris ejus, aut aquæ vitæ finissimæ, aut guttas vi. vel vij. olei cinnamomi, anisi, cariophyllorum, piperis, vel macis arte chymica parati*, fœminarum vulgus cum fructu communiter utitur vino Rhenano ex decocto camomillæ, & quatuor seminum calidorum anisi, cumini, carvi, fœniculi addito saccharo. Horum tamen assumptionem præcedat una, vel altera tabella aromatici rosar. diatrion pipereon; diagalangæ, vel ʒ i. theriacæ, aut mithridatij, vel ℥ ß. hujus pulveris: ℞ *agni casti, cinnamomi, anisi, cumini, corticum citri, an. partes æquales, fiat pulvis.* Pari pensu proficit alius, qui paratur *ex anisi torrefacti* ℥ *ij. galangæ, cinnamomi an.* ʒ *iij. piperis longi* ℈ *ij. corticis citri* ʒ *i. sacchari finissimi ad pondus omnium*; vel ℞ *galangæ, cinnamomi, spicænardi, schœnanthi an.* ʒ *iij. cinnamomi, carvi in vino macerati, apij, petroselini singul.* ʒ *ij. seminis rutæ* ʒ *i. misce fiat pulvis.* At si ventriculus sit admodum calidus superiorum loco intrinsecus conveniunt tabell. diarrod. triasandali, haustus aquæ frigidissimæ; exterius emplastrum diaphœnicum frigidum, & inunctio ex oleo rosar. vel cydoniorum, ac myrthino, Inferiori ventri apponitur emplastrum pro matrice per se, aut dissolutum in oleo nardino, vel de angelica, sed & cucurbitula cum multa flamma ventriculo apposita reliquias discutit, aut ruta vino cocta ventriculo applicatur, & vas amplum calidis sarmentorum, vel ilicis cineribus plenum, & aceto irroratum superposito linteo. Quibus non proficientibus fontanella in altero vel utroque crure aperiatur.

Sacculus stomachalis. *Pulveres stomachales.* *Calido ventriculo.* *Cucurbita.*

De va-

De variis totius corporis & capitis doloribus ex utero,

CAP. VII.

FOeminæ ſæpiſſime de lumborum, crurum & aliarum partium doloribus conqueruntur; nullas tamen frequentius audies earundem, præſertim virginum, ac viduarum querelas, quam de maximis, & ingentiſſimis capitis cruciatibus, quibus revera acerbiſſime excarnificantur, ideo de his potiſſimum hic agendum, quidquid verò de capitis doloribus dictum fuerit, de aliarum partium cruciatibus dictum intelligatur. Offenditur autem ac dolet maximè Sinciput ob quatuor rationes; Primò quia cerebrum ea parte debilius; Secundò quia ibi major medullæ copia; Tertiò quia vaporoſa recrementa ad eam partem potiſſimum tendunt per venas, & arterias, quæ utraque colli parte eo ſeſe recipiunt, quippe caput humano corpori ſuperjacet veluti tectum calenti domicilio; ideoque ibi ſuturæ plures, ut major fieret difflatio; quocirca falſum videtur, quod Celſus ait, quò ſuturæ pauciores ſunt, eò capitis valetudinem eſſe feliciorem, & id caput firmiſſimum, ac à doloribus tutiſſimum, quod ſuturis caret; quin potius propterea fœminæ magis affliguntur, quia denſiores habent ſuturas. Quarta cauſa eſt, quia partes ibi ſunt magis ſentientes, propter membranas, nervos, & tendines, qui membranam carnoſam cum pericranio conjungunt, Indicium eſt, quod quando cerebrum per eſſentiam, & quandam idiopatiam afficitur, dolor præcipue in anteriori parte percipitur, ac per palatum, & nares morbi cauſa expurgatur. Solet tamen occipitium, ſive poſterior capitis pars etiam dolere, quia & ipſa ſpinali medullæ conſentit, cui uterus per tendines, ac ligamenta connectitur; Nec ſolum communicatione humorum, vel vaporum fit; verum inſuper ob ſimilitudinem ſubſtantiæ, nam qua ratione venæ, jecori, arteriæ, cordi, conſentiunt, ita membranoſus uterus cerebri membranis. Porrò dolor is nonnunquam totum caput detinet, & dicitur cephalæa, ſæpe dimidium ejus, & hemicrania appellatur; interdum exiguam partem, & tunc clavus ſive monopagia nuncupatur. Rurſus aut gravativus eſt, aut exulcerans, aut diſrumpens, aut lacerans, quicunq; tamē fuerit nō morbus eſt,

Sinciput cur magis quam cætera capitis partes doleat.

Celſi lapſus de capitis ſuturis.

bus est, sed symptoma in genere actionis læsæ; nimirum sensatio tristis proveniens à morbo in intemperie, aut soluta continuitate.

Causa. Causa hujus affectus triplex, prima ac potissima sanguinis menstrui, aut seminis improba repurgatio; unde aut sanguis regurgitat in venas totius capitis, aut putres halitus transmittuntur per venas, & occulta corporis spiracula, quæ in partibus musculosis, membranosis, nervosis, ac sentientibus reperiuntur; non abs re igitur dixit Hippoc. caput quando incalescit ex omni parte instar cucurbitulæ ad se trahere. Porro haud rarò in occipitio sentiuntur dolores, quia plurima transpiramenta eam partem adeunt; & tunc dolor refert naturam halitus, ut infra constabit. Secunda causa est usus fortioris lixivij, quo ad decorandos capillos incautæ fœminæ sine delectu uti solent, & interdum ita vehemēti, ut immedicabilem ferè ac habitualem calorem ac siccitatem ex eo caput contrahat. Tertia est habitualis cerebri, aut membri alicujus infirmitas, vel acutus ejusdem partis sensus, & tunc ferè reumaticus est affectus, & humidus, ac morbo Gallico quam simillimus, qui & ipse est, de genere reumatici affectus, de quo Galenus multis in locis, & tunc maximè dolor sentitur, non tam in antîca, aut postîca, sed in ea capitis parte, quæ ex veteri hereditarióve morbo, debilis reddita fuit, ut in summitate, aut juxta aures, & tunc illi quidem, qui per tempus quieti fuerant, dolores, aut menstruorum aut Lunæ vel aeris mutatione facilè recrudescunt.

4. de morb.

De sang. miss. 7.

1. Secundum genera 6.

Signa. Affectus clare patet, ab utero autem provenire deprehenditur ex ventris murmure, & quia dolor crescit circa menstruorum tempus, magis adhuc si suppressa sint aut diminuta. Ex diuturnitate, & ex eo, quod curationi non cedit, habitualem esse cognosces: ex æquabilitate, & symptomatum fixione siccam intemperiem: ex tentione citra gravitatem & pulsum, flatum; cum gravitate humoris multitudinem, quæ, si simplex sit, sanguinem; si cum acrimonia, & mordacitate bilem: si cum conquassatione, & ossium confractione, melancholiam accusat, si cum gravitate, torpore, pigritie, & obtuso, molestoque sensu pituitam, ut colligere est ex Galeno. Si tentio cum pulsu fiat membranosi corporis inflammationem arguit; & cum gravitate simul ac pulsu, humorum copiam intra membranulas contentam, ut eidem placet Galeno.

Varia doloris natura, varios humores accusat.

Varia partes dolentes ex doloris natura explorantur.

2. Secundum locos 2.

1. Ad glauc. 15.

Jam verò quando pars intra calvariam afficiatur, & quando extra, sic di-

ſic diſtingues; nam ſi internus eſt dolor, in profundo percipitur capitis, quod compreſſum non dolet, ſed melius habet, ac juvatur; ideo 3. de ijs quæ in medicatrina fiũt, quando acerbiſſimo dolore torquentur, faſcijs alligantur; ſed & frequenter ſenſus infirmat, adeo ut neque ſonitum, neque lumen ferant: præterea dolor ad radices oculorum extenditur, quia ex cerebro, & ejus membranis, & vaſis germina ad oculos derivantur. E converſo ſi partes extra cranium afficiantur, dolor levior eſt, & augetur quando caput comprimitur, nec patiens permittit cutem, aut capillos attingi; nec dolor radices oculorum pertingit; quod tamen ſignum à Gal. & omnibus receptum, Fernelius vanum, & parum firmum eſſe affirmat, eò quod pericranium cui externi dolores inſident, oculorum etiam cavitates ſuccingat, & agnata tunica ex ipſo pericranio originem trahat: conciliat Matthæus de Gadibus, dicens, ex affectu interiori oculorum radices vehementius dolere, quia tunicæ oculorum, quæ à partibus internis oriuntur, acutiori ſenſu præditæ ſint. Scire tandem oportet dolorem capitis neutiquam ſingulas ejus partes ſuſpectas facere, ſed membranas potiſſimum, nam corpus cerebri exanime eſt omniq; ſenſu deſtitutum.

5. Parthol. r.
9. Ad alm. c. de dolore capitis.

Curatio. Curatur dolor capitis 6. remediorum generibus, ac primò quidem optimo victu, de quo ſæpius jam dictum eſt, corporis, & animi tranquillitate; ſomno qui omni arte procuretur, præſertim autem compreſſione ſi dolor ſit in intimis partibus, in quem finem obligatur univerſum caput, ac tempora tenui linteo; quippe ſic & repelluntur humores, & caput ex continuo arteriarum motu non ita cruciatur; ſuaviſſimi etiam odores cerebrum mirificè recreant; conveniunt crurum lotiones, ac frictiones.

Vacuatio. Secundò ſi intemperies materialis eſt, videndum quiſnam humor redundet, quod explorare docet Gal. quem legere non pigeat, ac ſi ſanguis eſt, & ab utero refluit, vena pedis tundenda, primum dextræ partis, aut è regione ejus, quæ magis dolet, deinde alterius; ac omninò menſtrua ejenda per ea, quæ ſuo loco dicta jam ſunt, at ſi ſanguis ſit melancholicus, hæmorrhoidib. hirudines applicentur. Quod ſi alter à ſanguine humor ſuperabundet, purgandus erit per ea, quæ *c. de immodico menſt. fluore, & corruptis menſtruis*, ac ſæpe alibi dicta jam ſunt, potiſſimum tamen catapotijs, quia cum difficilius diſſolvantur

4. Aph. 2 & 1. ſecund. locos. 2.

 vantur

vantur ac diutius in ventriculo immorentur, à partibus distantioribus vehementius trahunt.

Contemperantia.

Tertiò corrigentibus introductam intemperiem, quæ si calida sit, curationem mutuabis ex cap. *de melanchol. virg. ac viduarum* 4. remed. genere: oportet insuper, si dolor sit internus, caput perfundere succo pampinorum vitis, solani, plantaginis, lactucæ, additis oleis nenupharis, rof. viol. papaveris, & pauco aceto, tametsi acetum mulieribus non adeo conveniat, ob debilitatem, & frigiditatem capitis, nec etiam in reumaticis doloribus, quare potius decocto anodinorum utendum, multo affuso oleo, & lacte muliebri. Si verò frigida sit intemperatura, quæ autore Galeno ut plurimum caput vitiat, totum caput irrigabitur decoctione majoranæ, salviæ, betonicæ, melissæ, rof. rub. stœchados, addito oleo laurino, camomillæ, de spica, anethino, & ℥ j pulveris castorei, vel diambræ; ex quibus insuper herbis decoctiones parantur, & evaporatio per nares accipitur, aut syndone cum bastituris, inclusis additisque aromaticis, ut cariophyllis, mastice, maci, coriandro, pileus fit qui capiti imponitur, in hunc modum ℞ *florum roris marini, lavendulæ, camomillæ, betonicæ, rosar. rub. an. p. j. ß. foliorum salviæ, majoranæ, serpill. meliloti an. m. ß. fol. senæ stœchadis an. ʒ ij. cariophyllorum, nucis muscatæ, macis an. ℈ ij. contusa in pileo includantur, addita* ʒ *i. coriandri præp. & masticis ac thuris tantundē;* conveniunt præterea reliqua quæ mox ad discussionem flatuum recēsebimus; & hoc duntaxat remediorum genere curatur plerumque dolor ex usu lixivij proveniens.

Ꝯ. meth. c. ultimo.

Sacculus capitalis.

Discutientia flatus.

Quarto ijs quæ vapores, & flatus discutiant, quæ maxime prosunt, ubi ex halitu dolores oriuntur, in quem usum præterea, quę dicta sunt c. *de œdemate mammarum, de Epilepsia, de febre alba, & ventriculi accidentibus,* crebræ frictiones insigniter conferunt tum universales, tum parti dolenti adhibitæ: exercitium, inunctiones ex balsamo, oleo sancto, de cinnamomo, de aniso, de spica, de rore marino, de castoreo; ex quibus addita theriaca & mithridatio unguenta parantur: ut ℞ *olei de spica, balsami an.* ℥ *j. mithridatij, theriacæ an.* ʒ *i. fiat unguentum, cui si addas gummi taccæ maccæ, thuris, aut myrrhæ* ℥ *ß. utile conficies emplastrum, additur insuper modicum succi angelicæ:* hoc etiam cerotum multum prodest appositum è regione venæ vel arteriæ, quæ magis dolet ℞. *taccæ maccæ, carannæ an.* ℥ *ß. olei cinnamomi, vel de spicâ* ℥ *j. misce,* adhibeatur temporibus, si caput dolet. Iisdem ferè discutientibus parti mandāti, hoc est

Tacca. macca.

Ptero admovenda.

hoc est utero, providendum, ut quidquid vaporum ab eo ascendit, penitus dissipetur; aut umbilico frequenter applicetur cucurbita cum multa flamma, ac per sedem clyster carminativus injiciatur: ac balnearum aquæ dulcis, vel sulphureæ usus adhibeatur; pubi & ventri inferiori applicentur olea, unguenta, emplastra quæ suprà, & capite de suffocatione ex utero dicta sunt.

Roborantia cerebrum.

Quintò roborantibus, quâ ratione potissimum medetur doloribus ex nativa & habituali intemperie, ac debilitate: Eorum segetem reperies c. *de Epilepsia ex utero* in 3. remed. genere, neque enim libet eadem sæpius repetere, advertendum tamen in hoc casu, evacuationes inutiles esse, potiusque omni arte caput humectandum, oleis, perfusionibus, & embrochis modicè frigidis, ac humidis, additis altheæ, & malvarum muscilaginibus. Et quoniam propter debilitatem pars suscipit, nec valet transmittere, ideò diversionibus sæpiusculè utendum, quæ infernarum partium calefactione exequuntur, crurum, ac ventris frictionibus, ligaturis, lavacris, & parca sanguinis missione ex pede, quibus non proficientibus, fontanella aperienda in utroque crure, aut in brachio, si menses jam diu dissueverint, & caput malum habitum contraxit.

Diversio.

Sexto, ac tandem si dolores sint inveterati, reumatici, & ita rebelles, ut nullis alijs remediorum generibus mitigari queant, curatur ut morbus Gallicus validissimis medicamentis, ut sudore per plures dies continuato, ex decocto sarsæ parellæ, ligni Indici, aut radicis chynæ, addito ligno sasaphrasiæ, vel utendum sirupis ex Guajaco ac menses summa industria provocentur, aut fontanella in utroque crure aperiatur, si uterus adhuc transmittit; verum si dolor, irradiationis modo, caput infestat, mirum in modum prodest ignito cauteriolo in capite ulcusculum excitare, maximè si dolor sit in parte externa, quod qua ratione & cautione fieri debeat, suo loco dictum jam est.

C. de Epilepsia.

Reliquum est scire dolores in cruribus ac lumbis potissimum fieri ex abundantia sanguinis menstrui non repurgati, & ibi maximè manifestari, quia hæ partes majoribus venis præditæ sunt, & ex repletione distēduntur. Succurritur sanguinis missione ex pede, cucurbitulis lumbis appositis cum scarificatione; inunctionibus ex oleo liliorum, viol. amygdalarum dulcium, vesicis plenis decocto anodinorum cum prædictis oleis, ex quibus etiam clysteres utiliter parantur.

Dolor crurum ac lumborum.

Scholium.

Scholium.

Dub. an oxyrrhodinum in cap. affecto conveniat. Solutio. 5. meth. 6.

Tertio intemperiem corrigentibus] *Oxyrrhodinum medicamentum quidam suspectum habent, eò quod circa partem principem non liceat adhibere repellentia, ne ex ignobili loco ad nobiliorem humor trudatur, quæ Galeni est doctrina. Quibus occurrendum Galenum non planè negare usum repellentium juxta eas partes, nisi ante aversionem, & evacuationem. Insuper capiti applicandum non esse, quando totum tumet, aut externus est dolor; sed quando interiora occupat, quippe tunc, qui pars excarnis est, & paucas ac exiguas habet venas, exiguum est, quod propellitur, neq; id ad partem præcipuam, sed ad inferiora aut externa; Cæterum ea medicamenta tepida applicari debent præsertim fœminis, nam frigida densant meatus, ac superfluitates capitis discuti non permittunt, & cerebro sunt inimica. Neq; obstat Galenus ipse, qui quam longissimè à tentata fluxione parte revellere docet; Et Avicenna, qui hæc non solum frigida actu, sed nive refrigerata esse jubet, quia eorum placita sunt intelligẽda in principio, quando animus est repellere duntaxat, non evaporare, ac in magnis æstibus, & capitis inflammationibus, ac robustioribus naturis, alias modicè calefacientia dolorem sedant, & contenta digerunt. At oxyrrhodino præsertim frigido minimè utendum, ubi cum colore catharrus conjungitur, quia refrigerat, & obstruit, subindeq; humoris concoctionem, ac dissolutionem impedit, & diū constringit, catharrum auget: neq; etiam procedente jam febre, quia tunc prohibet dissolutionem vaporum, tametsi initio conveniat, quia ascendentes halitus trudit, & eorum acrimoniam retundit, quando vero vapores jam in capite congesti sunt, potius discutientibus utendum est.*

Avic 13. meth. 21. & 9. meth. 17. Av. 1. 3. tract. 3. c. 3.

Oxyrr. qua cerebri parte applicandum.

Cæterum quoties volueris, ut medicamenti alicujus vis ad cerebrum perfectè permeet, syncipiti applicabis, fronti ac temporibus, nam plures ibi suturæ, & tenuißimum ac rarißimum est cranium; utilius etiam fuerit, si tonsis capillis aut abrasis, ex alto fontis in modum illidantur medicamenta; quippe ictu magis intrò impelluntur; at posteriori parti si applices, parum proficies, quia ob angustas suturas, & cranij duritiem non penetrant, fortasse etiam nocebis, quia minus ea pars exuritur, ac frigidior est, ob paucitatem venarum, & arteriarum, quocircà à refrigerantibus tum ipsa læditur, tum medulla spinalis, quæ ab ea exoritur.

Pilulæ ad varios effectus dantur variis temporibus.

Potissimum catapotiis] *Dantur cathartica in forma pilulari, ut dum in ventriculo diluuntur, hærentia à longinquioribus partib. validius trahant. Dantur autem pilulæ, aut ad expurgandum ventriculum, & hæ semper cibo præmittuntur unâ vel alterâ horâ, ac in parva quantitate scilicet à ℈ j. ad ʒ ß, ne si multum moveant, cibi concoctionem interpellent: aut etiam exhibentur ad juvandã concoctionem ipsam, & hæ statim à cibo deglutiuntur,*

ac ut

aeut plurimum speciebus aromaticis, & calidiusculis medicamentis minimè purgantibus constant: aut offeruntur ad caput expurgandum, & hæ longè à cibo. Matthæus de Gradibus, & Gentilis duabus aut tribus horis à cœna exhibent, quos sequuntur medici ferè omnes, & acceperunt ab Avicenna; sed viri mentem non assequuntur, ille enim non duabus horis à cœna, sed ab hora noctis exhibet, ac superdormiant, quod sufficiat, ut per somnum felicius diluantur, ac major fiat medicamenti evaporatio ad caput: quidam præscribunt quatuor horas à cibo, sed satius fuerit exhibere ea hora, qua conjectura artificiosa assequimur factam esse cibi concoctionem sive media nocte id fiat, sive tertiâ, aut quartâ horâ; nam cum cibo catharicum non est commiscendum, quia infringitur ejus vis, & cibus corrumpitur Hippocratis, Galeni, & Pauli decreto, quocirca si ante mediam noctem accipiantur, cœna est omittenda, quod si experientia ostendit, interdum purgantia cibo commixta liberalius solvere id, quod subducitur, peccans humor non semper est, sed cremorosa substantia adhærens in viis ductuum. Porrò quæ pilulæ diagridium aut colochyntidem recipiunt, & ad universum corpus purgandum exhibentur, mane ut cætera cathartica ventriculo vacuo exhibendæ sunt, ac ut melius diluantur, oportet ut patiens nonnihil superdormiat, unde alia differentia sumitur pilularum exhibendarum, nam quibus medicamenta facile actuantur, hora 4. matutina, quibus difficile, decima, aut undecima noctis, omissa cœna, ac longiori somno imperato: Acuuntur granis aliquot diagridij in morbis biliosis; pari quantitate trochiscorum alandaal, in pituitosis, vel lapidis lazuli in melancholicis. Obiter etiam subjiciendam duximus causam, propter quam usu jam inolevit, pilulas ac morsellos in quantitate impari offerre; ac videtur derivatus mos ex Pythagoreorum doctrinâ, quia medicamentum debet agere, actio vero à forma est, non à materia, ac numerus impar induit rationem formæ, ut par materiæ, quod notavit Conciliator different. 49. in med. & Ferrerius.

S. Canones tit. de pil. aggreg.

Pilulæ ad caput purg. qua hora noctis assumenda.

Purgantia cibis non sunt commiscenda. Hippoc. & Gal. 2. de vict. rat. 17. P. lib. 7. c. 4.

Pilulæ ad universum corpus purgandum.

Pilulæ & morselli cur numero impari exhibeantur.

De varijs uteri doloribus.

CAP. IIX.

QUemadmodum Hemicrania, ac reliqui importuni capitis dolores sævissimi sæpe excitantur ab exigua humoris vel halitus portione; vel ob malitiam humoris: vel ob acutum partis sensum, ita profectò

profectò in utero sæpissimè contingit, quippe causæ ibi maligniores, & pars non obtusioris sensus, de his uteri doloribus hic agimus, sine alterius affectus complicatione, nimirum inflammationis, ulceris, inflationis, tumoris, menstruorum suppressionis, aut fluxus immodici, quibus peculiaria capita destinavimus.

Causa. Horum itaq; dolorum causæ proximę duæ, intemperies, ac soluta unitas subitò facta, remotæ plures, ut halitus corrupti malitia ex semine, & menstruo; vel mordacitas, & distendens copia eorundem; vel grumosi sanguinis corpulentia, vel inæqualis sanguinis plenitudo, vel contentum semen ob dimissam consuetam Venerem; aut acriores, & erodentes humores cum menstruo sanguine dilabentes, aut tandem obstructio aliqua in uteri collo, atq; hæ internæ. Externæ sunt ingrediens frigiditas ex loco frigido, aut frigida ablutione, præsertim instantibus vel fluentibus menstruis, aut à partu, nam per id temporis uterus apertior est; usus præterea aceti, rerum acidarũ; lactis frigidioris, lactucæ, aut potiõis frigidę maximè post exercitiũ.

Signa. Si à procatarcticis ac externis oriatur causis, ex patientis relatione deprehenditur, curatur contrarijs; si ex intemperaturâ aliquâ, cognoscitur & corrigitur, sicuti capitibus de uteri intemperantijs dicendum est; obstructionis aut tumoris earum partium indiciũ est, si fœmina dolitat dum viro accedit. Dolores ex flatu (à qua potissimum causa fiunt) dignoscuntur ex tentione, rugitu inferioris ventris, exacerbationibus per intervalla, exitu flatus cum stridore; Insuper fœmina intumescit, virum non admittit, erigi non potest, & in utero sentit veluti grave onus, interdum etiam rotunditatem, quæ instar globi cujusdã in ventriculum effertur: caput dolet, anxia est, loqui non potest, & in accessione clamat, dolent etiã lumbi, pubes, & sedes, urina supprimitur, suffocatur venter, mori cupit, distenduntur præcordia, acida vomit, pura, meraca, frequenter ructat, à ructu melius habet: Interdum etiam febris adest, & ardor, potissimum si acris humor commisceatur, & tunc quidem pruritus in utero adest, os amarũ est, mordetur stomachus; quod si pravã aliquam, ac perniciosam qualitatẽ flatus imbiberint, id explorabis ex inquietudine, anxietate, jactatione, & exolutione, grumum sanguinis prodit uteri tenesmus; & quod fœmina frequenter urinã reddit, ob assiduũ naturæ conatũ, ad expellẽdũ quod nocivũ est, dolor fit acutus, veluti si stilo

Flatuum indicia. *Hip lib. de steril.lib.*

Perniciosæ qualitatis signa. *Grumi sanguinis.*

1 2 3

si stilo perforetur, ac instar parturientis fixus, nisi grumus excernatur; at si grumus malitiā conceperit, animi accidentia superius enumerata; & ut verbo comprehendā, cognoscitur causa ex doloris proprietate, duratione, & symptomatibus; ut ex Galeno superiori cap. prodidimus.

Curatio. In curatione symptomatū omniū triplex est medēdi ratio. Prima, quæ causam, secunda, quæ morbum, tertia quæ symptomata ipsa expugnet, dolor vero, qui & ipse symptoma est, interdum levis existit, & tunc sublatâ causa mitescit, ut suis locis reperies; interdū ita sæ-
10 vus est & immanis, ut neglectâ causa ei quā celerrimè sit occurrendum, quippe & vires prosternit, & fluxiones auget; talis plerumq; ex flatibus, aut grumo sanguinis oritur, ideoque de dolore ab his causis hic sermo institutus est; & universo communi medendi ordine uno generali medicamentorū genere curatur anodinis: hæc n. medicamenta è directo contra dolorē pugnant, à quacunq; causa proficiscatur: & sunt medicamēta vel temperata, vel primo ordine calida, substantia vero tenui, ita fit ut familiaritate elementorū, naturæ partiū nostri corporis sint similima; ideò & doloris causā æquabilē reddunt, temperant, fovent, & dulci sensu, quem excitant, molestam sensatio-
20 nem demulcent: Insuper tenuium partium sint oportet, & nullius adstrictionis, ita rarefaciunt, attenuant, digerunt, concoquunt, & evacuant; & tametsi causam non tollunt, tamen in medio constituta peculiarem sibi operandi rationem habent omnib. causis, & naturis communem, nam & frigida calefaciunt, & calida infrigidant, ut & ipse calidissimæ aquæ fervor tepidioris affusione mitescit, unde Galenus frigiditatem primi ordinis quandā tepidā caliditatē esse censet. Porro anodina nullum circumscriptum habent tempus, quo magis adhiberi desiderent, licet tutiora sint, corpore utcunque vacuo, nam, quia laxant, fundunt, liquant, in pletoria, & cacochymia à ma-
30 teria calore fusa locus infirmus distenditur, & acerbius dolet. Præterea interdū solū sunt anodina, & cū similitudine, quā habent cum nostro calore, dolorē mitigāt, ut natura ipsa nostra neq; calido contrariatur neq; frigido, & tamē demolitur morbos calidos, & frigidos, quatenus naturale opponitur innaturali. Interdū affectū etiā sanant duplici ratione, primò acrimoniā, & qualitatis excessum retundendo, si nuda sit intemperies; Secundò discutiendo, si pauca sit materia

6. simpl. c. de artiplice.

Anodina quovis tempore adhibentur.

Natura nostra neq; calido neq; frigido contrariatur.

Calefacientia 1. ordine commixta, quia calefacientia primo ordine ad id sufficiunt, qualia sunt inter simplicia altheæ radix & folia, malva, lilium, lini semen, fœnugræcum, lac, butyrum, æsypum, adeps omnis, ut porci, vituli, gallinæ, anseris, cuniculi, & inter composita, oleum camemalinum, liliorum, sesaminum, amygdalarum dulcium, anethinum, Irinum, de vitellis ovorum, lumbricorum, sambucinum, aut dulce olivarum ætate medium.

Externa. Specialius curatur dolor ex flatu 4. remediorum generibus. Primò quidem externis, externa hic voco, quæcunque per os non assumuntur, ijs autem carminativa commisceantur, adhibito itaque victu optimi, ac fluidi nutrimenti, paretur sic clyster, *Clyster.* ℞. *radicis angelicæ, altheæ an.* ℥ j *foliorum anethi, mentastri, arthemisiæ, malv. an. m.* j. *florũ camæmali, seminis lini, an. p.* ij. *coquantur secundũ artẽ juris* ℞. ℥ x. *mellis rosacei* ℥ j. ß, *olei anethi, liliorum alborum, camomillæ, de baccis lauri, amygdal. dulcium singul.* ℥ j. *hiera picra* ℥ ß *misce*, per sedem injiciatur: *Clyster uterinus.* in uterum verò hic alter; ℞. *foliorum origani, petroselini, helenij, anethi, arthemisiæ an. m.* ß, *seminis nigellæ, cumini, dauci, anisi an.* ℥ j. *juniperi, spicanardi, nucis moscatæ, junci adorati, cinnamomi an.* ℥ ß *fiat decoctio in s. q. vini optimi ad medias*; *Evaporatio.* post clysterem evaporationibus utendum ex decocto altheæ, malvæ, viol. camæmali, meliloti, anethi, seminis lini, fœnugræci, ex qua etiam decoctione fovendus uterus, & venter inferior cum spongia, post fomentationem ipsæ partes inungendæ prædictis oleis, vel ex lib. j. decoctionis & media oleorum *Vesica.* vesica vaccina semiplena apponatur; aut ex ijsdem oleis addita cera *Linimenta.* fiant linimenta, unguenta, & emplastra; ut ℞. *olei de semine angelicæ, liliorum, sambucini an.* ℥ j. *axungiæ anseris, cuniculi, gallinæ an.* ℥ iij. *muscilaginis altheæ, seminis lini, fœnugræci in aqua camomillæ extract. an.* ℥ iij. ß *pulveris anisi, cumini, dauci an.* ℥ ij. *ceræ q. s. fiat unguentum*, aut cum majori, minorivè copia ceræ emplastrum, aut linimentum; vel ℞. *folior. parietariæ m. ij. contundantur, & adde seminis anisi, cumini, dauci an.* ℥ j. *vitellos ovorum numero* vij. *agitentur omnia, ac cum oleo liliorum ad ignem fiat placenta*, *Placenta ex ovis.* quæ calida ventri admoveatur: mirum in modum etiam prodest contra dolores, ac flatus uteri, olei anethini lib. 1. seminis agni casti, seminis rutæ an. ℥ iij. cinnamomi ℥ ij. omnia conquassata oleo immergantur, ac dieb. 40. sub caniculæ ardoribus insolentur, aut loco tepido ad focum contineantur, quoad oleum

oleum vim materiæ abundè induerit, quo ungatur venter. Aut olei communis dulcis ℥ x. castorei, vel euphorbij ℥ j. bulliant leviter, aut insolentur prædicto modo. Deinde umbilico applicanda emplastra pro matrice, de quibus c. *de uteri debilitate & suffocat.* vel concinnata ex tacca macca, & caranna cum sæpius repetitis oleis; & uteri regioni applicanda cucurbita magna cum multa flamma, profunt etiam fomenta sicca ex laneis, aut lineis pannis concalefactis, & sacculi calidi pleni furfuribus, milio, semine anisi, dauci, fœniculi, nitro; Aut utero inditur pessus aureus dictus, qui mirificam ad sedandos dolores efficiam habet, & Recipit *croci, æsypi an.* ℨ j. *medulla cervina* ℨ ij. *resina, terebintina, cera, adipis anserini an.* ℨ iij. *ovorum tostorum lutea* viij. *olei Irini, amygdal. dulc. sing. q. s. misce*, aut allij caput integrum cum nitro & cumino tostum, & melle subacto, locis indito; Aut suffitus sic paretur ℞. *ladani puri* ℥ j. *styracis* ℥ ß, *cariophyllorum, agalloci an.* ℨ j. *ambaris (si dives sit)* ℨ ß, *mosci g. iiij. balsami* ℨ j. *secundum artem fiant pastilli*, ex quorum uno atque altero accensis carbonibus injecto mulier per infundibulū suffiatur. His ipsis evaporationibus, inunctionibus grumosus sanguis dissolvitur, tenuior redditur, ac venter laxatur. Quod insuper præstat ruta trita cum melle, ventri ac pubi admota; aut clyster ex ruta, & anetho aut theriaca umbilico adhibita cum oleo naphæ, Jasmino, sesamino, aut de croco; Et evaporatio ex jure pingui gallinæ, cum multo croco, & cinnamomo, vel decoctum seminis angelicæ. Quibus addere licet, quæ cap. *de suppress. menst.* dicta sunt, quodsi fœmina gallici morbi quicquā redoleat, herbæ pro clysterijs, ac fomentationibus in ligni Indi decocto bulliant.

Cucurbita magna. *Fomenta sicca.* *Pessus aureus.* *Pastilli.* *Grumosi sanguinis dissolutio.*

Secundò ijs, quæ per os assumuntur, in quem usum laudatur haustus aquæ ferventissimæ, præmissa ℨ j. theriacæ optimæ, aut jus cicerum, & galli veteris, cum multo croco; aut potus vini meracioris, vel decocti cum floribus camomillæ, & semine anisi, aut capiat cochlearia tria vini, cum dimidio cochleari aquæ cinnamomi ex India allatæ, vel chymica arte extractæ; prodest insuper singulo mane accipere cochleare aquæ vitæ finissimæ extractæ cum aniso & theriaca; aut ℞. *vini optimi Hispanici lib.* xvj. *foliorum calaminthæ, foeniculi an. m. ij. anisi* ℨ iiij. *destillentur prima vice secundum artem; secunda vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m.* j. *anisi* ℨ ij. *tertia vice*

Intus sumenda. *Aqua vitæ seu theriacales.*

vice adde herbarum m. ß, *anisi* ʒ j. *quarta vice adde theriacæ finissimæ* ℥ ij. *destillentur ultimo, ac tandem additis foliis auri, numero* vj. *servetur usui.*

2. aqua theriacalis.

Altera aquæ vitæ seu theriacalis artificiosius sic paratur, ℞ *foliorum salviæ, ebuli, betonicæ, hypericonis, camedrios, samphucci, camepitheos, origani, pulegij, hyssopi, rutæ, cariophyllatæ, gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. m.* j. ß, *polypodij, schœnanthi, spicæ, cassiæ ligneæ, macis an.* ʒ j. *baccarum lauri* ℥ ß. *foliorum camomillæ* ℥ ij. *nucleorum persicorum, balsamitæ, pimpinellæ, chelidoniæ, agrimoniæ an.* ℥ ij. *rorismarini* ℥ j. *diptamni, tormentillæ, scabiosæ an.* ℥ iiij. *seminis bardanæ* ℥ j. ß, *anisi, fœniculi, serpilli, pomorum alchekengi, granorum juniperi, petroselini an.* ℥ ß; *sabinæ, nasturtij an. m.* ß, *carvi cumini, seseleos an.* ʒ ß, *radicis Ireos, tamarisci cum floribus an.* ℥ ß; *ex his omnibus fiat pulvis*, qui dividatur in vj. partes, quarum j. pones in S. quantitate aquę vitæ ter destillatæ per diem naturalem, deinde destillabis. Postea alteram partem pulveris in aqua sic destillata macerabis, similiterq; destillabis, ac sic deinceps, ultimum liquorem serva, & adde *nucis moscatæ, macis, cardamomi, cinnamomi, zedoariæ an.* ℥ iij. *agalochi, sandali albi, & rubei, costi an.* ℥ ij. *ossis de corde cervi* ℥ j. *theriacæ antiquæ* ℥ j. *zinziberis, amomi, cubebarum, granorum paradisi, galangæ, piperis an.* ʒ iiij. *mosci* (si dives sit) ℥ j. *vel amplius, per triduum omnia in prædicta aqua madefiant, deinde in balneo Mariæ lento igne iterum destillentur, tandem adde mellis despumati octavam partem, & cum per diem quieverit, destilla ut suprà, ac serva*; nam sunt eximiæ hujus aquæ vires, nec solum dolores sedat, & flatus discutit, sed plerisque alijs morbis à causa frigida aut maligna ortis opitulatur, quidam in ultima destillatione addunt olei olivarũ quartam partem.

3. aqua theriacalis.

Tertia aqua theriacalis, & quamvis minori apparatu, non tamen minus utilis hæc erit, ℞. *cardamomi, piperis albi, & longi an.* ℥ ß, *galangæ, macis, cariophyllorum, granorum paradisi an.* ʒ v. *ligni aloes* ℥ ij. *zinziberis, cinnamomi, cubebarum an.* ʒ iiij. *foliorum majoranæ, rorismarini, mentæ, pulegij, salviæ, nardi, asparagi, ros. rub. an. m.* ß, *seminis cumini agrestis* ℥ ß, *anisi, fœniculi an.* ℥ j. *seminis coriandri, sinapis an.* ℥ ij. *seminis pœoniæ, cumini Romani an.* ℥ j, ß, *radicum Enulæ campanæ, iridis an.* ℥ j. *foliorum angelicæ, pimpinellæ, doronici an.* ℥ j. *diptamni* ℥ iij. *sacchari candi albi lib* ij, *singula terantur, & cuncta simul in vino generoso quin-*

quies

quibus destillato macerentur in fimo, vel aqua calida diebus xiiij. deinde in alembico vitreo sedulò argilla obturato destillentur, quod quinquies facito, postea adde croci orientalis ℈ *ij. mosci, & ambra an* ʒ *ij. foliorum auri numero* viij. *dosis quantum capiat dimidium avellana cum aqua buglossa, vel vino Rhenano, addi etiam in ultima destillatione potest* ℥ j. *theriaca.*

Tertio, reliquis non proficientibus utendum evacuatione, & ea quidem per venæ sectionem si grumus sanguinis, aut febris adsit, ex brachio, si menses non instant, aut si proximi sunt, ex pede; si verò humores acres, & erodentes abundent purgationibus utendũ per ea medicamenta, quæ cap. *de calida uteri intemperie* reperies, localibus addendæ muscilagines altheæ, psyllij, cydoniorum: pessaria insuper adhibenda ex lana intincta in decocto capitum papaveris, vel in succo plantaginis, & intybi, cum unguento ros. vel in lacte muliebri, & oleo ros. aut si sanguis exeat cum semine lini trito, & adipe anserino, inprimis laudatur pessus aureus de quo supra: eadem pessaria conveniunt, si ex viri accessu, aut tumore intus recondito dolor oriatur.

Si ab humore acri curatio.

Quarto & ultimò reliquis non proficientibus ad narcotica veniendum, quæ sunt medicamenta stupefacientia, & quanquam rebellem in corpore frigiditatem interdum relinquant; tamen si patienti ex immani, ac intolerabili dolore, virium dissolutio, syncope, & mortis periculum immineat, eligimus potius læsionem ipsam, quam mortem: At quia his medicamentis extincto calore nativo multi perierunt, ac perpetuò dormiverũt, prudens medicus ea prius exterius applicabit, ita poterit prædictis jam emplastris, & unguentis g. v. opij thebaici admiscere, quæ si satis non fuerint, tria ejusdem opij grana uterinus clyster recipiat, aut paretur sequens clyster per sedem infundendus ℞ *lactis caprini, aut ovini* ℥ vij. *olei papaveris* ℥ ij. *philonij Romani* ʒ ß *vel pilul. de cynoglossa* ℈ j. Denique si neque his dolores quiescant interius adhibenda ʒ ß aut ℈ ij philonij Romani, Persici, aut Tarsensis, aut Requiei magnæ, vel Athanasiæ cum ℥ j. vini Rhenani, & ʒ ß aquæ ros. vel viol. laudatur etiam ʒ j. theriacæ magnæ; chymici conficiunt ladanum, quod vocant, opiatum; alij pilulas Nicolai contra fluxũ, pilularum dosis est ℈ j. ladani ℈ ß ac sic paratur: ℞. *specierũ diambra* ℥ *ij. infundantur, per xiiij. dies in vino destillato, ut latum digitum superemineat, & adde opij* ʒ vj. *mumia* ʒ ß

Narcotica.

Ladanum opiatum.

succi

succi hyoſchiami ℥ j. *corallij rubei, carabe an.* ℈ ij. *croci* ℈ j. *moſci g.* xvj. *ambra g.* xij. *affuſo rurſus ſpiritu vini*, ut ſuperemineat latum digitum, digeratur poſt fornacem per menſem, quotidie agitando, doſis ℈ ß, pro ægri conſtitutione, valet non ſolum ad extremos dolores, ſed etiam ad maniā, ac vigiliam, quas inſuper operationes mirificè complet ſequens pilula ℞. *opij g.* j. *cinnamomi, caſſia lignea, croci an. g.* iiij. *cum gummi tragachanti, aut ſirupo affectioni convenienti, fiat pilula*; Cæterum narcoticis compoſitionibus non niſi poſt ſex menſes, vel potius poſt annum à compoſitione utendum eſt, nam tunc tutiora evadunt; quod ſi philonium duorum, trium, quatuorve annorum fuerit, melius erit, nec inutile ſequentibus ad decimum uſque, ſed tanto minus ſtupefacit, quanto eſt vetuſtius.

Pilula probatiſſima.

10

Scholium.

Narcotica impropriè anodina dicuntur.

12. meth. 1.

Quarto & ultimo] *Narcoticum medicamentum impropriè quidam anodinum appellarunt, ut refert Galenus, nam quæ levant dolorem, in duplici ſunt differentia, quædam temperata, vel ſaltem intra primum ordinem calida, & calori noſtro quam ſimilima, quæ tenuium ſunt partium ſine ulla adſtrictione, & una pariter digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æqualibem reddunt doloris cauſam, & hæc propriè anodina ſunt, alia dolorem ſedant, non æquabilem reddendo cauſam, & ex artis ratione; ſed ſtupore inducto, partis ſenſum obtundunt, torpidioremq; reddunt, quia calorem nativum, ſpiritumq; extinguendo, vel repellendo, partem cui fuerunt admota, ſenſu privant, quippe ſine ſpiritu nihil omnino ſentire poteſt; adhæc comprimunt ſua frigiditate meatus nervorum, & partium ſenſibilium; quæ compreſſio impedit influxum facultatis, & ſpiritus animalis, atque hæc vel quarto exceſſu frigida ſunt, vel ad minimum tertio, & revera talia non ſunt, ſed impropriè, & abuſivè anodina dicuntur, quatenus ſtupefaciendo faciunt, ut dolor non ſentiatur, ac interim dum dolor ceſſat, vires recolliguntur, quæ & morbo reſiſtere, & curationi ſufficere valeant, quæ diſtinctio eſt omnino neceſſaria, ut liquido conſtet, quàm ſit periculoſus ſtupefacientium uſus, cum calorem omnino extinguant, partes mortificent, & immedicabiles ſopores inducant, quapropter non niſi maximâ urgente neceſſitate, & præſenti mortis periculo eiſdem utendum, quod tribus in caſibus contingit, in immodicis vigiliis, rebellibus fluxionibus, & ingentiſſimis doloribus: tria etiam potiſſimum obſer-*

Narcotica qua ratione ſenſu privent.

Narcotica 3. in caſibus adhibenda.

20

30

observanda in eorum exhibitione. Primum ut sensus stupefiat: Secundum ut nullum inposterum nocumentum inde relinquatur: Tertium ut affectio maxime juvetur, monente Galeno, ita fiet (quod Asclepiades commendaverat, ac proprium medici officium esse dixerat) ut tutò celeriter, ac jucundè curet, neque crudelis videatur, dum ægrum doloribus confici patitur, & horum usum prorsus rejicit: neque adulator, si ejus delitiis nimium indulgens hisce remediis minus tempestivè utatur. Iam verò duplex narcoticorum est differentia: quippe alia simplicia sunt, ut opium, Iosquiamus, mandragora, alterci semen: alia calidis admixta: & horum adhuc alia plus, alia minus calidorum continent, sed quantò eorum plus habent, tantò sunt minus efficacia, ac tantum in posterũ minus noxia: semper tamen tutiora exterius adhibita, quam intus sumpta: & post annum à compositione quam antea: sunt porrò assumenda post totius corporis evacuationem, & ventriculo vacuo, nec cibus ingerendus est, ante quinque aut sex ab assumptione horas, nisi quando somnum volumus conciliare, tunc enim una vel altera hora à cœna propinantur. Galenus 12. meth. 1. de narcoticis sic scripsit. Et talium quidem medicamentorum usus, eorum qui adversus symptoma pugnant est proprius, potissimum ubi ex frigida causa dolor est excitatus. Ex quibus verbis Mesues, & plures alij magni nominis medici eum sequuti, opiata & stupefacientia securius in frigidis affectionibus quam in calidis exhiberi temerè sunt opinati, nec illis defuit speciosa magis quam firma ratio, quod antidota hæc calida medicamenta multa recipiant, cujus vires, & qualitates citius exeruntur. At meâ quidem sententiâ pueriliter hallucinantur, quod sequentia Galeni verba aut non legerint, aut aliud agendo legerint, nam continuata oratione sic scribit, obsunt enim talia plurimum toti affectui ac curationi, contumacem eum reddunt; ac si dixerit narcotica nunquam convenire ratione affectus, sed ratione urgentis symptomatis, quando verò symptoma à frigida causa oritur, tunc potissimum ratione symptomatis, nequaquam ratione morbi prodesse, nam crassis, glutinosisque humoribus inimicissima sunt, quæ torporem inducunt; sin autem calidus, tenuis, ac mordens sit humor, tunc & morbum, & symptoma curant, eodem Galeno teste 12. meth. 8. hinc fit, ut licet in utroque affectu interdum cogamur hisce medicamentis uti, tamen minori cum noxâ, & majori cum utilitate in calidis, quam in frigidis affectibus exhibeantur, recipiunt verò plura calida, ut & citius distribuantur, ac in profundum permeent, & simul intensa eorum frigiditas corrigatur.

12. meth. 1. 9. secundum locos 4.

Narcoticorũ duplex differentia.

Quæst. Frigidis, an calidis affectibus narcotica magis conveniant. In antidot. c. de Philonio.

Narcoticis cur calida admisceantur.

De uteri pruritu.

CAP. IX.

TRes sunt affectiones inter se admodũ similes, uteri pruritus, ejusdẽ furor, & nymphæ magnitudo, seu turpitudinis symptoma, de quib. promiscue Mercatus egit, nos clarioris doctrinæ gratia, Aëtiũ, & Moschionem sequuti, distinctis capitib. de his pertractabimus ac primũ de uteri pruritu, à quo haud valde differt ejusdẽ matricis fervor, ac satyriasis, quæ affectio à satyris nomẽ accepit, quos fabulosa antiquitas proclives in Venerẽ refert, ut scribit Aëtius; & est ardens scalpendi, coëundique tentigo, cum maximo desiderio & dolore; quod sæviorem reddit affectionem, cum enim partes affectæ distentæ sint, ac semen excerni non possit, quia meatus obstruantur, major materiæ copia ad locum frustrà trahitur.

Definitio. *Lib. 16. c. 82.*

Fit hæc affectio ex affluentia salsi, serosi, nitrosi, aut biliosi, & adusti humoris, cum acrimonia, & mordacitate, nonnunquam etiam ex ipsius bilis abundantiâ. Noscitur facilè, quia mulier locis manus assiduè adhibet, stimulo scalpendi seu cõfricandi partes pudẽdas, ex quo pars ipsa ad coëundũ magis gliscit, & ipsa intolerabili Veneris appetitu contabescit. Etsi autẽ idipsum viris contingat, differt tamẽ à priapismo, Aureliani decreto, quod licet conveniant in rigida, & involuntaria partis tentione, tamẽ satyriasis acutũ est malum, brevi hominem cõsumens, cum immani Veneris libidine, consequente sæpe totius corporis convulsione, dolore, lumborum gravitate, horripilatione, fastidio, urinæ, & excrementorum suppressione. At priapismus tarda est passio ex plurimo flatu, nec facilè dissolubili, intra fistulosum nervum contento. Ex utraq; tamen affectione sæpe ex præcipiti pereunt patientes, nisi confestim auxilium feratur, cum vero moriuntur ventre inflantur, & frigidum exsudant ob exhaustum calorem, & flatus copiam; id quod etiam ijs evenit, qui alijs convulsionis modis perimuntur, quando verò simplex pruritus est, solet nonnunquam finiri in ulcera. Symptoma est de genere actionis naturalis læsæ, nam immodica Veneris appetentia ad hanc facultatem spectat: Curatur tribus remediorum generibus, primum victu tenui, infrigidanti, parco, pauci nutrimenti,

Causa. *Nota.* *Priapismus.* *Prognosticũ.* *Curatio.*

menti, minimè flatulento, aut semen generare potenti, ut cremore ptisanæ, lactuca, scariolæ, cucurbita, & alijs jam dictis cap. *de pulsu arteriæ dorsi*; potu aquæ tepidæ, aut tenuioris cerevisiæ, oratione, solitudine, sancto & honesto consortio, ac omni corporis maceratione, jejunio, abstinentia, non à cibis duntaxat, verum à loquelis, & inspectionibus lascivis, prodest etiam usus seminis lactucæ, aut portulacæ, & conserva rosarum rub.

Abstinentia

Secundò evacuantibus, ita statim à principio venam secare oportet mediam, si nihil impediat, sin minus saphænam, & cruribus ac coxis cucurbitulæ cum scarificatione applicandæ sunt, deinde præparentur humores ut cit: cap. ac purgentur, siquidem biliosi sint, cassiæ ℥ j. aut ʒ j rhab. in decoctione florum, & fructuum; vel ℞ *pulpæ tamarindorum* ℥ j. *santalorum flav.* ʒ j. ß *leviter bulliant in aqua ros.* s. q. *colaturæ bibat sæpe* ℥ vj. *aut tantundem seri caprini cum sacchara, aut* ℥ ij. *mannæ, ibi dissolvantur*; valent insuper refrigerantes sirupi, & frigida apozemata quibus ut leviter expurgent, additur ℥ j. foliorum senæ, aut ℥ ß, myrobalanorum, vel etiam epithymi: si melancholici succi aliquid commisceatur, aut ʒ ij. agarici in ligatura, si salsa adsit pituita vel serosus humor.

Vena sectio.

Purgatio.

Tertiò localibus, quæ pruritũ compescant, in quem usum maximè commendantur balnea aquæ dulcis, à quibus lumbi irrigentur succo lactucæ, portulacæ, plantaginis, aut decocto earundem herbarum vel salicis, viticis, lenticulæ palustris; aut rosaceo unguento perfundantur, & refrigerante Galeni. Utero verò infundendum decoctum florum salicis cum ʒ j. trochiscorum de caphura, vel tantundem collirij albi, Rasis, quæ etiam dissolvantur in aqua, quæ à vitibus amputatis destillat. Valet Ægyptiacum unguentum in aquâ marinâ aut lixivio dissolutũ, & per methencritã injectum: aut pessus ex stupis cannabinis eodem madidis: aut ℞ *à axungiæ procinæ recentis lib.* 1. *saponis nigri, salis nigri, assari, tartari, staphysagriæ an.* ℥ *iij. sulphuris vivi* ℥ j. *argenti vivi* ʒ ij. ß, *aceti ros. quartam* j. *fiat secundum artem linimentum*, quod præsertim valet ad pruritum, qui ex pituita salsa senum scrotum, & anum exercet importuno scalpendi desiderio, cui etiam prodest unguentum enulatum cum Mercurio; aut locum ex aqua malvarum balneare, præcedente purgatione per jam dicta apozemata, quod experientià mihi compertum est, aut ℞. *aluminis, nitri,*

Topica.
Balneum.

Linimentũ.

Senes scalpendi desiderio teneantur.

Unguentum enulatum.

nitri, sulphuris vivi an. ℥ vj. *staphysagriæ* ℥ j. *dissolvantur omnia in aceto rosaceo & adda butyri recentis q. s. fiat linimentum* nascale in sequenti unguento intinctum ac vulvæ applicitum, usu comparatum est mirum in modum pruritum sedare, & mitissimum est medicamentum, nec admodum differt ab aureo pesso ℞. *croci* ℈ j. *ceræ* ℥ ß. *adipis anserini, æsypi, medullæ cervinæ an* ℥ j. ß, *mellis* ℥ ß, *albumina ovorum* ij. *olei rosar. q. s. misce*: Prosunt reliqua quæ cap. *de gonorrhæa* ad semen extinguendũ scripsimus, & quæ ad infrigidandum cap. *de pulsatione arteriæ dorsi*.

Aliud linimentum.

Nascale.

De furore uterino.

CAP. X.

Definitio. *Species.* *Pars affecta.*

UTerinus furor est immodica, & effrenis coëundi appetentia, adeo inextinguibilis, ut in furorem & in deliramentum migrare fœmina videatur, ardore, & fervore uteri ad cerebrum & universum corpus distributo. Symptoma censetur in genere actionum læsarum tam naturalium, quam animalium; nam immoderata libido ad naturalem, depravata Veneris imaginatio ad animalem seu rectricem spectat, fitque jam malignæ, ac fœdissimæ mentis passio. Provenit ex vitiato uteri temperamento, unde locus primariò affectus uterus est, ac ejus partes, in quibus Veneris viget appetitus, ut sunt testes, & processus ille, quem delectationis sedem in quibusdam statuimus, ac præsertim collum uteri, & ejus osculum, sicuti canina fames, & immodica sitis in ore ventriculi fiunt; per consensum autem communicato fervore, diaphragma, & cerebrum etiam compatiuntur, utrolibet enim vitiato delirium sequitur. Ex dictis liquet, differre à pruritu uteri, quia hic in sui consensum cerebrum non trahit, neque rabiosum delirum ad illum sequitur, ex quo fœminæ depositâ omni pudoris verecundiâ insatiabili desiderio viros palàm insectantur, aut sese suspendio, flammæ, & in puteos præcipites dant, majoris dedecoris fugiendi gratia; Adhæc uti pruritus satyriasi virorum, ita furor priapismo videtur correspõdere, ac in pruritu quia humor turget, partes cum delectatione dolent, in furore non dolent; tandem quia pruritus annosis, furor virginibus magis contin-

Differentiæ ab aliis affectibus.

Furor uterinus priapismo respondet.

gits

git; nec aliter differt à fervore matricis, nisi quod in hoc uteri substãtia,& universum ejus corpus,eisdẽ afficitur symptomatibus,quib. partes pudendæ in pruritu, & furore. Differt insuper ab alijs delirij generibus, quia harũ amentia tota in Venere versatur, & nihil aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de coitu; à suffocatione verò matricis, quia in hac mulieres manent attonitæ sine motu, & loquela, ac cum exigua respiratione, in furore uterino garrulæ, iracundæ, & inquietæ fiunt; ad suffocationem tamen sæpe furor consequitur, quando ex inextinguibili seminis appetitu provenit; tamen uterus in furore partes superiores non comprimit, sed eodem loco immotus permanens cerebro, uti dictum est, vitium communicat.

Causæ externæ. Sunt hujus mali causæ externæ, aut internæ; externæ quidẽ vita otiosa,& Venereorũ cogitationibus mancipata, ac loquelis, lascivijs, & impudicis inspectionibus dedita, similibusque, ac versiculorum lectionibus, & histrionum spectaculis; ciborum usus assiduus,ac immodicus, & eorum omnium, quæ semen augere valent, qualia sunt scolymi, cynaræ, bulbi, potus meraciores, somnus in plumis, ac super dorsum, regio & aër calidus, & quod fœmina temporius incepit concumbere, unde nondum adhuc confirmato judicio libidini habenas laxavit. *Internæ.* Internæ causæ sunt juvenilis ætas,calida & humida, acris, ac biliosa fœminæ temperies, ex qua semen genitale in proprijs locis copiosum, calidum, & mordax generatur, à quo vapor per medullam spinalem, & sibi insertas propagines vitiosam qualitatem ad cerebrum mittit,qui si mordacitatis tantum particeps est, ingentem excitat appetitum, ex quo tamen ut plurimum nondum audent præ pudore affectum proferre, sed tacitè lascivientes contabescunt, quod si putridus insuper sit halitus, desipientia conjungitur, ac tum fœminæ pulso pudore cum audacia, quasi æstro percitæ, viros insectantur, & appetere, imò sæpe sollicitare audent, maximè, si connaturale temperamentum calidum augeatur; quas plerumq; vulgares philtris, hoc est amatorijs poculis infectas ac seductas existimant, quin & ipsæ non rarò idipsum prætexunt, ut patrata facinora excusent, aut metu pœnæ,aut rerũ causas ignorantes. *Philtra.*

Signa. Prodit affectionem fœminarum garrulitas, & quod istar Furiarum aguntur inquietæ, oculis sublimibus & incompositis, pruri-

unt, ac manibus locos sæpius fricant, quorum attractu insigniter delectantur, nihilque aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de virorũ consortio, de coitu, de reb. lascivis, & inhonestis, quę omnia etsi pudore fœmineo interdum cælent, gaudent tamen ijs auditis, ac similibus, maximè si impudicus tactus occultè accedat. Putridum vero semẽ accusat inquietudo, & insipientia, quod si ab eodem duntaxat excalefacto fiat, gestum & vultum viris gratum, & amicum præbent, si demum ex connaturali temperamento aucto, impudentia adest & insolita audacia. Affectio est multò gravior, & acerbior satyriasi ac pruritu, indecens ac turpis, quæ tamen adhibitâ diligentiâ facilè curatur, non adhibitâ, in insaniam procumbit & in opprobrium.

Prognosticũ.

Curatio.

Curatur igitur ferè ijsdem medijs, quibus uteri pruritus & fervor, præsertim si à semine concalefacto tantum proveniat, nisi quod ab Ægyptiaco, & ijs quæ acria recipiunt in 3. remediorum genere abstinendum est. At si ex putri suboriatur semine, curatur ferè ut epilepsia ex utero, ijs præsertim, quæ ibi in 3. remed. genere dicta sunt, ad caput corroborandum; quod peculiari ratione oxyrrhodino irrigandum. Exhortentur fœminæ sic affectæ ad honestatem, & opprobrium eis proponatur, ni resipiscant: sic Milesias virgines curatas lego, lege promulgatâ, ut quæcunq; sese hoc affectu percitæ necarent per forum nudæ traherentur: cavendum tamen ne dedecus divulgetur, ne spreto pudore & famâ, admonitiones non curent; confert coitus ijs quibus licet, nam etsi usus Veneris libidinem augeat, moderatus tamen & modestus valet, quatenus mulcetur fœmina, & furor mitigatur, excernitur q; titillans ac turgens semen. Utero adhibenda pessaria ex succo plantaginis, solani, ac portulacę, cum pauca ruta, & succo coriandri; & reliqua quæ c. *de suffoc. ex utero* ad seminis eductionem conferre diximus; omni insuper arte satagendum semen minuere, ut cap. *de gonorrhæa* dictum est: quod si semen corruptum sit, nitri, cardamomi, croci, spicęnardi, partes æquales in succo coriandri coquantur, aut in melle ros. ac pessum in eo intinctum subdito; aut rutam cum myrthino ceroto commixtã, & succo solani: vel diacodium in eodem succo, & aceto dissolvatur: quippe hæc omnia semen salivæ in modum eliciunt, & furorem sedant. Reliqua quæ ad victum, humoris evacuationem, & partium infrigidationem spectant, ex superiori c. petenda sunt. Nam etsi pa-

Historia.

Topica.

10 20 30

tiens desipiat, præcipua tamē curatio utero adhibenda, ideo & sanguinis missio diligenter administranda, & balnea ad umbilicum usque; ita enim universus corporis habitus refrigeratur.

De uteri debilitate.

CAP. XI.

QUoniam Nymphæa communia habet cum duabus præcedentib. affectionibus symptomata, de ea hîc agendū videbatur, verum quia ad morbos pertinet, in compositione ad sequentē sectionē relegamus. Et cōtinuato sermone agendū duximus de debilitate uteri, 10 qui quidē multis modis infirmari potest, tum quatenus pars est simplex, tum etiā quatenus organica, & primo naturalib. ejus potentijs vitiatis, ita fit, ut si attractrix facultas validior quā decet extiterit, retentrix langueat, aut expultrix proritetur, menses assiduè fluant: & ipsa retinente languida, aut secernente stimulata, vel proprium semen profluat, vel virile, vel utrumque: ac insuper tenuiter efformetur fœtus, & postquā pondus aliquod nascitur primo, secūdo, aut ad summum tertio mense prolabitur; si verò, qua sibi uterus proprium conficit alimentum, concoctrix virtus debilitetur, multis humiditatibus, ac superfluis purgamentis redundet. Ex quibus liquet uteri debilitatē illam appellari, in qua uterus communia vel propria 20 munia debiliter exequitur, vel omninò non operatur: communia voco nutritionem, & quatuor facultates eidem subservientes: propria, mensium expurgationem, conceptum, ac partum: peculiari verò ratione de illa hic agimus debilitate, in qua nullo affectu in utero existente facultates naturales corruunt.

Definitio.

Uteri munia propria & communia.

Habet hic affectus causas tres. Prima est quælibet intemperies simplex, vel cum à fluxu materiæ, ab his enim communiter naturales facultates infringūntur, nam nimius calor colliquat, ac, si siccitati conjungatur, plus trahit, quam possit conficere, nec concoquit, 30 sed adurit; frigiditas cruditates parit, nimia ariditas plus retinet, quam oportet: humiditas, sanguinis, seminis, ac fœtus retentioni est nociva, & fœminam viro ingratam reddit. Secunda debilitatis causa est spirituum vitalium, & innati caloris resolutio, quod plurimum accidit ex laborioso, & frequenti partu vel abortu; Tertiam

Causæ.

Facultates naturales à quibus qualitatibus infringantur.

tandem

tandem causam statuimus laxiorem, molliorem, & infirmiorem ejusdem uteri substantiam.

Signa. Produnt uteri languorem in genere, Veneris fastidium, excretio flatus per pudendum, inordinata menstrua, seminis effluxus, frequens abortus, & quia menstruorum tempore pectinis, lumborum, & crurũ gravitas adest; ventriculus laborat, & caput ex vaporibus ab eo elatis, ac tunc stragulatis ex utero, similes fiunt. Specialius causas sic explorabis, nam si ex laborioso partu, vel abortu spiritus sunt dissipati, relatione id deprehendes, & quia lumborum ac crurum languor adest; laxam, & mollem uteri substantiam accusant flacciditas partium pudendarum, menses decolores, & aquosi, corporis languor, & quod uteri osculum perpetuò hiat; intemperaturam cognoscendi & curandi methodum ex proximè sequentibus capitibus mutuabis, ideoque omissis nunc ijs, quæ adversus qualitates pugnant, de quibus ibi; debilitati ex resolutione spirituum, ac nativi caloris, quadruplici remediorum genere succurritur.

Curatio. Primò victu largiori facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, ita pro cibo eligatur caro gallinarum, caponis, perdicis, attaginis, phasianorum, juvenum columbarum, turdorum, ac reliquarum avicularum, ova recentia, cum multo aromate, amygdalæ, nuces, passulæ, uvæ pensiles, dactyli, & in potu vinum generosum, aqua vitanda, evacuatio nulla molienda.

Calorem & spiritũ suscitantia. Secundò ijs, quæ evocato sanguine, calorem & spiritum suscitare valeant, quod egregiè præstant exercitium, frictiones partium infernarum, & ventris inferioris; usus aromatum, ut accipere singulo mane rotulam unam vel alteram diacalaminthæ, diacimini, aromatici rosſ. diatrion pipereon diagalangæ, rosatæ novellæ, aut ℨ j. theriacæ, sive mithridatij, ac insuper inungantur jam dictæ partes, oleo naphæ, lavendulæ, nardino, liliorum, & laurino, ex quibus, cum gummi aliquo ex ijs, quæ apud nos nascuntur, aut ex India asportantur, uti ladano, tacca macca, caranna, unguenta parentur, aut injectiones, ni virgo sit, in hunc modum: ℞ *cinnamomi, cyperi, costi, cariophyllorum, salviæ, macis an.* ℨ j. *in* ℔ 5. *q. aquæ naphæ vel florum myrtillorum sive lavendulæ, fiat decoctum, cui percolato adde vini malvatici quartam partem, ambræ & mosci, singulorum* ℨ *iij. misce.*

Unguentum

Injectio.

Tertiò ijs, quæ caloris & spiritus effluvium impediant, ac ipsam matricis

matricis substantiam confirment, in quem finem cap. *de strangulatu ex utero*, varia descripsimus emplastra pro matrice, quibus sequentia addere licet. ℞. *olei jasminorum, anisi, cinnamomi, cariophyllorum, arte chymica extract. singulorum* ʒ j. *ceræ, ladani, resinæ an. q. s. galliæ, & aliptæ, moscatæ, mosci, ambræ, zibeti an. g. 5. misce, fiat cerotum*: aut ℞. *pulveris granæ, cariophyllorum an.* ʒ j ß, *pulveris ros. coralli, angelicæ an.* ʒ j. *pulveris masticis, sanguinis draconis an.* ℈ ij. *ambræ, & mosci an. g.* x. *ladani depurati, & ceræ an. q. s fiat emplastrum*, quibus admisceri potest theriacæ ℥ ß, ac non solum infra umbilicum, ac prope inguina sunt adhibenda, verum etiam renibus. Tertium pretiosius conficies *ex olei laserpitij, de styrace, balsami an.* ℥ j. *pulveris cariophyllorum, seminis angelicæ an.* ʒ j. *diamoschi, diambræ* ℈ j. *olei liquidambræ* ℥ ß *gummi carannæ q. s. fiat emplastrum*; addit insuper utero vigorem hoc aliud: ℞. *ladani depurati* ℥ ij. *thuris, styracis liquidæ an.* ℥ ß, *spicanardi, cariophyllorum, ambræ griseæ an.* ʒ ß *ceræ q. s. olei liliorum, nardini, balsami an.* ℥ j *fiat emplastrum*. Nec minoris efficaciæ sequens est, ℞. *emplastri ceronei* ℥ ij. *ladani depurati* ℥ j. ß, *galliæ muscatæ, aliptæ muscatæ, pulveris cinnamomi, baccarum lauri an.* ℈ j. *olei de angelica q. s. misce*. Placuit varia hæc describere emplastra, quia non in uteri debilitate duntaxat, verum etiam in suffocatione, epilesia ex utero, sterilitate, & plerisque alijs affectibus maximus eorum usus est.

Emplastra pro matrice.

Emplastri pro matrice usus varij.

Quartò ijs, quæ non solum reficere, & spiritus excitare ac uterum odoris suavitate delectare valeãt; sed insuper ipsum adstringere, ac firmiorem reddere; quæ præter id, quod molliorem ac laxiorem ejus substantiam emendant, ac in solidiorem transmutant, ejusdẽ etiam hiatũ in primis curãt, in quem usum utilia sunt localia fere omnia, quæ cap. *de sistendis mensibus descripsimus*, & infra cap. *de sterilitate ex hiatu uteri*.

Adstringentia.

Hiatus uteri.

De frigida uteri intemperatura.

CAP. XII.

UTeri intemperaturas, servata serie, dignoscere, ac curare nunc docebimus, quippe quælibet earum aliquam uteri facultatem evertere nata est, ac tandem eo debilitato, aut rite menses non pur-

gantur, aut conceptus non fit, aut abortus sequitur; Auspicabimur verò à frigiditate, quæ dignoscitur, quia menses supprimuntur, aut præ nimia crassitudine commodè non fluunt, mucosi sunt, crassi, subalbidi, pauci, decolores, tardi, interdum etiam aquosi, si venarum oscula ex parte claudantur, ac tunc sæpe debitum tempus antevertunt; insuper stupidus sensus circa inguina, lumbos, crura, & prope os sacrum percipitur; ac crurum ferè sunt impotentes, mucore & pituita plenũ os uteri obstetrix contactu persentit; Venerem non appetunt fœminæ, neq; concipiunt quæcunque frigidos & spissos habent uteros, teste Hippoc. & vir in coitu putendum sentit frigidum, nec fœmina semen percepisse, animadvertit; faciei color obscuratur. Cum hac intemperie plerumque semper conjungitur frigidi & pituitosi humoris copia, qui ejus germen est, ideoque intemperiem cum affluxu materiæ curare monstrabimus, ex qua, demptis evacuationibus, quæ copiæ debentur simplicis medela innotescet.

Signa frigidi uteri. *5. Aph.*

Curatio igitur quatuor remediorum generibus perficietur. Primò aëre ac victu calido, ut cibo facilis cōcoctionis, & optimi nutrimenti, qualis accipitur ex carne arietina, capreolorum, gallinæ, caponis, perdicis, attagenis, avicularum montanarum, palumborum, ac cervi junioris; panis esto optimus ex bona subactus farina, probè fermentatus, cui si commisceatur semen anisi, aut fœniculi utilior fuerit; fercula juxta cujusque regionis consuetudinem concinnata, ex carvo, fœniculo, aniso, apio, smyrnio, asparagis, ciceribus, thymo, mentha, melissa, pimpinella, cum multo aromate, ut pipere, cariophyllis, croco, zinzibere, galanga, cinnamomo. Ex radicibus conveniunt radix petroselini, pastinacæ, eryngij; ex fructib. amygdalæ, passulæ, dactyli, cappares, uvæ pensiles, nuces juglandes, avellanæ, nuclei pini; utiles etiam sunt confectiones coriandri, piperis, cinnamomi, cariophyllorum, corticum citri: conservæ zinziberis, florum ac corticum auranciorum, acori, myrrobalanorum, aut nucum Indicarum. Vitentur pisces, legumina, lacticinia, poma, ac pyra cruda, caro pinguis, panis typhaceus, acidus, ponderosus, aut non benè fermentatus, & recens. Potus sit vinum generosum, aut aqua ex decoctione anisi, cinnamomi, smilacis asperæ, radicis chynæ, sasafrasiæ; conferunt frictiones universales, præsertim ventris inferioris, exercitium, animi alacritas, somnus moderatus.

Victus calidus. *Fercula.* *Radices.* *Fructus.* *Vitanda.*

Secun-

Secundo ijs, quæ pituitosos ac frigidos humores concoquere, attenuare, & calefacere valeant, ut rhodomelite, sirupo de mentha, de absynthio, de hyssopo, de duabus & quinque radicibus, cum dupla quantitate aquarum hyssopi, salviæ, menthæ, betonicæ, pulegij, aut pari copia decoctionis pituitosæ, vel alterius, quæ recipit *quinq; radicum aperientium, graminis an. ℥ j. foliorum majoranæ, pulegij, nepitæ, gallitrici, calaminthæ, origani, sabinæ an. m. ß seminis cartami, anisi, fœniculi, petroselini an. ʒ j. fiat decoctio in s. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ ℥ iij. adde convenientis sirupi ℥ ij. pro dosi.*

Præparatio frigidi humoris.

10 Tertio ijs, quæ prædictos humores educere valeant ut agarico, sirupo ex infus. ros. electuario Indo, diacatholicone, diaphœnicone, radice mechoacanæ, pilulis masti chinis, alephanginis, de agarico; ut ℞ *massæ pilul. alephanginarum, de agarico, mastichinarum an. ʒ ß, trochiscorum Alhandaali g. iij. cum sirupo de menta, formentur* xj. capiat post mediam noctem; vel si potione minus offenditur, ℞. *præfatæ decoctionis ℥ iiij. agarici trochiscati ℈ iiij. sirupi rosati solutivi ℥ j. electuarij Indi, aut diaphœnici ʒ ij. ß, fiat haustus, cui additur ʒ ß rhabarbari aut tantundem hieræ Galeni* si humor aquosus sit, licet etiam humorem per Epicrasin, & paulatim sequentibus pilulis purgare. ℞. *rhabarb.* 20 *agarici, masticis, carthami an. ℥ j. cum succo fœniculi, fiat massa, cujus ʒ ß* pro dosi tertio quoq; die capiatur, ex qua possunt confici v. aut vij. consimilem usum præstabunt hæ aliæ, ℞. *xylobalsami, carpobalsami, cinnamomi, sileris montani, assari, masticis, seminis anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, sequinanthi, spicæ an. g.* x. *myrobalanorũ emblicorum, turbith an. ʒ ij. aloes*, ad pondus omniũ cum succo fœniculi, fiat massa. Quod si ex ventriculi vitio aut indebitâ vivendi ratione uterus compatitur, utilis est vomitus bis in septimana, cum decocto thymi, & origani ante vel post cibum, vel ʒ iij. diasari Fernelij, cum ℥ vj. mulsæ, aut prædicti decocti, quia humores circa ventriculum exupe-30 rantes tutò educit, ac sic paratur, ℞. *sirupi de menta, viol. ℥ viij. coquantur ad mellis crassitiem, quibus subducto igne inspergito radicis peponis arefactæ, seminis raphani & urticæ, macerati in aqua ros. arefacti ac triti an. ℥ j. radicis assari contritæ ℥ ij. cinnamomi, seminis fœniculi an. ʒ iij. confice electuarium liquidum*, quibus vomitorijs post primam confertam purgationem utendum, deinde paulatinæ administrandæ. Peculiariter insuper, si quid in utero frigidi ac pituitosi humoris redundare

Evacuatio.

Pilulæ.

Vomitus.

Diassarum.

Pessi. compertum sit, educendum per ea pessaria, vel nascalia, quæ simul purgent, calefaciant, & roborent ipsum uterũ, ut ℞. *arthemisiæ, sabinæ, majoranæ, diptami, absynthij an.* ʒ j. *anisi, ameos, rutæ, corticis, thuris an.* ℈ j. *fiat pulvis*, excipiatur succo mercurialis, ac linteo molliusculo locis indatur; aut ℞. *macis bdellij, galliæ muscatæ an.* ʒ j. *pulveris hieræ* ℈ ij. *agarici* ʒ ß, *mellis q. s fiat pessus serico exceptus.* Tertius hic erit ℞. *styracis, theriacæ, agarici, an.* ℈ ij. *aloes* ʒ ß *cum succo mercurialis aut melle*, fiat pessi forma serico excepta; sed & alius ex allio hortensi trito cum oleo de spica linteo exceptus, & in vulvam intrusus maximè celebratur, quia menses promovet, & uterum mirâ afficit voluptate. 10

Discussio humoris. Quartò utendum ijs, quæ contemperent, attenuent, & digerant humoris reliquias, quas operationes complent frictiones, exercitia, usus aromatum, aut singulo mane accipere ʒ j. theriacæ, mithridatij, trypheræ, pliris sacroticon, diambræ, vel diasatyrionis cum vino; vel ℞ *corticum mali citrei conditi, conservæ anthos an.* ℥ j. *ramenti eboris, seminis mercurialis, coaguli, & matricis leporis an.* ℈ ij. *pulveris pliris sarcotici, mosci an.* ʒ j. *sacchari dissoluti in aqua melissophylli, & buglossæ s. q. fiat morselli, singuli ponderantes* ʒ ij. quibus consimiles sunt tabellæ, quæ recipiunt *pulveris castorei, pulegij, anisi, cumini, fructuum juniperi, ligni aloës an.* ʒ ß *cum saccharo dissoluto* ut supra, fiant rotulæ, aut cum melle, & vino albo electuarium; aut cum saccharo identidem dissoluto conficiuntur aliç ex pulveris corticũ citri, aurançiorũ, cariophyllorum, cinnamomi, vel exhibetur ʒ j. diambræ, seu diamusci cum ℥ ij. vini vel aquæ cinnamomi, vel cum ℥ iij. sequentis decocti. ℞ *radicis angelicæ* ℥ j *epithymi* ℥ ß *foliorum pulegij m.* ij. *piperis, castorei, seminis anisi, cumini, angelicæ, dauci petroselini an.* ʒ j. *coquantur in s. q. aquæ ad lib.* j. Ab his, externis utendum & primò quidem balneis sulphureis, aut arte paratis, ex decocto arthemisiæ, rutæ, salviæ, enulæ campanæ, roris marini, hypericonis, camedrios, camepitheos chelidoniæ, foliorũ lauri, majoranæ, pulegij, seminis carvi, cimini, sileris montani, anethi, anisi, lini, cinnamomi, cyperi, origani, acori radicis ac seminis angelicæ, anethi, camomillæ; ex quo etiã decocto fiant evaporationes, & injectiones, ac fomentationes inferioris ventris; qui postea inungatur oleo calido Irino, liliorũ, de angelica, rutaceo, momordicæ, naphæ, de styrace, de baccis lauri, vel macis, aut cinnamomi, piperino, de nuce moscata, cariophyllorum, de aniso, præser-

Morselli. 20 *Decoctum.* *Externa.* *Balneum.* 30 *Unctiones.*

præsertim autẽ chymica arte paratis, ex quibus etiam postremis fœmina guttas aliquot assumat, cum pauco vino. Deinde suffitus administrentur, fœmina undique cooperta, ex his trochiscis, ℞. *galliæ muscatæ, aliptæ muscatæ an.* ℥ j. *ladani depurati, styracis, ligni aloës, laserpitij an.* ℥ ß, *gummi arabici, vini optimi q. s. fiant trochisci, quibus addere licet masticis, thuris an.* ℥ j. *baccarum lauri* ℈ iiij. *ambræ g.* v. *Et balsamum loco vini, aut etiam agallochi, cariophyllorum, sabinæ an.* ℈ ij. Sacculi insuper parentur ex seminibus calidis supradictis, cum milio, sale, & fufuribus: tandem unguenta, & emplastra, quæ cap. superiori in 3. remediorum genere dicta sunt. Animadversione hic dignum est suffitus maximè prodesse, quibus ob crassitiem menstrua deficiunt, aut diminutè profluunt: vaporationes, & balnea eis, quibus os uteri ob frigiditatem constipatur. Pessaria quibus in utero pituita, aut aquosus humor redundat, hisce tamen neque colochyntidem, nec validiora medicamenta admiscenda, & insuper cavendum ne calidorum nimio usu major humorum copia attrahatur.

Olea intus sumenda.
Suffitus.
Sacculi.
Admonitio.

De humida uteri intemperatura.

CAP. XIII.

Humidam uteri intemperiem captabis ex præcedenti victu aquoso, immodico potu, vitâ sedentariâ, laxo fœminæ habitu, pilis mollioribus, & quia uterus multis ac liquidis recrementis continenter manat, menses largiores, aquosi, ac tenues fiunt, in coitu humore admodum perfunduntur, Venus sopita est, & in ea delectationẽ non percipiunt; uterus semen non concipit, aut illicò evomit, vel saltem si concipiat, in incremento fœtus abortum patitur, quæ ferè ex Hippocrat.

Signa.
2. de morb. mul.

Curatur eâdem ferè ratione, quâ frigida, sed rarius balnea conveniunt nisi sulphurea, frequentius suffitus, & ea, quæ siccant, ut sacculi, frictiones. Esto igitur victus siccus ex passulis, amygdalis leviter tostis, pullis assis, ac pane bis cocto; potu parco vini aut aquæ ex cinnamomi decocto, anisi, radicis chynæ, aut smilacis asperæ; utantur fœminæ laboriosis exercitijs, ac frictionib. partiũ superiorum; alvus naturâ respondeat, vel levi clystere sollicitetur.

Curatio. Victus siccus.

Præp. & purgatio.

Secundò utendum præparantibus sirupis calidis, de quibus dictum est cap. superiori, 2. auxiliorum genere; deinde conferta purgatione per pilulas de agarico, de hiera, mastichinas, de aloë, ut ℞. *massa pilul. de agarico* ℥ j. *mastichinarum* ℥ ß, *trochiscorum alandal. g.* v. *cum sirupo de menta, formentur* xj. post hæc refectâ nonnihil naturâ lentus humor per Epicrasin educatur sumptâ singulo mane ℥ j. sequentis pulveris; ℞ *hieræ simplicis, radicis chinæ, rubeæ an.* ℥ ß *singula per se pulverizentur, deinde misceantur*, ac detur cum vino per plures dies; aut conveniens aliquod apozema exhibeatur cujus libr. 2. addantur ℥ ij. agarici, & ℥ j. foliorum senæ; vel hic sirupus. ℞ *decoctionis majoris ligni Guaiaci, & sarsæ parellæ paratæ*, ut infra dicendum est *lib. ij. agarici trochiscati ligati, & expressi* ℥ viij. *foliorum senæ* ℥ *iiij. sachari & mellis q. s. fiat sirupus dosis à* ℥ *ij. ad* ℥ *iiij.* In eundem usum vomitus convenit bis in septimana, per ea, quæ capit. superiori dicta sunt, præsertim si à ventriculo uterus compatiatur, aut ipse ventriculo humiditatem retribuat.

Pulvis catarticus.

Sirupus de sarsa.

Vomitus.

Externa.

Tertiò externis exsiccantibus, ut fomentis siccis ex arthemisia, camæmalo, anetho, cinnamomo, hissopo, mentastro, semine, & radice angelicæ, baccis lauri, cariophyllis, quæ omnia sicca sacculis includantur, & pubi applicentur, addito etiam sale, & milio; sed & uteri regio inungatur oleis & unguentis, superiori cap. recensitis, ac ibi descriptus pessus adhibeatur; peculiariter conveniunt suffumigia ex sequentibus trochiscis, *ladani puri* ℥ ß, *styracis, calaminthæ* ℥ ij. *ligni aloes, sabinæ siccæ an.* ℥ ß, *ambræ, & mosci an. g.* v. *misce*, fiat suffumigium; aut ℞. *liquidambræ, styracis an.* ℥ *iij. myrrhæ, masticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloes, cinnamomi, nucis moscatæ, nucum cupressi an.* ℥ j, ß, *seminis angelicæ* ℥ j. *cum ladano, fiat massa*, ex qua suffitus parari possunt, aut pro arbitrio pessus, & emplastrum; Pro pauperibus verò ℞ *ligni aloes, bistortæ, nepetæ, melissæ siccæ, an. partes æquales, pulverizentur & cum ladano fiat massa*, subinde administrentur uteri, ni clysteres, maximè si ex humiditate lubricitatē uterus cōtraxerit; fiant autem ex *decocto radicis chinæ, smilacis asperæ, & ligni Indici, cujus* ℞ *lib.* ß, *mellis despumati* ℥ j. quo in casu proficuum est, singulo mane ℥ j. accipere sequentis confectionis cum ℥ ij. vini, ℞ *cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, Zinziberis, ligni aloes an.* ℥ j. *nucis moscatæ, Zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an.* ℈ j. *ossis de corde cervi, rasuræ eboris, margaritarū an.* ℈ ij.

Suffitus.

Methenchrita.

℈ ij. *ambrae g. x. mosci g. iij. sachari dissoluti in aqua rosarum q. 5.* fiant tabellæ: aut cum melle despumato, loco sacchari fiat opiata, vel etiã dempto saccharo, & melle, & addita ladani, & styracis q. 5. fiat emplastrũ; utiles insuper sunt evaporationes è decocto ligni aloes, radicis chinæ, sarsæ, & ligni Indici, maximè si laxus sit uterus, reliqua vide superiori cap. & *de superfluis mentruis à causa frigida.*

Quartò potentissimè exsiccantibus, in quem usum reliquis non proficientibus fonticulus aperiatur in altero, vel utroq; crure; & patiens ad sulphurea balnea se conferat, vel quod primũ obtinet locum ad molestas humiditates exsiccandas, & consumendas, sudor promoveatur ex decocto radicis chynæ, sarsæ parellæ, & ligni Indici quod qua ratione exequendum sit oportunè hîc docendum venit: nam hæc pręsidia exercitatiores medici, ad omnes omnium partium humiditates conterendas, sibi compararunt, quippe ipsis adjutus, insitus calor humoris superflui plurimũ populatur, ac dissipat: nã etsi calore liquant, tenuitate tamẽ incidũt & attenuant, adeò ut exhinc vel sponte sua in halitũ & vaporẽ abeant, & facile dissipentur, vel per urinas evacuentur; & quanquã multa sint, quæ idipsum efficiant, ut ramenta juniperi, fraxini, ebeni, radix apij, personariæ, tormentillæ, hippolapathi, rhapontici, ireos, enulæ, & folia pentaphylli, diptami, scordij, assari, hipericonis, ac pleraq; alia; tamen exotica hæc tria ut celebriora, ac efficaciora, nos præparare monstrabimus radicem chinæ, lignum Indicum, & sarsam parellam, quæ ex utraque India ad nos asportantur, & eorum in medidicina facultates insignes ipsa experientia, & annorum usu sunt comprobata, non contra luem Veneream duntaxat, sed ad eos etiam quos diximus usus, & plerosque alios. Auspicabimur autem à radice chynæ, utpote fœminis de quibus agimus, & pręsertim delicatioribus convenientiori; optima orientalis est, seu, quę ex chyna ad nos affertur regione amplissima, & ignora majoribus nostris, nam quę ex locis nuper reperti orbis ad nos mittitur, minoris est efficacię; seligatur etiam ponderosa, & quantum aridissima fert natura succulenta, minimeq; teredine, carie aut putredine infecta, nodosa etiam sit, talem enim habet ex sua natura figuram, colore verò rufescit cum quadam albedine instar rosę; odore nonnihil aromatico, gustu insipidam quandam præ se-

ferens

Fonticulus. *Balneum.* *Sudorifica.* *Sudorem provocantia varia medicamenta.* *Radix chyna.* *Electio.*

Parandi modus.

ferens unctuositatem. Mirum est, quam perperam exteri ab Hispana natione viri hujus radicis dotes, ac præparandi modum descripserint, quocirca non sine causa operatione sæpe frustrantur, quippe exiguam quantitatem in magna aquæ copia incoquunt, præsertim Vesalius, & Augerius quorum præparationibus rejectis, hæc radix per transversum inscindatur in assulas, sive taleolas rotundas ac tenues, quarum uncijs tribus, sex aquæ fontanæ libræ tepidæ affundantur, ac per 24. horas loco calido, vase pannis cooperto macerentur in olla figulina, vel vitreata, postea lento igne carbonum bulliant ad medias, deposito vase ab igne cineribus calidis conservetur tepor, decocti hujus lib. per manicam trajectam apprimè calidam, patiens jejuna bibat, ac in lecto se contineat, bene cooperta, in cubili calido, ubi accensus sit caminus, aut æstuarium, sudetq; per horas duas aut tres, si citra cordis pressiones, aut palpitationes ferre possit, deinde ostio clauso calidis linteis sudor abstergatur, ac recens indusiũ capiat, idemq; repetat à prãdio iiij. aut v. interpositis horis, nisi admodũ languida evadat à matutino sudore, nam uti in proverbio est, *oportet medicum dextro oculo ad virtutem, sinistro ad ægritudinem collimare*, intermedias horas cum gratis familiaribus, aut cognatis bonâ erectâ sanandi spe, jocis, & salibus hilariter transigat; residuũ decocti sit pro potu in prandio, & cœna, addito nonnihil sacchari, sic enim abstergit, & alvum lubricam reddit, absterso sudore, vel unâ horâ elapsâ si tamdiu ferre possit, cibum capiat parce quidem ex pane optimè subacto, aut bis cocto, carne junioris gallinæ assę, hędi, aut pulli collumbini, perdicis, caponis, vel phasiani, aut etiam elixâ in decocto ejusdem radicis utendum, insuper amygdalis decorticatis, ac leviter tostis, passulis, & cibum claudat diacythonite, aut confectione coriandri: vinum exterminandum, aut saltem decocto lymphatũ modicè bibat; abstineat à rebus salitis & acidis, quæcunque verò silentio hîc pretereuntur plane denegantur, panis ℥ iiij. delicatioribus, validioribus sex in diem non amplius concedantur; ac si plane duntaxat passulis, & amygdalis vivere possit utilius fuerit: panis bis coctus pro nobilioribus ita conficitur, ℞ *seminis cardui benedicti mundati, pimpinellæ, anisi, fœniculi, an.* ℥ j. *cum* 5. *q. pastæ ex optimæ farinæ flore bene fermentatæ*, misceantur diligenter, fiant panes benè cocti, qui ubi refixerit, in taleolas secentur, ac saccharo disso-

Modus exhibendi.

Victus.

Vitanda.

dissoluto in aqua rof.vel florũ auranciorum obliti,in furno tepido diu siccentur, quidam addunt vitellos ovorum. Hunc ordinem servet per 24.dies,nonnunquam per 36. aut 40.uti morbus, & accidentia remittere videbuntur. Quod si sudor facilè non erumpat,plantis pedum & alis, sacculi tritico elixo pleni admoveantur calidi, aut vaccinæ vesicæ semiplenæ decocto calido anethi ,pulegij, roris marini,camomillæ,scordij, aut lateres calefacti vino albo resperfi, & linteis involuti : quæ si non sufficians in Laconico sicco sudet,aut certè commoretur, quoad sudor prorumpere incipiat. Porrò quia decoctum hoc acescit, ubi unum aut alterum diem transcendit, ideò in Hispania,ac locis calidis singulis diebus recens paretur : in septentrionalibus plagis ad tertium diem duntaxat incorruptum durat. Si quid igitur remanserit ad clysteres parandos,aut elixandas carnes utiliter usurpatur. Sunt qui filo trajecto coctas taleolas in umbra siccant, ac secundò concoquunt in media aquæ copia, at id pauperiores faciant,pro divitibus prima decoctio utilior est. Jam verò accommodatum tempus ad movendos sudores ver est aut autumnus,semper tamen corpore competenter præpurgato; si quis pomeridianum sudorem ad nocturnum tempus differre velit non refragabor,dummodo decoctum capiat tribus saltem horis à cœna,nam per somnum felicius sudores erumpunt, verum habeat assistentem, quamdiu sudaverit,juxta se, & caveat ne in cubiculo clauso carbones accensi sint,ex his enim suffocationem,ac mortem subsequi sæpe vidimus. Quidam affirmant temperatam esse hanc radicem in primis qualitatibus, nec solum hisce ,sed specifica quadam virtute suas edere operationes; Revera tamen calida est in 2. sicca in primo recessu, quibus facultatibus vias urinæ aperit;sudores prolicit,humiditates præter naturam in quacunque parte consumit,subindeque impinguat,quia hisce demptis corpus felicius nutritur : ventriculum roborat,jecur deobstruit & matricem , bonum efficit colorem, & præter eos morbos,qui ex luis Venereæ contagio proveniunt paralysin curat, tremores, articulorum dolores , coxendicum dolores,podagram,strumas, tumores scyrrosos , vel œdematosos : nephreticis, calculosisque opitulatur , hydropi , astmati , & diuturnis affectionibus potissimum uteri ; quocirca fœminis , quæ ob uteri humiditatem non concipiunt cum felicissimo successu exhibetur ; succurrit capitis doloribus inveteratis à frigidis humoribus , externis ulceribus , aut vesicæ.

Numerus dierum.

Clyster ex decocto chyna.

Temperamentum.

Vires.

Sequitur lignum Indicum, quod majoris est efficaciæ, ideò robustioribus naturis convenit , ejus duæ sunt species, nam unum Guajacum dicitur , minus efficax; alterum sanctum ob præstantiam , utriusque vires insignes ; ex novo orbe affertur , illud ex insula Dominica, hoc

Lignum Indicum.

Descriptio.

hoc ex portu divite, ligni hujus arbor eſt paulò minor nuce, ſimilis fraxino, cujus aut ebeni ſpecies cenſetur, folia producit ſimilia plantagini, fructus purgantis naturæ olivæ inſtar, corticem cineritij coloris ad nigredinem declinantis; ligni ſubſtantia pallida eſt, cor nigrum, ſive matrix, qua tamen caret lignum ſanctum quia homogeneum ferè eſt. Et totum ejus corpus ſubflavi coloris, duritie mira, odore grave reſinaceũ quid aſpirans, guſtu ſuave, cum aliqua amaritudine, & in potu aciditate, calidam & ſiccam naturam in ſecundo gradu, & paulò ſuprà poſſidere videtur, neque enim placet Valcazeris opinio, qui temperatum eſſe, aſſeverat, cum ſenſibiliter ſed citra læſionem humanum calefaciat corpus, quod ſecundo calefaciendi gradui adſcribit Galenus. Eligitur recens à ſciſſione, mediæ ætatis, quod cognoſces, ſi linguæ contactu in colorem croceum vertitur; adhæc ſolidũ & craſſum, quia in majori quantitate major eſt virtus; ponderoſum, ſine carie, & vermibus, leve, & nodoſitatis expers, ut virtus æqualiter in eo recondatur, colore flavum, niſi quod medium Guajaci ſubnigro colore donatum eſſe debet, odore & ſapore uti jam diximus, & à quo igni admoto gũmoſitas aliqua ſeu pinguedo effluat. Hujus decoctum ſic paratur: ℞ *ligni ſancti ferreâ limâ raſpati, vel ſcoſinati ℥ xviij. infundantur per horas xxiiij. in aquæ electæ dulcis, ac limpidæ lib. xij. vaſe terreo, vitriato, novo, cum ſimili operculo circumcirca maſſa obturato, bulliat deinde lento carbonum igne ad duarum triumve partium conſumptionem, decoctum in aliud vas transferatur*, & accuratè tectum in loco calido uſui aſſervetur; ligno jam ſemel coсto denuò affunde aquæ tantundem, bulliat ad tertias pro potu ſecundario. Primæ aquæ calidiſſimæ actu jejuno ventriculo patiens ℥ vij. aut viij. ebibat, ac in lecto ad ſudorem ſe componat. Secunda erit pro potu ordinario, de qua tamen parcè bibat: ubi venit repudiandus vulgarium error exiſtimantium, quantò plus de ea bibitur, ut de reliquis aquis medicatis, tantò eſſe utilius, ſed & calidam bibat intermedijs temporibus, frigidam tempore cibi, qui talis eſſe debet, qualem jam ſupra deſcripſimus cum de radice chinæ ſermo fieret, niſi quod nec coctas carnes admittit, à quibus etiam aſſis in cœna abſtinendum, nec ullo modo vinum; quippe expertum eſt neminem eorum, qui vino utuntur ligni aut ſarſi curatione reſtitui poſſe, requirit enim exactiorem diætam, reliqua ut in aſſumptione chinæ ſervanda ſunt: Verum iſtum vivendi rigorem vix unquam

Temperamentum.
Lib. de morb. galli 10. c. 8.
5. ſimpl. 1.
Electio.
Parandi modus.
Potus ſecundarius.
Error vulgarium.
Victus.

10 20 30

nunquam quibusdam persuadebis, maximè septentrionalibus, vino cerevisiæ, multisq; epulis ac delitijs deditis, qui tamen vel paulatim assuefiant, vel si eorum consuetudini aliquid condonetur, hoc decoctum cum fructu uvæ passæ, & Glycyrrhiza permisceatur. *Admonitio.*

Sarsam parrillam, smilacis asperæ, volubilis, seu rubi speciem esse ajunt, Glycyrrhizæ tenuissimæ & viti tam albæ, quam nigræ, ac lupulorum staminibus non absimilis; hæc majores adhuc vires, quam reliqua duo possidere dicitur, & experimentis comprobatur indies. Radix est tenuis, colore cineritio, dilutiori, interius tamen alba, 10 rugosa cum sicca est, gustu subamaro, & acuto, nisi quod inveterata dulcedinem tritico manso similem habet, odore vix perceptibili; intus lignosa, calida in primo gradu, sicca in secundo; ejus planta duos cubitos non excedit, radicibus quibus utimur alte demissis, ut ad eruendas profunda fossione opus sit, affertur ex nova Hispania, & illa optima censetur, quæ ex provincia *fonduras*; eligitur recens ponderosa, fractu contumax, & quæ fracta pulverem non emittit, minimè cariosa, & quæ ex colore subrubro ad cineritium tendit. Confert non solum lue Venerea infectis, verum defluxionibus, flatibus uteri ac ventriculi, frigidis morbis, pituitæ salsæ, & ijs, qui antiqua & cru- 20 stosa laborant scabie, quod sæpe sum expertus, menstrua provocat, sanat dolores capitis, & articulorum, ac citra magnam sitim cunctas humiditates, ac universum corpus exsiccat & solidius reddit; ijs tamen, qui calida jecoris intemperie laborant, non convenit. Modus propinandi talis est, servato jam repetito regimine in sex rebus non naturalibus ac corpore præpurgato: ℞ *sarsæ parillæ per medium scissæ ac contusæ* ℥ *viiij. aquæ fontanæ limpidissimæ lib. xij. in fictili vitreato diligenter obturato in loco calido maneant in infusione per xxiiij. horas, postea bulliant ad medias* decocti hauriat patiens ℥ vij. aut viij. bis in die, aut semel si debilis sit, & sudet, ut suprà; ex remanentiis secundanam confice po- 30 tionem, quæ quasi lora est; vel ad efficiendum hunc secundum potum concoque denuò ℥ j. in lib. x. aquæ ad quartæ partis consumptionem. Primum decoctum fortius parabis, si radicis conscissæ ℥ iiij. aquæ lib. vi. maceraveris, dehinc in mortario contuderis, donec in muscilaginem quandam convertatur, colaturæ expressæ patiens bibat ℥ vj. ingratius est, sed efficacius, ideoq; primus modus communiter usurpatur, administratur per 40, dies, decimo quoque die,

Descriptio. *Temperatura.* *Electio.* *[Vires.]* *Propinandi modus.* *Secundana potio ex sarsa.* *Alius modus.*

Numerus dierum.

die crassiores humores purgante medicamento sequestrando; leviter tamen affectæ xv. aut xx. diebus perfectè sanantur, aliæ etiam novem. Sciendum medicos variè parare hasce decoctiones addendo vel minuendo aquæ quantitatem, & ligni ac sarsæ portionem. Ego verò præferre soleo eam, quæ pro qualibet sesquiuncia ligni recipit lib. j. aquæ, & pro quaq; sesquiuncia sarsæ, aquæ lib. ij. & coquantur ad consumptionem mediæ partis; vel si placet immiscere, quod sæpius fit, & oportet, ℞ *ligni scobinati* ℥ *viij. sarsæ parrillæ* ℥ *iiij.* ß *in lib. xii. aquæ, prædicto modo coquantur*; Piaculum quidam existimant ad alios affectus, præterquam adversus luem Veneream hæc medicamenta exhibere, qui certè plane ignorant eorum in ijs, quæ jam retulimus malis, eximias vires. Nec minus pernicioso errori addicti sunt, qui contendunt hasce decoctiones permixtionem aliorum medicamentorum non sustinere, quod ut ipsi autumant, eorum vires infringantur. Utiliter enim & cum maximo fructu pro ratione affectionis, simplicia alia in decoctione addi possunt, ita tamen ut virtus chynæ, ligni aut sarsæ prædominetur, neque certam aliquam, & occultam habeant repugnantiam cum hisce tribus, quorum permixtione egregiæ eorum vires hebetentur ac retundantur. Quin etiam pro iis, qui temporis aut negotiorum ratione sudare nequeunt, sirupi conficiuntur, quibus nō sudant, sed lentè humores expurgantur, & inscinduntur hac ratione: ℞ *decocti ligni, aut sarsæ, ut suprà parati, lib. vii. foliorum senæ lib.* ß *rhab. optimi* ℥ *j. Epithymi* ʒ *x. polypodij quercini contusi* ℥ *v. radicum borraginis, Glycyrrhizæ an.* ℥ *ij. florum cord. an.* ℥ *j. santalorum flavorum, & alborum an.* ʒ *iij, seminis anisi, amei an.* ℥ ß. *coquātur simul secundū artē ad tertias, deinde adde sacchari q. s. fiat apozema, cujus dosis* ℥ *vi.* aut fiat ad consistentiam, sirupi dosis ℥ iij. cum pari quantitate decocti ligni, aut sarsæ. Quod si inscindere vel attenuare magis quam purgare animus sit, hoc aliud confice: ℞ *sarsæ parrillæ, ligni sancti an.* ℥ *iiij. jujubarum numero xxxvi. prunorum damascenorum xxiiij. florum borraginis viol. an.* ℥ ß. *coquantur in lib. xii. aquæ ad duarum partium consumptionem, colaturæ adde sacchari, aut sirupi viol. q. s. ut fiat sirupus cujus dosis* ℥ *iij. cum pari quantitate decocti hermodactylorum, passularum, epithymi, & foliorum senæ, vel cum decocto ligni, aut sarsæ.* In quos insuper usus sequens pulvis paratur: ℞ *sarsæ parrillæ* ℥ *i. aloes* ʒ *iiij. spicæ, & ligni aloes an.* ʒ *i.* ß *fiat pulvis, dosis* ʒ *i.* cum decocto ligni, aut sarsæ; vel ℞ *ligni Indici* ℥ *i. foliorum senæ* ℥ ß. *fiat pulvis, dosis* ʒ *i* ß cui additur commode spicæ & ligni aloes an. ʒ j. Tertius hic erit. *smilacis asperæ* ℥ *ij. aloës* ℥ *i. spicænardi, ligni aloës an.* ʒ *j.* ß *fiat pulvis, dosis* ʒ *j.* ß cum

Errores quorundam.

Sirupi ex sarsa & ligno.

Alius.

Pulveres sarsæ.

cum vino albo, aut decocto ligni, capiat postea parum sacchari ob pulveris ingratum saporem, & sudet si potest.

Pro delicatioribus aqua theriacalis ad promovendos sudores hac ratione concinnatur. ℞ *theriacæ optimæ, aut mithridatij ℥ vi. aquæ vitæ finissimæ lib. iij. pulveris sarsæ ℥ viij. aut ligni Indici lib. j. misceantur, ac destillentur simul, dosis ℥ j. vel altera*, & stragulis contecta sudet patiens; alius insuper destillatitius liquor chymica arte sic elicitur, ℞ *decocti ligni Indici lib. iiii. vini purissimi lib. j. theriacæ optimæ ℥ j. ramentorum ligni sancti, & corticis ejusdem an. ℥ ij. calami aromatici, radicis assari, hermodactylorum, polypodij, agarici, cinnamomi an. ℥ vi. trita madeant in vino, & decocto per xxiiii. horas*, postea destillentur aucto, uti decet, paulatim igne, colliges separatim tres liquores, colore, & viribus diversos, nam primus aqueus est, ultimus igneus, medius extremorum particeps, misceantur omnes, & dentur ex mixtura ℥ iiij. & in lecto, uti decet, expectetur sudor, frigidis naturis convenit, calidis minimè propinandum: ex secundo, aut tertio liquore unctæ pustulæ, si quæ sunt, sanantur. Conficitur etiam alius potus præstantissimus, qui loco cerevisiæ administrari potest pro potione ordinaria, & confert ex utero affectis, asthmaticis, catharrosis, defluxionibus à capite, phthisicis, dolorib. juncturarum, sic autem concinnatur. ℞ *ligni sancti scobinati ℥ viij. corticum ipsius ℥ ij. ligni sasafrasiæ ℥ iij. sarsæ parrillæ, scissæ, & contusæ, radicis liquiritiæ, prunorum silvestrium an. ℥ iiij. coquantur in 50. lib. aquæ ad quartæ partis consumptionem*, factâ colaturâ, materiæ affunde parem aquæ copiam, ac bulliant ut dictum est, idque fiat ter vel quater tum omnes hæ decoctiones simul misceantur, vel si libet habere unam efficaciorem, & alteram minus efficacem, seorsim serventur, ab igne semotæ etjam dum calidæ adde cinnamomi. ℥ vj. anisi lib. ß. vel macis, & zinziberis an. ℥ j. ß. & in morbis calidis seminum frig. hordei mundi an. p. vj.

Aqua theriacales ex ligno & sarsa

Potus communis.

De sicca uteri intemperatura.

CAP. XIV.

Sicca uteri intemperies deprehenditur, quia fœmina gracilis est, laboribus dedita, corpore sicco piloso, aut sine pilis si frigiditas cõjungatur, facilè irascitur, coitum appetit, ut sicca terra rorem, in actu

Signa

tamen Venereo tarda est mulier, & nihil vel exiguum seminis excernit; menses pauci, crassi, uteri os siccum, labia scissa, præsertim autem inferioris labij fissuræ in mulieribus, uteri accusant siccitatem, cujus eventus rationes petendæ ex scholio capitis de uteri rhagadiis.

Curatio. *Victus humidus.*

Curatur duplici remediorum genere, internis nempe, ac externis, quorum scopus sit humectare, & impinguare. Primum igitur victus sit humidus, euchymus, coctu facilis, ac minimè excrementitius, & plurimum nutriens, quod suppeditat caro avium aquatilium, aut domesticarum, quæ saginentur hordeo, ac pane in lacte macerato, *maccarroins* vocant, lactuca, scariola, intybo; simile nutrimentum comparatur ex jusculis pinguibus pullorum, gallinarum, phasianorum, vitulinæ, vervecinæ; in quibus etiam panatellæ parentur, aut farrum, & amylum, vel ptisana cum lacte exhibeatur, ova sorbilia, sive tremula recentia cum saccharo, pisces minimè saliti, fructus horarij, præsertim uvæ, melones, cucurbita; & ex oleribus lactuca, portulaca, intubus sativus, sonchus; lac etiam utile, casei recentes tremuli quales Ulisiponæ, & in aliis urbibus toto anno matutinis temporibus communiter divenduntur, qui potius lac coagulatum censendi sunt, cum major caseosæ substantiæ pars jam ab eis communiter sit extracta, eorum singulo mane duobus tribusve assumptis, plerasque novimus fœminas, quæ elegantem, juvenilem, ac decoram corporis constitutionem acquisiverunt, ac diutius conservarunt, idemq; præstant duo ova tremula, seu sorbilia, atque tota hæc humectandi ratio ex Galeno desumpta est.

Casei tremuli. *7. meth. 6. de sicca ventriculi intemperie.*

Potus.

Potus sit aqua cocta cum hordeo, aniso, & passulis; vel potius vinum tenue aquosum; aut cerevisia probè nutriens; vita convenit sedentaria, & à curis aliena, somnus moderato paulò longior. Ira verò, labor, mœror, ustio, insolatio, sitis, fames, & evacuationes omnes vitentur, subinde bellaria, seu in sartagine frixa omnia, aromata, vinum generosum valde calidum, exercitium immodicum. Porrò utile fuerit singulo mane confectionis alicujus impinguantis portionem sumere, qualis sequens erit. ℞ *amygdalarum dulcium, pistaciorum, nucum mundatarum, strobilorum, seminis papaveris albi, sesami an. ℥ ij. omnia minutissimè pulverizentur, & bulliant in pari quantitate butyri*

Confectiones impinguantes.

recentis, & facchari clarificati, ac fiat opiata, cujus dosis cochleare j. aut cum saccharo dissoluto in aqua violarum fiant morselli, singuli ponderantes ℥ iij. pro dosi; Ejusdem est virtutis altera confectio, quæ recipit *pectus unius caponis, vel gallinæ cocta cum hordeo decorticato, amygdalarum dulcium* ℥ *viii. strobilorum recentium* ℥ *iiii. macerentur strobili in aqua rosp. per horas viii. amygdalæ mundentur, ac omnia contundantur, & extrahantur per setaceum, & adde specierum diamargarit. frigidi* ʒ *ij. electuarij resumptivi* ℈ *iiii. cuncta misceantur, & cum saccharo dissoluto in aqua buglossæ, fiat confectio* restaurans per tabellas magnas, utraque harum confectionem recipere potest conservæ rosarum ℥ iij. vel parentur aliæ quas habes cap. *de gonorrhæa* 7. remediorum genere, vel electuarium regium Mesues, quod à Neotericis pasta regia nuncupatur, & ibidem ejus reperies concinnandi modum, exempla attulimus, nam multa similia reperies apud practicas scribentes.

Morselli.

Secundò externis, inter quæ Hippoc. teste primum obtinet locum balneum aquæ dulcis, aut ex decocto foliorum malvæ, borraginis, viol. buglossæ florum rosf. camæmali, seminis lini, ac fœnugræci, vel arietum duo triave capita, coquantur ad ossium separationem, in fine decoctionis adde foliorum viol. vitis, salicis, meliloti, florum camomillæ an. m. ij. brancæ ursinæ, parietariæ, altheæ cum radice m. ß. fœnugræci, seminis lini an. ℥ iij. radicis Valerianæ lib. 1. adhuc leviter bulliant, & in decocto sæpius balneetur per horam singulis diebus. A medicis tria balnea parantur distincta, primum ex aqua dulci modicè calida; secundum ex aqua tepida, tertium ex frigida; Primo meatus laxantur, & aperiuntur, & si quæ fuliginosa recrementa sub cute delitescunt, evacuantur. Secundo humectantur partes, quia aqua apertis meatibus, & relaxatis partibus penetrat facilius. Tertium cutem densat ac refrigerat, ut humiditas cohibeatur, & partium dissolutio præpediatur; quæ sanè cuncta in uno eodemque balneo præstari absque ullo negotio poterunt; si patiens primum ingrediatur balneum modicè calidum; quod paulo post ex se tepefiat, vel additâ eâ frigidæ copiâ, qua tepidum efficiatur, deniq; plus aquæ frigidæ affundatur, ut balnei aqua planè refrigeretur. In calido balneo diu immorandum non est; in secundo diutius; in tertio minus, quam in reliquis solumque per illud transeundum, ut Galenus monet; in balneo fomentetur venter, ac tota uteri regio prædicto aut simili decocto; deinde inungantur, ac partes pudendæ oleo florum salicis,

1. de morb. mul.

Externa.

Balneum.

Balneorum tria genera.

10. meth. red.

Unguenta. salicis, amygdalarum dulcium, viol. de semine melonum, cucurbitæ, butyro recenti, minimè salito, lacte, unguento ros. resumptivo, aut sequenti ℞ *butyri vaccini loti, unguenti ros. an.* ℥ j. *olei Nymphea, viol. papaveris an.* ℥ ß. *muscilaginis tragachanti, seminis cydoniorum, althea, psyllij an.* ℨ ij. *ceræ albæ lotæ cum aqua ros. q. s.* fiat unguentum aut ℞ *medullæ cruris vaccini, adipis gallinæ an.* ℥ ß *æsypi* ℨ ij. *olei amygd. dulcium q. s. misce* in quibus linimentis si lanam & gossypium intingas pessos conficies; & ex prædictis decoctis uterinos clysteres, addito oleo viol. & amygdalarum dulcium, reliqua mutuanda ex capite sequenti.

De calida uteri intemperatura.

Cap. XV.

Signa. Uteri caliditas ex reliqui corporis caliditate dignoscitur, & ex mensium paucitate, cum dolore interdum prodeuntium genitalium, interdum exulceratione, & quia quæ profluunt atri sunt coloris, *Calida cur nigriora.* quippe proprium caloris est discussâ tenuiori substantiâ, reliquam incrassare, & per adustionem denigrare, adhæc quæ prodeunt fœtida sunt, & ob assiduam punctionem nullum servant ordinem, ac si arena substrata superfundas, & in sole exsiccari sinas, pallidi coloris fiunt, fœmina contabescit, & in coitu dolet; sequitur tamen hanc temperaturam insignis salacitas, ac genitalium pruritus, ac semen acrius suo per loca transitu percipitur, calor tactu obstetricis deprehenditur, semen in utero contabescit, uti alia semina sub cane, & fervido sole terræ commissa; Adjungitur cum hac temperatura ut plurimum biliosus, ichorosusque humor.

Curatio. Curatur quinque remediorum generibus, primo victu frigefacienti, ac humectanti, ita constituatur patiens in loco naturâ frigido, aut arte, flabellis, herbis, floribus, & irrigationibus alterato; *Victus.* vestes insuper linteamina, & stragula tenuissima sunto, minimè aspera, aut sordida; quies imperanda, somnus longior moderato; labor, ira, vigilia, vina fortia, & aromata vitanda, subinde ardor solis, *Cibus.* longa sitis, alimenta, quæ calefaciunt, Venus; sitque potius cibus frigidus ex lactucis, scariolis, borragine, soncho, blito, attriplici, por-

portulaca,cucurbita,melonibus cucumeribus, piscibus saxatilibus, extremitatibus animalium,hordei sorbitiunculis, jusculis pullorum, in quibus etiam panatellæ concinnari possunt; Potus esto aqua hordei,aut vinum,tenue,album,aquosum,vel cerevisia mediocris,aut vinum granat. Venter si constipatus est mollibus ac refrigerantibus clysterijs humectetur,ac refrigeretur ut ℞ *foliorum lactucæ,portulacæ,violar.malvæ an.m.i.florum Nymphea,viol.an.p.i.ß.coquantur in s.q.aquæ ad tertias,colaturæ libræ adde olei rof.viol.Nymphea an. ℥ i.facchari ℥ ij vitellos ovorum ij.misce*; at si vis etiam ut purget adde pulpæ cassiæ, aut diacatholici ℥ i. *Clyster.*

10

Secundo apparantibus calidum, ac biliosum humorem si quis subsit,quem purgare oporteat,nam is calidæ intemperiei potissimum soboles est,apparatur autem frigidis,& fervorem compescentibus serapiis ut,acetoso,oxysaccharæ,endiviæ,oxalidis violar. cichorei, rosar.buglossæ, aut sirupo de endivia, composito de succo acetosæ, de agresta,de papavere, de acetositate citri aut limonum, cum dupla quantitate aquæ, lupuli salictarij, agrimoniæ, fumariæ, borraginis, acetosæ; aut hoc apozemate. ℞ *radicis cich. borraginis an.* ℥ *i.polypodij quercini* ℥ *i.ß foliorum buglossæ, acetosæ, borraginis, violar. an.m.i.florum cord.seminum frig[illegible]jor.an.p.j.feminis intybi scariolæ an.*℥ *ß.fiat decoctio in s.q.aquæ, secundum artem ad lib.ij. colaturæ adde, vini granat.sirupi de ribes aut de berberis lib.ß.facchari parum, lento igne iterum bulliat, clarificetur,& aromatizetur* ℥ *i.specierum triasandali.* *Præparatio.*

20

Tertio evacuantibus, quibus tamen opus non est, ubi sola adest intemperies; at si sanguis redundet venæ sectio administranda ex basilica dextri lateris,vel ex salvatella,si minor sit copia,vel etiam ex pede,si juxta regulas à nobis sæpissime traditas id fieri expediat. Si verò bilis redundat, purgantibus,sed clementioribus ne excandescat, & magis concalefiat, medicamentis utendum, ex manna, cassia, sirupo rosato, aut violar. solutivo,tamarindis, myrobalanis, quibus rhabarb. dilutum aut confectionem hamec sine scammonio addere interdum licet; ut ℞ *decoctionis adianthi,florum cord.prunorum, tamarind.aut etiam decoctionis biliosæ, vel seri caprini* ℥ *iiij. in quibus dissolve pulpæ cassiæ, vel mannæ electæ* ℥ *i.sirupi rosar. solut.* ℥ *i ß.misce; vel in pari quantitate decocti,aut seri dissolve* ℥ *ij. diaphœnici,rhabarb.diluti* ℥ *i ß.sirupi ex 9.infus.viol..* ℥ *i ß.misce.* Si tamen buccellas magis amat,℞ *medullæ cassiæ re-* *Evacuatio.* *Venæ sectio.* *Purgatio.* *Morselli.*

30

ſiæ recenter extractæ, vel diapruni ſimplicis ℥ ß. electuarii de ſucco roſar. vel confectionis hamec ſine ſcamonio ℥ iii. ß. ſacchari q. ſ. miſce, fiant xii. quibus interdum additur ℥ i. pulveris rhabarb. At ſi hæc forma faſtidioſa ſit ſequentibus pilulis utatur, ℞ *maſſæ pilul. aggregativarum, de rhab. vel aurearum ℈ iiii. diagridij optimi g. v. cum ſirupo de ſucco endiviæ, formentur viii.* quod ſi ab his etiã abhorret, exhibeantur g. vij. diagridij optimi in ℥ i, ſirupi roſar. ſolutivi, aut conſervæ roſ. aut etiam capiat ℥ iiij. vel v. ejuſdem ſirupi roſarum Alexandrinarum, vel mellis roſarum earundem, vel de endivia Gentilis, aut de cich. cum rhab. & foliis ſenæ. Verum ſi medicamenta prorſus reſpuit, clanculum exhibeantur cibis, aut fructibus quibus uti ſolet excepta, quod multis fit modis. Primus, ℞ medicamentum illud unum vel plura, quibus patientem purgare vis, in majori tamen quantitate, & cum pauco cinnamomo, & aniſo, macerabis in ſero caprino, aqua hordei, vel vino, aut liquore patienti grato, per horas 24. coletur ac ponatur vas ſuper calidos cineres, in quem liquorem projice fructus, quos purgativos reddere volueris, cydonia nimirum, pyra, poma, pruna, ceraſa, caricas, perſica aut ſimilia, tantiſper bulliant, quoad liquor omnis imbibatur, ac ſerventur, nam qui hos fructus comederit placidè purgabitur, at ſi ſapore minus placido infecti fuerint, ſaccharum, & cinnamomum aſpergatur aut ſaccharo incruſtentur. Alii ligant cathartica in linteo, & aliquo ex ſupradictis liquoribus, bullire ſinunt ſimul cum fructibus ad medias, & addunt ſacchari ſ. q. qui fructus ac juſculum etiam ſine moleſtia purgant, ac ſic fiunt pruna ſenæ. Alij juxta primum modũ in liquore, in quo cathariticum maceratum fuit, fructus etiam aliquandiu madefieri permittunt, eoſque ſubinde reſiccant, idque faciunt ter, aut quater ſemper accipiendo nova cathartica, hi fructus reſperſo ſaccharo, quo tempore devorandi ſunt, gratiſſimè purgant. Quartus hic erit modus, ℞ *pulveris affectioni convenientis cathartici ℥ i. aut plures ſacchari diſſoluti in aqua viol. pro ſingulis medicamenti drachmis ℥ i. ſpecierum diarrod. abb. ℈ i. pro ℥ fiant rotulæ ſeu tabellæ* ad formam tabellarum diarrod. abb. quæ potiſſimum conveniunt, quando patiens medicamentum retinere nequit, & hac ratione parantur rotulæ electuarij de ſucco roſ. ac diaturbit, quæ communiter in officinis proſtant. Quintus, ac uſitatiſſimus modus præſertim pro nobilioribus, & delicatulis ſequens eſt. ℞ *foliorum ſenæ ℥ iiii. ß. rhab.*

Clanculum purgantia.

Primus modus.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

Quintus.

electi-

electi ℥ *j.* ß. *succi cydonioru depurati lib.ii. bulliant secundum arte, expressioni fortiter factæ adde pulpæ pomorum redolentium, secundum artem coctorum lib.vi. brodij seu sirupi zinziberis, aut citronis lib.i. mivæ cydoniorum lib.* ß. *sacchari lib.3. coquantur ad formam diacidoniati, seu mermeladæ, ac sub finem coctionis adde mannæ calabrinæ dissolutæ in vino malvatico* ℥ *vi.* distribuatur per capsulas, cum voluptate, ac sine ulla molestia evacuat; poteris totam massam distribuere in duas partes, & alteri pro singulis unciis g.v. diagridij adjicere pro fortioribus, dosis ab ℥ ß. ad ℥ j. similiter poteris diacydoniatum concinnare, conservam pyrorum, ac plerasque alias, tuncque aptum fiet medicamentum prægnantibus, ac fluxionibus laborantibus, quia confortando purgat. Sexto adhuc modo pro exhaustis delicatis, nobilibus, aut iis, qui infortunatum sortitæ sunt ventriculum, cathartica recentia ac succulenta destillantur, vel si arida sint, aliquantisper prius in infusiõe dimjttuntur, si accepimus ab Eduardo Mender orientalis Indiæ protomedico cassiam fistulam viridem ibi destillari, ejusque destillatitiam aquam delicatioribus exhiberi, quâ eadem ratione materiam apozematum & catharticarum potionum destillari usui interdum erit.

Prægnantibus utilia cathartica.

Sextus.

Quartò humoris ac uteri ipsius intemperiem corrigentibus, quod fiet sanguinis missione ex salvatella, quæ mirificam jecori, ac corpori universo ventilationem præstat, similiter balneo aquæ dulcis, in quo mulier ad medium usque ventrem contineatur, vel ♃ *malvæ utriusque cum radicibus an. m.j.* ß. *foliorum vitis, malorum cydoniorum, viol. an. m.j. flor. viol. salicis rof. Nympheæ an. p. iii. seminis fœnugræci* ℥ *iiii. fiat decoctum* in quo mulier jejuna sedeat, præcavens ne sudet, ex quo etiam fieri possunt fomentationes, evaporationes, incessiones, & ex iisdem herbis sacculus pro vulva; postea lecto se componens capiat cochleare j. sequentis, aut similis conservæ ℞ *conservæ radicum borraginis* ℥ *i. conservæ capill. Veneris, acetosæ an.* ℥ ß. *rosaceæ, florum nympheæ an.* ʒ *v i. specierum diamargaritonis frigidi, triasandali, pulveris margaritarum an.* ʒ *j. cum sirupo viol. fiat conserva*, aut cum saccharo dissoluto in aqua buglossæ fiat conditum per tabellas; aliam sic conficies. ♃ *conservæ viol. florum buglossæ, rof.* (quæ semper addenda quia haud facilè vertitur in bilem) *an.* ℥ j. ß. *specierum diarrod. abb. triasandali an.* ʒ *i.* ß. *cum saccharo clarificato, vel sirupo adianti,* fiat conditum pannis aureis coopertum,

Alteratio seu refrigeratio.

Sanguinis miss. ex salvatella.

Incessio.

Conserva.

opertum, dosis ℥ j. ante prandium. Quod si fœmina sterilis sit, adde hisce confectionibus seminis mercurialis ℈ iiij. visci quercini, pulveris pudendi tauri, & matricis leporis an ℈ ij. inungatur dorsum, & lumbi unguento ros. resumptivo, refrigeranti addito oleo ros. nenupharis, viol. & lacte muliebri, succo cucurbitæ, endiviæ, lactucæ, solani, umbilici Veneris, quibus etiam pubes inungi potest; hanc mixturam monstravit experientia esse utilissimam ℞ *olei ros. ℥ iij. succi cucurbitæ, vel endiviæ ℥ iiii. lactis muliebris ℥ iii. ß misce*, fiat linimentum pro universo corpore, cavendum tamen ne dorso nimium frigido adhibeantur. Cum autem quæ diximus universi corporis calorem compescant, peculiariter ipsius uteri fervor mitigabitur; si venter inferior ac pudendum liniatur oleo viol. de semine cucurbitæ; aut post balnea, & incessiones unguentis supradictis; aut sequens emplastrum ventri admoveatur. ℞ *foliorum attriplicis, portulacæ, lactucæ an. p. ij. coquantur, pistentur, & adde olei rosar. viol. cydoniorum an. ℥ j. farinæ hordei p. j. cum aqua hordei, fiat cataplasma*; in uterum verò infundatur, aqua portulacæ, cucurbitæ, cremor ptisanæ, lac caprinum, vel decoctum jam recitatum cum oleo ros. viol. Nympheæ; aut suffiatur ex hoc, ℞ *omnium santalorum an. ℈ j. ros. rub. florum Nympheæ, & viol. an. ℥ j. styracis ℈ ij. ambræ ℈ i. trita omnia aqua ros. excipiantur, & in pastillos distribuantur*; pudendo subditur pessarius, qui recipit *medullæ cruris vituli, cerebri cervini, butyri vaccini, adipis caprini aqua fontana sæpius loti, seminis mercurialis an. ℥ ß. acaciæ, hypocistidos, santali rubei, cornu cervi usti an. ℥ ii. oleo rosaceo, ac lanæ floccis in pessos excipiantur; vel ℥ ij. cerussæ aqua dissolutæ cum muscilagine malvarum, & cydoniorum liquato*, ac cum lana pessos confice, aut sine lana ex eo lumbos inunge, aut certè aqua hordei liquefiant pro clystere uterino; horum vero usum rectè administrabis, si semper singula multum posse cognoscens, lumborum, & uterorum nimiam perfrigerationem caveris, ex qua stupor nervorum, aut etiam sterilitas sequitur; reliqua, quæ hanc intemperiem curant supplebis ex capite *de pulsatione in arteria dorsi, & de fluxu menstruorum à causâ calidâ.*

Inunctio.

Uteri ratio.

Cataplasma Menthencrita.

Pessus

Admonitio.

SECTIO

SECTIO SECUNDA.

De morbis uteri in situ.

De uteri procidentia.

CAP. XVI.

Uteri procidentia, prolapsus, descensus, sive exitus, & egressus, *Nomina.* quem Arabes matricis præcipitationem vocant, tunc fit, cum u- *Descriptio.* teri corpus per feminæ pudendum ita evertitur, ut instar strutiocameli ovi foras promineat juxta majoris aut minoris differentiam, prout violenta eversio contingit; Agnoscit Fernelius inter prolapsum, & descensum hanc differentiam, quod in descensu in infimas partes uterus provolvatur, prolapsus vero gravior sit, quod eversus uterus foris procedat, ejusque fundum, uti diximus, instar ovi promineat; neque verò ut imperiti putant, â suis solutus appendicibus ac ligamentis totus decumbit, nam si ita procideret, restitui minime posset, sed ejus ligamenta fiunt laxiora, præsertim cũ peritonæum aut ipsius vincula dissolvuntur, aut disrumpuntur, uti enim variis partibus per diversas propagines alligatur, ita ilio per tunicam à peritonæo demandatam. Morbus est in depravato uteri situ cunctas ejus actio- *Species morbi.* nes lædens, tam proprias quam communes; cujus tres sunt differentiæ, prima quando collum uteri in pudendum procumbit; secunda quando ipsius uteri fundum, ac totum corpus in collum prolabitur, & tunc nonnunquam apparet veluti glans viri: tertia quando membrana ejus interna evertitur, ac rugosa extrà prominet.

Sunt porro hujus affectus causæ variæ, nam humiditas; & mucosa *Differentiæ.* substantia ad uterum fluens vincula laxat, & longa sessio in loco frigido, musculos refrigerat, ac resolvit, quod senioribus accidit, & ijs quæ in *Causæ.* frigido loco pedes diu continuerunt, sicuti lotricib. sed & multæ aliæ causæ hujus affectus reperiuntur, ut nimius in partu conatus, aut in

tenesmo, vel secundinarum expulsione, & inartificiosa fœtus ipsius vel secundinæ extractio, sternutatio frequens, strepitus, casus, ictus, saltus, cursus acclivis, aut declivis, choreæ, vociferatio, sectio lignorũ; & insuper quæ animum afficiunt, ut filiorum amissio, hostium incursus, conflagratio domus, periculosa navigatio; à quibus facilè mulieres exsolvuntur, & uterus prolabitur, adhæc ex spiritus cohibitione, oneris elevatione, ac coeundi desiderio, aut longiori Veneris abstinentia, putrefactione, corruptione, vel incisione ligamentorum.

Signa. Cognoscitur affectio, quia in principio plurimus erumpit sanguis, deinde consequitur dolor partium, quibus uterus annectitur, præcipuè lumborum, pudendorum, imi ventris, ac præcordiorum; sed & in ipso pudendo gravitas percipitur, ac tumor ovi formâ, stercus & urina supprimuntur ab uteri tumore vesicam, ac rectum intestinum comprimente; febris adest, interdum convulsio, vel tremor, & gravitas quædam veluti fili glomeratio, hæc plerumque alias causas accusant, si verò ligamenta humore, & mucositate perfusa sint, sine dolore uterus excidit, ac pudendum humore madet, & præcessit victus ratio humidior, usus piscium recentium, fructuum & vita deses: si putrefacta fuerint ligamenta, virulenta sanies prodit; si scissa sanguis.

Prognostica. In principio facilè reducitur uterus, & rectè locatus permanet, præsertim in vigore ætatis, in provectioribus enim retrahitur quidem, sed ex levi occasione relabitur; ubi verò temporis progressu affectio invaluit, neq; convulsionis periculum est, neq; dolor infestat, minus tamen curationem recipit, nam licet aliquando medicamentis vel aliter reponatur, facilè tamen recidit; jam verò uteri procidentia à causis primitivis, si idoneis adhibitis remediis non curetur, malum, quia significat ligamenta esse rupta, quæ si putrescant, aut etiam id quod procidit, putrefiat, curationem non recipit, ideo amputandum, vel urendum, quod inutile fuerit, citra ullius periculi metum.

Curatio. Curatur quatuor remediorum generibus, & primò quidem victu calido, & sicco tenui, ac adstringenti, de quo cap. *de humida uteri intemperie, & demensium profluvio.* *Victus.*

Evacuatio. Secundò evacuatione per sanguinis missionẽ ex brachio, si præ humiditate, & sanguinis copiâ uterum excidere comperiamus; vel si ob mucosa, & pituitosa excrementa prolabitur, purgatione per ea, quæ pituitam educunt, ut ʒ i pilularum de agarico Alephanginarum, cochiarum, Jndarum, addito ℈ i trochiscorum de myrrha, aut ʒ ß diaphœnici in ℥ iiii. decoctionis pituitosæ. At si magna humorum copia non adsit, prohibet Hippocrat. cathartica, & meritò quia cum alvo uterus etiam movetur, quapropter præstat vomitũ ciere bis in hebdomada per *2. de morb. mul.* *Vomitus.*

ʒ i dias-

℥ i diaſſari in ℥ vi. decocti ſeminis raphani, & per reliqua c. *de uteri frigida intemperie* jam deſcripta, ita enim revelluntur humores ab utero, & pituitoſi facilè expurgantur: duras tamen alvi feces in inteſtinis contentas evacuabis per clyſterem, qui urinas etiam movere valeat, quippe illis partibus plenis nequit uterus ad ſuum locum remeare, clyſter talis erit, ℞ *foliorum anethi, menthaſtri. an. m. j. florum camomillæ p. ij. ſeminis dauci, aniſi, cumini an. ℥ i. coquantur ſecundū artem ad tertias juris* ℞ ℥ *xii. olei cāomillæ, & anethi* ℥ *i* ß. *ſalis* ʒ *i aut diaphœn.* ʒ *ii. miſce.* *Clyſter.*

Tertiò iis, quæ uterum ad ſuum locum reducere valeant in quē uſū mulier collocetur ſupina coxis altioribus, dilatatiſque & reflexis poplitibus, deinde prolapſa uteri pars, ſi frigida tenſave fuerit oleo tepido, ac butyro foveatur, aut decoctione malvæ, betæ, altheæ, fœnugræci, ſeminis lini, camæmali, & baccarum lauri, ut levior, tractabiliorque reddatur, tunc deinde obſtetrix, aut prudens alia mulier præcipitatum uterum manu intincta oleo maſtychino, aut adipe gallinæ in proprium locum reponat, ſed priuſquam reducatur uterus muſcilagine cydoniorum perunctus, pulvere reſtrictivo reſpergatur, aut ſequenti. ℞ *acaciæ* ℥ *ij baccarum myrthi, balauſtiarum, roſ. rub. an.* ʒ *j* ß. *miſce.* Tunc lanam in ſe convolutam, ſyſtrema Græci vocant, forma & craſſitudine ſinui muliebre reſpondentem, linteoloque exceptam, ac vino ſtiptico intinctam, aut decocto acaciæ, & hypociſtidos utero ſubjicito, atque ipſum abſq; violentia ſurſum reprimito, donec intra ſinum, & proprium locum regrediatur, tunc pecten ſpongia madida in poſca, aut adſtringēti vino integatur, & mulier reclinetur extenſis ac coaptatis cruribus, ita ut alteri alterum incumbat, & immediatè poſt ſub umbilico, aut ſub mammis, & in dorſo è regione cucurbita una atq; altera ſine ſcarificatione applicetur, vincula brachiorum dolorifica fiant, & mulier ſuperius grata oleat ut ambram, moſcum, galliā, & aliptam muſcatam; inferius verò fœtida ſuffiantur, & quæ ingrati ſunt odoris ut galbanum, ſagapenum, aſſa fœtida, caſtoreum, ſoleæ combuſtæ, ac perdicum plumæ. Sic mulier locata maneat novem dierum ſpatio; alvus tamen reſpondeat, aut interdum clyſter lenitivus injiciatur, ut feces egerantur citra nixum. Quibus non proficientibus ovū ſub gallina fractum, agitatum, & lanis involutum, ac vulvæ admotum uterum reducit ad ſuam ſedem, quia malè olentia refugit, aut cucurbitæ domeſticæ vel betæ decoctum mixtum cū urina graveolenti, aut aceto acerrimo, vel re aliqua fœtida uterus

Uteri reductio.

Pulvis reſtrictivus.

proluatur

Cauterij ostentatio. proluatur. Præstat cauterium actuale ignitum manu ostentare, ac simulet medicus, vel obstetrix velle partem tangere, ita enim natura retrahitur, & cum ea uterus ipse, aut pars aliqua si quæ sit, quæ extra promineat, ut rectum intestinum; aut alia; vel si mulier timidiuscula sit, vivi mures filo ligati cruribus repente submittantur. Retulit mihi quondam Andreas Valcacer, exercitatissimus chirugus, ac ejusdem artis in Academia Salmanticensi professor cujus in juventute cum maximo fructu auditor fui; vulnus quendam in ventre accepisse, per quod intestina egrediebantur, quæ ut reducerentur in suam sedem, nullum aliud medicamentum profuisse, quoad candens ferramentum magnum coram patiente manu gestans vulneri applicaturum finxit, cujus rei subito terrore è vestigio intestina in suum locum reducta fuere.

Mures. *Andreas Valcacer. Historia.*

Uteri conservatio in suo loco. Quartò & ultimò iis, quæ uterum jam repositum tutari, & in sua sede conservare valeant, in quem finem illicò post operationem jam dictam confert emplastrum, quod recipit *ladani depurati ℥ j. ß. thuris mastices an. ℥ ß. ligni aloes, cariophyllorum, spicæ utriusq; an. ℥ i. ambræ g. aliquot, mosci electi ℥ ß.* fiant duo emplastra rotunda super pannum laneum novum, quæ è regione umbilici lateribus applicentur, & die, ac nocte juxta cutem gestentur; similem huic usum præstat emplastrum contra rupturam, unguentum comitissæ, vernicis, emplastrum de mastice rubrum, vel diaphœnicon, aut ℞ *galbani ℥ j. ß. myrrhæ, thuris an. ℥ ij. therebintinæ ℥ ß. seminis lavendulæ, sanguinis draconis an. ℥ j. pulveris rosar. coralli, myrthillorū an. ℈ ij. mosci ℈ ß. misce*, extendantur in linteo, vel corio, quæ fasciâ aut Zonâ Hippocratis, simili iis, quibus in rupturis utimur, subligentur si ita opus sit. Sinui verò muliebri pessus inditur ex lana, vino adstringenti madida cum pulvere supradicto in 2. remed. genere, aut cum alio qui recipit balaustiarum, nucum cupressi, rosar. cyperi, masticis, thuris an. partes æquales.

Zonâ Hipp.

Armilla. Nec incommodè à perito quodam viro excogitata est armilla aut circulus ex ære factus, qui in vulvam immissus uterum in sua sede contineat, & urinæ excrementorumque egressum non impediat, cereâ tamen candelâ per ipsum convolutâ ne æs carnem contingat; uterum firmant incessiones ex decocto balaustiarum, nucum cupressi, acaciæ, baccarum myrthi, corticum pini, querci, thuris, ac florum stœchados, foliorum mespillorum, symphyti, rubi, malicorij, quo etiam aut vino adstringenti pecten sæpiuscule foveatur, aut idem vinum per methenceritam in uterum injiciatur.

Incessiones.

At si

At si prolapsus uterus tempore intumuerit, plurimoque humore turgidus præ tumore reduci nequeat, betæ decocto abluatur, deinde aceto, sale subinde insperso, ac sic imminuto tumore reducatur, quod si pars quæ excidit sit planè corrupta; aut assidua urinæ irrigatione, & adhærentibus sordibus ulcerata, ultimum erit, quod corruptum est abscindere citra ullius periculi formidinem, reliquum reducere, si vero corruptio serpat, caustico vel candenti ferro utendum sed rarissimè ob convulsionis periculum, ac videre licet varias præcisi omnino uteri citra nocumentum historias apud Rouzetum, ex quibus 10 mulierem absque utero sanam vivere posse concludit. Denique si nimius totius corporis aut uteri mador in causa sit, confert sudare ex decocto radicis chynæ, sarsæ aut ligni indici, ut siccata ligamenta haud facilè denuò laxari, aut relabi possint.

Vterus tumidus.

Scissio.

Fol. 336. Gynæcior.

Sudores.

De uteri ascensu, & recursu, ad varias partes.

CAP. XVII.

TRipliciter mutatur uterus ad inferiora, & dicitur procidentia, de quâ superiori c. ad ilia seu latera, & tunc fit reclinatio seu aversio, & contorsio; quemadmodum uteri ascensus si ad superiora recurrit; convulsio etiam, sive perversio appellatur, cũ vel ad superiora 20 vel ad latera retrahitur, aut ad anteriora, id est, ad vesicam, vel, ad posteriora, id est, ad sedem: meminit hujus affectus Hippocrates; & est morbus in depravatâ figurâ vel situ, quem pro varietate loci in quem irruit, varia consequuntur symptomata, membrorum, respirationis, jecoris, lienis, ventriculi, vesicæ, intestinorum, lumborum, in hasce enim partes uterus si non ascendit, saltem incumbit. Differt ascensus à strangulatu, quod in ascensu premitur mulier duntaxat spirandi facultate, & animi defectione, id tamen citra metum, aut evidens delirium seu graviora alia strangulationis symptomata.

2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.

Species.

Distinctio.

Fit à cunctis causis externis, à quibus uteri procidentiam fieri di- 30 ximus, ut frigore pedum, aut lumborum, terrore, saltatione, lignorum sectione, cursu per acclivem aut declivem locum, potissimum autem ex ventositate, inflammatione, tumore, abscessu, siccitate, ac corrugatione uteri, & ligamentorum ut Galenus autor est; nam labor ten-

dit; frigus, & ficcitas & tendunt, & corrugant, ficque uterus convellitur; odorata etiam fuperius adhibita aut fœtida inferius afcenfus caufæ funt, fed & vapores ipfum replere folent, quod maxime contingit, poft immodicum menftruorum fluxum. Atque hæ numerantur externæ communiorefque caufæ; fpeciales verò, & internæ, ac frequentiores, uti Galenus & Aetius referunt, funt menfium fuppreffiones; ab his fiquidem venæ, & arteriæ ad uterum tendentes humore replentur, repletæ turgent, ac vicini uteri appendices five habenæ extenduntur, ad quarum extenfionem uterus retrahitur, æqualiter fi ex utraque parte æqualis fiat repletio: inæqualiter fi venæ alterius partis magis repleantur, jecoris præfertim, aut lienis, nam fi hepaticæ venæ fuperfluo fanguine funt tumidæ è dextris, fi fplenicæ è finiftris uterus convellitur, prout hæ aut illæ magis fuerint repletæ; In utram vero partem uterus declinaverit digitorum admotione dignofcet obftetrix, & quod dolor ibi ingens perfentitur; Adhæc quia fi ad fuperiora recurrat, & ad caput, ipfum gravatur, venæ in nafo, & fub oculis dolent, auditus minuitur, ac levia fiunt deliramenta; foporofa eft mulier, & fpuma adeft juxta os. Si ad hepar, derepente voce deftituitur mulier, dentes conferit, color apparet lividus, fi oblique ad latus aliquod, vel coxendicem, tuffis adeft, dolor in latere acer, acerbiorque in finiftro, uterus ipfe durus eft, & ad contactum dolet, contabefcit patiens, & veluti peripnevmonia afficitur, convellitur, ac menfes non apparent, nec puerperia, vel antea confpecti evanefcunt; propinqui infuper fœmoris diftentio, dolor, perfrigeratio, impedimentum, ac torpor fit, quod prægnantibus fæpe evenire fcimus; interdum ad enitendum ac deambulandum impotentia, unde gibbofa apparet. Si in lumbos incumbit, fpiritus fublimis eft, levis adeft fuffocatio, denfa anhelatio, ac moveri non vult. Si retro, & infra inclinat, torpor fequitur, & utriufque cruris motus difficilis, aut planè interceptus, ac ingentes dolores qui inter fedendum acuuntur magis, præfertim fi verfus anum retractio fiat, flatus retinentur, alvus fupprimitur, neq; clyfterem admittit, nifi genibus patiens innitatur. Si ad pubem vergit, imus venter ad pecten extenditur, dolores ibidem percipiuntur, interdum etiam fupprimitur urina maximè fi uterus veficam contingat. Si ad inguina, dolent urinæ meatus, & torpent crura. Si ad pedes, magnus pedis digitus convellitur, dolent crura, & fæmora; quod tamen non ita intelligas, quafi uterus

2. de caufis Pulf. | *G. 6. de locis 5.* | *A. lib. 16. c. 76.* | *Signa.* | *Ad caput.* | *Ad epar.* | *Ad latus.* | *Ad lumbos.* | *Ad fedem.* | *Ad pubem.* | *Ad inguina* | *Ad pedes.*

10 20 30

uterus has partes pertingat, ſed quod ipſas in conſenſum trahat, potiſſimum caput, pedes, & longinquiora membra, ac tum propriè non tam convulſio dicitur, quam matricis oberratio. At ſi os uteri contorquetur, menſes, & lotia ſupprimuntur, aut minuuntur, & ſemen fœmina non ſuſcipit. Contingit præcipuè hic affectus virginibus grandioribus, viduis, & ijs, quæ poſt partum ſteriles factæ ſunt, ac prægnantibus, frequens quidem, at difficilis eſt affectio. *Vteri oberratio.* *Prognoſticũ.*

Curatur quatuor remediorum generibus, primum victu parco & optimi ſucci, ut carne pulli, perdicis, palumbi, avium montanarum, & ferculis paratis cum aromatibus, & ſalſamentis, vino rubello. Mulier collocetur in aere calido, & ſicco vel certè temperato, frigidus quippe ac ventoſus utero inimicus, qui ex ſe exiguo calore præditus eſt, vitanda igitur frigiditas pedum, ac lumborum; modò ſedeat, modo jaceat, caput & partes pectoris elatiores habeat mulier, ſubinde venter à ventriculo ad umbilicum aſque faſciis ligetur, quo matrix inferius retrudatur, at infra umbilicum emplaſtrum aliquod ex gallia, vel ſuavi, alio odore applicetur; quies commendatur, ſed & nonnunquam tuſſis, ſternutatio, ſaltus, curſus efficiunt, ut aſcendat uterus ac reſtituatur: animi pathemata vitentur, alvus reſpõdeat, aut clyſtere ſuperiori c. deſcripto proritetur, urina etiam moveatur nõ quidẽ diureticis, ſed mictione ſæpiuſcule ſponte tentata, quippe vacuo inteſtino, ac veſica uterus qui inter haſce partes naturalem ſitũ obtinet, melius in ſuo loco continetur. *Curatio.* *Victus.* *Locatio.*

Secundò utendum iis, quæ cauſam retractionis removent, quocirca præſẽte plenitudine, ſanguinis miſſione opus erit ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, aut uterus ſurſum retractus; ex brachio, ſi totum corpus conſentiat, aut uterus ad latera inclinet, præſertim ſi menſes non inſtiterint. Si tamen cacochymia adſit, per inferiora purgabis convenienti medicamento, & peccantem humorem reſpiciente, at ſi ad latera vergat non ſolum medicamentis alvum movebis, verumetiam vomitum provocabis ℥ *iiij. decocti ſeminis raphani*, & ℥ *ij. oxymelitis aut diaſſaro.* *Vacuatio.*

Tertiò ſi citra plenitudinem, & cacochymiam affectio oriatur, illico utendum ijs quæ accidentia mitigare valeant, ut capitis perfuſionibus, ac reliquis quorum uberem copiam reperies c. *de Epilepſia*, & *de ſuffocatione ex utero*, ex quo tota ferè aſcenſus curatio petenda erit; Potiſſimum autem dolori, quia vires deſtruit, & fluxiones excitat, ocyſſime ſuccurrendum; id fiet, ſi dolens particula inungatur oleo lilio- *Sympt. mitigatio.* *Doloris ſedatio.*

liliorum,amygdalarum dulcium, de ſemine lini,angelicæ, cum pinguedine gallinæ,medulla cruris cervi,aut vituli,erit tamen pars prius fovenda ſpongia madida, in decocto altheæ, ſeminis lini, fœnugræci,camæmali,meliloti ,arthemiſiæ,& ſimilium, vel ex decocto earundem herbarum balnea fiant, & inceſſiones; ac ut verbo dicam utendum reliquis, quæ c. *de variis ex utero doloribus* dicta jam ſunt.

Balneum.

Vteri reductio.

Quartò poſteaquam pars laxa,ac ita emollita,& blanda fuerit, ut obſtetrici uterum tractanti cedat, ea adminiſtranda, quæ uterum ad ſuam ſedem reducere valeant;ita obſtetrix manibus perunctis aliquo ex prædictis oleis, perfricando, & comprimendo ventrem, uterum deorſum trahat, ac in ſuum locum propellat, donec tenſio & dolor quieſcat. Tunc verò appones peſſarium hac ratione confectum. ℞ *theriacæ magnæ ʒ ii. herbæ mercurialis contuſæ, aut ſucci ipſius ℥ i. olei liliorum alborum q. s.* miſce & appone, ac è veſtigio cucurbita magna ſine ſcarificatione infra umbilicum apponatur. At ſi os uteri diſtortum ſit,aut averſio ipſius uteri verſus podicem fiat,obſtetrici imperabis,ut digito in anum immiſſo uterum propellat, deinde glandem ano ſubdat iiij. digitorum longitudine ex galbano & cera paratam, cujus extremitati filum extractionis gratia ſit annexum ,atque ipſa obſtetrix ſpecillo cum digito ſubmiſſo uteri collum dirigat,patiens verò in contrarium parti affectæ latus, aut ſupina decumbat, ac tunc oleum tepidum in uterum ac inteſtina infundatur; & ea applicentur,quæ ipſum uterum ſuo jam repoſitum loco firmare, roborareque ſunt apta ,in quem uſum ſub umbilico, & ſupra caudam duo emplaſtra applicentur ex iis, quæ pro matrice, appellantur, calidiora,ſi ex cauſa frigida malum ortum duxerit ; frigidiora,ſi ex calida, aut certe diſcutientia, ſi adhuc abundantia ſuperſit, vel alexipharmaca ſi ſubſit malignitas, ideoque theriaca reliquis admiſcetur; conficiuntur autem emplaſtra,ex ſtyrace,galbano,tacca macca,carenna; conſideretur tamen ſemper, ſpecialis fœminæ conditio, nam aliæ hoc, aliæ illo medicamento magis gaudent; novi quandam cui nulla re promptius uterus recurrebat, quam ſuffitu ad nares ex panno veteri, alia ex plumis.

Peſſus.

Cucurbita.

10 20 30

SECTIO

SECTIO TERTIA.

De morbis in magnitudine.

De Nymphæa, sive symptomate turpitudinis.

CAP. XVIII.

Cuticularis illa Epiphysis, sive caruncula, supra alarum commissuram sita quam alibi descripsimus ejusque usus, quæque Nympha dicitur sive *cletoris*, aliis colliculus, Hippocrati Columella, Avicennæ Virga, vel Albatara virili peni respondens; nonnunquam ad tantam magnitudinem crescit, ut non decentis verecundiæ notam præ se ferat, & multis fœminis insignis quoq; impudicitiæ argumento sit; inveniantur que earum quædam, quæ per hanc partem etiam erectæ viris similiter consistant, potissimum autem à vestimentis jugiter pars attrita ad libidinem proritat, tunc igitur ad differentiam partis ipsius, quæ Nympha dicitur, & curationis ejus manualis, quam Nymphotomiam propriè appellaveris; affectionem hanc clarioris doctrinæ gratiâ Nymphæam appellandam esse suo loco conscripsimus. Albucasis tentiginem vocat, Moschio symptoma turpitudinis; Avicenna frustum magnum; si verò pars ea non augeatur, sed alia denuò crescat in orificio uteri, quæ extra per tempora propendeat, Cauda nuncupatur à latinis; ab Avicenna fursus; Albucasis ægritudinem appellat caudatam, alij simpliciter carnem vocant, & meritò quia simplex caro est, qualem vidi in muliere Hamburgensi honesti civis conjuge & in filiola Belgæ unius anni puellula: menstruorum temporibus accrescentem, ita ut ne tunc nec antea quidem mariti concubitũ toleraret. Est autem cauda, ut scribit Aetius, carnosa quædam substantia, ab uteri osculo exorta, quæ muliebre replet pudendum, & aliquando extra progreditur instar caudæ, unde etiam nomen accepit. Ex dictis liquet Nympham, Nymphas, Nymphæam, & Nymphotomiam differre uti partem affectam, affectum & curationem; appello autem Nymphas in plurali cuticulares carunculas, quas

Descriptio. *1. de nat. mul. c. 3. Hipp. lib. de nat. mul.* *lib. 2. c. 71. Nomina.* *Avic. 21. 3. tract. 4. t. 23.* *Cauda: quid.*

(line numbers in margin: 10, 20, 30)

instar geminæ linguæ propendulas, & gallorum cristis non dissimiles, prope os uteri in ejus cervice astare suo loco diximus. Cauda verò res est diversa, caro nimirum toto genere præter naturam ab uteri osculo propendens.

Causa. Porrò in Nymphæa pars illa sive colliculus, qui naturaliter fœminis inest, ex decumbente humore tumet, & accrescit, uterq; tamen affectus à luxuriente fit natura plures humores, ac nimiam carnem in locis naturalibus generante, unde fit, ut æstate augeantur, quia aeris calore funduntur, ac dilatantur. *Distinctio.* Distinguuntur facilè, nam si cletoris longius exeratur ac coagmentetur, nimiũ fit coeundi desiderium, & ad libidinem irritamentum; in cauda fœminæ accessum timent, nec tolerare queunt, quia impeditur penis ingressus, quem nulla ratione præ dolore admittere queunt: illa affectio est in quantitate continua aucta, hæc in discreta & invia. *Species.* *Nota.* Affectus hi adhibito matricis speculo satis patent. *Curatio.* Quicunq; curationis mentionem faciunt, manuali præcisione exequendam esse prodiderunt, quod mihi oppidò inprimis cruentum, deinde etiam valde periculosum videtur ob cicatricem, quã perinde ac reliqua hujus partis ulcera difficulter suscipiunt, ideoq; distinctione erit opus, & Nymphas quidem sive cuticulares carunculas utero adstantes nulla ratione scindendas censeo, præsertim si earum tumor sive incrementum versus sedem declinaverit, quia ex eorum locorum sectione facilè fistula generatur, ut notavit Aetius. *Lib. 16. c. 10.* *Avicennæ lapsus.* Nec possum assentire Avicennæ, qui Nymphæam rescindendam, caudam medicamentis corrosivis tractandam sentit; quia expeditior videtur præcisio adnascentis carnis toto genere præter naturam: difficilior ejus particulæ, quæ & naturalis ex parte est, & cujus nervi, musculi, ac membranulæ aliunde prodeunt.

Quocirca si cletoris sive Nympha ex ubertate humoris in deformem augeatur magnitudinem, curanda potius erit, sicuti pruritus, ac furor uterinus, Primò sanguinis minutione, & aliorum humorum eductione, victu tenuissimo, ac refrigerante, & aliis quæ semen extinguant, ac materiam in locis naturalibus accumulari prohibeant, totumque corporis habitum refrigerare, & exsiccare valeant.

Attritio sive discussio humoris. Secundò iis, quæ quidquid in parte contentum est, atterere, & discutere ac exsiccare nata sint, in quem usum ℞ *foliorum lentisci, radicis lapathi, corticum malorum granatorum, foliorum olivæ an. partes æquales,* fiat decoctio in aqua cum qua locus foveatur, & ejus pars per siphonem injiciatur.

Tertiò

Tertiò causticis utendum, præsertim iis, quæ ad superfluam carnem citra dolorem emolliendam faciunt, in quem finem prodest totam excrescentiam siccis filamentis involvere ac fortiter ligare, ita enim quidquid succi inest consumitur, & pars contabescit, potissimum si filamenta intingantur in hac aqua ac subinde exsiccata applicentur. ℞ *sublimati ʒ i. aluminis ʒ ij. ß. aquæ ros. ℥ vi. coquantur ad tertiæ partis consumptionem*, prodest etiam alumen ustum per se, aut vitriolum, aut ægyptiacum unguentum applicare: vel ℞ *ejusdem unguenti, olei ros. ceræ communis an. ℥ ß. misce*; fortius efficies, & quod non minori efficacia carnem sine dolore exedit hac ratione, ℞ *vitrioli Romani ʒ i. ß. lixivij ex quo confici solet sapo lib. ß.* coquantur, & incorporentur, in fine decoctionis cum jam inspissatum est, remove ab igne, & adde *opij optimi ℈ j. formentur trochisci*, ac serventur in vase æneo, cera obturato, ex quorum pulvere caro inspergatur.

Caustica sine dolore expedentia.

10

Quartò reliquis non proficientibus, deformitates hasce, maximè verò caudam opere chirurgico penitus amputandã esse censeo, quod dupliciter fit, primo prope radicẽ crine equino ligato, vel filo serico intincto in aqua sublimati, superius descripta, & quotidie filum adstringatur. Secundo ferrò hac ratione, fœminæ in sella competenter locatæ retrò assideat vir robustus, qui manibus suis fœminæ poplites subjuget, cubitis ejus brachia contineat, ac totum corpus regat; Chirurgus ante ipsam stans speculo sive dioptra, quo naturalibus dilatatis latentes in utero morbi conspiciuntur loco ampliato, forcipe latiori superfluam deformitatem corripiat, ac sinistra manu distendat, dextra verò prope forcipis dentes vulsella resecet, ita ut funditus tota cauda, nymphеæ verò superflua dũtaxat pars rescindatur; propterea verò diximus prope forcipis dentes resecandam, quia cum pelliculosa sit cletoris, plurimum extenditur, & nisi magna diligentia adhibeatur, facilè ultrà quam oportet amputabitur: unde fluidus affectus quem Paulus rhiada vocat, suboritur; peractâ chirurgia adstringente vino, vulnus abluatur, ac pulvere restrictivo subinde insperso linteum mundum, aut posca madidum imponatur, post triduumque emplastrum nostrum ad vulnera applicetur, aut griseum, seu de lapide calaminari, quo ad cicatricem inducat. Porro vini stiptici, cum variæ ac multæ circumferantur descriptiones, hanc reliquis præfero, ℞ *nucum cupressi, foliorum lauri, myrthi, olivæ, centaureæ, majoranæ, stœchados, florum rosarum, rorismarini, balaustiarum an. m. j.*

Chirurgia.

20

30

Rhiada quid.

Vinum stipticum.

omnia

omnia conscia, & leviter contusa bulliant in lib.iiii.vini albi ad medias. Pulveris etiam restrictivi hanc accipe descriptionem præ cæteris usurpandam. ℞ *masticis, thuris, myrrhæ, sanguinis draconis an.* ℥ *ii. ros. rub. corticum granatorum, myrthillorum, balaustiarum, nucum cupressi an.* ℥ *iiii. lapidis hæmatitidis boli armeni an.* ℥ *j. bistortæ* ℥ ß. ex quibus omnibus fiat pulvis, qui valet ad sistendum sanguinem ex quacunque parte profluat, quod si inspergi ob situm loci non possit, cum ovi albumine applicetur.

De uteri hydrope.

CAP. XIX.

Descriptio. QUando uterus aquarum copia tumet, affectus, hydrops uterinus nuncupatur, ac respondet tumori œdematoso, colligitur autem *Pars affecta.* aqua tum in uteri capacitatem, tum inter ipsius tunicas, quod insinuavit Aetius dicens; sæpe humoris copiam in uterum confluere, & aliquando corpuscula quædam vesicæ fellis similia in utero generari, in quibus humor colligitur, quam sententiam ita accipit Mercatus, quasi pelliculæ ad oscula vasorum uteri ex humore ab ipsis vasis obstructis percolato, bullarum instar generentur, quæ deinde eodem mucoso humore repleantur, & uterũ, ac imi ventris partem in quam magis vesiculæ incumbunt, elevent. Mercurialis verò sic Aetiũ interpretatur, quasi aqua sese recipiat inter tunicã, & tunicam uteri, non quod tunicæ totæ à se invicẽ disiungantur, sed quod in aliquib. partibus duntaxat separentur, ita ut fiant in uteri substantia vesiculæ illæ aqua plenæ; sicuti in jecore fieri scribit Galenus; unde Arabes *7. Aph. 55.* haud ineptè mihi dixisse videntur fieri hydropem ex aqua, inter tunicas ipsius uteri contentâ, aut ex tumore pituitoso in tunica ipsius- *Falsus hydrops.* met uteri, sicuti fit in testibus aquosus tumor. At si crassus viscidus, pituitosusq; humor, aut in vasis uteri, aut in rugis ipsius colligatur, ita ut in tumorẽ uterus elevetur, falsus hydrops generatur; sed & in uteri capacitate raro aquam hanc colligi posse crediderim, cum ejus ostiũ sit pervium, per quod foras saltem per intervalla transcolari potest, *Historia.* nisi fortè ab affectu præter naturam sit obturatum, sicuti in prægnantibus, aut tumore aliquo uteri affectis, quod vel hac historia, quam refert

refert Fernelius,scitu digna facilè confirmatur.Mulier,inquit, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profundebat, pelvesq; sex, vel octo complebat aqua citrina ferventissima,dum uterus totus subsideret,mox deinde ex præscripto naturæ menses sequebantur; collecta proximo mense par colluvies, stato deinde tempore profluebat. Morbus est tum in magnitudine tum etiam in via.

Causa.

Neque verò duntaxat si varietatem locorum id quibus aqua colligitur inspectes,verum si generandi hydropis uterini causas intuearis, dissimillima apud scriptores reperies; nam Aetius longam mensium suppressionem tantummodo, & imprægnationem impeditam, quia mensium retentio,& nimia sanguinis copia calorem,& spiritum obruit: Fernelius sicut in communi ventris hydrope in vitium jecoris, ac lienis retulerunt, quæ certè sunt duæ maximæ ac generales uterini hydropis causæ.Specialius tamen dicimus aquam aut gigni in ipso utero, aut aliunde eò deferri; gignitur quidem in ipso, quando debilitatus ex nimio,in partu vel abortu,labore,vel ex occursante frigore in aquam sanguinem convertit,tum sibi pro nutritione propria demandatum, tum etiam menstruum. Defertur verò aut ex jecore quod ob frigidam intemperantiam serositates gignit ;quæ in abdominis capacitatem recipiuntur,aquosumq; hydropem efficiunt,indeq; per cæcas, & inusitatas vias aditum sibi in uterum parant.Hæc autem jecoris frigiditas contrahitur ex frigido potu immodico, præsertim dum vel æstu, vel exercitatione corpus incaluit,ejusq; ductus patentiores fiunt, ex esu fructuum, olerumque frigidorum & acuto morbo spiritus dissipante, aut larga sanguinis profusione per nares, uterum,aut hæmorrhoidas. Aut defertur etiam aqua in uterum ex liene, quando & ipse aqua repletur, quod maximè per febres contingit cum fœmina siticulosa plurimum aquæ hausit,quæ tamen neq; per vomitum neq; per sedem educta fuit, tunc enim pars una ad vesicam tendit,& per urinas expurgatur,altera ex abdomine ad lienem trahitur, qui spongiosus mollisq; existit,ac non procul situs indeque per cœcos etiam,quos diximus,meatus in uterum exoneratur,ut scripsit Hippocrates;Defertur præterea aquosus hic humor ex vena cava;serum sanguinis in uterum stillante, aut ejus vasa,sicuti ex superiori historia constare arbitror, reliqua ex Hipp. Aetio,& Avicenna desumpta sunt.

Hydropis generalis causa.

Lien promptè aqua repletur.

1. de morb. mul. 37. Hipp. 4. de morb. Aet. lib. 16. cap. 29. Avic. 21. 3. tract. 4. cap. 25.

Cognoscitur affectio,quia circa imum ventrem tumor adest,amplus, laxus,flatuosus ex parte, unde sæpe medici tyrones,& imperitæ obstetrices decipiuntur,existimantes sic affectas prægnantes esse, murmura sentiuntur in ventre veluti in intestinis,in ambulando gravitas, & spirandi

Signa.

rādi difficultas, alvi excrementa graveolentia ſunt, & conceptus ac menſes impediuntur, vel nullo ſervato ordine prodeunt, pravi, pauci, ac loturæ carnis ſimiles, aut arenoſi, dolet venter, lumbi, hypochondria, & inguina, ſemen in ſomniis effunditur, adeſt rigor ac ſæpe febris, manus ac pedes tumeſcunt, mammæ fiunt molles, lac nullum, aut ſi antea adfuerat vitiatur, & aqueum redditur, os uteri gracile eſt, ac humidum tactui apparet, quibuſdam etiam nares fiunt mucoſæ. Differt à gravidatione, quod in hydrope tumor extenditur juxta ventris amplitudinem non acuminatus ut in uteri geſtatione: A vero ventris hydrope quia in hoc ſemper præceſſit vitium jecoris, & color faciei mutatur ad pallidum vel lividum: at in hydrope uterino plerumque fœmina boni eſt coloris, & ſi aqua per uterum effunditur, venter detumeſcit, quod ſi hydrops uteri ex vitio jecoris etiam oriatur, tamen in illo venter primò intumeſcit ſuperiori parte, & ad infimas tumor deſcendit; in uteri hydrope incipit in inferiori, & ad ſuperiora aſcendit; ac primo manus mammæque tumeſcunt, quam pedes: diſſidet præterea ab uteri inflammatione, quia hanc concomitatur febris aſſidua, ac ſæpe rigor adeſt, nō tamen in hydrope in quo aquoſum quippiam ex utero inſtillat, ſanguine permixtum, aut album, fœtidum, muſcoſumq; & majorem in ambulando gravitatem hydrops infert, ac reſpirandi difficultatem cordiſque ac cerebri accidentia. Tumoris laxitate à ſcyrrho diſcriminatur, mollitie verò, & flacciditate ab inflatione, in qua uterus tenſus eſt.

Diſtinctio ab impragnatione. *Ab uteri inflammatione.* *A ſcyrrho & inflatione.*

Prognoſticum.

Hydrops conceptum ſequi poteſt, ſed conceptus hydropem non ſequitur, quia in aquoſo utero gigni animal nequit, ſicuti neque in aquoſa terra planta, & quia per hydropem ferè ſemper os uteri clauditur. Quod ſi gravida fuerit mulier fœtus corrumpitur, quia aqua illa fœtida, ac citrina intra duos ut plurimū menſes fœtum perdit; qui tunc cum ea ejicitur, & mater periclitatur, ac plerumq; moritur, quippe affectus is ferè lethalis eſt, quia hydropem uteri ſequitur hydrops totius corporis; ideoque curatio actutum adhibenda.

Curatio.

Conſiderandū igitur eſt, an fœmina gravida ſit, quo in caſu quamvis exigua adſit ſpes ſervandi fœtum: tamen quia contingunt monſtra in arte, ſicuti in natura, mitius tractanda fœmina. Præſertim ſi comperiamus fœtum jam moveri, ſolis fomentis, vomitu, ac levioribus purgatiunculis agendum erit.

Victus.

Reliquæ curabuntur quatuor remediorum generibus, Primò optimâ victus ratione exſiccante, qualem deſcripſimus c. *de humida uteri intemperie*. Potus inprimis ſit parciſſimus, ex aqua cocta cū cinnamomo, ſemine angelicæ, ſaxifrafiæ, aut ſalſafraſæ.

Secundò evacuatione per ſanguinis miſſionem ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, quo in caſu ſi fœmina prægnans non eſt, reliqua omnia admini-

administranda, quæ ad mensium provocationem cap. proprio recensuimus. Aut fiat phlebotomia ex brachio, si plenitudo adsit, subindeque præparetur, expurgeturque aquosus humor in toto redundans; præparabitur autem oxymelite simplici, melle rosaceo, sirupo de arthemisia, de duabus, & quinque rad. byzantino; cum aqua genistæ, gentianæ, angelicæ, fœniculi, saxifrasiæ, aut ℞ *foliorum arthemisiæ, hyssopi, calaminthæ, pulegij an. m. j. radicis apij ℥ j. seminis anisi ʒ j. coquantur secundum artem, colaturæ ℥ iij. adde sirupi de duabus radicibus ℥ ij. misce*, pro vice; purgatio concinnabitur ex manna, cassia fistula, hiera simplici, sirupo ex infus. ros. aut viol. si humores in primis venis abundent. Pituitosum verò ac crudum, & serosum humorem in toto superfluum, agarico trochiscato educes, ac pilulis de hiera, de mastice, de agarico, diacatholicone, diaphœnicone, electuario Indo, turbith, hermodactylis, assaro, esula, iride, grano gnidio, ut ℞ *agarici trochiscati ʒ j. diaphœnici ʒ iij. specierum hieræ ʒ ß. sirupi rosarum solutivi ℥ i. decoctionis pituitosæ ℥ iiij. misce*; aut ℞ *massæ, pil. de agarico, alephanginarum an. ℈ ij. trochiscorum alandahal. g. iij. cũ sirupo de hyssopo, formentur viiij.* aut si bolos magis amat, ℞ *specierum hieræ ʒ j. ß. diaphœnici ℥ ij. diacatholici ℥ ß. cũ sacchara fiant boli*, aut etiam *rhabarbari ʒ ij. cum ℥ ij. radicis fœniculi, & ℈ iiij. spicæ in lib. ij. vini infunduntur per horas xviij.* quo vino mane, & vesperi patiens utatur vel pro potu ordinario; quibus non proficientibus exhibentor ℥ *ij. succi Iridis depurati cum ʒ j. specierum diarrod. abb. & ℈ i. spicæ pluribus diebus, alij g. iij. stibij ritè præparati cum ʒ i. theriacæ, & ʒ ij. conservæ ros.* quod si bene cesserit, iterent. Vomitum bis in septimana provocare utilissimum est, quia vomitu, conferta evacuatione, aut valido exercitio vesiculæ rumpuntur, & aqua educitur, aut discutitur; quod idem præstant acriores clysteres; ut ℞ *foliorum arthemisiæ, betonicæ, brassicæ marinæ, matricariæ, mercurialis an. m. j. florum camomillæ, genistæ an. p. i. coquantur secundum artem juris ℞ ℥ x. in quibus dissolve succi betæ, & mercurialis an. ℥ i. urinæ pueri ℥ i. ß. hieræ Galeni, fermenti acris, mellis an. ℥ ß. salis ʒ i. misce*, fiat clyster, & quia morbus ex sua natura prolixus est, cuncta hæc sæpiusculè repetenda.

Evacuatio. Sang. missio. *Purgatio.* *Succus Iridis.* *Vomitus.* *Clyster.*

Tertiò, quia non sufficiunt ea, quæ per alvum purgant, utendum iis, quæ ab utero ipso aquam educant tum ventri admotis, tũ utero inditis quẽ usum præstant incessiones ex decocto laureolæ, genistę saxifrasiæ, pulegij, cucumeris asinini, & injectiones, ut ℞ *foliorum pulegij, hyssopi, origani an. m. ß. spicæ ʒ ij. seminis amei, cumini an. ʒ i. coquantur*

Aquæ eductio. Incessio.

 in q. s.

in q.s. aqua ad medias, colatura ℞ ℥ *vi. olei Irini* ℥ *ij. ellebori nigri* ʒ *i.* mixta omnia in uterum injiciantur; valent insuper reliqui uterini clysteres, quos menses provocare diximus; post hæc sequens applicetur pessus, ℞ *ellebori albi* ʒ ß. *colochyntidis* ℈ *ij. nitri* ℈ ß. *mellis q.s. misce*, lana excipiantur, vel ℞ *colochyntidis* ℥ *i. seminis cumini, nitri, mercurialis, myrrhæ an.* ℈ *i. melle excipe.* Exterius inunctiones administrentur, ex oleo liliorum, ebuli, addita ʒ *j. olei cinamomi, aut anisi arte chymica parati, cujus etiam propinetur* ʒ *j. cum vino, vel aqua vitæ, aut anisi, vel cinnamomi:* Deinde emplastra ventri inferiori applicentur, ex folijs & radicibus ebuli frixis in oleo laurino; aut unguentum ex succi ebuli, vel *sambuci* ℥ *ij. emplastri de baccis lauri* ℥ *ij. olei laurini* ℥ *ij.* ß. *misce*, vel ex eodem succo & oleo cum pari quantitate vini albi, & aquæ vitæ ac ℥ iiij. stercore canini, caprini, bovini, columbini, quibus aliqui addunt cantharides, fel bovinum, aut leporinum, ac radicem ciclaminis.

Pessus. *Unctiones.* *Emplastrum* [margin notes] 10

Quartò ijs, quæ per urinas aquam educere nata sint, uterum calefacere, & exsiccare ut ℞ *foliorum sabinæ, matricariæ an. m.* ß. *Asari* ʒ *ij. radicis apij, fœniculi an.* ℥ ß. *bulliant in s. q. aquæ, vel juris gallinæ*, capiat patiens lib. ß. quia est medicamentum optimum, ac præbet utile nutrimentum; vel ℞ *calaminthæ, pulegij, origani, gallitrici, saxifrasiæ, rubeæ tinctorum an. m.* ß. *levistici, arthemisiæ an. m. j. radicis Ireos* ʒ *iij. seminis dauci, smyrnij, ameos an.* ʒ *j. coquantur in q. s. aquæ ad lib. j.* ß *colaturæ adde sacchari, & mellis q. s.* hic etiam pulvis pro salsamento utiliter paratur. ℞ *hyssopi sicci* ʒ *j. pulegij* ℈ *ij. origani, cumini an.* ℈ *j. seminis ammij, spicæ nardi an. g. xij. salis tosti* ℈ *i. misce.* Ventri & utero applicentur vesicæ suillæ plenæ decoctione foliorum ebuli, sambuci, mercurialis radicis Iridis, seminis cumini, quæ omnia bulliant in vino albo; aut sacculi parentur pleni millio, cumino, & sale, ac furfuribus leviter tostis. Denique valent quæcumque ad aquam splenis exsiccandam c. *de febre alba scripta* reperies. Aquâ jam eductâ ea emplastra quæ ad confortandam matricem c. *de uteri debilitate* descripsimus, sunt admovenda. Ad quod etiam balnea sulphurea, vel sicca prosunt, aut arte parata ex decocto lauri, origani, cardamomi, pulegij, thymi, calaminthæ, cucumeris asinini, aut suffumigia ex myrrha, nitro, & sale mixtis, quibus necdum propulsato malo, ad sudores deveniendum per sarsæ decoctum, aut aperiendus fonticulus in uno vel ambobus cruribus.

Diuretica. 20 *Pulvis.* *Confortantia.* 30 *Balnea.* *Suffitus.* [margin notes]

De ute-

De uteri inflatione.

CAP. XX.

PRoxima hydropi sequitur uteri inflatio, tympaniti proportione respondens, & est eiusdem uteri tumor præter naturam elevatus à flatib. inclusis in vacua uteri capacitate, vel angustiis ipsius, hoc est in vasis, & apicibus, seu angulis locellorum, vel inter ipsas uteri tunicas. Discrimen habet ab aquoso hydrope signis superiori c. allatis; à vera ventris tympanite, quod uteri flatu correptæ non ita siti premuntur, neque earum partes superiores emaciantur, vires minus labuntur præsidia magis prosunt, & per intervalla crescit, ac decrescit quod in tympania non fit; ab œdemate, quod digitis oppressus vestigium non exprimit, sed percussus reddit sonitum veluti tympanũ, morbus est in figura, & magnitudine aucta. Porrò flatus aut aliunde in uterum irrepserunt, aut illic geniti coarctantur; generantur autem aut ab externis causis, veluti esu flatulenti cibi, ut raparum, castanearum, fungorum, panis secalis, aut si post incommodum partum, vel abortum, vel balneum, frigus uterum infestavit; quod menses tardat, aut ex intempestivo frigidæ potu; Vel etiam generantur ab internis causis, quarum potissima materialis est copia crudi ac pituitosi humoris; efficiens imbecillus calor, nam neque omnimoda frigiditas, neq; vehemens calor flatus efficit, sed qui materiam quadantenus solvit, non tamen usquequaque discutit, ut ex Galeni mente c. *de œdemate mammarum* jã prodidimus, debilitatur autem calor, aut ex uteri percussione, aut ex crebro partu, vel abortu præsertim laborioso, aut ex uteri in aliquam partem conversione; aut ex jecoris vitio utero communicato, quippe qua ratione ab eo tympanites fit, eâdem uteri inflatio; aut ex retentis viscosis, crassisq; menstruis, quæ à naturâ bene regulari nequeunt. Sunt insuper aliquot concausæ, quæ potius efficiunt, ut flatus detineantur, quam ut generentur, talis est flatuum ipsorum densitas, & crassities, meatuum spissitudo, aut sanguinis exiguus excretusque grumus in uteri ostiolo cunei modo insertus.

Definitio. *Distinctio.* *Causæ.* *3. de symp. causis.* *Flatus quibus de causis distineantur.*

Dignoscitur affectio hæc, quia pecten, imusque venter inflatur, ac dolore

Signa.

dolore premitur pungitivo, qualis nervosis partibus accidere solet, qui interdum ad septum transversum, lumbos, & ventriculum excurrit, nonunquam utrinq; ad latera, & sæpe ad alterum, sæpe ad utrumque inguen se extendit, umbilicumq; infestat, & caput per consensum afficit; ac ut ex Hippocrate colligere est, pedes tumescunt, & cavæ faciei partes, color est injucundus, cum anxietate anhelat, præsertim cũ surgit, & expergiscitur; quidquid edit, aut bibit, ipsã molestat, gemit, ac tristatur magis, quam antea, quã comederit: sæpe etiam suffocari videtur, occultantur menses, non concipit, nervi contrahuntur, vesica dolet, & lotium detinetur, ac uterus, uti scribit Rasius, de loco ad locũ videtur moveri, cum tamen flatus ipsi sint, qui moventur; flatus interdum per muliebre pudendũ erumpunt, ac uti diximus ad digitorum pulsationem sonus tympani redditur. Cæterũ in cavo uteri, an in ejus angustiis flatus cõtineantur, exploratur, quia si in cavo, dum volvitur mulier, sonitus & strepitus auditur, qualis in intestinis quæ tormina vexant, & si tangatur uterus, pulsat instar tympani. Si verò in ejus locellis, tantus tumor non adest neq; sonitus, dolores verò graviores fiunt, quia flatus magis coarctantur; tandem à flatib. intestinorum distinguitur, quia pedes, & cava oculorum in illis non intumescunt, neq; menses, & conceptus præpediuntur, neque reliqua signa paulò supra ex Hippocrate memorata adsunt. Hoc malum lethale non est, neq; diuturnum, nisi tamen curetur, aliorum malorum origo esse solet, facilius verò curantur flatus, qui in uteri cavo, quam qui in ejus angustiis coarctantur, illi vero qui continentur in villis, & angustis rugis, ac ipsius uteri contextura vel raritatibus, curationem admittunt reliquis difficiliorem.

Li. de nat. mul. *Li. de morb. mul.* *A flatibus intest. Distinctio.* *Prognostica.*

Curatio.

Ut triplex est affectus causa, occlusio viarum, copia crudorum humorum, & uteri seu caloris impotentia: ita triplex curandi scopus, uteri vias aperire, crudos humores concoquere, inscindere, ac expurgare, uterum & calorem roborare; ut reliquiæ discutiantur. Si igitur morbus proveniat ex uteri imbecillitate aut frigiditate, curatio petenda ex proprijs capitibus: si ex suppressis menstruis omni arte provocandi, ac curatione à sanguinis missione auspicata, recurrendum ad c. *de mensium suppressione*: si ex frigore uterum post partum subeunte, venter fœminæ accuratè ligetur, & sacculi, ac cataplasmata calefacientia applicentur. Si verò (quod plerumq; fit) ortum trahat ex

crassis,

crassis, viscidis, & frigidis humoribus, qui & meatus obturant, & uteri caloris[q]; vim infringunt, medela perficitur quatuor remediorum generibus, & primo quidem victu attenuante, ac discutiente, aere odoribus alterato; cibo, & potu, qualem descripsimus c. *de mammarum inflatione, & de humida uteri intemperie.*

Victus attenuans ac discutiens.

Secundò evacuatione per sanguinis missionem, si nihil obstat, ac plenitudo adest, ex axillari; at si ex partu lochia retineantur, ex pede, alioqui rarò sanguinis missio juvat, quia calor est debilis. Potiusque purgandus pituitosus humor, ac crudus in utero aut ventriculo redundans, factâ prius præparatione per hunc aut similem sirupum ℞ *seminis anisi, fœniculi, anethi, ameos, rutæ, an.* ℥ ß. *fiat decoctio in lib. iiii. aquæ vel vini ad medias, colaturæ adde sirupi de hyssopo, aut de mentha, mellis ros. an.* ℥ *iii. misce*, capiat singulo mane ℥ v. deinde purgetur pilulis alephanginis, cochiis, aggregativis, de agarico, mastychinis, aureis, quarum capiat ʒ i. singulis septimanis, ac intermediis temporib. clysteres carminativi administrentur, qui communiter sic parantur: ℞ *foliorum arthemisiæ, anethi, rutæ, calaminthæ, pulegii an. m. i. seminis cumini, carvi, anisi, an.* ʒ *i. coquantur secundum artem in s. q. aquæ vel potius vini optimi, colaturæ* ℞ ℥ *x. olei rutacei, anethini, ana macus an.* ℥ *i.ß, hieræ picræ* ℥ *ß misce.*

Evacuatio. *Præparatio.* *Clyster.*

Tertiò ac potissimum ijs, quæ calorem suscitandi, & flatus discutiendi vim habeant, quæ in triplici sunt differentia; aut enim exterius admoventur, aut utero injiciuntur, aut per os assumuntur, eorum amplam segetem reperies c. *de variis ventriculi accidentibus* peculiariter verò utero, ac sub umbilico applicantur sacculi pleni milio, furfurib. sale, cumino, aniso, tostis ac calidis, sed minus pōderosi mihi magis probantur; alii qui replentur siccis herbis ut parietaria, ruta, absynthio, arthemisia, hedera terrestri, abrotano, nepeta, origano, calamentho, pulegio, sampsuco, thymo, serpillo, angelica, majorana, ex quibus etiā herbis coctis incessiones, fomētationes, & balnea parari possunt, imprimis tamē prosunt sulphurea, aluminosa, & salsuginosa, vel applicātur cataplasmata ex fimo vaccino, ovino, caprino, semine cūmini, rutæ & nitro cū vino malvatico, vel distillato, & oleo laurino. Lusitanæ fœminæ utuntur emplastro ex oleo laurino, & rutaceo, in quo incoxerint vitellos ovorum agitatos cum pulvere seminis cumini, anisi, pulegio, & origano, cui si addas theriacæ ℥ i, & aquæ vitæ tantundē efficacissimum.

Flatus discutientia. *Sacculi.* *Incessiones fomentationes.* *Balnea.* *Unctiones.*

Unctiones. mum concinnabis. Tota etiam uteri regio inungenda oleo camomillæ, liliorum, anethino, rutaceo, hypericonis, in quibus bulliat costus, cinnamomum, cariophylli, & adde parem quantitatem aquæ vitæ, paratæ cum baccis juniperi, sabinæ, hederæ, vel lauri; ex quorum oleorum ac decoctionum supradictarum æquis portionibus vesicæ semiplenæ sub umbilico applicentur; aut tale fiat unguentum, ℞ *olei rutæ, angelicæ, liliorum an.* ℥ *j. cariophyllorum, costi, cinnamomi an.* ʒ *i. aqua vitæ finissima* ℥ *i.* coquantur parum, & addita cerâ, ac theriacâ fiat unguentum; aut sequens emplastrum, ℞ *bdellij, gummi arabici an.* ʒ *i. seminis rutæ, agni casti, centaureæ minoris, origani, calaminthæ, abrotani, cassiæ ligneæ, ameos an.* ʒ *i. therebinthinæ q. s.* fiat emplastrum, vel ex triphe-ræ, ac theriacæ æquis quantitatibus; aut cucurbita magna cum flamma copiosa sub umbilico affixa violenter detrahatur, quia incantamento simile est. Suffumigia præterea ex myrrha, ladano, gallia muscata, euphorbio, lasere, & ligno aloes parantur, nisi caput sit læsum.

Vnguentum. *Emplastrum.* *Cucurbita.* *Suffitus.*

Pessus. Utero immittuntur pessi hac ratione confecti, ℞ *caricarum pinguium exactè contusarum, ut grana non percipiantur* ℥ ß. *cumini* ʒ *ii. spumæ nitri* ʒ *i. mellis parum*, fiant pessi. Secundus recipit *foliorum rutæ, pulveris cumini, nitri an.* ʒ *i. mellis q. s.* Tertius *bdellij* ℥ *i.* ß. *xylobalsami, carpobalsami, costi an.* ℥ *i. origani, cymini an.* ʒ ß. *olei nardini, rutacei an. q. s. misce*; qui pessi per noctem integram retineantur, ac si acres fuerint, lacte immergantur. Cum primis tamen accommodatus est hic uterinus clyster. ℞ *foliorum origani, viticis, rutæ an. m.* ß. *anisi, ameos, cinnamomi, costi an.* ℥ ß. *olei, & vini an. lib.* ß. *fiat decoctio ad vini consumptionem, cui percolatæ adde hieræ picræ, aut Archygenis* ℥ ß. Subinde obstetrix illitum digitum inserat, incumbentesque sanguinis grumos, sensim dissolvat, ac educat, posteaquam fœmina in balneo, aut incessione fuerit; fugienda tamen semper sunt ut adversissima, quæcunque adstringendi vires possident. Intus per os assumuntur potiones ejusdem virtutis; ut ℞ *malorum Persicorum nucleos xx. contundantur cum duobus vitellis ovorum quib. adde galangæ, piperis, cinnamomi, zinziberis, cariophyllorum, croci, nucis myristicæ an.* ℈ *ij. facchari, & vini optimi q. s. ferveant parum, & calidi* ℥ *iiij.* mulieri propinentur facta sæpius residentia, prodest etiã stillatitia aqua, aut oleũ ex ligno Guajaco, ebeno, ammoniaco, succino, styrace, aut therebinthina arte chymica parata, quarũ guttæ iiij. aut v. exhiberi possunt in ℥ iij. præcedẽtis decocti, aut aquæ vitæ seu theriacalis, cujus varias descriptiones reperies suprà

Injectio. *Intus sumenda.*

10 20 30

c. de

cap. *de uteri doloribus*, & miræ operationis sunt in hoc casu; vel ℞ *quatuor seminum calidorum an.* ℥ ij. *florum camomillæ p. ij. vini optimi Hispanici, aut Malvatici lib.* ij. *leviter bulliant, ac colaturæ bibat,* ℥ vj. *aut* ℥ iiij. *Hippocratici.*

Uteri roboratio. Quarto & ultimo ijs, quæ ventriculum confirmare, ac simul flatus dissipare valeant, ut tabella una vel altera, diacimini, diagalangæ, dianisi, aromatici rosᶜ. diacalaminthes, diaspermaton, diacurcumæ, diamarthæ Avicennę, & desuper bibat ℥ j. vel alterá vini generosi, aut supra dicti decocti, vel cochleare j. aquæ theriacalis; vel

Rotula.

40 *Opiata.* sequens concinnetur opiata ℞ *corticis citri, radicis eringij, florum aurantiorum conditorum an.* ℥ j. *specierum aromatici, rosar. diacalaminthes, diaspermaton, aut diagalangæ, aut* ℥ j. *confectionis saccharatæ, anisi aut cariophyllorum* ℥ ij. *cum sirupo de corticibus citri, fiat opiata,* cui adde si patiens non recusat, theriacæ ℥ ij. Aut ℞ *diacurcumæ, diagalangæ an.* ℥ iij. *conservæ florũ aurancıorum* ℥ ij. *sacchari dissoluti in succo rutæ purificato q. s.* fiant morselli. Aut *quatuor seminum calidorum, baccarum lauri an.* ℥ ß *galangæ, zinziberis an.* ℥ ij. *anisi incrustati* ℥ ij. *sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s.* fiat confectio per tabellas; utile est assumere singulo mane ℥ ij. theriacæ vel mithridatij cum ℥ ij. vini, aut cum aqua cin-

Morselli.

20 namomi, aut guttas aliquot aquæ anisi, cinnamomi, cariophyllorũ, vel macis arte chymica paratæ. Aut species seu pulveres supradicti quibus magis ea forma arriserit exhibentur a. ℥ ß ad ℥ j. cum modico vino. Attamẽ mirũ in modũ in hoc genere prodest sudare ex decocto chynæ, sarsæ, aut ligni Indici, nam & flatus dissolvit, & ventriculum, uterum, ac universi corporis partes strenuè roborat: plura hic poteris transferre, ex cap. *de flatuoso mammarum tumore, & de uteri doloribus.*

Sudorifica.

De uteri inflammatione.

CAP. XXI.

30 *Definitio.* IDem est partem aliquam inflammari, ac si peruri, succendi, ignirią; dicas, est autem propriè uteri inflammatio, quam Græci phlegmone vocant, tumor præter naturam, ex affluente sanguine in ali-

qua uteri parte collectus cum dolore, rubore, tensione, renixu, ac pulsatione, si materia crescit, & pus conficitur, quia tunc omnia symptomata excandescunt. Scire autem licet in inflammatione è cava per tenues non in uteri capacitatem, sed in illius substantiam sanguinem effundi, nec purum semper sanguinem, sed interdum flava bile, pituitâ, aut melancholiâ perfusum: duplicem quoque esse inflammationē siccā unam, quando nullo affluente humore calor nativus effervescit, quæ veluti febris est membri, ac *phlogosis* nuncupatur: humidam alteram, quæ ex calida fluxione membrum occupante originem trahit, de qua cumprimis sermo hîc institutus est, in eaq; consideradū, an humor jam putruerit, an solum acris sit, vitietur in parte, & incalescat, ut docet Galenus 2. ad Glauc.

Pars affecta.

Distinctio. Differt à suffocatione ex utero calore nimio, & febre ardente, quam perpetuò habet comitem: à gravidatione, dolore, duritie, & calore: fit à causis externis, ut ex percussione, casu, abortu, partuve sinistro, ut idem Galenus autor est; aut etiam ex concubitu rationis metas excedente, unde uterus ardet, ac debilitatur; præterea ex sessione in sella duriori, ambulatione longa & intensa, præsertim instantibus menstruis; ex frigiditate externa prohibente transpirationem, aut flatuum copiâ, vel exulceratione, & dolore, vel cucurbitularum applicatione supra uterum, ab his enim omnibus uteri calor intenditur & ipse debilior redditur. Internæ causæ sunt multus sanguis fervidus, qui ex alimēto abundat, & ex vena cava per capillares effunditur, aut qui retinetur post partū, vel certe dum ad menstruas purgationes fluit. Arabes, quos sequitur Valescus, & Mercurialis nimiā seminis retentionem addunt, quibus assentire nequeo, quia quantumvis retineatur semen, uteri substantiā non permeat, sed intra vasa, aut in uteri capacitate putrescit, ubi potius convulsionem aut suffocationem concitat, quam inflammationē, quippe non aliunde quodlibet membrum solet inflammari, quam à superfluitate proprij nutrimenti.

Causa.

lib. de humoribus.

Signa. Signa triplicia numerantur, quædam inflammationē ostendunt, quædam tempora ipsius; alia partem affectam, & inflammationem quidem produnt, dolores ardentes juxta loca muliebria, & pubē ac imum ventrē, coxas, lumbos, qui etiam ad claviculam porriguntur, ac si magna fuerit septi cōpressio, suffocatione premuntur fœminæ, si mi-

si minor magna saltem adest respirandi difficultas, unde Medici parum exercitati pleuritidem esse autumant, non advertentes intenso peritoneo, quo uterus superiori parte alligatur, necessariò septũ etiam distendi. Hippoc. qui tam vallere, quam falli nescit, alia addit signa, quod nimirũ menses occultantur, aut pauci fiunt, cervix multis tenuibusq; venulis instar aranearũ telæ variegatur; venter incenditur ac nunc durus, nunc mollis est, nunc etiã tumidus, ut quodammodo pregnans videatur, vomit post cibũ, animo linquitur, & dolores sentit, ac, ut scribit exactissimus Gal. capitis dolor adest, potissimũ in parte postica, & in radicib. oculorũ ob vapores putres eò ex utero ascendentes, nonnunquã etiam convulsio, & affectiones ventriculi per consensũ affecti, sed & acuta febris perpetuus ei comes existit, ob maximã cũ corde per arterias sympathiã; pulsus initio magnus, celer, deinde parvus, debilis, creber. Quæ omnia symptomata in augmento ingravescunt, nam dum pus cõficitur, dolores & febres magis accidunt, præsertim exacerbantur dolores ventris pulsatiles, deliria, animi deliquia, singultus, extremorũ frigiditas, retentio excrementorũ, & capitis cruciatus, febris cum horrore, nõ quia intermittens, sed ob retractionem caloris, & spiritus ad interiora, quæ magis sub vesperũ accidunt, accessiones inordinatæ, dentium stridor, quæ omnia indies acerbiora fiunt, donec confecto pure mitescunt, ac denuò exacerbantur, cùm abscessus jam jam rũpitur; & tunc pubes intumescit, inundatio in utero percipitur, & urina ac alvi excrementa supprimuntur, facto ex pure juxta partem affectam impedimento. Atq; hæc quidem si in suppurationem desinat, verum si discutiatur, quod semper optandũ (nosti tu enim inflammationes aut reprimi, aut discuti, aut in pus verti, aut indurari) symptomata quiescunt, & tumor aboletur, sin autẽ in scyrrhũ convertatur, febris ac dolor, reliquaq; symptomata mitiora fiunt, tumor tamen, & renixus, gravitasq;, ac corporis segnicies, permanẽt: si in hydropẽ evadat, ventris moles vacua apparet, alvus aqua impletur, umbilicus prominet, osculũ uteri gracile fit, superiora corporis attenuantur, somnus profundus, ac sensuũ obtusio, caligo, & sudor frontis, sitit, cibũ aversatur, alvi excrementa olida fiunt. Adhæc contingit nonnunquã inflãmari partẽ anticam, quæ vesicæ adhæret, & tunc in pubem dolor inclinat, & urinæ difficultas adest, aut stillicidium; parte verò posteriori, qua recto intestino incumbit,

2. de mor b. mul.

Lib. de hu- moribus & 6. popul. p. 1. cap. 2.

Signa temporum, inflammationes uteri.

Febris cum horrore non intermittẽs

Terminationum signa.

Signa partis affectæ.

inflammatâ, dolor lumbos infestat, & circa spinam magis hæret, & alvus supprimitur; quod si latera uteri inflammentur, inguina distenduntur, & crura gravantur, ægrè moventur; & interdum claudicare coguntur, aliquando in superna fundi parte inflammatio est, ac tunc minus dolet, sed partes umbilico circumjacentes, dolore, pondereve cruciantur; demum si in uteri ostiolo, cervice, aut juxta pudendum inflammatio fit, evidens signum ex tactu desumitur, quia obstetricis digito immisso, ostiolum durum, rigidum & ardens percipitur maximè si speculo matricis locus dilatetur, tumor oculis sese objicit; ac tandem in ea parte quæ inflammationem patitur magis 10 dolor intenditur; quod si universa uteri substantia inflammetur, totus uterus undequaque inflammatione obsessus pulsatilem cruciatũ sentit. Jam verò si ex fervido tenuique sanguine fiat, lingua nigrescit, sitit, deliratque fœmina, & urina rubea apparet, vel cum lividitate subrubra, pulsus magnus, plenus, undosus, venæ tument: si ex flava bile, oculi flavent, sitis est ingens, inquietudo, anxietas. Malum hoc, inquit Fernelius, in cervice, quam in utero, frequẽtius, quia carnosior, at in cervice, & ore ipsius uteri minus periculosum, quia remedijs expositũ: adhæc major inflãmatio, & quæ plures uteri partes occupat, minore deterior; sudor gelidus, vocis interceptio, cum 20 animi deliquio pessimum; potissimum si reliqua symptomata exacerbentur viribus labantibus, ac pulsu inæquali, mortem portendunt; Inflammatio uteri aliquãdo degenerat in Erysipelatẽ, œdema, scyrrhum, rarò in cancrum, rupto abscessu si pus exierit album, leve, æquale ac boni odoris, bonum: si variegatum ac substantiæ diversæ, & pravi odoris, malum, fluxus ventris, & copia urinæ inflammationi superveniens, bonum.

Signa humorum.

Prognostica.

Curatio.

Duplex curãdi scopus, prohibere id quod fit, & auferre, quod factũ est; primũ completur diversionibus, secundũ repellentibus, discutiẽtibus, ac suppuratibus. Erunt itaq; quinq; remediorũ genera opor- 30 tuna. Primũ victus tenuissimus, ac refrigerans; ac primis quidẽ dieb. satis erit pro cibo cremorem ptisanæ exhibere, aut cucurbitam cum saccharo bullitam, & omphacion, lactucam, endiviam, seu scariolam coctam addito oleo, sale, & aceto; vel brodium ex ijsdem herbis paratum in jure pulli: & panem lotum cum conserva rof. à tertio die conceduntur ova sorbilia, ac pulli gallinacei caro. Potus esto

Victus tenuis ac frigidus.

Potus.

aqua

aqua hordei, vel cocta cum coriandro præparato, aut ſcorſonera, vel in qua aurum ignitum fuerit ſæpe extinctum aut vinum granatorum, aut aqua hordei, vel ſtillatitia endiviæ, acetoſæ, violar. aut certè ſecundana cereviſia: à vino penitus abſtinendum. Conſtituatur patiens in cubiculo obſcuro, & frigido, quies imperanda, maxime crurum, quæ ab omni motu prohibeantur, vigilet quantum poteſt, quia inflammationes internæ, dicente Galeno, à ſomno augentur, caveat etiam ab animi perturbationibus ac Venere. Alvi excrementa, ſi naturæ compulſu non evacuentur, molli educantur 10 clyſtere.

Inflammationes internæ à ſomno augentur. 6. Epid. 4. 17.

Secundo ijs, quæ ſimul avertere, & evacuare valeant, quod primum fiet ſanguinis miſſione, ex altera, vel utraque baſilica juxta virium robur; poſtea ex pedibus, ſi ex laborioſo partu, vel abortu, vel ex menſium ſuppreſſione citra plenitudinem, aut poſt largam ſanguinis ex quavis parte perfuſionem, oriatur, quod fieri Galenus jubet. Quippe tunc credibile eſt ſanguinem in toto non redundare, licebitque non ſecunda die duntaxat, verumetiam tertia, & quarta detractionem repetere juxta vires, ætatem, habitũ corporis, & tempus anni; quin etiam cucurbitulæ cum ſcarificatione coxis applicen- 20 tur, & vomitus provocetur, cathartica verò minimè adhibenda, quantumcunque alius à ſanguine humor redundet, ne ad affectam partem magis trahant, & inflammatio augeatur: exhiberi tamen poteſt lenitivum, quod diuretica nequaquam recipiat. Præmiſſis itaque ſirupis viol. acetoſo, endiviæ, portulacæ, cum aquis cich. agrimoniæ, ſonchi, viol. ac ſimilibus, boli conficiantur ex uncia una vel altera caſſiæ, vel tamarindorum, cum ſaccharo, aut eadem lenitiva in ℥ iiij. decocti florum cord. diſſolvantur, vel ℥ ij. mannæ in jure gallinæ: aut apozemata ex ſupradictis herbis, & radicibus earundem cum tamarindis, & ſaccharo concinnetur.

Averſio & evacuatio. Sang. miſſio

13. meth. 19. & de ſang. miſſ. 18.

Sirupi.

30 Tertio topicis ac primum ijs, quæ repellant, in quem finem ſedeat fœmina uſque ad umbilicum in aqua tepida, cui roſaceum ſit admixtum, & imo ventri ac lumbis lana oxyrrodino imbuta imponatur abſque ligatione: aut ſequens cataplaſma ℞ *foliorum plantaginis, vitis, polygonii, portulacæ an. m.* j. piſtentur diligenter, & panno lineo excepta, prædictis locis applicentur; quibus addi poteſt farina fœnugræci, ſeminis lini, hordei, & fabarum: aut ſi Eriſypelatoſa ſit

Topica.

 inflam-

inflammatio, quod ex igneo calore percipies, adjunges umbilicum Veneris, Jhoſchiamum, nympheæ flores, & papaveris ſemina aut folia; Galenus laudat hoc emplaſtrum. ℞ *balauſtiarum, corticum mali granati an.* ℥ *j. coquantur in vino auſtero aut ſapa, contundantur, & adde ſucci ſempervivi, ſolani, aut plantaginis* ℥ *ij. farinæ hordei* ℥ *j.* ß miſce; hoc etiam dolorem ſedat, & digerit, *radicis altheæ. malv. an m. j* ß *fol. viol. meliloti an. p.* j. *coquantur, contundantur, ac per cribrum extrahantur, & adde farinæ hordei q.* j. *ſeminis lini q.* ß. *olei roſ. q.* j. miſce, fiat cataplaſma, ſemper aliquid decoctionis addendo.

Injectiones. Ad hæc ex oleo roſ. myrthino, cum ſucco plantaginis, & aceto injectiones parentur, quia citius ad locum affectum peveniunt; aut ℞ *foliorum plantaginis, Nympheæ, ſolani, endiviæ an. m.* j. *roſ. rub. p. ii. coquantur ad tertias, & adde olei myrthini* ℥ j. *aceti* ℥ ß, in uterum injicito.

Peſſi. Peſſi inſuper ex ijſdem herbis contuſis, aut ex ſucco earundem cum oleo roſ. & aceto ritè parantur; & per ſedem hic clyſter injiciatur: ℞. *radicis altheæ* ℥ *ii. foliorum malvarum, viol. lactucæ, florum nympheæ an. m.* j. *ſeminis cucumeris, aut peponis an. pug. ii. prunorum numero xii. ſeminis lini, florum viol. an. p. ii. coquantur ad tertias iuris* ℥ vj. *adde olei roſ. viol. an.* ℥ *ii.* miſce, fiat clyſter in pauca quantitate, ne compreſſione dolores concitet.

Doloris ſedatio. At ſi vehementiſſimus adſit cruciatus, quē omninò mitigare oporteat in uterum projice *lactis caprini, vel ovilli* ℥ *iiii. cum g. iii. opii, vel camphoræ, aut aquæ arnogloſſæ* ℥ *iii. cum* ℥ *ii. collyrii albi Raſis, aut hoc* peſſarium uteri oſculo apponatur; *ceræ albæ* ℈ *iiii. medullæ cervi* ℥ j. *adipis anſerini* ℥ j. ß *croci g. x.* miſce, ac linteo excipe, aut peſſus aureus à nobis ſæpius inculcatus, qui ferè ex ſuperioribus fit medicamentis, additis ii. vel. iii. vitellis ovorum, & æſypi ℥ ii. aut tria capita papaveris albi, coquantur in lib. j. ſapæ, aut vini auſteri ad tertias, tunc rejectis capitibus reliquum coletur, & adde galbani, myrrhæ, thuris, opii, an. ℥ ß, caſſiæ ℥ iii. ſingula per ſe terantur, & paulatim decocto miſceantur, donec ad mellis ſpiſſitudinem redigantur, tunc adde æſypi, medullæ cervinæ, adipis anſerini an. ℥ iiii. diligenter miſceantur ac ſerventur, tempore utendi, eam quantitatē, quam volueris, oleo roſ. dilue, ac ſubdito in peſſarii forma; aut fiant peſſi ex contuſis herbis frigidis, ſupra jam recenſitis, additis axungijs, & oleis, plura alia mutuabis ex Aëtio; ex prædictis cum capitib. papaveris inceſſiones, & evaporationes cōficies; vel pubi imponatur mica panis madida in lacte vaccino, oleo roſ. vel camomillę, vitellis ovorū, & croco.

Lib. 16. c. 83.

Quarto

Quartò ubi curatio processerit, considerandum an ad dicussionem tendat, quod ex declinatione inflammationis, & doloris sine ponderositate cognoscitur, ac ex deficiente pulsatione, quæ in tumore præerat, dicente Guidone, tunc cibi liberius concedantur, & ea administrentur medicamenta, quę laxare, & omninò discutere valeant, quod fiet suprà jam dictis remediis, detrahendo de frigidis & addendo in balneo, & incessionib. rad. & fol malv. altheæ, folia salviæ, pulegii, anethi, ac flores camomillæ, aut sequẽs cataplasma, *radicũ altheæ, liliior. an.* ℥j. *foliior. malv. m.* j. *arthemisiæ m.* ß *cõtundantur, & per cetaceũ extractis adde farinæ fabarũ, hordei an.* ℥j *pinguedinis suillæ, butyri maialis an.* ℥ *ii. olei camomillæ liliorũ an.* ℥j. misce, quibus addere poteris caricas, & dactylos contusos, semen fœnugræci, ac similia, quæ pubi applicentur, vel emplastrum de meliloto, aut diachylon gummatũ; locellis verò hic pessus subjiciatur, *medullæ cervinæ, butyri recentis, adipis anserini, gallinacei an.* ℥j. *caricarum contus. num. vi. olei camomillæ q. s.* fiat massa pro pessis, aut loco caricarũ ponatur ladani, & styracis an. ℥ß. At si in abcessum & suppurationẽ inflammatio convertatur, quod in externis inflammationib. melius esse quam in internis Hipp. retulit, id deprehendes ex superius jam commemoratis signis, & quia dolor internus adest, pulsatio, & caloris incrementũ. Puris verò jam confecti indicia sunt, levitas affectæ partis, doloris mitigatio, remissus calor, eminentia loci, qui sæpe in mucronem fastigiatur, ac si digitis premitur, veluti inundatio percipitur, & mucronis illius color albescit, ut Paulus, Avicenna, & Guido docent, tunc quidem maturationem ac ruptionem moliri omninò studebis, ne uteri substantia corrodatur. Fiet id, nuperrime jam dicto cataplasmate, si majorem addas farinæ, & caricarum quantitatem, ut vim emplasticam majorem sortiatur, & cutis spiraculis obstructis, spiritu, caloreque nativo cohibito, non jam dissipetur, sed intro remeans pus conficiat; qua ratione quæcunque discutiunt, suppurantia reddi possunt, aut ℞ *caricarum numero xii. coquantur, contundantur, & adde muscilaginis altheæ* ℥ß, *farinæ seminis lini, fœnugræci, tritici an.* ℥j. *olei camomillæ.* ℥ ij. *vitellos ovorum num. iii.* misce, quod si nec ijs quidem rumpatur, prædictis adde, *fermenti acris* ℥ j. *aut stercoris columbini, seu seminis sinapis* ℥ß; aut ℞ *mellis, fermenti acris an. partes æquales, stercoris columbini partem mediam; aut caricarum* ℥ j. *foliorum rutæ m.* ß. *coquan-*

Signa discussionis.

Tract. 1. de apostem. d. 1. c. 1.

Discutientia medicamenta topica.

Hipp. 71. aph. 8.

P. lib. 4. c. 18. A. 3. 4. tract. 1. c. 12. Guid. cit.

Maturativa sive suppurantia.

coquantur, contundantur, & adde adipis anserini ℥ j. *pulveris radicis Ireos* ℥ ij. *nitri* ℥ ß, misce, fiat pessus, imperanda etiam tussis, sternutamentum, ac violentus motus, vel si abscessus fuerit in uteri cervice, idoneo scalpello aperiatur, quod fiet, ut monet Aëtius, si duo habeat crura sibi occurrentia, cuspidemque includentia, & parti jam applicitum aperiatur, ne in transitu lædat; vel si cuspis ipsa intra cannulam continuatur, veluti Guidonis forfex.

Lib. 16. c. 86.

Quinto rupto jam abscessu, cujus rei indicium est, excretum pus, & doloris, ac tumoris subsidentia; si per vesicam pus excernatur (quod plerumque fit, ob magnum quem habent invicem uterus 10 & vesica consensum, & vicinitatem: ita ut sæpe etiam urina per uteri cervicem transcoletur, & fœminæ existiment ruptam esse vesicam) adjuvatur puris excretio potu emulsionum seminũ frigidorũ in lacte aut aqua viol. seri caprini cum saccharo, aut sirupi violati, vel exhibetur ℥ j. cassiæ fistularis. At si per rectum intestinum transfluat clysterijs utitor, ex aqua mulsa vel hordei cum saccharo, aut ex lib. 1. aquæ plantaginis cum ℥ j. aluminis, & ℥ ij. sacchari, vitanda semper oleosa. Verum si per sinum pus erumpit, & laudabile est, ijdem clysteres utero injiciantur, in minori tamen quantitate, aut lentium, & corticum malorum granatorum, ac rof. decoctum cum 20 sirupo rof. Et superius dicta cataplasmata exterius semper adhibeantur. Tandem ulcus curabitur per ea, quæ abluunt, & calorem temperant, ut crebra lactis per uterinum clysterem infusione, aut etiã mulsæ, vel aquæ hordei, aut cremoris ejusdem cum saccharo: decocto lentium, & malv. cum saccharo: vel aquæ aluminosæ, & portulacę, æquis portionibus. Porrò si intra uterum abscessus rumpitur, & inter intestina, ac peritonæum pus colligitur, exploratur id, quia sedatis inflammationis symptomatibus tumor circa illas partes elevatur, quo in casu cutis attenuanda, & eruptio ad superficiem tendens, qua parte effluxum commodiorem fore speramus, quod etiam 30 natura elevato tumore monstrabit, in summo apice dissecanda. Interim diureticis purgativisque apozematibus utendum: ab ijs verò quæ menses provocant, toto curationis tempore abstinendum. Quod si egrediens pus fœtidum sit, variegatum aut inęquale, curatio petenda erit, ex cap. *de uteri ulceribus.*

Pus collectũ intra intestina per peritonaeum.

Scholium.

Scholium.

Galenus lib. de sang. miss. *uteri inflammationes magis quam renum, à venis incrure sectis juvari scribit, quod idem confirmat* 13. meth. c. 11. *quibus in locis secanda venæ rationem præscribit, tum in superioribus, tum in mediis, tum etiam in infimis corporis partibus; ita autem scribit renibus, & vesica, pudendo, & utero sic habentibus eas, quæ in cruribus sitæ sunt, ac potissimum circa poplitem, sin minus eas, quæ sunt juxta malleolum, inscindere oportet. Paulus tamen & Aëtius in uteri inflammatione cubiti venam secant. Medius se inserit Avicenna, qui sentire videtur Galenum vacuandi gratiâ venam poplitis, Paulum, & Aëtium, revellendi causa basilicam secuisse, quod fieri omninò debet in abundantia sanguinis, & ubi non veremur menstruorum detentionem, nam sanguinis missio ex basilica, initio inflammationis fluxum prohibet ad locum inflammatum, deinde missione ex saphæna, sanguis in parte ipsa aut proximis contentus educitur ratione communitatis, verba Avicennæ sunt hæc:* Et rectius quidem est in principio, ut phlebotometur basilica, nam prohibet effusionem materię; Subsequenter adhibeatur phlebotomia saphænæ, ut eradicetur sanguis ab apostemate. *Cum igitur Galenus lib. de sanguinis miss. dixisset, in recentibus inflammationibus renum, & inferiorum partium mittendum esse sanguinem à superioribus, in vetustis ab inferioribus, ut legenti planum est, postea subjunxit uteri inflammationes levari venis in crure sectis, ac si dixerit eidem, si utraque secanda sint, non tamen auxilium persentitur, quoad servato ordine inferiores vulnerentur, ac post revulsionem sequatur etiam evacuatio. Cum autem in lib. meth. eandem sententiam inculcavit, de ea inflammatione, quæ citra plenitudinem fit, intelligendus erit.*

Cap. 18. Vtra in inflammatione uteri, & partium inferiorum, vena sit secanda, basilica an saphæna.

P. lib. 3. c. 64. Aët. lib. 16. cap. 83. Avic. 4. 3. tract. 4. 3. tract. 4. cap. 12.

De uteri Erisypelate.

CAP. XXII.

Definitio.

ERisypelas sive ignis sacer, est tumor rubeus, qui à bilioso sanguine originem obtinet, multò inflammatione calidior, magisque flavum colorem repræsentans, & si tetigeris, facilè sanguis subterfugit, rursusque illabitur, & si febres interdum, ac dolores inferat, non

non tamen dolet veluti inflammatio, neq; pulsum invehit, aut tentionem tantam, ut hinc dissidium componas inter Galenum, qui nō dolere scribit, & auctorem definitionum medicinalium, qui dolorificum esse tumorem affirmat: nam ut ex eodem ipso Pergameno colligitur, non ita magnam infert tentionem, pulsum, ac dolorem, ac inflammatio, presertim, quando exquisitum est Erisypelas, per solam cutem diffusum, nil inferiorem carnem molestans, ad differentiam ejus inflammationis, quam superiori c. descripsimus, quæ ipsius uteri substantiā penetrat, & à sanguine fit solo, vel certè perfuso bile, pituita, aut melancholia; cum Erisypelas potius à bile fiat, sanguine tenuiori delibuta: nam cum sola flava bilis in utero substiterit, herpetem potius excitari certum est. 1

Causa. Gignitur Erisypelas in utero ab ijsdem causis externis, à quib. inflammationē oriri cit. c. prodidimus, à flava verò bile & sanguine calidioribus quam oporret, & una commixtis tanquā à causa interna, vel certe à sanguine effervescente & secundum substantiā tenuissimo. Quod si Galenus lib. *de morb. differentiis* à flava bile Erisypelas fieri dixit, ibi procul dubio per bilē flavam sanguinem calidissimum tenuissimumque, & effervescentem intellexit, nō verò humorem illum substantiā quidem tenuem, qualitate verò atque potentiā calidum siccumque ex eo, quod in alimentis assum ac veluti ustum est genitum, & quasi sanguinis spuma apparet, talis enim humor cum à sanguine secretus fuerit, nec jam amplius ei commixtus, pro sua tenuitate vel crassitie varia creat herpetis genera, uti jam diximus. 2

Signa. Cognosces uterum Erisypelate infestari, quoniam tumor fit à pedibus exorsus, qui ad crura, & lumbos procedit, ac procedente tempore intumescit etiam venter, & mammæ ob uteri cognationem, & rigor ac febris fœminam corripit, tumor totum occupat corpus, rapto scilicet animali spiritu ad uterum vi doloris, dolent genua, & toto corpore fœmina perfrigeratur, quia Erisypelas uteri, 3 instar cucurbitæ spiritus & humores undiq; trahit, idcircò uti in febre lypiria exteriora frigent; Adest etiam debilitas, ac quiescere nō potest, sed jactat seipsam præ dolore, qui ex imo ventre & laterum mollitudine ascēdit ad lumbos, postea sursum vergens ad præcordia, & pectora, & caput, & mori sibi videtur exhaustis utiq; spiritibus animalibus, reliquis etiam, ac humorib. universis revocatis ad centrum.

trum corporis. Quum autem remiserit malum, torpor occupat manus, aliquandò etiam inguina, & crura, & poplites, & livida fit, & modico quandoq; tempore sibi melius habere videtur; deinde rursus eadem patitur, & corpus pustulis impletur, & facies rubet, & siti cruciatur ingenti, ac fauces siccæ sunt, & recta cervice spiratio fit; & in poplitibus interdum lividæ fiunt, at quando amplius tempus fuerit progressum, intumescit magis, & tota perfrigeratur, & spiritus densus fit, & cum animi diliquio, ac debilitate tristatur, & mente non constat, & assistentes putant aquam intercutem pati.

10 Hic morbus si prægnanti contingat, lethalis est, teste Hipp. plurib. in locis, si non prægnanti, curata sanatur. Paucissimę tamen etiã ex non prægnantibus evadunt: possunt tamen nonnunquam & fœtus, & matres servari. Distinguitur ab inflammatione uteri, oculorũ flavitie, ingentissima siti, inquietudine, & anxietate, & quia minorem quam inflammatio dolorem infert, præsertim quando Erisypelatis materia profunda non est, sed inter duas cutes existit, ut verbis utar Avicennæ; Quæ quidẽ signa ferè omnia fallacia sunt ad distinguendum, nisi quod mitiora in inflammatione reperiuntur quam in uteri Erisypelate: idcirco, Mercatus hosce duos affectus uno, & eo- 20 dem cap. comprehendisse mihi videtur, & quia indicationes ferè sunt eædem, neque curatio admodùm dissimilis.

Prognostica. 1. de morb. mul. 4. & 12 2. de morb. mul. 18. 5. aph. 43. Distinctio.

Erisypelas quantũ ad victum, & totius corporis evacuationes attinet, perinde ac inflammationẽ curare oportet, nisi quod si impurũ fuerit, ac phlegmonosum, & à sanguine nõ admodum tenui ortum, sanguinis missione occurrendum ei erit: si vero exquisitum fuerit Erisypelas, à sanguinis missione abstinendum, potiusq; purganda bilis est: nunquam tamen copiosis evacuationibus utendum, si gravida fuerit mulier; quia venâ sectâ abortit, pręsertim si major sit fœtus: & utero gerentes, à quarto usque ad septimum duntaxat, medicandę 30 sunt, idcirco lenitiva potius, & refrigerantia administrentur; neq; utiq; victus tenuis, qualis convenit ijs, quę internas patiuntur inflãmationes, imperetur, nam teste Hipp. ijs, quib. nõ convenit, est periculosus; non convenit verò gravidę, febre, & acuto morbo correptę, quia quodvis peccatum gravius ferunt, quã quæ non sunt gravidæ; potius igitur clysteriis refrigerãtib. alvus leniatur, sanguinis missio repudietur; victus sit moderatus, ac refrigerãs. Quod si mulier utero

Curatio.

1. aph. 4. & 9.

non gerat, victu utatur tenuissimo, ac refrigerante, serapiis, qui eandem vim habeant: sanguinis missione conveniente, & medicamento purgante, præsertim ubi Erisypelatis cauma nonnihil deferbuerit. Syruporum, & catharticorum materiam mutuabis ex c. præcedenti.

3.4.c.5. In topicis apud præcipuos scriptores variatum est, nam Avicenna ijs utitur refrigerantibus, quę simul vehementer adstringunt & exsiccant, scoria plumbi, carbonibus è cortice pini cum sevo, & oleo myrthino. Galenus vero, & Paulus ex opposito omninò sentiunt refrigerantia ac humectantia, absque ulla adstrictione convenire, qualia sunt lactuca, polygonium, lenticula palustris, psyllium, portulaca, seris, vel sempervivum, quibus assentitur inter Pœnos Rasius summo semper in honore habitus; qui videntur ab ipsa morbi naturâ curationis scopum, indicationemque sumpsisse. Nam Erisypelas à ferventissimo humore, eodemque sicco provenit, nempe à tenuissimo sanguine, cui flava bilis sit admixta: omnis autem morbus per contrarium tolli debet: consequens igitur est calidum, & siccum tumorem refrigerantibus, & humectantibus curandum esse, quæ tamen tanto sint frigidiora, quanto est major Erisypelatis, quam inflammationis fervor. Abdomini igitur, & lumbis applicentur frigida, & humida medicamenta, & quæ partium tenuitate corpus uteri subire queant, ut psyllium conquassatum cum aqua citrulorum: rasura cucurbitæ, vel citruli: portulaca trita, & quæ superius recensita sunt, succus cich. umbilicus Veneris. Aut ℞ *succi plantaginis* ℥ *j.* *olei rof.* ℥ *iij.* *lactis muliebris* ℥ *ij.* misce, ac frigida actu applicentur. & superponantur folia lactucæ, aut vitis. Et antequam lintea exsiccentur, denuo madefiant; Reliqua localia sunt petenda ex sup. cap. 3. remed. genere.

G. 2. ad Glauc.
P. l. 4. c. 12.
R. lib. divis.

Quarto, ubi Erisypelatis fervor mitigatus fuerit frigidis medicamentis ea misceantur, quæ leviter discutiant, solet enim plerumque Erisypelas per resolutionem terminari, addatur igitur aqua solani, camomillæ, aut succus coriandri viridis sive recentis: aut adhibeatur emplastrum de oximelite seu de farinis, cum farina fœnugræci, nam quamquam initio calorem, & inflammationem fœnugræcum auget, tamen in fine deposito jam fervore strenuè resolvendo mirificè curat, dicente Galeno in lib. de simpl. med fac.

Lib. 8. c. de Fœnugræco.

De

De scyrrho uteri.

CAP. XXIII.

DE communi, ac generali scyrrhi naturâ, generationis modo, & quod alter, Galeno dicente, exquisitus sit, alter non exquisitus, *c. de mammarum scyrrho* plus satis scripsimus, reliquum est nunc dicere, scyrrho uterum obnoxium esse, tum quia ejusdem caro crassa est, tum etiam quia semel admissas fluxiones tenaciter servat. Uterque autem tàm exquisitus, quàm non exquisitus dupliciter fit, nam vel uteri pars aliqua tumorem concipit, vel totus uterus: & rursus vel in cervice contingit, vel in fundo uteri, interdum in parte internâ, quandoque in extimâ: alij ab initio fiunt, & derepente, ut nulla evidens causa præcesserit; alij ex indurata inflammatione. Morbus est in magnitudine, intemperie, & soluta continuitate. Fit à causis externis, ut vitæ intemperantia, ac frigidorum ciborum esu, vel quia fœmina dum calidis humoribus abundat, frigori sese exponit. Internæ causæ tres maximæ sunt atque potissimæ. Fit enim primum ex collectione naturalis melancholiæ extra venas, quæ exquisitum generat scyrrhum: Secundò ex inflammatione, quæ neque dissoluta est, neque in abscessum conversa, sed in lapidosam naturam mutata, quod propter medici, aut chirurgi imprudentiam crebrò accidit, cum inflammationes, aut erisypelata plus justo refrigerant, adstringuntve repellentium immodico usu, aut nimis discutientia œdemati, similibusve tumoribus temerè applicant, à quibus tenue, ac vaporosum digeritur, crassum ac terrestre lapidis instar concrescit, aut si ipsa fœmina, dum calidis tumoribus vexatur, in frigore sedet, aut frigidâ aqua imprudenter utitur. Tertiò, ex qualibet materia crassa indurata, ut pituita viscida, gypsea, & condensata. Quarto cum melancholiæ naturali alius permiscetur humor, maximè pituita, cujus adhæsu crassior, tenaciorque evadit; at si assatus sanguis attrave bilis commisceatur, tunc non exquisitus gignitur: Meminit Aëtius alterius tumoris, quem Paulus sceleroma vocat, & est induratio, quæ in uteri cervice, potissimum obvenit, elevationem scyrrho similem habens, sed minus renitentem, & cum mediocri dolore; quæ ultima verba faciunt, ut mihi persuadeam nomine

2. ad Glauc.

Species morbi. causa.

Sceleroma. Aët. lib. 16. c. 84. P. lib. 3. 86.

sceleromatis non exquisitum scyrrhum hosce autores insinuasse; à Mercuriali scyrrhosis dicitur.

Lib. 4. de morb. mul. c. 19.

Signa.

Affectus sensui obvius est, tactui enim renititur tumor ipse, durus ac sine dolore, adest crurum totiusq; corporis segnities, menses initio supprimũtur aut diminuti fluunt, aut fœminę, crescente malo, sanguinis magno fluore per intervalla divexantur, apertis nimirum plus justo venarum osculis, aut utero nequeunte consuetã sanguinis copiam suscipere ac retinere, sępe etiã adjungitur oris fœdus odor, ipsiusq; exulceratio, genuum impotentia, ac pedũ tumores sicuti in stomachace, & scelotyrbe, tandem non probè curatas, sequitur malus corporis habitus hydropem repræsentans, interdum verus hydrops, uti Avicenna scribit, stantibus grave pondus, quasi prolapsurum in pudẽda, incumbit, sedentib. aut decumbentib. rectum intestinum sua gravitate premit (quod aliis etiã uteri tumorib. cõmune est) Paulus scribit, sequi uteri in opposita declinatione, quod recipiendum non est, quia experientia contrarium docet. Cæterum si ex melancholico humore malum oriatur, color totius corporis ad nigrum declinat, si ex crassa pituita, ad subalbidum vel plumbeum, ut Galenus notavit, quibus adde humoris redundantis propria indicia à nobis suprà recensita, anteactam vitam, ciborum usum, fœminę naturam & habitum. Affectionem in uteri fundo esse colliges, si in coxam & dorsum uterus incumbat, ibidemq; dolorem inferat, in cervice vero, quia à viri accessu offenditur, & obstetricis digito tumor sentitur, vesica læditur, urina supprimitur à comprimente tumore, si in superiori sit parte; aut rectum intestinum offenditur, & fex alvi retinẽtur, si in infima; vel alterutrum inguinum; si in altero tantum latere affectus consistat.

3. tract. 4. c. 14.

De tum. prat. c. 10. C. de supp. mens.

Distinctio ab aliis morbis.

Distingues scyrrhum à mola, cum qua magnam habet similitudinem, quia in mola, si menses fluant, sunt inordinati; in scyrrho si expurgẽtur, cũ ordine fiunt: mola, dum fœmina stat, magis in os pubis incumbit, & mãmę lacte abundant, in scyrrho mammę attenuantur, ac gracilescunt. Ab splene indurato differt, quia is corporis colorẽ plus mutat, vel si nõ mutat mentẽ lædit, aut certè alium generat affectum melancholicũ. Porrò durities circa os, & collum uteri consistentes, facile curari Aetius scribit, circa fundum difficulter, non tamen quę in osculo, & collo existunt, simpliciter sunt facilis curationis, sed respectivè ad alias: *Scyrrhum, si non rectè curetur, sequitur*

Prognostica.

tur hydrops. Quod si minus providè tractetur, desinit in cancrum, ut inquit Avicenna.

Curatio fit per ea, quæ tumorem discutiant; quoniam vero dura lapidosaque materia dissolvi nequit, nisi mollificetur, ideo primò emolliendus erit tumor, deinde dissolvendus; nam si quis, quæ valenter discutiunt medicamenta, scyrrho admoveat, paucis primis dieb. scyrrhus decrevisse videbitur, quod tamē de affectu restat, durissimū ac insanabile redditur; quocirca quinque remed. generib. utendum erit; Primo quidem victu moderato, humido, boni succi, convenit ergò panis mediocriter coctus, ova sorbilia, pulli gallinacei, capi, vituli lactentes, gallinæ coctæ, & juscula, brodia, vel panatellæ ex iisdem paratæ; ex olerib. lupulus, borrago, buglossa, sonchus, asparagus. Potus esto aqua scorsoneræ, lupulorum, aut chalybeata, aut in qua ignitum aurum fuerit extinctum; vel pro assuetis cerevisia mediocris minimè crassa, defecata, prædictis herbis parata; aut vinum tenue, probevè dilutum. *Curatio.*

Secundo apparantibus humorem crassum, & terrestrem hâc vel simili mixturâ ℞ *sirupi de Epithymo, de scolopendria, fumariæ, borraginis an.* ℥ *ij. decoctionis lupulorum, buglossæ, capillorum Veneris, cetarach, radicum tamarisci lib. j.* misce, dosis ℥ v. aut prædicti sirupi misceantur cum aquis earundem herbarum. *Præparatio.*

Tertio evacuantibus, quod fiet, si ater sanguis abundet, ejusdem missione per sectam venā axillarem sinistram, vel per salvatellam, si copia minor est, aut ex pede, si menses deficiunt; vel ex hæmorrhoidibus, quod mirificū affert præsidium. Consequenter etiam purgatione per epithymum, folia senæ, lapidem lazuli, polypodiū, fumariā, cassiam fistulam, myrobal. Indos, diasenā, diacatholicum, hieram rufi; confectionem hamech minorem; ut ℞ *lap. lazuli g. vj. infundantur in* ℥ *iiij. decocti epithymi, polypodij, ac fumariæ coletur, & adde sir. ex 9. infus. viol.* ℥ *ij. diasenæ* ʒ *ß. pulv. cort. cit.* ℈ *j* misce; vel si magis amat pilulas, ℞ *massæ pilul. Indarum, de fumo terræ an.* ʒ *ß, diagridij, vel trochiscor. alandaal. g. v. cum syr. de epithymo, formentur viiij.* conceduntur nonnunquam g. iij. st bij præparati cum ℥ j conservæ ros. aut florum aurāciorum, exploratis fœminæ virib. Factâ semel confertâ evacuatione, paulatim deinde tenacem humorem expurgabis, diluto senæ, & epithymi, vel sirupo de chalybe, cujus plures habes descriptiones *Evacuatio.* *Stibium.*

c ab-

c. *de febre alba*; vel apozemate respiciente humorem melancholicum, sicuti c. *de melancholia Virginum, & de scyrrho mammarum* dictum abundè est. Inprimis tamen commendatur Elleborismus ibi descriptus.

Topica discutientia. Quarto ac praecipuè topicis, quae valeant quidquid in parte continetur evacuare, quod cum summa attentione fieri debet, quippe cum scyrrhus à materiâ congelatâ fiat, medicamenta postulat discutientia permixtis humectantibus, & malacticis, quae tamen ita attemperabis, ut ne si temerè resolventibus utaris, in duritiem majorem deducas, neve si plus quam par est tumorem emollias, materia 10 corrumpatur, & scyrrhus in cancrum degeneret, quia tamen sine febre tumor est, fortioribus emollientibus uti licet, quam in inflammatione. Convenit itaque Epigastrio, aut tumenti loco adhibere linimenta, unguenta, cataplasmata, & emplastra, verum ante horum applicationem fomentationes fiant vel semicupia ex hoc aut

Fomentatio. simili decocto: ℞ *radicis althea, liliorum, cucumeris agrestis an. m. ß radicis cappar. tamarisci an. ℥ ij. foliorum malv. nepitae, arthemisiae an m. ij florum camomillae p. iij caricarum pinguium num. xx. seminis lini, fœnugraci an ℥ ij fiat decoctum in aqua, addito oleo dulci communi,* in quo fœmina sedeat usque ad umbilicum, bis in die, idque diutius: aut ex ijsdem 20 decoctis ℥ *x. & olei anethini, ac liliorum an* ℥ *ij.* fiat clyster; vel spongia madida in eodem, pars bis in die foveatur, deinde inungatur oleo amygdalarum dulcium, liliorum, myrrhae, de styrace, vel sequenti

Linimentũ linimento ℞ *butyri recentis, pinguedinis porcinae an* ℥ *ij. axungiae gallinae, anseris, anatis an* ℥ *j. olei jasmini, cervini an* ℥ *iij muscilaginis fœnugraci vino albo extractae* ℥ *j. cerae & terebintinae an q. s.* fiat linimentum; cujus

Unguentum etiam virtutis est hoc unguentum. ℞ *olei sesamini, amygdalarum dulcium an* ℥ *j. olei cappar.* ℥ *ß, axungiae gallinae, anatis, ursi, medullae crurum vituli an* ℥ *iij dialtheae simplicis, & hyssopi humidae an.* ℥ *iiij. ammoniaci vi-*

Emplastrũ. *no dissoluti* ℥ *ij. cerae q. s.* fiat unguentum: vel emplastrum quod ℞ *o- 30 poponacis, bdellij, ammoniaci an.* ℥ *ij. dissolvantur in oleo liliorum, & vino malvatico, & adde myrrhae, thuris, olibani an* ℥ *j. styracis, propoleos, pinguedinis ursi, axungiae anseris an.* ℥ *ß, croci* ʒ *ß. pulveris radicis Iridis* ʒ *j. cum cera, & terebintina s. q.* fiat emplastrum; valet insuper aliud quod dicitur filij Zachariae cum plumbo usto, diachilon ireatum, vel magnum, aut ℞ *radicis altheae, brioniae coctae, ac contusae an.* ℥ *ij. plumbi usti, pulve-*

pulveris marchasitarum, *& litargyrij an.* ℥ *j olei rosſ. ac ceræ an. q. s, miſce*, fiat unguentum, vel addita reſina emplaſtrum. Valet prçterea radix mandragoræ; vel cucumeris agreſtis ℥ iij. coquantur in vino, & oleo amygdalarum dulcium, deinde piſtentur, & addita pinguedinis porci ℥ j opoponacis ℥ ii. miſce. Cataplaſmata commodè parabuntur ex herbis, & caricis remanentibus, ex ſuperiori decocto piſtis, addito butyro, & oleo liliorum. Quin etiam in uterum, ſi fœmina id tolerare queat, ſequens decoctum injiciatur, ℞ *foliorum matricariæ, malv. an. m. j. caricarum num. vj. ſeminis lini, fœnugraci an.* ℥ *j. coquantur in aqua ad lib. j. colaturæ adde olei liliorum, lhaſminorum an.* ℥ *ij. miſce, in quo poteris etiam diſſolvere caſtorei, maſticis, ammoniaci an.* ℥ *ii.* ac ſubdere peſſum aureum, à nobis ſæpius inculcatum, vel alium confectum, *ex therebinthina, ammoniaco, galbano, myrrha an.* ℥ ß *hyſſopi humidæ* ℥ *ii. vitellis ovorum tribus, olei amygdalarum dulcium* ℥ *ii. croci* ℈ *ii. miſce*, fiant peſſaria.

Cataplaſma. *Injectio.* *Peſſus.*

Quinto in declinatione, quæ valentius diſcutiant, adhibentur ſic utiliter, in decocto augetur quantitas arthemiſiæ, nepetę, pulegij, origani, calamenthi, & adduntur flores, anthos, meliloti, ſtœchados, ſambuci, ac radices cucumeris agreſtis, & brioniæ; in unguentis & emplaſtris major quantitas gummi, & axungiæ urſi, & commiſcetur etiam pro uncia unguenti vel emplaſtri, nitri, & cumini an ℥ j. hæc porrò bis terve in die iterentur. At ſi ſcyrrhus ex illegitimis fuerit, tum quidem ijſdem ferè utendum eſt, electis tamen iјs quæ magis calefaciant, & fundant, & quod congelatum eſt ſolvant, ſolutum diſcutiant, quæ repetenda ſunt ex cap. *de mammarum ſcyrrho non exquiſito*: fuerit etiam utile ſequens, ℞ *foliorum caulium m. j. coquantur in melle, & vino piſtentur, & adde foliorum cappar. in aqua macerat. ac contuſorum m. ß. butyri, ac ceræ q. s.* fiat unguentum. Verum ſi ex admotis medicamentis, impenſè, ac temere digerentibus factus fuit ſcyrrhus, curabitur per ea, quæ emolliant, & humectent, qualia ſunt omnia fere anodina ſuprà recenſita. At ſi fœmina bilioſi fuerit & exuſti temperamenti, neque adſit copia flatus, aquę dulcis, aut ferreæ balnea erunt ex uſu, aut inceſſiones ex decocto herbarum temperatarum, à ſuffumigiis, & calidis peſſariis cavendum. Quod ſi pituitæ mixtionem ſcyrrhus habeat; aluminoſa ferreaque balnea utiliſſima ſunt naturalia vel arte parata, & ut ſemel dicam, conducunt

Valentiora. *Ad ſcyrrhũ illegitimum remedia.* *Vnguentum*

cunt quæcunque ad mammarum ſcyrrhum proficua eſſe diximus; Tandem reliquis non proficientibus, quia affectus difficilis eſt, ad majora auxilia confugiendum, & ad uſum chalybis præp. cujus varios exhibendi modos cap. *de febre alba* videre licet, ibi namque eos ſemel luculenter expoſuimus pro cunctis affectibus, quibus conferre ſolent.

Scholium.

Stomachaces quid. M. cap. 11. P. lib. 25. cap. 13. Scelotyrbes. St. lib. 16. geographiæ ad finem.

Stomachace & ſcelotyrbe] *Stomachacis, quam Barbari* Stomacachexiam *Marcellus* Oſcedinem *vocat, meminerunt Plinius & Strabo, Danis dicitur* Schorbeck, *id eſt, oris depravatio, aliis* Schoermundt, quod *eſt rupta bucca, ac oris affectio exiſtit, in qua gingivæ nimio prægnantes madore turgeſcunt, deinde etiam ulcerantur cum oris fœtore. Scelotyrbes verò cujus etiam Plinius cit. mentionem fecit definitur ab autore definitionum medicinalium cruris conturbatiò, ſeu reſolutionis diminuta ſpecies, qua erectus homo ambulare non poteſt, & latus quandoq. ſiniſtrum in dextrum, nonnunquam dextrum in ſiniſtrum circumfert, interdum quoque pedem non attollit, ſed trahit, velut qui magnos clivos aſcendunt. Si tamen rectius definire velis, potius confuſam, & interturbatam motionem dicas quam abolitam. Porrò hæc duo mala magnorum lienum potiſſimum ſoboles exiſtunt, & melancholicorum affectuum: ea ſapientiſſimus ſenex prudenter admodum notavit, dicens,* gingivæ vitiatæ, & ora graveolentia ijs ſunt, quibus ſplenes magni, quicunque verò habent magnos ſplenes, & neque ſanguinis eruptiones ipſis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiæ ulcera prava habent, & cicatrices nigras, *quod idem confirmant Paulus & Aetius, unde etiam à lividis puſtulis* blawſchwit, *Hollandis indigitatur; comitantur igitur hæc duo ſymptomata omnes fere lienis affectus; præſertim ejus ſcyrrhos aut alterius viſceris, ac cum primis ſcorbutum, quem morbum noſtra ætate communiſſimum ſeptentrionalibus populis ad mare præſertim habitantibus, ut Batavis, Hollandis, Zelandis, Friſiis, Weſtphalis, Saxonibus, Danis, Pomeranis, referunt quidam ad prædictos magnos lienes Hippocratis, alij ad nigram icteritiam, at minus appoſitè, cum non per totum corpus melancholia diſpergatur, ſed in uno alterove loco conſiſtat. Quidam à duobus hiſce ſyndromicis accidentibus nomine ficto gingipedium morbum vocant, quoniam gingivæ, pariter, & pedes malè habent; affectus certè eſt minimè novus, ſed qui jam olim Strabonis, & Plinij*

Magni lienes. e prædict. text. 39. P. lib. 3. c. 49. A. lib. 11. c. 7. Scorbutus. Gingipediū.

10 · 20 · 30

Plinij ætate. Endemius fuit in Germania trans Rhenum, nec multò postea longius, latiusq; grassando versus regiones Germanico Oceano, Belgicoquè sinui adjacentes Epidemius, non tamen pestilens evasit: Fons (*inquit Plinius*) erat aquæ dulcis solus, quâ potâ intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur, stomachacem medici vocabant, & sceletyrbem ea mala, *Simile quid contigisse legimus nostris Lusitanis quando primum in Indiam Orientalem navigarunt, cum aquatum irent, haud procul à promontorio Bonæ spei, id quod etiam nuper Hollandis eò navigantibus accidisse fertur. Cæterum est scorbutus affectio orta ex impuritate viscerum, & lienis obstructione, propter quam impeditur attractio lutulenti, melancholicique humoris, qui reliquo sanguini commixtus inficit corporis partes aliquot, nam quod tenuius est, sursum elatum gingivas relaxat, & erodit, ac putrefacit, crassior autem limosaquè pars ponderositate descendens puniceis maculis crura defœdat, aliter tamen quam in prægnantibus quibusdam, quibus tumescentes in cruribus venæ lividæ apparent, nam lividitates hæ majores ac turgentiores sunt, illæ miniores dispersæ ac minus elatæ. Repertam auxilio tum fuisse scribit Plinius herbam Britannicam nostris ignotam; ideoque ejus loco recentiores bistortam usurpare solent, betonicam adjungentes, nasturtium, thelephium, seu cochleariam. Nec desunt qui scorbutum sic appellari autumant à* Schaurborch, *quæ dictio Danica est, à Saxonibus etiam mutuata, & vox non admodum diversa est, à* Schoerbuyck *Belgarum, & significat ventris rupturam, ego potius à superius jam dicta dictione* Scorbeck *deductum, vero similius puto; nomine morbo indito, à præcipuo ejus symptomate.*

Scorbutus Lusitanis accidit.

Causa scorbuti.

Scorbuti remedia.

De uteri cancro.

CAP. XXIIII.

Uteri scyrrhus si malè curetur ob materiæ similitudinem facilè vertitur in cancrū sive carcinoma. Ex ijs autem, quę priori lib. scripsimus, constat, cur sic dicatur, ac duplicem esse, ulceratum, & nō ulceratum, quaque ratione uterque generetur. Est porrò non ulceratus cancer, tumor inæqualis, durus, colore sublivido, venenosus, calidus, perpetuo dolore affligens. Ulceratus verò est ulcus, quod

C. de cancr. mam.

Non ulcerati definitio.

Vlcerati.

præter dolorem, ac tumorem, & inæqualitatem labra habet prætumida, dura, aſpectu horrida, ex quo etiam concreta illuvies ſordida, & livida, interdum etiam ſubrubra & cruenta ſanies emanat, tenuis, nigra, vel etiam fulva, & graviter olens. Quidam ſcribunt lupum etiam vocari, quia carnes avium ſi illi apponantur abſumit. Ego potius lupum ac lupiam apud Chirurgos Hiſpaniæ vocitari comperio ſcyrrhos vernacula lingua, *lobillos, ſive lovanillos*. Cæterum non ulceratus cancer ut plurimum fit in uteri corpore, ulceratus in cervice, & orificio interiore ejuſdem.

Lupia.

Cauſa.

Oritur ex menſtruo ſanguine copioſo ibi detento, ex cujus craſſiori melancholicaque parte ſcyrrhus primò fit, deinde ſi exuratur cancer; ac ſi adhuc acrior reddatur, ulceratum efficit cancrum, vel ſi tenuior ſeroſior, acriorque ſanguinis portio ad ſuperficiem tumidæ partis illabatur, venis circumſtantib. exulcerationem foventibus. Externæ cauſæ ſunt mœror, timor, cogitationes profundæ, ſollicitudines, uſus carnium piſciumve ſalitorum, & infumatorum, vinorum craſſorum, ac calidorum, & quæcunque alia, humorem gignunt melancholicum & aduſtum; oritur inſuper ex malignis ulceribus.

Nota.

Cognoſcitur ex dolore circa inguina, abdomen, imum ventrem, ac lumbos; & quia ſi locus contrectetur, tumor ſentitur durus, ad tactum renitens, inæqualis, niger, aut lividus cum rubore, ac dolore, qui ad manus contactum vel medicamentorum applicationē efferatur, & circumcirca quidam ictus quaſi punctim illati perſentiuntur, interdum pars torpet, interdum dolet, venæque quæ in ambitu ſunt tumidæ apparent. Jam verò ſcyrrhum in cancrum degenerare deprehendes, quia cum ante tumor ſine dolore eſſet fœmina dolorem jam ſentit, ob caliditatem, & acrimoniam conceptam; Exulcerati verò indicium eſt, ſi ſymptomata exacerbentur, quib. perſeverantibus lenta accedit febricula, inquietudo, cibi faſtidium, anxietas, rubor maxillarum, & in muliebribus locis ardor, fœtor, dolor, tumque fœda, ac turpis illuvies ab utero procedit, & ſi vas magnum exedatur, ſanguis nonnunquam ita copioſè profluit, ut mortem temporius inferat.

Signa ſcyrrhi in cancrum degenerantis.

Prognoſticū

Difficilis eſt curatio, & præſertim ſi malum excreverit nullâ ferè medicinâ curatur, maximè in utero ob loci incommoditatem nullam

nullam veram curationem admittit, nam cum incipit negligitur, quia non magnam infert molestiam, auctus jam aut ulceratus rescindi nequit. Sed in hoc inprimis opem medici desiderat, ut prohibeamus non ulcerati exulcerationem, & ulcerati incrementum, quippe ulceratus majores excitat cruciatus, vehementiusq; quo magis tractatur, affligit: uterq; mitiora contemnit remedia, vehementioribus proritatur, & excandescit, ita, ut quocunque te vertas, omnia plena miseriarum sint, idcirco meritò ab Hippoc. proclamatũ est, occultos cancros nõ esse curandos, quia curati citius interimunt, quæ sententia à nobis suo loco exposita fuit. *3. Aph. 38.*

Triplex curandi scopus; Primus melancholici, adustique succi generationem prohibere; Secundus genitum minuere; Tertius quod in parte contentum est digerere, vel quo minus augeatur, procurare, ita fiet, ut & mali incrementum præpediatur, & dolores exacerbationesque mitiores fiant; quæ omnia sex remediorum generibus consequeris. Primò victu frigido, & humido, ac boni succi, quocirca conveniet cremor ptisanæ, artiplex, blitum, borrago, pisces saxatiles, carnes pullorum, gallinarum, hœdorum, avicularum, lutea ovorum, & similia, potus esto vinum album tenue; vitanda, quæ melancholicum ac lutulentum succum gignunt, ut caro bubula, cervina, leporina, porcina, saliti omnes, & infumati cibi, aves aquatiles, aromata, caseus, fabæ, lentes, caules, pisces saliti, cetaceorum, & conchyliorum genera omnia: quies imperanda, somnus moderatus, alvus respondeat, animi pathemata vitentur. *Curatio.* *Victus.* *Melancholiam gignẽtes cibi.*

Secundò si affectio ex suppressa aliqua evacuatione, veluti hæmorrhoidum aut mensium, ortum traxerit, ea omninò promovenda erit, nisi magna sit plenitudo, quia tunc ex dextra basilica prius sanguinem detrahes, quo facto menses evocabis secta saphæna, vel hæmorrhoides hirudinibus ijsdem applicitis, quæ maxime utilitatis esse solent. *Sang. missi.*

Tertiò humoris acrimoniam, & adustionem reprimentibus ac contemperantibus, ut sirupo borraginis, buglossæ, portulacæ, de lupulis, de pomis, de epithymo, de fumaria ad ℥ ii cum ℥ iii decoctionis lupulorum, scolopendriæ, fumariæ, capill. Ven. cuscutæ, endiviæ, borraginis, vel cum pari portione aquæ earundem herbarum, aut seri lactis, in quo per noctem prius maduerint Epithymi, folio- *Præparatio.*

Purgatio. rum senæ, singulorum ℥ iii, vel fiat eorundem infusio in aqua borraginis, tunc deinde sensim, ac per intervalla melancholicum succum, qui in venis existens cancrum fovet, bis in septimana expurgabis, quod fiet si prædicto diluto addas confectionis hamech ℥ ß ac sirupi viol. solutivi ℥ i, aut si præbeas ℥ iiii ß Elleborismi, aut iiii. vel v. pruna senæ, quæ medicamenta jam suprà descripsimus. A pilulis ac reliquis validioribus catharticis, quia nimis calefaciunt, & exsiccant, abstinendum, fuerit tamen utile intermedijs diebus ℥ ii theriacæ optimæ cum vino exhibere. Prosunt reliqua quæ cap. *de melancholia virginum ac viduarum* dicta jam sunt. 10

Topica. Quartò topicis, quæ humorem fluentem repellant, fluxum discutiant, & partem confirment, qualia erunt moderatè refrigerantia, & adstringentia; locus itaq; inungatur oleo rof. myrthino, omphancino, ex quibus cum spongia fomentatio fiat: cum farina emplastrum: cum cera unguentum quæ pubi applicentur, ac uteri regioni; aut sine farina, & cera pessus intingatur, quem utero subdito;

Pessus. vel ℞ *succi plantaginis, portulacæ, sempervivi, lactucæ agrestis, muscilaginis seminis psyllij an. partes æquales, agitentur in plumbeo mortario ad spissitudinem, & addita olei rof. s. q.* fiat linimentum pro pessarijs; laudat Ga-

t. ad Glauc. lenus aliud linimentum quod paratur ex æquis portionibus Emplastri diapalmæ, cerussæ, aut nigri, succi solani, ac pompholigos; aut ℞ 20 *olei rof. ℥ ii succi solani ℥ i ß, cerussæ lotæ ℥ ii plumbi usti loti, tutiæ prap. an.*

Unguenta. *℥ i, thuris, litargyrii an. ℥ ß ceræ albæ ℥ v,* lento igne fiat unguentum; sequens etiam miræ efficaciæ censetur: ℞ *olei omphancini, & rof. an. ℥ iiii. agitentur sub sole in mortario plumbeo ad nigredinem, & crassitudinem, tunc adde litargyrij, cerussæ an. ℥ iii cum cera,* fiat unguentum, quibus locus intrinsecus quotidie liniatur, hoc insuper utilissimum est, quia impedit ne ulceretur, & ulcerati augmentum; ℞ *succi solani depurati, aut aquæ ejusdem ℥ vi, tutiæ præparatæ, plumbi usti an. ʒ i, caphuræ ℈ i cum pistillo in mortario plumbeo diu agitentur*, & utero cum lana 30 supponatur. Mirificum est id quod Recipit *spumæ argenti lotæ ℥ vi, thuris masculi, æsipi, adipis porcelli, butyri recentis, ceræ tyrrhanæ an. ℥ ii, olei rof. ℥ iiii, spumæ argenti in succo solani liquefiat*, & reliqua adjician-

Ad ulceratum. tur ac serventur in pyxide plumbea, valet insuper ad sedis vitia. Verum si cancri ulcerati sint, plus de metallis addi potest, quippe metallica omnia partim repellendo, partim citra mordicationem di-

gerendo

gerendo malum leniunt: est igitur utile unguentum ex olei rosar. ℥ iii litargyrij ℥ ii aceti ℥ ß, aut ℞ *olei nenupharis, papaveris an.* ℥ *ii, oles ovorum* ℥ ß *cineris cancrorum fluviatilium lotis in aqua solani* ℥ *ii, caphura* ℈ *i pulveris plumbi usti, antimonii an.* ℈ *ii* misce; vel succus solani, & plantaginis cum oleo omphancino in mortario plumbeo ducantur, & ℞ *herba scabiosa, caprifolii an. partes aquales urantur, ac cineris drachmis tribus adde cineris cancri fluviatilis* ℥ *i, excipiantur* ℥ *viii liquoris stellatitii solani, ac in mortario cum pistillo plumbeo diu agitentur*, axungiæ hic non conducunt, neq; animaliũ medullæ quia putrefaciunt.

Pinguia cancro exulcerato non conducunt.

10 Quintò dolorem sedantibus, in quem finem si cancer non ulceratus sit oleum rof. per methencritam injicitur; si ulceratus lac muliebre, vel asininum tepidum, vel sequens pessus utero inditur: ℞ *lactis muliebris* ℥ *ii, succi papaveris* ℥ *i æsypi* ℥ ß *croci* ℈ *i* misce, aut malva, & althea in mulsa macerentur, contundantur, & cum oleo rosarum fiat cataplasma pubi applicandum, vel incessiones parentur, ex decocto malvæ, altheæ, coriandri viridis, papaveris albi, violarum, & seminis psyllj; ex quo etiam decocto ad doloris mitigationem aliquid in uterum injiciatur, cum emulsione seminis papaveris, & psylij, ac in extremis necessitatibus cum g. iii opij At si dolor in-20 gentissimis fuerit; ℞ *foliorum nenupharis m.* ß *florum rof. rub. p. i seminis papaveris* ℥ *i coquantur in 5. q. aqua*, decoctum in mortario plumbeo ducatur, ac in uterum injiciatur, cui nonnihil jhoschyami addere poteris, ne rabiosa evadat mulier ob nimium dolorem, quod si sanguis effluat prædictis adjunge plantaginem, portulacam, & pulverem thuris.

Doloris sedatio.

Sexto reliquis non proficientibus, uti experientia monstratum est, magnitudo mali, malignitas, & necessitas postulant ad chymica auxilia, quæ potentissima sunt, devenire, inter quæ mirabilia sunt oleum de stibio, de auripigmento, de plumbo, quorum guttæ aliquot 30 supradictis unguentis utiliter admiscentur, aut in aliquo ex recensitis dissolve ℥ i trochiscorũ Andronis, vel de arsenico descriptionis Avicennæ, aut aliquid ex ijs, quæ ad nomas, & depascentia ulcera infra reperies cap. *de ulceribus uteri*; & hæc erit paleativa dicta cancri curatio, à qua non est desistendum, quia à plerisque morbis gravissimis sæpe ægrotantes ex insperato liberari vidimus, reliqua ex cap. *de mammarum cancro* sunt hîc in memoriam reducenda.

Chymica auxilia.

De-

De uteri condylomate.

CAP. XXV.

Definitio. CONdyloma est eminentia, quæ tum fit quum uteri aut ani ruga aliqua præter naturam intumuerit, cum enim sinuosæ sint hæ partes, rugas coagmentatas duplicatasq; habent, quæ ubi amplius tument, condyloma fit. Celsus dixerat esse tuberculum ex inflammatione ortum; Paulus existimat esse tuberculum obcallescens, sive ex inflammatione, sive ex fissuris: Aëtius quamlibet rugosam uteri eminentiam condyloma appellat, sive callum contraxerit, sive recens sit, uti Celsus. Porrò condyloma interdum citra inflammationem fit, & molle est, quandoque cum inflammatione, tumque durum existit, ac dolorificum ut recte Gorræus; dicitur autem condyloma à condylon, quod est articulus, quia plicæ prominent ad similitudinem nodorum, qui in digitis apparent pugno clauso: differt à tymijs, quia tymij sunt eminentiæ præter naturam, expertes doloris, auctæ, asperæ, oblongæ, & ubi parvæ sunt, tymij, ubi magnæ ficus appellantur, de quibus infrà; oritur interdum in utero, sæpe in pudendi collo, & tunc facilius curatur. Ex dictis liquet, condyloma fieri ex inflammatione, aut rimis induratis in plicis, seu reduplicatis illis corporibus, potissimum autem ex crassis, adustis, & fœculentis humoribus, sed adhuc magis, dum menses prodeunt, aut post partum, attolluntur. Signis opus non est quia oculis condylomata apparent sæpe si plura sint, parvi racemi speciem referentia. Aut si in uteri ostiolo consistant, tactu dignoscuntur.

Cel. lib. 6. cap. 18.
P. lib. 6. cap. 80.
Aët. lib. 16. cap. 106.
In definitionibus.
Distinctio ab alijs tumoribus.
Pars affecta.
Causa.
Signa.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus. Primò victu ac purgantibus medicamentis, quæ causam antecedentem respiciant, & elidant, & quod adhæc quidem attinet eadem observari debent, quæ infra cap. *de uteri rhagadijs* scripta, reperies.

Repercussio. Secundò repercutientibus, & exsiccantibus topicis medicamentis, si callum nuper genitum fuit, ut incessionibus, & evaporationibus ex decocto verbenæ, foliorum rubi, malicorij, acaciæ, & foliorum hederæ, additis ob dolorem camæmali floribus.

Tertiò

Doloris sedatio.

Tertiò si inflammatum sit condyloma ijs, quæ dolorem valeant mitigare, perfusionibus, ac incessionibus, ut ℞ *foliorum meliloti, malvæ, althea an. m. ß. seminis lini, fœnugræci an. ℥ iij. florum camomillæ p. ij. coquantur, ac decoctionis lib. 1. adde olei rosf. ℥ ij. per syphonem infundito*, aut lactis tepidi tantundem, vel applicetur pessus aureus, aut conficiatur ex butyro, æsypo, vitello ovi asso, cum oleo rosf.

Discussio.

Si antiquum condyloma jam induruerit, neque prædictis desedit, emolliendum prius est jam dictis decoctis, & incessionibus deinde discutiendum in quem usum, ut admirandum remedium, laudat Aetius Misi assatum, & therebinthina exceptum, est autem Misi minerale, cujus vices vitriolum ustum gerit: Quod etiam vitriolum Romanum vocant, ego expertus sum *trochiscos de chalybe, quorum ℥ i. in pulverem redacta cum oleo rosf. ac cera misce, & addita ℥ ß succi verbasci*, fiat unguentum: valet insuper hoc aliud, ℞ *cerussæ ℥ i ß. aluminis scissilis ℥ i. spumæ argenti loti ℨ ij ß. thuris ℥ ß. terantur affundendo aquam rosf. ac vinum, postea cum oleo rosf.* fiat unguentum; vel testas ovorum ustas ac tritas, lavato, & exsiccatas parti inspergito; hoc etiam celebre est ℞ *cadmiæ* (quæ est tutia) *ter ustæ ac lotæ, cerussæ lotæ, spumæ argenti lotæ an. ℨ ij. ovorum assatorum vitellos ij. ceræ, sapæ, & olei rosf. an. ℥ ij.* fiat unguentum, aut iridis illyricæ ℥ i. ℥ ß. terebinthinæ, excipe, cui addi potest chartæ combustæ ℥ ß. Dux Complutensis aliàs de Alcala, hoc alio cum maximo juvamine utebatur, ℞ *pomum insanum unum, in minutissimas partes conscisum, oleo capparorum incoquatur, quoad exsiccentur, tunc adde viride æris ℥ i.* omnia simul contundantur, & misceantur, ac cum sera fiat unguentum. Si plura desideras hujus generis Aetium consule; quæ si non prosint, ad sectionem devenire consulit Paulus, & si plura fuerint condylomata adustionem candenti ferramento, vel causticis uti Celsus, deinde ulcus regulariter curandum; ego verò sectionem ac ustionem harum partium periculo plenam esse video, uti enim hæmorrhoidas ferro tangere perniciosum est, ut infra patebit, ita condylomata. Verum si maxima necessitas urgeat, tunc condyloma volsella distentum rescindatur, & pulvis sanguinem sistens inspergatur; sin autem plura fuerint condylomata post excisionem ustio adhibeatur; ac tunc demum suppuratoriis repurgantibus, ac cicatrizantibus medicamentis utendum, quale est emplastrum lithargyrium.

Vnguentum de meiongena.

A. lib. 14. cap. 3.

P. lib. 3. cap. 75.

Scholium.

Pomum insanum] *Hoc pomum communiter* melongena, seu melanzana, berengena, ac cupidinis pomũ dicitur, *crescit in tota Hispania familiariter, & inter cucurbitas, ac melones seritur, cujus folia lapathi foliis nõ dissimilia, planta flores purpureos reddit, fructum instar pomi communis oblongi, initio viridis, cum maturescit punicei coloris, quibusdam ligamentis instar dentium insertum, quæ semper viridia perseverant, victui non aspernandum obsonium, si ritè paretur, nisi quod succum gignit Melancholicum; circa Autumnum maturescit; Gallis & Germanis penè incognita sunt & planta & fructus.* 10

De uteri hæmorrhoidibus.

CAP. XXVI.

Descriptio. HÆmorrhois sanguinis evacuationem significat, per quamlibet partem, si nominis vim spectemus, tamen veteres fluores sanguinis per venas ani duntaxat propriè hæmorrhoidas appellarunt, & ad earum similitudinem etiam venæ quædam circa muliebres locos eodem nomine à medicis indigitantur, *Pars affecta* consistunt autem illæ in osculo uteri, & in collo, aut in ipso utero, aut in pudendo, ac sua incommoda, sicuti ani hæmorrhoides habent, nam ut ad venas intestini sic ad has crassior fœculentusq; sanguis defertur, à quo re- 20 plentur, intumescunt, & eminentias generant, quas uteri hæmorrhoidas dicunt, quæ si fluant symptoma sunt in genere eorum quæ *Species.* præter naturam excernuntur, si non fluant, sed tumeant, morbus est instrumentarius in via; & cavitate, & inter tumores præter natu- *Differentia.* ram connumerantur. Harum differentiæ plures sicuti & hæmorrhoidum ani: nam aut cæcæ sunt, aut apertæ; cæcæ dicuntur, tum quæ intus latent, neq; videri possunt, tum quæ nullum emittunt sanguinem: apertæ è converso; aut in quibus sanguinis profusio fit, quanquam oculis non sint subjectæ, sed in alto positæ; aut quæ visui conspicuæ, extrà tument. Rursus vel sine inflammatione sunt, vel cum 30 inflammatione: differunt insuper inter se magnitudine, numero, figura,

figura; ita aliæ morales dicuntur à mori effigie, aliæ verrucales, aliæ vesicales, seu uvales; loco præterea, quod aliæ in osculo uteri consistant, aliæ in collo ipsius, aliæ in pudendo, rarò in ipso uteri sinu, nam ad hasce omnes partes venas terminari non contemnendas suo loco prodidimus. Veruntamen in Harmonia Gynæceorum rarò in uteri sinu hæmorrhoidas contingere ex Cleopatra, & Moschione legimus; à quibus Mercurialis suscepit, Aetius, & Paulus idipsum affirmant; sed Aetius rarius adhuc in pudendo muliebri oriri asserit, quod mihi non admodum probatur, quin potius quia ex reliquis partibus menstruus fluxus fit, ideo cum venæ pudendi muliebris aperiuntur, aut intumescunt, tum potissimum hæmorrhoidas fieri existimo, alias nulla esset differentia inter mensium profusionem, & fluentes hæmorrhoidas; tandem differunt inter se more, quod aliæ mites sint, aliæ malignæ; mites ut plurimum humidæ sunt molles, breves, ac lenes: malignæ duræ, asperæ, grandes, curatu difficiles. Adhuc aliæ per brevissima intervalla sanguinem fundunt, aliæ per longiora, interdum, licet rarò, per statuta tempora.

An hæmorrhoides fiant in pudendo muliebri.

Fiunt ex rhagadijs, & condylomate evocato sanguine ad eas partes, sed præcipuè ac tanquam ex proxima causa ex humore crasso ac fœculento ad uteri venas decumbente, aut ex inordinato menstrui sanguinis defluxu ad easdem venas. Quippe si ante debitum tempus hæ venæ repleantur, nec sanguinem profundant, quia necdum tempus excretioni aptum est, fit ut caleat & incrassescat, nec permeare possit, ac subinde tumorem elevet, quia calescentes venæ ex vicinis aliis sanguinem trahunt, & ubi replentur, tument, ac capita earum supereminent, & cum jam ab humore coacervato coguntur, sanguinem ejaculantur, sinminus dolore infestant molestissimo.

Causæ.

Malum dignosces, quia fœminæ sic affectæ lassæ sunt, tentionem & imbecillitatem sentiunt, ac pondus in illis partibus, & colorem habent abundanti humori persimilem; at si in alto consistant nec sanguinem profundant, dioptrismo explorabis, nonnunquam subrubra adest excretio, & in declinatione livida, ac fœculenta. Porro si hæmorrhoides ex sanguine fiunt fœculento, & crasso formam habent mori: si ex melancholia, verrucæ sunt, tymij, seu ficus,

de quibus infrà: si ex pituitoso humore, uvám aut vesicam referunt: si ex flava bile adusta, & crassa virulentiam cum fœtore ex se effundunt. Inflammationem prodit rubor, tentio, renixus, febris. Nec tamen ex humoris fluxione continuò hæmorrhoidas subesse colligas, sæpe enim ex uteri ulceribus, aut ob alias causas fluit, reliqua oculis sunt conspicua.

Prognosticũ. *3. Epid. 3. 37 & 6. Epid. 3.*

Jam verò tam uteri, quam ani hæmorrhoides si moderatè fluant, quam plurimos morbos curant, imminentes arcent, uti scribit Hippocrates; curant quidem melancholiam, varices, induratos lienes, arthritidem, nephritidem; & quibus hæmorrhoides insunt, 10 hæ, neque pleuritide neque peripneumonia, nec phagedena, nec furunculis, nec theremynthis, neq; fortassis lepra, nec alphis corripiuntur, adhæc uteri, vesicæ, pudendiq; affectibus prosunt, quibusdam etiam prægnantibus utiliter fluere notavit Hollerius. Intempestivè cohibitæ Epilepsiam deterioraque vitia pariunt. Sic nimium sanguinem effundentes cachexiam, hydropem, aliosque graves morbos invehunt.

Curatio.

Curantur ferè ut ani hæmorrhoides, peculiariter tamẽ quinq; remediorum generibus, ad quinq; curationis scopos collimando, quorum primus est impedire, ne sanguis fœculẽtus generetur: secundus 20 dolorem mitigare, tertius tumentes aperire; quartus inflammationem tollere. Quintus apertarum fluxum immodicum compescere.

Victus.

Primus scopus perficitur alimentis concoctu facilimis, optimum sanguinem, & minimè fœculentum generantibus, quæ insuper temperata sint ac lenientia, non autem adstringentia, ut quidam volunt etiamsi fluant, quia talia feces indurant, & urinam supprimunt, ita ut postea magno molimine ad expellendum sit opus, ex quo fluxus augetur; utatur igitur patiens novellis gallinis, pullis, hœdis, carne vitulorum lactentium, phasianorum ac perdicũ, ovis tremulis, pisci- 30 bus squamosis, aquarum mundarum, & fluentium, lacte amygdalino, hordeato, ac similibus, vino albo, aut rubello, cerevisia defecata, aquave anisi, satietas vitetur. Ut autem alvus quotidiè fluat cum carnibus incoquantur folia mercurialis, malvæ, salviæ, borraginis, fumariæ, betæ, vel pruna damascena, & passulæ, & fiant brodia, sive fercula assumenda initio mensæ, aut per horam ante prandium capiat

piat ℥ i. cassiæ cum saccharo, vel vj. pruna senæ, aut molles clysteres applicentur, qui commodius in uteri hæmorrhoidibus applicantur; animi pathemata ac nimius coitus vitandus; inprimis autem à tredecim rebus, quæ melancholiam & flatus gignunt, abstinendum, aceto, fabis, lentibus, orobis seu ervis, brassica, dactylis, piscibus salitis, aut infumatis, carnibus etiam sic asservatis, & aquatilium avium caseo capitibus animalium, veteri, pane minus benè fermentato; & acutis sive acribus, ut alliis, cœpe, sinapi, ac similibus.

Melancholiam & flatus gignentes cibi.

Secundo curatur iis, quæ dolorem mitigant, quod præcipuè fit, per causæ diversionē, & abscissionem, & quandoà sanguine oppido eas venas implente provenit, considerandum an à liene malum ortum ducat, & tunc basilica sinistra; an ex toto corpore, ac jecore, & tunc dextra tundenda est, copiosèque sanguis, si vires constent, detrahēdus, ex brachio si plenitudo adest, deinde ex pede si menses sint suppressi, aut hæmorrhoides, cucurbitulæ insuper hepati, & partibus superioribus affiguntur, & ligamenta fiunt, ac frictiones; & si ex humorum impuritate procedat, purgatio exercenda juxta peccantis humoris naturam.

Doloris sedatio.

Deinde anodinis, quibus statim à principio sæpe uti cogimur, quia dolor gravissimum est symptoma, ac totam ad se curationem interdum trahit, nulla habita ratione causæ. Fiant ergo fomentationes, ex decocto malvæ, altheæ, meliloti, violarum, parietariæ, florum camomillæ, verbasci, seminis lini, ac fœnugræci, ex quo incessiones etiam administrentur, & sacculi eisdem herbis pleni, ac in decocto madidi locis applicentur, deinde pars inungatur butyro vaccino ad solem agitato in mortario plumbeo; aut ℞ *olei seminis lini, de vitellis ovorum an.* ℥ *ij. agitentur in plumbeo mortario*; est etiam mitigatorium, quod paratur *ex oleo rosarum axungiæ anatis, & gallinæ an.* ℥ *ij. luteis ovorū iij. ceræ* ℥ *i. croci* ℨ *i* ß. *misce*, fiat unguentū cui adde *muscilaginis seminis cydoniorum; altheæ an.* ℥ *iij.* valeat etiā succus cœpæ cum butyro subactus, vitello ovi & oleo rosarum, consimile est hoc *olei nenupharis, camomillæ an.* ℥ *i. succi lactucæ* ℥ *ij. farinæ hordei* ℥ *i. bulliant, & adde croci* ℨ *i. vitellos ovorum num. iij.* fiat cataplasma, cui, si dolor sit intensissimus, additur seminis jhoschiami; aut mandragoræ, vel opij ℨ i. pessus etiam ex solo phylonio dissoluto in vino, & aqua rosacea dolorem lenit. Verum narcotica hæc securiora sunt in hæmorrhoidibus ani, quam uteri.

Anodina.

Narcotica.

Eſt tamen mirificum ſequens cataplaſma ℞ *radicum altheæ lib. ß. radicum liliorum ℥ ij. foliorum malvæ ijoſquiami an. m. j. florũ camomillæ pug. ij. meliloti m. ß. ſeminis lini, fœnugræci, hordei an. ℥ i. ſeminis anethi ℥ ß. olei ſeſamini, vel de ſemine lini ℥ iij. opij ℨ i. miſce*: atque hæc ſunt quæ partim refrigerant, partim leniunt, & emolliunt, ideoque conveniunt imprimis, ubi propter ſiccitatem dolor intenditur.

Ad morales remedia

Verum ſi morales ſint, nec tam ex ſanguine, & bile, quam melancholia proveniant, conducunt teſte Arnoldo Villanovano medicamenta leviter exſiccantia citra mordacitatem; ut pulvis radicis iridis, & verbaſci; aut unguentum ex oleo de fructibus, momordicæ cum ceruſſa, & lithargyrio, cui prædicti pulveres addi poſſunt, & fiat linimentum aut peſſarium, aut ℞ *ceruſſæ, ſpumæ argenti, plumbi uſti, & loti ſingul. ℥ iij. excipe melle*, & partem prius vino lotam linito; aut applicetur ſacculus calidus repletus ſemine lini, & floribus camomillæ, quæ incoxerint in vino rubello. Eadem ferè remedia utilia ſunt, ſi dolor procedit ex tentione venarum, ob violentiam qua egreſſæ ſunt, tamen quædã reperiuntur, quæ omnium hæmorrhoidum dolores generaliter ſedant, inter quæ primum tenet locum unguentum de melongenis ſuperiori à nobis deſcriptum. Secundum unguentum de ſcarabæis, quod paratur ex ipſis animalculis frixis in oleo violarum, poſtea rejectis ſcarabæis adde axungiæ gallinæ, & ceræ q. ſ. fiat unguentum in quo peſſaria liniantur. Tertium hoc eſt ℞ *cœpæ rubeæ, radicis liliorum an. ℥ i. coquantur, contundantur, extrahantur & adde, fecis olei communis, olei myrthini an. ℥ i miſce.* Quartum fit ex æquis portionibus ſucci portulacæ, ac mellis, quæ ſimul ad craſſitiem coquantur, & in mortario plumbeo poſtea trahantur.

Ad tumidas remedia.

Tertiò ſi valdè tumidæ ſint, & materia ibi contenta multa, ad evacuandum quod ibi continetur, fiat prius evaporatio ex decocto malvæ, altheæ, viol. meliloti, florum camomillæ, parietariæ, verbaſci, cum ſemine lini, fœnugræci, ac foliis ebuli, vel ipſa folia ebuli cocta, & butyro mixta loco applicentur.

Sanguinis evac.

His enim ſi materia pauca eſſe diſcutitur, quod ſi multa ſit, ut nec his humor in eis contẽtus diſſipari queat, ſanguis ab ipſis extrahendus, quod fiet ſi præmiſſis jam repetitis fomentationibus, hirudines apponantur aut medicamenta quæ eaſdem reſerare valeant, ut ſi locus fricetur folio ficus, vel parietariæ, vel fruſto cœpæ, aut

linteo

linteo canabino, aut calamentho, origano, ciclamino, pipere, nitro, scylla, & lacticiniorum generibus, sed & oleum è nucleis persicorum, & fellis genera cuncta hæmorrhoidas aperiunt, si rubia minor, aut acre aliquid ex supradictis eis misceatur. Quidam hæmorrhoidas scarificant, aut lanceolâ aperiunt, quod periculo plenum est, quia aut ulcera inde fiunt corrosiva, & fistulosa, ob terream & malè cohærentem melancholiæ substantiam, aut incompescibilis sequitur hæmorrhagia, quia hæ venæ universi corporis extremæ sunt, quibus rescissis, sanguis ad eas magno impetu undique fertur, sic vidimus aliquot, ex hac scissione ab inconsideratis chirurgis facta, in extrema pericula conjectos, sic D. Johannes Austriacus ex unius hæmorrhoidis scissione superveniente fluxu obiisse fertur; minor tamen fluor est in hæmorrhoidibus ani.

Quorundã error.

Quartò si inflammatio adest, & inde dolor augetur, curatur victus ratione, avertentibus & evacuantibus, uti in primo, ac secundo remediorum genere, subinde etiam repellentibus, ut aqua rosarum, portulacæ, plantaginis, cum albumine ovi, & muscilagine seminis lini, ac cydoniorum: vel unguento rosaceo diu agitato in mortario plumbeo: vel si dolor sit ingentissimus, ℞ *unguenti populeonis* ℥ *i croci* ʒ. ß. *opii g. v. cum vitello unius ovi misce*, prodest etiam vitellus ovi cum oleo rosarum in æstate, cum oleo amygdalarum dulcium in hyeme. Quæ omnia præcedat incessio ex decocto malvæ, hordei, camomillæ, violis, & similibus: deinde in augmento addatur prædictis linimentis oleum camomillæ, amygdalarum dulcium. In declinatione verò ex his duntaxat oleis cum farina fab. & fœnugræci, ac paucâ cerâ fiat unguentum. Quibus si discutiantur, optimum fuerit: sin ad suppurationem tendant, quod ad suppurantia, abstergentia, & cicatrizantia attinet, petenda curatio ex cap. *de uteri inflammatione* in 4. remediorum genere. At si in corruptionem, & gangrænam tendant, tunc necessarius plane erit usus ignis, seu actualis cauterij.

Si inflammata.

Quintò si apertæ sint, ac moderatè fluant à multis morbis liberant, uti diximus, si verò immoderatè, multorum malorum causa sunt, ideoque compescendæ per ea, quæ capite *de immoderato menstr. fluxu* dicta sunt, nam fere omnia hic conveniunt. Adde tamen quod sirupis adstringentibus præmissis, fiat purgatio per myra-

Fluxus sedatio.

balano-

balanorum cortices, vel tamarindos vel rhabarbarum, post quæ assumitur cochleare i. sequentis conservæ: ℞ *conservæ rosarum antiquæ ℥ ij. gummi tragachanti, sanguinis draconis, boli armeni, trochisc. dc karabe an. ʒ ß. cum sirupo myrthino, aut cydoniorum* fiat opiata, interdum etiam si fluxus sit magnus, ad narcotica veniendum; Parti verò applicetur sacculus repletus tribus partib. rosar. & una mirthyllorum, quæ leviter bulliant in vino rubro, aut fiant fomentationes, & incessiones in vino adstringenti, aut adstringenti decocto plantaginis, myrthi, florũ, & capitũ rosarũ in aqua pluviali, & vino rubeo; ac pessaria locellis applicentur ex pilis leporis, cum ovi albumine, aut ex eodem ovi albumine cum aqua rosarum pulveribusque supradictis, quæ actu frigida applicentur, præferrim tempore æstatis, vel pulvere adstringente locus inspergitur, & renibus ac pubi unguentum comitissæ applicetur, prodest etiam terra Lemnia in vino austero dissoluta, & in aceto pro ani hæmorrhoidibus, quæcunq; enim in alijs affectibus aceto diluuntur, in uteri affectibus vino dissolvi debent, pulvis sarsæ parellæ, & ligni Guajaci, cum melle hæmorrhoidas exsiccat: Item pulvis ex cortice nucis, spongiæ, & aristolochiæ. Tandem frictiones fiant partium superiorum, cucurbitulæ lumbis, & sub mammis apponantur. His non proficientibus consulunt nonnulli uti causticis, quæ crusta generent Hippocrat. potius igne non admoto, sed juxta posito siccandas jubet, ut rugas contrahant, & in se considant, hac ratione clysteris fistula locis inditur, per eam candens ferramentum immittitur, & frequenter eximitur, quo magis calefieri sustineat. Quod si tota excrescentia in fungosam carnem degeneret, tunc solum sectionem faciendam censeo, si locus attingi queat, sin minus medicamentis atterenda, ut supra capite de condylomate dictum est.

Ignis.

Scholium.

Objectio. *Obtrudes non differre hæmorrhoidas uteri cæcas à menstruis suppressis, fluentes à superfluo menstruorum fluxu; quoniam eædem venæ videntur esse, quæ in hisce tument, & eæ per quas menstrua expurgantur.*

Solutio. *Dicimus verò rarò uteri hæmorrhoidas contingere, interdum tamen quia tanta est in quibusdam fœminis repletio, ut non solum per cotyledonas, & cervicis venas menstruis destinatas fluat, sed ad eas etiam copiosè feratur: quæ ad pu-*

ad pudendi partes nutriendas genitæ fuerunt. Mercurialis distinguit inter fluxum menstruum, & hæmorrhoidalem; quod menstruus, quamvis immodicus sit, periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde adeò emacietur; quæ omnia in hæmorrhoidali contraria fiunt. Hæc tamen distinctio parum sufficiens videtur; quia etiamsi nō habeat periodos, idem etiā menstruis inordinatis obvenit, & stillicidio eorundem, quin etiam dolores menstruis, cum gravissimis symptomatibus etiam contingunt, ritè tamen hæmorrhoidæ vocantur, ubi hæc omnia conveniunt, ut stillatim sine periodo, & cum dolore fluant; In quo tamen hæmorrhoidum ratio consistat, nec Mercurialis declarat, neque quisquam alius, quod sciam, potissimam tamen esse puto, quia cum ex aliis venis uteri, ac cervicis ejus fluxus fiat menstrualis; hæmorrhoides tum potissimū exoriuntur, cum muliebris pudendi venæ intumescunt, aut aperiuntur, quo in loco hanc affectionem maximè suboriri censeo. Quod autem Aetius scribit rarius in pudendo hæmorrhoidas fieri minus nobis probatur, nisi hæmorrhoidis nomen accipiat, pro quolibet sanguinis fluxu, quæ altera est vocabuli significatio, ac maxime propria; tunc quippe dubium non est, rarius accidere sanguinis fluorem ex venis pudendi, quam ex venis uteri; qui & menstrualis est, & creber. Verum si hæmorrhois pro affectu ipso accipiatur, hoc est pro vena dilatata ex fœculentia sanguinis; tunc affectus proprius pudendi est, sed rarissimus.

Lib. 4. c. 3. de morb. mul.

Hæmorrhoidum uteri ratio in quo consistat.

Aetii lapsus.

De uteri, & pudendi verrucis, thymiis, acrocordone, & ficu.

CAP. XXVII.

VErrucarum quatuor sunt differentiæ: Acrocordones, quæ tuberculosæ sunt eminentiæ, quasi ex filo pensiles, & ita dicuntur, quia vertice suæ resectæ, chordæ juxta extremitatem similes apparent. Myrmeciæ, ac si formicales dicas, talem enim habent pruritum, & in radicibus latiores existunt. Thymus, qui est tumor asper, oblongus, doloris expers formam thymi herbæ referens, unde nomen habet, non tamen thymi nostratis, sed veri thymi albi candiæ, cujus semen parvo continetur capite, ut stœchadis. Hic si mansuetior est, albescens conspicitur, aut subruber; si malignus lividus, ac dolorosus; sanguinem effundens dum avertur amplius, quam pro magnitudine apparente. Ac rursus si parvus est, thymius appellatur, si magnus, ficus aut marisca, de qua satyricus poeta.

Differentia Acrocordones.

Myrmecia.

Thymus.

Ficus & marisca.

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Quocirca decipiuntur, qui mariscas cum hœmorrhoidibus confundunt. Quarta est differentia clavus, callosa eminentia, alba, rotunda, duorum clavorum capitibus assimilis, quæ frequens nascitur circa manus extremitates, & calcaneum, ac plantas pedum. Addunt aliqui cornua dicta, quæ sunt verrucæ oblongæ, & in cornu figuram convolutæ nascuntur potissimum in juncturis, uti Avicenna scribit; hi omnes tumores modò simplices nascuntur, modo multiplices in pedibus, talis, manuum digitis, & palmis, mediis fœmoribus, in facie, in ano, & perinæo, in glande, præputio, uteri osculo, in alis pudendi muliebris, & in ipso pudendo, de quibus ultimis peculiariter hic agimus. Sunt hi tumores de genere scyrrhi; fiunt autem ex concubitu, immodica exercitatione, vel attritione, immediatè tamẽ ex humore melancholico, & crasso, vel terrestri pituita, & ex morbo Venereo malignitatem sæpe acquirunt. Mitiores dignosces ex colore albo aut rubicundo, & doloris absentia; maligniores ex duritie, sorde, colore plumbeo, ac dolore, & quia manuum aut medicamentorũ admotione exacerbantur; reliqua signa diagnostica ex supradictis patent; omnes in curatione majus, quam pro magnitudine, facessunt negotium; nam myrmecia non nisi post multas evacuationes, ac sudores curatur; thymius, & clavus etiamsi excidantur, iterum sæpe radices spargunt, acrocordones facilioris sunt curationis, ac si semel avellantur, radix nulla relinquitur; mansuetæ verrucæ facilè: malignæ, & exasperatæ difficilius sanescunt.

Clavus. *Cornua.* *7.4. tract. 3. cap. 14.* *Species.* *Causa.* *Signa.* *Prognosticũ.*

Curantur quatuor remediorum generibus, primo victu, qui crassos humores minimè generare valeat, catharticisq; ad eosdem purgandos accommodatis, tandemque sudoribus si rebelles sint.

Curatio.

Secundò medicamentis discutientibus, quæ thymiis potissimum conveniunt, & clavis, ut salvia sicca, cum caricis pinguibus, aut soleas veteramentarias ustas, & tritas, ac vino exceptas appone, vel serpentis exuvias tritas cum caricis sine granis, sed & soleæ etiam & cucurbita sicca per se teruntur, permiscentur, & cum vino verrucis applicantur, pro optimo experimento; aut certè origani, & rutæ æquales partes ustæ, & tritæ; thuris cortex cũ vino & aceto, ocymi folia, cum sutorio atramento; aqua, quæ distillat ex amputatis vitibus, cum sale; vel in ea capita salitorum piscium incoquantur, & decocto pars humectetur, quod mirificum est. Item capræ recens jugulatæ oculos

Thymi & clavi discussio.

culos

culos acu pungito, & humore inde fluente partem assiduè linito, & intra sex dierum spatium, ut scribit Aetius, myrmeciæ extirpabuntur; cochleam quidam superponunt, quoad tumor humectetur, & sic cadere sibi persuadent, alij super inspergunt pulverē myrobalanorum, citrinorum, & hermodactylorum, alij tanquam probatissimū laudant sabinæ siccæ pulverem. Curantur insuper clavi, si partem sæpius abradas, & tepida aqua subinde laves.

Lib. 16, c. 5.

Tertiò medicamentis arrodentibus, & exedentibus & adurentib. quæ maxime myrmeciis conveniunt, & acrocordonibus, prodest itaq; succus cucumeris agrestis cum sale; lac fici arboris illitū: ærugo cum sulphure vivo; ficus primæ, quæ non maturescunt, cum farina & nitro, aceto exceptæ si in aliis partibus existant, aut vino, si in utero: stercus ovillum, aut bubulum calidum cum vino vel aceto; pulvis aluminis, & gallæ tritæ: aqua qua argentarij deaurant, si mitiori aliquo medicamento commisceatur, ut aqua ex amputatis vitibus, aut ex ocymi foliis, vel potius aqua rosarum seu plantaginis: Hircinum fel cum nitro illitum: Oribasius hoc laudat, tartari, calcis vivæ, floris æris partes æquales urina pueri excipiantur: vel floris æris, auripigmenti, salis armoniaci sing. ʒ i. cum succo thitymali misceantur, sed hæc Oribasij utero non conveniunt, quia sunt caustica: superiora etiam ibi diu immorari non sinas quippe exedunt ac corrodunt, ideo ubi per horam aut circiter applicueris, partem bis, terve, vino adstringenti lavare oportet. At cum in partibus exterioribus verrucæ consistunt, corrosiva hæc in glandium capulis, vel avellanarum medietatibus applicantur: aut circumcirca folia arboris, aut coria imponuntur, ne vicinæ partes offendantur. Sed & loca vicina unguento ex bolo armeno, terra sigillata aqua ros. & aceto muniuntur: vel in mediæ nucis putamine foramine facto, verrucæ per id extractæ medicamento tanguntur, & sulphure vivo liquefacto, vel aleæ lusoriæ cuspide eodem sulphure liquido intincta; cavendum penitus est ab humidis, oleosis, & laxantibus, quæ affectionem refricant, & faciunt ut thymi regenerentur.

Myrmecia, arrodentibus curantur.

Corrosiva applicandi ratio.

Quartò si chirurgię hi tumores subjici possint, rescindēdi sunt, malignorū tamen sectio non admittenda, ob hæmorrhagiæ periculum, ideo mansueti tutius resecātur, neq; enim in ijs eruptionis sanguinis timor est. Muliere igitur rectè collocata, eminentia volsellæ extentę

Manus opera.

 dentibus

dentibus funditus abscindatur; sic enim cavetur, ne uterus à scalpi acie vulneretur, resectione facta pulvis contra sanguinem inspergatur, & ulcus cicatrizantibus curetur; alij pilo equino radicem tumoris ligant ac singulis diebus paulatim adstringunt, quoad deficiente alimento excidat, quod securius fit, & ne denuò pullulent, loca candenti ferro tangunt, quod inprimis fit, quando malignæ sunt. Quidam etjam origani, aut rorismarini stilum ad lucernam accendunt, ac tumori sic admovent, ut inde non incendatur, sed fumum suscipiat, atque hoc ter faciunt singulis diebus, quod cum utilitate fieri vidimus; Et Aetius eadem ratione conjugem suam curasse refert. Alii sarmento ignito verrucas tangunt quinque diebus, & affirmat Amatus post octiduum nec earum vestigia superesse. 10

De Scabris uteri pustulis.

CAP. XXVIII.

Descriptio. IN pudendo uterive osculo, earum præsertim fœminarum, quæ lue Venerea sunt affectæ, vel virorum eodem malo infectorum consortio utuntur, pustulæ exoriuntur, & sunt eminentiæ, quæ schemate leviter extuberant, quarum varias describit species Celsus; *Lib. 5. c. 28.* in his autem partibus maligniores potissimum generantur, quæ *Epinyctides* dicuntur, *Epinyctides.* qualitate magis quam copia molestæ; quarum etiam dolor supra earum magnitudinem est, neq; enim faba majores unquam visuntur, sæpe multo minores, scabræ, pruriginosæ, ac furfuraceas squamas ex se projicientes, quales non rarò conspiciuntur in volis manuum eorum, qui jecore calidiori sunt. 20

Causæ. Fiunt ex abundantia biliosi adustique humoris cum crassitie, vel etiam ex humore Venerea labe infecto, qui pustulas hasce reddit curatu difficiles, rebelles, diuturnas, dolorosas, malignas, ac contagiosas, cognoscuntur facile dioptrâ, seu speculo matricis, quo uteri affectus oculis subjici solent. *Nota.*

Curatio. Curantur, quatuor remed. generibus. Primò cibis boni succi, dè quibus sæpius jam dictum est, & imprimis c. *de uteri hæmorrhoidibus*, abstineto ab omnibus acribus, acidis, salitis. 30

Attemperatio. Secundò universalibus evacuationibus, ut sanguinis missione, & purgatione pro ratione plenitudinis, aut cacochymiæ; Præmissa igitur humoris attemperatione per sirupos borraginis, viol. fumariæ, cichorei, cũ aquis vel decocto lupulorũ, smilacis asperæ, aut ligni guajaci.

Purgatio,

Purgatio instituenda per pillulas fœtidas de fumo terræ ad ℨi ß: aut *℞ agarici trochiscati ℨ i, pulpæ cassiæ ℨi, aut confectionis hamec ℨß sirup. rosi. aut viol. sol. ℥ ii in decoctione melancholica*, fiat haustus; confert etiam diacatholicon, diaphœnicon, aut apozema descriptum infrà c. *de uteri rhagadiis*, quæ si non proficiant præsertim adhibitis topicis de quibus statim dicendum est, sudores pernecessarij sunt ex decocto sarsæ, vel ligni sancti, sæpiusculè tamen tum cathartica, tum etiam sudorifica repetenda, ob mali contumatiam.

Purgatio.

Tertiò localibus, quæ valeant humorem discutere, & malam ejus qualitatem domare. Quocirca si mansuetæ pustulæ sint, balnea & incessiones conveniunt, ac postea abluere locum vino calido cum nitro, ac denuò aqua calida, subinde pustulam lenire butyro cum sulphure, aut unguento ex oleo myrthino, & rosar. cum lithargyrio & cera, vel alumine cum melle, & myrrha, aut amurca cum sulphure, & argenti spuma, vel ovi vitello cum amurca in mortario ad coloris mutationem agitato, vel malicorio cum myrrha, & melle, inprimis autem valet hoc unguentum, quod ad pustulas, & scabiē utiliter uti soleo, & paratum ad meos usus in officinis habere. *℞ radicum enulæ campanæ, pimpinellæ, lapathi acuti an. ℥ iii, aquæ fumariæ ℥ vi, aceti acerrimi, aut vini optimi, pro affectibus uteri ℥ ii probè contusa infundantur per diem ac noctem, deinde bulliant, & exprimantur fortissimè, expressioni adde therebinthinæ lib. ß olei rosar. ℥iii, ceræ ℥ ß, coquantur rursus ad medias, & adde sulphuris citrini ℥ i ß ceruffæ ℨ v. aluminis rochæ ℨß, salis gemmæ ℨ ii, olei ovorum, ℨ vi, misce bene agitando, deinde totum lava aqua fumaria*, demum quando jam eo utendum est, pro qualibet uncia adde ℥ ß. unguenti lithargyrij, tum propter odorem, tum quia opus juvat. Utilius est si prius locus madefiat aliqua ex aquis infra scriptis.

Localia.

Vnguentum ad pustulas & scabiem.

Quartò si malignæ ac rebelles sint pustulæ, fortioribus utendum desicativis, & iis, quæ pustularum malitiam corrigant, quæ dum applicantur, sirupi ex ligno Indico utiliter exhibentur, aut per ejusdē decoctum sudores promoventur, qui dissipent ac doment eandem malignam qualitatem. Utilissimumque est locum abluere aqua Lamphranci, quæ conficitur ex vino, aqua rosarum, plantaginis, auripigmento, flore æris, omnibus mixtis ad formam collyrij, mirificè enim confert malignis partium pudendarum ulceribus ac pustulis, fecit ejus mentionem Guido.

Si malignæ sint.

Aqua lamphranci.

C. 7. de ulceribus ancharum.

Altera aqua.

Securius tamen nec minus efficax est hoc aliud: ℞ *aloes, quantitatem unius ciceris, floris æris, quantitatem dimidij ciceris; pulverizentur, & adde vini albi ℥ i. aquæ plantaginis, capitum rosarum an. ℥ i.* serventur in phiala vitrea, mirè ac sine ullo nocumento sanat omnia ulcera, & pustulas partium pudendarum, si sæpe per clysterem aut siphonem infundantur. Ejusdē fere virtutis est id, quod ℞ *aqua plantaginis, & ros. an. ℥ iiij. salis gēmæ, nitri, aluminis an. ℥ ij. sublimati ℥ i. ß. bulliant ad tertias, colaturæ adde viride æris ℈ i.* quo postquā usus fueris per biduum aut triduum, ad mitiora te convertito iterum ad id redeundo, quoad pustulosa caro evanescat, ac nova appareat: quidam supra hoc medicamentum diachylon applicant, & benè, quia sic non est necesse ad alia redire; & emplastra minus commode in uteri affectibus applicantur: Hoc insuper quod summæ utilitatis est prætereundum non fuit, incessionibus factis ex decocto fumariæ, lupulorum, lapathi, verbasci, rutæ, malvæ, lupinorum, fabarum, cum pauco sale. Locus inungatur hoc linimento, aut pessus in eo immersus indatur. ℞ *Radicis enulæ campanæ minutim scissæ ℥ iiij. coquantur exactè in q. s. aquæ cum modico aceto, aut vino* ut supra dictum est, *deinde pistentur ac per cribrum excolentur, & adde axungiæ suillæ sine sale ℥ iij. succi ebuli, & fumariæ an. ℥ i ß. mercurij saliva jejuni aut vitello ovi extincti ℥ ß. cerussæ, lithargyrij an. ℥ i. sulphuris vivi ℥ i ß. misce agitando per horam, ac pulveres sensim commiscendo.* quia autem pustulæ diutissimè interdum infestare solent in hisce partibus, aut externis, Admonendi sunt tyrones, tutum non esse eas omninò sanare, nisi fonticulus in crure reseretur, ac diu, ut alibi diximus, apertus servetur.

Tertia *Admonitio*

De uteri ulceribus.

CAP. XXIX.

Differentia.

VLcus à vulnere distinguitur, quod vulnus extrinsecus semper accipitur, ulcus originem plerumq; habet ex interiori vitio. Ulcerum variæ sunt differentiæ, quarum quædā ex causis desumuntur, quædam ex accidentibus: quædam ex jis, quæ in ulcere succrescunt. Et ex causis quidem ulcus, aut corrosivum est, aut sordidum, aut caver-

cavernosum, aut fistulosum, aut cancrosum; ex iis verò, quæ in ulcere succrescunt, saniosum fit, virulentum, purulentum, ac verminosum: Ex accidentibus distemperatum, dolorosum, tumidum, cum contusione, vel cacoethes sive malignum & depascens. In utero sordida potissimum fiunt ulcera, aut maligna; quod locus excrementis, putredinique patret; maligna, aut in cancrosa degenerant, & non distant ab ulcerato cancro, de quo supra: aut in depascentia quæ *Nomæ* ab antiquis Græcis fuerunt appellatæ. Sunt autem Nomæ ulcera inæqualia, quæ indies magis, magisque serpendo vicinas partes exedunt ac depopulantur, cæteris fœtidiora, sordidiora, acerbioraque, qualia plurima accidunt per antiquas dysenterias in intestinis: Porro tam sordida, quam depascentia, aut incipiendo fiunt, aut ex disrupto abscessu, & aut in uteri cervice, aut in ejus corpore, potissimum tamen in cervice, quia carnosior, carnosiores verò partes facilius ulcus depascitur.

Nomæ.

Contingunt ulcera in utero, vel post fluxus muliebres acres, vel à medicamentis erodentibus, & exulcerantibus appositis, ut sabina, colocynthide, & similibus; aut ab excrementis retentis, & putrefactis in uteri plicis, ex ipsius uteri impotentia sæpe etiam ex disrupto abscessu, ex qua causa, si abscessus pituitosus fuerit, sordida evadunt ulcera; si adustus, interdum in cancrum degenerant: non raro etiam eveniunt ex contagione Venereæ luis, & talia ulcera Chironia, vel Thelephia tempore fiunt, & eadem maligna sunt: frequentius tamen ulceratur locus ob partus difficultatem, cum aut grandior fœtus educitur, aut corruptus miserabiliter extrahitur. Hæc ex Hipp. & Galeno desumuntur.

Causæ.

Hipp. 1. de morb. mul. Gal. lib. de tum. præter nat.

Generica ulcerati uteri signa sunt, dolor in parte punctorius, & per intervalla saniosi humores, fœtidique ex utero prodeuntes; ac consequuntur peculiaria symptomata affecti uteri, ut dolor capitis, præsertim syncipitis, qui ad radices oculorum, manus & digitos se extendit, dolent insuper lumbi, inguina, & imus venter, febricula successu temporis supervenit lenta cum crebris horroribus, menstrua si quæ fluunt, purulenta & olida sunt, durante affectu tumescit venter, maximè crura, delirat, animo linquitur, perfrigeratur, & uti Hippocrat. cit. scripsit non concipit.

Signa generica.

Cæterum si ulcus in uteri orificio, vel collo existat, dioptra, instrumento

mento locis inspiciendis idoneo, exploratur, si in profundo uteri, ab excrementis inde emanantibus dignoscitur. *Specialia* Specialia ulceris indicia sunt, quia ex sordido copiosus humor & sanies, cũ modico cruciatu profluit; ex depascente fœtida eluvies, nigra, viridis, livida cũ dolorib. acerbissimis, & alijs inflãmationis signis, & quæ laxant medicamenta irritant, contraria leniunt. At si ulcus fuerit jã mundum, humor paucus, æqualis, crassus, minimèque fœtidus cum facilitate promanat. Si simplex tantũ excoriatio extiterit, percipitur ardor & punctio, & interdum materia quædam subtilis ac serosa emanat. Sed *Excrementorum exulcerantium signa.* & excrementa, quæ uterum exulcerant, sic dignoscuntur, nã si tenuis sanguis est, aut flava bilis, dolor acerrimus fit, pungens, cum ardore, & febre: si salsa pituita, pruritus adest intolerabilis, excrementũ paucum cũ fœtore, & paucâ sanie: si ichorosa humiditas, excrementa copiosiora fœtida: si ex melancholico humore, id quod excernitur est instar fecis vini: si ex menstruis suppuratis, apparet sicuti lotura carnis. *Signa symptomatum.* Ulcerum in utero symptomata præter cætera consideranda sunt tumor & intemperies, tumor ut plurimum est inflammatio, qua præsente paucus cruentus ac feculentus humor cum magno dolore prodit, distemperies autem si calida sit, & sicca deprehenditur ex defectu excrementorum: si frigida & humida ex abundantia eorundem. Tandem externas causas, ut medicamenti erodentis usum, fluxum muliebrem, & similia, ex patientis aut assistentium sermonibus dignosces. Per consensum verò alicujus partis, an ex proprio uteri vitio ulcus fiat, seu potius foveatur, ex partis cujuspiam affectione deprehendes; & quia, quæ in utero excrementa generantur, purulenta sunt, & compactiora, quæ verò aliunde prodeunt, tenuia ac saniosa.

Prognostica. Jam verò cum omnia matricis ulcera difficulter curentur, quia pars totius corporis recrementa excipit, quæ consolidationem impediunt, difficilius tamen quæ in fundo recondita, quam quæ in cervice exposita, quia uteri fundo medicamenta minus commodè applicantur, & quia totus nervosus serius coalescit, adhæc recentiora, & in juvenculis faciliorem suscipiunt curationem; Inveterata, & in ætate provectis in hydropem vel mortem deducunt, quinetiam pura sordidis, ac depascentibus minus periculosa.

Animadversio. Hîc animadvertendum est, abscessus rumpi nonnunquam ad interiorem

teriorem uteri partem,&tunc foras per uteri capacitatem,&cervicem ejus pus effluere, ſicuti menſtrua expurgantur. Interdum in exteriori ſuperficie corporis ipſius uteri intra corpus juxta inteſtina, & peritonæum, quo caſu ſi inter ea loca pus colligatur apertione opus eſt, ut in hydropicis; aut etiam rumpitur in externa ſuperficie cervicis, idque vel quâ veſicæ adhæret,&tunc pus effluens per eam egreditur,viciſſimque urina per uteri cervicem promanat, ac non rarò ab impacto pure ſupprimitur; vel quâ recto inteſtino, & tunc clyſteres per pudendum, uteri verò ablutiones per anum ,emittuntur.

10 Curantur uteri ulcera quinq; remed.generibus,Primò iis, quæ antecedentem peccantem humorem evacuare valeant,ac morboſum,uti vocant, apparatum emendare, quod fit laudabili victus ratione, ſanguinis miſſione,& purgatione ;Eſto igitur aer ſiccus, & in activis temperatus,ſomnus conſueto paulò longior; exercitium vitandum ,cujus vices moderatæ ſuppleant frictiones,repletiones arcendæ,alvus emollienda, animi affectus inhibendi, ac inprimis coitus ut infenſiſſimus. Cibus ſit parcus, ac humori peccanti contrarius,ut cremor ptiſanæ,ova recentia, tremula,lac, juſcula gallinarum , & caro earundem, præſertim extremitates, &aviculæ montanæ,paſſulæ, amygdalæ,piſtaceæ.

Curatio.

Victus.

20 Potus vinum album dilutum aut adſtringens, vel aqua ex decoctione hordei torrefacti, ac radicis liquiritiæ, tam cibus, quam potus moderatè, & debito ordine ſumantur. Deinde univerſales evacuationes topica medicamenta præcedant,ac inprimis quidem ſanguinis miſſio ex giberi vena pro virium robore,ſubinde ex pede, deinde purgatio poſt humorum præparationem adminiſtretur pro natura humoris redundantis,ſicuti ſæpe jam repetivimus,cavendo ſemper ne quicquam miſceatur,quod humores ad uterum deducat.Avertunt inſuper vomitus, frictiones partium ſuperiorum, ſudor per decoctum ligni ſancti,ſarſæparellæ, aut radicis chinæ.

Sanguinis miſſ.

Vomitus.

Sudor.

30 Secundò quia ulcus curari nequit, niſi accidentia , ſi quæ adſunt, corrigantur, conſiderandum an inflammatio conjuncta ſit, intemperies, aut dolor: & ſi quidem cum inflammatione ulcus compoſitum eſt , iis utendum,quæ ad illam c.proprio ſcripſimus: ſi cum intemperie, ijs quæ c. *de uteri intemperaturis*; ſi cum dolore,ijs quæ c.*de cancro quinto remed. genere :* & ſi dolor partes ſuperiores pertingat , balneis utendum,habendaque ratio ſemper ejus partis ,ſi qua ſit, ex qua acres ad ulcus humores confluunt. Peculiariter autem, ſi intemperies ſicca ſit,ulcus ablues infuſâ aquâ tepida cum ſaccharo , aut aquâ vel ſucco portulacæ vel cremore hordei; ſi humida , vino lavabis , aut decocto Guajaci,vel ſmilacis,in quo incoxerint alumen,malicoriũ,aut ſimilia, at ſiadjuncta ſit uteri vel ulceris labiorũ durities , olea miſcenda, quæ

Accidentiũ correctio.

Vlcus cum intemperie.

c. *de scyrrho uteri* dicta sunt, vel ℞ *radicis altheæ, liliorum alb. an.* ℥ ß. *pulegij, origani an. m.* ß: *seminis lini, fœnugræci an.* ʒ ß. *flor. rof. p. j. coquantur in pari q. aquæ, & vini, colaturæ adde adipis anserini* ℥ *i.* aut ℞ *lactis bubuli, vel asinini* ℥ *iiii. olei liliorum alb.* ℥ *i.* ß. *adipis anserini* ℥ *i. misce.*

Si sordidum. Tertio si ulcus sordidum fuerit, detergentibus medicamentis utendum est, veluti hydromelite, aut melle rof. cum decocto passularum, Ireos, & hordei, aut ptisanæ cremore cum melle, vel cum decoctione furfuris, & lentium decortic. addunt quidam fœnugræcum, & malvam, sed minus utiliter, quæ nimis humida sunt, applicantur, quia ulcus humidum est, & abstergi postulat, & natura partis sicca, quæ conservari debet.

Putruidm. Quod si ulcus quia sordidum est, aut cum aliqua putredine, quam fœtor accusat, validioribus indiget detergentibus, dissolvitur in aliquo ex prædictis liquoribus unguentum Apostolorum, aut Ægyptiacum, vel mundificativũ apij, quod hac ratione paratur. ℞ succi apij aut petroselini ℥ ii. mellis rosacei ℥ i. ß. farinæ hordei q. s. ad ignem levi ebullitione fiat pulticula, cui addunt aliqui terebinthinæ ℥ ß. maximè si pars nervosa sit: at si corruptionis, aut malignitatis timor adsit, adde succi absynthii, aut nicosianæ ℥ i. ac si calor sit magnus tantundem succi plantaginis, in quo etiam pessaria intingi possunt, aut in hoc alio: ℞ *foliorum absynthij, centaureæ, agrimoniæ an. m.* ß. *radicis aristolochiæ* ℥ ß. *coquantur in s. q. hydromelitis, & adde farinæ orobi, hordei an. q. s. pulveris radicis Iridis Illyricæ* ℥ *ij. cum melle despumato* fiat unguentum; vel aquâ marinâ salitâve, cum aluminosâ seu lixivio ulcus abluatur, aut etiam vino albo aut pulvere aluminis usti, vel aristolochiæ, & Jridis; laudat Avicenna id quod ℞ *litargyrij, cerussæ, sarcocollæ an.* ʒ ß. *ceræ, & olei rof. q. s.* fiat unguentum, in quo madidæ flammulæ utero applicentur. Verum aluminosa aqua, & ea quæ metallica recipiunt, non, nisi cum cicatrix jam est inducenda, conveniunt. Quod si in ulcere acrimonia puncturæque persentiantur, medicamenta detergentia citra mordacitatem esse debent, ideoque neque apium, neque absinthium, neque reliqua calidiora sunt admiscenda, sed injiciendum serum lactis cum melle, vel sirupo rof. aut ℞ *fol. plantaginis, myrthi, olivarum, capill. Veneris, agrimoniæ an. m. j. coquantur simul in q. s. aquæ, colaturæ adde sirupi rof.* ℥ *ij.* utero injiciatur.

Mundificativum apij.

Cum acrimonia.

At si

At si medicamenta hæc non sufficiant, suffumigia sunt administranda, quæ fuliginem generant, ut ℞ *thuris, masticis, myrrhæ, styracis, ladani, lapidis pyritis, auripigmenti an.* ʒ *ij. therebinthinæ q. s.* fiant trochisci pro suffitu. *Trochisci fuliginem generantes in ulcere.*

Quartò, si ulcus depascens fuerit, opus erit ijs quæ valentiori adstringendi facultate prædita sunt, frigidaque sint, stiptica, & exsiccantia, quo in casu primas tenet aqua aluminosa, quæ repellit & exsiccat; utilis etiã aqua plantaginis, rosarum, chalybeata in qua incoxerint cyperus, myrobalani, nuces cupressi, malicorium, balaustiæ, marrubij, vel centaurium: Fernelius commendat aloen, & absynthium. Ex harum igitur rerum decoctione fiant fomenta, & injectiones, aut mulsa injiciatur, in qua aliquot ex dictis simplicibus incoxerint, additis ʒ ij. pulveris Iridis, & aristolochiæ, vel in eadem mulsa coquatur lentiscus, calamus aromaticus, & absynthium: ac si ulcera rebellia existant adde floris æris ʒ iij aut ex Pauli consilio chartam combustam; vel si conspicua fiat, arsenici ʒ i tametsi scarotica difficulter uterus sustinet, ut Aetius notavit. Si caro superemineat, adjice, quæ exedant, ut alumen ustum & reliqua mitiora caustica, quæ sine dolore carnem conterant, de quibus c. *de Nymphæa* 3. remed. genere. *Depascens, & erodens.* *Rebelle.* *Cum supercrescente carne.*

Quinto ulcere ab accidentibus vendicato, simplex ubi jam fuerit, levioribus abstergentibus curatur, ut melle rof. cum aqua hordei, & ex decoctione rof. siccarum; sero lactis cum saccharo vel decocto lentium, cum sirupo rof. sic. vel succo plantaginis aut polygonij, & portulacæ decocto cum melle rof. in quibus insuper liquoribus si dissolvas pulverem aloes, tutiæ, hæmatitis, chartæ combustæ cucurbitæ siccæ, & adustæ optimũ paraveris; aut ex iisdem pulveribus cũ oleo rof. & cera fiat unguentũ, quod eodẽ liquore diluatur, addes autem pro ʒ i. pulveris ʒ j. olei: In quibus medicamentis flocci madefiant pro pessariis vel in sequenti unguento. ℞ *olei rosarum* ʒ *iiij. ceræ albæ* ʒ *i.ß. liquefiant, & in mortario plumbeo, cum lacte muliebri aut caprino ducantur, donec albescant, tunc rejecto priori lacte aliud injiciatur, idq; ter quaterve fiat, tunc adde croci* ʒ *i.* fiat pessus, qui dolorem mitigat & calorẽ restinguit, cui cõsimile hoc aliud censetur: ℞ *tutiæ lotæ* ʒ *i. litargyrij, sarcocollæ, cerussæ an.* ʒ *ß. cum oleo rof. & ceræ* fiat unguentum, quæ quidem omnia non solum in forma pessarij subjecta verum etiam abdomini, *Ulcus simplex.*

& coxis imposita prosunt, ac per latentes meatus transferuntur, iisdem etiã aloe, myrrha, Iris & alia sarcotica admisceri possunt; iisdemque partibus, aut super unguenta sequens emplastrum applicetur, quod cuncta ulcera mirificè sanat, ℞ *galbani ℥ i. ammoniaci, bdellij an. ℥ ij. opoponacis ℥ i.* omnia comminuta imponantur in olla vitreata, & affundatur acetum optimum post diem naturalem lento carbonum igne liquefiant, & per stramen extrahantur, ac exprimantur, colatura denuo coquatur ad aceti consumptioně, semper miscendo, quæ per se bene obturata serventur; ac seorsim, ℞ *olei olivarum lib. ij. ceræ novæ lib. ß. liquefiant ad lentum ignem; quibus ab igne separatis adde litargyrij lib. i. ß. misceto,* quoad nigrescant, tunc paulatim affundito prius liquefacta materialia, bene advertendo, ne virtus exhalet, tunc adde *utriusque aristolochiæ, calami aromatici, myrrhæ, thuris an. ℥ j. olei laurini ℥ j. ß. ac tandem optimæ terebinthinæ ℥ iiii.* misceantur diligenter, quoad in frigidam injecta materia postea manibus non adhæreat, sed malaxari possit. Atque eo tempore patiens cibis reficiatur, ut caro copiosius generetur, sæpe etiam satis est molliori flocco ulceris labia extergere, & ejus cavitatem siccis etiam linimentis replere, ubi nulla jam adest malignitas, nulla crassior sordes, nam dum hæc perseverant, ulcus abluere, antequam medicamenta applicentur, singulis curationibus necesse est, ac si sanies acris fuerit, sero ulcus abluatur, si copiosa sordes, melicrato, si multa & acris, sero cum sirupo ros. vel sacchari octava parte; si cavum, vino; si putridum & malignum, aqua marina, vel lixivio aut urina veteri, diluto marrubij, aloes, absynthij, myrrhæ in vino: fistulosum ijs, quæ c. *de fistula* reperies, aut certè cum vino adstringenti, vel ex decoctione myrthi, thuris, nucum cupressi, mumiæ, myrrhæ. Demũ quæ cicatricẽ obducunt adhibenda, aut liquorib. dissoluta aut in forma pessi, talia sunt unguenta siccantia, ut de pompholige, de plumbo, de cerussa, vel id quod supra descripsimus ex ros. cera, & lacte in mortario plumbeo ductis. Hæc pauca admoniti, ut ulcere in cervice existente pessariis potius, in fundo verò uterinis clysteriis utamur, & ab uterino clystere pessus applicetur, ac emplastrum Epigastrio, & coxendicibus imponatur. Secundo notandum ex Galeno ulcera uteri, ac pudendi medicamenta oppidò siccantia exposcere, tum ob partis siccam naturam, tum ob recrementa, quibus hæc loca abundant. Tertiò usum hypocausti utilem semper esse, quia exsiccat.

Ulceris ablutio.

Cicatrizantia.

Admonitiones.

Symethodi.

Scholi-

Scholium.

Tria in ulcere apparere solent recrementa, ut scribit Galenus, tenue unum, quod Icor dicitur sive virus, & ulcus humectat, unde virulentum, seu icorosum: crassum alterum, quod sordes etiam nuncupatur, unde ulcus sordidum; nam quemadmodum in singularum partium coctione duplex gignitur excrementum, tenue unum, & vaporosum ex seroso liquore qui fuerat sanguinis vehiculum, & insensibiliter transpirat: crassum alterum, & terrenum ex quo sordes ac pili gignuntur, & sunt reliquiæ sanguinis, quæ incoctæ permansere, aut adustæ, eodem autore: ita hæc duo in ulcere recrementa suboriuntur. Præter quæ tertium insuper est, quod pus dicitur, ac fit ex sanguine extra venas effuso per earundem, & arteriarum divisionem, qui cum non possit à natura, gubernari & ab aere ambiente alteretur, corrumpitur; ac multitudine hoc recrementum reliqua dura obscurat, vel ex eodem, cum prædictis recrementis, si in majori copia sint, fit sanies.

3. meth. 3. Icor sive virus. Sordes. 1. de sanit. tuend. 12. Pus.

Tametsi sunt qui autumant saniem & Icorem non differre nisi hoc duntaxat, quod sanies incipiente ulcere; Icor sanescente jam appareat, virus ex maligno fluat; Et Galenus Icorem, & saniem idem esse sentit. Sed utcunq; sit, ex tenui recremento ulcus humidum redditur, ex crasso sordidum; quocirca duplex medicamentum ulcus exigit, ut humidum, siccans: ut sordidum, expurgans & extergens, sordes enim per se nõ effluunt, sed ulceri adhærẽt; & cũ nullo tempore natura cesset, nullum certe tempus erit, in quo duo hæc in ulcere non colligantur, subindeq; utrumque medicamenti genus desideretur.

Sanies. cit. meth.

De uteri fistulis.

CAP. XXX.

Fistula est cavum profundum, sinuosumq; ulcus angusto foramine patens, callo obductũ; quo quidem callo à sinuoso differt; fistularum plura sunt genera, quæ ex figura desumuntur; aliæ quippe breves sunt, aliæ altius penetrant; aliæ rectæ intus feruntur, aliæ simplices existunt, aliæ duplices, aut multiplices, quasi ramulis ab uno ore intus sparsæ, interdum rectæ, nonnunquam flexuosæ, tortuosæq; aliæ intra carnem desinunt; aliæ ad ossa, & cartilaginem penetrant.

Definitio. Differentiæ.

Fiunt fistulæ tanquam à causa remota, ex corruptis putrefactisq; humoribus, tanquam verò à proxima, à difficilimis & negligenter

curatis ulceribus: aut ex abscessibus, haud tempestivè apertis. In utero autem non raro contingunt, præsertim in ejus osculo, & pudendo, tum quia prædicta ulcera, & abscessus ibi minus commodè curantur, tum quia plures erodentes, & acres humiditates ibi abundant, à quibus mollissima carnis substantia facilè exeditur, ac postea difficulter coalescit, quæ calli, ac fistulæ potissima occasio est. Proveniũt insuper fistulæ, ut Hippocrates lib. *de fistulis* scribit, ex contusione, aut equitatione, sed hæ causæ potissimum in sede fistulam gignunt.

Signa. Cognoscitur ex figura fistulæ factitiæ non absimili; id enim nomen habet ab arundinearum fistularum translatione. Deprehenditur etiam dolore nullo, nisi fistula nervum attingat, adhæc digiti compressione pus egreditur virulentum, quod si album sit, fistulam recentem esse arguit, & in carne; At si crassum viscidum & inæquale, antiquam; si tenue paucum, & nigrum cum dolore effluit, nervi corruptionem accusat; sin autem fistula os pertingat, & non penetret ad ipsius cavitatem, pus apparet tenue, ac pallidum; oleaginosum medullæ corruptionem attestatur, & fistulam ad ossis cavitatem penetrasse. At si fistula venã penetravit, sanguis exit cum pure crassus, & multus, tenuis verò & paucus ac per saltus, si arteriã. Quod si uteri fistula in superiori parte consistat, & ad vesicã permeet, urina per fistulam instillat, si in inferiori, & intestina perforat alvi excrementa; quam altè verò, & ad quẽ locũ fistula perveniat demisso per foramen inspicillo dignoscitur, uti Celsus docet, ex quo horum pleraque & ex Hipp. & Paulo. Ubi notandũ quod osculum fistulæ interdum clauditur, & aliquantulum post alibi pullulat. Porrò expeditius curatur fistula recens, simplex intra carnem, & in corpore juvenili, ac boni habitus: laboriosius, anfractuosa, multiplex, profunda, quæve os, cartilaginem aut nervum læsit, aut ad vesicam, intestinumve penetrat, in senili corpore, & pravis redundante humorib.

Cel. l. 5. c. 28.
Hip. lib. de fistulis.
P. lib. 4. c. 48
Prognosticũ

Curatio. Curatur iis, quæ fluxionem impediant, quo fistula medicamentis promtius cedat, deinde antecedentis causæ emendatione, habitâ semper ratione totius corporis; Speciatim autem quinque remed. generibus; Primò optima victus ratione parum exsiccante, ut euchymis cibis, & aere ad siccum tendente: Deinde prout corpus pletoricum, aut cacochymum est, sanguinis missione aut purgatione;

gatione; item frictionibus, & ligaturis partium superiorum, si ex fluxione fistula pendeat: balneis etiam sulphureis, præcipuè sudoribus ex decocto ligni Indici, aut sarsæ, hæc enim exsiccando fluxum curant, ideoque post universales purgationes, & sudores convenit etiā sirupus de ligno, aut de sarsa, aut hoc apozema per aliquot dies sumptum, ℞ *foliorum olivæ, filicis maris an.* ℥ *j.* ß *radicis gentianæ* ℥ *j. centaureæ* ʒ *vj. fol. portulacæ m.* ß *plantaginis, agrimoniæ an. m. j. polypodij* ʒ *v. hordei mundi p. ii. coquantur in lib. iiii. aquæ ad tertias, factâ colaturâ adde sirupi rosati* ℥ *iiii.* sed si addas sirupum de rosis siccis, magis fluxio præpedietur.

Apozema.

Secundò orificij dilatatione, quo melius mundari extirpariq; fistula queat; dilatatur autem immissa radice gentianæ, brioniæ, aristolochiæ mundatæ, vel ciclaminis aut medulla sambuci, vel potius spongiola retorta, & acuta, quæ prius maduerit in sequenti aut simili medicamento, ℞ *ceræ, ac resinæ an.* ℥ *j. liquefiant, & adde sublimati* ʒ *j. tunc spongiola intingatur, & fortiter exprimatur in prælo*, ac applicetur, ibique per 12. horarum spatium maneat.

Orificij dilatatio.

Tertiò ijs, quæ callum conterant, atque illidant, quo facilius ulceris labia uniantur, quod fit uno, è tribus medijs, medicamento, ferro, igne; ac si fistula recens sit, nec admodum profunda medicamenta satis erunt, ut penicillum madidum in aqua rosæ cum modico arsenico, aut in hoc altero mirabili liquore, præsertim si à morbo gallico originem traxerit, desumitur ex Fernelio, & ℞ *sublimati g. xij. aquæ plantaginis* ℥ *vj. in cineribus calidis in phiala vitrea bulliant ad medias, aut* ℞ *unguenti Ægyptiaci* ℥ *i. pulveris Johannis de Vigo* ʒ *i. dissolvantur in* ℥ *ii. aquæ plantaginis, aut unguentum Ægyptiacum cum lixivio diluatur, aut* ℞ *succi asphodeli* ℥ *iii. mellis, auripigmenti, calcis vivæ an* ℥ *ii.* misce, & in fictili coquantur; in furno cocta pulverizentur quo pulvere conspergantur lichynia; ante tamen quam hæc applicentur callus emolliendus erit quod fiet pesso aureo, aut ℞ *æsypi humidæ, radicis lilij, illyricæ, terebinthinæ an partes æquales fiat* unguentum: cui consimile parabis ex pari quantitate medullæ cervinæ, olei liliorum, & ceræ; At si fistula est admodum profunda, aut sinuosa, medicamenta dissolvantur in vino albo, & melle quibus incoxerint agrimonia, & gentiana, sumatur vero ʒ j. pulveris & ℥ iiij. liquoris, vel ℞ *unguenti Ægyptiaci* ℥ ß, *sublimati* ʒ ß *auripigmenti* ℈ *i. lixivij, & aquæ plantaginis an.* ℥

Calli illisio.

Liquor ad pustulas fistulas & scissuras.

an. ℥ *iiij. aquæ rosarum* ℥ *ij. bulliant ad tertias* injecto hoc liquore orificium fistulæ obturetur cera, vel gossypio, ut intus per aliquot horas manens, quod volumus, perficiat. Abluitur etiam ulcus cum aqua forti, sed hæc, & quæcunque arsenicum, vel sublimatum recipiunt vehementiora sunt, & ulceribus muliebris pudendi magis quam utero conveniunt, nisi durior callus sit, & patiens sectionem formidaverit, utcunque tamen circumcirca unguentum de bolo armeno semper applicetur: sequens aqua destillata fistulæ, cancro, & antiquis ulceribus utilissima est, atque etiam mundo muliebri ℞ *vitrioli scriptorum* ℥ *j, salis ammoniaci, nitri an.* ʒ *j. albumina ovorum indurat. sub prunis numero xx. incorporentur & sic maneant per horas duas, postea distillentur.* Secundus modus calli illidendi est incisio, qua tum utendum, quando callus durior fuerit, & antiquior, fit autem incisio, (pronunciato prius periculo) usque ad fistulæ finem, & callus unguibus, aut scalpro radicitus avellitur, excoriaturq; cavendo semper venarum arteriarumque sectionem, quo facto ulceris cavitas abstergenda, ut infra 4. remed. genere. Tertio modo ustione callus de medio tollitur, quod tunc fit, quando non solum callosa, sed virulenta, & maligna fistula, in pudendo muliebri potius, quam in uteri osculo, extiterit, aut ex Venerea lue originem traxerit. Fit porro ustio candenti ferro; aut caustico medicamento hac ratione, uteri aut pudendi cavitatem prius dilatabis, deinde specillo immisso per fistulam cujus ductu, fistula ipsa discindatur, partē elychynis formabis, donec undiq; discissa labia disjūgantur, secunda vel tertia die medicamētū causticū, de quo supra, applicabis, vel ferro ignito, si necessitas id postulet, partem inures, circum fistulam positis, quæ repellant ac refrigerent, ut unguentum de bolo, in ipso ulcere mitigatorio ex rosaceo, & ovi luteo, deinde butyro aut pinguedine utendum, qua crusta dejiciantur, tuncque pus coctum apparebit.

Aqua destillata. *Incisio.* *Ustio.*

Quartò ubi tale jam videris pus, iis quæ ulcus detergunt ac mundant utendum est, quippe ejus cavum carne impleatur oportet, antequam labia coalescant, fieri autem id nequit, priusquam removeantur impedimenta; quæ verò ulcus detergunt mutuanda sunt ex superiori capit. 3. & 5. remed. genere peculiariter tamen fistulis cōvenit mundificans ex ℥ iij. vini, & ℥ i. mellis rosʃ. aut ℞ *therebinthinæ lotæ vini sublimati* ℥ *i succi apii, agrimoniæ, Nicosianæ an.* ℥ *iii. mellis rosarū* ℥ *i. pul-*

Mundificatio ulceris.

10 20 30

℥ i pulveris aristolochiæ rotundæ ℥ ii, coquantur succi cum melle ros. & therebinthina ad mediæ partis succorum consumptionem, tunc reliqua misceantur, quod si mundato jam ulcere addas myrrhæ, sarcocollæ, radicis iridis an. ʒ i egregium efficies medicamentum ad producendam carnem; At si crassius pus fuerit, major fiet detersiò hac forma ℞ *therebinthinæ, resinæ, mellis an. ℥ ii, myrrhæ, sarcocollæ, farinæ lupinorum, fœnugraci, ac radicis ireos an. ℥ i ß* fiat unguentum. Sequens insuper lavacrum desiccat, & partem confortat ℞ *vini albi ℥ iij (quidam accipiunt vini ℥ ii aquæ ardentis ℥ i) mellis ros. ʒ x. myrrhæ, aloes, sarcocollæ an. ʒ ii ferveant lento igne ad tertias,* & per siringam ulcus eluatur; tertium hoc non solum detergit, verũ etiam ad exterendum callum, si quid ejus adhuc superest, utilissimum est, ℞ *Foliorum plantaginis, absynthij, centaureæ minoris, sabinæ, foliorum olivæ, agrimoniæ. an. m. j. radicis gentianæ contusæ ℥ ii, fiat decoctio in vino albo, colaturæ lib. 1. adde mellis ros. sirupi de absynthio an. ℥ i ß*, tandem ea administranda quæ cap. superiori ad consolidandum, ac cicatricem inducendam retulimus:

Liquor ad abluendum & exterendum callum.

De uteri rhagadiis, sive fissuris.

CAP. XXXI.

Haud aliter atque in ano, in manibus, labijs, & mammarum papillis ex vehementi frigore, vel septentrionali vento, aut immodica jecinoris siccitate, ita in uteri ostiolo fissuræ, seu rimæ fiunt, quas græci rhagadas vocant, ac sunt ulcuscula, in longum, & angustum deducta, interdum profunda cum labijs callosis, interdum superficiaria ac sine callo, alia humida, alia saniosa, alia arida, alia cancrosa, quorum labia semper, cum diuturna sunt, callum contrahunt, & indurantur. In quo malo caro non exeditur, sed cutis ad nutum plicaturarum partis contrahitur, ita ut pars citra dolorem proprio fungi officio non possit, antequam cicatrix omninò obducatur, ideoque affectus importunus est, ac permolestus.

Definitio.

Differentiæ.

Porrò fiunt uteri rimæ aut ex violento enixu, ob magnitudinem capitis infantis, aut etiam ex coïtu pudendo grandiori facto, tertia causa est humorum acrium, & erodentium affluxus, maximè si lentoris nonnihil particeps fuerit; quarta est uterringens siccitas;

Signa.

quinta inflammatum condyloma, quod præ nimia tensione cutim disrumpit: uteri rhagades, primum quidem latent ob partus dolores adhuc recentes, postea paulatim percipiuntur, vel ad manus contactum, vel in coitu quia ex affrictu cruentatur pars; deprehenduntur insuper sinu dioptra instrumento adaperto, tunc enim scissuræ in ostioli circuitu oculis patent, atq; hæc sunt generalia signa; specialius verò, si ob partum laboriosum, aut pudendi virilis magnitudinem fiant, ex relatione id dignoscitur; si nulla ex his causis præcesserit dioptrismo explorandum, an condylomatis tumentis ratione cutis scissa fuerit, & si nec id quidem adsit humores acres, & erodentes, ac mordaces causam præstitisse, conjectandum est, aut etiam biliosos, qui ex calore deprehenduntur, reliqui ex mordacitate citra calorem, & ex ijs, quæ fluunt. 10

Signa.

Curatio.

Curantur 5. remed. generibus, primò victu humidiori, ac lubricante, fugiendo semper acria, & alvum comprimentia, esto igitur cibus gallinarum, pullorum, arietis, vituli, hædique caro elixa, & eorum juscula, aut brodia ex intybo, scariola, buglossa, borragine, spinachijs, mercuriali, ova sorbilia, ptisana, lac amygdalinum, passulæ imprimis prosunt, & cerevisia potius quam vinum, caseum vitet, aromata, pira, pineorum nucleos, nuces, olivas, violentos motus, choreas saltem, vociferationem, & viri accessum. 20

Evacuatio.

Secundò evacuantibus, si ex acribus humorib. malum originem traxerit, quod fiet, si plenitudo adsit, sanguine misso, pro redundantiæ ratione, deinde purgatione, ex cassia manna, sirupo ros. aut viol. solutivo, diaccatholicone, confectione hamec sine scammonio, rhabarbaro, & similibus; facta prius humoris præparatione per sirupum de cichoreo. ros. viol. borraginis, de fumaria cum aqua earundem herbarum; à fortioribus catharticis planè abstinendum, quia epar calefaciunt. Postea jecur ac universum corpus refrigeretur serapijs, & apozematibus, quæ mulcebrem habeant facultatem, ut etiam balneis aquæ dulcis, quæ utilissima sunt. Apozema in hoc casu mihi crebrâ experientiâ probatum sequens est. ℞ *hordei mundi p. iij, foliorum lupulorum, endiviæ, aspleni, fumariæ, borraginis, acetosæ an. m. j. camedrios, camepitheos, squinanti an. p. j. florum cord. seminum frigid. an. p. j. ß infundantur per horas VI. in lib. vii. aquæ; postea coquantur vase cooperto, in fine adde foliorum senæ ℥ j, coletur, & cum sacchari* 5. *q.* fiat apozema 30

Præparatio.

clarum

clarum, aromatizatum, ℥ i specierum triasandali. Eadem prorsus curandi ratio servanda est, si à condylomate malum proveniat, facto initio à sanguinis missione ex brachio, revulsionis gratia, deinde ex pede, mox chirurgiâ curabis, ut c. *de condylomate* scriptum est.

Symptomatum curatio Cruan.

Tertiò ijs, quæ accidentia corrigunt, quocirca si à laborioso partu, aut virilis pudendi magnitudine, fissuræ cruorem effundunt statim à principio fluor sistendus sequenti clystere uterino ℞ *foliorum plantaginis m. j. florum & capitum ros. an. p. ij. coquantur in 5. q. aquæ ad medias, colaturæ ℥ vi adde pulveris sanguinis draconis, boli armeni, myr-* 10 *rhæ, thuris, aristolochiæ an. ʒ ß vel omnia simul coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, vel per stramen, & addito ovi albumine cum prædictis pulveribus ex* lana madida fiat pessus. Si verò fissuræ siccitatem, calorem, ac pruritum habeant, fovendus est locus humectantibus, ut hoc decocto, ℞ *carnis cancrorum fluviat. limacum, ranarum an ℥ ii. hordei p. ij. malvæ, lenticulæ palustris an. m. j seminis lini ℥ j coquantur in q. 5. aquæ decocti ℥ v* injice per uterinum clysterem: deinde uteri ostium liniatur unguento de cerussa cum caphura, vel alio ex muscilagine seminis cydoniorum, malvarum, psyllij, cum lacte caprino, & butyro vaccino aqua ros. sæpius loto; quod si ardor & dolor fue- 20 rit magnus ℞ *unguenti populeonis ℥ i caphuræ ℈ ii cerussæ lotæ in aqua ros. ℈ i cum albumine unius ovi, misce*, vel utitor lacte muliebri cum saccharo vel unguento albo, cum caphura, vel unguento pompholigos populeonis an. ℥ i, caphuræ ℈ ij, misce. Mesues vehementer laudat oleum de semine lini calidum per se solum ad rhagades ani, & dolores hæmorrhoidum, sunt autem ulcera ani, & pudendi similiter ferè curanda, primas tenet unguentum pomadæ, quod per Germaniam & Italiam mirificum paratur, in Hispania dicitur *cevum confectum.*

Siccitas & pruritus.

Pomada.

Labiorum unio.

Quartò ijs, quæ istius generis ulcerum peculiarem habeant ra- 30 tionem, & labia conjungere, ac carnis generationem adjuvare valeant, in ijs enim Galeno Paulo, & Aëtio autorib. manuum operatio, & mordacia medicamenta vitari debent. Antequam igitur in prędictos usus unguenta applicentur, locus per uterinum hunc clysterem abluatur ℞ *fol. ros. myrthi, plantaginis, tassi barbati, caudæ equinæ an. m. ij. malv. viol. an. m j. hordei mundi, lentium an. p. ij coquantur in 5. q. aqua ad tertias, colaturæ ℥ vi adde sirupi ros. ℥ ii; aut* fiat fomentũ ex decoctione eâdem, deinde apponatur sequens unguentum, *cerussæ, lithargyrij an.*

Galen. de comp. med. per locos 9. Paul. lib. 3. cap. 77. Aët. lib. 16. cap. 107.

Unguenta ad fissuras.

ʒ *vi. plumbi usti* & loti ʒ iiij, *myrrhæ, & aloes an.* ʒ *ii. gallarum* ʒ *i, cum oleo myrthino, ac vino veteri misceantur.* Valet oleũ de vitellis ovorũ, & de semine lini, quę in mortario plumbeo agitentur, vel unguentũ ex oleo de semine lini, butyro, & vitello ovi, aut vitellum ovi cum oleo ros. aut succus plantaginis, & portulacæ, agitatus in mortario plumbeo ad coloris mutationem, addita axungia anseris, aut anatis; hoc mihi expertum est maximè in fissuris mammillarum ℞ *olei ros.* ʒ *ii, pulveris mirobalanorum citrinorum* ʒ *iiii ceræ q. s. misce*; optimum est, quod conficitur ex muscilaginibus cydoniorũ ac plumbo usto cum oleo omphancino ros. de salice, ac vitellis ovorũ; aut cerotũ lithargyrium; vel ℞ *ovi vitellum assum, vino dissolvatur, & ceroto ros. misceatur*; est etiam mirificum id quod recipit *pompholigos lotæ, plumbi usti, ac loti an.* ʒ *ii, cerussæ, litargyrij an.* ʒ *j gummi tragacacanti* ℈ *iiii thuris, pulveris radicis simphyti an.* ʒ *ii, terantur diligenter, & cum unguento ros. excipiantur*, cui si calor adsit magnus, adde succi plantaginis, portulacæ, aut centaureæ ℥ ß, & vitellum ovi assum; commendatur adeps hirci cum unguento ros. etiam ad manuum scissuras, quæ sanè cuncta, si in mortario plumbeo ad coloris mutationem agitentur, utiliora evadunt, nec minoris efficaciæ censetur id, quod recipit *olei de vitellis ovorum, de semine lini, an.* ʒ *x. adipis hircini, therebinthinæ optimæ an.* ʒ *iij, thuris, masticis an.* ʒ *ß resinæ pini* ʒ *i, aloës epaticæ* ℥ *ii ß tassi barbati, foliorum plantaginis, caudæ equinæ an. m. j. omnia pistentur, extrahatur succus, tunc simul bulliant ferè ad succi consumptionem, coletur, & adde lithargyrij auri & argenti an.* ℥ *ß cerussæ* ℥ *iii plumbi usti, tutiæ an* ℥ *ii misce, & in mortario plumbeo per horas ij agitentur ad coloris mutationem*: summæ insuper utilitatis est hoc aliud ℞ *olei ros. mellis ros. ceræ an.* ℥ *i, myrrhæ, litargyrii argenti an.* ℥ *ii* fiat unguentum, sunt qui addunt ʒ i pulveris zinziberis, & ceram virginem; vel ℞ *chartæ combustæ* ℥ *ii olei rosar.* ʒ *iij*, valet etiam ad callosa labia; sequens erat secretum medici Hispani cui Torres nomen fuit, cranij canini recenter mortui combusti, ac in pulverem redacti ʒ iij olei rosarum s. q. in mortario plumbeo trahantur, donec inspissentur; mirificum tamen, & certissimæ experientiæ est, præsertim si à siccitate malum oriatur, sacculos linteos hordeo replere, in aqua coquere, & ita tepidos manibus tenere, aut fissuris per novem dies applicare; aut certè pulticulam ex farina in lacte cocta. Rasius laudat inunctionem cum cera auris, quod expertum habeo.

R. 1. divis cap. 125.

Quomò

Quintò si prædictis auxilijs rhagades non sanentur, malignitatem accusant, ideò consulit rei ratio, ad ea venire, quæ pulverem rubeum seu Johannis de Vigo recipiunt, cujus portio admiscenda erit cuilibet ex præfatis unguentis. Emanuel Vaezius observantissimus avunculus meus, vir magnæ experientiæ, hoc uti solebat, ℞ *pinguedinis porcinæ ℥ii, factis scissuris repleantur ℥ j pulveris sublimati aut Johannis de Vigo, & insertis lichnis seu flammulis igni applicetur, quoad tota pinguedo instillaverit*, qua scissuræ perungantur. Secundum hoc circumfertur remedium à multis celebratum, & à me etiam probatum ℞ *aquæ vitæ finissimæ lib. j pulveris sublimati ℈ i, floris æris ℈ ß, albumina ovorum iii, omnia fortiter agitentur*, & pars alternis diebus liniatur, ac superponatur emplastrum diachilon commune, quod semper gestetur, aliquot transactis diebus granula apparent, tunc locus butyro recenti inungatur, & brevi sanescet. Tertium illud est quod à Fernelio superiori cap. parari diximus 3. remed. gene. quo scissuræ tangantur madido penicillo, ac diachilon superponatur; valet etiam ad pustulas & crustas manuum, plura vide apud Aëtium. Tandem si ulcera callosa fuerint, curantur per ea, quæ c. superiori 3. remed. genere dicta sunt, quibus adde chartam combustam, & oleum rosar. & si saniosa sint, abluantur sero lactis vel mulsa: si calida & fervida cum cancri timore, succo plantaginis, lactucæ, portulacæ, psyllij cum ceroto ros. & succo solatri, remoto callo, & malignitate ulcus consolidabitur, ut supra dictum est cap. *de uteri ulceribus*.

Malignitatis emendatio.

Ioan. de Vigo.

Emanuel Vaezius.

Lib. 14. c. 31.

Scholium.

Haud immeritò sciscitaberis, cur fissuræ potius in manibus, labiis, utero, ano, & mammillarum papillis efflorescant, quam in reliquis corporis locis; ratio quidem est, quod illæ partes tenuiori cuticula cooperiuntur, quæ facilè rumpi solet, ac subinde subiecta caro finditur, nam & manus vola propter tactum tali cute prædita est, quibus accedit mirificus jecinoris cum ipsis extremitatibus consensus, unde cum præter naturam incalescit, acres fuligines ad ea loca transmittit, cum quibus prædictum habet consensum, & in quæ ultimus fit conatus, ac tandem per quæ ob cutis raritatem facilior evaporatio fit; est tertia adhuc ratio, quod extremæ partes internarum sunt emunctoria naturalia, ut notavit Valesius, non tamen quæcunque quarumcunque, sed earum cum quibus habent rectitudinem, veluti inferius labium cum utero,

Prima ratio

Secunda.

Tertia.

7. controv.

Vena sectio inter minimum & annularem.
Galen. de sang. miss. c. 41.
Paul. lib. 6. cap. 40.
Labiorum fissura in febrib. bona, linguæ verò fissura mala.

extrema manus cum hypochondriis, dextra cum hepate, sinistra cum liene qua potissimum ratione in affectibus jecoris ac lienis venam inter minimum, & annularem experti medici secare consueverunt, ut Galenus & Paulus; obiter notandum labiorum fissuras sive rhagadas in febribus, post signa coctionis, significare naturæ dominium mittentis ad exteriores partes; si verò fissuræ in lingua fiant, malum esse, quia maximum æstum in thorace & ventriculo arguunt.

De gangræna uteri, vel partium pudendarum mulieris, & earundem sphacelo.

Cap. XXXII.

Definitio.

Loci muliebres, quia viæ sunt, ac receptacula excrementorum totius corporis, & partes, quæ non liberè perspirantur, facile putredine infectantur, subindeq; gangræna memoratis tumoribus supervenit. Est autem gangræna, incipiens partis mortificatio, atque corruptio, quæ cum jam eò processerit, ut membrum sensum penitus amiserit, corruptioneque extinctum, & emortuum sit, non amplius gangræna, sed sphacelus, id est, sideratio nuncupatur; est enim inter magnam inflammationem, & sphacelum media gangræna tanto gravior inflammatione, quanto sideratione levior (*æstiomenon*, & *Ascachylon*) Arabes vocant, Hispanicum, & Gallicũ vulgus (*ignem sancti Antonij*, & *sancti Marcialis*,) alij minus propriè (*herpetem*.) Causa hujus miseriæ una potissima est ac maximè generalis, quod pars affecta vitali calore, & spiritu destituitur, id autẽ tripliciter contingit. Primò quia arctiori ligaturâ, obstructionevè, vel contusione, spiritus vitalis à corde per arterias influxus prohibetur. Secundò quia insitus partis calor humoris copiâ venas obstruente suffocatur, & extinguitur, uti in maximis inflammationibus cum plus ad partem accurrit, quam ipsius virtute digeri, aut in pus mutari queat. Tertiò ex vehementi aliqua intemperie, frigida inprimis aëris, vel medicamenti, quæ sensum sopit, aut calida præternaturali; quippe caloris præter naturam excessus, nativum destruere, atque consumere solet, ita ex medicamentis causticis sæpissime gangræna suboritur, ut vidimus nuper in fœmina Hamburgensi; quibus insuper venenatam, & malignam

Sphacelus.
Æstiomenon, Ascachylon ignis sancti Antonij.
Herpes
Causa.
Pars affecta

lignam

lignam qualitatem adjungere est. Provenit hoc malum inprimus in collo pudendi ex inflammatione, cancro, vel ulceribus male curatis, & ni citissimè ei succurratur, in siderationem, ac æstiomenon facilè degenerat, ac subitam mortem infert.

Signa. Cognoscitur in hisce partibus, ex calore non usitato, febre lenta cum horripilatione, ac tremore per universum corpus cum animi deliquio, adhęc primum coloris flos perit, & extinguitur, cumque jam sphacelus adest, pars livet, aut nigrescit, tumida, mollis, ac prorsus cadaverosa evadit, nec arteriarum pulsus fit, nec dolor, nec 10 sensus ullus, quinimò sine doloris sensu, altè scalpellus adigi potest, & summus adest fœtor. Malo huic diligentissimè, uti diximus, obviandum est, alioqui non solum pars ipsa corrumpitur, sed universo corpori malo communicato fœmina quam brevissime extinguitur.

Prognostica.

Curatio. *Intemperiem corrigentia.* Curatur quatuor remediorum generibus, primum intemperiem corrigentibus, quocirca si pars calore destituitur ex arctiori ligatura, illa quidem solvatur, & pars inungatur oleo de scorpionibus Matthioli, ac theriaca magna, quod idem præstandum, si ex materia venenata contingat; at si ob frigidam intemperiem per se calor sit abolitus, calidis decoctis locus abluatur, ut pori aperiatur, & trans-20 piratio fiat, ea conficies ex camomilla, anetho, pulegio, meliloto, lupinis, & absynthio, ex quib. decoctis aliquid in uterum injiciatur; peculiarius si ex veneno assumpto, aut morsu animalis venenosi fiat, curatur per ea, quæ tale venenum extinguere ac domare nata sint, semper tamen utiles, leviusculæ incisiones.

Si ex humoris copia. Secundò si insitus partis calor humoris copiâ aut præternaturali calore suffocatur, injecto prius in uterum aut abluta parte decocto plantaginis, aut solani, curatur ijs quæ humorem in parte contentũ evacuare, & locum difflare valeant, quod, dicente Gal. fit membrũ scarificando usq; ad partem adhuc sanam secundum longitudinem, 30 latitudinem, & profunditatem, & sinendum, ut bona sanguinis copia fluat, quo melius pars perspiret, ac deoneretur. Subinde abluendum aqua salita, & super incisiones pessaria aut linteola vnguento Ægyptiaco madida applicanda, ac super omnia emplastrum de tribus farinis, seu de oxymelite, quod vocant, contra gangrænam, & hac ratione paratur ℞ *farinæ orobi, fabarum, & hordei an. ℥ii, bene triturentur, & addita oxymelitis libra, leviter bulliant, ad consistentiam.*

Com. in 2. Hippoc. de frac. 18.

Emplastrũ de oxymelite.

tiam.

Putredinē & corruptionem impedientia.

etiam pulticula. Quod si magna sit putredo additur prædicto emplastro tantundem *farinæ lupinorum, salis ℥ i, aloes, masticis, myrrhæ an. ℥ i ß, aquæ vitæ ℥ ii ß* misce, aut si malum contumax est, ad fortiora veniendum, sic abluitur locus vino, aut aceto salito, vel lixivio ex decoctione lupinorum, et absynthii, ac super scarificationes pulvis inspergitur trohisc. Andronis, vel vino aut melle rosarum dissolutus applicatur, & pulvis sublimati ponitur inter partem corruptam, & sanã, nunquã obliviscendo emplastri de farinis, seu de oxymelite, quod maximæ utilitatis semper est, & mirifice corruptionem impedit. Quibus non proficientibus profundiores adhuc fiant inscisiones, ac trochisci de asphodelo inspergantur, aut in vino dissolvantur, & in mixtura pessus intingatur, quæ cum applicantur, vicinæ partes unguento de bolo muniantur; Porrò escara ab hisce causticis superinducta, facile decidit applicito recenti butyro, aut oleo. rosar. cum ovi vitello, quæ si diutius, quam par est, hæreat rasorio paulatim evellitur, ne venæ aut arteriæ lædantur; interea tamen lotio ex salita aqua adhibenda, & emplastrum de oxymelite.

Præcipuarũ partium roboratio.

Tertiò ijs quæ partes principes munire valeant, & accidentia quæ ex hoc malo pessime proveniunt impedire, in quem finem sub umbilico applicatur unguentum de bolo, ne ad superiora permeent tetri vapores, qui, quoniam ad cor per arterias inprimis communicantur, ideo maximè cor roborandum conserva rosſ. buglossæ, borraginis, cum speciebus diamargarit: frigidi electuarij de gemmis, cum sirupo limonum, borraginis, & de pomis aut ℥ i theriacæ mitridatij, aut confect. alkermes. Et supra cordis regionem Epithemata apponuntur ex aquis cordialibus buglossæ, borraginis, rosſ. florum auranciorum, cum aceto squillitico, & trochiscis de caphura; ac si malum inducias præbeat, servata optima victus ratione ex cibis acidis, & qui putredinem arceant, universales purgationes utiles sunt.

Membri amputatio Lib. 5. de cur. gang. & lib. 7. c. 33.

Quartò reliquis non proficientibus, si membrũ omninò sit sphacelatum ac demortuum, miserrimum, ut inquit Celsus, unum auxilij superest genus, ut reliquæ corporis partes tutæ sint, membrum, quod paulatim emoritur, amputare, quod etiam in uteri aut pudendi collo fieri potest per novaculam, aut rasorium instrumentum, penitus usque ad sanam carnem abradendo. In brachio aut crure hac ratione, cutis sursũ trahitur, & ligatur validè quatuor supra affectã

partem

partem digitis, ut ſenſus ſopiatur, in quem uſum quidam etiam medicamentum aliquod ſtupefaciens ægrotanti præbent aliquot ante horas, tunc diligenter novacula uſque ad os caro abſcinditur, & os juxta carnem ſerra reſecatur, ne denudatum os ipſum permaneat, ſic pars cauterio tangitur, qua ſciſſio facta fuerat, ut fluxus præpediatur, os ſiccis filamentis contegitur, & ſuper partem ſciſſam ſtupa prius poſca, deinde albumine ovi madida, bolo armeno ac pilis leporum applicatur, ſed & in parte ſuperiori defenſivum ex bolo; tandem opere completo ſolvatur ligatum membrum, ut caro decidat, quæ
10 os contegat, tunc curetur, ſicuti reliqua ulcera.

De uteri vermibus.

CAP. XXXIII.

TAmetſi perſuaſũ ſit quam plurimis, in inteſtinis duntaxat lumbricos gigni, experimentis nihilominus, & graviſſimorũ virorũ autoramentis conſtat, in multis alijs (exceptis vitalibus) corporis partibus poſſe etiam generari, uti in ulceribus putridis, in dentibus, in auribus, in renibus, & urinæ veſica, licet rarò, ob acrimoniam, & ſalſuginem lotij, quæ abſtergendo, & propria qualitate alimenti naturam egreſſa vermibus nutriendis inepta ſunt; quam ob cauſam in
20 mari mortuo nullos piſces, aut marina alia degere, à naturæ contemplatoribus proditum eſt. In utero etiam interdum generantur, licet id rarò, ob ipſius patentes, magnoſque meatus, qui non permittunt humores, etſi craſſos, ac crudos ibidẽ tam diu immorari, quamdiu ad vermium generationem opus erat. Aſcarides ij ut plurimum ſunt, & in pudendo aut uteri collo, recto inteſtino non abſimili, frequenter verſantur, aut etiam ex inteſtino in vulvam irrepunt, quod, an reſeratis ipſius inteſtinis, & uteri tunicis, an per partem ſylveſtrẽ fiat, autores non declarant, ego ſanè per ipſum perinæum in uterum plerumque devolvi exiſtimo; morbus eſt in numero ſubſtantiæ ad-
30 auctæ toto genere, præter naturam.

Vermes in variis corporis partibus.

Aët. lib. 14. cap. 48

Idem lib. 6. cap. 85.

Paul. lib. 3. cap. 22.

Vermes in utero.

Species 1.

Conſtat verò materialem vermium cauſã eſſe frigidos, pituitoſos, ac crudos humores putredini accommodos, & vi caloris animatos,

Cauſa,

 perinde

perinde ac in externis cætera animalcula, quę non ex semine, sed ex putredine ortum habent, quippe si uterus naturâ calidior, plurima excrementa cruda susceperit, & ob solito angustiores vias retinuerit donec putridum calorem conceperint, vermes tunc gignuntur, ex quibus liquet, duplicem ad eorum proventum calorem, ut efficientem causam requiri, naturalem intensum, partis, ac præter naturalem humoris.

Signa. *Lib. 9. c. 39.* Vermium generalia signa ex Aëtio petenda, peculiaria, cum in utero consistunt, sunt, quod universum corpus inquietudine molestatur, venter prurit, ideoq; maxima pituitæ copia in uterum confluit, ex qua os ipsius, ac pudendum perpetuò madent, sudant, graciles, impotentes, & imbecilles fœminæ fiunt; nonnunquam cum menstruis vermes expelluntur, nonnunquam aperto pudendo conspiciuntur, tumultuosè dormiunt, ac frequenter cum suspirijs, ac vociferatione excitantur; febres ijs accidunt inordinatæ, & cuncta alia, quæ in intestinorum lumbricis apparent.

Curatio. Curandi duplex scopus, primus eorum generationem prohibere, secundus genitos enecare. Hæc fient tribus remed. generibus. Primum victu tenui calido ac sicco, cibo acri, & amaro, qui tamen sit optimi nutrimenti, facilis concoctionis, & ab omni cruditate alienus, ac generationem lumbricorum prohibeat. Conducit itaque caro pullorum, gallinarum, & avicularum montanarum, eorumque jusculа, cum multo limonum succo: ex fructibus commendantur mala aurantia, cappares, & olivæ colimbades cum aceto. Ex oleribus intybus, sonchus, senecio; Potus esto aqua ex decoctione cinnamomi, rhabarbari, seminis portulacæ, radicis chynæ, scorsoneræ, aut sarsæ parellæ, vitentur lacticinia omnia, pisces, ac quæcunque pituitosos gignunt humores, ut immodica ac crassa cibaria depravata, ac præpostera victus ratio, ita nec crassior cibus tenuem præcedat, nec pastum sequatur balneum, exercitium, vel coitus, nec manus, aut pedes à cibo tepida abluantur, ut Curio notavit.

Pituitæ eductio. Secundò ijs, quæ præterquam quod humorem pituitosum gigni prohibeant, genitum etiam concoquant, & expurgent; & mollib. frictionibus, & tempestivo exercitio. Sirupis de absynthio, de endivia, de cich. cum rhab. de acetositate citri, cum aquis earundem herbarum, aut graminis, portulacæ, acetosæ. Deinde pituita assiduè expurganda

purganda per pillulas de hiera, de aloë non lota, mastichinis, de agarico, aut electuario Indo, sive rhabarb. in decocto vel aqua cichorei, ac similibus, quę ultra purgatoriam vim amarorem obtineant, & abstersoriam facultatem, qua aut vermes enecentur, aut extra corpus propellantur.

Tertiò ijs, quæ lumbricos interficiunt, quorum sylvam reperies copiosam apud Aët. cit. & de ijsdem tum simplicibus, tum compositis integra conscripsit capita Hieronymus Gabucinus, ex quibus paranda, non quæ per communes clysteres injiciuntur, quia nullius essent vigoris, neq; quæ per os, quia tum jecur prætergrediuntur & majora mala inferre possent; sed quę per uterinos clysteres administrantur, quos concinnabis ex decocto absynthij, abrotani, & centaurij cum alumine: aut ℞ *menthæ, calaminthæ, pulegii, diptami an. m. j. coquantur ad tertias, & cum melle misce, pro injectione, aut decocti lupinorum ℥ vi, aloes ʒ iii mellis ℥ i*, quæ etiam commodè cum pari quantitate decocti mercurialis, & absynthij injici possunt. Aut pessus hic applicetur, ℞ *fellis bovini ʒ i ß, pulv. lupinorum ʒ ii, olei de absynthio ℥ ii, vini albi generosi ℥ ß* misce, in quo gossypium intingatur. Eodem fere tempore uteri regioni extrinsecus applicentur sequentia, ℞ *foliorum absynthii, costi amari, calamenthi an. m. j. foliorum persicorum m. ß, coquantur in aceto acerrimo, aut vino pro utero, contundantur, ac post extractionem adde aloës, agarici an. ℥ ß, colochyntidis ʒ iii, olei amygdalarum amararum, fellis bovini an. q. s, ceræ parum, aut etiam sine cera* fiat unguentum. Cataplasma insuper conficies ex ijsdem herbis, coctis ac contusis cum farina lupinorum, oleo absynthij, ac felle bovino; aut ℞ *seminis melantii, porri an. ʒ ii, contundantur, & in aceto macerentur, tunc adde utriusque menthæ, absynthii, persicariæ in aceto aut vino coctarum, & contus. an. m ß, farinæ lupinorum ℥ i. aloës ac fellis bovini singulorum ℥ ß misce, quibus addere licet theriacæ magnæ ℥ ß.* Per os etiam utiliter crebrò assumuntur pillulæ de aloe, vel de hiera, ad ℈ i singulis diebus, vel ʒ i theriacæ de citro, aut smaragdinæ cum ℥ iiii, aquæ portulacæ, aut vini, aut etiam g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum eadem aqua, aut ʒ j. seminis santonici, aut ℈ j. rhab. pulverizati singulis septimanis, quæ omnia selectissima, ac maximæ esse utilitatis multis novimus experimentis.

Vermes enecantia.

Clyster uterinus.

Vnguentū.

Cataplasma.

De uteri calculo.

CAP. XXXIV.

5. popul. Calculi uteri, quales.

CAlculos in omni corporis cavitate concrescere posse, scribit Galenus, ut in utraque vesica, in renibus, in jecore, intestinis, ac plumonibus, nil igitur mirum, si etiam in utero generentur, uti scribit Aetius, & Hipp. in historia famulæ Dysiridis; non tamen per omnia similes calculis vesicæ in utero generantur, quia non soluti ac liberi, sic enim, cum uteri cavitas sit magna, & osculum ejus patentius, ibi non possent immorari, sed calculi uteri tophaceæ, & callosæ sunt substantiæ, uteri ac ejus cervicis tunicis adnascentes, quæ non hinc inde moventur, ut constat ex prædicta historia; porro tophaceam hanc substantiam valida natura nonnunquam foras trudit, debilior ibi commorari diutius permittit: in prædicta famula per 40. ferè annos hæsit. Morbus est in numero aucto rei toto genere, præter naturam. Causæ sunt eædem, quæ calculi vesicæ, humores nimirum crassi spissi, ac viscidi, quos ob lentorem uteri calor discutere nequit, vel saltem tenue digerit, crassum verò in tophaceam naturam, convertit, quod dum, in porositate aliqua hæret, natura indies plus mittente accrescit, cui sanè causæ fomitem præbet retentio menstruorum, aut eorundem suppressio; Est & alia calculi causa, pus in utero concretum ac exsiccatum. Nec audiendi sunt illi, qui putant calculum à frigiditate etiam, ut efficiente, posse provenire, eo ducti argumento quod nephritici sæpe juvantur à calidis, & renibus igni conversis calculus excluditur, quippe calor, dum lapis in via est, ad expulsionem juvat, nondum tamen genitum effingit ex pituitosa materia, subindeque nocet.

Species. Causa.

Calculus à frigido efficienti non fit.

Signa sunt, gravativ9 sed levis in utero dolor, qui utero ipso compresso exacerbatur, fœmina non concipit, menses inordinati fiunt, ac digito per podicem immisso tactu deprehenditur calculus. At qui in cervice uteri generantur, majori cruciatu, vicinas partes afficiunt, magisque crescunt, ac majorem inferunt molestiam, præsertim cum fœminam minus commodè sedere contigerit; quin etiam dioptrismo oculis facilius subjicitur.

Curatur

Curatur duplici remed. genere,& primò quidem, ſuppoſita victus ratione emolliente, ac lubricante, ijs utendum quæ craſſos viſcidoſque humores expurgent, de quibus c. *ſuperiori*, & *de ſuppreſſ. menſtruorum*.

Curatio.

Secundò ac præcipuè iis, quæ calculum eradicare, ac evellere ab utero valeant, quod ut commodè fiat, prius partes leniantur clyſtere emollienti, ex decocto altheæ, malv. fœnugræci, ſeminis lini, admixto multo roſaceo oleo aut liliorum, ut facilius obediat operi manuali, quod ſic fit: Mulieri ſupinæ, diſparatis cruribus locatæ, duos longiores ſiniſtræ manus digitos in ani foramen chirurgus immittat, dextrâ verò ſuperiorem ventrem comprimat, calculumque extrorſum cogat, ac propellat, quod expeditius fit, ſi in uteri cervice calculus conſtiterit, ſi autem in utero ipſo, laborioſius, ideoque majori vi opus erit. At ſi in oſculo uteri, aut collo ad natus fuerit, & huic operi non cedat muliere ritè locata, & locis per dioptram dilatatis, ſcalpello reſecare oportet, quo facto in uterum injicienda, quæ ulcera curant, primò adſtringentia, & ſanguinem ſiſtentia, deinde exſiccantia; nec non imperanda optima victus ratio, corpus bis, aut ter in anno perpurgandum, ne affectio reviveſcat. Haud valde abſimilis eſt curatio calculi veſicæ in mulieribus, quamquam his rarius quam viris contingit, & facilius curetur, quia latiorem, breviorem, ac rectiorem urinæ meatum habent; qui tamen ſi contingat, ſic extrahatur, muliere ut ſupra collocata chirurgus duos longiores ſiniſtrę manus digitos in pudendũ immittat dextrâ veſicã ſupernè comprimat, & calculum verſus veſicæ collum compellat, ac ut extra muſculum veſicæ collum claudentem prodeat, diligenter cogat, tunc paululum ſupra pudendi alas, quo loco calculus occurrit, ſectione facta per forcipem calcularium extrahatur calculus, denique ulcus adſtringentibus, aridis, & incarnantibus medicamentis curetur.

Calculi evulſio.

Opus manuale.

Curatio calculi in veſica muliebri.

10 20 30

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Morbis Mulierum

LIBER TERTIUS

SECTIO PRIMA.

DE STERILIBUS.

Ne confusionis obscuritatem pareret malè harum affectionum distincta tractatio, eas, quæ citra conceptum aut partum accidunt superioribus libris conclusimus, reliquas quæ vel prægnantes, vel puerperas exercent, in proximis relaturi. 10

De sterilitate naturali.

CAP. I.

Definitio. *Differentia.* STerilitas est quædam impotentia ac difficultas mulieris, viro utentis, ad concipiendum debito tempore. Ejus quatuor sunt species. Prima fit à vitio naturali, & congenito; Secunda per collationem fœminæ, ad proprium virum. Tertia ex morboso affectu, & ob diversas affectiones. Quarta est earum, quæ pepererunt, verum à primo aut secundo partu steriles factæ sunt, & hæc dicitur sterilitas ad tempus. Singulas hasce seorsim percurremus, ac deinde de virorum sterilitate sermo erit. 20
Species. Prius tamen considerandum sterilitatem, uteri vitium esse in actione læsa, quatenus concipiendi instrumentum est. Nam si diminuta, aut ablata concipiendi facultas sit, sterilis fœmina dicitur, si depravata, monstrum concipit.

Naturalis

Naturalis igitur ſterilitatis cauſæ ſunt totius corporis intemperamentum, nam & præter naturam craſſæ non concipiunt, quia omentum os uteri comprimit, 5. Aph. 46. & quæcunque frigidos, ac ſpiſſos habent uteros, quod etiam de humiditate, & ſiccitate Hipp. docet, quia & impenſè calidum temperamentum ſemen conterit, & nimis frigidum genituram extinguit; ac ſiccum ſemen ubi primum in uterum excidit, extendi nequit, niſi vero extendatur per uteri capacitatem parte plurima mulier non concipit, uti Galenus ſcribit. Columella etiam ſeu membrana utero adnaſcens impedit, ne ſemen viri ad uterum penetret, ut notavit Hippoc.

Cauſæ.

1. de ſemine 9.

Lib. de nat. mul. de morb. mul. de ſterilib.

Porrò exploratur ſterilitas naturalis ex voce fœminæ, áſpera, craſſa, vel rauca, cenſentur ſteriles calidiores, & hirſutiores, & quæ pilos circa pudendas partes craſſos habent, nigros, & hirſutos, maximè ſi in mento nonnullos habuerint, ad harum conditionem accedunt viragines, & quæ principũ partium, ut ventriculi, jecoris, cordis, lienis, ac pulmonis latente vitio, ut intemperie, obſtructione, aut ſcyrrho tenentur, quæq; inordinata habent menſtrua, diminuta aut copioſa, inſuper ſalaciſſimæ, ſi nigrioris coloris ſint, ac quæ ſtrictum habent ventrem, aut coxarum oſſa nimis conjuncta. Ex quib; ſignis obiter multę aliæ cauſę deprehenduntur naturalis ſterilitatis. Nec tamen ea ſatis eſſe Hippocrates putat, niſi & experimentis ſterilitas dignoſcatur, quorũ primum eſt, ſi veſtibus obvolutam fœminam, ac juxta lumbos obligatam ſubter ſuffias thuris, ſtyracis, aut alterius aromatis halitu, ac ſi odor per corporis ſpiracula ad os & nares tranſmitti deprehendatur, mulier fœcunda cenſetur; ſterilis verò cum in via ob vaſorum obſtructioné, vel ab uteri frigiditate extinctus odor eò nõ pertingit: ſed & allium expurgatum peſſi forma dormituræ utero ſubdito, & ſi odor vel ſapor poſtridie ad os pervenerit, fæcunda eſt, ſin minus, ſterilis; ſi tempore concubitus hirqui ſeu oculorum anguli croco liniantur, ac poſt coitum ſaliva colore croci ſit infecta, fœcunditatis indicium eſt, quia ſignificat poros, per quos, ut quidã referunt, ſemẽ à capite decidit, qui ideo ſeminales dicuntur, obſtructos non eſſe. Inprimis autem galbanum igne emollitum, ac ſerico incluſum mulieris utero noctu ſubdito, & caput mulieris lotum linteolo nullo odore infecto obligato, tunc ſi cras mane caput mulieris galbanum redolet, probè purgata eſt ac fœcunda, quæ ta-

Signa.

Signa ab experimentis.

Alia fœcunditatis experimenta. men hactenus allata experimenta mihi cum Avicenna absentiam obstructionis duntaxat arguere videntur, non fœcunditatem, ideo sequentia subjunximus. Hordeum mulieris urina maceratum, si decimo die germinet, fœcunditatem indicat, sin minus, sterilitatem. Balsami parum aqua admixtum, & bombace exceptum, in uterum immittito, ac leviter fœmori alligabis; tunc si uterus traxerit humorem, fœcunditatis est signum, aut si pesso ex aristolochia, & melle utero imposito saliva dulcescat; aut si urinæ sulphur vivū inspergatur ac inde vermes prodeant, fœcunditas, sin minus, sterilitas adest. Sequens ut probatissimū Lusitanus commendat; coaguli leporis drachmam aqua calida dissolve, ac jejunæ mulieri in aqua calida existenti, propinato, si ventris dolores sentit, apta, sin minus, inepta censetur. Alderetus verò vir in praxi exercitatissimus, & olim primarius Salmanticæ professor hoc experimento utebatur, ut reperio in ab eo dictatis scriptis observantissimi, ac piæ memoriæ patris mei Andreæ Fernandes, cui sit pax; ℞ *melantii* ℨi ß *mellis q. s. fiant tria pessaria*, quorum unus utero subdatur, ac si supervenerit febris, fœcunda est, sin minus, alterum ac tertium supponatur, & nullo superveniente symptomate infœcunda judicetur, ideoque ab ejus curatione recedendum, *ut enim medicis gloriosum imprimis est, deinde etiam fructuosum, sterilitatem curare, conceptumquè adjuvare, ita profectò dedecorosum, incurabilibus sanitatem promittere.*

Centu. 6. curat. 60.

Alderetus.

Autoris pater.

Prognosticū 2. de gen. anim. 4. Avenz. 2. theisu. trac. 5. c. 1.

Aristoteles videtur innuere omnem sterilitatem naturalē, curationem non suscipere, Avenzoar sterilitatem naturalem à solo Deo curari posse scribit, ab homine naturaliter non posse; è contrario, Quintus Serenus naturam medicamento potenti victam sæpe fœtū dare refert, quod etiam multis experimentis confirmari videtur, quocirca dicendum, si magnum vitium sit causa sterilitatis naturalis, incurabilem esse, sin parvum, curari omninò posse; Sterilitas per collationem fœminæ ad proprium virum, parum etiam commodi ex præsidiis suscipit, nisi, ut inquit Avicenna, permutet unusquisque socium suum.

Curatio. *l. 3. tract. 1. c. 8.*

Curatio sterilitatis naturalis si consequi potest, certè instituenda est per ea potissimum, quæ à proprietate conceptum juvant, & intemperaturas respiciunt, quæ aut intus assumantur, aut apponantur exterius. Intrinsecus laudat Dioscorides, pastinacæ semen, & porrum;

rum; alij commendant radicem lapathi majoris,&coagulum leporinum, ac testes omnium fere animalium: Plinius oculum hyenæ; semen&fœcunditatem auget, si mulier salviæ hortensis succi heminam cum sale potaverit, deinde post horæ quadrantem viro sese commiscuerit, quo remedio post magnam pestilentiam, Ægyptias multos fœtus produxisse ferunt: Ipse Alderetus hoc vehementer extollit, ℞ *farinæ tritici, aquæ stillatitiæ petroselini, succi arthemisiæ q. s. ut fiant 17. plancentulæ, quæ in oleo communi frigantur*, & 15. à menstrua purgatione diebus incipiat fœmina singulo mane unam capere, ac superbibat ℥ii. aquæ petroselini, interea tamen servet uterque conjugum regulas à nobis traditas 3. *de nat. mul. c. 4.* utile est comedere testes gallorum, aut pastinacam, vel semen ejus cum vino per duos menses; ijs verò quæ ex frigiditate laborant, theriacæ usus, ac vinum Hippocraticum, semen seseleos saccharo incrustatum, caricas cum folijs abietis: genitale arietis, vel tauri coctum comedere, vel testes cervi in pulverem redactos, semen urticæ; laudatur potus lactis vaccini; ova perdicis, fimus accipitris cum mulsa, aut ℈ j. limaturę eboris sæpius sumere cum eadem mulsa, coagulum leporis cum pulvere arthemisiæ, g. x. mosci cum vino calido, in quo bullierit rasura eboris, & cornu capræ; vinum cum floribus rorismarini confectum: theriaca cum limatura eboris, electuarium concinnatum ex floribus rorismarini, aut stœchados cum melle; aut aliud ex pudendo tauri, cum mentha & melle paratum; sed & hic pulvis ad conceptum efficax dicitur, ℞ *salis ammoniaci ℥ ii, salviæ, cumini an. ℥ j. simul per triduum, menstruis desinentibus, cum vino præbeto.* dicitur sal sacerdotale; prodest insuper pulvis factus ex testiculis cervi, & visco quercino, aut alius ex arthemisia cum saccharo summo mane sumptus, si postmodum sequatur suffumigium ex calamintha: coagulũ leporis comestum valet, vel uterus ejusdem assatus. Aut à menstrua purgatione sumat duo ova sorbilia nepeta plena, ac postea cum viro congrediatur; aut ℞ *testiculorum verris desiccatorum, limaturæ eboris, seminis seseleos, uteri leporis, & coaguli ejus an.* ℥ ß, fiat pulvis, quo utatur mane cum jure pulli, vel gallinæ; aut hoc alio nigellæ, salis ammoniaci an. ℥ j. cyperi ℥ vi. terito, in quatuor partes dividito, & unam singulo mane cum vino bibendam dato, menstruis desinentibus. Postea viro commisceatur, sed & virum strenuam

Aldereti remedium ad sterilitatem pellendum.

Regulæ ad fœcundum concubitum

Pulveres.

Sal sacerdotale.

nuam operam navare oportet, interimq;, dum fœmina medicamentis utitur, à Venere penitus abſtinere, & ſucculẽtis uti, ac bonis cibis.

Extrinſecus applicanda Inunctiones ſuffitus.

Exterius etiam fœmina pudendum inungat ſucco ſatyrionis, ſparſo pulvere leporis combuſti, aut balſamo, & uterus ſuffumigetur trochiſcis de myrrha vel de galbano, ſtyrace liquida, baccis lauri, aut lilio cum thure mixto, in forma polentæ, & limatura cornu capræ cum oleo de ſpica, fimo leporis; ruta ſicca cum melle, ligno aloës, eboris raſura, & pulvere uteri ſuis, aut ex opoponaco cum balſamo.

Peſſaria.

Peſſaria inſuper conficiantur ex mentha ſicca, myrrha, & cera, aut ex limacibus cum croco, vel ex coagulo, & ſtercore leporis cum melle; ex felle taurino, & adipe, aut butyro; ex felle etiam caprino cum oleo roſ. & cumino. Hæc quidem ante coitum, à coitu verò obturetur pudendũ peſſo ſive naſcali ex lana, ſive goſſypio madido, in ſucco myrthi, vel ęquis portionib. croci, ſpicæ, pinguedinis gallinę, gummi alicujus, & olei de ſpica. At per quatuor horas ante coitum adhibeatur alius peſſus ex croco, myrrha, ſpica, ſevo, gallia, therebinthina, maſtice, & oleo de ſpica, cum pinguedine gallinæ, & lana; vel ex ſatyrione cum melle aut ex oleo roſ. cum ſtercore vulpis, aut ex ſucco mercurialis cum lana; aut ex eadem lana intincta in oleo de been, bdellij, balſami, vel nucis cupreſſi, aut de baccis lauri cum gallia, ammonio, & cera, aut oleo de bdellio, & melle; vel ex medullæ cervi, hyſſopi viridis, butyri, ſevi caprini, ſtyracis liquidæ, meliloti an. ʒ vi. olei de ſpica ℥ j. galliæ, maſticis, ſpicæ an. ʒ i. cum oleo roſ. fiat mixtura pro peſſo; vel ex fœnugræco, cum adipe anatis, vel ex muſco diſſoluto in oleo roſ. aut naphæ; vel ex triphæra magna cum ſucco arthemiſiæ, & myrrha, â quibus abluantur partes cum aqua meliſſæ; alia etiam peſſaria formantur ex Gentiana, croco, folijs myrthi, tritis cum pilis arietis, & oleo ſeſamino; aut ex teſticulis vulpis & felle galli, quo appoſito fœmina bibat ʒ i. limaturæ eboris cum vino, aut comedat oculum hyenæ glycyrrhiza, & aneto paratum. Peſſus qui ſequitur ſemel in hebdomada applicitus mirificè uterũ purgat, ℞ *caſtorei, agarici, maſticis an* ʒ ß, *colochyntidis* ℈ ß, *bulliant in vino albo, colaturæ adde mellis q.s. fiat* lento igne peſſus, inſpergatur pulvere nucis vomicæ combuſtæ.

Balnea.

Sequantur poſtea balnea ex decocto ſpicæ, florum camæmali, meliloti, pulegij, ſeſeleos, ac tandem

jam

jam dicta suffumigia. Pleraque alia tum interius, tum exterius administranda videre licet apud Aëtium.

Lib. 13. c. 32.

Non erit abs re hoc in loco, ut dexter remediorum usus innotescat, duos haud contemnendos sterilitatem curandi modos recensere. Et primò quidem comprobatum à plerisque est, ut fœmina per octiduum ante diluculũ capiat ℥ v. aut vj. sequentis syrupi. ℞ *matricariæ, pulegii, calamenthi, origani, hyssopi, pimpinellæ, camedrios, camepithios an. m j. radicum asparagi, brusci, rubeæ, eryngii, enulæ campanæ, acori, fœniculi an. ℥ ii. cuscutæ, prassii, melissæ an. m. ß, seminis anisi, marathri, ameos, carvi, seseleos an. ʒ ii ciceris rubeorum p. ii. bulliant in aqua fontana ad lib. ii. colatura adde oxymelitis squillitici syrupi de arthemisia an ℥ iiii. aromatizetur ʒ ii. cinnamomi, absumpto sirupo purgentur benedicta laxat. aut diaphœnic. aut pilulis fœtidis, cochiis, de agarico, de hiera cum pauco castoreo,* vel hisce aliis pilulis ℞ *xylobalsami, cinnamomi, sileris montani, asari, masticis, anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ i. calami aromatici, squinanthi, spicanardi an ℈ ii. turbith electi, ac præparati ℥ i ß aloes ad pondus omnium cum succo fœniculi, fiat* massa pilularis, cujus dosis ℥ ii. sed & vir interea, si cacochymicus sit, purgetur. Deinde fœmina balneum ingrediatur ex decocto foliorum lauri, mentastri, salviæ, origani, calamenthi, pulegij, menthæ, rorismarini, sabinæ, arthemisiæ, Valerianæ, millefolij, camomillæ, seminis anisi, fœniculi, additur etiam melilotus, spicanardi, seseleos, in quo quidem balneo fœmina sedeat usque ad umbilicum per horam, vel etiam fomentetur cum herbis venter inferior, & ex decocto evaporationes capiat, addito thure & alumine, ac in simili decocto maritus pedes lavet, à balneo in uterum hic aut similis liquor injiciatur, quo proluatur: ℞ *masticis ℥ ii. coquantur in ℥ vj. prædicti decocti vel in vino, & adde hieræ ℥ ii.* sunt qui in decocto addunt colochyntidis ʒ ß. Post hæc odoriferis loca muliebria suffiantur, ut trochiscis de gallia muscata, de ladano, aut hisce pro nobilibus ℞ *mosci, zibeti, ambaris an ℈ i ladani ℥ ß* secundũ artem fiant trochisci: subinde uterus ut mundificetur, aliquod ex his pessariis contineat ℞ *macis, bdellii, galliæ muscatæ an. ℥ ii. colochyntidis ʒ ß hieræ ℥ i. omnia cũ ladano incorporentur,* addunt aliqui Euphorbiũ; aliud ℞ *fellis hædini i. satyrionis ℥ iii, mellis ℥ iiii. incorporentur; aut ℞ croci, cinnamomi an. ʒ ii ß, spicanardi, meliloti, cardamomi an. ʒ i. axungiæ anatis ℥ ii, vitellos ovorum ii.*

Primus curationis modus.

Sirupus.

Purgatio.

Balneum.

Clyster uterinus.

Suffumigiũ.

Pess.

 olei

Pessus reficiens uterũ. *olei nardini* ℥ ß misce, sic purgato utero, fœmina per diem ante congressum retineat intra vulvam pessarium, ex prædictis rebus aromaticis paratum: aut hoc ℞ *xyloaloës, styracis, calaminthæ, myrrhæ an. cum oleo moschelino, vel balsamo, aut oleo de spica, in quo dissoluta sit mosci* ʒ ß fiat pessus. Ab his venter inferior, & muliebria hoc perfundantur unguento, quo uterus calefiat ac confortetur ℞ *radicis enulæ mundatæ ac contusæ lib. j. brancæ ursinæ lib.* ß, *bulliant in lib. vi. vini albi, odoriferi, & adde axungiæ porcinæ lib. j matricariæ m. j. post longam ebullitionem coletur, ac ponatur in vase vitreato ad ignem, parum adhuc bulliat, ac paulatim indito thuris albi, masticis an.* ℥ ß *ceræ novæ* ℥ *vi.* & cum omnia fuerint incorporata removeantur ab igne, & asperge hunc pulverem: ℞ *cinnamomi, galliæ, cariophyllorum, nucis moscatæ, macis, galangæ, spicæ nardi, zinziberis an.* ʒ *iii. croci* ʒ *j* fiat pulvis subtilissimus, ac post balneum, cum eo fœmina cuncta inferiora inungat, postea se lecto componat, & capiat parum de triphæra magna, sine opio, aut de nuce muscata condita, seu de myrobalanis aut ʒ ß specierum aromatici, rosſ. Gabrielis cum vino generoso, vel flores auranciorum conditos, ex quibus etiam mixtis cum sirupo de cortice citri fiat electuarium; aut cum saccharo dissoluto in aqua arthemisiæ, morselli, de quibus cum vino mane ac vesperi capiat ʒ ß, aut de hoc: ℞ *pulveris arthemisiæ, radicis bistortæ, nucis moscatæ an.* ʒ *i. sacchari dissoluti in aqua melissæ q. s. fiant tabellæ*; aut ℞ *cinnamomi, cardamomi, cariophyllorum an.* ʒ ß, *croci* ʒ ß, *zinziberis, piperis longi, galangæ, macis, nucis moscatæ, cumini, aloës, an.* ʒ ß, *cubebarum* ʒ *iii. ambræ, mosci, an.* ℈ *i. pulverizentur omnia, & cum saccharo dissoluto in aqua melissæ*, fiant rotulæ, aut cum syrupo de cortice citri, fiat opiata. Vir etiam post lotionem pedum, inungat penem balsamo, aut pinguedine anseris, vel oleo liliorum cum mosco; atque hæc quidem curatio ijs potissimum accommodata est, quæ ob flatus aut uteri frigiditatem steriles sunt.

Vnguentum *Confectiones.*

Secundus modus. Secundus curationis modus à doctissimis viris traditus, & expertus, quo asseverãter confirmant fœminam fœcundã reddi, hujus cemodi est. Purgetur prius mulier ante tempus menstruorum decocto myrobalanorum, chebulorum Indorum, Emblicorum, cum saccharo, post menstrua balneum per vj dies continuos ingrediatur ex decocto rosſ. rub. gallarum, balaustiarum, radicis pæoniæ, à balneo abstersa

absterso ventre, utero indatur pessus ex lana, vel candela madida in oleo nardino, vel balsamo cum pulvere pæoniæ, vel ℞ *castorei, agarici, masticis an.* ℥ ß, *bulliant leviter in vino albo, & adde mellis q. s. fiat* pessus, qui per triduum applicetur, singulis diebus renovando, & sic paretur: ℞ *coaguli leporis, stercoris ejusdem, macis an. partes aquales,* misce, lana excipiantur. Vterus insuper abluatur hoc liquore: ℞ *nucum cupressi numero vi. contundantur, ac coquatur in vino albo, coletur & adde tryphera magna* ℥ *j.* retineat quantum potest, continueturque per triduum, suffumigetur insuper, cum æquis portionibus myrrhæ, thuris, ligni aloës, styracis, cinnamomi. Deinde capiat fœmina singulo mane ℨ ii. seminis seseleos, cubebarum, vel ameos cum vino albo, vel ℨ j. hujus pulveris: ℞ *testiculorum verris pulverizati, rasura eboris, granorum seseleos, matricis, & coaguli leporis an.* ℥ ß *pulverizentur omnia; & post menstrua capiat fœmina mane, & vesperi* ℨ *j.* cum vino, aut jure gallinæ, si vomit, adde liquiritiæ vel sacchari q. s. finito pulvere fiat hæc pasta. ℞ *ambra, styracis, calamintha, an.* ℥ ß. *myrrha, masticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucu moscata, & cupressi an.* ℨ *ii.* fiat pulvis, incorporetur cum oxymelite diuretico, & aqua rof. ad formam pastæ, quæ dividatur in quatuor partes, ex una fiat pomum odoriferum; ex secunda fiant pillulæ magnitudinis cicerum, quarum capiat singulo mane tres: ex tertia pessus fiat, qui præmissa balsami aut olei nardini inunctione, locellis indatur, quarto dissolvatur in aqua calidissima, & fiat vaporatio pro utero.

Pasta in varios usus.

De sterilitate fæminæ per collationem ad virum.

CAP. II.

UT non quævis planta ex qualibet nascitur terra, sed semen unumquodque peculiarem terræ conditionem exigit; ita in hominis generatione; etsi fœmina suapte natura fœcunda sit, requirit tamen semen sibi idoneum, atque conveniens, citra quod procreare nequit, & quod de fœmina dicitur, licet nobis ad viros transcendentibus transferre, nam seminis fœcunditatem frigiditas, & agri

spissitudo impedit, quia emergere non potest, ac per angusta uteri vasa, & frigore inspissata, non nisi serosus prolabitur sanguis, ad foetus incrementum, quibus nec secundæ, nec cotyledones formari ritè possunt cum umbilico, unde fit, ut virile semen tametsi prolificum corrumpatur, sed & extinguitur in utero frigido, & humido perinde ac semen in solo humido, & paludoso, uti scribit Avicenna; Similiter etiam in sicco, & calido utero marcescit, non aliter quam semen in terris, in quibus calx sparsa permixtave fuerat.

ßi.3. tract. 1. c. 8.

Fœmina an vir sterilis sit, quibus notis exploratur.

Veteres medici, fœminæ an viri esset sterilitas, hisce signis venabantur. Primò sperma utriusque conjugis seorsim in aquam infundatur, & quod supernataverit, fœcundum est, quod subsidet, infœcundum. Secundò, utriusque semen inspergito super lactucę, vel teneræ plantæ radiculas, & quod illas exsiccaverit, sterile est. Tertiò, acccipe septem tritici grana, septem hordei, & septem fabarum, mingat super ea uterque conjugum seorsim, & si post septem dies nascuntur, fœcundus est is, qui minxit, si non nascuntur, sterilis. Quartò, si alter conjugum mingat super malvam, & arescat, sterilis est, sin minus, fœcundus. Quintò, si vir dies novem aut circiter mingat in uno vase, & mulier in altero, in quibus sint furfures cocti, in cujus vase vermes citius enascuntur, ejusdem est sterilitas. Quorum tamen signorum priora absque scelere desumi nequeunt, omnia ridicula censet Avicenna cit. & vana, potiusque sterilitatis suspicionem arguere, si vir uxorem cum priori marito fœcundam implere non possit; aut si fœmina ex marito cum prægressa uxore fœcundo non concipiat, quanquam & hoc ex disparitate provenire potest, quippe sæpe fit, ut neuter coëuntium sit sterilis, sed quia eorum sunt abhorrentes naturę, idcirco nihil ex sese, ex aliis vero generare possunt; sic amborum impensè calidorum aut frigidorum, non facilis est consensus, temperatorum aut etiam contrariorum perutilis censetur congressus, ut copiosiùs prima hujus operis parte, explicuimus.

1. Signum. 2. 3. 4. 5.

Rasius 22 cent. tract. 6. c. 1.

Lib. 2. c. 2.

Causa sterilitatis ex pa. e semi. nis

Quæ cum ita sint, efficaciora certioraque alia signa investiganda erunt, si prius sterilitatis causas perquisiverimus, quarum tum ex parte viri, tum etiam fœminæ quatuor numerantur præcipua genera; quædam enim sunt ex parte seminis; quædam ex parte uteri, & instrumentorum; aliæ ex parte principiorum, aut erroris in congressu commissi, quarta & ultima est dissidium

dissidium inter utrumque conjugem, de qua ultima cit. jam plus satis disseruimus. Ex parte igitur seminis steriles censentur, quibus inutile fluit, exile, fluidum, frigidum aut insigni aliqua intemperie præditum; nec grandinis speciem refert, nec album est, tenax, splendidum, odorem palmæ, & jasmini, aut florum sambuci referens, quale optimum esse oportet, est etiam infœcundum semen valde senum post 70. annum, mulierum post 50. & puellarum ante 14. puerorum ante 18. eorum præsertim, quæ nauseativam satietatem patiuntur, & ebrij ægroti, aut ejus qui plurimo utitur coitu, quive seminis profluvio laborat, aut aquæ potatorum, heluonum, pituitosorum, nisi opposita seminis fœminei natura id attemperaverit, moderatum insuper semen esse debet, nam paucum generationi non sufficit, copiosius non concipitur, nec nutriri potest à semine mulieris, sterilescit etiam concubitus, si coitus coitui accedat, ideoque meretrices non concipunt.

Semen bonũ quale.

Meretrices cur non concipiunt.

Ex parte uteri & instrumentorum generationis mulier non concipit, si uterum habeat vel calidum, vel igneum, vel frigidum, vel humidum, vel squalidum, vel nimis carnosum, & pinguem; vel oppidò excarnem, vel gracilem, aut augustum, aut brevem, aut hiantem, quia semen rejicit; aut clausum, quia non admittit: aut si vasa ejus obserata sunt, & obstructa, aut per obductam cicatricem obcæcata, ut Paulus notat, aut si uteri cervix obliqua est, aut si ipsa angusta est aut ampla, quia sic pudenda adaptari non possunt, potissimum autem dicente Hippocrat. 5. aphoris. 52. frigiditas sterilis est, quia extinguit innatum seminis calorem, &, uti diximus, à frigiditate uterus cogitur, & comprimitur ita ut semẽ recipere nequeat, & venarum ora occludit, ut sanguis non possit in uterum stillari ad fœtus alimentum, & sanguinem aqueum efficit nutritioni ineptum, & multam in utero generat pituitam, ex qua humidior, ac mollior redditus generationi, & seminis compressioni fit ineptus, ea tamen inprimis frigiditas sterilis censetur, quæ spissum reddit uterum, quia intensa, nam densitas vehementer frigidos uteros comitatur auth. Galeno 5. aph. cit. Viri porrò steriles censẽtur spadones, aut semispadones, & quibus testes quapiam de causa attriti sunt, vel qui penem brevissimum habent, ita ut in uteri profunditatẽ ejaculari nequeãt,

Causa ex parte uteri.

Lib. 6. c. 76.

Steriles viri qui.

quod

quod etiam ob nimiam obesitatem contingere diximus, aut etiam si penis respectu uteri longior, & uterum plurimum feriat; insuper conceptum impedit crassities, aut nimia latitudo ipsius, quam fœmina sustinere nequeat, vel adeo os uteri aperiat, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi non possit, ac semen retinere; adhæc hippospadij, & quibus virile membrum est contortum, aut paralysi affectum, vel vasa Spermatica obstructa, coarctata, contusave, quippe hi omnes rectà ad uteri recessus non ejaculantur. Ex parte principiorũ steriles sunt & infœcundæ timidæ, tristitia affectæ, aut animi aliquo ingenti dolore, nam hæc vitale robur infringunt. Error committitur, si fœmina & vir non eodem tempore ejaculentur, si fœmina statim à congressu tussiat, sternutet, clamet, saltet, aut reliqua non servet, quæ alibi docuimus, aut si coitus nimium sit ardens, aut si semen diu in itinere commoretur in collo matricis, aut retineatur in testiculis viri ante expulsionem, quia sic Spiritus resolvitur, adhæc inviti coitus utriusque aut alterutrius, ut fieri solet inter eos qui inviti matrimonium contrahunt, steriles censentur, amor enim, ut inquit Aetius, conciliat genituram, quocirca amantes fœminæ crebrius pariunt, nisi nimium ardens concubitus fuerit, ex quo semen dissolvatur, & evanescat; jam & ineptam mulieris formam, sterilitatis causam censet idem autor, elegantem fœcunditatis, sterilis etjam vaga Venus.

Causa ex parte principiorum.
Ex parte commissi erroris.
Lib. 13. c. 26.

Signa.

Harum causarum signa pleraque ex dictis jam conspicua sunt, nam quod ad intemperaturas attinet, tum totius corporis, tum uteri tum etiam seminis earum notas ex iis, quæ capitibus propriis tradidimus, repetere licet, peculiariter vero uteri & testiculorum intemperaturas dignosces; quia quibus calida est, proclives ad Venerem sunt, & celerrime genitales partes in eis pilis obsepiuntur, ac si ultra modum calida fuerit, genitalia pruriunt, ac Venere adhuc magis titillantur, menses parcè, & cum labore emanant, ardoreque exulcerant, calor percipitur in cute, & carnoso genere, rubor, adipis inopia, capillorum nigrities, promptitudo ad actiones, vigilia, agilitas, iracundia. Frigidior intemperatura contraria efficit, nam & Venus ignavior est, menses supprimuntur, aut parce fluunt, decolores, lumborum, crurum pubisque stupor inest, frigiditas tactu, ac refrigeratio prompta. Humida multo ac humido semine abundat; tenue,

Uteri calidi signa.
Uteri frigidi indicia.
Humidi uteri.

tenue, aquosum, copiosumque menstruum redditur, sæpe uterinus fluor infestat, frequensque lumborum, ac pubis gravitas, carnositas, mollities, læsio ab humectantibus, fluxionibus parata est mulier, & multum spuens. Sicca paucum, & modicè crassum generat semen, in aliis contraria efficit, proxime dictæ intemperaturæ, adest durities corporis, gracilitas, tarditas, & facilis ab exsiccantibus offensio. Porrò si calida & sicca sit genitalium aut uteri intemperatura, celeriter ad coitum excitat, & non solum genitales partes, sed omnes circumstantes usque ad umbilicum, & media fœmora quam citissime hispidæ fiunt, petulcos homines reddit & ad libidinem pronos, ilico tamen satiantur, ac si cogantur, offenduntur. Sin autem calida & humida sit temperatura, hirsuti quidem minus, plus tamen semine abundant, nec tamen plus appetunt, sed minori detrimento ultra modum Veneri indulgent, imò si minus intensa sit hæc intemperatura, haud sine detrimento à Venereis abstinent. Verum à frigidiori & humidiori circumjacentes partes glabræ fiunt, & tardè rem Veneream, qui ea præditi sunt, exercere incipiunt, nec proni ad actum sunt, aquosum verò ipsis est semen, & tenue ac infœcundum, vel fœminam generans, pulsus tardus, urina remissa, humiditas in coitu molesta, & ingrata viro: uteri retentrix facultas imbecilla, ac si concipiat ob humiditatem, & lubricitatem facilè abortit; quã causam esse puto, cur septentrionales plurimũ abortiant, & maximus ibi sit fœminarũ proventus. Frigida & sicca intemperatura non admodum dissimilia signa habet ante dictæ; crassius tamen semen gignit, & paucum, & fœmina os uteri habet siccum, rhagadiis obnoxium; reliqua indicia oculis, & ex conjugũ relatione deprehendes.

Sicca.

Nota compositarum intemperaturarum.

Fœminæ septentrionales cur plurimum abortiant.

Sterilitas maximè contingit ex parte mulieris, ut ait Celsus, tum quia frigidior est, tum quia ratione uteri, seminis, & menstrui multis morbis obnoxia, infrigidatio tamen & maleficium, quod est privatio coitus, ex parte virorum obtingit, autore Serapione, differunt tamen quod infrigidatio temperie læsa fit, maleficium verò compositione, & animo malè affecto, quorum contraria efficiunt Philtra sive amatoria pocula, ut quidam ajunt. Sterilitas ex ulcerib. si magna sint ulcera, non curatur, si parva, difficulter; qui genituræ meatus, à cicatrice, vel ob calculum exsectum obcœcatos habent, ij pro deploratis habendi. Sicuti etiam spadones, & fœminæ seniores, præsertim post menstrua, viri tamen senes curandi ut c. *de virorum sterilit.*

Prognosticũ.

Infrigidatio.

Maleficium

 Jam

Curatio.

Jam verò ad curationem accedens partium seminalium intemperantias in viro curabis, ut c. *de virorum sterilit.* in fœmina ut c. *de uteri intemperie*, si tamen advertas nativas intemperaturas sensim & paulatim, ascititias verò audacius corrigi posse. Seminis vitium, tametsi non nisi ex totius corporis, aut testium intemperantia provenit, seq. cap. emendare docebimus, quod si ob uteri laxitatem decidit, magnetem lapidem terito linteo alligato, & lacte muliebri intingito, ac subdito. At qui vaga Venere delectantur, servata continentia generabunt, qui verò seminis profluvio laborant, curati fœcundi fiunt; si immatura ætas sterilitatis causa sit, continentiam subinde imperabis, ne is, qui natu minor est, nimio coitu impotens fiat. Si intemperamenti dissidium adsit, vult Avicenna, ut permutet unusquisque conjugem, rationem esse, quia, ut est ventriculus avidus ad unum cibum, abhorrens ab altero, quantumvis meliori; sic uterus sæpe magis uno, quam altero semine delectatur, ita conjuges qui simul generare non potuerunt, separati uterque, & novis nuptijs celebratis generaverunt. Sed quia conjugium dissolvi non debet, nisi justissimis, ac gravissimis de causis, & quia multæ fraudes hac in re committuntur, consultius fuerit monere, ut invicem sese ament, sic illud dissidium amore vincitur, interimque temperamenti dissidium ad mediocritatem reducitur. Quod fiet tribus remediorum generibus, si vir vel fœmina calidior debito extiterit; Primò victu frigido de quo cap. *de uteri calida intemperie*, & potu aquæ, cerevisiæ mediæ vel Rhenani vini. Secundò medicamentis, quæ excessum caloris frænent, ut sanguinis missione bis aut ter in anno facta, & toties iterata purgatione ex infuso rhabarbari in aqua lactis, aut cich. manna, cassia, tamarindis, syrupo ex infus. rosarum vel violarum. Tertiò à temperantibus calorem, quod fiet si pluribus continuatis diebus singulo mane capiat ℥ v. ptisanæ rite paratæ, aut seri caprini in quo per noctem maduerint flores violarum, & borraginis, addito deinde saccharo, aut aqua cich. borraginis, acetosæ, ac similibus cum sirupo violarum, vel alio infrigidante, aut farre, aut electuario aliquo ex iis, quæ à nobis descripta sunt, c. *de uteri intemperie*, in quorũ compositione, adde pudendi tauri, & vulvæ leporis an. ℥ i. ß. Exterius etiã lumbis ac renib. applicabis unguentũ ros. sandalinũ, refrigerans Galeni addito resumptivo, aut succo cucurbitæ, aut lenti-

Si ex caliditate curatio

primo med. genere.

lenticulæ palustris, & vaccino butyro recenti, cōmendatur aquæ dulcis balneum, quæ tamen cautè facienda, ne ultra modum refrigeres.

Curatio ſiccâ frigiditate.

Quod si frigidior fuerit temperatura, quam maximè sterilem esse diximus, quatuor curabis auxiliorum generibus, Primò calida victus ratione, de qua c. *de frigida uteri intemperie:* multò aromate cibi condiantur, potus sit vinum Hippocraticum, vel aqua cinnamomi, anisi, fœniculi vel cocta cum corticibus citri, radice chinæ, smilace aspera, aut ligno Jndico præsertim si humiditas conjungatur, conveniunt insuper frictiones factæ, quoad cutis rubeat, tandem obesos macrefacies valido exercitio, labore, & potu parco.

Secundo apparantibus frigidos, ac pituitosos humores hac ratione, ℞ *radicis enulæ, cyperi, calamenthi, fœniculi an.* ℥ ß. *foliorum melissæ, betonicæ, arthemisiæ, pulegii, majoranæ an. m. j. fiat decoctio ad lib. j. cujus* ℞ ℥ *iiij. syrupi de arthemisia; mellis rof. an.* ℥ *i. misce*, pro dosi capiat per octiduum, deinde sic purgetur, ℞ *electuarii Indi* ℥ ß. *trochiscorum de myrrha* ʒ *i.* ß. *diacatholici* ʒ *vi. aut diaphœnici* ʒ *ij.* ß. *decoctionis pituitosæ* ℥ *iiij. misce*, capiat summo mane.

Vterum calefacientia.

Tertiò uterum calefacientibus internis ut speciebus, aut rotulis diarrod. abb. cum duplo rhab. dianiso, diacimino, aromatico rof. vel accipiat singulo mane ʒ i. theriacæ finissimæ cum vino generoso, aut cochleare j. aquæ theriacalis optimæ. At humiditate redundante utendum insuper sudoriferis paratis ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni, à quibus iterabit superius dicta medicamenta, donec temperamentum immutetur. Inter reliqua laudatur sequens confectio. ℞ *zedoariæ, doronici, galangæ an.* ʒ *ij.* ß *ligni aloës, cinnamomi, cariophyllorum an.* ʒ *i.* ß. *spicæ, piperis longi an.* ʒ *i. satyrionis* ʒ *ij. castorei* ʒ *i. mosci, ambræ, an. g. vi. sacchari vel mellis despumati q. s.* fiat mixtura, cujus dosis ʒ iij. singulo mane, cum vino odorifero ac generoso, confert usus syrupi de radice chinæ cum multo aniso, ac ejusdē anisi torrefacti creber usus ante prandium, & cœnam, aut etiam aliæ tabellæ confectæ, ex aniso, cimino, cinnamomo, amygdal. tostis, aromatico rof. Extrinsecus etiam balneis utendum sulphureis, aut nitrosis, aut ex decocto herbarum matricariæ, arthemisiæ, betonicæ, melissæ, in quo fœmina per horā ad umbilicum usq; sedeat, & interea sacculis, in quibus portio earundē herbarū includatur, fomententur partes circa pubem: à balneo suffumigium capiat intra uterum per vas angusti orificij carbones cōtinens accensos, super quos hic pulvis inspergatur, ℞ *bdellij, myrrhæ an.* ʒ *i. foliorum arthemisiæ, & matricariæ siccæ an.* ℥ ß.

Sudorifera.

Confectio.

Extrinſeca Balnea.

Inunctiones

testiculorum vulpis assatorum ʒ i. galliæ muscatæ ℈ i. omnia in tenuissimum pulverem redacta misceantur; posthæc uterus ac totus venter inferior perfundatur oleo de baccis lauri, de momordica, de angelica, liliorum alb. de styrace, naphæ, cinnamomi, balsami, & apponantur emplastra pro matrice, quorum plures jam tradidimus descriptiones, est etiam non parvi usus hoc linimentum: ℞ *zibeti ʒ ß. croci, spicæ, styracis an. ʒ i. macis ℈ ij. olei de spica aromatica ℥ ß. vini optimi ℥ iij. ceræ parum*, fiat linimentum; Utero deinde ante coitum inditur pessarius hic, ℞ *castorei, opoponacis an. ʒ i. coaguli leporis ʒ ij. croci, ammoniaci, nardi, an. ʒ ij. ß. foliorum citri succorum, ac pulverizatorum ʒ iij. testiculorum vulpis ʒ ß. cum melle despumato* fiat collyrium, quo gossypium intinctum utero applicetur, ac retineat per diem ac noctem; celebratur maximè pessus ex allio hortensi, cum oleo de spica trito, linteo excepto, & locis muliebribus indito, qui uterum mira voluptate afficere creditur, & conceptum ac menses, promovere. Hippoc. polypos in flamma assatos, ac semiustos contra hanc sterilitatem laudat, quibus tamen omnibus cum moderatione utendum, ne noceas nimio usu, aut frustra labores, dum infra consistis.

C. de uteri debilitate.

7. popul. 6. 34.

Si ex humiditate curatio.

Humida intemperies conceptum impedit, primò, si cum humore conjungatur, genituram suffocat, & extinguit; Secundò lubricitatem parit, qua facilimè semen prolabitur; Tertiò, non permittit semen fœcundum generari, sed humidum, aquosum, labile, incoctum, ideoque generationi ineptum, Quartò, quia humiditas robur, & firmitudinem uteri destruit, ac veluti paralysin, perpetuumque hiatum molitur, cujus ratione semen non complectitur, nec os uteri clauditur, ea vi, quæ sufficiat ipsum continere, cum tamen ita occludi sit necessum, ut nec acus specillum ingredi possit; curatur ut c. *de uteri humida intemperie* luculenter dictũ est, ita tamen ut humiditati, quæ suffocat, evacuatione magis medeatur; ei quæ lubricat, exsiccatione & abstersione; quæ imbecillitat, roboratione; quæ laxat, adstrictione; sic tamen exsiccare oportet, ut modus servetur, quippe nec valde humidus, nec valde siccus uterus concipere potest.

Admonitio.

Conjuges examinandi ratio.

Quoniam autem sæpe fit, ut qui generare simul nequeunt, sese conjungant, unde natura deluditur, & generatio perditur, & alter conjugum divortium à magistratu petit, qui hanc rem medico committit, hunc examinandi modũ prudenter servari jubet Guido; considerata

ſideratâ,inquit,prius temperaturâ,& compoſitione membrorum genitalium, adſit matrona proba, honeſta, ſenior, ac exercitata,quæ præcipiat, ut jaceant ſimul conjuges per aliquot dies ipſa matrona præſente, confabulentur, & amplectantur, poſteaquam calidis, ac multo aromate conditis cibariis uſi ſint, ac vino generoſo, partibus etiam calidis oleis perunctis, deinde quod viderit, referat medico, qui cunctis ſedulo penſitatis coram magiſtratu ſententiam dicat, caveat tamen ne decipiatur, quia uti diximus, hac in re multæ fraudes ſæpiſſime committuntur.

Scholium.

Qui generare nequeunt, impotentes dicuntur. Eſt autem impotentia duplex, naturalis, & accidentalis: Naturalis ſignificatur apud Jureconſultos per verbum (frigidi) *accidentalis per verbum* (maleficiati) *quoniam ad impedimentum frigiditatis reducuntur omnes alij naturæ defectus, aut exceſſus, & arctio membri, quæ copulam impedit: Et ad maleficium, ſive faſcinationem quodlibet accidentale, quod ex abſciſſione, caſtratione, vel alio artificio naſcitur, utraque impotentia ſi perpetua ſit, & ante contractum matrimonium contigit, ad ſeparationem ſatis eſt, quod autem matrimonium impediat contrahendum, contractum dirimat, ratio eſt, quia quemadmodum in aliis contractibus non eſt conveniens obligatio, ſi quis ſe obliget ad id, quod præſtare non poteſt, ut apud Jureconſultos eſt* L. impoſſibilibus ff. de reg. juris: *ita in contractu matrimonij, quo conjuges ad debitum obligantur, non eſt conveniens contractus, ſi fiat ab aliquo, qui debitum ſolvere nequit; Nomine autem impotentiæ coëundi, non ſolum viri, ſed & fœminæ naturale, & accidentale perpetuum vitium ante contractum matrimonium acquiſitum intelligitur; perpetuum dico, quia temporarium non ſufficit, additur ante contractum matrimonium, quia nec illud ſatis, quod poſt matrimonium contingit. Vbi advertendum leges maleficiatis concedere, ut poſt ſeparationem contrahant cum alia: frigidis verò minimè; reddunt rationem, quia frigidus uni eſt frigidus alteri; ſed cum antea dictum ſit omnia vitia naturalia ſub frigiditate comprehendi, & intemperatos non generare inter ſe, poſſe tamẽ gignere, ſi aſſocientur contrariis temperaturis, videant juriſperiti quam firmiter hoc eorum placitum conſiſtat in iis, qui propriè frigidi dicuntur, id eſt, per exceſſum qualitatis, quippe non ſemper ſequitur, frigidum uni eſſe frigidum alteri, quia tametſi moderatè frigidus, ſi cum moderatè aut impenſè frigida conjungatur, non generet, tamen temperatæ aut calidiuſculæ ſi aſſocietur, gignere omninò poterit, idcirco ſatius fuerit, ſi denuo contrahat, ne generatio*

Impotentiæ quale vitiũ.

Iuriſconſul. totum placitum non conſtans.

 neratio

Triennij tempus statuitur ad cognoscendam sterilitatem.

neratio frustretur. Porrò in debilitate membrorum, ad cognoscendum, sitne impotentia perpetua an temporanea, statuitur triennij tempus, in quo conjuges diligenter dent operam generationi, & tunc si non inveniatur consummatũ matrimonium, separantur, qui tamen terminus interdum prorogari debet, ad majorẽ rei certitudinem; At si vir propter mulieris arctationem divortiũ petat, jubent leges, ut vocentur honestæ matronæ, peritæ, ac fide dignæ, quæ sedulò eam inspiciant, & si deposuerint arctam esse, illicò divortiũ permittunt, sed neq; hoc temere faciendum, quia stricta nonnunquam membrana, arctationis causa est, quam curari primo capite docuimus, & morbi qui recipiunt curationem, matrimonium non dirimunt, ut neque contagiosi, sicuti lepra, Elephantiasis, aut lues Venerea. At dicunt tergiversatores, dirimere, si præcedant: nõ dirimere, si sequantur matrimonium, ego verò firmiter censeo, hæc neq; dirimere contractum, neq; impedire contrahendum, quod tamen faciunt vitia membrorum ad generationem pertinentium, si magna sint, dummodo post consummatum matrimonium non acciderint, quippe humanum est in casibus fortuitis mulieris maritum, & uxorem viri participem esse.

Morbi qui recipiunt curationẽ, non dirimunt matrimonium.

Quæst. an liceat sterilitatem inducere.

1. de morb. mul 99.

Lib. 16. c. 16.

ss. 8. tract. 2. cap. 17.

Conceptum tribus casibus impediunt autores.

Quæstio hic evenit, an medico liceat sterilitatem inducere; quæ duas habet partes prima est, an conceptum impedire, secunda, an abortum provocare liceat, & quidem Hip. remedium ponit conceptum impediens, si misios magnitudo fabæ aqua diluatur, & fœmina bibat, & lib. de nat. pueri, consuluit ancillæ, quæ dedecus verebatur, ut saltaret, quo fœtum expelleret; Aëtius jubet ut sternutet, potissima verò sunt, si in partu, ante, vel post partum non serventur ea, quæ ad prolificum congressum necessaria esse scripsimus, aut si contraria fiant, videndus etiã Galen. 3. de nat. fac. c. 12. Montagana cons. 208. Aëtius serm. 16. Mathiolus super Discoridem: Et amblotica nominantur medicamenta à Galeno 6. Epid. Sed & ipse Aetius non tantum medicamenta refert, quæ sterilitatẽ inducunt, ac conceptum fieri prohibent, sed quæ factũ corrumpunt, & expellunt, cui cooperatur Avicenna; id quod in trib. casibus exequendum esse colligitur ex hisce autoribus, in quibus fœminis concipere tutũ non esset, quia in partu periclitantur. Primò quia fœmina ita tenella est, ut fœtum perficere nequeat, aut uterus ita parvus, ut ipsum non capiat. Secundò, quando os uteri angustum existit, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri os conclusum est, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur. Tertio quando tuberculum, aut quippiam aliud in uteri osculo exortũ est, aut morbus aliquis in eodẽ utero consistit. Addit Theodorus Priscianus, expedire interdum, prægnantibus in vitæ discrimine constitutis, sub unius partus jacturâ salutem mercari certissimam, quando aut matricis vitio aut ætatis impotentia sub qua præpropere frequenter partus evenit, fœminæ periclitantur. Sicut arborũ arescentum, ramorum accommodatur salutaris abscissio; & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium. Ex altera nihilominus parte est idem circumspectissimus senex, qui in jurejurando mulieri ad

Altera pars

corrum-

corrumpendum conceptum vel fœtum, medicamentum non esse exhibendum, asseverantissime confirmat. Quidam existimant conceptum, nondum animatum, urgente necessitate licere corrumpere, animatum verò minimè, hi Hipp. in jurejurando de animato intelligunt, in aliis locis, de non animato, & hæc est communis opinio, quæ tamen mihi non undiquaque probatur, quia neque inanimatus temere corrumpendus, nam omnis fœtus corruptio (præterquam quod à viris peritis merito dicitur homicidium imperfectum) mulieri etjam periculosa est, præsertim robustæ, uterumque duriorem ac densiorem habenti. Quocirca de tota re sic statuendum existimo; fœtum aut conceptum corrumpere nunquam licere, etiã periculo matris præsente, hoc enim in casu, nondũ effigiatum animatumve perdere, minus esse malũ, etsi detestandũ planè ac fugiendum: nam contendit natura quantum potest fœtũ adhuc nòn maturum retinere; ejusq; retinendi avida, non nisi confecta & evicta causis cedit abortivis, proindeq; in abortũ matrem ulterius periclitari necessum est; & ejus corporis magnam fieri concussionem, & indicibilem humorum agitationem, ex quo corruunt Prisciani, & aliorum speciosa magis quam firma argumenta, de qua re videndus Baptista Silvaticus; graviter præterea censeo delinquere eos, qui prece, aut pretio mulierculis modum monstrant, quo conceptus impediatur, in hunc finem, ut in delitiis vivant, aut ut cœlent sua sive stupra, sive adulteria, sive incestus, nam ibi etsi non perditur animatus fœtus, perditur tamen absque legitima causa semen potentiâ animatum, & tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari. Adhæc si prægnans in ventre, aut alibi vulneretur, sic ut abortũ faciat, si fœtus animatus erat, qui percussit, reus est mortis, si verò nondum animatus, mitius cum illo agendum judicarem. Nulla tamen venia sceleratis illis vetulis, & aliis lenis concedenda, quæ divinas, & humanas leges negligentes, malis suis artibus, consiliisq; imprudentiorum medicorum usæ, atrocia infanticidia dare non verentur, ubi enim in virgine aut vidua cujus pudicitiam, lenocinio sua expurgarunt, mutationes animadvertunt, veluti appetitum varium, cibi fastidium, vomitum, nauseam matutinam, passiones cordis, animi deliquia, dentium dolores, illicò arctissimè eam præcingendo primam faciunt experientiam, ut fœtum in utero conceptum extinguant, inde cum nullam opem sentiunt, medicũ accedunt, petunt ad menstruorum suppressionẽ remedium, ea enim retenta parere dolores in præcordiis, & fœmoribus, multosq; ciere vomitus honestæ personæ, quæ ob verecundiã medicum haud libenter adire vellet, ubi itaq; quæ menses, & fœtum cieant à medico impetrarunt, utuntur; sin minus, ipsa malefica harum evacuationum nõ ignara à pharmacopolis petere & aliunde alias herbas cõquirere monet, ut his in vino utantur, alias suffiant, alias ventri imponant, & pro incessionib. parent, de quarũ etjam decoctis mane, & vesperi bibant, sed cum neq; hæc prosint, venas in utroque pede aperire monent, aut cucurbitulas fœmorum internæ parti, quo facto perit;

Opinio quorundam.

Conclusio autoris.

In medicis controvers.

Lenarum scelerata artes graviter punienda.

Lena imprudentiorũ medicorum consilio, infanticidia dant.

10

20

30

perit, quod in utero erat, hæc observantibus interdum matribus, & patribusfamilias, ipsis verò prægnantibus, quod res est, dissimulantibus, prætexentibusq; dolores ventris, capitis, ac pectoris; redeuntibus verò menstruis, quando se fœtu norunt esse liberas, ad consuetam vitam redeunt, aliis quoque easdem artes communicant, ut eo plura infanticidia fiant, dum liberius vivere audent, & multa committere, quæ ex his paucis lectori æstimanda relinquimus: hæc tamen in eum finem fuerunt animadvertenda, ut à prudentibus magistratibus præoccupentur, & veneficæ hæ vetulæ, seu pestes per universum orbem liberrimè vagantes, acerrimè puniantur.

Admonitio ad magistratus.

De sterilitate morbosa, seu diversis affectionibus, quæ conceptum impediunt.

10

CAP. III.

FIt etiam fœmina sterilis, ob morbosum aliquem affectum, qui partes generationi dicatas sic disponit, ut etiãsi fœcundissimo viro conjungatur, concipere nequeat. Hujus affectionis causæ, seu potius affectiones, quæ steriles fœminas reddunt, in triplici sunt differentia; quædam externæ sunt, aliæ internæ, pleræque etiam occultæ. Externæ quidem, ut tempus anni, aut regio nimis intemperata, præsertimque frigidissima constitutio aeris, vel etiam pestilens, crassa, nebulosa; medicamenta intensæ alicujus qualitatis utero imposita, veluti ruta, vinum, camphora, sempervivum, cicuta, calx, auripigmentum, pulegium, acetum, sinapi, urtica, flos nenupharis; aut quæ nimium emolliunt, ut radix altheæ: aut quod impensè siccat ut terræ plurima genera, vel quæ nimis aperiunt, ut abrotanum, & sabina, si extra modum ac mensuram applicentur. Adhæc potus frigidæ, aut ebrietas, aut nimius esus fructuum horariorum, balnei usus immodicus, magnæ evacuationes, vita sedentaria. Jnternæ causæ censentur intemperies quælibet uteri, aut totius, de quibus supra cumulatè jam egimus: Insuper uteri laxitas seu lubricitas, & osculi ipsius resolutio sive paralysis, quæ facit ut semen ocyssimè prolabatur: uteri durities ob siccitatem, frigiditatem, scyrrhum, aut callum, ejusdem uteri aut totius corporis nimia pinguedo, nam præ pinguedine uterus clauditur, & ineptus redditur semini trahendo, ac crassius omentum in causa est, ut pudenda aptari commodè nequeant ob prominentiorem

Causa.

Externa.

20

Interna.

30

Pinguedo.

trahatur crusta, sed cum mutari incipit, ac veluti maturitate suâ excidit. Octava, locus ulceratus conservetur apertus ad 40. dies vel paulo plures, longior enim mora partem debilitat, excrementa accumulat, ac sinus inducere potest. Nona, foramen ciceris grano primo, deindè globulo cereo, vel argenteo servetur apertum. Decima, foramini in aversione potissimam superponatur aliquid humorem trahere potens; ita in aqua agitatur agaricus, euphorbium & colochyntis, ac in eadem linteum madidum applicatur, & folium hederæ superponitur. Vel potius ℞ pulveris turbith, hermodactilorum, agarici, ivæ arthetica. an partes æquales, cum cera fiant globuli magnitudinis ciceris masculi, 10 *quibus fonticulus apertus conservatur, & fluit copiosius. Vndecima, circa vulnus repellentia apponantur, ut defensivum de bolo. Duodecima, ne super partes principes applicentur, ideo suspecta ustio in capite, & quantumvis necessitas urgeat, cavendum à suturâ, etsi quidam contrarium jubeant. Decima tertia, cavendum à parte exactioris sensus ut oculo. Decima quarta, eligatur semper pars inferior, ut expeditius humores expurgentur. Decima quinta, tempus cauterij commodum ver est, quia tùm humores omnes funduntur magis, & ad extrema pelluntur. His succinctè cuncta, quæ ad rationem, tempus, locum, & modum aperiendorum fonticulorum attinent, perstrinxisse mihi videor.*

20

De melancholia virginum & viduarum.

CAP. III.

MElancholia virginibus, viduis, & sterilibus crebriùs quam reliquis fœminis accidit. Definitur ab Areteo animi angor in cogitatione defixus, atque inhærens, sine febre, furoris, vel maniæ initium; differt tamen ea, quæ communiter viris, & reliquis fœminis contingit, ab eâ, de quâ nunc sermo est, quòd illa ex aliquâ communi causâ proficiscitur, hæc ex certâ quâdam, & huic fæminarum conditioni duntaxat peculiari, nimirum menstrui sanguinis tetrâ ad cor exhalatione; item quia illa citra manifestam intermissionem affligit, hæc non nisi per intervalla, & suscepto initio à prædictâ occasione: 30 Tertio quia illa nullum fere aliud accidens secum affert præter metum, ac mœstitiam, & ea, quæ melancholiæ sunt propria; hæc fletum, risum, variosque dolores, præsertim sinistri lateris, & è cordis

Definitio.

regione universam mammam interdum occupantes, spiritus deficit, & alia accidentia mox dicenda se produnt; ideoque ritè definitur hæc virginum, & viduarum melancholia, ex levi occasione, aut citra illam insolens, & subita tristitia cùm tacito delirio, ac dolore alicujus partis internæ, anxietate, flendi, vel tacendi desiderio, hypochondriorum, ac dorsi manifestâ pulsatione, à quibus subitò ad pristinum redeunt statum. Haud facile est judicare, cujus morbi hæc sint symptomata; nam Galenus ex Dioclis sentētia melancholiam ex immodico calore venarū meseraicarum oriri scribit; vel ut aliis placet, ex inflammatione earundem venarum, & pylori, ac pancrearum. Quod jachinus non recipit, quia, ut inquit, adesset febris perpetua. Illorum tamen vestigia sequutus Mercatus, causam melancholiæ hujus, de quâ agimus, esse refert inflamationē arteriæ juxta dorsum, cui consentiant cerebrum, & cor, quæ adustis fuliginibus obscurantur. Cæterum cum ab internâ inflammatione febrem esse inseparabilem, tum reliqui medici, tùm Galenus passim confirmet, quâ tamen sic affectæ mulieres sæpissimè carent: Potius censeo, meseraicas, & arteriam dorsi præter naturam incalescere duntaxat, vel deteriorem substantiæ conditionem acquirere ex vitiato in utero sanguine, vel semine, tumque acrem de se vaporem exhalare, qui animum mentemque conturbet; ex quibus liquet cerebrum in hâc melancholiâ non per essentiam, sed per consensum lædi.

Melancholia Virg. & Vid. definitio.

Quæst. Melacholia cujus morbi symptoma.

Autoris sententia.

Ex dictis hujus mali causas colliges, quæ quidem duæ potissimæ sunt; prima muliebris natura, qui tenuioris est ac dejecti animi; secunda, crassus sanguis sparsus per mesenterij, & omenti venas, & ibi adeò exustus ut frigidus, & siccus tandem evadat, ejusdem etiam vitiosi prope cor ac in prædicta arteria conclusi tetra exhalatio; cùm enim uberius sanguis ætate crescit, confluit ad uterū, cumq; osculum exitus nondum fuerit satis apertum, aut obstructio effluxum impediverit, tunc præ multitudine resilit ad cor, ac septum transversum, unde postmodum difficulter refluit, quia venæ obliquæ sunt, & locus ad insaniam, & deliriū paratus; itaq; cùm hæ partes repletæ fuerint, tunc ex repletione (ut Hipp. verb. utar) cor fatuum fit, ex fatuitate torpedo, ex torpedine delirium apprehendit, & si simul horror, & febris ingruit, præ acutâ inflammatione insanit, præ putredine clamat, oppresso à fuliginibus corde, præ caliginositate timet; præ compressione strangula-

Causæ.

Lib. de Virg. morb.

strangulationes parat; præ sanguinis malitiâ animus mœrens, & anxius malum trahit, & spiritus cerebri obscurantur, quæ cuncta augentur, amatorius si accesserit ardor. Viduis tamen sæpè accidunt labores, curæ, & assidui mœrores, ob consuetæ vitæ mutationem; sed & puerperis sæpissimè malum accidit, ex suppresſâ purgatione, quia humoris illius vitium æquivalet temporis diuturnitati, si indebitè detineatur, virgines etiam viro maturas sæpe malum exercet ob relatam jã causam. At licet sanguis ille conclusus nec putrescat, nec ad superiora feratur, dum tamen prædictis in locis incalescit, & levi aliqua occasione agitatur, solo halitu afficit, quo halitu quiescente, aut dissipato, læta redditur fœmina, symptomataque mitescunt, subinde tamen recursura; habent enim causam intra se à quâ successu temporis (ut rectè Averroes notavit) in frigida symptomata delabuntur, ob innati calidi resolutionem, nam sanguine tenuiori resoluto, reliqua portio melancholica redditur; quocirca etsi initio affectio calida sit, quod colligitur ex ingenti illa arteriæ dorsi succensione pulsationeque, quæ etiam viris hypochondriacis contingit, tamen tractu temporis frigida nonnunquam evadit.

Puerperis melacholia fit.

Signa sunt, pulsatio juxta dorsum, quod symptoma fœminis sic affectis ferè est perpetuum; cutis aliquando squalida, rugosa, & aspera, præcipuè verò, ut Areteus scribit, in cubitis, genib. & digitorum articulis, multa cogitatio, commentatio, & suspitio malarum rerum, verecundia, rusticusvè pudor, ignavia, animi dejectio, mentis, & sensuum caligo, turbulentus somnus, insomnia terribilia, perversa rerum existimatio, præposterum judicium. Præcordia ingenti sæpè fervore æstuant ac pulsant, cumq; vapor excitatus sursum evolat, cor palpitat, aut premitur, animus deficit, plerumque fauces siccitate præcluduntur, sic, ut difficulter tunc possit ab uteri strangulatu secerni; alvus plerisque nil reddit, aliis exiguum, acre, biliosum, lotium flavum; fastidiosæ sunt, languentes, tædiosæ, consilij inopes, sitibundæ, vigiles, cum summâ vitæ ac rerum meliorum desperatione, lachrymosæ, timentes, mœstæ; metus enim, ac mœstitia, si longo tempore tenent præcipua sunt melancholiæ symptomata, quæ ipsam tanquam charactere designant Hippocratis testimonio; nulla re delectantur, neque gaudent, solitudinē amant, à qua magis læduntur, donec halitus evanescit, tunc enim subitò, quod mirum apparet, ad pristinā cōsuetudinem

Signa.

2. de pass. acut. 8.

6. aph. 23.

dinem revertuntur, nisi malum fuerit inveteratum, & jam per essentiam. Adhæc verbis exprimere nequeunt, quid sentiant, ex quibus etiã interdum nil certum colligas, multaq; mala persentire dicunt, & tãetsi melancholia sit cerebri affectio, tamen de corde magis conqueruntur, quia robore ipsius minus valent, semper tamen universa hujus affectus causa ab utero pendet, & propaginibus venarum ipsum circundantibus; multæ etiam malum dicunt non esse naturale, sed divinum quid præ se ferre; aliæ ab spiritu vexari se putant, quæ persuasio apud germanorum vulgus frequens est. Porro hæc sunt melancholicarum symptomata mitiora, si tamen ex eâ in maniam vergant, tunc animus mœrens horribiliter compellat, & in puteos prosilire, ac strangulari cupiunt, tanquam meliora sint hæc, & omnem vitæ utilitatem excedentia, neque possunt ullâ orationis suavitate ad spem recuperandæ valetudinis erigi; præsertim autem hæc accidunt, quibus menstrua purgatio, aut alia uteri purgamenta ob subitam occasionẽ retrocesserunt. Differunt melancholicæ à maniacis, quod illæ verentur publicè proferre, quæ imagiuantur, & ob id cogitabundæ, mœstæ, & taciturnæ incedunt; hæ statim effutiunt, quæ mente concipiunt, unde facile deliramentum apparet, spectra, phantasmata, & dæmones videre se putant, sæpè noctu, quandoque interdiu, & aliquando utroque tempore: sæpe pactiones præstigiasque, ut ipsæ vocant, ab aliis sibi paratas suspicantur, ex quib, eliciunt morbum non esse naturalẽ, & idciro medicamentis nõ ante placandum, quam illas, quas sibi fingunt paratas insidias, penitus amoliantur; quæ tamen omnia erronea sunt, & à causâ præter naturam rectrices facultates maximeque imaginationem pervertente suboriuntur.

Signa si in maniam vergat.

Differentia inter melanchol. & maniam.

Prognosticum.

Tres morbi species sive gradus.

Tres itaq; sunt hujus morbi stationes sive gradus, juxta quos majus vel minus periculum subesse pronunciandum est & pro quibus etiam curatio evariat. Primus dum nuper leviora signa apparuerunt, & adhuc sanguis fervorem continet. Secundus, cum jam diu duraverit affectio, & mores mutaverit fœmina, neq; potuerit imaginationibus, ac mœstitiæ resistere, fœculentusque, ac crassus fuerit jam factus sanguis, cujus temperamenti rationem, ac conditionem, fœminæ natura insequitur. Tertius, cum penitus subversum fuerit vivendi studium, & fœmina nec loquatur neque respondeat, nec lætetur etiam cum familiarib. & amicis, tunc enim jam prope maniacum delirium est.

est. Primi gradus curatio complebitur, si fœmina parco utatur victu, corpus exercitio firmet, animum variis, ac jocundis rebus distrahat; quod si viro non utatur, tertio aut quarto quoq; mense in medio ejus basilica tundatur; si vero menstruorum tempore mœsta, ac melancholica magis sit, duobus tribusvè dieb. ante, vel post eorum apparitionẽ vena pedis vulneretur; in medio autem mensis salvatella dextra, aut sinistra, prout jecur, aut lien compatitur; quod si mesenterium afficiatur, per hæmorrhoides convenienter sanguinem, detrahes.

Curatio primi gradus.

At si morbus fuerit in secundo gradu, ad cujus potissimum curationem medici vocantur, quia primum mulieres contemnunt, tertium curari non posse arbitrantur, quatuor præcipuæ erunt intentiones curativæ. Prima, impedire sanguinis congestionem in utero, cujus gratiâ menstrua ciẽda per ea, quæ suo loco dicta sunt; secũda, quidquid melãcholiæ congestũ est expellere; tertia, flatus discutere; quarta, capiti, cordi, utero, & universo corpori providere. Curabitur ergo quinq; remediorũ generib. Primo; quia victu sicco melancholicus humor, & augetur, & exacerbatur, humectãte potius utendũ, qui tamen leviter attenuet, & inscindat, præsertim si mẽses suppressi sint, esto igitur prandium ex gallinâ novella tenerâ coctâ cum radicibus fœniculi, petroselini, ciceribus rubeis, & croco; in cœna laudantur ova recentia, poma assa, pruna cocta, aut borrago parata cum lacte amygdalino, propter vigilias quibus maxime infestantur, vel ptisana cum pauco aniso, aut cinnamomo propter flatus. Potus sit vinum Rhenanum vel album tenue, in quo maduerint flores auranciorum, vel potius boraginis, cerevisia mediocris, enulâ & melissâ parata; aut aqua cocta cum herba capillorum Veneris, radice scorcioneræ, cortice limonis, semine citri. Alvus respondeat, aut levi hoc clystere solicitetur: ℞ *radicis fœniculi, petroselini an. ℥ i, foliorum malv. m. i. polypodij quercini ℥ j. seminis carthami, lini, fœnugræci an. ℥ i coquantur ad lib. j. colaturæ adde olei anethini, camomilæ, violar. sacchari rubei an. ℥ i, diacatolici ℥ ß misce.*

Secundi gradus curatio.

Victus ratio

Secundo evacuantibus, & quidem, si plenitudo adsit, sanguinis missione iis animadversis, quæ aliis capitibus dicta sunt, quia tamẽ succi jam melancholici facti sunt, parcè mittendus, purgantiaq; medicamenta crebrius exhibenda, præsertim ea quæ leniter, & paulatinè parùm, sed frequenter educunt. Prius tamen humor præparandus sequenti

Evacuatio

 quenti

quenti vel simili sirupo ℞ *sirupi borraginis ; de pomis, vel epithymo, an.* ℥ *i aquæ borraginis, melissæ an* ℥ *ii misce*, quo ubi per vi. aut viij. dies mulier usa fuerit, capiat alternis septimanis ℥ j pilularum de aloe, mastichinarum, vel de agarico; vel potius, quia pilulæ exsiccant, & calefaciunt, ter, quatervè in anno accipiat ℥ ß *confectionis hamechsine scamon. & colochynt. cum* ℥ *i sirupi violar. solut. in* ℥ *iiij decocti melancholici*, aut bolum sic concinnatum, *pulpæ cassiæ* ℥ *i pulveris foliorum senæ* ʒ *ij misce, vel* ℥ *i* harum rotularum: ℞ *confectionis hamechsine scamonio, & coll. diasenæ, aut confectionis de psilio* ʒ *iij sacchari dissoluti in aquâ melissæ aut viol. q. s. misce fiant rotulæ;* aut capiat iiij, quinquevè pruna senæ, quæ sic parantur; ℞ *prunorum numero xxx, foliorum senæ* ℥ *ij, seminis anisi* ʒ *ij, folia, & semina in ligaturâ, pruna per se in lib.* ß *vini Rhenani, aut albi tenuis per horas xxiiij infundantur, tunc adde aquæ tantundem, coquantur ad consumptionem vini, capiat à ij usque ad vj. & superbibat cochlearia tria jusculi vel dilutum senæ,* quod sic concinnatur: ℞ *seri caprini* ℥ *viij leviter calefiat, in quo infundantur foliorum senæ* ʒ *viij florum viol. p.* ß *zinziberis* ℈ *i in vase vitreo angusti orificij bene obturato maneat per noctem, coletur manè, & adde sacchari q. s. bibatur tantundem pluribus diebus:* laudatur etiam hoc aliud decoctum: ℞ *aquæ lupulorum, borraginis, aut cichorei lib. i. foliorum senæ* ℥ *i* ß *bulliant parum & maneant per noctem in infusione, coletur, & adde sirupi de succo borraginis* ℥ *ij sacchari q. s. dosis* ℥ *iij:* experientia comprobavit hoc aliud serapium: ℞ *aquæ borraginis, cich. lupul. an.* ℥ *x. succi borraginis depurati* ℥ *viij succi pomorum redolentium* ℥ *vi, foliorum senæ* ℥ *iii florum cord. an. p. radicum scorcioneræ minutim scissæ, aut loco ejus angelicæ* ℥ *ij bulliant lento igne ad consumptionem vigesimæ partis colaturæ adde rhab. electi, agarici trochiscati an.* ʒ *iij* ß *facta levi ebullitione exprimatur, & adde pulveris lapidis lazuli præparati in ligaturâ* ʒ *ij sacchari q. s. fiat sirupus mediocris consistentiæ, aromatizetur cinamomo, dosis ab* ℥ *ij ad iij.* Principatum tamen obtinet elleborismus, quem hac ratione Mathiolus describit in epistola ad Nevium, ℞ *foliorum aspleni, adianti, fumariæ, mellisophili, absynthij, arthemisiæ, agrimoniæ, pulegij, thymi, senæ an. m. i. florum anthemidis, betonicæ, buglossæ, borraginis, roris marini, stœchadis, epithymi an. p. ij. radicum cichorei, intybi, apij, fœniculi, asparagi, rusci, pœoniæ, Anonidis, eringij, angelicæ, buglossæ, borraginis, doronici an.* ʒ *vi; seminis anisi, fœniculi, ocymi, citri an.* ʒ *ij cinamomi electi* ℥ *j santalorum flavorum* ʒ *ij, agalloci* ʒ *i in s. q. aquæ ferveant ad tertias secundum artem*

Pilulæ exsiccant, & calefaciunt.

Pruna senæ

Dilutū senæ

Sirupus melancholiam educens.

Elleborismus Mathioli.

coletur,

coletur, & ℞ prædicti decocti ℥ iij ß, ſirupi de fumaria, de epithymo, byzantini, acetoſi, de quinque rad. an. ℥ iij miſce, pro ſingulo mane capiat 15. diebus continuis pro digeſtivo, 16. vero die purgetur ſic: ℞ *prædicti decocti ℥ v rhabarb. optimi ℥ i ß. corticum rad. ellebori nigri, purpureum florem ferentis ℈ v, junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ decorticatæ an. ℈ ß vini cretici ℥ ij, terenda terantur, ac omnia per diem, ac noctem macerentur, deinde coletur, & facta expreſſione adde electuarij lenitivi, ℥ v. confectionis hamech ℨ ij ſirupi ſapor regis ℥ i miſce fiat hauſtus,* qui proprie elleboriſmus dicitur: valet non ſolum in melancholiâ, ſed etiam pro quartanariis, epilepticis, & reliquis morbis melancholicis. Ego verò faciliori, & pro melancholicis peculiari ratione hanc ſoleo potionem parare, ex qua maximam percipiunt patientes utilitatem: ℞ *fol. aſpleni, pulegij, adianthi, thymi, fumariæ, borraginis, arthemiſiæ, agrimoniæ an. m. ß. radicis cichorei, intybi, angelicæ, apij, fœniculi, aſparagi, eringij an. ℥ i; florum borraginis, ſtœchadis, roris marini, viol. an. p. i. ß. epithymi. fol. ſenæ an. ℥ ß doronici, ſeminis aniſi, fœniculi, ocymi, citri, an. ℨ ij ß. cinamomi electi ℥ ß ſantalorum omnium an. ℨ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. ij. in fine adde, corticum radicum ellebori nigri, rhab. elect. an. ℈ iiij lapidis lazuli in ligaturâ ℨ i junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ decorticatæ an. ℈ ß coletur, & adde ſacchari albiſſ. q. ſ. fiat potio clara, aromatizetur ℥ i diamoſci doſis ab ℥ iiij ad ℥ vi.* Quibus non proficientibus grana iiij ſtibij præparati tutò præbentur, facto tamen initio à g. ij aut iij ſic enim nil mali accidit. Quidam etiam in deſperatâ melancholiâ non verentur exhibere iij, iiij vel v. grana pulveris Joannis de Vigo, ſeu præcipitati cum ℥ i vini generoſi, aut tantundem conſervæ roſarum, vel ſub hac forma: ℞ *prædicti pulveris g. iiij pulv. margarit. præp. g. v. electuarij diamoſci, diambræ an. ℈ ß cum decocto nucis moſcatæ, fiant pilulæ, dentur in aurora:* valet etiam in lue venereâ, & podagrâ; dicitur à quibuſdam turpetum minerale; & à ladano Mercuriali, ac medicamento alio, quod ab aliis Hercules dicitur haud multùm diſtat; Bolus Aldereti per Hiſpanias vulgariter nuncupatur, quia hoc remedio primarius ille, ac ſuo tempore celeberrimus Salmanticenſis medicinæ profeſſor mira operatus dicitur; Porro innoxia fœminæ præſertim melancholicæ valida hæc & ſimilia medicamenta ferunt ob craſſa, & viſcida excrementa.

Aliud.

Stibium.

Præcipitatus pulvis.

Turpetum minerale.

Tertio diſcutientibus flatus, qui numquam non redundant in hoc affectu.

Diſcutientes.

affectu, quorum materiam tum c. *de œdemate mammarum* 6. remed. genere, tum c. *de febre alba*, ubi de splenis rugitu sermo erit, tum *de epilepsia ex utero* 2. remed. genere luculenter invenies, præter quæ etiam sequenti aut simili clystere sæpius utendum est, ℞. *rad. fœniculi, petros. an.* ℥ *j. seminis carthami, anisi, lini, fœnugræci an.* ʒ *j. fol. malv. m. j. polypodij quercini m.* ß *coquantur in s. q. aquæ ad tertias juris lib. j. adde olei camomilæ, anethini an.* ℥ *j.* ß *diacatholici, aut electuarij lenitivi* ℥ *j. sacchari rubei tantundem, misce pro clystere: in quem insuper usum sumat* ʒ *j. theriacæ optimæ, aut mithridatij in aqua melissæ, & vini optimi an.* ℥ *j.*

Clyster carminativus

Linimentũ. Est præterea utilissimum lienem inungere cum iis, quæ c. *de febre albâ* dicenda sunt, aut cum hoc linimento ℞ *decocti tamarisci, caparor. foliorum scolopendriæ* ℥ *ii. olei caparor. liliorum an.* ℥ *j. theriacæ magnæ, mithridatij an.* ʒ *ii. ceræ q. s. ad ignem fiat unguentum.* 10

Somnum provocantia

Quartò iis, quæ somnum valeant conciliare, cujus tanta in hoc malo penuria adest, ut sæpè symptoma hoc totam ad se trahat curationem; quod accidit ob cerebri siccitatem, idcirco humectantia & affectum curant, & symptomà: subindeque vires reficiuntur. In hunc igitur usum fieri solet lavacrum pro pedibus & cruribus ex decocto malvarum, rosarum, camomilæ, violarum, florum lactucæ, vel canarum, additio interdum Ihoschiamo, & capitibus papaveris albi; 20 confert etiam usus balnei aquæ tepidioris, aut capiti embrocationes fiunt per vas angusti orificij hac ratione: ℞ *prædicti decocti lib. ij. olei papaveris, & ros. an.* ℥ *iii.* misce, & tepidum supra caput paulatim cadere sinito, abrasis prius crinibus, quâ finitâ operatione, capiti imponatur linteũ madidũ in oleo ros. & camomilæ, aut papaveris, si somni defectus sit magnus, vel in lacte muliebri sive caprino; quæ si nõ sufficiant, nares inungantur unguento popul. vel ℞ *unguenti ros.* ℥ *j. opii g. 4. misce*, quo non solum nares, verumetiam tempora, plantæ manuum, ac pedum, & pulsus inungantur; vel ℞ *foliorum Ihoschiami, viol. lactucæ an. m.* ß *capitum papaveris contusorum numero vi coquantur* 30 *in æquis portionibus vini, & aquæ ac in hoc decocto madidam spongiolam patiens sæpe olfaciat.* Alij pro secreto commendant hoc: ℞. *succi foliorum coriandri viridis* ℥ *ij. leviter ferveant in vase obturato, & adde tantundem lactis muliebris, ac olei rosacei;* Intus assumuntur borraginis folia, quæ prius cocta sint, deinde minutim scissa, ac secundò cocta in lacte amygdalino addito saccharo; aut ℞. *amygdalarum*

Embrocha.

rem ventrem; præterea major pars materiæ ſeminis abſumitur in pinguedinem, & craſſitiem, ſi præter naturam ſit, quippe ſeminis, & adipis eadem eſt materia; & in viris obeſitas breviorem efficit penem; fœminæ verò præter naturam pingues, menſes habent diminutos, & multus in pinguedinem ſanguis abſumitur, ac quod ſuperest, alendo fœtui non ſufficit, cum maxima alimenti pars in pinguedinem tranſeat, ut ſcribit Aetius. Et ob hanc cauſam Hippocrates dicebat Scytharum plures fœminas ſteriles eſſe. Mulieres inſuper præter naturam tenues, ſunt inutiles fœtus geſtationi quod dixerat idem Hipp. cujus rei cauſam eſſe exiſtimat Avicen. quod tenuioribus os uteri perpetuò hiat; ego verò potius dixerim, tenues fœminas tenuem habere uterum, ac imbecillum, idcirco etſi in principio parvum fœtum continere poſſint, auctiorem tamen, nec retinere, nec abſolvere poſſe imbecillam fœminam, nec rurſus ſe ipſam firmari, & impinguari, niſi nutrimentum ſibi ſoli attrahere anticipet, ſubindeque fœtus ſufficienti indigens alimonia corrumpatur. Flatus etiam in utero concluſi ſterilitatem faciunt, vel quod præ diſtentione apertum tenent oſtium uteri; vel quod impetu ſuo ſuſceptum ſemen propellunt, membrana etiam utero adnaſcens, quæ ipſū claudit, de qua primo c. *hujus operis egimus*, quod luſtrare non pigeat; ſed & uteri hiatus, ac perpetua adapertio ſterilitatis cauſa eſt, quia ſemen non continet, contentū non amplectitur, proprium ante tempus excernit. Provenit autem uteri hiatus, ex ipſius inſigni debilitate, quæ aut ex continuo menſtruorum fluxu originem habuit, aut ſuppreſſi diutius ſive menſes fuerint, ſive alii humores, derepente vi eruperunt, & extra modum fluentes compeſci nequeunt; ex laborioſo partu, vel abortu, quippe ex hiſce cauſis uterus ita debilitatur, ut fibras & membranas obſervare nequeat, ſimiliter contingit, ut pudendi ſinus nonnunquam hiet, & nimium ſit apertus ex magnitudine membri virilis, aut frequenti coitu. His adjunge averſionem ſive contorſionem uteri, quia ſive ſurſum ſive deorſum, ſive ad latera torqueatur, virile ſemen in uterum rectâ ejaculari nequit. Sed etiā vitium menſtrui ſanguinis, ſteriles facit fœminas, nam ſi multus eſt, obruitur genitura; ſi parcus nec foras profluit, nec intus ſatis eſt, & inopia alimenti areſcit ſemen, Hippocrat. & Ariſt. autoribus, ſi inordinatus, uterum non expurgat, & ſemen ſecum defert, ac genitu-

Aet. lib. 16. cap. 26. Hip. lib. de ſteri. de nat. mul. de aere, aq. & locis

Gracilitas. 1. Aph. 44.

Flatus uteri

Uteri hiatus, eiusq; cauſa

Menſtrui vitium. Hipp. Lib. de ſteril. lib. Ariſt. 7 de hiſt. animal

ram prohibet: si corrupti menses, aut utcunque vitiosi, aquei, fœtidi, nigri, albicantes, flavi, virides, serius aut temporius fluentes, minus apti sunt ad concipiendum, quæ omnia dignosces, & curabis ex primò hujus operis libro. Porrò etiam vitiosum semen sterilitatis causa est, nam si aquosum & tenue, delineationem non suscipit; si crassum, à calore non evincitur, neq; ex eo efformari quicquam potest, & ineptum etiã est si labem aliquam contraxit, ex putredine vel lue Venerea, aut ex vitio alicujus membri principalis, aut ex commixtione alicujus pravæ substantiæ, qua uterus scatet. Tandem si paucũ est, genituræ non sufficit; si nimium, copiâ suâ virile semen obruit; ultimò quæcunque aliqua ex superiori libr. numeratis affectionibus in utero tenentur, difficulter aut nullo modo cõcipiunt. In abditis causarum generibus numeratur inprimis divina voluntas, deinde maleficia, carmina, & magicæ incantationes, nodi, nexus, ac vincula, quibus maligni homines fœminas ligant, neq; enim (ut inquit Fernelius) fabula est, ideo in jure pontificio extat de iisdem, textus *de frigidis, ac maleficiatis*. Et horum maleficiorum scribit Isaac quædã ex animatis fieri, ita testiculos gallorũ in lecto, sanguine positos, congressũ impedire; quædam ex inanimatis, ut si nux vel glans separetur, cujus medietates ab utraq; parte viæ ponãtur, per quã sponsi ituri sunt, aut si quatuor fabarũ grana, nescio, qua ratione electa, in lecto ponãtur, vel in via supra ostium, quod maleficij genus pessimum; ac efficax esse putat: quædam ex metallis; ut ex acu cum qua mortui consuti fuere; quædam ex characteribus scriptis cum sanguine vespertilionis. Secundò annumeratur abditis rerũ causis, veneni alicujus assumptio quo membrum aliquod princeps perditur. Tertiò medicamenta quæ suapte natura, aut superstitione adjuncta, sterilitatem inducant, qualia plerique putant plurima reperiri, & ejus generis esse, radicem filicis fœminæ mulieri exhibitam; aut si nitri, aluminis, vel picis quantitas, ciceris vel fabæ post coitum in ore uteri ponatur, aut si mulier gestet testiculos mustelæ maris ligatos in sinu muliebri, in pellicula aliqua, aut matrix capræ, quæ nondum conceperat, juxta nudum corpus, in quorum numero est usus piperis, aut nascale ex ipso, aut si statim à menstruo capiat ℥ i. pulveris extremitatum hederæ; aut si gestet os de corde cervi, matricem mulæ, gagatem, aquilinumve lapidem sive ætiten, smaragdum, vel

Semen vitiosum.

Abdita causa.

l. practica. xxviij.

Maleficiorũ differentia.

Veneni assumptio.

Medicamẽta superstitiosa.

saphirum,

ſaphirum,aut ſi comedat grana hederę nigræ,vel radicem pimpinellæ, vel in cubili appendat ſcolopendriam,aut corium mulæ, aut portet limaturam ferri, aut ſi mulier quæ peperit,& vult per aliquot annos nō concipere,liget in ſecundina infantis,quam pepererat, tot grana cataputiæ,quot annis vult ſterilis permanere ;ſic &opium,cicuta,mandragora,& ſimilia narcotica viri teſtibus aliquandiu illita,aut peſſi forma muliebribus indita ſterilitatem inducunt ; ſed ſuperiora totâ ſubſtantiâ, hæc manifeſtis qualitatibus, nam omnia ferè frigidiſſima ſunt ; & ſquama ferri impenſa ſiccitate ſeminis materiam diſſipat,frigida gelatum,& extincto ſpiritu examinatū minimeq; prolificum reddunt.Hæc & multa alia à ſcriptoribus circumferuntur,ſterilitatē inducentia,quæ tamen celare ſatius fuerit,ne maligni homines, aut incauti tyrones, prece aut pretio ſeducti, iis temere abutantur. Quartò ad haſce occultas cauſas quidā referunt aſtrorū aſpectus infœcundos in exortu fœminæ, aut in congreſſu ; ut oppoſitum vel quadratum Saturni vel Martis cum Venere,quod fortaſſe vir doctus,& quem honoris causâ nomino Johannes Bokelius, & alii non admittent, quia ſemper ſuperiora,cœleſtiave corpora, ad utilitatem, & bonum inferiorum operari ſentiunt ,ſed debuerant conſiderare ,aſpectus cœleſtes nec peſtem,nec ſterilitatem poſitivè inducere ,ſed privativè , quatenus interdum ,quantum oportebat, non adjuvant, negari autem non poteſt eſſe aſpectus,qui validius,ac efficacius aliis,inferiora foveant ac vivificent ; & hoc eſt,quod dicitur, hunc aſpectum peſtem generare,illum ſterilem eſſe ,quia nimirum , aut aeri non imprimit eam vim,quæ ad eius incorrupti conſervationem neceſſaria erat , aut ſemini ,debitam ad generandum efficaciam & energiam , non communicat.

Narcotica.

Bokelius & alij notantur.

Cauſarum externarum ſigna colliges ex relatione conjugum:cœli ſtatum& regionem infœcundam deprehendes ex privatione aliarum cauſarum,& quia ea cœli conſtitutione aut regione,communis ſit fœminarum ſterilitas.Ad internas verò ut veniamus , ſi intemperies aliqua ſubſit uteri, aut totius , dignoſces & curabis , ut dictum jam eſt capite proprio *de uteri intemperiebus* & cap. præcedente ; laxitatem, & paralyſin uteri tactu explorabis, & quod ſemen non retinetur,aut 2. die elabitur ; durities etiā tactu dignoſcitur,quia digitum non admittit,menſes occultātur,aut ſi apparent,ſunt arenoſi, teſteHippoc.geniturā non ſuſcipit,dolet inguen,&lumbi, ac laterū adeſt mollitudo, ac de his extat aphoriſmus, *quibus os uteri durum eſt, ijs uteri*

Signa.

Internarum cauſarum ſigna.

Lib. de nat. mul. *iis uteri os comprimi necesse est*, est autem compressio diversa à compressione prægnantis, quia in hac molle est uteri osculum, in illa verò durum.

Lib. 5. aph. 54. *5. aph. 40.*

Adnascentem membranam digiti admotione continges; & genituram non suscipit, mensibus interdum secundum naturam fluentibus, nimia pinguedo & crassities, vel etiam gracilitas, & tenuitas visu dignoscitur, ac de his dixit idem autor, *quæcunque præter naturam crassæ, non concipiunt utero, iis omentum os uteri comprimit, & priusquam extenuentur, non concipiunt.* Flatus accusant strepitus, quos fœmina sentit, & nonnunquam silentes, sæpe etiam prostrepentes, per os uteri exire percipit, ventre inflatur maximè à coitu, à quo confestim semen elabitur, rugitus adest, in inferiori venter, tensio, & molestia quæ flatu excreto cessat, quarum Hippoc. meminit in lib. Epid. dicens, nonnullis, cum Venere utuntur, inflari ventrem, nonnullis etiam strepere; quæ, ut scribit Gal. in com. aut affecta sunt ætate, aut melancholiâ laborant Hypochondriaca; quæ etiam assiduè coitum appetunt, nam flatu replentur à caloris debilitate, tametsi autem de Damagora quodam ibi sermonem habeat Hippoc. tamen fœminarum & marium communis est ratio, ut Galen. in com. & Paul. infra inquit, in accessibus nonnullæ perstrepunt, nonnullæ horrent: aliis venter inflatur: & quæ horrent cacochymia laborant, nam omnes mali succi plenæ cum vehementer repente calefiunt, horrore divexantur. Uteri hiatum indicant menses, plures, ac humidiores, inordinati, ac citra certas periodos, genitura intus non manet & digito os uteri hians comperitur, adest impotentia, febris, lassitudo, rigor, dolor in imo ventre, ac lumbis, & laterum mollitudo, in congressu nullam vel exiguam sentit delectationem, facilè semen citra sensum pellit, viro ingrata est, pudendum habet humectum, ut refert idem, senex. Uteros distortos dignosces ex ijs, quæ capite de uteri cõtorsione dicta sunt, menstrui vitia ex propriis locis & c. *seminis defectum ex iis quæ superiori c. jam prodidimus*, ejus tamen labes ex colore, substantia, & odore dignoscitur; commixtio alterius substantiæ, ex superfluis purgamentis de quibus lib. 1. capite ult. Tandem abditas causas sic venaberis, venenum quidem sumpsisse, ex relatione, & ex læsione alicujus membri principis gravibusque accidentibus, & à communibus alienis. At ex influxu cœlesti provenire, indicium est, si im

Fœminæ, quibus venter per Venerē inflatur. *com. 3. 6. Epid. 12.* *Com. 3. 6. Epid. 26.* *1. de morb. mul. & lib. de nat. mul.* *Signa abditarum causarum.*

10 20 30

si in signo frigido sicco, & sterili mulier nata sit. Maleficium & incantationes argues ex privatione aliarum causarum, & quia conjuges mutuò se diligentes coire nequeunt, aut cum ante ad invicem amore tenerentur, nunc citra evidentem causam odio se habent incredibili. Contingit autem maleficium quatuor modis. Primò si vir privetur genitiva potentia, cum propria conjuge, & non cum alijs, cujus contrarium facere credendum est philtrum, si tale quippiam reperitur, quod amare compellat hanc, non verò aliam. Secundò contingit maleficium cum uxorem habet vir exosam, nec potest illam cognoscere Tertio cum vult illam cognoscere nec exosã habet, caret tamẽ membri vigore. Quartò si vigorem habet, sed semen non emittit. Divinam voluntatem in causa esse comperies, ex absentia reliquarum causarum, præsertim quia cum uterque conjugum sint ritè constituti, tamen nulla sequitur generatio.

Quatuor modis contingit maleficium.

Ut igitur ab hac causa curationem sterilitatis ordiamur, imploranda quidem est divina majestas, inprimis recedẽdo à nævis, & peccatis, deinde studendo eleemosynis, iejuniis, ardentissimis precibus, ac orationibus assiduis. Astrorum pernicies corrigitur, si prædominante astro contrario eo tempore, quo Luna viget, in signo prolifico fœmina concumbat. Contra Venenum pugnabis communibus alexipharmacis, aut unicuiq; veneno peculiaribus, de quibus singulares tractationes scripserunt, Aponensis Gainerius, & Avic. ac nostra ætate Mercurialis, ac multi alij, ijs tandem medicamentis, quæ adversa sunt qualitati, à veneno aut medicamento in corpore relictę; odio se habentib. medeberis cum iis, quæ dejectam excitant Veneris appetentiã; ijs qui nimis ardenter coeunt, per ea, quæ calorẽ infringunt; Maleficia & incantationes exorcismis curantur, & adjurationib. quibus per divina immundus spiritus expelli traditur. Prodesse insuper contra maleficium dicunt, abrotanũ oleo illitum, ac vino sumptum, radicem asparagi cum vino dulci coctam, allium hortense; satureiã, ocymũ, vel carduum hortensem, generoso vino maceratum, videndum etiam, ut ait Isaac, an maleficium sit supra lectum, & auferatur, sed si autor die auferat, & nocte reponat, vel è cõverso mutare domiciliũ oportet. Si characterib. investigandũ, an sint supra limẽ ostij, vel ad cardines, si acus mortuorum, quærantur maleficia in culcitra, vel pulvinari, ac si non inveniantur, mutetur domus, Si ex fabis, nullo

Curatio.

C. 4. per totum.

Exorcismus.

nullo humano auxilio, sed sola divina virtute curari scribit author iste, si verò ex nuce, jubet ut uterque conjugum nucem integram separet, spargatque ex utraque parte viæ, deinde conjungat, & post septem dies coeant, hæc tamen omnia ea fide scribo, qua accepi, in generè, fatens eorum nullam adhuc fecisse experientiam: autumāt etjam fel canis masculi nigri domui aspersum maleficium arcere, ac fel alicujus piscis, ejus præcipuè quem Itali (*Zangarinum*) vocant, si supra ignitos carbones ponatur, dum conjuges lectum petunt, omne maleficium dissipare; similiter si hydragyrum calamo inclusum nescientibus sponsis, lecto imponatur, nullum ejs maleficium nocere posse. Infœcundi aeris seu regionis medela est mutatio. Intemperierum curationes propriis capitibus tradidimus; sicuti etiam distorsionum, flatuum, & vitij menstruorum. Reliquum igitur est, ut laxitatem sive lubricitatem, hiatumque & duriciem, obesitatem sive pinguedinem, gracilitatem uteri, & seminis vitium, hoc capite inprimis curare doceamus.

Maleficium arcentia.

Curatio lubricitatis.

Lubricitatem igitur uteri, & laxitatem curabis, quatuor remed. generibus; præter ea quæ dicta sunt c. *de uteri intemperie humida*, & *de uteri imbecillitate*. Quocirca si humor simul adsit, quo uterus repletur, ac lubricus redditur, prærdinata victus ratione exsiccante, utēdum primò evacuationib. per ea cathartica, quæ sæpius scripsimus, deinde sudor provocandus ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni Indici. Cibaria condiantur sale, ab antiquis sacerdotali dicto, quod sic concinnatur ℞ *salis communis* ℥ *ij. cinnamomi electi* ℥ *iij. piperis, ameos, sileris montani, hyssopi, origani, pulegij an.* ℥ ß. *siccentur omnia ac pulverizentur subtilissime*; absumit capitis, & ventriculi pituitosos humores, uterum purgat, bonum reddit anhelitum, oculos mundificat, ac dentium dolores mitigat, tussim sedat, & respirationis difficultatem.

Sal sacerdotale.

Abstergentia uterum.

Secundò abstergentibus, & exsiccantibus, abstergunt uterini clysteres ex prædictis decoctis cum melle, suppositorium sive pessus ex succo Mercurialis cum mithridatio, & mastice, qui per triduum detineatur; deinde sequatur hoc balneum ♃ *matricariæ, absynthij, origani, calaminthi, arthemisiæ, florum camamali, meliloti an. m. j. seminis rutæ sylvestris, styracis, calamenthæ, xylobalsami, carpobalsami, costi, rubeæ, been rubei an.* ℥ ß. *coquantur in q. s.* aquæ pro balneo, à quo fiat sequens suffumigium ℞ *thuris masticis, ladani, myrrhæ, nucis cupressi, foliorum*

rum ejus ligni aloës, capulorum glandium, zedoariæ, rasuræ eboris an. ℥ ß. *cum axungia anserina recenti*, fiant trochisci, ex quibus uterus suffiatur, ac denuo reponatur pessus.

Tertiò roborantia in usum veniunt, ut sequens confectio singulo mane cum vino exhibita. ℞ *cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, zinziberis, xyloaloës an.* ℥ i. *nucis moscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an.* ℈ i. *ossis de corde cervi, rasuræ eboris, margarit. an.* ℈ ij. *ambræ g.x. mosci g.iij. facchari q. s. cum aqua naphæ, vel ocymi*, fiant tabellæ, dosis ℥ i. aut etiam dempto saccharo, & addito ladano, & styrace, emplastrum confice ad corroborandam matricem, in quem usum utilia sunt reliqua, quæ variis hujus operis locis habes, præsertim c. *de uteri debilitate*.

Roborantia uterum.

Quartò adstringentibus utendum, de quibus c. *de immoderato menstruorum fluxu*, satis copiose dictum jam est.

Adstringentia.

Eadem fere ratione curatur uteri hiatus, victus nimirum ratione aridiori, & constringenti, crebra purgatione, si humores abundent, sudoriferis, ac balneis sulphureis, sirupis ex ligno Guajaco, suffumigiis supradictis, & evaporationibus ac fotu ex decocto myrthi, lentisci, vitis, fol. rof. & olivæ vel radicis bistortæ, quinquefolij, cyperi an. ℥ ij. rof. cum calicibus corticum mali granati, balaustiarum an. ℥ i suberis ℥ ß. hederæ m. j. fiat decoctio in aqua, & vino rubeo. Laudat Hippoc. pulverem magnetis linteo ligatum, ac muliebri lacte madidum, sinui muliebri inditum: conficitur insuper pessus sic, *aluminis, myrrhæ, agallochi, pilorum leporis, rutæ, baccarum lauri, doronici, nucum cupressi, singulorum* ℥ ß. *styracis* ℥ ij. *ambaris* ℥ i. *mosci* ℈ ß. *oleo myrthino excipiantur*, ac fiant pessi, aut per infundibulum uterus suffiatur ex iisdem pulveribus sine oleo, aut ℞ *symphyti, aluminis, balaustiarum, myrrhæ, olibani, masticis, terræ armeniæ, nucum cupressi, cornu cervi singul.* partes æquales, pulverizentur, ac dentur singulo mane ℥ ij. cum vino adstringenti.

Hiatus uteri curatio.

Durities si ex frigiditate proveniat, evaporationibus, fomentis, ac suffumigiis curatur, & reliquis quæ c. *de uteri frigida intemperie* retulimus. Inprimis autem si durities ex siccitate contingat (quæ maximè facit steriles fœminas ut est sterilis sicca terra, argillosa, arenosa, vel petrosa, nã ex defectu alimenti corrumpitur semen, dissipatur & conteritur, & exiguum aut nullum ex utero sicco alimentum capessit)

Duritiei uteri ac siccitatis curatio.

Siccitas sterilis & cur.

pessit) tunc fomenta & balnea fiant aquæ dulcis, vel lactis, aut olei dulcis, seu amygdalarum dulcium aut etiam ex decocto herbarum, & rerum emollientium, ut malvæ, violarum, camomillæ, meliloti, radicis altheæ, iridis, asari, & similium; Hippocrat. hoc laudat ℞ *vini optimi, & aquæ an. partes æquales, radicis, ac seminis fœniculi an. m. ij. vel tres pro ratione liquoris, unguenti rosarum ℥ iiij. infundantur cuncta in vas novum, cujus operculum perforetur, ac imposita arundine fiat fomentatio.* Deinde sequenti unguento partes inferiores liniantur ℞ *axungiæ gallinæ, anatis, anseris, an. ℥ i. olei amygdal. dulcium, liliorum, sesamini, singul. ℥ i. ß. radicis iridis, altheæ, asari an. ʒ j. ceræ albæ q. s.* fiat linimentum; demum pessaria applicentur, primas tenet aureus pessus, cujus à nobis sæpius facta mentio est, aut ℞ *radicis, & foliorum altheæ, malvæ an. ʒ iij. farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ i. adipis anseris ʒ iij. ß. croci, & musci an. parum, excipiantur serico linteo,* ac fiat pessus, qui intinctus oleo irino, aut de semine cucurbitæ, si calor adsit, locis applicetur; alius conficitur ex radice altheæ intincta in axungia gallinæ, vel butyro non salito. Est tamen sequens majoris efficaciæ, quia emollit, digerit, humectat, extenuat, & repurgat: ℞ *cerothi hyssopi, medullæ cervinæ, adipis porcinæ recentis, therebinthinæ, ceræ albæ an. ℥ i. ß. aloës ℥ ß. butyri, adipis anserini, coaguli leporis, myrrhæ an. ʒ iiii. cassiæ, nardi, an. ʒ i. mellis q. s.* fiant pessaria; idem ferè præstat alius sic, ℞ *seminis lini, altheæ, fœnugræci an. ʒ i. in vas novum immittito, in quo olei dulcis ea quantitas sit, ut semina contegantur, quæ cum leviter concoqui cœperint, supernatantem spumam colliges, & addita axungia anserina, ac ceræ q. s.* fiant pessi. His non proficientibus, alius concinnabitur, ex nitro, & ficu arida, aut ex unguento irino cum lana, qui per triduum apponatur, deinde Mercurialis herba, vel pulvis ejus cum unguento rosarum, ut saniem, si quæ sit, educat; vel, uti docet Hippocrates, plumbeus penicillus per triduum indatur; at si durities fuerit callosa, potius ex radice altheæ tres ordine fieri debent, magnitudine se superantes, quorum major primo die butyro, aut pinguedine illitus per 24. horas apponatur, à quo secundus, & tandem tertius crassior, quem immorari finito diutius, denique curabis sicuti hecticarum corpora, & siccitatem uteri.

Lib. de nat. mul. — *Unguentum* — *Fomentum per arundinem.* — *Pessi emollientes.* — *2. de morb. mul.*

Pinguedinis curatio. 2. de temper. 4.

Pinguedo & crassities sive obesitas, Galeno autore, duplex est, naturalis, & adventitia, de qua, ut idem refert, celebratum illud est, crassum

crassum ventrem non parere subtilem intellectum, est autem obesitas haec morbus in magnitudine impediens coitus operationem, saepe etiam est symptoma, quoniam solum pulchritudinem laedit. Causae verò obesitatis sunt aer frigidus, somnus longus, vita otiosa, à curis & studijs libera, & à Venere, cibi copiosi, pingues ac boni succi; ac si naturalis sit, cognoscitur ex venarum angustia, glabritie, corporis infirmitate, & carnis frigiditate. Adventitia contra ex venarum amplitudine, hirsutie, corporis aequabiliori frigiditate, in utraque tamen vires sunt imbecilles. Curatur utraque, praesertim a-
10 scititia, nam naturalis ferè curari nequit, duplici proposito scopo, prior est, ut jam facta pinguedo absumatur, secundus prospicere ne nova generetur. Haec fiunt quatuor remedior. generibus. Primò victus ratione, in qua potissimum curationis ratio sita est, esto igitur aer calidus & siccus, somnus parcus, ac super lectum duriusculum, vita laboriosa, & curis ac sollicitudinibus domesticis incumbens, exerceatur foemina validè, alvus lubrica sit, potus vinum aquosum, aut granatorum, aut acetum lymphatum, in quem usum Hispalenses mulieres existimo uti cibo ex pane & posca, sive aqua & aceto quem vocant *gaspacho*; Salmanticenses verò, & alias ex aqua conficiunt,
20 & speciebus aromaticis, & *alojam* dicunt, Lusitanae pulchritudinis studiosae usurpant limones cum sale, qui cibus valde extenuat, laudatur panis hordeaceus, quia minus nutrit, reliqua nutrimenta in pauca sint quantitate, ex piscibus salitis, & infumata carne, & montana, fructibus acidis, amaris omnibus & acribus, ut aromate multo, & amygdalis amaris, fames nunquam explenda, à pinguibus, & dulcibus abstineant.

Victus | *Gaspacho.* | *Aloia.*

Secundò evacuantibus utendum, ac potissimum vomitus prodest iteratus iis, quae assuetae sunt vomere, & facilè tolerant, deinde purgatiunculae leviores saepius iteratae, nam fortiora medicamen-
30 ta corpora obesa non tolerant, quia viribus non constant, idcirco etiam à sanguins missionibus abstinendum, quamobrem errant, qui putant ad pinguedinem detrahendam conducere hoc remedij genus, ex quo potius frigidior redditur habitus corporis, & vires labuntur. Utendum igitur hiera Galeni, pillulis de aloe, mastychinis, deinde iis, quae per urinam evacuant, quae maximae sunt efficaciae ad extenuandum, ut radice apij, asparagis, dauci semine,

Vomitus. | *Obesitatem non tollit sang. missio.* | *Diuretica.*

 & iis

& ijs quæ menstrua provocent, ut capill. Vener. arthemisia, pulegio, sabina.

Tandem sudor proliciendus decocto sarsæ, aut ligni Indici, non verò radicis chinæ, quia impinguat. Plutarchus, & Cælius Aurelianus ad emaciandum laudant rorem cœlestem, rationem reddunt, quia mordicativam possidet virtutem, potius tamen puto, quia purgatoriam habet facultatem. Porrò commentitium videtur, quod Plinius narrat, Lucij Apronij consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere, nisi prædictis remediis, ac non ferro levatos intelligat, vanum etiam, quod alius fecisse fertur, qui ad levandam molem, ventrem inscindi jussit, sic magna pinguedinis frusta detrahi.

Macrefacientia.

Tertiò utendum medicamentis alterantibus, & discutientibus calidis & siccis, tam internis quam externis, ut oxymelite simplici vel composito, & posca pro potu; pro sale verò usuali, sale theriacali, vel sacerdotali dicto; trochiscis de vipera, theriaca, mithridatio, dialacca, diacimino, diacinnamomo, diatrionpiperion, gentiana, & similibus, ex quibus electuaria concinnari possunt, aut ℞ *seminis anisi, fœniculi, agni casti, rutæ, cumini, carvi, piperis, zinziberis, masticis, nucis myristicæ, galangæ, ameos, amomi, granorum juniperi, foliorum majoranæ siccæ, pulegij, laccæ, sandaracæ, radicis gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. partes æquales, pulverizentur subtiliter*, de quo pulvere capiat per horas duas ante pastum ʒ j. cum aceto, vel cum melle seu oxymelite, fiat electuarium, cujus dosis ℥ i. Extrinsecus attenuant, & macrefaciunt balnea sulphurea, aluminosa, aut ex aqua marina, vel commoratio in arena, sole æstivo, frictiones, & reliqua remediorum genera jam connumerata. Sunt tamen admonendæ fœminæ, ne imprudenter desiccativis utantur, ab eis enim mensium viæ arctantur, qui ad superiora recurrentes, jecoris, & lienis pariunt obstructiones, unde mors etiam sæpe accidit, quod contigisse scimus filiæ Illustris cujusdam Comitis Hispani, quæ obesitatem pulchritudinem minuere sibi persuadens, immodico usu cicerum torrefactorum cum sale, loco elegantiæ conciliandæ prædicta mala contraxit, ex quibus mors subsequuta fuit.

Admonitio.

Quartò iis, quæ partem respiciant, & prohibeant pinguedinem gigni,

gigni, in uteri osculo, aut genitam atterant atque consumant, prohibent quidem sanguinis missio ex brachio, cucurbitulæ scapulis affixæ, ligaturæ & frictiones brachiorum, atterunt jam genitum suffumigia ex sequentibus trochiscis ℞ *masticis, myrrhæ, aloës, aluminis, salis an.* ʒ ß. *cum gummi tragachanti*, formentur: aut administrentur evaporationes, & balnea usque ad umbilicum, ex decocto menthæ, calaminthæ, origani, pulegij, marrubij, centaureæ, radicis gentianæ, aristolochiæ, foliorum lauri; conducunt balnea sulphurea, vitrioli, aluminosa, aut ferrata, qualia sunt Leodij in Germania, Lucæ in Italia, Ledesmæ in Hispania, Benaventi in Lusitania. Suppositoria insuper minora initio, ut locus dilatetur, deinde majora, ex eadem suffumigia materia, cum oleo absynthij, vel ♃ *pulveris cinnamomi, cariophyllorum, nucis myristicæ, spicanardi, calami aromatici, majoranæ siccæ, pulegij, absynthij an.* ʒ. ß. *cum succo aut oleo convenienti*, fiat linimentum, in quo gossypium aut lana intingatur pro pessis.

Uterum respicientia.

Balnea naturalia exsiccantia.

Difficilius fuerit graciles incrassare & pingues reddere, ut etiam difficile, siccam corrigere intemperiem, quia humiditas contraria parum activa, & humida substantia deperdita, haud facilè restauratur, ideoque ritè Galenus dixerat, longius esse humectandi quam exsiccandi tempus. Curatio fiet per ea, quæ validè nutriant, & humectent de quibus copiosè dictum est cap. *de sicca uteri intemperie*, eis si addas, quæ etiam capite *de calida* scripta sunt, absolutam habebis curationem, haud multum diversam ab ea, quæ hecticis convenit; præter quæ prodest etiam creber usus cibi albi, leucophagum dicitur, & hac ratione paratur. ℞ *amygdalar. dulc. decorticat. lib. ij. per noctem in aqua macerentur, deinde in mortario diligenter contundito, inspergendo modicum aquæ rosarum ne oleum faciat, deinde capi vel gallinæ pectus exossatum in eodem mortario concoques, indesque farinam oryzæ, vel panem jure macro remollitum, zinziberis parum: aliqui addunt, sacchari lib.* ß. misce, & per extractorium farinaceum in ollam mundam transmittito, ferveat lento carbonum igne, sæpe agitando, ne adhæreat, coctum ubi sit, aquæ rosarum ℥ iij. affundes per patinas aut portiones distribues, & saccharum inspergito. Conducunt præterea vitelli ovorum, juscula pinguia, passulæ vino madidæ, farrum, lac vaccinum, vel amygdalinum; ficus; dactyli, pinei nuclei, pedes vitulini, arietini, vinum album tenue, somnus præsertim matutinus lõgus, lẽtæ frictiones, balnea aquæ tepidæ, aut ex decocto malvæ, bis

Si ex gracilitate curatio.

Leucophagum.

malvæ, brancæ ursinæ, viol. affusa in fine frigida aqua, ne insignis fiat evaporatio, à balneo inunctiones, & unguenta, potusque lactis, & cibus, ex prædictis rebus à quo ilicò dormiat, clysteres nutrientes, aer calidus, & humidus; animi pathemata omnia vitanda, admittendæ jucundæ confabulationes, animus ad hilaritatem componendus, Venus eliminanda.

Localia. Quod si aut ex causa aliqua prægressa, aut ratione totius, uterus etiam vel os ejus sit gracile, iisdem fere remedijs utendum, localia tamen parti inprimis sunt applicanda. Aquosum semen emendabis per ea, quæ contra humiditatem hoc c. dicta sunt, cibus sit crassus, & solidus, vina fortia, conducunt insuper omnia, quæ contra virorum sterilitatem sunt dicenda; si provenit vitium seminis ex morbo, curetur ipse morbus, si à nimio potu, abstineat; si à calore, jũgatur fœmina frigidiusculo viro: si ex frigiditate, calido, quales nigriores ac robusti, utatur diagalanga, diamosco, & diamargaritone calido. Crassum semen attenuabis per ea, quæ adversus siccitatem pugnant, de quibus c. *de uteri sicca intemperie*: Corrupto providendum iis, quæ affectiones principalium membrorum sanant, ac putredinem cohibent, ut bona victus ratione, sanguinis missione, purgatione, & iis quæ per epicrasin corpus evacuant, deinde fontanellis, sudoribus, & aliis, quæ uterum à spurcitia vindicant, de quibus c. *de epilepsia ex utero* id quod etiam Hippocrat. commendaverat; præter quæ laudatur à Prisciano sequens pessus. *℞ opobalsami ℥ i. peucedanij ℥ j. ß. aristolochiæ ℥ i. myrrhæ ℥ ß. aloës ʒ ij. croci ʒ i. ß. medullæ cervinæ, adipis anserini an. q. s. misce*, fiant pessaria; deficiente semine, mederi alimentis benè nutrientibus ac flatulentis Galenus jubet: copia curatur, ut c. *de gonorrhæa* dictum est 4. remed. genere; reliqua, quæ ad seminis emendationem faciunt, petenda sunt ex cap. *de virorum sterilitate*.

Si ex vitio seminis, curatio. (10)

1. de morb. mul. *Semen deficiens, aut superabundans.* *5. simpl. 13.* (20)

De sterilitate ad tempus. (30)

CAP. IIII.

Affectus natura. STerilitas ad tempus, dupliciter fœminis accidit, primò quando fœmina ante maturam ætatem, vel post senectam nubit, ideo nõ concipit,

concipit, ſecundò quandò peperit quidem, ſed à primo partu, aut ſecundo, ſterilis facta eſt; Primi generis ſterilitas accidit, cum fœminæ nubunt ante 14. annum, vel certè antequam menſes efflorescant, de qua in phyſiogeneſia plus ſatis dictum eſt, tunc enim non concipiunt, quia debiles evadunt, concalefactis aut diſruptis vaſis, maximè ſi virile membrum magnum ſit, aut ſemen viri vitioſum, & ſponſa tenella, quippe ex vi à pudendo illata os uteri inprimis debilitatur, inſuper ſi virgines, quæ morbo aliquo afficiuntur, viro jungantur, dum enim devirginantur, os uteri enervatur, & humores 10 in corpore redundantes ad uterum confluunt, obſtructioneſque, febres, & pleraque alia mala gignunt; quæ verò grandiores jam nubunt, difficulter concipiunt, quia uterus induratur, ſemen vitiatur, & menſtrua evariant. Porrò ſterilitatis, quæ fœminis accidit, poſteaquā ſemel pepererunt, meminit Hippocrat. pluribus in locis, fit autem multis de cauſis: Primò ob naturalem defectum ex morbo, & vitioſo apparatu, aut ex natura ipſa; ſunt enim fœminæ, quibus ſufficit ſemel peperiſſe, quamvis partus laborioſus non fuerit, tanta quippe illis ineſt compoſitionis tenuitas, & potentiarum uteri infirmitas, ut à novem geſtationis menſibus, uterus prorſus defeſſus 20 evadat, ita ut amplius concipere nequeat, aut ſi concipiat, fœtum continere non poſſit, quod malum illuſtribus fœminis, & ijs qui in otio degunt, potiſſimum obvenit, & Scytharum fœminis idem ſæpe contingere Hip. ſcribit, ideoq; earum ancillas, ob frequens exercitium, virorum mixtione gaudere, & fœtus felicius concipere ac retinere. Secūdo provenit hæc ſterilitas ex difficili laborioſove partu, vel abortu, à quo uterus labefactatur, diſtenditur, ac dilaceratur, vel ligaměta ante ſtatutum tempus diſrumpuntur, vel ex mortuo fœtu, ob fœdam & conſpurcatam colluviem, ac intemperiem, aut ex uteri mola, ad quam vel ſequitur fluxus immoderatus menſium, vel ſup- 30 preſſio; ac tandem ob vitioſum uteri ſitum, quem vel ex aliis cauſis acquiſivit, vel ex laborioſo partu, vel abortu, à quo articulationes oſſis ſacri, coxarum, & dorſi, ita diſtenduntur, ut uterus deinceps conceptionis officio fungi non poſſit, quia retrahitur, prolabitur, torquetur, vel quavis alia figura afficitur, ita ut antequam ad propriam ſedem reducatur, debite ſemen recipere nequeat, ex quibus etiam variæ intemperies oriuntur, quæ ſterilitatis cauſæ fiunt.

Cauſa.

1. de morb. mul. 98. Lib de ſteril. text. 12.

Lib. de aere aqua, & locis t. 48.

Scytharum ancillæ felicius concipiunt, quam eorum conjuges.

Curatio.

Si igitur admodum puella sit sponsa, à viro arceatur, donec grandior facta, robur ex intempestiva devirginatione amissum recuperet, vitam agat sedentariam, bonis utatur cibis, ac optimi nutrimenti, à primo concubitu ea adhibeantur, quæ adstringunt, & roborant, de quibus superiori capite 3. remed. genere, & capite *de fluxu menstruorum*, deinde quando viro accessura est, pudendum lavet cum ijs quæ laxent, & humectent, ac emolliant, de quibus superiori capite § *de uteri duritie*, à coitu emplastra roborantia umbilico adhibeantur. Quæ verò grandiores jam nubunt, balneis, fomentis, incessionibusque, & pessariis emollientibus, ac reliquis omnibus, quæ ibidem sicco & duro utero prodesse diximus, tractandæ sunt, ut uterus mollescat, semen rectificetur, ac probe menstrua fluant. Pro valetudinariis, si affectiones, quas patiuntur à semine vel menstruis vitiatis, oriantur, nullum aliud præstantius auxilium reperies, quam si viro conjungantur: verum si ob jecoris, vel totius corporis vitia fœmina laborat, coitu non levatur, quin potius nova inde mala succrescunt, evocatis in uterum vitiosis humoribus, idcirco præsidium est à viro abstinere, donec bonam recuperet valetudinem, quod si matrimonio celebrato interdum viro accedere velit, purgato corpore, vel aliter præmunito, id fiat: hinc vulgarium error reprehenditur, qui indiscriminatim nil utilius valetudinariis virginibus esse putant, quam si viro committantur, quippe si à menstruis, vel semine affectio sit levantur quidem, si verò ab aliis causis affectio proveniat, in majora pericula deducuntur.

Si grandior sit sponsa.

Si valetudinaria.

Error quorundam.

Si ex laborioso partu vel abortu affectio fiat, curatur per ea, quæ propriis capitibus dicenda sunt; si ex mola, juxta conditionem affectus, quem dereliquerit, ut sistentibus fluxum, si immoderatus sit, aut provocantibus, si sit diminutus; si ex fœtu mortuo per odorata, & per ea quibus uterus delectetur, & ad nativam temperiem reducatur, ita conveniunt pessaria ex theriaca, & mithridatio cum balsamo, oleo naphæ, lavendulæ, aut Jhasminorum, quæ etiam liquata in conveniente liquore, per metencritam injiciantur, aut odoratis suffumigiis utendum, ut bezoino, styrace, ladano, & trochiscis de ambra, de mosco, aliptæ, & galliæ muscatæ. Si ex contorsione, dignoscitur ex tumore, ac dolore partis ad quam incumbit, curatur per ea, quæ retulimus c. *de uteri recursu ad varias partes.*

Si ex partu vel abortu.

Si ob

Si ob delicatam & debilem naturam fœmina non concipiat, medeberis primò cibis solidioribus, vino, & exercitio habitum corporis reficere, & solidiorem reddere aptis, cavendum ne frequenter fœmina viro accedat, sed per longa intervalla, sic enim robustior erit, & uterus avidius genituram trahet, firmius retinebit, ac efformabit. Secundò adhibeantur utero & lateribus ejus emplastra ipsum roborantia, qualia pro matrice, & similia à nobis posita capite *de uteri infirmitate*, ex quo petenda reliqua hujus causæ curatio est; Eadem ratione medetur, si ex ruptione, lassitudine, aut tensione oriatur, ac per ea, quæ cap. *de partu laborioso* dicturi sumus. Tertiò si ex dearticulatione ossis sacri, coxarum aut dorsi, laborandum prius, si quid luxatum est, sublevata cute, ad pristinum locum reducere, ac divulsam carnem conjungere, donec sine molestia, ac dolore fœmina propriis muniis uti possit; deinde emplastra roboranta, & solidantia applicabis, hoc autem ut rectius fiat, emollientibus utendum, ut facilius cedant luxatæ partes, applicandum itaque prius hoc remedium, quod sevatum appellant, & mirificè emollit. ℞ *caricarum pinguium ℥ iiij. dactylorum sine officulis ℥ v. florum lavendulæ p. ij. sevi renum capræ lib. ß. radicum altheæ coctarum, & pistarum ℥ x. fœcis ceræ lib. ß. bulliant in lib. ij. vini albi, ad vini consumptionem, facta colatura adde sevi arietis liquefacti ℥ i.* fiat ceratum, cujus infima pars attingens os sacrum esto amplior, quo utatur per dies viij. deinde reductis partibus adhibeatur sequens cataplasma ℞ *picis utriusque, therebinthinæ an. ℥ i. galbani, serapini, ammoniaci, myrrhæ, masticis an. ℥ iij. cinnamomi, nucis muscatæ an. ʒ i. croci ʒ ß.* fiat cataplasma, ejusdem fere virtutis est aliud, quod sic paratur ℞ *pulveris ligni aloës, cariophhyllorum, sanguinis draconis an. ʒ i. succini, bezoini an. ʒ ij. grana ʒ ß. ambræ, & mosci an. ℈. therebinthinæ q. s.* fiat cataplasma parti luxatæ apponendum. Interim tamen umbilico aliquot ex emplastris pro matrice apponantur, aut ex proximè dictis pulveribus cum ladano, balsamo, & taccamacca; subinde post menstruam purgationem, fœmina suffumigium capiat per uterum ex his trochiscis ℞ *ladani depurati, styracis an. ℥ ß. cariophyllorum ʒ i. terantur in mortario lapideo cum pistillo calido & aqua rosacea,* ac fiat pasta pro trochiscis, à quibus fœmina os uteri zibeto inungat, ut curata affectione reficiatur, viresque resumat.

Si ex delicata natura & debili.

Topica roborantia.

Ex dearticulatione.

Sevatum.

Cataplasma.

Trochiscis.

De ste-

De sterilitate virorum.

CAP. V.

Definitio.

QUoniam virorum sterilitas fœminas etiam, etsi per accidens, steriles reddit, de ijs hoc loco agendum fuit; fiunt autem viri steriles perinde ac fœminæ; idque ob varios affectus, utcunque tamen hæc affectio, est impotentia seu difficultas viri ad generandum debito tempore; symptoma in genere noxæ actionis naturalis, & contingit viris ex parte virtutis, instrumentorum, aut materiæ, sive seminis, ita fit ut quatuor sint modi sterilitatis in viro; primus est genitalium partium ignavia, quæ quidē impotentia est ad exercendam rem Venereā, quamvis ea uti vir cupiat; tales in Venerem haud promptè ruunt, & si conentur, pudendum non attollitur, aut si attollatur, molliter ac leviter id fiet, moxq; in fœminę accessu subsistit, semine citissime citra ullā delectationē emisso, vel excreto flatu per intestina, aut aliter, ut in senib. contingit. Secundus modus est vitiata figura, ut si penis decente brevior sit ut ad os uteri pervenire nequeat, aut si debito lōgior, tunc enim minus delectatur fœmina, quia pudendi summitas titillationis locū præterit, ac plurimū ferit, & uteri collū dilaceratur dolore; ac mala figura afficitur, semenq; in lōgo itinere vitiatur: quidā addunt, quia etiā infrigidatur, quod mihi minus probabile videtur, quia nō video, qua ratione in membro calido, munitoq; à collo matricis etiam calidiusculo, infrigidari queat, potiusq; putarem haud debitā fieri ejaculationē, quæ tamen omnino requiritur ad delectationem, quæ non parum ad generationē facit: vitiatur insuper figura ex nimia crassitie, & latitudine, quā fœmina sustinere nequit, vel adeo os uteri aperit, ut hiare ipsum faciat, & prę dolore comprimi nequeat, ac semen retinere, adhæc si sit inflexum, aut tortuosum, aut vir hypospadius, (sic dicuntur, qui non in glandis summitate, sed in radice ipsius foramen habent) quales sæpe vidimus, atque hi omnes non rectā semen in uterum ejaculari possunt, ut superiori capite proditum jam est. Tertius modus est seminis vitium, quia vel intemperatum ut frigidum, aut fervidum, vel

Quatuor modi sterilitatis in Viro.

Vitiata penis figura.

Hypospadij qui.

Seminis vitium.

vel fluxile,aquoſum aut tenue; juſto craſſius,parcius, aut copioſius, unde fit,ut aut diu detineatur, aut citius,quam par eſt,excernatur, virileque detumeſcat ante debitum tempus, imo ſæpius ante congreſſum,ſic ut coire non poſſit. Quartus modus eſt totius corporis vel principis alicujus partis debilitas ob morbum, vel caloris defectum,ut ſi cor,cerebrum,aut epar, à quibus ſpiritus genitivus effluit, debilitate laborent,aut renes, vel lien affectu aliquo ſeu obſtructione teneantur. Ex quibus conſtat ſteriles viros,aut coire non poſſe, aut ſemen non emittere,aut ſi emittant, inutile eſſe.

Debilitas partis principis.

10 Fit genitalium ignavia ex molliſſima, & effœminata carne,pudendi nervoſa ſubſtantia,teſtium attritione,parvitate, frigiditate, humiditate,paralyſi,quales ſunt eunuchorũ,qui thlibiæ dicuntur,aut exectione eorundem, ut ſic comprehendantur tres eunuchorũ modi,de quibus alibi dictum; fit inſuper ex obſtructione vaſorum ſeminaliũ, colis aut viarum ejus diſtorſione, aut compreſſione, propter quam ſemen ejaculari nõ poteſt,fit etiam ignavia ex maleficio, ut dictum eſt c.ſuperiori. Vitiata figura errore naturæ aut nervi brevitate contingit. Seminis vitium ex teſtium,& vaſorum ſeminalium frigiditate naſcitur,ſicuti erectionis defectus,ex mollitie,& relaxa-

Cauſæ.

Lib. de nat. mul.

20 tione fiſtuloſi nervi,nam hæc invicem ſe conſequuntur; quia ex frigiditate naſcitur aquoſus humor,qui laxat, & defectus flatus, unde virile non erigitur; aut etiam ex penuria ſpiritus, vel flatus, quos diſſipat calor multus, aut conſtringit frigus,aut verecundia, & occupatio in rebus arduis facit,ut non accurrant ad teſtes ſpiritus vitales,ac influens calor, in quib. præcipua ratio prolifici ſeminis ſita eſt.Ejus autem frigiditatis cauſæ prægreſſæ ſunt,ventris nimia pinguedo,omenti moles,potus frigidæ,uſus medicamentorum refrigerantiũ,qualia in teſtium inflammationib. adhibentur. Totius corporis,aut partis principis vitiũ fit, ob impenſum aliquod intempe-

Frigiditatis virorum cauſa.

30 ramentũ,vel ob luem Venereã,vel ex nimia obeſitate,quæ certè una ex potiſſimis cauſis eſt, cur tam fœminę quam viri ſint infœcundi, ſi Hipp.credimus,Ariſt. & Plinio;ratio eſt,quia ſeminis, & pinguedinis eadem eſt materia, ideoque tantum de ſemine deeſt, quantum pinguedinis abundat,ac inſuper penis brevior efficitur.Evadunt etiam impotentes, quibus ſectio venarum retro aures facta eſt, aut ob morbum aſſiduũm uſtiones,fontanellæ, vel aliæ apertiones fiunt, à

Hipp. lib. de ſterilibus Ariſt. 1. de gen. anim. 18. 2. de gen. animal. 19. Obeſi cur ſteriles.

quibus humor continuè manat,& minuitur materia ſeminis,tametſi enim ſemen à cerebro non decidat ,eſt nihilominus cerebrum pars, quæ vim, & efficaciam ſemini ac teſtibus tribuit.

Signa. Igitur membri paralyſis dignoſcitur,quia nulla fit erectio , & in aqua frigida non contrahitur , quia ſenſu ferè caret; ignavia ex habitu obeſo,& molli deprehenditur, & glabricie, vita crapulis , & otio dedita,unde fit,ut viri ſeptentrionales minus cupiant fœminis commiſceri,ob nimiam corporis liquiditatem , ventriſque mollicieм ac frigiditatem,quæ faciunt , ut minus viri ad coitum proritentur,quippe accedit temperaturæ crapula, & aſſiduæ compotationes, quæ eos humidiores, frigidioreſque reddunt. Pudendorum defectus,mollities,laxitas , tortuoſitas, aut depravata compoſitio oculorum inſpectione captatur , aut laborantis relatione. Reliqua teſtium intemperatorum ſigna coincidunt ferè cum ſignis intemperati uteri,de quibus ſupra,nam viri calidiores teſtes accuſat in Venerem ab adoleſcentia propenſio cum ſubita penis erectione , ac celeri excretione ſeminis, quod etiam calidum,acre,& mordax ſentit, & ipſe, & mulier ipſa : offenſio à calidis idipſum oſtendit , & quod modico frigore juvatur,partes genitivæ& his proximę uſque ad umbilicum, celerrime plurimis veſtiuntur pilis flavis , aut nigris : ſi calidiores & ſicciores ſimul præter dicta ſigna ſemen craſſum eſt. At ſi calidiores & humidiores , Venerem minus prædictis appetunt , & uſu ejus immodico minus læduntur, imo abſtinentia Veneris offenduntur ; frigidorum teſtium ſigna ſunt contraria , nam ſi ſimul humidi ſint, vir verecundus eſt inter mulieres, penis illi tardè, & raro attollitur, Venerem ſerius exercere incipit , nec ea delectatur , ſemen tenue & aquoſum tardè in coitu excernitur, frigidum à muliere ſentitur,infœcundum omninò eſt , vel fœminas gignit, partes genitivæ , & his vicinæ aut glabræ ſunt,aut pilis tardè conveſtiuntur, & illis quidem tenuibus : frigidorum,ac ſiccorum teſtium indicia eadem,niſi quod ſemen parcius & craſſius.

Septentrionales cur Venerem minus appetant.

Teſtium calidiorum ſigna.

Frigidorum

Signa viti- ati ſeminis Seminis vitium deprehenditur , quia ſi frigidum ſit , tenue aquoſumque ocyus redditur , ac prorſus labile, & ſine delectationis ſenſu, ſæpe etiam abſque erectione effluit, unde corporis imbecillitas ſequitur,extenuatio,& macies,quinetiam mulier ipſum in utero frigidum

frigidum deprehendit, ac viri ut plurimum verecundiores sunt inter mulieres. Si paucum, cum animi deliquio excernitur, totius corporis debilitas ex morbo totius dignoscitur; partis autem principis, quia aut epileptici, aut epatici, aut timidi, solliciti, prȩter modum verecundi, tristes, furibundive sunt, aut coitum præter rationem abominantur, vel simili aliquo affectu corripiuntur; illud enim cordis, hoc genitalium infirmitatis indicium est, demum steriles sunt, qui actus excercent muliebres, aut voce fœminas referunt, quia & ijs membra præcipua, à quibus spiritus genitivus decidit, debilia sunt,
10 sicuti & illis, qui paucos barbæ pilos & exiles habent, cum ijs enim testium frigiditas conjungitur, sed & steriles qui pluribus fœminis delectantur, & propriæ non conveniunt, quinetiã inviti coitus steriles censentur, nam dicente Aëtio, Amor geniturã conciliat, & propterea fœminæ amantes crebrius pariunt, nisi nimium ardens sit concubitus, ex quo semen dissolvitur, & evanescit. Porrò coitus frequentia homines reddit steriles, & ad generandum debiles, aut si quis à prima juventute immodicæ libidini sese emancipaverit, vel si coitum exerceat cum puella admodum pusilla, aut cum vetula, his enim genitalium virtus debilitatur; at si cum menstruata, aut vale-
20 tudinaria congrediatur, aut non gignit, aut fœtus erit vitiosus: jam verò coitus illicò à medicamento purgante, aut sanguinis missione, vel evacuationibus magnis aut laboribus, non sterilis duntaxat est, sed plerumque lethalis.

Lib 13 c.26.

Coitus à medicamento purgante lethalis.

Curatio.

Qui ex ipso ortu spadones existunt, & impotentes, quia arte medica curari nequeunt, dimittendi sunt, sicuti & illi quibus arteriæ retrò aures scissæ fuerunt. In alijs curatur sterilitas, primò tamen videndum, an malum proveniat ex vitio totius corporis, cordis, jecoris, cerebri, aut renum, quo casu medebitur juxta rationem unius cujusque morbi præsentis, aut membri affecti; si ex seminis vitio,
30 obesitate, aut laxo corporis habitu, curatur ut superiori capite dictum est; membri virilis mala compositio etiã corrigitur, nam hippospadij emendãtur summa glande perforata, & canaliculo immisso. Exiguitas membri frequenti coitu, nam officij proprij exercitatio robur partium augere solet, ut Galenus autor est, ideoq; asperis etiã frictionib. utendum, inunctione olei castorei, costini, nardini, lumbricorũ, fomentatione ex lacte tepido ac decocto piperis, & piretri,

Hippospadij cur.

G. de locis. 4.

14. meth. in fine. præcipit enim idem Galenus, ut quibuscunque particulis bonam habitudinem reddere cupimus, has, & fricare, & perfundere, & percutere, & picare jubeamus, tantisper dum intumescant, protinusq; desistendum, id quod satis erit si fiat in hyeme bis, in æstate semel; deinde in congressu fœmina crura habeat elatiora, & ventrem pulvino supposito: at si in longitudinem protenditur, fœmina totum viri pudendum non suscipiat, sed manu ad radicem ipsius penis apposita, vir strictim contineat. Si tortuosum ac curvum sit, quod ligamenti brevitate fieri diximus, paretur canaliculus plumbeus, vel argenteus, accommodatus crassitudini ipsius penis, in quem immisso alligentur fistellæ, ita, ut tandem figura membri recta ac naturalis recuperetur, prius tamen inungatur butyro recenti, oleo liliorum amygd. dulc. quæ si non prosint, ligamentum abscindatur, deinde dictis jam, & alijs mollioribus inunctionibus tractetur, quo etiam modo frenulum curari debet.

Frenuli curatio.

Si ex ignavia genitalium. Verum si ex ignavia genitalium, corporis ac seminis frigiditate vel paucitate oriatur, quod ut plurimum fit, curatur quinque remediorum generibus, quorum generalis scopus sit Venerem excitare: sunt porrò quæ Venerem excitant in triplici differentia, ut colligitur ex Galeno; quippe alia seminis abundantiam præstant, quæ calida, flatuosa, & humida sunt, bene nutriunt, totisque substantijs familiaria existunt: alia genitum semen provocant, & tentiginem excitant, quæ calida sunt, & flatuosa citra exsiccationem; alia flatum generant, erectioni pudendi maximè idonea, quæ humiditatem flatuosam, & semicoctam in se continent; ex his quælibet, alimenta sunt aut medicamenta. Primò igitur convenit aër temperatus, somnus paulo longior, molliusculis culcitris ex pluma, ut est septentrionalium usus, vita delitiosa, & læta, animi securitas, remotio curarũ, sollicitudinum ac tristitiæ, leves etiam frictiones manibus fiant, deinde inunctiones humectantes, supra dorsum, genitalia, & circumjacentia membra; audiat amatorias fabulas, lusitet cum pulchris & lascivis puellis, à coitu tamen abstineat, quoad animus assuescat, & genitalia valida facta fuerint. Aspicere gallos & similia animalia coëuntia, Veneris appetentiam excitat; nam,

Venerem excitantia. 6. de loc. 6. 5. simpl. 23.

Victus ratio

Segnius irritant animos dimissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit.

Reverentia

Reverentia tamen honestatis moraliter perpetuò servetur, vitetur repletio, ebrietas, & infrigidantia, ut lactuca, papaver, opiũ, & similia, calida nimis, quæ ventositatẽ consumunt, ut agnus castus, ruta, balnei usus immodicus, frequens coitus, cacochymia, & larga sanguinis missio, aut purgatio; cibi sint optimi ac plurimi nutrimenti, sed qui non ita facile concoquantur, ut major flatuũ copia excitetur; convenit itaq; panis ex optimo tritico confectus, cum semine sesami, aut dauci, ex reliquis cerealibus, oryza, cum amygdalarum contuso, & lacte ovino, fabę, faseoli, pisa, fœnũgręcũ, & ciceres, quib. præcipua laus est, quia & abundè calefaciunt, & flatum pariunt, multique sunt alimenti. Ex carnib. vitulina, vervecina, hædina, capones, gallinæ, perdices, phasiani, attagenes, & columbini pulli pinguiculi, sed omnium superat vires Catullianus passer, quia mirificè Venerẽ incendit, & semen auget, turturum etiam, anserum, anatumq; caro, aut bovina cum eruca cocta, præsertim verò passerum, & columbarum cerebella, arietum, & gallorum testes, Nota est apud Lusitanum historia mulieris, quæ incauta marito dedit in cœna testiculos gallorum, cum melle & aromate paratos, ex quo cibo in priapismum, & Veneris insatiabile irritamentum devenit: ova insuper sorbilia, præsertim perdicis cũ pulvere pudendi tauri, vel cervi exsiccati, vel si necessitas urgeat cum pulvere pedum aut rostri stincorum; summè laudatur cibus ex ovis vinoq; paratus, adjectis croco, cinnamomo, & saccharo, qui cibus teste Valeriola Gallicis (*sambajon*) dicitur. Ex piscib. utiles saxatiles omnes, & optimi nutrimenti, ut gobiones, lucij, buglossi, cyprini, soleæ, auratæ, muli barbati, ac similes multo aromate ac vino conditi, aut hoc intinctu. ℞ *galangæ, piperis longi, cinnamomi, zinziberis, cardamomi, nucis muscatæ an.* ℥ *ii. croci* ℈ *j. nucleorum pini, pistaceorum, avellanarum, dactylorum, passularum an.* ℥ *iii. contundantur omnia simul, & cum sapa vel vino fiat intinctus*, quia tamen plures non delectantur dulcibus admixtis piscibus, dactyli & passulæ detrahuntur, & loco sapæ acetum additur. Ex oleribus conveniunt mentha, & ruta viridis, sic enim flatus excitant ac Venerem provocant, siccæ vel frixæ extinguunt ac discutiunt, nasturtium, asparagi, cynaræ, seu scholimus sive carduorum capita, quæ summè laudat Avicenna, melissa, pulegium, ocymum, satureia, enula, orminium, fœniculum, buglossa, brassica, borrago, & eorum semina: Ex fructibus

Cibus. *Cent. 2.* *Sch. 8. Hist.* *Sambajon.* *Intinctus pro piscibus condiendis.* *Olera.* *20. 3. tract. 1. cap. 21.* *Fructus.*

ctibus nuclei pini, castaneæ, avellanæ, amygdalæ, pistaceæ, ziziphæ, mixariæ, dactyli, nux Indica condita, aut juglans recens, cinnamomum viride conditum, uva recens, aut sole exsiccata, ficus, eruca. Ex radicibus pastinaca, dauci radix, quam vocant carotam, satyrion, allium, cæpa, napi, raphanus, radix eryngij, vel acori, ac eorum semina, quorum condituras vide apud Platinam lib. de honesta voluptate, sive de arte coquinaria; præsertim vero bulbi copiosum generant semen & lac, unde illud Epigrammatarij.

Radices.

Cum sit anus conjux, & sint tibi mortua membra,
Nil aliud, bulbis quam satur esse, potes.
Qui præstare virum Cypriæ certamine nescit,
Manducet bulbos, & bene fortis erit.
Languet anus, pariter bulbos ne mandere cesset,
Et tua ridebit prælia blanda Venus.

10

Cibi compositi Venerem excitantes, & fœcunditatem inducentes.

Lac insuper bovinum, ovinum, humanum, camelinum, & butyrum omne ad Venerem faciunt, cum quibus, ac vino fruges ut plurimum elixentur, ita poteris parare vermiculos ex farina factos, quos Hispani (*fiados*) Lusitani (*aletria*) vocant, sic leucophagum parabis, aut ex vitellis ovorum tritis cicus concinnetur, cum semine erucæ, lacte, vino, & aromate, vel ex dactylis pinguibus cum hordeo, farre, lacte, vino, ac cinnamomo; sequens cibus plurimi est alimenti, tardè coquitur, epar, & renes concalefacit, ac Venerem mirificè excitat. ℞ *gallinas, caposve bene exenteratos & lotos, in veru tamdiu ad focum volve, quoad semicocti fuerint, inde tessellatim divisos in ollam indito, amygdalas deinde tostas sub cinere calido abstersasq; tere, his buccellas panis subtosti addito, mixta cum vino ac jure per cribrum setaceum transmitte, omnia in ollam pone, insperso cinnamomo, zinzibere, & sacharo multo, tamdiu effervere finito lento igne procul à flamma, quo ad justam cocturam pervenerint, semper miscendo, ne adhæreat*; hic etiam cibus fœcunditatem inducit; ℞ *raparum, pastinacæ, oryzæ, frumenti excorticati an. partes æquales, coquantur in jure arietis cum capis, & brassica, ac cerebellis avium, terantur postea, & asperge pulveris cinnamomi, cariophyllorum, galangæ, caudæ stinci an. pro ratione, jusculum potetur, ex reliquo fiat cibus spissus*, qui mirabiliter inducit fœcunditatem, cui rei etiam peculiaris est oryza abluta, ac emollita in lacte per diem ac noctem, postea cocta in lacte, & butyro

20

30

tyro vel aqua & oleo, additis zinziberis, erucæ, piperis longi, an. g. x. sacchari, & mellis ad gustum: Item cæpa cum ovis, & butyro frixa, castaneæ excorticatæ, ac coctæ in jure pingui gallinæ, aut in aqua, deinde in lacte addito zinzibere, & eruca; aut ℞ *mellis anacardi, mellis apum, butyri vaccini an. partes æquales, ferveant simul, & dormitum i*turus assumat quantitatem lupini cum vino; ad Venerem irritat id, quod ℞ *radicis satyrij, eryngij conditi, conservæ dauci an.* ℥ *iii. pulpæ dactylorum lib.* ß, *nucleorum pini, avellanarum torrefactarum, pistaceorum an* ℥ *iii. seminis bulbi, amaraci, napi, pastinacæ, mercurialis, erucæ, linguæ avis, seu* 10 *nucis muscatæ an.* ℥ *i. piperis longi, albi, galangæ, cardamomi an.* ℥ *ii. zinziberis conditi, testium vulpis, priapi tauri an.* ℥ *ii.* ß, *medullæ nucis Indicæ* ℥ *j. contundantur, & ad ignem cum saccharo ferveant, & additis speciebus*, fiant rotulæ; addunt aliqui in compositione ℥ ii. caudæ stincorum, sed tunc magis erit medicamentum, quam cibus.

Secundo medicamentis utendum, quę semen provocent, tentiginem excitent, & ad membri erectionem faciant, hæc intus sumuntur, aut extrinsecus applicantur, utraque simplicia, aut composita; simplicia quidē censentur, præter jam dicta, urtica, camepitheos, apium, petroselinum, eruca, carvum, piper longum, ac nigrum, 20 zedoaria, costus dulcis, satyrium, zinziber, galanga, piretrum, fœnugræcum, sesami, ac lini semen, dactyli, semen malvæ, lingua avis, quæ est fructus arboris, cujus succedaneum nux myristica. Fortiora sunt, caro leutræ vermes multipedes, ut stellio, lacerta, stincus, præsertim ejus cauda, renes, & extremitates, ex quibus variæ fiunt compositiones, inter quas ferè omnium consensu hæc primum obtinet locum. ℞ *ovorum vitellos num. vi. butyri recentis, lactis ovini an.* ℥ *5. veretri taurini exsiccati, satyrionis, zedoariæ, zinziberis conditi, testiculorum vulpis, & galli* ℥ *i. testiculum dextrum arietis, cerebellorum passerum elixorum, deinde assatorum* ℥ *ii. medullæ nucis Indicæ* ℥ *i.* ß, *nucleorum pi-* 30 *ni, pistaceorum, amygdalarum mundatarum, dactylorum, seminis malvæ, mercurialis, erucæ, cariophyllorum, zinziberis, piperis longi albi, nigri fructus, qui dicitur lingua avis, cinnamomi an.* ℥ *ii. coquantur omnia in lacte ovino, contundantur postea cum eodem lacte, & adde caudæ stincorum* ℥ ß, *mellis rosati lib. ii. sacchari albissimi lib. vi. bulliant lento igne, semper miscendo*, quoad consistentiam electuarij acquirat, dosis est nucis quantitas ante prandium, & cœnam, cum vino optimo, est adeo mirabile,

Medicamenta.

Conserva prima.

mirabile,ut plerique dicant,divinitus fuisse revelatum,quidam sine cauda stincorum parant,quod securius fuerit.

Secunda. Secunda confectio ejusdem fere efficaciæ sic concinnatur. ℞ *satyrionis lib.* ß, *dactylorum* ℥ *iiii. zinziberis conditi, myrobalanorum, emblicorum conditorum, jujubarum an.* ℥ *ii. coquantur in lacte ovillo, postea pistentur, & adde testiculorum gallorum, & verris an.* ℥ *ii. cerebellorum columborum, & passerum* ℥ *iiii. cerebella ac testiculi in vino coquantur, & cum modico butyro, vel oleo olivarum quodammodo frixa parentur additis vitellis ovorum tribus, ac tandem adde mellis despumati, sacchari albi an. lib. ii. bulliant lento igne,* semper commiscendo, & facta coctione pulverem adde hac ratione seorsim paratum. ℞ *pulveris pudendi tauri, seminis erucæ an.* ℥ *iii. galangæ, zedoariæ an.* ℥ ß. *cinnamomi* ℥ *v. piperis longi, seminis fraxini an.* ℥ *ii.* ß, *seminis mercurialis, & malvæ an.* ℨ ß, *medullæ nucis Indicæ, pinearum mundat. fisticorum, amygdal. dulc. an.* ℨ *ii.* sensim misceantur, & fiat electuarium, vel sine melle, boli parentur, seu morselli cum saccharo dissoluto in aqua melissæ, dosis ut suprà.

Tertia. Tertia sic conficitur: ℞ *diasatyrionis ex secunda Mesuei descriptione* ℥ *ii utriusque diamargarit. aromatici ros. an.* ℈ *j. cinnamomi* ℨ ß, *pudendi cervi usti* ℈ *j. cum melle anthosato, & radice una zinziberis viridis, misce,* detur mane, & hora somni magnitudo avellanæ cum vino albo.

Quarta. Quarta recipit *corticis citri, zinziberis viridis conditi an.* ℥ *j. conservæ eryngij* ℥ ß, *carnis leutræ* ℨ *iii. testiculorum vulpis, vel pudendi ejusdem, & tauri an.* ℨ ß, *pulveris diamosci* ℨ *i. cum melle,* fiat opiata, dosis magnitudo avellanæ,ut suprà.

Pulvis. Pulvis etiam paratur hac ratione: ℞ *seminis erucæ pudendi tauri, testiculorum vulpis an* ℨ *i. galangæ, piperis longi an.* ℨ ß, *zinziberis, cinnamomi an.* ℈ *i. caudæ stincorum* ℈ *i.* fiat pulvis cujus capiat ℨ ß in ovo, horâ somni, cui addi potest saturejæ, & urticæ semen, aut ℞ *seminis erucæ, urticæ, satureiæ, testiculorum vulpis an.* ℨ *i.* ß, *caudæ stincorum* ℨ ß, *cum cerebellis passerum.* fiant pillulæ, dosis ℨ *i.* ℞ *radicis satyrionis, cerebellorum passerum an.* ℨ ß, *radices coquito in aqua, cerebella assato & admixtis palmarum floribus, & carne dactylorum, ac modico caudæ stincorum cum melle,* fiat confectio, mane & vesperi exhibeatur, quia maximi creditur esse juvamenti.

Externa. Interim tamen dum hæc assumuntur, lumbi, pecten, perinæum ac pudendum perfunduntur oleo sambucino, de nuce Indica, de styrace,

styrace, de spica, liliorum, mastichino, laurino, moschelino, ac de euphorbio, vel de castoreo cum pinguedine vulpis, cuniculi, lacerti, vel stinci, aut fiat linimentum sic; ℞ *olei de spica, de castoreo, sambucini an. ℥ j. adipis cuniculi, & anatis an. ℥ ß, adipis passerculorum infarctorum radice satyrionis, & modico zedoariæ, adipis columborum an. ℥ vi. seminis erucæ, raphani, cœpæ, pulverizati, zedoariæ an. ℥ß, croci g. vi.* fiat linimentū pro prædictis partibus, cui consimile sequens est, ℞ *asæ fœtidæ, pyretri, staphysagriæ, erucæ, seminis cœpæ, piperis, castorei, myrrhæ, styracis calaminthæ an. ℥i. pistentur omnia simul, & extrahantur per cetaceū, adde axungiæ leonis, olei de costo an. ℥ ii. ceræ q. s.* ad lentum ignem fiat unguentum, refrigerato, adde mosci ℈ j. post cœnam ungatur tota spina, renes, lumbi, testes, perinæum ac pudendum; ad Venerem etiam mirè stimulat id, quod recipit *olei formicarum ℥ ii. seminis cœpæ, erucæ an. ℥ i. euphorbii, castorei an ℈ j. cum cera*, fiat unguentum; aliud perutile, recipit *axungiæ vulpinæ, succi erucæ an. ℥ vi. testiculorum vulpis ℥ ii. coquantur ad consumptionem succi, coletur, & adde ceræ ℥ vi. seminis cœpæ, baccarum lauri an. ℥ ii.* fiat unguentum, aut ℞ *olei de castoreo, de nuce Indica sing. ℥ j. aliptæ, muscatæ ℥ i. ß, mosci ℈ ß castorei ℈ j ceræ q. s.* fiat unguentum; & galangam ore sæpiuscule masticando detineat. Sequens tamen reliquas inunctiones longè superat. ℞ *formicarum alatarum ℥ iii. olei sesamini, liliorum an. ℥ i. infundantur, ac per vi. dies soli exponantur, deinde coletur, & adde euphorbii ℈ i. piperis, rutæ an. ℥ i. sinapis ℥ ß iterum insoletur per dies viij.* & utatur pro inunctione prædictarum partium.

Liniment-um.

Tertiò roborantibus renes, & genitalia membra, quod faciunt theriaca, mithridatium, diamarg. calidum, diamoscum, diambra, diagalanga, diasatyrion, diaspermaton, quorum assumatur quantitas nucis juglandis cum vino generoso mane, & vesperi; aut sequens fiat confectio, ℞ *nucleorum pini, amygdalarum dulc. excort. an. ℥ ii. seminis erucæ, urticæ, fœniculi, pastinacæ, anisi an. ℥ ß. piperis, cinnamomi an ℈ i. ramenti genitalis cervi, satyrionis an. ℥ ß, diambræ, diamosci, sing. ℥ ß sacchari dissoluti in aqua melissophilli q. s.* fiant morselli. Roboratur etiam virile membrum, si id, ac vicinæ partes inungantur supra jam dictis linimentis, aut oleo in quo bullierit radix narcissi, coccus gnidius, semen urticæ, viticis, pyretrum, coagulum leporis aut leonis: vel etiam melle, oleo de napha, nardino, aut balsamo, in quo grana aliquot

Roborantia genitalia.

Confectio.

Inunctiones.

quot mosci sint dissoluta, aut piperis grana trita, misce cum tragacanto, & prædictæ partes, ac virgæ caput ijs inungatur.

Roborantia membra principalia.

Quartò ijs quæ reliquas partes principes, quarum infirmitate generationem sæpè inpediri diximus, vegetiores reddant, ac si cerebrum sit læsum, utendum est electuario plirisarcoticon cum mosco, dianthos cum eodem, aut conserva florum rorismarini, betonicæ, majoranæ, salviæ, melissæ, radicis acori, ac similibus. Si ventriculi affectio adsit, valet diatrion pip. diagalanga, diamentha, diambra; si cor, utendum mithridatio, conserva florum auranciorum, theriaca, diambra, diamargaritone; at si ex Epate debilitas sit, zinzibere condito, dialacea, diacurcuma, aromatico rof. ac similibus.

Quæ à tota substantia Venerem juvant.

Quintò, subjungenda sunt quædam, quæ à tota substantia Venerem, & generationem juvare creduntur, in quorum numero est, cameli coagulum aqua potum, mulsum cum oleo amygdalarũ dulciũ, & pauco croco, galanga in ore detenta penis erectioni confert, limatura eboris, cor exosis sive Salmonis transglutitum, viscus quercinus, arthemisia, testiculus verris, & (uti dicunt) dexter sit, si vir masculam cupit prolem, sinister, si fœminam. In Atlantis jugis radicem reperiri Indi affirmant, cujus esus ad augendam continuandamque Venerem mirificè prosit, super eam si quis urinam reddiderit, ilicò turgere libidine, virginibus, si super eam sedeant, aut urinam faciant, perinde rumpi naturæ membra, ac si à viro fuerint vitiatæ, teste Scaligero. In Indiæ provincia sub terra laboratoris arborem esse, cujus fructus medulla adeò validos efficit ad coitum, ut propè sit miraculo ejus efficacia (*agnaca*) illi nomen; ejusdem facultatis sunt collocatię radix cruda vel cocta, sed & urtica prima, quam Ægyptij vocant (*Angiar*) si cum vino dulci bibatur, ut scribit Prosper Alpinus. Quinetiam Indi (*Bangue*) semen, & folia edunt, ut fiant in Venerem procliviores ut refert Graccas ab horto, cubebarum ad Venerem excitandam maximus usus apud Indos, Turcæ amphione utuntur in eundem finem; cariophylli quatuor drachmarum pondere, ex ovillo, bubulove lacte hausti Venerē excitant. Sitamus vulgo sigillus Mariæ si sub cineribus calidis assetur, ac comedatur reliqua superare auxilia creditur, ova itē cyprinorum frixa, aut polypi, si probe concoquantur. Oleum formicarum volantium plurimum ad coitum facit, conficitur autem, si formicæ alatæ cum oleo in vase vitreo sedulò

Radicis cujusdam virtus mirabilis.

Ad Cardani subtilitates.

De plantis Ægyptiorũ. Lib. 1. c. 22.

Matthiolus 3. Epist. ult.

dulò occluso per dies 40. insolentur; gallum pinguem verno tempore dempta cute, & interaneis sale fartum in umbra suspendito, donec arefiat, mox exossato, & una cum sale conterito, in vitrea ampulla servetur, hujus ℥ ii, si accipiantur, mirè Venerem proritare dicitur; sepijs etiam nucibus & alijs paratis quidam vescuntur, ut salaciores fiant, chrysocolla, borax officinis dicta, ciceris magnitudine in ovo sorbili ebibita, tentiginem ciet, & hominem in priapismum trahit, ut scribunt Lusitanus, ac Mercurialis: de bulbis, satyrione, ac gallorum testiculis plus satis jam supra dictum est, stincorum caudam pleriq; comedunt, Trallianus tamen partes circa renes, Plinius laterum carnes accipiendas volunt, sed videtur quidquid circa renes est, undiquaque accipi posse, totumq; corpus præter caput & pedes, ut Gesnerus vult. Sed neque hoc silendum, quod ajunt, si quis fel ursi alligatum fœmori dextro habuerit absque noxa coitum exercere, item lanam sanguine vespertilionis infectam, mulieri dormienti sub capite positam, ipsam ad coitum irritare. Hippomanes philtrum esse creditur, & tantas ei amoris veneficij inesse vires, ut mares ad rabiem coitus agat, Est autem Hippomanes, Plinio autore, tuberculum in fronte equi innatum, caricæ magnitudine, colore nigrum: quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat, reliqua, quæ ad prolificum congressum faciunt, ex Aëtio petenda, & ex Avicenna.

Cent. 2. 18. Merc. cons. 48.

2. de hist. animal.

Lib. 8. c. 42.

Aët lib. 11. cap. 31. Av. 20. 3. c. 15. & seq.

SECTIO SECUNDA.

De prægnantibus.

De monstroso conceptu.

CAP. VI.

DE conceptu naturali, ejusq; causis & signis, lib. physiogenesiæ 3. abundantissimè diximus, ubi non solum conceptus generalia,

verum etiam specialia, hoc est, masculi vel fœminei fœtus indicia proposuimus, unde petenda sunt, erat enim ibi de ijs, quæ secundum naturam fiunt, tractatio, hîc ea quæ præter naturam contingunt duntaxat prosequimur. Ut igitur naturalis conceptus is dicebatur, qui secundum naturam fit, ita quæ præter naturam effigiatur, monstrosus nuncupari consuevit; at cum Aristoteles naturam appellet, tum materiam, tum etiam formam, inde est, ut, qui in materia & forma generanti assimilantur, naturales sint; qui in materia aut forma deficiunt, monstrosi; medij in quibus vel materia, vel forma sola servatur; quia tamen forma magis videtur natura, quam materia, ideò ea, in quibus forma suæ speciei servatur, magis secundum naturam censentur, hinc fit, ut animalia, & eorum partes, quæ molæ dicuntur, in humanis conceptibus præter naturam sint, lapides verò in renibus ac vesica, & lumbricorum generatio toto genere præter naturam; at monstra, si Aristoteli credimus, præter naturam quidem, sed partim etiam, ac quodammodo secundum naturam. Verum ea omnia nos hic monstra appellamus, quæ quovis modo præter naturam contingunt, sive diversorum animalium membra, ex toto vel parte, referant, servato in generatione universali, & pereunte specie, sive multimembria sint, sive defectuosa, quin etiam prodigiosos conceptus, ut numerosos, & qui utrumque sexum promiscuè habent, eodem ordine comprehendimus. Eorum quæ propriè monstra dicuntur, quibus hoc capitulum destinavimus, quinque reperiuntur genera, sicuti suo loco jam prodidimus, primum quodammodo secundum naturam comprehendens omnes nationes, quæ defectu aliquo insigniuntur, ut gentes, quæ uno in media fronte oculo nascuntur. Secundum eos, quorum corpora magnitudine aut parvitate, à moderatione recedunt, ut pumiliones, ac gigantes. Tertium eos, quibus aliquod membrum deest, vel superabundat, ut qui à necessarijs deficiunt, aut plures digitos in manibus, vel pedibus habent, aut plura brachia, crura, vel capita, quo numero comprehenduntur duo illi, qui tergo uno pro duobus corporibus perfungentes, moribus tamen diversi, viginti annos vixerunt, & cum unus mortem obiret, alter tamdiu supervixit, quoad socij ac germani putrilagine fuit extinctus, inter quos etiam Hermaphroditi numerantur.

Definitio. *2. Phys. 8.* *Differentiæ monstrorum quinque. Primum monstri genus.* 2. 3. 10 20 30

tur. Quartum ea monstra complectitur, quæ partim humano sunt corpore, una tamen vel pluribus particulis bruti speciem habent, talem ferunt puerum in Gallia natum, qui ab umbilico suprà hominis figuram referebat, infrà Syrenis modo in unum pedem desinebat. Quintum eorum est corporum, quæ bruti alicujus ex toto, vel mixtim plurium speciem ac figuram repræsentant, ut ranæ, vel lacertæ, qualia ea, de quibus Lusitanus & Hollerij scholiographus seu bufonis, de quibus Alexander Benedictus, & [illegible]ainerius, talia monstra, feræ sive beluæ communiter dicuntur.

Lus. cent. 2. 27. Hol. Sch. c. 61. lib. 1. Alex. lib. 25. c. 36. G. de ag. mat. c. 52.

10 Una prima, ac generalis monstrorum causa, est defectus similitudinis conceptus ad parentes, similitudo autem à forma, & materia proficiscitur, ac triplex est, in specie, in individuo, & in sexu; similitudinis causas suo loco posuimus, dissimilitudinis sunt, quia facultas formatrix non æqualiter ab omnibus membris, quorum habet in se simulachra, excitatur, aut quoniam in opere impeditur, & id, vel quia dissimilitudo diversa in altero semine potentior est, & evertit similitudinem seminis remissioris, vel quia materia seminis, aut menstrui, aut utriusque nequivit à formatrice regulari, cujus rei quinque sunt speciales causæ, juxta quinque modos, quibus id ac-

Causa.

Speciales.

20 cidere potest. Primo enim contingit ex penuria seminis aut menstrui, habito respectu totius vel reliquarum partium, ex qua causa pumiliones fiunt, aut ij, qui partibus constant minoribus, quam par est. Secundò ex nimia ubertate, quam si rectè natura gubernet Gigantes, vel deformes magnitudine procreat homines, aut aliquot partes ingentes, aut numerosos conceptus, sic Cæsaris Augusti famula uno partu quinque edidit, & in Italia, ut refert Picus Mirandulanus, Germana fœmina duobus partubus viginti peperit, & Albucasis aliam 15. uno enixu abortivisse scribit. Tertiò ex dissimilitudine vel inæqualitate uteri aut substantiæ, & effusione ipsius se-

Penuria.

Vbertas.

Partus numerosi.

Inæqualitas.

30 minis per uterum, ita liquidum plumbum, si inæqualiter fusum sit, aut in vasa malè efformata, inæqualia efficit simulachra, sic fiunt fœtus capite crassiori, grandiori, vel etiam pedibus, manibus aut naso deformioribus, quam reliquo corpori conveniat. Quartò ex vitio crassitiei, duritiei, fluxibilitatis, aut corruptionis seminis vel menstrui, ut, etiamsi aliquid generetur, longissime tamen à parentibus

Vitium ac corruptio seminis.

 diffideat

dissideat: dissidet verò uno è tribus modis. Primò dum materia seminis idonea est, non tamen ex toto superatur, quo casu eorum, quibus assimilari potest, fit illud, quod maximè est universale, cum fieri non possit simile in specie, aut in individuo, ob id fit animal, cum homo fieri nequeat, natura ad id quod melius est tendente; sed in eo quod potest, subsistente. Secundò modo cum adhuc magis impeditur seminis facultas, ita ut neq; animal gigni possit, sed vivens quidem medium inter sensitivum, & non sensitivum, quo casu mola generatur, de qua proximo capite. Tertio cum tam est mutationi inepta materia, ut ab agentis facultate nullo modo transmutetur, quo casu illa, quæ toto genere sunt præter naturam, in utero generantur, calculi, thophaceæ substantiæ, aut vermes, de quib. superiori lib. egimus. Quintum impedimentum, propter quod facultas formativa liberè non operatur, est imaginatio varia ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quæ dominatur formatrici facultati, ac sic imprimitur potius effigies imaginis conceptæ, quam paternum idolum, quod in semine erat, quia ad imaginatam speciem mutatur spiritus corporeus, in quo firmatur vis formativa, quia ille spiritus ad fœminæ testes, & uterum perveniens, fit subjectum formatricis facultatis, &, uti ajunt, majoris est efficaciæ, quam spiritus genitivus, qui in semine præerat, atque ad hanc imaginationem causam plerique referunt, cur potius hoc, quam illud monstrum generetur, quod mihi probari nunquam potuit, quia plerumque neque in congressu, neque toto gravidationis tempore, fœmina tale quoddam animal vidit, aut imaginatione concepit, quale postea peperit, aut cujus effigiem habebat pars aliqua monstri, & ut alibi copiosius diximus, imaginatio accidentia quidem ut mutare possit formas tamen non poterit, nedum proprietates; quocirca potius aliæ hujusce rei causæ mihi adjungendæ videntur: & prima quidem cur animalia diversæ speciei aut informia quædam generentur, est ira Dei, ac divinum judicium sic permittens, ob abominabiles congressus, aut alia parentum peccata. Secunda scelerati ad bruta animalia accessus.

Imaginatio.

Tertia est concubitus menstruationis tempore, quippe qui inde nascuntur, aut mutili sunt, aut deformes, aut gibbosi, aut defectuosi corpore, & spiritu, idcircò dicebat Esdras, fœminæ menstru-

atæ

atæ monstra generabunt; sunt & aliæ minus præcipuæ causæ, ac parum efficaces, ut Africus sive Australis ventus, ad hoc enim nonnihil juvat, ut Aristoteles scribit, unde proverbium, semper aliquid mali Africa nobis affert, adhæc appetitus rerum extranearum, casus, saltus & similia.

4. de gen. animal. 4. *Proverb.*

Hujus mali pauca extant indicia, nisi quod in monstri gravidatione fœmina gravi aliquo, ac miro symptomate, cujus causa ignoratur, affligitur, nam quamvis hoc etiã in mola contingat, vehementiora tamen symptomata à monstro premunt, ita Antigenis uxor, quæ monstrum peperit quatuor digitorum magnitudine, ac sine ossibus, anhelosa erat ante partum, deinde simul cum partu pus evomuit modicum, veluti ex furunculo. Porrò si bestia hæc seu fera nobilis est ut accipiter, refert Savanorola ex mente muliercularum; fœtum ex nobili viro fuisse conceptum; si verò rustica, ut bubo aut lacerta, ex rustico, quod tamen reliquis muliercularum figmentis connumerandum videtur.

Signa. *Hippo. e. 2. popul. 2. tol.*

Jam genitum monstrum curari auxilijs nequit, sed fœmina quæ monstrum semel peperit, præcautione utatur oportet, ne iterum tale quid concipiat, fit autem præcautio hæc quatuor remediorum generibus. Primò victus ratione, ut alimentis modicè calidis optimi succi, ac roborantibus, vitanda ciborum varietas, sic unico duntaxat vel duobus missibus utatur fœmina singulis diebus, in pari quantitate. Aër convenit, & regio orientalis, leves frictiones, exercitium, somnus modicus, animi hilaritas, & oblectamenta, caveant conjuges à frequenti concubitu, maximè si menses defecerunt, & fœmina præsenserit se gravidam esse, ne adventu alicujus portiunculæ emissi seminis, inœpta formatio impediatur, vitietur, aut turpi aliqua nota insigniatur; caveat etiam à concubitu fœmina adhuc menstruis detenta, donec planè perpurgata fuerit, nil enim magis ad monstri conceptionem facit, quam si sanguis ille menstruus, quem natura jam tanquam spurcissimum expellit, materia fiat geniture, superat enim ejus virus ac malitia omnes seminis, & facultatis formatricis benignas vires; adhæc imaginativam potentiam perpetuo à brutorum, turpiumque animalium contemplatione distrahere oportet, & pulcherrimarum rerum imagines non solum coitus tempore, sed tota gravidationis duratione meditari;

Curatio.

idcoq;

ideoque conveniunt musica instrumenta, gratæ loquelæ, hilaritas, constans animus, ne ad muris, serpentis, lacertæ, vel alterius occursum perterreatur, & paveat.

Evacuatio. Secundo evacuationibus, præsertim si ex corrupto sanguine menstruo monstrum generari consuevit, sanguinem ante conceptum mittes, & ipsum à putredine expurgabis cassia, confectione hamech sine scammonio, & colochyntide ad ℥j in ℥v, infusionis foliorum senæ, aut ʒ j. pilularum de aloe, mastychinarum de rhabarbaro vel ℥ j. passularum purgat. quæ sic parantur ℞ *rhabarbari optimi ʒ i. spicæ Indicæ ℈ ii. cinnamomi ℈ iiii. incisa infundantur in ℔ q. vini dulcis recentis per horas vi. deinde facta una, vel altera ebullitione, adde sacchari q ℔. ut dulcescat, cum hoc irrorentur ℥ viii. passularum enucleatarũ, quoad consistentiam capiant.* Insuper fœmina concubitu non utatur, nisi quinque aut sex elapsis à menstruatione diebus, sanguine prius misso, ac corpore præpurgato. Quod si putredo ex seminis vitio contingat, corrigatur alimentis optimi succi, & quæ ipsam domare valeant, odoriferis, siccis, & iis quæ à putredine arceant, quæque semen per uterum expurgent, de quibus capite *de strangulatu ex utero*, & *de epilepsia*, ad satietatem dictum jam est.

Passula purgat.

Seminis emendatio si paucum. Tertiò ijs, quæ semen ad æquabilitatem reducere valeant, ita, si ex paucitate contingat, uberius alendũ corpus est alimentis majoris substantiæ, humidioris & copiosioris succi; deinde abstinentiâ à Venere, & reliquis jam dictis capite præcedenti. 1. ac 2. remed. genere. Ubertati subveniendum inedia, exercitio, frictionibus, & alimentis pauci nutrimenti; sanguinis missione, balneis frequentibus sulphureis, aut calidis herbis paratis, valent etiam in hunc finem purgationes, tertio quoque mense antequam gravidæ fiant, ex agarico, carthamo, pillulis cochijs, & similibus, quæ crudos, ac pituitosos succos expurgant, ac reliqua de quibus c. de *genorrhæa*. Si

Si crassum. crassum fit semen, inscindentibus utendum, attenuantibus, ac digerentibus, ut medicamentis, quæ crassas seminis partes fundant, & alimentis, ac potu, quæ fluidius reddant semen, de quibus satis dictum est, cap. *de febre alba*, ac *de mensium suppressione*. Contrà fiet, si liquidius semen fuerit; tunc enim adstringentia, & incrassantia usurpanda, de quibus cap. *de menstruis superfluis*

COAVC-

conveniunt etiam balnea sulphurea, & cathartica, quæ serosos educant humores; genitalia insuper calefacienda, & uterus calidis roborandus. At si inæquale semen est, prosperam coctionem in cunctis alimenti officinis procurabis, calidis roborantibus ac modicè adstringentibus, plurium tamen in eadem mensa ciborum varietas eliminanda, inter unam & alteram mensam nullus cibus, aut potus ingeratur, nec potus quantitas sicca superet alimenta, denique serventur cæteræ regulæ 1. remed. genere recensitæ. Quod si malum proveniat ex inæquali utriusque seminis missione, ita conjuges ad coitum se invitent, ut simul ac confertim semen emittant, excitato tardo parente, & coercito, qui prævenit ijs, quæ superioribus cc. dicta sunt.

Si inæquale

Quartò ijs, quæ facultatem formatricem valeant roborare, ut sibi demandatum negotium auspicatè perficiant, talia sunt, quæ spiritus generant, de quibus in nostro tractatu de peste, quæque genitos calefaciunt, & fovent, ut cibus ex vitellis ovorum cum melle, cinnamomo & cariophyllis, ac pane recenter cocto, reliquavè cibaria facilis ac optimi nutrimenti, vinum Hispanicum, Malvaticum, vel aromaticum sive Hippocraticum, quod Hispani (*clarea*) Germani (*Luttertranck*) vocant; valent præterea leves frictiones, exercitium, somnus moderatus, animi tranquillitas, confert singulo mane accipere ℨ i. theriacæ optimæ, aut mithridatij, vel confectionis de Hiacyntho, de gemmis, cum speciebus, & superbibere de prædicto vino, aut de aqua vitæ, ex optimo vino, & floribus calidis odoriferis, & aromatibus; ac theriaca composita, vel cochlearia ij. aquæ naphæ, cinnamomi, anisi, Jasminorum, cariophyllorum, ac similia; ex quibus etiam Epithemata cordi applicari possunt, nec non utero emplastra roborantia adhiberi, quorum meminimus cap. *de uteri imbecillitate*, quippe his facultas formatrix robustior facta, imaginationi & materiæ vitijs resistere, eademque superare facilius poterit.

Roboratio formatricis.

De mola.

CAP. VII.

Pau. lib. 31. 69. A. lib. 16. 80.

MOlam rem esse præter naturam, ex superiore c. constat. Paulus & Aëtius nomine molæ omnem uteri tumorem induratũ comprehendunt: Rasius & Avicenna flatuosam quandam substantiam vel aquosam; aut cujusvis alterius naturæ intra uterum conclusam, & ipsum gravidationis modo in tumorem attollentem. Quæ tamen omnes affectiones, ad falsam potius gravidationem, reducendæ sunt, vel certè ad tumorum præter naturam species: idcirco, cum Aristotele & Galeno, molam appellamus carnem informem ac inutilem, in muliebris uteri capacitate, & non in substantia conceptam, quæ aliquando brevi emittitur, aliquando diu durat, & per annos. Hanc existimant nonnulli, interdum rudimentum obtinere formæ sensitivæ, & subinde obscurum quendam extentionis, & contractionis motum: Quod tamen plerumque visitur, corpus est vivens, vegetans, & carnem plurimis venis, & sanguinis ramificationibus resperſam, quibusdam albis ductibus, vel viridibus, vel subnigris sine sensũ & motu, sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus, quod alimentum per venas prolicit, nutriturque plantarum more, nullà servatâ figurâ, nulla lege, neque ordine, ac proinde in nulla specie contentum, nisi ut imperfectum in genere perfecto, nimirum in genere carnis humanæ, sicuti Embryo in genere hominis. Est & alia mola pelliculosa seu membranosa, aliquo sanguine affuso & concreto, quæ in aquam projecta in ipsam, quod sanguinolentum est, abit, remanente membrana seu pellicula, quę concreti seminis naturam refert. Tertia etiam invenitur, quæ est sicuti membranacea substantia globosa, aquosis bullis rotundis, tumidis, pellucidisque oppleta, & interdum cum sanie fœtida, & diluta apparet, nisi fortè hasce vocare velis deperditiones, ante fœtus delineationem. Porrò ex molis aliæ, primis statim mensibus excernuntur; aliæ diu durant per duos aut tres menses, imo per tres quatuorve annos, interdum etiam per totam vitam utero gestantur: aliæ cum fœtu generantur, aliæ aperto iterum uteri osculo fœtui alligantur; quædam

Arist. 4. de gen. anim. 7. 4. meteor. Galen. 14. meth. 23. 14. de usu part.

Definitio.

Differentia.

dam

dam ſecundis ita implicantur, ut ipſæ ſecundinæ difficillime excernantur: nonnullæ etiam ingentis ſunt magnitudinis, ideoque periculoſiſſimæ. Ex dictis liquet molam eſſe morbum in compoſitione, ſpeciatim in numero, ut calculus, hypochima, & myrmecia de genere eorum, quæ toto genere ſunt præter naturam; nam etſi, uti Ariſtot. ci. ſcribit, neque perfectam neque alienam omninò habet naturam, & in ejus genere aliquid ſit ſecundũ naturam; tamẽ moleſta plane, & inutilis eſt tum ſpeciei, tũ individuo, quapropter natura laceſſita, vel defeſſa projicit, nulla ſervata temporis lege.

Species morbi.

10 Fit mola, cum menſium copia exiguum, ac minimè robuſtum ſemen conceperit, quod alimentum quidẽ trahere, nihil verò conformare poteſt; præſertim cum ſemen paucum & vitiatum, in quo debilis, & imbecilla facultas formatrix conſiſtit, cum copioſo menſtruo, craſſo, fœculento, & inepto conjungitur, fit etiã ab exurente ſeminis conditione, quod contingit in ſemine morboſo, & vitiato, in hoc enim reſolvitur ſpiritus genitivus, quo orbatum ſemen, cum animal attingere non poſſit, carnem informem generat. Tertia cauſa erit, ſi fœmina coierit menſibus fluentibus, aut nondum ex toto repurgatis: aut ſi fœmina, quę jam concepit, ante fœtus formationem avidiſ-20 ſimè viro conjungatur, vel ſi diu habuit menſtrua ſuppreſſa quod de uxore Gorgiæ Hippocrat. retulit. Cæterum generatio molæ ſimilis eſt ovi ſubventanei generationi, hoc uno diverſa, quod illud ſine maris conſuetudine gignitur, mola non niſi concumbentibus mulieribus, coitum verò non in id requiri pleriq; exiſtimant, ut ſemen virile generationem ingrediatur. Sed contrà eſt, quod Hippocrates dixit, cauſam molæ eſſe multos menſes, cum modico & morboſo ſemine commixtos, quod nequit intelligi de fœmineo, quia id ſemper modicum eſt, frigidum & humidum, & ad molæ generationem validius potius, & calidius fœmineum ſit oportet, ſed de viri ſemine, 30 quod in doctrina Ariſtotelis contra menſtruum diſtinguitur, nam ipſe mulierem, nullum aliud, præter menſtruum ſanguinem, ſemen habere autumavit. Adhæc ut ex albumine, & vitello ovi nil generari poteſt, niſi ſemen galli ſit inſperſum, ita ex menſtruo, & muliebri ſemine nil, niſi virile ſemen acceſſerit, idcircò peritiores ex debilitate utriuſque, virilis inquam, ac fœminei ſeminis, molam gigni cenſent, cum nuſquam viſa ſit mulier molam ſine mare concepiſſe.

Cauſa.

5. popul.

Lib. de morbis mul.

Quando ad molæ generationem requiratur virile ſemen

Deciſio.

 Quod

Quod autem ad ejus generationem non sufficiant sola menstrua & intensus calor (quæ aliorum fuit opinio) ratio est, quia carnis generatio non est caloris opus, sed spiritus genitivi & virtutis formatricis. Quod nullam certam obtineat figuram, causa est, quia continetur in genere eorum, quæ sunt præter naturam, hæc autem nullam servant legem, aut certum ordinem, denique quod durescat à mora fit, & materia cruda, ac crassa.

Signa.

Consequitur hanc affectionem gracilitas partium superincumbentium, uteri occlusio, appetitus prostratio, nausea, vomitiones, ventriculi subversiones: menses sistuntur, uterus attollitur, mammæ intumescunt, lumbi gravantur, ita, ut per initia concepti fœtus speciem prorsus exhibeat, verum temporis progressu discernitur, quia tunc solent fœtus, copiam absumere, & melius habere, in mola verò semper deterius, quoniã semper causa malè habendi urgentior est. Adhæc cum mas 3. mense, fœmina 4. moveatur, in mola motus nullus perfectus ac voluntarius sicuti in fœtu percipitur, nisi fœtus una adsit, aut dum fœmina volvitur, & uterus prolabitur, ad fœminæ decubitum dextrum vel sinistrum, veluti pondus iners, quod sentitur prope os pubis, toto gestationis tempore, quasi ad partum irritans, cum gravissimis accidentibus; adsunt insuper veluti punctionis sensus, ac tormina ventris & mola compressa manu loco cedit, mox in eundem locum recurrit: at infans ut non cedit, sic nec recurrit, & multò durior in molæ conceptu venter est, quam in ijs, quæ infantẽ gestant, uberaq; non adeò durescunt in mola, sed infans ultra undecimum mensem non gestatur, cum mola sæpe ad quintum annum protrahatur.

Distinctio à fœtu.

Porro in mola, quandoq; menses acervatim erumpunt, ac prodeunt, veluti frusta carnis, tuncque magis contabescunt mulieres, fit etiam coloris depravatio, sanguine ad superiora regurgitante, aut nimia per uterum profusione, etiamsi fœtus una adsit, quia molę magnitudine fœtus premitur, & alimentum non suscipit, quia ad incrementum nullus illi locus est, mola magnam uteri partem occupante, majora etiam, quam ex fœtu, animi deliquia, enixus, febris, insomnia, pulsus defectio, angustia, melacholia, timor, immodicus appetitus, nec tamen quiescit exhibita re appetita, vomitus deterrimæ conditionis, torpor, molescunt membra, turgent cum oculis labia,

bia, oculorum vertigo, membrorum tremor, ſed & magis ac citius attollitur venter in mola, quam in gravidatione; ac tandem toto corpore imminuto, & ventre intumeſcente, hydropis opinionem præbet, à quo tamen duritie diſtinguitur mola, & quod ad digitorũ compreſſionẽ non cedit, neq; tympani ſonum ad pulſationem edit, nec tactu fluctuatio percipitur, quanquam temporis progreſſu, epate refrigerato, hydrops molam revera ſubſequatur. Quando ante tertium poſt conceptum, menſem, magnus in utero ſentitur motus, molæ indicium eſt, quia fœtus non tam cito movetur. Hic autem 10 molum intelligo dilatationis, & contractionis, mola enim voluntario caret, ut ſuperius dictũ eſt. Jam vero mola ſæpe quadrageſimo die ejicitur, interdum tertio menſe, vel multo etiam ſerius, adeò ut plurimæ novem, decemve menſes, aliæ ad tertium, quartumque annum, & toto etiam vitæ ſpacio eam utero geſtaverint; hæc tamen curanda non eſt, ut inquit Hippoc. aut certè cum prædictione, quia tunc inſanabilis magna ex parte redditur, incipientis curationem audacius aggrediẽmur, quin & alterius curatio negligenda non eſt.

Prognoſticũ.

Lib. de morb. mul.

Carnoſam molam hic curare docebimus, nam aquoſa, de qua Arabes ſcribunt, nil aliud eſt, quam uteri hydrops, ex cujus cap. ejus 20 curatio repetenda. Cavendum igitur inprimis, ne ambiguis ſignis decepti abortum provocemus; at ubi mola certò deprehenditur, curatur eadem fere ratione, qua fœtus mortuus aut ſecundina educitur, ſpeciatim quatuor remed. generibus. Primò victus ratione ad calidum & humidum declinante: conſtituatur patiens in cubiculo ſubobſcuro, in quo aër ſit temperatus, nutriatur cibis modicis ac boni ſucci, ſomnus etiam ſit moderatus, alvus ſingulis diebus fluat, exerceatur, vitet animi affectus.

Curatio.

Secundò evacuantibus, & ſi plenitudo in toto fuerit, nec aliquid prohibeat, prius exercenda ſanguinis miſſio ex baſilica, deinde ex 30 pede, ſi neceſſitas poſtulet, ſubindeq; cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ. At ſi frigidorum, ac craſſorum humorum copia adſit, purgandi ſunt prius præmiſſa attenuatione, & præparatione ſequenti vel ſimili potione, quæ & venas aperiat, & ad inferiora impetum faciat. ℞ *arthemiſiæ, ſabinæ, utriuſque calamenthi, leviſtici, betonicæ, camedrios an. m. j, aniſi, marathri, ſquinanthi, ſpicanardi celticæ, calami aromatici, cyperi an. ℥ i. aceti albi aut vini ℥ iiii. mellis roſacei lib. j. ß* fiat ſecundum artem ſirupus, quo poſteaquam per aliquot dies uſa fuerit,

Evacuatio.

 purgetur

purgetur hiera logodionis, electuario Indo, pilulis fœtidis, cochijs, aut reliquis cap. *de menstr. suppressione* recitatis. *Vomitus.* Vomitus etiam provocetur cum decocto seminis raphani, aut diasaro Fernelij.

Molam expellentia. *Mollientia.* Tertiò ac potissimum utendum ijs, quæ venas aperiant, quæque impetum ad inferiora facientia, molam expellant, qualia sunt omnia, quæ menses proliciunt; prius tamen mollientia adhibenda, quibus ad partum facilitandum uti solemus, igitur fiant incessiones, & fotus partium inferiorum, ex decocto malvę, viol. altheæ, ficuum, sertulæ campanæ, fœnugræci, seminis lini, cum olei liliacei, irini, camomelini, vel butyri copia, vel in hydræleo fiat decoctio, deinde *Unguentum* imus venter, pecten, & inguina sequenti unguento perfundantur, ℞ *olei irini, liliorum alborum, camomillæ, anethini an.* ℥ ß, *vini odorati* ℥ *i, bulliant ad vini consumptionem, & adde butyri recentis, adipis anserini sing.* ℥ *i, ladani* ℥ *i, ceræ q. s.* fiat unguentum: aut cataplasma sic. ℞ *malv. radicum altheæ, & foliorum ejus an. m. j. farinæ, fœnugræci, seminis lini, hordei an. p. i* ß *olei amygdalarum dulcium & amararum, liliorum alborum an.* ℥ *i, cum aqua mulsa & vino* misce, ac fiat cataplasma; aut pessus aureus applicetur, sed temporis processu in decocto, pro fotu & incessione, adde folia lauri, thymi, pulegij, hyssopi, calamenthi, radicem aristolochiæ rotundæ & longæ, arthemisiam, roremmarinū, genistā, & centaurium. Fit etiam aliud unguentum majoris efficaciæ in hunc modum. ℞ *dialtheæ* ℥ *ii, emplastri filij Zachariæ* ℥ *i, pinguedinis porcinæ, axungiæ gallinæ, anseris, medullæ cervi an.* ʒ *i, styracis, calaminthæ* ʒ *ii, pulveris colochintidis, radicis utriusq; aristolochiæ an.* ʒ *i. croci* ʒ *i. olei viol. q. s.* fiat linimentum, his sic emollitis & reseratis partibus, ad ea quæ molam expellant veniendum, in quem usum saltus & sternutamentum maximè prosunt: deinde exhibito apozemate aliquo menses educente dentur hi trochisci. *Trochisci.* ℞ *cinnamomi, myrrhæ an.* ℈ *ii* ß, *fol. siccor. rutæ, sabinæ, pulegij, calaminthæ, sagapeni, opoponacis an.* ʒ *i; cardamomi, granorum juniperi, mentastri an.* ʒ *i* ß fiant trochisci, quorū detur pondus ʒ ii, cum prædicto apozemate, aut cum decocto sabinæ vel faseolorum; at si angustiæ præmant, nec dum mola decidat, sequens paretur pulvis: *Pulvis.* ℞ *cinnamomi, rutæ an.* ʒ ß, *pulveris aristolochiæ longæ* ʒ *i diamarg. frig.* ℈ *ii. misce,* dosis ʒ i, cum prædictis decoctis, aut cum decocto anethi, & rutæ in vino calido, de quo sæpius bibat, utiliusque erit; si castorei nonnihil addatur, aut diptami Cretensis; fiat insuper *Suffitus.* suffitus ex myrrha, & ruta, & *Pessus.* pessus ex opoponaco, felle taurino, &

elleboro, sive agarico; quibus si radix ciclaminis; & colochintidis adjungantur, fortior erit: securius tamen sic paratur. ℞ *galbani ℥ i, ellebori albi ℥ i succi mercurialis q. s.* incorporentur simul: valent etiam cuncta hæc ad secundam relictam, & fœtum mortuum expellendum, & menses mirificè movent. Posthæc patiens decumbat in modum parturientis, & obstetrix totam manum prædictis oleis imbutam utero immittat, ac conetur molam extrahere, quam si ab utero divelli, & eradicari contigerit, nec divulsam natura expellere, neq; obstetrix ob lubricitatē, & rotunditatem, quia ansam non habet, eam extrahere queat, muliere, ut antea diximus, collocata diductis cruribus chirugus immisso instrumento, cui à similitudine pes gryphius nomen est, reserato, cum jam in uteri capacitatem vagatur, molam comprehendat, alvusq; mulieris hinc inde comprimatur, quoad mola in angustum locum, ubi effugium non habeat, compellatur, sicque tandem facilius extrahatur.

Quartò ijs, quæ roborent, ac vires reficiant, præsertim si copiosior sanguinis fluxus præcesserit aut sequatur, utendum jusculis carnibusque caponum, & perdicis, succo, & aqua carnis cum margaritis, & speciebus electuarij de gemmis, jecore gallinæ, vel capi, & salsamento ex prædictis speciebus, & saccharo cum succo limonis vel omphacij, vel aqua caponis hac ratione destillata, ℞ *caponem leviter assatum unum, perdicem unam, panis albi lib. j. pulveris margaritarum, carioph yllorum, cinnamomi, coralli rubei an. ℥ ii, vini albi tenuis ac odorati q. s.* ut cuncta irrorentur, & stillentur in balneo Mariæ. At si extractā molā plurimus sanguis effluxerit, curatur ut superfluus menstruorū fluxus; si, antequam extrahatur, irruat fluor, per intervalla vires reficiendæ, & adhibenda ea, quæ molam expellant, non tamen addenda, quæ sistant, aut retineant. Quod si dolor premat, adhibenda quæ supra 3. remed. genere prodidimus, tandem ne mola denuo generetur, præcavebis per ea, quæ c. præcedenti dicta sunt.

Virium refectio.

Aquæ stillatitiæ caponis.

Hæmorrhagiæ curatio.

Scholium.

Exerceatur] *Altomarius, & cum ipso plerique alij, Pauli & Avicennæ autoritate, exercitium partium infernarum vetant, quia motus fluxionem concitat; sed non advertunt Paul. ibi eam molam curare, quæ juxta ipsius sententiam, tumor est, præter naturam induratus, in vulvæ ostiolo; ac prolabi non potest, imò ad motum augetur, prolabentibus humoribus. At cum vera mola exercitio interdum avellatur, nō est quod illud impediamus, sic*

P. lib. 3. 49.

Dubium. An exercitium competat in molæ curatione.

sic ipse autor in fine capitis, de vera scribens mola, ea præcipit, quibus quam citissime exentiatur. Alij dicunt, hos autores in mola exercitationem prohibuisse, quando educenda est, non tamen in fœtu, quia fœtus naturaliter exitum petit, & humorem secum habet, os uteri & ejus collum lubricantem, qui fœtui viam faciliorem parat. At mola præter naturam est, & exercitio, siccatis ductibus, vix avelli postmodum potest. Est & tertia respondendi communior ratio exercitationem prohiberi initio, dum adhuc corpus plenum est, ne plures menses descendant, & materia fiant, qua mola augeatur, sed non interdici corpore jam evacuato, & in fine curationis.

De falsa gravidatione.

CAP. VIII.

Avic. 21.3. tract. 2 18. Grad. c. de mola matricis.

Discriptio.

Hippoc. de morb. mul de nat. pueri. 2. prædict. 34.

AQuæ seu flatuum in utero collectio, quam Avicenna & Gradius ac barbari ferè omnes molam non veram appellant, ab Hippocrate, & veteribus Græcis pro mola non agnoscitur, sed falsa gravidatio nuncupatur, idem senex ejus sæpissime meminit, dum inquit, & putant se in ventre habere; & videntur sibi tum mulieres concepisse, & non conceperunt, tunc enim fit, cũ fœminæ viro utenti menses supprimuntur, venter intumescit, accidentiaq; veræ gravidationi similima accidunt, cum hoc tamen nil vitæ particeps in utero efficitur, sed aliquid quod cuipiam elementorũ proportione respondet, ut flatus, spiritus, vel aqua, aut tophaceum quippiam; nam cum quatuor sint gradus perfectionis in rebus, esse, vivere, sentire, & intelligere, & natura progrediatur perficiendo per accessum; contingit ut præ debilitate in prima perfectione subsistat, cum suscepto ab utero utroq; semine morboso, & planè invalido, clausi uteri calor imminutus, nullo affluente sanguine, nec facultatis formatricis opere, illa in flatum, aut aquam convertit, ac tunc venter intumescit, reliquaq; sequuntur gravidationis indicia, nec solum in aquam, ac flatum, verum & in pus, aut fœtidum mucorem, acrem, & serosum, & in globosam, tophaceam, ac pituitosam substantiam, quę omnes sunt falsę gravidationis species, Vide quę superius scripsimus de ijs quæ à

4. verum gradus.

Differentia.

coitu

coitu inflantur. Causa hujus affectionis est semen utrumque morbosum, ac prorsus inutile, in utero conclusum, & uteri intemperies, ob quam seminis spiritus perit, si ijs accedat defectus sanguinis affluentis, cujus loco vel pituita, vel aquosus, vel crudus humor accumulatur, præsertim id contingit, si fœmina menses decolores, pituitosos, & conspurcatos antea habuerit. Est etiam altera causa obtenta mẽbrana densa, qua uteri orificium clauditur, ideoque superflua, ac reflua menstruorum materia, ingentem in ventre tumorem, & tensionem facit cum cruciatu, quasi parturientis, sed hæc non tamdiu durat, & divisione dictæ membranæ per volsellam curatur; acciditq; nonnunquam virginibus, non sine dedecoris periculo, dum reliqui putant gravidas esse, extat apud Neotericum historia virginis, quæ tale quippiam passa fuit, per tres integras septimanas, & omnes obstetrices partus dolores pati una voce affirmabant, adveniente tamen medico, ac judicante quod erat membranam per chirurgum dividere jussit, & sanguinis octo libræ concreti, ac ferè putrescentis dimanarunt, & intra triduum convaluit.

Causa. *Paraeus cap. 43.*

Signa sunt non minus difficilia, quam molæ: cognoscitur, tamen interdum falsa gravidatio, si fœmina antea mensibus corruptis infestabatur, qui postea supprimuntur, ac venter subitò intumescit, qui tamen in verè gravidis à principio subsidet, ac postea elevatur, tunc si flatus subsit, tympani sonum edit, & capitis, lumborum, dorsi ventris, ac inguinum dolor adest; si verò aqua, gravitas & fluctuatio in ventre percipitur, & album quippiam ab utero instillat, fœtidum, serosum, acre, & mordax; pedes, facies, & oculi tument, toto corpore pallent, & hydropicæ videntur, ac reliqua ferè omnia symptomata apparent, quæ in mola. Evadunt fœminæ ex hoc affectu plerumq; steriles, ac pudenda exulcerantur.

Signa. *Prognosticũ*

Curatur eadem ferè ratione, qua uteri mola, speciatim verò tribus remed. generibus. Primum victus ratione ad calidum & siccum declinante, frequenti exercitio, saltu, cursu valido, cibis siccis, & optimi nutrimenti; potu parco ex vino, vel aqua cinnamomi, anisi, corticum citri, aut radicis chynæ, vel sasafrasiæ.

Curatio. *Victus.*

Secundò purgatione, præsertim si aquositas subest, ex hiera, pilulis mastichinis, de aloe, de agarico ad ℈ iiij. aut etiã ʒ vi. diaphœnici, vel diacartami in decoctionis pituitosæ ℥ iiij. facta tamen prius præparatio-

Purgatio.

paratione melle rof. firupo de hyssopo, de thymo, betonicæ, fœniculi cum dupla quantitate prædictæ decoctionis, aut decocti anisi, cinnamomi, seminis apij, ameos, passularum in vino & aqua. Clysteriis insuper ex rebus discutientibus & expurgantibus, ut ℞ *camæmali, rutæ, anethi, serpilli, sisymbrij, arthemisiæ an. m. ß. seminis apij, fœniculi, ameos an.* ℥ ß. *coquantur in s. q. aquæ, ad medias colaturæ;* ℞ ℥ *x. olei rutæ, de baccis lauri, mellis rof. an.* ℥ *j. ß. hieræ picræ* ℥ *i. misce*, fiat clyster.

Clyster.

Flatuum discussio.

Tertiò iis, quæ flatus discutiant, maximè si eorum copia adsit, in quem usum fiunt incessiones, & encatismata ex decocto rutæ, calaminthæ, pulegij, fol. lauri, absinthij sicci, anisi, marathri, cymini, nec solum sedeat fœmina in decocto, sed pars herbarum sacculo includatur, & dum balneo insidet, lumbis imponatur, & ventri: mox à fomentatione utatur sequenti potu. ℞ *seminis apij, fœniculi, cymini, petroselini, cardamomi an.* ʒ *i. fol. rutæ m. ij. coquantur in vino, & addito saccharo bibat patiens* ℥ *iiij. aut nucleorum persici num. xx: galangæ, cinnamomi, piperis longi, zinziberis, cariophyllorum, croci, nucis moscatæ an.* ʒ ß. *terantur grosso modo, ac coquantur in lib. ij. vini optimi ad tertias; capiat* ℥ *iij. aut iiij.* vel fiat sequens liquor stillatitius. ℞ *anisi, dauci, cinnamomi, theriacæ an.* ℥ *i. micæ panis recentis lib. ij. radicis angelicæ pulverizatæ* ℥ ß. *decocti lupulorum, mellis an. lib. iij. in balneo Mariæ extrahatur liquor, dosis* ℥ *iiij.* utiliusq; fuerit si prius accipiat unam vel alteram tabellã diacimini, dianisi vel ℥ i. ß. aut ʒ ij. theriacæ optimæ, vel ʒ i. sequentis: ℞ *specierum diacurcumæ diacimini an.* ʒ *iij. sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s.* fiat confectio per tabellas. Uterus etiam ac totus venter post balneum inungatur oleo liliorum, in quo decoxerit cardamomum, anisum, semen apij, & ameos; aut oleo de cinnamomo, de baccis lauri, de maci, quibus addi potest stercus bovinum, columbinum, aut unguentum martiaton, vel applicetur sequens emplastrum, ℞ *seminis rutæ, nasturtij, cumini, centaureæ minoris, majoranæ, anisi, mentrasti an. m. i. inscindantur, & conquassentur omnia, ac cum vino fiat emplastrum.* Prosunt reliqua, quæ cap. *de uteri hydrope, & de flatuoso uteri tumore* sunt scripta, emollito prius ventre per ea, quæ superiori c. 3. remed. genere diximus, quibus addenda, quæ menses & urinas cient, & abortum provocant.

Stillatitius liquor.

De picaceo prægnantium appetitu.

CAP. IX.

ACcidit interdum gravidis, circa secundum mensem affectio, quæ ab avicula loquaci, & variis picta coloribus nomen accipiens, la-

ens, latinis *(pica)* dicitur, Græcis *malacia sive citta,)* ob hederæ similitudinem, quæ græcè *(cittos)* appellatur, quia ut hæc variis plantis, prout occurrunt se implicat, ita pica laborantes varia edulia appetunt extranea, & planè absurda, ut carnem crudam, terram, carbones, tegulas, lateres, cretã, cymoliam, calcem vivam, testas, pelles, fructus acidos, & acerbos, quinetiam stuppas, & picem navalem, & visa jam est, quæ una gravidatione circa 20. piperis libras devoraverit; alia quæ glacie vescebatur; novi perplures, quæ terræ portiunculas, inter mundandum triticum repertas, indicibili aviditate devorabant; aliam lego quæ morsum cervicis juvenis cujusdam appetebat, aliam quæ omnem respuebat cibum, præter carnem humeri pistoris, quem denudatum viderat, ita ut maritus coactus fuerit, pecuniam pro singulis de humero morsibus pacisci, cumque sustinuisset duos, tertium doloris pertæsus ferre noluit, ajunt mulierem tergeminos enixam, duos vivos, tertium demortuum; aliam pedum desiderio ejus captam, qui nudis ac lotis pedibus à balneo revertebatur, in genua procidisse, & ambabus manibus crure altero apprehenso, de calce frustum mordicus evulsisse; sed hæc depravatum etiam, & lascivum animum accusant; nam haud dubiè similibus appetitionibus naturalibus laborant pleræq; omnes, at appetitum ratione moderantur, & evincunt prudentiores, constantes, & honestæ. Est autem hæc affectio, appetentia quædam ciborum vitiosarum qualitatum, ex quo patet esse oris ventriculi affectionem, in actione ejusdem depravata, quod Galenus docet: nec gravidis duntaxat, sed viris etiam melancholicis, ac virginibus accidit, atque aliis fœminis, quib. intra ætatem, in qua menstruationem habere possunt, deficiunt menses, cum appetitis rebus similis vitiosus succus in os ventriculi procubuit: plerumque tamen gravidis, & ijs magis, quæ optimi sunt temperamenti, quia in his fœtus prçstantiorem sanguinis partem ad se allicit, relicta fœculentiori; quæ verò valetudinariæ sunt à fœtu expurgantur, idcirco gravidationis tempore melius se habent, sed morbosos edunt fœtus.

Natura morbi. *Species 5. de locis. 1. de sympt. causis.*

Tunc fit hæc affectio, cũ oris ventriculi tunicæ pravo aliquo humore, vel excremẽto fuerint imbutæ, pro cujus varietate, prædicta varia ac peregrina edulia appetunt. Unicam in prægnantibus hæc excrementa causam habent, mensium suppressionem, quippe qui singulis mensibus excerni solebant, a fœtu jam suppressi, modicaque & puriori parte eorum in fœtus alimoniam cedente, reliqua sursum vergit, & vel propria substantia, vel vapore suo tantæ est perniciei, ut ventriculum

Causa.

 præci-

præcipue, veluti subtiliori sensu præditum infestet. Hinc est, quod circa quadragesimum ferè diem à conceptu affectio incipiat, & ad quartum usque mensem duret, quo, crescente jam fœtu, plus alimenti trahit tuncque vitioso humore partim per vomitum excreto, partim ad fœtum delato, accidentia remittunt.

Signa. Fœminis sic affectis assidue accidunt oris expuitiones, ventriculi morsus, anxietas, totius corporis extenuatio vomitus, & nausea. Insequuntur verò hæc omnia pravā ejusdem oris ventriculi intemperiem, cum prædictis humoribus, qui si connaturales nondum sint, contraria appetit fœmina remedium quærens ex assumptis, fiunt quippe remedia per contraria; sic si viscidis ventriculus abundat & frigidis, appetit acria; si calidis, acerba & acida; si occultæ virtutis, indicibilis etiam qualitatis edulia, unde etiam monstrosæ libidines in ijs, quæ semen retinent. At in gravidis rarò humores connaturales esse possunt, quia non nisi diuturnitate id fit, ac vehementi impressione, tunc enim ut continens mutat contentum, sic contentum potest mutare continens, & humor potest trahere in sui naturam ventriculi temperiem, ut vinum pravum saporem vitiosum dolio communicat. At si connaturales fuerint jam facti, similia cupiunt, hinc, quæ exusto humore abundant, carbones appetunt; quæ melancholico, terram; quæ crasso, gypsum, stuppas ac similia, quæ salsuginoso, sal ipsum insatiabili appetitu vorant, ex qua causa etjam ferunt fœtum sine ungulis sæpissimè edi.

Dignoscitur similitudo aut dissimilitudo humorum, ac temperaturæ, quia appetitus rerum similium non conquiescit, subsequuta re appetita, dissimilium verò, quia contrarium quærit, obtenta re appetita, quæ morbo contraria est, cessat protinus appetitio, quia cessat necessitas, & hac limitatione appetitus, quo fœmina detinetur, te ducet in cognitionem redundantis humoris.

Curatio. Curatur tribus remediorum generibus, primò victus ratione cōtraria, pro ratione diversi humoris redundantis; cunctis tamen commune est, ut utantur cibis moderatis & optimi succi, non pinguibus, dulcibus, aut excrementitijs; conveniunt, aves & pedes animalium, panis succo malorum granatorum aut cydoniorum maceratus; & ante cibū olivæ muria cōditæ, aut sex vel octo amygdalæ amaræ, post cibum uvæ passæ, mala punica, pyra, avellanæ, ciceres tosti cum sale,

quibus

quibus Lusitanæ maximè alliciuntur, synapi, cucumeris semen decorticatum ex aqua potum, polygonique decoctum, raphani usus. Quæ cibos aversantur, obsoniorum salsamentorumque varietate ac jucunditate allici debent, conducunt portulaca cruda, vel cocta, cichorium, ac earundem herbarum syrupi, & aquæ; alvus respondeat, fugiatur aer crassus, & palustris, vigilia, aut somnus immodicus, ijs, quæ terram appetunt, nil tam prodest ac amylum pro terra oblatum. Potus sit vinum fulvum odoratum, aut aqua ex decoctione cinnamomi.

10 Secundò pueri, virgines, ac viri, parato humore, expurgandi sunt catharticis, quæ tamen prægnantibus non sunt exhibenda, quia affectio in primis mensibus accidit, quibus Hipp. ea interdicit, devoratis igitur per aliquot dies mirobalanis emblicis conditis, aut pulvere rhab. cum conserva ros. si affectio urgeat, aut deglutito melle ros. mox ad abstergentia: nec tamen fortia deveniendum, præmisso vomitu, qui mirificè prodest, ac si ventriculus ab acri, acido, salsove humore mordetur, tepida duntaxat aqua vomitus provocetur, quod si difficulter vomat mulier, aut humor sit crassus, addendum parum oxymelitis, aut syrupi acetosi, aut raphani, vel anethi decoctum cũ 20 aceto. Porrò rhapontici, & spicænardi cremor ventriculum abstergit; cavendum ne intrinsecus assumantur, quæ ex fœniculo & absynthio conficiuntur.

Purgatio.

4. Aph. 1.

Vomitus.

Tertiò utendum iis, quæ humores in ventriculo imbibitos conterant, ac discutiant, ipsumque demum roborare valeant, in quẽ usum intrinsecus assumitur cortex citri, conserva cydoniorum, mala punica, & mirobalani conditi; rotulæ diarrod. aromatici rosati, aut sequentes. ℞ *pulveris utriusque coralli, cornu cervi, margarit. rasuræ eboris an.* ℈ *i. cum sacchara dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ sive rotulæ,* capiat ʒ ij. duabus horis ante pastum; viris ac fœminis non præ- 30 gnantibus mirificè prodest, per multos dies sumere ʒ j. aut ʒ i. ß. conservæ de scoria ferri. Deniq; forinsecus adhibenda, quæ languidum ventriculum roborent, in quem finem inungitur oleo nardino, moschelino, de absynthio, de maci, de menta, præmissa fomentatione ex decocto foliorum absynthij, menthæ, origani, ros. rub. rorismarini, majoranæ, nucis myristicæ cariophyllorum, cyperi, ligni aloes, deinde loco oleorum potest applicari sequens unguentum: ♃ *olei nardini,*

Humoris discussio.

Interna.

Externa.

absynthij, menthæ, aceti an. ℥ *i. seminis cumini, ameos, cardamomi, pulv. rad. cappar. an.* ʒ *i. ferveant ad aceti consumptionem, & cum cera* fiat linimentum. Mirum etiam in modum ventriculum firmat cataplasma sic confectum. ℞ *corticum citri, melissæ, calami odorati an.* ℥ *i. coquantur in vino, contundantur, & adde olei nardini, mastichini, an. q. s. cum pane tosto* fiat cataplasma; aut carnis mali cotonei ℥ iiij. cum posca terito & adde croci ʒß. unguenti nardini, aut ros. ℥ i. vel conservæ cydoniorum, & folijs absynthij cum vino tritis adde pulverem cariophyllorum, mastícis, myrthi, aut ℞ *carnis palmarum* ℥ *iij. coquantur in vino, cum rosis, & fœniculo, ac omnia contusa ventriculo adhibeantur*, quibus, si necessitas urgeat addi possunt balaustiæ, myrtus, absynthij coma, ac semẽ fœniculi vel linteolum vino, & oleo rosarum, vel nardino, aut aceto, & oleo imbutum ventriculo adhibeto, quod etiam morsus, & stomachi puncturas mitigat.

Cataplasma.

10

De cibi fastidio prægnantium.

CAP. X.

Lib. 3. c. 37.

IN fame, uti scribit Galenus, hæc ordine se habent, partium inanitio, earundem tractio à venis; mox venarum à ventriculo, molestus suctionis sensus; & tandem animalis appetitus. Unde fit, ut fames suctionis ille sensus dicatur, appetentia verò implendi desiderium; si verò contingat, ut pereat sensus suctionis, vel nulla amplius fiat exsuctio, aut corpus non evacuetur, affectio oritur, quæ græcis anorexia; Latinis dicitur cibi fastidiũ, seu inappetentia, aut, uti Paulo placet, ciborũ aversio. Affectio est in genere functionis ablatæ; hæc autẽ in viris, pueris, ac virginibus ob multas caussas contingit, quarũ inter potissimas Galenus calorẽ annumerat, ut qui solidas corporis partes laxãdo exoluit, & ad attractionẽ imbecilliores reddit, idcircò, minus æstate quam hyeme, appetentia fit; sed & ab humiditate contingit, quæ fundendo supra modum extendit, & suctum ac compressionem impedit. Fit etiam in viris, ab immodico ventris profluvio, spiritus dissolvente; aut biliosi humoris, acris, porracei, & tenacis ad ventriculum delatione, aut pharmaci potione, aut immodica sanguinis detractione. At in prægnantibus potissima aversionis ciborũ causa est, menstrui sanguinis excrementitia pars, in

Causa.

v. de caus. sympt. 7. Æstate quã hyeme minor est appetitus.

20

30

utero

utero redundans, cujus vapores os ventriculi inficiunt, ac ejus tẽperiem evertunt, & mala afficiunt qualitate, unde coctio, & tractio præpeditur, idque potissimum primis mensibus, quia major redundat copia, & multò magis in plenilunio, vel cum fœtus capillum germinat; observarunt enim veteres, per hoc tempus pueros etiam in lucem editos, deterius se habere, & in utero id quoq; contingere, fœminasq́; tædiosas fieri, & nihil appetere. Affectus se ipsum prodit, causarum notæ sunt, nam si à biliosis humorib. fit, ventriculi morsus adest, & sitis vehemens; si à putridis, febris interdum conjungitur; si à crassis & lentis, nec rosio ventris, nec sitis adest, sed sputatio crebra; communis tamen omnibus nausea est; calidam intemperiem detegit sitis, & quod nidorosum quippiam eructant, & calidus sentitur halitus, frigida expetunt, & ab eis juvantur.

Signa.

In hac affectione multis medicamentis utendum non est, quia ipsa sponte desinit crescente fœtu. Si tamẽ molesta sit, & curationem requirat, non absimili ratione occurrendum, ac cibi fastidio virorũ, seu reliquarum fœminarum; cujus curatio ab ijs petenda, qui communitur practicas scripserunt. Sunt tamen tyrones commonefaciendi, in hoc casu purgatione non esse utendum, potiusque vomitus leviter ciendus, ut superiori cap. dictum est, maximè si mulier vomere sit assueta. Conveniunt cibi acidi, austeri, salsi: carnes minime pingues, assæ, aviculæ, pyra, mala cydonia, palmulæ, nuclei pinei, olivæ conditæ, confert etiam jejuno ventriculo capere rotulam unam diarrod. cum aqua tepida, si fervens sit temperatura; aut tabellam aromatici rosſ. cum cochleari uno, vel altero vini generosi, si frigida sit ventriculi intemperies. Exterius ungatur ventriculus oleo de mentha, absynthij, cydoniorũ, mastichino, myrthino ac super inpergatur pulvis ros. rub. diarrod. coralli, rub. aromatici ros. Conveniunt tandem quæcunque superiori cap. dicta sunt, idcircò à pluribus hic supersedemus.

Curatio. *Admonitio.* *Cibi.*

De vomitu, & nausea prægnantium.

CAP. XI.

UT menstrui vapore tunicas oris vẽtriculi occupante, abolita aut depravata appetentia fit, sic eodẽ vapore ventriculi capacitatẽ ingre-

Causæ.

ingrediente, vomitus aut nausea, nam, ut superioris ejus partis propria operatio appetitio est, sic retentio, & concoctio inferioris, ea tamen ratione ut si leviter afficiatur, nauseam excitet, si gravius vellicet, ac mordicet, vomitum sæpe etiam cum dolore & cruciatu; & rursus si calidus adsit vapor, ructum nidorosum, si frigidus, acidum promoveat. Porrò vomitus est eorum, quæ in ventriculo continentur per os excretio: nausea verò depravatus motus facultatis expultricis, quo nititur per os excernere, quæ ventriculo sunt molesta.

Definitio.

Signa.

Affectio signis non indiget, instantis tamen vomitus indicia, sæpe sunt cibi abominatio, nausea, cordis compressio, vertigo, & tremor labij inferioris. Vomitus, quem sequitur manifesta alleviatio, cohibendus non est, si tamen molestus admodum sit, curatur trib. remed. generibus, & relicta ea curatione, quæ convenit quando vomitus fit ab humoribus in ventriculo, nedum impactis sed ibidem genitis, totus scopus hic erit, ventriculum roborare, ne prædictos vapores, aut humores ex utero ascendentes admittat: admissos vero domare, ac retundere. Supposita igitur in reliquis optima victus ratione, cibos capiat optimi nutrimenti, ac facilis concoctionis, de quibus c. *de vita* dictũ est, specialiter verò caveat à liquidis pinguibus, utatur assis cum succo granatorum, & omphancij, aut malorum aureorum, oryza, amylo, vel farre in jusculo caponis, aut hæc leviter torrefiant, & cum vitellis ovorum, aqua rosf. & saccharo fiat pulticula; juvat vinum rubrum, cibus, & potus parcus, ac sæpiuscule assumptus; statim à cibo, si intemperies sit calida, capiat haustũ aquæ frigidę, vel si vẽtriculus frigida laboret intemperie, malum cidonium in vino rubro coctum ad mellis spissitudinẽ, aut utatur malis punicis cum sorbis, vel conserva cydoniorum, mirobalanis conditis, aut nuce myristica, vel pulvere confecto ex corallo, cortice citri sicco, & crusta panis torrefacta cunctis mixtis: vel hac conserva seminis apij ℥ iij. coralli rubei ℈ j. spicænardi, piperis longi an. g. ij. mellis q. s. fiat electuarium dosis à ℥ j. ad ℥ i ß. aliqui myrrham addunt, sed omisimus, quia menses & abortum provocat. Prodest insuper ante prandiũ mica panis torrefacti vino Hip. intincta: ut autem graveolentia omnia ventriculum subvertunt, sic odorata corroborant, idcirco non solũ in medicamentis ipsis, verum etiam in cibis sæpius odorifica permiscenda, ut aqua rosf. naphæ, moscus, ambra, cortex citri, lignum aloes.

Curatio.

Graveolentia ventriculum subvertunt.

Secundò

Secundò externis, quæ & discutere, & roborare valeant, purgantia enim non sunt adhibenda, ut superiori c. diximus, possunt tamen masticare parum rhab. aut conservam cydoniorum purgativam devorare, vel adhibeantur clysteres ex decocto hordei, & parietariæ, vel ex lacte, aut jure gallinæ cum saccharo, & vitellis ovi in pauca quantitate, ac sine oleo, ne venter distendatur, aut lubricetur. Ab his inungatur ventriculus oleo nardino, absynthij, naphæ cum pulvere rosſ. rub. absynthij, cinnamomi, spicæ, si frigida sit intemperies; si verò calida, inungatur oleo cidoniorum, myrthino, addito olei absynthij parum, & guttulas aceti rosſ. ac pulvere coralli, diarrod. cornu cervi usti, rosar. rub. ex quibus cum cera fiat linimentum, vel adhibeatur emplastrum de crusta panis, de mastice, de carne cydoniorũ aut sequens cataplasma ℞ *succi cydoniorum ℥ ij. succi pyrorũ, sorborũ, & uvæ acerbæ an. ℥ i. aceti albi rosſ. ℥ i.ß agitentur simul, & cũ pauca farina excipiantur,* ac admoveantur supra os ventriculi à parte anteriori, & posteriore, vel fiat sacculus ex æquis portionib. pulveris diarrodon, coralli, cornu cervi, rosſ. rub. absynthij, cinnamomi & spicæ. Affectione tamen diutius, & graviter perseverante, cucurbita ad os ventriculi cum flamma copiosa affigatur, tantisper dum cibus præbetur.

Externa. *Inunctio.* *Cataplasma* *Cucurbita cum multa flamma.*

Aetius ad sistendum vomitum pedes, ac manus in calidam aquam demitti vult, vulgus in frigidam solet, hoc in calida, illud in frigida affectione magis convenit. Deniq; si calida sit intemperies, & nidorosus ructus, nil præstantius, quam aquam frigidam paulatim absorbere, ad cyathi unius, vel alterius mensuram, quæ tamen prius plurimum sit cocta, ac deinde refrigerata; alimentis utendum crassiusculis, pinguia & jusculenta fugiendo, quia facile corrumpuntur; si frigida sit affectio, & ructus acidus calidis, & roborantibus utendum, de quibus supra hoc c. & superiori, potus sit vinum aut aqua cinnamomi, vel cum cortice citri cocta, si alimentum corrumpatur, addendus bolus armenus, terra sigillata, species diarrod. aut electuarij de gemmis, quæ saccharo excipiantur.

Tertiò, si vomitus cum ventriculi dolore fiat, & cardiacis accidentibus; (id accidit ex humore ad os ventriculi confluente, jecore, aut universo corpore, in eundem quod molestum est exonerante, quod inprimis molestat primiparas, & eas quæ pravis alimẽtis usæ fuerunt ac vi-

Doloris curatio.

ac vitam transegerunt laboribus, ac curis plenam) si inquam ex hac urgentiori causa contingat, frequentiori aquæ ferventissimæ potu subveniendum, aut vino, si pituita adsit, vel aliquo ex supradictis medicamentis, & linimentis, præsertim hoc cataplasma ventriculo apponatur. ℞ *pulveris rosf. rub. absynthij an.* ʒ *ij. coralli* ʒ *i* ß. *ligni aloës, diarrod. an.* ʒ *i. furfuris q. s.* fiat cataplasma cum vino rub. vel ℞ *micæ panis tosti madefacti in vino rubro, aut succi cydoniorum, vel granat. vel* si ardor sit magnus *in succo plantaginis, aut aqua ferrata* ℥ *iiij. olei absynthij, rosf. omphanici an.* ℥ *i. pistentur simul, & cum pulveribus supradictis*, fiat cataplasma. Utendum etiam sirupo cydoniorum, myrthino, de portulaca, acetosæ, & aliis quæ acrimoniam compescant, cum aquis earundem herbarum, ac subinde rhabarb. masticato, vel cum conserva rosf. aut cydoniorum, apposito prius umbilico pomo asso, vel panis taleolâ, vino malvatico madida, respersis pulveribus supradictis, atque hic curationis modus repetendus, quoad fœtus crescat, & vomitus cesset. Verum si neque his sedetur, sanguinis missio ex communi vena securè, & cum maximo patientis emolumento exerceri potest, idque mihi multis experimentis probatum est.

Cataplasma. *Vena sectio.*

De ventris dolore in prægnantibus.

Cap. XII.

Immanis & acerbus dolor in prægnantis ventre inferiori interdum suboritur à spiritu flatuoso, ibi incluso, elevato à sanguine menst. vel genito ob indebitum vitæ institutum, quippe ex fœtu, tum intestina tum reliquæ cavitates coarctantur, unde est ut crassi flatus sæpe ibi includantur, & difficulter discutiantur & tormina gravissima, ac cruciatum circa umbilicum excitent, ad pulsus usque defectionem, sic ut abortum crebrò minentur.

Curatio. Curatur iisdem ferè remediis, quibus uteri inflatio. Specialiter victu calido & sicco, utile est masticare cinnamomum, anisum, cortices citri, quorum etiam pulveres cum vino accipiantur, vel cum aqua stillatitia cinnamomi, anisi, corticis citri, potus etiam vini aromatici per se laudatur. *Sacculus.* Sacculus umbilico adhibendus, ex semine

mine fœniculi, cumini, anisi, anethi, milij, vino aromatico vel aqua vitæ irroratus, ex quibus etiam in vino decoctis clyster paretur, in pauca quantitate, cum paucissimo oleo anethino, & de baccis lauri, vel cum cera, & prædictis oleis unguentum fiat, aut hoc cataplasma, vitelli ovorum numero vi. fortiter agitentur, & adde pulveris anisi, cumini, seminis fœniculi an. ℥ j. cum oleo laurino, fiat ad ignē placenta, quæ umbilico applicetur. Vitandæ plures inunctiones, & humida fomenta, quia dum flatus dilatant, priusquam resolvant, abortum provocant, uterum & ejus vasa dilatando, ideoque dum reliqua applicantur, ventriculo apponendum pomum assum vino irroratum, & aromatibus respersum, ut fœtus roboretur, reliqua ex prædicto cap. sunt petenda.

Clyster.

Unguentum Cataplasma

Admonitio.

De cordis palpitatione & syncope prægnantium.

CAP. XIII.

QUando substantia illa flatulenta, quam superiori c. à menstruo detento, elevari diximus, per arterias, aut venā cavā in cor adscendit, saltus & cordis palpitationem concitat, nam dum cor, quod sibi præter naturam transmittitur, pellere nititur, motum illum extra proprij motus concentum edit. Est autem cordis palpitatio nil aliud, quam immoderata concussio vehementi diastole, & systole molesta, ab hac facilis est ad cardialgiam transitus, & ad syncopen, seu præcipitem virium lapsum.

Definitio.

Curatur victus ratione non absimili ab ea, quam superioribus cc. proposuimus. Deinde si copiam tetri sanguinis, à qua plerumq; fit, adesse conjectura assequamur, sanguinem semel mittere opus omninò erit, si aliter, usu pulveris rhab. cum conserva rof. humores pravos expurgare, aut confectione hamech sine scammonio. Valet etiam aqua ferventissima epota.

Curatio.

Sanguinis missio.

Secundò ea adhibenda, quæ cor à venenosis, ac tetris vaporibus tueantur, ut conserva Hyacinthorum, theriaca smaragdina, electuario de gemmis ad ℥ i. vel altera cum vino, vel aqua naphæ, seu melissæ, aut etiam g. vj. vel vij. lapidis Bezoartici orientalis

Cordis tutela.

cum prædictis aquis,vel conserva radicis scorsoneræ; aut foliorum ejusdem, carlinæ, scordij, lilij convallij, aquæ arte chymica extractæ.

Halitus dissipatio. Tertiò ijs, quæ halitus dissipent, & ad exteriora evocent, ut inunctione regionis cordis ex oleo naphæ, Jhasminorum, lilij convallij, rosaceo, cum pauca theriaca, aut cum oleo cinnamomi, vel Scorpionum Matthioli. Adhibendus etiam cordi sacculus cum bastitura, repletus pulvere coralli, cornu cervi, carlinæ, sandalorum, diambræ, diamosci, seminis angelicæ, & flor. cord. vel corium cervi, aut capreoli, ambra, mosco, & gallia paratum, ut pro chirotecis odoriferis accommodari solet; vel fiat epithema ex mica panis tosti cum vino, & ijsdem pulveribus odoratis, ac reliquis gratissimis odoramentis, quæ status discutere valeant.

De tussi prægnantium.

CAP. XIV.

Definitio. Tussis est expiratio valida, qua, quidquid spirandi instrumentis molestum est, excutere natura contendit. Prægnantibus periculosissima existit, movet enim capitis dolores, vigilias, difficilem respirationem, interdum febrem, sæpius abortum. *Causæ.* Fit sicuti etiam superiores affectiones ex halitu tetro, & mordaci à sanguine menstruo, in asperam arteriam, fauces, pulmones & reliqua interiora thoracis, elevato, qui facultatem naturalem ad expellendum irritat, vel ex eodem menstruo sanguine ad venas pectoris converso, aut ex albo fluore tum represso, aut demum ex irruente à capite destillatione. *Signa.* Ex qua autem causa affectus originem trahat adjuncta symptomata produnt, nam si ex flatu, quantumvis fœmina tussiat, nil excernit, neque levatur, nisi vel ructu, vel medicamentis, quæ flatus discutiant, si à regurgitante menstruo, vel albis menstruis, pravo colore mulier afficitur cum lassitudine, gravitate, oris madore, & crebra expuitione, id quod insuper ex relatione deprehenditur, si fœmina ante gravidationem albo fluxu vexabatur, qui, quia tunc supprimitur ad

tur ad superiora convertitur; si ex capite, à somno deterius habet, multa expuit, crebra expuitione levatur, & per longiora intervalla affectio repetit.

Prognosticũ. Tussis, uti diximus in prægnantibus, periculosa est affectio, quia aborsum excitat, vires prosternit, ac universum corpus attenuat: & præ concussione capitis accersit dolores, vigilias infert, difficilem movet respirationem, sæpe etiam defluxiones concitat interdum etiam febrem accendit: idcirco necessum est eam lenire, & quam citissime mitigare, ac fœtum interea roborare adhibitis umbilico, quæ ipsum reficiant.

Curatio. In curatione harum omnium affectionum, rarò adhibenda purgatio est; tussis verò curabitur tribus remed. generibus & primò si à flatibus proveniat iis, quæ ascendentes flatus deprimere ac digerere valeant, pro qua re conveniunt inprimis alimenta sicca, & boni nutrimenti ex assis, vel coctis aviculis, dummodo juscula non adhibeantur. Potus sit parcus, digerit tamen, aquæ calidissimæ potus cum saccharo ante somnum; aut vinum cum cinnamomo; aut aqua cinnamomi, vel florum ejusdem, & cariophyllorum an. ℥ vj. sacchari, & mellis despumati an. q. s. fiat linctus; aut ex solo pulvere cymini cum melle & saccharo. *Flatus deprimentia.*

Evacuatio. Secundò, si à sanguine vel albo fluore ascendente proveniat sanguinis missionem ex communi vena utilissimam esse scio, aut cucurbitulas cum scarificatione lumbis applicitas; deinde rhab. masticare, & ut id, quod ad pectus fluit, leniatur, & facilius educatur, convenit farina f[illegible]rum cum melle in forma pilularum, aut boli vel etiam ptisana; si fluxio sit calidior, tragacantum, amylum, muscilago cydoniorum, aut electuarium quod recipit *papaveris albi diligenter triti* ℥. x. *amyli, gummi arabici, tragacanti an.* ℥ ß. *seminis cucurbitæ, cydoniorum mundat: an.* ℥ iij. *cum saccharo penidiato*, fiat electuarium, ad formam conservæ ros. vel cum saccharo pulverizato, fiat bolus, aut cum eodem dissoluto in aqua scabiosæ, fiant morselli. Vel ♃ *papaveris albi, & nigri an.* ℥ x. *succi glycyrrhizæ* ℥ xv. *seminis cydoniorum, altheæ an.* ℥ ij. *infundantur per noctem in lib. ij. aquæ coquantur postea ad medias, colaturæ adde tragacanti* ℥ iii. ß. *gummi arabici, seminis cydoniorum an.* ℥ ij. ʒ. *sacchari lib. i.* fiat electuarium. Quod si fluxio sit ex frigidiuscula causa, qualis ex albo menstruo plerumque est, hoc aliud paretur electuarium. ℞ *succi glycyrrizæ* ℥ v. *hyssopi sicci, seminis urticæ, radicis*

 iridis,

iridis, cardamomi, aristolochiæ rotundæ, piperis, amygdalarum amararũ, seminis nasturtij an. ℥ ij. cum melle despumato, aut saccharo clarificato, omnia pulverizata bene misceantur coquendo, sed majoris efficaciæ est adhuc aliud, quod ℞ *carnis passularum* ℥ *ij. succi violarum cœrulearum* ℥ *ij. pulveris liquiritiæ* ℥ *i. pulmonis vulpis, jecoris lupini an.* ℥ *ß. loch sani* ℥ *i. misce*, prosunt etiam in hoc genere reliqua bechica à practicis descripta, modò seligantur, quæ menses non admodum moveant.

Caput purgantia. *Pillulæ.* *Evaporatio.* Tertiò si ex capitis defluxu oriatur, conveniunt potissimum, quæ caput purgant, ut ore mandere myrrham, vel masticem, aut masticatorium ex æquis portionibus caricarum, piperis ac masticis, aut quinto quoque die assumere ʒ ß. massæ pilularum, quæ conficitur ex mastice, & rhab. aut per nares, & os recipiatur vapor ex decocto majoranæ, rorismarini, camemali, pulegij, menthrasti, salviæ; capiti vero imponatur hic pileus. *Pileus.* ℞ *florum rorismarini, lavendulæ an. p. j. camomillæ, betonicæ, rosf. rub. an. p. i. ß. foliorum salviæ, majoranæ, serpilli, meliloti an. m. ß. foliorum senæ, stœchados an.* ʒ *ij. cariophyllorum, nucis moscatæ, macis an.* ℈ *ij. melissæ parum; thuris, masticis, coriandri præp. an.* ʒ *ß. contusa in pileum demittantur cum bastituris.* Ad ingressum lecti, ut somnus concilietur, porriges sirupi papaveris, viol. an. ℥ i. aut ovum sorbile cum ʒ i. amyli, tragacanti, terræ sigillatæ, aut seminis papaveris albi.

De alvo suppressa, & urinæ retentione, in prægnantibus.

CAP. XV.

Causa. Dum alvus in prægnantibus, vel urina supprimitur, ac fœces induratæ non nisi magno conatu expelli possunt, periculum est, ne ligamentum aliquod disrumpatur, & prosiliente sanguine abortus excitentur. Contingit alvi suppressio ijs potissimum fœminis, quæ jecore sunt sicco & squalido, quia meseraicas habent voraces, sic ut multum humiditatis exsugant, fœcibus remanentibus siccis ac minimè fluidis; contingit etiam ex defectu alimenti, quia plurimum fœtus insumit, aut quia grandiusculus factus intestina comprimit, ex qua præcipuè causa urina ultimis mensibus supprimitur.

Curatio. Curatio, in gravidis potissimum, quam diligentissime adhibenda per ea, quæ alvum lubricam reddant, ac jecur contemperent; ita si ex defectu alimenti fiat restrictio, copiosiora conveniunt, maximè

cocta

cocta ac jusculenta; si verò ex calore, cibus confert frigidus ac humidus ex jusculis pinguibus avium, vel arietinæ, ovis tremulis cum saccharo, ptisana; prodest malva aut borrago in jure avium cocta, pruna in aqua hordei, malvarum aut violarum saccharo ebullita; conducunt etiã in prima mensa ante omnia ℥ iij, aut iiij, aquæ viol. malv. hordei cum saccharo: ac interdum clysterem adhibere in pauca quantitate ex jure pingui cum oleo amygd. dulcium, rosꝫ viol saccharo, & vitellis ovorum, quæ omnia ℥ x, non excedant, adhibitis interim ventriculo, quæ fœtum roborent, ut pomo asso, vel panis tateola cum vino generoso, & aromatibus; & etiamsi fœmina ad excretionem minimè proritetur, tamen diu non detineat fœces, sed singulis diebus absque magno enixu expellere conetur, ne diu retentæ postea difficilius, & cum majori vi excernantur. Porrò urinæ difficultate, instante partus tempore, fœminæ ut plurimum corripiuntur, compressa vesica, à prolabente jam fœtu, quæ affectio multis auxiliis non indiget, nam balneis ac fomentis ex rebus emollientibus, quibus ultimis gravidationis diebus, fœminæ de more ac facilitandum partum laxiores vias reddunt, urina etiam promovetur.

Vrinæ difficultas.

De alvi fluxu in prægnantibus.

CAP. XVI.

ALvi fluxus in prægnantibus periculosus subinde est, quia ex eo ligamenta fœtus laxiora fiunt, & mater alimento destituitur, unde ipse fœtus imbecillior redditus, ocyssimè prolabitur, ideo quã citissimè sistendus est fluxus, præsertim si lientericus, aut dysentericus sit, nam in diarrhæa, quæ ex abundantia pravorum humorum gravidationis tempore aggregata fit, cavendum ab adstringentibus, quamvis enim abortus periculum ob prædictas causas immineat, certius tamen id erit ob pravi succi redundantiam, ideoque optima, & contemperante victus ratione potius agendum est, & iis, quæ habitum mutent in melius.

Prognostica.

Dysenteria verò curabitur cibis optimis, & facilis concoctionis, assis potissimum; potus sit vinum rubellum, aquâ portulacæ, & chalybeatâ, dilutum.

Curatio dysenteriæ.

Evacuatio.

Secundò evacuatione humoris peccantis, ac si sanguis redundet, fiat venæ sectio ex communi vena; sin minus contemperandus humor peccans, ac compescendus syrupo de rosis siccis, myrthillorum, de portulaca, acetosæ, viol. buglossæ, cum aquis earundem herbarum capitum rosarum, vel ferrata: tunc deinde convenit rhabarbarum masticare vel ʒ i. ejusdem cum uncia conservæ ros. assumere. Interim autem dum hæc fiunt, umbilico adhibeantur, quæ fœtui robur præstent, ut pomum odoriferum assum cum theriaca, cinnamomo, cariophyllis, mastice; vel si calor adsit, cum pulveribus coralli, myrthillorum, ros. rub. diarrod. abb. & frustrum carnis semiassæ, aut taleola panis tosti vino irrorata, ac prædictis pulveribus respersa; At si dolor magnus sit, ea adhibeantur, quæ supra cap. *de ventris dolore in prægn.* dicta sunt, idq; ocyssimè, quippe ex doloris vehementiâ impendet maximum abortus periculum; nimius clysterium usus vitandus, quia ab ipsis fœtus laxatur, poteris tamen uti ijs, quæ leviter lubricant, ac dolorem mitigant, quales conficiuntur ex juscculis, aut decoctione malv. meliloti & altheæ, in aqua ferrata, cum oleis ros. myrthillorum, butyro, saccharo, & vitellis ovorum.

Roboratio fœtus.

Curatio lienteria.

Tertiò si alvi fluor fiat ex vitio ventriculi, qualis lienteria est, & cæliaca passio, curabitur eadem ferè ratione qua vomitus prægnantium, de quo supra proprio c. ijs autem, quæ ibi dicta sunt, addere est rhab. masticatum, vel cum conserva ros. Ut, si quis humor in ventriculo redundat, educatur; deinde roboratur electuario de gemmis per tabulas diarrod. abb. aut diamargar. inprimis verò mihi usu probata est conserva, quæ recipit *conservæ ros. antiquæ* ℥ *i.* ß. *pulveris boli armeni, coralli rubei præp. trochiscorum de karabe, masticis an.* ʒ ß. *cum syrupo myrthillorum*, fiat opiata, dosis cochleare unum superbibendo ℥ ij. aquæ symphyti, portulacæ, extinctionis auri. In delicatioribus detraho masticem, quia ejus odorem non tolerant.

Conserva.

De inflatis ac lividis prægnantium cruribus.

CAP. XVII.

Causa.

INflantur prægnantium crura, vel quia in gravidatione fluxus aliquis uteri aquosus supprimitur: vel ob copiã sanguinis mẽstrui retenti,

tenti quam fœtus consumere nequit, ideoque matri, & fœtui inutilis in crura delabitur, hac adhibita distinctione, quod si epar debilitatur, & sanguis recrudescit, ac pituitosus aquosiorve existit, ac is, qui denuo in jecore conficitur, ob copiam vitiatur, tunc crura œdematosa fiunt: At si corrumpatur, calidiorisve bilis admixtum aliquid obtineat, inflammantur crura, & non rarò exulcerantur, ac sceletyrbica ulcera in eis apparent, quemadmodum in scorbuto, maximè si obstructiones, aut redundantiam pravorum humorum antea passa, aut lienosa fuerit mulier. Verum si nil horum, sed tantum crassus redundet sanguis, & ad inferiora tendat, lividitates quædam in inguinibus, & cruribus, cum tumore instar varicum frequentissimè fiunt, quod sæpius vidimus, ac sunt plures, quæ singulis gravidationibus id patiuntur. Hoc autem qua ratione contingat, facilè deprehendes, si in memoriam revoces, quæ in lib. de natura mulierum retulimus, à cava vena in dextrum ac sinistrum crus duas venarum propagines derivari, juxta os pubis, à quibus illæ etiam venæ prodeunt, quæ cervici uteri inseruntur, in quibus crassus redundans sanguis nil mirum, si in earundem truncos recipiatur, unde etiam vidimus crurum tumores post partum contingere, si lochia minus copiosè procedant. Scribunt de crurum tumoribus prægnantium Hipp. & Aet.

lib. 1. c. 4.

Hip. 7. popul. 6.

Aet. lib. 16. c. 12.

Signa.

Tumoribus pedum crescente crudorum humorum copia, supervenit oculorum, & totius corporis tumor, perdifficilis incessus, difficultas respirationis, tussis sicca, febris exigua, rarò autem fiunt ante quartum gravidationis mensem quemadmodum ventriculi affectiones non nisi intra tertium, quia ventriculi passiones in hos tumores convertuntur; aut quia menstruæ purgationes pluries jam defuerunt, & epar cacochymiæ diuturnitate debilitatum est. Porrò tumores pedum; ac varices prægnantibus minus graves sunt, quam reliquis, nam morbi, quibus affectus naturales occasionem præbent, adeò periculosi non sunt, & in eis expectatur auxiliū à partu, à quo solent, citra auxiliatrices medici manus, mulieres in pristinum statum reduci, quia crudus ille & vitiosus sanguis per lochia expurgatur, & causa cessat, natura in mammas, aut ad uterum residuum denuò transmittente. Idcircò si malum urgentissimum non sit, naturæ committendum, ne ad membrum princeps affectio irruat. Quæ

Prognostica.

tamen crurum tumoribus, per gravidationes vexantur, frequentius pariunt fœmellas, nam & medici omnes censent difficiles & morbosas prægnationes, fœmineos conceptus indicare.

Curatio. Si tamen magnus est tumor, & neq; noctu, neq; à partu crura detumescunt, lenis curatio instituatur, per optimam victus rationē parcam & ad siccum tendentem. Deinde ijs utendum, quæ digerant ac discutiant, in quem usum per os assumatur loch ex melle despumato, & farina fabarum, aut cumini semen cum vino idque sæpiusculè: crura laventur citrorum malorum decocto, vel lixivio sarmentorum, in quo bullierint folia quercus, pulegij, calamenti, origani, lupini, sulphur & sal, vel vino albo cocto cum limatura cornu cervi, in quo etiam lintea madefiant, & cruribus imponantur; vel sequens cataplasma. ℞ *sulphuris* ℥ j *stercoris columbini* ʒ. x. *farinæ fabarum, lupinorum an.* ℥ j ß, *decocti asphodeli, succi caulium an. q. s. cum pauco aceto*, fiat cataplasma. Pedum plantæ fricentur aceto rosaceo & sale, vel alumine cum vino. Prodest emplastrum ex caulium folijs vino & aceto coctis ac contusis, vel ex cimolia cum aqua chalybeata, aut ferrariorum, & modico aceto, aut papyrus emporetica aceto madida, parti imposita. At si pars rubeat, cavendum diligenter, ne exulceretur, aut in corruptionem aliquam degeneret, adhibitis folijs brassicæ cum cimolia, rosaceo, & farina orobi, cicerum ac fabarum. Si lividi tumores appareant, sanguinis missionem cum felici successu inter 4. & 7. mensem exerceri, sæpius comprobatum est; si plenitudo magna sit, alias aut abortus sequitur, si sanguis mittatur, aut fœtus debilior in lucem venit; si quid verò residuum sit, post partum discutitur, ac evanescit.

Scholium.

Dubium an prioribus mensibus vomitiones, ultimis crurum tumores magis fiant.

Ventriculi affectiones] *Prioribus tribus mensibus solent fieri utero gerentibus vomitiones, nauseæ, picacei appetitus, ventriculo cito cum utero consentiente: tumores verò pedum, lividitates & alia hujuscemodi non ante quartum aut quintum, cum jam menstruæ purgationes sæpius desierint, & diuturnitate affectionis Epar debilitatum est, in hac degenerantibus uteri passionibus. Sed quæres, si tumores hi fiunt mense 4. aut 5. velut majori jam facta causa mali, cur eo tempore cessent nauseæ, & depravati appetitus, quæ enim à minori causa fiunt, accessione majoris non desinunt, sed augentur, aut certè*

1. de sympt. c. 7.

certe, ut erant, persistunt? Solvit Galenus, dicens ventriculi affectiones in 4. desinere, quia pars vitiosi succi vomitione evacuatur, pars in auctiorem fœtum attrahitur, cum jam ampliori utitur nutrimento. Verũ difficultatẽ nõ exhaurit, quia non declarat, unde pedum tumores fiant. Dicendum ex prædictis ventriculi affectionibus, & redundante humore epar debilitari, & quanquam citius trahitur in compassionem ventriculus, quam epar, tamen diuturnitate intemperatum epar retinet magis compassionem, quam ventriculus, ijs præsertim, quibus epar infirmum erat; nam firmum ac validum nil vetat suas passiones in ventriculum deponere, nullis tumoribus succedentibus, quod sæpè fit, ut etiam, quibus ventriculus robustus, & epar debile, nullis præcedentibus ventriculi passionibus, initio tumores crurum fiunt. Certum tamen est pedum tumores rarò ante quartum fieri; appetitus depravatos plerumq; intra tertium finiri, sed neutrum eorum perpetuum est, neque eas quibus pedes tument, ventriculo antea laborasse, nec secus.

De sanguinis fluxu ex prægnantium utero.

CAP. XVIII.

SAnguis in gravidis uno è tribus locis potest prosilire, aut ex vasis quæ excurrunt ad uteri collum, aut ex ijs, quę ad corpus, & cavitatem ipsius tendunt: Et rursus ex ijs, quæ chorio, ac fœtui adhærent, per quæ ejus nutrimentum trahitur aut ex alijs, quæ natura reservavit pro superfœtatione, ac necessitate expurgandi sanguinis, si superfluum esse contingeret. Ex quavis harum partium fluit, aut apertis vasis, aut disruptis, aut dilaceratis. Aperiuntur ex redundantia, aut quia natura solers per venas, quæ vacuæ supersunt à fœtus alimonia, excernit gravidationis tempore ea, quæ antea per aliam evacuationem nunc suppressam expellebantur. Dilatantur ex acrimonia humoris, aut propria contextura rara, disrumpuntur ac dilacerantur ex vehementi motu, saltu, ictu, casu, percussione, subita animi perturbatione, aut denegata re vehementer appetita, tussi, cruciatu, ac dolore maximo, vel etiam ex inclusis vaporibus, tenesmo, alvi fluxione, frigiditate ingenti, immodico æstu. *Causæ.*

Si igitur ex apertis vasis prodit, id cognosces, quia ordinatè & cum prægnantis commodo tolerantia ac conferentia effluit, citra evidentem aliquam occasionem, citra dolorem ac molestiam, ac fœmina boni coloris est; si ex dilatatis, per anastomosin, quæ ex- *Signa.*

 cernun-

cernuntur guttatim instillant, acria sunt, aut alba, & serosa, aut pallida, sanguinolenta, fœtida, ac tenuia: at ex disruptis ac dilaceratis vinculis confertim, & sine ordine prodeunt, cum molestia lumborum, & partium circa inguina dolore, id quod etiam ex relatione comperies, si causæ præcesserunt procatarcticæ. Jam verò operosum non est colligere, ex quo loco sanguis fluat; nam ex collo plerumque in minori copia fluit, sed cum ordine, copiosius ex fundo, atque etiam ordinatè ex venis fœtui non adhærentibus: inordinatè verò, confertim, ac cum dolore ex ijs, quæ fœtui jam alligatæ erant.

Prognosticū.

Porro sanguinis profluvium in prægnantibus, aut fœtum imbecillum significat, aut abortus præludium est; aut gravem & molestum partum fœmellæ portendit, qui ad decimum usq; mensem protrahatur; significat quidem imbecillum fœtum, quia nequit totam copiā sanguinis convertere in alimentum: abortum, quia si grandior & robustior est, & tamen ex causa procatarctica fluxio fit, alimento destituitur; molestum verò partum fœmellæ, quia Hippocratis ac medicorum communi consensu, difficiles ac morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus, cujus rei causam alibi retulimus; quod autem ad decimum protrahatur mensem, ratio existit, quia si validus fœtus vitalis non est, nisi à labore septimi mensis per 40. dies reficiatur, debilis quidem longiori tempore indigebit, ideò tardius ad perfectionē veniet. Cæterum utero gerentibus sanguineis, pletoricis, & quæ largiori utuntur victu, ordinatæ singulis mensib. purgationes utiliter sæpissimè fiunt, imo visæ jam sunt & vidimus nos, quæ ad justū tempus fœtum non ferebant, nisi præter hasce purgationes, venâ quoq; cubiti sectâ sanguinem mitterent; nam ut sanguinis penuria potest fœtū perdere, ita copia tenellum ac imbecillū potest repente suffocare. Unde fit, ut etsi ex illis venis, quæ in fœtum impenduntur, cum periculo semper sanguis profluat, de quo potissimum Hippocrates intelligendus est, cum dixit: Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impossibile est fœtum esse salvum: ex alijs plerumque utiliter, ac cum maximo fœtus, & matris emolumento egrediatur; quare nulla indigebit ea fluxio curatione, sed corroborantibus duntaxat auxilijs, quæ fœtum & ligamenta firment, de quibus infra 3. remed. genere.

c. de morbis acutis prægnantium

Morbosæ prægnationes fœmineos indicant conceptus.

5. aph. 60.

Si verò ex profusione qualibet sanguinis, fœtus imbecillitas & abortus

ortus

ortus timeatur, instituta bona victus ratione roborante, & sanguinem incrassante, ex carne assa, amylo, lacte amygdalino, aqua chalybeata extracto, & miva cydoniorum ligaturisque ac frictionibus brachiorum; curabitur tribus remediorum generibus. *Curatio.*

Primo si copia adsit, & patiens juvencula sit, sanguinea & abortiri assueta, sanguinis missione ex brachio, aut si serosus, & acris humor fuerit, quo facultas lacessitur, contemperantibus & expurgantibus, quibus tamen à 4. duntaxat usque ad septimum mensem utendum est, juxta Hipp. placitum; hac igitur poterit uti purgatiuncula. ℞ *radicis liquiritiæ, cichorei an.* ℥ ß, *herbarum agrimoniæ acetosæ, Endiviæ an. m. j. passularum* ℥ *i, polypodij quercini* ʒ *iij. florum cord. an. p. i. semin. frigid. major. seminis anisi an.* ʒ ß, *masticis in ligatura* ʒ *i, foliorum senæ* ʒ *vii, coquantur in s. q. aquæ ad lib. j* ß *colaturæ adde rhab. electi pulverizati* ʒ *j. cinnamomi* ℈ *i. agarici trochiscati in petia ligati* ʒ *i, iterum leviter bulliant, posteaquam per noctem fuerint in infusione, tunc coletur, & adde syrupi rosʃ. sol.* ℥ *ii, sacc hari q. s. fiat potio clara, aromatizetur* ʒ *i specierum diarrod. dosis* ℥ iiii singulo mane, convenit etiam rhabarbarum masticare per se, & cum conserva ros. *5. aph. 39. Purgatio gravidis utilis.*

10

Secundò utendum ijs, quæ sanguinem densent, & fœtum roborent ac jecur calefaciant, si refrigeratum sit, in quem usum sunt utiles hi morselli. ℞ *margaritarum præp. coralli rubei præp. an.* ℈ ß, *zinziberis* ʒ *i* ß. *cinnamomi* ʒ *ii, cariophyllorum, macis, nucis muscatæ an.* ʒ *ii, utriusq. cardamomi an.* ℈ *i. sacchari dissoluti in aqua cinnamomi q. s.* fiant morselli aromatibus grossis manentibus. Verum si jecur calidum sit, aut humor tenuior, sequens fiat conserva. ℞ *conservæ ros. antiquæ* ℥ *i, boli armeni, terræ sigillatæ, coralli rubei præp. cornu cervi, electuarij de hiacinto, margar. præp. an.* ʒ ß *cum syrupo myrthino, fiat opiata*, dosis ℥ i, ac superbibat haustum vini rubei diluti aqua symphyti; quod si animus sit ulterius constringere, adde trochiscorum de Karabe, & masticis partes æquales, valet syrupus de rosis siccis, myrthinus, rosaceus, de portulaca. *Sanguinem inspissantia.*

20

30

Tertiò interim dum sanguis fluit ex utero, præsertim dum phlebotomia aut purgatio exercetur, ijs utendũ, quæ umbilico adhibita fœtum calefaciant, & roborent, qualia retulimus capite superiori de alvi fluxu in prægnantibus, ut mica panis recenter cocti vino odoratissimo, ac succo pomorum redolentium, ac pulveribus prædi- *Fœtus roboratio.*

ctis in compositione morsellorum; valet sequens emplastrum. ℞ *dactylorum coctorum in vino austero ℥ ii, farinæ volatilis ℥ i. pulveris cariophyllorum, macis, cinnamomi an. ʒ ß cum eodem vino* fiat emplastrum; vel ex carne cydoniorum assa, sive condita, si recens non reperiatur, cum vino rubro mixta ac prædictis pulveribus; aut hoc aliud quod mirificè roborat: ℞ *balaustiarum, glandium, gallarum an.* ℥ ß contundantur, *& adde* karabis ʒ *ii. farinæ hordei* ℥ *i vini albi q. s. vel boli armeni, sanguinis draconis, thuris, masticis an.* ʒ *ii, acaciæ, hypocystidis, berberis, nucis cupressi an* ℥ *i. farinæ volatilis* ℥ *ß cum vino nigro, & modico succo plantaginis, vel aqua chalybeata, aut succo pomorum redolentium,* fiat emplastrum, quibus addi possunt trochisci de karabe, de bolo armeno, de terra sigillata; atque hæc umbilico; ventriculo verò adhibeatur aliud; sic paratum. ℞ *menthæ siccæ* ℥ *ii. cariophyllorum* ℈ *iiii. nucis moscatæ* ℥ *i, rof. rub.* ℥ *i ß. misce* fiat pulvis, qui ventriculo præuncto oleo cydoniorum, ac myrthino inspergatur, aut cum cera, oleis prædictis, & pulveribus fiat unguentum. Ut sanguine redundante per uterum instillatio fit, sic aliquando ad superiora tendente mammæ indurescunt, lacte turgent, ac fluunt, quod accidens fœminas gravat, & curatur, sicuti lactis redundantia, de qua infra.

10

De aqua profluente ex utero prægnantis.

Cap. XIX

Aqua ante partum effusio unde.

INter membranam, quæ amnion dicitur, ac fœtui adhæret, & chorion, urina fœtus recipitur, & in partu naturali amnion frangitur, à puero grandiori jam, ac requirente copiosius alimentum, tunc urina mox fœtum tangit, & tanta afficit molestia, ut cogatur chorion lacerare, unde naturaliter fit aquæ hujus sive urinæ ante partum copiosa effusio. Sed hæc etiam aqua in gravidis, nondum adventante tempore partus, nonnunquam profluit, quod fit aut ruptis casu aliquo membranis, aut plus justo tensis seu dilatatis ita, ut per anastomosin transcoletur, rumpuntur quidem ex casu, saltu, vel quapiã alia causa externa: dilatantur ex propria contextura aut animi perturbatione. Disruptionem cognosces, qui per eam subitò copiosè, & confertim aqua effunditur; dilatationem, quia sensim & paulatim: ad hæc rupta vasa semper abortus sequitur, alias causas non ita. Fluit præterea non rarò valetudinarijs fœminis, dum utero gerunt,

Causa.

Signa.

30

gerunt, humiditas quædam ex superfluis, & albis uteri purgamentis, cujus occasione plerumque septimestres edunt partus: alijs saniosa quædam, ac sanguinolenta humiditas promanat, quæ vitia ut plurimum gravidis eveniunt, quæ lienis vitio, aut pravo corporis habitu laborant, ut Hipp. refert.

Hæ cunctę affectiones non aliter sunt curandæ, quam optima victus ratione, & fœtus roboratione. Esto itaque victus ex cibis solidioribus, ut carnibus assis, amygdalis tostis, passulis, pane bis cocto; ac in ultima mensa capiat mivam cydoniorum aromatizatam. Potus sit cervisia optima aut aqua chalybeata, vel ex decoctione, suffumigationeve masticis, aut etiã cocta cum radice chinæ, cujus radicis syrupus, si per aliquot dies sumatur, utilissimus est, fit autem hoc modo. ℞ *radicis chinæ* ℥ ß *sarsæ parellæ* ℥ j *coquantur in lib.* viij *aquæ lupulorum, & borraginis ad medias, in fine adde in ligatura pulveris coralli rubei, ros. rub. granæ an.* ℥ j. *facta colatura cum saccharo*, fiat syrupus. Quod si serosum aliquid in corpore redundet, nõ erit abs re ℈ j rhabarbari masticandum præbere, aut cum ℥ j. conservæ ros. aut tabellas diarrod. abb. cum duplo rhabarb. Si verò ex suppressa aliqua evacuatione fiat, annitendum est præexistentes humores corrigere, & attemperare.

2. de morb. mul.

Curatio.

Syrupus ex radice chynæ.

10

20

Secundò non solum dum reliqua curatio administratur, sed toto tempore, quo humiditates fluunt, roborantibus utendum externis umbilico admotis, de quibus c. superiori, & *de acutis prægnantium morbis* in 3. remed. genere.

De dentium dolore prægnantium.

CAP. XX.

FOeminarum plurimas ex nullo alio indicio gravidas esse, certius cognosces, quam ex dentium cruciatu; is autem in prægnantibus provenit ex defluxione à capite, nam vapores à menstruo elevati, si caput pertingunt, sanguinem ibi vitiant, ac cerebri nutritioni ineptum reddunt, unde à natura ad inferiora truditur.

30

Curatur si temporibus, supra eas venas, quæ à capite descendunt, emplastrum applicetur ex mastice, vel contra rupturam cum pau-

Curatio.

40

co opio, deinde ad discutiendū emplastrum de Indico gummi dicto tacamaca. Secundò dolor mitigandus in ore detento vino, in quo incoxerint salvia, cortex mori, coriandrum præparatum, & gallæ; aut vapor per os sumatur ex decocto salviæ, saturejæ, majoranæ; Et si causam doloris frigidam esse cognoveris, denti affecto instillabis unam, vel alteram guttam olei cariophyllorum chymica arte extracti: vel olei salviæ, aut thymi parum auri propinquæ instilletur: vel dens fricetur theriaca aut mithridatio, cujus parum cavitati, si adsit, indere utile est, aut granum piperis, aut cariophyllorum. Si verò causa sit calida, nullo alio auxilio promptius dolor removetur, quam si frigidissima aqua ore detineatur, quâ, cum primum concalesit, ejectâ, alia denuò capiatur, idque crebrius fiat, ac subinde denti imponatur tantillum phylonij Romani, quod hisce, & alijs dentium doloribus, mirum in modum prodesse, crebra me docuit experientia, ita ut pro optimo secreto meritò sit habendum.

De morbis acutis in prægnantibus.

CAP. XXI.

2. de dieb. dec. 12. Mus. 1. acut. 8.

ACutum morbum, ex Dioclis sententia, Galenus eum definit cui motus est velox, & subitò pericula adveniunt. Brasavola illi, inquit, acuti sunt, qui & brevi fiunt, & sæviora habent symptomata. Horū alij cū febre invadunt, ut phrenitis, angina, pleuritis, jecoris & ventriculi inflammatio, causus, lethargus; alij sine illa, ut apoplexia, paralysis, epilepsia. Eorum causæ sunt, aut vitiosi humores, qui in corpore præextiterant, antequam fœmina conciperet, aut conceptio durantib. menstruis; unde eorum pars jam vitiosa detinetur, aut certè depravatus victus, quo aut antea usa fuit aut post cōceptū, dum extranea appetit. Nunquam gravidis, ait Hipp: sine discrimine contingunt aut fætus, aut matris; nam ex ijs qui febre carent (quia naturâ nō solum acuti, sed valde acuti sunt, ideoque lethales) mater primum periclitatur, subinde etiam fœtus: ex alijs qui cum febre fiunt, primum periclitatur fætus ob calorem, & putredinem, quæ facilè tenellum enecant, deinde mater, quia remedijs desti-

Causa.

Prognostica. 5. aph. 30.

destituitur victu tenui, & sanguinis missione, quæ si adhibeas, defectu alimenti fœtum perdis; unde febri abortus accedit, & geminum fit malum: si non adhibeas, febrem auges victu intempestivo, & relicta sanguinis redundantia. His accedit, quod gravidæ fœminæ habitudo imbecilla ut plurimũ est, & valetudinaria, ob vitiosi sanguinis redundantiam, & boni penuriam, qui ad fœtum descendit, & trahitur, unde facile tolerare non potest acuti morbi insultus, fert enim natura sæpè simplicem affectum, cui si alter superadditur, aut succumbit, aut sine discrimine non tolerat. Porrò, quæcunque fœmellas conceperunt, facilius incidunt in morbos acutos, sed facilius etiam liberantur, contrà, quæ mares; ratio est, quia morbis ex retentione obnoxiæ magis sunt, ideoque ob familiaritatem securius corripiuntur, quæ causa est cur majores hæ, quam mares sust[...]eant labores, saltem post primos menses, fœmellæ enim rarò ex[...]unt, nisi initio gravidationis; mares ubi augeri, & moveri cœperunt, quia acetabula tunc ficciora ex motu vehementiori maris facilè disrumpuntur. Sed & matri salubrior abortus qui minorem projecit infantem; at infans ipse quanto minor, tanto minus vitalis, nisi octimestris sit, qui etsi grandior, vitalis nunquam est. Iam verò fœtus in utero minus periclitatur 5. mense, & sexti initio, deinde 4. & sexti fine, mox in septimo, deinde in 3. 2. & primo ordine descendendo, magis in nono sed omnium maximè in octavo, quo etiam ordine remedia cum majori vel minori formidine & cautela sunt adhibenda. Denique fœmina ipsa minus periclitatur, si abortum faciat primo mense, magis secundo, deinde tertio, & ordine servato 4. 5. & 6. in septimo & in nono, si fœtus vitalis sit, securissimus partus censetur, si mortuus, periculossimus; omnium tamen pessimus octavus, tum ob fœtus magnitudinem, tum ob mensis naturam; hæc de prognosticis, nam demonstrativa sive indicantia singulorum morborum signa, ex proprijs capitibus petenda sunt.

Quæ fœmellas conceperunt facilius morbis & corripiuntur & ab eis liberantur.

Curatio.

Acutos prægnantium morbos curare, & à curatione eorundem abstinere, periculo non vacat, neque ex scriptoribus, quid sit agendum, liquidò constat, curationem intelligo per magna remedia, quæ tria sunt, diæta, sanguinis missio, & purgatio, nam in reliquis auxilijs particularibus parum, aut nihil, evariat curandi ratio prægnantium, morbo acuto correptarum, ab alia, quæ reliquis corpo-

 ribus

ribus utilis est, nisi quod acribus etiam clysterijs, & suppositorijs abstinere oportet, & insuper à diureticis, quia menses plerunque cient, & fœtui detrahunt alimoniam; nullibi itaque magis perplexi cordati medici sunt, quam cum aliquod ex illis tribus auxilijs, gravidis acuto correptis, adhibendum est, quocirca quæ quisque commoda, quæve incommoda habeat, perpendendum erit.

Dub. primum de victu sive diæta.

Et primò quidem de diæta, seu tenui victu Hipp. & Gal. servandum esse dixerunt in morbis acutis, qui tamen utero gerentibus tutus non est, nam ut alibi ipse scribit autor, ex acutis, gravidis non solum imminet periculum ob morbi naturam, sed ob tenuem victum, qui ipsis debetur acutis; cujus tamen ratione, alimenti defectu, fœtum perdimus; at si, ut hic servetur, crassiorem exhibemus, morbum augentes, matrem occidimus; nec satis est, quod gravidæ per cibi fastidia longissimas inedias ferunt, nam tum simplex est affectus: at morbo acuto præsente, ubi tot sunt quæ debilitant, si victu prives, ocyssimè interficies; servanda igitur mediocritas, & ratione fœtus, aliquid tenui victui adjiciendum; ratione acutiei morbi, aliquid de pleniori detrahendum: ita ex duabus contrarijs indicationibus medium erit remedium mediocris victus, ex quo nec fœtus decidat, nec morbus augeatur. Talis parabitur ex jusculis pullorum, vel pullo ipso juniori, ptisana, ovis sorbilibus, abstinendo à vino, & reliquis succulentioribus carnibus, ac alijs, quę plenum constituunt victum; horum verò quantitas major, vel minor esto, pro ratione magnitudinis fœtus, ita major ultimis mensibus, minor primis, moderata in medijs; interim tamen, quod de victu subtrahitur matri, supplendum fœtui per ea, quæ umbilico applicantur, de quibus infra in 3. remed. genere.

1. aph. 4.
5. aph. 30.

Dub. 2. de sanguinis missione.

De secundo remedio, nimirum de sanguinis missione, administrandam esse in acutis jubent ijdem autores, maximè si cum febre sit morbus, verum sapientissimus senex 5. aph. mulier, inquit, utero gerens, sanguine misso ex vena, abortit, præcipuè si fœtus sit grandior. Est igitur in gravidis ambiguitas, nam si vena secetur, subtrahitur fœtui alimentum, ac fit abortus, qui in acutis lethalis est, si non vulneretur, fit morbus sævior, ac perit mater. At longè aliter nos sanguinem mittimus atq; antiqui, illi enim ad libras seu cotylas, quarum qualibet habet ℥ xij, ut ex Gal. liquet, nos ad uncias, idcircò,

Lib. de pond. & mensuris.

circò dum fœtus eſt minor, ſicuti in primis menſibus, id eſt à primo uſq; ad quintum, tutò ſecatur vena, nec alimentum fœtui ſubtrahitur, maximè ſi plenitudo adſit, circa ultimos circumſpectius agendum; tamen ſi pletorica ſit mulier, mitti tuto poteſt, ſic enim ſedatur morbus & alimento fœtus non fraudatur.

In octavo menſe mulieri Ulyſſiponenſi ſanguineæ, cui nomen erat Eliſabetha Rodriges, pleuritide correptæ, ab alijs medicis pro deplorata relictæ, quater ſanguinem miſimus, & convaluit, ac puellum peperit egregium, imò ſunt plures fœminæ juvenculæ, & bonæ habitudinis, quibus citra morbum cum primum gravidæ fiunt, eò quod ex copia detenta ſuffocari fœtus ſolet, aut vincula diſrumpi, ſanguinem mittere expedit, ac bonum illum habitum ſolvere, antequā acutus aliquis morbus invadat, quod multis experimentis comprobatum eſt. Fiat igitur ſanguinis miſſio, ſed quibuſdam moderationibus. Prima ut ſit parca, ne vires deficiant, & fœtui geſtando aut morbo ſuperando non ſufficiant, neve tenerrima primis menſibus fœtus vincula, à quovis levi motu diſrumpantur, aut plures diſſolvantur ſpiritus, quorum defectu, infans debilitetur; qui etiam auctior jam factus, ſanguine miſſo, facilius corrumpitur penuria alimenti, quamobrem habenda ratio morbi, ſanguine miſſo, fœtus verò, minori ejus copia detracta, ac tanto minus extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior. Secunda moderatio erit, ut fiat non ex baſilica, quę magis reſpicit fœtum, neq; ex pede, ſed ex humeraria, aut certè, urgente neceſſitate ex communi. Tertia ut interim dum adminiſtratur, ac tota die umbilico applicentur, quæ fœtū roborent. Quarta ut, quia ſanguinis miſſio præſertim copioſa nunquam vacat periculo, non exerceatur, adverſus alicujus præſtantiſſimi viri ſententiā, ac ſi ſolus fueris, antequā vena ſecetur aliquem ex celebrioribus medicis ſocium tibi adjungas, ſi tamen matri certum periculum impendet, præſtat in dubio abortus ſanguinem mittere, quam ipſo non extracto matrem, & infantem ſimul neceſſariò perdere; aut ſaltem in hoc caſu, ſi vires ſint debiles, cucurbitulæ ſcapulis applicentur cum ſcarificatione, aut hirudines brachijs, quia cū minore corporis commotione ſanguinē detrahunt, & febrilē calorē evocant, ac minuunt.

Hiſtor.

Admonitio prima.

2.

3.

4.

Cucurbitu.

Hirudines.

Tertium auxilium eſt purgatio, de qua an conveniat & quando, Hippoc. dixit hoc aphoriſmo, utero gerentes ſunt medicandæ, Si materia turget, à quarto menſe, & uſque ad ſeptimum, ſed hæ

Dub. 3. de purgatione.

minus, à juniori autem fœtu & seniori abstinere oportet; quam sententiam malè quidam ad sanguinis missionem transferunt, ac dilatant, cum potius Hippocrat. verbo medicari, pro medicamento purgare, uti consuevit, ut omnes uno ore interpretes, & Gal. ipse citato fatetur, neque, si de sanguinis missione intelligeret, excluderet primos menses. Itaq; , à quarto inclusivè, ad septimum exclusivè, adhiberi purgatio potest, neq; id semper, sed si materia turget, ubi tria consideranda; Primum cur medijs mensibus concedat, primis & ultimis non? Ratio est, quia medijs validora sunt fœtus ligamenta, ideoq; vehementiores medicamenti motiones potest sustinere; in alijs infirmiora sunt, & facile disrumpuntur, in primis, præ humore & mollitie, in ultimis, præ siccitate ligamentorum, quæ jam arent, sicuti pediculi, per quos maturæ ficus ac reliqui fructus arbori alligantur, ac etiam præ gravitate fœtus. Alterum considerandum est, in medio tempore, non sine distinctione, sed materia turgente, adhibendum esse pharmacum, cujus rei duplex est ratio; prima periculi magnitudo, altera materiæ turgentis & commotæ facilitas ad expurgandum, ex quo prodit mitius sufficere medicamentum, & quod naturæ duntaxat manum porrigat, ut humores, qui ex se facilè hinc inde fluunt, educat; qua etiam ratione purgandi sunt humores in vijs ductuum, esquitur insuper, minorem ex materiæ turgentis quam fixę purgatiòne in corpore ægrotantis fieri commotionem, unde multi in gravidis periculosiorem ducunt morbum acutum, ex materia quiescente, quam exagitata. Tertium considerandum est, purgans medicamentum in morbo acuto ex materia firmata non convenire; ratio est, quia levia illa, quæ motam educunt materiam, firmatam movere nequeunt; & fortiora nulla conveniunt gestationis tempore, quia magnam commotionem inducunt, oppidoque agitare apta sunt, & uterum gerentem & fœtum; Nunc non solum duabus limitationibus, si turget materia, & medijs mensibus, adhibenda purgatio est, sed aliæ cautelæ adjungendæ: Prima ne amara medicamenta sint, nuda ut rhabarb. & aloes, quia amara fœtum enecant, ideo dulcoranda. Secundò ne laxantia nimis, ut manna, cassia, sirupus rosatus solutivus, epithymus, sena, nam nimis lubricant, & non purgant nisi in magna quantitate, ideo potius adjuncto rhabarbaro conveniunt, aut ipsum rhabarb, cum de-

Primum considerandum. *Secundum.* *Tertium.* *Admonitiones.*

10 20 30

cocto

coctо florum cord. adjunctis semper corticibus citri, & ne ligamentis laxioribus redditis abortus sequatur, si quando his utendum sit, roborantia adjungenda. Tertia cautela erit, ne sint valida, ut elleborus, colochyntis, turpetum, scammonium, quia eorum commotiones fœtus non fert, & materia magis excandescit. Convenit igitur rhabarbarum cum conserva rosar. aut cydoniatum cum eodem paratum, vel diarrodonis rotulę cum dum duplo aut triplo rhabarb. myrobalani species omnes, agaricus cum junco odorato, diacatholicon, & confectio hamec sine scammonio & colochyntide, ac

Modi purgandi roborando.

10 similia, vel etiam leves clysteres cum pauco oleo; aut accipe cotonea interaneis purgata, in partes divisa superstite pellicula, & cute summa, coquito donec tabuerint, postea per cribrum extrahito, & cum saccharo concoque, inter coquendum pro singula lib. adde ℥ i. optimi rhabarb. dosis ℥ i aut ℥ i ß; sequens etiam absque molestia efficacius purgat, cydonium sublatis seminibus reple ʒ i aut ʒ i ß optimi rhabarbari, agarici, vel foliorum senæ justa quantitate, vel alterius medicamenti, quod morbus postulat, deinde partibus unitis charta involvito, ac ligato, in clibano vel furnello coquito, absoluta coctione medicamenta rejiciantur ac cydoniũ manducetur. Ter-

2.

3.

20 tiò medicamentum catharcticum vino aut liquore, quem patienti gratum esse cognoveris, per 24. horas macera cum cinnamomo, & aniso, coletur postea, & frusta coroneorum aut pyra tantisper infunde, quoad liquorem imbibant, quibus sic humidis uti poteris aut resiccatis, idque ter quaterve iteretur, quo plus liquoris fructus hauriant, magisque fiant purgativi. Quarta cautela erit, ut exhibeatur duntaxat medicamentum purgans, dum res in dubio est, nam si morbus ex sua natura lethalis existit, tûtius fuerit eas non purgare, ne medici errori mors postea asscribatur. Quibus verò certa salutis spes promittitur, ne in majus periculum deducantur, adhibenda

30 purgatio non est, in dubijs solum satius erit anceps experiri auxilium, quam nullum. Quinta cautela erit, ut interim dum purgatio, aut sanguinis missio administratur, puero per ea provideatur, quæ umbilico applicantur, roborandarũ virium gratiâ, ut malum cotoneum, vel pomum assum mastice, cinnamomo, & corallis respersum ac pauco vino malvatico vel odorifero; valet etiam frustum carnis semiassum cum prædictis pulveribus, aut panis talcola tor-

 tefacta,

refacta, vino madida, & pulvere macis, cinnamomi ac cariophyllorum consperſa, tẽperatæ fœminę manus oleo delibuta omphancino, de ſtyrace, balſamo aut diutiſſimè ſuper umbilicum apposita, vel ſacculus plenus angelica, cariophyllis, maſtice, corallo, mace, & ſimilibus: aut unguentum comitiſſæ, vel aliud paratum, ex oleo myrthino, & maſtichino, cum pulvere boli armeni & coralli, quod dorſo & pubi apponatur, ſi calor & febris adſit, vel emplaſtrum ex ſupradictis pulveribus cum ladano, ſtyrace, & balſamo umbilico admoveatur.

Alvi fluor. Nunc oportunè, qua ratione quidam morbi gravidis familiares curandi ſint, quam breviſſime adjungam, & quidem in alvi fluore expectata coctione cunctanda purgatio non eſt; nam pituitoſus humor redundans ad uterũ demiſſus, fœtũ citius effluere facit vinculis laxatis, bilioſus amarore ſuo ipſum occidit, nõ ſecus ac venenũ. 10

Eryſipelas. Eryſipelas in utero prægnantiş curatur, pronuntiato prius abortu, & mortis periculo, ſanguine ſufficienter ex brachio miſſo; levioribus ac refrigerantibus clyſterijs, inunctionibus dorſo & inguinibus adhibitis, refrigerantibus ac diſcutientibus medicamentis, & alijs cap. proprio *de uteri eryſipelate* 2. lib. recenſitis.

Febris. In magnis febribus, ob vehementiam; in lentis, ob durationem, 20 fœminæ adeó extenuantur, ut neque parere, neq; partus, aut à partu labores, & evacuationes ferre queant, teſte Hippocrate, ſi igitur vehemens ſit febris, parca ſanguinis miſſione utendum, ac extinguentibus fervorem; lentam verò contemperantibus ſerapijs, proba victus ratione, levibus clyſterijs, & abſtergentibus medicamentis, ut ptiſana, mulſa, apomeli, & oxymeli utendum eſt, inunctionibus præterea jecoris ac lumborum, ex roſaceo & ſandalino unguento.

5. aph. 55.

Pravi humores. Pravi humores ante vel poſt conceptum acervati, à quibus fœminæ malè habent, toto gravidationis tempore, ac ſœpe abortiunt, optima victus ratione, balneis, ſudoribus, ac debita purgatione 30 præcaveri debent.

Scholium.

5. aph. 30. Dubium primum, ſit ne periculo-

Trahitur in controverſiam, ſitne periculoſius in gravidis ſanguinẽ mittere, an purgare, & quod purgatio ſit ſecurior, apparet ex ſententia prima quarti lib. aph. ubi eam admittit medijs menſibus Hippocrates qui de ſanguinis miſſione,

missione, absolutè & nullo tempore excepto, dixit, mulieri utero gerenti sanguine misso ex vena, abortit. Est tamen ex altera parte, quod sanguinis missio parum movet, & ea duntaxat ratione infensa est, quod fœtui alimentum detrahit, id quod in primis mensibus parum aut nihil nocere potest: contra verò purgans medicamentum, ut plurimum venenosum est, vel diureticum, ac proinde fœtum enecat, aut menses movendo abortum provocat, ac vehementes excitat motiones corporis, & ventris compressiones, quas fœtus sustinere nequit, sine eo quod ligamenta, per quæ utero alligatur, sicuti fructus arbori per pediculos relaxentur aut disrumpantur, nec solum hac ratione nocet, sed ut motus animi, ira, & metus, quia sanguis & spiritus in quibus uteri vires sitæ sunt, ab utero aliò rapiuntur, ac subinde suis viribus destituitur, suique muneris obliviscitur, hoc est, retentionis fœtus, dum humoris expulsioni intenta est; non enim cogitare oportet fœtum, quasi rem externam solis vinculis utero alligari, sed uterum ipsum viribus suis, quasi manibus quibusdam, fœtum complecti. Cum igitur phlebotomia solum subtractione alimenti noceat, purgatio agitatione, compressione, naturæ distractione, venenositate, & qualitate abortum facere nata, sequitur hanc multò periculosiorem esse. Sunt qui respondent, purgationem plus periculi habère primis mensibus, sanguinis missionem medijs & ultimis, quia in illis tenerior fœtus plus commovetur; in his major ac robustior, plus indiget alimento, ideo ab Hippocrate in ultimis potissimum sanguinis missionem prohiberi. At hi pessimè deducunt, quippe non sequitur ex eo, quod phlebotomia sit periculosa, periculosiorem esse purgatione, quæ tunc etiam periculosissima est, quia vincula, quæ fœtu jam perfecto flaccida sunt ac tenera, sponte sua, nedum commotione levi abrumpuntur. Valesius respondet, eam esse minus periculosam evacuationem, quæ fit majori præsente necessitate, sed neque is bene, quia potius concludit, eam esse magis necessariam. Quare potius absolutè dicendum, sanguinis missionem semper cum minori periculo exerceri, ob adductas rationes, præsertim si par sit necessitas, quod Gal. in lib. de ratione victus hisce verbis expressit. Sanguinis missio, vel cum minus auxilium est, probari debet, quia est multò tutius, nedum cum par est necessitas utriusq;. Id ipsum Averroes confirmavit, dicens, phlebotomia, quando adest repletio, qua embryo non indiget, non est mala, sed pharmacum non credo ad bonum pervenire finem, ac subjungit superius allatas rationes.

[Margin notes: Sius in gravidis sang. mittere, an purgare. — 10 — Motus animi qua ratione abortum provocent. — Solutio quorundam. — 20 — Valesii responsio inutilis. — 2. acut. com 11. — 30 — 7. collig. 4. — Dubium secundum an]

Evenit hoc loco etiam dubitare, an prægnanti morbo acuto correpta liceat, ad.

Vetat abortum provocare medicamento purgante.

ad abortum provocandum, catharcticum exhibere, quod quidam facere ausi sunt, ducti Hippocratis aphorismo, mulierem utero gerentem morbo acuto capi, lethale, quia, ut notat Galenus in Commentario, duplex periculum, alterum à febre ipsa interimente fœtum; alterum quod ex longis intervallis cibum exhibentes defectu ipsum destruimus fœtum; si verò uberiorem cibum exhibeas, febrem augens, mulierem enecas, cum igitur alterum eorum sit servandum, matri prospiciendum in tempore putant, ne uterque pereat, at cum id fieri nequeat sine fœtus detrimento, satius esse, ut is statim projiciatur, qui postmodum, ut putant, projiciendus est. Verum eorum sententia nequaquam admittenda, dupliciter enim peccat, primò quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona, *& fœtus cura adhibenda est, perinde ac viventis hominis, nec nostrum est unum salvare dispendio alterius. Secundò, quia in morbis acutis prægnantium abortus lethalis est, nam cum uterq; affectus per se semper sit periculosus, si conjungantur, ac malum malo addatur, res in extremum periculum deducetur. Sic Hippoc. mulieri uteri erisypelate correpta, pharmacum bibendum dat, si modò gravida non sit. Quod si oppositum nonnunquam successerit, id rectum ex errore judicandum, quod imitari non licet, nec rationi illud tribuendum, sed robori mulierum, per quod errata medicorum tolerare potuerunt:*

Conclusio.

Securiusque semper fuit, & fœtus & matris summam habere rationem, sic enim plerumque factum, ut uterque supervixerit. At si fœtum in utero jam esse mortuum, certò cognoverimus, medicamento quod illum educat, ac purgatione audacius prævenire oportebit extrahendi fœtus & peccantis humoris gratia, vide quæ de his cap. de sterilitate *per collationem superius disputavimus.*

De prægnantium moderamine atque custodia.

CAP. XXII.

Definitio.

Est uteri gestatio naturalis quidē, sed gravissima affectio, de qua propterea continuata seriè meritò hic agendū fuit, eam natura concoctione, seu potius maturitate perficit, à quo tamen opere, si aliqua occasione intercipiatur, in mille prolabitur vitia, ideo utero gerentes maximè primiparas, & delicatiores prudenter tractare oportet, ne quid mali illis accidat; nam simile quippiam gravidis contingit, ac ijs, quæ grave onus filis tenuissimis appensum gestant,

gestant, quod si cautè & lentè commoverint, innoxiè ad statutum terminum deducunt, sin minus consideratè agitent, facile procidit: aut teneris arborum floribus, qui quavis aura vel pluvia dejiciuntur, quibus consimilem ac mirè tenerā conditionem fœtus in utero sortitur. Idcirco gravida vitet omnia, à quibus commoveri potest, ut aërem rudiorem, frigidiores & asperiores ventos, magnos æstus; Venerem nimiam, præsertim primis mensibus, & eo maximè si salax sit, ne fiat superfœtatio, quæ semper periculosa est, ultimis tamen mensibus frequentiori uti poterit, sed vir suis innitatur brachijs, ne ventrem gravet. Vitet insuper gravida vigiliam nimiam, vehementes motus, & agitationes curru, lectica, vel alio quovis equitationis genere, saltum, cursum, tussim, zelotypiam, externum amorem, graves sonitus, clamorem, iram, sollicitudinem, tristitiam, tenebras, & metum, præsertim caveat à repentinis terriculamentis, qualia ex incendijs, fulgore, fulminibus, tonitruis, monstrosisve hominum aut bestiarum aspectibus, aut mariti vel fratrum rixis concitari solent, nuncijsve repentinis, gaudium aut mœrorem concitantibus. Nec acutioribus utatur medicamentis, nec repletione, aut cibi nimia parsimonia, his enim fœtus commotus vehementes motiones in ligamenta infert, & calor ac spiritus ab utero ad alias partes avocatur; nec duris sellis, aut solio insideat, aut grave onus elevet; sed & lucernarum fumus, ac graveolentia cuncta vitentur, & ingens alicujus vetitæ rei appetitus; hortos ne frequentet gravida, duplici de causa, prima ne forte sedeat supra herbā, quæ abortum provocet: Secunda ne appetat fructus aut herbas, quæ, si concedantur, noceant; aut si earum desiderio frustretur, fœtus exanimetur; sanguinis etiam effluxio ex naribus, hęmorrhoidib. aut alio quovis loco prægnantibus periculum inducit, nec nimis arctè cingatur, nec acutis utatur clysterijs, nec humidioribus cibis, quia ad abortum parant, neque acribus, aut depravatæ alicujus qualitatis, neq; crassis, flatulentis, ac difficilis coctionis, diureticis, aut menses provocantibus, ut fabis, lentibus, cicere, capparibus, cæpis, allijs, faseolis, olivis, croco, & vino meraco, carne bubula, anserina, suilla, infumatis, frixis, & salsis, nam salsioribus cibis usæ carentem unguiculis partum edunt. Sitq; potius gravida hilari animo, luctu & curis ne conficiatur, gaudijs mediocribus operam det: bona spe alantur, distrahantur, solentur, eæ pręsertim

Vitanda.

Adhibenda.

ſertim, quæ delicatiores ſunt, & facile expaveſcunt, ſed neque ſine præſtantioris, ac dilecti viri patrocinio unquam ſint; hæc enim infantem exhilarant, ac fœtus vires omnes excitant, & confirmant. Cibus eſto frugalis ac mediocris, copioſi tamen & facilis nutrimenti, ac laudabilis ſubſtantię, quorum tamen copia ſemel exhibita per initia ſit parca, ne calor ab utero diſtrahatur, & quia eo tempore ſanguis abundat, & fœtus parũ conſumit; ac ſi plurima excrementorũ copia in ventre congeratur, comprimitur uterus, ideo partiri melius eſt. Optima igitur cibaria parabuntur ex ovis, gallinis, caponibus, arietina, vitulina, & avibus varijs. Potus ſit vinum album, mediocre, aut dilutum aqua aniſi, aut defecata cereviſia; utatur mundis linteis, cuſtodiatur caput & pectus à frigore; poterit tamen ſolito modo caput lavare, modo à rubificantibus abſtineat. Somno utatur longiori: & ſi alvus compreſſa fuerit, ob inteſtini recti anguſtias ab utero illatas, quod plerumq; ultimis menſib. accidit, edulia adhibeantur, ventri ſubducendo apta, ut ptiſanæ ſuccus, mercurialis, malva, ſpinachia, lactuca, parata omnia pro more regionis, vel ſuppoſitoriis utantur ex melle, ſapone veneto, & vitello ovi, atq; hæc toto ferè geſtationis tempore. Hoc ſervato ordine, ut primo menſe non exerceatur, ſecundo raro, & lentè; Tertiò expeditius, 4. 5. & 6. audacius, ſed moderato exercitio, & per planum, quibus etiam temporibus ordine cibus augeri debet 7. 8. & uſq; ad dimidium noni detrahere de exercitio oportet, deinde intendere. Maximè verò circa octavum, qui moleſtiſſimus eſt, vehementem motum interdicere oportet. Nono relaxandi corporis, & meatus dilatandi gratia ſi quæ emplaſtra confortantia adhibuerat, dimittat, & paulatim exercitiis utatur, & balneo ex emollientibus; ac poſt. 15. diem noni menſis oblinatur pudendum muliebre, & venter inferior butyro recenti, vel axungia capi, aut oleo amygd. dulc. ac reliquis infra dicendis, ut facilior pateat exitus fœtui; Johan. Lebon choreas, & diuretica conſulit, quæ mihi non probantur, ne violenter partus fortè ante tempus provocetur; potius igitur deambulatione, & lanificij exercitio, partui proximæ exerceantur; nec alio induantur veſtimenti genere, quam levi ac laxo, nec thoracico indumento coarctentur; Scoticas ferunt ſimplici pallio uti, ac ſine obſtetrice parere.

Cibus. *Lotio capitis.* *Gravidis quæ ſingulis menſibus geſtationis ordine ſunt ſervanda.* *Johannis Le bon lapſus.* *Ventriculũ roborantia.*

Porrò mox à conceptu ea adminiſtranda, quæ ventriculum, cor, & uterũ roborent, & modicè calefaciant, nam quia uterus ad ſe

calorem

calorem trahit, reliquæ partes caloris præsidio orbantur, & pro ventriculo utilis est usus cydoniatæ sine aromate, aut tabellarum aromatici rosar. & diarrod. abb. vel ℞ *macis, cariophyllorum, coriandri præparati, cinnamomi an.* ℨ ß, *sacchari dissoluti in aqua buglossæ q. s.* fiant rotulæ. Ungatur etiam ventriculus oleo absynthij, masticis, cydoniorũ nardino, superspersis pulveribus diarrod. aromatici rosʃ. corticis, thuris, ligni aloës, cariophyllorum, menthæ, aut applicetur hoc cerotum ℞ *ros. rub. masticis, coriandri præparati, coralli rubei, balaustiarum, bistortæ, corticum granat. an.* ℨ ii, *nucum cupressi* ℨ iii *pulveris sanguinis draconis, serici, boli armeni an* ℨ i *olei masticis, cydoniorum an. parum, cum picis & ladani* s. q. fiat cerotum. Aut ℞ *olei cydoniorum, masticini an.* ℨ i, *pulveris coralli rubei, myrthi an.* ℨ i, *ceræ parum*, fiat linimentum.

Vmbilico admovenda. Quod si fœtus lentè & ægrè moveatur, umbilico adhibenda, quæ robur illi præstent, ut filtrum sericum gossypio repletum cum bastituris, quo totus venter muniatur, aut sacculus ex serico, syndone cũ ambra, mosco, corallo, rosis, cariophyllis, semine angelicæ, mastice; aut reliqua quæ superiori c. in tertio auxiliorum genere dicta sunt; quinetiam ore assumatur parum conservæ, quæ recipit *succi pomorum dulcium despumati, succi buglossæ an.* ℨ ii ß, *doronici, corticum citri, florum borraginis, ros. rub. been albi, & rubei, coralli, limaturæ eboris an.* ℨ i ß *spodij, nucis, & galliæ moscatæ, succini, ossis de corde cervi, sand. rub. an.* ℨ ii, *seminis ocymi, florum myrti, melissæ, coriandri, cinnamomi, galangæ, zedoariæ, spicæ nardi, ligni aloës, serici minutim scissi an.* ℨ i. *myrobolanorum* ℨ i ß, *fragmentorum smaragdi, hyacintorum, sapphirorum, granat: præparat: an.* ℨ ß. *margaritarum præp.* ℨ i ß, *limaturæ auri, & argenti an.* ℈ ii, *ambræ g.* x. *mosci* ℨ ß fiat secundum artem confectio cum saccharo, dosis ℨ ii, ac superbibat parum vini destillati cum fœniculo, zinzibere, cinnamomo, & cariophyllis, quæ etiam præsidia cordi utilissima sunt. Aut ex prædictis speciebus, addito pulvere ros. seminis angelicæ, sanguinis draconis; boli armeni cum ladano, & cera emplastrum fiat, vel sequens. ℞ *tonsuræ ex panno coccineo* ℨ *iiii, zinziberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum an.* ℨ *ii, sanguinis draconis* ℨ *i masticis* ℨ ß. *mosci g. vi. mellis aut terebinthinæ q. s.* fiat emplastrum.

Cordi providentia. Cordi subinde providendũ, præsertim si ejus saltus sentit fœmina, siccis epithematibus ex florib. cord. & pulverib. diambræ, ac diamosci sacculo inclusis, aut inunctione ex oleo naphæ, & Jasminorũ; aut serico rubeo madido in vino odorato, aqua ros. naphæ, viol. melissæ

prædictis pulveribus: & capiat matutinis temporibus unam vel alteram tabellam electuarij de gemmis, lætitiæ Gal. diamargaritonis, diamosci dulcis, diarrod. abb, triasandali, ex quibus cum syrupo rof. viol. buglossæ, borraginis fiat electuarium, aut cum conserva earundem herbarum fiat conditum, vel parentur morselli ex ijsdem, & saccharo dissoluto in aqua borraginis.

Laxantia vias & aperientia. Balneum.

Tertiò ubi aliquot jam dies noni mensis gravida ingressa fuerit, adstringentia, tum emplastra, tum confectiones planè dimittat, & balneum ingrediatur ex decocto altheæ, cum radicibus malvæ, meliloti, camomillæ, anethi an. m j. lavendulæ m. j ß, seminis lini, foenugræci, an. ℥ i fiat decoctio in q. s. aquæ, in qua sedeat, quotidiè per semihoram; postea abstergatur, & liniatur hoc linimento. ℞ *olei amygdal. dulcium, liliorum alb. an. ℥ i ß, pinguedinis gallinæ ℥ ß, muscilaginis seminis altheæ ℥ ii, olei seminis lini ℥ i* misce, ungatur ab umbilico usq; ad pubem; tum deinde assumat vitellum ovi, cum pauco cinnamomo loco salis, & superbibat modicum vini albi aut Hippocratici, totoque hoc tempore utendum jusculis pinguibus, & humidioribus cibis. Atq; hoc quidem vivendi ordine præscripto, plerasq; vidi, quæ cum antea difficulter, & summo cum dolore parerent, nullo postea negotio & brevissimè pepererunt. At si nonum videatur transcendere mensem, nec partus sequatur, non solum laxantibus utendum, sed ijs etiam, quæ nonnihil moveant, ideo fiant incessiones ex decocto malvæ, adianthi, parietariæ, arthemisiæ, foliorum lini, altheæ, lavendulæ, lauri an ℥ iii, postea abstergatur, & inungatur sequenti linimento. ℞ *olei de semine lini ℥ ij. ß amygd. dulcium ℥ i. medullæ cruris vituli, pinguedinis gallinæ an ℥ ß muscilaginis ficuum, aquæ arthemisiæ extractæ, butyri recentis an. ℥ i* fiat linimentum, quo perfundantur renes, lumbi, ab umbilico usque ad pubem; tegatur postea pannis calidis, & quiescat, sorbeatq; jusculum gallinæ cum ovi luteo, cinnamomo, & croco; aut ℞ *cinnamomi electi, ℥ i ß, peucedani ℥ i fiat pulvis, capiat* ℈ i *cum* jusculo gallinæ, aut vino, vel unam ex rotulis, quę recipiunt *cinnamomi electi ℥ i ß, corticis cassiæ fistulæ ℈ iiii. conservæ capil. ven.* ʒ *ii. sacchari albi in aqua sabinæ aut arthemisiæ dissoluti q. s.* fiant tabellæ, singulæ ponderantes ℥ i, quod si magis arriserit opiata, sic concinnetur. ℞ *myrrhæ, castorei an ℥ i ß, styracis, calaminthæ ℥ i, cinnamom. elect. ℈ iiii, sabinæ ℥ i. cum melle fiat electuarium*, dosis ℥ ii, cum tardat partus, aut difficulter procedit, & superbibat haustum vini Hippocratici.

Linimentū.

Si transcendant nonum mensem.

Pulvis.

Rotula.

Opiata.

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Morbis Mulierum.

LIBER QUARTUS.

De puerperarum, & nutricum affectionibus.

SECTIO PRIMA.

De morbis puerperis peculiaribus.

De partu naturali, & ut regendæ parturientes ac puerperæ.

CAP. I.

PArtus est fœtus in lucem editio, naturalis verò partus, est consummati perfectique fœtus justo tempore, & figura, in lucem emissio. Quanquam autem inter morbos; quibus hoc opus dicavimus, partus non connumeretur, sed actio potius sit naturalis, per quam instar crisis, natura se exonerat, fuit tamen de eo hic agendum, ut servetur series affectionũ, quæ fœminis contingunt, & de quibus medici passim consuluntur; ideo autẽ brevior nunc ero, quia c.7. & 8. lib. quarti de natura mul. ea de re prolixius jam scripsi. Ex quo loco constat ad naturalẽ partum quinq; requiri conditiones. Prima est, ut fiat perfecto jam fœtu; Secunda ut debito tempore; Tertia ut debita figura, Quarta

Definitio.

Naturalis partus conditiones quinque.

Quarta ut levibus symptomatibus; Quinta ut evacuationibus debitis. Perfectus est fœtus, cum habita ratione temporis formationis, videlicet 45. dierum spacio duplicato, motus accidit, ac triplicato tempore motus perficitur, & integritatem recipit: debito tempore fit, si à primo die mensis noni ad decimum usq; decimi contingat: debita quidem figura, si in caput procedat, brachijs subsequentibus super coxas extentis: debitis verò symptomatibus, si citra fœtus vel matris periculum moderatis doloribus, ac debito durantibus tempore in lucem veniat; fit tandem moderatis expurgationibus, si neque secundinæ, neq; lochia detineantur, aut immoderatè fluant. 10

Causa. Naturalis partus causæ ex utero sunt, aut ex fœtu, ex utero quidem, quia circa id tempus, mole pondereve gravatus vi sua expultrice ad propellendum fœtum insurgit: fœtus verò, quia ob loci angustiam, & alimenti defectum exitum affectans, validè sese agitat, calcitrat, & membranas disrumpit, ac matura jam flaccidaque acetabula: sicque vinculis exolutus, foras prodit, unde ex parte fœtus tres sunt causę, necessitas refrigerij, inopia alimenti, & loci angustia, ob quam tantum os uteri aperitur, quantum sufficit fœtui facilem præbere exitum; hanc tamen actionem, & quare ipse fœtus in figura decenti collo uteri appropinquet, abditam, & creatori soli notam 20 habere causam, medici concedant necesse est.

Signa instantis partus. Porrò instantis partus signa sunt, dolor acrior sub umbilico, & ad inguina: indeq; se ad lumborum vertebras reflectens, ipsius uteri ad inferiores partes descensus, & quod genitalia cũ dolore tument, & febrilis quidam veluti horror corpus invadit, ex naturæ ad excretionẽ accinctæ conatu; facies rubet, superiores partes gracilescunt, & loca supra pectinem extenduntur, immissoque digito ad magnitudinem ovi, in orificio uteri invenitur, & os uteri rectum apparet, *14. de usu. part. 3.* sicuti in conceptu, ut Galenus asserit, urinæ nascitur desiderium, frequens humor effertur, primò lentus, postmodum plurimus, ac demũ sanguis, isq; aquosus, si fœmina nascitura est; purus, si masculus. 30

Prognostica. Gravida, si torminibus vexetur, ocyssimè parit, si lumbi doloribus, difficulter; quicunq; fœtus in 70. diebus movetur, is triplicato numero absolvitur, fitque septimestris, qui in nonaginta, triplicato etiam perficitur, & is nonimestris est. Si fœtus capite velato, veluti agnina membrana (quod fieri solet) prodeat, infantis, & ma-

& matris roboris, indicium est, nec restitisse in viæ, & genitalium angustijs.

Tria potissimum in parturientis gubernatione administranda, nonnulla ante partum; alia in partu; quædam etiam post partum. Igitur ante partum eligenda obsterix prudens, muliebrium affectionum docta, & obstetricandi exercitatione perita, nam hæc ars viros dedecet. Obstetrix itaq; pro primo documento curet, ne instante partu alimentorum copia gravetur mulier, quod pleræque faciunt, ex quo tamen distrahitur calor pro conficiendis alimentis, ac 10 dum retentioni alimentorum vacat, viriliter expellere nequit. Secundum documentum erit, ne obstetrix difficilè parientium uterum longo tempore dilaniet, sed leviter & placidè dulci oleo perfundendo contrectet. Pro tertio documento caveat diligentissimè, ne fœtam mulierem ante in partus labores conjiciat, quam imminentis partus commemorata signa apparuerint, præcipueq; uteri osculum rectum, ac hians prominuerit, ac prædictarum humiditatum effluxus conspiciatur. Tunc verò convenienti ac debita figura sic collocetur, ut nec penitus jaceat, nec sedeat, sed erecto, & nonnihil sublimi dorso, quo liberior sit respiratio, & inniti validius possit, curva- 20 tis ac divaricatis à se invicem cruribus, calcibus ad nates nonnihil reductis, elatis præterea aliquantulũ natibus, sic ad lecti latus transversum adnitatur. Sunt quæ stantes pariunt, manibus duntaxat nixæ, ad lecti spondam, aut sellam; aliæ ad focum, Gallicæ præsertim, & Germanæ mulieres, quæ in hunc usum sedilia quædam habent destinata, ab humo non altè distantia, ac ita in lunæ similtudinem excavata, ut facilè illuc infans, & reliqua, quæ debent, transmittantur, ac relinantem fœminam tergo accipiant, quorum formam Eucharius Rodion accuratè delineavit.

Vt regenda parturiens.

Documenta ad obstetrices.

1.

2.

3.

Situs.

Secundò cum partus jam instat, & toto parturitionis tempore 30 aër sit temperatus, aut calidiusculus, nisi ætas vigeat, tunc enim ex nimio calore defatigatur mulier, ac vires deficiunt, idcirco aërem difflare sæpè convenit, & fenestras aperire, quo facto dilectissima soror mea, quæ in maximo partus labore jam diu versabatur, resumptis viribus feliciter peperit, idque postea pluribus contigisse scio, sunt quæ fœmori alligant lapidem ætiten, & cavent ne in conclavi pyra sint, quia vulvam dilatari prohibent; Porrò debent jam dicta sedilia

In parturiendi tempore quid agendum.

Alia documenta ad obstetrices. dilia à tergo pannis expleri, ipsa verò obstetrix ante prægnantē sedeat sella humiliori, ut ex superioribus partibus infantem possit adducere, & interea, quantum & quantenus se moveat fœtus, observet; parientem obsterrix doceat, atque confirmet, nec cibo ac potu solum recreet, sed etiam verbis consoletur cum bona spe felicis ac masculi partus, eo enim mulieres ferè gaudent, deinde membra parturientis, & orificium matricis ac totum ventrem, & inguina manibus perunctis oleo amygdal. dulc. & liliorum alb. regat, & quam commodissimè gubernet. Ne verò pariens præ verecundia se concludat, obstetrix faciem aversam habeat, ac digito sinistro eodem oleo peruncto, orificium matricis sensim aperiat, & linteum molle, ac tenue manibus gestet, ut partes tractando, an sanguis fluat, conspicere possit, aut exeuntem infantem molliter suscipere. 10

Documenta ad parturientem. Ad hæc parturienti cuncta ligamina auferantur, & cum dolor occurrerit, ipsa quantum potest spiritum cohibeat, clauso ore & naribus, nec quicquam clamet, matrice autem se aperiente conetur, cum se concludit, conari abstineat, ne frustra lassetur, & fervor, ac sanguinis fluxio emergat, vel motu uterus, & fœtus invertantur, quod accidisse visum jam est. *Ad assistentes.* A lateribus etiam ministræ peritæ, & quæ sæpius pepererunt, aut ipse fœminæ maritus, sine quassatione, deorsum deducat fœtum, supra umbilicum manibus apertis deorsum deducat fœtum, supra umbilicum manibus molliter comprimendo, & urgendo, ut fœtus ad inferiora depellatur, quod si vires deficiant odoribus, vino, & carnibus assis muniatur; si alvus sit suppressa, solis suppositorijs leniter ducatur. 20

Tertiò cum infans exire cœperit, manibus, lino tenui, ac molli moderatè calefacto, & extenso, eum suscipiat obstetrix, observetque ne subitò simul cadat, ne quassetur caput, aut alia pars lædatur, & ut unà secundinæ exeant, provideat diligenter, quæ si restiterint, aut alicui parti convolutæ adhæserint, manum sinistram calido oleo illitam in fundum uteri immittat, ac secundam extrahat. Si verò sint fundo connexæ, leniter & placidè primo in obliquum deducantur huc, ac illuc circumagendo, deinde paulatim validius attrahantur, tuncque relicta obstetrici infantis cura, reliquæ fœminæ puerperæ rationem habeant, ac primum quidem in lecto componatur, cubiculo obscuro, cruribus modicè patentibus ne quid foras effluere promptum impediatur; ne autem nimio madore, & corrosione 30

ſione humorum fluentium lædatur; ſpongia prius, deinde mundis linteis loca extergantur, ac pannis calefactis contegantur, ſæpiuſculeque mutentur, ne fœtorem contrahant; tunc deinde oleo cumini, modico vini admixto, venter & pecten perfundatur. Luſitanæ fœminæ puerperas ilico à partu ſupra umbilicum faſcia, latitudine ferè duorum palmorum obligant, ut major fiat lochiorum compreſſio ad inferiora, præpediaturque ingreſſus frigidi aëris, qui inprimis nocere ſolet, nam vacuus tum temporis uterus ventoſitatibus repletur, quæ diſtentionem, tumoreſque pariunt, unde poſtea uteri 10 ſuffocatio gignitur, dolores ventris, febres, & pleraque mala: Septentrionales ligaturam negligunt, ut liberiores ad fluxum partes ſint.

Luſitanarum mos.

Septentrionalium mos

His jam peractis fœmina cibis reficiatur, primò quidem liquidioribus ac tenuiſſimis, ut verò vires recreentur, illicò exhiberi poteſt purum Hippocraticum, ſed modicum, deinde ſuccus amygdalarum dulcium ſaccharatus, aut vitelli ovorum cum vino rhenano, ſaccharo, cinnamomo, (*chaudeau*) Gallicæ vocant, ſi autem vinum ſit Hiſpanum, aqua diluatur; Luſitanæ ex panis taleolis, cum ovis, cinnamomo, & melle vel ſaccharo ſuas concinnant, (*fatias*) quas etiam 20 reliquas conſanguineas, & aſſiſtentes guſtare conſuetudo eſt, quemadmodum in quibuſdam Germaniæ locis vini menſuras aliquot ea ipſa hora inſumere; vel etiam exhibeantur puerperæ conſumpta, & juſcula gallinæ vel caponis, cum ciceribus & croco parata. Potus eſto aqua cocta cum cinnamomo, adiantho & corticibus citri, quæ etiam in cereviſia concoqui poſſunt. Germanæ cereviſia calida leviter cocta cum pane & ſaccharo utuntur, quo quidẽ cibo nullus alius majorem præſtat copiam lactis, Belgæ vinum exhibent; ſed ſi tormina adſint, aut lactis copia moleſtet, vitandum. Biduo à carne abſtineat puerpera, & ijs quæ diximus ſit contenta. Quippe, ut 30 Hippocrati, & Galeno placuit, à conferta evacuatione, ad plenum victum non eſt properandum, poſtmodum de gallina, aut capone uberius accipiat. Moleſtum ſemper fuit tolerare fœminas, quibus enixam moderari curæ eſt, ni enim epulis & vino liberalius indulgeant, nihil boni præſtare exiſtimant, habent etiam neſcio, quas leges, & ſtatuta, miſerculis vehementer noxia, ipſis verò ſacra, quibus neglectis prudens medicus, ea providere juvat, quæ neceſſaria

Cibus primis diebus

Potius

2. accut. 13.

Adverte.

fore judicaverit. Si partus laboriosus fuit, oleo amyg. dulc. ilia & venter foveantur. Si cruciatus & labores à partu suboriantur, (quod etiam in naturali partu contingit) obstetrix manum immittat in loca muliebria, sic interdum concreti sanguinis copia, interdum carnea quædam massa ejicitur, ibi detenta, ob facultatem expultricem lassatam ac prostratam, laborum priorum diuturnitate, qua tamen ejecta levatur puerpera; sunt etiam, quæ adlevandos dolores secundas adhuc calidas umbilico applicant, aliæ circa renes & ventrem, pellem arietinam è vivo animali recenter extractam, involvunt. Si masculum peperit 30. diebus lecto se contineat, si fœmellam 40. quanquam hęc regula non ita exactè servanda est, tamen toto hoc tempore à viro abstineat: tametsi autem Hippocrates hosce fere expurgandorum lochiorum terminos posuerit, tamen robustæ mulieres, & quæ valde exercentur, sæpè ad octiduum duntaxat, salubriter purgantur, & si quæ lochia postea habeant, non continuo fluunt, sed per intervalla singulis videlicet quatuor diebus, aut circiter. Si posthæc omnia ex ratione contigerint, naturæ & obstetrici totum partus negotium committendum, quo pacto verò puellus recenter natus sit tractandus, infra proprio c. dicendū est.

Dolorum sedatio.

1. de morb. mul. 89.

10

De fœtu mortuo.

20

CAP. II.

Causa.
Cordaus in 1. de morb. mul. 6.

DEmortuum fœtum protinus cognoscere expedit, ne corrupto, matri quoque immedicabile accidat damnum, quanquam sint, qui scribant ad vigesimum jam annum gestatum vidisse. Moritur in utero ob alimenti defectum, vel ob malitiam, vel quia pletoria suffocatur, aut solutis cotabulis alimento defraudatur, solvuntur verò ictu, saltu, tussi, sternutamento, animi pathematibus, vel laxantur nimio mucore: corrumpitur etiam fœtus exhibito medicamento, quod menses provocet, aut ex potu amarorum, vel ex morbo acuto, æstuoso, & magno, ac demum ex partus difficultate.

Signa.

Cognosces fœtum in utero mortuum esse, si admota manu amplius moveri non percipitur, sed decumbente fœmina in latus, in id devolvitur etiam infans, veluti immobile quoddam saxum; sed & mor-

30

mortuus jam ponderosior est matri, quia facultatibus, quibus antea regebatur, non sustinetur, & spiritus, quibus orbatur, addunt corpori levitatem; adhæc mortuo fœtu extenuantur mammæ, dextra quidem si mas, sinistra si fœmina corrumpatur, dolores fiunt circa umbilicum ac lumbos, quia vivæ partes mortuum fœtum, ut sibi maximè dissimilem, rejiciunt, quo fit, ut inferiores partes comprimantur, & stranguria ac tenesmus accidat; tactu frigida genitalia sentiuntur, ob extinctum fœtus calorem, quo antea duplicabatur: fœtida, aquosa, deinde etiam subrubea quædem ab utero manant, ipsius etiam fœminæ oculi concidunt, palpebræ inflantur, ipsa languet, segnis fit ac mollescit, color ejus in fuscum mutatur, visus adest tenebrositas, anorexia; aures, labia, nariumque extremitates pallent, ac frigent, facies rubet, & tumescit; crebris animi deliquijs, convulsionibus & horripilationibus corripitur; sitis vexat, turbulenta insomnia, dentium fremitus; quæ omnia ex elatis sursum ad cor & cerebrum à cadavere vaporibus fiunt, & sub secundum aut tertium à mortuo fœtu diem contingunt. Verum si fœminæ anhelitus fœteat, indicium est, jam quoque cœpisse putrefieri, tandemque omnia accidunt, quæ ex relictis secundinis. Periculosum valde malum est, præsertim si octavo mense contingat, ideo diligenter curandum, ut quam ocyssimè emortuus fœtus expellatur. Quod si ante exclusum fœtum secundina excluditur, mortuus in utero fœtus est, quia cum fœtus in utero non nisi per umbilicalem arteriam spiret, & per venã umbilicalem nutriatur, eadem exclusa nullus spiritus, nullumve nutrimentum ad ipsum commeare potest; Porrò, quæ lethargico sopore premuntur, resolutæ sunt, ac difficulter revocari possunt, lethaliter afficiuntur, & quæ ad maximas exclamationes revocatæ, debiliter respondentes, rursus in soporem deferuntur, quæve per convulsiones contrahuntur, aut nervis tremulæ fiunt, & quibus pulsus oppidò tumidus, verum obscurus, ac debilis deprehenditur, & languidæ sunt, ac membra ægrè attollunt, quæ autem nil tale patiuntur, servari posse, expulso fœtu, spes est.

Hipp. 5. aph. 38.

Putridi fœtus signa.

Prognostica.

Curatur quinq; remediorum generibus, primò ijs, quæ uterum dilatent, in quem usum facit balneum ex emollientibus, ac inunctio ex oleo liliorum, camomillæ, amygdalarum dulcium; aut ℞ *succi marrubij, & apij an. ℥ ij. coletur, & adde olei ros. ℥ viij. adipis anserini ℥ iij.*

Curatio.

Emollientia.

℥ iii. cujus tepidi medietas in sinum muliebrem infundatur; ac si fœtus jam intumuerit adde resinæ ℥ ii. Paratur etiam fotus ex diptamo, betonica, ac thymo Cretensi; & pessus ex galbano & oleo irino, vel cedrino, vel ex parietaria cum vino trita; aut cataplasma fit ex calamo odorato, cucumere sylvestri, & adipe anserino, aut croci triti ℥ i adipe anserino excipiatur, & in uterum indito; vel ℞ *pulveris conizæ, menthæ siccæ an ℥ i. mellis, & resinæ q. s. fiat*; plures sunt, qui nullo alio remedio promptius fœtum expellunt, quam clystere per sedem indito, ex rebus emollientibus parato, cum multo oleo. Sed & per os assumitur ℥ i pulveris iridis florentinæ, cum jure pingui. 10

Proritantia. Secundò ijs, quæ vires habent proritandi, & excitandi facultatem expultricem, quam calcitratione suo mortuus fœtus non excitat, sumantur itaque per os ea omnia, quæ menses provocare valent, ac molam educere, de quibus proprijs capitibus, peculiariter tamen sternutamentum errinis provocetur, ac exhibeatur ℨ i hæmagogi Nicolai, aut theriacæ optimæ cum vino, vel aqua arthemisiæ: vel ℞ *sabinæ, aristolochiæ, trochiscorum de myrrha, castorei an. ℨ ii, cinnamomi ℨ i, croci ℨ ß* fiat pulvis, dosis ℨ i cum aqua sabinæ vel cinnamomi, aut cum aqua ex decocto dactylorum; aut ℞ *theriacæ, diatessarón ℨ i. aquæ ruthæ, fœnugraeci an. ℥ iii, ficus aridæ num. iiij, origani ℨ ii, coquantur ad tertias colaturæ sumat ℥ ii*: aut *Aristolochiæ, gentianæ, baccarum lauri an. ℨ i. costi, casiæ, myrrhæ an. ℥ ß, cicerum rub. p. iij. coquantur in s. q. aquæ ad lib. i. ß, & addito croci ℥ ß*, fiat potio; aut detur cinnamomi, & rubeæ an. ℨ ß, cum ℥ ii aquæ sabinæ. Quibus non proficientibus purgantia medicamenta exhibeantur, & altero à purgatione die capiat hoc remedium. ℞ *spicenardi, cinnamomi, rutæ an. ℨ i, myrrhæ ℨ ß, croci ℈ i* misce, fiat pulvis, sumat ℨ i cum decocto sabinæ, vel rubeæ; aut ℞ *pulveris sabinæ, assari, rubeæ myrrhæ an ℨ ß, detur ℨ i.* cum eodem decocto. Interea tamen exterius applicentur olea, unguenta, pessaria, & reliqua quæ menses provocare suo loco diximus. 20 30

Pulvis optimus.

Pulveres alij.

Fœtum corrumpentia. Tertiò si adhuc fœtus hæreat, utendum ijs, quæ ipsum corrumpere valeant, ut per partes expellatur, in quem usum, ℞ *aluminis scissilis ℨ i, myrrhæ ℨ i ß. ellebori nigri ℨ ß, trita cum vino in uterum immittantur*; aut ℞ *ellebori nigri, staphisagriæ, aristolochiæ rotundæ,*

colo-

colochyntidis, ammoniaci an. ℥ *i, fellis taurini* ℥ *ij; ammoniacum in melle aut vino dissolvatur, reliqua terantur, ac mixtis cunctis* fiat pessus; aut ℞ *galbani, laseris sive bezoini an.* ℥ *i, olei irini q. s.* fiat unguentum, quo pessus intingatur; sunt etiam quædam, quæ à proprietate fœtum expellere dicuntur, ut suffumigium ex ungula asini, per infundibulum instrumentum, quo suffitur uterus, cujus formam Paræus descripsit, aut suffitus ex piscibus salitis, aut evaporatio ex decocto foliorum citri, aut fel ovis suffitum, aut sequens emplastrum. ℞ *ciclaminis, arthemisiæ, elaterij an.* ℥ *v. absynthij, granorum gnidij an* ℥. *x. nitri* ℥ *viii, radicis cucumeris sylvestris* ℈ *i. opoponacis* ℨ. *x. lupinorum amarorum, radicis chelidoniæ, seminis violæ albæ an.* ℨ *vi. olei cyprini q. s.* ad emplastri formam; idem præstat collyrium ex opoponace, & alijs corticibus, aut pili mulieris suffiti, aut folia cupressi ventri imposita, aut ℞ *succi cucumeris asinini, mellis an.* ℥ *i cum lana succida*, fiat pessus.

A proprietate fœtum expellentia.

Lib. de hominis generatione.

Quartò reliquis non proficientibus, ad optus chirurgicum deveniendum, quod tamen incipiendum non est, si certò perituram fœminam intellexeris, ne audaciæ, & errori nostro periculum imputetur: at, si ex prægressis indicijs salvam fore spes sit, opus sic commodè aggredietur. Mulier transverso lecto sic collocabitur, ut nec planè supina sit, nec omninò insidens & erecta, natibus subjecto pulvinari solito elatioribus, crurib. elevatis, ac divaricatis, teneatur utrinque à robustis, & peritis mulieribus, vel certè calces ejus ad nates fascijs à cervice decussatim deductis revinciantur, tunc duæ aut tres buccellæ panis vino imbutæ offerantur ad arcendum animi deliquium, deinde delibuto ore matricis oleis humidis, cum muscilaginibus altheæ, fœnugræci, ac seminis lini, chirurgus vel obstetrix unguibus resectis, & annulis, si qui digitis inseruntur, extractis, totam manum oleo sesamino, aut liliorum perunctam, leniter ac sensim in matricem inferat; pertentabitq; infantis situm, qui si in caput pronus se ad uteri ostium offerat, unco instrumento, cavitatibus oculorum aut ori, cruribus, vel sub mento affixo, aut occipiti attrahendus. Verum si caput mollissimum naturâ sit grande, aut ex putredine tumefactum, vel hydrocæphalica affectione, forfice ad id parata, ab Albucasi descripta, cui dentes serræ insunt, confringendum, ac reliquæ corporis partes, si majores sint, quam ut commodè educi possint. Idem exequendum fœtu hydropico exi-

Opus manuale.

ſtente,aut ſi magna ſit thoracis moles. Quod ſi quando in utero caput duntaxat remáſerit,alio inſtrumento,quod pes gryphij dicitur, ad molam extrahendam invento comprehendatur. Verum ſi alterutrum pedem foras proferat,latiuſcula inſtita,ſupra calcé nodo laxo injecta,in uterum pedem reſtituat, inſtitæ parte uni aſtantium tantiſper tradita,moxque veſtigatum alterum pedem ab utero proferat, ſimiliterque vinciat, tunc ambobus junctis ſenſim, & blande ab utero fœtum extrahat, ut ſit attractio æqualis alias mater plurimum læderetur, ideo autem prior pes in uterũ retrudendus, ne ſi in uteri oſtio ſtet, manui chirurgi ad alterum inveſtigandum officiat. 10 Quod ſi manus protenſa fuerit ab humero reſecetur, ſic ut humeri articulus exeratur, idemque faciendum, ſi ambæ manus ſe prodant, tunc chirurgi aut obſtetricis conatus juvabunt miniſtræ, comprimendo matris abdomen,mater verò cohibito anhelitu, & ore, nari-buſque occluſis,magna vi ad excretionem juvandam,quod,ut commodius præſtare poſſit,& ne in opere deficiat,facies vino aſſiduè reſpergatur,& panis vino intinctus offeratur. Extractus infans,ac penitus unco inſtrumento evulſus, adhuc tamen umbilico alligatus, uni aſtantium tradatur,quæ eum apertis manibus ſuſtineat,chirurgus ſiniſtra leviter umbilicum trahat, ita ut minimè abrumpatur, 20 dextra eum ſequatur,uſque ad ſecundas,ſic venulas membranaſque omnes ab utero educet. At ſi ſecundę ſubſequi recuſant,filo diligenter umbilicus vinciatur, & fœmori deligetur, quoad tandem ſecunda egrediatur, nihilque in utero relictum comperiatur; ac tum demum fœmina lecto componatur; quod ſi clunibus vulvæ immineat fœtus,eadem erit operatio,quæ in partu laborioſo, de quo infra. Si tamen uteri oſculum ob inflammationem fuerit concluſum,nil violenter agendum,ſed infuſionibus, irrigationibus, inceſſionibuſque pinguioribus largiter utendum, & cataplaſmatis, quoad ſedata inflammatione,& locis dilatatis, fœtus,ut dictum eſt,educatur. 30

Si inflammatio adſit

Reſtaurantia.

Quinto compoſita jam in lecto muliere,ijs utendum,quæ proſtratas ex laborioſo opere vires reficiant, & locos laceratos, ac dolentes foveant, ac roborent,frigus inprimis præcaventes, quo puerperæ (cui præſertim fœtus vi extractus eſt) oppido læduntur; quippe dum frigeſcit, uterus diſtenditur ac intumeſcit, hyſterica ſuperveniunt ſymptomata, ſuffocatio, tormina, febres ac pleraque alia

Frigus puerperam lædit.

mala;

mala; crura igitur sic componantur, ut partes distractæ conveniant, constricto à parte superiori hypogastrio, fascia mediocriter lata, ut conclusum sanguinem exprimat, nec quicquam supervacuum in utero relinquatur; tunc alimenta sorbilia offerantur, ut juscula capi aut gallinæ cum ovis, & croco, aut ova lombardica, quæ ex vitellis parantur, cum vino, saccharo & cinnamomo, aut panis buccellæ, cum vino malvatico; & nonnunquam etiam species diamargaritonis, ac electuarij de gemmis cum vino, & aqua buglossæ, Germanæ fœminæ communiter utuntur cerevisia cum saccharo, butyro, & pa-
10 ne, qui cibus nostris panatellis respondet. Sed ut dolor mitigetur, decocto malvæ, & fœnugræci partes eluantur, & oleo calido perfundantur, eodemque lumbi, ac pubes, vel extracta secundina, vel recenter jugulati vervecis pellis calida uteri regioni apponatur, ac lumbis, sicque obserato conopœo fenestris ac januis quieti se tradat, post horas quinque aut sex pellis, aut secundina eximatur, & tota ventris regio, & hypogastrium sequenti unguento liniatur, ℞ *Spermatis ceti* ℥ *ii*, *olei amygdalarum dulcium*, *hypericonis an.* ℥ ß *oleo myrtillorum*, *sevi hircini an.* ℥ *i ceræ novæ q. s.* fiat unguentum, quo liniatur bis in die, vel umbilico apponatur emplastrum de galbano,
20 cum granis aliquot zibeti & moschi, cujus tamen odor ad nares non perveniat; aut sequens tela cerata toti ventri adhibeatur: ℞ *ceræ novæ* ℥ *iiii*, *spermatis ceti* ℥ *i* ß. *liquefiant simul & auferantur ab igne, in quo immerge telam cannabinam ad ventris magnitudinem*; quæ eadem remedia prohibent, ne corrugetur externa ventris regio. Verum si educto infante urina, aut alvi fex, quod frequenter accidit, involuntariè fluant, curatur ut paralysis earundem partium, sic absoluta purgatione fœmina sedeat in oleo ex decocto foliorum lauri, betonicæ, salviæ, libanotidis, origani, pulegij, florum camomillæ, roris marini, stœchados; moxque inungatur oleo lumbricorum, lilia-
30 ceo, vulpino, in quo etiam coquatur catellus, quoad ossa à carne dissolvantur, & tunc facta colatura & expressione, adde styracis, calaminthæ, bezoini, opoponacis, thuris, masticis an. ℥ i. aquæ vitæ mo. dicum, adipis anserini, ceræ an. q. s. fiat unguentum.

Localia.

Pellis arietina.

Urina & faeces fluxus involuntarius.

Quod si extractionis violentiâ, genitalia matris sint laniata, ita ut ani & vulvæ foramina in unũ coierint, vult Mercatus, sutura farcien-

Laniata genitalia.

ciendum quidquid perinæi laniatum est, vulnusque exactè tractandum, sed quia cicatrix obducta partes in partu postea dilatari impedit, ita ut nunquam fœmina pariat, quantumvis parturiat, nisi partes denuò novacula sejungantur, ideo potius fovendas eas partes, sic consulo, lavacris adstringentibus, ut singula labia vulneris seorsim occalleant, plures enim vidi, quibus ea foramina coierant, & nihilominus bene habebant ac nullo inde incommodo acquisito, feliciter pariebant.

Hæmorrhagia & exulceratio.

At si post eductum infantem, aut hæmorrhogia sequatur, aut locorum exulceratio, aut tormina in ventre fiant, aut rugosus, vel tumidus venter evadat, curabis ea symptomata, ut propriis capp. infra dicendum est. 10

De partu Cæsareo.

Cap. III.

Definitio.

CÆsareus partus est scita ac dextra vivi aut mortui infãtis extractio ex utero matris, quæ fœtũ aliter excludere non potest, idq; citra vitæ discrimen amborum, aut alterius, servata etiam concipiendi facultate; hac arte Romanorum Primus Scipio Africanus ex matris utero sectus, Cæsaris nomine fuit insignitus, sed nece matris. Tunc autem Cæsarea sectio censetur necessaria, quando & 20 mater & fœtus ita sunt debiles, ut aliter salvari nequeant. Duplex verò hujus sectionis usus, unus, ut vivus extrahatur fœtus; alter ut mater in vivis conservetur, licet dubia res sit, quia melior est spes in ancipiti, quam certa desperatio, ubi præsertim de hominum confœderatione periclitatur ob conjugiũ dissolutũ, aut de generis extinctione, ad quod pertinet vel nomen familiæ, vel dignitas aliqua, vel hæreditas ingens, aut principatus. Hac ratione in Hispaniæ annalibus Regem Navarræ Sanctium servatum legimus, hunc enim matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, superveniens nobilis Ge- 30 varra extraxit, ac clanculum enutrivit, eumque postea de principis electione disceptantibus proceribus obtrusit, controversiasque sedavit, à quo mirifico latrocinio nobilis latronum familia in Hispania nomen accepit.

Historia.

Porrò

Porrò causæ, propter quas sectio hæc administrari debet, sunt, si infans nimis crassus fuerit; aut gemini vel plures unà exitum affectent: Si mola carnea, aut monstrum sit conjunctum: Si non convenienti situ prodeat, ita, ut nec sui ipsius, nec aliorum ope in meliorem reduci queat; vel quia mortuus jam nec calcitrat, nec sibi ipsi auxilio esse possit: vel quia ex morbo adeò intumuerit, ut ipsi per locum consuetum exitus denegetur, tametsi hoc casu forcipe potius conterendus, ut ore uteri per partes exeat, sicuti superiori capite dictum est. Ex parte matris causæ sunt, si fortè viæ angustiores extiterint, vel quia meatus natura strictior, idq; ob ætatem, propterea quod nimis juvenis nupsit, vel quia senio jam confectæ uterus exaruit: aut quia ex cicatrice, vel callo obducto angustior factus, claususve sit, ut in atretis, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri conclusi sunt, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur, unde patet posse hac arte salvari, quæ ab antiquis pro deploratis fuerunt habitæ. Accedunt enarratis causis plerique tumores in utero, aut ejus osculo suborti, de quibus 2. libro copiosè dictum est, qui si eas vias ita coarctarint, ut fœmina parere nequaquam possit, non propterea partus, cujus tempus est præfinitum, differri tamdiu debet, donec tumores suppurentur, aut curentur, præsertim si lentè procedant. His de causis etsi periculo plenam, utilem tamen esse hanc sectionem, ac feliciter administrari quam plurimis experimentis comprobatum est, quæ apud Rousetum legere haud pigeat.

Causæ. Ex parte infantis.

Ex parte matris.

Indicia pleraque omnia, quibus deprehenditur, hanc sectionem esse necessariam, ex sensibus desumuntur, præsertim si gemini sint, aut plures, aut si situ non naturali prodeant: at si crassus aut tumidus, ex ventris mole; si vero mortuus fuerit, signa petenda ex capite precedente, sicuti & tumorum signa ex lib. 2. Et angustiæ viarum ex 1. c. lib. 1. hujus operis; fœtus imbecillitatem, ex debili & remisso motu, matris verò languor, ex pulsu imbecillo, & impotentia ad motum ac reliquas actiones obeundas, deprehenditur.

Signa.

Ad curationem igitur accedentes prius considerandum, an possit faciliori alio modo fœtus extrahi per medicamenta, superiori c. descripta. Considerandū etiam an signa adsint lethalia, quo in casu opus non aggrediatur, ne si mulier pereat, sectioni ac temeritati tribuatur mors. At ubi cordatè omnia pensitaveris, si mulier robusta sit natura,

Curatio seu administratio partus Cæsarei.

Paranda

tura, quamquam ex morbo aut labore debilis, ad opus se accingat accersitus chirurgus, præsente etiam medico, & in promptu comparatis inprimis instrumentis ad id necessariis, novacula nimirum acuta, novacula globosæ cuspidis, acu cuspide triangulari filo trajecta, spongia molli, panno lineo, molli, ac veteri complicato, & imbuto decocto adstringenti calido, adsint etiam linteamina, quæ & mulieri substernantur, ac circumponantur, quibus contegatur sanguis, qui promanabit, ne, & mulieri, & assistentibus terrorem incutiat, fasciæ, præterea, linamenta, stuppa bene pexa, pulvilli adstringentibus medicamentis respersi.

Posteaquam cuncta hæc fuerint in promptu, primò monenda fœmina, ut alvum, & vesicam exoneret, quo vacua deorsum concidant, ac minus impediant, tunc si viribus utcunque constet, situanda mulier est supra lecti marginem in dorsum inversa, ita ut tibiæ nonnihil propendeant, sed firmiter conjunctæ serventur, ipsa verò à robustis, & animosis familiaribus blandè sustineatur: aut, si vires sint prostratæ, semidecumbens continenda, ita tamen ut versus pedes aliquantulum propendeat tibiis æqualiter extensis. Tunc latus, quod voles, colliges, vitato illo, in quo jecoris aut lienis fuerit affectio: Si vero hernia sit, in latere herniæ facienda sectio est, ne utrinque herniosa maneat mulier, &, quia ibi intestinum non hæret, sed extra est, ideoque citius, quam in oppositum latus, uterus decumbit. Hoc facto optimo atramento locum inscindendum notabis, linea oblonga recta per abdominis longitudinem, cavendo ne caput vel cauda musculi lædatur, sed enim eodem atramento, in quatuor aut quinque distantibus locis, quatuor aut quinque parvas lineas transversaliter decussatas, super lineam primam rectam, notare oportebit, super quas suturæ puncta invicem sibi respondentia ducantur, quo recta fiat gastroraphia. His peractis sectio cutis super lineam rectam fiat novacula acuta, quæ ad pinguedinem usque adigatur, esto autem vulnus longitudinis dimidii pedis, aut circiter, postea eodem sectionis tramite musculi Epigastrii cautè inscindendi, tunc, implorato divino auxilio, uterus ipse, cujus corpus tunc primum se offert, circumspectè secandus, ita ut alta sectio non fiat, ne fœtus, si fortè adhuc vivat, lædatur, sin mortuus sit, citius omnia peragi possint, incipiatur verò sectio à summo

Sectio.

10

20

30

mo ipsius uteri, & deorsum ducenda, quo caveantur loca vasorum spermaticorum, & testiculorum, quod novacula acutissima exequetur, cujus tamen cuspis globulo æreo, aut plumbeo muniatur, ne acumine lædatur infans.

Fomentatio & sanguinis cohibitio.

Secundò post fœtus, & secundinæ extractionem, linteamine tenui blando, & veteri octies, aut sæpius complicato, & sequenti decocto quod in promptu debere esse diximus, madido, sanguis abstergendus, ita ut eadem opera moderato ejusdem decocti calore, foveantur partes, sanguis sistatur, & sanies abstergatur. Habet autem decoctum sic. ℞ *herbarum arthemisiæ, absynthii, agrimoniæ, betonicæ, altheæ, florum malvæ arboreæ, florum ac foliorum granatorũ rosf. rub. sic. an. m. 1. radicis aristolochiæ rotundæ, cyperi, squinanthi an. ℥ ß. fiat decoctio in lib. vi. vini crassi, rubei, austeri, ad tertias*, in quo madefiant linteamina, tunc uterus in locum convenientem reponatur, absque ipsius sutura, nam ipse in se concidit, vulneri verò ipsius abdominis sutura adhibeatur, commissis labiis, secundum decussatas, quas diximus, lineas idq; quam diligentissimè, ne frigore interiora afficiantur, adsit interea minister, qui intestina, quæ tum juxta vulnus occurrunt introducat, ne acu lædantur, aut inter suturæ puncta occludantur, nec tamen peritonæum, aut uterus, aut quippiam aliud quam cutis, & ea quidem paucis punctis consuenda est: post suturam, reliqua ex arte peragenda, sicuti in aliis recentibus vulneribus, unguentis, cataplasmatis, & fomentis, ad id dicatis, summopere frigus semper cavendo.

Decoctum adstringens

Ablutio, abstersio & solidatio.

Tertiò habenda est uteri ratio id quod fit pessariis, & inunctionibus, pessaria indantur effigiata in formam penicilli, pollicis crassitie, satis longa, quoad uteri usque cavitatem adigi possint; parantur ex linteo, ut cerea candela perforata in modum penicilli fistulati, seu cannulatæ tentæ, linteo aut bombace obducto, inunctoque butyro recenti, aut pinguedine gallinæ, aut oleo rosaceo cum vitello ovi, fit autem perforatus, ut saniei pateat transitus; longus, ut muniat collum, & os uteri, ne saniei acrimonia afficiatur, idcirco dixit Hippocrates, si cui uterus suppuratus fiat, huic conducit specillum unctorium in uteri os demittere: in eundem usum clysteres uterini per menthencritam injiciantur, qui ipsum foveant, abluant, abstergant & consolident, parabuntur autem ex supradicto decocto additis singulis lib. ℥ ii hydromelitis.

li. de superfoetatione, tex. 13.

 Quartò

Quartò victus ratio adhibenda ex cibis boni ſucci, non admodum exquiſita, ſicuti in reliquis vulneribus, ſed mediocris, ex juſculis, ac rebus reficientibus, alvus interim reſpondeat, aut mollientibus clyſteriis ſollicitetur.

Scholium.

Quaſt. an gaſtroraphia tutò adminiſtrari poſſit.

b. meth.

Occurritur primæ objectioni.

Secunda.

Muſculi Epigaſtrii] *Poſſe hoſce muſculos, & peritonaeum tutò ſecari, inde colligitur, quod ſæpè abdominis vulnera, per quæ inteſtina exciderant, feliciter ac expeditè curari vidimus. Scribitur autem Galenus, mediocre foramen anguſtiori ſalutarius eſſe, ut liberè retrudantur inteſtina. Nec admodum formidanda hæmorrhagia erit, quia paucæ inſignes venæ eò loci occurrunt, nec ſubinde ſpaſmi periculum eſt, quia ſectio fit in loco commodo, non in capite, aut in cauda, ſed in medio muſculi, ubi nulli exquiſitæ nervoſæ fibræ exiſtunt, quæ propter rem infenſam, ad ſuum principium cum violentia, ac doloroſa diſtentione retrahantur. Sed & finis extremitatum, qui eſt in interiori parte, multò eſt laxior, quam circa vertebras, ubi cohæret, quod ſingulari naturæ providentia fuit factum, ut poſſit abdomen liberè contrahi, vel diſtendi, jejuno aut pleno ventriculo; craſſo aut macilento corpore; ſano, aut hydropico; aut etiam in gravidis mulieribus.*

Tertia.

At ſi fortè hernia, ſeu ruptura, ob peritonaeum diſſectum, malè conſolidatum, maneat, magni id boni loco haberi debet, ſiquidem tam exiguo malo declinantur duo alia ſumma, quæ aliter vitari non poſſent, matris, & fœtus præſentanea mors, quippe naturâ præferunt homines, ambigua & ancipiti valitudini, deformiorem, ſed ſecuram vitam. Nec inſuper perterrere nos debet uteri inſciſſi magnitudo ulceris, quia ejus eſt uterus naturæ, ut confeſtim fœtu extracto, in ſe collapſus contrahatur, ita ut per primam (quod ajunt) intentionem conſolidetur, adjutus præſertim à calore nativo, & humido radicali, & à circumjacentibus partibus ſuaviter munitus. Licet autem idem venas multas, & arterias habeat, non magis pertimeſcenda hæmorrhagia eſt, quam in naturali partu, in quo perinde omnes dilacerantur; ſed facilè per ipſius os, ſi opus ſit, injecto uterino clyſtere, evacuata prius debita copia, conſolidatur, diligenter animadvertendo, ne quid præter naturam intus remaneat.

Quarta.

Quinta.

Roboratur ſententia.

Cum igitur ſectio veſicæ, ob ejuſdem calculum feliciter ſæpiſſimè cedat; hæc uteri, quæ longè tutior, facilior, utilior, & urgentior, ac magis neceſſaria eſt, perquirenda omnino erit, & animoſè adminiſtranda. Inſuper cum uterus

tanto

tanto apostemate affici possit, ut interdum in hypogastrio eum aperire oporteat, periculosiori sæpè loco, quam ubi cæsarea sectio fit: Cumq; rursus adeò magno ulcere affici possit, ut integer fœtus mortuus, aut ipsius ossa, ad intestina usq;, & abdomen perveniant, & inde per sedem, aut abdominis sectionem à natura rejiciantur, quidni uterus pari, aut majori necessitate confidenter secari poterit?

Hoc tamen advertant medici, exercendam hanc sectionem non esse, nisi in desperatis omninò casibus; nam Hippocrate dicente, extrema, & admodum periculosa remedia, non nisi extremis morbis sunt adhibenda: præsertim a. à medico poterit exerceri, ubi à natura, vel casu, antea facta vel tentata fuerit. **Admonitio prima.**

Porrò servari pariendi facultatem, post hanc læsuram, mihi perdifficile est, ne dicam impossibile, tametsi enim consolidatus uterus possit concipere, in partu tamen post ingentem cicatricem dilatari satis non poterit, nisi cicatrix denuò hiscat, expultrixq; uteri dispergatur, ac proinde infirmior evadat, idcirco aut periclitabitur mater, aut oportebit eandem cæsuram denuò reserare, ac per eam fœtum extrahere, ideo in definitione, ubi ab aliis additum fuerat, salva pariendi facultate, nos concipiendi virtute superstite, posuimus. **Secunda.**

Advertant etiam medici id, quod ad successionem maximè interest, infantem supervivere non posse in utero, mortua matre, nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migraverit, ab utero extrahatur, aut paulo ante, dum in agone puerpera est, præsentibus adhuc spiritibus vitalibus; hujus rei causa est, quia vita & motu puerperæ cessante, cessat etiam infantis vita, & motus cordis, qui in infante pendet ex distentione, & contractione duarum arteriarum umbilicalium, qui motus ubi cessat in matre, è vestigio cessat in infante, quia non ante umbilici scissionem spiritum per os trahit, nec in utero per os respirare potest, secundinis involutus, uteri parietibus occlusus, & tot mucoribus circumfusus; ideoq; quotquot cæsaris nomine fuerunt salutati, Scipio, Cæsar, Manlius, Sanctius ac reliqui, qui supervixere, palpitante, aut adhuc viva matre fuisse eductos, credendum est. **Tertia.**

De abortu.

CAPUT IV.

Abortus quasi à naturali ortu remotus, dicitur imperfecti, & ante maturitatis tempus, fœtus exclusio. Hæc si intra septimũ diẽ

Definitio. Effluxio. contingat, effluxio nuncupatur, à quibusdam obstetricibus falsum germen: à die quadragesimo aborsus, sive abortus, nam inter hasce voculas plerique inutiliter distinguunt, aborsus nuncupantes, *Deperditio.* deperditiones, quæ primis mensibus conceptu exorso fiunt, abortus verò, quæ ultimis, & propè pariendi tempus eveniunt, quæ enim octavo contingit mense abortus vacari non consuevit, sed partus illegitimus, *Partus illegitimus.* quia vivunt, in Aegypto, & aliis in locis. Est affectio in genere excretorum præter naturam. *Species.*

Causa. Porrò abortus, vel ab externis causis fit, vel ab internis: internarum aliæ ad corpus pertinent, aliæ ad animum; ad corpus quidem *Interna ex parte corporis.* quatuor intemperies, nam calida humorem depopulatur, quo fætus destitutus corrumpitur. Ex frigida, quia naturæ inimica parvum alimentum fætui suggeritur: Ex humida ligamenta inprimis non solidescunt, & humore plenis acetabulis facilè fœtus suffocatur, & humore retentrix infirmior fit, quam ut possit fœtum ad debitum tempus continere; atq; ex nimia humiditate, orificii matricis amplitudo, patula & hians redditur. Sicca intemperies abortus causa est, quia ligamenta, veluti chordæ, exsiccata disrumpuntur, & fœtus nutrimento destituitur, subindeq; corrumpitur, haud secus ac planta in terra arida, & arenosâ. Sunt etiam internæ causæ, fœtus mortuus; inutilis, ac vitiosa fœtus moles; flatus: & uteri quilibet tumor præter naturam: aut ulcus; aut morbus acutus vel febris 5. aph. gracilitas & nimia fœminæ extenuatio: aut crassitudo, vel obesitas, crassa enim totum in se alimentum convertit, gracilis autem sufficientem non habet, & utero est minus capaci, demum internæ etiam censentur causæ diarrhæa ingens, tormina acuta, stranguria cum ardore, & inflammatione con-*Ex parte animi.* juncta. Ex parte animi sunt omnes ejus passiones, ut ira, gaudium *Externa.* immodicum, tristitia, risus, præsertim horror seu timor. Externæ sunt horrendus objectus, aut repentina hominum dimicatio: mortuorum & laniatorum inspectio: latronum incursus, fulgur, tonitruum, ignis accensus in ædibus propriis, aut vicinarum; bombardarum & nolarum sonitus; constitutio australis inconstans & parum clemens: aër fœtidus cloacarum: frigidus etiam nimis, aut impensè calidus, quippe nimia frigiditas fœtum perimit, caliditas halitum intercipit, & in utero suffocat: teter etiam odor lucernarum aut funalium extinctorum: vel venenata substantia, aut pestilens: ea insuper omnia, quæ dissol-

diſſolvunt uteri acetabula, per quæ fœtus alimentum capeſſebat, ut violenta exercitatio, ſaltus, equitatio dura, aut vectio: gravioris oneris geſtatio, tuſſis, ſternutatio, vomitus violentus, caſus vehementer concutiens, aut ventris ictus fœtum contundens: balneum, quia laxat, nimia evacuatio, venæ ſectio, hæmorrhagia, nam mulier ſanguine miſſo abortit, idque magis, ſi fœtus ſit grandior: immodicus, aut mali ſucci cibus, vel potus, inedia longa, & arcta jejunia: debilitas ipſius fœtus: coitus maximè poſt ſeptimum menſem debilitat, & abortum provocat, quia vincula remolliuntur ac diſſolvuntur, tranſitus per herbas, quæ abortum provocant, & menſtrua, arcta alligatio, qua fœminæ plerumque utuntur, ut corpori venuſtatem concilient, in quem etiam uſum aſſulas ligneas, ſeu eburneas, ac etiam ferreas Venetæ, Anglicæ, & Antvverpienſes ad ſternum, & pubem, haud ſine fœtus detrimento ſubjiciunt. Uteri præterea nimia magnitudo, vel exiguitas, abortus cauſa eſt, & vitia quælibet totius vel principis alicujus partis.

Signa. Indicia, quæ futurum abortum portendunt, ſunt lac ſponte fluens è mammis, præſertim aquoſum: mammillarum ſpontanea extenuatio; nam, ſi gemellos habenti, dextra mamma gracileſcit, marem, ſi ſiniſtra, fœmellam amittit: laterum ventriſque ſuperioris coarctatio, lumborum, & coxarum gravitas, & ad motum ſegnities, capitis & oculorum dolor, ventriculi morſus, frigiditas extremorum, animi deliquia, febris, horror, convulſiones, quæ ſi retrorſum fiant, & veluti comitiali morbo afficiatur mulier, medicamentorum violentia, procuratum abortum accuſat, ut retulit Aëtius: Quod ſi fœtus jam moveri cœperat, rarior languidiorque motus evadit, cumque abortiendi tempus inſtat, aqua primum ſanioſa ab utero profluit, loturæ carnis ſimilis, deinde cruenta, hinc purus ſanguis, poſtea grumi, ac demum fœtus ipſe formatus, aut informis excluditur.

Hipp. 5. aph. 35.

lib. 16, ca. 19.

Prognoſtica. Quæcunque præter naturam tenues utero gerunt, ſecundo menſe abortiunt, priuſquam craſſeſcant: cauſa eſt alimenti penuria, vel humorum pravitas, & uteri imbecillitas, quæ nec trahere poteſt, nec habet unde trahat. Primis menſibus fœmellarum magis abortus contingunt, ultimis maſculorum, rationem tradidimus capitulo *de morbis acutis prægnantium*. In abortu,

quam

quam in legitimo partu longè gravius afficiuntur, & torquentur fœminæ, minus verò læduntur illæ, quæ firmiores sunt, quam quæ laxam habent alvum, & partes uteri debiles, minus etiam periclitantur, quæ ætate sunt provectiores, quam primiparæ, facilius tamen abortit, quæ fœtum, ad tolerandam famen minus dispositum gestat. Si hyems australis, aut pluviosa sit, ver siccum, & Aquilonium, inquit Hippocrates, mulieres, quibus partus ad ver instat, ex quavis occasione abortiunt, causa est, quia humida, ac mollia, & rara reddita corpora, per hyemem tepidam, ad intimas sui partes descendentem frigiditatem facilè admittunt, ac præsertim si subita mutatio fiat, quia imbecilla prægnantium corpora, repentinam inclementiam perferre nequeunt.

3. aph. 12.

Curatio.

Curatio tota sita est in præservatione, nam facto abortu, non differt à curatione ejus, quæ legitimè peperit. Si igitur ab aliqua intemperie abortus fieri consuevit, introductione contrarii curatur: si à morbo quovis, providendum ei debita ratione. Si ex assumpto pharmaco, ex relatione id dignosces, præcavebis verò iis, quæ hypercatharsin prohibent, vim nimirum, & acrimoniam medicamenti retundentibus, ut aqua tepida cum saccharo, amylo, syrup. viol. portulacæ, aqua hordei, & similibus; si ex sanguinis missione abortus impendeat, reficientibus omnino & roborantibus utendum, de quibus infra 4. remediorum genere: Si ex humoribus acribus & mordacibus, ex doloribus lumborum, & inguinum ac pudendi, cum erosionis, vel exulcerationis sensu id captabis, & ex reliquis quæ humoris prædominium demonstrant, quem ante conceptum purgabis, & cibis boni succi attemperabis. Si à tumore duro, mola, aut uteri hydrope, curatio ex propriis capitibus petenda; dignosces verò tumorem, ex dolore & tactu: molam, quia toto ferè gravidationis tempore sanguis aut virulentia aliqua ex utero instillat, hydropem, quia digiti tactu osculum uteri gracile, & obscuratum ac humidum persentitur circa initium: procedente verò tempore, cum fœtus movetur, venter intumescit, ad contactum dolet, febris adest, dentium stridor, & reliqua suo loco dicta. Si verò ab aliis causis fiat, curatur quatuor remediorum generibus: ac primo, si ab humorum copia fiat, dignoscitur ex pletoriæ signis, & quia juvenculis boni habitus primis præsertim mensibus, citra manifestam causam contingit, ac veluti

Hypercatharsin prohibentia.

Si ex humorum copia curatio.

varices

varices in cruribus & inguinibus fiunt, mammæ turgent, & ſanguis è naribus fluit, aut per os cum vomitu, aut tuſſi, ſæpè etiam per collum uteri. Curatur parco victu, modico exercitio diutino, ſed lentè, & per intervalla facto, ſomnus ſit paulò longior, aër temperatus, cubiculi feneſtræ orientem, aut ſeptentrionem reſpiciant, ſanguinis miſſio fiat bis, aut ter ante conceptum, vel 1. 2. 3. 4. 5. aut etiam 6. à conceptione menſe, quo potiſſimum abortire conſueverit: ſed in 5. & 6. cautè, & cum præmeditatione, urgenteque neceſſitate, & adhibitis interea umbilico, quæ 4. remed. genere dicenda ſunt. Renibus verò, ad extinguendum ſanguinis fervorem, adhibeatur unguentum re- 10 frigerans, ſandalinum, cum oleo roſ. aut viol.

Si ex laxitate. Secundo ſi ex laxitate ligamentorum fiat, ob mucorum copiam proveniente, dignoſcitur, quia menſes fiunt pauciores ante conceptum, & poſt menſtruam purgationem, per duos aut tres dies mucci ex utero prodeunt, ſæpè etiam cum horore, & calore. Curatur purgatione ante conceptum facta, per pillullas de hiera maſtichinas cum aromate, de agarico; de rhabarb. cum agarico, & maſtice: advertentes, quod hæ uteri cauſæ morboſæ, prius quam mulier concipiat, tollendæ ſunt, nam muliere jam gravida, difficilis eſt earum affectionum curatio. Sic poſt purgationem utendum iis, quæ pituitam ab utero deducant, ac diſcutiant, peſſis, ſuffumigiis, unguentis, emplaſtris: ut ℞ *ſeminis fœniculi, arthemiſiæ an.* ℨ ij *cinnamomi, cariophyllorum, mei an.* ℨ i, *radicis gentianæ pulveriZatæ* ℈ iiij, *myrrhæ, & tragacanti an. q. s.* fiant peſſaria; aut ℞ *medullæ colochyntidis, myrrhæ, nitri, cumini an.* ℨ i. *caricarum contuſarum q. s.* fiant peſſaria: hoc etiam oleum in uterum injectum mirifice prodeſt, accipe colochyntidem magnam, ſuperne incidito, ejectis ſeminibus ac medulla, capacitatem reple oleo irino, cooperiatur cum diſſecta particula, ac in cineribus calidiſſimis coquatur, oleum excolato, ac in vulvam tepidum injicito. Suffumigia verò parantur, ex cinnamomo, cariophyllis, calamo aromatico, ladano, ligno aloës, bezoino, pipere, lavendula, calamentho, arthemiſia, pulegio, alipta, & gallia moſcata, junco odorato, moſcho, & ambra; ut ℞ *ladani puri* ℨ ß. *ſtyracis, calaminthæ an.* ℨ i. *ligni aloës ſabinæ ſiccæ an.* ℨ ß, *ambræ* ℈ i. *moſci g.* iiij. *miſce*, fiant trochiſci pro ſuffumigio: aut ℞ *ſtyracis* ℨ ß. *ligni aloës* ℨ ij. *balſami, & ambræ griſeæ an.* ℨ i. *muſci* ℈ i. *fiant ut ſupra*; aut linimenta hac ratione adhibeantur. ℞ *ſucci arthemiſiæ, menthæ an*

Admonitio. *Peſſi.* *Oleum.* *Suffitus.* *Linimentũ*

Nnn

tha an ℥ ß, *olei anethini, rutacei an.* ℥ i. *vini optimi* ℥ iij, *bulliant in duplici vase ad vini consumptionem, & adde cinnamomi pulverizati, cariophyllorum, macis, piperis albi an.* ℈ ij. *mosci g. v. ceræ q. s.* pro linimento, quo inguina & pubes perfundantur. Aut fiat sequens emplastrum, quod iisdem partibus adhibeatur. ℞ *cariophyllorum, galangæ, zinziberis, ligni aloës an.* ℥ i. *nucis muscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an.* ℈ ij. *rasuræ eboris, margaritarum an.* ℈ ij. *ambræ g. x. mosci g.* iij. *styracis. ladani an.* ℥ ij misce, fiat emplastrum, uterum exsiccat, calefacit, & roborat. Denique cuncta ferè conveniunt quæ utero humido utilia esse suo loco diximus, at reliquis non proficientibus sudare expedit ex decocto chinæ. 10

Emplastrum.

Si uterus parvus.

Tertiò si ex utero parvo denso, ac constricto abortus fiat, curatur ijs, quæ dicta sunt cap. de utero sicco, præsertim balneis, sed his cautè, si mulier gravida jam sit.

Si à causis procatharcticis.

Quartò si à causis externis fiat, à quibus plerumque accidit, eas ex relatione dignosces; fœtum autem omninò divulsum non esse, neque ligamenta disrupta deprehendes, quia sanguis nullus aut certè parcissimus instillat ex utero, ac tunc solum imbecillus est, & commotus, quia mater perterrita, defessa, dolens, percussa, vulnerata, aut aliter affecta fuit. Curatur roborantibus auxiliis, umbilico & dorso applicitis, imò etiam ventriculo, ut flatus discutiantur, feliciorique ibi facta concoctione, fœtui alimentum copiosius subministretur; valet in hunc usum sequens confectio *zedoariæ, doronici an.* ℥ *ij, margarit: bdellii, coralli rubei, succini, serici crudi an.* ℥ *i. castorei* ℥ *i* ß, *musci super lapides in aqua nascentis, spicæ an.* ℥ ß, *cardamomi, croci, cariophyllorum an.* ℥ *i mellis aut sachari q. s.* dosis ℥ ij, cum vino; prodest confectio Alkermes de hyacintho, smaragdina, de citro, de gemmis, diamargariton, quæ omnia vires reficiunt, aut etiam diatrionpipereon, diagalanga, diacyminum. Extrinsecus ventriculo applicatur oleum nardinum, de mastice, de absynthio, cydoniorum; super insperso pulvere aromatici ros. calami aromatici, diarrod. coralli, ros. rub. absynthii, menthæ ex quibus etiam cum cera fiat linimentum, additis g. v. aut viij mosci, capitur autem ℥ i. ceræ pro ℥ j olei. Umbilico ad fœtum roborandum applicatur, mica panis leviter torrefacta, ac vino & pulveribus aromaticis respersa; pomum odoriferum assum eodem vino & pulveribus involutum, aut carnis semiassæ frustum, cum iisdem speciebus; 20 30

Roboratio fœtus.

Ventriculo.

Umbilico.

Emplastra.

ciebus;

ciebus; emplaſtrum de corticibus caſtaneæ Montagnanæ, aut aliud dictum comitiſſæ à Varignana deſcriptum; vel emplaſtrum de raſura panni coccynei, poſitum ſuprà cap. de prægnantium moderamine: efficacius adhuc eſt id, quod recipit *Ladani* ℥ ij. *galangæ* ℥ i, *nucis muſcatæ, nucis cupreſſi, boli armeni, terræ ſigillatæ. ſanguinis draconis, balauſtiarum an.* ℥ß, *acaciæ, hypocyſtidis an.* ℥i, *maſticis, myrrhæ an.* ℥ ii, *gummi arabici* ℥ i, *therebinthinæ venetæ* ℥ ii, *picis navalis* ℥ iß, *ceræ* q. s. fiat emplaſtrum, applicetur pubi, ac ſi pruritus ſupervenerit, remoto emplaſtro, locus inungatur unguento roſar. aut refrigerante Galeni. Facile paratu hoc
10 eſt ℞ *olei myrtbini, cydoniorum, maſticis an.* ℥ i, *hypocyſtidis, acaciæ, boli armeni, ſanguinis draconis an.* ℥ i. *ſandali citrini* ℥ ß. *ceræ q. s.* fiat unguentum; plura alia reperies cap. de prægnante morbo acuto correpta.

Animadverſione dignum eſt, eſſe fœminas non paucas, quæ etſi ante gravidationem bene valeant, ſtatim tamen à conceptu valetudinariæ fiunt, & ægrotant, quia habitu ſunt bilioſo, aut utcunque morboſo, ideoque illico à menſtruis retentis, mille ſymptomatum generibus corripiuntur, à quibus per alvi ſolutionem ſponte, ac leni medicamento factam liberantur, prævenire tamen præſtat ante gravidationis
20 tempus, & pravum habitum in meliorem commutare, facta ſanguinis miſſione, deinde purgatione ex diluto rhabarb. bis in ſeptimana ſumpto, ſi humores ſunt bilioſi; ſi vero aduſti, decocto foliorum ſenæ, & poſt gravidationem à purgatione abſtinere, niſi plurimi prædictorum ſuccorum abundent, & certo fœtum perdituram conſtet, tunc enim modicum rhabarb. cum ſaccharo roſ. porrigere licet, aut cydoniatum purgitivum, & ea quæ roborando ſanguinem mundificant, de quibus c. de calida uteri intemperie, dictum abundè eſt.

Admonitio.

Scholium.

Teter enim odor lucernarum] *Monet mortalium ſuperbia, ut Pli-*
30 *nii verba etiamſi invitus hoc loco inſeram. Miſeret, inquit, atque etiam pudet æſtimantem, quam ſit frivola animalis ſuperbiſſimi origo, cum plerumque abortus cauſa fiat odor à lucernarum extinctu, his principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus: tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus exiſtimas, ſed partum, tu cujus ſemper in victoria mens; tu, qui te Deum credis, aliquo ſuc-*

7. nat. hiſt. 7.

 ceſſu

cessu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam, hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam, ut Anacreon Poëta, acino uvæ passæ; aut, ut Fabius senator prætor in lactis haustu uno pilo strangulatus: is demum profecto vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit. Hæc Plinius. Sed eò etiam humana fragilitas, & miseria devenire solita, ut & in utero matris, labores quoque experiatur homo, & mortem, ita ut fatigetur antequam indigeat, & nondum natus moriatur.

De partu vitioso.

Caput V.

Cum quatuor ad naturalem partum requirantur in genere conditiones, ut videlicet fiat tempore debito; debita figura; cum debitis symptomatibus; & moderatis expurgationibus; ubi erratum committitur in una, vel pluribus ex hisce conditionibus, non naturalis appellatur. Ac si in tempore error sit, aborsus dicitur, de quo superiori cap. si in figura, vitiosus partus; si cum sævis symptomatibus, difficilis; Secunda verò relicta, diminuta ac nimia lochia, ad expurgationes pertinent. Confundunt scriptores difficilem partum cum vitioso, nos clarioris doctrinæ gratia de vitioso hoc capite, de difficili in sequenti verba faciemus.

Differentia Tunc autem fit vitiosus partus, cum fœtus una è quatuor potissimum figuris exit, quippe aut pedibus promitur, aut manibus, & hoc dupliciter, quia interdum ambobus se præsentat, interdum uno: similiter nonnunquam ambabus manibus, plerumque una duntaxat. Tertia figura est, quando egreditur obliquus, id est, in latera, idque dupliciter, aut in alterum latus, aut in ventrem. Quarta duplicatus, quæ etiam figura gemina est, aut enim primitus natibus propinquat osculo uteri, aut capite, & plantis pedum simul junctis, quas omnes figuras Hipp. posuit, eas verò, ac plures ad easdem reducendas depinxit Eucharius Rodion. *1. de morb. mul. 47. Lib. de part. vib. hominis*

Causa. Contingit vitiosus partus duabus potissimum de causis, uteri videlicet spaciositate, vel quia mater in partus labore, dum acerbissimi ac extremi cruciatus parturiendo sæviunt, nullo loco conquiescit, sed modò sursum se jactat, modò deorsum, nunc in hanc, nunc in illam partem,

partem, his enim de caufis fœtus non confiftit, fed huc ac illuc labitur, eas pofuit Hipp. quibus adde capitis infantis debilitatem, quo, quia ligamenta difrumpere nequit, manibus vel quavis alia parte id efficere conatur. Porro indicia vitiofi partus ferè omnia conjecturalia funt: nam fi vehemens dolor adfit, & mulier prædicto modo fe verfet, verendum omnino eft, ne inverfa figura fœtus exeat, cunctæ verò inverfæ figuræ adeò periculofæ funt, ut ipfæ mulieres fæpius pereant, fæpiffime infantes, nonnunquam matres una cum fœtibus, vel fi felix, & fortunatus fuerit partus, faltem difficillimi fint, inter hofce tamen minus periculofi cenfentur, qui in pedes exeunt, quos latini Agrippas propterea dixêre, & malum omen portendere femper rati funt, vel quoad corpus, vel quoad animum.

Lib. de nat. pueri.
Signa.
Prognoftica.
Agrippa.

Curatur vel potius præcavetur vitiofus partus tribus remediorum generibus, ac primò quidem fitu parturientis, & infantis. Satagendum itaq; ut mulier, dum parturit, femper quieta fit, ac debito modo collocata, uti cap. *de partu naturali* dictum eft. Dolores, quoad fieri poffit, patienter fuftineat, quia fic minus agitabitur. Aër fit temperatus, fed neq; cibo impleatur, imò fi fieri id poffit, jejuna confervetur, aut faltem exhibeatur cibus exiguæ molis & plurimi nutrimenti, quippe ventriculo cibo pleno, dilatari uterus nequit, ac dum extenditur, magis mulier laborat; exhibeantur igitur ovorum vitelli cum vino, epata gallinarum, jufcula earũdem, aut pafta facchari cum ambra, mofco & aqua rof. Lufitani (*alcorfam*) vocant.

Curatio.

Secundo iis medicamentis utendum, quæ partum facilitent & dolorem minuant, fic enim mulier minus agitabitur, ea confcripta reperies cap. fequenti, præfertim autem adhibeantur fotus, & linimenta blanda, itemq; peffaria, ex myrrha & caftoreo, fic fœtus faciliorem ac leniorem exitum inveniet, & mater cum minori ærumnâ, & cruciatu pariet.

Partum facilitantia, & dolorem mitigantia.

Tertiò ac præcipuè univerfa vitiofi partus providentia in eo confiftit, fi obftetrix fuo minifterio curet; ut fœtus naturali figura prodeat; parturiens igitur, competenter in lecto locata, elevatum habeat corpus, ac fi fœtus in dextrum latus infixus eft, in finiftrum cubet, & vice verfa: fi verò matris pofitura infantis fitum corrigere nequeat, tunc chirurgus, diligenfve obftetrix, quæ natura molliufculas habeat manus, vel oleis & unguentis delibutas, unguibus præcifis, ne fœtus offenda-

Obftetricis opus.
Infantis reductio fi in pedes.

offendatur, ac in unum conductis digitis, primum curet, ut; si fœtus figura naturali appropinquat, in ea conservetur, quod qua ratione fiat, & quæ sit naturalis figura primo hujus lib. c. jam diximus. At si in ambos exeat pedes, non est mutanda hæc figura, sed tētandū erit, ut man⁹ infantis in crura, & suras demissæ, una cum pedibus molliter prodeāt, nam difficulter fieri potest, ut pedes sursum versus iterum retrudantur, quo naturaliter exeat: sin autem manus pedum musculis non applicet, sed in sublime erectas habeat, periculosissimus fit partus, & brachia læduntur. At si in manus procidat ambas, oportet obstetricem humeris apprehensis partum eousq; intrò reducere; quoad manus lateribus applicet, ac deinde suo modo ad egerendum remittat; quod pariter intelligendum venit de manu vel pede singulari, utrumq; enim initiò reduci debet, ut pariter ducantur manus, &, si fieri id queat, in caput egrediatur. Consimilis diligentia adhibenda, si super genua, latus, aut quamvis aliam partem procubuerit, vel si complicatus exierit, pedibus capiti adjunctis, aut natibus primitus exeuntibus; quippe in hisce de reducendo fœtu habenda est cura; quod si non consequitur, tunc mulieris pedibus comprehensis, ipsam vehementer concutere opus est, donec fœtus aliam repræsentare figuram comperiamus, ut enim motio, & agitatio iis, quæ naturaliter pariunt, periculosa existit, quia naturalem figurā invertit; sic, ubi figura non naturalis est, conducit, quia eandem in naturalē convertit. Illlud semper observantes in prædictis reductionibus, ne manus aut tenella pueri brachia plurimum tractemus, ne fortè ob teneritudinem divellantur, laxentur, flectantur, & exarticulentur. Verum si partus simplex aut unus non fuerit, sed gemini, ijq; simul se promant, si in caput prodeant, obstetrix alterum post alterum deducat, ita tamen, ut posteriorem è manibus nō emittat, & priorem debita figura conservet.

Siin manus

Si complicatus.

Geminus infans.

At, si non capite sed pedibus ambo exeant, danda etiam opera est, ut alterum quam commodissime, eo pacto, quo suprà in simplicibus docuimus, excipiatur. Si verò ita ad exitum tendant, ut alter capite, alter pedibus sese præsentent, elaborandum pari studio erit, ut qui prior ex iis fuerit, is prius educatur, ita tamē ut neutrum alterum inter exeūdum allidat; tamen si, qui posterius exit, in pedes converti denuo possit, ut caput foribus obvertatur, tutum id quidem foret, quod pariter in simplici intelligendum. Reliqua ad hanc operationem attinentia, videre licet c. de fœtu mortuo.

De

De partu difficili & laborioso.

CAPUT VI.

INter reliqua animantia sola mulier patitur difficilem partum, quippe quę sola maximos inter pariendum sustinet cruciatus cujus rei naturales causas assignant, debilitatem fœminarum nostri generis; earundem vitam otiosam, & magnitudinē capitis infantis, præcipua tamen ex divinis oraculis petenda, ac referenda in lapsum primæ mulieris, voluit enim altissimus sexum illum, qui tantarū ærumnarum causa fuit, huic subjici calamitati, ut scriptum est Genesis 3. Dicitur autem difficilis partus ille, qui cum fœtus vel matris periculo accidit, vel quia cum gravissimis fit symptomatibus, vel quia tardius procedit, ita ut longo tempore prematur mulier. Reponitur difficultas pariendi sub genere immodicè contentorum, nam etsi fœtus non sit res prę ter naturam, nec pars utero gerentis; proportione tamen respondet iis, quæ nascuntur, & familiaria sunt, ut fructus, & ova,

Definitio. *Species.*

Causa hujus rei, in universum aut externæ sunt, aut internæ. Externæ quidem quę partus difficultatem inferunt, sunt Aquilonaris constitutio, aut intemperata, veluti nimis calida, quæ vires dissolvit; frigida aut sicca, quæ uterum densat; moderate calida, & humida ad partum facilitandum valet. Sunt etiam externæ causæ omnes animi passiones, quæ distrahere possunt, quo minus mulier tota huic actioni sit intenta, ut ira, mœstitia, verecundia, timor, vehemens ipsius partus dolor, & inconveniens situs parituræ, ut si stet, aut sedeat.

Causa.

Internæ verò causæ sunt ex parte mulieris, ex parte fœtus, & ex parte membranarum. Ex parte mulieris, quia cum imbecilla sit, enixu seipsam juvare non potest: aut quia anhelosa est ita ut non valeat spiritum cohibere. His accedit vigilandi impotentia, doloris privatio, insensibilitas, mansuetudo, nimia pinguedo, & obesitas præcipue omenti vel nimia extenuatio, & siccitas, sic ut ligamenta dura extensaque partui non cedant, qualia plerumq; habent annosæ 40. annum excedentes; quia iis uteri musculi exsiccati sunt, ac minus extensibiles.

Interna.

Facit etiam difficultatem partus exigua vulva, aut tumor in locis genitalibus, vel caro iisdem adnata, vel obliquitas cervicis uteri; calculus vesicæ, aut urinę copia in eadem; aut excrementorum in intestinis

stinis multitudo; aut tumentes hæmorroides, nam qua ratione os uteri comprimendo, conceptum impediunt, eadem partum reddunt difficilem; adhæc uteri distentio, oris ipsius strictura, & colli longitudo; aut si ossa pubis nimium conserta sint, aut parturiens puella, necdum vigorem adepta, magis etiam primiparæ anguntur, & ob imperitiam corpus aptè præparare ignorant. Ex parte fœtus causæ sunt, si inusitatæ magnitudinis existat, aut exiguus nimis, qui nec vincula disrumpere queat: nec uterus ei adęquetur: aut si magni capitis, vel admodum exigui, hic enim non aperit vias, nec ab ostetrice apprehendi potest; ille difficulter egressum invenit. Similiter si parvi ponderis aut debilis sit, quia tunc seipsum adminiculantem non præstat: fœmina insuper majorem semper infert dolorem, quam mas, quippe quæ, debilior cum sit, non ita sibi inter exeundum auxiliatur; subinde si plures fœtus sint, aut si mortuus, aut monstrosus, aut si informem aliquam carnem secum junctam habuerit: aut si in figura aliqua, præter naturam, osculo uteri appropinquet. Ex parte membranarum partus redditur difficilis, si aut non abrumpatur secundina ob crassitudinem, aut ob tenuitatem priusquam est opus, dilaceretur, humore siquidem evacuato, infans præ siccitate debitè non devolvitur, nonnunquam etiam difficilis accidit partus, quia vasa umbilicalia collo circumvolvuntur, duobus aut pluribus interdum gyris, quod stolidis mulierculis vanæ prędictionis occasionem sæpe præbet infelicitatis nimirum, filiolus meus sic natus 8. tamen supervixit menses, matre pia inpuerperio desiderata, ego utrumque felicissimum judico, qui meliori fruũtur vita. Si autem amnion membrana sola hiscat, antequam fœtus in utero volvatur, tunc lotii molestia totus afficitur. Huc reducere oportet uteri imbecillam expultricem, & validam retentricem: nam mater abdominis musculis, infans propriis viribus, uterus otiante retentrice, & irrita expultrice, partum facilem parant: difficulter tamẽ semper fœtus egreditur, si mortuus sit, aut syderatus, aut duplicatus. Significant partum difficilem fore, primò consuetudo difficulter pariendi: deinde præsentia causarum, potentium id efficere, quarum externas jam numeratas, ex laborantis & assistentium sermonibus dignosces: sic etiam, si sit tenella, aut nimis provecta, aut alias debilis, ob debilitatem matris partum fieri difficilem indicium est: si verò venter sit magnus ex parte fœtus, quia aut totum corpus, aut membrum aliquod

Ex parte fœtus.

Ex parte membranarum.

Facilis partus causa.

Signa.

aliquod magnum eſt, ipſum autem debilem eſſe, ex languida & tarda motione percipitur, quiſi mortuus ſit, à motu prorſus ceſſat: ventris adeſt frigiditas, dolor circa umbilicum gravis, ſpiritum fœtidum mulier exhalat, color faciei mutatur, reliquaq; adſuut ſigna cap. *de fœtu mortuo* jam recenſita.

Si ex parte ligamentorum, ex apparentibus, & ex defectu reliquorum ſignorum, id deprehendes, dolor etiam circa dorſum, aut ad clunes tendes, difficilem partum portendit, ac, ut Raſius ſcribit, multa ante partus tempus expuitio, quia inde contrahitur ſiccitas, qua nihil 10 facilitati pariendi infenſius eſt.

Prognoſtica.

Dolor verò pectinem, & partes anteriores prope vulvam occupans, in muliere robuſta, facilem promittit partum, præſertim ſi mulier conſtanti ſit ac bono animo, & anhelitum habeat laudabilem, ſpes eſt ſalutis, & matris, & fœtus, Utrumq; tamen ſæpe periclitatur, ſi contraria adſunt, omnis enim partus difficilis, præter vitæ diſcimen, alia etiam incommoda affert, nam ſæpè ex magno conatu peritonæum rumpitur, prope umbilicum & inguina, ac exeuntibus inteſtinis hernia fit. Aut frangitur vena pectoris ſeu uteri, unde phthiſin incurrunt, ſanguinis ſputum & tuſſim, dilatatur interdum pupilla, ac viſus offen- 20 ditur, quod Avenzoar notavit. Magnus Albertus, in lid. de ſecretis mulierum, partum aliquano adeò fieri difficilem adſtruit, ut omnia oſſa frangantur, & fiat ſciſſura continua ab ano ad uterum, quod ultimum ſæpè vidimus, nec tamen ruptio eſt, ſed dilaceratio cutis.

Curatio.

Curatur partus difficilis quatuor remediorum generibus, victu, ſitu, medicamentis tam externis, quam internis, & manus opera: Collocetur igitur mulier in conclavi non admodum calido, neq; frigido, ac in aëre temperato, per 20. dies circa partum degat, cibus utatur emollientibus, ut juſculis gallinarum pinguium, oleribus cum oleo, vel butyro paratis, vel cum jure pingui, conferunt caricæ, dactyli, uvæ 30 maturæ penſiles, ova ſorbilia, potus ſit vinum dulce pauca dilutum aqua, aut cereviſia cum ſaccharo & butyro, demum eſto cibus paucæ quantitatis, facilis concoctionis & optimi nutrimenti; potiſſimum autem inſtante jam partu, nec multa alimentorum copia nec varietate mulier gravetur, ne diſtractus calor ad alimenti concoctionem, minus ſufficiat parturitionis operi: Exerceatur mulier motu ac levi deambulatione; idcirco ultra precum & divinitatis religionem mulieres,

Deambulationes.

Deambulationes. devotiones, quas Novenas vocant, ad longinquiora templa, circa hoc potissimum tempus instituisse crediderim; fiat igitur deambulatio recta, non flexuosa, cujus finis esto modica lassitudo, quæ fatigationem non attingat. Somnus sit vigilia longior, vitentur animi accidentia, lætamque & placidam vitam fœmina degat: partu adventante, frequentior admittitur coitus, alvus respondeat, sin minus, glandibus utendum potius, quam clysteriis, nisi jam in ipsa parturiendi actione mulier sit constituta, alias fiant potius incessiones ex decocto malvarum, altheæ, camæmali, seminis lini, capillorum Veneris, meliloti, capitis agni, aut vervecis, vel fomentationes & evaporationes ex eodem decocto, à quibus inguina, venter, perinæum, ac loci muliebres, oleis perfundantur emollientibus, veluti irino, amygdalarum dulciũ, camomillæ, anethino, cum pinguedine anseris, gallinæ, & medullæ cruris vituli, ac muscilagine seminis lini, & fœnugræci, quibus etiam os sacrum liniatur, ut facilius cedat. *Incessiones.* *Inunctiones* 10

Collocatio. Secundò parturiens protinus in sella collocari non debet, sed obstetrix prius os uteri tangat, ac dum paululum apertum non invenit, ut lentè ac parum moveatur, jubeat: neque postea sedeat mulier, neque stet, sed manibus innitatur, contra lecti aut mensæ spondam, aut aliud quodvis sustentaculum, ita ut sit sufficiens spatium pro obstetrice suscepturа infantulum; sustineatur verò à viris vel mulieribus, respirationem cohibeat, ac propellat ad anum & uterum, ut quæ alvum exonerare nititur. Interim obstetrix, & adstantes animum addant, & consolentur mulierem, ut in Theodecto Plato monet; & Galen. in lib. de facultatibus natural. præsertim verò juvenculæ, & primiparæ bona alantur spe, moneanturque, ut dolores patienter ferant, neque importunè se exagitent, ne fœtus convertatur in pedes, aut situm alium, unde partus fiat non solum difficilior, sed vitiosus, maximè verò, si ob nimiam pinguedinem difficilis fiat partus, præcipua ejus facilitandi ratio consistit, in congruo parturientis situ, ob id collocanda in lecto, aut sella prona, genibus flexis ad fœmora: deinde ex arte tractanda lenientibus: & os uteri, obstetricis digitis, oleo sesamino, aut simili aliquo delibutis, sensim dilatetur, idq; pari pensu fiat; si os uteri, vel cervicis ejus ex siccitate adstricta fuerint, quo in casu mollibus clysteriis ex jusculis, & oleis uti licet. 20 *Lib. 3. c. 3.* 30

Medicamenta. Tertiò medicamentis tum externis, tum etiam internis. Si

itaq;

itaque intemperies adſit, & illa quidem frigida, inceſſiones fiant, fomentationes aut evaporationes ex ſequenti decocto, ℞ *foliorum malvæ, altheæ m. 1. ſeminis lini* ℥ i. *ariſtolochiæ lib. 1. coquantur in aqua, & oleo camomillæ.* poſt fotum inungatur ſequenti linimento, ℞ *muſcilaginis fænugræci, & ſeminis lini extactæ cum vino albo an.* ℥ i. *ariſtolochiæ longæ & rotundæ pulverizatæ an.* ℥ i. *ſtyracis liquidæ* ℥ i. *propoleos* ℥ ii, *olei amygd. dulcium, lil. alb. an.* ℥ ii, reducantur ad formam linimenti; aut oleo ſambucino, & jhaſmino, vel etiam hydræleo partes humectentur. Peſſus etiam ſic fit. ℞ *œſypi, radicu lilii, origani calamenthi, an.* ℥ ß *therebinthinæ* ℥ iii, conquaſſentur, & cum lana fiat peſſus, fortior paratur ex æquis portionibus ellebori nigri, opoponacis, ac fellis taurini, aut fiat ſuffumigium ex ſtipite caulium, myrrha, & felle taurino, aut ex ungula muli, aut ex piſcibus ſalitis; aut reliquis non proficientibus, emplaſtrum ventri applicetur, ex ſucco rutæ cum ℥ i pulpæ colochyntidis. Interius autem aſſumat parum vini, diluti aqua arthemiſiæ, aut micam panis vino Hippocratico intinctam, aut aquam cinnamomi cum aqua angelicæ, aut olei cinnamomi, vel macis guttas v i. cum jure pingui, & multo croco, mirificè prodeſt ſæpius in vino generoſo prębere trochiſcorum de myrrha, cinnamomi, croci an. ʒ ß aut guttas aliquot extracti de croco, vel ſuccini albi ℈ ii aut ʒ i in eodem vino, aut in aqua liliorum alborum, aut guttulas olei ejuſdem, cum quo etiam ſi umbilicus inungatur, partum accelerare ferunt: Et uſitatum eſt. Aut ℞ *corticum utriuſque caſſiæ an.* ʒ ß *cinnamomi* ʒ i, *croci* ℈ i, *aquæ arthemiſiæ* ℥ iiii, *miſce*, detur tepidum; hæ inſuper ſpecies partum maturant, *cinnamomi* ʒ ß, *croci, corticis caſſiæ fiſtulæ, an.* ʒ i *ſabinæ, capill. Ven. diptami, baccarum lauri an.* ℈ ij. *oſſis decorde cervi* ʒ ß, *ſacchari* ʒ j ß *tenuiter cuncta pulverizentur ac miſceantur*, doſis ʒ i, aut ij in vino vel ovo ſorbili. Pilulæ hæ partum etiam facilem reddunt: ℞ *cinnamomi* ʒ v, *florum camomillæ* ʒ iij, *caſſiæ ligneæ* ʒ iij ß, *ſtyracis, rubeæ, croci, radicis ſquinanthi an.* ʒ ß *cum ſyrupo de arthemiſia*, fiat maſſa, doſis ʒ j, ejuſdem aut majoris efficaciæ ſunt aliæ, quæ recipiunt *ſabinæ pulverizatæ* ʒ ii, *ammoniaci, aſæ fœtidæ an.* ʒ ß, *bdellii, myrrhæ an* ℈ ii, *conficiantur; corticis caſſiæ fiſtulæ* ℥ iii, *bulliant in ſ. q. vini albi ad medias, colaturæ adde juris cicerum rub.* ℥ ii, *croci, ac ammoniaci an.* ℈ i. *vel* ℞ *cineris urachi infātis* ʒ ii, *cinnamomi* ʒ ß *piperis lōgi, galāgæ an.* ʒ i, *ſeminis plātaginis, endiviæ an.* ʒ i ß, *ſeminis lavēdulæ* ℈ iiii, fiat pulvis ſumēdꝰ cum

Intrinſecus ſumenda.

Pulveris.

Pillulæ.

Pulveres alii.

10 20 30

cum aqua sabinæ, aut arthemisiæ; validior est, qui ℞ *pulveris præscripti, confectionis alkermes an* ℈ ii, *trochisc. de myrrha* ʒ ß, *castorei* ℈ i, sumatur in aqua arthemisiæ, aut vino albo; fortissimus erit, si addantur ℈ ii boracis, ut Lobelius præcipit, tum ad aducendas secundinas, tum fœtum vivum aut mortuum. Est enim borax officinarum ex iis, quæ à proprietate fœtum educunt, ut idem scribit, Fallopius, Montuus, ac plerique alii, pro mirifico secreto. Dolorem etiam sedat, & partus difficultatem mulcet sequens elegma. ℞ *Carnis dactylorum* ℥ iii. *muscilaginis psyllii, seminis cydoniorum an.* ℥ ß, *seminis pœoniæ, cinnamomi an.* ʒ i, *cassiæ ligneæ, croci an.* ʒ ß, *pulveris peucedani* ℈ ii, *ossis de corde cervi g. vi, cum saccharo dissoluto in aqua sabinæ*, fiat elegma, dosis cochleare, ac superbibat mulier ℥ iii, hujus decocti. ℞ *radicis graminis, petroselini an.* ℥ i. *arthemisiæ, nepetæ, an. m.* ß, *seminis anisi, fœniculi an.* ℥ i. *in q. s. aquæ*, fiat decoctum ad lib. 1. cum quo etiam, quæ superius diximus, capi possunt, prodest haustus olei amygd. dulc. A proprietate verò juvant borax officinarum, de quo supra ad ℈ ii cum vino, fimi accipitris, vel falconis ʒ i, betonicæ, seu sabinæ, scobes ʒ i, aut lavendulæ, aut ℥ iiii aquæ, in aqua ablutus fuerit nidus hirũdinis, vel ℥ iiii succi gallitrici, vel decocti galli veteris: sed & partum maturare, primæ notæ scribunt autores, anguium senectam lumbis alligatam; idem præstat corallus, aut anagallis dextro cruri appensa, lapis apuilæ, styrax, coriandrum viride, Jaspis, polygonii radix, aut aristolochiæ, aut ciclaminis pudendi orificio, aut fœmori alligata, ex quibus ætites, seu aquilæ lapis brachio alligatus, fœtum continet, cruribus appositus, facit, ut brevi ac sine dolore mulier pariat, sed & magnes, manu sinistra à parturiente detentus, ut Leonus scribit, fœtum expellit, aut diptamus, vel corrigia ex pelle cervi cuncta, demum smaragdus, radix ocimi, & polypodium tritum, quæ etiam plantis pedum alligata, fœtum cient.

Elegma.

Decoctum.

A proprietate partũ expellentia.

Manus opera.

Quartò manus opera, & obstetricis, aut chirurgi ministerio, & si secundinæ crassities, soliditasve partum impediat, Aëtii consilio cautè ipsa abrumpenda est, obstetricis unguibus, aut scalpello. At si tenuitas tunicarum fecerit, ut, quia intempestivè abrumpuntur, humore fluente ante debitum tempus, uterus siccus evadat, infundatur muscilago altheæ cum ptisanæ cremore tepido, aut cum malvæ, aut fœnugræci decocto, aut, cum antea dictis medicamentis humectantibus,

bus, pudendum foveatur; haudquaquam tamen permittendum, ut vehementer uterus lanietur, ac etiamsi nulla medicamenta prosint, puer tamen vivus dissecari nulla ratione debet, quamvis Avicenna, Aëtius, & Moschio id præcipiant; *non enim licet unum interficere, alterius vitæ gratia*, sed implorato divino auxilio medicametis insistendum: Si tamen mater in partu moriatur, fœtu intus vivo superstite, quod ex motibus, & subsultationibus infantis conjicitur, tunc posthabita matris ratione, expedit ejusdem matris os, & genitalia patentia servare, ut per has vias anhelitum recipere infans possit, deinde hypochondrium sinistrum inscindere oportet, ea ratione, qua superius retulimus c. *de partu cæsareo*, quippe dextrum latus liberum ingressum non ita præbet, ob subjectum epar, prospiciendum tamen, ut dum extrahitur fœtus, spina toti obstetricis palmæ incumbat, ne exarticuletur. Si tandem levi occasione uterus laxetur, aut inter parturiendum promineat, quod sæpè fit, pariat mulier decumbens in lecto, quod etiam caveri potest, ano imposito panno, in modum pilæ oblongæ, quam in quolibet conatu obstetrix fortiter comprimat.

Admonitio.

Infans vivus ex utero matris mortua.

De secunda relicta.

CAPUT VII.

SEcunda, quæ à latinis loculus etiam appellatur; à Græcis verò chorion seu deuterion; sic dicitur, autore Aëtio, quasi secundum ab utero fœtus domicilium, ac receptaculum, & est quasi radicatio multorum vasorum: hoc autem, quoniam umbilico infantis hæret, & umbilicus postremò ex utero exit; alias non accederet, per ipsum puero nutrimentum: ideo fœtu exciso foras prodire necessum est; contingit tamen sæpius, ut fœtu in lucem edito, ipsa præter naturam detineatur; quæ affectio, etiamsi nos perturbare non oporteat, tamen contemnenda non est, nam cum diu detinetur, cerebro, cordi, & ventriculo, terribilia infert symptomata, & dolores, ac cruciatus intolerabiles, & vaporibus ab ea putrescente elevatis, interiora corrumpuntur, ex quibus etiam uterus afficitur, morbus causatur in numero & excessu.

Porrò secunda cum detinetur, nonnunquam uteri fundo con-

Species.

1. de morb. mul juncta est: interdum sejuncta & instar pilæ convoluta, circa aliquam uteri partem consistit, Egit de hac affectione Hipp. in lib, de morbis *5. Epid. 18.* & in Epidemiis.

Causa. Detinetur secunda plurimis de causis, ut ex quovis animi pathemate, aliove subito casu enixæ adveniente, aut si odoramenta suavia naribus adhibeantur, aut ex potu aquæ frigidæ; potissimũ verò, si uterus ocyssimè à partu claudatur; aut si umbilicus infantis, à quo ipsa pendet, ab inexercitata obstetrice resecetur, antequã ipsa propellatur.

Signa. Signis ad dignoscendum hanc affectionem opus non est; tamen secundâ relictâ, purgatio malè procedit: venter attollitur, & durescit, febris suboritur acuta; dolor per universum corpus, maximè infra umbilicum, gravitas ventris, tormina, suffocatio, ac tandem ipsa secunda, si diu detineatur putrefacta, ejicitur, aut in saniem dissoluta exit. Non solum autem detentam, sed uteri fundo alligatam comperies, si ante tempus puer emissus fuerit, & id quidem citra magnos

Prognosticũ dolores, nam præcedentes labores fiunt, dum vasa rumpuntur. Non violenter extrahenda secunda est, ne uterus procidat: nec ejus eductio parvi facienda, quia, quo magis retinetur, eò majorem concipit putrefactionem: periclitantur sæpe mulieres, ac moriuntur, si adhæreat secundina, & contineatur; vel ob usum acrium medicamentorum ulcus in utero fit, idcirco antequam putrefacientia aut corrosiva adhibeantur, id prædicendum ad vitandam calumniam.

Curatio. Curatur 4. remed. gener. primò provocatione tussis & sternutamenti, si vires non fuerint debiles, ex castoreo, elleboro, & pipere; per hęc enim mediæ corporis partes comprimuntur, extremæ verò exprimũtur, & subinde uterus. deinde etiam vomitoriis, si reliqua non prosint: juvat autem vomitus, non quatenus ad superiora movet, sed quatenus expulsivam facultatem membrorum inferiorum excitat. Naribus insuper applicentur suffumigia ex unguibus capræ, & plumis perdicis, ac reliquis jam dictis c. *de uteri suffocatione*, uti etiam ex fimo equi arido, columborum, aut aquilæ: ex semine porri, urticæ, allio, resina pini, elleboro albo, aristolochia, nigella, quia hæc omnia uterum deorsum fugant, & sternutamenta provocant; cum verò jam circa pectinem dolores senserit fœmina, spiritum vehementer cohibeat inferius comprimendo, manu etiam validè super ventrem apposita.

Secun-

Secundò utendum iis medicamentis, quæ secundinam eijcere nata sunt, præsertim autem, si à frigore retineatur, aut si uterus à partu statim obseretur; sequens potus sæpiusculè exhibeatur, si febris absit: ℞ *sabinæ, arthemisiæ an. m. 1. fiat decoctio in aqua ad lib. ß. colaturæ adde vini optimi lib. 1. cinnamomi ℥ i iterum leviter bulliat,* laudatur etiam decoctum, vel aqua fabarum destillata, ut aqua florum croci, quæ detergit, secundas pellit, & dolores sedat, aut etiam ʒ i croci leviter triti, mirificè tamen sequens prodest. ℞ *trochiscorum de myrrha,* ʒ i *rubeæ* ʒ ß, *croci, & castorei an.* ℈ i. detur in vino albo, aut jure gallinæ, vel in prædicto decocto: valet ʒ i seminis panacis ex vino pota, aut cum melle apposita; aut decoctum centaureæ majoris, diptami, aristolochiæ longæ, & eryngii: aut cunctorum simul, quæ etiam fœminibus apposita prosunt: vel talis confectio concinnetur: ℞ *sabinæ, aristolochiæ, acori an, partes æquales, melle excipiantur, dosis* ʒ ii, *cum decocti mentastri, aut lupinorum*: hoc insuper præsidium ut lissimum est. ℞ *opoponacis, galbani, fellis bovini an.* ʒ i. *castorei* ʒ ß, *detur cum aliquo ex prædictis decoctis,* si fœmina valdè periclitetur; ejusdem virtutis est hic pulvis: ♃ *lupinorum, sabinæ an.* ʒ i. *myrrhæ, opoponacis an.* ʒ ß *castorei g. x. in pulverem minutissimum reducantur,* dosis ʒ i. cum decocto pulegii aut brassicæ, aut cum melle, fiat confectio. Commendatur ovis, aut capræ secunda arefacta, & ex vino tenui hausta, aut in pessis subdita, aut collo appensa. Pessaria etiam fiunt ex mercuriali, arthemisia, salvia, iride, pæonia, tritis & unguento ros. exceptis, aut adipe anserino, quæ etiam in forma emplastri ventri applicentur: potiora concinantur ex allio, asphalto, bezoino, stercore accipitris, galbano, gentiana, sagapeno, brionia, scamonia, nitro, diptamo, quorum aut alicujus eorum accipe ʒ i, & cum succo, vel decocto, arthemisiæ, aut mercurialis excipiatur: œsypus etiam cum butyro & meliloto suppositum secundam extrahit: aut ♃ utriusq; aristolochiæ, sabinæ, nasturtii an. partes æquales, trita cum felle bovis excipiantur, ac fiant pessi: crocus itidem panno lineo involutus locellis apponitur; aut leporis coagulum illinitur, cum porri succo, & croco. At si res ferè sit desperata, ad efficaciora pessaria deveniendum, quæ comparantur ex decocto cucumeris silvestris cũ succo ejusdẽ, oleo irino, elleboro, staphysagria, & colochyntide, addito modico felle tauri. Suffit⁹ insu-

Secundam expellentia. *Pulvis.* *Confectio.* *Pulvis.* *Pessi.* *Suffitus.*

insuper aromatum subtus adhibeantur, quales ex cassia, nardo, flore junci odorati, arthemisia, sabina, diptamo, pulegioq; conficiuntur, hos suffitus mulier suscipiat, undiq; vestimentis contecta. Utendum preterea encatismatis, perfusionibus ac fomentis actu calidis, ex prædictis herbis, quæ potissimum administranda sunt, si os uteri fuerit clausum. Deniq;, nisi magnus sit sanguinis fluxus, omnia conferunt, quæ menses movent, fœtum mortuum ac molam expellunt: de quibus omnibus suis locis sermo factus jam est,

Manus opera. Tertio manus operatione; ideoq; interea temporis, dum superius scripta adhibentur, obstetrix, si os uteri nonnihil aperiatur, manum sinistram calidam, & pingue factam in uterum immittat, ac secundam leviter extrahere tentet, quæ si alicui uteri parti convoluta inhæserit, facile educitur: si autem uteri fundo sit connexa, quod indicat fractam ac disruptam à vasis fuisse, umbilicumq; parum opportunè resecatum, tunc demissa similiter manu sinistra, oleo liliorum peruncta, comprehendere tentet, nec tamen in rectum deducat, ne vulva procidat, sed leniter primum hinc inde circumagat, deinde paulo validius attrahat, sic enim obedit, & à connexu dissolvitur. Quod si uteri os adhuc claudi, & connivere deprehendatur, crebris oleorum perfusionibus ac dictis jam evaporationibus insistendum. Ubi advertendũ, haudquaquã expedire, ut umbilicus resecetur, antequam secundæ prodeant, contra quod faciunt Germanę ac Belgicę fœminæ, quæ ilico umbilicum rescindunt, & secundas medicamentis educere conantur; potius tamen aliquot ex prædictis auxiliis prius tentanda, quæ si non prosunt, per spatium iiii aut ad summum vi horarum, (quo tempore in sella excavata mulier sedeat, ut propendens infans pondere suo secundas secum deferat, providendo interea, ne ipsa periclitetur) tunc quia si diutius puer pendeat, in discrimine erit, aut morbosus evadet, ad resecationem umbilici veniendum, cujus caudex parturientis fœmori alligetur, quo minus in uteri fundum commeare possit secunda: at si umbilici vasa mucore plena appareant, citius rescindi potest, quia fœtum morbosum indicat, postea rursus ad sternutamenta, & reliqua præsidia veniendum.

Admonitio.

Suppurantia. Quartò si neq; prædictis medicamentis neque unguibus extrahi possit, suppurantia in uterum injici oportet, ut sic putrefacta à natura expellatur, ad id valet unguentum basilicon in multo oleo amygd.

dulc.

dulc. & liliorum dissolutum, aut in decoctione, quæ recipit *radicis malvæ, viol. an.* ℥ ii, *radicis aristolochiæ* ʒ i, *seminis lini, fœnugraci an.* ℥ ß, *florum camomillæ, centaureæ minoris an. p. 1. tritici p.* ii, *fiat decoctio, in aqua & oleo, in cujus* ℥ iiii *dissolve unguenti basiliconis* ʒ iii, *ægyptiaci* ʒ ii, ad detersionem, arrodit enim, abstergit, & expultricem movet.

Tandem infanti, prædictis laboribus defatigato, providendum, calefaciendo ipsum eadem secundina, si juncta exeat, vino calido madida, aut certè calidis linteis, vel potius inter panes recenter coctos, calido vino, & aqua naphæ, vel lavendulæ irroratos, infans col-10 locandus, atque halitu ejus fœminæ, quæ cuminum, anisum, cinnamomum, aut vinum ore detinuerit, tractato insuper infantis umbilico, calidis digitis modicè compressis, idipsum faciendum, si utcunque imbecillus, & sine ploratu, aut cum respiratione exigua exeat.

Pueri providentia.

De mola post partum in utero relicta.

CAPUT VIII.

MOlæ causas, & differentias, suo loco adduximus, nunc autem expendendum est, plures ne sint, quæ post partum in utero relinquuntur, parvæ, & non adhærentes, an una duntaxat grandis, & adhærens. Cognosces autem, molam post partum in utero 20 relinqui, quia toto gestationis tempore, fœminæ solito sunt graviores, dolet uteri regio, & inguina, ac reliqua adsunt molę indicia ibi recensita, præterea difficulter pariunt, & à partu nihil aut parum levantur, supersunt enim dolores circa umbilicum; in dorso, & in guinibus, grumosus profluit sanguis, multus, carnosus, niger cum torminibus, & anxietate, ab excretione nullum sequitur levamen, imò nausea, vomitus, inquietudo, anxietas: venter in tumorem per circuitus elevatur, dolores etiam per intervalla succrescunt, quasi nitente natura contractione expellere: Et si mola grandis sit, postquam semel ad imas partes descenderit, sursum iterum ad superiora revertitur, natura 30 nequeunte tam grandem molem expellere, nec uteri collo capere. Pulsus fit parvus, frequens, debilis, febris subsequitur, urina supprimitur, aut guttatim excernitur, & plurima demortui fœtus symptomata ap-

Li. 3. c. de mola.

Signa.

Mola pluris

ta apparent: at si molæ plures sint, & parvæ, per intervalla post partum, succrescentibus doloribus, excernuntur.

Prognosticũ Li. de steril. Porro si plures molæ sunt, & exiguæ, nec adhærescentes, periculi nihil adferunt, & fœminæ, dicente Hipp. facilè restituuntur, ut, quæ cum lochiis paulatim citra magnam noxam educantur: verum cum una, & grandis est, ac adhærescit, periculosissima existit, & plerumq; ex ea mulier perit, idcirco ejus eductionem, sicuti secundinæ,

Curatio. aut fœtus mortui, quam ocyssimè procurare oportet. Educetur autē iisdem plane remediis, quæ c. *de fœtu mortuo*, & *de retenta secundina* dicta sunt: Hipp. cit. tria potissima posuit præsidia, uteri & locorum 10 ejus emollitionem, & apertionem, alvi purgationem per clysteres irritantes, & uteri infusiones, & cucurbitarum admotionem, quæ motus principium præstent ad inferiora. Reliqua sunt administranda ut c. *præcedenti, & de fœtu mortuo.*

De torminibus post partum.

CAPUT IX.

vide sup. c. de fœtu mortuo ferè in fine. ACerbissimi dolores post partum, in ventre inferiori, & à renibus in laterum mollitudinem, & inguina puerperis succrescunt, qui duorum aut trium, sæpe etiam plurium dierum spatio per intervalla exacerbantur, sic ut fœminæ anhelitum comprimant, & videan- 20 tur quasi, velle alterum fœtum ejicere. Sunt, qui negant primiparis hoc contingere, & causas afferre conantur, quod ex prima gravidatione, minus adhuc sit uterus defatigatus, subindeq; frigidum aërem minus admittat, quod insuper ex reiterato dolore magis offendatur, ac tandem quod sic Deus voluerit, quo minus fœmina abhorreret ab impraegnatione, quæ tamen omnia anicularia videntur, æque enim graviter primiparas, & eas, quæ sæpius pepererunt, hisce torminibus divexari, testantur multa experimenta, imò & fœminæ, ac virgines, citra puerperium ante mensium eruptionem, iisdem cruciari solent ex sanguine crasso, qui non ita facilè penetrare potest, ut fo- 30 ras evacuetur. Fiunt enim in puerperis hęc tormina, ex concreto grumosoq; sanguine, quem natura per vias non assuetas, neq; satis patentes etrudere nititur. Fiunt etiam ex flatuosa substantia, ac suscepto à

partu

partu frigore, ob enixæ & obstetricis imperitiam. Insuper ex acriori, mordacique sanguine; ac tandem ex uteri in aliquam partem inclinatione, ob laboriosum partum. A qua causa si fiat, cognoscitur, & curatur; ut c. *de uteri inclinatione dictum est*; si à frigiditate, ut c. *de uteri inflatione*: Si ab acriori sanguine, tenuitate dignosces, & quia partes inferiores calent, sæpè etiam febris adest, sitis & vigilia. Concretum crassum, & grumosum sanguinem, à quo plerumque accidit, accusant cruciatus per intervalla, ante sanguinis excretionem, quo excreto cessant, donec natura plus trudere satagit. Si ex mordacitate 10 proveniant, & fœmina biliosa sit, curatur ferè ut colica, à causa calida: sic præstat bis, terve in die præbere hoc, ℞ *olei amygdalarum dulcium* ℥ iiii *syrupi viol.* ℥ i, *aquæ buglossæ, aut scorzioneræ* ℥ ii *misce.* Non desunt audaculæ fœminæ, quæ illico à partu, frigidam aquam præbere audent, quod tamen cum maxima præmeditatione faciendum, ac non, nisi prius cognoveris, fœminam impensè biliosam esse, quo casu cum optimo successu fit.

Signa.

Si ex mordacitate.

Si verò ab aliis causis proveniat, crassitie videlicet, & flatibus, curatur duobus remediorum generibus, quæ simul valeant sanguinem attenuare, vias patentiores reddere, flatus discutere, ac dolores leni- 20 re. Hæc autem per os assumenda, aut extrinsecus applicanda sunt. Ex his, quæ intus sumuntur ℥ iiii olei amygd. dulc. dolorem sedant, eodem oleo per clysterem applicito, quidquid in utero est intestinorum, vicinitate linitur, & attenuatum facilius expellitur, ac viæ patentiores redduntur. Flatus etiam discutiunt, & vias aperiunt ℥ vi vini Rhenani, in quo incoxerint flores camomillæ, ac semen anisi; aut hic pulvis. ℞ *cinnamomi, nucis moscatæ, cardamomi an.* ℥ ß. *zinziberis* ʒ vi. *piperis longi* ʒ i *croci* ℈ ß, fiat pulvis, quo utatur in cunctis cibis. Idem præstat confectio diagalanga, diatrion pipereon, diacyminum, ac similes aliæ: aut alius pulvis sic concinnatus: ℞ *nucleo-* 30 *rum dactylorum persici an.* ℥ i, *nucis moscatæ* ℈ iiij, *spec: elect: diamargar: calidi* ℥ ß, *croci g.* vi, *anisi* ʒ i, *cinnamomi electi* ℈ ij. *sacchari ad pondus omniũ*, dosis ʒ ij, cum vino aut jure gallinæ, bis in die; huic consimilis est alius pulvis, qui recipit *anisi* ℥ i. *nucis moscatæ, cornu cervi usti an.* ℈ iiii, *nucleorũ persici, dactylorũ an.* ℈ ii *ligni aloes, cinnamomi an* ℈ ij, fiat pulvis, dosis ℥ i, cũ vino alb. Hisp. Humores extenuantur decocto cinnamomi, adiãthi, corticũ citri, quorũ ęquales partes ut ℥ i. coquãtur in l. I. vini ad medias

Si ex crasso hum. & flatu.

Flatus discutientia.

Extenuantia.

ac præbeto; aut ♃ *corticis utriusq; cassiæ, cinnamomi, capill. Veneris, seminis anisi an.* ʒ ii. fiat pulvis, cujus detur ʒ i, in vino albo.

Externa ß ex grumo. Vnguentum. Secundò externis utendum, quibus flatus & grumus discutiantur, ac viæ patentiores fiant, in quem usum sequens cataplasma ventri admoveatur: ♃ *vitellos ovorum num.* v i, *conquassentur, & adde pulveris cymini* ʒ i, *coquantur in oleo jhasminorum, aut liliorum, aut lil. alb.* aut ℞ *ovorum vitellos coctos sub prunis quousq; indurentur numero* xii, *pulveris seminis lini, fœnugræci an.* ʒ i ß, *florum camomillæ, donec reducantur in formam unguenti,* quod ventri sępius calidum applicetur, ac reiteretur; aut ℞ *farinæ camomillæ, roris marini an.* ʒ i, *seminis lini, anisi, fœnugræci, fabarum, cumini an.* ʒ i. *butyri recentis, adipis gallinæ an.* ʒ ii *cum oleo sambucino*, fiat cataplasma: ejusdem virtutis est hoc unguentum, *adipis anatis, butyri recentis an.* ʒ i, *succi samsuci,* ʒ i ß, *medullæ cervinæ, terebinthinæ, ac mellis an.* ʒ ß *myrrhæ* ʒ ß, *corticis cassiæ, aloes an.* ʒ iii, *coquantur ad consumptionem succi, & adde ceræ q. s.* fiat unguentum, umbilico, ac genitalibus apponatur. Cepæ etiam sub cineribus coctæ, adde butyrum, oleum liliorum, & parum vini, ac fiat cataplasma; aut linteum madidum in

Inunctio. oleo liliorum, camomillæ, amygdalarum dul: prædictis partibus apponito, prius tamen eadem loca foveantur decocto, ex florum camomillæ, anethi, rorismarini an. p. 1. seminis lini, anisi fœniculi. cumini an. ʒ ij. fiat decoctio, in pari quantitate vini, & aquæ, & cum spongia imbibita partes foveantur, aut ex herbis contusis fiat cataplasma,

Sacculus. sacculus etiam paratur ex floribus camomillę, foliis sicci lini, aut cannabis, pulegii, origani, fœniculi, arthemisiæ, caryophyllis, quæ omnia trita, sacculo colligata, ac vino albo cocta, umbilico, & genitalibus apponantur: multa verò semina sacculis non commisceantur, quia fiunt ponderosi, ac molesti.

De immoderato sanguinis fluore post partum.

CAPUT X.

1. de morb. mul. 89. Lochiorum quãtitas & duratio.

HIppocrates assignans tempus, & quantitatem puerperii, seu purgationis lochiorum, durare, inquit, si fœmellam peperit mulier, per 42. dies, sed extra periculum esse, si 52. expurgetur: si verò masculum peperit, diuturnissimam fieri purgationem 30. diebus, peri-

periculo carere, si 40. contingat: quæ verò abortiunt, si juniores corrumpunt fœtus, paucioribus diebus, si adultiores, pluribus expurgari: sanguinis autem colorem, quasi ex sana victima esse, ac sine pravo odore; primoque sesquiheminæ mensuræ, aut paulo plura, postmodum indies pauciora, donec cessent. Moschio debitam purgationem ex eo metitur, quòd sanguis prius uberius, deinde fœculentus, & paucus, postremò purulentus egreditur. Hippocratis sententiam sequuntur Mercurialis, & Cordæus, ego verò universalem non esse existimo, ac prædictos viros longe aberrare, si cunctis fœminis eandem præfinire velint quantitatem, & tempus, nam Belgæ, & Germanæ, & quæcunq; in illis vivunt regionibus, ubi fœminæ validius exercentur, breviori multo tempore, & minori quantitate salubriter expurgantur, sæpe ad octiduum duntaxat, ut plurimum ad 15. dies, neque per id tempus perpetuò fluunt, sed per intervalla, quatuor, quinqueve plerumq; interpositis diebus: sed & in illis etiam plagis, in quibus, quia fœminæ in otio vivunt, diutius in lochiis detinentur, maximam reperies varietatem juxta fœminæ habitum, & vitæ institutum: quamobrem ex conferentia, & tolerantia potius conjectura facienda est.

Causa. Causa immodici hujus purgamenti, est impetus sanguinis, & ejus tenuitas, laxitas viarum, vel dilaceratio vasorum: à quibus ultimis duabus causis fieri, indicium est, si statim à partu accidat, ac si semel incepta fluxio difficilius sistitur.

Signa. Immoderatam verò esse lochiorum purgationem, significat pulsus debilis ac frequens, impotentia, cibi fastidium, visus tenebritas, aut imminutio, gravis auditus, aurium tinnitus, vires prosternuntur, calor minuitur, & si copiosior, vel diuturnior persistat, animi sequitur deliquium, vel convulsio, ut in aph. Hipp. scripsit. (*5. aph. 56.*) grumi plerumq; compacti excidunt, dolor adest in lumbis, & hypochondriis cum torsione ventris, ac duritie, & ad contactum renitentiâ, rigore, febre acuta, rubore faciei, & venarum duritie, ac sæpe mors sequitur: *Prognostica.* Prædicta tamen symptomata periculosiora sunt ex abortu, quam ex partu, ut etiam semper corruptiones, quam partus, graviores periculosioresq; existunt.

Curatur duplici remed. genere, & primo quidem, quamvis immodica sit evacuatio, statim cohibenda non est, sed solum victus ra-

Admonitio tione, ac leviusculis medicamentis, quæ laxas uteri partes firmare valeant utendum, diligenterq; pensitandum, quantum id, quod profunditur, naturalem puerperii purgationem excedat, quantumve vires prosternat; ac si immodica sit purgatio, quoad quantitatem, profusioni prius, quam affectui providendum; si verò duratione potius, quã conferta copia, debito copiosior sit, affectum prius curabis, deinde profusionem moderaberis.

Cibus. Esto igitur cibus ex gallina, asa, amylo, conserva rof. antiqua, carne cydoniorum, oryza, & reliquis dictis c. *de menstruis superfluis*, quies imperanda, somnus moderatus, aut paulò brevior: ne calor longiore auctus, in partibus internis, sanguinem ulterius attenuet, quod in omni sanguinis fluxione advertendum, at si ad quietem, & resumendas vires longior somnus concedatur, id fiat, aliquantulum prius sedato fluxu, verum si diu fluor duret, tunc frigidis & adstringentibus conciliandus, sed parcus, & à quo facilè excitari possit, nec sola permittatur dormire mulier, sed præsente altera, quæ pulsum & respirationem, per intervalla intueatur, & obrectet, ne in somno deficere contingat,

Admonitio altera.

Sanguinem sistentia. Secundò si nimis copiosa sit profusio, arte cohibenda levioribus imprimis, quæ si satis non sint, ad fortiora veniendum: convenient sirupus de rosis siccis, de portulaca, myrthinus cum aqua portulacæ, symphyti, cap. rof. aut in qua aurum ignitum sæpius fuerit extinctum, frictiones brachiorum; inunctiones ventris, cum oleo mastichino, myrthino, superspersо pulvere masticis, myrthillorum, trochiscorum de karabe; vel fiat fomentatio cum vino adstringenti: acetum super ventrem poni jubet Avicenna, quod in præsenti sanguinis fluore minus securum judico: deniq; prius moderetur, non in totum cohibeatur fluxio, ne erisypelas, tumoresve, & alia similia mala in utero concitentur, subindeq; difficilis respiratio, suffocatio, aut mors ipsa subsequatur, idcirco, nisi magna urgeat necessitas, adstringentibus, aut frigidis in puerperis utendum nunquam est. Si tamen nimium sit immoderata, & effrænis fluxio, omni, ut diximus, ratione cohibenda est: quippe satius fuerit, eorum malorum aliquod, utero aut corpori inferre, quam certam oppetere mortem, ideoq; tunc ad illa deveniendum, quę c. *de menstruis superfluis in 5. remed. genere* abundè scripsimus. quæ hic repetere supervacaneum fuerit, præter quæ etiam laudatur vinum, in quo suffocati sint cancri fluviatiles, stercus muli vel asini com-

l. 3. tract. 4. c. 33.

Adstringentia non nisi magna urgente necessitate adhibenda.

ni combustum, aut exsiccatum, & per cribrum extractum, ac vino dilutum; succus urticæ ebibitus ad ℥ iiij, aut ʒ i spongiæ combustæ ac tritæ, & vino exceptæ, & quæcunq; præterea siccant, & adstringunt, suffita, aut apposita.

De diminuto sanguinis fluxu post partum.
CAPUT XI.

Puerperæ, quibus à partu purgamenta supprimuntur, aut diminutè fiunt, in gravissimos incidunt morbos, quamquam enim gravis menstruorum suppressio oppidò offendit, non tamen perinde, ac si à partu naturali, vel difficili, vel etiam abortu supprimantur: nam, Gal. teste, lochia nō abundātia modò, sed insigni etiā pravitate, & vitio obsunt, quia laudabiliorem sanguinem, ad fœtus nutrimentum, uterus allicit, relinquitq; deteriorem: quod in causa est, ut prægnantes pravis humoribus repleantur, ideò non æqualis est multitudo, neq; æquale vitium in menstruis, ac in lochiis, neq; pari spacio purgantur: utplurimum autem melancholicus apparet sanguis, à puerperio evacuatus, idcircò conspiciuntur urinæ infectæ, ac si fuligo quædam in eas incidisset.

Lochia sunt deteriora menstruis. 3. Epid. 3. 73.

Suppressionis lochiorum causæ externæ sunt, vociferatio, splendor, risus, subita perturbatio, vel quodvis aliud subitaneum animi pathema, immoderati alimenti usus, labor nimius, incessio super nivem, intempestivus aquæ potus, aut frigidi aëris accessus, quo nihil deterius puerperis est, quia ex illo, vacuum uterum subeunte, distenditur, frigescit, ac intumescit ipse uterus, ejusq; orificia, uti sæpe diximus, occluduntur, unde hæc lochiorum suppressio, subindeq; gravissima symptoma & mors ipsa sępissimè contingit, ex quo affectu charissima & lectissima conjux mea Catharina Rodrigues piæ, ac fœlicis memoriæ, summo meo, & consanguineorum dolore in flore ætatis sublata est, pri⁹ alvi fluore initio puerperii correpta, deinde prę cōtracta debilitate lochiis ipsis ita suppressis, ut nullis potuerint mediis ad inferiora revocari. Internæ causæ sunt sanguinis crassities, & abundantia, quæ obstruit, viarum strictura, alicujus partis dolor, imbecillitasve, uteri angustum os, aut ejusdem distorsio.

Causa. *Interna.*

Præ-

Signa. Præter ſigna, quæ c. *de ſuppreſſione menſtruorum* relata ſunt, peculiaria lochiorum retentorum deſumuntur ex Hippoc. lib. de nat. mulieris, nam & puerperio retento tumet venter, & crura: rigor, & dolor imum ventrem, & lumbos tenet, qui quandoq; ad viſcera aſcendit: animo linquuntur, & progreſſu temporis cavæ faciei partes rubeſcunt; febricitant, & interdum etiam perfrigerantur: pulſus eſt debilis, celer, & acutus, aliàs deficit, & aliàs attollitur: dolor procedit ad articulos manuum, crurum, & lumborum, ſic ad ſpinam, inguina, & collum: & corporis partes impotentes fiunt, ac poſtea calor quietus. ulterius manifeſtatur: urinæ fuliginoſum quid præ ſe ferunt: uteri inflammantur, & quæ poſtea exeunt graveolentia, nigra, livida ſunt, & ſi non exeant, periculum mortis eſt, pariter ac ſi citò nō curentur, eodem Hippocrat. teſte. *Prognoſticū 1. de morb. mul.* Fiunt autem ex hac puerperii ſuppreſſione febres acutæ: difficiles reſpirationes, anginæ: pleuritides, paraplexiæ, maniæ: melancholia, vigiliæ, ſanguinis ſputum, vomitus, diſſenteria, hydrops, ſæpiſſime vero, uti crebrò animadvertimus, jecoris inflammationes, & phrenitides, quæ omnia perículoſiſſima ſunt, niſi ſudor aliquis copioſus erumpat, quo ſæpe ab hiſce periculis fœmnæ liberari ſolent.

Curatio. Curatio perficitur triplici remed. genere. Primo tamen conſiderandum, an lochia ſupprimantur, eo quod ſanguis ad mammas recurrat; quo in caſu ſi mulier nutrix futura ſit, non protinus ſanguis mittendus eſt, ſed inſpecto prius naturæ impetu, ſi ſymptomata ſuboriantur, vena pedis tundatur, aut cucurbitulę fœmoribus applicentur, aut quapiam alia ratione ſanguis evocetur, at utcunq; plenitudo in morbum degeneret, juxta morbi naturam, ex capitibus præcedentibus, curationem deſumes; *Præcautio.* fuerit tamen operę pretium, ſi id pręſentias, præcavere, quod fiet, uti jam diximus, tribus remediorum generibus: *Sang. miſſio* primò quidem ſanguinis miſſione, quæ præſertim conducit, quando cauſa ſuppreſſionis multitudo eſt, aut ſi ſanguinem aliò confugere deprehendes, quod ex dolore vel quovis alio ſigno dignoſces, quibus in caſibus, adhibitis fœmoribus, ligaturis, frictionibus, & cucurbitulis, cum copioſa flamma, & ſcarificationibus, ac reliquis, quæ ſanguinem ad uterum revocant illicò, ſi malum urget, venam pedis ſecabis, ac deinde juxta ea, quæ capitibus ſequentibus ſunt dicenda, recipienti membro providebis, *Admonitio* hac adhibita admonitione, quod ſi in

totum

totum ſuppreſſa ſit evacuatio, protinus ad ſanguinis miſſionem confugies: ſi verò diminuta duntaxat, omni arte prius evacuatio ſollicitetur, & cauſis plenitudinis obvietur.

Reſeratio viarum.

Secundo utendum iis, quæ reſerent, attenuent, ac emolliant, & vicinas partes laxent, quæ quidem potiſſimum conveniunt, cum ex ſanguinis craſſitie ſuppreſſio fit, quæ ex ipſo ſanguine deprehenditur: aut ex oſculorum venarum ſtrictura, quæ cognoſcitur ex corporis ſiccitate, & conſtrictione reliquarum venarum: facta igitur ſanguinis miſſione per latum foramen, aut per mariſcas, aut cucurbitulas, cum magnis crurum ſcarificationibus: venter univerſus, pubes, & inguina perfundantur oleo de croco, de cinnamomo, liliorum alb. de napha, de ſpicanardi, de angelica, admixto modico theriacæ: ſi verò animus ſit magis emollire ac laxare, utendum oleo amygd: dulc: ſeſamino cum dialthea, axungia gallinæ, medulla crurum vituli, & ante inunctionem eædem partes foveantur, decocto emollientium, ac attenuantium herbarum, quarum ſegetem reperies capite de *ſuppreſſione menſtruorum* in 6. remed. genere: vel etiam fiat decoctum in vino & oleo, ex radice, & ſemine angelicæ, foliis hypericonis, & cinnamomo, in quo etiam decocto, fiant inceſſiones, & balnea, aut in oleo tepido ſuffumigia inſuper adminiſtrentur ex bdellio, myrrha, cinnamomo, oculis, & capitibus piſcium ſalitorum, vel ex ungula equi, aſinę, aut capræ.

Fomentatio

Sanguinem fundentia. Interna.

Tertiò per os etiam aſſumantur, quæ ſanguinem fundunt, & attenuant, quod mirificè præſtat ſucci borraginis, porrorum, ac petroſelini an. ℥ ß vel ℥ i, vini dulcis ℥ ij, capiat ſingulo mane: aut olei amygd. dulc. ℥ iiij vini albi ℥ ij, ſacchari parum, miſce; vel radicis graminis ℥ ij, foliorum adianthi, pimpinellæ, ſatureiæ an. m. j. cinnamomi, caſſiæ ligneæ an. ℥ ß, fiat decoctio ad lib. j. in fine adde croci ℥ i. doſis ℥ iiij. Peſſaria inſuper fieri poſſunt, ac reliqua, quæ præcit. c. copioſius ſcripta ſunt, ad quod omninò lectorem relegamus. In craſſitie tamen ſanguinis, attenuantibus magis: in ſtrictura vaſorum, reſerantibus, in plenitudine evacuationibus pugnabis.

Sectio Secunda.

De morbis puerperarum communibus cum reliquis fœminis.

De morbis acutis in genere.

Caput XII.

Puerperis plura accidunt incommoda, eis duntaxat peculiaria, ſicuti ſecundæ retentio, tormina, ſeu dolores ventris, ac circa uterum, menſium diminuta, ſuppreſſa, vel immodica expurgatio, de quibus ſupra jam ſcripſimus; & ex lacte febres, de quibus in poſterum: 10 alia verò eis cum aliis fœminis communia ſunt, uti convulſiones, paraplexiæ, inſomnia; febres ardentes, mania, melancholia, angina, difficultas anhelitus, pleuritis, peripneumonia, ſanguinis ſputum, alvi fluxio, dyſenteria, ſanguinis vomitio, hydrops, animi deliquia, ſyncope, ac pleriq; alii morbi acuti.

Cauſa. Horũ in puerperis cauſa, aut eſt puerperii improſpera purgatio, diminuta, aut exuperans: aut præexiſtens in corpore morboſus apparatus, quem partus labores ſuſcitârunt: aut externa aliqua cauſa, quæ alterutram prædictarum duarum commovere nata ſit, ut frigus aut animi pathemata, ac reliquæ ſuperiori c. receſitæ. 20

Signa. Morbum quemlibet, ex propriis capitibus, poſitis ab iis, qui generales practicas ediderunt, dignoſces, verum ex qua cauſa originem trahat, deprehendes, quia ſi à puerperio, nihil aut diminutè fluit, cum torminibus, & graviſſimis ſymptomatibus, fœculentum, vel corruptum, vel calore ſuo partes pudendas exulcerat: vel ob admixtam alienam ſubſtantiam, uti molam, vel quippiam aliud, quod intus relinquitur, morbo materiam præſtat.

At ex præexiſtenti morboſo apparatu affectiones fieri aſſequeris,

ris, si partus laboriosus sit fœmina primipara, corpus vitiosis succis abundans: si vita præcessit intemperata in cibo, ac potu, aut exercitiis, si aliquo morbo ante partum vexabatur, etiamsi probè à partu purgetur. Si ex puerperio morbi contingant, ab eo die initium morbi computari debet, quo lochia vitiosè fluere inceperunt: si verò ex morboso apparatu, ab ipso partus die initium sumendum est.

Initiũ morbi a quo die computari debeat.

Prognosticõ

Porrò iis, quæ abortiunt fœminis, graviora ab utraq; causa suboriuntur mala, quam iis, qui vitalem ediderunt partum, quippe in illis magis dilacerantur uteri acetabula, à quibus vi fœtus evellitur, quã à quibus naturaliter excidit, ut pomum nondum maturum difficilius arbore discerpas, quam si sponte cedat, utcunq; tamen periculosum est, fœminas à partu laborare, quia post tot labores vix possunt morbum alterum sustinere.

Curatio.

Curatio instituetur desumptis indicationibus à causis, & quidẽ, si ex suppressa evacuatione morbus oriatur, indicationes erunt, quantitatem, qualitatem, & impetum humoris ad partem fluentis compescere, diligenterque providere, ne membrum recipiat, itaque unus erit scopus copiosiorem excitare purgationem: vel si id nequeas, & plenitudo adsit, sanguinem minuere, aut purgare, si cacochymiæ notæ superent.

Verum si ex morboso apparatu fiat, majus periculum est, & res plane in ancipiti, quippe utero sese bene expurgante, si præsidium morbo non adhibes, exacerbatur affectus, si id præstas, natura à proprio munere distrahitur, ac præpeditur puerperium. Videndum igitur an mulier jam satis purgata sit, quo in casu affectui providebis, alterutra, prout morbus postulaverit, citata evacuatione. Si verò nondum satis sit evacuata, tenui victu, & optimo vivendi genere affectum conterere satius est, ac si videas puerperium satis naturæ non esse, nullum majus reperies præsidium, quam ulterius provocare, aut evacuare, quoad conjunctis ambobus perficiatur naturalis mensura.

Si à causa procathartica proveniat, quia aliquam ex duabus antecedentibus movet, ex dictis liquet, quid agendum sit. Illud etiam constare arbitror, tria remediorum genera in curatione horum morborum esse potissimum considerãda, victus rationem, sanguinis missionem, ac purgationem, sicuti in acutis gravidarum diximus.

Victus. Primum itaq;, quod ad victus rationem attinet, tenuis ille sit, maximè si primis à partu diebus afficiatur mulier, adhibeantur juscula pulli, & parum carnis ejusdem, ptisana probè concinnata, & exactè cocta, in jure pulli cum aniso, ne flatus generet; potus esto hordei aqua, parata cum passulis, aniso, & petroselino, quem utilissimum esse scio, maximè si puerpera sit benè constituta, & ventriculus robustus, vel utatur aqua cocta cum cinnamomo, corticibus citri, & aniso, aut cervisia secundaria. Jura caponum, eorundem caro, aromata, vina generosa, lutea ovorum, ac reliqua, quæ victum constituunt plenum, quibus mulierculæ puerperas, quantumcunq; acutis afficiantur, tra- 10 ctare contendunt, penitus vitanda sunt; nam ut Hipp. & Galenus prodiderunt, ab evacuatione conferta, ad victum pleniorem transeundum non est. (2. acut. 13.)

Sang. missio. Secundò quod ad sanguinis missionem, considerandum, an acutus morbus initio puerperii, in medio, vel in fine contingat. Si initio, Galenus fluentis sanguinis impetum considerare jubet, quo inspecto, si satis fore videbitur, totum opus naturæ relinquit, sin verò aut supprimatur, aut minuatur, tunc copiosè sanguinem mittit, tum ratione morbi, tum ad implendam evacuationem, quæ ex præscripto naturæ, copiosa esse debuerat. Si in medio tempore acutus morbus superveniat, considerandum prius, an pendeat à materia sparsa per corpus, 20 uti febris, an à materia coacervata in aliquo loco, ut pleuritis, phrenesis, angina, & an mulier convenienti expurgetur mensura, an non; ac si materia sparsa fuerit, sive mulier minus sufficienter purgetur, sive copiosa sit evacuatio naturalis, nec tamen morbum minuat, confestim ad sectionem venarum pedis confugiendum est, sic enim humor minuitur, ac, si ita opus sit, sanguis per uterum evocatur. (9. meth. 5.)

Quæst. Quod si coacervata materia sit in particulari aliquo loco, ubi morbum acutum, gravem ac periculosum efficiat, qui sanguinis missionem requirat, sive mulier sufficienter purgetur, sive non, si morbus 30 ingravescit, venas brachii è directo ilico secare quidam consulunt, sic enim facilius procedere revulsionem, derivationem, & simul evacuationem existimant, rationem adjungunt, quia inferiores venæ, nec à loco affecto evacuare, nec revellere commodè possint, sanguine misso ex iisdem, vires labefactētur, & materia in loco conculcata maneat, vel totum sanguinem educes, priusquam revellas, & evacues

coacer-

coacervatam materiam, vel admodum tarda erit utilitas, & nimis periculosa procrastinatio. Sic Petrus Salius & alii sentiunt, verum cordatissimus Mercat⁹ in omni acuto puerperarum morbo, in quo humor coacervatus est, prius venas pedis non solum semel aut bis, verum etiam sæpius esse secandas existimat, quousq; satis factum sit puerperii fluxuri copiæ, & revulsioni impetus ad partem affectam, deinde urgente affectu ad venas brachii deveniendum, etiam fluente puerperio, quo sanguis ex vicinis partibus educatur: initio verò venas brachii neutiquam tundendas, ne ad locum affectum retrahatur puerperium, impediaturq; naturæ motus, quem procul dubio sequi necesse est. Si enim Avic. in omni pleuritide, nulla habita ratione sexus, partus aut puerperii, ex pede sanguinem mittit, cum majori multò ratione, in enixa, fluente puerperio, id esse servandum. Hæ sunt utriusq; opiniones in re ardua ac perdifficili, & in praxi maximi momenti. Mihi tamen securior multò apparet Mercati sententia, vel hac una ductio ratione quod medicorum debet esse inconcussa norma, morbis ut prosint, vel saltem non noceant; & quanquam dilatio sit animi periculum, tamen consulta tarditas celeri temeritati semper fuit præferenda, idcirco ubi morbus inducias præstiterit, etsi exiguas, nec urgentissimus fuerit, semper ex venis pedum sanguis prius mittendus erit. Alias hoc summè advertendum, ut antequam venæ superiores secentur, frictiones fiant crurum, & coxarum, & ligaturæ dolorosæ, interim dum sanguis fluit, quæ misso sanguine solvantur, ac cucurbitulæ coxarum parti interiori citra scarificationem applicentur: sic enim materia peccans minoratur, & loci affecti allevatio fit, & naturalis purgatio conservatur. Idem in febribus ardentissimis faciendum esse, consulit rei ratio, quia etsi incendium circa cor & viscera adeò sit magnum, tamen verendus semper raptus humorum, ad cerebrum; quã eandem methodum servare oportet, non in puerperis duntaxat, sed in reliquis fœminis morbis acutis correptis, quibus menses fluunt, aut fluere debuerant, de qua re lege c. *de menstr. cum morb. complicatione*.

Lib. de affect. part. cap. 23.

In febri ardentissima quid faciendum.

Lib. 1.

Si autem in ultimis puerperii diebus hi morbi contingant, cum minori periculo brachiorum venæ secari poterunt, in urgentissimo morbo, hoc moniti, quod quò magis distant fœminæ, à die partus, vel menstrui, eo tutius superiores venæ aperiuntur, quo verò magis ei appropinquant etiam in medio tempore, eò cum majori præmeditatione agen-

Puerpera quæ magis distat à die partus tutius venæ superiores secantur.

agendum esse, maximè si puerperia ritè fluant, quo tempore venas inferiores ad supplementum debitæ quantitatis inscindere securius fuerit, maximè si morbus non admodum ingravescat, etiamsi materia coacervata in loco aliquo sit.

Purgatio.

Tertiò si qualitate humores peccent, & cacochymiæ adsint notæ, purgante medicamento utendum esse diximus, id tamen faciendum nō est, dum puerperia adhuc fluunt rubra, aut copiosa, sed finita jam purgatione aut in ejus fine, cum jam id quod instillat, albidum est, aut alterius coloris, cumque jam reliqua remedia morbo opportuna, frustra tentata fuerint, materiaque concocta, & transactis 10 primis à partu diebus; nec quolibet, sed leviori pharmaco utendum, ut rhabarbaro, myrobalanis, foliis senæ, cassia, manna, tamarindis, sirup. ros. aut viol. solutivo, ac similibus, quæ benedicta nuncupantur, quæ tamen quantumvis benigna sint, interim dum mulier expurgatur nulla ratione exhibenda sunt, quippe per ea natura à proprio divertitur opere; tamen omni tempore contemperantia serapia, apozemata, & clysteres administrari possunt, & debent, ijsdemque sæpissimè usus sum quarto, quintove à partu die, felici cum experimento, non tamen sine muliercularum obmurmuratione, quibus religiosum est, ad nonum usque diem, nil quicquam in puerperis movere, tametsi gravi- 20 ter laborent, qui ex lacte ea proficisci mala, atque ad id temporis extendi sibi persuadent, postea ex se desinere, ex qua dilatione multas in gravissima pericula crebrò deducunt.

Scholium.

Quæst. In puerperis morbo acuto correptis, à quo die sit facienda computatio criticorum.

1. crit. 6. 1. epid. sect. 3. tex. 4. 5. 11. 2. 4. tract. 2. c. 1.

Morbi initium computari debet] *Haud levis dubitatio est, in puerperis morbo acuto correptis, sitne dierum criticorum computatio facienda, ab hora partus, an ab ea, qua morbus invasit. Galenus à morbi invasione initium sumere videtur, cui adstipulatur Hippocrates in historia uxoris Phylini, & in historia uxoris Epicratis, ac Dromeadis, & Avicennam idem sentire apparet, ac ratione videtur consentaneum, quia à principio morbi, cujus exspectatur* 30 *crisis, facienda computatio est: partus verò naturalis, de quo agimus, morbus non est, & si qua in iis accidat humoris agitatio, ea non sufficit, ita enim & à tempore displicentiæ, decretorij dies connumerarentur, quia cibi fastidium, vigilia, dolor capitis, quæ sunt preludia morbi, ex agitatione fiunt; & tamen morbum non constituunt, quia is non ex quacunque pendet mutatione, sed ex in-*

signi

signi duntaxat. Contrarius tamen huic sententiæ alibi Hippocrates ipse est, & Galenus, ubi non à febre, sed à partu initium sumunt, & in historia ejus mulieris, quæ degebat apud Pantimedem, & duabus sequentibus; quos sequitur Averroes: ratio additur, quia humoris motus à partu instat, cui ex proportione critici respondere debent, licet delitescat per aliquot tempus, sicuti de veneno canis rabidi dicitur, quod non per quadraginta solum dies, sed per semestre latitare solet. Quidam conciliare nituntur hæc loca dicentes à partu faciendam esse computationẽ, quando morbus accidit 2. 3. vel 4. ab ipso die, quia ab eo cœpit humoris motus, cui ex proportione respondet circuitus ille; si enim humor peccans pituitosus est, secunda die superveniet febris; si biliosus tertio; si melancholicus 4. nam primo die obscurabatur invasio, ob graviora partus symptomata; & quamquam hæc sententia non sit planè rejicienda, potius tamen cum Conciliatore dicendum est, duplicem esse partum, naturalem, ac præter naturam, quorum notas suis locis proposuimus; in partu igitur naturali, si febris, aut alius morbus supervenit, quia non est symptoma partus, sed morbus, per se, non à partu sed à febre, computationem faciendam esse; contra in partu præter naturam, & ubi jam praexstiterat morbosus apparatus, quia morbus est symptoma partus, tunc non à morbo, sed à partu initium sumendum esse, quod idem est, ac si dicas, in morbis, qui ex praexistenti morboso apparatu oriuntur à partu, in illis verò, qui ex suppressis, aut impeditis lochijs ab ipso morbo numerandum, qua ratione intelligantur prædicti viri variis in locis, à nobis superius adductis, ac solvantur, quæcunque aliæ difficultates de hac re reperiuntur.

3. prогn. 10. G. in com. 3. epid. 2. 7. 4. collig. 40

Responsio quorundã.

Conclusio.

De febre puerperarum.

CAPUT XIII.

INter affectus, qui puerperis sæpissimè contingunt, primus ac communissimus se offert febris, de qua extant pleraque exempla apud Hip. in loc. super. c. cit. Suboritur autem febris hæc, aut ex suppressis lochiis, aut ex iisdem non suppressis solum, verum etiã suppuratis; quippe dum supprimuntur, aut diminutè fluunt, quia os uteri occluditur à partu, vel contorquetur ob sanguinis copiã ibi conclusã, grumescere necesse est, aut putrescere, dum autem putrescunt febres, ac ri-

Causa

ac rigores magis fieri, quia ex putrescentibus in utero humoribus cor incalescit. Aut etim febris fit ex morboso apparatu præexistenti, difficilive partu, aut ex lactis abundantia, & ad nonum ut plurimum extenditur diem; nescio tamen, quo errore, mulierculæ febrem lactis appellare consuevere, omnem febrem, quæ difficilem sequitur partum, & humorum eam agitationem ac commotionem, quæ fieri solet cum natura humores aliunde ad ubera transmittit, ut in lucem edit[o] infans nutriatur. Et quia observarunt hanc ad nonum usque diem extendi, postea ex se desinere in reliquis similitudine deceptæ medicamenta non admittant, unde in plurima incurrunt mala, quæ tamen prudens & cordatus medicus vitare debet, quod rectius fiet, si prius à qua causa utraq; proveniat, accuratè dignoscat. Ac si ex lactis abundantia suboriatur, mammarũ adest durities, turgentia, & dolor, cum dorsi & scapularum gravitate, ac dolore, & tamen puerperium procedit: quod si supprimatur, ab eo febrem concitari indicium est. Putrescere autem in utero humores cognosces, quia, quæ ab eo per id temporis prodeũt, graveolentia sunt, fœtida, aquosa, saniosa, vel alia pessima qualitate affecta, inflatur venter, & à contactu dolet, ac totum corpus, cibi fastidium adest, vigiliç ac punctiones, urina veluti asinina est, & quandoque septimo die turbatur venter, & si neq; à natura, nec ab arte purgetur mulier, magis affligitur & periclitatur, livida fit, & aquam patitur intercutem, ac umbilico circumcirca nigriori facto ad vigesimum diem, ut plurimum perit; quod si purgatio per alvum sponte procedat, eruperintq; graveolentia, ac nigra per uterum, melius habet ac si ritè curetur, restituiturr.

1. de morb. mul. — *Signa febriũ lactis.* — *Febris ex alia causa indicia.* — *Prognosticũ*

Curatio.

Igitur si ex lactis abundantia febris oriatur, curetur ut capitulo proprio infrà dicendum est, *de lactis redundantia*, & sequenti *de febre lactis*, & *pilo mammarum*. Si verò ex suppressis lochiis, morboso apparatu, & partus agitatione, curatio ferè tota petenda ex capitulo præcedenti, ideo si jam prorsus puerperium cessaverit, supposita victus ratione ibi assignata, fiat sanguinis missio ex brachiorum venis, ad deponendam plenitudinem, si autem diminutè lochia fluant, venæ pedum aperiantur, sicuti etiam ubi humores in utero computruerint; at si ante debitum tempus & quantitatem suppressa fuerint aliis etiam mediis provocentur, pessariis, inunctionibus, incessionibus, balneis, ac reliquis jam dictis c. *de menstruis diminutis post partum.*

Secundò

Secundo utendum attemperantibus, & coquentibus humores, qui, si crassi sint, ℞ *syrupi de endivia, capill. Ven. an.* ℥ 1, *aquæ cich. fœniculi an.* ℥ i ß, si verò acres, vel putrescentes, acrimoniam retundentia sunt administranda, quæ simul putredinem compescant, ut ℞ *syrupi viol. cich. an.* ℥ j, *aquarum earundem herbarum an.* ℥ ii *misce*, semper tamen quæ attenuant, misceantur, ut ad expurgationem humores promptiores fiant; acida verò & adstringentia penitus vitentur. Conferunt tamen clysteres sic parati: ℞ *juris gallinæ alterati cum foliis malvæ, & endiviæ, florib. viol. & hordeo* ℥ vi, *olei viol.* ℥ iii, *sacchari* ℥ i *vitellos ovorum num.* ii *misce.*

Concoctio.

10

Purgatio.

Tertiò urgente malo, purgantia conveniunt juxta humoris naturam, quibus tamen non utendum, nisi puerperium jam desierit, aut saltem, id quod fluit, exiguum fuerit, corruptum, fœculentum, & minimè sanguineum, ac magnitudinem morbi non imminuerit. Quibus limitationibus, si crassi sunt humores ʒ i. agarici trochiscati cum ʒ iii diaphœnici, & ℥ i rosati solutivi, in ℥ iiii decocti pituitosi exhiberi licet; si verò acres, purgatio minus erit ex usu, nisi per apozema hoc aut simile: ℞ *hordei mundi p.* iij, *prunorum numero* 20. *radicis cich. borraginis an.* ℥ i, *foliorum violarum, camedrios, agrimoniæ, scolopendriæ, cich. an. m.* 1. *florum cord. seminum frigid. an. p.* 1. *bulliant ad lib.* 1. *in fine adde foliorum senæ* ℥ i, *ac post colaturam* ℥ iii *syrupi violarum solutivi, sacchari q. s.* fiat potio clara, aromatizetur ʒ i speciei triasandali. His ac reliquis jam dictis capite *de uteri intemperie.*

20

Putredinē uteri veniē cōmunicari quo signo dignoscatur.

Cum à fluxu materiæ, humores in utero putrescentes purgandi sunt, præsertim ubi putredo reliquis totius corporis humoribus communis facta fuerit, quod cognosces, quia etsi copiosè putridi humores ab utero fluant, ob id tamen febris non minuitur, sed exacerbatur, quo casu universum purgabis corpus, nec te perterreat ab hoc opere, quod per regionem, cui natura innititur, per loca conferentia, evacuandum esse dixit Hippocrates, id enim intelligendum, quando evacuatio per eam regionem facta, sufficiens esse potest humoris peccantis redundantiæ, è converso verò ubi debita quantitas per eam regionem evacuari nequit, ideò quia uterus humoribus putridis in toto redundantibus (quos in hypothesi vacuare studemus) evacuandis non sufficit, idonea regio non est, & idcirco ob rusticum timorem, purgationem non differas, nec ita audacter

30

4. Ep. 2. 20

dacter aggrediaris, ut quicquam inconſideratè committas, quæ enim in ſola vulva conſiſtunt, purganda non ſunt niſi per peſſaria, ac reliqua, quæ uterum purgant.

Vias laxantia. Quartò iis, quæ uteri vias laxent, patentioresq; reddant, quorum materiam, ac formulas reperies capite de diminuto ſanguinis fluxu poſt partum, & de menſtruis ſuppreſſis, ex quibus tamen temperatiora ſeligenda, qualia verò ſint, per quæ putreſcentes in utero humores ab eo educi debeant c. *de epilepſia ex utero* abundè jam ſcripſimus.

De alvi fluxu in puerperis.

Caput XIV.

Vix ullum invenies morbum, in quo magis hæſitare ſoleant medici, & plus fœminæ periclitentur, quam alvi fluxũ cum puerperio conjunctum, ſi enim ſiſtas, detinentur lochia; ſi ſinas, grave per ſe malum eſt, ideò vix quicquam tutum; ſed in hac perplexitate diſtinguendum eſſe puto. *Diarrhæa.* Ac ſi alvi fluor, diarrhæa ſit, per quam totum corpus exoneratur, fluxum non impedies; nec puerperia movebis, ſed vires cuſtodies, quo ad naturam ſe exoneraſſe, & utriq; evacuationi ſatisfeciſſe comperies; præſertim ſi conferat, & fœmina leviter ferat, quod ſi nec conferat, nec leviter toleret, conſiderandum, num puerperia ſatis fluxerint, aut jam ſuppreſſa ſint, quo in caſu optimis alimentis exhibitis, ſiſtendus omninò alvi fluor adſtringentibus medicamentis. At ſi diminutè adhuc fluant, optima inſtituta victus ratione, non adſtringentibus quidem, ſed lenioribus, & iis, quæ ad uterum, & vias urinæ derivare valeant, alvi fluorem ſiſtere conaberis. Idipſum exequendum, ſi fluxus lientericus fuerit, habita ventriculi ratione, qui *Lienteria.* ſemper debilitatur in omni alvi fluxione, ex læſione tunicæ inteſtinorum, quæ ei continua eſt, potiſſimum in lienteria, ubi per ſe laborat, ideoque frigidis calidiuſcula miſcenda, ut cinnamomum, & aniſum toſtum: Et roborantia ventriculo etiam extrinſecus adhibenda, ut inunctiones, ex oleo maſtichino, ac myrthillorum cum pulvere diarrod. maſticis & ſimilibus; neque erit ab re modicum diarrod. cum duplo rhabarbari per os exhibere, aut rhabar. toſtum, quo ventriculus purgetur, illæſo utero. Quod ſi in diſſenteriam degene-

generaverit, Hippocratis consilio, posthabita uteri purgatione, ipsam statim compesces, quod efficies quatuor remediorum generibus. Primò purgantibus. 2. Abstergentibus, & laxativis. 3. Dolorem sedantibus, intestina contegentibus, & acrimoniam retundentibus. 4. Adstringentibus. Purgat rhab. tostum, aut ex secunda infusione, priori rejecta, myrobalanorum species omnes, tamarindi, syrupus ex 9. infus. rosar. siccarum, ut ℞ *rhab leviter ustulati, corticum myrobalanorum citr. parum tost. av.* ℈ ii, *syrupi ex 9. infus. siccarum rosf.* ℥ i, *pulpa tamarind.* ℥ ß, *cum* ℥ iiij *aqua rosarum vel plantaginis*, fiat potus, ante quem quatuor aut quinque continuos dies, sumat hunc, aut similem sirupum. ℞ *sirupi de rosis siccis, myrthini av.* ℥ i. *aqua symphyti, portulaca an.* ℥ iß. ac interim, dum sirupi capiuntur, fieri sanguinis missionem ex pede Mercatus consulit, quod equidem non auderem, veritus ne copiosius ad partem affectam fluat humor: nam etsi sanguinis missio ex pede, quemadmodum ab utero, ita ab intestinis divertere possit, id tamen intelligitur, dummodo corpus non sit repletum, & sufficienter evacuatum, alioqui procul dubio major fieret ad partes affluxus.

Dissenteria 1. de morb. mul.

Purgatio.

Secundò abstergentibus utendum, ut aqua lactis, mulsa, ptisana, sive aqua hordei, decocto altheæ, furfuris, tritici, cicerum, ligni Guaiaci cum melle rosaceo, aut saccharo; validius id tamen præstant lotiū, lixivium, muria, ex quibus clysteres utiliter parantur.

Abstersio. Acrimoniæ compescentia.

Tertiò iis quæ acrimoniam compescunt, dolorem mitigant, & intestina contegunt, qualia inprimis sunt adeps caprinus, porcinus, hircinus, gallinaceus, anserinus, albumen ovi, ac vitellus ejusdem, amylū, tragacantum, gummi arabicum; oleum rosarum, cera alba, lac coctum; quæ aut per os, aut inferius accipiuntur. Ac si dolor sit urgentissimus ad narcotica, & stupefacientia veniendum, qualia semen Josquiami, papaveris, opium; pilulæ de cynoglossa, philonium, athanasia, quæ in quos usus, & quibus cautelis sint adhibenda, vide lib. 1. in scholio ad cap. *de menstruis immodicis*, ea per clysteres injiciuntur ad ℥ i; aut ℞ *philonii Romani* ℈ ij, *aqua rosarum* ℥ ij, *vini albi* ℥ i, exhibe hora somni, est miræ utilitatis, & ad sedandum fluxum, & ad somnum conciliandum. Fiunt insuper glandes ex iisdem, ut ℞ *sevi hircini, tragacanti an.* ℥ß *opii g.* v. fiat glans, quæ filo alligata immittatur.

Narcotica.

Quartò adstringentibus, quam vim habent polygonium, sangui-

Constringentium farrago.

guinaria, gnaphalium, plantago, bursa pastoris, radix, & folia symphyti, salicis, rus coriariorum, rosa rubra sicca, myrtus, suberis cortex, glandium capuli, mora acerba, semen uvæ, lapathi semen, malicorium aridum, rubi radix, balaustiæ, equisetum, hypocystis: ludanum, acacia, corallium, rhaponticum, sanguis draconis, thus, mastix, terra Lemnia, succinum, cydonia mala, pyra agrestia, mespila, oryza tosta, lentes decorticatæ bis coctæ, cortices castanearum, cornu cervinum ustulatum, aqua pluvialis chalybeata, vinum nigrum acerbum, cortex arboris Indicæ, quæ gargapaum dicitur; conserva ros. antiqua ex quibus fieri possunt potiones, conservæ, clysteres, unctiones, unguenta, emplastra, linimenta, & pleræque aliæ formæ. Galyopsis etiam herba cum sale mixta, & in pilulis inter manus efformata, fluxū sedat quemcunque; ad illum verò qui provenit ex obstructione vasis, bilem deferentis à jecore ad vesicam fellis, mirificè confert sequens mixtura: ℞ *conservæ ros. antiquæ* ℥ ß, *terræ sigillatæ* ʒ i. *theriacæ antiquæ* ʒ ß misce, capiat hora sexta matutina, & tantundem vesperi, ad ingressum lecti. Summe tamen advertendum est in sola dissenteria sistentibus utendum esse; in aliis alvi fluxionibus, quæ fluente ad huc puerperio contingunt, nequaquam.

Alvi suppressio in puerperis.

Si verò alvi purgamenta supprimantur, quod sæpè contingit in puerperiis, quia natura aliò intenta est, levibus medicamentis sollicitetur, & lenientibus clysteriis, de quibus superiori capite, pinguibus jusculis, in quibus malva, blitum, aut mercurialis incoxerint; crebra ventris inunctione, ex oleo amygdalino, aut leni aliquo apozemate, quale erit illud, quod superiori c. descripsimus; plura in hosce usus vide lib. 3. c. *de alvo suppressa*, & *de fluxu eiusdem in prægnantibus*, nam is affectus minus aut nihil ferè periculi habet.

Scholium.

Quia alvi fluxus in puerperis plerumque symptomaticus est, ut curandi ratio amplius innotescat, de evacuationibus symptomaticis opportunè sermo hic fiet, qua in re quid statuendum sit, tunc demum in medium proferam, cum hujusce rei partes diligenter fuerint examinatæ; ita enim methodo quadam, ceu Thesei filo, ex hac tractatione, uti labyrintho, me extricabo.

Quatuor igitur occurrunt pervestiganda: 1. Quænam illa sint. 2. an omnis mala. 3. an à medico adjuvanda. 4. an cohibendæ. Est quidem evacuatio sympto-

Symptomatica species præternaturalis evacuationis, nam hæc quatuor fit modis aut enim toto genere præter naturam est; Quia per inconvenientem regionem fit, ut sanguinis profluvium ex naribus: aut multitudine duntaxat, ut nimius sudor, aut mensium fluxus immodicus: aut qualitate; de qua Hipp. dixit, si qualia oportet purgare, purgentur, confert & leniter ferunt; sin minus, difficulter: aut tempore, de quibus idem autor decretoria, quæ non decernunt, aut lethaliter aut difficulter judicant. Et Galenus in com. ejusdem sententiæ, ante signa concoctionis nil utiliter evacuari scripsit. Est porrò præter naturam evacuatio; quæ vel retentricis facultatis imbecillitate fit: vel humorum copia: aut acrimonia, eam etiam validam irritante. Naturalis verò, quæ à natura benè valente, & munera sua optimè obeunte citra vim ullam perficitur: at symptomaticam dicimus, vel ut contraria est naturali, ut fluxus sanguinis ex alvo: vel ut criticæ opponitur, id est ei quæ concoctioni succedit. Cum igitur critica sit, & cocti humoris, & in debita quantitate, & per convenientem regionem, & justo tempore; de illa, quæ quovis modo ab his deficit, potissimum quæ ante cõcoctionis tempus contingit, sermo noster institutus est, quæ etiam intempestiva crisis ab antiquis fuit appellata.

1. aph. — 4. aph. 22. — Evacuatio præter naturam. — Naturalis. — Symptomatica. — Critica.

Hanc quidem semper malam esse, plerique sibi persuadent. Primum, quia fiunt hæ expulsiones natura irritata, quæ ante humorum concoctionem cogitur expellere, dum adhuc cum vitioso humore bonum simul permiscetur, cujus boni evacuatio virtutem debilitat, iccircò Galenum dixisse symptomaticam evacuationẽ copiosam, esse malã, ut causã, & ut signũ: parciorẽ ut signũ duntaxat, & humoribus crudis existentibus nil utiliter evacuari, ut paulò ante diximus: Et Hippoc. concocta tantummodò medicari jussisse. Est tamen ex altera parte, quod plerique per febres acutas & malignas, mortem ab initio minantes, sanguine è naribus effuso, aut alvo turbata, melius solent habere, ac paulatim restitui: sicuti etiam quam celerrimè per febres pestilentes bubone apparente: 2. Quia si pituita initio pituitosi morbi excernatur, per vomitum, ventrem, aut aliter, quod nil vetat, procul dubio sublevabitur natura: 3. Quia humorem turgentem statim ab initio morbi nullã exspectata coctione, Hipp. evacuari jubet; si igitur idipsum à natura fiat, utile certè erit, alias rem noxiam medicus moliretur: 4. Quia dicente Galeno, omnes malæ excretiones, si commodè prodeant, ad bonum possint pervenire: in quem sensum Paulus evacuationem ambiguã modo bonã modò malã cõtingere scripserat, Et Actuarius judicium symptomaticum bonum nonnunquam exitum habere. 5. Experientia videtur id confirmare, historia Metonis, quem Hip. liberatum fuisse scribit sudore &

Dubium. An symptomatica excretiones semper sint mala. — 1. opinio. — 2. opinio. — Gal. 1. pr. — l. 4. aph. 22 & 22. — 1. aph. 22. — 1. aph. 22. — 4. aph. 10. — 4. aph. 47. — P. lib. 2. c 8 — Act. 2. met.

 sanguinis

sanguinis fluxu è naribus, nullis præcedentibus concoctionis indiciis. Hanc tanti in praxi momenti, ac verè medicam dubitationem, ut solveret Victor Trincavelius, tertiam quandam excogitavit evacuationum differentiam, quæ neque omninò critica esset, nec symptomatica; sed media; utque critica semper est util, symptomatica noxia, ita hanc ambiguam modò in bonum terminari, interdum in perniciem: cujus tamen sententia ex eo corruit, quia motum ex contrariis partibus constare, naturæ repugnat, & Philosophus eas non admittit, etiam in diversis partibus motus. Alii totam hanc controversiam definiunt, dicentes, symptomaticas illas evacuationes, quæ fiunt natura operante & expellente, utiles esse posse: alias verò, quæ fiunt natura nil efficiente, sed otiante, tantum sinente effluere, Et quasi evicta, ob languorem non potentem retinere quod gravat, semper nocere. Rectius tamen atque apertius idipsum alii exprimunt, dicentes: evacuationes symptomaticas utiles esse, si vires constant, quia per eas minuitur morbi causa: at dices, minuitur quidem, sed æger nil proficit, quia plus debilitatur virtus, ex evacuatione boni, quod simul effunditur; fatemur nos quidem majorem fieri virium jacturam, quando humor, qui evacuatur est copiosus, & virtus languida nimis, ac tunc fieri natura evicta, & sinente, perpetuoque nocere. Quod etsi sæpè accidat, quo in casu vix possunt patientes servari: tamen hoc perpetuum non est, imò contrarium sæpius evenire compertum habemus, quando nimirum non tam ex languore virtutis, quam ex copia humorum aut acrimonia hæ expulsiones proficiscuntur. At dices, qui fieri potest, ut symptomatica evacuatio sua natura mala, utilius fiat? id ex nuperrimè dictis colligere potuisti, nam ob id damnantur, quia educitur bonum simul cum malo, ideoque viribus obsunt, si igitur adeò vires constent, ut quantumvis lædantur, residuum superare valeant, juvamentum attulisse certum est: imò si semper vires essent robustæ, semper symptomaticæ evacuationes profuissent, id tamen ita intelligendum est, ut morbus inde minuatur, & vires non admodum infringantur, quod sanè cognosci minimè poterit, nisi à generoso, prudenti ac perito medico, doctrinaque Hippocratica digno, qui & futurum statum præcognoscat, & mensurare morbi vehementiam cum ægri facultate apprimè noverit. Verum neque aliis id penitus erit impossibile, nam proprium signum earum evacuationum, quæ prosunt, est tolerantia, & conferentia, quarum conferentia ex pulsu, tolerantia ex patientis levamine deprehenditur.

Nunc, sintne à medico promovendæ expulsiones, hæ determinandum est, is enim fuerat tertius disputationis articulus. Et quidem ratio ipsa id confir-

Tertia sententia Trincavelii.

1. phys. 26.

4. sententia tenenda.

Dubium An evacua

confirmare videtur, nam utiles sunt, ut probatum relinquimus, & à natura fiunt, medicus autem naturæ minister est, & imitator, nec rationi deest magnorum virorum autoritas, & experimentum. Id enim visus est significare Hippocrates dicens, exeuntem verò una effundere, & Galenus naturæ imperfectè evacuanti opem esse ferendam, ut ex conjunctis evacuationibus perficiatur, quod postulamus sæpissimè jussit, & contendentibus ad ventrem excrementis, clysteriis succurrendum: in quem finem Hippocrates Metoni, cui sanguis è naribus effluebat, capitis lotionibus auxilio fuit: & communiter exanthematibus erumptibus cucurbitulæ, & buboni pestilenti, attrahentia medicamenta applicantur. Hæc tamen omnia verisimilia potius, quam vera & speciosa magis, quam firma existimant alii, quod medicus quidem minister sit, & imitator naturæ rectè operantis, non symptomaticè, neque dum invita agit, & proritata, exeuntem verò humorem una effundere, quod dixit Hippocrates sic interpretantur, ut impedimenta auferri debeant, quæ ritè naturam per crisin excernentem, remorantur, quod naturæ est auxiliari, non eandem ulterius proritare, multoque minus per symptomaticos motus id exequendum esse. Quod si Galenus, dum tempore mittendi sanguinis, menses moventur, aut hæmorrois recluditur, fluentis sanguinis impetum inspicit, & si satis fore videtur, naturæ rem permittit, sin minus, tantum detrahendum jubet, ut ex conjunctis ambobus intentio perficiatur, id quidem, non ut eadem die fiat, intelligendum esse, sed sequenti, ubi jam à motu natura cessaverit, quem per convenientem regionem tentaverat, idque similiter de cucurbitulis, in erumpentibus exanthematibus & clysteriis in alvi fluxu pronunciandum esse ac simili quovis alio casu, sic Avicennam dixisse, Si natura non moverit, move tu hora motus ejus, id est, si natura non movet hora motus ejus move, tu exspectato motus fine, sed dum adhuc conjectura cognoveris, neque vias esse occlusas, neque humorem quietum, neque naturam ipsam alio intentam. Unde tertia eorum sententia pullulavit, qui non prius nos debere auxilio ipsi naturæ expellenti esse affirmârunt, quam opus ipsum eam derelicturam fore certò præcognoverimus; nec tamen actionis finem exspectandum, quod facilius sit viis reseratis, naturaque adhuc operante, commotum expellere humorem. Sed neque hanc sententiam constare putant, quia nil est, quod æquè artem medicam conjecturalem faciat, ac ipsa remedii quantitas: Et insuper quia initio interdum segniter natura agit, & paulò post impetum accipit

Quarta fuit opinio aliorum, qui à bonæ crisis conditionibus hac in re consilium

[Margin: tiones symp. sint promovendæ. — 6. Ep. sect. 2 textu 9. — 9. meth. 5. Gom. in 8. de hum. — 3. — 4.]

[Line numbers: 10, 20, 30]

*consilium capiendum arbitrantur, nimirum à qualitate humorum, quantitate loco à quo, in quem, & per quem evacuatio fit, ac tandem à tolerantia & conferentia, ita si in pituitoso morbo sanguis fluat, immutandam censent excretionem; si quantitas diminuta sit, supplendum defectum: si per regionem fiat inconvenientem, revellendum ad commodiorem; si confert & patiens leviter fert, omninò promovendam. Verum quia non de criticis evacuationibus, sed symptomaticis quæstio est, hæc respondendi ratio inutilis planè videtur. Quemadmodum etiam quinta Trincavelii existimantis medios illos suos motus duntaxat promovendos, quia uti superius jam monstravimus, luxatis pedamentis insistit. Quæ cum ita sint, in re ardua & perdifficili duabus propositionibus respondendum censeo. Prima, natura motus symptomatici nulla ratione sunt concitandi, ratio est, quia facile natura præcipitaretur, & corrueret, id quod Galenus apertè docuit in opere ad Glauc. sic scribens, sed neque si fuerit febris cum alvi profluvio, alia est opus evacuatione, imò hæc sola sufficit, quamvis non sit pro multitudinis ratione, quicunque enim his plus adimere necessarium fore putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem movere tentaverunt, in graviora pericula duxerunt, quam sententiam de alvi fluore symptomatico, intelligendam esse constat, quia in illo capite de febre cum symptomatibus Galenus edisserit. Secunda propositio, quando natura tentat aliquam evacuationem symptomaticam per convenientem regionem pigrè tamen procedit, aut propter humoris copiam, aut propter ejusdem crudi adhuc inobedientiam, aut ob viarum obstacula, licet medico impedimenta removere, ut si febricitans aut certè puerpera, de qua potissimum hic agimus, assidua ejiciendi per alvum cupiditate tentaretur, manum naturæ porrigere levi clystere, aut glande vel decocto prunorum conveniens erit, medicamentum tamen purgans, tametsi leve, per os exhibere minimè suadeo, veritus majorem commotionem, quæ aut compesci nequeat, aut à natura ferri non possit, confirmatur hæc doctrina ex Hip. dicente, revellere si quo non oportet, vergat: sin, quo oportet, aperire, quemadmodum singula vergunt, neque contrariatur Galeno cit. ad Glauc. quia ibi posuit vocem (*profluvium*) quæ ferè semper denotat copiam, nos verò de stillicidio tantum aut diminuto fluxu verba facimus; Et ratio est, quia ex assidua illa molestia vires debilitantur, & materia morbi non evacuatur: fuerit igitur multò utilius, humoris partem deponere, quia sic, quæ nostrum corpus natura gubernat adjuta & levata, residuum facilius superabit. Ea præterea quæ adversus primam propositionem adfert Iohannes Baptista Sylvaticus, quia hanc sententiam minimè evertunt, quippe quæ in solo statu morbi [illegible] crisis tempore*

1. ad Glauc 14.
Decisio.
1. propositio
2. propositio
Hip. 6 Epid sect. 29.

pore locum habent, ut legenti planum fiet, à quo ipse ad symptomaticas evacuationes, non aliter quam ab angulo ad parietem rationem transfert, minimè advertens ex hypothesi per id temporis naturam esse superiorem, noxium humorem jam evictum, & viarum impedimenta à natura aut medico semota: frustra etiam contra secundam nostram propositionem, subsidia postulat ab Hip. dicente, quæ judicantur & indicata sunt integrè, *neque movere, neque novare oportet, sed sinere. Fortè quia adverbium integrè non consideravit, ex quo vel idiotis ipsis planum est, de integris duntaxat iudicijs Hip. verba facere. Sane vero si & sudores, & exanthematum apparitiones, & deiectiones, & sanguinis eruptiones per nares vel in mulieribus per uterum omnes deteriores iis* 10 *sunt, quæ nullo apparent pacto, si ubi cœperint, cessant, quia absolutiss. morbi malitiam vel potius abundantiam humoris, & virium imbecillitatem significant, ut Galenus monet in proreticis, satius multo fuerit easdem evacuationes adiuvare, & anceps experiri remedium, quam permittere, ut æger certo pereat, præsertim si virtus per aggravationem potius, quam per essentiam sit imbecilla. Quarta fuerat disputationis pars, an medicus teneatur symptomaticas expulsiones statim ab initio cohibere omnes; cui negativè respondemus. Et ratio est, quia quemadmodum easdem non debemus proritare, ob boni mixtionem, quod una effunditur; ita etiam non debemus cohibere, præsertim si vires constant, ob mali miscellam, quod retineretur. Nam & in bona militia præ-* 20 *ceptis fugienti hosti argenteum pontem sternere consultum est.*

1. aph. 20.

Tandem ut ad alvi fluxum puerperarum sermonem convertamus, illum sanè sistere periculosum semper fuit, quoniam verò periculum etiam minatur, nisi cesset, antequam nimius fiat, & vires collabantur, iccircò cautè & prudenter considerare oportet, quid sit agendum, an sistendum, an movendum, an verò permittendum; & quidem in universa hac contemplatione scopi sunt, conferentia & tolerantia, ac modus fluendi: Vt igitur in epilogum redigamus. quæ fusius dicta sunt, si humor cum conferentia, & tolerantia bene fluit, hoc est moderatè, & per convenientem regionem, patiensque se levari sentit, permittendum tantum: si cum illis tamen lentè fluit, movendum, aut saltem re- 30 *movenda obstacula: si sine illis, sistendum, quam doctrinam ad omnes alios symptomaticos motus licet transcendenter accommodare.*

De vomitu puerperarum.

CAPUT XV.

Causa. VOmitus puerperis accidit, interdum cibi, interdum crudorum humorum, nonnunquam etiam ſanguinis. Si cibus evomatur, id quidem fit ex ventriculi debilitate, aut ex nimia repletione, vel ex ipſius cibi, & potus inordinata aſſumptione, præſertim nauſeabunda & faſtidiente fœmina; ſi humores per vomitum reijciuntur, id accidit ex pravitate ipſorum, aut redundantia ob ventriculi debilitatem, vel quia alia membra per eum exonerantur; ſanguis verò evomitur, ob ipſius ubertatem, errabundæ naturæ impetum; ex vena ſauciata in jecore, aut in ipſo ventriculo, aut ex retentione hæmorrhoidum; & quanquam etiam ex hirudine devorata, ex caſu, aut mutilato membro contingat, id rarò puerperis accidit, & alterius loci eſt.

Signa. Si cibi fiat vomitus, ipſa alimẽta cruda in vomitu apparẽt, ſi verò crudi humores ex aliis mẽbris demãdentur, ex affectione eorundẽ dignoſcitur; ſi à ventriculo ipſo, ex ejuſdem gravitate, & pravitate affectuũ cæterorum; & quia affectio eſt continua, cum tamen ab alijs membris per intervalla recurrat; ac ſi pituita ſit, quod excernitur album eſt, viſcoſum cum aciditate, humiditate, privatione ſitis; ſi à bile vomitus proveniat, cum ſiti accidit, calore, amaritudine, colore citrino, aut viridi. Si ex melancholia, nigra excernuntur, ſaporis pontici, ac periculoſum ſemper id eſt. Sanguis rubedine ſua ſatis eſt notus, deprehenditur autem pars mandans ex gravitate ipſius uti diximus, ac ferè per rupturam vel anaſtomoſin venarum in ventriculum defluit, & ab eo vomitione reiicitur. *Vomitus futuri indicia* Futurum vomitum deſignat nauſea, tremor labii inferioris, tenebroſitas viſus, tenſio hypochondriorum.

Curatio. Vomitus in puerperis illico cõpeſcendus eſt, ne puerperium ſiſtat, & ad ſuperiora evocet; ille igitur, qui ex alimentis fit, curatur adhibita optima victus ratione, ac roborata retentrice ventriculi, per ea, quæ ſimul coctionẽ promoveant, & vitium humorum corrigant, caloreq́; ac viſcera confirment, qualia reperies c. *de ventriculi affect. ex utero*. Si ex vitio humorum, præter jam dicta, captata occaſione purgabis per ea, quæ c. ſuperiori jã retulimus. At ſi ſanguinis ſit vomitus, ipſum ocyſſimè ad uterum revocabis, vena ſciſſa in pede, ſi vires tolerent, ſin minus

tibus cucurbitulis, suris ac fœmoribus affixis, ac si ex ubertate, & impetu naturæ fiat nullis aliis utendũ medicamentis, præter ea quæ naturã exonerent, & ad uterũ omni arte evocent, quorum seges c. *de suppressis menstruis* posita est. Si ex rupta in jecore aut vẽtriculo vena, exterius applicãda, quæ mẽstrua evocẽt, intrinsecus verò quæ vim emplastricã, & agglutinatoriã possideãt, intẽti semper ad id, quod magis urget, horũ materiã c. *de immodicis menstruis* abundè reperies. Nos n. methodũ duntaxat tradere instituimus, in hisce affectibus qui aliis fœminis sunt cõmunes, at medicamẽtorũ materia, vel ex iis, qui practicas scribũt generales, vel ex superior. c. mutuanda est, ne sæpius inutiliter repetatur.

De puerperarum pleuritide, jecoris inflammatione, phrenitide, angina, ac tussi.

CAPUT XVI.

Puerperis, & maximè primiparis incautis, hæc omnia mala contingunt, ob suppressam ex frigore purgationẽ, vel ob morbosum apparatum. Cognoscũtur ex signis uniuscujusq; affectis propriis, ac eorundẽ syndrome. Periculosi semper hi morbi sunt in puerperis, & mali, uti signa, quia superiora membra partus purgamentis vitiari significant, & uti causa, quia præ dolore, & calore inflammationis, ac difficili respiratione, humor puerperii ad illas amplius attrahitur.

Pleuritis.

In una itaq; pleuritide, proposito paradigmate, methodũ ad reliquas affectiones curãdas, facile dignosces. Fit a. pleuritis, ob lochiorum ad thoracẽ & pleurã recursum, quia sanguis per uterũ effluxurus, promptè ex frigore regurgitat per venas, quas non paucas communes uterus habet cũ thorace. Curatur primò sãguinis missione, initio facta ex pede, semel, bis, aut ter, quousq; puerperio, ac revulsioni fit satisfactũ, deinde urgẽte malo ex venis brachii, sed id cũ magna præmeditatione prout à nobis satis jã dictum est c. *de morb. puerp. 2. remed. genere.* Quod idẽ exequendum est in jecoris inflammatione, angina, phrenitide, ac reliquis superiorum partium inflammationibus puerperarum.

Diversio.

Secundò ne dolore aut tussi, si fortè cum morbo adsint, puerperium ad superiora recurrat, divertentib. utendum erit, ut cucurbitulis suris, & fœmorib. cũ scarificatione applicatis, ligaturis earundem partium, pessariis ex mercuriali, cum pauco agarico, & aloe, vel hoc cly-

stere: ℞ *malvæ, altheæ, mercurialis, bliti, brancæ ursinæ, foliorum caulium rub. an. m.* j *florum camæmali, meliloti an. p.* j. *seminis lini, altheæ, fenugræci, conquassatorum an.* ℥ i. *fiat decoctio in s. q. aquæ ad lib.* j *coletur & adde olei viol. vel communis* ℥ ij, *diacatholici, aut pulpæ cassiæ, prout calor major vel minor fuerit* ℥ i. fiat clyster, ac si flatus adsint, nec calor sit magnus, adde in decoctione seminis lini, fœniculi an. ʒß.

Expectorantia. Tertiò utendum expectorantibus, veluti sirupo capill. Ven. jujubini, de hyssopo, fœniculi cum aquis earundem herbarum, vel cum decocto pectorali, ex quibus etiam apozemata fieri possunt. At in *Iecoris inflammatio.* inflammatione jecoris, ex refrigerantibus fiant, quarum partes sint tenues ne lochia præpediantur, ut ℞ *sirupi cich. capill. Ven. viol. an.* ℥ ij *aquæ endiviæ, agrimoniæ, fumariæ an.* ℥ v i misce, utilissimum interea esse scio, jecoris regioni applicare santalinum unguentum, cum rosaceo commixtum, & hoc mirificum cataplasma, ℞ *foliorum viol. ab-* *Cataplasma.* *synthij an. m.* j. *florum camæmali p.* j. *coquantur in suff. q. aquæ, contundantur, per cetaceum extrahantur, & adde farinæ hordei* ℥ iij. *sandalorum omnium an.* ℥ i. *spicænardi* ʒ ß, *olei ros. & absynthii an.* misce, fiat cataplasma.

Phrenitis. *Angina.* Eadem ferè ratione curatur phrenitis, & angina, præsertim quod ad sanguinis missionem attinet, semper enim satagendum ad inferiora naturam evocare, ac superfluum evacuare. Quod similiter *Tussis.* observabimus in puerperarum tussi, humorem crassum inscindentes, tenuem incrassantes, & adversus unamquamq; qualitatem generosè pugnantes, prout apud scriptores, c. *de tussi* reperies, exhibtis interea tussim lenientibus, quæ sola malum hoc sæpissime sedare solent, caventes ne superiores partes nimium concalefiant, ac subinde calor ad eas evocet puerperium.

Elegma. Inter ea, quæ tussim ab humore frigido, & crasso lenire valent, hæc mihi inprimis experta sunt: glycyrrhizæ ℥ x hyssopi sicci, capill. Ven. seminis urticæ, radicis iridis, cardamomi, aristolochiæ rotundæ, piperis, amygd. amararum, seminis nasturtii an. ʒ v. cuncta tenuissime pulverizentur, & cum melle despumato, aut saccharo clarificato *Aliud.* fiat electuarium, dosis instar nucis. Ejusdem est efficaciæ aliud, quod recipit *succi liquiritiæ* ʒ v, *piperis, myrrhæ, cardamomi, amygd amararum an.* ʒ ij, *asæ fœtidæ* ʒ i *cum melle*, fiant pilulæ sub lingua tenendæ, valet diaireos sirupus de hyssopo, & capill. Ven. Si verò tussis à te-

à tenui & calido humore originem ducat, adhibenda sunt ea, quæ lib. 3. cap. *de prag. tussi 2. remed. gene.* dicta sunt, duo præsertim electuaria ibi descripta.

De melancholia, mania, delirio, & epilepsia puerperarum.

CAPUT XVII.

FIt etiam in puerperis melancholia, mania, & epilepsia, idque ex defectu congruæ evacuationis, vel ex vitio sanguinis fluentis, suppressioneve ejusdem, quæ crassior, propter remorationem & adustionem, efficitur: aut etiam ob nimiam evacuationem, qua tenue expurgat, crassiori relicto: ex adusti etiam per febres humoris in caput irruentis tetro halitu, qui sæpissime, ex sola humoris in partu commotione, caput ferit, cujus rei exemplum est apud Lusitanum, elegantis cujusdam fœminæ, quæ alias optime valebat, illicò tamen à partu melancholia morbo afficiebatur, & per mensem insana erat, paucis verò adhibitis præsidiis, ad pristinam valetudinem revertebatur, & nos etiam sæpe curavimus conjugem præcipui cujusdam Belgæ & mercatoris insignis, quæ idem malum post partum sæpissime patiebatur. *Historia.*

Distinguuntur hi affectus, quod melancholia delirium est sine febre, ex melancholico humore mentis sedem occupante, hoc est, cerebrum ipsum, secundum quod est similaris pars. Mania verò est, melancholiæ ad majorem feritatem intensio, & quia hæc jam non cujuslibet atræ bilis, sed ejus, quæ terram fermentat, soboles est, ideò in ea adest calida cerebri intemperies, quæ in melancholia frigida erat. Epilepsia verò est convulsio omnium corporis partium non perpetua, sed quæ temporum accidit intervallis, cum mentis ac sensuum oblæsione, in qua crassus humor cerebrum invadit, ut partem instrumentalem, quippe quod secundum ventriculos afficitur, & potissimum secundum medium, contra quam in apoplexia, in qua & omnes, & magis obstruuntur cerebri ventriculi ipsi. Denique delirium, quod *subeth* Arabes vocant, est mentis alienatio, cum inquietudine, sine cerebri apostemate, & insequitur plerumque sanguineam, & biliosam febrem, in hisce enim aridi vapores ad mentis *Distinctio.*

arcem ascendunt, unde spiritus animales haud leviter perturbantur: ac non morbus est, sed morbi symptoma. Ita hosce affectus ex uniuscujusq; notione distingues, signa autem, & curationes eorundem petendæ ex lib. 1. hujus operis c. cuiq; affectui dicato.

Signa.

Causa.

Generales tamen erunt indicationes,ut si ex immodico fiant fluxu, compescatur, vires reficiantur, corrigatur intemperies frigida vel sicca: si ex suppressione puerperii, evocetur sicuti superioribus capitibus dictum jam est. Si ex vitio, emendetur iis, quæ c. *de melancholia virg.* & *viduarum* adversus adustos, fœculentos, & crassos humores scripta reperies: præsertim verò aversionibus, & maximè per hæmorrhoidas, hoc casu utendum est, & lavacris crurum, ac paulatinis purgationibus cessante jam puerperio, sanguinem à spurcitia vindicabis: at si ex malignitate aliqua, aut venenositate, quod potissimum in epilepsia fieri solet, ea etiam administrabis, quæ *prædicto* lib. scripta sunt cap. *de epilepsia 3. remed. genere.*

Aversio.

10

Solet tamen vigilia immodica, quod gravissimum symptoma est, hosce cunctos affectus concomitari, cui medeberis, capiti adhibito sequenti oxyrrhodino: ℞ *aquæ rosf. plantaginis an.* ℥ iiij *olei rosarum* ℥ iij, *aceti rosf.* ℥ j *pulveris sandalorum rub.* ʒ i. *misce*, in linteo temporibus sępe applicetur, aut solum lac tepidum, vel unguentum populeon. cum rosaceo mixtum additis g. iij opii, & ℈ i croci, ac pauco oleo papaveris, si affectio, & insomnia urgeant, cum quo etiam pulsus inungantur, & plantæ pedum; & hora somni capiat ℥ iij sirupi de papavere: vel abrasis capillis embrocha, seu capitis irrigatio per quartã ferè horæ partem fiat, ex decocto malvæ, viol. Josquiami, capitum papaveris, florum Nympheæ, viol. camomillæ, cui percolato adde tertiam partem olei nympheæ, papaveris, & rosf. ac postea catulus, vel columbus vivus per spinam dissectus, adhuc palpitans, capiti applicetur, & procibo exhibeatur, cremor ptisanæ cum semine papaveris. Quibus non proficientibus ʒ i requiei magnæ, aut phylonii in aqua lactuca, cum pauco vino propinari potest, idipsum in phrenitide exequendum. In epilepsia verò non adeo convenit oxyrrhodinum, quia caput impensè refrigerat, in melancholia addenda, quæ magis humectent, quam quæ refrigerandi vim obtinent, quia somnus à siccitate potissimum impeditur.

Vigiliæ remedia.

Oxyrrhod.

20

Embrocha.

30

De

De pedum, ventris, ac totius corporis inflatione à partu.

CAPUT XVIII.

INflatio pedum, ventris, vel totius corporis in puerperis provenit, aut ex improbo vitæ instituto, quo gestationis tempore usæ fuerunt, aut ex immodico potu post partum, aut ex copioso sanguine, quem foetus absumere non valuit, nec fœmina in partu purgare, idcirco superabundans recrudescit, & in tumorem elevat hasce partes, qui affectus cessare ut plurimum solet, copiosiore purgatione per ute- 10 rum, aut ventrem.

Si igitur ex potu fiat, potus prohibeatur, cureturque affectus calefactoriis, & resolventibus, qualia reperies cap. *de uteri hydrope.* Si ex copioso sanguine, cibum parcius assumat, ac copiosius puerperium evocetur, sicuti superioribus capitibus sæpius ad nauseam repetitum est. Si ex depravato vitæ instituto, corpus per epicrasin evacuetur, puerperio jam finito, aut diminuto, & albidiori jam fluente, reliqua, sicuti in uteri hydrope, sunt exequenda, solet tamen singulariter hasce inflationes sedare decoctum caulium, & camæmali in vino & aceto, quo partes foveantur, aut gypsum aqua ferrata mixtum, 20 vel cum pauco aceto, aut ventri ad moveatur sequens pulticula: ℞ *caricarum lib. 1. farinæ hordei, fabarum an.* ℥ ß, *farinæ oryzæ* ℥ ij. *gallarum, nucis cupressi an.* ℨ ij. ß, *mastiεis* ℨ ii *seminis fœniculi* ℨ i. *bulliant cuncta in aqua fabrorum ferrariorum, aut ex extinctione candentis ferri, donec spissum evadat,* calidum ventri applicetur: Hippocrat. hepar ovillum, aut caprinum in cineribus assum, & cum vino assumptum omni inflationi post partum convenire scribit.

Curatio.

Topica.

Lib. de nat. mul.

De uteri inflammatione à partu.

CAPUT XIX.

INflammatio uteri à partu contingit, vel quia fœtu grandiori existēte, uterus angusti est oris, vel quia aliter ex laborioso partu sive ab- 30 ortu

Causa.

ortu ad ipsum uterum sanguinis effluxus sit, aut extractionis violentia ipse uterus laniatur.

Signa. Cognoscitur, quia adest in ventre calor ingens, febricula, sitis, caligo, dolor in coxis, imus venter plurimum intumescit, calor est vehemens, alvus turbatur, & quæ eijciuntur calida sunt, & pessima, cibi fastidium adest, ac dolor juxta synciput, nausea, debilitas ventriculi, quæ omnia signa ex Hippocrat. desumpta sunt, hoc vitium sterilitatis, aut alterius majoris mali causa esse solet, sæpe etiam mortis, nam ulcera saltem relinquuntur, quæ ut plurimum maligna fiunt, & temperiem, compositionem, ac unitatem pervertunt, quæ ad concipiendum sunt necessaria. *Prognosticū* 10

Curatio. Curatur primò sanguinis missione ex pede, deinde lavacris, fomentis, ac reliquis, quæ dolorem leniant, ac ventrem molliant, eadem demum curatio est, quam c. *de uteri inflammatione*, superius adduximus, cavendo, ne si nimis frigida utero adhibeantur, puerperium supprimatur.

De uteri ulceribus à partu.

CAPUT XIX.

Causa. ULcus fit in utero, ab iisdem causis, à quibus inflammatio, aut ab ipsa inflammatione, aut copia mordacis humoris in corpore præexistente, aut ob difficilem partum, vel abortum, uti superiori c. diximus, quia nimirum extractionis vi laniatur uterus. Cognoscitur, quia sanguis, pus, aut serosa sanies ab utero effluit, dolor in ventre gravis est, quasi parturientis, crura & pedes intumescunt, & morbus hydropis speciem refert, cum tamen non sit: si uterus primario afficitur, aut ejus purgatio purulenta exit, & compacta, si per consensum, tenuis ac saniosa. Ocyssimè curandum uteri ulcus, ne depascens evadat, aut malignum. 20 *Nota.* *Prognosticū*

Curatio. Ac siquidem per consensum totius fiat, Primum habito respectu ad totum vomitu, ac purgatione per alvum medeberis, modo puerperium jam substiterit, deinde iis, quæ ulcus sanent. Si verò ulcus 30

prima-

primaria fiat uteri affectione, ex partus difficultate, vel dilacerante grandiori fœtu, nulla habita totius ratione, ea sunt adhibenda, quæ ulcus curent, de quibus abunde 2. lib. c. *de uteri ulceribus* 2. 3. & 4. *remed. genere*: dilaceratas tamen partes non adstringentibus, sed medicè siccantibus, ac adglutinantibus reficies, ne cohibeatur puerperium, quo adhuc fluente, curatio difficilior est, si enim sistis, impediuntur lochia, quæ plurima mala inferre solent, si sinis, solidari non potest ulcus, quã-quam enim ab ulcere non prodeant, tamen humectatur sanguine ulcus. At utcunq; sit, compescendum nulla ratione puerperium est, sed ulceris curatio posthabenda, quoad cesset, si modò intra consuetos terminos finiatur.

De rugis, quæ post partum in ventre fiunt, & in mammis.

CAPUT XX.

QUando fœtus in utero ad tantam magnitudinem crescit, ut ventris cutem densam reddat, aut etiam scissuris non levibus findat, tunc à partu, tensis partibus in se concidentibus, rugæ in ventre manere solent, quod malum fœminis indecorum est, & molestum, ac viris ingratum; mammæ etiam gracilescunt, posteaquam lac evanuit, ob eandem rationem. Porrò præcaventur scissuræ, si à quarto gravidationis mense, ventri imponatur linteum oleo amygdalarum dulc. madidum, aut sesamino, quo mollior fiat cutis, & magis cedat. Rugæ verò à partu relictæ curantur, duplici remed. genere, quæ in hoc conspirent, ut cutem pinguiorem reddant, ac solidiorem, ut enim gracilia, & laxa corpora in se concidunt, sic pinguia tenduntur, ac pellucent.

Causa.

Scissura.

Ruga.

Primum igitur si puerperis tempus nondum sit præterlapsum, ventri admoveatur sequens unguentum: ℞ *spermatis ceta* ℥ ij, *olei amygdalarum dulc. & hypericonis an.* ℥ i ß, *sævi hircini* ℥ i, *cera nova q. s.* fiat unguentum, aut ℞ *cera nova* ℥ iij, *spermatis ceta* ℥ i ß, *terebinthina Veneta aqua rosarum lota* ℥ ij, *olei amygda. dulc. Hypericonis an.* ℥ i, *axungia cervi* ℥ i ß *liquefiant simul*, & aufer ab igne, tunc immerge telam cana-

Vnguenta autem impinguantia

canabinã ad ventris magnitudinẽ, quibus compositionibus, si lochia jã substiterint, addi potest olei mastichini & myrthini an. ℥ i, inprimis autem prodest id, quod recipit limaciorum lib. I. florum anthos p. iij. concisa conijciantur in vas figulinum, plumbo oblitum, ac fideliter obturatum, demergatur in fimum equinum, ibique sit per dies 40. deinde expressus liquor in ampulla vitrea obturata servetur, ac per triduum soli exponatur, quo deinde liniatur venter, facilius tamen conficitur hoc aliud: ♃ *succi radicis liliorum alborum, mellis, & ceræ an. partes æquales ad ignem fiat unguentum*; aut pinguedinis cujusvis ℥ i, ceræ rubeæ ℥ ß. prodest ventri imponere mesenteriũ vervecis, aut capræ vel corium oleo madidum, vel oleum nucis Indicæ; vel ℞ *adipis extracti ex vulva balenæ* ℥ iii, *liquetur in fictili, & cum pulvere cornu cervi* fiat unguentum, valet etiam aqua ex albumine ovorum destillata, aut solus adeps, aut cinis testudinis cum ovi albumine, & lacte, quibus venter bis in die inungatur.

Constringentia. Secundò si puerperia jam desierint, addenda etiam sunt, quæ leviter constringant, solident, firment, ac planam reddant cutem, in quẽ usum inprimis utilis hic stillatitius liquor: ℞ *aquæ destillatæ ex floribus althea, & malvæ lib.* ii, *aquæ ros. lib.* i ß, *limones duos, remota cuticula exteriori minutim scissos, prunorum sylvestrium immaturorum lib.* i. *omnia per biduum infundantur simul, deinde lento igne vitreo alembico destillentur,* ac venter inungatur; magis tamen solidat hoc. ℞ *ficuum lib.* i *farinæ hordei, fabarum an.* ℥ ß, *farinæ orizæ* ℥ ii *gallarum, nucis cupressi an.* ʒ i, *mastichis, myrrhæ an.* ʒ ß *seminis fœniculi* ʒ i *bulliant cuncta, in aqua fabrorum, vel ex chalybis extinctione, donec inspissentur nonnihil,* tunc ventri adhibeantur; vel post balneum ex decocto prædictarum rerum, ventri hæ pultes applicentur: ℞ *farinæ fab. orizæ, glandium, amygdalarum an.* ℥ ii, *lateris pulverizati* ℥ i. *boli armeni* ʒ ii. *sanguinis draconis* ʒ i. *nucum cupressi* ℥ ß, *granorum tinct.* ʒ iii, *gallarum* ℥ ß, *olei myrthini* ℥ vi, *aquarum mespilorum, prunorum sylvestrium an. lib.* i *aquæ rof. lib.* i. ß *coquantur ad crassitudinem pultis,* ac ventri applicentur, mammas etiam solidant.

Myrrha. *Mastix.* Ne autem frigiditate & adstrictione offendatur pectus & viscera, addantur masticis ʒ ii, nucis moscatæ ʒ iii, rid. Florentinæ ℥ ß; myrrha his admixta, vel decoctum ejus, aut quavis alia ratione adhibita, illæsis visceribus, ventrem planum ac firmum reddit, mammas efficit duràs, compactas, & minores illæso pectore, pudendùm arctius citra

uteri

uteri noxam, idque pro maximo in hisce rebus secreto habendum est; mastix etiam utilissima.

De virginali adstrictione à partu comparanda.

CAPUT XXII.

A Partu laxa manent muliebria, quod causa est aut sterilitatis; aut uteri procidentis, quorum etsi neutrum contingat, saltem fœminæ propriis viris ingratiores fiunt. De remediis quibus hoc vitium curetur, nisi justæ causæ urgerent, silendum omninò foret, ne, quod sæpè faciunt sceleratæ & veneficæ vetulæ, aut incauti & parum prudentes medici, subdolis, & fallaciosis juvenculis ea communicent, quo & liberius vitiari audeant, & comprimi facilius sinant, & post multos concubitus virgines appareant. Nam ne nihil lenarum maleficio desit, posteaquam hasce partes medicamentis coarctarunt, tunc ea etiam adhibent media, quibus etsi falsissima, speciosa tamen certæ virginitatis adsint documenta, atque ita sæpiusculè eandem fœminam, lascivis juvenibus, virginem esse venditant, quo profusius ab incautis & rudioribus pecunia extorqueatur, quæ quidem media à cunctis bonis penitus reticenda sunt, quia ut ait quidam, quæ scire nefas, nescire necesse est; & teste Galeno duorum alterum evenire oportet, aut, qui scribit, expertum non esse, atque ita ea prodere, quæ ipse ignorat, aut expertum quidem, viri boni aliquando partes non gessisse, tametsi à sapientibus multa quasi per manus tradantur, & nos à doctissimo Roderico de Sorea viro optimo ac honestissimo, & in Salmanticensi academia Professore primario, nunc totius Hispaniæ archiatro, pleraque accepimus, quæ apud insignes meretrices celebria ibi sunt, & usitata, ideoque fide digna, & quæ experimentum facilè promittunt, sed levioribus ingeniis omninò celanda, ne minus constantes aut prece aut precio eis abutantur. Nam ut Ovidius inquit: *2. Trist.*

Omnia perversas possunt corrumpere mentes
Stant tamen illa suis omnia tuta locis.

Et latro, & cautus præcingitur ense viator
Ille sed insidias : hic sibi portat opem.

Ideoque media tantummodo, quibus fucata virginitas deprehendatur, scire oportebit : inter quæ illud primum locum indicium tenet. Collum mensura filo circundato ; postero die iterum mensura, si latius quam ut filo comprehendatur invenitur, tunc primum vitiatam fuisse certum erit, si verò nihilo majus evasit, antea defloratam fuisse, indicium est: aut certe si adhuc integra erat, integra permansit. cujus rei causam & pleraque alia hujus rei signa vide in nostro *medico politico*. Proditis igitur duntaxat lenarum artibus maleficis, idque in genere, tacitis mediis, ac magistratibus, quibus earũ punienda rum cura propria esse debet, relictis, ad institutum repedemus, ac quibus mediis laxitas uteri emendetur, & reparetur virginalis adstrictio, iis fæminis, quæ pacis domesticæ, & amoris conjugalis sunt sollicitæ, præscribamus, non iis, quæ vaga vita delectantur.

lib.4. c.12.

Id autem fit duobus remediorum generibus. Primum si vulva nimis sit humida, utendum iis, quæ exsiccare valeant, de quibus capite, *de uteri intemperie humida* ; maximè autem prodest hunc in uterum clysterem injicere. ℞ *gallar. num* iiii, *spodii cochlearia* ii *pulverizatis tenuissimè adde vini stiptici* ℥ v i *postea vulvæ imponatur* hic pessulus *corticum pini* ℥ ii, *alumnis scissilis* ℥ i, *cyperi p.* i. coquantur in vino ad formam pultis, & cum linteo supponantur sæpiusculè ; aut infunde gallas in aqua pluviali per octiduum, deinde lana mollis sulphure respersa in eadem aqua madefiat, ac non expressa siccetur, & pro pessario supponatur.

Adstrictio.

Secundò ac præcipuè adstringentibus utendum est ; foveantur igitur genitalia aqua seu decocto glandium, sorborum sylvestrium immaturorum, prunellorum agrestium, caudæ equinæ, quibus si moschus aut pulvis schordii misceatur, philtri rationem habebit. Aut foveantur partes ex aqua aluminosa, vel ex vino stiptico, quod fit, si rubrum & austerum coquatur cum gallis, foliis myrthi, rosis rubris, corticibus mali granati, balaustiis ac nucibus cupressi ; aut ℞ *nucum cupress. gallar. an.* lb. i *aluminis, rochæ, scoriæ ferri præparatæ in aceto an.* lb. ß. *bulliant in s. q. aquæ gallarum*, qua utuntur coriarii, primum omnia confracta, & cum spongia in ea aqua madida locelli foveantur. ℞ *gallar. sumach. seminis plantaginis, consol. major, aluminis, cimoliæ, cameleæ, an* ℥ i, *coquan-*

Fomenta.

Vinum stipticum.

coquantur in aqua pluviali, vel chalybeata, & foveantur loca, quibus addi possunt folia olivæ, vitis, quercus, balaustiæ, nucis cupress. malicor. scoria ferri, karabe, corallum, bolus armenus, sanguis draconis, ex quibus etiam decoctis encatismata fieri possunt & methencritæ: sed & in eosdem usus destillatio sequens mirifica censetur. ℞ *gallar. nucis cupress. an.* lb. ß. *aluminis* ℥ v i *boli armeni* lb. ß, *farinæ glandium ac fabarum veterum an.* lb. ß, *albumina ovorum* xii, *lateris usti pulverizati* lb. i, *omnia in pulverem redigantur & per triduum, quia compacta sunt substantia, macerentur in aqua fabrorum ferrariorum, vel in aqua, vel decocto prunorum sylvestrium, mespilorum, caudæ equinæ cum* lb. ß *acet. rosacei, tunc per alembicum plumbeum lento igne destillentur, liquori adde pulveris masticis, myrrhæ, sanguinis draconis an.* ℥ ii, *soli æstivo per decem dies exponantur.* Uteri partes constringit, ventrem reddit planum & mammas solidas. Subinde ex sequentibus pulticulis emplastra locis applicentur, aut ex gossypio iisdem madido, pessaria fiant. ℞ *cassiæ ligneæ, cyperi, gallar. an. part. æquales, trita leviter coquantur in vino veteri ad mellis consistentiam, & linteo prius madido aqua aluminosa excipiantur*, ac fiat pessus. Consimile hoc est, ℞ *sangu. drac. boli armen. cortic. citri, mali granati, aluminis, masticis, gallar. an.* ℥ ß, *pulverizentur, & cum aqua chalybeata fiant pultes*, in dictos usus; cuncta hæc etiam mammis apposita, uti diximus, solidiores reddunt. Verum hæc iam cosmeticam artem potius, quam curativam attingere videntur. Caveant tamen iterum ac sæpius medici, ne ea suspectis consulant mulierculis, & iis, quæ fucatam venditant virginitatem, & vaga utuntur venere; sed honestis ac probis matronis in eos, quos jam retulimus, honestos usus.

Encatismata. Methencritæ. *Emplastra, Pessi.* *Mammas solidiores quæ reddãt* *Admonitio*

SECTIO TERTIA.

De iis quæ circa fœtum alendum contingere solent.

De nutrice eligenda ac moderanda.

Caput XXIII.

Nutrix quibus de causis admittenda

Decem conditiones in nutrice expendendæ.

CUm lac nihil aliud sit quam dealbatus in mammis sanguis ille, quo antea in utero fœtus alebatur, inde fit, ut lac matris longè præstantius alimentum fœtui sit, quam cujusvis alterius fœminę: ideoq; quantumvis nutricis lac laudabile existat, semper tamen maternum præfertur, etsi non ita bonum, quia similius est pueris alimentum. Si tamen nutrix justis de causis sit admittenda, vel quia lac matris integrum non est, vel etiam quia ipsa mater victa, languida, nobilis, aut admodum deliciosa, vel ob regionis consuetudinem, ob quam ferè video Germanas vel mediocris conditionis fœminas rarò liberos suos lactare, tunc in eligenda nutrice decem sunt expendenda. 10

Ætas.

Primum ætas, quæ sit intra 20. ac 30. annum, in eo enim, quod interiacet, tempore, juventus viget, in qua sanguis & lac magis abundant, & excrementitii humores redundant minus.

Habitus corporis.

4. Phys. c. ult.

Secundò habitudo, ut nimirum sit corpore quadrato, ac bene constituto, vividi coloris, pectorosa, & musculosa, duræ ac multæ carnis, non obesa nimis, nec gracilis, sed robusta, ac vigiliarum & laborum circa infantem tolerantissima, coloris candidi: non verò fusca, ut aliqui autumarunt, quod nos alibi rejecimus, sed candidi potius sit coloris, rubore suffusi, qui idcirco roseus dicitur. Tales enim alimentum in sanguinem melius convertunt, sed nec dentes cariosi sint, nec anhelitus olidus, nec cutis ulceribus fœda, nec Venereo morbo, arthritico, elephantico, phthisi, nec quovis alio afficiatur, aut aliter valetudinaria sit. 20

Mores.

Tertiò considerandi mores, quippe hi una cum lacte in corpus adeunt infantium; quocirca nutrix laudatorum morũ sit, nec ocyssimè animi passionibus afficiatur, nec penitus obtusi sit sensus, aut stolidi ingenii, lusca non sit quia non, nisi transversim puerum intueri potest, qui propterea, ne eandem inspiciendi consuetudinem contrahat, verendum est: casta sit, & viro non accedat, ne aut menses prosiliant, quod sanguinem conturbat, proinde lac ipsum, aut prægnans fiat, unde lac imminuatur, ac vitiosum evadat, quia à conceptu laudabilior sanguis, circa locos ad nutritionem fœtus subsistit, impurior facessit 30

in mammas, unde lac inquinatum redditur; sunt tamen, qui modicam purgationem menstruam, lactationis tempore, lac minime vitiare posse putent, quin potius reliquum sanguinem perpurgare: & matri proprium partum alenti, si ab eodem viro concipiat, lac non corrumpi Bonacciolus refert ex quodam Nigidio.

Tempus à partu. Quartò considerandum est tempus à partu, id est, ne nutrix partui sit vicina, nec multum à partu remota, & saltem sit jam â lochiis libera; ideo secundo à partu mense, usq; ad sextum probatur magis, & quæ secundum alit fœtum.

10 *Mammæ.* Quintò considerandæ veniunt mammæ, quæ mediocriter sint tumentes, non laxæ nequè pendentes, sed solidæ ac firmæ, mediam magnitudinem, mediamq; duritiem obtinentes, per quas venæ lividæ, tanquam in multiplices rivos deriventur, mediocriter elevatæ, ut sint lactis capaciores, non densæ, ne lac in eis constrictum quasi suffocetur, & à sugente puellulo minus facilè alliciantur, qui à mamma duriori offensus discedat, aut si pergat, eliditur nasus ac simus evadit.

Papillæ. Sextò papillæ, quæ nec sic latitent, ut pueri labellis comprehendi nequeant, nec ita longæ, crassæve sint, ut totum infantis os impleăt, ita ut lingua ad suctum & deglutitionem uti expeditè nequeant.

20 *Lactis probatio.* Septimò consideratur lactis ipsius natura, quod, præter candorem, ac dulcedinem, quæ inprimis requiruntur, odoratum sit oportet, æquabile, necadmodum crassum nec tenue nimis, quod probatur; si supra vitreum umbonem, nec prorsus fluat, neq; reclinatum omnino constet, quidam etiam pilo probitatem lactis experiuntur: nam si pilus lacte madens suspendatur, & lac delabitur, reprobandum est: si verò totum pilum circumsidet, optimum esse censet Aetius; lactis itidem boni portio, si in vasculo emulgeatur, myrrhæ tantillo adjecto, sero pariter, atq; caseo pars æqua datur; improbatur verò, si ejus gutta in politum ac mundum digiti unguem instillata, immoto ungue defluit, 30 quia aquositatis indicium est: si verò depresso & cômoto hæreat, coagulati & crassioris signum existit, medium verò inter crassum & tenue laudabile censetur.

Infantis sexus. Octavò eligatur nutrix, quæ marem justo tempore peperit. *Consuetudo Status.* Nonò quæ abortire non est assueta. Decimo quæ gravida non sit. Hæc ita descripta nutrix, diebus primis, quibus lactare incipit, simplicem accipiat cibum, ne lactis copia tenellum obruat infantem. Postea pro- *Nutricis cibus.*

batis

batis vescatur cibariis, & non inebrietur. Abstineat à vino & à cibis salsis, acutis, adstringentibus, nec porris, cæpis, allio, eruca, vel aromatibus utatur, nisi modicis, si fortè regio vel constitutio aëris vehementer id postulet; vitet animi perturbationes, concubitum vitet, utatur exercitio mediocri brachiorum, & partium superiorum; demum talis sit victus ratio, qualem postulat infantis natura & conditio, ac parentis dignitas, ut si puer fervidiore sit sanguine, nutrix refrigerante utatur diæta, in aëre degat moderato, à vino & aromatibus planè abstineat, somno indulgeat longiori. Si verò infans frigidioris sit constitutionis, & vini & aromatum nonnihil conceditur, exercitiumq; validius: quibus si minus bene valeat nutrix, purgetur, & victus ratio mutetur juxta lactis vitium, ac infantis indigentiam. In reliquis, & in ratione lactandi pueruli se gerat nutrix uti à nobis præscriptum jam est supra c. 12. lib. 4. *de nat. mul.* ex quo etiam loco pleraq;, quæ ad nutricis electionem pertinent, huc transferantur. 10

De lactis defectu.

Caput XXIV.

AD fœtus alimoniam, dum utero geritur, uteri venas comparavit natura, ac cum jam in lucem prodit, mammas, unde certus quidam respectus inter has partes reperitur. Ex toto enim 20 corpore sanguis in uterum delabitur, toto gravidationis tempore, post partum ex utero, ac reliquis partibus recurrit ad mammas, quæ adenes quasdam sortitæ sunt vim habentes alterandi, ad se confluens alimentum; quum igitur plus ad ipsas defertur, quam ad nutritionem sit necesse, lac efficitur, quod ex mente Miletii, sanguis est futurus menstruus, coctus in mammis ac dealbatus. Ut verò aliis visum est superfluitas nutrimenti, partis ipsum generantis similis, ipsius naturæ: Cum igitur superfluitas seu humor ille parcus est, vel omninò deficit eo tempore, quo abundare debuerat, id est, post partum, lactis defectus nuncupatur, & est symptoma de genere excrementi mutati, quod se- 30 quitur, aut malam mammarum conformationem, aut intemperiem, aut solutam unitatem.

Lac quid.

Affectionis descriptio.

Species.

Cau-

Causæ hujus affectionis sunt, vitium sanguinis, qui ob id non trahitur, parca ejusdem quantitas; corporis imbecillitas, aut ipsius infantis, qui propterea lac sugere nequit; ad suctionē enim sequitur tractio; fœminei corporis ariditas, ob quam quælibet particula avidè amplectitur alimentum, ad sui nutritionem, sic ut nihil sit residuum, quod in febribus ardentibus potissimum accidit: adhæc parvitas mămarum, angustia vasorum, debilitas virtutis tractricis: aut immodica vacuatio per aliam partem, ut per os, per menses, per nares, per hæmorrhoidas. Sunt etiam aliæ causæ externæ, ut immodicum frigus, quia coarctat, & eadem ratione adstringentium usus; cibi pravitas, jejunium, abstinentia, nimius labor, mœror, curæ, sollicitudines, perturbationes animi: subitus aliquis casus, maximè dolor, quia sanguis, & humores ad partem dolorosam alliciuntur, subindeque lac minuitur: medicamenta etiam, quæ impensè calefaciunt, exsiccant aut refrigerant.

Causa Interna. *Externa.*

Si graciles, rugosæ, & contractæ sint mammæ, ob earum fieri defectum credendum est. Si ex vitio sanguinis, id distinguitur ex indiciis, quæ ipsum biliosum, pituitosum melancholicumve esse testantur, quæ jam à nobis posita sunt, cap. *de menstruis suppress.* Item ex lactis colore, substantia & sapore, quippe biliosum, serosum est, tenue flavum, amarum, & nutrix jecoris intemperatura calida laborat: Pituitosum, crassum, album, acidum lac est, & intemperies ac habitus nutricis, pituitosus: melancholicum est spissum, paucum, obscurum, fuscum, ac cætera in nutrice melancholiā accusant. Causæ externæ si inquirantur, facilè deprehēdūtur, breviter si puer clamat, emaciatur, non proficit, ac si panni quibus involvitur, madidi non reperiantur, deficientis lactis indicium est.

Signa.

Universa ferè curatio in victus ratione consistit: si igitur ex sanguinis defectu, aut ex sicca intemperie lac deficiat, à qua potissimum causa contingit, curatur primò victu calido & humido, citra excessum, Galeno authore. Esto igitur aer humidus, ac moderatè tepidus; nam calore nimio extenuantur corpora, ac dissipantur humores; Idcirco Arist. in Epiro; Albertus magnus in Hollandia & Frisia maximam gigni lactis copiam asseruerunt, non ex pascuis duntaxat, verum etiam propter huic rei commodum aerem. Somnus conducit magis, quam immodica vigilia, panis bene fermentatus, triticeus, lac caprinum aut ovilum ex sanis animalibus sumptum, aut coctum cum vitellis ovorū,

Curatio. *ς. simpl.* *Aer.*

 & sac-

& sacchar o;oryza cocta cũ lacte & melle, ova sorbilia, præsertim perdicis sumpta aut illita mãmis, cum adipe anseris: farrũ cum jure carniũ gallinarum nostratum, vel Indicarũ, caponũ, phasianorũ, hæduli, vervecis, vituli, aut junioris bovis, aut caro ipsa cum salsamentis ex eruca, & melle paratis, ubera animalium cocta; reijciendæ verò carnes sylvestres. Ex piscibus conveniunt troctæ, triglæ, quas Hispani *Salmonetes* vocant, lupus, besucus; salmo, buglosus, soleæ, passeres, lucii & id genus alii. Et in secunda mensa leucophagus, qui cibus albus dicitur, à nobis alibi descriptus, amygdalæ dulces, uvæ passæ, aut pensiles, pistacea, pinei nuclei, eruca, pastinaca cocta sub cineribus, aut cum melle parata, vel illa confectio ex sesamo, & melle, quæ Hispanis dicitur *gergelada*, & abundantissimè lac gignit, aut alia ex lini semine cum melle, aut ptisana cum multo aniso & fœniculo cocta, vel ebibantur ʒ ii seminis anisi, cum jusculo caulium. Dioscoride & Avicenna authoribus fœniculum & apium lac gignunt, quia non intensè calefaciunt, sed lac movent ad mammas, & vias aperiunt. Lactuca verò lactis proventum facit, quia sanguinem contemperat, & ariditatem emendat; lac etiam generant brassica, serpillum, sesamum, porrum, eruca, fœniculum, bulbi, si veri inveniantur, qua ratione sperma, eadem etiam lac gignunt. Potus sit vinum nigrum, dulce, minimè austerum aut album, tenue, vel certè aqua hordei, cum semine fœniculi, vel cerevisia, præsertim Hamburgensis, cui si butyrum, saccharum & panem addas, ac leviter coquas, vix ullum, reperies cibum, ex quo tantus fiat lactis proventus; quocirca non immeritò Germanis fœminis toto ferè lactationis tempore pro cibo simul ac potu est. Vitanda acida, acria, amara, acerba, valdè calefacientia, cruda omnia, & salsa; modicus tamen salitorum usus, ut ad impinguationem facit, ita ad lactis generationem, quoniam sal vehiculum est alimenti, & cibum reddit jucundiorem; unde insulsus homo, inutilis & injucundus dicitur; quocirca moderato salitorum esu Apollonius homines impinguare solebat, & Arabes, Moschio, Aetius ac plerique alii salitorum piscium capita, ad lactis generationẽ commendant, quod qua ratione, cum impensè exsiccent, fiat, non video, nisi, quia sitim movent, & faciunt, ut nutrices majorem hauriant potus copiam, qua eadem ratione existimo Septentrionales nutrices halecibus uti, ut majorem postea ingurgitantes cerevisiæ quantitatem, lactis fiat proventus, quod tamen lac inutile, salsum, mordax ac serosum est. Secun-

Margin notes: *Pisces.* (beside line 6); *Potus.* (beside line 19). Line numbers: 10, 20, 30.

Secundò, si ex caloris & flavæ bilis abundantia, lactis defectus fiat, ex supra dictis frigidiora seliges, ac corpus præpurgabis juxta humoris naturam; At si ariditas ex febre fiat, hæc prius curetur. Si verò ex vitio sanguinis pituitosi, aut ex vasorum obstructione lac deficiat, deobstruere & attenuare oportet. Idcircò ex supradictis calidiora administrentur, & quæ lenium sint partium, ut apium, anethũ, pulegium cum vino, aut porrum tritum, aqua dilutum in potu detur, aut aqua & oleo coctum, quod album jus à Galeno dicitur. Cavendum tamen, ne redundante pituita remedia exhibeantur nimis calida & sicca, quia lac consumunt, & quemadmodum, quæ moderatè menses provocant, lac gignunt, sic, quæ impensè proliciunt, lactis copiam minuunt.

Si ex calore

Ius album.

Admonitio

Sanguis nunquam mittendus, nec valida purgantia exhibenda, quia venæ sectio materiam lactis demit, cathartica, ut corpus purgant, sic sanguinem liquant, & minuunt. Verum si ob vitium humorum omninò purganda sit nutrix, semper miscenda, quæ lac promoveant, ita prius per quatriduum hunc capiat syrupum: ℞ *folior. fœnicul. smirnii, pulegii, rapæ an. m.* ß. *fiat decoctio ad* lb. i, *cui adde mellis ros. syrup. de hyssopo. de eupat. an* ℥ ii. misce, pro quatuor dosibus, deinde purgetur sic, ℞ *elect. lenitivi* ℥ vi. *mellis aut syr. ros. solut. pro natura humoris peccantis* ℥ iii, *decoctionis fl. cordalium q. sufficit*, fiat potio, sumatur per horam ante prandiũ, in quo vescatur iis, quæ valeant lac prolicere, de quib. supra.

Purgatio.

Tertiò, exhibenda medicamenta alimentosa, quæ lac gignant, in quorum numero primum locum tenent, quæ sequuntur. ℞ *seminis fœniculi, porri, erucæ an* ℥ ii *macis* ℥ i. *fol. malvæ m.* ß. *bulliant in jure pulli de quo sumat* ℥ vi, & cum eodem abluantur mammæ, aut fiat hæc confectio. ℞ *nucleor. pini, amygdalar. dulc. an.* ℥ i *seminis petroselini. fœniculi, rapæ an.* ℥ i. *sacchari dissolut. in aqua fœniculi q. s.* fiant rotulæ dosis ℥ ii, & superbibat vinum dulce.

Medicamenta.

Si ex mammarum fiat gracilitate, fomententur cum nuper dicto jure, aut cum decocto fœnugræci, sesami aut camomillæ, quæ in vino bulliant, vel cerevisia calida cum butyro. Quibus non proficientibus aut si ex connaturali causa lactis defectus fiat, ultimum erit præsidium nutricem mutare, cunctis tamen prius tentatis, quia mutatio lactis puellulo semper gravis existit.

Si ex mammarum gracilitate.

De Lactis redundantia.

Caput XXV.

Species. Lactis abundantia in fœminis, quæ pepererunt, interdum tanta est, ut mammæ eam sustinere nequeant, ac præ copia distendantur, & incredibiles excitēt cruciatus, quod morbi in excessu causa est. At si (uti aliquando evenit) copia, non tantum per papillas, verum etiam per tota ubera, & aliquando per alas effluat, non amplius causa morbi, sed symptoma erit, contentum sub genere immodicè excretorum. *Causa.* Fit hoc malum ex copia boni sanguinis à cibo & potu plurimum nutriente conflata, quæ in venis, mammis & utero communibus abundat, vel quia fœmina lactare desinit mortuo aut grandiori facto infante aut alteri nutrici commisso. 10

Signa. Affectus facilè percipitur tum visu & tactu, tùm ipsius mulieris sermone. Contingit hoc malum sæpius puerperis, haud raro etiam reliquis lactantibus. *Prognostic.* Ac si abundans effluat, nihil est periculi, si verò detineatur verendum, ne inflammationem in mammis pariat, aut instar casei cogatur; seu in grumosum lac concrescat aut aliter vitietur.

Curatio. Ideò quam citissimè hæc affectio curanda, ac si ex suppressis menstruis fiat, omni arte proliciantur vena pedis scissa, & cucurbitulis cruribus affixis, ut Galenus monet. *Si ex plenitudine.* Si verò ex plenitudine totius contingat, curatur quinque remed. generibus. 20

Victus. Primò victu tenuissimo ex herbis, aut carnibus siccioribus, aut avicularum. Potus sit aqua cocta per se, aut cum semine agni casti. Aer calidus & siccus, vigilia & exercitium conducunt, & frictiones ac ligaturæ partium inferiorum; ac, ut verbo dicam, ea omnia sunt interdicenda, quæ copiosorem & optimum sanguinē generare valent.

Diversio. Secundò iis, quæ sanguinem divertunt & evacuant; quod etiam fit frictionibus & ligaturis tibiarum, deinde sanguinis missione ex vena communi, si modò fœmina partui proxima non sit; nam si puerperia adhuc fluunt, aut fœmina à partu non distat per 15. dies, ex pede mittendus est sanguis. 30

Repellentia. Tertiò repellentia mammis sunt adhibenda, & ut scribit Aetius, leviter reprimentia; in principio igitur applicetur spongia posca imbutæ

buta, aut palmulæ cum pane & poſca tritæ: deinde vincire, ac moderatè adſtringere mammas oportet: aut ſpongiam madidam aceto acerrimo, in quo cuminum incoxerit, admovebis, quod ſecreti loco habendum eſt, aut ſuffumigium ex ipſo aceto acerrimo, ſuper ignitos lateres abjecto: aut portulacæ folia cum aceto trita, vel apium cum aceto & oleo roſaceo; aut petroſelinum cum poſca tritum, aut aqua marina, in qua myrthi baccæ coxerint, & farina lentium; aut emplaſtrum quod recipit *farinæ lentium, fabarum an.* ℥ i *ſucci plantag. aut menth.* ℥ iii *olei roſacei* ℥ ii, *aceti* ℥ i. miſce. At ſi animus ſit lac penitus reſtinguere, hoc aliud adhibebis emplaſtrum. ℞ *pulver. myrthillor.* ℥ ij, *aluminis, pſyllii an.* ʒ ij, *ſucci coriandri viridis* ℥ ß. *Olei roſ.* ℥ i. *acet. acerrimi* ℥ i ß. Valet fex ipſius aceti in forma Emplaſtri applicata.

Quartò digerentibus utendum eſt potionibus, fomentis, ablutionibus, inunctionibus, ſuffumigiis, & Emplaſtris, inter quæ primum locum tenet hæc potio. ℞ *lactis vaccini* ℥ iii. *muriæ* ℥ i, *croci ſubtiliter pulverizati* ʒ i, *miſce*: bibat fœmina ſummo mane per plures dies; aut ammoniacum vino diſſolutum ad ʒ i ß, aut radices caulium exterius applicentur cum roſaceo, aut pauco aceto aut ℞ *farin. fabar. lentium an.* ℥ j ß *croci* ʒ i, *olei roſ. q. ſ.* fiat Emplaſtrum, cui adde (ſi velis) parum therebinthinæ ad conſiſtentiam. ℞ *ſeminis althea, fœnugræci lini an.* ℥ ß. *coquantur in ſufficienti q. aqua ad* lb. ß *& adde farinæ hordei, lentium an.* ℥ iii *ſucci coriand. portulac. an.* ℥ ß, *olei roſacei* ℥ i. *Croci* ℈ ß *aut* ℞ *apii viridis, rutæ, menthæ an. m.* ß. *terantur & adde farinæ fœnugræci, lentium an* ℥ i. *olei roſacei & poſcæ an. q. ſ.* fiat Emplaſtrum. Validius adhuc id digerit, quod recipit folior. fœnicul. apii. petroſel. malvæ, altheæ, cum radicibus an. m. 1. folior. lauri, florum camomillæ an. p. ß. coquantur ſimul in aqua, ex quo decocto fomententur & abluantur mammæ, ac poſtea ſuperponatur roſaceum, omphacinum, in linteo crudo, vel ex æquis portionibus therebinthinæ lotæ in aq. roſac. & vino albo olei laurini & omphacini, fiat emplaſtrum; aut ex oleo raphani cum pinguedine gallinæ & cera, quæ omnia emplaſtra, dum mammillis apponuntur, juxta papillas perforentur, aut adhibeatur ovum totum cum roſaceo agitatum, cui lapidis pyritis triti tantillum admiſceatur. Paulus lactis ſuctionem prohibet, ne major tractio citetur: Aëtius quem perperam pro contraria parte Mercurialis citat; eam admittit, dum inquit, à peritis, & adultis mulieribus leviter mammæ exſugantur, di-

Digerentia.

Emplaſtra.

Dubium. Suctio an conveniat. lib. 3. c. 35. lib. 13. c. 34

ſtinguendum ſic, ſi fœmina inſueta ſit lactare, dolor magnus & copia moderata, de qua ſperandum, poſſe ſolis medicamentis areſcere, neq; ab infantibus, neq; ab adultis exſugi debet. At ſi quantitas lactis immodica ſit, mammæ tumidæ, nec admodum dolentes: ac fœmina aſſueta, tunc ab expertis, & adultis mulieribus, ut ait Aëtius, exſugatur per longa intervalla, ne frequenti ſuctione tantum trahatur, quantum medicamento appoſito exſiccatur.

Lac minuentia ſicca. Quintò iis, quæ lac atterere apta ſunt, in quorum numero conſtituuntur omnia exſiccantia, ſive intus ſumantur, ſive extra applicentur, ex calidis inſuper lac minuit ocymum, cariophyllata, piper, caſtoreum, ſinapi, ruta ſylveſtris. *Calida.* *Frigida.* Ex frigidis joſchiamus, lactuca, intemperamento frigido, & humido, nam in calido & ſicco auget lac; ſolanum, papaver nigrum, mandragora, opium. *Humida.* Et humidis ſuccus pſilii, coriandrum, Nymphæa, muſcilago ſeminis portulacæ, umbilicus Veneris. Nam nimis frigida nativum calorem extinguũt, quo mediante ubera lac efficiunt: humida quantum pituitæ, ac crudæ humiditatis pariunt, tantũ de ſanguine minuunt, quæcunq; verò ſanguinem, & ſemen conterunt, eadem lac deſtruunt. Avicenna à proprietate, lac minuere ſcribit illitus mammarum, cum cancro marino in aceto trito, aut cum cancro fluviali aduſto.

Inflammatio. Quod ſi contingat mammas inflammari, curentur initiò infrigidantibus, ac repellentibus ut foliis lactucæ, ſempervivi, papaveris vel nympheæ, quæ per ſe vel in lacte cocta, mammis apponantur, ut lib. 1. dictum eſt. Nunc ſolum reſtat admonere mitioribus ex ſupradictis, uti oportere, ſi in animo ſit lac in totum non exſiccare, ſed exceſſum minuere. Si verò planè reſtinguere volueris, conſiderandum erit, an fœmina ſit partui proxima, tuncq; à repellentibus penitus abſtinebis. *Lac penitus exſiccantia.* Exſiccant verò lac in totum ex ſupradictis fortiora, vel ſi infanti mater lac ſugendum non præbeat, aut ſi linteamina frigida aqua madefacta mammillis apponantur. Sunt etiam mulieres ſatis bene valentes, nec plurimo lacte abundantes, quæ tamen, quia ob laſciviam aut luxum lactis moleſtias vitare cupiunt, remedia poſtulant, quibus exſiccetur, quibus etiam leviora duntaxat ſunt adhibenda. At ubiq; purgãtia vitanda, quia hæc alios humores à ſanguine educunt, hic verò ſolus ſanguis redundat.

De

De lactis concretione, morbo pilari, seu febre lactis.
CAPUT XXVI.

Concrescit lac dupliciter in mammis, interdum enim grumosum evadit, quod malum trombosis Græcis dicitur, Latinis grumefactio. Arabibus congelatio, & affectio est, quæ fit à frigido positivè, aut saltem ex defectu requisiti caloris, ut in nostra speculatione accuratius dictum est: interdum etiam lac in caseum convertitur, quod à calore semper fit; aut naturali, aut præter naturam; utroque modo est morbus in numero, seu magnitudine, alii ad excrementum mutatū reducunt. Dicitur à plerisque febris lactis, vel malum pili, aut pilaris morbus, quarum appellationum origo ex infra dicendis apparebit.

Trombosis grumefact. lib. 4. c. 11.

Caseatio. Species.

Nomina.

Hujus mali internæ causæ sunt, lactis vel mammarum intemperantia calida, vel frigida, prout citato loco satis enodatum est: Caliditas enim exsiccando aut segregando id, quod tenue & serosum est, caseationem efficit: Frigiditas cogendo, & adstringendo facit, ut universa ejus substantia in grumos concrescat. Externæ verò causæ sunt edulia, quæ copiosè nutriunt, viscidum crassumq; sanguinem progignūt, & insuper cuncta ea, quæ naturali quadam vi, sanguinem cogere, & condensare valent, ut omne coaguli genus, cnicus, cinara, guttur gallinæ, flos cardui, ac devoratus pilus, qui si non concretionem lactis, saltem mammarum dolorem excitare, contemplatores animadvertisse scribunt, unde & nomen apud mulierculas retinuit Pilaris morbi, uni rariori causæ tribuentes id, quod à pluribus frequentius fit. Vocant etiam mulieres malum pili, & febrem lactis, cum ob lactis abūdantiam recentes puerperæ febres subeunt ac cruciatus.

Causæ.

Cognoscitur hic affectus, quia concretione mammę in trombosas quasdam durities, easque inæquales cum dolore tument, extenduntur ac turgent, lacte nullo nec etiam suctu ab eis instillante: Durities verò illæ variis in locis elevantur, quia mammilla spongiosa cum sit & cavernosa, materia in ea contenta non potest liberè à loco ad locum fluere, quo fit ut variis in locis emineat. Quod si malum à causa frigida contingat, tumor adest gravis, dolor obtusus, sensus frigoris in mammis, præcessit victus ratio, temperatura, aut aëris constitutio infri-

Signa.

infrigidans; si à calida febris oritur, unde febris lactis etiam à fœminis nuncupatur, inflammatio adest, dolor major, tumor acutior, fervor papillarum, & partium circumstantium ac capitis cruciatus.

Prognostica. Periculum est ne ex hoc malo inflammationes, dolores, tumores, & ulcera fiant, ut sæpe contingere animadvertimus: sed & insaniam ex lacte in uberibus concreto Hippocrates fieri scribit, quod Galenus, ut ipse in commentario refert, accidisse nunquam vidit, fieri tamen posse non negat, & rationem reddit: tamen versatissimus Andreas Alcacer Magister noster; & in Salmaticensi Academia publicus chirurgiæ Professor id vidisse mihi sæpius ore referebat, quod postea animadverti in sororia Simonis de Kœning Belgæ. Unde illud Guidonis prædictus Alcacer sæpissimè decantabat, pueri sumus in collo Gigantis, qui vidimus, quæcunq; ille videt, & aliquid amplius. Brachelius *Historia.* etiam mulierem vidisse refert, quę quotiescunq; puerum lactabat, propemodum desipiebat, & alteram, quæ eo tempore semper capitis dolore affligebatur, quod certè fieri potest, quia lactis suctus reliquos etiam humores sæpe sursum avocat, si calidiores sint.

Curatio. Curatur primò hoc malum victu modico, parum nutriente, tẽperato, & qui sanguinem minuere valeat, vel minimè augere: Ita in *Victus.* caseatione frigida vel parum calida conveniunt, in grumefactione verò ea, quæ moderati sint caloris, non intensi, ne major fiat attractio, nam ut alibi ex Aristotele cudimus, *quæ concrescunt à frigido, dissolvuntur à calido. & quæ concrescunt à calido, solvuntur à frigido.*

Diversio. Secundò iis utendum quæ sanguinis cursum avocent, pro qua complenda operatione, sanguinis missio fiat ex pede, cucurbitulæ cum scarificationibus applicentur, & crurum fiant ligaturæ ac frictiones.

Lac concretum dissolventia. Tertiò ac præcipuè, præmissis evacuationibus universalibus, si corpus plenum sit, aut cacochymum, utendum iis, quæ ipsum affectum respiciant, hoc est, quæ materiam in mammis concretam dissolvant, ea autem, aut per os sumuntur, aut exterius applicantur. Simplicia igitur quæ lac grumosum solvunt, sunt mel, sal, crocus, myrrha, semẽ fœniculi, cymini, apii, radix fœniculi, eryngii, raphanus, fœnugræcum, althea, ex quibus sic fiat pulvis. *Pulvis.* ℞ *seminis fœniculi* ʒ i *anisi* ʒ ß, *apii, petroselini, agni casti an.* ʒ i, *coralli rubei, cornu cervi usti an.* ℈ ij, *sacchari duplum*: Potest addi pulvis salviæ siccæ, mentæ, virgæ pastoris, quo pul-

pulvere utatur in juſculis, & reliquis cibis, aut capiat mane ℥ i & ſuperbibat ℥ v ſyrupi, qui recipit *radicis Eryngii, fœniculi an.* ℥ i ß, *seminis apii* ℥. i, *fol. malvæ, fœniculi an. m.* ß. *coquantur in lib.* ij *aquæ ad medias, colaturæ adde ſyrupi de quinque radicibus, oxymelitis an.* ℥ iii. miſce. Exterius adhibetur *mammis fotus ex decocto camamali. meliloti, fœniculi, anethi, fœnugraci,* ſeminis lini, & abrotani; aut foveantur ex ſolo calido oleo, & ſuperponatur hoc. ℞ *farinæ, ſeminis lini, fœnugræci an.* ℥ ß, *olei ſeſamini, lini, anethi an.* ℥ i, *axungiæ gallinæ* ℥ i ß, *cum hydromelite,* fiat emplaſtrum. *Aut* ℞ *foliorum malvæ m.* i. *lentium p.* i. *coquantur, contundantur, & per* 10 *cribrum extrahantur per ſe, aut addito ole. roſ. & axungia gallinæ, mammis* applicentur in forma emplaſtri: majoris efficaciæ ſunt betæ folia oleo cocta, quoad contabuerint, præſertim ſi addatur farina fabarum cum oleo ſeſamino, vel violar. Mirificè etiam prodeſt apium hortenſe tritum & mammis impoſitum, aut farina lentium muria vel aqua marina cocta: Aut ℞ *mellis* ℥ ß, *ſtyracis, calaminthæ,* ℥ iii, *fellis bubuli* ℥ ii, *olei camomillæ* ℥ i, *myrrhæ, thuris an.* ℥ i. *miſce,* fiat emplaſtrum mammis imponendum: cui conſimile eſt aliud, quod recipit *aniſi, calaminthæ, ſeminis apii, cumini, farinæ cicerum, betæ nigellæ, foliorum lauri an.* ℥ i, *myrrhæ* ℥ ß, *pulverizentur, & cum ſucco betæ* fiat emplaſtrum. Utile eſt etiam id 20 quod paratur ex pulvere lapidis pyritis, ſeu marchaſitæ cum oleo roſ. & ovi albumine.

Topica.

Caſeationis curatio.

Quartò. Ubi in caſeum à calore lac convertitur, mammmæ foveantur poſca cum ſpongia vel filtro applicita, vel apponatur ſuccus ſolani, aut portulacę cum aceto, aut acetum cum oleo roſaceo vel violaceo agitatum, quibus addi poteſt farina fœnugræci, vel furſuris, deinde applicetur muſcilago fœnugræci cum cera: Aut hoc, ℞ *ſucci caulium, ſolani, coriandri an.* ℥ ij, *in quibus tepefactis linteum madefiat* & applicetur: Aliud conficitur ex foliis caulium contuſis, aut ſucco caulis cum myrrha & croco: Valent etiam furſures cocti cum aceto & foliis 30 mentæ, braſſicæ vel halicacabi, aut cereviſia cum butyro calida admoveatur. Coagulum leporis cum aceto in cauſa calida, aut cum oleo tepido in frigida lac ex quavis cauſa concretum mirè diſſolvit, ac ſuccus herbæ, quam vocant morſum galli cum aceto & oleo. At ſi ob lactis copiam concretio fiat, ſenſim à perita aliqua fœmina ſugatur, poſtea jam dicta localia adhibeantur. Mãmarum verò rugæ & flacciditas curantur, ut rugæ ventris, *de quibus ſuprà egimus proprio* cap.

Quinto: Si mammæ in tumorem magnum attollantur, inflammentur ac doleant, admoveatur medicamentum quod recipit *unguenti rosacei, ceroti, santalini an.* ℥ i, *olei rosacei, camomillæ, an* ℥ ii, *misce*, deinde apponatur sequens cataplasma. ℞ *fabarum farinæ, orobi an.* ℥ ß, *succi chelidonii majoris, menthæ an.* ℥ ii, *olei liliorum, menthæ an.* ℥ ii, fiat cataplasma. Quod si dolor sit pungitivuus, argilla cum aceto mixta dolorē lenit ac dissolvit, aut ℞ *furfuris p.* ii, *florum camomillæ, meliloti an p.* i, ß, *farinæ fabarum* ℥ iii, *pinguedinis gallinæ* ʒ x, *croci*, ℈ ii *olei rosar. anethini an.* ℥ ii, *olei viol.* ℥ i. misce. Demum si ad suppurationem tendat, fiat cataplasma ex malvis coctis & contusis, addito butyro recenti, oleo ros. vitello ovi & croco, deinde curetur, ut cap. *de mammarum inflammat.* dictum est. 10

Scholium.

Quæstio. An pilo hausto lac concrescat, & mammæ doleant.

1. Opinio. 7. de hist. an. 11. Lib 31. c. 10 24. pract. 8. 4. de locis 3.

2. Opinio.

Et devoratus pilus] *Aristoteles ubera sic fungosa esse scribit, ut si in poculo pilum fortè hauserit mulier, dolor moveatur in mammis, nec cesset, donec pilus pressus sponte exeat, aut cum lacte exsugatur. Adstipulatur Plinius, qui cancrum fluviatilem marinumve illitum in mamma, vel carnes muricum appositas pilos tollere prodidit. Alzaravius idipsum non solum confirmat, verum etiam vidisse testatur, ejusque rei sensum esse dolorem ac ruborem mammillæ, febrem, & capitis cruciatum, quæ omnia cessent, ubi pilus egreditur.* 20 *Hanc fabulam prorsus commentitiam non esse credit Lusitanus Veiga, neque planè absurdum, vel epotum, vel cum cibo sumtum pilum ob sanguinis ad ubera confluxum & suctum continuum, ac partis laxitatem eò confluere. Vocatur hic affectus Græcis trichiasis, Latinis pilaris morbus, vel malum pili aut pilare, Hispanis fœminis* (Pelo) *quo nil in earum ore frequentius est: Atque his in totum Cardanus suffragatur. Rondeletius, tamen malum hoc ex pilo hausto nulla ratione fieri posse contendit, ac per meseraicas, epatis exiguos ductus, venam cavam, & axillares, ac denique per tot angiportus tenuesque anfractus ab ore ad mammillas pilum nequaquam duci, quin potius si devoretur, per inferiora cum fecibus alvi facilè delabi: Ab eadem parte stat Christophorus Veiga, & Mercurialis ubi hanc appellationem, in hominum opinionem, vacuam falsam ac superstitiosam irrepsisse sentiunt.* 30

De variet. 44. De hist. as quat. c. de cancro.

5. varia. lect. 4.

3. Opinio. Lib. 1. c. 4.

Alexander Benedictus aliâ incedit viâ, & quanquam negat haustum pilum ad mammas devenire, tamen in ipsis mammis pilum gigni non inficiatur, haud aliter, ac in veteratis abscessibus ob varias humorum qualitates materiam

viam in calculum, arenam, ligna, carbones, amurcam, & setas porcinis similes converti constat. Unde Vesalius non verum pilum in mammis gigni, sed quippiam pilo persimile, sicuti in renibus, urinariisque meatibus filamenta gignuntur. Ego verò mulieres initio deceptas fuisse conjector, quia lac à fibris sicuti sanguis concrescit, & fibræ hæ pilos referunt, ideoque sibi persuasisse, à pilo concretionem fieri. Neque difficile fuit Aristotelem ab aliqua istarum mulierculaurum, quæ id perperam retulit, circumventum esse, subindeque connumeratos viros doctos rei specie & viri autoritate ludificatos, in eandem credulitatem incidisse. (Nam & bonis medicis similitudines pariunt errores ac difficultates, inquit Hippocrat.) *Unde vere Perseus dixit, nil tam absonum somniasse unquam febriculosum senem, quod Philosophorum aliquis non dixerit, neque ullum esse tam absonum mendacium, ut teste careat, Plinius affirmat. Cum his tamen haustum pilum ad mammas pervenire posse penitus non negamus, vidimus enim aciculam à puero 6. annorum devoratam, post decimum octavum cum 24. jam ageret annum per crus rubigine obsitam pullulare. Erat autem is Henricus Alvarus filius Francisci Lopezii Brandani, ad quem à matre consternata vocatus avunculus meus Emanuel Vazæus insignis medicus ac chirurgus Regius, quo temporis momento aciculam hauserat, quia vidit nullum inde symptoma aut malum suboriri, rem naturæ commisit sperans fore, ut per alvuum reiiceretur, sed uti dixi post 18. annum cum jam res planè esset oblivioni tradita in crure apparuit: Verum hæc si quando eveniant, ex iis sunt, quæ rarò eveniunt: Idcircò errat insana credulitas, quæ ubi malum mammarum in puerperis videt, pilum appellat, unica causæ eique rarissimæ tribuens, quod frequentius ab aliis provenit.*

4. Opinio Autoris sententia.

5. de fab. re

6. Epid. circa fin.

Historia mira.

De lactis vitiosi emendatione.

CAPUT XXVII.

CUm lac quatuor qualitatibus præditum esse debeat, candore, dulcedine, odore, & substantiæ mediocritate, à quacunque earum deficiat, vitiosum judicatur, tametsi Belgicæ fœminæ, lividum præ cæteris commendant, tantum abest ut damnent. Dedit errori occasionẽ Arist. locus malè intellectus in lib. de hist. animal. quem nos alibi exposuimus. Laudant etiam in substantia tenue, quod inde desum-

3. de hist. an Species.

desumptum existimo, quia fuscas nutrices, quibus subinde lac tenue est, cæteris præponunt. Est autem vitiosum lac symptoma in genere mutati excrementi.

Causa. Causa est vitiosus sanguis, jecoris, ventriculi, aut totius corporis intemperatura: prava victus ratio, aut animi motus vehementes, corporis nimiæ exercitationes, immodica Venus, potus aquæ aut cerevisiæ depravatæ; immodicus vini usus, cibi pravi, carnes putridæ, salitæ, infumatæ, porrum, allium, cæpe, corrupta olera, aromatum copia.

Signa. ex lacte. Lactis probatio. Proditur lactis vitium ex ipso lacte, ex nutrice aut infante. Ex lacte, quia si linteum candidissimum in eo immergatur ac siccetur umbra, vitium refert, nam si fuerit lac biliosum, flavescit linteum, si melancholicum, nigrescit, si pituitosum, sanie inficitur. Ex odore etiam, quia si lac calidum naribus applicetur, virus aut pravum nidorem percipies. Sapores etiam ut salsedinem, amaritudinem, acorem & insipiditatem gustus prodit: crassitiem & tenuitatem, lubricitatem & lentorem ungue & vitro probabis, prout cap. *de eligenda nutrice* dictum *est*: Si enim gutta ejus ungui instillata non defluat, nec veluti mel aut gluten adhæreat, lac bonum esse judicamus; sed & in hunc etiam modum probari potest, infuso lacti in vas vitreum, coaguli tantillum admiscetur, digitisque agitatur, ac postquam concreverit inspiciatur, num casei portio, quam seri minor sit, hoc enim lac inutile est, contrarium huic concoctu contumax, probatissimum quod utraque hæc habet mediocria. *Ex infante.* Jam verò ex infante cognoscitur lactis vitium, si in ipsius ore ulcuscula generantur, aut quantumvis uberrimè sugat non proficit, imò emaciatur, plorat ac vigilat. *Ex nutrice.* Ex nutrice, quia mammæ exulcerantur, & nomæ, sive depascentia ac serpentia ulcera in illis fiunt. *Prognosticũ.* Ipsa præterea nutrix intemperie aliqua afficitur, libidinosa, iracunda, aut ebriosa est: Itaque cum hoc malum nutricibus scabiem, panos, & papularum eruptiones producat, ac mammarum exulcerationes, ut lachrymæ oculum mordent, & acria excrementa intestina: Infantibus etiam exitiosum est, quos in extremam sæpè perniciem ducit.

Curatio. Curatur sanguinis emendatione, quod fit primò optima victus ratione contraria humori peccanti, & in ea copia cibi adhibeantur, *Victus.* quæ probè conficiatur, ac nutrici & puero sufficiat, abstineat verò à suprà dictis cibis. Utatur carnibus, & sorbitionibus seu ferculis tempera-

peratis, ac cibis dulcibus. Potus ſit vinum mediocre & odoratum, nam ut Paulus & Aetius prodiderunt, pravus lactis odor hujuſcemodi vini potu emendatur.

Lic. 1. c. 4. Lib. 13. c. 36

Secundò attemperentur humores iis medicamentis, quæ contrariam peccandi qualitatem ſortita ſint, quorum materiam, per genera reperies c. *de uteri intemperaturis.* Si acrius tenuiuſque evaſerit lac multis laboribus & exercitiis nutricem levare oportet, quæ non niſi emulſo prius omni vitioſo lacte, acri, craſſo, vel fœtido, puero papillam præbeat. Potiſſimum verò acre jejuno infanti neutiquam exhibeatur, & nutrix balneis utatur aquæ tepidæ. Craſſum verò ac pituitoſum laboribus cibum præcedentibus extenuetur, & oxymelitis in potu uſu, cum cibis verò conducunt origanum, hyſſopus, ſatureia, thymus, & raphani modicus uſus.

Attemperatio.

Tertiò purgandum eſt corpus nutricis. Primum pleniori cathartico, benigno tamen, ſecundum humoris peccantis redundantiam, & qualitatem: Deinde per epicraſin ter quaterve in anno, medicamento, quod vel humorem ſeligat, vel leniendo vias abſtergat, ut ſi quid crudum aut pravè elaboratum juxta jecur ac venas ejus conſiſtat, excernatur, antequam majores venas conſpurcare valeat. Paulus & Aetius purgationes in hoc caſu prorſus reijciunt, præſertim ſi nutrices ſemper eo vitio laborent, dum lactant, quia cathartica amovent ſanguinem à mammis, & minuunt, ac violentius conſumunt lac. Conatur hoſce autores interpretari Mercurialis dicens, ſi humores pravi lac vitient, excernendos eſſe, ac expurgandos; ſi tamen multi non fuerint abſtinendum eſſe purgatione, quæquidem interpretatio frivola omninò eſt, nam prædicti viri de lacte ab ipſis humoribus jam vitiato ibi loquuntur, potius igitur interpretandi de iis fœminis quæ intemperiem aliquam connaturalem habent, quæ humores pravos gignit, qui quantumvis expurgentur, denuò ſuccreſcunt, & tamen lac conſumitur. At reliquæ quibus aſcititia eſt intemperies, & humoris caſu aliquo redundant, purganda ſunt pro natura humores, caſſia, manna, ſirupo, roſaceo, aut violar. ſolutivo, aut conſerva roſacea aut viol. rhab. agarico aut certè apozemate, ad humoris naturam concinnato, ſicuti cap. cit. abundè reperies.

Purgatio.

Quæſtio an purgatio conveniat ad expurgationem lactis vitiosi.

Qua ratione tractandus infans recens natus.

Caput XXVIII.

Ad obstetricem etiam seu potius nutricem ac puerperam scire pertinet, qualiter nuper natus puellus sit tractandus, quo cibo alẽdus, & quibus remediis, infantilibus ægritudinibus, iis nimirũ, quibus jam affecti in lucem veniunt, aut illico à partu corripiuntur, sit obviandum, quod propterea ultimo loco docendum fuit; ad hæc enim rarò medici accersuntur, & si de iis consulantur hæsitant; indignum autem fuerit, ut quos ipsi curare non audent, à mulierculis sæpissimè curatos videas, aut si nullã opem à medicis consecutæ puerperæ mu- 10 liercularum consilio ductæ, suos partus in perniciem crebrò deducant.

Vmbilici sectio. Igitur edito in lucem infante, illicò umbilicus resecandus spacio trium digitorum à corpore, deinde obligandus in parte inferiori, in superiori verò, ubi resectus fuerat inspergendus æquis portionibus pulveris de bolo arm. sanguinis Draconis, sarcocollæ, myrrhæ, & cumini; tunc lana molli oleo olivarum intincta obligetur, deinde à nutrice, vel obstetrice, cujus ungues sint præsecti, aqua tepida totus abluatur, & oleo prædicto ungatur, ut cutis firmetur contra frigus, fumum & similia.

Partium contrectatio. Nares etiam leniter aperiendæ & inspiciendum, num virgæ foramen sit apertum. 20 Vesica etiam demulcenda, ut minori negotio urinam reddat, aut oleo amydgal. dulcium pubes perungenda. Oculi insuper tenerimo linteo aut serico abstergendi. Anus contrectandus, quo citius ad egerendum alvus provocetur, quod maximi interest, quia in pueris recenter natis manet in ventriculo portio sanguinis mẽstrui, à quo in utero alebatur, quæ inposterum epilepsiam, variolas, & alia funesta mala generare solet, & à fœminis Hispanis dicitur (*ferrado*) Italis impropriè (*collostro*.) Et ut expurgetur, ubi primum in lucem veniunt, antequam lac gustent illis exhibendum est pauxillum mellis favi aut virginei, aut mixturæ quæ recipit prædicti mellis ℥ ß 30 butyri recentis ʒ ij myrrhę ℈ ß misce ac detur infanti, non verò theriaca aut mithridatium, quod pleriq; faciunt medici, ac obstetrices, quia horum fortiores vires tenellus non circa nocumentum tolerat, ut nos ali-

alibi notavimus ex Aldereto, atq; hæc causa est, ob quam Paulus infantem recens natum melle primum nutrit, deinde lacte, aliæ per integrũ diem à partu solam exhibent mixturam ex syrupo viol. & ol. amygd. dulc aut butyro recenti. Quod si fortè non adsit nutrix, nec alia fœmina, quæ puerum tribus diebus primis lactet, satius est quam à matre sugere prædicta mixtura cibari à partu toto triduo aut quatriduo, quo tempore jam lac purum censetur: nam si cõtingat infantem ante hoc tempus lac matris suxisse, collostratus fit puer, & curatur eadem mixtura. Est autem collostrum impropriè sive ferrado, uti jam diximus, *Collostrum* excrementum illud cruentum, piceum vel nigrum, quod experimento constat in ventriculo pueri recenter nati reperiri, & illicò cum nascitur, aut saltem intra diem naturalem emitti aut alias perire, aut epileptico morbo affici: sed experimento etiam compertum est, si ante partum eijciatur certissimum esse abortus indicium. Collostrum verò propriè dictum, est lac puerperæ tribus primis diebus confectum ex menstruo futuro sanguine, non tamen adhuc bene repurgato.

Sed jam ad puerum revertendo custodiatur inprimis ab immodico calore vel frigore. Et postquam umbilici pars deciderit, id quod plerunque à tertio aut quarto die fieri solet, conspergi residuum debet cinere cochlearum, aut plumbi usti, aut ex unguibus vituli, deinde mollissimis ac leviter calefactis linteis involvendus, mollissimeque ejus membra contrectanda & unumquodque suo loco rectè ac non cõfusè neque distorte collocandum, idque non semel in die sed sæpius: Quemadmodum enim tenellæ arbores, prout rectæ aut contortæ educantur, sic eandem formam adultæ tenent, ita etiam infantes si rectè ac legitimè involvantur rectis membris ac recto corpore crescunt, contrà, si curvati aut contorti. *Similitudo.*

Sunt igitur membra tepida ac temperata manu explicanda, extendendaque crura & brachia, & utrinque juxta latera deorsum versus usque ad summos pedis digitos deducenda, ut roborentur magis hæ partes, & rectæ jacere consuescant, imò multis in locis, quo id melius consequatur, manus & brachia infantis per 15. ferè dies intra linteamina involvuntur ac subligantur, ut suis contineantur locis, nè dũ tenellus eas partes movet, dislocentur. Lavari debet infans bis aut ter quotidie, hyeme aqua calida, æstate tepida, nec diutius in aqua retinẽdus quam dum corpus incalescat, & incipiat rubefieri, curandumque est *Extensio memb.* *Lotio.*

est, ne inter lavandum aquam naribus accipiat, quia auditui nocet. *Convolutio* Lotus infans, & abstersus, linteis mollissimis, ut diximus, excipiatur, ac pronus in gremium inclinetur, tergumque usque ad pedis digitos nutrix mulceat, ac ut supra dictum est involvat, ac guttam unam vel alteram ol. amygd. dulc. naribus instillet; tunc exhibita mammilla parum lactis sugat, ac interim cantilenis & hilari vultu, somnum ei conciliet, ac tandem in cunis sic infantem nutrix collocet, ut caput sit reliquo corpore altius quo excremētitii humores à cerebro in subjectos canales facilius deriventur.

Decubitus. Cubiculum sit temperatum ad calidum tendens, quamdiu verò lactatur, nec cibo utitur solidiori, in dorsum recumbat, quo tutò quiescere possit infans: Est enim dorsum tanquam in navi carina totius corporis basis ac fundamentum. In latera enim si decumbat periculum est ne ossa mollia adhuc, & laxioribus vinculis nexa sub reliquo corpore extorqueantur, ac gibbosus evadat. At cū jam dētire incipit, simulque solidiori vesci cibo, quo tempore ossium compago solidescit, tunc sensim nunc in hoc, nunc in illud latus decumbere assuescat. In cunis *Cunabula qualia.* verò dum jacet, supra caput vimineum arcum, aut aliam materiam pannis velatam, aut exiguum conopæum subtendere oportet, quæ vagos & incertos puerilium oculorum motus contineat, stabiliat, & dirigat, ne aut visus adhuc debilis defatigetur, aut puer anxius in hanc & illam partem oculis lumen quærat; quippe sic, si in unam solum partem pertinaciter diu oculos contorserit, luscus evadet, vel oculis tremulis & assiduè nictantibus, si in multas & varias partes oculos vibret: Frequens enim contorsio vibratorum oculorum in naturam abit, & habitum contrahit: Idcircò cunabula in plerisq; locis viminea parantur ad hāc formā Subinde lusca nutrice, solet etiā alumnus luscus evadere. Nam utubiq; corpore ita oculus humidus & mollis infans est, qui continuo inspectu facilè contrahit illam inspiciendi consuetudinem, quam postea mutare nequit, roboratis jam musculis duobus, qui ad hirquos, hoc est, majorem & minorem angulum oculos adducunt, qui motum antagonistarum musculorum facilè vincunt. Sic pu-*Scævola.* eri scævolæ evadunt, dum inertia dextram manum languere sinunt, sinistram usu roborant, nec inficiamur parentum hæreditario vitio id sæpè fieri, utcunque tamen contingat emendatur ligatione sinistræ manus. Porrò initio infantulo bis in die aut ad summum ter papilla exhabetur, quoad expeditius & alacrius sugat. *Quam-*

Quam diu lactandus puer, & quæ ratio parandæ pulticulæ.

CAPUT XXIX.

LActe vescuntur infantes octodecim mensibus, alii viginti, communiter autem abundè fuerit biennio lacte nutriri, inde ad cibos solidiores transgredi; tunc enim ferè omnes dentibus instructi sunt, ac videtur natura solidius alimentum expetere, ideoque tunc temporis cibo communiter delectantur infantes, oblatoque vescuntur avidius. Exertorum igitur dentium terminus, oblationis initium esto, 10 qui tamen omnibus idem non est, nam aliis tardius, aliis temporius exeruntur, non in alium finem nisi ad mandendum, antea verò si solidiori utantur infantes alimento, multis à cruditatibus morbis fiunt obnoxii, quia infirmus eorum adhuc ventriculus debita caret ciborum præparatione, quæ in ore fit, qua nec viri citra noxam carere possunt. Itaque biennio transacto, dentibus proruptis, & puero appetente, solidiori cibo incipiat vesci, sine quo appetitu, etiamsi dentes & anni adsint, ablactandus non erit, nam quæ citra appetitum ingeruntur, ne viris quidem proficua sunt. Subinde si imbecillus sit, & tenera ac debili valitudine, ablactari non debet. At ubi tandem ablactandi tempus fue- 20 rit, nutrix illum ad papillam rarius admittat, quo sensim dissuescat, tunc amaris acribusve oblinatur papilla, aloe, absynthio, sinapi & similibus, ab eorum tamen immodico usu cavendum, ne labia & gingivæ inflammentur, quod interdum fit; Vidimus etiam quosdam, qui melle potius ac dulcibus, mammillis admotis, quam amaris ablactati fuerunt. Cæterum interim dum lactatur, pulticula concinnetur, quæ viribus & consistentia lacti non sit dissimilis, nec coctu aut distributione difficilis, qualis est quæ paratur ex frumentacea farina, quæ reposita in fictili olla nova prius fuerit, ac in clibanum immissa, ibique tantisper relicta, donec panis, qui una immissus fuerit, coctus extrahatur, sic enim viscid- 30 ditatem deponit, & minimè cruda est: probatur tamen magis quæ conficitur ex medulla albissimi panis tyrocneste probè scofinati, ac deinde aqua cocti superaddito oleo vel butyro, pulvisculo anisi, & sacchare in æstate, melle in hyeme, quæ coquitur ad aquæ consumptionem:

Ablactandi ratio.

Pulticula.

Sufficienter autem cocta esse, cognoscitur, cum oleum vel butyrum supernatare videtur, atque hæc per Hispaniam totam est in usu. Septentrionales cerevisia utuntur, quæ leviter bullierit cum panis frustulis, butyro & saccharo, vocant (warm Bier) qua sanè pulticula pueri bene nutriuntur, obesi evadunt & rubicundi. At quæ ex cruda paratur farina obstrictiones gignit, tormina, vermes & calculum. Quamdiu verò lac nutrici abundat, utilius fuerit eo solo infantem nutrire, imò multi visuntur, qui lacte contenti pulticulam respuunt, nec ante trimestre admittunt. Et è converso alii, qui post semestre non pultibus solum, sed solidioribus etiam cibis vescuntur, Imò Belgæ mulieres communiter per annum duntaxat lactant infantes, plures etiam per novem menses.

Belgarum mos in lactandis infantulis.

10

De morbis qui recenter natis contingere solent.

Caput XXX.

QVi capite & toto corpore scabiosi sunt infantes, qui multam ore & naribus pituitam fundunt, qui alvo abundè dejiciunt, nisi id ex abundantia alimenti proficiscatur, sani & validi futuri sunt, ideoque nihil adhibendum. Verum si id ex nutrimenti copia proveniat, cuius rei notæ sunt, quod somniculosior statim & segnior evadit, venter intumescit, inflaturq;, suspiria hypochondriis distentis trahit, urinæ sunt aquosiores, quod malum Hispanæ vocant(ahito) Germanæ (Hertzspan) nihil exhibere oportet, donec cibos prius ingestos consumpserit; tunc verò pulticula paranda ex recenti butyro, saccharo & pulvere sesamino, aut pæoniæ; quod si una alvuus sit suppressa suppositorium adhibeatur ex melle, per os verò assumat sirupum ex pluribus infus. viol. aut pauxillum mannæ; Venter perungatur oleo amygdalarum dulcium, aut super umbilicum hoc cataplasma apponatur, quod recipit aloes ℥ i. Ellebori albi & nigri an. g. xv. cum felle bubulo incorporentur, ac super gossypium magnitudinis volæ manus umbilico applicetur calidum, quod etiam vermes necat. Aut ℞ *fermenti* ℥ ii, *olei rosacei* ℥ i, *vitellos ovorum numero* 2. probè omnia misceantur, & cum lana aut gossypio pars una umbilico, altera dorso è regione ventriculi applicetur, mirificum esse scio contra hasce repletiones, & et-

Scabies.

Repletio.

20

Alvus suppressa.

30

&c etiam bimulis tutò applicari. Contingunt etiam pueris clamoſa tormina ex cruditate, his medendum impoſita ventri lana ſuccida oleo camæmali calido imbuta, & lingat infantulus ſuperius ſcriptam pulticulam. *Tormina.*

At ejulantes pueri quatuor placantur modis, papilla exhibita, agitatione in cunis, cantilenis, & linteaminum mutatione. Non ſunt tamen vehementius agitandi ne lac recenter ſuctum corrumpatur, neque quavis alia ratione volubiliter concutiendi, aut curru vehendi, quia ex evectione periclitantur multi ob prædictam cauſam, quin etjam à violenta concuſſione aut caſu, ſæpe muti evadunt, quod cognoſcitur, ſi, qui antea ad ea quæ dicebantur moveri ſolebant, quaſi andirent, ab externa voce aut ſono non amplius afficiuntur, qua quidem ratione muti à caſu diſtinguuntur à mutis à natura. Cæterum à clamore pueri in totum arcendi non ſunt, nam ſic pulmones & pectus dilatantur magis, calor nativus fit vegetior, cerebrum, nares, oculi, & os fuſis lachrymis expurgantur, non tamen diutius aut contentioſius clamare ſinantur, ne ramex inteſtini in ſcrotum decidentis fiat, quæ enterocele dicitur, aut ipſius omenti quæ vocatur epiplocele: quod ſi ex ploratu circa inguinũ partes interiores tumores fiant aut tale quippiam, curatur appoſitione cataplaſmatis ex ſemine ameos & luteo ovi, aut ex farina lupinorum vino macerata cum myrrha, aut ℞ *aluminis* ʒ x. *gallarum* ℥ v. *cum vino rubeo coquantur ad ſpiſſitudinem*, & applicetur. Vermes in infantium inteſtinis ante ſolidioris cibi uſum rarò enaſcuntur, Si tamen naſci contingat exhibeantur, gran. iij. lapidis bezoartici, aut cornu cervi uſti, vel ʒ ii confectionis ſmaragdinæ, vel de hyacintho in uncia aquæ portulacæ, vel tãtillum aloes, ſive rhabarbari in cochleari lactis nutricis, podex verò inungatur lacte & melle; & nutrix caveat à cibis, qui facile corrumpuntur. *Ejulatio.* *Muti.* *Admonitio.* *Tumores inguinum.* *Vermes.*

Inſpiciendum præterea eſt num lingua pueri inferiori maxillæ adhæreat interventu adſtrictioris pelliculæ quod vitium frænum appellatur, & virili etiam glandi contingere ſolet, Latinis in lingua ligatio dicitur, Græcis ancinogloſſon, Neotericis filum ſeu ligamentum, ac recenter natis ſi arctius ſit non ſolum loquelam impedit, verum etiam ſuctum. Curatur à principio inciſione aut lanceola aut ungue acutiori ſeu nummi alicujus acie, cavendo tamen à venis ac muſculis ibi latitantibus, poſtea mellis roſacei adhibitione, ſecurius tamen fuerit diſſuere quam repentè præſcindere. *Frænum.*

Vlcera seu fissura. Porrò ex acrimonia urinæ vel sudoris ulcera fiunt, seu fissuræ inter coxas & sub axillis ac in aliis juncturis à parte interiori, vel in collo, quæ facile curantur unguento ex æquis portionibus cerussæ & olei rosar. aut alio concinnato ex albo lithargyrii ac de tucia. Phlogosis verò seu rubedo partium, quæ ab eadem causa fit, solo lactis aut *Rubedo.* ptisanæ cremoris illitu sanatur.

Vlcera alia Sed & alia ulcera rubea vel livida quæ per totum infantis corpusculum paulò, post quam in lucem veniunt, interdum visuntur, contracta ex matris calore aut nutrimento calido, foveantur decocto rosar. myrthi, fumariæ & tamarisci, deinde curentur præfatis nuper unguentis, & lac maternum corrigatur. Contra postulas & ulcuscula *Vlcera oris.* oris, quæ aphthæ dicuntur, & ex acrimonia lactis contrahuntur, valet succus mori austeri, lactucæ, solatri, vel portulacæ cum pauxillo myrrhæ, & corticis thuris, vel cum sumach & alumine, quorum tamen nihil deglutiat infans, sed cum penicula intincto partes tangantur, addito interdum melle rosar.

Insomnia terrifica. Terrifica insomnia ex abundantia alimenti proveniunt. Curantur attenuatione lactis, nec statim à cibo in cunis reponantur, sed exhibeatur lingendum tantillum sirupi viol. mellis virginii, aut electuarii diamusci, confectionis liberantis, plirisarcoticon, aut theriacæ smaragdinæ, & fronti applicetur oleum violar. cum aqua lactucæ & croco, naribus instilletur oleum violar. cum pauco aceto.

Mater puerorum. Eodem planè modo curatur illud aliud malum, quod mater puerorum vulgò dicitur, simile epilepsiæ & fit ex cruditate & imperfecta concoctione cum plus lactis infans assumit, quam possit concoquere. Cognoscitur ex frequenti inter dormiendum ploratu, vigiliis, calore ac fœtente halitu, unde multi vermes subesse autumant; cui malo occurritur, si præter ea, quę diximus, emendetur etiam nutricis lac. Item contra epilepsiam collo appendenda radix pæoniæ, & corallum *Epilepsia.* rubeum: In nares instillandum oleum de castoreo aut de costo: Per os exhibenda pulticula ex butyro recenti, melle virgineo, pulvere radicis pæoniæ & coralli; vel tantillum confectionis smaragdinæ aut diamusci, aut electuarii plirisarcotici, vel g. v. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua pæoniæ, aut ℥ ß coaguli leporis cum mulsa, quo die lac non sugat.

Ani procidentia. Sedis procidentiam curat fomentum ex decocto myrthi, ros. rub.

rub. cornu cervini, aluminis, balaustiarum, nucum cupressi, gallarum, tapsi barbati. Pro tremore artuum tota spina dorsi inungatur linimento, quod recipit olei nardini ℥ i ß, olei rosar. ℥ ß misce. Pro difficultate mingendi, inguina & venter liniantur juxta ignem oleo lumbricorum & amygdalar. dulcium. Debilia membra roborat ablutio ex lotura vasis in quo panis fuerat pistus, aut decoctione rosar. masticis, fœnugræci, valerianæ, mentastri ac similium.

Artuum tremor. Difficultas mingendi. Artuum debilitas.

Quoniam tamen hic non instituimus singulos puerorum morbos fusius percurrere, his duntaxat præmonstratis, adversus vitia recenter 10 natis obvenientia, quorum ad nutricem curatio pertinere videtur, de reliquis Deo bene juvante, tractationem seorsim cogitamus.

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX EORVM QVAE NOTABILIORA CONTINENTUR IN HAC SECUNDA PARTE.

Africa

Ap-

Chalybis

Deambu-

Esdra

Fla-

Hæmor-

Inflamma-

vocant

Lochia

Me-

 Pilo

Q.

R.

Recursus

Tuber-

Vnguen-

Vterus

Z.

FINIS.